VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

II

KNJIGA 13

REDAKTOR

Magistar istorijskih nauka
Dimitrije Brajušković, pukovnik u penziji

ODGOVORNI UREDNIK

Sekula Joksimović, potpukovnik

IZDAJE

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
II
KNJIGA 13

BEOGRAD
1982.

DOKUMENTA

CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE

I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

1. maj — 31. avgust 1944.

BR. 1

PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 1. MAJA 1944. NARODIMA JUGOSLAVIJE[1]

NARODIMA JUGOSLAVIJE

Radnici, seljaci, radni narode! Rodoljubi naše zemlje!

U jeku krvavog oslobodilačkog rata protiv fašističkog osvajača, radnici cijeloga svijeta, a zajedno sa njima i sve slobodoljubive snage, praznuju još jedan Prvi maj.

Za nama je godina veličanstvenih pobjeda Crvene armije na Istočnom frontu, pobjeda, koje su dovele Hitlerovu ratnu mašinu na prag katastrofe. Ogromna je zahvalnost ugnjetenih naroda slavnoj Crvenoj armiji i sovjetskim narodima, što su svojom herojskom borbom približili dan njihovog oslobođenja. Za nama je godina velikog porasta snaga savezničke engleske i američke vojske, koji se manifestovao u pobjedama u Sjevernoj Africi i Italiji, a naročito u velikoj vazdušnoj ofanzivi engleske i američke avijacije protiv Hitlerove Njemačke i njezinih vazala, ofanzivi, koja razara neprijateljsku industriju i njegove životne centre. U toj godini konačno su propali svi Hitlerovi planovi da raspiri suprotnosti u savezničkom bloku. Savez slobodoljubivih naroda, dobivši na konferencijama u

---

[1] Original (štampan ćirilicom) u Arhivu Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, fond Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, broj registra 137 (u daljem tekstu: Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br.).

Proglas je emitovan preko radio-stanice Vrhovnog štaba uzastopno četiri dana — od 24. do 27. aprila 1944. godine. To njegovo emitovanje najavljeno je 23. aprila svim štabovima operativnih jedinica NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. Potpunije o tome: Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije (dalje: Zbornik), tom II, knj. 12, dok. br. 346 i napomena 3. uz taj dokument.

Moskvi[2] i Teheranu[3] čvrstu podlogu, postao je nesalomiv i uskoro će se sva njegova strašna snaga sručiti na nacističku Njemačku i njezine pomagače. Stvoreni su svi uslovi za konačni obračun sa Hitlerovim varvarskim hordama. Na pragu je sveopšti napad na Hitlerovu ratnu mašinu, napad sa istoka, zapada i juga. Brzim se koracima približava konačni slom Hitlerove vojske, njegove države i njegovog »novog poretka« u Evropi.

Pred odlučujućim bitkama stoje i narodi Jugoslavije. U trogodišnjoj teškoj borbi protiv okupatora i njihovih pomagača, naša slavna Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije postala je snažan, nesalomiv vojni faktor, koji zadaje okupatoru sve teže udarce. Pobjede naše Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i jedinstvo narodnih masa u herojskoj borbi na život i smrt, omogućili su našim narodima da njihovi pretstavnici na Drugom zasijedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Jajcu donesu istoriske odluke, kojima su za uvjek skinuli sa vlasti protivnarodne reakcionarne izdajničke klike i obezbijedili narodnim masama Jugoslavije sva nacionalna i demokratska prava[4]. Emigrantska tzv »vlada« u Kairu raskrinkana je pred čitavim svijetom kao grupa izdajnika i neprijatelja svojih sopstvenih naroda. Njen »ministar« Draža Mihailović, kao okupatorov pomagač, prezren je od čitavog slobodoljubivog svijeta. Oni kolebljivci, koji su dosada pasivno stajali po strani veličanstvene oslobodilačke borbe osnovnih masa svojih naroda, ili su bili zavedeni lažima neprijatelja naših naroda, sve više uviđaju na čijoj je strani istina, pravda i budućnost i sve više prilaze narodno-oslobodilačkom pokretu.

Velike pobjede narodno-oslobodilačkog pokreta u našoj zemlji izazvale su simpatije i potrebu svih slobodoljubivih snaga prema našim narodima. Još čvršća je postala veza našeg narodno-oslobodilačkog pokreta sa anglo-sovjetsko-američkim

---

[2] To je bila konferencija ministara inostranih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika. Održana je u Moskvi od 19. do 30. okotobra 1943. i izdato je zajedničko saopštenje pod nazivom »Moskovska deklaracija«.

[3] Teheranska konferencija odžana je od 28. novembra do 1. decembra 1943. između predsednika SAD Franklina Ruzvelta, predsednika vlade SSSR Josipa Visarionoviča Staljina i predsednika vlade Velike Britanije Vinstona Čerčila. Razmatrani su: dalje vođenje rata protiv Nemačke, posleratno uređenje Evrope, Organizacija ujedinjenih nacija i pitanje Jugoslavije.

[4] Drugo zasedanje AVNOJ-a održano je noću između 29. i 30. novembra 1943. godine. Dokumenti sa tog zasedanja objavljeni su kao prilozi (br. 6—25) u Zborniku, tom II, knj. 11.

saveznicima, veza, koja je našim narodima — a naročito njihovoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci Jugoslavije — donijela i materijalne pomoći.

Pred nama su sada još teške bitke, bitke za konačnu pobjedu u narodno-oslobodilačkom ratu. Moramo mobilisati sve snage našeg naroda, kako bi, istovremeno s našim Saveznicima koji prelaze u opštu ofanzivu, i mi — na našem sektoru fronta — zadali okupatorima i njihovim pomagačima što jače udarce. Oslobođenje je blizu. Mi moramo da ga približimo time, što ćemo udvostručiti udarac protiv okupatora i njihovih pomagača.

RADNICI!

Prvi maj je dan borbene smotre snaga radničke klase. U predvečerje odlučujućih bojeva naših naroda za slobodu i demokratska prava, učinite tu smotru i vi, radnici Jugoslavije. Mnogi od vas bore se od prvog dana u prvim redovima narodno-oslobodilačkog pokreta. Mnogi junački sinovi radničke klase dali su svoje živote za slobodu i ljepšu budućnost svoga naroda. Mnogi od vas danas se nalaze na rukovodećim položajima naše Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije ili naše narodne vlasti. Zahvaljujući tim borcima i svima ostalim koji se sa njima bore rame uz rame, naši narodi postigli su krupne pobjede, koje im obezbeđuju srećniju budućnost. I vama, radnici Jugoslavije, te su pobjede donijele sva demokratska prava, koja vam u budućnosti obezbjeđuju ulogu i položaj kakav zaslužujete, obezbjeđujući vam srećniju budućnost. Branite krvlju stečene tekovine! Vaša je dužnost da stojite u prvim redovima oslobodilačke borbe.

Nažalost, mnogi od vas još služe okupatoru i njegovim pomagačima time što rade za njega u fabrikama, radionicama i po poljima ili se čak nalaze u njegovim raznim vojnim formacijama.

RADNICI KOJI RADITE ZA OKUPATORE PO FABRIKAMA I RADIONICAMA!

Zar ne znate da kujete oružje protiv svoje sopstvene braće, protiv svojih sopstvenih interesa, protiv samih sebe? Vi naoružavate, oblačite i hranite najvećeg neprijatelja radničke klase i naših naroda. Operite tu ljagu sramote sa radničke klase i pristupite bar sada, u posljednjem času, u redove narodno-oslobodilačkih boraca! Rušite tvornice i radionice u kojima radite za okupatore! Uništavajte strojeve i skladišta! Prilazite

redovima Narono-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije! Pomognite u radu na obnovi naše opustošene otadžbine, obnovi naših oslobođenih teritorija! Dođite na oslobođenu teritoriju! Mnoge žrtve koje je dala radnička klasa u ovom svetom ratu protiv okupatora i njihovih pomagača traže odlučno od vas da to odmah učinite.

RADNICI NA RADU U NJEMAČKOJ!

Vi ste učinili najveći grijeh prema radničkoj klasi, prema svome narodu i prema našim velikim saveznicima, u prvom redu prema SSSR-u. Vi kujete oružje koje ubija junačke borce za oslobođenje vaših naroda — našu sovjetsku braću na Istočnom frontu, engleske, američke i druge savezničke borce u Italiji i na drugim frontovima. Vi ste zamijenili njemačke radnike da bi ih Hitler mogao poslati na front. Zar niste svjesni da je svaki od vas poslao po jednog njemačkog vojnika protiv Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, protiv Crvene armije, protiv engleske i američke armije? Dvanaesti je čas da popravite taj vaš sramotni postupak! Rušite strojeve i skladišta, vraćajte se odmah u otadžbinu! Stupajte u Narodno-oslobodilačku vojsku Jugoslavije i na rad na obnovi naše zemlje!

ŽELJEZNIČARI OKUPATOROVIH ŽELJEZNICA!

Vi svakodnevno dovozite na naše i savezničke frontove neprijateljske trupe, oružje i municiju, kojom neprijatelj ubija vašu braću, junačke borce Narodno-oslobodilačke vojske i civilno stanovništvo, te savezničke vojnike na svim frontovima. Kad vi to ne bi činili, mnogi okupatorovi garnizoni u našoj zemlji ostali bi bez pomoći u času kada ih napada naša Narodno-oslobodilačka vojska, ostali bi bez hrane i municije. Prestanite bar sada, u predvečerje opšteg savezničkog juriša na Hitlerove položaje, pomagati neprijatelje! Uništavajte pruge, lokomotive, vagone, željezničke naprave, stanice! Stupajte u Narodno-oslobodilačku vojsku i na rad na oslobođenoj teritoriji.

RUDARIMA U OKUPATOROVIM RUDNICIMA!

Vi dajete Hitleru sirovine za izgrađivanje oružja protivu vaše braće i naših saveznika. Vi, koji ste u prošlosti tako često stajali u prvim redovima herojske borbe za prava radničke klase i prava radnog naroda uopšte, danas svojim radom za okupatore sramotite svijetlu prošlost našeg rudarskog radništva. Uništavajte rudnike i skladišta! Stupajte u Narodno-oslobodilačku vojsku i dođite na oslobođenu teritoriju.

SELJACI, RADNI NARODE NA OKUPIRANOJ TERITORIJI!

Svako zrno žita, svaki sat rada koji dajete okupatoru, produžuje rat, produžuje vaše ropstvo tuđim ugnjetačima. Ne dajte više ni zrna žita okupatorima i njihovim pomagačima! Sabotirajte i onemogućavajte svaki rad koji koristi okupatorima i njihovim slugama.

GRAĐANI!

Rat zahvata svu našu zemlju. Sada, kada prelaze slobodoljubive snage u opšti napad protiv neprijatelja, ratna dejstva će sve više zahvatiti i našu teritoriju koju drži okupator. Savezničke bombardiranja svih vojničkih baza okupatora u našoj zemlji postaće sve žešća. Ne čekajte u gradovima savezničke bombardere! Ne ostajte u fabrikama, radionicama i uredima! Ne ginite za okupatore! Bježite iz gradova i centara gdje se nalaze okupatorske vojne baze!

RADNICI NA FRONTU NARODNO-OSLOBODILAČKOG RATA!

Vi ste bili prvi, koji ste — na čelu sa svojom slavnom Komunističkom partijom Jugoslavije — podigli zastavu oružane oslobodilačke borbe protiv fašističkih ugnjetača naše zemlje. Vi ste pokazali svim rodoljubima naše zemlje put ka slobodi. Vi ste u toj borbi dali velike žrtve. One nisu bile uzaludne. Vama su se pridružili herojski saveznici: seljaci, narodna inteligencija, svi slobodoljubivi i demokratski ljudi naše zemlje. Vi ste oživotvorili savez radničke klase sa seljacima i ostalim demokratskim masama naših naroda, savez, koji više niko ne može da razbije i koji je najčvršća garantija demokratske budućnosti naših naroda. Na dan borbene prvomajske smotre snaga radničke klase vi možete uzdignuta čela i sa ponosom reći radnicima čitavog svijeta: ispunili smo svoju proletersku dužnost!

Napregnite sve svoje snage u odlučujućim bitkama koje dolaze? Na čelu opštenarodnog oslobodilačkog fronta nanosite uništavajuće udarce okupatoru i njegovim pomagačima!

SELJACI!

Vi ste dali ogromne žrtve za slobodu domovine. Vaši sinovi sačinjavaju većinu boraca naše Narodno-oslobodilačke vojske. Od Đevđelije do Celovca oni nanose uništavajuće udarce okupatoru i njegovim slugama. Pošto nije u stanju da uništi na-

rodnu vojsku, neprijatelj ubija i pljačka civilno stanovništvo, u prvom redu seljaštvo. Sve te žrtve koje dajete vi u borbi protiv okupatora nisu uzaludne. One će donijeti srećnu sjutrašnjicu i našem seljaštvu. Dajte i u posljednjoj etapi naše borbe sve od sebe, da bi naša otadžbina bila što prije slobodna! Pomažite našu Narodno-oslobodilačku vojsku svim sredstvima! Obradite svaki komadić plodne zemlje, da bi naš narod spasli od gladi! Učestvujte najaktivnije u izgradnji narodne vlasti, tojest vaše vlasti!

OMLADINO JUGOSLAVIJE!

Ti si uvjek bila primjer ljubavi prema domovini i spremnosti na žrtve u borbi za njezinu srećniju budućnost. Drži u idućim bojevima visoko svoj slavni barjak! Učvrsti i proširi jedinstvo sve rodoljubive omladine. Budi prva na frontu oslobodilačkog rata kao i dosada, budi prva u izgradnji naše opustošene otadžbine!

RODOLJUBI NAŠE ZEMLJE!

Velike pobjede u našoj oslobodilačkoj borbi postigli smo u prvom redu zahvaljujući jedinstvu našeg oslobodilačkog pokreta. Da bi u odlučujućim bitkama konačno slomili otpor okupatora, da bi što brže izgradili našu zajedničku novu Jugoslaviju na principima demokratije i federacije, kako ih je formuliralo Drugo zasijedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, i da bi obnovili našu opustošenu zemlju, potrebno je to jedinstvo još više učvrstiti, još više proširiti. Svi koji su se dosada još kolebali i svi koji su bili zavedeni lažima raznih izdajničkih i protivnarodnih grupa — a nisu učestvovali u bezbrojnim zločinima okupatora i njihovih pomagača — imaju još mogućnosti da, u posljednji čas, pristupe opštem narodno-oslobodilačkom pokretu i da pomognu ubrzati čas oslobođenja. Rodoljubi, bez obzira na političku i vjersku pripadnost, pojačajmo jedinstveni Narodno-oslobodilački front za oslobođenje naših naroda i za izgradnju demokratske, federativne Jugoslavije!

NARODIMA JUGOSLAVIJE!

Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci, Crnogorci i Muslimani!

Drugo zasijedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije donijelo je odluke koje obezbjeđuju svim narodima Jugoslavije ravnopravnost i nesmetan razvitak u slobodi. Branite tu najveću tekovinu naše borbe! Uvršćavajte svoje je-

dinstvo, koje vam je i dosada donosilo pobjede! Mobilizirajte sve ljudske i materijalne snage za odlučujuću borbu protiv zakletih neprijatelja naših naroda! Samo velika i jaka nova Jugoslavija, koja će objediniti sve teritorije naseljene našim narodima, biće istinski zaštitnik slobode svakog od njih. Naprijed za slobodnu Srbiju, slobodnu Hrvatsku, slobodnu Sloveniju, slobodnu Makedoniju, slobodnu Crnu Goru i slobodnu Bosnu i Hercegovinu u slobodnoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji.

Dan Prvog maja nek postane dan borbene smotre svih rodoljubivih snaga naše zemlje u ratu protiv fašističkih ugnjetača. Neka bude ovogodišnji Prvi maj poziv ka sveopćem rasplamsavanju svetog narodno-oslobodilačkog rata protiv smrtnog neprijatelja naših naroda!

Živio Prvi maj, borbena smotra radničke klase i svih slobodoljubivih snaga u borbi protiv fašizma!

Smrt njemačkim okupatorima i njegovim pomagačima!

Živjela slobodna Demokratska Federativna Jugoslavija!

Živjeli nepobjedivi borci naše slavne Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije!

Živio Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, na čelu sa Vrhovnim komandantom, Maršalom Jugoslavije — drugom Titom!

Živio jedinstveni Narodno-oslobodilački front naroda Jugoslavije!

Živio Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — jedina istinska narodna vlada Jugoslavije!

Živjelo Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije — jedino istinsko pretstavništvo naroda Jugoslavije!

Živio nesalomivi savezнički anglo-sovjetsko-američki blok!

Živjela pobjednička Crvena armija, na čelu sa genijalnim Staljinom, velikim organizatorom oslobodilačkog rata protiv fašističkih varvara!

Živjelo jedinstvo slovenskih naroda u borbi protiv zakletog neprijatelja Slovenstva — Hitlerove Njemačke!

Živjela Komunistička partija Jugoslavije, ujedinitelj oslobodilačkih snaga naših naroda!

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Prvi maj 1944.

BR. 2

ZAHVALNOST I PRIZNANJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 26. NO DIVIZIJE I MORNARICE NOVJ POVODOM DESANTNOG PREPADA NA OSTRVA MLJET I KORČULU[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 26. DIVIZIJE I MORNARICE NOVJ]

1. V-44.

Borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima XXVI div.[izije] i Mornarice, koji su se istakli prilikom napada na otoke Korčulu i Mljet, izražavam svoju zahvalnost i priznanje [za][2] njihovo držanje i upornost prigodom uništenja faš. [ističkih] zločinaca koji su toliko zločina počinili[3]. [U ovoj borbi

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, fond Hrvatska II 119: sveska br. IV primljenih depeša Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, str. 19.

[2] Na ovom mestu je u Knjizi depeša Oblasnog komiteta stavljena tačka i započeta nova rečenica rečju: »Videće«. Očigledno je to omaška, a omaška je i početak sledeće rečenice, koja glasi: »Preneli su«. To se zaključuje prema tome što te omaške kidaju logičan kontinuitet misli. Njih nema u prepisu istovetnog radiograma koji je izvršen u Štabu Mornarice NOVJ 3. maja 1944. i dostavljen Štabu 4. pomorskog obalskog sektora (POS). Taj prepis se nalazi u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, Arhiva NOR, kutija 2067, fascikla 2, broj registra 22 (u daljem tekstu: Arhiv VII, ANOR-a, k, br. reg.). Stoga je redakcija na oba mesta unela tekst iz pomenutog prepisa i stavila ga između četvrtastih zagrada.

[3] Desantni prepad glavnine 26. NO divizije i Mornarice NOVJ izveden je delom snaga 21. aprila 1944. na ostrvo Mljet, a osnovnim snagama 22. aprila na ostrvo Korčulu. Desantni odred koji je napadao Mljet sastojao se od tri ojačana pešadijska bataljona, dva naoružana broda, pet motornih jedrenjaka, osam leuta i jednog bolničkog broda. Odred je napao ojačanu četu iz sastava 750. puka nemačke 118. lovačke divizije, raspoređenu na dominantnim položajima iznad sela Babinog Polja na središnom delu ostrva. Komanda nemačke 118. lovačke divizije i nemački admiral Jadrana, saznavši za kritični položaj posade na Mljetu, uputili su joj u pomoć, noću 21/22. aprila iz luke Doli, dve ojačane pešadijske čete na 11 motornih jedrenjaka, tri desantna čamca i jednu dvotrupnu penišu. To su bile sve raspoložive pešadijske snage i prevozna sredstva koja su se do ponoći 21. aprila mogla prikupiti.

Međutim, iste noći, 21/22. aprila, otisnuo se sa Visa novi desantni odred jedinica 26. NO divizije i Mornarice NOVJ, jačine sedam pešadijskih bataljona, dve minobacačke čete i jedne brdske baterije, dva naoružana broda, jednog patrolnog čamca, dva artiljerijska desantno-jurišna čamca, 14 motornih jedrenjaka, 18 leuta i jednog bolničkog

vi ste] proneli još jedanput slavu oružja NOV i POJ u svim savezničkim zemljama.[4]

Slava palim herojima koji su dali svoje živote za slobodu svog naroda.[5]

Tito, maršal Jugoslavije

---

broda. U zoru 22. aprila odred se iskrcao na Korčulu i napao na dva nepotpuna bataljona 750. puka nemačke 118. lovačke divizije, ojačana pukovskom i divizijskom artiljerijom. Do kraja dana savladana su mnoga nemačka uporišta u rejonu Vele Luke, koja su zauzeta, i većina uporišta u rejonu sela Blata, gde su u toku noći nastavljene borbe.

Kada su na Mljet prispela nemačka pojačanja i 22. aprila stupila u borbu, tamošnja nemačka posada već je bila razbijena, pretrpevši gubitke od nekoliko desetina poginulih i ranjenih i 64 zarobljena. Angažujući prispelo nemačko pojačanje do pada mraka, desantni odred na Mljetu je izvršio svoj zadatak, pa se prikupio na južnu obalu ostrva, odakle je, sat posle pola noći, otplovio prema Lastovu, a iste noći na ispražnjeni Mljet prispela je još jedna nemačka četa.

Komanda nemačke 118. lovačke divizije sa zakašnjenjem je otkrila da je Korčula težište desantnog prepada, ali je noću 22/23. aprila na Korčulu mogla da uputi samo jednu ojačanu četu koja se zatekla na poluostrvu Pelješcu. U rejonu sela Blata borbe su uspešno privedene kraju u popodnevnim časovima 23. aprila i nastavljene u pravcu sela Smokvice.

Pošto su uništeni nemački garnizoni u Veloj Luci i selu Blatu i nanet osetan poraz nemačkim snagama kod sela Smokvice, zadatak je bio izvršen. Desantni odred na Korčuli se s padom mraka, prikupio u Veloj Luci, ukrcao na brodove i noću 24/25. aprila vratio na Vis s velikim plenom i sa 459 zarobljenih nemačkih vojnika i starešina. Potpunije o napadu na Mljet i Korčulu: Zbornik, tom V, knj. 26, dok. br. 64, 88, 117, 123, 132, 134 i 174—178; tom VIII, knj. 2, dok. br. 71, 73, 81, 82 i 84; Jovan Vasiljević, Mornarica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, Beograd 1972, str. 201—214.

[4] Povodom uspešnog desantnog prepada na ostrva Mljet i Korčulu komandant savezničkih snaga za Sredozemlje general Henri Vilson (Henry Maitland Wilson) uputio je maršalu Titu radiogram sledeće sadržine:

»Mnogo cijenim rad vaše vojske u napadu na Mljet i Korčulu. Bio bih zahvalan da isporučite komandirima i borcima moju čestitku za njihovu uspješnu borbu. H. Vilson«

[5] Jedinice 26. NO divizije su tokom tih borbi imale 70 poginulih i 250 ranjenih, dok je Mornarica NOVJ pri povratku desantnog odreda s Mljeta izgubila naoružani brod »NB 7« (oštećen je pri sudaru s »NB 8« u blizini Miholjske, pa je zapaljen) i dva leuta, koja su se prevrnula s natovarenim teretom.

BR. 3

PREDLOG SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 1. MAJA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ DA ON I METODIJE ANDONOV ČENTO DOĐU U SEDIŠTE CENTRALNOG KOMITETA I PODNESU IZVEŠTAJ O PROTEKLOM RADU[1]

[Od Tempa]

[CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

1. V-1944.
Br. 1

Već pristižu delegati za I Makedonsko sobranje koje treba da se održi najdalje za 15 do 20 dana.[2] Ja i Činto[3] polazimo za Jablanicu.[4] Potrebno je da što [pre][5] budemo prebačeni avionom do vas, da bismo mogli referisati po svim pitanjima i dobiti potrebne instrukcije.[6]

---

[1] Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/646, strana 2.

[2] Prvo zasedanje Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM) održano je 2. avgusta 1944. u manastiru Sveti Prohor Pčinjski.

[3] Treba: Čento. Metodije Andonov Čento bio je tada predsednik Inicijativnog odbora za sazivanje ASNOM-a.

[4] Tamo se u to vreme nalazilo sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije. Komandant je tada bio Petar Stambolić.

[5] Ova reč (ili sadržinski njoj slična) verovatno je omaškom ispuštena prilikom prepisivanja primljenog radiograma.

[6] Centralni komitet KPJ je dao saglasnost u vezi s ovim Vukmanovićevim predlogom, pa su se on, Andonov, Mane Čučkov i Kiril Petrušev noću 16/17. juna 1944. avionom prebacili za Bari, a odatle 17. juna na Vis, gde je bilo sedište Centralnog komiteta KPJ, NKOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Svetozar Vukmanović je podneo izveštaj Centralnom komitetu, a potom i prisustvovao sednici NKOJ-a, kojom je rukovodio maršal Tito, na kojoj je Mane Čučkov podneo referat u vezi s borbom makedonskog naroda za ostvarenje svojih prava (Arhiv CK SKJ, fond NKOJ, br. 68, str. 16—19).

BR. 4

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA I PREDSTAVNIKA NKOJ-a U SSSR-u MILOVANA ĐILASA OD 1. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ I PREDSEDNIKU NKOJ-a MARŠALU JOSIPU BROZU TITU O DOTADAŠNJEM SVOM RADU[1]

Za maršala Tita

(preko šifre Vojne misije S.S.S.-R. u Jugoslaviji)

Sreli smo se sa svim odgovornim ljudima[2], o čemu će Đilas podneti usmeni izvještaj.

Odobreno je stvaranje vazduhoplovne i tenkovske škole [NOVJ] u S.S.S.R-u.

Posjetili smo jugoslovensku jedinicu[3]. Georgijevića smo ostavili, ali smo mu dali pomoć, tako je zgodnije jer je stari borac i u jedinici od početka[4]. U jedinici je stanje dosta dobro.

---

[1] Šesta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, str. 1, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, k. 57/4, f.1, br. reg. 3/1.

[2] Redakcija nije mogla da ustanovi o kojim ličnostima je ovde reč.

[3] Misli se na Samostalni jugoslovenski odred u SSSR-u. Formiran je 23. januara 1944. u blizini grada Kolomne (SSSR) od Jugoslovena koji su zarobljeni bilo kao pripadnici oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske i upućeni u sastavu nemačkih jedinica na istočni front, bilo kao pojedinci mobilisani u mađarske i rumunske jedinice i upućeni na istočni front.

[4] Dimitrije Georgijević Vasiljević je tada bio politički komesar Samostalnog jugoslovenskog odreda u SSSR-u. On je 1917. stupio u odred Crvene garde i učestvovao u oktobarskoj revoluciji. Bio je jedan od organizatora prvog srpskog sovjetskog revolucionarnog odreda. Član Ruske komunističke partije (boljševika) postao je 1919. godine. Iste godine postao je član Jugoslovenskog revolucionarnog saveza i Centralnog jugoslovenskog biroa RKP(b). U Crvenoj armiji ostao je do 1922, a od tada na raznim dužnostima u SSSR-u. U španskom nacionalnooslobodilačkom ratu učestvovao je od 1937. do 1939, kada se vratio u SSSR. Posle napada Nemačke na SSSR ponovo se nalazi u Cvenoj Armiji, a u januaru 1944. radi na formiranju Samostalnog jugoslovenskog odreda u SSSR-u.

Umro je 30. januara 1959. u Beogradu kao general-potpukovnik JNA u penziji.

Počeće se sabiranje drugih zarobljenika (Slovenaca i Srba iz Vojvodine)[5] za dalju vojnu organizaciju naših ljudi. U pogledu tenkista i avijatičara postupićemo po naredbi[6] i nastojati da damo tamo što više dobrih ljudi.[7]

U pogledu snabdijevanja [NOVJ] i drugog, izaćiće nam u svemu u susret. Transportne poteškoće su ogromne, što treba imati u vidu.

Đilasu predlažu da ide natrag putem kojim smo došli[8]. Mi smo mišljenja — pravo[9]. Molimo Vaše rešenje.[10]

1. maj 1944. Terzić — Đilas

---

[5] Reč je o onim Slovencima i Srbima koje su Nemci po grupama deportovali u SSSR i uključili u radne bataljone.

[6] Ta naredba nije pronađena.

[7] Misli se na političke emigrante iz Jugoslavije koji su živeli u SSSR-u.

[8] Vojna misija NOVJ u SSSR-u je došla preko Barija, Kaira i Teherana u Moskvu.

[9] Odnosno avionom Moskva — Bari.

[10] Tito je naredio da se Milovan Đilas vrati istim pravcem kojim je došao, tj. preko Teherana (dok. br. 54).

BR. 5

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 2. MAJA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO DOSTAVI PODATKE O BROJNOM STANJU, PERSONALNOM SASTAVU KOMANDNOG KADRA I NACIONALNOJ PRIPADNOSTI ČITAVOG SASTAVA ČEHOSLOVAČKE NO BRIGADE »JAN ŽIŠKA«[1]

Broj	Datum	Vreme	Od koga	Sadržaj depeše	Primio	Dešifrovao
2262	2. V. [1944]	18[30]	V. Š.	Č[eho]slovačka[2] vlada u Londonu zatražila je od nas, preko svog vojnog ministra, da dam urgentno[3] sledeće podatke: 1.) koliko vojnika i oficira broji čehoslovačka brigada.[4] 2.) sastav komande, imena oficira i njihov čin u čeh. vojsci. 3.) pr[ibližan][5] broj Slovaka i Čeha u brigadi. 4.) koliko je čeh. državljana. Javite najhitnije ono što znate, a drugo posle [dopuniti].	Opačić	Franjica

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/1, f. 2, br. reg. 5/27.

[2] Ova reč u originalu primljenog radiograma glasi: C.p.s. slovačka.

[3] U originalu primljenog radiograma je umesto »dam urgentno« napisano: *dam u getno.*

[4] Brigada se zvala: Čehoslovačka NO brigada »Jan Žiška« (Jana Žižkiz Trocnova).

[5] I ova reč u originalu primljenog radiograma nepravilno glasi: *preazerin.*

BR. 6

ZAHTEV ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DR VLADIMIRA VELEBITA OD 2. MAJA 1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-A U BARIJU DA DOSTAVLJA ŠTO VIŠE INFORMATIVNOG MATERIJALA NA SLOVENAČKOM JEZIKU ČLANOVIMA VOJNE MISIJE NOV I POJ U KAIRU I ALŽIRU[1]

Nr. Gr. datum DDD

13 31 2. 5. 44.

Pošaljite što više naše štampe, fotografije i ostalog materijala, u Kairo majoru Jakšiću[2] i nama u Alžir[3]. Tu ima preko 3000 Slovenaca. Šaljite ponajviše slovenačku štampu. Organizujte redovno slanje.

Vlatko[4]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (dalje NKOJ) u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1.

[2] Mato Jakšić, tada član Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. On je stalno bio detašovan u Kairu.

[3] U tom gradu se tada nalazilo sedište Vrhovne komande savezničkih snaga za Sredozemlje, a takođe i sedište Vojne misije NOVJ pri toj komandi.

[4] Dr Vladimir Velebit Vlatko. On je tada bio šef Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Na toj dužnosti se nalazio od sredine aprila 1944. godine. Pre toga je bio šef Vojne misije NOVJ pri savezničkoj Vrhovnoj komandi za Srednji istok, za koju je otputovao 3. decembra 1943. avionom sa Glamočkog polja. (U Zborniku, tom II, knj. 12, na str. 20, u napomeni br. 5, omaškom je napisano da je to usledilo 30. novembra). Tu prvu Vojnu misiju NOVJ koja je zvanično upućena u inostranstvo dopunili su Vrhovni štab NOV i POJ i NKOJ aprila 1944. i preimenovali je u Vojnu misiju NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. O njenom sastavu: tom II, knj. 12, dok. br. 162, napomena 8.

BR. 7

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE GENERALU HENRIJU MAJTLANDU VILSONU DA JE UDOVOLJIO NJEGOVOJ PORUCI O RAZARANJU RUDNIKA HROMA U MAKEDONIJI I ZAHVALNOST NA VILSONOVOJ ČESTITKI JEDINICI NOVJ ZA USPJEŠNO RAZBIJANJE NEMAČKIH GARNIZONA NA OSTRVIMA MLJETU I KORČULI[1]

GENERALU HENRIJU MAJTLANDU VILSONU
Vrhovnom savezničkom komandantu za Sredozemlje

Primio sam Vašu poruku u kojoj tražite da se rudnici hroma u Makedoniji unište ili oštete. Izdao sam naređenje G[lavnom] Š[tabu NOV i PO Makedonije] da naše jedinice učine sve što je moguće da se ispuni Vaš zahtjev ili da se onemogući izvoz hroma u Njemačku.[2]

Hvala Vam na Vašim čestitkama našoj jedinici[3] za napad na ostrva Mljet i Korčulu[4]. Izdao sam naređenje za napad na drugo ostrvo, ali bih Vam bio mnogo zahvalan ako biste (Vi u vezi s tim) dali instrukcije Vašem štabu u Italiji da pruži najveću moguću pomoć od strane Vaših pomorskih i vazduhoplovnih jedinica.
3. maj 1944.

---

[1] Kserografisana kopija originala radiograma na engleskom jeziku (pisanog na mašini) u Arhivu VII, fond prem. 3, br. reg. 511/17.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku.

[2] Nije pronađen početni deo Knjige depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ u kojoj se nalaze naređenja upućena Glavnom štabu NOV i PO Makedonije (vidi u istom Arhivu, k. 26, f. 12, br. reg. 8), niti, pak, Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, primljenih od Vrhovnog štaba iz tog perioda, pa stoga nedostaje to naređenje maršala Tita. Međutim, na rudnike hroma u Makedoniji izvedena su dva uspela napada: prvi je izvela 25. maja 2. makedonska NOU brigada na rudnike hroma kod sela Vitolišta (rejon Prilepa) i onesposobila ga, a drugi napad su izveli noću 23/24. avgusta 3. makedonska NOU brigada i jedan bataljon 8. preševske NO brigade na rudnik hroma kod sela Lojane (blizu Kumanova). Potpunije o tome: tom VII, knj. 3, dok. br. 63, 64 (primedba br. 3) i 72; knj. 4, dok. br. 17 i 22; Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/25: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 1 sa 73 grupe upućen 25. avgusta Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[3] Tekst čestitke, preveden na srpskohrvatski jezik, objavljuje se u 4. primedbi uz dok. br. 2.

[4] Desantni prepad na ta ostrva izvele su i borbe vodile od 21. do 24. aprila 1944. glavnine snaga 26. NO divizije i Mornarice NOVJ. Potpunije o tome vidi 3. primedbu uz dok. br. 2.

BR. 8

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV i POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA NE OKLEVA S PREBACIVANJEM OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA IZ ISTOČNE BOSNE U ZAPADNU SRBIJU[1]

[Od] V.Š.

3[2] [Br.] 23[3] [gr.] 69[4]

—

V

Tražio sam od vas izveštaj o prebacivanju preko.[5] Niste ništa o tome odgovorili. Tražim najhitnije odgovor.[6] Preduzmite sve da se to odmah izvrši, inače možete sa svojim oklevanjem dovesti u pitanje čitav naš plan[7] i ugroziti opstanak onih divizija koje su prešle sa druge strane.[8]

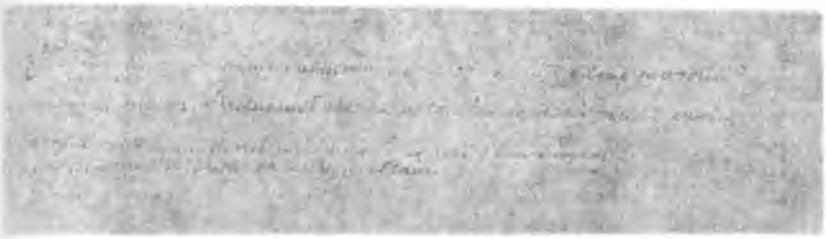
[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2.

[2] U knjigama depeša Štaba 3. korpusa NOVJ razlomkom je označavano kada je radiogram primljen ili poslat. Taj razlomak se nalazi s leve strane na margini ispred početnog dela teksta radiograma. Pri tome brojilac predstavlja oznaku dana a imenilac oznaku meseca. To važi za sve radiograme Štaba 3. korpusa NOVJ, pa se to neće dalje isticati.

[3] Ovaj broj označava redni broj primljenog radiograma. Kontinuirani redosled je zadržan do radiograma primljenog 24. maja 1944, koji je označen brojem 59. Novi redosled je započet pet dana kasnije, tj. 29. maja, a završen 17. juna 1944. i ima brojeve od 1 do 16. Nakon toga prestalo se s pisanjem rednih brojeva radiograma (sem u nekoliko slučajeva).

[4] Broj upisan na margini s desne strane teksta radiograma označava koliko u datom radiogramu ima šifrovanih grupa. Takvu oznaku imaju skoro svi radiogrami upisani u knjigama depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, pa se to neće dalje isticati.

[5] Maršal Tito je tražio 30. aprila da mu se dostavi izveštaj da li su se 16. i 17. NOU divizija prebacile na desnu obalu Drine, a ako nisu — da se ubrza njihovo prebacivanje (tom II, knj. 12, dok. br. 363). Tito je još 21. aprila naredio da se te dve divizije hitno prebace u zapadnu Srbiju i da se sektor Srebrenice osigura kao mostobran (tom II, knj. 12, dok. br. 327), pa je Štab 3. korpusa, saobrazno tome, još 24. i 25. aprila bio preduzeo odgovarajuće mere. Tada je bilo utvrđeno da 17. NOU divizija forsira Drinu kod Bajine Bašte, produži nastupanje prema istoku i u rejonu sela Duba zatvori pravac Užice (sada: Titovo Užice) — Bajina Bašta, a potom nastavi dejstvo ka Kosjeriću i drumu Užice — Valjevo. Istovremeno bi 16. NOU divizija forsirala Drinu na odseku Bratunac — Drinjača, sa zadatkom da oslobodi Ljuboviju i nastupa preko Pecke ka putu Valjevo — Loznica. Njihov prelaz preko Drine trebalo je da usledi noću 28/29. aprila, dok bi 36. NOU divizija napala

Fotokopija dokumenta br. 8

Zvornik, radi vezivanja što jačih neprijateljevih snaga čime bi olakšala dejstva 16. i 17. NOU divizije.

Međutim, jaki izviđački delovi nemačke 13. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar« prodrli su već 25. aprila pravcem Prnjavor (kod Tuzle) — Rakino Brdo (kod Zvornika). Narednih dana je ojačani 26. puk te divizije nadirao pravcima Capardi — Paprača i Prnjavor — Brainci, a ojačani 3. domobranski lovački zdrug pravcem Tuzla — Šekovići, dok je glavnina 14. lovačkog puka 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« nastupala pravcima Rogatica — Srebrenica i Sokolac — Vlasenica. Istovremeno su jake snage kvislinškog Srpskog dobrovoljačkog korpusa i okupatorske bugarske 24. pešadijske divizije posele desnu obalu Drine od Bajine Bašte do Ljubovije. S njima je bila i Račanska grupa četničkih brigada.

Ovo angažovanje nadmoćnijih nemačko-kvislinških snaga ne samo da je poremetilo izvođenje planiranog prodora 16. i 17. NOU divizije iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju već ih je prinudilo da se povuku daleko na zapad — u širi rejon Kladnja. Potpunije o tome: tom IV, knj. 24, dok. br. 150, 154, 155, 167, 168, 186, 189, 190, 191 i 193; knj. 27, dok. br. 38; Arhiv VII, Arhiv nemačkih jedinica (u daljem tekstu: ANJ): NAV-N-T--311, r. 286, s. 272—85 i 292—5; Arhiv četničkih jedinica (u daljem tekstu: AČJ), k. 163, f. 3, br. reg. 15: Naređenje Zaharije Ostojića od 25. aprila 1944. komandantu Drinskog četničkog korpusa; k. 30, f. 6, br. reg. 11: naređenje komandanta četničkog Zlatiborskog korpusa od 21. aprila 1944. načelniku Štaba grupe Račanskih brigada.

[6] Štab 3. korpusa NOVJ prvom narednom radio-vezom izvestio je da je shvatio važnost zadatka koji su dobile 16. i 17. NOU divizija i da je bio preduzeo sve za njihovo prebacivanje iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju, ali da su jake nemačke snage, baš kada su 16. i 17. NOU divizija izvodile poslednje pripreme za prelazak na desnu obalu Drine, ofanzivnim dejstvima to onemogućile (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 8 od 3. maja 1944, upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ).

[7] Vrhovni štab NOV i POJ bio je planirao da jačim snagama NOVJ sa dva pravca — iz istočne Bosne i iz Sandžaka — prodre u zapadnu Srbiju, a odatle u Šumadiju.

[8] Reč je o Udarnoj grupi divizija NOVJ (sačinjavale su je 2. proleterska divizija i 5. krajiška NOU divizija). Ona je iz Sandžaka krajem aprila i početkom maja 1944. izbila južno od Valjeva (na planinski prostor Jelova gora, Povlen, Medvednik) i stvorila tu manju slobodnu teritoriju. Međutim, čim su se snage 3. korpusa NOVJ udaljile zapadno od Drine, ka Udarnoj grupi divizija NOVJ, koja je tada imala svega oko

5.000 ljudi, otpočelo je nadiranje blizu 30.000 okupatorsko-kvislinško-kolaboracionističkih vojnika. Tako je borbena grupa »Tatalović« (po imenu Radomira Tatalovića, načelnika Štaba kvislinškog Srpskog dobrovoljačkog korpusa), sastavljena od četiri ojačana bataljona iz pukova kvislinškog Srpskog dobrovoljačkog korpusa, zaposela desnu obalu Drine između Zvornika i Bajine Bašte. Ona je sprečavala jedinicama NOVJ da se iz istočne Bosne prebace preko reke, a vršila je i pritisak prema selu Vardi. Okupaciona 24. bugarska divizija posela je prostor oko reke Drine, preko sela Rogačice i Duba, do Bajine Bašte i komunikaciju Užice — selo Rogačica. Borbena grupa »Holman« (Hollmann — sastava: 4. puk »Brandenburg« bez jednog bataljona, 297. izviđački bataljon, 4. puk i 2. bataljon 1. puka kvislinškog Srpskog dobrovoljačkog korpusa) napadala je osnovnim pravcem: selo Kostojevići — selo Varda. Borbena grupa »Vajel« (Weyel — sastava: jedan bataljon 4. puka »Brandenburg« 696. bataljon feldžandarmerije, 2. bataljon bugarskog 63. puka i oko jednog diviziona iz sastava bugarske 22. pešadijske divizije) nastupala je pravcem: Kosjerić — selo Seča Reka — selo Varda. Delovi 5. puka kvislinškog belogardejskog Ruskog zaštitnog korpusa, posedajući položaje na istočnim padinama planine Povlena, zatvarali su drum koji od sela Varde vodi ka Valjevu. Kolaboracionističke snage Draže Mihailovića (sastavljene od deset četničkih korpusa), kojima su nemački komandanti dodeljivali borbene zadatke, napadale su sa prostora Kosjerić — planina Povlen i od sela Rogačice u pravcu sela Varde. U rezervi su se nalazili 500. SS-padobranski lovački bataljon i bugarski 61. pešadijski puk. Svim tim snagama lično je komandovao nemački vojnoupravni komandant Jugoistoka general Hans Gustav Felber.

Jedinice Udarne grupe divizija izbile su nakon višednevnih oštrih borbi u zoru 3. maja u rejon puta Kosjerić — Valjevo. Međutim, put je već bio gusto posednut jakim okupatorsko-kvislinškim snagama. Uporne borbe su vođene ispred prevoja Bukovâ i u selu Bukovima, ali jedinice Udarne grupe divizija NOVJ nisu mogle prodreti dalje, sem 10. krajiške udarne brigade, koja je izbila u rejon severoistočno od Kosjerića (u sela Ševrljuge, Mionicu i Skakavac), ali se i ona morala povratiti natrag.

Potpunije o ovome: tom I, knj. 7, dok. br. 150—153, 155—162, 164—173, 175—184; knj. 20, dok. br. 150 i 155; tom 12 knj. 4, dok. br. 33, 34 i 37; Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37: Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 6—10 od 28. aprila, br. 11—15 od 1. maja, br. 16—20 od 2. maja, br. 21—22 od 2. maja, br. 23 od 3. maja i br 24—32 od 4. maja 1944; ANJ, NAV-N-T-501, r. 256, s. 214: Obaveštenje vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 4. marta 1944. komandi 1. bugarskog okupacionog korpusa i Feldkomandanturi 610 o Titovim namerama za prodor u Srbiju, kao i merama koje treba preduzeti da se to spreči.

BR. 9

ZAHTEV ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE MILOJA MILOJEVIČA OD 3. MAJA 1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-a U BARIJU DA OD JUGOSLOVENSKIH DOBROVOLJACA, PRISPELIH IZ KAIRA, 200 ARTILJERACA UPUTI NA OSTRVO VIS, A PREOSTALO LJUDSTVO DA UPUTI KAD BUDE FORMIRANO U ČETE[1]

Red. broj	Dan i sat predaje	Depeša	Potpis	Broj gr.[upa]
214	3/V [u] 16,10 [za] Zastupništvo [NKOJ-a] Predato 4/V [u] 15,44	Pošaljite 200—200[2] artiljeraca. Ne treba formirati pr.[otiv]avionsku četu. Od ljudstva koje imate formirajte čete, naoružajte ih i šaljite na Vis.[4] »Pijati«[5] neophodni. Miloje.[6]	R.[3]	76

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2073, f. 3, br. reg. 1.

[2] Broj je u originalu poslatog radiograma ponovljen.

[3] Kazimir Renčelj, tada načelnik Štaba Mornarice NOVJ.

[4] Ovo je bio odgovor na radiogram koji je Zastupništvo NKOJ-a u Bariju uputilo dan ranije (preko Štaba Mornarice NOVJ) Štabu 26. NO divizije. Tekst toga radiograma glasi:

»Kroz tri ili četiri dana primamo iz Kaira šest stotina drugova. Uslijed neimanja rukovodećih kadrova možemo ih formirati samo u čete.

Javite da li i koliko od ovih drugova trebate za artiljeriju na Visu.«

Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 2073, f. 1, br. reg. 12: Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a, radiogram br. 155 od 96 grupa, upućen 2. maja 1944. u 14,20 časova.

[5] »Pijat« (Projector Infantery Anti-Tank) pešadijsko je protivtenkovsko oruđe engleske proizvodnje. Veoma je bilo pogodno zbog male težine (oko 15 kg), malog broja poslužilaca (dva vojnika) i dobre probojne moći (probija oklop debljine 10 cm).

[6] Miloje Milojević je tada bio član Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje, a privremeno se nalazio na ostrvu Visu, pa je radiogram poslao preko radio-stanice Štaba Mornarice NOVJ.

BR. 10

ZAJEDNIČKO OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ POVLA ILIĆA VELJKA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE OD 4. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O PREMORENOSTI JEDINICA SVAKODNEVNIM BORBAMA I POTREBI HITNOG ANGAŽOVANJA NOVIH SNAGA U REJONU VALJEVA I JUŽNO OD UŽICA[1]

Čas.	Odelj.	Br.	Gr.	Sadržaj.	Primedba
11.	Op.	25.	60.	Vodimo svakodnevne upорne borbe, usled čega su nam jedinice zamorene.[2] Potrebna je hitna pomoć u materijalu[3] i nove snage u reonu Valjeva i južno od Užica. Kosta bi trebao da pokuša da se prebaci kod Starog Broda, tu je prazan prostor.[4] **Veljko**[5] **Morača**[6].	

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37.

[2] Komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača o tim borbama i pokretima jedinica Udarne grupe poslao je Vrhovnom štabu NOV i POJ od 1. do 4. maja 1944. mnoge radiograme: Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37: Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 11 sa 38 grupa, br. 13 sa 70 grupa, br. 14 sa 103 grupe, br. 15 sa 62 grupe — svi od 1. maja 1944; br. 16 sa 50 grupa, br. 17 sa 79 grupa, br. 18 sa 43 grupe, br. 19 sa 45 grupa, br. 20 sa 49 grupa, br. 21 sa 43 grupe i br. 22 sa 40 grupa — svi od 2. maja 1944; br. 23 sa 68 grupa od 3. maja 1944; br. 24 sa 62 grupe, br. 25 sa 60 grupa, br. 26 sa 32 grupe, br. 27 sa 47 grupa, br. 28 sa 29 grupa, br. 29 sa 82 grupe i br. 30 sa 29. grupa — svi od 4. maja 1944. godine.

[3] Vrhovni štab NOV i POJ je istoga dana (4. maja) zatražio od Štaba Udarne grupe divizija NOVJ da mu hitno javi mesto gde bi se mogao spustiti traženi materijal (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 32 sa 32 grupe), a ovaj mu je, u vezi s tim, odgovorio, takođe 4. maja, da će 5. maja uveče čekati materijal na Pustom polju, južno od Povlena, i označio geografske koordinate toga predela (vidi u ranije pomenutoj Knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizije NOVJ, radiogram br. 32 sa 39 grupa).

[4] U vezi s ovim, maršal Tito je dao naređenje komandantu Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije (dok. br. 11).

[5] Pavle Ilić Veljko. On je tada bio delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ i kretao se zajedno sa Štabom Udarne grupe divizija NOVJ.

[6] Milutin Morača, tada komandant 5. krajiške NOU divizije i jednovremeno komandant Udarne grupe divizija NOVJ.

BR. 11

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 5. MAJA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNE GRUPE 16. I 17. NOU DIVIZIJE DANILU LEKIĆU ZA MOSTOBRAN NA SEKTORU BAJINA BAŠTA — LJUBOVIJA[1]

[Od] V.Š.

5 [Br.] 28 36 [grupa]
V

Predajte Lekiću[2] sledeću depešu:[3]

Naređujem ti da kreneš najhitnije sa dve divizije u pravcu Starog Broda i da se prebaciš preko na Taru[4]. Sa svojim snagama ugrozićeš neprijatelja u leđa koji napada naše snage na Medvedniku i Maljenu. Prugu Višegrad — Užice po mogućnosti uništiti. Napade vršiti u pravcu Užica i Bajine Bašte[5]. Sa razbijanjem nepr. zaposesti teren do Drine na prostoru Bajina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2.

[2] Danilo Lekić, tada komandant Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije.

[3] Vrhovni štab NOV i POJ u to vreme još nije bio uspostavio direktnu radio-vezu sa Štabom Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije, pa mu je naređenja slao preko Štaba 3. korpusa NOVJ.

[4] Predlog za prelazak Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije u rejonu Starog Broda dali su radiogramom 4. maja delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić i komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača. Oni su izvestili da su taj prostor ispraznile okupatorske i kvislinške snage i pošle u napad na Udarnu grupu divizija NOVJ (dok. br. 10 i primedba 8. uz dok. br. 8).

[5] Budući da su se 16. vojvođanska NOU i 17. istočnobosanska NOU divizija u taktičkom pogledu još nalazile pod komandom 3. korpusa NOVJ, maršal Tito je prethodno uputio Štabu toga korpusa, takođe 5. maja, radiogram sledeće sadržine:

»Naređujem da najhitnije uputite najmanje jednu diviziju preko Starog Broda u pomoć našim jedinicama na sektoru Medvednik — Maljen. Ovaj pravac je najbolji i skoro prazan. Sa Tare udariti u bok neprijatelju koji napada naše jedinice. Ovo izvršiti u najvećoj tajnosti i hitno. Izgleda nam da ne shvaćate svu odgovornost koja pada na vas zbog toga što niste to prije izvršili. Javite najhitnije koju ste diviziju najprije poslali preko. Odmah poslije te divizije mora krenuti i druga u istom pravcu« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami od 5. maja 1944. br. 26 sa 98 grupa i br. 27 sa 30 grupa.)

Bašta — Ljubovija. Bilo bi dobro zadržati zlatiborski masiv za uporište dok se ne svrši ofanziva u istočnoj Bosni i osigura levi breg[6] Drine.[7]

---

[6] Obalu.

[7] Štab Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije odmah se angažovao da izvrši ovo naređenje Vrhovnog komandanta. S tim u vezi je 6. maja 1944. dao potrebna naređenja svojim divizijama. Tako je 16. vojvođanska NOU divizija, koja je dan ranije bila zauzela Kladanj, dobila zadatak da se u toku noći 6/7. maja prebaci u rejon sela Zalukovika, naredne noći da dospe na sektor Viogora, a potom da izbije na levu obalu Drine i pređe je na odseku kod sela Fakovića. Istovremeno je naređeno 17. istočnobosanskoj NOU diviziji, koja je bila u pokretu ka Varešu (naređenje ju je zateklo na prostoru južno od Olova), da se noću 7/8. maja vrati nazad i prebaci u rejon Džimrije — Podžeplje, a naredne noći da izbije na levu obalu Drine i pređe reku na odseku kod sela Slapa. Obe divizije su krenule označenim pravcima. Međutim, 16. vojvođanska NOU divizija se 7. maja sukobila s jakim snagama nemačke 13. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar« kod sela Milića, a istovremeno je bila ugrožena od delova nemačke 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« sa pravca Vlasenice, pa je bila prinuđena da se povuče prema Kladnju. Takođe su i na 17. istočnobosansku NOU diviziju, koja je prešla cestu Sokolac — Han-Pijesak 9. maja u rejonu sela Čapora i razmestila se u selima istočno od te komunikacije, već sutradan, iz više pravaca, napale jake snage nemačke 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, ustaše i četnici. Jedino je njena 15. majevička NOU brigada uspela da izbije u selo Žepu. Ali, usled snažnih napada nadmoćnijih neprijateljskih snaga i žestokih udara nemačke avijacije po svim rejonima u kojima su se nalazile jedinice 17. istočnobosanske NOU divizije, i ova divizija je bila prinuđena da odustane od pokušaja prelaza Drine, pa se prebacila u rejon šume Radave, odakle je 11. maja, preko šumovitih kompleksa (Javornik — Potpriseka — Ogorelača) izbila u rejon sela Mrkaljevića i naredne noći prešla cestu južno od Han-Pijeska, orijentišući se ka prostoru sela Berkovine i Gornjih Babina.

Tako je bio osujećen i drugi pokušaj prelaza 16. i 17. NOU divizije preko Drine u zapadnu Srbiju. Potpunije o tome: tom IV, knj. 20, dok. br. 28, 29, 50, 114, 201—205; Arhiv ANOR-a, k. 952, f. 7, br. reg. 23: Avizo-naređenje Štaba 16. vojvođanske NOU divizije od 5. maja 1944. štabovima potčinjenih brigada.

BR. 12

PISMO ČLANA POLITBIROA CK KPJ I ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ EDVARDA KARDELJA OD 5. MAJA 1944. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP SLOVENIJE FRANCU LESKOŠEKU LUKI[1]

Dragi Luka[2]! 5. 5. 1944.

Opet sam u takvoj situaciji da ne mogu da pišem opširnije. Slavka[3] se sutra vraća, a ja imam suviše malo vremena da bih pisao opširnije. Zbog toga [daću] samo nekoliko kratkih primedbi.

1. Meni bi bio nužno potreban neko — žensko ili muško — ko ume dobro da kuca, da je sasvim pouzdan i, po mogućnosti, da vlada srpskohrvatskim jezikom. Ovo poslednje, doduše, nije neophodno, jer će ovde brzo naučiti. Neka to bude i dovoljno bistar čovek da bi mogao da bude ujedno i neke vrste sekretar. Takvog čoveka treba da imam zbog slovenske korespondencije, koje je sve više, i zbog toga što i sam često imam različite slovenske tekstove. Šaljite mi ga što pre[4]. Pošto ovde nemamo pisaćih mašina, veoma bi nas obradovalo ako bi ujedno slali i kakvu mašinu, ako je imate gde suvišnu.

2. Ponovo mi je pisao Ferdo Kozak[5] i pita me za porodicu. U jednom od poslednjih pisama pisao sam vam već o tome[6], a evo ne dobijam nikakav odgovor. Tamo se on drži dobro i svakako je vaša dužnost da mi javite što znate. Pita i za Juševu

---

[1] Original na slovenačkom jeziku (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu CK SK Slovenije, f. 6/44, br. reg. 384.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku.

[2] Franc Leskošek Luka, tada sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije.

[3] Slavka Becele.

[4] Iz pisma, poslatog sa Visa 29. jula 1944. vidi se da je to pitanje rešavano tek prilikom Kardeljevog dolaska u Belu krajinu, krajem avgusta 1944 (dok. br. 316).

[5] Ferdo Kozak, profesor i književnik, urednik kulturno-političke revije »Sodobnost« (1932—1941) i jedan od osnivača Osvobodilne fronte slovenačkog naroda 27. aprila 1941. godine.

[6] Edvard Kardelj je u pismu od 18. aprila 1944. tražio da jave o Kozakovoj porodici. To Kardeljevo pismo se nalazi u Arhivu CK SK Slovenije (f. 6/44, br. reg. 383).

sudbinu[7]. Takođe mi je pisao i Vogelnik[8], koji se takođe raspituje za sudbinu svoje žene i deteta. Odgovorite odmah! ! ![9]

3. U vezi sa inostranstvom još ovo. U Italiji, na Siciliji, Sardiniji i u sev. Africi ima oko 30—35.000 Slovenaca, bivših vojnika ital. vojske, delimično već kod nas, delimično u kraljevskoj vojsci, delimično u engleskoj vojsci, delimično su još zarobljenici[10]. Svi su za nas i neprekidno mole za literaturu. Osim toga, literatura je potrebna za Sev. i Juž. Ameriku, te Australiju. Prema tome, šaljite *od svih izdanja* po 50—100 primeraka VŠ-u odakle ćemo slati dalje raznim našim centralama u inostranstvu. Mi sada organizujemo propagandu u inostransvu i postignuti su već prilični uspesi. Šaljite nam takođe članke za inostranstvo, koje ćemo mi slati van. Ne tražite više nikakvih veza sa inostranstvom sami, već preko nas. Džons[11] je nešto govorio o nekim posebnim vezama sa Kidričem[12]. Objasnite nam to, pošto sami znate da bi bila svaka »posebna« veza sa Džonsom jednaka provokaciji. Nadamo se niste naseli! Prema tome, još jednom: ne uspostavljajte nikakve posebne veze sa inostranstvom! A Kidrič neka objasni što se dogovarao sa Džonsom. On je nešto nagoveštavao na radio-vezu. Ako je ovo istina, onda bi to bila sa vaše strane krajnja lakomislenost.[13]

---

[7] Juš Kozak, književnik. On se u to vreme nalazio u severnoj Italiji, gde je čekao na vezu da bi se prebacio na oslobođenu teritoriju u Sloveniji. Vezu je dobio avgusta 1944. i došao u Bari, u južnoj Italiji. Tu je radio u Bazi NOVJ i tek februara 1945. otišao u Sloveniju, gde je preuzeo dužnost urednika revije »Novi svet.«

[8] Dr Dolfe Vogelnik, tada član Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje.

[9] Odgovor sekretara CK KP Slovenije Franca Leskošeka o tom pitanju redakcija nije uspela da pronađe.

[10] Tim Slovencima je na razne načine sprečavano da stupe u NOVJ. Oni, pak, kojima je ipak pošlo za rukom da se povežu s predstavnicima NKOJ-a i NOVJ u Italiji i severnoj Africi stavljali su se na raspolaganje Bazi NOVJ u Bariju (južna Italija). Od njih, i pripadnika drugih jugoslovenskih nacionalnosti, formirane su u prvom redu prekomorske brigade NOVJ, a stupili su u prve vazduhoplovne i tenkovske, a takođe i u artiljerijske i mornaričke jedinice NOVJ.

[11] Viljem Džons (William Jones), prvi šef Britanske vojne misije pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. Bio je iskreni prijatelj svih jugoslovenskih naroda. Oduševljen borbom slovenačkog naroda protiv okupatora, tražio je od pretpostavljenih savezničkih organa da se uputi naoružanje, municija i oprema za jedinice NOV i PO Slovenije, ali ona nije upućena.

Iz protesta zbog neslaganja što njegovi pretpostavljeni ne šalju pomoć jedinicama NOVJ i Sloveniji, Džons je tražio da ga opozovu sa te dužnosti. Vratio se u Kairo početkom aprila 1944. godine.

[12] Boris Kidrič Peter, tada sekretar Izvršnog odbora OF.

[13] U vezi s tim je Franc Leskošek uputio pismo Edvardu Kardelju. Kopija toga pisma, pisanog početkom juna 1944 (nema datuma) nalazi

4. Uspostavili smo vezu sa Cirilom Kosmačem[14] i Furlanom[15]. Kosmač mi je pisao dosta opširno pismo. Furlan vas pozdravlja. Nadam se da će i s njim biti uspostavljen pismeni kontakt. Pisma sam dao Kocbeku[16] da ih pročita, inače bi ih vama poslao. Poslaću vam prepise sledećom poštom. U pismima ima nekih interesantnih stvari iz Londona, Egipta i južne Italije. Kosmač[17] je došao iz Londona u Bari, gde radi na radio-stanici. Preko njega bićemo u direktnoj vezi sa Londonom. Sa južnom Italijom imamo redovnu i vrlo čestu avionsku poštu. Javljajte nam, prema tome, što češće važne i zanimljive novosti iz Slovenije; šaljite nam materijale i članke, a naročito svu literaturu, kako bi to naši vani mogli iskoristiti.

U Bari je došla i sestra dr Cvitra[18]. Može da joj se javi pismom, ako želi. Tamo je i Uroš Krajger[19], koji moli Borisa Krajgera[20] da mu se javi pismom. Takođe mi se javio pismom Ivan Kreft (bivši urednik »Lj. pr.« — tako se potpisuje)[21]. Nalazi se u nekom izbegličkom logoru i svakako igra »važnu ulogu«[22]. Fedro Kozak počeće ovih dana u Bariju izdavati neki slovenski list. Može da štampa za vas brošure itd. Ako vam bude trebalo, saopštite. Eventualno bi bilo tamo moguće štampati »Zbornik«[23]. Kao zanimljivost — Fedro je molio za prijem u Partiju i, svakako, primili su ga!

5. Iz Londona se stavlja Vidmaru[24] na raspolaganje Ivan Kern[25], kapetan bojnog broda, bivši ministar u Purićevoj vladi. (Bio je jedva 13 dana ministar). Tito ga je pozvao u VŠ i, ako bude prihvatio, dobiće odgovorno mesto.[26]

---

se u Arhivu CK SK Slovenije. U njemu je objašnjeno da se radilo o razgovoru prijateljskog i kurtoaznog karaktera (Arhiv CK SK Slovenije, br. reg. 3142).

[14] i [17] Ciril Kosmač, književnik.

[15] Dr Boris Furlan, profesor.

[16] Edvard Kocbek, tada poverenik za prosvetu u NKOJ-u.

[18] Dr Fran Cviter (Fran Zwitter), tada član Naučnog instituta (Znanstveni inštitut) pri Predsedništvu Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća (Predsedstvo Slovenskega narodnega osvobodilnega sveta). Institut je bio osnovan 12. januara 1944. godine. Njegova se sestra zvala Lidija Cviter-Matevs (Matthews). Ona je od 1939. živela u Londonu, tu se u zimu 1942/43. opredelila za NOP, došla u Bari kao britanski službenik pri tamošnjem njihovom štabu, gde je bila zadužena za vezu s Bazom NOVJ. Umrla je 1977. godine.

[19] Uroš Kraigher, profesor.

[20] Boris Kraigher Janez, tada politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

[21] Ivan Kreft, španski borac i predratni urednik »Ljudske pravice«, legalnog lista KP Slovenije, koji je izlazio od oktobra 1934. u Murskoj Soboti.

[22] Ivan Kreft se tada nalazio u logoru Ef Šat na Sinaju, u kojem su bile jugoslovenske izbeglice, evakuisane iz Dalmacije (oko 35.000 lica). Tada je bio sekretar Centralnog odbora zbega i član Biroa KPJ logora.

6. Kosmač saopštava da je klika Kuhar — Krek vrlo aktivna protiv nas[27]. Stalno šalje razne memorandume različitim vladama o »nedelima« OF[28]. Razni reakcionarni elementi jako se hvataju na to, naročito u Americi, i pokušavaju da nam naškode. Iznosite preko RSJ[29] što više zločina (dokumenata) Bele garde i pazite da direktno raskrinkavate klerikalne reakcionere. Na Adamiča[30] se žale da paušalno udara po klerikalcima i time nanosi štetu. Veza s njim je nekako uspostavljena i bilo bi dobro ako bi mu Vidmar napisao pismo.

7. Među Primorcima u inostranstvu (intelektualci) velika je zbrka. Savetuju da bi im Bevk[31] uputio pismo i objasnio im, jer je valjda Bevk za njih apsolutni autoritet. Neka Bevk napiše opširnije pismo za inostranstvo, koje pošaljite meni (poslaću ga Rudolfu[32] i drugima), a ujedno neka da izjavu za Primorce u inostranstvu preko RSJ.

8. Nužno nam je potreban kadar za inostranstvo. Ponovo smo tražili od vas predloge o kadrovima u ovu svrhu, ali nismo od vas primili ništa. Nikakvog smisla nema da sedite na kadrovima kao kvočka na pilićima, dok neprijatelji u inostranstvu

---

[23] U Ljubljani, u ilegalnim uslovima, bio je na ciklostilu štampan »Zbornik 1942«, koji je veoma snažno odjeknuo u javnosti. Zamisao o izdavanju sličnog zbornika, koju spominje Kardelj, bila je ostvarena tek posle oslobođenja 1945. godine. Izašao je u Ljubljani, pod naslovom »Slovenski zbornik 1945« (urednik je bio Juš Kozak).

[24] Josip Vidmar, tada predsednik Izvršnog odbora OF slovenačkog naroda i član Predsedništva AVNOJ-a.

[25] Ivan Kern, kapetan bojnog broda bivše kraljevske mornarice. U aprilskom ratu 1941. je sa grupom manjih plovnih jedinica uspeo da isplovi iz Jadranskog mora na područje koje su kontrolisale britanske pomorske snage. U maju 1944. nalazio se u Londonu i stavio se na raspolaganje narodnooslobodilačkom pokretu.

[26] Ivan Kern je septembra 1944, uz saglasnost NKOJ-a, prihvatio da bude dekretom kralja Petra II Karađorđevića postavljen za komandanta mornarice koja je bila podređena izbegličkoj jugoslovenskoj vladi. Potpunije o tome vidi Borec, 1979, br. 11, str. 611.

[27] Misli se na grupu slovenačkih građanskih političara koji su se tada nalazili u Londonu i kojom su rukovodili dr Alojzij Kuhar i dr Miha Krek. Dr Alojzij Kuhar je pre aprilskog rata 1941. bio urednik lista »Slovenec«, pa je prilikom kapitulacije Kraljevske jugoslovenske vojske emigrirao u London i postao oponumoćeni ministar izbegličke Kraljevske jugoslovenske vlade i član državnog propagandnog odbora. Takođe je i dr Miha Krek, koji je pre aprilskog rata bio ministar u Cvetkovićevoj i Simovićevoj vladi, emigrirao u inostranstvo i postao ministar Kraljevske jugoslovenske vlade. Formirao je »Slovenski narodni odbor«, sastavljen od predstavnika građanskih stranaka. Na osnovu propagandne građe koju mu je slalo reakcionarno rukovodstvo u zemlji on je, zajedno sa dr Kuharom, preko londonske Radio-stanice rukovodio žestokom kampanjom protiv OF slovenačkog naroda i NOV i PO Slovenije, te slao u Ljubljanu uputstva za borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

vode kampanju da tobože u nijednoj misiji nema Slovenaca. Odakle ih možemo uzeti, ako ih vi ne pošaljete? Osim toga, nama će biti potrebni *dobri* kadrovi za naše centralne institucije. Nije važno samo zbog nas da imamo dobre kadrove ovde, već i zbog toga što bi bila jednakopravnost naroda fraza, ako ne bi u centralnim institucijama sedeli predstavnici svih naroda. Napominjem da su nama potrebni *dobri* kadrovi, a ne takvi kojih bi se vi možda hteli osloboditi. Eventualno računajte s tim da ćemo vam možda uzeti Aleša Beblera[33], a Štefan Brajnik nam je odmah potreban i nadam se da ste ga već uputili, jer smo vam poslali telegram.

9. Mi smo ovde pitanje borbe protiv pete kolone postavili prilično — bolje reći bitno — drukčije nego što smo to učinili mi u Sloveniji. Ovaj sektor je izdvojen iz Povereništva za unutrašnje poslove i biće podređen Povereništvu za narodnu odbranu, te će uopšte da ostane u okviru naše vojne organizacije. Razloge će saznati Matija[34] usmeno, kada dođe ovamo (nadam se da je već krenuo na put, jer smo ga zvali radio putem). Možda ćete imati nešto formalnih teškoća prilikom ponovnog menjanja mreže, međutim ništa tu ne pomaže. Izvršite potrebne pripreme u IO[35] itd. još pre povratka Matije. U Povereništvu za unutrašnje poslove ostaće samo Administrativno-upravni odsek i milicija (koja će se svuda zvati »Narodna milicija«, pa će i kod vas biti potrebno menjati ime[36], tim više što će se Odsek za borbu protiv pete kolone zvati: »Odsek za zaštitu naroda«). O svim pojedinostima dogovorićemo se usmeno sa Matijom. Svakako će biti potrebno učiniti i personalne promene, jer će Matija ostati u »Odseku za zaštitu naroda« i neće moći da bude ujedno i načelnik Odseka za unutrašnje poslove.

---

[28] Osvobodilne fronte.

[29] Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«.

[30] Luis Adamič, američki književnik i publicista slovenačkog porekla, tada predsednik Ujedinjenog komiteta Amerikanaca jugoslovenskog porekla u SAD. Ubijen 4. septembra 1951. pod još neobjašnjenim okolnostima na svom posedu u Milfordu u Nju Džersiju (New Jersey) u vreme pripremanja svoje knjige »The Eagle and the Roots« (Orao i koreni), koja se odnosila na FNRJ, njene tadašnje državnike i sukob sa Informbiroom.

[31] France Bevk, književnik, član Izvršnog odbora Osvobodilne fronte i član Predsedništva AVNOJ-a.

[32] Rudolf Bičanić.

[33] Dr Aleš Bebler, tada član Centralnog komiteta KP Slovenije i njegovog opunomoćstva za Primorsku, Gorenjsku i Korušku. Juna 1944. upućen je iz Slovenačkog primorja za Štajersku.

[34] Ivan Maček Matija.

[35] Izvršni odbor OF.

[36] U Sloveniji se naziv Narodne zaščite (Narodna zaštita) nije menjao u toku oslobodilačkog rata.

Sve ove stvari sada su *konačno* obrazovane i neće se suštinski menjati u toku rata i biće *obavezno* organizovane u svim po krajinama na isti način.

10. Nadam se da ste primili uputstva za »Odsek za obnovu«. Odobrena su od strane NKOJ[37] i treba da ih izvršavate.

11. Što se tiče vaše hajke protiv bandi (»crna ruka«)[38], čini mi se niste uzeli u obzir savete koje smo vam dali pre nego što smo otišli. Nema nikakvog smisla da se za njima ganjaju naši bataljoni koji ih nikada neće uhvatiti. Jedini je izlaz da im zatvorite put do sela (hrana) i vode. Ako imate dovoljno vojske, zaposednite sela, ako nemate, postavljajte zasede tamo gde se snabdevaju. Udrite po onim stanovnicima koji ih dobrovoljno potpomažu.

12. Za Slovence vojnike u inostranstvu, bio bi potreban proglas IOOF. Napisaću ga ja i sporazumeću se sa Kocbekom. Molim da nas IO ovlasti u tom pogledu.[39]

Pošaljite partijske izveštaje. Ništa ne znamo kako je sada u Štajerskoj[40]. Kako je sa Vojkom[41]? Da li će se poneti? Kako je sa povereništvom CK za Primorje?[42]

Šaljemo ka vama italijanskog druga[43]. Ko je on, sam će vam kazati. Pružajte mu svu pomoć i povežite ga sa svojima. Pre toga razgovarajte s njim po svim pitanjima. Dogovorite se s njim što je potrebno. Vrlo je dobar drug i bez sumnje će mnogo pomoći da se stvari urede kako treba. On nema Kvintovih[44]

---

[37] Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.

[38] »Črna roka« (crna ruka), tajna teroristička organizacija u Sloveniji, sastavljena od pripadnika bele i plave garde, koja je na zverski način uništavala aktiviste KP i OF. Njeni pripadnici su na kraju zločina, kao svoj znak, ostavljali otisak ruke crne boje. Vidi: Narodnooslobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, III izdanje, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978, str. 689.

[39] Edvardu Kardelju je takvo ovlašćenje dato krajem maja 1944. u pismu Centralnog komiteta KP Slovenije.

[40] Centralni komitet KP Slovenije je poslao opširnije izveštaje CK KP Jugoslavije 12. maja i 6. juna 1944. godine. Kopije izveštaja nalaze se u Arhivu CK SK Slovenije (br. reg. 10762 i 10743).

[41] Ivan Nemec Vojko, član Oblasnog komiteta KP Slovenije za Štajersku.

[42] Povereništvo CK KP Slovenije za Slovenačko primorje sačinjavali su Lidija Šentjurc Julka i dr Aleš Bebler Primož.

[43] Vinčenco Bjanko Vitorio (Vincenzo Bianco Vittorio). On se iz SSSR vraćao preko Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije u Italiju. Kasnije je bio poverenik CK KP Italije za Julijsku krajinu i Trst.

[44] Umberto Masola Kvinto (Umberto Massola Quinto), delegat CK KP Italije u razgovorima sa predstavnicima CK KP Slovenije.

slabosti. Potrudite se što najviše možete da mu budete u svemu pri ruci. Dajte odgovarajuću preporuku za PK Primorje[45], kako bi mu i tamo pomogli. Utvrdite s njim radio-vezu.

Usput: kako je u Beneškoj Sloveniji?[46]

Javite se uskoro.

Sa drugarskim pozdravom
Krištof[47]

P.s. Kako je sa M. Marinkom?[48]

Da li je na slobodi? Kod vas?[49]

---

[45] Oblasni komitet KP Slovenije za Slovenačko primorje su tada sačinjavali: Vlado Babič, Franc Kimovec Žiga, Tomo Brejc Pavle, Jože Srebrnič i Leopold Krese Jošt, kao i kandidat za člana toga komiteta dr Jože Vilfan.

[46] Posle uspešnog pohoda 30. divizije NOVJ u Benešku Sloveniju (31. januar — 20. februar 1944) uslovi za brži uspon narodnooslobodilačke borbe su se poboljšali. Ojačao se Briško-beneški NOP odred i počele su nastajati nove italijanske partizanske jedinice (vidi Narodnooslobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, III izdanje, Ljubljana 1978, str. 631, 709, 711, 712 i 740).

[47] Edvard Kardelj Krištof.

[48] Miha Marinko.

[49] Miha Marinko je uz pomoć antifašista uspeo da pobegne iz nemačkog zatvora Luka (Lucca) kod Pizze (Pisa) u Toskani (Toscana), Italija. U Trstu je dobio vezu sa NOP-om Slovenačkog primorja i došao do jedne jedinice Vojske državne bezbednosti (Vojska državne varnosti) na Krasu. U prvoj polovini maja 1944. već je stigao u Belu krajinu. Dobio je zadatak da se vrati u Slovenačko primorje kao član CK i ujedno član Oblasnog komiteta KP Slovenije za Slovenačko primorje.

BR. 13

ZAJEDNIČKI PREDLOG DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILIĆA VELJKA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE OD 5. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA 2. PROLETERSKA DIVIZIJA DEO SNAGA ZADRŽI NA SEKTORU PLANINE TARE A GLAVNINOM PRODRE U ŠUMADIJU, DOK BI 5. KRAJIŠKA NOU DIVIZIJA MANEVARSKI DEJSTVOVALA NA PROSTORU ZAPADNE SRBIJE[1]

Predano dana 5 - V - 1944 god.

Čas. [ova]	Od. [eljenje]	Br. [oj]	Gr. [upa]	Sadržaj	Primedba
4	V.K.[2]	33.	41	Neophodno je i postoje uslovi da dve srpske brigade[3] uputimo u Šumadiju, jednu brigadu na sektor Tare[4], a jedna divizija[5] da manevarski operiše u zapadnoj Srbiji.	
4	V.K.	34.	74	Razlozi: neprijatelj uspeva da našoj grupi[6] svakodnevno nameće borbu. U skupnom pokretu slabo smo pokretljivi. Našim širenjem razvukli bi neprijatelja, tukli bi bolje četnike i nedićevce i jače bi razvili propagandu, mobilizaciju i obaveštajnu službu. Hitno nam javite o tome.[7] **Veljko — Morača**	

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37.

Radiogram istovetne sadržine zapisan je i u trećoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije. I on je prvobitno bio datiran sa 5. V-44, ali je kasnije (drugačijim mastilom) pogrešno datum prepravljen na dan ranije, tj. 4. V-44 (vidi u istom Arhivu, k. 783, f. 4, br. reg. 12, radiograme br. 33 i 34).

[2] Skraćenica označava da je radiogram namenjen Vrhovnom komandantu NOV i POJ.

BR. 14

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD POČETKA MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 8. HRVATSKE NO DIVIZIJE ZA POŽRTVOVANOST I HRABROST ISPOLJENU U BORBAMA PROTIV NEMAČKIH OKUPATORSKIH SNAGA TOKOM MARTA I APRILA 1944. GODINE[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 8. HRVATSKE DIVIZIJE]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima političkim komesarima 8-me hrvatske [NO] divizije, koja je u neprekidnim borbama u toku marta i aprila meseca pokazala izvanrednu hrabrost i požrtvovanost u bojevima protiv okupatora.[2]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
[i partizanskih odreda]
Jugoslavije
maršal Tito

---

[3] Odnosi se na 2. srpsku proletersku i 3. srpsku NOU brigadu 2. proleterske divizije. One su se 5. maja 1944. nalazile na prostoru s. Kosići — s. Lazarevići (2. proleterska) i u rejonu Crni breg — s. Ploska — s. Čebići (3. srpska), vodeći borbe protiv nemačkih i četničkih snaga (tom I, knj. 7, dok. br. 179 i knj. 20, dok. br. 150).

[4] Verovatno se predviđalo da se na taj sektor uputi 4. crnogorska proleterska brigada 2. proleterske divizije Ona se 5. maja nalazila na prostoru s. Mravinci — s. Radanovci, vodeći borbu protiv kvislinških (belogardejskih i nedićevskih) i četničkih snaga (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

[5] Odnosi se na 5. krajišku NOU diviziju.

[6] Reč je o Udarnoj grupi divizija NOVJ.

[7] Vrhovni štab NOV i POJ saglasio se s predloženim planom dejstva jedinica Udarne grupe divizija NOVJ i o tome je Štab Udarne grupe primio obaveštenje 6. maja (dok. br. 16).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 145 od 7. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 435.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 5. maja 1944. godine. Na to ukazuje činjenica da je obično proticalo 2—3 dana od momenta pisanja teksta radiograma do njegovog emitovanja preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 1. maja 1944. predložio Vrhovnom štabu NOV i PO da se preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« istaknu uspesi koje je postigla 8. kordunaška NOU divizija u toku marta i početkom aprila 1944. godine. Ta divizija je u martu vodila borbe na prostoru Plaški, Tounj, Primišlje protiv 846. puka nemačke 392. legionarske divizije i 33. ustaške bojne. Tada se njena 3. kordunaška NOU brigada istakla u borbama na sektoru Plašćanske doline (vodeći borbe od 5. do 8. marta kod sela Tobolića i kod sela Mišljenovića), dok se njena 2. kordunaška NOU brigada istakla u borbama na sektoru sela Skradnika (vodeći borbe od 13. do 15. marta u zahvatu komunikacije Tounj — Skradnik — Tržič i u rejonu sela Tobolića), a njena 1. kordunaška NOU brigada vodeći borbe na sektoru Plaškog (vodila ih je 14. i 15. marta u zahvatu komunikacije Josipdol — Plaški).

Krajem marta i početkom aprila glavnina divizije (2. i 3. NOU brigada) takođe izvodi uspešna dejstva protiv ustaških i domobranskih snaga u severoistočnom delu Korduna (30. marta i 2. aprila u rejonu sela Keića i u zahvatu reka Mrežnice i Korane, a noću 5/6. aprila u rejonu sela Vukmanića), dok je njena 1. NOU brigada, zbog prodora delova 846. puka nemačke 392. legionarske divizije i 4. ustaškog zdruga od Otočca i Gospića ka slobodnoj teritoriji, prebačena iz rejona Plaškog i vodila borbe od 3. do 5. aprila na ličkom sektoru u rejonima sela Dabra, Zalužnice i Doljana. Od 9. do 12. aprila glavnina divizije (2. i 3. NOU brigada) dejstvuje na prostoru Cazinske krajine protiv delova nemačke 373. legionarske divizije »Tigar« i 8. ustaške bojne na sektoru Cazin—Ostrožac, a 1. NOU brigada se prebacuje iz Like na sektor selo Perjasica — Generalski Stol i 11. aprila vodi borbe kod Keić-mosta. Nakon toga je 1. NOU brigada prebačena na prostoriju Cetingrada, radi odmora i popune, a potom je povučena u sastav glavnine divizije na severoistočnim prilazima Gacke doline da zajedno sa 3. kordunaškom NOU brigadom dejstvuje na delove nemačke 392. legionarske divizije i na 19. ustašku bojnu, koji su ugrožavali slobodnu teritoriju ispadima u pravcu Vrhovina. Obe brigade su od 25. aprila do 2. maja vodile svakodnevne borbe, a posebno su oštre borbe bile kod sela Zalužnice, Vrhovina i Babinog Potoka. Potpunije o svemu ovome: tom V, knj. 25, dok. br. 50, 55, 59 i 81; knj. 26, dok. br. 8, 17, 20, 29, 57, 58, 69, 79, 80 i 119; knj. 27, dok. br. 24, 90 i 164 (radiogram br. 1995 upućen Vrhovnom štabu 1. maja u 15,05 časova).

BR. 15

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD POČETKA MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 3. VOJVOĐANSKE NOU BRIGADE ZA USPEŠNE BORBE KOJE JE VODILA KRAJEM APRILA 1944. U ISTOČNOJ BOSNI[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 3. VOJVOĐANSKE BRIGADE]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 3-će[2] vojvođanske [NOU] brigade 36-te divizije koji su u poslednjim bojevima u istočnoj Bosni pokazali izvanrednu hrabrost i požrtvovanost, zadavši neprijatelju velike gubitke.[3]

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
[i partizanskih odreda]
Jugoslavije
maršal Tito

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 145. od 7. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 435.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 5. maja 1944. godine (vidi drugi deo 1. primedbe uz dok. br. 14).

[2] U originalu teksta radio-emisije omaškom je pisano: »33-će«.

[3] Odnosi se na borbe koje je na sektoru severozapadnog dela Donjeg Birča 27, 28. i 29. aprila danonoćno vodila 3. vojvođanska NOU brigada protiv delova nemačke 13. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Handžar«, fašističkog zelenog kadra i četnika. Tom prilikom brigada je odsudnim zalaganjem najpre uspešno štitila izvlačenje glavnine svoje 36. vojvođanske NOU divizije i jedinica 38. istočnobosanske NOU divizije, a zatim je na svom pravcu dejstva sprečila brz prodor vrlo upornog neprijatelja. Brigada je u tim borbama nanela znatne gubitke protivničkim snagama, ali je i sama pretrpela gubitke; imala je 41 poginulog, 61 ranjenog i 4 nestala. Potpunije o tome: tom IV, knj. 24, dok. br. 141, 150, 155, 165, 189, 190 i 191; knj. 25, dok. br. 7, 34, 99, 193 i 194.

O tim borbama je Štab 3. korpusa NOVJ 2. maja serijom radiograma poslao izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ i naglasio da se u tim borbama istakla 3. vojvođanska NOU brigada i zaslužila pohvalu (tom IV, knj. 25, dok. br. 167).

BR. 16

SAGLASNOST VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. MAJA 1944. S PREDLOŽENIM DALJIM DEJSTVOM UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I OBAVEŠTENJE DA ĆE I DIVIZIJE IZ ISTOČNE BOSNE BITI USMERENE NA ZAJEDNIČKE OPERACIJE SA UDARNOM GRUPOM DIVIZIJA NOVJ[1]

Primljeno dana 6. V 1944. g.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
6	O. P.[2]	34.	50	Potpuno se slažemo sa vašim predlogom za dekoncentraciju i [sa] rasporedom.[3] Izvrš.[ite to] što ranije.[4] Naše jedinice iz Bosne ponovo će se koncentrisati za zajedničke operacije.[5] Taru držite kao mostobran.	

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9.

Radiogram istovetne sadržine zapisan je i u trećoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije (isti Arhiv, k. 783, f. 4, br. reg. 12, radiogram primljen 6. V 44).

[2] Skraćenica koja označava da je radiogram operativne prirode i da potiče od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[3] Odnosi se na zajednički predlog delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Ilići i komandanta Udarne grupe divizija NOVJ Milutina Morače (dok. br. 13).

[4] Posle žestokih borbi koje su vođene tokom prethodnih nekoliko dana protiv koncentrisanih i višestruko nadmoćnijih nemačkih, bugarskih i nedićevskih, belogardejskih i četničkih snaga, opšte stanje jedinica Udarne grupe divizja NOVJ bilo je takvo da one više nisu bile u stanju da bez velikih sopstvenih rizika pristupe ostvarenju zadataka koje je bio planirao Štab Udarne grupe divizija i za čije je izvršenje, u prvim poslepodnevnim časovima 5. maja, izdao naređenja svojim divizijama. Naročito bi riskantno bilo upućivanje 2. proleterske i 3. srpske NOU brigade u Šumadiji, u uslovima kada su te dve brigade bile malog brojnog stanja, premorene i iscrpene stalnim borbama i bez teškog naoružanja, a i nedovoljno snabdevane puščanom municijom. Uz sve to je trebalo da na pravcu svog nastupanja savladaju koncentrisane višestruko nadmoćnije neprijateljeve snage. To je Štab 2. proleterske divizije pred veče 5. maja upoznao Štab Udarne grupe divizija i članove Glavnog štaba NOV i PO Srbije koji su se zatekli pri

tom štabu. Ovi su prihvatili realnost tog obrazloženja, pa se privremeno odustalo od slanja manevarske grupe (2. proleterske i 3. srpske NOU brigade) u Šumadiju. Nakon toga je Štab Udarne grupe divizija, uveče 5. maja, odlučio da sve svoje jedinice prikupi na prostor selo Varda — planina Jelova gora. Odatle je nameravao da divizije usmeri suprotnim pravcima — 5. krajišku ka prostoru severno od Požege, a 2. proletersku u rejon planine Tare — kako bi takvim dejstvom razvukle neprijateljeve snage. O tome je Štab Udarne grupe divizija 6. maja poslao Vrhovnom Štabu radiogram sledeće sadržine:

»Nemci su pred naš dolazak zaposeli cestu Valjevo—Kosjerić i nismo mogli da je pređemo. Istovremeno od Užica stiglo za Valjevo 150 kamiona vojske sa 20 tenkova i bornih kola i dve baterije motor. [izovane] artiljerije.

Petog maja vodili smo borbu sa dva bat.[aljona] Nemaca, dva bat.[aljona] nedićevaca i [s] četnicima na sektoru Povlen—Maljen—Radanovci. Nemci su sa šest tenkova izašli na Povlen. Morali smo se povući na sektor Varda—Jelova gora.

Nećemo moći da krećemo po nekom određenom planu. Neprijatelj odmah reagira gde se god pojavimo. Takođe moramo razdvojiti divizije za manevar na širem prostoru. Tako ćemo razdvojiti neprij.[ateljeve] snage«.

Posle upornih borbi, vođenih tokom 6. maja, jedinice Udarne grupe divizija prikupile su se na prostoru planine Jelove gore. Toga dana je Štab Udarne grupe divizija NOVJ došao do podataka da su na pravcu planiranog prodora 5. krajiške NOU divizije koncentrisane jake bugarske okupacione snage, pa je odustao od upućivanja te divizije na prostor severno od Požege i odlučio da obema divizijama noću 6/7. maja pređe komunikaciju Užice—Bajina Bašta i izbije na prostor planine Tare. Potpunije o tome: tom I, knj. 7, dok. br. 181, 182, 183, 185 i 186; knj. 20, dok. br. 150 i 155; tom XII, knj. 4, dok. br. 53; Arhiv VII, ANOR-a, k. 183, f. 4, br. reg. 12: treća Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije, poslati radiogrami br. 22—26 od 2. maja, br. 35—38 od 6. maja 1944; k. 2015, f. 1, br. reg. 2: Kratke bilješke Milutina Morače, sveska II, str. 35—39.

[5] Reč je o 16. vojvođanskoj NOU i 17. istočnobosanskoj NOU diviziji, koje su se nalazile pod direktnom komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ, ali s njima Vrhovni štab nije bio uspostavio direktnu radio-vezu, već im je naređenja slao preko Štaba 3. korpusa NOVJ. One su pokušale da preko Drine prodru u zapadnu Srbiju, ali nisu uspele (dok. br. 11 i primedbe 5. i 7. uz taj dokument).

BR. 17

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 6. MAJA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ O RADU ORGANA EKONOMSKE STRUKE I O KOMPETENCIJAMA I MEĐUSOBNIM ODNOSIMA NAČELNIKA INTENDANTURA OPERATIVNIH JEDINICA I ŠEFOVA EKONOMSKIH ODSEKA VOJNIH OBLASTI[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV i POJ
— EKONOMSKO ODELENJE-
OPŠTI OTSEK
Br. 327
6/V 1944. g.

EKONOMSKO ODJELJENJE
G. Š. NOV I POH
Broj 544 / 21 / V 1944. g.[2]

ŠTABU[3] KORPUSA

Naredbom od 8. II 44 god.[4] i tumačenjem iste od 23. II 44. god.[5] izvršene su u svemu, pa i u ekonomskoj struci, bitne izmene u organizaciji i snabdevanju.

Organizacija intendanture u operativnim jedinicama ostaje u svemu po naredbi od 17. oktobra 1943. godine.[6]

Naredbom od 8. II 44. g. pored intendantura — ekonomskog aparata vezanog čisto za operativne jedinice, formiran je u vojnim oblastima drugi, po svom zadatku i radu isto toliko značajan aparat, vezan za teren dotične oblasti.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 116, f. 5, br. reg. 7/2.

[2] Četvrtasti štambilj Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naknadno je otisnut na margini u desnom gornjem uglu dokumenta. Broj delovodnika i datum upisani su mastilom.

[3] Uputstvo identične sadržine je upućeno svim operativnim štabovima NOVJ koji su tada bili neposredno potčinjeni Vrhovnom štabu NOV i POJ, pa je stoga posle ove reči i u originalu ostavljen prazan prostor, kako bi se naknadno unele bliže oznake pojedinih štabova. U Arhivu VII, ANOR-a, nalaze se i dva prepisa iz maja 1944. godine (k. 15/A, f. 5, br. reg. 10 i k. 1714, f. 7, br. reg. 24).

[4] Naredba se odnosi na organizaciju i strukturu štabova korpusa NOVJ. Objavljena je u knj. 12 ovoga toma, kao dok. br. 34.

[5] Reč je o naredbi vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita o strukturi korpusne vojne oblasti i o zadacima njenih organa i službi. Objavljena je u knj. 12 ovoga toma, kao dok. br. 86.

[6] Vidi knj. 10 ovoga toma, dok. br. 189.

Intendanture operativnih jedinica oslobođene su ovom naredbom rada na terenu: prikupljanja potreba, transportovanja, prerade, smeštaja itd. te su tako iste odvojene od direktnog kontakta sa organima narodne vlasti i od naroda. No, to ne isključuje učestvovanje intendanture u ovim poslovima sve dotle dok ekonomski otsek vojne oblasti i organi vojnih vlasti na slobodnoj teritoriji konačno i praktično ne preuzmu ove poslove. Za potrebe svojih jedinica, obraćaju se vojnoj oblasti i njenim izvršnim organima — komandama područja i mesta.

Iako su tumačenjem od 23. II 44. g. pojedine dužnosti jasno precizirane, napominje se sledeće:

a) Zajedničke dužnosti intendanture korpusa i ekonomskog otseka korpusne vojne oblasti:

Kao najstarije ekonomske ustanove u korpusu, staraju se: o uzdizanju i vaspitanju kadrova, o organizaciji i učvršćenju ekonomske struke.

U međusobnom radu i odnosima, načelnik intendanture [korpusa] i šef ekonomskog otseka korpusne vojne oblasti su istog položaja, tj. nemaju pravo jedan drugom davati naređenja. Kao stručni referenti svojih štabova oni pred istim izlaze sa predlozima iz svoje nadležnosti.

b) *Intendanture:*

Staraju se o svakodnevnom snabdevanju i ishrani svih jedinica u svom sastavu životnim potrebama: ljudskom i stočnom hranom, odećom, obućom, potrošnim materijalom — priborom i novcem.

U cilju izvršenja ovoga zadatka potrebno je:

— za svaku jedinicu koja boravi na teritoriji vojne oblasti odrediti naredbom štaba korpusa, odnosno komandanta korpusa vojne oblasti, mesto (bazu) odakle će se snabdevati životnim potrebama;

— intendanture operativnih jedinica iz [tako] određenih [im] mesta (baza), preko komandi područja i mesta, izuzimaju sve što im je potrebno u duhu opštih propisa o ishrani i snabdevanju;

— osiguranje (nabavku) životnih potreba i dotur do određenih mesta (baza) prerade (mlevenje žita, pečenje hleba, klanje stoke itd.), smeštaj u bazama, pomeranje baza, transport, evakuacija i obezbeđenje — spadaju u nadležnost vojnih oblasti;

— rad intendantura predvijen je naredbom od 17. oktobra 1943. g., koja je sprovedena u život, pa nije potrebno objašnjenje.

Preporučljivo je da intendanture odnosno njihove intendantske jedinice *nose hranu,* i to:

1. — intendantura bataljona za jedan dan;
2. — intendantura brigade za dva dana;
3. — intendantura divizije za dva dana za sve jedinice i ustanove u sastavu divizije;
4. — intendantura korpusa za tri dana za sve [one] jedinice i ustanove u sastavu korpusa koje nisu u organskom sastavu divizije.

Obavezno je zajedničko spremanje hrane kod svih jedinica, pa i kod novoformiranih partizanskih jedinica — odreda.

Naredba od 8. II 44. g. nameće izdvajanje iz intendantskih jedinica komora, svih prenosnih sredstava koje ne nose životne potrebe, i njihovo formiranje u posebne jedinice.

Popuna jedinica sa jahaćom, tovarnom i zaprežnom stokom, kao i sa priborom, vrši se u duhu tumačenja od 23. II 44. g. mobilizacijom preko mobilizaciskog otseka korpusa vojne oblasti.

Brigu oko zdravlja stoke, o potkivanju itd. vrše vojni veterinari, kao organi saniteta.

v) Ekonomski odsek korpusne, odnosno divizijske vojne oblasti:

Vodi vojno-ekonomsku politiku svoje oblasti, odnosno područja. To znači da preko svoga komandanta korpusne vojne oblasti, ili štaba korpusa — a prema sledećim činjenicama:

1/ sadašnjoj i budućoj vojnoj situaciji; 2/ brojnom stanju jedinica i ustanova koje privremeno ili stalno borave na dotičnoj oblasti, bez obzira da li po organskom sastavu pripadaju korpusu kojem [pripada] i oblast ili ne; 3/ stanju životnih potreba po magacinima, slagalištima itd.; 4/ godišnjem dobu — predlaže da se osiguraju (nabave, prikupe) životne potrebe za jedan određeni period, prema opštem planu i propisima za snabdevanje vojske.

Komanda vojne oblasti, odnosno štab korpusa, na osnovu predloga svoga ekonomskog otseka i činjenice koje su u prednjem iznete predlaže najstarijoj narodnoj vlasti na svojoj teritoriji da se izvrši osiguranje potreba za vojsku. Predlog treba da sadrži: količine potreba po vrstama, mestu gde ih treba predati i kojoj vojnoj komandi, vreme predaje, period osiguranja, tj. do kada će predviđene potrebe biti dovoljne za potrebe vojske, i vreme kada treba preduzeti nove (ekonomske) mere.

Prestavnici narodne vlasti rešavaju koji će način, odnosno vid nabavke upotrebiti, tj. koje će ekonomske mere primeniti.

Ekonomski otsek svojim apratom, kao i sve ostale ekonomske ustanove, pomažu u prikupljanju i transportovanju nabavljenih životnih potreba, u koliko to dozvoljavaju njihovi redovni poslovi. Po prijemu životnih potreba ekonomski otsek preduzima dalje sve potrebno oko smeštaja, prerade i transportovanja, prema potrebama i rasporedu vojske. On sarađuje sa organima narodne vlasti u vremenu setve, žetve itd. i pomaže ih. Sporazumno sa istim određuje koje će se zemljište i u kojim mestima ustupiti vojnim ustanovama na obradu, u cilju proizvodnje onih artikala koji su potrebni za vojsku. Isto tako sporazumevaju se po pitanju mlinova, klaonica, pekarnica, radionica, i svih drugih ustanova koje po svojoj nameni proizvodnje mogu da služe za potrebe vojske i naroda. Ekonomski otsek predlaže, kad god to zahtevaju interesi vojske, da se ove ustanove delimično ili u potpunosti ustupe vojsci na upotrebu i da se u njima rad saobrazi vojnim potrebama.

Pošto su potrebe vojske velike i rastu s njenim jačanjem a naša zemlja opljačkana i opustošena, to ekonomski organi moraju u pravo vreme otpočeti sa vojnom proizvodnjom — privredom. U sadanjoj fazi treba po ovom preduzeti prikupljanje svih sirovina koje služe za izradu odeće, prerađivati ih na one načine koji su sada mogući, obzirom na prilike i srestva.

Radionice za izradu nove i opravku dotrajale spreme treba da pretstavljaju glavnu ulogu[7] ekonomskih organa u sastavu operativnih jedinica, a naročito vojnih oblasti.

Sačiniti statistiku privrednog stanja oblasti, redovno je popunjavati i na taj način proučavati ekonomsko stanje radi pravilnijeg rada i podjednakog opterećenja svih krajeva. Na osnovu ovakvih podataka stavljati pravilno predloge radi nabavaka potreba za vojsku.

g) Odnos ekonomskog i saobraćajnog otseka korpusne vojne oblasti:

Ekonomski otsek vojne oblasti zahteva od saobraćajnog otseka da mu na određenim mestima stavi prevozna (prenosna) sredstva. U ovom zahtevu treba naznačiti vrstu materijala i dužinu puta, kako bi saobraćajni otsek mogao stvoriti plan transportovanja.

Ekonomski otsek je dužan uvek i prvenstveno upotrebljavati svu vojnu (državnu) stoku i prenosna srestva za transportovanje potreba za vojsku.

---

[7] Tako piše i u originalu i u prepisima. Verovatno bi trebalo da piše: brigu.

Sve radionice koje formira saobraćajni otsek potpadaju pod kontrolu ekonomskog otseka, i to samo u pogledu rasporeda sirovina, odnosno izrađenog materijala koji je potreban za rad radionica i tehnički stručni rad radionica.

d) Podnošenje izveštaja:

Načelnik intendanture korpusa i šef ekonomskog otseka korpusne vojne oblasti dužni su krajem svakog meseca dostavljati mesečne izveštaje štabu korpusa o radu u toku proteklog meseca. Izveštaj treba da sadrži sve ono što je propisano za ekonomske izveštaje, koje su do sada dostavljali načelnici intendantura neposredno ovom odeljenju.[8]

Na osnovu ovih izveštaja, kao i ostalih, štab korpusa dostavlja izveštaj Vrhovnom Štabu NOV i POJ (za Ekonomsko odeljenje).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Načelnik odeljenja:
pukovnik
Mitar Vujović

[8] Reč je o Ekonomskom odeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 18

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JE 16. MUSLIMANSKA NOU BRIGADA POŠLA DA SE NA PROSTORU SELO MILJEVINA — PLANINA JAHORINA POVEŽE SA SVOJOM 27. NOU DIVIZIJOM[1]

[Od] V.Š.

6 [Br.] 33

V

39 [gr.]

Vaša XVI bda[2] sa jednim bat. II krajiške bde[3] i bolnicom pošla na pravac Vrbnica u cilju da se sa njima[4] poveže na prostoriji Miljevina — Jahorina.[5]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2.

[2] Brigada.

[3] Odnosi se na 4. bataljon te brigade. Njime je Štab 27. NOU divizije ojačao 16. muslimansku NOU brigadu i uputio je na sektor Foče da bi se tamo sredila nakon osetnih gubitaka pretrpljenih u rejonu Goražda 3. aprila 1944. prilikom koncentričnog napada na nju delova nemačke 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, ustaške milicije i četnika. Potpunije o tome: tom IV, knj. 26, dok. br. 27; knj. 27, dok. br. 39.

[4] Reč je o 27. NOU diviziji.

[5] Vrhovnom štabu NOV i POJ javio je 4. maja 1944. Štab 2. korpusa NOVJ da je 16. muslimanska NOU brigada pošla sa sektora Pivske planine u pravcu sela Vrbnice, s namerom da se negde na prostoru od sela Miljevina do planine Jahorine poveže sa svojom matičnom 27. NOU divizijom. Brigada je bila izgubila vezu sa svojom divizijom prilikom prodora 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen«, ustaša i četnika sredinom aprila 1944. na prostor Kalinovika, Foče i Rogatice. Da bi izbegla napad nadmoćnijih neprijateljevih snaga, brigada se tada, zajedno sa 4. bataljonom 2. krajiške NOU brigade i sa oko 150 ranjenika iz svoje i divizijske bolnice, prebacila sa desne obale Drine (iz rejona Čelebića) na sektor Pivske planine, gde se povezala s delovima 2. korpusa NOVJ.

Budući da se 27. NOU divizaja tada nalazila u rejonu planine Romanije, Štab 3. korpusa je, dobivši ovo obaveštenje o pravcu kretanja 16. muslimanske NOU brigade, odmah javio Vrhovnom štabu da se, preko Štaba 2. udarnog korpusa, ta brigada uputi u rejon sela Sokolovića (Romanija), pa je Vrhovni štab 8. maja to preneo Štabu 2. korpusa NOVJ. Međutim, ta brigada nije za duže vreme (sve do sredine jula 1944) ušla u sastav svoje 27. NOU divizije, već je, po naređenju Štaba 3. korpusa, krajem maja 1944. privremeno stavljena pod ko-

BR. 19

PISMO ČLANA POLITBIROA CK KPJ I ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA KRIŠTOFA OD 6. MAJA 1944. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP SLOVENIJE FRANCU LESKOŠEKU LUKI[1]

Dragi Luka![2] 6. 5. 1944.

Setio sam se još nekoliko stvari da Ti saopštim:

1. Moša Pijade, kada je bio kod vas, izradio je ceo niz projekata[3]. Mi smo sve ove projekte *u principu i pojedinostima odbacili,* te ih prema tome ne uzimajte u obzir kod vaših stvari. Delimično smo prihvatili samo pravilnik o Komisiji za ratne zločince[4]. Ovo zbog informacije. Mi nikako nemamo nameru da izdajemo mnogobrojne odluke, nego ćemo davati više uputstava i opštih uredaba.

2. U vezi s tim, pazite i vi na vaše odluke. Izdali ste, npr., dve drukčije nego što smo se dogovorili. Novčani zavod Slovenije[5] smo zamislili — kada sam bio kod vas — kao buduću podružnicu jug. Narodne banke i rekli smo da će se to videti i u Odluci (kao npr. kod drž. tužioca). Vi niste to u Odluci ništa

---

mandu Štaba 17. NOU divizije. Potpunije o tome: knj. 12. ovoga toma, dok. br. 350 i primedbe date uz taj dokument; Arhiv VII, ANOR-a, k. 1146, f. 2, br. reg. 13: Knjiga depeša Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ primljenih od Štaba 29. NOU divizije, radiogram br. 20 sa 53 grupe od 4. maja 1944. godine (tekst ovog radiograma, kao i tekstovi svih radiograma od br. 17 do broja 27 upućenih 4. i 5. maja Vrhovnom štabu, omaškom su upisani u ovu Knjigu depeša, umesto da budu uneti u Knjigu depeša poslatih Vrhovnom štabu, koja se nalazi u istom Arhivu i ima oznaku: k. 394, f. 2, br. reg. 36); k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 21 sa 49 grupa, upućen 6. maja Vrhovnom štabu; k. 394, f. 2, br. reg. 21: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 11 sa 47 grupa od 8. maja 1944. godine.

[1] Original na slovenačkom jeziku (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu CK SK Slovenije u Ljubljani, f. 6/44, br. reg. 385.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku.

[2] Franc Leskošek Luka.

[3] O ovim projektima: Zbornik, tom II, knj. 12, dok. br. 174, primedba 7.

[4] Zvala se: Komisija za utvrđivanje ratnih zločina.

[5] Odluku o obrazovanju Denarnog zavoda Slovenije (Novčani zavod Slovenije) izdalo je Predsedništvo SNOS-a 12. marta 1944 (Arhiv IZDG u Ljubljani, br. reg. 447/II).

napomenuli, tako da stvar izgleda kao da idete linijom neke samostalne finansijske politike. I u Odluci o drž. tužiocu ste takođe postavili stvar tako da je on tužilac i kod *vojnih* sudova[6], čime ste vojne sudove stvarno sveli na obične civilne. Mi se onda nismo bili dogovorili u tom smislu. Predviđali smo jedino izgradnju civilnih sudova. I zbog opštih potreba (štampa itd.) ubuduće bolje razmislite o takvim stvarima, jer su štetne. Odluku o tužiocu biće potrebno menjati. Za sada to ostavite, jer ćemo mi ubrzo postaviti vrhovnog tužioca i Vrhovni sud sa potrebnim odlukama i da će biti automatski rešena i greška kod vas. Za vojne sudove upotrebljavajte kao do sada vojne tužioce.

3. Pošaljite nam predloge za suce Vrhovnog suda. Za predsednika mislimo da damo dr. Kržišnika[7]. Saopštite, ako se slažete. Potrebni bi bili još i 1 ili 2 Slovenca. Takođe i za Vrhovno tužioštvo predložite jednoga.

4. Preko radio-veze smo vam javili da predložite kadrove u Komisiju za ratne zločince. Iz Slovenije su nam potrebni 3, koji će moći da ostanu u Sloveniji i da tamo funkcionišu kao deo centralne komisije. Nismo primili nikakav odgovor. Prestanite sa takvim načinom rada i odgovarajte nam na pitanja. Pošto nismo primili vaš predlog, ja sam, u sporazumu sa Kocbekom[8], predložio dr Šnuderla[9], Jožu Lampreta[10] i dr Bogomira Magajnu. Saopštite da li se slažete, ili pak, odmah radiom šaljite promene[11]. Još jednom vas molim da nam ne otežavate rad time što ne odgovarate. (Takođe, napr., niste odgovorili da li se Sernec[12] slaže sa [intervjuom].[13]

5. Posebno Ti donose novu šifru za Dedu[14]. Valjda je dovoljno objašnjeno da ćete moći raditi njome. Odmah sredite

---

[6] Instituciju javnog tužioca uveo je Glavni štab NOV i PO Slovenije uredbom od 20. aprila 1944 (Arhiv IZDG u Ljubljani, br. reg. 500). Organizacija vojnog sudstva u Sloveniji usaglasiće se sa jedinstvenim sistemom vojnog sudstva u NOV i POJ tek 1. septembra 1944 (dr Makso Šnuderl, Zgodovina ljudske oblasti, Ljubljana 1950, str. 353).

[7] Dr Anton Kržišnik.

[8] Edvard Kocbek.

[9] Dr Makso Šnuderl.

[10] Jože Lampret, verski referent 14. divizije NOVJ i član Pokrajinskog odbora OF za Štajersku.

[11] Centralni komitet KP Slovenije je predložio da u taj organ uđu: dr Drago Marušić, France Bevk i dr Makso Šnuderl, kao i dr Lojze Ude, ukoliko bi bilo potrebno da neko od Slovenaca treba da bude u sedištu komisije (Arhiv CK SK Slovenije, br. reg. 3142).

[12] Dr ing. Dušan Sernec.

[13] Reč je u originalu nečitka. Verovatno je bilo napisano: intervjuom.

[14] Kominternu. Ona je zvanično bila raspuštena, ali je još postojao aparat koji je obavljao neke od ranijih njenih funkcija.

njenu važnost (ako nije drukčije predviđeno). Saopšti preko radija da li ste šifru primili u redu.

6. Deda se jako interesira za mogućnosti veza sa Austrijom (KP). Saopštite nam, a još bolje direktno Dedi, kakve su vaše veze i stanje u Austriji. Interesira se Koplenig[15]. Saopštite da li bi mogli čvrsto povezati sa CK KPA event. ljude koji bi došli kod vas.

7. Šaljite nam političko-obaveštajne referate o susedima i stanju na okupiranoj teritoriji kod vas.[16]

Još jednom vas upozoravam da ne zaboravite na Kozaka, Vogelnika itd., a naročito što pre šaljite što više literature za inostranstvo.[17]

Kod nas nema ništa naročito novo. No, velike teškoće imamo u inostranstvu, gde se reakcija jako aktivirala protiv nas. Naročito u Americi. O nekom priznavanju NKOJ-a, u doglednom vremenu, ne može se ni misliti. Osnovno je — *naša vojska.* Mobilišite, mobilišite!

Već sam napisao Borisu Krajgeru[18] predlog o organizovanju kampanje u Primorju, kako bi se omogućilo slovenskim vojnicima na Sardiniji, Siciliji, u Sev. Africi itd. da slobodno pređu u NOVJ. Na Sardiniji ih ima 15—20.000 (i istarskih Hrvata), na Siciliji 5—6.000, u Sev. Africi cirka 4.000. Naročito na Siciliji ih veoma zlostavljaju i potpuno su u rukama fašističkih oficira pod Badoljevskom firmom[19]. Organizujte mitinge, proteste i rezolucije kojima će se tražiti od italijanske vlade i saveznika da onim Slovencima i Hrvatima iz Primorja i Istre, koji sami žele da idu u NOVJ, dozvole da u nju pređu. Dostavljajte to savezničkim misijama i postavite pred ital. antifašiste. Uputite proteste i ital. vladi. A uredite to na takav način da to bude i neke vrste plebiscit.

Sredite dobro kurirsku vezu do GŠ Hrvatske.

Drugarski vas pozdravlja
Krištof[20]

---

[15] Johann Koplenig, predsednik Centralnog komiteta KP Austrije (1927—1965), u to vreme nalazio se u SSSR.

[16] Centralni komitet KP Slovenije je u vezi s tim poslao Centralnom komitetu KPJ opširnije izveštaje 12. maja i 6. juna 1944. godine. Kopije oba izveštaja nalaze se u Arhivu CK SK Slovenije (br. reg. 10762 i 10743).

[17] Vidi dok. br. 12.

[18] Boris Kraigher, tada politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

[19] Reč je o italijanskoj vladi, čiji je predsednik tada bio Pjetro Badoljo (Pietro Badoglio).

[20] Edvard Kardelj Krištof.

P.s Daj ital. drugu B.[21] koji dolazi kod vas potrebnu količinu lira za put u Italiju. Ne budite suviše škrti, ako vam blagajna dozvoljava.

Iz Alžira se ovih dana vratio Toni Stolar (zvali smo ga [nadimkom] Sliko, mitraljezac). Unapređen je u potporučnika, svršio je kod Engleza padobranski kurs i uopšte se vrlo dobro drži. Sada je član naše Vojne misije i otićiće sa poštom uskoro za London. Ako budete požurili sa vašom poštom i materijalom, moći će da ponese i vaše (za Furlana[22] itd.). Ja ću u svakom slučaju Furlanu napisati pismo.

BR. 20

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 6. MAJA 1944. EKONOMSKOM ODELJENJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE O PLANSKOM ODABIRANJU I UZDIZANJU INTENDANTSKOG KADRA I NJEGOVOM STRUČNOM USAVRŠAVANJU[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELENJE —
OPŠTI OTSJEK
Br. 324
6./V 1944. g.

EKONOMSKO ODELJENJE
G. Š. NOV i POH
Broj 543/21. V. 1944. g.[2]

Poslat program za niži int. kurs. 7-VI-1944.
Priprema za viši int. kurs.[3]

EKONOMSKOM ODELJENJU
GLAVNOM ŠTABU NOV I P.O. HRVATSKE

Razvoj rukovodećeg kadra naše Narodno oslobodilačke vojske odvijao se prema važnosti roda vojske ili struke. Intendantskim, odnosno ekonomskim organima, radi specijalnih okol-

[21] Bjanku (Vincenzo Bianco Vittorio).
[22] Dr Boris Furlan. U vezi s njim vidi dok. br. 12.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 116, f. 5, br. reg. 6.
[2] Četvrtasti štambilj Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naknadno je otisnut na margini u desnom gornjem uglu dokumenta. Broj delovodnika i datum upisani su mastilom.
[3] Tekst je dopisan mastiljavom olovkom, latinicom, na margini ispod četvrtastog štambilja Ekonomskog odseka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

nosti ishrane sa terena preko N.O.O. (i antifašističkih organizacija) i neposvećivanjem pažnje pri izboru itd., nije bio moguć pravilan razvoj, te se danas kod naglog porasta i brojnog jačanja jedinica nalazimo pred zadatkom kojeg treba brzo, smišljeno i planski riješiti. Mjere koje su do sada poduzimane nijesu dovoljne za rješavanje ovog pitanja, jer je porasla potreba za većim brojem ljudi, a naročito za vještim i stručnim rukovodiocima.

Pred ekonomsku struku se, dakle, postavljaju zadaci: pronalaziti nove, vaspitati i pravilno raspoređivati postojeće kadrove.

Pronalaženju novih kadrova treba pristupiti najupornije i nastojati da u ekonomsku struku dođu ljudi koji za taj posao imaju smisla i volje, ljudi koji imaju sve uslove da se razviju u dobre i stručne rukovodioce. Prekinuti sa starom praksom primanja onih koji ne zadovolje na drugim dužnostima i nalaze utočišta u ekonomskoj struci. Šta više, i po kazni se šalju u ekonomsku struku!

Vaspitanje postojećih i novopronađenih kadrova otpočeti planski. Kursevi su najbolji i najsigurniji način za podizanje kadrova. Prema priloženom planu predviđeni su niži i viši intendantski kursevi[4]. Preko programa za niži intendantski kurs mora se postići slijedeće: naučiti slušaoce da svoje misli mogu napisati, da savladaju četiri osnovne matematičke radnje, [da nauče] izračunavanje površina i zapremina, [da znaju] organizaciju [svoje] struke, vojnih i građanskih vlasti, a kroz to i rukovođenje, te [da znaju] osnovne pojmove iz geografije. U predmetu »Intendantska služba« mora biti osnovno da se temeljito i na teoretsku osnovu postave i izuče naša iskustva i praksa stečena kroz Narodnooslobodilačku borbu. Ovaj kurs, koji se održava pri štabovima korpusa, mora biti temeljita priprema za viši intendantski kurs, koji će se održati pri glavnim štabovima, odnosno u oficirskoj školi VŠ NOV i POJ.

Program za viši intendantski kurs mora se u prvo vrijeme prilagođavati prosječnom intelektualnom sastavu slušaoca, ali je poželjno da se sav proradi, sa dodatkom: snabdijevanja vojske u nastupnom i ostupnom maršu, prilikom borbe, stanovanja i putovanja.

Pravilno raspoređivanje postojećih kadrova je neobično važan zadatak. U mnogim višim i nižim jedinicama štabovi čuva-

---

[4] Ovde pomenuti plan nastave objavljen je u knj. 12 ovoga toma, kao prilog dok. br. 252. na str. 454—457. U vezi s ovim, vidi još i tekst 1. primedbe uz objavljeni dokument

ju intendante koji [su] svoje zadatke[5] davno prerasli, a sve iz bojazni da im se ne oduzmu. Ovim se čini grijeh prema dotičnom drugu i prema struci uopšte. S druge strane, na važnim dužnostima se nalaze pojedini drugovi — jer su silom prilika na njih bili postavljeni, ali ne mogu zadovoljiti, a na drugom mjestu bi mogli dati daleko više. Sa ovim treba što prije prečistiti, a one drugove koji rade u struci bez volje i smisla staviti na raspoloženje nadležnom štabu.

Drugove sa svršenim kursom ne prepuštati same sebi, već ih prihvatiti i kontrolisati, odnosno nastojati da oni i dalje uče i čitaju. Ovo se najefikasnije može izvesti preko pismenih zadataka, koje im treba davati svakog mjeseca iz raznih oblasti privrede i intendantske struke uopšte.[6]

Sve naprijed izloženo, sa povremenim održavanjem konferencija — na kojima se uočavaju greške i nedostaci na mjestu ispravljaju, a iskustvom stečeni dobri metodi rada prenose na ostale — mora u najkraćem vremenu poboljšati stanje naše struke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P. Načelnik—pukovnik
Mitar Vujović

[5] Verovatno bi trebalo da piše: funkcije.

[6] U vezi sa pismenom obradom stručnih tema vidi u knj. 12 ovoga toma dok. br. 241.

BR. 21

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD POČETKA MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 15. MAJEVIČKE NOU BRIGADE[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 15. MAJEVIČKE BRIGADE]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 15-te majevičke [NOU] brigade, koja se naročito istakla u poslednjim krvavim bojevima protiv Nemaca, Bugara i Mihailovićevih četnika u istočnoj Bosni.[2]

Zadajući neprijatelju snažne udarce, ova brigada je pokazala izvanredno junaštvo i požrtvovanost.

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske
[i partizanskih odreda]
Jugoslavije
maršal **Tito**

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 149 od 9. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 479.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 7. maja 1944. godine (vidi drugi deo 1. primedbe uz dok. br. 14).

[2] Odnosi se na borbe koje je 15. majevička NOU brigada vodila krajem aprila i početkom maja 1944. godine. Pre toga je razbila delove 14. brdskog puka nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i deo jedinica iz sastava Istaknutog dela četničke Vrhovne komande u istočnoj Bosni, kao i četnike iz sastava Cersko-majevičke grupe korpusa, koji su bili prešli na desnu obalu Drine. Tom prilikom je 15. majevička NOU brigada ovladala prostorom planine Devetak i selima Crna Rijeka, Sokolovići i Džimrije. Zatim je produžila čišćenje prostora u velikoj okuci Drine. Odatle se sukobljavala s delovima okupacione bugarske 24. divizije, koji su, s delovima Srpskog dobrovoljačkog korpusa (grupa »Tatalović«), učestvovali u zaposedanju desne obale Drine južno od Ljubovije. Brigada se 26. aprila razmestila na prostoru od sela Peći do sela Dobraka, pripremajući se da, u sastavu svoje 17. istočnobosanske NOU divizije, noću 28/29. aprila, forsira reku Drinu i prodre u zapadnu Srbiju, kamo je istovremeno trebalo da prodre i 16. vojvođanska NOU divizija. Međutim, nemačka komanda Jugoistoka, dekriptujući radiograme svih operativnih štabova NOVJ, znala je za sve te pripreme, pa je blagovremeno jakim snagama povela koncentričnu ofanzivnu operaciju i brzim prodorima ugrozila jedinice 3. korpusa NOVJ. Zbog toga je Štab korpusa naredio hitno izvlačenje 17. istočnobosanske NOU divizije iz okuke Drine i naložio joj da prodre preko planinskog grebena Kraljeve gore, izbije južno od Vlasenice i tu prihvati borbu.

Divizija se brzo prikupila i s prostora sela Skelana, sela Fakovića i varošice Srebrenice, pošla ujutro 27. aprila. Ona je usiljenim 30-časovnim maršem 28. aprila izbila na liniju selo Višnjica — zaselak Han-Sikirica. Međutim, pred njom su se na grebenu Kraljeve gore već bile isprečile jake nemačko-ustaško-domobranske snage i zatvorile joj sve pravce koji od Kraljeve gore do predela Ploča izvode ka Malom polju. Razvile su se veoma oštre borbe, koje su s mnogobrojnim jurišima i povratnim napadima trajale od poslepodnevnih časova 28. aprila do zore 29. aprila. Naročito oštre borbe vodila je 15. majevička NOU brigada, koja je tada predstavljala osnovnu udarnu snagu 17. istočnobosanske NOU divizije. Brigada je na kosi Žeženici, rejonu sela Karaule i visu Prijerovi nanela znatne gubitke neprijatelju, kome su stalno pristizala nova pojačanja, ali nije postigla odlučujući uspeh, uprkos izvanrednom zalaganju i pretrpljenim osetnim gubicima.

Ne uspevši da otvori prolaz, divizija je noću 29/30. aprila promenila pravac nastupanja i pošla od Ulakovog groba, preko sela Nurića, Han-Sikirice, Gerova i Gornje Vrsinje, za Nuriće. Pri tome je 15. majevička NOU brigada u ulozi zaštitnice divizije vodila uspešne borbe, a pri pojavi Nemaca na kosi Ravnoj gori prešla je u prethodnicu divizije i, posle veoma oštre borbe, u zoru 30. aprila, razbila je vrlo uporne nemačke snage iz sastava 14. brdskog puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i odbacila ih prema selu Lisini. Time je otvorila prolaz sebi i svojoj 17. istočnobosanskoj diviziji uz planinu Ravno, koju prelazi preko katuna Prdibegovine, Sokolice i Barice, odakle se spušta u zaselak Potpriseku. Krajem dana 30. aprila se 15. majevička NOU brigada razmestila u selima Krivača, Podžeplje i Plani, a ujutru 1. maja nastavila pokret do sela Džimrije, Strmice i Mrkalja, gde je razbila četnike koji su napadali od sela Sokolovića i Mislova. Dan kasnije, vodila je uporne borbe protiv nadmoćnijih snaga, sastavljenih od delova 14. brdskog puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, ustaša i četnika iz sastava Isturenog dela četničke Vrhovne komande u istočnoj Bosni. Pred veče 2. maja 15. majevička NOU brigada prikupila se u selu Džimriji, odakle je noću 2/3. maja pošla na planinu Devetak, gde je provela naredni dan, a sledeće noći, 3/4. maja, dugim maršem u sastavu svoje divizije izbegla neprijateljev obruč nastupajući pravcem: s. Klečkovac — s. Mičivode — s. Žljebovi — s. Vrapci — s. Knežina — s. Kruševci — s. Žunovi. Potpunije o svemu tome: tom IV, knj. 24, dok. br. 108, 165, 168, 186, 189 i 190; knj. 25, dok. br. 114, 168 i 193; tom XII, knj. 4, dok. br. 53 i 57; Arhiv VII AČJ, br. reg. BH-V-302 i 321, BH-X-15.

Za uspešne borbe koje je vodila ta brigada Štab 3. korpusa je 3. maja 1944. poslao predlog Vrhovnom štabu NOV i POJ da je pohvali (tom IV, knj. 25, dok. br. 167).

BR. 22

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILIĆA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE OD 7. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O POVLAČENJU JEDINICA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NA PLANINU TARU I ORIJENTACIJI KA SEKTORU PLANINE GOLIJE[1]

Br. 39

7. V-1944.

[VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ]

Nismo mogli izvršiti plan[2]. Neprijatelj je koncentrisao nemačku i bugarsku diviziju, nedićevce i četnike. Povukli smo se na Taru, koju moramo napustiti.[3]

---

[1] Treća Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 12.

[2] Štab Udarne grupe divizija NOVJ bio je planirao da na prostoru između reke Drine i planinskog venca Tare, Jelove gore, Maljena, Povlena i Medvednika stvori operativnu osnovicu na kojoj bi prihvatio 16. i 17. NOU diviziju i da sa te osnovice jednom manevarskom grupom (sačinjavale bi je 2. proleterska i 3. srpska NOU brigada) prodre u rejon planine Rudnik, tj. u Šumadiju i tamo se poveže sa 2. šumadijskom brigadom, a istovremeno da drugom manevarskom grupom (sačinjavala bi je 4. crnogorska proleterska brigada) dejstvuje na sektoru planine Tare, dok bi trećom manevarskom grupom (sačinjavala bi je cela 5. krajiška NOU divizija) izvršio prodor u prostor severno od Požege. Cilj je bio da se prodiranjem u divergentnim pravcima na širem prostoru stvore uporišta i istovremeno prinudi nemačko komandovanje da dekoncentriše snage koje je prikupilo za napad na Udarnu grupu divizija NOVJ. Međutim, Udarnoj grupi divizija neprijatelj je nametnuo vrlo teške i složene borbe, pa je Štab Udarne grupe divizija bio prinuđen, uveče 6. maja, da odustane od svoga plana i jedinicama naredi da se u toku naredne noći i sledećeg dana s prostora planine Jelove gore prebace u rejon planine Ponikve i izbiju na planinu Taru. Jedino je 1. krajiška NOU brigada dobila zadatak da iz rejona Đakova kamena, kao posebna manevarska grupa, pređe cestu i železničku prugu Užice — Višegrad kod železničke stanice Stapari i izbije zapadno od Čajetine (u rejon sela Šljivovice i Branežaca). Ta brigada je izvršila zadatak nedošavši u dodir sa neprijateljevim snagama. Ostale jedinice Udarne grupe divizija NOVJ, koje su pošle iz rejona sela Kandera, u zoru 7. maja su pod borbom prešle cestu Užice — Bajina Bašta (u rejonu sela Zaglavka), a u toku dana, odbivši uporne napade nemačkih, bugarskih i četničkih snaga (one su nastupale iz rejona sela Duba, prevoja Kadinjače i sela Kremne), izbile su u rejon Ponikve i nastavile izvlačenje prema planini Tari. Naročito oštre borbe je 7. maja vodila 2. proleterska brigada. Ona je bila zaštitnica glavne kolone Udarne grupe divizija NOVJ i pružala otpor glavnini nemačkog 4. puka »Brandenburg« i 500. SS-padobransko-lovačkom bataljonu, delovima 24. bugarske divizije i četničkom Zlatiborskom korpusu na uzastopnim polo-

Potrebno je hitno sadjestvo Koste[4] i Peka[5], jer se nalazimo u teškoj situaciji.

Br. 40[6] **Veljko — Morača**

Mi ćemo težiti da dođemo na sektor Golije. Ako produži ofanziva moramo se osloniti na Peka.

Veljko — Morača

žajima kod Ponikava, na visu Lepoj glavi i Pepeljivičkim stenama, na Jarčevom brdu i Golom brdu i kod predela Zaborja. Potpunije o tome: dok. br. 13 i primedbu 4. uz dok. br. 16 ove knjige; tom I, knj. 20, dok. br. 150 i 155; Arhiv VII, Arhiv bugarskih jedinica (u daljem tekstu: ABJ), k. 5, f. 1, br. reg. B—23: radiogram vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 4. maja 1944. dostavljen komandi 1. bugarskog okupacionog korpusa preko nemačkog štaba za vezu pri tom korpusu; B—24: radiogram vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 5. maja 1944. dostavljen Komandi 1. bugarskog okupacionog korpusa preko nemačkog štaba za vezu pri tom korpusu.

[3] Udarna grupa divizija NOVJ izbila je 7. maja na planinu Taru. Time se našla na operativno uskom prostoru, okruženom komunikacijama koje je neprijatelj uspešno koristio za manevar svojih jedinica, a uz to i na slabo naseljenom prostoru, koji je u ekonomskom pogledu bio sasvim nedovoljan da prehrani u prethodnim borbama iscrpene jedinice i omogući oporavak blizu dve stotine ranjenika. Stoga je Štab udarne grupe divizija NOVJ, nakon savetovanja održanog pred veče 7. maja sa štabovima obeju divizija i s delegatom Vrhovnog štaba, kao i članovima Glavnog štaba NOV i PO Srbije, doneo odluku o napuštanju sektora planine Tare.

[4] Kosta Nađ je tada bio komandant 3. korpusa NOVJ.

[5] Peko Dapčević je tada bio komandant 2. korpusa NOVJ.

[6] Radiogrami potpuno identične sadržine s radiogramima br. 39 i br. 40 nalaze se i Knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, ali tamo imaju datum: 9. maj 1944 (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37, radiograme br. 39 sa 61 grupom i br. 40 sa 27 grupa). Taj datum je pogrešan. To potvrđuju sami događaji o kojima je u pomenutim radiogramima reč, jer se odnose isključivo na 7. maj i prethodne dane. Tekstovi oba radiograma morali su biti preneti Vrhovnom štabu najkasnije do 8. maja, a nikako 9. maja u 11 časova (kao što je zapisano u navedenoj Knjizi depeša Štaba Udarne grupe), jer je odgovor Vrhovnog štaba u vezi s njima usledio 9. maja u 4 časa (dok. br. 27). Sličnih razlika u pogledu datuma ima još kod nekih primljenih radiograma u toj Knjizi depeša.

BR. 23

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA OPERATIVNI ŠTAB 16. I 17. NOU DIVIZIJE POVEŽE DIREKTNOM RADIO-VEZOM SA VRHOVNIM ŠTABOM NOV I POJ[1]

[Od] V.Š.

8
V

[Br.] 34 45 [grupa]

Vežite XVI i XVII div. direktnom radio-vezom sa nama. Dajte im vašu šifru.[2]

Planove vezâ javite. Davno smo vam ovo naredili, [a] vi niste izvršili[3]. Takvi postupci otežavaju komandovanje.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2.

[2] Dajući zadatak 16. vojvođanskoj NOU i 17. istočnobosanskoj NOU diviziji da iz istočne Bosne prodru u zapadnu Srbiju, Vrhovni štab NOV i POJ odredio im je 24. aprila 1944. i zajednički operativni štab. Taj štab su sačinjavali Danilo Lekić, komandant i Jovan (Jovo Vukotić, načelnik štaba. Oni su se kretali sa 16. vojvođanskom NOU divizijom (koja je trebalo da forsira Drinu kod sela Fakovića), ali njenom radio-stanicom nisu uspeli da uspostave radio-vezu s Vrhovnim štabom sve do 15. maja 1944. godine. Potpunije o tome: knj. 12 ovoga toma, dok. br. 344; Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami poslati Vrhovnom štabu br. 15 sa 83 grupe od 6. maja, br. 27 sa 52 grupe od 7. maja i br. 48 sa 73 grupe od 9. maja; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami sa 32 grupe i 39 grupa, primljeni 15. maja 1944. od Štaba 16. vojvođanske NOU divizije.

[3] Vrhovni štab NOV i POJ dostavio je svim operativnim štabovima NOVJ, s kojima je tada bio u direktnoj radio-vezi, cirkularni radiogram sledeće sadržine:

»Hitno javite s kojim jedinicama imate radio-vezu i koje vaše jedinice imaju međusobnu radio-vezu.«

Tekst navedenog radiograma su neki štabovi primili tokom 4. maja, što znači da potiče od toga dana. Međutim, neki štabovi, među kojima i Štab 3. korpusa, primili su ga dan kasnije, ali je bilo i štabova koji su ga primili nekoliko dana kasnije (Štab 2. korpusa primio ga je tek 9. maja).

BR. 24

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. MAJA 1944. O USPOSTAVLJANJU BAZE NOVJ U ITALIJI KAO SASTAVNOG DELA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE I POSTAVLJANJE MILENTIJA POPOVIĆA ZA KOMANDANTA TE BAZE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
15	8. V. 44 1515	V. Š.	Sve službe i instance u Italiji čine Bazu N.O.V.J. Komandant Baze je puk. Milentije,[2] koji jedino[3] vodi [i] Zastupništvo Nacionalnoga komiteta.[4] Baza je sastavni deo Vojne misije gen. Velebita.[5] Monopoli nije baza,[6] već je jedan njen deo. Naziv odredite.[7] Organizacija odseka ostaje ista.[8]	70

Odgovor Štaba 3. korpusa usledio je 7. maja (ali su se radiogrami mimoišli), izveštavajući da svakodnevno održava radio-vezu sa 16, 17, 27. i 38. NOU divizijom i sa Štabom 5. korpusa, dok sa 11. divizijom, stanicom »Rudnik« (Štabom Udarne grupe divizija NOVJ) i Glavnim štabom NOV i PO Vojvodine još nije uspeo da uspostavi radio-vezu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 24 sa 48 grupa). Potpunije o zahtevu Vrhovnog štaba za dostavljanje planova veza: Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/1, f. 2, br. reg. 5: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2311, od 4. maja u 18,40 h; k. 184, f. 1, br. reg. 9: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 33 sa 23 grupe od 4. maja u 4 časa; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 24 sa 28 grupa od 5. maja; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7: Knjiga primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 57 sa 22 grupe od 5 maja u 11,15 časova; k. 394, f. 2, br. reg. 21: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 15 sa 16 grupa od 9. maja 1944. godine.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Bariju, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1.

[2] Milentije Popović, heroj socijalističkog rada, umro je 1971. kao predsednik Narodne skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

[3] Verovatno omaška. Trebalo bi da piše: istovremeno.

[4] Saobrazno ovom naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, u Bariju je formirana Baza NOVJ u Italiji, čiji štab je postao najstariji komandno-administrativni organ za sve jedinice i ustanove NOVJ u Italiji. Istovremeno je Zastupništvo NKOJ-a, čije je sedište takođe bilo u Bariju, i nadalje ostalo kao političko predstavništvo nove Jugoslavije u Italiji.

[5] Reč je o vojnoj misiji NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Šef misije bio je dr Vladimir Velebit Vlatko (vidi 4. primedbu uz dok. br. 6).

[6] U luci toga grada je šef Delegacije NOV i POJ u Bariju, dr Sergije Makiedo, svojom naredbom br. 20 od 27. decembra 1943. formirao pozadinsku ustanovu Mornarice NOVJ pod nazivom: »Baza Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Monopoliju«. U svom sastavu je pri formiranju imala: štab, tri odseka (nautički, ekonomski i tehnički), dve samostalne čete (radnu i stražarsku) i sanitet, tj. ambulantu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2091, f. 1, br. reg. 16). Ona je u nekoliko luka i brodogradilišta južne Italije organizovala svoje nautičke i tehničke pododseke, a 7. februara 1944. je pri njoj organizovana i Baza Ratne mornarice NOVJ, koja je postojala do 23. maja 1944. godine.

[7] Milentije Popović je u svojstvu rukovodioca Zastupništva NKOJ-a u Italiji i ujedno komandanta Baze NOVJ u Italiji svojom naredbom od 14. juna 1944. preimenovao dotadašnju »Bazu NOVJ u Monopoliju« u »Bazu Mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Italiji«, a njene dotadašnje »nautičke pododseke« u »lučka zastupništva«, dok je njene »tehničke pododseke« preimenovao u »tehničke sekcije« i istovremeno propisao da tako preimenovana Baza postane III odsek Baze NOVJ u Italiji (dok. br. 121).

[8] U to vreme je Baza NOVJ u Monopoliju imala četiri odseka: A, B, C i Intendanturu. Odsek A se bavio isključivo civilnim kupo-prodajnim poslovima i razmenom na slobodnom italijanskom tržištu, organizujući uz to u sopstvenim radionicama, gde je radilo jugoslovensko ljudstvo, proizvodnju pojedinih artikala za potrebe NOVJ i oslobođenih krajeva Jugoslavije; Odsek B se bavio snabdevanjem NOVJ i njene pozadine pomorskim putem — uglavnom preko etapne stanice na ostrvu Visu, a Odsek C je to isto obavljao vazdužnim putem u unutrašnjost Jugoslavije. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 2092, f. 12, br. reg. 30: izveštaj III B odseka od 10. jula 1944. godine Zastupništvu NKOJ-a u Italiji.

BR. 25

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. MAJA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SU 16. I 17. NOU DIVIZIJA PONOVO ORIJENTISANE ZA PRELAZAK NA DESNU OBALU DRINE I NAREĐENJE DA NA MOSTOBRANU S NJIMA USPOSTAVI VEZU I IZVESTI KAKAV ODZIV IMA DOBROVOLJNA MOBILIZACIJA U ZAPADNOJ SRBIJI[1]

Primljeno dana 9. V. 1944 g.[2]

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
4	O. P.	36	49	Dve divizije već su krenule iz Istočne Bosne[3] u pravcu gde ste im vi dali mogućnost prebacivanja.[4] Uputite već u slučaju[5] patrole na mostobran.[6] Javite o preduzetom. Javite kako napreduje mobilizacija.[7]	

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhvu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9.

[2] Original poslatog radiograma nije pronađen. Verovatno je bio napisan najkasnije 7. maja, ali ni narednog dana Štab Udarne grupe divizija NOVJ nije održavao radio-vezu s Vrhovnim štabom.

[3] Reč je o 16. vojvođanskoj NOU i 17. istočnobosanskoj NOU diviziji (dok. br. 11).

[4] Odnosilo se na rejon sela Starog Broda (dok. br. 10).

[5] Umesto »već u slučaju«, verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano: već sada za svaki slučaj.

[6] Nadmoćnije okupatorsko-kvislinške snage osujetile su i ovaj drugi pokušaj prelaska iz istočne Bosne 16. vojvođanske i 17. itočnobosanske NOU divizije i njihov prodor u zapadnu Srbiju (vidi 7. primedbu uz dok. br. 11).

[7] Delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić i komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača izvestili su zajedničkim radiogramom da zbog nadmoćnijih neprijateljskih snaga nisu uspeli da ostvare predviđene planove (dok. br. 22).

BR. 26

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. MAJA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNE GRUPE 16. I 17. NOU DIVIZIJE DANILU LEKIĆU DA JE ZAKASNIO SA STVARANJEM MOSTOBRANA NA SEKTORU BAJINA BAŠTA — LJUBOVIJA I NAREĐENJE ZA PRELAZAK DRINE KOD SELA STAROG BRODA ILI JUŽNIJE OD NJEGA[1]

[Od] V.Š.

9
V

[Br.] 38 63 [grupe]

Za Lekića. Morača se povlači prema Goliji, preko Tare, pod jakim pritiskom[2]. Vi ste zakasnili na ono mesto[3]. Ako se nećete moći prebaciti kod Starog Broda, onda se prebacite južnije. Po mogućnosti, nepr.[ijatelja] razbijte na sadašnjem sektoru[4]. Javite situaciju.[5]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2.

Vrhovni štab je uputio radiogram preko Štaba 3. korpusa NOVJ stoga što još nije bila uspostavljena direktna radio-veza sa Štabom Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije. Potpunije o tome vidi 2. primedbu uz dok. br. 23.

[2] Takav izveštaj je dobio Vrhovni štab 7. ili 8. maja od svog delegata pri Štabu Udarne grupe divizija NOVJ i od komandanta te grupe (dok. br. 22). Oni su 8. maja naredili 5. krajiškoj NOU diviziji da u toku 8/9. maja pređe preko komunikacije Užice — Višegrad na odseku između selâ Mokre Gore i Kremne i izbije u rejon sela Semegnjeva, a 2. proleterskoj diviziji da se, radi predaha, zadrži na planini Tari (rejon predela Miloševac) i naredne noći (9/10. maja) krene istim pravcem kojim je pošla 5. krajiška NOU divizija. Međutim stvarni raspored jedinica Udarne grupe divizija bio je drugačiji. Naime, kad je noću 8/9. maja kod Štaba Udarne grupe divizija NOVJ prispeo u selo Milekiće sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković (koji se kretao sa glavninom 5. krajiške NOU divizije), ponovo je, na njegovo insistiranje, odlučeno da se 2. proleterska i 3. srpska NOU brigada, posle kraćeg odmora na planini Tari, pod komandom Štaba svoje divizije, vrate na prostor Jelova gora — planina Povlen, a odatle da se prebace u Šumadiju. S njima bi pošli Nešković i drugi članovi Pokrajinskog ko-

miteta KPJ za Srbiju, dok bi se sa preostalim delom Udarne grupe divizija NOVJ kretali delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju Momčilo Marković Moma, grupa vojnopolitičkih rukovodilaca upućenih od Vrhovnog štaba za pojačanje rukovodećeg kadra u Srbiji i članovi Sovjetske vojne misije, određeni da budu pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije.

U vezi s tom novom odlukom, odmah su izdata naređenja. Tom prilikom je 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi naređeno da preuzme sve ranjenike s bolnicom 2. proleterske divizije i u toku noći 9/10. maja prebaci se preko komunikacije Užice — Višegrad, takođe na odseku između sela Kremne i Mokre Gore.

Oko ponoći 8. maja su 4. i 10. krajiška NOU brigada prešle na označenom odseku komunikaciju Užice — Višegrad i do podne narednog dana izbile u rejon sela Semegnjeva, gde se već nalazila 1. krajiška NOU brigada, koja se od ranije, kao posebna manevarska grupa, kretala, odvojenim pravcem. Tako se 9. maja oko podne cela 5. krajiška NOU divizija našla u rejonu sela Semegnjeva, gde je naredne noći trebalo da prispe samo 4. crnogorska proleterska brigada s bolnicom 2. proleterske divizije. Potpunije o tome: tom I, knj. 7, dok. br. 187—191 i 197, knj. 20, dok. br. 150 i 155; Arhiv VII, ANOR-a, k. 2015, f. 1, br. reg. 2: Milutin Morača, Kratke bilješke, sveska II, str. 40—43.

[3] Odnosi se na forsiranje Drine kod sela Starog Broda i izbijanje u rejon Tare (dok. br. 11).

[4] Operativna grupa 16. i 17. NOU divizije nije uspela da razbije koncentrisane nemačke, ustaške i četničke snage, već je bila prinuđena da se povuče ka središnom delu istočne Bosne (vidi 7. primedbu uz dok. br. 11).

[5] Komandant Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije, nemajući direktnu radio-vezu sa Vrhovnim štabom NOV i POJ, poslao mu je, preko Štaba 3. korpusa, izveštaj 8. maja, ali je taj izveštaj radiogramom prenet Vrhovnom štabu tek 9. maja u 6.30 časova (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami upućeni Vrhovnom štabu br. 43 sa 47 grupa, br. 44 sa 39 grupa i br. 45 sa 84 grupe — sve od 8. maja i br. 47 sa 132 grupe od 9. maja).

BR. 27

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. MAJA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SU NADMOĆNIJE NEPRIJATELJEVE SNAGE ONEMOGUĆILE BLAGOVREMEN PRODOR 16. I 17. NOU DIVIZIJE U ZAPADNU SRBIJU I NAREĐENJE DA SE UDARNA GRUPA DIVIZIJA PREBACI NA PLANINU GOLIJU I OSLONI NA DELOVE 2. KORPUSA U SANDŽAKU[1]

Primljeno dana 9. V. 1944 g.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
4	O. P.	37	57	[Lekić sa svojim][2] divizijama neće moći stići na vreme, jer je naišao na jače neprijateljske snage, s kojima vodi borbu na sektoru Kasaba — Sokolac.[3] Prema tome, nastojite da se prebacite na Goliju i oslonite na Peka, koji je već očistio skoro ceo Sandžak.[4]	

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9.

[2] Umesto teksta u četvrtastoj zagradi, u originalu primljenog radiograma je napisano: »Lekić Savo s tim«. Očigledno je da ovako nije glasio početak poslatog radiograma, pa je radi toga učinjena ispravka koja, verovatno, odgovara tekstu poslatog radiograma (koji do sada nije pronađen) i logički se uklapa u dalju sadržinu radiograma.

[3] Štab Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije poslao je 8. maja, preko radio-centra Štaba 3. korpusa NOVJ, Vuhovnom štabu najpre izveštaj da delovi nemačke 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« ugrožavaju jedinice 16. i 17. NOU divizije duž ceste Sokolac — Vlasenica, a potom da delovi te nemačke divizije sprečavaju pristup reci Drini na liniji: Nova Kasaba — Milići — Sikira — Han-Pijesak — Žljebovi, držeći sve dominantne položaje. Ovaj drugi radiogram je Štab 3. korpusa preneo Vrhovnom štabu ujutro 9. maja (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ br. 42 sa 28 grupa i br. 43 sa 47 grupa, od 8. maja, br. 47 sa 132 grupe, od 9. maja 1944. godine).

[4] Ovim se Vrhovni štab saglasio s predlogom koji su mu bili dostavili delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavle Ilić i komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača (dok. br. 22 i primedba br. 6 uz taj dokument).

BR. 28

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 9. MAJA 1944. ŠTABU 26. NOU DIVIZIJE DA SE SVI ZAROBLJENI RATNI ZLOČINCI S POTREBNIM PODACIMA UPUĆUJU U SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ, GDE ĆE IM SUDITI ODGOVARAJUĆI SUD[1]

V.Š.

9. V-44. g.

[ŠTABU 26. DIVIZIJE]

S obzirom na to što saveznici stalno protestvuju što streljamo vojne zarobljenike koji su otkriti kao ratni zločinci, naređujem da se svi ratni zločinci koje će zarobit naše jedinice, čim prije prebace ovamo sa sprovodnim listom za V.Š.[2] Isto tako da se dostavi lista ratnih zločinaca kojim će se ovdje suditi. Ovo odmah izvršite.

Tito

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 26. NOU divizije, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/10.

[2] Sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ tada se nalazilo u Drvaru.

BR. 29

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 9. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU[1]

Maršalu Titu

Posetili smo drugu ukrajinsku frontu. Komandiri i borci su preko nas uputili Vama i našoj vojsci pozdrave, a maršal Konjev i poklon za Vas.[2]

Sve naše stvari su ovde postavljene i sve ide kako treba. U vezi sa tim Đilas, Stojnić[3], Popović[4] i Danilović[5] dolaze tamo direktno za Bari, kroz nedelju dana.[6]

Rešili smo da se ovde osnuje vazduhoplovna, tenkovska i radio-telegrafska škola. Potrebni broj ljudi imamo. Potrebno je da s avijatičarima koji idu ovamo drug Marko[7] pošalje karakteristike tko bi moga biti komesar i zamjenik komesara, jer nema političkog kadra. To je najveća slabost i poteškoća. Po ovima slati i literaturu za Misiju i druge ustanove.

Molimo hitan odgovor u vezi sa Đilasovim skorim odlaskom.[8]

Lozić[9] želi da dođe sa nama u zemlju. On je stručan vazduhoplovni oficir. Na njega bi dobro delovao dolazak tamo makar privremeno i kontakt s Vama i zemljom, pa mu to treba odobriti.[10]

Đilas je mišljenja da se Vašem sinu Žarku zadovolji želja da dođe tamo, jer jedino Vi i ta sredina može na njega povoljno uticati.[11]

Naša jedinica je već narasla na 1.700 boraca i rešili smo da je pretvorimo u Brigadu. Sovjeti su saglasni sa tim. Molimo Vaše rešenje. Naziv brigade bio bi: Brigada NOVJ u S.S.S.R-u[12]

9. V **Terzić**

---

[1] Šesta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, str. 2, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 3/1.

[2] Maršal Ivan Stjepanovič Konjev bio je tada komandant 2. ukrajinskog fronta.

[3] Velimir Stojnić, član Vojne misije.

[4] Bogdan Popović, član Vojne misije.

[5] Stanko Danilović, član Vojne misije. Umro je 5. oktobra 1966. godine.

[6] Njihov odlazak je zbog odugovlačenja dobijanja britanske dozvole za prelet sovjetskog aviona prolongiran nekoliko nedelja. Pošli su preko Irana i Kaira.

BR. 30

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 10. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O RADU TENKOVSKE ŠKOLE NOVJ NA SREDNJEM ISTOKU I PREDLOG DA SE TENKISTI PREBACE U ITALIJU I TU ORGANIZUJE DALJA TENKOVSKA NASTAVA[1]

Red broj	Datum i sat	Kom.	Sadržaj	Br. gr.	Odgr.[2] na depeše	Primedba
99.	10. V. 44. 0800	V. Š.	Prvi polubataljon tenkista završio kurs.[3] Uskoro stiže ovamo.[4] Drugi polubataljon počeo sa kursom.[5] Mislim da treba zahtevati formiranje i 3. polubataljona od 3 grupe [onih] koji su zakasnili za drugi kurs.[6] [No] stim da isti bude u Italiji, jer se mnogi u Africi razboljevaju. Mi ćemo ovde postaviti taj zahtev kod saveznika. Molim odgovor.[7] **Milentije**	85		

[7] Aleksandar Ranković Marko.

[8] Maršal Tito je naložio da putuju preko Teherana (dok. br. 54) i on je sa ostalima pošao 7. juna.

[9] Miodrag Lozić je 10. marta 1944. podneo ostavku na svoj položaj vojnog atašea izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije u Moskvi i stavio se na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ (tom II, knj. 12, objašnjenje br. 3 na str. 231—232).

[10] i [11] Maršal Tito se saglasio sa predlogom (dok. br. 63).

[12] Maršal Tito je 21. maja 1944. odobrio formiranje brigade (dok. br. 63).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10 br. reg. 1/19.

[2] Odgovor.

[3] Ovde je reč o onom ljudstvu koje je prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao tenkovski kadar, upućeno početkom januara 1944. iz 1. proleterskog korpusa NOVJ i iz sastava Tenkovskog bataljona Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Ono je tokom januara, preko Visa i Barija, prebačeno u Karovinjo. Ukupno je tu prvobitno bilo nešto preko 170 ljudi, pa verovatno otuda i potiče naziv »polubataljon«, mada zvanično takav naziv nije postojao. Ljudstvo je podeljeno u tri čete i

od njih privremeno formiran 1. tenkovski bataljon NOVJ. Njegov štab su sačinjavali: Vojislav Radić Voja, komandant (narodni heroj, umro 13. jula 1971. kao general-major JNA u penziji i direktor fabrike »Crvena zastava« u Kragujevcu) i Marko Vuletić, politički komesar. Očekujući odlazak za Egipat, štab bataljona je u logoru Karovinjo organizovao teorijsku nastavu i praktičnu obuku u vožnji kamionima, koja je trajala oko dva meseca. Takođe je za tridesetak članova KPJ organizovan niži partijski kurs, ali on nije do kraja doveden.

U praktičnu obuku uključivane su novoprispele grupe tenkista, šofera i mehaničara koje je, saobrazno naređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ, Delegacija NOV i POJ u Bariju odabirala među Jugoslovenima oslobođenim iz italijanskog zarobljeništva, internacije ili zatvora. Ovi su dobrovoljno izjavili želju da stupe u NOVJ. S njima je 1. tenkovski bataljon narastao na preko 200 ljudi. On je 15. marta 1944. prebačen u Toronto, a tri dana kasnije ukrcan na britanski prekomorski brod »Sautempton« (Southampton) i u sastavu konvoja od 67 britanskih brodova prevezen do Port-Saida, gde je 25. marta iskrcan. Odatle je vozom upućen u Kairo, a iz njega na kamionima prebačen u britanski vojni logor Katadbu (nalazio se u pustinji na oko 45 km jugozapadno od Kaira), gde je ranije bio Školski centar s poligonima za obuku tenkovskih jedinica britanske 8. armije.

U Katadbi je uspostavljena Tenkovska škola NOVJ na Srednjem istoku, s Vojislavom Radićem — komandantom, Markom Vuletićem — političkim komesarom, Vladom Sekulićem — načelnikom (umro 8. decembra 1966. kao pukovnik JNA u penziji) i Radomirom Đurićem — zamenikom političkog komesara. Tu je prispela još jedna popuna stručnim ljudstvom iz boračkog sastava koji je napustio »Bataljon kraljeve garde Jugoslovenske kraljevske vojske u Africi« i prišao NOVJ. (To su bili Slovenci i Hrvati iz Istre i Slovenskog primorja, kao i iz austrijskog dela Koruške i Štajerske. Njih su svojevremeno fašističke italijanske i nacističke nemačke vlasti mobilisale i uključile u italijansku, odnosno nemačku vojsku, pa uputile na afrički front. Oni su se tamo pojedinačno ili u grupama predavali savezničkim snagama, ili su ih ove zarobile u sastavu Romelovog »Afričkog korpusa« (Rommel Afrika Korps). Kasnije, predstavnici Kraljevske jugoslovenske vlade u izbeglištvu pokušali su da od njih stvore svoju vojsku u Africi, ali u tome nisu uspeli, jer su se, čim im se pružila prva prilika, izjasnili za NOP i izrazili želju da stupe u NOVJ).

Zajedno s tim novoprispelima, 26. marta 1944, kada je otpočeo s radom Prvi kurs Tenkovske škole NOVJ, bilo je oko 420 slušalaca, svrstanih po specijalnostima u šest četa. Nastavu su izvodili britanski oficiri, a prevodioci su bili podoficiri kanadske vojske jugoslovenskog porekla, i nekolicina pripadnika NOVJ koji su vladali engleskim jezikom. Nastava je, sa ispitima, trajala svega 35 dana. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 15, f. 2, br. reg. 18: izveštaj komande Tenkovske škole od 26. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ; Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/222 — prilog: izveštaj pomoćnika političkog komesara 1. tenkovske brigade od 10. jula 1944. Centralnom komitetu KPJ; br. 1944/222: izveštaj političkog komesara 1. tenkovske brigade od 12. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[4] Slušaoci Prvog korpusa Tenkovske škole NOVJ na Srednjem istoku pošli su iz Katadbe 1. maja 1944. i petnaestak dana čekali na ukrcavanje u logoru Đenifi (Gienifo) kod Sueca. Tu je, u nedostatku uslova za dalje vojnostručno usavršavanje, intenzivno rađeno na političkom uzdizanju toga ljudstva, podeljenog u šest četa. Ono je 19. maja 1944. ukrcano na britanski brod u Port-Saidu i prevezeno u Toronto, gde je ostalo do 6. juna, kada je prebačeno u Vojni logor NOVJ Gravino. Taj

logor se nalazio između Altamure i Gravine, na 76 km od Barija. Potpunije o tome vidi prva dva izveštaja, navedena u prethodnoj primedbi (Komande Tenkovske škole od 26. maja i pomoćnika političkog komesara 1. tenkovske brigade od 10. jula 1944. godine), kao i Arhiv VII, ANOR-a, k. 78, f. 4, br. reg. 17: izveštaj Mata Jakšića od 27. maja 1944, upućen iz Kaira general-majoru Vladimiru Velebitu.

[5] Tu je reč o onom ljudstvu koje je kao tenkovski kadar upućivano preko Visa za Italiju od kraja januara do sredine aprila 1944. iz jedinica Glavnog štaba NOV i PO Slovenije i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Na prolazu kroz Italiju tom ljudstvu je priključen jedan broj prezdravelih ranjenika i bolesnika iz raznih jedinica NOVJ, ali je i s njima ukupno brojno stanje bilo manje od 200 ljudi. Došli su u Katadbu 28. aprila 1944. i postali jezgro za Drugi kurs Tenkovske škole NOVJ. Popunjeni su Jugoslovenima prikupljenim po raznim mestima severne i južne Afrike i Srednjeg istoka i novom grupom iz boračkog sastava koja je napustila »Bataljon kraljeve garde Jugoslovenske kraljevske vojske u Africi« i izrazila želju da stupi u NOVJ.

Drugi kurs je otpočeo 1. maja 1944. i trajao takođe 35 dana. Na njemu je ukupno bilo oko 460 slušalaca, podeljenih po specijalnostima, takođe u šest četa. Nastavnici su bili britanski oficiri, ali sada uz veću asistenciju nekoliko slušalaca tek završenog prvog kursa. Potpunije o tome vidi izveštaje navedene u primedbi 3. uz ovaj dokument; Arhiv, VII, ANOR-a, k. 323, f. 1, br. reg. 32: izveštaj komandanta 1. tenkovske brigade od 14. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ; Manojlo Babić i Miroslav Luštek, Tankisti prekomorci, Nova Gorica, 1969, str. 20—25.

[6] Te tri grupe su bile upućene na osnovu naređenja Vrhovnog štaba iz jedinica 2, 3. i 6. korpusa NOVJ. One su, preko Drvara, Gračaca, Obrovca i Visa, prispele u Bari, a odatle u Kastro (na jugu Italije). Ukupno ih je bilo oko 300 ljudi. U početku su vršene pripreme za njihovo upućivanje u Katadbu, ali nisu tamo pošli, već su, po dolasku Tenkovske škole NOVJ iz Katadbe u Gravinu, priključeni tamošnjim tenkistima. Potpunije o tome vidi knjigu: Od tenka do brigade, izdanje Vojnog glasnika, str. 133—134.

[7] Vrhovni štab NOV i POJ odobrio je da se formira treći, a po mogućnosti i četvrti tenkovski bataljon (dok. br. 40).

BR. 31

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 10. MAJA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O PRIBAVLJANJU, RASPODELI, ČUVANJU I EVIDENTIRANJU SVIH VRSTA KANCELARIJSKOG I ŠTAMPARSKOG POTROŠNOG MATERIJALA[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
IV. OTSEK
Br. 355
10. maja 1944. g.

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj 1519 dne 23. V 1944. g.[2]

EKONOMSKO ODELJENJE
G. Š. NOV i POH
Broj 608/31. VII 1944.[3]

GLAVNOM ŠTABU NOV I P.O. HRVATSKE
Ekonomskom odeljenju

Način nabavke i utrošak kancelarijskog materijala, do sada je bio bez plana i nije vođena pravilna i nikakova evidencija o istom.

Kako u jedinicima, tako i u ustanovama na slobodnoj teritoriji, iz dana u dan se osjeća sve veća potreba za kancelarijskim materijalom i štamparskom hartijom.

Radi planske nabavke, racionalne potrošnje i raspodjele potrebno je:

1/ da štabovi onih brigada — bataljona — koji se nalaze bliže naseljenim mjestima /ili obsjedaju iste/ preduzmu nabavku hartije svih vrsta i drugog kancelarijskog pribora. Te jedinice treba da nabavljaju štogod više mogu, a ne samo koliko je dovoljno za njihove potrebe. Od nabavljene hartije zadržaće za

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 116, f. 5, br. reg. 10.

[2] Četvrtasti štambilj Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naknadno je otisnut na margini u desnom gornjem uglu dokumenta. Broj delovodnika i datum upisani su mastilom.

[3] Četvrtasti štambilj Ekonomskog odeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske naknadno je otisnut na središnom delu margine — desno i iznad nivoa četvrtastog štambilja Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

svoje potrebe najnužniju količinu, a ostalo uputiti štabu divizije ili korpusa, koji će dobiveni materijal uputiti gdje je najpotrebniji /svojim jedinicama — štamparijama/.

2/ da intendanture korpusa onim jedinicama koje se nalaze blizu naselja iz kojih postoji mogućnost nabavke hartije za gotov novac, dostave potrebnu količinu novca.

3/ da prilikom ulaska u naseljena mjesta intendanti jedinica i drugi organi određeni za evakuaciju ratnog plena naročitu pažnju skrenu na pronalaženje, pakovanje i evakuaciju kancelarijskog materijala.

Iz izjava rukovodilaca po jedinicama vidi se da ima jedinica koje u svojoj komori gone po nekoliko konja raznog kancelarijskog pribora, dok druge — kojima je isti potrebniji — oskudijevaju. Zato o svim nabavljenim količinama kancelarijskog pribora i načinu njegova dobavljanja treba voditi knjige /Naredba V.Š. br. 45 od 8. I 1943. g.[4]/, a ovom Odeljenju dostavljati — uz redovni mjesečni izvještaj — podatke kao i o ostalim životnim potrebama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Razaslato
korpusima
... [VII]-44[5]

Načelnik—pukovnik:
Mitar Vujović

[4] Naredba je objavljena u knj. 7. ovoga toma, kao dok. br. 95.

[5] Dopisano plavom olovkom u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske u levoj polovini margine ispod nivoa potpisa. Datum je delimično oštećen, pa se ne može sigurno ustanoviti.

BR. 32

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI I ZASTUPNIKA NKOJ-a MILENTIJA POPOVIĆA OD 10. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O PREPREKAMA ZA OBJAVLJIVANJE TITOVOG INTERVJUA »ASOŠIETED PRESU«[1]

Red. br.	Datum i sat	Komu	Sadržaj	Br. gr.	Odg. na depešu	Primedba
98	10. V 44. 08,05	D. D. D. V. Š.	Posle protesta »Asošijetjed Presa« u Vašingtonu, Londonu i kod gen. Vilsona, intervju je pušten.[2] Ali dve stvari, navodno kao vojne tajne, ne mogu da idu: luke u kojima se nalaze ratni brodovi i broj nemačkih divizija u Jugoslaviji.[3] Privatno nas obaveštavaju da je Vlatko dao drukčiji broj neprijateljskih snaga.[4] Odobravate li da se intervju sa ovim izmenama objavi. Hitno odgovorite[5] **Milentije**	98		

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/19.

[2] Reč je o odgovorima koje je maršal Tito poslao krajem aprila 1944. na listu pitanja koju mu je avionom iz Barija dostavio dopisnik novinske agencije »Asošieted presa« (Associadet press) Džozef Morton. Bilo je to čitavu nedelju dana pre nego što su maršala Tita intervjuisali novinari Džon Talbot (John Talbot) i Stojan Pribićević. Odgovori su dati pod uslovom da se pri štampanju ne može ništa menjati. Na to je pristao tadašnji direktor »Asošieted presa« za Sredozemlje Edvard Kenedi, tvrdeći da vojni cenzori iz intervjua jednog savezničkog vrhovnog komandanta neće ništa izbacivati. Tek nakon takvog obećanja predati su Titovi odgovori Mortonu. Ovaj ih je, preko Napulja, uputio za Alžir da bi tamošnji dopisnik »Asošieted presa« dobio odobrenje od britanskog glavnog vojnog cenzora da se intervju još u toku 30. aprila 1944. tranzitira glavnoj centrali »Asošieted presa« u Vašingtonu, kako bi se prvih narednih dana objavio.

Međutim, britanski cenzor je zadržao intervju u Glavnoj savezničkoj cenzuri u Alžiru. Saznavši za to, Edvard Kenedi je o tome poslao radiogram centrali »Asošieted presa« u Vašington, ali je britanski cenzor i taj radiogram zadržao. Kenedi je zadržavanje Titovog intervjua i postupak britanskog vojnog cenzora u vezi s tim okarakterisao velikim skandalom i u znak protesta dao ostavku na svoj položaj.

Generalni direktor »Asošieted presa« Kent Kuper radiogramom je zatražio od vrhovnog komandanta savezničkih snaga za Sredozemlje generala Henrija Vilsona da cenzura odmah pusti Titov intervju, ili da se objavi zašto je zadržan. Proteste je poslao istovremeno Ministarstvu rata SAD i Ministarstvu rata Velike Britanije.

Pošto je intervju i nadalje zadržan, »Asošieted pres« je u vezi s intervjuom izdao svoje zvanično saopštenje. Na to su usledili uvodnici u većini američkih velikih dnevnih listova, u kojima se gest britanskog cenzora karakteriše kao veoma težak udarac slobodi štampe. Počele su interpelacije i u američkom Kongresu, a Kent Kuper se pismom direktno obratio predsedniku SAD Franklinu Ruzveltu, ističući da se pred američkim novinarima postavljaju barijere koje ih onemogućavaju da dolaze do vrednih informacija kako bi se sprečilo američkoj publici bolje razumevanje situacije u Evropi.

I u Velikoj Britaniji su pojedini listovi otpočeli kampanju protiv takvih pojava. Da bi popravio nelagodnu situaciju založio je svoj autoritet premijer Velike Britanije Vinston Čerčil. On je naložio svom ministru za ratne informacije Brendelu Braketu da »ispita čitavu stvar«. Potpunije o tome vidi Vladimir Dedijer, Dnevnik, treći deo, Beograd, Jugoslovenska knjiga, 1950, str. 105—110.

[3] To je bio samo pronađeni izgovor radi opravdanja zadržavanja teksta intervjua. Pravi razlozi su bili, pre svega, u političkoj sadržini Titovih odgovora, a ne u nekakvoj vojnoj nekonspirativnosti imenovanjem Malte kao lokacije jugoslovenskih ratnih brodova (njih su britanske vlasti predale Kraljevskoj jugoslovenskoj vladi iz zaplenjene italijanske ratne mornarice), niti je, pak moglo predstavljati povredu vojne tajne to što je maršal Tito u jednom svom odgovoru naveo da se u Jugoslaviji bori 14 nemačkih divizija. Međutim, sasvim je sigurno to da su zvanični britanski predstavnici nastojali da izostavljanjem broja nemačkih divizija postignu sasvim drugi cilj: izostavljanje Titovog podatka o 16.000 četnika koji se pod komandom Draže Mihailovića bore na strani Nemaca.

[4] Podatke o neprijateljevim snagama u Jugoslaviji dr Vladimir Velebit Vlatko (tada šef Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje) dao je na osnovu izveštaja koje su operativni štabovi NOVJ u određenom vremenskom periodu bili dostavili Vrhovnom štabu NOV i POJ. Sasvim je izvesno da su ti podaci naknadnim izveštajima dopunjavani, pa se, logično, u vezi s tim menjala i evidencija o neprijateljevim snagama.

[5] Odgovor maršala Tita prispeo je u Bari 11. maja u 8,20 h (dok. br. 33).

BR. 33

PORUKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 11. MAJA 1944. KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJU POPOVIĆU DA U INTERVJUU DATOM »ASOŠIETED PRESU« NE DOZVOLJAVA NIKAKVE DALJE IZMENE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
20	11. V 44 0820	V. Š.	Dozvoljavam da se [ne imenuju][2] luke.[3] Već sam kazao: »u saveznič-kim lukama,«[4] Po pitanju naših di-vizija i neprijateljskih snaga mora [sve] ostati, zato što sam ja naveo [njihovu jačinu] i ne dam to me-njati.[5]	44

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Ar-hivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/14.

[2] U originalu primljenog radiograma je umesto reči stavljenih u četvrtastoj zagradi napisano: »izmenuju«. Omaška je nastala prilikom šifrovanja ili prilikom primo-predaje radiograma. Verovatno je u originalu poslatog radiograma koji do sada nije pronađen, bilo napisano: ne imenuju.

[3] Reč je o lukama na ostrvu Malti. Maršal Tito pomenuo je Maltu u jednom od svojih odgovora datih krajem aprila 1944. za agenciju »Asošieted pres«, dotičući se jugoslovenskih ratnih brodova koje je bila zaplenila italijanska vojska aprila 1941, a posle kapitulacije Italije savezničke vlasti ih predale Kraljevskoj jugoslovenskoj vladi u izbeglištvu.

[4] Izostavljanje imenovanja Malte iz Titovog intervjua na listi pitanja dopisnika »Asošieted presa« bilo je postavljeno i preko Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, pa je maršal Tito verovatno njoj ovakvu soluciju predložio. Inače, maršal Tito nije propustio priliku da se dotakne jugoslovenskih ratnih brodova ni u svom intervjuu datom 6. maja 1944. u Drvaru britanskom novinaru Džonu Talbotu (John Talbot) i američkom novinaru Stojanu Pribićeviću. Tom prilikom Tito je naglasio sledeće: »... Neka mi je slobodno da kažem da narodi Jugoslavije ne mogu da razumeju činjenicu da bivša jugoslovenska mornarica koja žurno treba u Jadranskom moru za odbranu otoka i obala spava neaktivna u lukama pod komandom emigranata« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 4/II, br. reg. 2).

[5] Tekst čitavog intervjua, onakvon kakvog ga je 21. maja 1944. pod naslovom *»Tito je tražio puno priznanje«* objavio »Njujork tajms« (The New York Times), u prevodu na srpskohrvatski jezik glasi:

»Partizanski šef je takođe ponovio zahtev za predaju jugoslovenskog zlata i svih brodova.

Molba Titove vlade će izazvati spoljnu intervenciju u jugoslovenske unutrašnje poslove.

Juče je odobreno da se objavi intervju »Asošieted presa« s maršalom Titom (Josipom Brozom) koji je bio predmet široke diskusije jer se ispostavilo da ga je zadržala cenzura Savezničke komande za Sredozemlje.

Jedna propratna zabeleška agencije »Asošieted presa« kaže da je original zvaničnog izveštaja nedirnut, izuzev delova koji se donose na lokaciju judoslovenskih ratnih brodova.

Taj izveštaj je predat na cenzuru 30. aprila. Kada je cenzura odbila da ga propusti, »Asošieted pres« je intervenisao u Vašingtonu, Londonu i neposredno kod generala ser Henri Majtlanda Vilsona, vrhovnog savezničkog komandanta za Sredozemlje, jer je agencija obaveštena da je bila izvršena politička cenzura.

Prošle nedelje, »Asošieted pres« je obavešten da je do odlaganja u propuštanju izvršenja došlo, zato što je maršal Tito izričito zahtevao da se njegovi odgovori daju ili u celini ili nikako. Ono što je ispušteno vraćeno je [na uvid] Maršalu i tek juče je dato konačno odobrenje za objavljivanje. Dajemo pun tekst jučerašnjeg izveštaja dostavljenog radio-vezom iz Centra za konačnu cenzuru u Alžiru:

Džozef Morton (Joseph Morton)
dopisnik »Asošieted presa«

Bari, Italija, 30. aprila (dopis zakasnio zbog cenzure). — Maršal Tito (Josip Broz), u svom prvom intervjuu za štampu, izjavio je danas da jugoslovenski narodi i njegova Narodnooslobodilačka vojska traže ne samo materijalnu pomoć od saveznika da nastave svoju borbu protiv Nemaca, već i priznavanje Nacionalnog komiteta oslobođenja kao jugoslovenske vlade.

Maršal je rekao da Komitet nije zvanično zatražio takvo priznavanje od SAD, Velike Britanije i Rusije, ali da bi to priznavanje 'učvrstilo zajedničku borbu' i da se razlozi protiv toga 'smanjuju svakim danom'.

Maršal Tito izrazio je svoja gledišta u odgovoru na niz pitanja koja mu je podneo »Asošieted pres«. On je napisao odgovore na svom maternjem jeziku, hrvatskom, i potpisao je dokument: ‚J. B. Tito, maršal Jugoslavije'.

U odgovoru na pitanje: ‚Kolika je snaga neprijateljske vojske u Jugoslaviji?', maršal Tito je ubrojao među njih i Mihailovićeve četnike, izjavljujući da general Draža Mihailović (bivši ministar rata jugoslovenske vlade u izbeglištvu i vođa svoje vojske unutar Jugoslavije) ima svega 16 hiljada ljudi.

Njegov odgovor glasi: ‚U Jugoslaviji još uvek ima oko 14 nemačkih divizija, četiri bugarske divizije, oko 120 do 130 hiljada hrvatskih domobrana, legionara i ustaša, oko 15 hiljada Nedićevih pristalica (armijski general Milan Nedić, bivši premijer, pronacista), 16 hiljada četnika pod Mihailovićem, tri puka belogardejskog korpusa u Srbiji, oko 12 hiljada slovenačkih domobranaca pod kvislingom Rupnikom i oko 10 hiljada Arnauta. Pored toga, postoje razne policijske trupe'.

(Početkom ove nedelje »Asošieted pres« je bio obavešten da je jedan pasus u kome se govorilo o generalu Mihailoviću bio glavni razlog zadržavanja na cenzuri. Možda je ovo bio taj pasus).

Maršal Tito je rekao da Nacionalni komitet oslobođenja nije zvanično tražio priznavanje od SAD, Britanije i Rusije kao 'jedine zakonite vlade Jugoslavije', jer je njegova osnovna delatnost usmerena ka jačanju 'naše borbe protiv okupatora.'

'Razvoj događaja zahteva da mi češće iznosimo pred saveznike probleme sa kojima se susreće naša narodna vlada u interesu naroda i naših oružanih snaga. Razlozi za to jesu, s jedne strane, povećana štetna aktivnost izbegličke vlade, a s druge strane, pitanja posleratne obnove i svetskog poretka, za koje saveznici već vrše pripreme'.

'Tako smo mi, na primer, intervenisali kod saveznika u vezi s blokiranjem zlata Narodne banke Jugoslavije, koje vlada u izbeglištvu želi da nezakonito prisvoji, i tražili da budemo uključeni u članstvo UNRR-e.

Mi smo tražili da nam se vrate ratni brodovi koje su Italijani konfiskovali prilikom okupacije Jugoslavije. Ovi brodovi bili su dati jugoslovenskoj vladi u izbeglištvu umesto da ih mi koristimo za odbranu naših ostrva. Da smo imali te brodove, ne bismo izgubili dalmatinska ostrva na koja su Nemci uspeli da se iskr_aju, jer su imali nekoliko ratnih brodova'.

Maršal Tito je rekao da je Komitet isto tako zatražio od saveznika kontrolu jugoslovenske trgovačke mornarice, koja se sad nalazi u rukama izbegličke vlade, koju je on optužio da 'rasipa za svoje lične ciljeve', novac koji je plaćen za upotrebu tih brodova. On je zatražio taj novac, kako bi Nacionalni komitet mogao da obnovi trgovačku mornaricu i da poboljša platu mornara, i izjavio:

'Inače, Nacionalni komitet ne bi dirao u privatne interese brodovlasnika'.

U odgovoru na pitanje o veličini Narodnooslobodilačke vojske, maršal Tito je izjavio da su, od poslednjeg saopštenja prošlog novembra da Narodnooslobodilačka vojska broji 250.000 ljudi, obrazovane koliko je njemu poznato, 'neke formacije, od kojih se svaka sastoji od po nekoliko divizija.'

U odgovoru na pitanje kako bi saveznici mogli najefikasnije da pomognu Jugoslaviji, maršal Tito je rekao da Nacionalni komitet nastoji da pre svega dobije oružje, municiju, sanitetski materijal i hranu za Narodnooslobodilačku vojsku.

'Mi dobijamo ovu pomoć redovno', rekao je on. ‚S obzirom na broj i potrebe naše Armije, ova pomoć ni iz daleka nije dovoljna. Naravno, razlog za to je pre svega tehnička teškoća oko transporta'.

'Da bi se naša Armija opremila oružjem, koje bi joj omogućilo da se na ravnoj nozi bori protiv mnogo jačeg neprijatelja, nama su potrebni, pre svega, tenkovi i protivavionski topovi. Naša druga potreba jeste: naše sopstveno vazduhoplovstvo, koje bi bilo u stanju da obavlja naše specijalne taktičke zadatke. Naša vojska ima dovoljno osoblja za tenkove, kao i letača, stoga se ne postavlja problem ljudstva.

Koristim ovu priliku da naglasim da je delatnost savezničkog vazduhoplovstva u Jugoslaviji bila od znatne pomoći u borbi protiv neprijatelja'.

Govoreći o pomoći civilnom stanovništvu, maršal Tito je rekao da postoji glad u mnogim teško opustošenim delovima zemlje. Uloženi su napori, rekao je on, da ovogodišnji prinos bude što bolji, ali u nekim slučajevima, ovo je bilo sprečeno nestašicom semena, stoke i poljoprivrednih mašina, pa zato ni predstojeća žetva neće potpuno rešiti problem ishrane.

'Narodi Jugoslavije imaju puno pravo da očekuju neposrednu pomoć UNRR-e', rekao je on. ‚U Povelji UNRR-e, kaže se da će pomoć biti pružena odmah posle oslobođenja. Mi imamo ovde 130 hiljada kvadratnih kilometara (25.170 kvadratnih milja) oslobođene teritorije na kojoj živi preko 5 miliona ljudi'.

'Ti ljudi su se svojim sopstvenim snagama i ogromnom žrtvom oslobodili od neprijatelja, stvorili armiju koja sada uspešno brani ovu oslobođenu teritoriju, obrazovali svoju nacionalnu demokratsku vladu. Tom narodu je hitno potrebna pomoć. Ali oni nemaju čak ni svoga predstavnika u UNRR-i, jer Nacionalni komitet oslobođenja nije pravno priznat. Ova situacija ide samo na štetu zajedničke savezničke stvari u borbi protiv neprijatelja'.

'Ovo je samo jedan od mnogih razloga za priznavanje Nacionalnog komiteta. Ne samo materijalna pomoć, već i priznanje Komiteta od strane saveznika, predstavlja pomoć koju očekuju narodi Jugoslavije i Narodnooslobodilačka armija.'

Zapitan da li ima izgleda da će (Jugoslavija) pasti u sferu uticaja neke velike sile ili kombinacije sila posle rata, maršal Tito je odgovorio da će doprinos Jugoslavije u ratu dati Jugoslovenima pravo 'da sami urede svoju unutrašnju organizaciju i svoje spoljne odnose — pravo zagarantovano Atlantskom poveljom i konferencijama u Moskvi i Teheranu.'

'Iskustvo iz prošlosti pokazuje koliko je mnogo i kako je skupo narod Jugoslavije plaćao zato što su se strane sile mešale u stvari njegove spoljne i unutrašnje politike. To je dovelo do međunarodnih komplikacija, sukoba i, konačno rata'.

Naučivši ovu lekciju — rekao je on — Narodnooslobodilački pokret 'boriće se svim svojim silama protiv intervencije stranih sila' u unutrašnjoj ili spoljnoj politici Jugoslavije.

‚Naše iskustvo i uspeh u sadašnjoj borbi daju nam pravo da kažemo da će narodi Jugoslavije uspeti u ovome. Ova izjava takođe je opravdana činjenicom da saveznici već predviđaju demokratsku federativnu Jugoslaviju, ne samo kao važan faktor u borbi za konačno uništenje nemačkog fašizma, već i u posleratnoj organizaciji jugoistočne Evrope na zdravoj osnovi uzajamnog poštovanja naroda i prijateljske saradnje u obnovi ratom opustošene Evrope. Povezana prijateljskim vezama sa svojim saveznicima sada, kao i posle rata, demokratska federativna Jugoslavija će, ja verujem, časno ispuniti svoju posleratnu ulogu'.

On je rekao da će 'spoljna politika Jugoslavije nastojati da održava najbolje moguće odnose sa svoja tri velika saveznika — Britanijom, SAD i SSSR-om, i da će joj podrška sve tri ove sile biti isto tako potrebna u miru kao i u ovom ratu'.

Maršal Tito je izneo cifre o veličini nemačke pljačke učinjene u Lici, jednom od najsiromašnijih krajeva Jugoslavije i prvom koje će biti oslobođeno — hiljade konja, govedi, ovaca i svinja su oteti, oduzeta stočna hrana i bezbroj kuća spaljeno.

Od gradova potpuno uništenih, on je nabrojao Udbinu, Korenicu, Rogaticu, Glamoč, Prozor, Konjic, Ključ i Vlasenicu; železničke pruge su razrušene, rudnici zatvoreni. Sva ova pustoš iziskivaće obiman posleratni plan za obnovu, rekao je on. 'Za tu obnovu, nama će trebati pomoć stranog kapitala, jer će naši sopstveni izvori biti nedovoljni.'« (Vidi Arhiv VII, k. 17, f. 36, br. reg. 2)

BR. 34

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ I POVERENIKA NKOJ-A ZA NARODNU ODBRANU MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 11. MAJA 1944. O USTROJSTVU PERSONALNIH ODELJENJA I ODSEKA I O VOĐENJU EVIDENCIJE O STAREŠINSKOM KADRU NOV I POJ[1]

NACIONALNI KOMITET OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
POVERENIŠTVO ZA NARODNU ODBRANU

11. maja 1944. godine
Broj službeno

FORMIRANJE PERSONALNIH ODELJENJA

1. Da bi se imao pregled nad čitavim starešinskim kadrom u NOV i POJ, pri Povereništvu za Narodnu odbranu formira se Personalno odeljenje, koje će imati zadatak da vodi evidenciju svih vojnih i političkih rukvodioca u vojsci. U tu svrhu izrađeni su formulari za kartoteku[2] i upitnik[3], a isto tako daje se i sledeći uput o organizaciji istih, ili sličnih ustanova u ostalim štabovima naše vojske.

2. Pri glavnim štabovima /Slovenije, Hrvatske itd./[4] pristupiti što pre formiranju personalnih odeljenja koja će zameniti sve ustanove koje su se do sada bavile istim, ili sličnim poslovima /»Otsek za kadre« u Sloveniji, »Otsek za kadrove« u Hrvatskoj itd./. Personalna odeljenja glavnih štabova imaće otseke koje ima i Personalno odeljenje Povereništva za Narodnu odbranu, a to su:

a. Otsek za vojne rukvodioce, koji vodi kartoteku — evidenciju, posebno za oficire, a posebno za podoficire;

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 1, br. reg. 7. U istom Arhivu sačuvani su još jedan primerak originala: k. 458/A, f. 2, br. reg. 6 (upućen je Štabu 5. korpusa NOVJ) i tri prepisa: k. 371, f. 4, br. reg. 3, k. 712, f. 5, br. reg. 2. i k. 718, f. 5, br. reg. 11 (izvršena su u 1. proleterskom korpusu NOVJ). Jedan primerak originala nalazi se u Arhivu CK SKJ, fond nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (dalje: fond NKOJ-a), br. 16.

[2] Prilog br. 1 uz ovaj dokument.

[3] Prilog. br. 2 uz ovaj dokument.

[4] U to vreme je postojalo pet glavnih štabova NOV i POJ: Slovenije, Hrvatske, Srbije, Makedonije, Vojvodine Svima njima, a takođe i štabovima 1. proleterskog 2, 3, 5. i 8. korpusa NOVJ, Štabu Mornarice NOVJ i Štabu Baze NOVJ u Italiji, upućeno je 12. maja 1944. ovo Titovo uputstvo, zajedno s propratnim pismom načelnika Personalnog

b. Otsek za političke rukvodioce, koji vodi kartoteku — evidenciju svih političkih rukvodioca /politkomesara, njihovih pomoćnika i političkih delegata/;

c. Otsek za invalide. Ovaj otsek će prikupljati podatke o poginulim drugovima, o njihovim porodicama — radi obezbeđenja istih. Isto tako ovaj će otsek voditi evidenciju onesposobljenih drugova, rešavati utvrđivanje vojničkog stanja, starati se o njihovom proizvođenju i unapređenju, te o ekonomskom zbrinjavanju.

Radom presonalnog odeljenja rukovodi načelnik odeljenja koga postavlja dotični štab. Njemu su potčinjeni referenti pojedinih otseka.

Personalna odeljenja glavnih štabova vode kartoteke prema priloženom formularu[5]. Isto tako dostavljaju ispunjene upitnike, izveštavaju o svim promenama Personalno odeljenje Povereništva za Narodnu odbranu.

3. Štabovi korpusa pristupiće takođe formiranju personalnih otseka, čijim će radom rukovoditi šef personalnog otseka, koga postavlja štab korpusa. Personalni otseci korpusa neće za evidenciju kadrova imati sistem kartoteke, već će voditi jedinične spiskove u kojima će biti sadržane sve one rubrike koje su sadržane i u priloženom kartonu[6]. Isto tako personalni otseci neće se deliti na pododseke, već će voditi sve one poslove koje vode personalna odeljenja.

---

odeljenja Povereništva NKOJ-a za narodnu odbranu (Aleksandra Rankovića), koje glasi:

»U prilogu dostavljamo uput o formiranju personalnih odeljenja i personalnih odseka, kao i uput za ispunjavanje upitnika.

Obavestite nas o formiranju presonalnih odeljenja i odseka.

Nastojte da nam što pre pošaljete tražene podatke o svim rukovodiocima vaših jedinica.

Nismo u mogućnosti da vam pošaljemo otštampane kartone i sav ostali materijal u vezi sa tim, te to sami pribavite.

Formular kartona koji vam dostavljamo izrađen je na dva lista, ali se razume da kartone treba štampati po mogućstvu na polukartonskom papiru i samo na jednom listu.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Načelnik Personalnog odeljenja,
general-lajtnant,«

Kopija originala ovog pisma nalazi se u Arhivu CK SKJ, fond NKOJ, br. 16 (br. inventara 6986).

[5] i [6] Odnosi se na oba priloga (br. 1 i br. 2) data uz ovaj dokument.

4. Personalne poslove u divizijama obavljaće poverenici personalnih otseka, koji će biti politički komesari divizija. Poverenici personalnih otseka /u divizijama, brigadama itd./ voditi će evidenciju rukovodioca samo sa najpotrebnijim i najnužnijim podacima. Poverenici personalnih otseka u brigadama, bataljonima i četama jesu pomoćnici političkih komesara.

Organizacija kartoteke. Za ostvarenje kartoteke potrebno je ispuniti priloženi upitnik. Pitanju ispunjavanja upitnika treba pokloniti punu pažnju i na sva pitanja dati pune i iscrpne odgovore. Samo na taj način uspeće se da se ostvari dobra kartoteka, o čijoj potrebi, s obzirom na porast naše vojske i razvitak naše borbe, nije potrebno posebno govoriti. Odgovore treba po mogućstvu ispisati pisaćom mašinom, čime će se izbeći dosadašnja praksa da svako za sebe ispisuje odgovore za upitnik.

Pošto će se u Personalnom odeljenju Povereništva za Narodnu odbranu voditi samo kartoteka za oficire i političke rukovodioce, to dostavljati podatke samo za te kadrove. Potrebno je podatke proveravati i samo sređene dostaviti, posebno za vojne, a posebno za političke rukovodioce. Tom poslu, kao i organizaciji presonalnih odeljenja i otseka treba pristupiti odmah.

Pored zbirke kartona uređenih po azbučnom redu, svaka kartoteka treba da ima i registar kartona, u koji se unosi olovkom samo broj kartona koji pripada jednoj određenoj jednici. Na taj način se uvek ima pregled o tome da li je koji karton izgubljen. Na slučaj premeštaja, ili kakve druge promene, potrebno je samo precrtati odnosni broj kartona.

Ispunjavanje upitnika. Upitnik ima dve grupe pitanja. Prilikom ispunjavanja upitnika ne treba tekstualno ispisivati i celu rubriku, dovoljno je staviti samo redni broj. Za pojedine rubrike treba dati i sledeće podatke:

1. Prezime, celo očevo ime i ime /napr.: Stefanović — Petra — Milan/.

2. Tačan datum rođenja. Pod »mesto« treba podrazumevati selo i opštinu, a ako je rođen u gradu, dovoljno je staviti samo dotično mesto.

3. Narodnost i veroispovest /Slovenac, Hrvat, Srbin, Crnogorac, Makedonac, itd.; katolik, pravoslavni itd./.

4. U ovoj rubrici treba dati podatke o tome da li je lice za koje se daju podaci oženjeno ili ne, da li ima dece, roditelje, braću. Za sve njih navesti imena i godine starosti.

5. U ovoj rubrici navesti zanimanje svakog člana porodice posebno, gde i šta radi sada. Od čega živi čitava porodica. Uko-

liko ima nekoga u službi neprijatelja, potrebno je navesti njegovo ime i tačne podatke o tome u čijoj se službi nalazi, od kada, šta i gde radi.[7]

7. Staviti koje je škole završio. Za vojničke škole navesti i klasu, kao i vrstu vojne škole /podoficirska škola, vojna akademija itd./. Zatim kurseve koje je završio u toku N.O.B. Za oficirsku školu navesti i redni broj kursa i uspeh /oficirska škola V. Š., glavnih štabova, štabova korpusa i škola ravnih njoj/. Kod onih škola koje nije iz ma kojih razloga završio, navesti vreme provedeno u toj školi i razloge prekida školovanja.

8. Navesti poslednji čin koji je imao u jugoslavenskoj ili kojoj drugoj vojsci. Pod službom treba podrazumevati vreme koje je proveo u aktivnoj vojnoj službi i zvanja koja je obavljao, sve to do kapitulacije Jugoslavije. Ako je po kapitulaciji prešao u koju drugu vojsku, navesti u koju je i kada prešao kao i zvanja koja je obavljao u toj vojsci. Isto tako i unapređenja koja je dobio u toj vojsci.

9. Tačan datum kada je stupio u NOV i POJ i naziv jedinice kojoj je pristupio. Objasniti da li je pristupio dobrovoljno ili je mobilisan, ili je zarobljen pa ostao u NOV i POJ. Ako je proveo izvesno vreme van vojske od kapitulacije Jugoslavije pa do stupanja u NOV i POJ, objasniti gde je to vreme proveo i kakvim se poslom bavio. Ako je bio u ropstvu, navesti mesto i naziv logora u kome je bio. Zatim, po stupanju u NOV i POJ, navesti u kojim je jedinicama bio i kakve je funkcije vršio.

10. Pod proizvođenjem treba podrazumevati prvi čin koji je dobio ili mu je priznat u NOV i POJ, a zatim treba navesti sve činove u koje je unapređen, sa tačnom naznakom broja i stranice »Biltena«, kao i datuma i rednog broja ukaza.

11. Staviti zvanje koje vrši, vreme ispunjavanja upitnika, a kasnije unositi i dostavljati i sve promene /premeštaji i nova zvanja/.

Druga grupa pitanja:

1. Ako je ranjen, navesti deo tela gde je ranjen, mesto i vreme kad je ranjen. Ako je onesposobljen za dalje vršenje službe u vojsci, obavestiti.

2. Pohvale i odlikovanja. Kod pohvala navesti od koga je pohvaljen i zašto, sa kraćim opisom.

3. Samo vojne kazne [navesti] sa kraćim opisom zašto je kažnjen i od koga. Kazne koje su skinute takođe navesti.

---

[7] U vezi s rubrikom br. 6 iz upitnika (»zanimanje u građanstvu«) nije dato nikakvo objašnjenje.

4. Kratka opšta karakteristika koja treba da obuhvati: hrabrost, odanost, karakterne osobine, odnos prema drugovima, disciplinovanost, smisao za dalje uzdizanje.

5. Ovu rubriku još ne ispunjavati. Ona je predviđena za kasnije.

6. Tačne adrese najbližih rođaka koje treba izvestiti u slučaju smrti.

Ovako ispunjene upitnike, sa potpisom lica čiji su podatci i poverenika personalnog otseka, koji je podatke prikupio i dao karakteristike, treba srediti po jedinicama i dostaviti Personalnom odeljenju Glavnog štaba ili štaba korpusa, koje će ih dostaviti Personalnom odeljenju Povereništva za Narodnu odbranu.

Isto tako sve promene po formiranju kartoteka, osnovne jedinice dužne su, preko nadležnih personalnih odeljenja, da dostavljaju blagovremeno sa svim potrebnim podacima.

Ovaj uput za ispunjavanje upitnika treba sačuvati i po njemu se upravljati i kasnije prilikom slanja promena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vrhovni komandant NOV i POJ
poverenik za Narodnu odbranu
Maršal Jugoslavije,
J.B. Tito

(M.P.)

[Prilog br. 1]

BROJ ————————

1	PREZIME, OČEVO IME I IME	
2	DAN, MESEC, GODINA MESTO I SREZ ROĐENJA	
3	NARODNOST I VEROISPOVEST	
4	PORODIČNO STANJE	
5	ZANIMANJE ČLANOVA PORODICE, GDE I ŠTA RADE. IMA LI NEKOGA U SLUŽBI NEPRIJATELJA, GDE I ŠTA RADI	
6	ZANIMANJE U GRAĐANSTVU	
7	ŠKOLSKA SPREMA — VOJNIČKA I GRAĐANSKA	
8	ČIN I SLUŽBA U BIVŠOJ JUGOSLOVENSKOJ VOJSCI ILI U KOJOJ DRUGOJ	
9	STUPANJE U NOV I POJ (KADA JE STUPIO I KAKO: DOBROVOLJNO, MOBILISAN ILI ZAROBLJEN — U KOJU JE JEDINICU STUPIO, KAKVE JE FUNKCIJE VRŠIO I U KOJIM JE JEDINICAMA BIO)	
10	PROIZVOĐENJE I UNAPREĐENJA U NOV I POJ (BROJ »BILTENA«, DATUM I REDNI BROJ UKAZA)	
11	PROMENE POLOŽAJA U NOV I POJ (POSTAVLJENJA I PREMEŠTAJI)	

1	DA LI JE RANJAVAN, GDE I KOJOM PRILIKOM	
2	DA LI JE POHVALJEN ILI ODLIKOVAN	
3	DA LI JE KAŽNJAVAN	
4	OPŠTA KARAKTERISTIKA	
5	POLUGODIŠNJA ILI GODIŠNJA OCENA	
6	IME I ADRESA NAJBLIŽIH ROĐAKA KOJE TREBA OBAVESTITI NA SLUČAJ SMRTI	
	———— 194 —— god.	

BR. 35

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. MAJA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA JE NEPRAVILNO I OPASNO RAZDVAJANJE 2. PROLETERSKE OD 5. KRAJIŠKE NOU DIVIZIJE, ZADRŽAVAJUĆI JE NA PLANINI TARI I NAREĐENJE DA JE ODMAH PREBACI KA 5. KRAJIŠKOJ NOU DIVIZIJI U REJONU ZLATIBORA[1]

Br.

11. V 44.

[ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA]

Nepravilno je i opasno zadržavanje Druge divizije na Tari[2]. Neka se Druga divizija odmah prebaci ka Petoj[3]. Peta neka sadejstvuje pri prelazu pruge[4]. Javite mesto za prijem materijala.[5]

---

[1] Treća Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 12.

Radiogram identične sadržine nalazi se i u Knjizi primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, ali tamo ima datum: 12. maj 1944 (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9, radiogram br. 38 sa 46 grupa, primljen u 11 časova).

[2] Komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača poslao je 9. maja 1944. radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ, izveštavajući ga da je on s 5. krajiškom NOU divizijom prešao na prostor sela Semegnjeva (planina Zlatibor), a da je 2. proleterska divizija ostala na planini Tari (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37: Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 41 sa 41 grupom, br. 42 sa 46 grupa i br. 43 sa 35 grupa — svi od 9. maja 1944. godine).

[3] Ovo naređenje Vrhovnog štaba nije preneto Štabu 2. proleterske divizije, ali je i štab te divizije blagovremeno procenio opasnost koja diviziji preti od već koncentrisanih jakih neprijateljevih snaga, ako se bude zadržavala na uskom manevarskom prostoru te planine, mada je do predveče 10. maja imao sasvim drugačije namere. Naime, on je 9. maja predao sve ranjenike svoje divizije 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi i uputio je iz sela Đurića da se preko prevoja Šargana prebaci na planinu Zlatibor, a odatle da ranjenike prebaci do Sandžaka i tamo ih preda na zbrinjavanje jedinicama 2. korpusa NOVJ. Ostalim svojim brigadama (2. srpskoj proleterskoj i 3. srpskoj NOU), koje su se 9. maja zatekle na prostoru Dobro polje—planinski vis Rust i u rejonu sela Miloševca, naredio je da se prikriju u šumama planine Tare, tu se 2—3 dana odmore i pripreme za prodor preko planine Povlena i Maljena u pravcu Šumadije.

Noću 9/10. maja i sutradan do podne 4. crnogorska proleterska brigada je uspela da veoma upornom borbom otvori prolaz preko komunikacije Užice—Višegrad, koju su prethodnog dana (na odseku između sela Vardišta i sela Kremne) zatvorile jače nemačko-bugarske snage i dve četničke brigade (Zlatiborska i Račanska). Naročito oštre borbe vođene su za prevoj Šargan, koji su Nemci poseli najjačim snagama, jer je preko njega vodila jedina podesna staza ka selu Semegnjevu. Ne uspevši da na Šarganu savlada žilavog protivnika, 4. crnogorska proleterska brigada ga je tu blokirala, a prodor izvršila zaobilaznom i veoma strmom stazom do železničke stanice Jatare. Tu je savladala neprijatelja i u teškoj i dramatičnoj borbi odsudnim zalaganjem zadržala neprijateljevo pojačanje prispelo od sela Kremne sa dva tenka i nekoliko kamiona pešadije. Bila je to do tada najkritičnija situacija za ranjenike 2. proleterske divizije, među kojima se nalazilo 29 teških ranjenika koji su nošeni na nosilima, kao i dvoja nosila s teškim ranjenicima zaostalim iz 4. krajiške NOU brigade. Prispevši u selo Semegnjevo, koje su jedinice 5. krajiške NOU divizije bile napustile ujutro toga dana i pošle ka cesti Užice—Borova glava, 4. crnogorska proleterska brigada je sama morala voditi uporne borbe na planinskim visovima Semegnjevske gore, Ljušterici i Viogoru protiv nadmoćnijih snaga Zlatiborskog četničkog korpusa i jednog bataljona kvislinškog 1. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa. Uspela je da ih krajem dana odbaci na planinski vis Grudu i u selo Mokru Goru i time otkloni tu novu opasnost po ranjenike. Naredne noći brigada se s ranjenicima prebacila iz sela Semegnjeva preko reke Crni Rzav u rejon brda Vučjaka (istočno od sela Donje Jablanice) i tu 12. maja predanila.

U međuvremenu, glavninu 2. proleterske divizije (2. srpsku proletersku i 3. srpsku NOU brigadu), okružile su na planini Tari višestruko nadmoćnije neprijateljeve snage. Tako su delovi Zlatiborskog četničkog korpusa (1. račanska brigada) 9. maja izbili u selo Kaluđerske Bare, gde su već bili prispeli bugarski delovi sa artiljerijom. Jedan nemački bataljon prispeo je iz sela Mokre Gore i Kremne i poseo dominirajuće položaje na planinskim predelima Visokoj glavici, Jelenskoj kosi i Delića livadama i na planinskim visovima Ivici i Karauli. Istoga dana u selo Dub prispeo je četnički Mačvanski korpus, dok se četnički Cerski korpus prebacivao preko sela Kremne u pravcu sela Mokre Gore.

U prvim popodnevnim časovima 10. maja glavnina 2. proleterske divizije vodila je vrlo oštre borbe na liniji predeo Ljuto polje—planinski vis Nagrmak, gde je napadalo oko 1500 četnika Mačvanskog korpusa, ali ih je odbacila ka polaznim položajima u rejonu sela Kaluđerskih Bara.

Nakon toga prvog sudara s neprijateljem na planini Tari, a saznavši za prisustvo i ostalih znatno jačih nemačkih, bugarskih i četničkih snaga, Štab 2. proleterske divizije izmenio je svoju dotadašnju odluku. On je stao na stanovište da je necelishodno dalje zadržavanje glavnine svoje divizije na planini Tari i zaključio da bi, u postojećim uslovima, bilo riskantno pokušavati prodor u pravcu Šumadije s dve brojno oslabljene brigade, pa iako nisu sa sobom imale ranjenike. Stoga je obe brigade prikupio u rejon sela Konjske Reke, a odatle iste noći s njima pošao da se spoji sa svojom 4. crnogorskom proleterskom brigadom i poveže se s 5. krajiškom NOU divizijom. Međutim, zbog teškog terena i opreznog kretanja, glavnina 2. proleterske divizije do zore 11. maja dospela je do rejona sela Timotijevića, gde je provela veći deo dana, pa nastavila pokret. Savlađujući slabije četničke delove, brigade su preko planinskih visova Putnog brda i Gole glave

prišle prevoju Šarganu, gde su naišle na jače nemačke i četničke snage. Zaobilazeći te neprijateljske položaje, obe brigade su noću 11/12. maja, bez većih teškoća, prešle preko železničke pruge i ceste Užice—Višegrad. Odbacujući delove četničkog Zlatiborskog korpusa sa planinskih visova Velikog vrha i Leskovog visa, te dve brigade su u prepodnevnim časovima 12. maja prispele u selo Semegnjevo. Odatle je istoga dana uspostavljena veza s 4. crnogorskom proleterskom brigadom, koja se, dan kasnije, prebacila u selo Gornju Jablanicu. Potpunije o tome: Zbornik, tom I, knj. 7, dok. br. 187—190 i 197; knj. 20, dok. br. 150 i 155; tom XII, knj. 4, dok. br. 53 i 57; Arhiv VII, ANOR-a, k. 2015, f. 1, br. reg. 1: Milutin Morača, Kratke bilješke, sveska II, str. 42—43; ABJ, k. 5, f. 1, br. reg. B-25: radiogram vojnoupravnog komandanta Srbije, upućen 11. maja 1944. 1. bugarskom okupacionom korpusu; AČJ, k. 30, f. 5, br. reg. 30: izvod iz Operacijskog dnevnika »korpusa 18.« (Zlatiborskog četničkog korpusa), k. 30, f. 6, br. reg. 22: izveštaj I pomoćnika komandanta četničkog Zlatiborskog korpusa od 9. maja 1944. komandantu korpusa; k. 77, f. 2, br. reg. 17: zapovest Štaba četničke Cersko-majevičke grupe korpusa od 11. maja 1944.

[4] Noću 11/12. maja, kada je glavnina 2. proleterske divizije prelazila železničku prugu Užice—Višegrad, 5. krajiška NOU divizija nalazila se u pokretu preko ceste Užice—planinski vis Borova glava, orijentišući se ka jugoistočnim padinama planine Zlatibora. Njeno sadejstvo 2. proleterskoj diviziji nije moglo biti ostvareno. Ono je bilo izostalo i prilikom prelaska 4. crnogorske proleterske brigade 9/10. maja s teškim ranjenicima preko železničke pruge Užice—Višegrad (tada su se jedinice 5. krajiške NOU divizije nalazile u rejonu sela Semegnjeva), iako je to sadejstvo bilo dogovoreno (demonstrativnim napadom na selâ Mokru Goru i Kremnu). Sadejstvovanje 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi je izostalo radi toga što je Štab Udarne grupe divizija NOVJ pretpostavljao da ni ta brigada neće naići, kao što nisu naišle ni jedinice 5. krajiške NOU divizije, na jače neprijateljeve snage pri prelasku preko te komunikacije. Taj ozbiljni propust već sutradan je uočio komandant Udarne grupe divizija NOVJ Milutin Morača i zabeležio ga u svojim Kratkim beleškama (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2015, f. 1, br. reg. 2: Milutin Morača, Kratke bilješke, sveska II, str. 42—43).

[5] Štab Udarne grupe divizija NOVJ izvestio je 12. maja da ratni materijal može prihvatiti počev od toga dana u šumi Okruglici, koja se nalazi oko 20 km zapadno od Ivanjice. Dao je i njene koordinate. Međutim, dva dana kasnije, Štab Udarne grupe javio je da u Okruglici više ne može čekati dotur materijala (Arhiv VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 12: treća Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ; radiogrami br. 47 od 12. maja 1944. i br. 56 od 14. maja 1944. godine).

BR. 36

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. MAJA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE O NEUSPEHU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA PREĐE PREKO IBRA I PREPORUKA DA JUŽNOMORAVSKIM JEDINICAMA RAZBIJE ČETNIČKE SNAGE NA PLANINI KOPAONIKU I RAZORI ŽELEZNIČKU PRUGU U DOLINI IBRA[1]

[GLAVNOM ŠTABU SRBIJE]

No. 21

11/V-

Naša Grupa[2] nije se mogla prebaciti preko Ibra, već se prebacila u zapadnu Srbiju[3]. Prema tome Moravci neka dejstvuju po svom nahođenju[4]. Dobro bi bilo da razbiju četnike na Kopaoniku i prekinu Ibarsku prugu.

Prenesite ovaj izveštaj u Jablanicu.[5]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 33.

[2] Reč je o Udarnoj grupi divizija NOVJ.

[3] Vidi dok. br. 10, 13, 22, 27 i 35.

[4] Reč je o 2, 3. i 4. južnomoravskoj NO brigadi.

[5] Tamo su se u to vreme nalazili Petar Stambolić, komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije i Svetozar Vukmanović Tempo, član Vrhovnog štaba NOV i POJ. Vukmanović je u sedište toga Glavnog štaba prispeo 11. maja 1944, dolazeći, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ iz Makedonije, preko Crne Trave.

Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Neškovi ć i politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković Moma, odranije su se kretali sa Štabom Udarne grupe divizija NOVJ i tada se zatekli kod Štaba 2. proleterske divizije. Oni su, verovatno, istog dana preneli tekst radiograma Petru Stamboliću, jer je kasnije (12. maja) usledio zajednički odgovor Vukmanovića i Stambolića. On glasi:

»N⁰ 22

12/V

Za Tita: Možemo raščistiti Kopaonik u najkraćem roku. Potrebno [je] da nam pošaljete rusku pomoć. Materijal baciti na koti 543 kod sela Orane (sekcija Lebane 1 100.000, koordinate: 43-1-30. sev. širine i 21—38 istočne dužine). Znake ćemo uzeti od Engleza, koji bacaju svoj materijal na istom mestu. Tempo i Pero, s.r.«

Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

BR. 37

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. MAJA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA OBE SVOJE DIVIZIJE PREBACI NA SLOBODNU TERITORIJU 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ, TU IH ODMORI, POPUNI RATNIM MATERIJALOM I DA IM PRIKLJUČI JOŠ DVE DIVIZIJE KOJE ĆE PRISPETI IZ ISTOČNE BOSNE[1]

12. 5. 44.
S r b i j a[2]
5. d i v i z i j a[3]

Vaše obe divizije morate odmoriti[4]. Pri tome se oslonite na Peka[5]. Mi ćemo međutim učiniti sve da dobijete obuću, odeću i drugo. Dajte stalno mesto za bacanje[6]. Mislim da bi bilo najbolje za odmor negde kod [međuprostora] Rudo — Nova Varoš — Golija. Prepuštamo izbor vama. U vaš sastav će doći uskoro i 17. divizija[7], a kasnije i 16. div.[izija][8]. Objavite[9] gubitke i novopridošle.[10]

---

[1] Original poslatog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 10/7.

U istom Arhivu nalaze se još dva radiograma identične sadržine: jedan u Knjizi primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ (k. 184, f. 1, br. reg. 9, radiograma br. 139 sa 83 grupe, od 12. maja 1944. u 11 časova), a drugi u trećoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije (k. 783, f. 4, br. reg. 12: radiogram primljen 12. maja 1944. u 16 časova).

[2] Radiogram je namenjen Momčilu Markoviću Momi, koji je bio politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije, a u to vreme još i član Štaba Udarne grupe divizija NOVJ. On se tada kretao sa jedinicama 5. krajiške NOU divizije. Radiogram je iz Vrhovnog štaba upućen šifrom koja je bila dostavljena dr Blagoju Neškoviću.

[3] Radiogram je namenjen Milutinu Morači. On je bio komandant 5. krajiške NOU divizije, a istovremeno i komandant Udarne grupe divizija NOVJ. On se obično kretao sa Štabom 5. krajiške NOU divizije, pa je najčešće koristio njen radio-centar da kao komandant Udarne grupe divizija NOVJ održava vezu s Vrhovnim štabom NOV i POJ.

[4] Reč je o 2. proleterskoj i 5. krajiškoj NOU diviziji, koje su tada sačinjavale Udarnu grupu divizija NOVJ.

[5] Peko Dapčević. Njegovo ime je uzeto u prenosnom smislu i odnosi se na 2. korpus NOVJ, čiji je on tada bio komandant.

[6] Milutin Morača je odmah odgovorio da se materijal može prihvatiti u šumi Okruglici. Istovremeno je naveo koordinate toga mesta i naglasio da će se tu isporuka čekati počev s 12. majem (Arhiv VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 12: treća Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije, radiogram br. 47, od 12. maja 1944).

Odgovor istovetne sadržine, ali verovatno s pogrešno upisanim datumom (tekst je zapisan među radiogramima koji su predati 14. maja), nalazi se i u Knjizi poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, s tim što se tamo naglašava da će se isporuka čekati, počevši od 13. maja (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 37, radiogram br. 47 sa 51 grupom).

[7] Ta divizija se izjutra 15. maja 1944. prikupila u selima Vladojevićima (Štab divizije i 2. krajiška NOU brigada) i Bjelosavićima (6. istočnobosanska i 15. majevička NOU brigada) i krenula ka slobodnoj teritoriji 2. korpusa NOVJ, na koju je prispela 22. maja uveče (u selu Izgorima), nakon teških borbi i usiljenih noćnih marševa. U popodnevnim časovima 23. maja je 2. krajiška NOU brigada prispela u selo Orah, 6. istočnobosanska u selo Miloševiće, a 15. majevička NOU brigada i Štab divizije u selo Krstac, odakle je, dan kasnije, uspostavljena veza sa Štabom 2. korpusa, koji se tada nalazio u Kolašinu. Potpunije o ovome: tom IV, knj. 25, dok. br. 114, 171—175, 178, 181—183, 189, 201—214.

[8] Šesnaesta vojvođanska NOU divizija nalazila se tada u središnom delu istočne Bosne (južno od Tuzle) na sektoru selo Đurđevik — selo Omazići — selo Banovići. Ona je u svom sastavu tada imala 1, 2. i 4. vojvođansku NOU brigadu i nastavila dejstva u istočnoj Bosni.

Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je od nje i 36. vojvođanske NOU divizije 1. jula 1944. formirao 12. korpus NOVJ, a 10. jula taj korpus stavio je pod komandu Štaba 3. korpusa NOVJ. Početkom avgusta 1944. je 12. korpus NOVJ usmeren ka zapadnoj Srbiji, ali je on, posle dvonedeljnih teških borbi i napornih marševa, 16. avgusta 1944. prispeo na područje Pivske planine. Početkom septembra korpus je, izbegavajući odlučujuće sudare koje su nadmoćnije nemačke snage nastojale da mu nametnu na masivu Durmitora, izvodeći svoju ofanzivnu operaciju »Ribecal«, preko severne Hercegovine i istočne Bosne, izbio na reku Drinu, forsirao je kod sela Starog Broda 6. septembra i izbio na zapadne ogranke planine Tare. Potpunije o tome: dok. br. 154, 201, 237, 337, 357, 373 (primedbu br. 3), 471 i 480 ove knjige; tom IV, knj. 27, dok. br. 58; Arhiv VII, ANOR-a, k. 951, f. 3, br. reg. 59: Operacijski dnevnik 16. vojvođanske NOU divizije; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8: Knjiga poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami za jul, avgust i septembar 1944. godine.

[9] Ova reč je, sudeći po sadržini cele ove rečenice, upotrebljena u značenju: izvestite (javite). Stoga je u oba primljena radiograma, navedena u drugom pasusu 1. primedbe uz ovaj dokument, umesto reči »objavite« napisano: »javite«.

[10] Umesto ove reči, u pomenutim primljenim radiogramima napisano je: »novosti ostale«. Ovim je suštinski izmenjen smisao drugog dela rečenice. Budući da uz to Štab Udarne grupe divizija NOVJ još od 8. maja nije imao nikakve veze s glavninom 2. proleterske divizije (od 10. maja ni sa njenom 4. crnogorskom proleterskom brigadom), Milutin Morača i Momčilo Marković su, umesto konkretnih podataka o ukupnim gubicima Udarne grupe divizija NOVJ i o tome s koliko je novih boraca popunjena prodirući u zapadnu Srbiju, kao odgovor, 12. maja poslali Vrhovnom štabu radiograme sledećih sadržina:

»Nemci su prebacili četnike zapadne Srbije kamionima južno od Užica ka Novoj Varoši. Cilj ovoga je da nam spreče spajanje sa Pekom. Sa sektora Užice prebacuju i Bugare na nas.

Vodimo jače borbe na sektoru Sirogojno — Ljubiš.

Morača

Četvrta prolet.[erska] brigada nalazi se na Zlatiboru i ona će operisati sa Petom divizijom. Višegradsku prugu prešla je bez gubitaka.

Morača

Druga [proleterska] i Treća [srpska NOU] brigada sa štabom [2. proleterske] divizije, oslobođena nosila, treba da se vrate u zapadnu Srbiju. Sa njima je [dr Blagoje Nešković] Mihailo. Njemu smo dali [radio] stanicu Pete divizije. Mihailo će raditi sa svojom šifrom.

Morača

Četnici iz Srbije nemačkim kamionima prebacuju se prema Novoj Varoši. Zarobljeni četnici izjavljuju da kreću za Crnu Goru. Po nekim obaveštenjima sa njima je i Draža [Mihailović]. Mi se tučemo sa njima kod Ljubiša.

[Momčilo Marković] **Vuk**«.

Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37: Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogrami od 12. maja 1944. br. 44 sa 57 grupa, br. 45 sa 35 grupa, br. 46 sa 61 grupom i br. 72 sa 51 grupom.

Istoga dana, 12. maja, Šterju Atanasov Viktor, koji se tada takođe kretao sa Štabom Udarne grupe divizija, uputio je maršalu Titu radiogram sledeće sadržine (vidi u navedenoj Knjizi depeša radiogram bez broja, a sa 338 grupa, predat u 18 časova):

»Druže Tito!

Smatram neophodnim obavestiti Vas o situaciji ovde.

Protivnik nije jak, no ipak jači [je] od nas. Raspolaže motorizacijom i dobro [je] naoružan; nameće nam svakodnevnu borbu i prisiljava nas na stalne marševe. Rezultat toga: borci zamoreni, ostali savršeno bosi, odelo pocepano, municija na izmaku. Naše bolnice suviše velike i rastu svakodnevno. Zbog toga jedinice postaju nesposobne za brzi marš.

Stanovništvo nije neprijateljski raspoloženo, no mi se ne zadržavamo, već prolazimo, [pa] ne ukazuje nam pomoć, bojeći se četničkog terora.

Četnici su razbijeni gde god smo prošli i ne predstavljaju nikakvu važnu silu, no uz pomoć Nemaca i nedićevaca prisilno mobilišu i vrše nasilja. Gl.[avna] sila protivu nas su jedna diviz.[ija] Nemaca, 4 puka Ned.[ićeva], belogardej.[ski] korpus i 2 diviz.[ije] Bugara. Poslednji nisu tako aktivni, no pri susretu sa njima uporno se tuku. Faš.[istički] of.[iciri] bugar.[ske] vojske još uvek drže vojnike i teraju ih na nas.

Da bi povratili udarnu snagu naših jedinica nužno im je dati 15 dana odmora, primiti municiju, obuti i odenuti borce. Ostaviti ranjenike u C.[rnu] G.[oru] i tada prodreti u dubinu Srb.[ije] kada će efekat biti nekoliko puta jači nego sada. To je moguće ostvariti ako se spustimo na jug i spojimo sa II korpusom. Tu je neprijatelj slabiji i neće moći da nam spreči ostvarenje te operacije.

Ovo se ne odnosi na II proletersku i III srpsku brigadu.

Viktor«.

BR. 38

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O PRIHVATU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I OBAVEŠTENJE O NJENOM POJAČANJU NOVIM DIVIZIJAMA KAKO BI, POD KOMANDOM PEKA DAPČEVIĆA, IZVRŠILA PRODOR U SRBIJU[1]

II Korpus, za Peka
12. 5. 44.

2. i 5. div.[izija] zbog silne iscrpljenosti morale su se povući prema Zlatiboru. One će se osloniti na vas. Dajte im mogućnost da se odmore, a mi ćemo nastojati da dobiju obuću, odeću i drugo. Uskoro će doći na taj sektor[2] i 17. bos.[anska] divizija[3], a kasnije i 16. vojvođanska[4], radi stvaranja jedne jače grupe za prodor u unutrašnjost Sr.[bije.]

Ja nameravam dati komandu nad tom grupom gen.[eral-] -lajt.[nantu] Peku Dapčeviću, jer sam uveren da će Peko savladati taj veliki zadatak. Peko će zadržati svoj stari položaj, ali će ga zamenjivati neko drugi, recimo Radovan[5] sa Primorcem[6] i Mitrom.[7]

[Javite vaše mišljenje.][8]

---

[1] Original poslatog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 10/8.

Identičan tekst radiograma nalazi se u Knjizi primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, ali tamo ima datum 13. V 1944 (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21, radiogrami br. 20 sa 64 grupe i br. 21 sa 82 grupe).

[2] Odnosi se na slobodnu teritoriju 2. korpusa NOVJ.

[3] Vidi 7. primedbu uz dok. br. 37.

[4] Vidi 8. primedbu uz dok. br. 37.

[5] Radovan Vukanović, tada komandant 3. NOU divizije.

[6] Rudolf Primorac, tada načelnik Štaba 2. korpusa NOVJ.

[7] Mitar Bakić, tada politički komesar 2. korpusa NOVJ. Narodni heroj, umro je 25. novembra 1960. kao sekretar Skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

[8] Ovom rečenicom se završava radiogram koji je 13. maja primljen u Štabu 2. korpusa NOVJ. To ukazuje na to da je naknadno (najverovatnije po Titovom naređenju) dodata pre odašiljanja radiograma iz Vrhovnog štaba. Iz tih razloga je ovde dopisana i stavljena u četvrtastoj zagradi. Ona je bila i povod da Štab 2. korpusa 15. maja pošalje Vrhovnom štabu radiogram sledeće sadržine:

»U vezi Pekova odlaska, a na vaše traženje, dajemo sledeće mišljenje:

Prvo. Prema sadašnjoj situaciji Grupa je i suviše mala za izvršenje zadatka. Od našeg korpusa mi ne možemo odvojiti snage za pojačanje te Grupe.

Drugo. Moguće je ući u Markov zavičaj i postići rezultate sa velikim snagama, kako ste vi to postavili u pismu od 5. decembra 1943. god., koje je Cicmil donio.

Treće. Moračinu grupu povući dublje, i to: jednu diviziju na lijevu obalu Lima — sj.[everno] od Pljevalja, a drugu na desnu obalu Lima, u oblasti Priboj — Nova Varoš, i staviti je pod našu komandu.

Četvrto. Sa ovim snagama mi bi čistili desnu obilu Lima i pripremali likvidaciju ist.[očnog] dijela Sandžaka, odakle bi, prema situaciji, gravitirali ka Ibru.

Peto. Smatramo da bi potreban bio jedan duži usmeni razgovor sa vama, radi detaljnog upoznavanja sa situacijom kod nas, te, ako postoje mogućnosti, da se neko od nas prebaci kod vas avionom.

15. V 1944. god. **Peko i Mitar«**
Đuđevina

(Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36: Knjigu' poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 67 sa 91 grupom i br. 68, bez oznake grupa).

BR. 39

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O PRIKLJUČENJU 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE 2. KORPUSU NOVJ, KAO I ODMORU 16. VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE I NJENOJ POPUNI RATNIM MATERIJALOM[1]

VŠ

13
— [Br.] 41
V

37

Neka se Sedamnajesta spoji sa Pekovim snagama[2]. Šesnaesta neka se odmori i sačeka popunu materijalom[3]. Protiv vas nepr.[ijatelj] će i dalje vršiti pritisak.[4]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f 8/I, br. reg. 2/124.

[2] Sedamnaesta istočnobosanska NOU divizija se 13. maja, posle devetočasovnog marša, razmestila sa 2. krajiškom NOU brigadom u rejonu sela Gornjih Babina, sa 6. istočnobosanskom NOU brigadom na području selâ Mangurića, Kruševaca i Vukmanovića, a sa 15. majevičkom NOU brigadom i Štabom divizije u rejonima selâ Gurdića i Dugandžića i predela Brda. Njoj je Štab 3. korpusa istoga dana uputio radiogram sledeće sadržine:

»U vezi današnjeg naređenja V. Š. nastojte da se što pre spojite sa Pekovim snagama. Javljajte svaki dan o mjestu gdje se nalazite.

K.[osta Nađ] V.[ladimir Popović]«

Dan kasnije (14. maja), Štab 17. istočnobosanske NOU divizije izdao je zapovest svojim jedinicama za nastupanje, s ciljem da što pre pređu preko ceste Sarajevo — Sokolac i železničke pruge Sarajevo — Višegrad. Nastupanje je otpočelo 15. maja, a na slobodnu teritoriju 2. korpusa NOVJ divizija je prispela 22. maja. Potpunije o tome vidi primedbu 7. uz dok. br. 37; Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram upućen Štabu 17. NOU divizije I3. maja sa 36 grupa; k. 987, f. 2, br. reg. 2: Zapovest Štaba 17. istočnobosanske NOU divizije od 14. maja 1944. godine.

[3] Šesnaesta vojvođanska NOU divizija nalazila se tada na prostoru: predeo Podgorje — reka Krivaja (vidi pomenutu Knjigu poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram upućen Štabu 17. NOU divizije 13. maja sa 27 grupa).

[4] U to vreme glavninu neprijateljevih snaga u istočnoj Bosni sačinjavale su jedinice nemačke 7. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Princ Eugen« i nemačke 13 SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar«.

BR. 40

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. MAJA 1944. ŠTABU 26. NO DIVIZIJE DA SE NI JEDAN ZAROBLJENIK NE SME STRELJATI, A OTKRIVENE ZLOČINCE SPROVESTI U DRVAR NA ISLEĐENJE[1]

V.Š. 13. V- 44.

[ŠTABU 26. NO DIVIZIJE I ŠTABU MORNARICE NOVJ]

Sve zarobljenike zadržite na Visu, a ako ustanovite među njima zločince, pošaljite ih u naš štab na istragu.

Nikog vi ne smijete streljati, jer ste nam zbog toga načinili mnogo neprilika. Ja sam dao obavezu saveznicima u tom pogledu.

Tito

Fotokopija dokumenta br. 40

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 26. NO divizije, orginal (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/11.

[2] U vezi s ovim pitanjem je zamenik šefa Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ Viliam Strit (Villiam Street) poslao Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje radiogram, koji, preveden s engleskog jezika, glasi:

»Video sam prošle noći maršala Tita i razgovarao sa njim o o ratnim zarobljenicima koje su zarobili Saveznici i partizani na području Dalmacije. On je izjavio da nijedan zarobljenik neće biti streljan na ovom području, ali da on zadržava pravo da preveze u svoj štab samo zarobljenike koje su njegove trupe zarobile a za koje se sumnja da su ratni zločinci i da im tu sudi prema međunarodnom zakonu. Ako se utvrdi da su krivi — biće streljani, jer je nemoguće odgađati takve stvari do posle rata s obzirom na krajnje strašne svireposti koje su počinili Nemci njegovoj vojsci, a naročito njegovim ranjenicima. Dodao je da mu je poseban karakter rata u Jugoslaviji potpuno onemogućio da odlaže sva kažnjavanja do posle rata. Rekao je da potpuno shvata naš stav po toj stvari i želeo je da se što više približi našem gledištu, ali se nada da ćemo i mi razumeti njegove poteškoće. Zaključio je razgovor rečima da je izdao najstroža naređenja da nijedan zarobljenik ne sme biti streljan u području Dalmacije i da mi možemo biti sigurni da će se ova naređenja slušati.«

Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 17, f. 3/a, br. reg. 42/1.

BR. 41

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 14. MAJA 1944. DIVIZIJSKIM KOMITETIMA I POLITODELIMA 16. I 36. VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE KOJIM SE POZITIVNO OCENJUJE NJIHOV DOTADAŠNJI RAD I DAJU UPUTSTVA ZA OTKLANJANJE POJEDINIH NEDOSTATAKA[1]

Upućeno: PK-u KPJ Vojvodine
Divizijskom komitetu XVI
Divizijskom komitetu XXXVI
Kopija

CENTRALNI KOMITET
Komunističke partije Jugoslavije

DIVIZIJSKOM KOMITETU I POLITODJELU ... DIVIZIJE

Dragi drugovi,

Primili smo nekoliko vaših izvještaja[2]. S obzirom da se pitanja na koja želimo da ukažemo pojavljuju kroz sve izvještaje politodjela i zamjenika politkoma brigada, pišemo vam skupno.

Partijska organizacija XVI divizije postigla je velike uspjehe zadnjih mjeseci. Uspjela je da organizaciono očvrsne i od svojih brigada stvori udarne vojne jedinice. Ona je dala kadrove i omogućila stvaranje XXXVI divizije. Iz vaših izvještaja vidi se da vladate organizacionim pitanjima, da uočavate probleme i nedostatke u jedinicama. Pored krupnih uspjeha koje ste postigli, ima još uvijek izvjesnih nedostataka koje treba što prije otkloniti, i u tom cilju ukazaćemo vam na postavljanje nekih problema.

1. U izvještaju zamjenika politkoma V brigade od 15. II o.g.[3] kaže se: »Naša partijska organizacija u brigadi još nije rukovodeća snaga«. Po našem mišljenju nepravilno je i netačno, uprkos nedostataka koji postoje u organizaciji, reći za partij-

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 151/1944.

[2] Centralnom komitetu KPJ su u prvom kvartalu 1944. bili upućeni sledeći partijski izveštaji iz jedinica 16. i 36. vojvođanske NOU divizije: izveštaj zamenika političkog komesara 1. vojvođanske NOU brigade od 6. februara 1944, izveštaj Politodela 3. vojvođanske NOU brigade od 7. februara 1944, izveštaj zamenika političkog komesara 5. vojvođanske NOU brigade od 15. februara 1944, izveštaj zamenika političkog komesara 2. vojvođanske NOU brigade od 3. marta 1944. godine. Izveštaji su objavljeni: tom IX, knj. 5, kao dok. br. 52, 54, 66 i 99.

[3] Jedan primerak toga izveštaja dostavljen je i Divizijskom komitetu KPJ 16. vojvođanske NOU divizije. Objavljen je: tom IX, knj. 5, kao dok. br. 66.

sku organizaciju koja broji preko 200 članova Partije i oko 50 kandidata da ne pretstavlja rukovodeću snagu. Tako isto kaže se za SKOJ u toj brigadi: »da nije borbena organizacija.« To što ste vi snizili nivo SKOJ-evske organizacije, smatrajući automatski svakog omladinca SKOJ-evcem, nikako ne znači da SKOJ-evska organizacija nije borbena organizacija. Stvorite SKOJ-evske bataljonske komitete po svim brigadama i pomognite SKOJ-evskoj organizaciji da pravilno vaspitava omladince, da kroz borbu i rad postigne to da svi mladi borci u jedinicama postanu članovi SKOJ-a.

2. U izvještajima se kaže da su brigade za vrijeme VI ofanzive pokazale slabosti, da neke nijesu došle do izražaja /recimo II)[4], i da kod ljudstva vlada »psihička potištenost, ravnodušnost, gubljenje perspektive — političko mrtvilo«. To govori da vaše partijske organizacije nijesu bile dovoljno aktivne i budne, već da se to stanje odrazilo i na komuniste. Za te pojave, uprkos objektivnih teškoća, u prvom redu snosi odgovornost partijska organizacija. Ako u takvim situacijama nije mobilna partijska organizacija ako se ne održavaju sastanci pa makar i kraći, na kojima se pretresaju problemi [datog] momenta, rukovođenje vojnim jedinicama svede se na čisto vojničku komandu i vojničku disciplinu, a to je nedovoljno. Za vrijeme ofanzive izbile su na vidjelo sve slabosti partijske organizacije kao cjeline, i svakog komuniste pojedinačno. To je bogato iskustvo koje treba iskoristiti. Iz izvještajâ se ne vidi da ste preduzeli mjere za čišćenje Partije od svih elemenata koji su se pokazali malodušni u toj situaciji. U izvještaju Politodjela III brigade stoji da je bilo nebrige o ljudstvu i da je uslijed toga dolazilo do masovnog ostajanja — opadanja boraca od jedinica[5]. Slučaj sa bataljonom iz kojega je ostalo oko 80 boraca[6]. I ovdje se ne vidi da li je partijska organizacija preduzela mjere po tome pitanju i da li je postavila pitanje odgovornosti drugova koji su doveli do toga svojim nepravilnim radom. Takođe se ne vidi šta je partijska organizacija preduzela po slučaju druga komandanta brigade, koji je samovoljno ubio seljaka vodiča. Rad štabskih ćelija treba uspostaviti da funkcioniše redovno i preko njih gajiti i razvijati partijnost rukovodećih drugova.

U nekoj brigadi vi ste odžali brigadno savjetovanje svih partijaca[7]. Međutim, u brigadnom opsegu mogu se držati savjetovanja rukovodilaca, ili partijske konferencije uz učešće iza-

---

[4] Tom IX, knj. 5, dok. br. 99.

[5] Tom IX, knj. 5, dok. br. 54.

[6] Odnosi se na 1. bataljon 3. vojvođanske NOU brigade. Iz njega su, tokom borbi vođenih po snegu i hladnoći na Trebavi (predeo oko Modriče), usled potpunog nedostatka obuće i tople odeće, izostala 82 borca (tom IX, knj. 5, dok. br. 54. str. 335).

branih delegata i rukovodećih drugova, a ne savjetovanja svih partijaca.

3. U nekim izvještajima podvlači se da vojvođanske jedinice narod ne prima sa onom toplinom sa kojom prima bosanske jedinice. To se objašnjava nepravilnim stavom pozadinskih radnika i vojno-pozadinskih vlasti, koje nasijedaju na oportunizam masa, ali se nedovoljno uočava da je jedan od glavnih razloga baš to što vaše jedinice prave izvjesne greške prema narodu i što vi partijskim organizacijama i pozadinskim vlastima na terenu ne pružate onu pomoć koju bi trebalo.

4. U izvještaju Politodjela II brigade od novembra 1943. god. kaže se u vezi sa pojavom pitanja alkohola da »politički komesari vrše pripremu za prohibiciju, tj. za zabranu pijenja rakije«[8]. Mi mislimo da bi bilo nepravilno naredbom zabraniti pijenje alkohola. Mi nismo principijelno protiv upotrebe alkohola, već protiv opijanja i pijenja u većim količinama, što škodi i zdravlju i autoritetu, tj. ugledu naše vojske. Treba strpljivo dokazivati borcima i oficirima kako opijanje ponižava i krnji autoritet naših boraca i rukovodilaca i da je nespojivo sa opstankom u redovima Narodnooslobodilačke vojske. Treba u prvom redu djelovati vaspitno, a ukoliko takve mjere nijesu dovoljne, preduzeti vojnodisciplinske mjere.

5. Skoro u svim izvještajima dodiruje se pitanje nepravilnih odnosa drugova i drugarica. Htjeli bi da vas upozorimo na jedan nepravilan način borbe protiv takvih slučajeva. U izvještaju Politodjela II brigade od novembra 1943. god. stoji: »Jedan slučaj nepravilnog odnosa bio je sa jednim zamjenikom komesara čete i jednom novomobilisanom drugaricom. Ovaj zamjenik komesara smijenjen je sa dužnosti i isključen iz Partije. Ovaj slučaj polnih odnosa saopšten je svim partijskim jedinicama, zatim na četnim i bataljonskim konferencijama.« Pravilno je što ste preduzeli mjere protiv ovakvih pojava, ali treba voditi računa pri odmjeravanju kazni; možda je isključenje preoštra kazna u ovom slučaju. Treba voditi računa o tome, da li je drug prvi put učinio grešku, ili se to ponavlja. Vi ste otišli suviše daleko i počeli ste ga raskrinkavati, iznoseći slučaj pred čitavom organizacijom i na četnim i bataljonskim konferencijama, dakle pred čitavom brigadom. Takve slučajeve treba da ispita sekretar ćelije, odnosno sekretar bataljonskog

[7] Najverovatnije je reč o brigadnom partijskom savetovanju, održanom 15. oktobra 1943. u 2. vojvođanskoj NOU brigadi. O njemu je bilo reči u izveštaju Politodela te brigade upućenom 12. novembra 1943. Centralnom komitetu KPJ (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1943/ /355).

[8] Citirani tekst je iz izveštaja Politodela 2. vojvođanske NOU brigade od 12. novembra 1943. godine.

biroa, ukoliko se radi o lakšim greškama da to sami rasprave, a u težim slučajevima iznese se stvar pred partijskom jedinicom, koja donosi odluku, i nema nikakve potrebe da se to saopštava čitavoj partijskoj organizaciji a pogotovo ne čitavoj brigadi, jer se na taj način onemogućava ponovni povratak druga u Partiju, ukoliko se ispravi.

6. Vi ste držali niz partijskih i vojnih kurseva po brigadama. Pominjete i neke vojno-političke kurseve. Nije nam jasno kakvi su to kursevi. /Smatramo da takve kurseve ne treba održavati/. Program za niže partijske kurseve ste primili i prema njemu organizujte niže partijske kurseve. Bilo bi dobro kada bi organizovali održavanje jednog nižeg partijskog kursa sa stalnim predavačem za obadvije divizije. Ako se kursevi drže po brigadama, gde stalnih predavača koji imaju koliko-toliko iskustva i znanja da mogu voditi kurseve nema, teško se može izbjeći vulgarizacija marksizma-lenjinizma, i od takvih kurseva, drugovi, neće imati mnogo koristi. Mi ćemo vam po završetku našeg kursa, koji tek sada počinje, poslati predavača. No do tada radite sami. Potrebno je razviti teoretski rad u partijskim ćelijama, kojim bi bili obuhvaćeni svi članovi Partije, a za kurseve odabirati najbolje drugove po partijnosti, i prema uslovima za dalji razvoj. Negdje u izvještaju stoji da su neke greške posljedice niskog teoretskog nivoa. Ne treba brkati partijnost sa stepenom teoretske izgradnje. Može neko da bude visoke partijnosti a da njegov teoretski nivo nije visok, i obrnuto. Neosporno da teoretska izgradnja utiče na povećanje partijnosti. Kada je riječ o kursevima, treba imati u vidu jednu prilično štetnu pojavu: da se na kurseve počinje gledati ili bar neki gledaju kao na kvalifikaciju, poslije čega treba da obavezno dobiju neku veću funkciju. Po završetku kursa treba, ukoliko je to moguće, vratiti drugove na svoje stare dužnosti, bar na kraće vrijeme, da se vidi kako primjenjuju stečeno znanje i da se ne desi da dobrom rukovodiocu radniku ili seljaku, koji se teže izražava, uzima mjesto površan i frazerski nastrojen intelektualac. To ne treba da bude neka stalna praksa. Pri izdizanju drugova u prvom redu voditi računa o rezultatima koje drugovi pokazuju u praktičnom radu, a zatim o uspjehu pokazanom na kursevima. Na vojnim kursevima politički dio programa treba da bude kratak — svega nekoliko predavanja sa diskusijom. Vi ste u tom pogledu pretjerivali što ste na kursevima, koji su trajali svega 10 do 15 dana držali po 5 do 6 [političkih] predavanja, među kojima i iz tako teških tema kao što su: »Strategija i taktika«, »Razvitak društva«, »Organizaciono pitanje«, »O narodnim izdajicama« /izolovanu temu/ i tome slično. Na kursevima takve vrste, gdje mnoge od pomenutih tema ne spa-

daju, treba uzeti otprilike ove teme: »Razvoj narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji«, »Drugo zasijedanje Antifašističkog vijeća i obrazovanje Nacionalnog komiteta [oslobođenja] Jugoslavije«, »Oslobodilački rat protiv fašizma na čelu sa Sovjetskim Savezom«. Kroz ove teme može se pokazati uloga Komunističke partije, te zbog toga nije potrebno držati nikakva posebna predavanja o Partiji, da ne govorimo o organizacionim pitanjima Partije na vojnim kursevima. Program se može prema vremenu i nivou kursista skratiti ili proširiti.

7. Većina vaših izvještaja je preopširna, rasplinuta i nedovoljno sređena. Mnogi izvještaji su potpisani od Politodjela i zamjenika politkoma brigada. To je nepravilno. Politodjel, kao instruktorski organ Centralnog komiteta, šalje svoje izvještaje o stanju partijske organizacije u diviziji, izlažući ga po brigadama, kao i o vojno-političkom stanju jedinice. Ukoliko u Politodjelu postoji četvrti ili peti član, oni su potpuno ravnopravni članovi Politodjela i pojačavaju rad Politodjela, bilo po organizacionom bilo po političko-prosvjetno-kulturnom sektoru. Ako neki od njih ima više iskustva i znanja iz organizacionih pitanja, on će organizaciono pomoći partijskim biroima i jedinicama. A ukoliko neki od drugova ima više sposobnosti za političko-kulturno-prosvjetni rad, on će pojačati rad po toj liniji. Tu ne treba da postoji neka stroga podjela, pogotovu kada se radi o Politodjelu u divizijskom opsegu, gdje treba ravnomjerno pružati pomoć svim brigadama.

Pomoćnici politkoma brigada šalju izvještaje o svojim brigadama i sami ih potpisuju. Divizijski komiteti, kao partijsko rukovodstvo u divizijskom opsegu, šalju svoje izvještaje.

U izvještajima treba obuhvatiti najvažnije probleme koje rješava partijska organizacija u periodu od slanja jednog izvještaja do drugog. Izložiti pitanje, njegovu suštinu, način rješavanja, svoje mišljenje, i, ukoliko se nije sigurno u [svojem] stavu, tražiti objašnjenje [od nas]. Kada se radi o ljudima, navesti njihova imena. Izbjegavati suvišne fraze koje ništa ne objašnjavaju, kao na primjer: »Ima puno nedostataka, ali se oni ispravljaju«, i tome slično. Treba reći u čemu su ti nedostaci i da li je partijska organizacija sposobna da ih otkloni. Jednom riječju, u što sažetijem obliku ocrtati pregledno stanje partijske organizacije i vojno-političko stanje brigade, odnosno divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

14. maj 1944.

S drugarskim pozdravom,
za Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

BR. 42

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. MAJA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PREDUZME SVE MERE ZA SPASAVANJE LEKARA ZAROBLJENIH OD NEMACA[1]

Broj	Datum	Vreme	Od koga	Sadržaj depeše	Primio	Dešifrovao
2482	14. V. [1944]	13,52	V. Š.	Iz Zagreba javljaju da Njemci pričaju kako su uhvatili negdje oko Divosela dr. Vilotića[2] i dr. Štaknera[3] i da su sad na Savskoj cesti[4] Javite hitno što je na stvari.[5] Kako ste mogli dozvoliti da vam ljudi padnu u ruke Njemaca! Preduzmite sve da ih spasite. Čuvajte Ruse.[6]	Bujanić	Franjica

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/1, f. 2, br. reg. 5/44.

[2] i [3] Nije ustanovljeno ime.

[4] Tu se nalazio ustaški zatvor.

[5] Glavni štab NOV i PO Hrvatske se istog dana obratio Štabu 11. korpusa da ga izvesti kako je došlo do zarobljavanja imenovanih lekara.

[6] Oni su bili iz sastava Sovjetske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ. U Glavni štab NOV i PO Hrvatske prispeli su 4. maja 1944. zajedno s Ivanom Milutinovićem (članom Vrhovnog štaba NOV i POJ i članom Politbiroa CK KPJ). Došli su iz Drvara, preko Mazina, ali se usled nemačke ofanzive na jedinice 8. i 11. korpusa NOVJ nisu mogli vratiti istim pravcem preko Like. U vezi s tim je Milutinović 13. maja poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»V. Š-u [br.] 259:

Zbog prekida veze sa Likom ne mogu krenuti tamo.

Zajedno sa Rusima nalazim se kod Glavnog štaba, a čim se stvori mogućnost prolaza krenuću tamo. Milutin«

Dan kasnije, Ivan Milutinović je upitao Vrhovni štab gde bi ih na reci Uni mogle prihvatiti jedinice 5. korpusa NOVJ. Taj radiogram glasi:

»V. Š-u [br.] 262:

Javite gde nas jedinice V korpusa mogu prihvatiti preko Une, jer bi mi tim putem krenuli.

Pošaljite kurira za Mazin da se naši konji i pratioci vrate u Drvar. Milutin«

BR. 43

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SU NESIGURNE POSTOJEĆE ŠIFRE KOJIMA SE SLUŽI I NALOG DA SE POMOĆU NJIH NE SAOPŠTAVAJU VOJNE TAJNE VEĆ PODACI DAJU U FORMI RAZUMLJIVOJ SAMO ZA ŠTABOVE NOVJ[1]

[Od] V.Š.

14
— [Br.] 43 51 [grupa]
V

Sve naše šifre slabe i nesigurne[2]. Stvaramo pomoću specijalista nove[3]. Doći će kod vas instruktor. Nemojte davati vojne tajne sa dosadašnjom šifrom. Nekako u zavijenoj formi za sada saopštavajte važnije stvari.

Odgovor Vrhovnog štaba nije pronađen, ali se iz radiograma Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 20. maja vidi da se Milutinović noću 20/21. maja prebacio preko Une u Podgrmeč. Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/I, f. 2, br. reg. 4: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogrami br. 1920, od 4. V [1944.] u 5,48h, br. 2048 od 13. V u 19,40h i br. 2059 od 14. V u 18,55h; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram 2147, od 20. V 1944. godine.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/124.

Radiogrami istovetne ili slične sadržine upućeni su, verovatno, još nekim štabovima NOVJ, ali nisu pronađeni.

[2] Nemci su imali specijalne jedinice koje su bile obučene za prisluŠnu službu protivničkih radio-stanica i za dekripciju tako uhvaćenih šifrovanih radiograma. Jedna od tih jedinica bila je pridata komandi Jugoistoka. Ona je (prema nemačkim izvorima u Arhivu VII, ANJ) već od kraja septembra 1943. počela da dekriptuje radiograme svih štabova NOVJ (uključujući tu i Vrhovni štab NOV i POJ). Sadržina tako dekriptovanih radiograma davala je izvanredno značajna saznanja nemačkim operativnim komandama o jedinicama NOVJ: formacijskom sastavu, jačini, naoružanju, zadacima, pravcima kretanja, posednutim položajima, ishodu borbi, daljim namerama, moralno-političkom stanju i svemu onome što se smatra najvećom vojnom tajnom. Sve te dragocene podatke su nemačke komande koristile pri planiranju i izvođenju svojih operacija. Štaviše osnovne podatke o sastavu, jačini, pravcu kretanja i namerama jedinica NOVJ saopštavali su preko svojih oficira za vezu komandama bugarskih okupacionih korpusa i četničkoj Vrhovnoj komandi kada su i njihove jedinice angažovali u borbama protiv NOVJ.

O svemu tome Vrhovni štab NOV i POJ nije imao nikakvih sigurnih obaveštenja. Zaključak, pak, o nesigurnosti postojećih šifara kojima su se služile jedinice NOVJ doneo je proučavajući zaplenjene nemačke operativne i obaveštajne dokumente.

[3] Nemci su i te nove šifre ubrzo dekriptovali.

BR. 44

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA KOORDINIRANIM DEJSTVIMA SA UDARNOM GRUPOM DIVIZIJA NOVJ RAZBIJE ČETNIČKE SNAGE DRAŽE MIHAILOVIČA KOJE SE IZ JUGOZAPADNE SRBIJE NEMAČKIM KAMIONIMA PREBACUJU KA DOLINI REKE LIM[1]

25/85

[Od V.Š. II korpusu]

Morača javlja da Nemci prebacuju četnike na kamionima, prema N. Varoši i Prijepolju[2]. Zarobljeni četnici govore da idu prema Crnoj Gori[3]. Morača vodi stalno borbe sa njima. Koordinirajte operacije sa Moračom[4]. Ne dozvolite da se te četničke snage prebacuju preko Lima. Treba ih razbiti u Srbiji, odnosno na granici. Sa četnicima je Draža Mihajlović.[5]

Đuđevina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21.

[2] Milutin Morača je poslao taj izveštaj 12. maja (vidi primedbu 10, uz dok. br. 37).

[3], [5] To je saopštio Momčilo Marković u svom radiogramu upućenom Vrhovnom štabu 12. maja (vidi primedbu 10, uz dok. br. 37).

[4] Štab 2. korpusa je prvom narednom vezom poslao radiogram Vrhovnom štabu, izveštavajući ga da je 5. crnogorska NOU brigada 12. maja napala jednu nemačku kolonu na komunikaciji Prijepolje—Sjenica i razbila je (nanevši joj velike gubitke), da su još u toku teške borbe na toj komunikaciji i da ostale jedinice 3. crnogorske NOU divizije nastavljaju čišćenje desne obale Lima od neprijateljevih snaga na odseku Andrijevica—Prijepolje. Istovremeno je javio Vrhovnom štabu da već pet dana nema radio-veze sa Udarnom grupom divizija NOVJ, pa moli Vrhovni štab da joj tranzitira radiogram sledeće sadržine:

»Morači

Peta [crnogorska NOU] brigada presekla [je] komunikaciju Prijepolje—Sjenica i vodi žestoke borbe [na njoj]. Dva bataljona Sedme [crnogorske NOU] brigade [su] istočno od B.[ijelog] Polja. Ove jedinice će hvatati vezu sa vama. Javite nam vaše namjere i situaciju kod vas.

U garnizonima Pljevlja, Prijepolje, Sjenica i Raška nalazi se ojačan puk »Brandenburg«, šucpolicija, milicija i nešto četnika.

Peko«

Vrhovni štab je odmah tranzitirao radiogram Štabu Udarne grupe divizija NOVJ i naredio mu da redovno održava radio-vezu sa Štabom 2. korpusa NOVJ.

Dan kasnije, 15. maja, Štab 2. korpusa NOVJ, dopunjujući prethodne izveštaje, javio je Vrhovnom štabu da je u toku 13. i 14. maja 5. crnogorska NOU brigada na komunikaciji Prijepolje—Sjenica vodila vrlo oštre borbe i da su neprijatelju naneseni novi gubici. Štab korpusa naglašava da se u svim tim borbama ističe i zaslužuje pohvalu 4. bataljon te brigade, a zatim obaveštava:

»Bataljoni te brigade kontrolišu sa južne strane komunikaciju Prijepolje—Sjenica, ali neprijatelj drži položaje sjeverno od komunikacije i tako uspijeva da se sa jačim motorizovanim snagama probije.

Dobro bi bilo da se dio Moračinih snaga sa sjevera uputi na ovu komunikaciju, jer bi u tom slučaju vjerovatno neprijatelj bio prisiljen ili da se izvlači iz garnizona Prijepolje—Pljevlja ili da ih pojača.

Peko«.

Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36: Knjigu poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 63 sa 108 grupa i br. 64 sa 109 grupa, od 14. maja 1944. i br. 66 sa 180 grupa, od 15. maja 1944; k. 184, f. 1, br. reg. 9: Knjigu primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 41 sa 63 grupe, primljen 14. maja 1944. u 16 časova

BR. 45

IZVEŠTAJ ŠEFA ODSEKA ZA NAORUŽANJE I UBOJNU OPREMU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O STRUKTURI NAORUŽANJA KOJE JE U UPOTREBI JEDINICA 1. PROLETERSKOG, 5. I 8. KORPUSA NOVJ I O NEOPHODNIM KOLIČINAMA MUNICIJE ZA TO NAORUŽANJE[1]

PROCENAT ORUŽJA RAZLIČITIH KALIBARA KOJE JE U UPOTREBI U I, V I VIII KORPUSU

I

Puške:	jugoslovenske i njemačke sistem Mauzer 7.9 mm	65.7%
	talijanske 6.5 mm	33.4%
	engleske 303 incha	0.9%
		100.0%
Puškomitraljezi:	Zbrojevke 7.9 mm	52.6%
	Njemački laki mitraljezi 7.9 mm	5,2%
	Talijanski laki mitraljezi Fiat 6.5 mm	32.5%
	Talijanski mitraljezi Breda 6.5 mm	8.3%
	Engleski puškomitraljezi Bren 303 inch-a	1.4%
		[100%]
Mitraljezi:	Breda 8 mm	56.8%
	Fiat 8 mm	14.6%
	Švarcloze 7.9 mm	28.6%
		[100%]
Teški bacači:	Štokbrand 80 mm	74 %
	Talijanski 81 mm	26 %
		[100%]
Laki bacači:	francuski 50 mm	10 %
	talijanski 45 mm	85.5%
	njemački 35 mm	4.5%
		[100%]
Protutenkovska oruđa:	puške M 40 18 mm	78.70%
	bacači Piat	0,95%
	top M 38, 37 mm	12.65%
	top Breda ili engl. 47 mm	2.90%
	top njemački 50 mm	3.85%
	protutenk. mitraljez 18 mm	0.95%
		[100%]

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3, br. reg. 7.

Brdski topovi 65 mm:	M 06	37.5%
	M 17	50 %
	M 18	12.5%
		[100%]
Brdski topovi 75 mm:	M 11 Ta	9.1%
	M 13	18.2%
	M 15	18.2%
	M 28	54.5%
		[100%]
Haubice: M 14/16 kal. 100 mm		100%

II

Pješadijska oruđa

Oruđa za municiju 7,9 mm: jugoslovenske i njemačke puške Mauzer, p. mitraljezi Zbrojovka, laki njemački mitraljezi, teški mitraljezi Švarcloze	63.25%
Oruđa za municiju 6.5 mm: talijanske puške, laki mitraljezi Breda i Fiat	33. 5%
Oruđa za municiju 8 mm (talijansku): teški mitraljezi Fiat i Breda	0.75%
Oruđa za englesku municiju 303 inch-a: engleske puške i puškomitraljezi Bren	2.5%
	100%

Bacačka i artiljerijska oruđa:

Teški bacači	27.5%
laki bacači	25.8%
protukolska oruđa	38.8%
artiljerijska oruđa	7.9%
	100%

Ovaj je pregled izrađen prema iskazima[2] o stanju naoružanja 1. III. 1944. [godine.][3]

14. maja 1944

Potpukovnik
Ing. Mile Ljubičić[4]

[III]

Približne trenutne potrebe municije u I, V i VIII korpusu (prema iskazima o naoružanju od 1. III. 1944)[5]

Ovdje navedene količine dostajale bi da se potpuno pokriju sve potrebe brigadnih i divizijskih komora, te korpusnih ubojnih slagališta.

(Brojke treba da posluže za približni razmjer potreba.)

Municija za Mauzer 7.92 mm	4,322.000
Talijanska municija 6.5 mm	1,991.000
talijanska municija 8 mm	468.000
engleska municija 303 inch	81.000
minobacačke granate 35 mm	1.300
minobacačke granate 45 mm	4.124
minobacačke granate 50 mm	780
minobacačke granate 81 mm	8.240
Zrna za protukolske puške M 40	3.075
Granate za protukolski top, Škoda M 38, kal. 37 mm	2.110
Granate za protukolski top, engleski ili talijanski 47 mm	322
Granate za protukolski top, njemački 50 mm	590
Granate za brdski top M 06, 65 mm	570
Granate za brdski top M 17, 65 mm	670
Granate za brdski top M 18, 65 mm	170
Granate za brdski top M 11 Ta., 75 mm	70
Granate za brdski top M 12, 75 mm	280
Granate za brdski top M 15, 75 mm	280
Granate za brdski top M 28, 75 mm	1.110

14. maja 1944.

Potpukovnik
Ing Mile Ljubičić[6]

---

[2] Reč je o tabelarnim pregledima.

[3] Pregledi o kojima je reč za 1. proleterski i 8. korpus NOVJ imaju ovde označeni datum i nalaze se u navedenom Arhivu u istoj kutiji i fascikli, zavedeni pod brojevima 1 (za 8. korpus) i 2 (za 1. proliterski korpus). Za 5. korpus NOVJ, pak, nije sačuvan pregled s navedenim datumom, ali postoji jedan pregled na kome nema datuma, koji je s propratnim aktom Štaba korpusa 8. marta upućen Vrhovnom štabu. Najverovatnije između njega i onog sa stanjem od 1. marta 1944. ili nema nikakve razlike (jer se njegova sadržina mogla saopštiti Vrhovnom štabu i telefonskom šifrom) ili je, pak, ta razlika neznatna. Taj pregled se nalazi u navedenom Arhivu, u istoj kutiji i fascikli, a ima registarski broj 3.

[4] Inž. Mile Ljubičić je tada bio šef Odseka za naoružanje i ubojnu opremu Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] Tekst u ovoj zagradi (zajedno sa zagradom) naknadno je precrtao mastilom načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ Arso Jovanović. On je takođe precrtao i naredne dve rečenice, a iznad reči »Municija« dopisao rimsku cifru: I.

[6] Datum i Ljubičićev potpis precrtao je mastilom Arso Jovanović, a umesto njih ćirilicom je dodao:

»Granate za haubice M 14/16 100 mm... 200

II

Neminovne i najnužnije svakodnevne potrebe za ishranu delova I i VIII korpusa ..... 10.000 kgr. rezervne hrane

Molimo da sa ovim stanjem upoznate vaše nadležne.«

Verovatno je načelnik Vrhovnog štaba s gornjim izmenama uputio službeni dopis Britanskoj vojnoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

BR. 46

PREDLOG NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 14. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O KONKRETNIM MERAMA KOJE TREBA PREDUZETI ZA POBOLJŠANJE PREHRANE JEDINICA 1. PROLETERSKOG, 5. I 8. KORPUSA NOVJ I DRVARSKOG GARNIZONA[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
— EKONOMSKO ODELJENJE —
II. OTSEK
Br. 374
14. maja 1944. g.

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Radi poboljšanja prehrane jedinica I, V, VIII korpusa i Drvarskog garnizona a u vezi prijedloga od 2. maja t.g., predlažem slijedeće mjere:

1.) Da se na teritoriji Krajine[2] hitno otpočne sa jednom širokom kampanjom za prikupljanje žita i variva putem dobrovoljnih priloga.

2.) Da se u duhu zaključaka sa sastanka u Sanici (održanog 8. V t.g.)[3] na teritoriji V korpusa produži sa prikupljanjem mesa putem rekvizicije (prvo bi se rekvirirala jalova stoka, a u nedostatku ove — po završetku sjetve — otpočeti sa rekvizicijom volova od onih gazdinstava koji imaju više od dva).

3.) Da V korpus uz potporu svojih jedinica ubrza sa prikupljanjem i prebacivanjem hrane[4] sa Kozare i da se, u skladu sa vojničkim mogućnostima, [jedinice] angažuju u prikupljanju i izvlačenju (već prikupljenog) žita iz Lijevča polja.

4.) Da se na sektoru koji kontrolišu jedinice X divizije[5] produži sa konfiskacijom imovine narodnih neprijatelja i otpočne sa jačom rekvizicijom žita i mesa. Jedinicama ove divizije staviti u zadatak da sektor između Kreševa, Fojnice i Visokog

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 5, br. reg. 55.

[2] Reč je o Bosanskoj krajini.

[3] O rezultatima rada i preduzetim merama u vezi sa savetovanjem u selu Sanici vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 1761, f. 6, br. reg. 30: izveštaj šefa Ekonomskog odseka Vojne oblasti 5. korpusa NOVJ od 23. maja 1944. godine.

[4] Smisao ovog dela rečenice jeste: da se Štab 5. korpusa angažuje na organizovanju što bržeg prikupljanja i prebacivanja hrane.

[5] Njene jedinice su tada dejstvovale u centralnoj Bosni.

što bolje iskoriste i na isti primijene odgovarajuće ekonomske mjere. Prikupljena hrana sa ovoga terena prebacivala bi se najvišim dijelom u pravcu jedinica I korpusa, odnosno Krajine, a samo najmanji dio, uz redovno prikupljanje sa terena, ostavljao [bi se] za potrebe jedinica X divizije.

5.) Da naše jedinice uspostave što jaču kontrolu (makar povremenim dnevnim ili noćnim upadima) na sektor Livanjskog i Duvanjskog polja i Buškog blata.

6.) Da se na pijacama u Ključu i Sanskom Mostu otpočne sa otkupom svih vrsta namirnica.

Radi organizovanijeg sprovođenja svih prednjih zadataka, radi pravilnog rasporeda hrane i ujednačenja ishrane jedinica I i V korpusa predlažem da se formira jedna komisija, u koju bi ušli komandant Vojne oblasti V korpusa[6], šef Ekonomskog otseka iste oblasti[7], jedno lice iz E. O. V. Š. — major Miloš Radović[8]. Ova komisija trebala bi da rukovodi svim poslovima oko prikupljanja i razdiobe hrane za vojsku a nalazila bi se na mjestu odakle bi mogla najlakše i najbrže imati vezu sa svim organima kojima se po ovom prijedlogu dodijele zadaci. Ovoj komisiji I korpus treba da stavi na raspolaganje načelnika Intendanture majora Savićevića[9], zastavnika Vladu Pejakovića, starijeg vodnika Radomira Milašinovića, a iz ovog Odeljenja ušli bi kao organi komisije: major Dragić Tomić, kapetan Pavle Mašanović i kapetan Slobodan Pilipović (koji se sada nalaze na zadatku kod X divizije). Ostalo rukovodstvo i tehničko osoblje dao bi V korpus.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Načelnik—pukovnik:
Mitar Vujović

[10] Po naređenju druga maršala[11] izdato je Ekonomskom odeljenju dva miliona kuna. Sve druge mere predviđene ovim pismom odobrene su. — 15. V 44. **A. Ranković**

---

[6] Komandant Vojne oblasti 5. korpusa NOVJ tada je bio Nikola Karanović.

[7] Šef Ekonomskog odseka Vojne oblasti 5. korpusa NOVJ tada je bio Đuro Bačkonja.

[8] Miloš Radović je tada bio zamenik šefa Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[9] Đorđije Savićević Đoka.

[10] Tekst koji sledi dopisao je (mastilom, latinicom) Aleksandar Ranković.

[11] Josipa Broza Tita.

BR. 47

IZVEŠTAJ ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE MATA JAKŠIĆA OD 14. MAJA 1944. MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O ZAJEDNIČKOM SASTANKU VOJNE MISIJE I ŠTABA GENERALA HENRIJA VILSONA U VEZI SA ZBEGOM IZ JUGOSLAVIJE I OBAVEŠTENJE O SMEŠTAJU, SAMOUPRAVI I MORALNO-POLITIČKOM STANJU TOGA ZBEGA[1]

Major Mato A. JAKŠIĆ
član Vojne misije
N.K.O.J. u Vel. Britaniji

Kairo, 14. V 1944.
Br. 1

PRETSJEDNIKU NACIONALNOG KOMITETA
POVJERENIKU ZA VANJSKE POSLOVE
GENERAL-MAJORU VLATKU VELEBITU
OBLASNOM N.O.O. DALMACIJE
ZASTUPSTVU NACIONALNOG KOMITETA — BARI

Predmet: Izvještaj o zbjegu iz Jugoslavije

I.

Vojna misija, na čelu sa general-majorom Velebitom[2], stigla je u Alžir avionom iz Bari 17 aprila u 11 1/2 sati. 19 Aprila poslije podne bila je zakazana konferencija između štaba generala Wilsona[3] i Misije. Na konferenciji su uzeli učešća svi zainteresovani članovi štaba generala Wilsona /oko 20 engleskih i američkih generala i isto toliko viših oficira/, kao i brigadir Mac Lean[4] i pukovnik Dicken[5], a od Misije: general-major Vele-

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 78, f. 3, br. reg. 32.
U istom Arhivu, kutiji i fascikli, pod br. reg. 34, nalazi se jedan prepis originala, od maja 1944. godine.
[2] dr Vladimir Velebit Vlatko.
[3] Henri Vilson (Sir Henry Maitland Wilson) tada je bio vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje.
[4] Ficroj Maklejn (Fitzroy Maclean) tada je bio šef Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.
[5] Džon Dikin. Potpunije o njemu vidi 4. primedbu uz dok. br. 91 u 12. knjizi ovoga toma.

bit, pukovnik Lazarević[6] i majori Vogelnik[7] i Jakšić[8]. Pored ostalih tačaka dnevnog reda, raspravljalo se i pitanje zbjega. Po ovoj tački dnevnog reda, a po naređenju general-majora Velebita, ja sam podnio referat. Prikazao sam kako se zbjeg organizuje i izvlači i kako se, preko Visa, upućuje u južnu Italiju. Kako ovaj posao vrši Oblasni N.O.O. Dalmacije po uputama koje prima od Nacionalnog komiteta, u Italiji zbjeg prihvaća Zastupstvo Nacionalnog komiteta u Bari i, uz saradnju i pomoć savezničkih vlasti, osigurava dezinfekciju i dezinsekciju, kao i ishranu i smještaj izbjeglica. Zbjegom u Italiji upravlja Centralni odbor zbjega /C.O.Z./, koji rukovodi životom izbjeglica u prihvatnim logorima; pomaže savezničkim vlastima pri raspodjeli odjeće; organizuje kulturni život zbjega, vrši disciplinsku vlast u zbjegu, raspoređuje zbjeg i priprema ga za daljnje prebacivanje u Afriku, koje se vrši brodovima u konvoju. Vodeći računa o svim ratnim teškoćama, ti poslovi su se dosad obavljali zadovoljavajućim rezultatima zahvaljujući savezničkoj pomoći, kao i tome što su naše vlasti tu, na domaku, da priskoče svaki put kad se ukaže koja greška ili koji nedostatak koji se odmah ukloni ili popravi. Iskoristio sam ovu priliku da savezničkim pretstavnicima iskažem zahvalnost naših naroda i naših narodnih vlasti kao i samih izbjeglica za pomoć koju oni ovim svojim radom pružaju našem ispaćenom narodu i u kratkim potezima sam iznio pred konferenciju sliku strašnog terora koji nad našim narodima sada vrše Nijemci, četnici Draže Mihajlovića i ustaše, i moglo se opaziti da je to imalo efekta na one koji su slušali. U nastavku sam istakao kako naši pretstavnici u Italiji i narodne vlasti u zemlji imaju vrlo slabe, skoro nikakove, vijesti o životu i radu naših izbjeglica u Africi, a tako isto i naš zbjeg u Africi nema nikakove veze sa našim pretstavnicima u Italiji i narodnim vlastima u zemlji. Da je stoga Nacionalni komitet stavio Vojnoj misiji [NOVJ] u dužnost brigu oko zbjega, a meni lično da je povjeren zadatak da pođem u Kairo i da tamo, kao član Misije, stupim u kontakt sa odgovornim vlastima, radi što korisnije koordinacije rada i što uspješnije pomoći našim izbjeglicama. Molio sam da se to primi na znanje, da mi se omogući polazak u Kairo i da se savezničkim vlastima u Kairu preporuči da mi pri izvršavanju moga zadatka budu u svemu pri ruci /što je naknadno bilo sve i izvršeno/. Dalje sam postavio traženje da se između Kaira i Barija, te Alžira, osigura jednom našem kuriru, koji bi nosio našu službenu poštu, povremeno jedno mjesto u avionu. Prelazeći na

[6] Božo Lazarević.
[7] Adolf Vogelnik Dolfe.
[8] Mato Jakšić.

raspravljanje o stanju zbjega u Africi kazao sam da u pomanjkanju obavještenja ne možemo govoriti sa punim poznavanjem prilika, ali iz nekih izvještaja koje imamo proističe da pustinjska klima ne odgovara životnim uslovima na koje je naš narod navikao i da bi život u pustinji mogao da ima štetnih posljedica po naše izbjeglice. Zamolio sam prisutne da već sada imaju to u vidu i po mogućnosti već sada odrede neko drugo mjesto za smještaj naših izbjeglica, gdje bi bilo više zelenila i gdje bi klimatski uslovi bolje odgovarali navikama našeg naroda, pridržavajući za nas pravo da ovu našu molbu pretvorimo u formalno traženje, ukoliko uvidom na licu mjesta utvrdimo da bi daljnji boravak naših izbjeglica u pustinji mogao imati ozbiljnih posljedica po njihovo zdravlje. Prisutni su pravilno shvatili ovu našu brigu, ali su nas uvjeravali da život u pustinji, kolikogod neugodan, nije opasan po zdravlje i iznosili su kako je sadašnji smještaj izbjeglica najbolji mogući u današnjim prilikama. Pitanje je ostalo otvoreno, s tim da mi pregledamo logore i sami se uvjerimo o stanju.

Po ostalim pitanjima zbjega, u pomanjkanju vijesti, nismo htjeli da ulazimo. Istaklo se je da se zbjeg upravlja autonomno po svojim odborima koji su sastavljeni od ljudi biranih i izabranih u zemlji, koji su za svoj rad diretkno odgovorni višim vlastima u zemlji i svome narodu. Istakli smo također da imamo osjećaj da stvari uglavnom idu dobro, a da izvjesna trvenja u koliko ih ima ili u koliko ih je bilo treba pripisati uzajamnom nedovoljnom poznavanju i istakli smo vjeru da se ti nedostaci mogu ukloniti uzajamnom dobrom voljom i vremenom kao i boljim uzajamnim upoznavanjem, u čemu smo se svi složili. Podvukli smo činjenicu da pri ovome mnogo smeta nesavjesna i štetna propaganda izbjegličkih četničkih krugova koji hoće da stave razdor između našeg naroda i saveznika, kao i da se oni pri tome služe raznim neistinama, što smo potkrijepili primjerima. Obavijestili smo konferenciju da smo, organizujući zbjeg u zemlji, bili prisiljeni da sobom povedemo neke ustaški i četnički raspoložene pojedince, da bi za slučaj neprijateljskog upada sačuvali preostali narod od provokatora i špijuna i da su baš ti pojedinci u onom broju /100/ onih koji su od izbjegličke vlade izvučeni između 18.000 naših izbjeglica u El Shattu. »Mi smatramo dužnošću da vas na to upozorimo i da skrenemo vašu pažnju na petokolonaško i kvislinško porijeklo tih ustaških i četničkih simpatizera, a nama nije mnogo krivo što ste nas oslobodili dužnosti da mi na njih pazimo« — završio sam svoje izlaganje, a cijela konferencija je to prihvatila veselim smjehom.

Postavljeno nam je bilo pitanje koliko računamo da bi još moglo biti izbjeglica. Naš odgovor je bio da je naša politika

zbjega uslovljena jačinom neprijateljskog terora i dok smo ranije nastojali da broj izbjeglica bude što manji, danas nastojimo da što više ljudi izvučemo iz sigurne smrti koja ih čeka ulaskom neprijatelja u njihov kraj. Odgovor je također uslovljen i našim mogućnostima izvlačenja. Složili smo se da bi trebalo računati sa približnim mjesečnim prirastom od 5000 lica i konferencija se složila da se u tom pravcu preduzmu potrebne dispozicije, uvijek pod pretpostavkom da ta iznesena cifra ne može da nas vezuje i da ćemo mi nastojati da izvučemo što više naroda i tako spasimo od sigurne smrti, što je naišlo na potpuno razumijevanje svih prisutnih.

Izvjesnu slabu volju je pokazao pretstavnik ratne mornarice, koji je, na traženje generala Velebita da nam se osiguraju manji a brži brodovi radi snabdijevanja jedinica i naroda uz obalu, odgovorio da je to nemoguće, jer da oni raspolažu samo brodovima bržim koji imaju minimalnu nosivost od manje od 10 tona. Na to sam ja kazao da bi to bilo taman ono što bi nama trebalo, a on je nadodao da ti brodovi ne nose više od 5 tona, a ja sam istakao da bi baš 5 tona ili možda još bolje i 3 tone nosivosti nama odlično odgovaralo za snabdjevanje obale noću, a što bi moglo tokom same noći da se i prenese i brzo skloni. Pošto više nije mogao da snizuje nosivost brodova, kazao je da su takvi brodovi nama stavljeni na raspolaganje na Visu /što nije tačno/ i da se on čudi zašto se oni ne upotrebljuju; »vjerojatno zato«, nadodao je, »što ne odgovaraju svrsi«. Konferencija je odlučila da se to razvidi i da se ti brodovi stave nama na raspolaganje.

Docnije sam sa nekoliko članova [Wilsonovog] Štaba razgovarao o problemu izbjeglica i oni su svi uvjeravali u njihovu dobru volju. To isto uvjeravanje je izrazio i general Wilson u razgovoru prilikom večere koju je priredio Misiji 21 aprila. Sin generala Wilsona /major[9] u Štabu/ je pokazao veliki interes za naš zbjeg i uvjeravao me da će moj zadatak u Kairu naići na puno razumijevanje i podršku savezničkih vlasti. To isto uvjerenje je opetovao i državni podsekretar za municiju g.[ospodin] Lendis[10], zet g. Churchilla[11], koji je za vrijeme večere sjedio pored mene i s kojim sam imao vrlo interesantan razgovor, u kojem me je uvjeravao o prijateljskom raspoloženju engleskog naroda i engleskih političkih krugova prema nama. Među ostalim, kazao mi je kako bi rado za vrijeme svog boravka u Italiji pošao u Jugoslaviju za kraće vrijeme. Ako mu to bude moguće, kazao je, učiniće to bez prethodnog odobrenja vlade,

---

[9], [10], [20], [22], [29], [33] i [35] Nije ustanovljeno ime.
[11] Vinston Čerčil, predsednik vlade Velike Britanije.

koja mu to unaprijed ne bi dozvolila, ali poslije svršenog čina neće mu prebacivati.

Napominjem da smo u svim razgovorima isticali anomaliju da je u Kontrolnoj komisiji u Napulju, kao i u Merru-i[12] i u UNRRA-i,[13] zastupljena izbjeglička vlada, a svi poslovi koje te organizacije vode sa Jugoslavijom obavljaju se preko nas.

II.

U Kairo smo stigli 23 aprila u 10 sati. Idućeg dana posjetio sam Merru, koja vodi brigu o našim izbjeglicama. Na čelu Merre nalazi se g. Matthews /Englez/ a brigu o jugoslovenskom zbjegu vodi g. Pickard /Englez/. Bio sam od njih vrlo susretljivo primljen. Sa njima sam razgovarao o problemima zbjega. Bili su zadovoljni dolaskom Misije i izrazili su zadovoljstvo što je jedan član Misije određen da vodi brigu o zbjegu. Kazali su mi kako je u početku bilo manjih nesporazuma. Ja sam to pripisivao uzajamnom nepoznavanju, izvjesnoj obostranoj krutosti i škodljivim uticajima izbjegličkih krugova, u čemu smo se uglavnom i složili. Njima je kao Englezima bila čudna naša jedinstvenost i, menžirani sa strane, bili su skloni da vjeruju da naše brižno čuvanje te jedinstvenosti, koje se manifestira u naročitoj osetljivosti za sve što se odnosi na našu samoupravu u zbjegu, treba pripisati utjecaju jedne određene političke grupe, koja hoće da spriječi svako političko razmimoilaženje i diskusiju i da zadrži svu vlast u svojoj ruci. Nisam štedio vremena ni argumenata da im potanko objasnim liniju naše narodno-oslobodilačke borbe, teške uslove pod kojima se ona razvijala, patnje naroda, organizaciju naše narodne vlasti, njenu široku demokratsku platformu, konstantno nastojanje neprijatelja da nas razjedine i naše napore da to spriječimo, što je sve rezultiralo u jakoj povezanosti svih narodnih pozitivnih snaga i što se manifestira u jedinstvenosti našeg borbenog fronta. I dok su oni ranije zazirali od te naše jedinstvenosti, koja im se prikazivala kao plod diktatorskih težnji jedne određene grupe, oni danas, pravilno obavješteni, počinju da shvaćaju suštinu naše borbe i naša uska povezanost počima da im biva simpatična, oni je poštuju, a kao praktičarima dobro im dolazi, jer osigurava miran i sređen život pod teškim uslovima logora i pustinje. Oni nas, dabome, još uvijek posmatraju strogim kritičnim okom i budno

[12] Skraćenica za Middle East Relief γ Refugee Administration (Uprava na Srednjem istoku za pomoć izbeglicama).

[13] Skraćenica od United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu).

prate naš rad. Ali C.O.Z.[14], naročito pridolaskom drugova Markića[15] i Barbića[16], svojim pravilnim radom, svojom elastičnošću i pravilnom primjenom linije N.O. borbe ulijevaju sve više i više povjerenja engleskim komandantima logora. G. Mathews mi je opetovano kazao kako su oni u početku bili skeptični prema našem samopouzdanju u našu samoupravu /Englezi ne vole kad neko mnogo ističe svoje samopouzdanje/, ali kad su vidjeli da mi možemo sami da se upravljamo, da je njima samo prijatno da nam pri tome pomognu. Englezi su mi se žalili na izvjesnu krutost naših odbora u prvom početku, a naknadno sam u radu sa C.O.Z. potvrdio[17] da su mnoge njihove zamjerke u tom pogledu bile osnovane. Položaj se je sada znatno promijenio nami u korist, naročito pridolaskom gore pomenutih drugova, u koje naši saveznici imaju puno povjerenje. Na nama će biti da naše riječi pravilnim radom dokažemo i na djelu, a u tome će nam mnogo pomoći i to što sada nije više u Kairu g. Stevenson[18], britanski ambasador pri izbjegličkoj vladi, koji je lično mnogo doprineo zaoštravanju odnosa između C.O.Z. i engleskih kontrolnih organa u prvom početku, prikazujući našu borbu i našu povezanost kao diktatorske težnje jedne partijske grupe, što je našim saveznicima bilo vrlo zazorno. Dabome da će biti potrebno još mnogo i vremena i rada dok se unište sve sumnje, ali iz svakodnevnih kontakta sa zbjegom, sa Merrom i sa engleskim komandantima logora stičem uvjerenje da se odnosi svakog dana popravljaju i da su naši saveznici voljni da nam u granicama ratnih uslova u svemu pomognu. Ja vjerujem da se mi danas krećemo putem da sve probleme riješimo obostranom dobrom voljom i obostranim povjerenjem, a ako u tome uspjemo, mi ćemo dati najveću pomoć našem zbjegu, a u očima cijelog svijeta ćemo izvojevati jednu novu pobjedu, jer naš zbjeg počima danas mnogo da interesuje čitavu svjetsku javnost i dostojno držanje našeg naroda u zbjegu ispunjava divljenjem

[14] Centralni odbor zbega (COZ). Sačinjavali su ga predsednik (Ivo Markič), sekretar (Mate Barbić) i pet članova (Zvonko Bešker, Mate Plosnić, dr Milivoj Visković, Ivan Jurlina i Marin Franičević). COZ je imao šest odela: Upravno-administrativni sa 7 odseka (administrativni, sudski, poštu, partizansku stražu, upravu kancelarije COZ, anagrafski, statistički), Gospodarski sa 4 odseka (za ishranu, blagajnu, magazin, za kantine), Tehnički sa 6 odseka (za planove, za izvođenje, za radne službe, za radionice, za vezu s engleskim vlastima, za promet), Zdravstveni sa 2 odseka (higijenski, opšti zdravstveni), Prosvetni sa 4 odseka (za škole, za vanškolski rad, verski, sportski) i Propagandni sa 3 odseka (za usmenu propagandu, za štampu, za umetnost). Na čelu svakog odela nalazio se po jedan član COZ-a.

[15] Ivo Markić.

[16] Mate Barbić.

[17] Utvrdio (ustanovio).

[18] Ralf Stivenson (Ralph Stevenson).

sve naše prijatelje a ulijeva poštovanje i našim najvećim neprijateljima.

General-major Velebit, koji je sa pukovnikom Lazarevićem stigao u Kairo dan iza nas, posjetio je sutradan g. Matthewsa. Generala[19] i mene je g. Matthews lijepo primio i ponovio je svoje zadovoljstvo za dolazak Misije i izvijestio je generala o stanju u zbjegu, izjavljujući da je ono zadovoljavajuće. Primio je na znanje moju funkciju i obećao punu pomoć, ističući poteškoće, naročito u pogledu dobave robe potrebne za izdržavanje zbjega. Ovom prilikom napominjem [da] se sve ono što je potrebno za zbjeg dovodi iz Amerike i iz kolonija brodovima, jer Merra ima ugovor sa Egipatskim vlastima da ništa neće kupovati u Egiptu, kako se lokalne cijene ne bi povisile.

Dobio sam propusnicu za naše izbjegličke logore, permanentnu, za neograničen broj posjeta, izdatu od Državnog Ministra /britanskog/ za Srednji istok /službenu/. Od Glavnog Britanskog Štaba za Srednji Istok sam dobio na raspoloženje automobil sa 6 sjedišta, koji je stalno na raspoloženju Misiji za 1 mjesec dana /naknadno će se produljiti/. To nije išlo brzo, ali konačno sam ipak dobio stalna kola /u Kairu je veliko pomanjkanje kola/.

III.

Smještaj zbega. Zbjeg iz Jugoslavije nalazi se u dva logora, ili [bolje reći] razdijeljen je u dvije grupe logora. Veći dio /nešto manje od 20.000/ nalazi se u El Shattu, na Sueckom kanalu; dok se manji dio nalazi u El Katatbi, između Kaira i Aleksandrije /oko 5.000 lica/. El Katatba se sada osposobljava da primi još 10.000 izbjeglica i tamo bi trebalo da budu smještene one izbjeglice koje naknadno stignu.

Oba logora su u pustinji, bez zelenila. Izbjeglice stanuju po šatorima — 20 u svakom šatoru. Pored šatora za stanovanje, ima šatora za škole, radionice, crkvu, trpezarije itd. Pored šatora ima i izgrađenih zgrada, koje se upotrebljavaju za razne svrhe: kulturni dom, uprava logora itd.

Logor u El Shattu je stariji. Prednosti logora u El Shattu su u tome što on leži na samom kanalu i ima mali pojas mora što na naše primorce naročito ugodno djeluje. Oni mogu tamo da se i kupaju i pomalo i ribu da love. U El Shattu su dani vrlo topli, ali su zato noći vrlo ugodne i hladne. Mane logora u El Shattu su da nema mnogo izgrađenih zgrada.

[19] Odnosi se na dr Vladimira Velebita.

Logor El Katatba počeo je da prima naše izbjeglice tek pred nekoliko dana. Prednosti logora u Katatbi su u tome što ima veći broj izgrađenih zgrada i što ima jedan pustinjski vrt, koji može da se obrađuje, što će biti prijatno našem seljačkom svijetu, jer će tu naći nekog zanimanja. El Katatba nema mora i to joj je mana. Dani su tamo nešto manje topli nego u El Shattu, ali su zato noći manje svježe. Po klimatskim prilikama oba su logora slična.

Vode u oba logora ima dovoljno. Opskrba vodom vrši se kanalizacijom provedenom cijevima. Voda je dobra i zdrava /filtrirana nilska voda/.

Mane života u pustinji su u prvom redu vrućina, zatim pomanjkanje svakog zelenila i sjene, jednoličnost okoline, pijesak koji se praši itd.

Prednosti su u suhoj, zdravoj klimi a život u pustinji omogućava bolje održavanje discipline, nemogućnost krađe i prema tome konflikta sa okolinom. Potpuna ocijepljenost od vanjskog svijeta upućuje zbjeg na svoj vlastiti život, što se pokazalo kao korisno.

U jednu riječ, uslovi života u pustinji nisu onako loši kako se oni u prvi mah prikazuju. Svakoga koji po prvi put dođe u pustinju zahvati nelagodnost i melanholija, ali kroz najkraće vrijeme čovjek se privikne na pustinju i počne težiti za što boljim organizovanjem života, u čemu su naši izbjeglice pokazali velike snalažljivosti. Jedini je problem pomanjkanje raznih materijala za razne radne aktivnosti, jer ljudi hoće da rade, ali nemaju počesto što da rade.

Poslije razgovora sa mnogim pojedincima u logorima, kao i poslije dugih savjetovanja sa odborima, stiče se uvjerenje da pored svojih mana pustinja ima i svojih prednosti. Kad se nekoga u logoru pita kako mu je, on ponosno odgovara: da mu je dobro, a kad pomisli na svoje koje je ostavio u domovini — da mu je odlično. Svi izbjeglice, u velikoj većini, izgledaju odlično. Savezнички oficiri nas uvjeravaju da neće gore biti ni u ljetu. Na osnovu svih tih saznanja i svih tih iskustava mišljenja sam da ne bi bilo uputno da od saveznika tražimo premještaj zbjega. Kad god se to pitanje povuče, oni nas dovuku pred geografsku kartu i dokazuju nam da su to ipak najzdraviji krajevi. Po svim tim logorima logorovala je doskora engleska vojska. Oni tvrde da i kad bi bilo moguće da se zbjeg smjesti negdje u deltu [Nila] to bi bili močvarni i bolesni krajevi i bolesti bi se naglo razvijale. Eventualni premještaj u Palestinu oni odbijaju radi političkih razloga, a i tamo bi kažu nam logori bili u pustinji, za koju tvrde da je još manje gostoljubiva od egipatske. Neki govore o eventualnom smještaju u Keniji, ali ni to ne bi bilo ni-

kakvo riješenje, prvo što bi u Keniji trebalo sve iznova izgraditi i urediti, a to bi moglo da bude tek kroz nekoliko mjeseci, zatim bi dolazio prelaz Ekvatora, velike ljetne vrućine, malarija i tropske bolesti itd. što bi sve bilo vrlo opasno. Isto tako nije za nas [prihvatljiv] ni predlog prenošenja zbjega u Rodeziju, jer bi sve to i psihološki loše djelovalo na izbjeglice. Prenošenje u Alžir ili Tunis, koje pitanje je raspravljano i na konferenciji u Alžiru, naši saveznici su odbili motivacijom da pored političkih poteškoća ti krajevi oskudijevaju vodom. Mišljenja sam radi svih ovih razloga da to pitanje i dalje ostane otvoreno bar dok sa sigurnošću ne pronađemo neko mjesto koje ne bi imalo mane pustinje, ali gdje ne bi izgubili ni prednosti koje nam pruža pustinja. Pod ratnim uslovima u kojima živimo današnji smještaj se ipak prikazuje kao možda najpovoljniji, barem u koliko se dosada moglo zapaziti. Pod još gorim pustinjskim uslovima žive već nekoliko godina i poljski i grčki izbjeglice.

Prvenstveno je bilo riješeno da se svi naši izbjeglice smjeste skupa u El Shattu, ali kad se njihov broj počeo da povećava, naši saveznici su poslije dugih raspravljanja i konferencija donijeli odluku da se zbjeg podijeli i to tako da El Shatt primi 10.000 a isto toliko i Katatba. Nije mi bilo neugodno konstatovati sa kojim žarom su engleski komandanti logora se borili dokazujući svaki prednosti svoga kampa, a da bi oni dobili jugoslovenske izbjeglice koje se preporučuju i svojim radom i svojom disciplinom i svojom čistoćom i postaju sve više i više popularne.

Komandant logora u El Shattu je engleski major Langman[20]. To je mladi engleski konzervativac, koji je u početku vrlo skeptično gledao na naš zbjeg. Sa odborom[21] je u početku dolazio do nesuglasica i on je pomogao onoj 180-rici da izađu iz našeg zbjega. Sada se i kod njega osjeća izvjestan obrt. On sada poštuje i podržava našu samoupravu i kad se pojavi slučaj da se neko njemu direktno žali, on dotičnog upućuje na odbor i sve stvari rješava u saglasnosti sa odborom.

Komandant logora u Katatbi je stariji engleski major Butt[22]. On je od prvog dana svesrdno prihvatio našu samoupravu, u svemu podržava odbor i odbor je sa njim vrlo zadovoljan. Sve stvari rješava samo preko odbora i svojim oficirima ne dozvoljava da direktno raspravljaju sa odborom, nego samo njegovim posredstvom.

---

[21] Ovde je verovatno reč o Logorskom odboru.

IV.

Samouprava. Unutrašnja uprava vrši se preko Centralnog odbora zbjega, koji je odgovoran za čitav zbjeg iz Jugoslavije. C.O.Z. je postavljen između izbjeglih odbornika iz raznih krajeva Dalmacije, koji su u svojim krajevima bili izabrani od naroda i upućeni su u inostranstvo da rukovode zbjegom. Tu ima članova okružnih, kotarskih, općinskih i mjesnih N.O.O.-a. Čitav zbjeg je dosada razdijeljen na 4 logora /3 u El Shattu i 1 u Katatbi/. Logorskim odborima upravlja logorski odbor zbjega, koji je za svoj rad odgovoran C.O.Z. Svaki logor je razdijeljen na rejone /po 3—4 rejona na logor/. Rejonima upravljaju rejonski odbori zbjega, koji su za svoj rad odgovorni logorskom odboru. Logorski i rejonski odbori su također sastavljeni od izabranih odbornika koji su sa zbjegom došli iz domovine. Rejoni se dijele na šatore, a u svakom šatoru ima odgovorno lice koje odgovara za svoj šator pred rejonskim odborom. Čitava ova organizacija pravilno funkcioniše, a u radu je pomažu masovne organizacije A.F.Ž.[23] i U.S.A.O.J.[24], koje su organizovane po jednakom principu kao i odbori zbjega. Odbori svoj rad vrše preko odjelâ koji su organizovani na istom principu kao i N.O.O.-i u zemlji. U svakom odjelu radi komisija.

Pored naših narodnih vlasti, postoji i saveznička uprava, koja se brine za potrebe zbjega, nabavu hrane i materijala itd.

Rad u logorima osigurava Partizanska straža, odgovorna C.O.Z.

V.

Političko stanje zbjega je u glavnom zadovoljavajuće. Zbjeg je u ogromnoj većini sastavljen iz članova porodica naših boraca i usko je povezan uz narodno-oslobodilačku borbu. Po svom socijalnom sastavu on je u velikoj većini seljački. Među splitskim zbjegom ima jedan dio inteligencije i imućnijih građanskih slojeva, a neki među njima su izbjegli uglavnom ispred neprijateljskog bombardovanja. Među tim dijelom zbjega, i među viškim zbjegom, koji je većinom silom evakuisan, ima izvjestan broj nezadovoljnika, ali njihov broj nije velik — svega možda nekoliko stotina /4—500/. To su većinom ljudi koji nisu prošli kroz borbu i ne znaju nevolje rata, pa se teško privikavaju na uslove pustinjskog života. Ovo stanje iskorišćavaju neki nama neprijateljski raspoloženi ljudi. Oni govore ovim nezadovoljni-

[23] Antifašistički front žena.

[24] Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije.

cima da ako se izjasne protivu nas, da će dobiti podršku izbjegličke vlade, da će biti izvedeni iz logora i da će živjeti pod povoljnijim uslovima. Pored ovakvih, ima i onih koji su nezadovoljni radom pojedinog odbora ili pojedinih odbornika. Sva ta nezadovoljstva tinjaju i neki zlonamjerni ljudi pokušavaju da to iskoriste. Treba napomenuti da među izbjeglicama ima 2—3 koji su kao sumnjivi bili hapšeni i isljeđivani od naših vlasti u zemlji. Ni jedan od njih se ne izjašnjava protivu N.O. borbe, ali se prikrivaju pod plaštom neke »demokracije« i tvrde da mi nismo demokrate. Jedan među njima, na pr., tvrdi da je odan N.O. borbi, ali da je nacionalista i da je pristaša kralja Petra. Kod nekih je povrijeđena ambicija time što nisu na nekim odgovornim položajima. S druge strane ima grešaka i od strane ponekih nižih odbora i pojedinih odbornika, koji su često dosta kruti, a pokatkad i oštri i surovi. Narod u zbjegu vidi sve ovo, pa reagira na svoj način i često puta svaki ispad, možda ponekad i opravdani ispad pojedinog nezadovoljnika karakteriše kao petokolonaški i izdajnički, što ove opet vrijeđa. S druge strane, agenti izbjegličke vlade pokušavaju da sva ova nezadovoljstva iskoriste ne bi li stvorili zbrku u našim redovima. Oni tako ubacuju razne krilatice među zbjeg: u Italiji tvrde da saveznici namjerno tope brodove sa našim zbjegom, a u Africi prijete da će saveznici bombardovati zbjeg ako se ne izjasne za izbjegličku vladu, a da ga dovode u pustinju zato što nas mrze i hoće da nas unište. Ali uprkos ovih pojava, ovakvo stanje u osnovi ne treba mnogo da nas uznemiruje. Preko odbora i masovnih organizacija utiče se na narod da izbjegava svako vrijeđanje. Pravilnim objašnjavanjem raskrinkava se štetni rad neprijateljskih provokatora. Svakom se daje mogućnost da se žali protiv eventualnih nepravilnosti odbora i odbornika i te žalbe se savjesno ispituju. Ambiciozne, a sposobne i dobronamjerne, se pomalo uvodi u rad i stvaraju im se odgovorni položaji u knjigovodstvu, statistici, higijenskim odborima, radnim ustanovama itd. Priređuju se priredbe po logorima i zborovi na kojima se narod upoznava sa stanjem u zemlji i u zbjegu. Sve ove mjere imaju korisnog uticaja i broj nezadovoljnika svakim danom sve više i više opada, pa ako se ovako produži, a treba da se produži, njihov broj će se sniziti na minimalni broj nezadovoljnih pojedinaca, sa kojima će se stvar pojedinačno raspraviti, pa ih se do potrebe može i odstraniti iz zbjega ako oni to budu tražili. Preporučamo Oblasnom N.O.O. Dalmacije da sa Visa ne upućuje u zbjeg sve ovakve sumnjive elemente i da sa narodom Visa upućuje uvijek i nekog uticajnog odbornika u kojeg narod ima puno povjerenje, jer oni koji su dosada došli nisu najbolji.

Inače zbjeg daje pravu sliku jedinstvenosti N.O. fronta u zemlji i pojedini nezadovoljnici nikako ne dolaze do izražaja. Zbjeg je uglavnom sastavljen iz porodica naših boraca i daje odličnu sliku borbenosti i odlučnosti našeg naroda da u borbi istraje, što vrlo ubedljivo i dostojanstveno djeluje, naročito na strane novinare koji često posjećuju logore.

Izučava se i mogućnost učvršćenja i osvježavanja odbora Izborima. Tu nailazimo na teoretsku zamjerku da li je demokratski princip više osiguran upravom koju provode odbornici izabrani u zemlji od cijeloga naroda, nego upravom koju bi provodili odbornici birani izborima u samom zbjegu, koji je u ogromnoj većini sastavljen od djece, žena i iznemoglih staraca. Ta pitanja se izučavju, pa vas molimo da nam i vi date vaše mišljenje po tome. Napominjemo da bi izborima brižno pripremljenim uspjeli da učvrstimo naše odbore, a da bi to bio i jedan politički uspjeh koji bi dokazao široku demokratsku osnovu našeg pokreta i povezanost svih slojeva naroda uz našu borbu. Naročito se ugodno dojimlje stranih novinskih dopisnika da na odgovornim položajima u našem zbjegu nailaze na seljake, radnike, intelektualce, svećenike, trgovce, umjetnike, sudije itd. Oni to brižno prate i bilježe i u tom pogledu nam odaju puno priznanje.

VI.

Zdravlje je zadovoljavajuće. Svaki zbjeg kako stigne biva cijepljen i tad se usljed reakcije čitav zbjeg razboli za 3—4 dana. Ali kad to prođe, izbjeglice počinju da se oporavljaju i blagodareći dobroj ishrani njihovo se stanje vidno popravlja tako da je opći izgled zbjega vrlo dobar. Hrana je dobra i obilata. Sljedovanja kruha su uvećana. Svi se hvale na hranu i kažu da im i preostaje. Klima je dobra i zdrava. Tuberkulozni dobro izdržavaju osim nekoliko slučajeva otvorene tuberkuloze /dosada 6/, ali kad sam povukao to pitanje naši saveznici su nam obećali da će nastojati da te pojedine slučajeve upute u neki sanatorij. Zdrava djeca se odlično razvijaju. Jedini problem postoji u pogledu bolesne i rahitične djece, koje ima 1.500 odprilike. Pitanje [je] kako će ova djeca izdžati ljetne vrućine. Naši ljekari koji nemaju iskustva sa pustinjskom klimom zabrinuti su. Savezнички ljekari također povlače to pitanje, ali nas uvjeravaju da osnivanjem posebnih kuhinja za djecu i prikladnijom ishranom taj se problem dâ riješiti i kažu nam da za to ne treba mnogo da brinemo. U Merri se sada održavaju ljekarska savjetovanja u tom pogledu i obećano nam je da će se u tom pogledu

donijeti korisne odluke. Mi ne propuštamo prilike a da na tome ne insistiramo i vjerujemo da će i po tome biti doneseno zadovoljavajuće rješenje. Radi se također i na osnivanju dječjih obdaništa, a za dojenčad i malu djecu već postoje dispanzeri u kojima se djeca kupaju, mjere, dobijaju mlijeko a majke dobijaju upustva za odgajanje.

Najteži problem je pitanje ljekara. Usljed pomanjkanja naših ljekara Sanitet je u glavnome u savezničkim rukama. Pri C.O.Z. radi kao član Odbora odgovoran za zdravlje čitavog zbjega dr Visković[25], koji je izvanredno požrtvovan i agilan. U čitavom zbjegu postoje još samo 2 naša ljekara: dr Feldman[26], koji je također vrlo požrtvovan, i dr Vušković[27], koji radi u bolnici, ali koji ne daje najbolje rezultate. Ima od naših i dr Almuslino[28], u engleskoj službi. On pokazuje veliku brigu, naročito za djecu, i mnogo nam pomaže. Svi ostali ljekari su Englezi ili Amerikanci. Oni svi svoj posao svršavaju korektno, čak i pedantno, ali nisu brzi i ekspeditivni. Njihov broj nije dovoljan i mi neprestano insistiramo na potrebi da se on poveća. Sad se očekuje i ljekar iz Palestine, a u pregovorima smo i sa češkim Crvenim krstom, pa možda i od njih dobijemo nekoliko ljekara.

Bolnica se izgrađuje u El Shattu i kroz mjesec dana će imati kapacitet od 400 kreveta. U Katatbi postoji bolnica sa 400 kreveta. Svi ozbiljniji slučajevi su se dosada upućivali u engleske bolnice, gdje je njega dobra.

Bolničarke su također problem. U bolnici u El Shattu sada radi 36 naših bolničarki, koje su izučile bolničarski kurs. U istoj bolnici radi i 10 bolničarki kr. Jugoslovenskog Crvenog krsta /Slovenke/ koje su vrlo dobre i slažu se dobro sa našim bolničarkama. Njima na čelu je g-đa Smiljanić[29], Francuskinja porijeklom i supruga kr. jugosl. opunomoćenog ministra Smiljanića[30]. Za nju se kaže da nije sklona našoj borbi i da je čak unosila u logor neke letke iz Kaira. Ali taj problem je za sada riješen time što je g-đa Smiljanić imala automobilsku nesreću. Šofer je poginuo, a ona je razbila dva rebra pa je tako nema u bolnici. U toku je krus za novih 20 bolničarki, ali sve je to malo. Od Zastupstva iz Barija odbor je dobio u zadatak da pošalje 100 bolničarki, koje će se izučavati u Italiji, da pripremi i izuči 200 bolničarki i poslije svršenog kursa ih uputi u Italiju. U tom pravcu preduzete su mjere. 100 bolničarki će biti upućeno u Italiju na kurs, a 200 će se ovdje trenirati. Poteškoća je pri tome u

---

[25] Dr Milivoj Visković.

[26] Dr Miroslav Feldman.

[27], [28] i [30] Nije ustanovljeno ime.

pomanjkanju nastavnog kadra. Pokušaće se da se iz Palestine dobave izučene bolničarke, a možda će jedan dio bolničarki moći da se izučava i u engleskim vojnim bolnicama. Naše će nastojanje biti da se što više bolničarki izuči i u tome smislu je i stavljen zadatak pred odbor. U zbjegu ima mnogo interesa za bolničke kurseve.

Ljekovi: Naši saveznici čine sve moguće da nam u tome pomognu i ljekovi stižu u dovoljnim količinama, ali uvijek u zadocnjenju. Pri tome nam veliku pomoć ukazuju Antifašistički komitet Južnih Slovena u Kairu, kao i Komitet dama u Kairu za pomoć porodicama Jugoslovena koji se bore. Oni dobavljaju potrebne ljekove i upućuju u zbjeg i time ispunjavaju praznine u zadocnjenju pošiljka ljekova koje nam daju saveznici.

Oboljenja: Ima nekoliko slučajeva infektivnih oboljenja — dizenterije, difterije, šarlaha, ali njihov tok je normalan obzirom na broj izbjeglica i ne poprima epidemičnu formu. Ima 19 slučajeva mentalne depresije, koja se pojavljuje kod ljudi sklonih takvim oboljenjima djelimično usljed pustinjske atmosfere u kojoj ljudi žive, a djelimično usljed preopterećenosti u radu kao /u nekim slučajevima/ i usljed pomanjkanja odgovarajućeg zanimanja. C.O.Z. vodi statistike oboljenja i one će biti dostavljene čim budu gotove. Interesantno je podvući da između 15 hiljada izbjeglica /koliko ih sada otprilike ima u Egiptu/ ima samo 2 slučaja venerične bolesti i to su dva stara napuštena sifilisa. Ova činjenica silno imponira našim saveznicima.

Higijena je uglavnome zadovoljavajuća. Naši saveznici tvrde da je ona odlična, ali mi mislimo da bi ona mogla da bude i bolja. U tom pravcu radi higijenska komisija pri C.O.Z. kojoj je na čelu jedan higijeničar specijalista, profesor biologije iz Splita /Bulić[31]/. Higijeni treba posvetiti naročitu pažnju, kako bi se izbjegle sve mogućnosti epidemije. Tradicionalna čistoća našeg primorskog svijeta ogleda se u uzornom uređaju šatora, u snalažljivosti našeg svijeta i u njegovom inventivnom duhu: iz raznih odbačenih predmeta oni izgrađuju razne svoje male potrepštine. U svakom logoru će se sada organizovati permanentna izložba takvih predmeta.

Kuhinje i trpezarije su dobro uređene i vrlo su čiste. Otpatci se sakupljaju na određeno mjesto i uništavaju se. Provode se kampanje uništavanja muha. Poteškoće su u nabavci sapuna, kojeg u Egiptu nema dovoljno. Nastojaće se dobivati sada kaustike, pa će naši ljudi sami praviti sapun od masnih otpadaka hrane, kojih ima dosta i koji se spremaju.

---

[31] Frano Bulić.

VII.

Škole su organizovane u El Shattu, dok se u Katatbi sada organizuju. U El Shattu pohađa osnovnu školu 2.945 učenika, a u školama radi 114 nastavnika. Organizovani su analfabetski tečajevi sa 58 polaznika i nastavnika[32]. U El Shattu su otvorena i 2 razreda srednje škole, koju pohađa 260 đaka i u kojoj radi 21 nastavnik. Organizovani su i kursevi za osposobljavanje nastavnika. Organizovan je i narodni univerzitet. Predavači su vrlo zadovoljni interesom naroda u zbijegu za njihova predavanja koja su vrlo dobro posjećena — tvrde da uvijek ima po 400 slušalaca. Poteškoće po pitanju škola su u apsolutnom pomanjkanju udžbenika i potrepština, pa se toplo preporuča svim ustanovama u zemlji da upućuju svaka što više količina udžbenika i razne literature. Prosvjetni se radnici snalaze tako što stalno umnožavaju nešto malo literature što imaju i sastavljaju nove pomoćne udžbenike. Interes za školu i prosvjetu u zbjegu je vrlo velik. Prosvjetni radnici rade dobro i periodično odžavaju konferencije radi proučavanja tekućih pitanja.

VIII.

Kulturni rad u zbjegu je vrlo intenzivan. U El Shattu postoji centralni mješoviti reprezentativni pjevački zbor pod rukovodstvom maestra Hatze[33]. Taj zbor je već nekoliko puta nastupao pred savezničkim vojnicima prilikom raznih priredaba i nekoliko puta je sniman na gramofonskim pločama. Po općem mišljenju zbor je vrlo dobar i sada radimo na tome da se tome zboru omogući javno nastupanje u Kairu i u Aleksandriji. Dosada je to bilo nemoguće obzirom na političku situaciju — na prisustvo izbjegličke vlade u Kairu. Postoji nada da će se i te poteškoće prebroditi i da ćemo uspjeti da zbor izvedemo pred javnost što bi bilo od velikog političkog efekta. Pošto je egipatski Crveni polumjesec dao doprinos u odijelima za zbjeg u vrijednosti od 900 funta, namjeravamo za slučaj javnog nastupa u Egiptu prihod namijeniti za postradale Egipćane na visokom toku Nila.

Pored ovog zbora, postoji još jedan vrlo dobar zbor, postoji jedna pozorišna grupa, nekoliko umjetnika solista. Ima i jedna grupa književnika koja radi, a i likovni umjetnici korisno djeluju pomažući pravilnom razvitku života u zbjegu /nacrti, izgradnja, crteži itd./.

[32] U prepisu (pomenutom u primedbi 1. uz ovaj dokument) napisano je: sa 88 polaznika i 4 nastavnika. Jakšić je dopunio podatke na osnovu izveštaja koje je dobio od COZ-a sredinom maja 1944. godine.

IX.

U El Shattu svakodnevno izlazi »Naš List«, a u Katatbi »Vijesti«. »Naš list« je dosta dobro uređivan i donosi vijesti i članke iz života i događaja u domovini i u zbjegu. Poteškoće su u tome što se u pustinji slabo čuje radio, tako da vrlo rijetko uspijevaju da čuju emisije »Slobodne Jugoslavije«.

Listovi se štampaju u tehnikama, koje, pored ostalog, umnožavaju i drugu potrebnu i korisnu literaturu. Naši saveznici nastoje da u tom pogledu zbjegu izađu što više u susret nabavkom papira i tehničkih sredstava. Svakog mjeseca oni u El Shatt dopremaju 50.000 listova papira. U ovom radu zbjeg uživa i pomoć Antifašističkog komiteta dama.

X.

Radionice su organizovane. Postoje radionice: drvodeljske, cipelarske, krojačke, kovačko-limarske, za pletenje mreža, za pravljenje cigla. One se ne razvijaju koliko bi mogle, jer nema dovoljno materijala. Naročito fali drva. Sad će zbjeg da dobije izvjesnu količinu vune i organizovaće se pletenje. Problemu radionica treba posvetiti naročitu pažnju da bi uspjeli da cio zbjeg što jače uposlimo, jer najteža opasnost po zbjeg je dosada i pomanjkanje radne aktivnosti. Odbori na tome rade i naši saveznici im izlaze u susret u granicama mogućnosti. Vjerujem da će se i u tom pravcu prilike popraviti.

U najskorijoj budućnosti će se u El Shattu pristupiti izgradnji groblja i praonice. Sve će se to raditi po projektima naših arhitekta i našom radnom snagom. Zidari su inače uposleni izgradnjom raznih objekata.

U El Shattu se izvjestan broj izbjeglica bavi i ribarenjem na Kanalu. Dobivaće se nešto ribarskog alata pa će i time biti uposlen izvjestan broj ljudi.

XI.

Većina naroda u zbjegu je katoličke vjere. U zbjegu ima 7 /sedam/ katoličkih popova koji vrše vjersku službu. Oni krste i vjenčavaju. Portsaidski biskup je posjetio zbjeg i bio je vrlo zadovoljan sa onim što je tamo vidio. On je imenovao jednoga vikara i 3 župnika. U El Shattu postoji i lijepo uređena crkva

u kojoj se odvijaju vjerski obredi. Na veliki Petak bile su tradicionalne procesije u cijelom zbjegu i svi obredi velike nedjelje obavljeni su uz učešće naroda. O svemu ovome izvijestio je biskup apostolskog administratora u Kairu. Pošto u zbjegu u Katatbi ima pop, ali on nema nikakovih odežda ni pribora za vršenje službe, posjetio sam apostolsku delegaciju u Kairu da bi za zbjeg u Katatbi dobio ovlaštenje za vršenje vjerskih obreda i potrebite potrepštine. Sekretar delegacije me je vrlo ljubazno primio i obećao da će nam sve nabaviti i pružiti nam svaku pomoć. Ja sam tu priliku iskoristio da upoznam delegaciju sa našim stavom u pogledu osiguranja slobode vjeroispovijedanja, o našem odnosu prema crkvi i crkvenim starješinama i o progonima nad katoličkim svećenicima koje vrše Nijemci u Dalmaciji, naročito na dalmatinskim otocima, o monsignoru Rittigu[34] itd. Bio sam saslušan vrlo pažljivo i sekretar je izrazio želju da apostolski delegat posjeti zbjeg, što sam ja dabome prihvatio.

Pošto u zbjegu u Katatbi ima i izvjestan broj pravoslavnih, koji nemaju svećenika, posjetio sam pravoslavnu Patrijaršiju u Kairu. Vrlo ljubazno me je primio u otsustvu patrijarha vikar Patrijaršije babilonski episkop Hilarion[35], koji nam je obećao svaku pomoć i odredio jednog grčkog sveštenika da povremeno posjećuje zbjeg i pruža pravoslavnom narodu vjersku pomoć. Tu priliku sam iskoristio da vikara upoznam sa stanjem pravoslavne crkve u našoj zemlji, sa teškim progonima koje je morala da izdrži, sa njenim aktivnim učešćem u N.O. borbi. Upoznao sam ga sa položajem patrijarha Gavrila[36] i izvjestio ga kako je naš povjerenik za Unutrašnje poslove pravoslavni sveštenik[37]. Episkop me je vrlo ljubazno i pažljivo saslušao i obećao vjersku pomoć /i ako nam intimno nije sklon, kako sam poslije saznao/.

XII.

Moral u zbjegu je dobar. To je i mišljenje naših saveznika koji u tom pogledu nisu imali nikakve zamjerke. Ako uspijemo da moral zadržimo na ovoj visini na kojoj je danas, biće to jedan uspjeh za nas. Naši odbori vode računa o svim okolnostima i budno prate sve pojave.

---

[34] Svetozar Ritig.
[36] Gavrilo Dožić.
[37] Reč je o popu Vladi Zečeviću.

XIII.

Pitanje novca je vrlo važno i akutno. Prvi zbjegovi koji su ovdje stigli uspjeli su da jedan dio novca izmijene za egipatski novac, ali je to više nemoguće. Međutim kod izbjeglica se nalaze veći iznosi novca koji oni ne mogu da izmijene, a ponekad uspijevaju da ga kod nekog arapina mijenjaju po lihvarskoj stopi, pošto im je s vremena na vrijeme potreban novac za sitne nabavke. Da bi se tome stalo na put, potrebno je da se u tom pogledu nešto preduzme. Mi ne možemo tačno znati koliko takvog novca ima u zbjegu; do konca aprila bilo je prijavljenog novca 9.000.000 kuna i 4.000.000 lira, a ima ga sigurno mnogo više. Pokušao sam ovdje kod prijatelja da se raspitam da li bi se mogao učiniti neki zajam u egipatskim funtama, za koji slučaj bi mi mogli mijenjati novac u lire, a kune uputiti u zemlju, gdje bi mogle korisno da se upotrebe, ali to je nemoguće. Preostaje jedino da Nacionalni komitet sklopi kod saveznika zajam u tu svrhu i da se sav taj novac, ili dio istog, izmijeni vlasnicima, a tako dobivene lire i kune da se upute u Italiju ili u zemlju i da tamo budu uptrebljene. Postoji i jedna druga mogućnost, a to je: da se lire u Italiji zamijene za engleske vojničke lire i te da se pošalju u Egipat da se ovdje zamijene za funte. Ali ni u ovom slučaju ne bi riješili problem kuna, a sama operacija prenošenja lira iz Italije u Egipat mislim da nije dozvoljena te bi prema tome trebalo krijumčariti, što ne bi bilo u redu. Stoga ustrajem u prvom predlogu da Nacionalni komitet postigne u ovu svrhu zajam u engleskim funtama, koji bi nam mogli dati saveznici, a mi da ovdje izmijenimo novac po pristojnom kursu. Umoljavam da ovaj moj predlog bude razmotren sa pažnjom i da mi odgovor bude dostavljen telegrafskim putem. Radilo bi se o iznosu od 15.000 egipatskih funti. Stvar je vrlo važna, jer izbjeglička vlada mijenja kune i lire svojim pristašama uz vrlo povoljan kurs.

XIV.

Naši najmlađi u zbjegu organizuju se po primjeru onih koji su ostali u domovini. Imaju njihov pionirski prilog u »Našem listu«, a imaju i svoj pionirski pjevački zbor koji daje lijepih rezultata. Za sutra je zakazan miting i priredba svih pionira i o tome ću naknadno izvijestiti.

XV.

Pošto u zbjegu ima izvjestan broj ljudi koji su se kroz ovo poslednje vrijeme oporavili i osposobili za vojnu službu, biće provedena mobilizacija na dobrovoljnoj osnovi. Svi koji se prijave biće ljekarski pregledani, a svi sposobni upućeni natrag u domovinu u borbu. Odbori vjeruju da će ih se prijaviti dobar broj.

XVI.

Već se sastavljaju liste svih brodogradilišnih radnika i kad to bude gotovo svi će biti upućeni u Italiju na rad, shodno telegramu Zastupstva N.K. u Bariju.

XVII.

Život u logorima teče normalno. Izbjeglice su svjesne teškoća u zemlji i sretni su što su mogli da se spase ispred neprijateljskog terora. Najveći je problem da im se svima dade uposlenja, jer svi su željni rada. Zadatak nas sviju će biti da im u tome pomognemo.

Preko naše štampe oni se obavještavaju o najvažnijim događajima u zemlji i u svijetu. Povremeno i prema potrebi održavaju se rejonski i logorski zborovi, na kojima se raspravljaju najaktuelnija pitanja. Taj način pristupanja narodu mnogo pomaže i u posljednje je vrijeme pokazao vidnih rezultata u smanjenju broja nezadovoljnika.

Naši saveznici, da bi poboljšali životne prilike u logoru, riješili su da u logorima organizuju kantine u kojima će izbjeglice moći kupovati pojedine malenkosti koje su im potrebne. Svaki će izbjeglica dobivati izvjestan iznos egipatskog novca za svoju svakodnevnu upotrebu i tim novcem će moći kupovati malenkosti u kantinama, kojim će rukovoditi naši namještenici. Novac će se izdavati u specijalnoj logorskoj vrijednosti i neće se moći upotrebljavati izvan logora. Komandant logora u El Shattu je u tu svrhu obišao Palestinu i Siriju i nabavio uz vrlo povoljne cijene mnogo artikala potrebnih za zbjeg. Obećava nam se da će se kantine otvoriti kroz nekoliko dana.

U slobodnom vremenu mlađi se bave sportom, naročito fudbalom.

U logorima se često priređuju priredbe u kojima uzimaju učešća pjevački zborovi i kazališna grupa.

XVIII.

Poteškoća je u vezama sa domovinom. Ja sam svim silama nastojao da osiguram periodičnu kurirsku službu, ali mislim da u tome neću uspjeti. Engleske vojne vlasti nam nude da upotrebimo avionsku poštu za Bari. U tome nema poteškoća. Sva privatna pošta treba da bude cenzurisana, dok će se naša službena pošta upućivati bez cenzure. Pošto i strana diplomatska pretstavništva nemaju većih privilegija i sada upućuju poštu ovim kanalom, a ne direktnim kurirom /Englezi tvrde da nemaju mjesta u avionima/, sumnjam da će nam više uspjeti. Mi za svaki slučaj neke naročito povjerljive pošte imamo jedan kanal koga dabome možemo upotrebiti samo za slučaj naročito važan. Preporučamo Zastupstvu u Bari da ono sa svoje strane istim putem upućuje poštu za zbjeg, jer izbjeglice mnogo čeznu za vijestima iz domovine, što je i razumljivo.

XIX.

Pošto među izbjeglicama ima mnogo onih koji imaju rodbine u Americi, počeli su da stižu u zbjeg individualne pomoći pojedincima i mi se brinemo da se isplata tih novčanih pošiljki izvršava što brže i što pravilnije. U tome nam egipatske banke izlaze u susret. Najavljene su i neke pošiljke naših iseljenika iz Južne Amerike kao kolektivna pomoć zbjegu.

XX.

U Tolombatu, nedaleko od Aleksandrije, nalazi se neki mješoviti izbjeglički logor, u kojem se nalazi nekoliko izbjeglica iz Jugoslavije koji su se izjasnili kao pristaše izbjegličke vlade. Pored naših izbjeglica u Tolombatu izgleda da ima i Grka, Poljaka, Albanaca itd. 6 naših izbjeglica iz tog logora izjasnilo se za našu N.O. borbu i izrazili su želju da budu prebačeni u neki logor kojim upravljaju naše vlasti. U tom logoru je i onih 180 izbjeglica koje je izbjeglička vlada izvukla iz našeg logora. Obavješten od strane savezničkih vlasti o želji ove šestorice, nisam htio da o tome donosim odluku prije nego sa njima razgovaram. Dobio sam ovlaštenje da posjetim taj logor i o svemu tome ću izvjestiti kad pregledam logor, što će biti ovih dana.

XXI.

Novinari često posjećuju naz zbjeg. Njihovi utisci su uvijek vrlo povoljni, jer nas naš zbjeg zbilja dostojno reprezentuje. Juče sam bio sa 8 amerikanskih novinara u El Shattu, a pre nekoliko dana sa 3 engleska novinara u Katatbi. Ono što naročito imponira stranim novinarima to je širina našeg fronta i divno držanje našeg ispaćenog naroda.

XXII.

Ukratko opetujem najvažnije potrebe zbjega:

1/ Odašiljanje što više literature, kao i udžbenika za škole.

2/ Rješenje novčanog pitanja izmjene kuna i lira.

3/ Treba prestati sa odašiljanjem u zbjeg lica koja su nam neprijateljski raspoložena.

4/ Upućivanje u zbjeg po kojeg ljekara i po mogućnosti po koje ispitane bolničarke, koja bi mogla da održava bolničke kurseve.

5/ Kad se zbjeg upućuje iz domovine, treba uvijek da ga prati po koji uticajni odbornik u kojeg narod ima puno povjerenje. Ovo naročito vrijedi za viški zbjeg, s kojim imamo najviše muke.

Ovaj izvještaj pisan je na brzinu, bez koncepta i ja ga sam kucam. Molim da se sve to uvaži i da mi se suviše ne zamjeri na mnogim greškama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 48

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD SREDINE MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 1. I 3. BATALJONA 1. DALMATINSKE NOU BRIGADE[1]

BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU PRVOG I TREĆEG BATALJONA PRVE DALMATINSKE [NOU] BRIGADE

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima Prvog i Trećeg bataljona Prve dalmatinske [NOU] brigade, koji su za vreme bojeva na ostrvu Šolti pokazali izvanrednu hrabrost i požrtvovanost i zadali neprijatelju velike gubitke.

VRHOVNI KOMANDANT
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
[I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE]
MARŠAL TITO

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 158 od 18. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 568.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 16. maja 1944 (vidi drugi deo primedbe br. 1 uz dok. br. 14).

BR. 49

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD SREDINE MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 4. BATALJONA 5. CRNOGORSKE NOU BRIGADE[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 4-OG BATALJONA 5-TE CRNOGORSKE BRIGADE]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 4-tog bataljona 5-te crnogorske [NOU] brigade, koji su u poslednjim borbama pokazali primer odvažnosti i junaštva u borbi protiv Nemaca i četnika na sektoru Sjenica — Prijepolje.[2]

VRHOVNI KOMANDANT
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
[I PARTIZANSKIH ODREDA] JUGOSLAVIJE
MARŠAL TITO

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica, »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 159 od 18. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 578.

Maršal Tito je pohvalu verovatno napisao 16. maja 1944. godine (vidi drugi deo primedbe br. 1 uz dok br. 14).

[2] Odnosi se na borbe koje je taj bataljon, u sastavu svoje brigade, vodio od 12. do 14. maja 1944. godine. Predlog za njegovu pohvalu uputio je 15. maja Štab 2. korpusa Vrhovnom štabu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36; Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 66 sa 180 grupa od 15. maja 1944. godine).

BR. 50

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MAJA 1944. KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI DA SE NOVOPRISPELO VAZDUHOPLOVNO LJUDSTVO IZ JUGOSLAVIJE UPUTI ZA POPUNU 1. JUGOSLOVENSKE LOVAČKE ESKADRILE I NA DOŠKOLOVANJE U BRITANSKE ŠKOLE NA SREDNJEM ISTOKU, A OD NOVOPRISPELIH TENKISTA I ŠOFERA U ITALIJI DA SE FORMIRAJU TENKOVSKI BATALJONI[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
24	17. V 44 18.55	V. Š.	Prvo. Ljudstvo predviđeno za vazduhoplovstvo[2] uputite u našu vazduhoplovnu školu, kao dopunu letećeg[3] osoblja i za formiranje novih vazduhoplovnih jedinica.[4] Drugo. Od tenkista i šofera formirajte treći, a po mogućnosti [i[četvrti tenkovski bataljon u Italiji[5].	68

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/15.

[2] Komandant Baze NOVJ u Italiji Milentije Popović obratio se 12. maja Vrhovnom štabu sledećim radiogramom:

»Stigli su iz [naše] zemlje drugovi određeni za avijatičare. Šta ćemo sa njima? Idu li u Afriku ili u SSSR?

Milentije«

(vidi Knjigu primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 101 sa 29 grupa).

[3] Omaška; treba: letačkog.

[4] Od ljudstva 1. vazduhoplovne baze NOVJ, doškolovanog (saglasno sporazumu maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita i predstavnika Velike Britanije brigadnog generala Ficroja Maklejna) u školama britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva na Srednjem istoku, formirana je 22. aprila 1944, na aerodromu Benina (kod Bengazija, u Libiji) 1. jugoslovenska lovačka eskadrila NOVJ. Ona je ušla u sastav britanskog 281. vinga (ving je britanska operativno-taktička vazduhoplovna jedinica) kao njegov 352. skvadron.

Na istom aerodromu, 1. jula 1944, formirana je i 2. jugoslovenska lovačka eskadrila NOVJ (u stvari, ona je bila lovačko-bombarderska) i takođe ušla u sastav 281. vinga, kao njegov 351. skvadron. (Potpunije o tome: knj. 12. ovoga toma, dok. br. 145 i 156; tom X, knj. 1, dok. br. 37, 38 i 40; Arhiv VII, ANOR-a, k. 1466/A, f. 10, br. reg. 1: Bojna relacija 1. jugoslovenske lovačke eskadrile NOVJ.

[5] To je bio odgovor na pitanje koje je Milentije Popović u vezi s tenkistima postavio Vrhovnom štabu 10. maja 1944 (dok. br. 23).

BR. 51

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O MERAMA KOJE ĆE SE PREDUZETI DA BI SNAGE NOVJ USPEŠNO IZVRŠILE PRODOR U SRBIJU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

28/74

Za Peka

Mi ne mislimo da se sada kreće u Markovu postojbinu[2]. Treba najprije odmoriti i snabdjeti Moračine jedinice[3]. Isti je slučaj i sa Lekićem[4], koji dolazi do vas[5]. Njegovi su ljudi skoro bosi i goli. Tražićemo da se hitno pošalje materijal da ih se snabdije. Morači smo naredili gdje će se povezati sa vama.[6]

17. V 1944. god.
Đuđevina
u 22[h]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21.

[2] Aleksandar Ranković Marko rođen je u selu Draževcu, kod Obrenovca, u Srbiji, i o Srbiji je ovde reč. Ovaj indirektni, u izvesnom smislu skriveni način saopštavanja najviših vojnih tajni otpočeo je da se češće primenjuje pri pisanju radiograma od onog momenta kada je Vrhovni štab NOV i POJ, iz zaplenjenih nemačkih dokumenata, uvideo da Nemci uspevaju da dekriptuju sve šifrovane poruke koje štabovi jedinica NOVJ u međusobnoj korespodenciji dostavljaju sredstvima radio-veze (dok. br. 43).

[3] Reč je o Udarnoj grupi divizija NOVJ, čiji je komandant tada bio Milutin Morača.

[4] Danilo Lekić je bio komandant Operativne grupe 16. vojvođanske i 17. istočnobosanske NOU divizije.

[5] O dolasku 17. istočnobosanske NOU divizije i njenom priključenju 2. proleterskoj i 5. krajiškoj NOU diviziji i o dolasku 16. vojvođanske NOU divizije (u sastavu 12. korpusa NOVJ) na slobodnu teritoriju 2. korpusa NOVJ vidi primedbu 7. i 8. uz dok. br. 37.

[6] Rečeno im je da se povežu na komunikaciji Prijepolje—Sjenica (dok. br. 53).

BR. 52

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. MAJA 1944. ŠTABOVIMA 2. I 3. KORPUSA NOVJ DA PRONAĐU POGODNO MESTO ZA DOTUR MATERIJALA IZ SOVJETSKE I SAVEZNIČKE POMOĆI I DA SVAKODNEVNO IZVEŠTAVAJU O VREMENSKIM PRILIKAMA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

29/102

Prvo. Za ruske i engleske avione isti su znaci, utvrđeni za mesec dana unapred. Jedino tako možemo za sad tražiti istovremeno pomoć i od Rusa i od Engleza. Promena mesta ne utiče na promenu znakova. Predviđeno mesto za Ruse mora imati obavezno radio-vezu sa nama[2]. Englezi ne moraju znati šta Rusi šalju. Radi tajnosti[3], utvrđeno je da vam Englezi saopštavaju znake. Obavezno morate izvestiti o prijemu i razumevanju znakova.

Drugo. Rusi bacaju sa visine, pa se paketi često rasture i do deset km od mesta vatri. Zato morate izabrati izdignuta i pregledna mesta sa širokim trupnim obezbeđenjem i velikim brojem osmatrača. Svakodnevno javljati vreme. Tek kad dobijemo stanje vremena tražimo ruske avione. Kad najavimo avione, svako veče čekati dok ne dođu.

Treće. Prema izloženom, javite nam obavezno takvo mesto. Bolje je kad je mesto što duže stalno[4]. O promeni mesta hitno izveštavati.

17. V 1944. god.
u 23.30[h]
Đuđevina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21.

Radiogram skoro istovetne sadržine primio je, dan kasnije, i Štab 3. korpusa NOVJ (navedeni Arhiv k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/124: Knjiga primljenih depeša 3. korpusa, radiogram br. 51 sa 83 grupe i br. 52 sa 79 grupa).

[2] To je bilo stoga što pri štabovima nekih korpusa NOVJ još nisu bili upućeni sovjetski oficiri za vezu.

[3] Vidi dok. br. 43.

[4] Štab 2. korpusa je, dan kasnije, odgovorio radiogramom sledeće sadržine:

»V. Š. [-u]

Hunter je izmijenio znake za avione od 15. ov. mj. No, pored vatara postoje i morzeovi znaci. Kako da vam javimo [te] znake, ako Rusima trebaju?

BR. 53

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. MAJA 1944. ŠTABU UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SE POVEŽE S JEDINICAMA 2. KORPUSA NOVJ KOJE VODE BORBE NA KOMUNIKACIJI PRIJEPOLJE — SJENICA[1]

Čas.	Od	Br.	Gr.	SADRŽAJ	Primedba
18	V. Š.	42	23	Jedinice Drugog korpusa vode borbu na komunikaciji Prijepolje—Sjenica.[2] Povežite se sa njima.[3]	

Naše najsigurnije mjesto su Negobuđe, odnosno između Negobuđa i Žabljaka, zatim Kolašin.

18. V 1944. god.

Đuđevina Peko«

(Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 76 sa 57 grupa).

Štab 3. korpusa NOVJ izvestio je 19. maja sledeće:

»Dobili smo znakove i razumemo ih. Danilo još nema stalnog mesta za prijem pošiljki. Kao stalno [mesto] još ostaje ono koje smo vam nedavno javili.«

To je bilo selo Čanići, iznad Šekovića. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 40 sa 18 grupa, od 8. maja i br. 79 sa 33 grupe, od 19. maja 1944. godine.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9/12.

[2] Glavnina 5. crnogorske NOU brigade je 14. maja 1944. presekla komunikaciju Prijepolje—Sjenica (na severnim padinama planine Jadovnika), dok su dva bataljona 7. crnogorske omladinske NOU brigade »Budo Tomović« kontrolisali prostor između Bijelog Polja i Pešte-ra. Naredna četiri dana, glavnina 5. crnogorske NOU brigade vodila je oštre borbe u širem rejonu planine Jadovnika, čijim severnim padinama su 18. maja ovladale nemačke snage, ali su odlučnim protivnapadima 5. brigade odbačene noću 19/20 maja i time je omogućen prihvat jedinica Udarne grupe divizija NOVJ. Potpunije o tome: vidi tom III, knj. 7, dok. br. 242, 249 i 251, knj. 10 (istog toma), dok. br. 82 (str. 227—233).

[3] Radio-veza između Štaba Udarne grupe divizija NOVJ i Štaba 2. korpusa povremeno je održavana od 4. aprila do 30. maja 1944, a tek od 30. maja je započeta redovna radio-veza (Arhiv VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ).

BR. 54

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ I PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. MAJA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU I OPUNOMOĆENIKU NKOJ-a MILOVANU DILASU DA DOSTAVLJAJU REDOVNE IZVEŠTAJE O SVOM RADU I OBAVEŠTENJE O NAJVAŽNIJIM POTREBAMA JEDINICA NOVJ[1]

DEŠIFROVANA DEPEŠA BR. 2

Iz Jugoslavije. Predata 18. 5. Prispela 19. 5. 44. g.

GENERAL-LAJTNANTU TERZIĆU i
GENERAL-LAJTNANTU ĐILASU

1. Nije nam jasno zašto redovno ne izveštavate o vašem radu preko Sovjetske misije. Koliko treba tamo da ostanu Đilas i Danilović[2]? Kako kod Augustinčića stoji stvar sa ordenima?[3] Treba vrlo hitno napraviti lente za ordene i poslati nama[4]. Ne treba slati šajkače, već šaljite kape prema našem uzorku.

Đido /ponavlja Đido/ treba da razgovara sa Žarkom i da mu kaže, u moje ime, da on mora obavezno da se školuje tamo gde sam mu ja odredio i da se ponaša kako dolikuje.[5]

2. Sada su nam u Bosni, Lici i Crnoj Gori najpotrebnije namirnice /po mogućstvu mast i koncentrati/.

U Srbiji i Sloveniji potrebno je pre svega oružje, dobro bi došli automati i municija.

U Srbiji i istočnoj Bosni takođe je neophodna još i odeća.[6]

U centru za odašiljanje pošiljki postavite jednog ili dvojicu naših drugova[7]. Đilas i ostali, zajedno sa Maslarićem[8], treba da putuju preko Teherana.

Tačnost overava TITO
Kapetan **Ananevič**[9]

---

[1] Original primljenog radiograma, na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 11.

Prevod ovog radiograma, kao i svih ostalih radiograma koji su na ruskom jeziku primani od maršala Tita, izvršio je prevodilac Vojne misije NOVJ u SSSR-u i od njih je sastavljena peta Knjiga primljenih depeša Vojne misije (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 6). Međutim, ovi prevodi na pojedinim mestima ne odgovaraju potpuno primljenim radiogramima (iako su sačuvali osnovni smisao), a još češće

nisu u duhu srpskohrvatskog jezika. Stoga se u Vojnoistorijskom institutu prišlo ponovnom prevodu izvornih radiograma i taj prevod se u ovoj knjizi II toma Zbornika objavljuje.

Da se navedeno objašnjenje ne bi ponavljalo, u narednim dokumentima ove vrste, pozivaćemo se na prethodni pasus (drugi) ove primedbe

[2] Velimir Terzić je na navedena pitanja poslao 20. maja 1944. sledeći odgovor:

»Maršalu Titu

Do danas se nismo redovno javljali, jer svi poslovi nisu bili dovršeni; sve je bilo u procesu rešavanja. Sve stvari rešavane su u glavnim crtama.

Đilas će doneti lente. Ordeni će početi da se izrađuju tek 25. juna.

Đilas i Danilović polaze tamo kroz dva dana. Sva ostala pitanja su rešena: partijske knjižice, zajam itd.

Po ostalim pitanjima postupićemo po Vašem naređenju.

Manuilski moli da Maslarić još ostane, jer im je potreban.

Đilas će detaljno referisati i o svim [održanim] sastancima.

Molim odgovor po pitanju Lozića.

20. V 44. Terzić«.

Original ovog radiograma, na ruskom jeziku, nalazi se u četvrtoj Knjizi poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1).

[3] Antun Augustinčić, majstor skulptor, član Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radio je tada na definitivnom oblikovanju odlivaka za izradu uzornih primeraka odlikovanja za jedinice NOVJ i za državni grb nove Jugoslavije.

[4] Prvo trebovanje materijala od kojeg će se praviti lente za potrebe jedinica NOV i POJ uputio je šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić 5. juna 1944. sovjetskom general-majoru Aginskom. Tom prilikom su tražene lente za oznaku sledećih odlikovanja: Ordena partizanske zvezde I, II i III reda, Ordena bratstva i jedinstva, Ordena za hrabrost, Medalje za hrabrost. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 57, f. 1, br. reg. 6.

[5] Žarko Broz je tada bio slušalac u Višoj specijalnoj školi Crvene armije (isti Arhiv, ANOR-a, k. 57, f. 1, br. reg. 7).

[6] Velimir Terzić je, u svojstvu šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u, 28. aprila 1944. dostavio Generalštabu oružanih snaga Sovjetskog Saveza plan najhitnijih potreba za NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 6 i br. reg. 4).

[7] Baza s koje su poletali sovjetski avioni za dotur naoružanja i opreme jedinicama NOVJ nalazila se tada u Kalinovki. Tamo je iz sastava Vojne misije NOVJ u SSSR-u upućen Vinko Švob, da bi pružio prvu pomoć u organizaciji dotura.

[8] Božidar Maslarić.

[9] Redakcija nije ustanovila njegovo ime.

BR. 55

IZVEŠTAJ ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u DR ĐURE MEŠTEROVIĆA OD 18. MAJA 1944. SANITETSKOM ODSEKU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O SVOM RADU POSLE DOLASKA U SOVJETSKI SAVEZ[1]

Pukovnik N.O.V.J.
Dr Đura Mešterović
18. maja 1944. god.

ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR
general-lajtnantu drugu Velimiru Terziću[2]
za Sanitetski Otsek Vrhovnog Štaba NOV i POJ

Pre polaska za Italiju napisao sam vam izveštaj u kome sam izložio odnose između Sanitetske i Vojne misije u Italiji[3]. Ukratko tamo je rečeno da je Sanitetska misija radila u saglasnosti i sporazumu sa Vojnom misijom, sa kojom se savetuje kad su u pitanju krupniji problemi, a o manje važnim tekućim stvarima izveštava[ju] je redovno.

Pošto je p. pukovnik drug dr Nikola Nikolić bio na službenom putovanju u Napulju[4], nisam mu zvanično predao dužnost, što nije tako važno, jer je on bio u toku svih problema, pošto smo sve stvari zajedno rešavali.

U Kairu sam predao g. Stojanu Pribićeviću spisak lekova, sanitetskog materijala i ostalih potreba za 300.000 vojnika NOVJ. On je obećao da će sve to poslati u S.A.D. književniku Luju Adamiču, koji tamo organizuje pomoć za NOVJ. Kopiju

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 10.

[2] O sastavu te misije vidi tom II, knj. 12, dok. br. 153, primedbu 6.

[3] Nije pronađen taj izveštaj. Njega je dr Đura Mešterović pisao sredinom marta 1944. u svojstvu šefa Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji (Arhiv VII, ANOR-a, k. 13, f. 7, br. reg. 57).

[4] Dr Nikola Nikolić je tada bio pomoćnik šefa Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji. Kasnije (po određivanju Meštrovića za člana Vojne misije NOVJ u SSSR-u i njegovog odlaska na tu dužnost), maja 1944, članovi Sanitetske misije su priključeni Bazi NOVJ u Italiji i postali njen poseban odsek.

traženih stvari[5], kao i gore navedeni izveštaj, poslao sam vam preko Sanitetske misije u Bariju. Takođe sam vas izvestio, da su se lekari p. pukovnik dr **Miša Simović** i kapetan dr **Svetolik Milišić** koje sam našao u Kairu, izjasnili za NOVJ i žele odmah da stupe na rad. Nadam se da ste sve ovo primili u redu.

U **Moskvu** smo stigli 12. aprila o.g.

19. aprila primio me je načelnik sanitetske službe C.A. general-pukovnik g. dr S m i r n o v[6]. Zadržao me je oko dva i po sata i pokazao je veliko interesovanje za naše prilike, organizaciju sanitetske službe, kvalitet i brojnost sanitetskog personala, način prenosa ranjenika, sanitetska sretstva sa kojima raspolažemo i potrebe u njima. Pitao me je koliki je broj ranjenika i bolesnika, kako ih zbrinjavamo i lečimo. Izneo sam mu realno stanje i naglasio potrebu hitne pomoći u lekovima, sanitetskom materijalu lekarima i sanitetskom personalu, kao i o potrebi rasterećenja naših bolnica slanjem ranjenika i bolesnika na lečenje u SSSR.

Predao sam mu:

1/ Pozdravno pismo[7] i referat »**Sanitetska služba u NOVJ**«[8] šefa S.O.V.Š. general-majora druga dr Gojka Nikoliša; brošure: »**Tekući problemi trupnog saniteta**«[9], »**Novo u razvitku naše sanitetske službe**«[10], »**Ranjenik i rane**«[11], »**Uputstvo za gradnju vrućih komora**«[12], »**Uputstvo za gradnju zemunica**«[13], obrazac

---

[5] Verovatno se odnosi na spiskove potrošnog materijala, potrebnog za jedan korpus NOVJ u toku jednog kvartala i u toku jedne godine — Zbornik dokumenata i podataka Sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda (u daljem tekstu: Zbornik dokumenata Sanitetske službe NOR-a) knj. 12, dok. br. 129.

[6] i [15] — Nije ustanovljeno ime.

[7], [17] i [18] Nije se uspelo doći do njega.

[8] Zbornik dokumenata Sanitetske službe NOR-a, knj. 12, dok. br. 138.

[9] Odnosi se na drugo izdanje brošure »Tekući problemi našeg trupnog saniteta«, štampanog u Italiji (tom II, knj. 12, dok. br. 180, primedba 7).

[10] Najpre je objavljeno kao članak u »Vojno-političkom pregledu« br. 7/8 od 1. novembra 1942. godine. Napisao ga je dr Gojko Nikoliš.

[11] To je kolekcija od koje je izašla samo sveska 1 (Bibliografija NOR-a, bibliografska jedinica br. 1003, str. 80).

[12] Izdao ga je Sanitetski odsek Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske prema naređenju vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita od 22. oktobra 1943. i uputstva u vezi s tim naređenjem, koje je, dan kasnije, tom Glavnom štabu uputio šef Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Gojko Nikoliš (tom II, knj. 10, dok. br. 195 i 202; Bibliografija NOR-a, bibliografska jedinica 1355, str. 108).

[13] Redaktor ga nije uspeo naći.

»**Ranjenička karta**«[14] i spiskove lekova i sanitetskog materijala za vojsku i civilno stanovništvo, koje ste vi sastavili zajedno sa članom Vojne misije SSSR u Jugoslaviji p. pukovnikom g. dr Tulenjkovim:[15] A/ »Spisak potrošnog sanitetskog materijala potrebnog za jedan korpus za vreme od 3 meseca«, B/ »Spisak sanitetskog materijala potrebnog za jedan korpus za vreme od jedne godine« i C/ »Spisak sanitetskog materijala za potrebe civilnog stanovništva na teritoriji jednog O.N.O.O. za vreme od tri meseca«.[16]

2/ Pismo »Bolničarkama Sovjetskog Saveza«, koje su uputile učenice Bolničarske škole NOVJ u Italiji[17] i

3/ Pismo ranjenika Bolnice Grumo u Italiji »Bratskim narodima Sovjetskog Saveza, herojskoj Crvenoj armiji, hrabrim partizanima i genijalnom vođi i učitelju maršalu SSSR drugu Staljinu«.[18]

General-pukovnik g. dr Smirnov obećao je da će poslati u Jugoslaviju onaj broj lekara i sanitetskog personala kao i količinu lekova koje ste vi sa p. pukovnikom g. dr Tulenjkovim utvrdili. Rekao mi je da ću sa svima razgovarati pre njihovog odlaska u Jugoslaviju, da bi ih upoznao sa prilikama kod nas. Poslaće iskusne ljude i u organizacionom i u vojničkom pogledu. Materijal hirurških ekipa biće upakovan u sanducima zgodnim za tovarenje na konja. Lekove i sanitetski materijal bacaće se po mogućnosti svakom korpusu zasebno, odnosno prema uputstvu koje se primi radio-vezom od V.Š.

Što se tiče prebacivanja ranjenika u SSSR, general-pukovnik g. Smirnov rekao je da to za sada nije izvodljivo zbog velike udaljenosti. Prema tome, dok Crvena armija ne dođe bliže naših granica, nema izgleda za slanje većeg broja ranjenika ovamo. Oslobođenjem Krima tehničke teškoće za avijaciju bez sumnje su mnogo manje. General-lajtnant drug Terzić ponova će postaviti ovo pitanje. Smatram da bi korisno bilo da ga i vi opet pokrenete kod Sovjetske Vojne misije.

Takođe mi je general-lajtnant g. Smirnov obećao vojno-medicinsku literaturu, mogućnost posete vojnomedicinskim ustanovama i izučavanje organizacije sanitetske službe u Crvenoj armiji. Zbog nepoznavanja ruskog jezika do sad nismo urgirali tu stvar, međutim ja sam se u tom pogledu već dosta osposobio

---

[14] Vidi Zbornik dokumenata Sanitetske službe NOR-a, knj. 1, dok. br. 134, prilog br. 1.

[16] Sva tri spiska — A), B), C) — uključena su u tekst Pregleda sanitetskih potreba NOV Jugoslavije, koji je, kao Prilog br. 3, dostavljen Vrhovnoj komandi (»Generalnom štabu«) oružanih snaga Sovjetskog Saveza (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 4 i 6).

i general-lajtnant drug Terzić postaviće u najskorije vreme pitanje mog odlaska na rad.

23. aprila šef Vojne misije NOVJ u SSSR uputio je Vrhovnoj komandi Crvene armije, kao Prilog br. 3, »Pregled sanitetskih potreba za NOVJ«[19]. Tu je iznet broj lekara i sanitetskih radnika, kao i količina lekova, koje ste vi utvrdili sa p. pukovnikom g. Tuljenkovim, sa naznačenjem mesta gde treba što da se spusti.

Traženo je sledeće:

1/ **Četiri iskusna hirurga za rad u bolnicama:**

a/ Slovenija — Glavni štab Slovenije 1
b/ Bosanska krajina — V korpus 1
v/ Istočna Bosna — III korpus 1
g/ Crna Gora — II korpus 1

Svega 4

2/ **Deset sestara lekarskih pomoćnica /medic. sestre/ za rad u bolnicama:**

a/ Slovenija 1
b/ Bosanska krajina 3
v/ Istočna Bosna 3
g/ Crna Gora 3

Svega 10

/**Primedba:** Ovaj raspored izvršen je s obzirom na bolničke centre/.

3/ **Osam hirurških ekipa od po četiri člana** /lekari i bolničari sa sanitetskim materijalom pakovanim u sanducima od po četrdeset kilograma/:

a/ Slovenija — Glavni štab Slovenije 1
b/ Bosanska krajina — I korpusa 1
V korpus 1
v/ Istočna Bosna — III korpus 1
g/ Slavonija — VI korpus 1
d/ Crna Gora — II korpus 1
đ/ Makedonija — Glavni štab Makedonije 1
e/ Srbija — Glavni štab Srbije 1

Svega 8

[19] Prilog o kome je ovde reč napisan je 23. aprila, ali je upućen Vrhovnoj komandi oružanih snaga Sovjetskog Saveza 28. avgusta 1944. godine (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 6).

/**Napomena:** Za Liku i Dalmaciju nije određen ni jedan hirurg, jer ti krajevi imaju najviše uslova da svoje ranjenike pošalju na lečenje u Italiju/.

4/ **Dvanaest iskusnih trupnih lekara za organizaciju sanitetske službe:**

a/ Bosanska krajina —	S.O.V.Š.	1
	I korpus	1
	V korpus	1
b/ Istočna Bosna — III korpus		1
v/ Crna Gora — II korpus		1
g/ Glavni štab Hrvatske — IV i XI korpus		1
d/ Slavonija — VI korpus		1
đ/ Glavni štab Slovenije — VII i IX korpus		1
e/ Dalmacija — VIII korpus		1
ž/ Severne Hrvatske — X korpus		1
z/ Glavni štab Srbije		1
i/ Glavni štab Makedonije		1
	Svega	12

Sem toga, dat je spisak sanitetskog materijala za vojsku i civilno stanovništvo, koji bi trebalo dostaviti za svaki od jedanaest korpusa i za glavne štabove Srbije i Makedonije /istu količinu i za korpuse/.

Traženo je da se u prvom redu pošalje ono što je namenjeno za potrebe vojske, pa tek onda za civilno stanovništvo. Paketi sa sanitetskim materijalom treba da budu obeleženi crvenim krstom, da bi se ekspedicija na terenu što brže i lakše obavljala.

Šaljem vam sledeće knjige i brošure:[20]

1) Военно-санитарный Справочник

2) Наставление по санитарной службе Красной армии

3) Инструкции по методам хирургического леченя в тыловых госпиталях.

4) Указания по военно-полевой хирургии

5) Программа специальнои подготовки медицинского состава полевой санитарной службы Красной армии

6) Руководство по организации и работе военно-санитарных поездов

[20] Naslovi narednih petnaest knjiga i brošura ispisani su na izvornom (ruskom) jeziku.

7) Зимные средства санитарнои звакуации

8) Руководство по работе в баталъонах в здоровливащих

9) Руководство для ротных санитаров и санитаров-носильщиков (ovo je prevedeno na srpski. Uskoro će se štampati i poslati prvom prilikom svima korpusima)

10) Указания по иммобилизации конечностей

11) Указания по предупреждению и лечению отморожений

12) Указания по глазной помощи в Красной армии

13) Указания об ампутациях

14) Инструкция о применении парафинотерапии при травнах

15) Положение о госпиталъах для легко паненых и легко болных

Sanitet Prve brigade N.O.V.J. u S.S.S.R. uređen je po obrascu saniteta Crvene armije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU![21]

Pukovnik,
dr Đuro Mešterović

[21] Vojnički pozdrav je dr Mešterović dopisao mastilom.

BR. 56

UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 19. MAJA 1944. DIVIZIJSKOM KOMITETU 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE O POSTAVLJANJU I NAČINU REŠAVANJA PRIORITETNIH ZADATAKA PARTIJSKIH ORGANIZACIJA, BIROA, DIVIZIJSKOG KOMITETA I POLITODELA[1]

CENTRALNI KOMITET
Komunističke partije Jugoslavije

DIVIZISKOM KOMITETU XVII DIVIZIJE NOV

Dragi drugovi,

Primili smo izvještaje Diviziskog komiteta[2], izvještaj pomoćnika komesara VI brigade[3] i izvještaje politkoma divizije druga Kađe[4] od februara[5] i marta[6] o.g. Iako ne raspolažemo i sa izvještajima pomoćnika komesara ostalih brigada vaše divizije[7], niti izvještajima politodjela, mi ćemo, ipak, na osnovu ovih izvještaja ukazati na postavljanje nekih problema u vašoj organizaciji, koji su karakteristični za čitavu diviziju.

Partiska organizacija vaše divizije prilično je učinila na učvršćivanju vojnih jedinica i podizanju vojnih i političkih kadrova. Ali uprkos tog uspjeha, u toku VI neprijateljske ofanzive i posle nje, sve vaše partiske organizacije pokazale su niz slabosti. I pored neosporno teške situacije u kojoj se nalazila vaša divizija, trebali ste više razviti budnost prema pogreškama ru-

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/154.

[2] Reč je o izveštaju od 31. marta 1944. godine (Arhiv VII, ANOR-a, k. 982, f. 10, br. reg. 3 i prilozi uz taj izveštaj pod br. reg. 2).

[3] Izveštaj je od 28. marta 1944. godine (Arhiv VII, ANOR-a, k. 989, f. 9, br. reg. 26).

[4] Branko Petričević Kađa.

[5] Izveštaj je od 10. februara 1944. godine (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/54).

[6] Odnosi se na izveštaj s datumom od 1. aprila 1944. godine (tom IX, knj. 5, dok. br. 122).

[7] Tada su se u sastavu 17. istočnobosanske NOU divizije nalazile samo dve NOU brigade: 6. istočnobosanska i 15. majevička. Njena 16. muslimanska NOU brigada je u drugoj polovini marta 1944. formacijski pripala 27. istočnobosanskoj NOU diviziji, ali se od 29. maja do 8. jula 1944. privremeno nalazila pod komandom 17. istočnobosanske NOU divizije. Potpunije o tome: 4. primedba uz dok. 350 u 12. knjizi ovoga toma i tom IV, knj. 23, dok. br. 22).

kovodioca[8], više budnosti i brige o ljudima. Veliki gubici u ljudstvu koje je pretrpjela XVI muslimanska brigada[9]; osipanje, skoro raspadanje XVIII hrvatske brigade[10]; smrzavanje velikog broja ranjenika i bolesnika[11]; gubljenje 25 tovara prilikom transporta sa Majevice za Šekoviće[12]; nepravilne konfiskacije u Paprići[13] i drugi slučajevi — najrječitije govore o ozbiljnim nedostacima kod rukovodećeg kadra i čitave partijske organizacije. Ovi primjeri pokazuju da vaša partiska organizacija, odozdo do gore, nije dobro funkcionisala.

1. Divizijski komitet, koji se sastao poslije tri mjeseca, nije dao temeljitu analizu svih grešaka i nedostataka partiske organizacije, niti je postavio pitanje odgovornosti za počinjene greške. Nije izvukao pouke iz skupo plaćenog iskustva stečenog u toku VI ofanzive, već se bavio manje bitnim pitanjima. Familijarnost i slučajevi nepravilnog odn sa drugova i drugarica, uglavnom su posledice opštih slabosti artiskih ćelija, u prvom redu štapskih, nedovoljne kontrole i pomoći sa strane partiskih rukovodilaca. Vi, umjesto da uzmete nekoliko glavnih pitanja na kojima su se ispoljile slabosti partiske organizacije, kao što je pitanje rukovođenja, discipline, držanje prema narodu, bud-

---

[8] Deo rečenice koji je stavljen između zareza dopisan je mastilom u Centralnom komitetu KPJ, umesto prvobitno otkucanog teksta: »mogli ste i trebalo je da pokažete više umješnosti u rukovanju jedinicama.«

[9] Ona je te gubitke imala u toku izvođenja napada jedinica 3. korpusa NOVJ na Tuzlu od 16. do 20. januara 1944. godine. U stvari, brigada je najveće gubitke pretrpela prilikom neblagovremenog izvlačenja iz Tuzle (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 7, br. reg. 54: izveštaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 8. marta 1944. upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ).

[10] Tu brigadu je Štab 3. korpusa NOVJ krajem januara 1944. bio uključio u sastav 17. istočnobosanske NOU divizije. Tom prilikom je Štabu divizije bilo stavljeno u zadatak da ojača bataljonski komandni sastav te brigade i popuni je nedostajućim političkim kadrom. Međutim, Štab 3. korpusa je početkom marta 1944. ocenio da Štab 17. NOU divizije nije uspeo da sredi stanje u toj brigadi, pa je, pored ostalog, i o tome poslao izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi u prethodnoj primedbi navedeni izveštaj od 8. marta 1944).

[11] Odnosi se na oko 60 ranjenika i bolesnika iz bolnice 17. NOU divizije (vidi navedeni izveštaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 8. marta 1944. godine).

[12] Reč je o transportu hrane za bolnice, izvršenom od 25. do 27. januara 1944. godine. Tom prilikom je na Majevici primljeno 75 konja natovarenih hranom, a u Birač je prispelo samo 49 (Arhiv VII, ANOR-a, k. 982, f. 8, br. reg. 1: naredba br. 3 Štaba 17. NOU divizije od 4. marta 1944. o kažnjavanju rukovodilaca iz 6. istočnobosanske NOU brigade odgovornih za nedovoljnu brigu o društvenoj imovini).

[13] U vezi s tim vidi izveštaj političkog komesara 17. NOU divizije Branka Petričevića Kađe od 10. februara 1944. upućenog političkom komesaru 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 982, f. 10, br. reg. 1).

nosti, problem dezerterstva itd., pa u tom sklopu, kao jedno od pitanja, da proanalizirate i pitanje odnosa drugova i drugarica, izvukli ste ovo posljednje pitanje i njemu posvetili cio vanredni sastanak diviziskog komiteta, pa čak i napisali cirkularno pismo samo o ovom problemu . . . [14]

2. U izvještaju druga Kađe stoji na jednom mjestu da »pozadinska partiska organizacija nije dovoljno iskoristila prisustvo divizije«[15]. Ali se ništa ne govori o tome šta je partiska organizacija u vojsci učinila da zaista pruži pomoć mladim partiskim organizacijama na terenu. U tom pogledu treba daleko više da učinite nego što ste do sada [uradili].

3. Vi ste održali niz partiskih i vojnih kurseva po brigadama, što je neosporno mnogo doprinijelo za podizanje kadrova, ali ne treba gubiti iz vida činjenicu da se pitanje kadra ne može riješiti samo kursevima. Vi ste na partiske kurseve slali ne samo skoro primljene partijce, već i kandidate, iz čega se vidi da kod vas postoji tendencija da pitanja kadra rešavate na prečac i putem kursa. Kursevi sa takvim nivoom ne mogu savladati naš predviđeni program za niže kurseve, a pogotovo [16]ne sa tako neiskusnim predavačima s kakvim vi raspolažete. Uspostavite sistematski teoretski rad po svim ćelijama, podešavajući program prema nivou drugova u jedinicama. U štabskim jedinicama mogu se prorađivati teže teme i obimnije. Na partiski kurs koji se održava pri III korpusu NOVJ treba redovno iz svih vaših jedinica da šaljete izvjestan broj rukovodilaca koji su se pokazali na praktičnom radu i [sa] interesom za teoretska pitanja. Nastojte da odabiranje za kurseve vršite u duhu naše opšte politike izdizanja kadrova, jer ćete na taj način spriječiti tendenciju da se na kurs gleda kao na kvalifikaciju, koja svakom [drugu] daje pravo da odmah dobije neku veću funkciju. Poželjno je, ukoliko je to ostvarivo s obzirom na oskudicu kadrova, da drugove po završenom kursu vratite bar izvjesno vrijeme na svoje stare dužnosti da bi se vidjelo kako primjenjuju stečeno znanje. To, naravna stvar, ne treba da bude neko pravilo.

Što se tiče političkog dijela programa na vojnim kursevima, obavezno ga treba izmijeniti, zbog toga što je preobiman i što mnoge teme ne spadaju na ovaj kurs. Na vojnim kursevima može se održati svega nekoliko popularnih predavanja sa diskusijom. Mogu doći, otprilike, ove teme: »Razvoj NO borbe u Ju-

[14] Izostavljeni tekst — odnosi se na personalna pitanja.
[15] Citat je iz izveštaja od 10. februara 1944. godine.
[16] Dalji deo rečenice je dopisan mastilom u Centralnom komitetu KPJ, umesto prvobitno otkucanog teksta: »kad se uzme u obzir činjenica da nemate ni dobre predavače.«

goslaviji« /članci i govori druga Tita/; »Oslobodilački rat, na čelu sa SSSR-om«; »II zasijedanje AVNOJ-a i obrazovanje Nacionalnog komiteta«. Kroz ove teme može se dodirnuti pitanje uloge Komunističke partije i ostalih organizacija. Nije potrebno držati na kursevima ove vrste posebna predavanja o Partiji, SKOJ-u, USAOJ-u, AFŽ-u itd.

4. Iz izvještaja Diviziskog komiteta vidi se da sekretar štapske ćelije vaše divizije ima neke partiske dužnosti koje mu organizaciono ne pripadaju. »On kontroliše i pomaže rad partiske ćelije u Pratećoj četi, Diviziskoj bolnici, Kulturnoj ekipi i održava vezu sa sekretarom Diviziskog komiteta«. Stvar treba postaviti ovako: ako na radu u štabu divizije ima još partijaca, sem onih koji su predviđeni za štapsku ćeliju (komandant, komesar, zamenik komandanta, pomoćnik komesara, načelnik intendanture, referent saniteta i šef obavještajne službe), onda treba od tih drugova formirati jedno ili dva (to zavisi od broja i od prirode posla) ćelijska odeljenja, koja će zajedno sa odeljenjem štaba divizije činiti jednu partisku ćeliju — jednu partisku organizaciju, na čelu sa biroom u koji ulaze sva tri sekretara odeljenja. Sekretar biroa održava vezu sa politkomesarom divizije, ukoliko to nije sam komesar divizije. Komesar divizije na sednicama diviziskog komiteta podnosi izveštaj o radu ove ćelije. U diviziskoj bolnici, u kulturnoj ekipi, u intendanturi, u zaštitnici štaba divizije, postoje posebne partiske ćelije, čiji sekretari održavaju takođe vezu sa politkomom divizije, koji ima najbolji uvid u njihov rad i može im pružiti najefikasniju pomoć.

5. U svom izvještaju drug Kađa kaže da ste ukinuli bataljonske listove, shodno direktivi druga Tita o ukidanju okružnih listića. Takva direktiva uopšte ne postoji. Ukoliko vam tehničke mogućnosti dozvoljavaju produžite sa izdavanjem četnih i bataljonskih listova. Bilo bi dobro da već jedanput otpočnete i sa izdavanjem diviziskog lista, koji bi na jednostavan, jasan i popularan način tretirao sva pitanja divizije. Na saradnju obavezno treba privući drugove niže rukovodioce i borce, ako se želi da list piše za njih i o njima i da rasvjetljava ona pitanja za koja se interesuju borci i rukovodioci.

6. U jednom od izvještaja Diviziskog komiteta kaže se da je donesena odluka da drugovi Kađa i Milojica[17] napišu referat o narodnooslobodilačkom ratu[18]. O tom pitanju postoje toliki

[17] Milojica Pantelić, tada pomoćnik političkog komesara 6. istočnobosanske NOU brigade i istovremeno sekretar Divizijskog komiteta KPJ 17. istočnobosanske NOU divizije.

[18] To je rečeno u izveštaju toga komiteta od 31. marta 1944. godine.

autoritativni materijali i treba samo organizovati proučavanje govora druga Staljina, zatim članke i govore druga Tita, kao i ostale publikacije naše štampe.

7. Većina vaših izvještaja, to naročito važi za izvještaj druga Milojice, su preopširni, rasplinuti, nedovoljno pregledni. Izvještaji treba da budu kraći i precizniji. U njima treba obuhvatiti najvažnije probleme koje rješava partiska organizacija u periodu od slanja jednog izvještaja do drugog. Na jednostavan način izložiti problem, njegovu suštinu, način rješavanja, svoje mišljenje o tome i, ukoliko se nije sigurno u stvar, zatražiti objašnjenje. Kad se radi o ljudima, navesti njihova imena. Izbjegavati nepotrebne fraze koje ništa ne objašnjavaju, kao napr. »Pokazalo se da nije bilo pravilnog rada sa kandidatima, dovoljno budnosti pri prijemu«, »ima puno nedostataka, ali se oni ispravljaju«, »desetine partiskih rukovodilaca izbačeno je iz stroja«, »komesari nemaju brzine i kombinatorskih sposobnosti«, i t.[ome] sl. Treba reći: u čemu su nedostaci, u čemu [se sastoji] nepravilan rad sa kandidatima, u kojoj brigadi i zbog čega su bile velike žrtve, koji komesar ne radi dobro itd. Jednom riječju, u što sažetijem obliku ocrtati pregledno stanje partiskih organizacija i iznijeti vojničku sposobnost brigade, odnosno divizije o kojoj se piše.

Nastojaćemo da vam što prije pružimo izvjesnu pomoć u kadrovima, u cilju pojašanja Politodjela i tom prilikom ćemo izvršiti i reorganizaciju istog. Politodjel i pomoćnici [političkih komesara] bigada treba da nam pošalju što prije izvještaje.

Sa ovim pismom upoznati politkomesara III korpusa i Oblasni komitet [KPJ] za istočnu Bosnu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

19. maj 1944. Drugarski pozdrav

M.P.

Dostavljeno: Divizijskom komitetu XVII divizije,
„ „ XXVII divizije,
Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu

BR. 57

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD DRUGE POLOVINE MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 5. CRNOGORSKE NOU BRIGADE ZA USPEŠNE BORBE NA SEKTORU PRIJEPOLJE — SJENICA[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 5. CRNOGORSKE BRIGADE]

[Izražavam svoju] zahvalnost [i priznanje][2] svim borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 5-te crnogorske [NOU] brigade, koji su na odseku fronta Prijepolje — Sjenica još jedanput pokazali uzorak uporstva, hrabrosti i izdržljivosti.[3]

[Vrhovni komandant
NOV i POJ
maršal Tito]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 163 od 21. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 627.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 19. maja 1944. godine (vidi drugi deo primedbe br. 1 uz dok. br. 14).

[2] U originalu početni deo rečenice glasi: »Vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije maršal *Tito* objavio je zahvalnost.«

[3] Odnosi se na borbe koje je glavnina te brigade vodila za presecanje komunikacije Prijepolje—Sjenica (na severnim padinama planine Jadovnika) od 13. do 19. maja protiv jedinica nemačkog 4. puka »Brandenburg«, da bi izvršila prihvat premorene Udarne grupe divizija NOVJ, što je sa uspehom obavila. Potpunije o ovome vidi 2. primedbu uz dok. br. 53 i tom I, knj. 20, dok. br. 150 i 155.

BR. 58

ZAHTEV VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ I PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 19. MAJA 1944. PREDSTAVNIKU NKOJ-a U SSSR-u MILOVANU DILASU DA HITNO POVRATI IZVORNU ČETNIČKU GRAĐU KOJU JE SA SOBOM ODNEO U MOSKVU[1]

Zabranjeno prepisivanje
Vratiti posle 6 dana

STR. POVERLJIVO
Primerak br. 1

Dešifrovana depeša br. 3

Iz JUGOSLAVIJE upućena 19. 5. 44. g.
Primljena 20. 5. 44. g.

General-lajtnantu ĐILASU

Potrebno je hitno poslati fotokopije, a bolje bi bilo originale najvažnijih četničkih dokumenata, radi korišćenja na međunarodnoj areni protiv **D. Mihajlovića.**[2]

TITO 19. 5. 1944.

Pisano u 1 prim.
2392[3]

---

[1] Original primljenog radiograma, na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 12.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi 2. pasus primedbe 1. uz dok. br. 54.

[2] Tu izvornu građu je Milovan Đilas, po odluci NKOJ-a, odneo u Moskvu da je stavi na uvid vladi Sovjetskog Saveza, a potom vrati Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[3] Broj je naknadno dopisan rukom.

BR. 59

PORUKA GENERALNOG SEKRETARA KPJ I PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. MAJA SVIM FORUMIMA KPJ, ORGANIMA NARODNE VLASTI I ŠTABOVIMA NOVJ DA NE KOMENTARIŠU FORMIRANJE NOVE JUGOSLOVENSKE KRALJEVSKE VLADE U IZBEGLIŠTVU PRE NEGO ŠTO DOBIJU ZVANIČNO UPUTSTVO NKOJ-a[1]

[Od V.Š. II korpusu]

Preneseno svim divizijama
20. V 1944. g.
Đuđevina

32/89

ddd

S obzirom na naše odnose sa saveznicima, koji se povoljno razvijaju, a naročito sada sa Engleskom, tražimo da se suzdržite od svakog pisanja i komentara, bilo negativnih ili pozitivnih. Povodom vijesti o formiranju nove [kraljevske jugoslovenske] vlade u Londonu[2], čekajte naš zvanični stav. Dajte odmah slične upute svim vašim vojnim i civilnim organima.

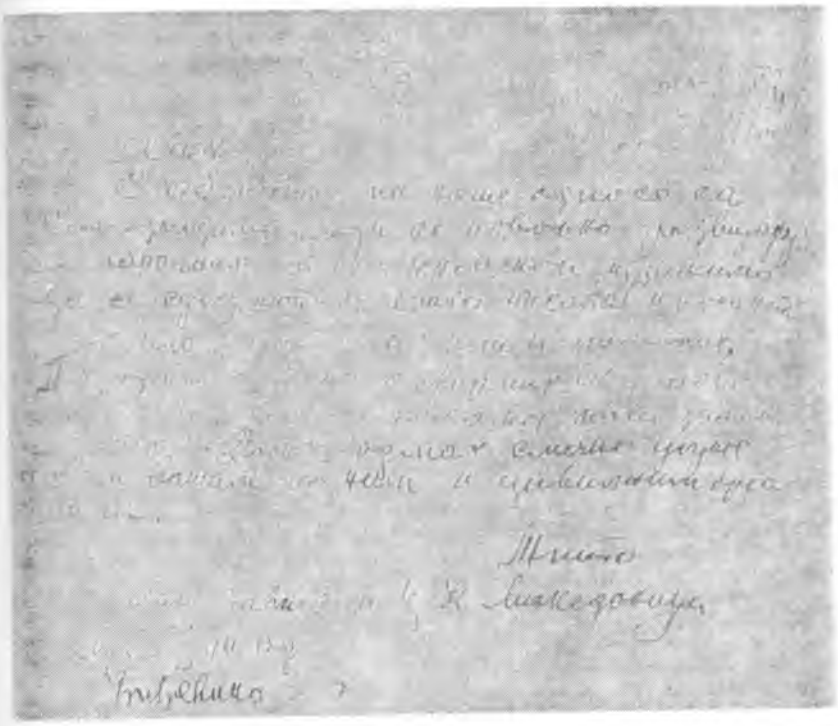
Tito

Ovo javite i C.K. Makedonije.

20. V 1944. god.
Đuđevina.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21. Radiograme identične sadržine, bez poslednje rečenice koja glasi: »Ovo javite i CK Makedonije«, primili su 20. maja svi operativni štabovi NOVJ s kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi, a preko njih i svi centralni, pokrajinski i oblasni komiteti KPJ, zatim Štab 26. NOU divizije, Oblasni komitet KPH za Dalmaciju i Štab Baze NOVJ u Italiji (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 53 sa 77 grupa; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7: Knjiga primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 76 sa 76 grupa; k. 2125, f. 10, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiograme br. 25—26 sa 84 grupe; k. 184, f. 1, br. reg. 9: Knjiga primljenih depeša Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 44 sa 77 grupa; k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18: Knjiga primljenih depeša Štaba 26. NOU divizije; Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. inv. 20797 — radiogram primljen 20. maja 1944. od Vrhovnog štaba NOV i POJ). Osnovna sadržina radiograma preneta je i tadašnjem predstavniku CK KPJ i opunomoćeniku NKOJ-a u Moskvi Milovanu Đilasu (dok. br. 63).

Fotokopija dokumenta br. 59

[2] Predsednik vlade Velike Britanije Vinston Čerčil poslao je 17. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu pismo kojim ga obaveštava da je toga jutra, povinujući se britanskom savetu, kralj Petar II Karađorđević raspustio vladu Kraljevine Jugoslavije (formiranu 10. avgusta 1943. u Londonu), čiji je predsednik bio Božidar Purić i u kojoj je ministar vojske bio Dragoljub (Draža) Mihailović. Čerčil naglašava da je kralj Petar II spreman da obrazuje novu vladu ili osnuje državni savet na čelu sa dr Ivanom Šubašićem, i da takvu kraljevu odluku odobrava britanska vlada. U pismu se zatim stavlja u izgled maksimalno dalje pomaganje NOVJ i uticanje na one srpske seljačke mase koje su pod uplivom Dragoljuba Mihailovića da se opredele za saradnju s NOP-om na stvaranju ujedinjene i nezavisne Jugoslavije.

U vezi s perspektivom razvoja pozitivnih promena s dolaskom Šubašića na čelo vlade Kraljevine Jugoslavije u izbeglištvu, Čerčil, pored ostalog, u pomenutom pismu javlja:

»Za opštu stvar i naše odnose sa Vama važno je obezbediti pristojne uslove kako bi se u odnosu na naš glavni cilj ove promene mogle razviti u povoljnom smeru. Biće mi mnogo žao ako ma u kom vidu pohitate da ih javno napadnete. Evropu čekaju presudni događaji. Bitka u Italiji odvija se u našu korist. General Vilson me uverava u svoju rešenost da Vas do maksimuma pomogne. Stoga smatram da Vas mogu s pravom zamoliti da se uzdržite od davanja svih onih izjava koje se sukobljavaju sa ovim novim događajima, bar za nekoliko nedelja dok ne uspemo da razmenimo telegrame o tome«.

Na kraju pisma, Čerčil čestita Titu na tome što NOVJ drži prikovane za tlo Jugoslavije brojne neprijateljske divizije i nagoveštava vrlo brzo otvaranje novog fronta u Evropi.

Čerčil je inače, još od decembra 1943. godine nastojao da ubedi kralja Petra II u neophodnost uklanjanja Mihailovića iz Ministarskog saveta zbog nepobitno dokazane Mihailovićeve saradnje s okupatorima. Ali, pošto je takav zahtev naišao na uporno odbijanje Purićeve vlade, time se višemesečno prolongirao ostanak Mihailovića kao ministra vojske u toj vladi. Čerčil je tu odbojnost izbegličkih jugoslovenskih krugova oko kralja Petra II ocenio kao rapidno gubljenje izgleda na njihovu ravnopravnu nagodbu s NOP-om. Stoga je 1. aprila 1944. svoju poruku ministru inostranih poslova svog kabineta Antoniju Idnu (Anthony Eden) započeo sledećim rečima:

»Smatram da na kralja [Petra II] treba izvršiti krajnji pritisak da se otarasi svojih dosadašnjih savetnika koji ga sudbonosno vuku na dno poput vodeničkog kamena. Kao što Vam je poznato, mislio sam da će se ova stvar okončati pre kraja prošle godine. Ne shvatam šta se dobilo ovim razvlačenjem. ... Moja je misao od početka bila da se Kralj udalji od Mihailovića, da prihvati ostavku Purićeve vlade ili je raspusti, kao i da neće biti nikakve velike štete ako nekoliko nedelja ostane bez vlade«.

Čerčil je dalje naglasio da događaji koji su se u međuvremenu odvili »koriste i nama i Titu, ali zacelo štete kralju i njegovoj mizernoj vladi« i na kraju zaključuje:

»Stoga se nadam da ćete ovoga puta reagovati veoma brzo: sastavićete kralju [Petru II] dobru deklaraciju, nateraćete ga da razreši dužnosti Purića i kompaniju i da prekine svaku vezu sa

Mihailovićem; zatim ćete ga prisiliti da obrazuje vladu za nuždu na koju Tito neće popreko gledati. Tako nam bar ostaje mršava nada da ćemo kroz nastupajućih pet-šest nedelja izgraditi most između njih dvojice. Mi nemamo prava da zbog složenosti srpske politike zakočimo one vojne snage koje žele da se bore sa partizanima, ili se mogu navesti na takav postupak.«

Istog dana kada je Čerčil pisao Titu pismo i javio mu o padu Purićeve vlade, ta vlada je otpočela zasedanje, koje je trajalo dva dana. Ona, uprkos svih britanskih pritisaka, nije podnela ostavku, niti iz svog Ministarskog saveta isključila Dragoljuba Mihailovića. Naprotiv, 19. maja uputila mu je pozamašnu svotu novca: 7,000.000 dinara, 2,000.000 francuskih franaka i 75.000 dolara, a Purić je predložio kralju Petru II da novu vladu formira Slobodan Jovanović i da Mihailović i u budućoj vladi zadrži resor ministra vojske. Međutim, Radio-London je obavestio svet o padu Purićeve vlade pre nego što je ona formalno pala, pa je tako bila prinuđena da 25. maja podnese ostavku.

Maršal Tito je, zahvaljujući ličnoj prepisci koju je od januara 1944. vodio s britanskim premijerom Čerčilom i primajući Čerčilove poruke preko Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, bio u kursu osnovnih zbivanja u vezi s konačnim odbacivanjem Dragoljuba Mihailovića od britanske vlade i o predstojećem davanju mandata dr Ivanu Šubašiću za sastav nove jugoslovenske kraljevske vlade u izbeglištvu. Napokon, tih dana je i nekoliko članova Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje, s dr Vladimirom Velebitom na čelu, na poziv vlade Velike Britanije, boravilo u Londonu, pa je i ona, sa svoje strane, slala pojedina obaveštenja maršalu Titu. Potpunije o tome vidi Vinston S. Čerčil, Drugi svetski rat, tom V, Beograd, Prosveta, str. 441—551; Dušan Plenča, Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svetskog rata, Institut društvenih nauka, Beograd, 1962, str. 246, 254—255.

BR. 60

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. MAJA 1944. ŠEFU VAZDUHOPLOVNOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ FRANCU PIRCU DA UPUTI JEDAN KONTINGENT JUGOSLOVENSKIH DOBROVOLJACA NA RASPOLAGANJE VRHOVNOM ŠTABU I DA SE VRATI U SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA NA REFERISANJE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
28	[20. V 44]	V. Š.	Pukovniku Pircu[2] 400 boraca, koji su došli iz Kaira,[3] morate poslati preko Visa u zemlju, na raspolaganje V. Š. Pirc treba doći u zemlju na izveštaj.[4]	38

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/16.

[2] France Pirc, načelnik Odeljenja za vojno vazduhoplovstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ. On se tada, kao opunomoćenik vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, nalazio u Kairu. Tu je sa predstavnicima Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva na Srednjem istoku uspešno okončao sprovođenje u delo načelnih odluka preciziranih Protokolom sastanka Tito — Maklejn, održanog 12. marta 1944. u Drvaru, o formiranju Jugoslovenskog kontingenta za školovanje, obuku i izvođenje borbenih dejstava u sastavu Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva. Potpunije o tome: knj. 12, dok. br. 145, 156, 206, 207, 214 i 234.

[3] Redakcija nije pronašla izveštaj kojim je obavešten Vrhovni štab o dolasku tih boraca u Bariju.

[4] Komandant Baze NOVJ u Italiji Milentije Popović je u vezi s ovim naređenjem Vrhovnog štaba, pet dana kasnije poslao sledeći odgovor:

»V. Š-u

Ovde je stiglo oko 560 boraca iz Egipta, koji kroz par dana, formirani i naoružani polaze za zemlju.

Pircu [smo] poslali poziv.

Milentije«

(vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1: Knjigu poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 123, od 25. maja 1944. godine).

BR. 61

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O REJONU GDE TREBA USMERITI 17. NOU DIVIZIJU RADI POVEZIVANJA S 2. KORPUSOM NOVJ I UPOZORENJE DA NEMCI DEKRIPTUJU RADIOGRAME ŠTABOVA NOVJ[1]

[Od] V.Š.

20
— [Br.] 56 57 [grupa]
V

Mandić[2] treba da se povuče sa Mitrom[3] negde oko Jakićevog[4] rodnog mesta[5], ali više prema reci T.[6] Kad bude blizu, javiću mesto.

Budite oprezni u depešama, jer Švabe otkrivaju[7] naše depeše i sve znaju[8]. Skoro ćemo poslati sigurnu šifru.[9]

[Tito]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125.

[2] Gligorije (Gligo) Mandić. Njegovo prezime je ovde upotrebljeno u prenosnom značenju i odnosi se na 17. istočnobosansku NOU diviziju, čiji je on bio komandant.

[3] Mitar Bakić. Njegovo ime je ovde upotrebljeno u prenosnom smislu i odnosi se na 2. korpus NOVJ, čiji je on tada bio politički komesar.

[4] Velimir Jakić. Do početka aprila 1944. bio je komandant Glavnog štaba NOV i PO za Sandžak, a posle ukidanja toga štaba (8. aprila 1944) nastavio je rad kao partijsko-politički radnik. Narodni je heroj. Umro je 3. oktobra 1946. u sanatorijumu Golnik u Sloveniji.

[5] Velimir Jakić je rođen u Dobrim Selima, kod Žabljaka.

[6] Tari. Potpunije o kretanju 17. istočnobosanske NOU divizije i njenom dolasku 22. maja 1944. na slobodnu teritoriju 2. korpusa NOVJ vidi 7. primedbu uz dok. br. 37.

[7] Smisao je: saznaju sadržinu.

[8] Na ovo je Štab 3. korpusa, dan kasnije, odgovorio radiogramom sledeće sadržine:

»Iz letka koji su Nemci bacili iz aviona u Srebrenički kraj u toku svog pokreta prema Drini, a koji nam je sad pao u ruke, vidi se da su znali za naše namere, komandovanje i zadatke Danila [Lekića] i Gliga [Mandića]«. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 89 sa 47 grupa, od 21. maja 1944. godine). Potpunije o nemačkom dekriptovanju radiograma štabova NOVJ vidi još i dok. br. 43.

[9] Nova šifra je dostavljena, ali su i nju, kao i sve druge, Nemci ubrzo dekriptovali.

BR. 62

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD DRUGE POLOVINE MAJA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 5. SLOVENAČKE NOU BRIGADE »IVAN CANKAR« I OSTALIM JEDINICAMA KOJE SU SE ISTAKLE U BORBAMA NA SEKTORU TREBNJE — NOVO MESTO[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 7. KORPUSA NOVJ]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje slovenskim jedinicama koje su pokazale osobitu požrtvovanost i hrabrost u borbama na odseku fronta Trebnje — Novo Mesto, na čelu sa svojim komandantom pukovnikom Perom Popivodom.[2]

Izražavam naročito priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 5-te [NOU] brigade »Ivan Cankar« koji su učestvujući u napadu na Trebnje odlično ispunili svoju zadaću.

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih
odreda Jugoslavije
maršal Tito

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 164 od 22. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 637.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 20. maja 1944. godine (vidi drugi deo primedbe br. 1 iz dok. br. 14).

[2] Pero Popivoda je tada bio komandant 7. korpusa NOVJ. On je 1948, kao pristalica Rezolucije IB, prebegao u SSSR i tamo nastavio neprijateljsku delatnost protiv Jugoslavije. Umro je 1979. godine.

BR. 63

ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 21. MAJA 1944. ZA FORMIRANJE 1. SAMOSTALNE BRIGADE NOVJ U SOVJETSKOM SAVEZU I UPOZORENJE DA RADIO-STANICA »NOVA JUGOSLAVIJA« NE DAJE NIKAKVE KOMENTARE POVODOM RASPUŠTANJA VLADE BOŽIDARA PURIĆA PRE NEGO ŠTO O TOME DOBIJE DIREKTIVE NKOJ-a

Zabranjeno prepisivanje — *Str. poverljivo*
Vratiti posle 6 dana. — Primerak br. 1.

DEŠIFROVANA DEPEŠA BR. 4.[2]

Iz **Jugoslavije** — upućena 21. 5. 44. g.

Primljena 21. 5. 44.

ĐILASU

1. Saglasni smo da **Lozić**[3] dođe sa **Đilasom** k nama, a takođe i Žarko.[4]

2. Takođe smo saglasni da se od naših jedinica formira brigada pod nazivom koji ste vi predložili.[5]

3. Sa pilotima[6] ćemo uputiti nekoliko komesara i zamenika.[7]

4. Đilas treba obavezno da ponese kokarde[8] za ambleme i lente za ordene.

5. Povodom raspuštanja vlade **Purića**[9] i pokušaja obrazovanja nove vlade, »**Slobobodna Jugoslavija**« ne treba da daje nikakve komentare pre naše konačne odluke.

Pisano u 1 prim.

2410[10] . TITO

---

[1] Original primljenog radiograma, na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 14.
Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi 2. pasus primedbe 1. uz dok. br. 54.

[2] Cifra je dopisana mastilom.

[3] Miodrag Lozić.

[4] Žarko Broz.

[5] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u predložio je 9. maja 1944. maršalu Titu preformiranje brojno naraslog Samostalnog jugoslovenskog odreda u SSSR-u u Brigadu NOVJ u SSSR-u (dok. br. 29).

Odmah po dobijanju ovog Titovog odobrenja pristupilo se preformiranju odreda u brigadu pa je ona do 25. maja 1944. uglavnom oformljena i dobila naziv: 1. samostalna streljačka brigada NOVJ u SSSR-u. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 790/A, f. 3, br. reg. 1: Pismeni raport štaba Samostalnog jugoslovenskog odreda vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu; k. 57/4, f. 1, br. reg. 1: Knjiga br. 4 poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 9 od 20. maja 1944; k. 791, f. 1, br. reg. 14: Naredba br. 2 Štaba 1. samostalne jugoslovenske brigade u SSSR-u od 1. juna 1944. godine.

[6] Reč je o vazduhoplovcima koji su prikupljani iz jedinica NOVJ i upućivani za Bari da bi se prebacili u SSSR na usavršavanje, na školovanje ili za obuku na avionima. Ukupno je prikupljeno za odlazak 527 vazduhoplovaca. Od njih je noću 22/23. avgusta avionima pošlo 132, a neki dan kasnije brodom iz Taranta 324, kojima su se priključili u Kairu još 71 vazduhoplovac. Potpunije o tome: Arhiv CK SKJ, fond NKOJ, br. 1944/57: izveštaj Štaba Baze NOVJ br. 1663/N od 26. avgusta 1944. upućen Personalnom odeljenju Povereništva Narodne odbrane — priloge br. 1, br. 5. i br. 8.

[7] Upućeno je sedam rukovodilaca: Ivan Romac, Đuro Lončarević, Mašan Milutinović, Gojko Žarković, Mihailo Brajović Bebo, Sulejman Mehmedbašić i Luka Božović (vidi u prethodno navedenom izvornom dokumentu, spisak br. 4).

[8] Odnosi se na crvene petokrake zvezde, koje su kao amblem nosili na kapama pripadnici NOV i POJ.

[9] Izbeglička vlada Kraljevine Jugoslavije, pod predsedništvom Božidara Purića, tek 25. maja 1944. je pod pritiskom vlade Velike Britanije bila prinuđena da podnese ostavku (vidi 2. primedbu uz dok. br. 59).

[10] Broj je dopisan mastilom. (Redakcija nije mogla da ustanovi šta ovaj broj sigurno označava).

BR. 64

OBAVEŠTENJE PREDSTAVNIKA NKOJ-a U SSSR-u MILOVANA ĐILASA I ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 21. MAJA 1944. MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O REZULTATIMA RAZGOVORA S PREDSEDNIKOM SOVJETA NARODNIH KOMESARA SSSR-a I VRHOVNIM KOMANDANTOM ORUŽANIH SNAGA SSSR-a JOSIFOM VISARIONOVIČEM STALJINOM[1]

[Telegram] br. 2

MARŠALU TITU

Drug Staljin nas je primio 19. 5. 44. u 21,15 po moskovskom vremenu[2]. Razgovor je trajao 75 minuta. Predali smo mu poklone. Razgovoru su prisustvovali drug Molotov[3] i komesar državne bezbednosti Žukov.[4]

Drug Staljin se interesovao o vojno-političkoj situaciji kod nas, a posebno u Makedoniji i Albaniji; zatim o problemu snabdevanja i potrebama naše vojske, kao i o našoj vojsci uopšte.

Interesovao se o našim protivnicima, njihovoj snazi i političkim licima iz neprijateljskog tabora, kao što su Maček[5], Mihailović[6], Gavrilović[7], Rupnik[8], Purić[9], a i o Šubašiću[10], Bičaniću[11] i drugima.

Odobrio je zajam od 10.000.000 dolara. Ali oni nemaju toliko valute, nego nam je ponuđeno zlato, kao podloga za novčanice u tolikoj svoti. Izvesnu svotu (do 2.000.000 dolara) dobijamo u dolarima i engleskim funtama i dostaviće ih gde Vi naredite. 200.000 dolara doneće Đilas sa sobom.

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/2.

Ovaj, i svi ostali radiogrami koje je Vojna misija NOVJ u SSSR-u slala maršalu Titu, napisan je najpre na srpskohrvatskom jeziku, zatim su dati da se prevedu na ruski jezik i taj prevod se predao Šifrantskom odseku koji je radio za Vojnu misiju NOVJ u SSSR-u da ga preko Radio-centra Vojne misije SSSR-a pri Vrhovnom štabu NOV i POJ prenese maršalu Titu. Tako je tekst na ruskom jeziku postao original poslatog radiograma i dobio primarnu vrednost, jer je njegova sadržina preneta adresatu (primaocu).

Budući da su sačuvana oba primerka — ovaj na ruskom jeziku se nalazi u četvrtoj Knjizi poslatih depeša Vojne misije, a onaj na srpskohrvatskom jeziku u šestoj Knjizi poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u (isti Arhiv i ista fascikla, br. reg. 3), moguće je bilo uporediti njihove tekstove. Pri tome se uočavaju one iste razlike, ali u obrnutom smeru, koje su zapažene pri upoređivanju tekstova sačuvanih na oba jezika primljenih radiograma. Stoga je Vojnoistorijski institut preveo sa ruskog na srpskohrvatski jezik one radiograme iz četvrte Knjige

Drug Staljin je odobrio da naša jedinica ide na front[12] i da se preformira u brigadu.

Đilas će doneti za Vaš rođendan kavkasku sablju, kao poklon od sovjetske vlade i Crvene armije,

Drug Staljin do sitnica prati sve kod nas i sa svim je dobro upoznat. Tako je, na primer, pohvalio omladinski kongres.[13]

O svim pojedinostima i važnim pitanjima iz razgovora, Đilas će lično referisati detaljno, kao i o ranijem razgovoru s drugom Molotovim, o čemu nismo javili, jer nam je tako preporučeno, jer je prijem bio nezvaničan.

Đilas će zakasniti nekoliko dana, jer se čeka odobrenje Engleza za prolaz.

21. V 44. Đilas, Terzić

Polaz.[ni] br. 2, 3, 4 497 gr.[upa]

prim.[ljen] 21. 5. 44. [u] 18,00 [h]
otpr.[emljen] 21. 5. 44. [u] 19,30 [h]
Šifrovao ...[14]

---

poslatih depeša Vojne misije, koji se u ovoj knjizi Zbornika objavljuju, ili, pak, izvodno daju u primedbama redakcije.

U narednim dokumentima ove vrste pozivaćemo se na prethodni (tj. drugi) stav ove primedbe.

[2] Josif Visarionović (Staljin Džugašvili) u to vreme je bio generalni sekretar Svesavezne komunističke partije boljševika, predsednik Sovjeta narodnih komesara SSSR-a, predsednik Državnog komiteta odbrane, vrhovni komandant oružanih snaga SSSR-a i Narodni komesar odbrane. Umro je u Moskvi 5. marta 1953. godine.

[3] Vjačeslav Mihailovič Molotov, tada ministar inostranih poslova vlade SSSR-a.

[4] Maršal Georgij Konstantinovič Žukov.

[5] Dr Vladimir (Vlatko) Maček.

[6] Dragoljub (Draža) Mihailović.

[7] Dr Milan Gavrilović.

[8] Leo Rupnik.

[9] Božidar Purić.

[10] Dr Ivan Šubašić.

[11] Dr Rudolf Bičanić.

[12] Reč je o 1. samostalnoj streljačkoj brigadi NOVJ u SSSR-u (vidi 5. primedbu uz dok. br. 63).

[13] Odnosi se na 2. kongres USAOJ-a, koji je održan 2, 3. i 4. maja 1944. u Drvaru.

[14] Potpis je nečitak.

BR. 65

OBAVEŠTENJE PREDSTAVNIKA NKOJ-a U SSSR-u MILOVANA ĐILASA I ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 21. MAJA 1944. MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O SOVJETSKOM PREDLOGU ZA BRŽI DOTUR RATNOG MATERIJALA IZ PERSIJSKOG ZALIVA ZA JEDINICE NOVJ[1]

[Telegram] Br. 3
Maršalu Titu

Da li se mogu izraditi kokarde za front bez emajla, onakve kakve imaju crvenoarmejci na frontu? Bez emajla nisu lepe, a izrada s emajlom zahteva mnogo vremena.[2]

Ovde je doneta odluka da se za sovjetsku bazu u Bariu, koja će nas snabdevati, kupe brodovi, koji bi prevozili materijal iz Persijskog zaliva iz pristaništa Benderšahpur. U vezi s tim:

1. Tražite od Engleza da hitno dozvoli prolaz naših brodova kroz Suec i da ih obezbede gorivom i ostalim.

2. Ali, pošto se to može odugovlačiti, a pomoć je nama hitna, predlažu nam da formalno prodamo neke brodove Sovjetskom Savezu, jer će brodovi pod njihovom zastavom prolaziti neometano. Sovjeti u tim vodama nemaju svojih brodova, a ne mogu ih prebaciti s Dalekog Istoka. Oni će kupiti brodove i od drugih, ali to odugovlači stvar, zato traže brodove od nas.

Danas će u Bazu za naše snabdevanje poći naredba šta i gde da se šalje, u duhu Vašeg naređenja.

Šajkače su slali bez našeg znanja.

Štab će kroz dva dana otputovati u tu Bazu.

Fotokopije četničkih dokumenata se već rade, i mi ćemo se postarati da ubrzamo taj posao. Treba li da ih direktno pošaljemo, ili da ih Đilas donese sa sobom?

21. 5. 44. Đilas, Terzić

Polaz. br. 5,6,7
prim. 21. 5. 44. u 20,00
otpr. 21. 5. 44. u 21,30
Šifrovao:
[3]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/3.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Maršal Tito je pozitivno odgovorio (dok. br. 109).

[3] Potpis je nečitak.

BR. 66

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ I PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 22. MAJA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU I PREDSTAVNIKU NKOJ-a U SSSR-u MILOVANU ĐILASU O NATPISIMA KOJE TREBA STAVITI NA RATNA ODLIKOVANJA I U KAKVOM DUHU DA BUDU JAVNA ISTUPANJA TERZIĆA[1]

Zabranjeno prepisivanje Str. poverljivo
Vratiti posle 6 dana Primerak br. [1][2]

DEŠIFROVANA DEPEŠA BR. 5

Iz Jugoslavije. Upućena: 22. 5. 44. Primljena: 22. 5. 44.

Generalima Terziću i Đilasu

1. Na »medaljama za hrabrost«[3] natpise ispisati na sledeći način:

1. stepena — ćirilicom;
2. stepena — latinicom;
3. stepena — slovenačkom latinicom.

2. Na »ordenu bratstva i jedinstva« ne pisati nikakav natpis. Umesto natpisa, to mesto ispuniti nekim reljefom.

3. Odobravam istupanje Terzića na radiu, ali tekst treba da bude politički umeren. Takođe, odobravam [njegovo] istupanje na mitinzima Sveslavenskog komiteta.[4]

Pisano u 1 prim.

TITO

---

[1] Original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 15.

Redakcija objavljuje prevod originala na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Na originalu nije napisan broj.

[3] Omaška; umesto »Na medaljama za hrabrost«, trebalo bi da piše: Na partizanskim zvezdama.

U vezi s ovim se predstavnik NKOJ-a u SSSR-u Milovan Đilas istoga dana, 22. maja, obratio maršalu Titu sledećim radiogramom:

»Maršalu Titu

... U vašem telegramu se govori da natpise treba dati na medaljama »za hrabrost 1. stepena — ćirilicom, 2. stepena — latinicom, 3. stepena — slovenačkom latinicom«.

»Medalja za hrabrost« nema stepena; stepene ima samo »partizanska zvezda«. Zato mi mislimo da se ti natpisi stave na »partizansku zvezdu«, na poleđini.

BR. 67

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 22. MAJA 1944. RUKOVODSTVU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u U VEZI S PREDSTOJEĆIM FORMIRANJEM VLADE DR IVANA ŠUBAŠIĆA, PREDVIĐENIM GOVOROM PREKO RADIO-MOSKVE O DR VLADIMIRU MAČEKU I OBAVEŠTENJE O IZMENAMA UNETIM U PRVOBITNI NACRT DRŽAVNOG GRBA NOVE JUGOSLAVIJE[1]

Zabranjeno prepisivanje — *Str. poverljivo*
Vratiti posle 6 dana — Primerak br. 1[2]

DEŠIFROVANA DEPEŠA BR. 6

Iz Jugoslavije. Upućena: 22. 5. Primljena 22. 5.

Generalima Terziću i Đilasu

1. Smatramo da treba da vas upozorimo da ne dajete nikakve izjave, kako u štampi tako ni na radiu, o pokušaju obrazovanja nove jugoslovenske vlade na čelu sa Šubašićem i dr. [ugima.][3]

2. Istupanje na radiu protiv Mačeka[4] treba da bude zasnovano na činjenicama, a ne da se samo govori o izdajstvu.[5]

3. Na traci državnog grba[6] mi smo izostavili natpise, a stavili samo na sredini trake broj 29 /arapskim ciframa/, 11 — rimskim i 1943. arapskim ciframa.

Pisano u 1 prim. Maršal TITO

Natpise imaju još »medalja za hrabrost« i, prema Vašoj pismenoj naredbi i na crtežu, na »ordenu za hrabrost« treba staviti: »Smrt fašizmu — sloboda narodu«, što smo i učinili.

Predlažemo da na »ordenu za hrabrost« natpis bude latinicom, a na »medalji [za hrabrost]« — ćirilicom. Ako se sa svim ovim slažete, hitno potvrdite, jer je rad obustavljen.«

Isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/7: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 6.

[4] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić se obratio 17. maja 1944. maršalu Titu s pitanjem da li mu dozvoljava istupanje na Moskovskom radiju i na mitinge Sveslovenskog komiteta u Moskvi (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1. br. reg. 3/1 i 3/2: Šesta knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram bez broja od 17. maja).

[1] Original primljenog radiograma, na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 16.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi 2. pasus primedbe 1. uz dok. br. 54.

[2] Brojka je dopisana mastilom.

BR. 68

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI KOJU ĆE JEDINICU IZ SVOG SASTAVA UPUTITI NA SEKTOR KALINOVIK — FOČA[1]

[Od] V.Š.

22
— [Br.] 58 54 [grupa]
V

Javite da li će koja jedinica Trećeg korpusa doći na sektor Foča — Kalinovik. U tom slučaju mogli bi koordinirati rad[2]. Situacija na tom sektoru povoljna. Nalaze se samo četničke snage.[3]

---

[3] U vezi s ovim upozorenjem je Milovan Đilas odgovorio istoga dana (22. maja) sledeće:

»... Nismo ni mislili davati nikakve izjave o Šubašićevoj vladi, jer to nije naša dužnost, a nemamo ni direktiva od vas. Sve što smo do sada dali za javnost bilo je anonimno i u propagandističkom duhu, sem Terzićevog članka u časopisu »Rat i radnička klasa« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/7: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 6).

[4] Odnosi se na dr Vladimira (Vlatka) Mačeka, vođu Hrvatske seljačke stranke.

[5] Đilas je u pomenutom radiogramu br. 6 izvestio: »Učinićemo sve što je potrebno da se pitanje Mačeka pravilno postavi na radiju«.

[6] Reč je o državnom grbu nove Jugoslavije.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125.

[2] Smisao je sledeći: odmah bi se koordinirale aktivnosti ove jedinice sa dejstvima 17. istočnobosanske NOU divizije, koja se već nalazila na platou Pivske planine.

[3] Štab 3. korpusa je 23. maja javio Vrhovnom štabu da se na tom sektoru nalaze jače neprijateljeve snage. On je izvestio da je 17. istočnobosanska NOU divizija 21. maja vodila oštre borbe protiv nemačkih, ustaških i četničkih snaga na liniji Rudo — selo Zakmur — selo Prijedjel — Popov most. Dan kasnije, Štab 3. korpusa je izvestio da je, preko Štaba 17. istočnobosanske NOU divizije, naredio 16. muslimanskoj NOU brigadi da se orijentiše u pravcu Foče, naglasivši da momentalno nema drugih jedinica koje bi uputio na sektor Foča—Kalinovik, ali da će, ukoliko Vrhovni štab nađe da je to neophodno, uputiti deo svojih snaga na sektor Sokolac—Rogatica da vežu za sebe tamošnje neprijateljeve snage. Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami br. 94 sa 44 grupe od 23. maja, br. 95 sa 32 grupe i br. 96 sa 46 grupa, oba od 24. maja 1944. godine.

BR. 69

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. MAJA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA PREDLOŽI 16 NAJHRABRIJIH BORACA I RUKOVODILACA ZA DODELU SOVJETSKIH ODLIKOVANJA[1]

Od V.Š.

Pošaljite imena i vrlo kratke karakteristike 6 najhrabrijih boraca i 10 najboljih komandira i komandanata za sovjetsko odlikovanje. Navedite vrlo kratko njihova dela. Ovo važi i za drugarice i [političke] komesare[2]. Ovo moram imati u toku 25. maja, inače je kasno.

Tito

23.V 1944. br. 2666

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (original, pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/2.

Radiograme slične sadržine primili su i ostali operativni štabovi NOVJ, ali su sačuvani samo neki. Tako je od Štaba 2. korpusa NOVJ Tito tražio da mu dostavi imena s kratkim karakteristikama za tri najhrabrija borca i za šest najboljih i najhrabrijih rukovodilaca, kao i da prenese Štabu 29. hercegovačke NOU divizije da takve podatke dostavi za dva borca i tri rukovodioca; od Štaba 3. korpusa NOVJ je tražio da mu dostave takve podatke za četiri borca i šest rukovodilaca; od Štaba 5. korpusa je Tito tražio istovetne podatke takođe za određen broj boraca, ali je broj boraca omaškom ispušten u toku primo-predaje radiograma (ili upisivanja teksta radiograma u Knjigu depeša Štaba Korpusa) i za četiri rukovodioca. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/11: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 37 od 24. maja 1944, primljen u 7,30 časova; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 39 sa 108 grupa, primljen 24. maja 1944; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/5: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 77 sa 68 grupa, primljen 24. maja 1944. u 11,15 časova.

U Knjizi primljenih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ — *Odlikovanja* (Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 1/1—1/8) sačuvani su predlozi sledećih štabova: 3. korpusa od 28. maja, 2. korpusa od 30. maja, 8. korpusa od 31. maja, 2. proletrske divizije od 31. maja, Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 3. juna, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 4. juna (delimično), Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine od 5. juna i 5. krajiške NOU divizije od 5. juna 1944. godine.

[2] Umesto »i komesare«, u ostalim već navedenim radiogramima piše: i političke komesare. Stoga je dopisana nedostajuća reč i stavljena u četvrtastu zagradu.

BR. 70

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PAVLA ILIĆA I KOMANDANTA UDARNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ MILUTINA MORAČE OD 23. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O NAJNEOPHODNIJIM KOLIČINAMA MUNICIJE, ODEĆE I OBUĆE ZA 2. PROLETERSKU I 5. KRAJIŠKU NOU DIVIZIJU[1]

Predano dana 23-V-1944. g.

Čas.	Odelj.	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
7	V. K.	75	53	Odmor II i V treba koristiti za njihovo hitno snabdevanje materijalom.[2] Prvenstveno [dolaze u obzir] municija i san.[itetski] materijal, a zatim odelo i ostalo. Materijal čekamo od 23 maja kod Mojkovca.[3] Znake smo primili.	
7	V. K.	76	92	Za V diviz. potrebno je: 1.) 700.000 puščane i mit. municije 7,9 milim., 10.000 bombi ručnih, 900 mina za bacač 81 mil., 500 kg. eksploziva, 100 kom. probojnih granata za protiv. kol. top 47 mil., 1.000 metaka za protivkolske puške, 100 nagaznih mina za tenkove, 100 ručnih bombi za tenkove, 10 kg. masti za oružje. Sanit. materijal. 2.) 2.500 pari cipela, 2.500 pari odela, 2.500 pari veša i čarapa.	
7	V. K.	77	42	Isto toliko potrebno [je] za II diviziju, plus 100 kom. probojnih granata 37. mm. Znake smo dobili. **Veljko[4] — Morača[5]**	

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37.

[2] Jedinice Udarne grupe divizija su, pod zaštitom 5. crnogorske NOU brigade 3. udarne divizije, tokom 20. i noću 20/21. maja prešle na levu obalu Lima u rejonu Brodareva i razmestile se na slobodnu teritoriju 2. korpusa. Druga proleterska divizija je posela prostor: selo Opančine — selo Vrapče Polje (4. crnogorska proleterska brigada), selo Podjasen — selo Prijesnače (3. srpska NOU brigada), selo Brvine — selo Komadine (2. srpska proleterska brigada), a 5. krajiška NOU divizija prostor: selo Dobrinja (10. krajiška NOU brigada), selo Kanje — selo Orahovica (1. krajiška NOU brigada), selo Mioča (4. krajiška NOU brigada). Potpunije o tome: tom I, knj. 7, dok. br. 208; tom I, knj. 20, dok. br. 150 i 155; Arhiv, ANOR-a, k. 2015, f. 1, br. reg. 2: Milutin Morača, Kratke bilješke, sveska II, str. 49—51; Petar Višnjić: Prodor II i V divizije u Srbiju 1944, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 359—376.

[3] Vrhovni štab je 24. maja uputio Štabu Udarne grupe divizija NOVJ radiogram sledeće sadržine:

»Čekajte avione svako veče. Danas vi dajete početno slovo Niko, sutra Tara« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ). Ovo je poslednji radiogram koji je Vrhovni štab NOV i POJ uputio Štabu Udarne grupe divizija NOVJ, pa se s tim danom može smatrati da je Štab te grupe prestao da postoji. Istovremeno su obe divizije — 2. proleterska i 5. krajiška NOU — stavljene pod komandom Štaba 2. korpusa NOVJ.

[4] Pavle Ilić Veljko, delegat Vrhovnog štaba pri Štabu Udarne grupe divizija NOVJ.

[5] Milutin Morača, komandant 5. krajiške NOU divizije i ujedno od 19. februara 1944. do tada, komandant Udarne grupe divizija NOVJ (tom II, knj. 12, dok. br. 78).

BR. 71

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ARSA JOVANOVIĆA OD 23. MAJA 1944. ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ DA SVOJIM JEDINICIMA ZATVORI PRAVAC KOJI VODI OD KNINA, PREKO BOSANSKOG GRAHOVA, ZA SELO RESANOVCI[1]

Sa br. 33[2]

VIII korpusu

Za zatvaranje pravca: [K n i n] [G r a h o v o] [R e s a n o v a c] 43732336-82384495279746-47624860734659322 3 odgovara [t a j] [k o r p u s] 778933-434638374957.

Prijem potvrditi.[3] Arso[4]

---

[1] Original primljene telefonske depeše (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 460/B, f. 25, br. reg. 26.

U depeši su slova pojedinih reči zamenjena dvocifrenim brojevima. Redaktor knjige je, poznajući tadašnju opštu situaciju i raspored jedinica 8. korpusa NOVJ, dekriptovao šifrovane reči i stavio ih između četvrtastih zagrada iznad odgovarajućih brojki.

[2] To je bila brojna oznaka za telefonsku centralu Vrhovnog štaba NOV i POJ u Drvaru.

[3] Depeša je 23. maja 1944. u 21,20 časova predata načelniku Štaba 8. korpusa NOVJ Milanu Kuprešaninu.

[4] Arso Jovanović, tada načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 72

OBAVEŠTENJE SRETENA ŽUJOVIĆA OD 23. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O USPEŠNOM PREPADU DELOVA 13. KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA ČETNIČKI ŠTAB BOSANSKO-KRAJIŠKOG KORPUSA I ZAPLENI NJEGOVE ARHIVSKE GRAĐE[1]

[VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ]

Grupa boraca iz XIII brigade 39. divizije V korpusa sa 30 strojnica probila se noću 19. V 1944. kod Kadine Vode (na Manjači) u četnički štab, gde su zaplenjeni ovi dokumenti.[2]

Ubijeno je 18 četnika, 2 zarobljena (nalaze se u diviziji), zaplenjeno 23 puške.[3]

Doneo [sam dokumenta] iz Ribnika[4] (dobio [ih] od druga Đure Pucara[5]).

23 - V - 1944. **Crni**[6]

---

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 2, br. reg. 5.

[2] Napad je izvršen noću 18/19. maja na Štab četničkog Bosansko-krajiškog korpusa (Arhiv VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, poslati radiogram br. 67 sa 40 grupa, od 19. maja 1944. godine).

[3] Potpunije o tome: tom IV, knj. 25, dok. br. 160.

[4] Sreten Žujović Crni je u selu Gornjem Ribniku, kao delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ, 21. maja 1944. prisustvovao proslavi godišnjice formiranja 5. korpusa NOVJ (tom IV, knj. 25, dok. br. 109).

[5] Đuro Pucar je tada bio sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu.

[6] Sreten Žujović Crni, član Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 73

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 23. MAJA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA BRITANSKI PREDSTAVNICI U BARIJU TRAŽE DA IM SE STAVE NA RASPOLAGANJU DVA MOTORNA JEDRENJAKA IZ SASTAVA MORNARICE NOVJ[1]

Red. br.	Datum i sat predaje	Od[2] koga	Sadržaj	Broj grupa	Odg. na depešu	Primedbe
191.	[23][3] V. 44.	Štab Morn.	Br. 191. 24. V. Englezi traže da im stavimo na raspoloženje dva m/j[4] koji bi njima služili za bazu specijalnim jedinicama koje bi vršile sabotažnu akciju u unutrašnjosti od naše obale. Nisu o toj stvari pitali još ni V. Š. ni vas. Ti brodovi treba da su ispod 100 tona i sa malom brzinom tako da nama, navodno, nisu od koristi velike. Odgovorite.[5] **Milentije.**	146		Sardelić

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2073, f. 1, br. reg. 12/17.

[2] Omaška; trebalo bi da piše: Za.

[3] U originalu je omaškom pogrešno napisan početni deo datuma (napisano je 24, umesto 23). To se zaključuje po tome što je u Štab Mornarice NOVJ radiogram prispeo 23. maja u 16,00h i taj broj na dva mesta zabeležen (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2073, f. 1, br. reg. 3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, radiogram br. 417, primljen 23. maja u 16,00 časova). Stoga je broj 23 stavljen u četvrtastu zagradu.

[4] Skraćenica za motorni jedrenjak.

[5] Štab Mornarice NOVJ odgovorio je dan kasnije (24. maja) radiogramom sledeće sadržine:

»Veza vaš 191.
Molimo da nam hitno pošaljete podrobna pismena obaveštenja i obrazloženja. Iz depeše nemoguće [je] razabrati detalje.
Č.[erni] N.[ikolaj]«

(vidi u pomenutoj Knjizi depeša Štaba Mornarice NOVJ radiogram br. 417 od 24. maja 1944. predat u 15,30 časova).

BR. 74

UREDBA O VOJNIM SUDOVIMA NOVJ PROPISANA 24. MAJA 1944. OD VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV i POJ
24. maja 1944

UREDBA O VOJNIM SUDOVIMA

I

USTROJSTVO I NADLEŽNOST VOJNIH SUDOVA

Čl. 1

U vezi s naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. II. 1944 g. o formaciji štaba korpusa i korpusne vojne oblasti[2] ukidaju se dosadanji vojni sudovi komandi područja i narodno-oslobodilačkih brigada i odreda. Vojnosudsku vlast vršiće Vojni sud korpusa, Vojni sud korpusne vojne oblasti i Viši vojni sud.

Čl. 2

Vojni sud korpusa i korpusne vojne oblasti sude za sva dela koja su uperena protiv oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe, za krivična dela vojnih lica i ratnih zarobljenika osim za dela koja spadaju u nadležnost Višeg vojnog suda.

---

[1] Prepis originala, pisan na mašini preko hemijskog indigo-papira za šipograf, ćirilicom, nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 7, br. reg. 2/44—49. U istom Arhivu nalazi se jedan koncept Uredbe i nekoliko različitih prepisa urađenih na mašini ili umnoženih na geštetneru odnosno šapirografu. To su: k. 15. f. 1, br. reg. 9 i 32; k. 15/A, f. 7, br. reg. 2 (pod ovim brojem ima 17 raznovrsnih primeraka); k. 110/A, f. 2, br. reg. 4; k. 371, f. 11, br. reg. 1; k. 397, f. 1, br. reg. 6; k. 408/A, f. 11, br. reg. 2/1—9; k. 460/C, f. 35, br. reg. 7; k. 566/B, f. 14, br. reg. 10; k. 797, f. 5, br. reg. 1/2; k. 913/B, f. 3, br. reg. 6/1—4; k. 1237, f. 6, br. reg. 1.

Primerak koji se objavljuje u ovoj knjizi ima potpun datum (što većini navedenih dokumenata nedostaje) i najmanje omaški u tekstu. Osim toga, on je poslužio kao primerak za umnožavanje na šapirografu.

[2] Naredba o strukturi Štaba korpusa i naredba o strukturi korpusne vojne oblasti objavljene su u 12. knjizi ovoga toma, kao dok. br. 43 i 86.

Čl. 3

Viši vojni sud sudi po važnijim delima ratnih zločinaca[3] i krivičnim delima viših oficira i generala Narodno-oslobodilačke vojske.

Odlukom Vrhovnog štaba može Viši vojni sud suditi i za svako delo za koje je nadležan vojni sud korpusa ili korpusne vojne oblasti.

Čl. 4

Vojni sud korpusa sudiće po krivičnim delima vojnika, podoficira i nižih oficira svog korpusa. Ovaj sud sudiće i za sva dela lica na teritoriji kojom se [korpus][4] kreće i vrši ratne operacije, a gde se brza sudska odluka pokaže potrebna.

Čl. 5

Vojni sud korpusne vojne oblasti sudiće za sva ostala [krivična] dela[5] iz ove Uredbe, koja nisu obuhvaćena u čl. 3 i 4. Ovaj sud nadležan je i za suđenje krivičnih dela vojnika, podoficira i nižih oficira operativnih jedinica u slučaju njihovog namernog izostajanja iz jedinica ili dezerterstva.

Vojni sud korpusne vojne oblasti sudi za sva dela lica počinjena na neslobodnoj ili privremeno napuštenoj teritoriji.

Čl. 6

S vojnim licima u pogledu podsudnosti izjednačavaju se i građanska lica koja stoje u bilo kakvom službenom odnosu s vojskom, ili počine krivično delo protiv pripadnika vojske ili, u zajednici s pripadnicima vojske u vojnim prebivalištima, na

---

[3] U jednom broju navedenih prepisa je, umesto ratnih zločinaca, napisano: ratnih zarobljenika-zločinaca.

[4] Ova reč je stavljena u četvrtastu zagradu stoga što je očigledno, omaškom izostavljena. Ona se inače nalazi u tekstu nekoliko već navedenih prepisa.

[5] U nekim od navedenih prepisa umesto »za sva ostala dela«, napisano je: za sva ostala krivična dela. Stoga je reč »krivična« ovde dopisana i stavljena u četvrtastu zagradu.

štetu vojnih preduzeća, ustanova ili stvari, zatvorenici vojnih zatvora i slično.[6]

Čl. 7

Viši vojni sud formira se kod Vrhovnog štaba NOV i POJ. Viši vojni sud može imati više veća, koja mogu biti stalna (kao napr. kod glavnih štabova ili štaba kojeg korpusa) ili za pojedini slučaj. Veća postavlja Vrhovni štab na predlog pretsednika suda, koji je ujedno i šef Vojnosudskog otseka Vrhovnog štaba. Svako veće Višeg vojnog suda sastoji se iz predsedatelja i dva člana. U pojedinim slučajevima može veće imati i više članova.

Čl. 8

Vojni sud korpusa sačinjavaju sudska veća, od kojih se jedno formira kod štaba korpusa, a po jedno kod svake divizije. Veće se sastoji iz predsedatelja i dva člana. Vojni sud korpusa može po potrebi formirati sudska veća i kod pojedinih brigada koje su na samostalnom zadatku odeljene od divizije.

Čl. 9

Vojni sud korpusa vojne oblasti formira se kod korpusne vojne oblasti. On donosi svoje odluke u veću, koje se sastoji iz predsedatelja i dva člana. Taj sud može po potrebi obrazovati svoja veća kod komandi područja.

Čl. 10

Pretsednik vojnog suda korpusa je u isto vreme pretsednik vojnog suda korpusne vojne oblasti. On se stara o jednoobraznosti sudovanja.

Pretsednika zamenjuje potpretsednik.

Veće vojnog suda korpusa pri štabu korpusa sačinjavaju pretsednik suda kao pretsedatelj, jedan oficir štaba korpusa,

---

[6] Završni deo ovoga člana nije jasno formulisan, a htelo se reći da se i zatvorenici vojnih zatvora izjednačavaju u pogledu podsudnosti s vojnim licima. To se unekoliko vidi iz jednog primerka sačuvanog koncepta (ispravljenog olovkom), gde taj član u celosti glasi:

»Čl. 6

S vojnim licima u pogledu podsudnosti izjednačuju se i građanska lica koja stoje u bilo kakvom trajnijem službenom odnosu sa vojskom ili počine krivično delo u vojnim nastambama, zatvorenici vojnih zatvora, taoci i slično«. Arhiv VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 7, br. reg. 2.

te jedan podoficir ili redov. Divizijsko veće vojnog suda korpusa sačinjavaju jedan oficir iz štaba divizije kao pretsedatelj, te komandant ili zamenik komandanta jedne od brigada i jedan podoficir ili redov. Kad se formira veće vojnog suda korpusa u brigadi, pretsedatelj mu je jedan oficir iz štaba brigade, a članovi — komandant ili zamenik komandanta jednog od bataljona, te jedan podoficir ili redov.

U veće vojnog suda korpusne vojne oblasti pri korpusnoj vojnoj oblasti ulaze pretsednik suda kao pretsedatelj, jedan oficir korpusne vojne oblasti i jedan podoficir ili redov. Područno veće vojnog suda korpusne vojne oblasti sačinjavaju jedan oficir iz komande područja kao pretsedatelj, te jedan oficir iz oficirskog kora sa teritorije područja i jedan podoficir ili redov.

Pošto ne postoji vojnosudski otsek kod korpusa, sudsko-administrativne poslove vojnog suda korpusa vodi pretsednik, a vojnog suda korpusne vojne oblasti potpretsednik. U slučaju odlaska operativnog dela štaba korpusa sa svoje teritorije, jedan od njih odlazi s operativnim delom štaba korpusa, a drugi ostaje u korpusnoj vojnoj oblasti.

Pretsednika i potpretsednika vojnog suda korpusa postavlja Vrhovni štab NOV i POJ na predlog glavnog štaba.

Glavni štab ima svoj vojnosudski otsek.

Članove veća vojnog suda korpusa i njihove zamenike kao i članove veća vojnog suda korpusne vojne oblasti i njihove zamenike postavlja štab korpusa. Sastav ovih veća dostavlja se Višem vojnom sudu.

Veća sude svaki predmet samostalno.

Pretsednik ili potpretsednik [suda] može predsedavati svakom sudskom veću.

Čl. 11

Svako sudsko veće ima sekretara, koji treba po mogućnosti biti stručni sudac ili svršeni pravnik. Njega imenuje, iz redova lica koja su proverena u oslobodilačkoj borbi, vojni sud u čiji sastav ulazi veće, kod koga sekretar radi.

Sekretar pomaže raditi administrativne poslove, vodi zapisnik, sastavlja nacrt sudskih odluka i ima u veću savetodavni glas.

II

KRIVIČNA DELA, KAZNE I ZAŠTITNE MERE

Čl. 12

Vojni sudovi sude za: a) ratne zločine, b) dela narodnih neprijatelja i c) krivična dela vojnih lica i ratnih zarobljenika.

Čl. 13

Ratnim zločincima, bili oni građani Jugoslavije, okupatorskih ili drugih zemalja, imaju se smatrati: pokretači, organizatori, naredbodavci, pomagači i neposredni izvršitelji masovnih ubijanja, mučenja, prisilnog iseljavanja, odvođenja u logore i na prisilan rad stanovništva, zatim pal[illegible]za, uništavanja i pljačke narodne i državne imovine; svi pojedini posednici imanja i preduzeća u Jugoslaviji, okupatorskim i drugim zemljama koji su nečovečno eksploatisali radnu snagu na prisilan rad odvedenih ljudi; funkcioneri terorističkog aparata i terorističkih naoružanih formacija okupatora i domaćih u službi okupatora; oni koji su vršili mobilizaciju našeg naroda za neprijateljsku vojsku.

Čl. 14

Narodnim neprijateljima imaju se smatrati: svi aktivni ustaše, četnici i pripadnici ostalih [oružanih][7] formacija u službi neprijatelja i njihovi organizatori i pomagači; svi oni koji su u službi neprijatelja ma u kakvom vidu — kao špijuni, dostavljači, kuriri, agitatori i slično; [svi oni] koji su naterivali narod da okupatorima preda oružje; svi oni koji su izdali narodnu borbu i bili u dosluhu sa okupatorima; svi oni koji su se odmetnuli od narodne vlasti i rade protiv nje; svi oni koji razaraju narodnu vojsku ili su na drugi način pomagali i pomažu okupatoru; svi oni koji izvrše teške slučajeve ubistva, pljačke i slično.

Čl. 15

U krivična dela vojnih lica, koja usled svoje teže prirode prelaze okvire disciplinskih prestupa, ubrajaju se pored ostalog: nevršenje ili nemarno vršenje vojne službe iz koga izvire veća

[7] Ova reč je omaškom izostavljena. To se zaključuje po tome što se nalazi i u pomenutom konceptu i u svim navedenim prepisima. Stoga je ovde uneta i stavljena u četvrtastu zagradu.

šteta za celinu; neispunjenje naređenja; pasivni otpor koji ide na slabljenje vojne sile; napuštanje stražarske dužnosti; dezerterstvo iz narodne vojske; namerno uništenje borbene sposobnosti svoje ili drugoga; kvarenje ili otuđivanje vojne spreme i oruđa; ometanje snabdevanja, transporta, poljskih i ostalih radova namenjenih za vojsku i narod; zloupotreba u dužnosti; podnošenje lažnih izveštaja; povreda čuvanja važne vojničke tajne; nebrižljivo lečenje bolesnika i ranjenika; širenje lažne neprijateljske propagande; razaranje unutarnjeg jedinstva i borbenog raspoloženja među vojnicima; surovo postupanje s narodom.

Vojni sudovi sude vojnim licima i za krivična dela kao što su: lišenje života, telesna povreda, silovanje, pljačka, krađa, prevara, palež itd.

Ako ovakva i slična dela počine ratni zarobljenici, smatraće se kao dela teže prirode.

Čl. 16

Vojni sudovi izricaće ove kazne i zaštitne mere: a) strogi ukor, b) imovinsku kaznu (novčanu, u naturi i delu [imovine]), c) izgon iz prebivališta, d) lišenje čina odnosno zvanja, e) uklanjanje s položaja, f) prisilan rad u trajanju od meseca do dve godine, g) teški prisilni rad u trajanju od mesec dana do dve godine pa i više i h) smrtna kazna.

Uz ove kazne sud može izreći gubitak vojničke časti, gubitak građanske časti — na određeno vreme ili zauvek — te konfiskaciju imovine.

Čl. 17

Kaznu i zaštitne mere odmerava sud nakon brižljive ocene prema težini dela i njegovim posledicama, prema stepenu krivične odgovornosti i opasnosti počinitelja, imajući u vidu njegovu prošlost i vaspitanje te uzimajući u obzir i ostale otežice i olakšice.

Više vrsta kazni i zaštitnih mera mogu se zajedno izreći prema prirodi dela i počinitelja.

Vreme provedeno u pritvoru ili istražnom zatvoru uračunava se u kaznu prisilnog rada i teškog prisilnog rada.

Kad sud izreče smrtnu kaznu, izreći će u presudi ujedno i gubitak vojničke odnosno građanske časti i konfiskaciju osuđenikove imovine u korist Narodno-oslobodilačkog fonda u saglasnosti sa postojećim propisima o konfiskaciji. Ove kazne

primeniće sud i kada u težim slučajevima izreče kaznu prisilnog rada i teškog prisilnog rada.

Kazna prisilnog rada, teškog prisilnog rada, izgon iz prebivališta i imovinska kazna mogu se izreći uslovno za vreme od šest meseci do dve godine, pa ako osuđenik tokom vremena na koje mu je kazna uslovljena ne bude kažnjen za novo krivično delo, smatraće se kao da kazna nije ni izrečena, što će sud posebnim rešenjem ustanoviti i po potrebi objaviti.

III

POSTUPAK I IZVRŠENJE PRESUDE

Čl. 18

Postupak vojnih sudova imade biti brz i bez suvišnih opširnosti, ali potpun.

Radi pripreme glavnog pretresa postaviće štab korpusa pri svakom sudskom veću vojnog istražitelja (islednika). Isto tako će Vrhovni štab postaviti sudskog istražitelja pri svakom veću Višeg vojnog suda. Istražitelj vodi istragu na taj način da prikuplja dokazni materijal — kako optužbe tako i odbrane, potreban za glavni pretres — saslušavanjem okrivljenog, svedoka i prikupljanjem ostalih dokaza.

Istražitelj će povesti postupak na pismenu ili usmenu prijavu ma sa čije strane ona dolazi, ili po službenoj dužnosti.

Istražitelj će u prvom redu s pretsedateljem ili najbližim članom sudskog veća rešiti pitanje da li će se osumnjičeno lice zadržati u pritvoru ili istražnom zatvoru, ili ne.

Lica se ne mogu hapsiti na osnovu neproverenih podataka, ali se mogu privesti radi saslušanja.

Prilikom vršenja istrage istražitelj ima dužnost da prikupi što tačniji materijal o krivičnom delu. Kad se u toku istrage pokaže da je u pitanju zločin špijunaže ili petokolonaštva, istražitelj će o tome odmah obavestiti organa službe za zaštitu naroda i voditi dalji postupak u sporazumu s njim.

Čl. 19

Po potrebi, štab korpusa postaviće islednika i kod pojedinih brigada, odnosno komandi mesta, i to iz lica pri štabu brigade, odnosno komande mesta. Zadatak je ovih islednika da odmah, čim se u njihovoj blizini učini krivično delo ili uhvati sumnjivo

lice, povedu izviđaje saslušanjem osumnjičenog, svedoka i prikupljanjem ostalog dokaznog materijala. On će, u slučaju potrebe, nad osumnjičenim licem narediti pritvor. O svemu hitno telefonskim ili pismenim putem izveštava istražitelja pri nadležnom sudskom veću, od koga će primiti dalja upustva za rad. Istražitelj sudskog veća će u takvim slučajevima narediti da se izviđaji nadopune ili će lično doći na lice mesta da dovrši istragu, odnosno narediti da se osumnjičeni s prikupljenim materijalom sprovede nadležnom sudskom veću.

Čl. 20

Pri saslušanju okrivljenog i svedoka istražitelj ima zapisničara, kome diktira zapisnik. Zapisnik će potpisati istražitelj (islednik), zapisničar i lice koje se saslušava. Ako je lice nepismeno, staviće na zapisnik otisak palca desne ruke, a potpisaće ga zapisničar, označivši to u zapisniku.

Ako saslušavano lice ne zna narodni jezik, upotrebiće se tumač, koji će takođe potpisati zapisnik.

Čl. 21

Čim se završi istraga, sastaviće se pismena optužnica i podneti sa svim spisima sudskom veću. Ako istražitelj smatra da treba istragu prekinuti, prekinuće je u sporazumu sa pretsedateljem ili najbližim članom veća, a okrivljenoga, ako je u pritvoru ili istražnom zatvoru, pustiti na slobodu.

Čl. 22

Kad je krivična stvar dozrela za odluku, to jest onda kada je istraga završena, vojni sud će unapred odrediti ročište (dan i čas suđenja), na koje će pozvati sva potrebna lica. Svi članovi suda i zapisničar moraju biti prisutni za vreme suđenja.

Pretres počinje čitanjem optužnice, koju čita istražitelj. On na glavnom pretresu zastupa optužbu.

Pretresom rukovodi pretsednik veća.

Pretres je usmen, a najbitniji momenti uneće se u zapisnik o pretresu, koji će nakon zaključenja rasprave potpisati svi članovi sudskog veća i zapisničar. Pretres je javan, ali ga veće iz naročitih razloga može proglasiti tajnim.

Čl. 23

U slučaju da optuženi nije sposoban da se sam brani, sud će mu dozvoliti da izabere branitelja, ili će mu ga sam odrediti. Branitelj može biti svako ko nije isključen po svojoj moralnoj kvalifikaciji. Vojnim licima ne mogu biti branitelji civilna lica.

Čl. 24

Nakon zaključenja rasprave veće zaključuje o tome da li je stvar zrela za presudu ili nije. Ako nađe da je zrela, izreći će osuđujuću ili oslobađajuću presudu, a u protivnom slučaju odrediće potrebne nadopune i nakon nadopune ponovo suđenje.

Čl. 25

Ako veće vojnog suda na glavnom pretresu ustanovi da je delo za koje optuženo vojno lice odgovara disciplinske prirode, može i samo doneti odluku po propisima Naredbe o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica.[8]

Čl. 26

Sud će izreći presudu nakon tajnog savetovanja i objaviti je optuženom. Istražitelj neće biti prisutan tajnom savetovanju.

Čl. 27

Kod ustanovljenja istine o delu i krivnji optuženog sud nije formalno vezan ni za kakva dokazna sredstva, već donosi svoju odluku po slobodnoj oceni.

U zapisnik o glavnom pretresu uneće se i kratka sadržina presude koju je sud izrekao sa kratkim bitnim razlozima.

Svi članovi veća imaju jednako pravo glasa. U slučaju da se mišljenja ne podudaraju, važi ono što zaključi većina. U slučaju da se presuda ne donese jednoglasno, veće će sastaviti zapisnik o većanju, u koji će član veća koji je ostao u manjini uneti bitne razloge svog odvojenog mišljenja. Ovaj zapisnik o većanju priključiće se spisima u zatvorenoj koverti.

[8] Ova se naredba objavljuje kao dok. br. 75.

Čl. 28

Presude se izriču: »U ime naroda Jugoslavije«

Presuda vojnog suda korpusa i korpusne vojne oblasti napismeno sastavljena mora sadržavati:

1) naziv suda i ime svih članova sudskog veća, zapisničara, tužitelja ako ga ima, optuženoga, branitelja ako ga ima, mesto i vreme donošenja presude i delo za koje se optuženi optužuje;

2) dispozitivni deo presude, u kome će biti tačno navedeni lični podaci optuženoga, delo zbog kojeg ga sud proglašuje krivim, zakonska kvalifikacija dela, kao i kazna koja se dosuđuje;

3) obrazloženje presude, koje se mora izdvojiti od dispozitivnog dela presude. U obrazloženju će se tačno navesti činjenice koje je sud utvrdio, kao i dokazna sretstva koja su poslužila sudu za sticanje uverenja o istinitosti činjenica, na pr. priznanje optuženoga, iskazi svedoka (poimenice kojih), dokumenti, veštaci itd. Naročito valja obrazložiti koji su razlozi rukovodili sud pri oceni dokaza, te odmeri kazne i zaštitnih mera (otežice i olakšice).

Pismeno sastavljenu presudu potpisaće predsednik veća i zapisničar.

Čl 29

Kad sud izreče smrtnu kaznu, dužan je odmah presudu sa svim spisima i kratkim referatom dostaviti Višem vojnom sudu, odnosno nadležnom veću Višeg vojnog suda, koji će presudu nižeg suda odobriti, preinačiti ili ukinuti. Smrtna kazna sme se izvršiti tek nakon odobrenja po Višem vojnom sudu. U izuzetnim slučajevima, kad nema veze s Višim vojnim sudom[9] i nema verovatnosti da će se redovna veza uskoro uspostaviti, može veće vojnog suda pri štabu korpusa, odnosno pri korpusnoj vojnoj oblasti narediti izvršenje smrtne kazne i ne čekajući odobrenje Višeg vojnog suda. U takvom slučaju će, ipak, naknadno poslati spis Višem vojnom sudu s obrazloženjem zašto se tako postupilo.

Kazna lišenja čina, odnosno zvanja, nad oficirima takođe se ne može izvršiti pre nego je odredi Viši vojni sud.

[9] Reč je o takvom stanju službe veze nekog štaba NOVJ kad on nije u mogućnosti da svojim sredstvima veze uspostavi direktan ili indirektan kontakt sa Vrhovnim štabom NOV i POJ.

Čl. 30

Smrtna kazna vrši se streljanjem, a u naročito teškim slučajevima vešanjem, odmah nakon primitka saglasnosti Višeg vojnog suda. O izvršenoj kazni ima se izvestiti Viši vojni sud.

IV

ZAVRŠNE ODREDBE

Čl. 31

Vrhovni komandant NOV i POJ može svojom naredbom, na predlog Višeg vojnog suda, po vojnim sudovima osuđena lica amnestirati, ako to zaslužuju, pomilovati opraštanjem kazne u celosti ili njenim sniženjem, pokrenuti postupak obustaviti, a ako nije pokrenut narediti da se i ne pokrene.

Čl. 32

U vezi sa tačkom 6. Naredbe Vrhovnog štaba od 8. II. 1944. god. o formaciji štaba korpusa i korpusne vojne oblasti, one divizije koje su vezane za neku teritoriju, kad uspostavljaju vojnu oblast onako kako je to predviđeno za korpus, formiraće i vojni sud divizije. Članove toga suda imenuje Vrhovni štab NOV i POJ.

Čl. 33

Danom stupanja na snagu ove Uredbe prestaju važiti Uredba Vrhovnog štaba od 29. XII. 1942. god.,[10] kao i ostali propisi doneseni na osnovu te Uredbe.

Istim danom prestaje važiti i Uredba o sudovima časti za oficire NOV i POJ.[11]

---

[10] Objavljena je kao dok. br. 67 u 7. knj. ovoga toma.

[11] Uredba je objavljena u »Biltenu« Vrhovnog štaba NOV i POJ, br. 28 od maja 1943 (tom II, Bilten, str. 273—4).

Čl. 34

Redovne mesečne izveštaje Vojnosudskom odesku Vrhovnog štaba podnosiće Viši vojni sud neposredno, a vojni sud korpusa i korpusne vojne oblasti preko glavnog štaba.

Čl. 35

Ova Uredba stupa na snagu odmah.

M.P.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE
J. B. TITO

Da je ovaj prepis veran originalu tvrdi i overava

Šef Vojnosudskog odseka
NOV i POJ
dr **Hrnčević Josip**

BR. 75

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. MAJA 1944. O DISCIPLINSKOJ ODGOVORNOSTI VOJNIH LICA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ
[24.] maja 1944.

NAREDBA O ODGOVORNOSTI VOJNIH LICA

Čl. 1

Danom stupanja na snagu ove Naredbe ukidaju se sudovi časti za oficire NOV i POJ.[2]

Po ovoj Naredbi disciplinski odgovaraju vojnici, podoficiri i oficiri NOV i POJ, građanska lica koja stoje u bilo kakvom službenom odnosu s vojskom, zatvorenici vojnih zatvora, ratni zabrobljenici i slično.

---

[1] Prepis originala, otkucan na mašini, latinicom, u Arhivu VII, ANOR-a, k. 109/C, f. 4, br. reg. 11. U istom Arhivu nalazi se jedan koncept i nekoliko različitih prepisa urađenih na mašini, umnoženih na geštetneru ili, pak, na šapirografu. To su: k. 15/A, f. 1, br. reg. 12, f. 6, br. reg. 29, f. 7, br. reg. 1 (pod ovim brojem ima 19 raznovrsnih primeraka), f. 7, br. reg. 13/1; k. 109/C, f. 4, br. reg. 11; k. 116, f. 5, br. reg. 30; k. 110/A, f. 2, br. reg. 3; k. 402, f. 3, br. reg. 2; k.408/A, f. 11, br. reg. 2/8; k. 429/A, f. 21, br. reg. 4; k. 459/A, f. 14, br. reg. 35; k. 570, f. 6, br. reg. 26; k. 734, f. 14, br. reg. 8; k. 771, f. 6, br. reg. 3; k. 786/A, f. 1, br. reg. 1; k. 797, f. 5, br. reg. 1/1; k. 913/B, f. 3, br. reg. 6; k. 956, f. 2, br. reg. 1; k. 1144/II, f. 12, br. reg. 18; k. 1196, f. 4, br. reg. 5; k. 1610/A, f. 3, br. reg. 17; k. 1611/A, f. 44/I, br. reg. 4; k. 1711, f. 1, br. reg. 3; k. 1718, f. 1, br. reg. 14; k. 1731, f. 4, br. reg. 12; k. 1737, f. 9, br. reg. 3.

Primerak koji se objavljuje u ovoj knjizi nema potpun datum (to i većini već navedenih dokumenata nedostaje), ali ima najmanje omaški u tekstu.

Naredba je izdata 24. maja (Arhiv VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 1, br. reg. 1), pa je stoga nedostajući deo u zaglavlju dokumenta dopisan i stavljen u četvrtastu zagradu.

[2] Ti sudovi su bili uspostavljeni maja 1943. godine (tom II »Bilten«, str. 273—4).

Čl. 2

Vojno-disciplinski prestupi jesu takve povrede vojničkih dužnosti te službenih i drugarskih odnosa, koje uslijed svoje lakše prirode ne povlače odgovornost po Uredbi o vojnim sudovima.[3]

Takvi prestupi jesu:

a/ Nevršenje, nemarno i netačno vršenje dužnosti,

b/ Krnjenje uglega pretpostavljenog vojnog starješine i njegovih naređenja i odluka,

c/ Nedrugarsko postupanje — naročito svađa, tučnjava, izazivanje na svađu, nedrugarski izrazi, uvredljive šale na račun drugova a naročito drugarica,

d/ Vladanje i postupak koji krnji ugled zvanja narodnog vojnika,

e/ Loš postupak sa narodom,

f/ Protivpravna povreda tuđih imovinskih interesa,

g/ Svaki prekršaj naredbe, zapovijesti ili propisa,

h/ Samovoljno udaljavanje iz jedinice ili njenog prebivališta,

i/ Zloupotreba u službenoj dužnosti,

j/ Nemarno čuvanje i rukovođenje oružjem i vojnom spremom,

k/ Nedovoljan nadzor i nebriga za podređene i povjerene drugove,

l/ Neodržavanje higijenskih mjera i propisa, i,

m/ Svaka druga povreda vojničkih dužnosti te službenih i drugarskih odnosa lakše prirode.

Čl. 3

Disciplinske kazne jesu:

a/ za oficire i podoficire: opomena, ukor, strogi ukor, pritvor, zatvor i degradacija /lišenje čina/;

b/ za vojnike i ostala u čl. 1 ove Naredbe navedena lica: opomena, ukor, strogi ukor, pritvor, zatvor te prisilni rad.

Umesto kazne, mogu se za manje disciplinske prestupe izricati mjere za popravljanje, kao što su: prekoredna služba, vršenje težih dužnosti itd.

Pritvor i zatvor mogu trajati od jednog do trideset dana, a prisilni rad od petnaest do tri mjeseca.

---

[3] Uredba se objavljuje kao dok. br. 74 ove knjige.

Za vrijeme izdržavanja kazne pritvora kažnjeni vrše svoje redovne dužnosti, ali se ne smije udaljavati iz određene kasarne ili prebivališta. Zatvor se izdržava u određenoj prostoriji. Za vrijeme izdržavanja kazne zatvora kažnjeni ne vrši redovne dužnosti, ali mu se mogu narediti neki određeni poslovi. Kazna prisilnog rada izdržava se u posebnim za to određenim prostorijama i ustanovama. Izdržavanje disciplinske kazne neće sprečavati da kažnjeni borac učestvuje u borbama koje vodi njegova jedinica.

Disciplinske kazne zatvora i prisilnog rada mogu se izricati i uslovno za vrijeme od jednog do šest mjeseci, pa ako kažnjeni tokom vremena na kojemu je kazna uslovljena ne bude kažnjen za novi disciplinski prestup, smatraće se kao da kazna nije ni izrečena.

Disciplinske kazne i mjere za popravljanje odmeruju se prema težini i posljedicama djela i prema stepenu odgovornosti počinitelja, uzimajući pri tom u obzir njegovu prošlost i vaspitanje kao i ostale otežice i olakšice.

Kao otežica uzimaće se, ako je lice koje počini disciplinski prestup ratni zarobljenik.

Čl. 4

Disciplinske kazne i mjere za popravljanje izricaće, u sporazumu s političkim komesarom, komandiri i komandanti vojnih jedinica i komandi, te šefovi vojnih ustanova.

Disciplinske kazne i mjere za popravljanje izricaće nad oficirima komandant nadležnog višeg štaba odnosno komande, a nad vojnicima, podoficirima i ostalim u čl. 1 ove Naredbe navedenim licima pretpostavljeni komandir odnosno komandant, kako slijedi:

Mjere za popravljanje i kaznu opomene, ukora, strogog ukora, te pritvora i zatvora u trajanju od deset dana — komandir čete, baterije, eskadrona i komandant mjesta;

Kaznu pritvora i zatvora u trajanju do dvadeset dana mogu izricati komandant bataljona i tenkovske čete;

Kaznu pritvora i zatvora u trajanju od trideset dana kao i kaznu prisilnog rada u trajanju do jednog mjeseca mogu izricati komandant brigade, odreda, tenkovskog bataljona, artiljerijskog i konjičkog diviziona, vazduhoplovne eskadrile i komande područja;

Kaznu prisilnog rada u trajanju do tri mjeseca može izricati komandant divizije i grupe odreda te komandant korpusa odnosno njegov zamjenik.

Kaznu degradacije /lišenja čina/ nad oficirima i podoficirima može izricati samo onaj štab koji je nadležan za njihovo proizvođenje ili unapređenje u čin.

Načelnici /šefovi/ pojedinih odjeljenja ili odsjeka Vrhovnog odnosno glavnih štabova imaju pravo izricanja svih disciplinskih kazni i mjera za popravljanje, izuzev kazne degradacije.

Pretpostavljeni vojni starješina može neposredno izreći disciplinsku kaznu i u onim slučajevima u kojima bi je bio nadležan izreći njemu podčinjeni starješina.

Čl. 5

Komandanti onih djelova operativnih jedinica koji su na samostalnom zadatku, odijeljeni od jedinice, imaju vlast disciplinskog kažnjavanja kao komandant jedinice čiji su dio.

Čl. 6

Disciplinski postupak pokreće se po službenoj dužnosti ili po prijavi ma sa čije strane ona dolazila. On treba da bude brz i kratak. Radi utvrđivanja djela treba saslušati počinitelja, ispitati njegovu obranu, a po potrebi provesti i ostala dokazna sredstva. Saslušanje počinitelja, svjedoka i ostalih lica vršiće se usmeno, ili pismeno u zapisnik. Postupak se dovršava izricanjem usmene ili pismene odluke, koja treba da utvrdi počinitelja, djelo i kaznu odnosno mjeru za popravljanje. Odluka će se počinitelju objaviti na raportu ili pred strojem.

Kad počinitelj bude kažnjen na prisilan rad u trajanju iznad mjesec dana ili na kaznu degradacije, odluka će se sastaviti pismeno s kratkim obrazloženjem. To važi i u onom slučaju kad se izreče blaža vrsta ili mjera kazne, a kažnjeni uloži protv odluke žalbu na višeg starješinu, čije je sjedište znatno udaljeno.

Čl. 7

Protiv svake osuđujuće disciplinske odluke kažnjeni ima pravo žalbe na neposredno višeg starješinu od onog koji je izrekao odluku u prvom stepenu. O tome treba kažnjenog poučiti. Starješina nadležan za rješavanja žalbe, može prvostepenu odluku potvrditi, preinačiti ili ukinuti. Žalba se ulaže odmah prilikom objavljivanja odluke ili najkasnije 24 sata po objavljiva-

nju, pismeno, ili usmeno u zapisnik. Ona će se odmah sa spisima i kratkim izvještajem sprovesti na nadležni postupak. Ulaganje žalbe ne odlaže izvršenje kazne, osim u slučaju kad je izrečena kazna prisilnog rada i degradacije.

Kaznu će izvršiti starješina koji je doneo odluku u prvom stepenu. On može iz važnih razloga izvršenje kazne prekinuti ili odgoditi.

Čl. 8

Vojno-sudskom otsjeku Vrhovnog Štaba NOV i POJ podnosiće o disciplinskim stvarima redovne mjesečne izvještaje vojnosudski otsjek glavnog štaba neposredno, a sudski otsjeci[4] i korpusne vojne oblasti preko glavnog štaba.

Čl. 9

Ova Naredba stupa odmah na snagu.

(M.P.)

Vrhovni komandant NOV i POJ
Maršal Jugoslavije
J.B. Tito, v.r.[5]

---

[4] Umesto »sudski otsjeci« trebalo bi da piše: sud korpusa. U korpusu je ukinut sudski odsek (dok. br. 74, član 10).

[5] Maršal Tito prethodno je učinio ispravke i nadopune na prvobitnom projektu ove naredbe, a takođe i na projektu Uredbe o vojnim sudovima, ali ti primerci do sada nisu pronađeni. U vezi s tim, kao i konačnim tekstom koji se podnosi Vrhovnom komandantu NOV i POJ na potpis, šef Vojnosudskog odseka Vrhovnog štaba Josip Hrnčević uputio je sledeći izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»U novi nacrt Uredbe i Naredbe uneli smo sve primedbe Vrhovnog komandanta.

Nadalje smo pored manje važnih jezičkih i stilističkih ispravaka uneli i ove izmene:

U Uredbi o vojnim sudovima:

U čl. 5 uneli smo drugi stav, prema kome vojni sud korpusne vojne oblasti sudi i za sva dela lica počinjena na neoslobođenoj ili privremeno napuštenoj teritoriji.

U čl. 7 uneli smo promenu: da se svako veće Višeg vojnog suda sastoji iz pretsedatelja i dva člana, umesto četiri člana, ali s dodatkom da svako veće Višeg vojnog suda u pojedinim slučajevima može imati i više članova.

U čl. 8 brisali smo stav prema kome su se mogla sudska veća vojnog suda korpusa formirati i kod pojedinih odreda.

U čl. 10 smo detaljnije razradili kako će se formirati pojedina veća, kako bi omogućili lakšu i brzu reorganizaciju vojnih sudova po ovoj novoj Uredbi.

Radi jasnoće, naveli smo da vojnosudski otseci postoje kod Vrhovnog štaba i glavnih štabova, ali da ne postoje kod štabova korpusa.

U čl. 11 dodali smo da se sekretari sudskih veća postavljaju iz lica koja su proverena u oslobodilačkoj borbi.

U čl. 13 izvršili smo ove promene:

Obuhvatili smo i ratne zločince drugih zemalja, a ne samo one koji su građani Jugoslavije i okupatorskih zemalja. Isto takvu promenu uneli smo i u pogledu posednika koji su nečovječno eksploatirali radnu snagu na prisilni rad odvedenih ljudi.

U čl. 14 smo iza navođenja narodnih neprijatelja koji razaraju narodnu vojsku dodali reči »ili na drugi način pomagali ili pomažu okupatoru«.

U čl. 15 izbegli smo izjednačavanje vojnih lica s ratnim zarobljenicima time što smo otvorili treći stav, u kome smo naveli da će se krivična dela vojnih lica smatrati kao dela teže prirode, ako ih počine ratni zarobljenici.

U čl. 17 ograničili smo uslovne kazne na kaznu prisilnog rada, teškog prisilnog rada, izgon iz prebivališta i imovinsku kaznu, te dodali da će se posebnom odlukom suda ustanoviti, i po potrebi objaviti, da osuđeni nije kažnjen, ako u vremenu kušnje ne bude kažnjen za ono krivično delo.

Primenu kazne gubitka vojničke odnosno građanske časti te konfiskacije nismo vezali uz vrstu delikta ratnog zločina i dela narodnog neprijatelja, već uz smrtnu kaznu i kada se u težim slučajevima izriče kazna prisilnog rada i teškog prisilnog rada, bez obzira na vrstu delikta.

U čl. 18 postavili smo prvi stav da postupak vojnih sudova imade biti brz i bez suvišnih opširnosti, ali potpun.

U čl. 22 predvideli smo odredbu da pretres može biti tajan.

U čl. 23 uneli smo stav da vojnim licima ne mogu biti branitelji civilna lica.

U čl. 28 ograničili smo propise o tome što mora sadržavati presuda samo na presude vojnog suda korpusa i korpusne vojne oblasti, a ne i na presude Višeg vojnog suda.

U čl. 29 uneli smo preinaku da će se smrtna kazna moći izuzetno izvršiti i bez odobrenja Višeg vojnog suda u slučaju kad veće vojnog suda korpusa odnosno korpusne vojne oblasti nema veze s Višim vojnim sudom i nema verovatnosti da će se ta veza uskoro uspostaviti.

U tom članu uneli smo novi stav: da će se i kazna lišenja čina nad oficirima takođe moći izvršiti tek nakon odobrenja po Višem vojnom sudu.

U čl. 31 uneli smo takvu formulaciju da se amnestija, pomilovanje i obustava postupka mogu potegnuti na osude svih vojnih sudova, uključujući ovamo i ranijih sudova časti.

U naredbi o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica:

U čl. 3 razdelili smo nabrajanje disciplinskih kazni za oficire i podoficire od onih za vojnike i ostala lica. Za jedne i druge predvideli smo i novu kaznu strogog ukora, za oficire i podoficire i kaznu degradacije. Trajanje zatvora ograničili smo na vreme od trideset dana, a kaznu prisilnog rada proširili od petnaest dana do tri meseca. Dodali smo da se kazna zatvora izdržava u određenoj prostoriji te da izdržavanje disciplinske kazne neće sprečavati da kažnjeni borac učestvuje u borbama koje vodi njegova jedinica. Izjednačenje vojnih lica i ratnih zarobljenika izbegli smo na taj način što smo u tom članu dodali stav: da će se kao otežica uzimati ako je lice koje počini disciplinski prestup ratni zarobljenik.

U čl. 4 dodali smo da vlast disciplinskog kažnjavanja imadu i šefovi vojnih ustanova. Izvršili smo izmenu u pogledu vlasti kažnjavanja u toliko što smo komandanta područja izjednačili s komandantom brigade, a kaznu prisilnog rada do tri meseca da pored komandanta korpusa i njegova zamenika mogu izricati i komandant divizije i grupe odreda.

Dodali smo stav da kaznu degradacije nad oficirima i podoficirima može izricati samo onaj štab koji je nadležan za njihovo proizvođenje ili unapređenje u čin.

Isto tako dodali smo stav da načelnici (šefovi) pojedinih odeljenja i otseka Vrhovnog štaba odnosno glavnih štabova imaju pravo izricanja svih disciplinskih kazni i mera za popravljanje, izuzev kazne degradacije.

Šef vojnosudskog otseka
Vrhovnog štaba NOV i POJ
Josip Hrnčević«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 7, br. reg. 3).

BR. 76

OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 25. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O PREDUZETIM MERAMA U VEZI S NEMAČKIM DESANTOM NA DRVAR I TRAŽENJU DIREKTIVA ZA DALJI RAD[1]

Druže S.[2]

Uputio sam kurire na Oštrelj da telefoniraju na Potoke da krenu ovamo dva bataljona Inžinjerske vozom koji se izgleda nalazi tamo[3]. Isto tako u [Bos.] Petrovac da krenu ovamo bataljoni koji se tamo nalaze[4]. Ribniku da se javi situacija sa Oštre-

---

[1] Redakcija nije uspela da pronađe izvorni dokument, pa se objavljuje njegov overen posleratni prepis, koji se nalazi u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 2, br. reg. 16. Pisan na mašini, latinicom.

[2] Stari. Tako su Josipa Broza Tita u toku rata, iz konspirativnih razloga, nazivali njegovi najbliži saradnici i ljudstvo iz neposrednog obezbeđenja.

[3] Nisu pronađeni izvorni dokumenti o tačnoj dislokaciji 1. inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba NOV i POJ. Iz raspoložive izvorne i druge građe moglo bi se zaključiti da su se njena dva bataljona, koji su bili više radne nego borbene jedinice, 25. maja nalazila u Drvaru. Ostala dva njena bataljona nalazila su se jedan u rejonu šumske pruge Drvar—Mlinište, nedaleko od železničke stanice Potoci, a jedan u Bosanskom Petrovcu. Onaj prvi je dovršavao barake za rezervno sedište Vrhovnog štaba i izgrađivao tajna skloništa za materijalne rezerve (u prvom redu sanitetske). On je tu, u jednoj uvali, izgradio i dobro kamuflirao mali aerodrom za prijem specijalnih aviona za vezu. (Jedan takav avion se već tu nalazio, kojim je pilotirao američki pukovnik Krajger. Bio je poreklom Jugosloven). Ljudstvo, pak, ovog drugog bataljona je opsluživalo improvizovani aerodrom kod Bosanskog Petrovca, istovremeno prihvatajući ratni materijal koji je, kao saveznička i sovjetska pomoć, doturan avio-transportima bilo prizemljenjem aviona (ređe), bilo bacanjem iz vazduha (najčešće).

Voz o kome je ovde reč, bila je, u stvari, mala kompozicija od svega nekoliko železničkih vagona šumske pruge »Šipad« koji su se zatekli 25. maja na Oštrelju.

[4] Bataljoni su pozvani da bi, zbog nemačkog desanta na Drvar, izvršili prihvat Vrhovnog štaba NOV i POJ i savezničkih vojnih misija koje su se nalazile pri Vrhovnom štabu, kao i onih članova NKOJ-a i Predsedništva AVNOJ-a koji su se 25. maja zatekli u Drvaru i njegovoj bližoj okolini.

Ta nemačka operacija, izvedena pod šifrovanim nazivom »Reselšprung« (Rösselsprung), u našoj istoriografiji poznati pod nazivom drvarska operacija, pripremana je više od četiri i po meseca. Idejna odluka o njoj doneta je 3. ili 4. februara 1944. za vreme konferencije održane u Hitlerovom glavnom stanu u Rastenburgu. Tom prilikom je Hitler, na konferenciji prisutnom komandantu nemačkih snaga za

lja, kako bi preduzeo mere[5]. Koči sam poslao kurire da i on baci sve što ima na Drvar[6]. Oficirska škola je pozvana[7] i već nastupa prugom prema Pećini.[8]

Sad me je obavestio Arsa da je uputio kurire Đoki Jovaniću[9]. Nalazim se kod pruge više pećine i u vezi sam sa Arsom[10]. Ljudstvo je prikupljeno i još ga prikupljamo i rasporedili [smo ga] da se brani prilaz pećini. Čujem da je Crni sa jednim vodom desno od pećine.[11]

Mislim da se organizuje tvoje izvlačenje; javi kako i šta uopšte da radimo, osim ovog što smo preduzeli. Radno ljudstvo u Drvaru bilo se prilično rasulo. Za naše tenkove ne možemo još ništa da utvrdimo.[12]

25. V 44. Pozdrav
9.40 časova. Marko

Jugoistok fon Vajksu (Maximilian Freiher von Weichs), kategorički postavio zadatak da se po svaku cenu eliminiše Tito, koji ima »odlučujući značaj za ceo pokret«.

Hitler je potom u dva navrata lično intervenisao u vezi s tom operacijom. Prvi put kad se upoznao s tekstom projekta naredbe o njenom izvođenju. Bilo je to 10. maja. Tada je pozvao k sebi fon Vajksa da u prisustvu najužeg dela Vrhovne komande Vermahta obrazloži projekat naredbe. Kao svoje primedbe Hitler je istakao neophodnost da se u operaciji angažuje padobransko-desantna jedinica, pojača avio-priprema napada i upotrebe specijalne grupe divizije »Brandenburg«. Sredinom maja, morao je i komandant 2. oklopne armije Lotar Rendulic, da kao neposredni rukovodilac operacije, na pruženom mu reljefu bitačne prostorije, pred Hitlerom izloži dinamiku izvođenja operacije. Ni sa Rendulicevim izlaganjem Hitler nije bio zadovoljan. Dao mu je primedbu da nije u prvi plan istaknut glavni cilj, pa mu je, ne bez upozorenja, naglasio da eliminisanju Tita mora pridati odlučujući značaj. Čak je insistirao da se po svaku cenu Tito mora živ uhvatiti i u najvećoj tajnosti avionom prebaciti u Vrhovnu komandu Vermahta. Tek pošto se izvrši taj glavni zadatak, naložio je Hitler da se jakim snagama prodre u centar slobodne teritorije i potom sprovede plansko čišćenje najvažnijih oblasti. Na osnovi takvih Hitlerovih zahteva, Rendulic je izradio konačan predlog svoje zapovesti. Ona je 21. maja predata Hitleru i on je dao konačnu saglasnost, uz opasku da vazdušni napad na Bosanski Petrovac, koji je smatran centrom veze i snabdevanja, ne prethodi desantu — kao što je zapovešću bilo predviđeno — nego da se izvede istovremeno ili posle bombardovanja Drvara.

Čim je dobijena Hitlerova saglasnost, usledile su konačne zapovesti za izvođenje operacije, određeni su pravci dejstva jedinica i njihovo međusobno sadejstvo. Dan početka operacije saopštila je Komanda 2. oklopne armije 24. maja uveče šifrom: »Konferencija komandanata 25. 5. 44«. To je značilo da sve jedinice određene za operaciju »Reselšprung« izvrše pokret i neizostavno posednu polazne položaje za napad. Noću 24/25. maja svim tim jedinicama prispela je i lozinka: »Bliher je 25.5. 44.« — što je značilo da toga dana u 5 časova pređu u napad.

Napad je otpočeo u planirano vreme. Komanda nemačkog vazduhoplovstva u Hrvatskoj angažovala je kompletnu 7. eskadru noćnih lovaca, 2. i 151. eskadre jurišnih lovaca, delove 27. i 51. eskadre lovačkih aviona, delove 4. eskadre aviona za niski let i jedne eskadre za blisko izviđanje. One su u 6,35 časova otpočele snažno bombardovanje Drvara, koje je neprekidno trajalo punih 25 minuta. Upotrebljene su i eksplozivne bombe od 250 i 500 kg. U 6,40 časova otpočelo je i snažno bombardovanje Bosanskog Petrovca, koje je trajalo oko 15 minuta. I dok su još avioni mitraljirali Drvar u brišućem letu, nad njim su prispeli delovi 1. vazdušnodesantne eskadre, iz koje je, tačno u 7 časova, iskočilo 314 padobranaca, a istovremeno se otkačile 34 transportne jedrilice i u njima 340 ljudi — jedriličara i specijalnih grupa. Bio je to prvi talas 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona, koji se za oko petnaestak minuta prizemljio. Jedriličari, podeljeni na šest borbenih grupa, odmah su pošli na juriš ka svojim objektima napada. Pri tome je borbena grupa »Panter« (Panther), najbrojnija (imala je 110 ljudi) i po vatrenoj moći najjača, jurišala na Šobića glavicu, koju su nazvali »Citadela«, sa ciljem da u taj »crveni komandni centar« zarobi Tita. I ostale jedriličarske borbene grupe napadale su objekte na levoj obali Unca, a padobranci, podeljeni u tri borbene grupe, spušteni su na središni deo Drvara i raskrsnice puteva na njegovoj periferiji. Pri tome su sve te borbene grupe naišle na žilav otpor, mada slabo naoružanog ljudstva lokalnih vojnoteritorijalnih organa, partijskih i skojevskih komiteta, narodnih odbora i naroda Drvara.

U neravnoj borbi prvi talas je, počinivši mnogo zločina, ovladao Drvarom, ali je prošlo dosta vremena dok su Nemci saznali gde se nalaze Vrhovni štab i Tito. Usmerili su se tamo, ka desnoj obali Unca, ali su naišli na odsudan otpor Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ i prispelih slušalaca Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Za to vreme su jake nemačke snage koncentrično nastupale ka Drvaru.

Borbena grupa 92. grenadirskog motorizovanog puka (ojačana 54. brdskim izviđačkim bataljonom 1. brdske divizije i Inžinjerijskim bataljonom nemačke 1. kozačke konjičke divizije) nastupala je iz Bihaća ka Ripačkom klancu i selu Vrtoču. Istovremeno je borbena grupa domobranskog 2. lovačkog zdruga (1. lovačka pukovnija i 8. slunjska ustaška bojna) nastupala od Bosanske Krupe ka selu Vrtoču. Ove dve grupe težile su da se što pre u Vrtoču spoje, ovladaju Bosanskim Petrovcem, a delom snaga nezadrživo prodru u Drvar i pomognu 500. SS-padobranskom bataljonu.

Borbena grupa »Vilam« (Willam) — ojačani 384. lovački puk 373. pešadijske divizije — nastupala je od Donjeg Srba ka selu Trubaru, težeći da do popodnevnih časova savlada 25 km prostora i deblokira 500. SS-padobransko-desantni bataljon.

Borbena grupa »Brandenburg« (ojačani 1. puk »Brandenburg« i potčinjeni mu četnici i ustaško-domobranska grupa) nastupala je od Knina ka Bosanskom Grahovu, kako bi što pre širokim frontom izbila na prostor selo Prekaja—Drvar.

Borbena grupa (ranga puka), sastavljena od ojačanog 105 SS-izviđačkog bataljona, 369. izviđačkog bataljona i čete tenkova, nastupala je iz rejona Livna prema Bosanskom Grahovu, težeći da se kod Drvara spoji sa Borbenom grupom »Vilam« i pretpotčini joj se.

Jedna najjača borbena grupa 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« — ojačani 13. SS-puk i ojačani 7. SS-izviđački bataljon — nastupala je s prostora Jajce—Mrkonjić-Grad ka Janju, Mliništu i izvornoj zoni reke Sanice, težeći da ovlada Ribnikom i planinskim sklopom Srnetica, Lisina, Struganica.

Druga borbena grupa te divizije — Oklopni grenadirski jurišni bataljon, 3. četa 202. tenkovskog bataljona i komanda puka za naročitu upotrebu — nastupala je od Banje Luke ka selu Čađavici, težeći da ovlada Ključem, odakle bi se, po potrebi, usmerila ili preko Bosanskog Petrovca ka Drvaru, ili preko Mrkonjić-Grada ka Glamoču.

Treća borbena grupa te divizije dobila je zadatak da obezbedi zaleđe prethodnih dveju.

Međutim, svim tim borbenim grupama pružile su odlučan otpor jedinice 5, 8. i 1. proleterskog korpusa. One su tokom prvoga dana borbe bitno poremetile tempo nemačkog nastupanja. I dalje desetodnevne borbe završile su se punim neuspehom ove dugo pripremane, pedantno razrađene i ambiciozne nemačke operacije. Potpunije o njenim pripremama, toku i posledicama: tom IV, knj. 25, dok. br. 93, 94, 111—113, 115, 116, 118—122, 127—131, 133—137, 139—142, 145, 147, 149—153, 156, 158, 160, 161, 163, 165, 166, 184—188, 192 i 216—218; knj. 26, dok. br. 5, 8, 12—14, 16, 21—25, 32, 38, 103, 123 i 124; tom V, knj. 28, dok. br. 41, 42 i 56; tom XII, knj. 4, dok. br. 63, 64, 66, 67, 70—72, 75, 78—82; Arhiv VII, ANJ, N-T-314, r. 563, sn. 639, 666—671, 681, 687, 688, 690—692, 711—717, 915; N-T-77, r. 781, sn. 7503—7507; N-T-314, r. 1547, sn. 155—157 i 193.

[5] U selu Donjem Ribniku nalazilo se tada sedište Štaba 5. korpusa NOVJ. Njegova 4. NOU divizija je 6. krajiškom NOU brigadom i Drvarsko-Petrovačkim NOP odredom, sa položaja Veliki Radić — Grabež — Ripač, branila pravac koji od Bihaća preko Bosanskog Petrovca vodi ka Drvaru, 8. krajiškom NOU brigadom je sa položaja Vranjska—Gudavac—Pučenik branila pravac koji od Bosanske Krupe preko Krnjeuše izvodi na Bosanski Petrovac, a 11. krajiškom NOU brigadom zatvarala je pravce koji od Sanskog Mosta i Prijedora izvode ka slobodnom području Podgrmeča. Svojom 39. NO divizijom branio je pravac Banja Luka—Bronzani Majdan—Sanski Most (15. krajiškom NOU brigadom) zatvarao pravac Banja Luka—Čađavica—Ključ u rejonu Sokolovo—Pavići (13. krajiškom NOU brigadom i Zmijanskim NOP odredom) i južno od linije Prijedor—Kozarac zatvarao pravac koji desnom obalom Sane izvodi ka Sanskom Mostu. Na komunikacije u oblasti Janj, Kupres, Prozor, Konjic, Kiseljak, Travnik dejstvovala je 10. krajiška NOU divizija, dok je njegova 11. krajiška NOU divizija dejstvovala na komunikacije Zenica—Doboj i Doboj—Banja Luka.

[6] Štab 1. proleterskog korpusa, čiji je komandant tada bio Koča Popović, nalazio se u selu Mokronogama. Njegova 1. proleterska divizija je glavninom snaga (1. proleterskom i 13. proleterskom brigadom »Rade Končar«) sa položaja Jezero—Šipovo—Podrašnica branila pravce koji od Jajca i Mrkonjić-Grada izvode preko Mliništa ka Drvaru, a 3. proleterskom krajiškom brigadom zatvarala je pravac Livno—Glamoč. Svojom 6. ličkom proleterskom divizijom »Nikola Tesla«, raspoređenom na prostoriji Cvjetnić, Osredci, Trubar, Resanovci, branio je pravce koji od Srba i Bosanskog Grahova izvode ka Drvaru.

[7] Oficirska škola Vrhovnog štaba NOV i POJ bila je smeštena u selu Šipovljanima (zaselak Dronjci).

[8] Pećina se nalazi severozapadno od Drvara, u steni kraj desne obale Unca. To je mesto odakle, kada su velike padavine u proleće i s jeseni, povremeno izbija mali potočić. Na ulazu u pećinu bila je izgrađena baraka sa tri omanja odeljenja i s terasom. U njoj je nekoliko meseci boravio Tito, s tim što se, od sredine aprila 1944. povremeno zadržavao i na rezervnom komandnom mestu, koje se nalazilo na izvoru reke Bastašice. On se nekoliko dana pre 25. maja tamo nala-

zio, ali je 24. maja uveče došao u Drvar. Tu je, u Domu kulture, prisustvovao te večeri bioskopskoj predstavi sovjetskog filma Zoja Kosmodamjanskaja i oko ponoći pošao u baraku na ulazu pećine.

[9] Načelnik Vrhovnog štaba Arso Jovanović je po kuririma poslao naređenje Đoku Jovaniću, tadašnjem komandantu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da s raspoloživim snagama hitno napadne nemačke desantne snage u Drvaru.

[10] Načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ se tada nalazio s glavninom Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba na desnoj obali Unca, istočno od pećine.

[11] Član Vrhovnog štaba NOV i POJ Sreten Žujović Crni je posle 9 časova pošao iz pećine da pomogne organizovanju odbrane sa zapadne strane (zatvaranje pravca od pilane i Mandića mosta).

[12] Reč je o dva trofejna laka tenka, italijanske proizvodnje. Od njih je bio formiran Tenkovski vod i priključen Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba NOV i POJ. Oba tenka su se, uoči desanta na Drvar, nalazila u Tehničkoj radionici (kod razorene fabrike celuloze u Drvaru) radi otklanjanja oštećenja iz ranijih borbi.

Kada je spušten desant, Dragoslav Radosavljević (politički delegat Tenkovskog voda) odlučio je da tenkovima stupi u borbu protiv desanta. Međutim, samo jedan tenk je bio osposobljen za dejstvo. Radosavljević je, zajedno s posadom toga tenka, koja se sastojala od vozača Spasa Đuraškovića i nišandžije Jelače, u početku rasterao nekoliko grupa Nemaca od Doma kulture do raskršća puteva u donjem delu grada. Na tom raskršću je grupa Nemaca, prikrivena u ruševinama obližnje zgrade, ćebetom zaslepila otvor za osmatranje na tenku. Vozač, krećući tenk naslepo i pokušavajući da strese nabačenu masku, udario je tenkom u betonsku ogradu jedne zgrade, skrenuo s puta, stao i pokušavao da se trzajima oslobodi ćebeta. Tada su Nemci sa svih strana osuli paljbu na tenk. Tom prilikom su kroz ćebe pogodili otvor za osmatranje i ranili sva tri člana posade. Tu se zatekla i jedna grupa meštana, koju su Nemci sprovodili na streljanje. U grupi se nalazila i šesnaestogodišnja skojevka Mika Bosnić. Videći šta se dešava sa tenkom, pritrčala mu je i naglo skinula ćebe s njega. Oslobođen mraka, vozač je, iako ranjen, naglim zaokretom ponovo izveo tenk na put. Iz njega je osuta vatra po Nemcima, ali su ovi brzo pronalazili zaklone. Teško ranjeni vozač, zbog izliva krvi, počeo je da gubi svest, pa je poslednjim naporima i svom brzinom usmerio tenk prema selu Bastasima.

Čim se tenk udaljio, Nemci su omladinku Miku Bosnić, koja je stajala na raskršću puteva koji iz Drvara vode ka severu, zapadu i jugu, na komadiće noževima rasekli, a ostale postreljali. Za taj podvig, omladinka je proglašena za narodnog heroja Jugoslavije.

BR. 77

IZVEŠTAJ NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ARSA JOVANOVIČA OD 25. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA SU SLUŠAOCI OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA STUPILI U BORBU PROTIV NEMAČKOG DESANTA I DA JE ORGANIZOVANA ODBRANA DESNE OBALE UNCA[1]

Druže Maršale,

1/Mi držimo položaje ispod Pećine.[2]

2/ Of.[icirska] škola stupila je u dejstvo[3]. Šesta [divizija] se još ne pojavljuje.[4]

---

[1] Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 27, f. 4, br. reg. 1/1.

[2] Odnosi se na četu i po boraca (oko 100 ljudi) Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ i nekoliko manjih grupa boraca iz sastava dva bataljona Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba. Ostalo ljudstvo Pratećeg bataljona nalazilo se na obezbeđenju savezničkih vojnih misija, na obezbeđenju rezervnog komandnog mesta Vrhovnog štaba u Bastasima, rezervnog sedišta Vrhovnog štaba u rejonu železničke stanice Potoci, i kod komore Vrhovnog štaba u Bosanskom Petrovcu, dok se ljudstvo pomenuta dva bataljona Inžinjerijske brigade raspršilo u toku nemačkog bombardovanja i prizemljenja prvog desantnog talasa.

Prvi otpor nemačkom desantu pružili su Mitraljeska četa (dva voda PA mitraljeza) Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba i jedan tenk njegovog Tenkovskog voda, kao i pojedine grupe pripadnika vojnopozadinskih ustanova, komiteta KPJ i SKOJ-a i organa narodne vlasti, ali su oni bili brzo savladani. Međutim, desantnim snagama pružili su organizovani otor delovi Pratećeg bataljona pod neposrednim rukovodstvom članova Vrhovnog štaba NOV i POJ (Arsa Jovanovića, Aleksandra Rankovića i Sretena Žujovića), koji su, preko kurira bili u stalnoj vezi s maršalom Titom i od njega dobijali direktive za rad.

[3] Oficirska škola Vrhovnog štaba NOV i POJ imala je 127 slušalaca.

[4] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nalazila se na prostoru Martin-Brod—Srb—Resanovci. Zatvarala je pravce koji od Srba i Bosanskog Grahova izvode prema Drvaru. Ona je vodila borbe protiv borbenih grupa »Vilam« i »Lapac« iz sastava nemačke 373. pešadijske divizije i sprečila im brzo spajanje sa desantnim snagama, od kojih su bile udaljene oko 25 km.

Prvi delovi operativnih jedinica su oko podne stupili u borbu protiv desantnih snaga. To je bila 3. lička proleterska brigada, koja je usiljenim maršem prispela sa položaja Trubar—Vaganj. Potpunije o tome vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 137 i 147.

3/ Nemaca ima oko 400. Većinom se kreću ka groblju[5]. Na ovu stranu rijeke ne prelaze.[6]

4/ Preduzeli smo sve mere za odbranu.

5/ Ispitati mogućnost izlaska iz Pećine.[7]

10[h] **Arso**

---

[5] U prvom desantnom talasu bilo je ukupno 654 jedriličara i padobranca, svrstanih u šest jedriličarskih i tri padobranske grupe. Od njih je grupa »Panter« bila i brojno i po vatrenoj moći najjača. Imala je 110 ljudi. Spuštena je kod groblja u rejonu Šobića Glavice. Tu prostoriju je Komanda 2. oklopne armije, studirajući avionski snimak Drvara i njegove bliže okoline, načinjen 19. maja 1944. prilikom izviđačkog leta iznad grada, označila kao najverovatniji rejon u kome se nalazi Tito sa svojim štabom. Na takav zaključak navela su je dva detalja, za koje je Komanda 2. oklopne armije procenila da predstavljaju kružnu odbranu rejona Titovog štaba. A to su, u stvari, bili betonski zid koji je ograđivao groblje, i rovovi koje su septembra 1941. iskopali delovi italijanske divizije »Sasari« (radi odbrane Fabrike celuloze), ostavljajući ih nezatrpanim pri definitivnom napuštanju Drvara 1. jula 1942. godine. Tom rejonu je Komanda 2. oklopne armije u svojoj zapovesti dala konspirativni naziv »Citadela« i naredila grupi »Panter« da munjevitim naletom njime ovlada i tu zarobi Tita i njegov štab. Tri susedne borbene grupe takođe su imale zadatak da joj sadejstvuju, a, ukoliko se ukaže potreba, da bezobzirno napadnu novooznačeni cilj. Potpunije o tome: tom IV, knj. 25, dok. br. 185 i 186.

[6] Odnosi se na desnu obalu Unca.

[7] Maršal Tito je s Edvardom Kardeljem, Ivanom Milutinovićem i drugim napustio Pećinu nešto posle 11 časova. Spustili su se koritom presahlog potoka ispod pećine, pa skrenuli levo i strminom preko golog krasa peli se prema platou Pećine. Nisu daleko odmakli kad je usledio novi nalet nemačke avijacije, a potom u 11,50 časova spušten drugi desantni tasal od 171 padobranca.

BR. 78

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI I ZASTUPNIKA NKOJ-a MILENTIJA POPOVIĆA OD 25. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA BRITANSKI PREDSTAVNICI NISU U MOGUĆNOSTI PRISPELOM LJUDSTVU NOVJ DA OBEZBEDE VAZDUHOPLOVNU LETAČKU OBUKU[1]

Br.	Datum sat	Komu	Sadržaj	Br. gr.
122	25. V		Englezi kažu da ne mogu 300 drugova koji su došli iz zemlje da uvrste u letačko osoblje. Predlažu da se jedan deo izvežba za pomoćno osoblje po aerodromima, a manji broj da se izuči za mehaničare. S obzirom na kvalitet tih drugova, mislim da [takav predlog] ne treba prihvatiti.[2] Javite vaše mišljenje.[3] **Milentije**	76

[1] Knjiga poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/26 i 1/27.

[2] To ljudstvo je kasnije upućeno na školovanje u SSSR (primedba 6. uz dok. br. 63).

[3] Nemački desant na Drvar, kao i teške borbe i brzi pokreti Vrhovnog štaba narednih dana, odgodili su traženi odgovor.

BR. 79

ZAHTEV VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ FRANCA PIRCA OD 25. MAJA 1944. KOMANDI BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDOZEMLJE DA SE JUGOSLOVENSKO LJUDSTVO PREDVIĐENO ZA RAZNE VAZDUHOPLOVNE SPECIJALNOSTI ŠTO PRE UPUTI NA ŠKOLOVANJE I USAVRŠAVANJE[1]

HQ RAF ME[2] /A.F.A.L.S./[3]

Celokupno jugoslavensko osoblje koje je pridošlo u Yugoslav Holding Unit[4] u Benini sada je već raspoređeno delom u 352. Squadron[5], a delom podeljeno po specijalnostima za školovanje u RAF-u.[6]

1/ Molim da se ono osoblje koje je predviđeno za razne škole, kao što su: piloti, izviđači, radiotelegrafisti, tehnički oficiri, administrativni oficiri, mehaničari, meteorolozi i oružari što pre upute na šokolvanje, pošto se sa neodređenim čekanjem gubi vreme, pa i elan i volja za rad ovog osoblja koje jedva čeka da počne sa svojim usavršavanjem.

2/ Od najboljih izviđača trojica određeni su u transportnu avijaciju, tj. oficiri: **Pikl**[7], **Jeločnik**[8], **Konte**[9] za koje Maršal **Tito** želi da se usposobe u izviđačkoj službi kao instruktori.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 7, br. reg. 4.

[2] Skraćenica za: Head Qartir Royal Air Force Mediteranean. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Komanda Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva za Sredozemlje.

[3] Skraćenica za: Air Force Army Leason Section. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Sekcija za vezu armije i vazduhoplovstva.

[4] Prevedeno na srpskohrvatski znači: Jugoslovenski (privremeni) sabirni centar.

[5] Prva lovačka eskadrila NOVJ. Ona se pod nazivom: 352. Jugoslav Squdron RAF sve do maja 1945. nalazila u sastavu britanskog 281. vinga Vrhovne komande Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva. Izvršavala je zadatke koje su postavljali Vrhovni štab NOV i POJ ili operativni štabovi NOVJ.

[6] Skraćenica za: Royal Air Force. Prevedeno na srpskohrvatski jezik znači: Kraljevsko vazduhoplovstvo.

[7] Eduar Pikl.

[8] Hubert Jeločnik.

[9] i [12] Nije ustanovljeno ime.

Smatram da ovi ljudi u transportnoj avijaciji neće moći dobiti one podloge koja im je potrebna kao kasnijim nastavnicima, te molim da ih se odredi samo na jedno kraće vreme u transportnu komandu, a potom da se svakako upute u Staff Navigation Course.[10]

3/ Za tri oficira inženjera /**Hubmajer**[11], **Radaljac**[12] **i Rupnik**[13]/ molim da se upute u razne tehničke jedinice /M.U./[14] tako da se što bolje upoznaju sa organizacijom rada u tehničkoj službi RAF-a, kako bi se osposobili za organizatore tehničke službe u Jugoslaviji.

4/ Za one tehničke oficire koje prema nalazu RAF-a ne mogu biti upisani u RAF, molim da se omogući jedan tromesečni staž o vlastitom trošku izdržavanja u jednoj od tehničkih radionica /M.U./, po mogućstvu u Bengaziju.

5/ Za ono letačko osoblje koje je određeno za elementarnu pilotsku, odnosno izviđačku školu, molim da se uvrsti odmah u te škole, a ne da se prethodno određuju u pripremne tečajeve /I.T.W./.[15]

6/ Svo osoblje koje bi se u toku školovanja pokazalo nesposobno, molim da se u duhu odredaba ugovora odmah vrati u Jugoslaviju, preko naše Vojne misije u Bari-u.

Molim da se ovi moji predlozi uzmu u obzir i da se celokupno ovo ljudstvo što pre usposobi za specijalnosti kojima je namenjeno.

Kairo 25. maja 1944.

Opunomoćeni pretstavnik
Maršala Jugoslavije TITA
pukovnik N.O.V.

---

[10] Prevedeno na srpskohrvatski znači: Navigacijski kurs pri štabu.
[11] Danilo Hubmajer.
[13] Zdenko Rupnik.
[14] Skraćenica za: Maintenance Unit. Prevedeno na srpskohrvatski znači: Jedinica za održavanje.
[15] Nije ustanovljen tekst skraćenice.

BR. 80

IZVEŠTAJ ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE BOŽA LAZAREVIĆA OD 25. MAJA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ[1]

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1/ Savezn̈ička komanda na Srednjem Istoku sa sjedištem u Kairu obećala je generalu Velebitu[2] da ja mogu da obiđem Rodeziju i Južnu Afriku, kao i druge krajeve gdje se nalaze oficiri i vojnici Jugoslaveni.

To obećanje ostalo je samo obećanje, jer mi ni do danas nisu dopustili da idem u Rodeziju i Južnu Afriku.

Prvo je bio razlog »žuta groznica«. Ja sam odmah primio vakcinu protiv »žute groznice« i velikih boginja. Trebalo je po njihovom [propisu] čekati 14 dana od primanja vakcine pa do polaska. Kada su prošli 14 dana, rečeno mi je da moj odlazak u Južnu Afriku treba da riješi Ministarstvo spoljnih poslova Velike Britanije, pošto je u pitanju druga država.

I pored mojeg stalnog navaljivanja, odbijali su me sa sličnim razlozima; dok mi 20. maja 1944. godine nije saopšteno da mi je odlazak za Južnu Afriku zabranjen. Kada sam tražio razloge zašto me odbijaju i da mi pokažu akt zabrane, odbili su da to učine, jer u istini nisu imali razloga ni ma kakvog akta.

O ovome sam 2 puta obavestio generala Velebita, ali odgovor od njega nisam dobio. Potpuno sam uvjeren da mu moje izveštaje nisu dostavljali.

Iako sam uvjeren da mi je odlazak u Južnu Afriku i Rodeziju zabranjen na intervenciju četnika, ostao sam hladnokrvan i reagirao sam bez nervoze. Glavnom vazduhoplovnom oficiru za vezu W/Cmdr-u[3] Lordu Amherstu najljubaznije sam se zahvalio na zauzimanju i dodao da će se naši ljudi u Južnoj Africi i Rodeziji pravilno orijentisati i prići Narodnooslobodilačkoj borbi i bez mojeg odlaska dole.

2/ U Južnoj Africi i Rodeziji ima oko 300 oficira, podoficira i vojnika. To je vazduhoplovno letačko i neletačko osoblje i nalazi se u raznim vazduhoplovnim školama i vojnim misijama.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 16, f. 1, br. reg. 12.

[2] Dr Vladimir Velebit, tada šef Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje.

[3] Skraćenica za: Wing-Commander. Prevedeno na srpskohrvatski znači: potpukovnik avijacije.

65 vojnika dovedeni su iz zarobljeničkih logora u Alžiru /Slovenci, sve mladići od oko 20 godina/. Na prolazu kroz Kairo ovi su se vojnici javili kao dobrovoljci u NOV, ali su im to osujetili Englezi i četnici. Po dobivenim, neprovjerenim, podacima neki od ovih vojnika se sada nalaze po raznim zatvorima.

Glavni četnički kolovođe u Južnoj Africi su:
potpukovnik **Milovanović** Ilija /Ika/
major **Babić** Dušan.

Po dobivenim obaveštenjima, komandant škola u Rodeziji — kapetan korvete **Petrović** Vladeta, pilot lovac, naš je veliki simpatizer. Kada se je čulo za moj dolazak u Južnu Afriku, potpukovnik Milovanović pozvao je kap. korvete Petrovića na sastanak u Johanesburg, što je oko 1000 km od njegovog boravišta. Razlog zašto ga je pozvao nije mi poznat, ali vjerujem da je htio da spriječi naš sastanak.

3/ U logorima oko Sueckog Kanala i u Alžiru nalazi se veliki broj Slovenaca, zarobljenika iz bivše Talijanske vojske, koji se u većini izjašnjavaju za NOV. U Alžiru mnogi već nose na kapama petokrake zvijezde, a oni sa Sueckog Kanala šalju pismene i usmene molbe da ih se primi u NOV. Neki su pokušali čak i bjegstvo u namjeri da se priključe našem Tankovskom bataljonu. Mi smo im savjetovali da to ne čine, a da će se njihova stvar riješiti legalnim putem.

Naš kontakt s njima legalnim putem za sada nije još odobren.

4/ Kraljevska jugoslavenska vojska stvarno ne postoji više. Postoje na papiru nekakovi bataljoni, u kojima su većinom oficiri i neznatan broj vojnika, od kojih se svaki dan po neko javlja kod nas.

Prije nekoliko dana javilo se 8 vozača /šofera/ iz Glavnog štaba Kraljevske vojske na Srednjem Istoku u Kairu.

5/ Kraljevski oficiri su potpuno demoralisani i mogu se podijeliti u dvije grupe:

a) Prva grupa manja brojčano, nalazi se u engleskoj službi i [njeni pripadnici] vrše razne poslove kao engleski oficiri. Njih plaća ili engleska ili [izbjeglička] kraljevska vlada. Ova grupa osuđuje rad raznih izdajničkih vlada. Politički su orijentisani vrlo slabo. Stanje u Jugoslaviji im nije jasno. Suštinu Narodno oslobodilačke borbe ne poznaju. Rado stupaju u diskusije s nama, ali nam ne vjeruju, jer smatraju da vršimo propagandu. Imaju ličnog poštenja; hoće da rade.

b/ Druga grupa. To su oni koji su vjerni sluge svake vlade. Ne rade ništa ili vrlo malo. Ima ih takovih koji za čitave tri godine sjede u Kairu bez ikakvog posla. Primaju plate i dobija-

ju redovno unapređenje. Moral kod ovih ljudi je vrlo slab. Kad ne bi primali platu, otkazali bi poslušnost i kralju i komandantima. Većinom su kukavice. Glavni im je cilj da se mirno provuku do svršetka rata, a onda da dođu u otadžbinu sa titulom borca za slobodu i punim džepom para. Napominjem da su kraljevski oficiri mnogo bolje plaćeni nego engleski oficiri.

6/ Glavne kolovođe među oficirima u kraljevskoj vojsci jesu:

potpukovnik **Knežević** Živan, vojni ataše, New York
generalšt. pukovnik **Putnik**
vazd. „ **Radović** Dušan
„ **Rakić** Miodrag
vazd. general **Mirković** Borivoj
generalšt. pukovnik **Prosen**
vazd „ **Škrivanić** Gavro
vazd. potpukovnik **Simić** Kosta
generalšt. pukovnik **Popović** Žarko
potpukovnik **Dinić**
„ **Perić** Milan

7/ Kraljevsko činovništvo po raznim ministarstvima špekulantski je raspoloženo. Imaju dobre plate. Rado s nama održavaju vezu. Sa njima je nemoguć ma kakav rad.

8/ I činovnici i oficiri bezopasni su. Ne pretstavljaju nikakvu snagu. Pripadaju onome koji ih bolje plati. Borbenost [im je] nikakva. Organizatorska sposobnost slaba. Moralni kredit izgubili su i kod onih koji ih podržavaju.

Navodim jedan mali primjer njihovog nepoštenja:

Na dan 20. maja 1944. godine, kada su čuli da je pala Purićeva vlada, izvršili su napad na blagajnu Ministarstva finansija. Na njima svojstven način podnjeli su lažne priznanice da šalju novac Draži Mihajloviću. Blagajnik Žunić odbio je da im izda novac. Zaključao kasu i pobjegao u grad. Poslije dva dana smijenjen je, a na njegovo mjesto postavljen drugi, koji će im vjerovatno omogućiti da izvrše pljačku narodnog novca. U ovoj pljački, između ostalih, učestvovali su zamjenik min. financija Mirošević Sorgo i pukovnik Putnik sa 3 vojnika.

9/ Obuka vazduhoplovaca vrši se normalno, iako za sada nepotpuno. Prije 10 dana nesretnim slučajem /sudar u vazduhu/ poginula su nam dva druga, i to: poručnik Marković Aleksandar i potporučnik Islamović Salih, oba piloti lovci.

Detaljne podatke o radu vazduhoplovaca daće vam pukovnik Pirc.

10/ Rad tenkista i njihova obuka vrši se normalno. I prvi i drugi kurs tankista pokazali su dobre rezultate na zadovoljstvo engleskih vojnih vlasti i engleskih nastavnika.

Detaljne podatke o radu tankista podnio je major Radić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Kairo, 25. maja 1944.

Vazduhoplovni pukovnik
Član vojne misije
Božo Lazarević

P.S.[4] Zlikovci Baćović[5] i Lukačević[6], četnički vojvode, šetaju slobodno kroz Kairo[7]. Za njih se ovih dana sprema avion za odlazak u zemlju.[8]

---

[4] Tekst u postskriptumu dopisao je Božo Lazarević mastilom.

[5] Petar Baćović, četnički komandant operativnih jedinica Hercegovine i istočne Bosne. On je pri kraju rata odstupao s četničkom grupom Pavla Đurišića u pravcu Istre, gde je trebalo da ih prihvate anglo-američke trupe. Pošto su usled prethodnih borbi protiv NOVJ bili skoro potpuno ostali bez municije, kad su ih iznenadno u Lijevča-polju 4/5. aprila 1945. napali ustaše, lako su ih i potpuno razbili. Od preostalih četničkih delova, prilikom formiranja separatističko-nacionalističkih crnogorskih jedinica Sekule Drljevića, Pavle Đurišić, Zaharije Ostojić, Petar Baćović i još oko 150 četnika predati su ustašama, koji su ih razoružali, sproveli u logor u Jasenovcu i 1. maja 1945. na najsvirepiji način poubijali. Potpunije o tome: u knjizi: Branko Latas, Milovan Dželebdžić — Četnički pokret Draže Mihailovića 1941—1945, Beogradski izdavački grafički zavod, Beograd, 1979, str. 404—407.

[6] Vojislav Lukačević, četnički komandant Starog Rasa (Sandžaka). Decembra 1944. pokušao je da nađe utočište kod komandosa iz britanskog »Flojdovog odreda« (Floyd Force). Taj odred je, u stvari, bio obezbeđenje britanskog 211. artiljerijskog diviziona, koji je, po nalogu Vrhovnog štaba NOV i POJ, prebačen sa Visa u oslobođeni Dubrovnik, kao artiljerijsko ojačanje delova 2. korpusa NOVJ koji su obezbeđivali taj grad.

Na zahtev Štaba 29. hercegovačke NOU divizije Lukačević je izručen, a po završetku rata osuđen kao ratni zločinac i streljan 9. avgusta 1945. godine.

[7] Petra Baćovića i Vojislava Lukačevića je Dragoljub (Draža) Mihailović uputio da se zajedno s britanskim pukovnikom Stenlijem Bejlijem (Stenly W. Bailey) i njegovom grupom (koja je odlazila od Mihailovića) prebace u Kairo. Imali su zadatak da tamo razviju političku aktivnost u korist četničkog pokreta, uglavnom među britanskim vojnim i drugim starešinama, jer je Mihailović preko kapetana Bore Todorovića i američkog poručnika Valtera Mensfilda (Walter Mansfield) uputio pismene poruke za Franklina Ruzvelta (Franklin Delano Roosvelt) i generale Dvajta Ajzenhauera (Dwight David Eisenhower) i Viljema Donovana (William Joseph Donovan). Baćović je bio glavni tumač četničkog položaja i situacije u zemlji pred izbegličkom jugoslovenskom kraljevskom vladom i savezničkim ličnostima, a obojica je trebalo da kao predstavnici Draže Mihailovića prisustvuju ženidbi kralja Petra II Karađorđevića. Međutim, britanske vlasti dozvolile su od-

BR. 81

NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 27. MAJA 1944. ZA FORMIRANJE TRI DIVIZIJE NOVJ OD POSTOJEĆIH BRIGADA U SRBIJI[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV i PO JUGOSLAVIJE
27. maja 1944. g.
P o l o ž a j

N A R E D B A

Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije za 28. maj 1944.

Po ukazanoj potrebi, s obzirom na broj brigada na teritoriji Srbije, formiraju se nove srpske divizije Narodno oslobodilačke vojske. Njihovi nazivi označeni brojevima privremeni su i naknadno će se izmeniti odgovarajućim brojevima.[2]

I

Formira se II srpska divizija Narodnooslobodilačke vojske. U sastav ove divizije ulaze: VIII i X srpska narodnooslobodilačka brigada i II kosovska narodno oslobodilačka brigada.[3]

---

lazak u London samo Lukačeviću, koji je kao kraljev ađutant prisustvovao 20. marta 1944. ženidbi kralja Petra II. Tom prilikom bio je primljen u audijenciju kod britanskog kraljevskog para, što je nakon toga široko korišćeno u četničkoj propagandi.

Po povratku u Kairo, Lukačević je sa Baćovićem nastavio živo angažovanje za političku i vojnu pomoć četničkom pokretu i za njegovo spasavanje savezničkim angažovanjem na stvaranju mostobrana u hercegovačko-crnogorskoj priobalnoj zoni.

[8] Oni su najpre otpremljeni u Bari, a odatle prebačeni 30. maja 1944. avionom na improvizovani četnički aerodrom u selu Pranjanima (blizu Čačka). Isti avion je u povratku prebacio brigadira Armstronga i njegovu grupu iz Štaba Draže Mihailovića. Potpunije o tome: Branko Latas, Milovan Đelebdžić: Četnički pokret Draže Mihailovića 1941—1945, Beogradski izdavački grafički zavod, Beograd, 1979, str. 387—388.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 29.

[2] Svetozar Vukmanović Tempo je ovu naredbu izdao u svojstvu delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ pri glavnim štabovima za Srbiju i za Makedoniju i u svojstvu opunomoćenika CK PKJ pri Pokrajinskom komitetu KPJ za Srbiju i pri Centralnom komitetu KP Makedonije.

[3] Dopunskom naredbom, od 4. juna 1944, Svetozar Vukmanović je odredio da sastav ove divizije sačinjavaju 7, 10. i 12. srpska NO brigada (Arhiv VII, ANOR-a, k. 1078, f. 4, br. reg. 11).

U štab II srpske divizije određujemo:

Za komandanta divizije Milana Zečara, dosadašnjeg komandanta II N.O. brigade,

Za pol. komesara druga Vasa Smajevića,

Za načelnika štaba divizije Lakića Vuksanovića.

II

Formira se III srpska divizija Narodnooslobodilačke vojske. U sastav ove divizje ulaze: VII, IX i XIV /niška/ srpska narodnooslobođilačka brigada.

U štab III srpske divizije određujemo:

Za komandanta divizije Radovana Petrovića, člana Glavnog štaba N.O.V. i P.O. za Srbiju,

Za pol. komesara divizije druga Krsta Filipovića-Grofa,

Za načelnika štaba divizije Svetislava Tatarca-Tala, dosadašnjeg načelnika štaba Niškog odreda.

III

Formira se IV srpska divizija Narodnooslobodilačke vojske. U sastav ove divizije ulaze: XI, XIII /leskovačka/ i XV /gornjojablanička/ srpska narodnooslobodilačka brigada.

U štab IV divizije određujemo:

Za komandanta divizije Živojina Nikolića-Brku[4], dosadašnjeg komandanta VI J.M.H.O.[5] brigade,

Za pol. komesara divizije druga Živojina Ćurčića-Srđu,

Za načelnika štaba divizije Maksima Đurovića, dosadašnjeg načelnika štaba II J.M.H.O. brigade.[6]

Ova naredba stupa odmah na snagu

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

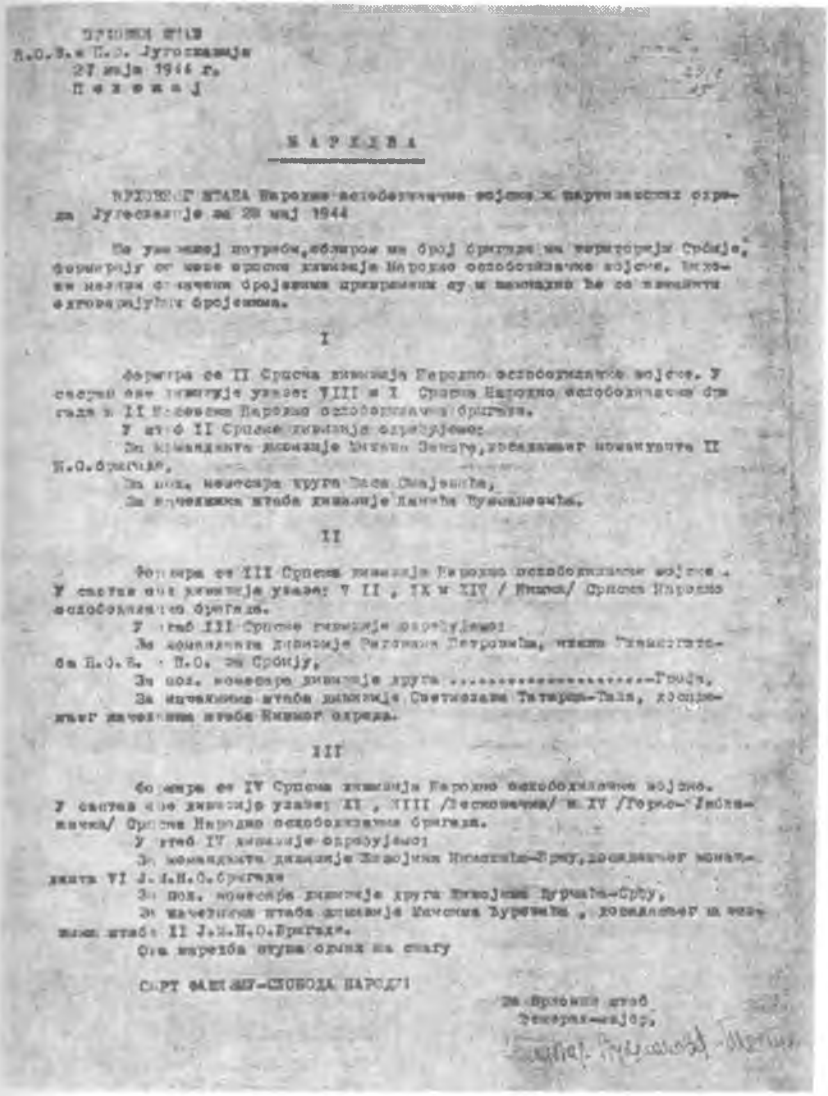
Za Vrhovni štab
deneral-major
Svetozar Vukmanović-Tempo

---

[4] Živojin Nikolić Brka je gore pomenutom dopunskom naredbom postavljen za komandanta 2. srpske NO divizije NOVJ, a umesto njega za komandanta 4. srpske NO divizije NOVJ određen je Milan Zečar.

[5] Skraćenica znači: južnomoravske narodnooslobodilačke.

[6] Maksim Đurović je pomenutom dopunskom naredbom od 4. juna 1944. dodeljen na rad u Glavnom štabu NOV i PO za Srbiju, a umesto njega za načelnika štaba ove divizije postavljen je Vojislav Ristić.

ТРОЈНА БР.13
Н.О.В.и Д.О. Југославије
27 маја 1944 г.
П о з е н а ј

Н А Р Е Д Б А

НАРЕДБА ШТАБА Народно ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије од 28 маја 1944

На ужем делу територије, обухваћеном на број бригада на територији Србије, формирају се нове српске команде Народно ослободилачке војске. Команде нових српских бројевних народноослободилачких одреда ће се називати скраћеницама бројевних.

I

Формира се II Српска команда Народно ослободилачке војске. У састав ове команде улазе: VIII и X Српска Народно ослободилачка бригада и II Косовска Народно ослободилачка бригада.

У штаб II Српске команде одређујем:

За команданта команде Арсића Зорана, досадашњег помоћника II Н.О.бригаде,

За пол. комесара круга Васа Стајића,

За начелника штаба команде Јанића Душановића.

II

Формира се III Српска команда Народно ослободилачке војске. У састав ове команде улазе: V II , IX и XIV / Шумадијска/ Српска Народно ослободилачка бригада.

У штаб III Српске команде одређујем:

За команданта команде Ратковић Петровића, начелника Техничког одељења Н.О.В. и Д.О. за Србију,

За пол. комесара команде друга .....-Гроја,

За начелника штаба команде Светозара Татића-Тале, досадашњег начелника штаба Шумског одреда.

III

Формира се IV Српска команда Народно ослободилачке војске. У састав ове команде улазе: XI , XIII /Лесковачка/ и XV /Горње-Јабланичка/ Српска Народно ослободилачка бригада.

У штаб IV команде одређујем:

За команданта команде Живојина Жикића-Спру, досадашњег команданта VI Ј.Н.О.бригаде

За пол. комесара команде друга Живојина Дурића-Спру,

За начелника штаба команде Јанићија Туревића , досадашњег и помоћника штаба II Ј.Н.О.Бригаде.

Ова наредба ступа одмах на снагу

СМРТ ФАШИЗМУ-СЛОБОДА НАРОДУ!

За Врховни штаб
Генерал-мајор,

Fotokopija dokumenta br. 81

BR. 82

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA JE NA OSLOBOĐENU TERITORIJU ZAPADNE BOSNE 25. MAJA ZAPOČELA NEMAČKA OFANZIVA I NA VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ IZVRŠEN NEUSPEO VAZDUŠNI DESANT[1]

[Od V.Š. II korpusu]

/36[2]

Javite hitno kakva je situacija kod vas. U zapadnoj Bosni 25. otpočela ofanziva širih razmera[3]. U Drvar bačeno iznenada veliki broj padobranaca.

Hitno uzmite od Treće div. šifru koju smo im poslali preko vas za vezu sa nama. Radite po njoj.

Kod nas je sve u redu. Održavajte stalnu vezu.[4]

28. V 1944. god.
u 15.30[h]
Đuđevina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/11.

[2] U Knjizi depeša nije označen broj depeše, već samo broj šifrovanih grupa.

[3] Vidi dok. br. 76.

[4] Dan kasnije, 29. maja, i Štab 3. korpusa NOVJ dobio je od Vrhovnog štaba NOV i POJ radiogram slične sadržine. On glasi:

»V.Š.

29
V

83

Javite odmah situaciju kod vas.

U zapadnoj Bosni otpočela nepr. ofanziva širokih razmera. Držite redovno vezu sa nama. Kod nas je sve u redu. Sve depeše pišite rezervnom šifrom koju ste dali Lekiću. Ključeve upotrebite počev od januara, ali tako da svaku grupu prepišete obrnutim redom od pete cifre ka prvoj.« (Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 408A, f. 8/I, br. reg. 2/125: Knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

BR. 83

IZVEŠTAJ ŠEFA OPERATIVNOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ IVANA RUKAVINE OD 28. MAJA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O SITUACIJI U ZONAMA DEJSTVA 1. PROLETERSKOG I 5. KORPUSA NOVJ[1]

DRUGU MARŠALU

Danas u 16^h neprijatelj je ušao sa 500 pješaka u Prekaju[2]. Na položaju Marčete—Lunjevača se nalazi III bataljon I proleterske i dva bataljona III ličke brigade, dok su preostala dva njena bataljona ostala oko Vidovog sela.[3]

Do 17^h neprijateljska kolona je iz Ključa ovladala potpuno sa Šišinim brdom i time praktično zagospodarila Ribnikom. Jačina neprijatelja oko 1000 vojnika pojačanih artiljerijom.[4]

Sa I korpusom nema veze[5], ali nas V korpus obavještava da se čuje jaka borba u pravcu Vrbljana, na sektoru I proleterske divizije, ali im nije poznato dokle je neprijatelj dopro[6]. Dva bataljona XIII koji su bili kod Ribnika upućeni su prema Vrbljanima.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 1.

[2] To su bili delovi 2. bataljona 384. puka legionarske 373. hrvatske pešadijske divizije »Tigar« i delovi njenog 373. izviđačkog bataljona (Arhiv VII, ANJ, T-314, r. 563, sn. 848: Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 28. maja 1944. potčinjenim jedinicama i sn. 417—432: Borbeni izveštaj komande legionarske 373. hrvatske pešadijske divizije »Tigar« od 10. juna 1944. o izvođenju operacije »Reselšprung«).

[3] U rejonu Vidovog Sela, tj. južno od sela Prekaje, nalazili su se tada 1. i 2. bataljon 3. ličke proleterske brigade. Oni su se noću 29/30. maja prebacili u rejon sela Zaglavice (jugoistočno od Drvara), gde su ušli u sastav svoje brigade (tom IV, knj. 26, dok. br. 56).

[4] Odnosi se na Oklopni grenadirski jurišni bataljon 2. oklopne armije (on je 27. maja ovladao Ključem i stvorio mostobran na levoj obali Sane) i na Izviđački bataljon 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (27. maja zauzeo je selo Ribnik i spojio se s Oklopnim grenadirskim jurišnim bataljonom). Potpunije o tome: Arhiv VII, ANJ, T-314, r. 565, sn. 574—5 i r. 563, sn. 615—5, 619—20: radiogrami Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 27. maja 1944. upućeni Komandi 2. oklopne armije.

[5] Štab 1. proleterskog korpusa je toga dana u 19 časova poslao izveštaj načelniku Vrhovnog štaba NOV i POJ (tom IV, knj. 25, dok. br. 135).

[6] Glavnina 1. proleterske divizije tada je vodila vrlo oštre borbe protiv ojačanog 13. puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ

V Korpus nas izvještava: do 25-og su u Bihaću bile okupljene jedna lovačka pukovnija i kozačke snage, koje su sa ostalim djelovima sudjelovale u ofanzivnim operacijama od Bihaća. Neprijatelj vrši koncentracije u D. Vakufu i Bugojnu, a u Livno su stigli djelovi 118 divizije. (Navodno se i u Banja Luci koncentriše nova divizija.[7])

Sedma brigada V Korpusa je uništila na komunikaciji Sarajevo—Mostar 22 vagona i 2 lokomotive[8]. XI Divizija kod Doboja srušila voz i ubila 32 nepr. vojnika.[9]

Iz Broda je ovih dana put Sarajeva i Mostara prošlo 16 vlakova sa trupama.

28. V u 17.30h

General-major
Ivo Rukavina

Eugen«, kao i protiv Izviđačkog bataljona te divizije i delova Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona. Te nemačke snage su sa linije Ključ — Donji Ribnik — Mlinište koncentrično napadale ka rejonu Potoci — Uvala (Arhiv VII, ANJ, T-314, r. 563, sn. 588: naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 28. maja upućeno 7. SS-brdskoj dobrovoljačkoj diviziji »Princ Eugen«; T-314, r. 563, sn. 567 i r. 565, sn. 577—8: izveštaji Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 28. maja 1944. upućeni Komandi 2. oklopne armije).

[7] Takav podatak, koji nije bio tačan, dostavio je Štabu 5. korpusa Štab 4. krajiške NOU divizije, ali ga je u svom narednom izveštaju (od 29. maja) demantovao (tom IV, knj. 25, dok. br. 142).

[8] Diverziju je izveo 4. bataljon 7. krajiške brigade 10. NOU divizije noću 25/26. maja 1944. pred Ivan-tunelom (jugozapadno od Pazarića) na teretni voz (tom IV, knj. 25, dok. br. 151, 215 i 216).

[9] Diverziju su izvršili delovi 5. kozarske krajiške brigade 11. NOU divizije ujutro 27. maja. Potpunije o tome: Arhiv VII, Arhiva NDH, k. 149/e. f. 3, br. reg. 21/2: izveštaj Zapovjedništva 4. oružaničke pukovnije od 10. juna 1944. godine.

BR. 84

OBAVEŠTENJE ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 29. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ĆE UBRZO DOBITI ODGOVOR NA POSTAVLJENO PITANJE I DA SU PROMENE U ODRŽAVANJU RADIO-VEZE USLEDILE ZBOG NESTANKA VELJKA DRAGIĆEVIĆA PRILIKOM DESANTA NA DRVAR[1]

[Od V.Š. II korpusu]

/65

Mitar[2] se seća kad smo lovili na Uni kod Bihaća i vozili čamac[3]. Na pitanje Peka odgovoriće Stari[4] sledećom vezom, najdalje sutra[5]. Promena radiotelegrafista i plana veza usledila zbog nestanka Dragićević Veljka. Pređite po mogućnosti na šifru Treće divizije.

29. V 1944. god. L e k a[6]
primljeno u 15[h]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/11.

[2] Mitar Bakić, tada politički komesar 2. korpusa NOVJ.

[3] Ovu pojedinost je Aleksandar Ranković saopštio da bi uverio Štab 2. korpusa NOVJ da zaista ima direktnu radio-vezu sa Vrhovnim štabom NOV i POJ.

[4] Josip Broz Tito.

[5] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito nalazio se tada severozapadno od predela Male Smrčine, a radio-stanica, zajedno s radio-telegrafistom Anđelkom Gančevićem, prispelim iz 5. korpusa NOVJ, kod Aleksandra Rankovića blizu železničke stanice Potoci.

[6] Aleksandar Ranković.

BR. 85

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. MAJA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O NEPRIJATELJEVOJ OFANZIVI U ZAPADNOJ BOSNI I UPUTSTVO NA KOJI ĆE NAČIN ODRŽAVATI DALJU RADIO-VEZU S VRHOVNIM ŠTABOM[1]

[Od] V.Š.

29
—
V

[Br.] 1 83 [grupe]

Javite odmah situaciju kod vas.[2]

U zapadnoj Bosni otpočela nepr. ofaziva širokih razmera[3]. Držite redovno vezu sa nama. Kod nas je sve u redu. Sve depeše pišite rezervnom šifrom koju ste dali Lekiću[4]. Ključeve upotrebite počev od januara, ali tako da svaku grupu prepišete obrnutim redom od pete cifre ka prvoj.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125.

[2] Štab 3. korpusa je izvestio da je oslabila neprijateljeva ofanziva u istočnoj Bosni i da se na prostoru Posavine, Majevice i Semberije nalaze delovi 13. SS-divizije »Handžar«, dok na prostoru od reke Spreče do planine Romanije nema neprijateljevih snaga, sem manjih četničkih delova (tom IV, knj. 25, dok. br. 167, radiogram od 29. maja 1944. godine).

[3] Vidi dok. br. 76.

[4] Danilo Lekić, komandant 16. vojvođanske NOU divizije.

BR. 86

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 29. MAJA 1944. JEDINICAMA NOV I POJ DA NA SVIM SEKTORIMA GDE SU NEMCI OSLABILI GARNIZONE PREDUZMU ODLUČNE NAPADE NA VAŽNIJA UPORIŠTA, RAZARAJU KOMUNIKACIJE I UNIŠTAVAJU VOJNE OBJEKTE[1]

SVIM JEDINICAMA NOV I POJ

U čitavoj Jugoslaviji Nemci pomoću kvislinga Nedića, Pavelića i Mihailovićevih četnika vrše poslednje napore da razbiju Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije, sa ciljem da podignu moralni duh kod vojnika i kod nemačkog naroda, jer do sada oni trpe poraze.

Njima je to potrebno naročito sada kada se primiče poslednji udarac sa strane Crvene armije i englesko-američkih savezničkih trupa.

Naređujem svim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije na svim odsecima fronta gde su Nemci oslabili svoje garnizone, da smesta preduzmu najodlučnije akcije protiv važnijih uporišta i vojnih objekata neprijatelja. Naročito je važno uništavati železničke pruge, komunikacije i druge važne vojne objekte.

[29. maja 1944.]

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 174 od 31. maja 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 748.

Na dokumentu nema datuma, ali je naređenje najverovatnije radiogramom predato Moskvi najkasnije 29. maja 1944. godine. To bi se moglo zaključiti i po tome što je Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« tek toga dana saopštila da se u zapadnoj Bosni vode žestoke borbe protiv nemačkih trupa koje nastupaju iz više pravaca. Potpunije o tome: početni deo teksta 172. emisije pomenute Radio-stanice, od 29. maja 1944. godine.

BR. 87

ODGOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. MAJA 1944. NA PITANJE KOMANDANTA 2. KORPUSA NOVJ PEKA DAPČEVIĆA KOJIM JE PROVERAVAO DA LI NOVI RADIO-TELEGRAFISTA TRAŽI USPOSTAVLJANJE RADIO-VEZE PO TITOVOM NALOGU ILI JE ZAROBLJEN PA TO ČINI POD PRESIJOM NEMACA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

4/20

Čini mi se da si mi poklonio u decembru 1941. kod Ruda foto-aparat ili dvogled.[2]

30. V 1944. god. Stari[3]

Đuđevina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/12.

[2] Ovo je Titov odgovor na radiogram koji mu je 29. maja uputio komandant 2. korpusa NOVJ Peko Dapčević, tražeći da mu drug Stari (Tito) prvom narednom radio-vezom odgovori šta mu je Peko poklonio kada su se prvi put sreli. Takvo pitanje je Dapčević postavio da bi ustanovio da li radio-telegrafista Nikoslav Stipišić zaista hoće da prenese Titovo naređenje, ili je pao u nemačko zarobljeništvo pa radi pod prinudom Nemaca. Naime, pri desantu na Drvar, 25. maja, potpuno je uništen Radio-odsek Vrhovnog štaba NOV i POJ: poginuli su načelnik Odeljenja za veze Veljko Dragićević (glavni radio-telegrafista Vrhovnog štaba) i još četiri radio-telegrafista (Robert Perčić, Ivo Miličić, Stipe Nadalić, Zora Dragićević), dok je peti radio-telegrafista (Mirko Rako) bio teško ranjen. Istovremeno su bile uništene svih pet radio-stanica kojima se služio Vrhovni štab za vezu s operativnim štabovima NOVJ i s Radio-stanicom »Slobodna Jugoslavija« u Moskvi. Jedino je ostao sposoban za rad Nikoslav Stipišić, koji je bio detašovan s radio-stanicom na aerodromu kod Bosanskog Petrovca.

Anđelko Gančević, koji je iz Radio-odseka Vrhovnog štaba početkom februara 1944. upućen u Štab 5. korpusa NOVJ (oko tri meseca je boravio u tome korpusu, radeći na organizovanju radio-veze i održavanju jednog radio-telegrafskog kursa) pozvan je 24. maja da se vrati u Radio-centar Vrhovnog štaba. On je prispeo na Potoke s jednom radio-stanicom 27. maja. Pošto su se planovi radio-veza, pozivni znaci i frekvence nalazili kod Dragićevića, i s njim propali, Gančević koji je postavljen na dužnost načelnika Odeljenja veza Vrhovnog štaba i za glavnog radio-telegrafistu, koristeći plan radio-veza 5. korpusa, relativno je lako uspostavio radio-veze s 3. i 8. korpusom NOVJ, preko 8. korpusa sa Mornaricom NOVJ i sa Glavnim štabom NO i PO Hrvatske, a preko ovoga i s Glavnim štabom NOV i PO Slovenije, zatim sa 1. proleterskim korpusom i 6. korpusom NOVJ. Međutim, uspostavljanje radio-veze s 2. korpusom NOVJ išlo je znatno teže, jer ni Gančević ni Stipišić nisu znali ni pozivne znake ni frekvence, a preko toga korpusa je trebalo uspostaviti radio-vezu još i sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije i s Glavnim štabom NO i PO Makedonije. Upornim zalaganjem Stipišiću je pošlo za rukom da uhvati talasnu dužinu radio-stanice 2. korpusa NOVJ dok je ova radila s radio-stanicom jedne od divizija iz sastava korpusa. Slušajući njihov rad, Stipišić se javio radio-stanici 2. korpusa na talasu te divizije, ali s pozivnim znakom korpusu kojeg se Gančević setio da je važio dok je sa štabom 2. proleterske divizije (njen štab je postao Štab 2. korpusa NOVJ) radio u toku bitke na Neretvi. Stipišić se legitimisao sa »Boj -Nik«, što je značilo da se radio-telegrafisti 2. korpusa NOVJ Pavlu Bojčeviću obraća radio-telegrafista Vrhovnog štaba NOV i PO Nikoslav Stipišić. Bojčević je čuo Stipišića i veza je uspostavljena, ali je Bojčević posumnjao da je možda Stipišić, kao ranjenik zarobljen, jer je bio čuo da su svi radio-telegrafisti Vrhovnog štaba izginuli ili teško ranjeni, pa je pretpostavio mogućnost da Stipišić pod nemačkom torturom pokušava da uspostavi radio-vezu. Stoga je, umesto da prima radiogram, za sledeću radio-vezu zakazao predaju radiograma i u njoj predao već citirani radiogram, u vezi s kojim je u naredna pola časa tražen odgovor.

[3] Josip Broz Tito.

BR. 88

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. MAJA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE OPERATIVNA GRUPA DIVIZIJA ODMORI I SNABDE RATNIM MATERIJALOM, A SA OSTALIM DIVIZIJAMA DA DEJSTVUJE NA PREDLOŽENIM PRAVCIMA I ZADRŽI OPERATIVNU INICIJATIVU U SVOJIM RUKAMA[1]

[Od V.Š.
II korpusu]

60

Sedamnaestu, Petu i Drugu diviziju odmoriti i snabdeti sa potrebnim materijalom[2]. Sa ostalim vašim jedinicama držite pravce koje ste vi u poslednjim depešama naveli[3]. Nastojte zadržati inicijativu u svojoj ruci.

31. V 1944. god.
Đuđevina

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/12.

[2] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito predvideo je da se 2. proleterska, 5. krajiška NOU i 17. istočnobosanska NOU divizija, posle odmora i popune ratnim materijalom, pripreme kao Operativna grupa divizija za prodor u jugozapadnu Srbiju.

[3] Nekoliko tih depeša nije sačuvano. Iz ostalih depeša i drugih sačuvanih dokumenata se vidi da su jedinice 2. korpusa tada izvodile borbena dejstva na sledećim sektorima:

— 29. hercegovačka NOU divizija na sektorima Konjic — Nevesinje i Trebinje — Bileća;

— Primorska operativna grupa (brigada) na sektorima Nikšić — Viluse — Grahovo i Konavle — Krivošije;

— 3. crnogorska NOU divizija na sektorima Danilovgrad — Podgorica (sada: Titograd) i Prijepolje — Sjenica;

— 37. sandžačka NOU divizija na sektoru severno od komunikacije Prijepolje — Pljevlja (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36: Knjiga depeša Štaba 2. korpusa poslatih Vrhovnom štabu NOV i POJ, radiogrami br. 87 sa 124 grupe od 20. maja, br. 100 sa 51 grupom od 23. maja, br. 101 sa 110 grupa od 25. maja i br. 3 sa 140 grupa od 30. maja 1944. i tom III, knj. 7, dok. br. 247, 248, 251, 253, 255 i 258).

BR. 89

UPUTSTVO ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DR VLADIMIRA VELEBITA OD 31. MAJA 1944. ČLANU VOJNE MISIJE DR MATI JAKŠIĆU O NJEGOVOM DALJEM RADU U KAIRU[1]

VOJNA MISIJA NARODNO-OSLOB. VOJSKE
NOV i POJ — BARI
31. maja 1944.

Primio 12. VI 44.
M. J.[2]

Br. 10[3]
Drugu Majoru

MATI JAKŠIĆU

Kairo

Dragi Mato!

Primio sam tvoj izvještaj od 14. maja, dva izvještaja od 24. maja i dva izvještaja od 25. maja zajedno sa popratnim pismom od 27. maja[4]. Zahvaljujem ti se na tvojim čestitkama. Nastojati ću u ovom pismu da ti odgovorim na nekoliko najhitnijih pitanja koja proizlaze iz tvojih izvještaja, a sam namjeravam da za nekoliko dana pođem u Egipat radi obilaska naše eskadrile u Benini, tenkovskog bataljona i izbjegličkog logora. Pozvan sam od strane R.A.F.[5] da što prije pođem u Egipat, pa mislim da ću iskoristiti ovu priliku koja mi se pruža.

U pogledu školskih udžbenika stvari stoje ovako:

Mi nemamo naše vlastite školske udžbenike, nego smo se do sada služili ili starim predratnim udžbenicima ili ustaškim udžbenicima. Potpuno je jasno da takovi udžbenici ne mogu da odgovaraju našim potrebama, niti mi želimo da podučavamo našu djecu iz knjiga neprijateljskih našem pokretu ili potpuno tuđih našem pokretu. Kao što je slučaj u svim ostalim

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 78, f. 4, br. reg. 23.

[2] Tekst na margini u desnom gornjem uglu dopisao je mastilom i latinicom dr Mato Jakšić.

[3] Pod tim brojem je dr Mato Jakšić zaveo primljeno uputstvo i to dopisao mastilom.

[4] Zbog obimnosti knjige, objavljuje se samo izveštaj od 14. maja (dok. br. 47).

[5] Royal Air Force.

područjima našeg života i aktivnosti, moramo i ovdje početi da stvaramo nešto novo, naše, ali naravski služeći se iskustvom stečenim ranije na tom području nauke. Budući da mi u zemlji nemamo mogućnosti da u miru uredimo naše škole, to do sada, po mom znanju, nisu stvoreni novi školski udžbenici, koji su potrebni za podučavanje naše djece, a potrebno je započeti s tim poslom. Stoga predlažem da nastavnici, prema tvom izvještaju ima ih oko 130, održe jednu konferenciju, na kojoj će pretresati pitanje školskih udžbenika i na kojoj će stvoriti komisije za izvedbu privremenih školskih udžbenika za osnovnu školu. Ovom poslu treba pristupiti što prije i nacrte udžbenika hitno dostaviti nama u Bari, da ih mi ovdje proučimo i, u koliko smatramo da su podesni za upotrebu, štampamo u našoj štampariji u dovoljnom broju primjeraka. Razumljivo je da morate predložiti i broj primjeraka koji vam je neophodno potreban. Naglašujem da nam je momentalno vrlo otežana veza sa Nacionalnim komitetom i sa povjerenikom za prosvjetu[6], te prema tome nažalost te udžbenike ne možemo predložiti na odobrenje našem Povjereništvu za prosvjetu. No, budući da uviđam hitnost ovoga pitanja, spremni smo da snosimo odgovornost i da sami štampamo *privremene* udžbenike.

U pogledu akutnih tuberkuloznih oboljenja imao sam juče konferenciju sa generalom Stowel-om i gospodinom Filipom Bred-om, koji je pretstavnik Forein Office i oni su izjavili da po njihovom mišljenju ovaj problem ne pretstavlja poteškoće i da ćemo u najkraće vrijeme dobiti bolnicu za tuberkulozne. Razumljivo je da ću i dalje insistirati na što hitnijem rješenju tog pitanja.

Pitanje logora u Tulumbatu nisi postavio jasno, jer ne kažeš kod kojih vojnih vlasti bih ja mogao da poradim za postignuće dobijanja ovog logora za naše potrebe. Ja ću pokušati ovdje da pitanje postavim kod Force 266[7], ali ne znam da li su oni nadležni za rješenje toga pitanja.

Po pitanju novca zadržavamo naše ranije stanovište, tj. da je potrebno pomoći naše ljude iz Zbjega time što ćemo zamijeniti njihove kune i lire novcem koji važi u Egiptu po zvaničnom kursu. Ovo je korisno i našem Nacionalnom komitetu, kome takav novac treba za svoje potrebe u zemlji, koji se ne može nabaviti u inostranstvu. Ja sam po pitanju zajma razgovarao sa engleskim i američkim faktorima i, naravski, da će se to pitanje skoro riješiti. Iz tvog izvještaja ne vidim jasno

---

[6] Poverenik za prosvetu u NKOJ-u tada je bio Edvard Kocbek. On se nalazio u Sloveniji. Veza s NKOJ-em bila je tih dana otežana usled izvođenja nemačke operacije »Reselšprung«.

[7] Nije ustanovljena skraćenica.

da li bi ti mogao u Egiptu dobiti zajam, od koga, pod kojim uslovima, i u kojem iznosu. Jer si ti pomenuo neki zajam, ali ovu misao nisi razvio do kraja. Koliko sam ja upoznat sa našom financijalnom politikom, to znam da mi izbjegavamo male leteće zajmove od raznih društava i institucija, te želimo da sklopimo jedan ili nekoliko većih, konzolidovanih zajmova kod novčanih institucija naših velikih saveznika. Prema tome ja ću i dalje nastojati da što prije postignemo povoljno rješenje ovog financijalnog pitanja.

Strah pred dolaskom neprijateljskih elemenata u naš Zbjeg, po mom je mišljenju malo pretjeran. Naša je zadaća da pravilno politički postavljamo probleme i da privučemo što veći broj naših državljana pravilnim sprovođenjem linije Narodno-oslobodilačke borbe. Broj neprijateljskih elemenata u Zbjegu vrlo je malen, potpuno neznatan prema ogromnoj većini odanih i dobrih građana. U svakoj državi imade izvjestan procenat ljudi koji su zbog ovog ili onog razloga protivni državnoj vlasti. Kod nas je taj procenat vrlo nizak, kako u zemlji tako i među Zbjegom, što je dokaz ispravnosti političke linije Nacionalnog komiteta. Mi se ne smijemo plašiti tog malog postotka nezadovoljnika, nego treba da im pristupimo i politički objasnimo pravilnost našeg stava. Ja razumijem da je ugodnije i mnogo lakše raditi ako svi ljudi, bez rezerve, prihvaćaju izvjesnu liniju, ali se to u praksi nigdje ne može postići. Mi moramo da shvatimo da smo iz Narodnooslobodilačkog pokreta prerasli u državu, demokratsku federativnu Jugoslaviju, u kojoj će biti izvjestan procenat [onih] koji su ili neprijateljski [raspoloženi] ili indiferentni prema našoj političkoj liniji i narodnoj vlasti. Nas čeka teška zadaća da ličnim primjerom i neumornim radom dokažemo ovoj manjini pravilnost naše linije. Tome poslu treba odmah prići i pogrešno je razočarati se nakon eventualnih početnih neuspjeha. Potrebno je uporno nastaviti sa radom. Međutim mi smo poduzeli ovdje mjere da otvoreno neprijateljski elementi neće više biti evakuirani sa zbjegom u Afriku, nego ćemo ih zadržati ovdje.

Iz izvještaja broj 5 od 25. maja o. godine, vidim da je organizovano skupljanje priloga na ulicama za naš Zbjeg. Ja smatram da je takav postupak iz osnova pogrešan. Mi ćemo apelirati na naše saveznike da nam što više izađu u susret u pogledu pomoći za naše izbjeglice, ali nećemo prosjačiti po ulicama. Ja nažalost sada nemam mogućnosti da po tom pitanju dobijem instrukcije od Nacionalnog komiteta, ali moje je ubjeđenje da je takva metoda rada ponižavajuća i pogrešna, i ne želim da se takav slučaj ponovi. S druge strane treba potpomoći rad ženskih udruženja u Kairu i Aleksandriji i održati

s njima tijesan kontakt. Važno je svugdje čuvati dostojanstvo našeg naroda i naše borbe. Mi ne želimo nigdje da izazovemo osjećaje sažaljenja i milosrđa, nego samo i isključivo osjećaj poštovanja i zahvalnosti svih poštenih demokratskih raspoloženih građana svijeta za žrtve koje je podneo naš narod u borbi protiv fašizma, a za demokraciju.

Iz izvještaja broj 2 od 24. maja o.g. vidim da stanje u Komitetu južnih Slavena u Kairu nije zadovoljavajuće. Kako sam rekao, nadam se da ću sâm skoro moći da posjetim Kairo i nastojati ću da uredim i pitanje Komiteta.

Čuo sam da se u Kairu nalazi Dr Simović[8], hirurg, brat generala Dušana Simovića i da je izjavio da želi raditi u Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Njemu treba prići i treba ga privući.

Zaboravio sam da naglasim potrebu rada sa jugoslovenskom kolonijom u Egiptu. Ovu koloniju treba istrgnuti ispod utjecaja izbjegličke vlade i treba ojačati naš utjecaj. Na taj način ćemo biti u stanju da proširimo antifašistički komitet Jugoslavena u Kairu i da ojačamo naš utjecaj na jugoslavensku koloniju. Ako vam je zato potrebno štampanog materijala, javite šta vam treba, i mi ćemo nastojati da vas snabdijemo. Treba se povezati sa slovenačkim opaticama, koje imadu jak utjecaj u našoj koloniji, a koje su prema izvještaju druga majora Vogelnika[9] prijateljski raspoložene prema nama.

Javite nam koji ste materijal do sada dobili iz Italije. Mi nastojima da organizujemo odavle redovito slanje našeg štampanog materijala svim našim komitetima u inostranstvu. Potrebno je da se te veze učvršćuju i produbljuju, na tome treba raditi.

Nadam se da ćemo se skoro vidjeti, jer namjeravam odputovati u Kairo, ako mi se skoro ne pruži prilika da odem u zemlju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

General-major
Vlado Velebit

---

[8] Nije ustanovljeno ime.
[9] Dr Adolf Vogelnik.

BR. 90

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA SVOJE OPERATIVNE IZVEŠTAJE I ONE KOJE DOBIJE OD GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE ŠALJE DIREKTNO RADIO-STANICI »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«[1]

1.VI [1944]

Glavnom štabu Slovenije

V.Š. vam šalje slijedeće naređenje[2]: »Do naše daljnje upute šaljite vaše operativne izvještaje i one koje dobijete iz Hrvatske direktno R.S.J.[3] Šef naše radio-telegrafske službe zarobljen od Nijemaca[4]. M-tfja[5] se vraća vama i obavjestit će vas o budućoj vezi.«[6]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/1, f. 2, br. reg. 7/1.

[2] Nemačkim desantom na Drvar, 25. maja 1944, prekinuta je direktna radio-veza Vrhovnog štaba NOV i POJ s Glavnim štabom NOV i PO Slovenije, pa su radiogrami slati preko Štaba 8. korpusa NOVJ Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, da ih on tranzitira Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

[3] Skraćenica znači: Radio »Slobodna Jugoslavija«, a odnosi se na Radio-stanicu »Slobodna Jugoslavija«, koja se nalazila u Moskvi.

[4] Reč je o Veljku Dragićeviću. U Vrhovnom štabu NOV i POJ se još nije znalo da je on poginuo. O tome, i o uspostavljanju radio-veze posle desanta na Drvar, vidi primedbu 2, uz dok. br. 87.

[5] Trebalo bi da piše: Matija. To je pseudonim Ivana Mačeka.

[6] U nastavku radiograma Glavni štab NOV i PO Hrvatske je sa svoje strane dodao sledeće:

»Vezu sa V.Š.-om održavamo još uvijek preko VIII korpusa, čije su veze preopterećene. Nismo uspjeli da prenesemo sve vaše depeše iako koristimo svako slobodno vrijeme za to. U ovoj privremenoj situaciji bilo bi poželjno da šaljete samo najvažnije izvještaje, kako to mi činimo. Zbog povećane potrebe veza postavićemo još jednu stanicu za rad sa vama. Pored dosadašnjih veza predlažemo veze po novom vremenu u 7,00; 9,00; 13,00; 17,00; 19,00; 21,00. Ako su vam ove veze nezgodne, predložite svoje, koje, smatrajte s naše strane usvojenim. Radit ćemo na talasu 49,25 kc. Javite da li možete raditi sa približnim dužinama, da ne bi smetali drugima«.

BR. 91

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JUNA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA TEŽIŠTE DEJSTAVA USMERI KA PLANINI ROMANIJI, PRESEČE TAMOŠNJE KOMUNIKACIJE I PO MOGUĆNOSTI OVLADA PROSTOROM KALINOVIK — FOČA, A VOJVOĐANSKIM JEDINICAMA DA NASTAVE DEJSTVA NA PROSTORU PLANINE MAJEVICE I PREDELA POSAVINE[1]

[Od] V.Š.
1
— [Br.] 3 111 [grupa]
VI

Vaš glavni pritisak treba biti uperen u pravcu Romanije, sa ciljem ugrožavanja saobraćaja Sarajevo—Višegrad i Sarajevo—Brod[2]. Po mogućnosti uništavajte garnizone na sektoru Romanija—Bratunac[3]. Ako imate jedinice na sektoru Kalinovik—Foča, dobro bi bilo očistiti taj teren od neprijatelja[4]. Vojvođanske jedinice[5] neka čiste teren Majevice i Posavine. Dublje u Bosnu ne treba ih upotrebljavati, jer je za nas ovaj deo ist[očne Bosn]e[6] i pravac vrlo važan.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125.

[2] Omaška; verovatno je u originalu poslatog radiograma bilo napisano: Bratunac.

[3] Štab 3. korpusa je istoga dana (1. juna) izvestio da su njegove jedinice već bile ovladale Vlasenicom, Srebrenicom, Bratuncem i Drinjačom i da su odmah preduzete potrebne mere u vezi s ovom direktivom Vrhovnog štaba (Arhiv VII, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/63: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 1 sa 58 grupa od 1. juna 1944. godine).

[4] U radiogramu, pomenutom u prethodnoj primedbi, Štab 3. korpusa je predložio da taj sektor zaposedne 17. istočnobosanska NOU divizija, ukoliko joj već nije od Vrhovnog štaba NOV i POJ dodeljen neki drugi operativni zadatak. Ta divizija je tada imala sledeći raspored: Štab divizije u s. Višnjici; 2. krajiška NOU brigada na prostoru s. Višnjica, s. Zahum, s. Meljak; 6. istočnobosanska NOU brigada na prostoru s. Kakmuži, s. Hoćevina; 15. majevička NOU brigada na prostoru s. Meki Do, s. Jovići, s. Morajce. Zatvarala je pravce koji od Pljevalja, Čehotine i s. Čelebića izvode ka slobodnoj teritoriji 2. korpusa. Potpunije o tome: tom III, knj. 7, dok. br. 257 i tom IV, knj. 26, dok. br. 62.

[5] Reč je o vojvođanskim brigadama iz sastava 16. NOU i 36. NOU divizije. Za njih je Štab 3. korpusa NOVJ 30. maja 1944. tražio saglasnost Vrhovnog štaba NOV i POJ da mu dozvoli da ih upotrebi, zajedno sa svojim jedinicama, u predviđenim ofanzivnim dejstvima (tom IV, knj. 25, dok. br. 167).

[6] U originalu primljenog radiograma piše: »Ist--e«. Očigledno je u originalu poslatnog radiograma bilo napisano: istočne Bosne.

BR. 92

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 1. JUNA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O RADU MISIJE[1]

Vojna misija
Narodnooslobodilačke vojske
Jugoslavije u SSSR
26. maj[2] 1944. god.
Moskva

Vrhovnom komandantu
Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda
MARŠALU JUGOSLAVIJE J.B. TITU

Shodno vašoj direktivi podnosim slijedeći izvještaj:

1/. **Putovanje Medeno polje — Moskva**

Pravac puta: Medeno polje — Bari — Malta — Tobruk — Kairo — Habanija — Teheran — Baku — Moskva. Polazak sa Medenog polja 2. 4. 1944. god., u Moskvu stigli 12. 4. u 17 časova i 30 minuta po moskovskom vremenu. Najkraće zadržavanje za uzimanje benzina na Malti, u Tobruku, Habaniji i Baku-u. Zadržavanje duže od jednog dana u Bari-u, Kairu i Teheranu. Na etapi puta Bari—Kairo išli smo sa sovjetskim avionom u pratnji general-majora Sudakova, na etapi puta Kairo—Teheran sa engleskim avionom, a na etapi puta Teheran——Moskva sa sovjetskim avionom u pratnji sovjetskih oficira.

U Bari-u posjetili smo našu bolnicu. Drug general-lajtnant Đilas i ja posjetili smo povjerenika za inostrane poslove Smodlaku[3]. Na Malti i u Tobruku dočekali su nas i pozdravili najviši vojni predstavnici dotičnih mjesta. U Kairu sačekali su nas sovjetski pukovnik Sokolov[4], savjetnik sovjetske ambasade i viši oficiri britanskog štaba na Srednjem Istoku. U Kairu bili smo engleski gosti. Bili smo na večeri kod sovjetskog ambasadora Novikova. Posjetili smo g. Lemana, pretsjednika Unrr-e o

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57, f. 6, br. reg. 17.

[2] Izveštaj je započet toga dana, ali je prekinuto pisanje i završen 1. juna 1944, pa se i objavljuje pod junskim datumom.

[3] Dr Josip Smodlaka.

[4] Stefan Sokolov.

čemu smo Vas izvijestili. Potpukovnik g. Dikin[5] nas odmah posjetio i pozvao u goste u njegov stan. U Kairu smo razgovarali sa mnogim našim ljudima iz emigracije, o čemu će Vas drug Đilas detaljno izvijestiti. U Teheranu bili smo sovjetski gosti. Tu nam je ukazata osobita pažnja i počast od strane predstavnika SSSR. Bili smo na ručku u sovjetskoj ambasadi. Pri polasku sa Teheranskog aerodroma, počasna straža-špalir i počasna četa Crvene armije odala nam je vojnu počast.

Na celom putu sve do Moskve svugdje su nas sovjetski vojni i diplomatski predstavnici najsrdačnije i bratski primili.

Predstavnici engleske vojske, takođe su nam u toku puta ukazali osobitu pažnju i gostoprimstvo, na čemu sam se lično zahvalio šefu Engleske vojne misije u SSSR general-lajtnantu g. Barovu.

Na Moskovskom aerodromu dočekali su nas predstavnici Generalnog štaba, Moskovskog sovjeta, predsjednik Sveslavenskog komiteta, poslanik Simić[6] i p.pukovnik Lozić[7], štab naše jedinice[8] kao i naše emigracije na čelu sa Maslarićem[9] i Vlahovićem.[10]

Poslije pozdrava i snimanja, otišli smo na odmor u CDK /Centralni dom Krasnaje armije/.

Držanje članova Misije u toku putovanja bilo je vrlo dobro.

2/. **Zvanične posjete i prijemi**

a/ *posjete predstavnicima sovjetske vlade i Crvene armije*

U toku aprila posjetio sam predstavnika Generalnog štaba, šefa sekcije za vezu sa inostranim vojnim misijama general-majora Jevstegnjijeva, komesara državne bezbjednosti i šefa

---

[5] Frederik Vilijam Dikin (Frederick William Deakin).

[6] Stanoje Simić.

[7] Miodrag Lozić.

[8] Njen puni naziv je tada bio: 1. samostalna streljačka brigada NOVJ u SSSR-u.

[9] Božidar Maslarić, član KPJ od 1919, tada je bio potpredsednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi i radio na popularizaciji NOB-a preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. Oktobra 1944. se vratio u Jugoslaviju i bio na visokim partijskim i državnim funkcijama. Umro je 1963. Narodni je heroj Jugoslavije.

[10] Velimir Vlahović Veljko, kao borac španske republikanske vojske teško ranjen, član Centralnog komiteta SKOJ-a od 1939. i predstavnik SKOJ-a u Komunističkoj omladinskoj internacionali u Moskvi. Jedan od organizatora Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« u Moskvi. U Jugoslaviju se vratio krajem 1944. i bio na visokim partijskim i državnim funkcijama. Umro je 1975. Narodni je heroj Jugoslavije i Junak socijalističkog rada.

Odjela za organizaciju inostranih vojnih jedinica na teritoriji SSSR general-lajtnanta Žukova, pomoćnika načelnika Generalnog štaba generala armije Antonova.

Na dan 19. IV pukovnik Mešterović[11] posjetio je šefa Glavnog saniteta Crvene armije general-pukovnika Smirnova i tom prilikom izložio mu naše sanitetske potrebe.

23. aprila u 18 časova primio je druga Đilasa i mene narodni komesar za inostrane poslove V.M. Molotov[12]. Drug general-lajtnant Đilas će Vas detaljno obavijestiti o toku razgovora.

Na dan 19. V u 21 čas i 15 minuta po moskovskom vremenu primio nas je maršal SSSR Staljin[13]. Drug Đilas će Vam podneti detaljan izvještaj o toku razgovora sa maršalom Staljinom.

U vreme od 2. V—8. V sa drugovima Đilasom, Stojnićem[14] i Bogdanom Popovićem[15] posjetio sam Drugi ukrajinski front. Bili smo na sektoru prema Jašu. Svugdje na frontu smo veoma srdačno i bratski primljeni. Pri povratku sa fronta primio nas je komandant II ukrajinskog fronta maršal SSSR Konjev[16], koji je priredio večeru u našu čast i predao poklon za Vas. Takođe svima nama koji smo posjetili front predao je po jedan pištolj, kao svoj lični poklon.

Na svim ovim posjetama bio sam redovno sa general-lajtnantom Đilasom, o čemu će Vas on podrobno o svemu izvijestiti.

b/ *posjeta šefovima stranih misija*

U saglasnosti sa predstavnicima Generalnog štaba učinio sam zvaničnu posjetu šefovima vojnih misija savezničkih armija, i to: engleske, američke, francuske i češke vojske. Šefa poljske vojne misije nisam još posjetio, pošto se isti nalazi na frontu. Posjetio sam vojnog atašea Meksika, koji pokazuje velike simpatije za nas.[17]

g/ *zvanični prijem predstavnika Komesarijata narodne odbrane general-majora Jevstegnjijeva — u našu čast*

Na dan 24. V načelnik Odjela za vezu sa inostranim vojnim misijama NARKOM odbrane, general-major Jevstegnjijev

---

[11] Dr Đura Mešterović, tada član Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

[12] Vjačeslav Mihailović Molotov, tada ministar inostranih poslova SSSR-a.

[13] Josif Visarionovič Staljin, tada predsednik vlade SSSR-a i vrhovni komandant oružanih snaga SSSR-a. Umro je 1953. godine.

[12] Vječeslav Mihailovič Molotov, tada ministar inostranih poslova

[15] Tada član Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

[16] Ivan Stjepanovič Konjev.

[17] Ovu rečenicu je Velimir Terzić dopisao mastilom.

priredio je u čast naše Misije svečani prijem, na koji su bili pozvani skoro svi šefovi stranih vojnih misija, kao i mnogi oficiri i generali Crvene armije. Na prijem nisu došli, iako su bili pozvani, šefovi engleske i američke vojne misije. Bilo je par engleskih nižih oficira. Engleski ambasador se telefonom lično izvinio Simiću da ne može doći na prijem iz razloga što je tog dana (24. V) dan britanske imperije i da on priređuje večeru za vojne i diplomatske predstavnike Britanskog carstva koji se nalaze u Moskvi.

3/. Pitanje snabdijevanja naše vojske

Posle zvaničnih posjeta uslijedili su radni sastanci sa pretstavnikom Generalnog štaba general-lajtnantom Žukovom, sa kojim neposredno održavam vezu po svim pitanjima i potrebama naše vojske.

Na traženje generala Žukova da iznesem *naše prve — najhitnije* potrebe, ja sam mu dao plan naših potreba u naoružanju, ishrani, obmundirovnoj[18] i sanitetskoj opremi, koje nam je sad nužno poslati kao *prvu pošiljku.* Ja sam na sastanku postavio da se materijal po ovome planu dostavi, po mogućstvu, našoj armiji u roku od jedan i po mjesec dana. General Žukov mi je rekao da ne može ni za dva mjeseca ovaj materijal biti prebačen, jer su ogromne transportne teškoće — avionima, ali da će sve učiniti da to bude što brže.

U duhu Vaših naređenja poslatih u maju, ja sam priloženi plan dopunio i saobrazio i o svemu obavijestio generala Žukova.

Da bi se ubrzala pomoć u materijalu, Sovjeti su dobili od Engleza bazu u Bari-u za snabdijevanje naše vojske. Snabdijevanje će se nastaviti i vazdušnim putem, ali gro snadbijevanja ići će morem: Persijski zaliv (luka Benderšahpur) — Bari, brodovima i avionima — opet sovjetskim. Sovjetima treba što više manjih brodova za transport. Zato su tražili da im mi formalno prodamo naše trgovačke brodove, pošto će se lakše probiti sa sovjetskom zastavom kroz engleske vode, odnosno Englezi se neće usuditi praviti smetnje prolazu brodova pod sovjetskom zastavom.

Najteži u stvari i jedini problem u pogledu snabdijevanja naše vojske jeste transport materijala za Jugoslaviju. Drugog problema nema. Dobićemo sve što nam treba za naoružanje i opremu naše armije. Kao što znate, avionima se mogu prebaciti samo male količine, vazdušni put je veoma dug i skopčan

[18] Odećnoj.

sa velikim rizikom i gubitkom aviona, najzad u ovoj situaciji nemaju toliko transportnih aviona. *Zato će se težište snabdijevanja preneti morskim putem, preko Barija, ne prekidajući snabdijevanje vazdušnim putem.*

Po izjavi generala Žukova do sada je od našeg dolaska poslato 41 avion raznog materijala za našu vojsku.

Potpukovnik drug Švob[19] otputovao je za bazu, gdje će na licu mjesta potpomoći ekspediciju i razvrstavanje materijala.

4/ Organizacija naših vojnih škola

Odobreno nam je da organizujemo slijedeće škole: vazduhoplovne, tenkovske i radio-telegrafske, pored pješadijsko-artiljerijskoga nastavnog centra, koji je već ranije postojao. Sve pomenute škole otpočele su rad. Sovjeti su dali sve što je potrebno: instruktore i sve ostalo. Škole imaju vrlo mali broj slušalaca. Postoji jedan-jedini problem, a to je, *potreba za ljudima iz zemlje.*

Stanje u školama je sada ovako:

a/ *Nastavni centar za pješadiju i artiljeriju.* Nalazi se u selu Golobovu, blizu grada Kolomne, nedaleko od Moskve. Tu se sabiraju svi Jugosloveni koji se nalaze u SSSR a žele stupiti u našu vojsku. Generalni štab je već izdao naređenje da sve jedinice Crvene armije koje imaju u svome sastavu Jugoslovene iste upute u ovaj nastavni centar, gdje će biti organizovani i podvrgnuti vojnoj obuci. Sada se ovdje obučava jedan dopunski bataljon od 206 boraca i jedna baterija kalibra 76 mm. Ovaj nastavni centar mora neprekidno raditi, jer stalno pristižu u manjim grupama novi borci, bilo iz logora, bilo iz pojedinih jedinica Crvene armije ili sovjetskih partizanskih jedinica.

b/ *Tenkovski nastavni centar.* Formirana je jedna tenkovska četa; brojno stanje 51 borac. Nalazi se u istom mjestu gdje se nalazi i pješadijsko-artiljerijski nastavni centar. Obuka se vrši na savremenim tipovima tenkova.

v/ *Radio-telegrafski nastavni centar.* Organizovana za sada radio-telegrafska četa sa 122 slušaoca. Nalazi se u istom mjestu gdje je i tenkovska škola. Obuke se izvode na svim savremenim tipovima radio-stanica.

g/ *Vazduhoplovne škole:*

— Škola za pilote lovce broji svega 12 ljudi, od kojih 4 stara pilota, a ostalo novoodređeni bez stručne spreme. Formiraćemo jednu lovačku eskadrilu, kao jezgro, za dalju obuku. Škola se nalazi u Krasnodaru.

[19] Vinko Švob, tada član Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

— Škola za pilote bombardere broji svega 16 ljudi. Nalazi se u Beloševu (Saratovska oblast). Nastojaćemo da i ovdje što prije formiramo našu eskadrilu.

Komandir pilotske lovačke škole je kapetan Bogdan Vujičić, a pilotske bombarderske škole kapetan Supek.[20]

Uopšte, mi smo za sve ove škole (tenkovsku, radio-telegrafsku i vazduhoplovnu) odabrali najbolje ljude, te se nadam da će se ubrzo usposobiti kao dobri specijalisti na svojim mašinama.

Ja ću nastaviti sa odabiranjem ljudi za sve ove škole od naših dobrovoljaca iz SSSR, kao i od onih koji budu pristizali iz ostalih susjednih zemalja, kao napr. Irana, Iraka, Avganistana, Turske, Norveške, itd.

Uputio sam pukovnika Mešterovića u Teheran sa zadatkom da organizuje prikupljanje i upućivanje u SSSR svih naših dobrovoljaca sa teritorije Irana, Iraka, Avganistana i Turske. On će se tamo zadržati kraće vrijeme, a zatim će biti upućen na zadatke po sanitetskoj grani.[21]

Pukovnik Pavičić[22] otputovao je sa zadatkom da obiđe naše vazduhoplovne škole.

5/ **Stanje naše prve brigade na teritoriji SSSR**

Posjetili smo naše jedinice koncem aprila, o čemu smo Vam dostavili kraći telefonski[23] izvještaj.

Stanje je slijedeće:

a/ *Starješinski kadar:*

— oficiri, na čelu sa potpukovnikom Mesićem[24] i majorom Georgijevićem[25] uglavnom zadovoljavaju, mada ima dosta nedostataka i slabosti. P.pukovnik Mesić, vrlo vredan i disciplinovan oficir, ulaže puno truda da opravda poverenje koje mu je dato. Verujem da se od njega može stvoriti vrlo dobar komandant i mi smo preduzeli sve da ga pomognemo i uzdignemo u svakom pogledu. Ostali oficiri imaju dosta navika i shvatanja iz života starog oficirskog društva, zapažena je kod njih nacionalna netrpeljivost i suviše veliko odstojanje — udaljenje od boraca.

---

[20] Nije ustanovljeno ime.

[21] Dr Đura Mešterović se vratio iz Teherana 19. juna i sa sobom doveo 97 dobrovoljaca za jedinice NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/21: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 22, upućen maršalu Titu 19. juna 1944. godine).

[22] Mile Pavičić, član Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

[23] Omaška; treba da piše: radio-telegrafski.

[24] Marko Mesić.

[25] Dimitrije Georgijević Vasiljević.

— podoficiri, uglavnom dosta dobri. Odnosi sa oficirima nisu najbolji.

b/ *Vojnici.* Oni se drže vrlo dobro. Oni su oduševljeni našom posjetom. Živo se interesuju za našu borbu i našu domovinu. Svi oni žele brzi povratak u domovinu. Kad im je predočeno da prije treba proći borbu — kao jedinica naše armije, svi su svesni toga da put za domovinu je put borbe i svi žele da idu na front.

Nastava i obuka potpuno je izvedena i jedinica je izvežbana i potpuno spremna za borbu. Oprema i naoružanje je potpuno moderno.

Po odobrenju maršala Staljina i Vašoj saglasnosti jedinica će se zvati brigada i nosiće naziv: »Prva brigada NOVJ u SSSR«. Uskoro će biti upućena na front.

Od našeg dolaska do danas stanje u jedinici se znatno popravilo. U jedinici su postavljeni politički komesari, organizovan je sav unutrašnji život, uvedena je disciplina i red kao u našoj domovinskoj armiji. Održali smo niz konferencija i predavanja oficirima, podoficirima, vojnicima i upoznali ih sa našom borbom i našom vojskom.

Sada brigada ima dva bataljona, divizion artiljerije i sve ostale pomoćne službe — u ukupnom broju od 1700 boraca.

Po naređenju generala Žukova dobićemo iz lagera još 300 naših ljudi (bivših zarobljenika), a od istih formirati novi bataljon kao jezgro buduće nove brigade.

Zaključak o brigadi: Brigada je spremna za borbenu i taktičku upotrebu na frontu.

7/ Operativno-taktička zapažanja sa posjete II ukrajinskom frontu

Naročito sam zapazio slijedeće:

— Savršenu organizaciju veza na položaju i odlično maskiranje svih trupa i borbenih sredstava uopšte.

— Proučeni i u detalje razrađeni plan vatre svih oruđa, kako pješadijskih tako i artiljerijskih. Tako, na pr., za 7—8 minuta može se obasuti iz svih artiljerijskih oruđa korpusa svaka tačka neprijateljskog položaja koncentričnom vatrom — »sosom« (kako to oni nazivaju).

— Organizacija saobraćaja pozadine jedne armije koju sam posjetio zaista je primjerna.

— Što se tiče taktičkih metoda — u taktici je *bitno manevar sa najširom inicijativom komandovanja.* Dalje, posvećuju naročitu pažnju izučavanju i studiji neprijateljske strategije i taktike do sitnica, zatim službi izviđanja (razvetki). Baš nam

je i maršal Konjev naročito naglasio da trebamo obratiti najveću pažnju na *izučavanje neprijateljske taktike i strategije i na razvoj i usavršavanje službe izviđanja.* Sovjeti posvećuju veliku pažnju službi izviđanja i službi veze. To su kod njih zasebni rodovi vojske. Oni su do toga došli sopstvenim iskustvom tokom ovog rata. Lično sam se uvjerio na frontu da odlično poznaju stanje kod neprijatelja, kao i sve promjene koje se kod njega zbivaju.

— Dalje. Veoma je karakteristično da su komandna mjesta vrlo blizu prvom borbenom redu. Tako, na pr., vidio sam da se komandant korpusa nalazi u zoni svoga korpusnog položaja, ne dalje od neprijatelja 3—4 km, a komandant armije 6—8 km. Dakle, svi komandanti su veoma blizu samoj borbenoj liniji i ličnim osmatranjem diriguju operacijama sa svojih osmatračnica, pomoću odlično organizovanih veza.

To su najvažnija zapažnja.

8/ Vladanje, držanje i ponašanje članova Misije

Može se reći da je do sada vladanje i ponašanje članova Misije bilo dobro. Jedino pukovnik Pavičić sklon je da napravi ispade, kako u pogledu pića, tako i u pogledu odnosa sa starijim — pretpostavljenim. Sklon je da omalovažava starije — pretpostavljene i dosta je samovoljan čovjek. On nije oficir od rada, niti perspektive razvoja. Nastojaćemo da ga popravljamo. Drug general Đilas će Vam podnijeti detaljan izvještaj o pukovniku Pavičiću i ostalima.

9/ Način našeg smještaja, organizacija unutrašnjeg života i rada

Smješteni smo vrlo dobro u zasebnoj vili — u Srebrenom Boru — od Moskve daleko 14 km. Uslovi za život i rad su odlični. Posao smo organizovali i rad je otpočeo po planu. Red i disciplina, drugarstvo i međusobni odnosi su dobri. Svi su otpočeli učenje ruskog jezika. Odnosi sa sovjetskim ljudima prijateljski, puni iskrenosti, srdačnosti i međusobnog povjerenja i poštovanja.

10/ Štampa i propaganda

U Sovjetskom Savezu ne znaju mnogo o nama i našoj borbi. Znaju samo ono osnovno, bitno, ali o razvoju našeg rata, izgradnji naše vojske, njenom životu i borbi, o životu pozadine

i naroda uopšte vrlo malo znaju, ili ne znaju konkretno ništa. To ne znači da se ne interesuju. Naprotiv, veliko je interesovanje za nas i našu borbu. Danas stotine pisama stižu dnevno iz armije, fabrika i rudnika redakcijama moskovskih listova u kojima se traže podaci i obaveštenja o našoj vojsci, o našoj borbi i o našim narodima. Očevidno je da svi žele da što bolje upoznaju nas i našu zemlju. Naša je dužnost da ih u tome pomognemo, a to bez sumnje koristi i našoj opštoj stvari.

Detaljno o svemu ovome podneće Vam izvještaj general drug Đilas.

Smatram da je za našu stvar od osobite važnosti da u Moskvi *obrazujemo jedan centar naše štampe i propagande, odakle će istina o nama i našoj borbi najlakše prodirati u sve krajeve svijeta.*

Za ovo je nužno:

— Pojačati sadašnji naš kadar u Moskvi sa iskusnim ljudima iz zemlje, ljudima koji su proživjeli naš rat i koji imaju smisla i sposobnosti za propagandni rad.

— Neprekidno slati svu domaću štampu iz zemlje ovamo u Moskvu iz svih krajeva Jugoslavije, jer je podjednako interesovanje i potreba za sve djelove naše zemlje.

— Slati iz života i borbi vojske, iz života naroda, žive primjere — *konkretno sa fotografijama* iz kojih se vide ratničke vrline, patriotizam i stvaralačka snaga naših naroda, iz kojih se vide muke, patnje i heroizam. Tome, konkretnom, dokumentovanom, ovdje poklanjaju osobitu pažnju.

Naročito ističem da se malo govori i piše u našoj štampi, odnosno radio-biltenima, tj. da ovde malo znaju o borbama u Hrvatskoj, Srbiji i Makedoniji. Zato smatram da o borbama u Srbiji, Hrvatskoj i Makedoniji treba mnogo više pisati i radio-putem objavljivati.

Vrlo je važno da se u vojsci vrše fotografisanja i kino-snimanja svih važnijih događaja iz života i rada vojske i naroda. Kino je moćno sredstvo propagande i moralno-političkog vaspitanja, što sam naročito zapazio ovdje u Crvenoj armiji i SSSR uopšte.

Mi smo tražili od generala Žukova da nam se dostavi nekoliko kino-aparata sa kino-reporterima i on je obećao da će nam poslati.

Detalje o štampi i propagandi izneće Vam drug Đilas. Ja sam iznio ono što sam lično zapazio, a što bi, po mome mišljenju, trebalo preduzeti u ovome smjeru.

11/ **O Simiću i Loziću**

O Simiću i Loziću detaljno će Vam dati izvještaj drug Đilas. Ja ću ukratko izneti moja zapažanja.

Drug Simić, solidnog karaktera, veliki rodoljub, pobornik naše borbe, kojom se oduševljava . . .[26] Njegove dve kćerke su dobre patriotkinje a mogu postati i bolje.

Drug Lozić koji dolazi sa generalom Đilasom u domovinu, . . .[27] Inače on je spreman oficir, dobar avijatičar i đeneralštabac. Vjerujem da će koristiti našoj borbi.

12/ **Predlozi**

Od svih predstavnika sovjetske vlade i Crvene armije stavljeno nam je do znanja da treba da izgradimo modernu, jaku armiju i da će nas oni u tome svestrano pomoći.

Zato smatram da organizaciji i razvoju škola u SSSR-u treba posveti naročitu pažnju. Savremena je vojska — vojska motora, vojska specijalista. Mi ćemo imati motore, mašine ali da ih stavimo u pogon trebaju nam specijalisti.

Zato je neophodno potrebno što prije uputiti u SSSR, u pomenute škole, što više mladića. Smatram da je nužno da i mi u najkraćem roku obrazujemo, formiramo, jednu tenkovsku, jednu bombardersku i jednu lovačku diviziju. Zato postoje svi uslovi, samo nam trebaju ljudi iz zemlje, koji bi se specijalizirali kao posada ovih modernih borbenih sredstava. Ove divizije poslužile bi kao jezgro naših tenkovskih i vazdušnih snaga, naše armije, kao i za izvršenje naših operativnih zadataka koje Vi postavite pred njih. Zato smatram da treba poslati u SSSR do dve hiljade (2000) odabranih mladića, koji će se specijalizirati za napred navedene zadatke. Molim da mi po ovome pitanju dostavite Vašu direktivu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

1. juna 1944. god.
Moskva

Šef Vojne misije
general-lajtnant
T.

[26] i [27] — Izostavljen je tekst o personalnim podacima.

BR. 93

IZVEŠTAJ DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 2. JUNA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O RAZBIJANJU ČETNIČKE JUŽNOMORAVSKE GRUPE KORPUSA[1]

Br. 26 2. VI [1944.] predato[2]

Naše snage zauzele Gornju Jablanicu i Oruglicu[3]. Dražin štab za južni sektor razbijen. Major Đurić prešao na našu stranu[4]. Poginuo kapetan Krstić[5]. Na našu stranu prešli nekoliko komandanata korpusa i brigada, među kojima: Jagoš Vukanović, poručnik Lakić Vuksanović, poručnik Živojin Božinić i dr. Naše snage napreduju u pravcu Kuršumlije i Kruševca[6], gdje se povlače Keserovićeve bande.[7]

Tempo[8]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/4.

Glavni štab NOV i PO Srbije u to vreme još nije bio uspostavio direktnu radio-vezu s Vrhovnim štabom, pa je radiogram uputio sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoju Neškoviću da ga on tranzitira Vrhovnom štabu. Radiogram identične sadržine dostavljen je bio i Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, ali primljeni tekst u Knjizi primljenih i poslatih depeša toga štaba nije datiran, a osim toga u tom tekstu ima i nekoliko omaški (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 2/2, radiogram № 26).

[2] Dopisano crvenom olovkom na margini iznad teksta.

[3] Odmah po dolasku delegata Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa na planinu Radan u sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije (Vukmanović je tu prispeo 11. maja 1944), analizirana je s Glavnim štabom, tj. s njegovim tadašnjim komandantom Petrom Stambolićem, opšta situacija u Srbiji i zaključeno da postoje objektivni uslovi za proširenje slobodne teritorije (ona je tada obuhvatala veći deo Jablanice, Puste reke i južni deo Toplice) na čitav prostor južne Srbije. Stoga je odlučeno da se pristupi sukcesivnom formiranju srpskih divizija NOVJ i istovremeno raspoloživim jedinicama razbiju najpre četničke snage Južnomoravske grupe korpusa, a potom i četnička Rasinsko-toplička grupa korpusa.

U završnoj fazi priprema za predstojeća ofanzivna dejstva, po naređenju Svetozara Vukmanovića Tempa formirana je (najverovatnije 19. maja) 1. srpska NO divizija. U njen sastav su ušle 4, 5. i 6. srpska NO brigada, od kojih se 5. brigada zatekla na planini Jastrepcu i ostala za izvesno vreme detašovana. Istovremeno su otpočele pripreme za što skorije formiranje novih srpskih NO divizija.

Istog dana po formiranju 1. srpske divizije, naređeno je njenoj glavnini (tj. njenoj 4. i 6. srpskoj brigadi) da iz rejona planine Radan prodre na prostor selo Retkocer — selo Oruglica i tu razbije četničke snage Južnomoravske grupe korpusa. Istovremeno je upućeno naređenje 7. i 10. srpskoj NO brigadi (one su se pod pritiskom ofanzivnih dejstava bugarskih okupatorskih snaga prebacile sa desne obale Južne Morave na njenu levu obalu u rejon planine Kukavice) da zajedno sa Leskovačkim i Vranjskim NOP odredom prodru u rejon sela Oruglice i s juga napadnu na četničke snage u Gornjoj Jablanici.

Komanda Južnomoravske grupe četničkih korpusa nije očekivala jači napad snaga NOVJ sa istoka, već od planine Kukavice, pa je u tom pravcu i grupisala svoje glavne snage. Stoga je glavnina 1. srpske NO divizije (4. i 6. srpska NO brigada) posle kraćih borbi noću 21. i danju 22. maja lako odbacila četničku 2. i 3. jablaničku brigadu i usmerila se ka Gornjoj Jablanici. U takvoj situaciji je Komanda Južnomoravske grupe četničkih korpusa pokušala da deo svojih snaga preorijentiše u susret glavnini 1. srpske NO divizije i spreči njen dalji prodor.

Prugrupisavanje četničkih snaga, izvršeno noću 22/23. i 23. maja, nije usporilo nadiranje glavnine 1. srpske NO divizije. Njena 4. i 6. srpska NO brigada su tokom 23. maja zauzele varošicu Medveđu i odbacile četnike na jug. One su 24. maja nastavile nastupanje u pravcu Tupalskog visa, gde se bila koncentrisala glavnina četničkih snaga, i 25. maja na Retkoceru razbile Jablanički četnički korpus, a potom odbacile nedićevske jedinice, koje su ih iz Kosanice napale u leđa. Nakon toga su se 4. i 6. srpska NO brigada 26. maja postavile na liniju Borovci — Maćedonci — Medveđa, da četnicima spreče odstupnicu u pravcu Kosanice, jer su toga dana 7. i 10. srpska NO brigada, Leskovački i Vranjski NOP odred razbili četnike na pravcu Kaluđerica — Gaginci — Oruglica i zauzeli ta sela.

U novonastaloj situaciji je Komanda Južnomoravske grupe četničkih korpusa noću 26/27. maja izvršila novo pregrupisavanje svojih snaga. One su 27. maja napale 7. srpsku NO brigadu, Leskovački i Vranjski NOP odred pravcem: Studena — Ravni Del — Oruglica — Lipovica, a 10. srpsku NO brigadu pravcem: Bukova Glava — Barje — Oruglica. Razvile su se oštre borbe u toku kojih su 7. i 10. srpska NO brigada, zajedno s NOP odredima, posle manjih pomeranja pod pritiskom neprijatelja, izdržale četnički napad, a potom prešle u protivnapad. Istovremeno se glavnina 1. srpske NO divizije (4. i 6. srpska NO brigada) pokrenula sa zaprečnih položaja i sa severa napala na Južnomoravsku grupu četničkih korpusa. Toga dana je glavnina 1. srpske NO divizije, uz podršku 7. srpske NO brigade, zauzela Gornju Jablanicu. Istog dana je Svetozar Vukmanović Tempo, u ime Vrhovnog štaba NOV i POJ, izdao naredbu o formiranju 2, 3. i 4. srpske divizije NOVJ. (U sastav 2. srpske divizije NOVJ ušle su 8. i 10. srpska i 1. kosovska NO brigada. Sastav 3. srpske NO divizije su sačinjavale 7. i 9. srpska i 14 (niška) srpska NO brigada, a u sastav 4. srpske divizije NOVJ su ušle 11. srpska, 13 (leskovačka) srpska i 15 (gornjojablanička) srpska NO brigada.)

Završne borbe za razbijanje četničke Južnomoravske grupe korpusa vođene su i 28. maja, kada je dovršeno potpuno razbijanje Južnomoravske grupe četničkih korpusa, kojima su uzalud iz Leskovca pritekli u pomoć dva odreda Srpske državne straže i četnička 1. jablanička brigada. Od tada četnička Južnomoravska grupa korpusa nije više predstavljala jedinicu iole veće borbene vrednosti na koju bi se

okupatori mogli osloniti, iako su njeni ostaci, po naređenju Dragoljuba (Draže) Mihailovića, prebačeni početkom juna severozapadno od Vlasotinaca (na desnu obalu Južne Morave), gde se nastojalo da se popune i reorganizuju. Potpunije o svemu tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 1042, f. 5, br. reg. 1: Naređenje političkog komesara 1. srpske NO divizije od 20. maja 1944. političkim komesarima brigada; k. 1040, f. 1, br. reg. 1: Naređenje Glavnog štaba NOV i PO Srbije od 21. maja 1944. potčinjenim jedinicama; k. 1054, f. 2, br. reg. 16: Operacijski dnevnik 4. srpske NO brigade; k. 1070, f. 5, br. reg. 1: Operacijski dnevnik 7. srpske NO brigade; k. 1043, f. 2, br. reg. 47: Istorijat 21. NOU divizije NOVJ; k. 1051, f. 2, br. reg. 16: Pregled borbi 22. NO divizije NOVJ; AČJ, k. 1000, f. 5, br. reg. 21: Relacija Južnomoravskog korpusa od 21. juna 1944. o borbama od 21. do 28. maja 1944; k. 276, f. 1. br. reg. 5: Knjiga poslatih depeša četničke Vrhovne komande, radiogrami br. 799, 800 i 802 od 11. maja 1944; Zbornik, tom I, knj. 19, dok. br. 152.

[4] Radoslav Đurić, major bivše jugoslovenske vojske, bio je četnički komandant tzv. Južne Srbije (tim terminom je četnička Vrhovna komanda obuhvatala četničke snage na teritoriji južnog dela Srbije i teritorije Kosova i Makedonije). On je odranije sarađivao s NOP-om. Za tu saradnju saznao je Draža (Dragoljub) Mihailović i dvadesetak dana pre napada jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije na četničku Južnomoravsku grupu korpusa (za pripreme toga napada Draža nije znao) smenio Đurića s dužnosti komandanta četničke Južnomoravske grupe korpusa (»komande 110«). Istovremeno je pozvao Đurića da dođe u četničku Vrhovnu komandu (u Dražin štab), a drugim kanalima je tajno naredio da se u Đurićevoj pratnji nađu ljudi kojima će se naložiti da uz put obavezno likvidiraju Đurića. Međutim, Radoslav Đurić je prozreo Dražinu nameru, pa je oklevao da pođe kod Draže, a 18. maja 1944, prilikom četničkog napada na Đurićevu komandu, uspeo je da se izvuče i da, zajedno s jednom grupom svojih oficira i vojnika (bilo ih je oko 50), dobro naoružanih automatskim oružjem, 27. maja pređe jedinicama 1. srpske NOU divizije NOVJ u Gornjoj Jablanici. (Potpunije o tome: Arhiv VII, AČJ, k. 276, f. 1, br. reg. 5: Knjiga poslatih depeša četničke Vrhovne komande, radiogrami br. 597 od 1. maja i br. 54 od 20. maja 1944; k. 100, f. 5, br. reg. 21: Relacija četničkog Južnomoravskog korpusa od 21. juna 1944; ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37/28: Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 81 sa 134 grupe od 21. juna — izjava Radoslava Đurića; k. 1070, f. 5, br. reg. 1/11 i 1/12: Operacijski dnevnik 7. srpske NO brigade).

Radoslav Đurić je umro 15. maja 1980. kao pukovnik JNA u penziji.

[5] Stojan Krstić, kapetan b. j. v., bio je komandant četničkog Vardarskog korpusa. Poginuo je 28. maja 1944. kod sela Lipovice.

[6] Posle razbijanja četničke Južnomoravske grupe korpusa, glavnina 1. srpske NO divizije (4. i 6. srpska NO brigada), posle borbi kod Tulara, Retkocera i Dobrog Dola, odbacila je četničke ostatke u pravcu Kuršumlije, a potom 29. maja prodrla u dotadašnje četničko uporište Kosanicu i očistila od četničkih delova čitav sektor od Sekirače do Banjske reke. Za to vreme je njena 5. srpska NO brigada razbijala četničke grupe po Rasini i odbijala povremene ispade bugarskih i nemačkih delova, a početkom juna je dobila naređenje da se prebaci u Toplicu i uđe u sastav svoje divizije. Istovremeno su jedinice 2. srpske NO divizije nastavile gonjenje razbijenih četnika ka Lebanu i Leskov-

cu. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 1051, f. 4, br. reg. 17: Pregled borbi u 1944. jedinica koje su ušle u sastav 22. NO divizije NOVJ; k. 1070, f. 5, br. reg. 1: Operacijski dnevnik 7. srpske NO brigade.

[7] Dragutin Keserović, major b. j. v. (kao četnički komandant unapređen u čin potpukovnika), bio je komandant četničke Rasinsko-topličke grupe korpusa. Posle rata uhvaćen i osuđen kao ratni zločinac; streljan je 1946. godine.

[8] Svetozar Vukmanović Tempo. On je istog dana uputio Vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu radiogram sledeće sadržine:

»№ 27

2/VI

Titu.

Na našu stranu prešao je generalštabni major Rad. Đurić, komandant tzv. južnog fronta. On se bezrezervno stavlja pod Vašu komandu. Hitno javite da li ga primate u naše redove.

Tempo«

Dan kasnije, Vukmanović je uputio potpunije objašnjenje u vezi sa Đurićem. Taj radiogram glasi:

»№ 32

3/VI

Titu.

Major Đurić bio je smijenjen i uhapšen po Dražinom naređenju u momentu kada su naše jedinice razbile Dražine bande na ovom sektoru. On je iskoristio tu situaciju i pobjegao. Onda se obratio pismom štabu naše Prve divizije, tražeći garanciju za život. Ta mu je garancija data i on se nalazi kod nas. Stavio nam je na raspoloženje sva dokumenta o izdaji Draže Mihailovića.

Tempo«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/4 i 19/5).

BR. 94

UPUTSTVO ŠEFA 3. ODSEKA BAZE NOVJ U ITALIJI DR SERGIJA MAKIEDA OD 3. JUNA 1944. ZA RAD ORGANA BAZE U MONOPOLIJU[1]

ZASTUPSTVO NACIONALNOG KOMITETA
I KOMANDA BAZE N.O.V.J. ITALIA
Broj: 50[2]/1944
III otsjek.

Bari, dne 3. juna 1944.

Uputstva za rad u luci, III »B« otsjeka
i Radnom Bataljonu Monopoli

Da bi se izbjegle daljnje nesuglasice ili kriva razumijevanja dužnosti, obrazlažem ovdje operativne dužnosti u vezi sa radom u Monopoli-u.

1. Operativni oficiri III »B« otsjeka[3] dužni su da rukovode lučkim operacijama u Monopoli.

2. Operativni oficiri III »B« otsjeka dužni su da budu posrednici između savezničkih oficira i štaba Radnog bataljona i da sve potrebno u vezi sa ukrcajem i iskrcajem, kao i svim ostalim potrebama koje se ukažu povjere na izvršenje dežurnom oficiru određenom po štabu Radnog bataljona.

3. Dežurni oficir Radnog bataljona u saglasnosti sa komandantom Radnog bataljona rasporediti će ljudstvo na rad prema njihovim stručnim sposobnostima i odrediti sve potrebno. Za učinjeni raspored, kao i za izvršenje zatraženog, odgovorni su obojica.

4. Dežurni oficir određen od štaba Radnog bataljona narediti će izvršenje onoga što od njega traži radni plan III »B« otsjeka. Isto tako odgovoran je za stručno izvršenje povjerenog mu zadatka, a u vezi sa sigurnošću ljudi i tereta.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2092, f. 6, br. reg. 29/1.

[2] Dopisao dr Sergije Makiedo mastilom.

[3] Treći odsek Baze NOVJ u Italiji imao je u svom sastavu tri odeljka, označena slovima: »A«, »B« i »C«. Odeljak »A«, odnosno III »A« odsek (kako mu je glasio zvanični naziv), bavio se civilnim sektorom proizvodnje, trgovine i razmene; Odeljak »B« (odnosno III »B« odsek) organizovao je snabdevanje jedinica NOVJ pomorskim putem preko ostrva Visa, dok se Odeljak »C« (odnosno III »C« odsek) starao o snabdevanju jedinica NOVJ vazdušnim putem.

5. U slučaju da se pojave bilo kakve nesuglasice odnoseće se na rad lučkih operacija, izvijestiti će se o tome štab Radnog bataljona.

6. Dežurni oficir ima da vodi dnevnik rada iz kojeg će se vidjeti: raspored ljudstva, izvršeni rad i sve eventualnosti odnoseće se na brodove, luku i ostala mjesta njihovog zaposlenja.

7. III »B« otsjek i štab Radnog bataljona moraju održati svaki tjedan po jedan, a u koliko je potrebno i više radnih konferencija. Posebno napominjem da odgovorni drugovi budu koliko je više moguće u poslu elastični i da pomažu jedan drugome.

8. Na radnim konferencijama dužni su svi odgovorni drugovi riješavati sva sporna pitanja na drugarski način, a na sveopću korist.

(M.P.) Šef III otsjeka
Makiedo[4]

[4] Dr Sergije Makiedo.

BR. 95

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA I KOMANDANTA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE PETRA STAMBOLIĆA OD 3. JUNA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O USPEŠNIM BORBAMA U JUŽNOJ SRBIJI, FORMIRANJU ČETIRI DIVIZIJE I NEDOSTATKU RUKOVODEĆIH KADROVA ZA NJIH[1]

3. VI [1944.] predato[2]

Titu

U zahvatu Morave formirali smo tri divizije[3]. Četnici su u punom raspadanju[4]. Kroz kratko vrijeme potpuno ćemo raščistiti cijelo ovo područje. Formirali smo i Četvrtu diviziju, koja je prešla u istočnu Srbiju u dolinu Timoka[5]. Prvu udarnu diviziju pripremamo za prelazak u Šumadiju. Potrebni su nam rukovodeći kadrovi.

Tempo[6] i Pero[7]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/5.

[2] Glavni štab NOV i PO Srbije u to vreme još nije bio uspostavio direktnu radio-vezu s Vrhovnim štabom, pa je radiogram uputio sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoju Neškoviću da ga on tranzitira Vrhovnom štabu.

[3] To su bile 1. srpska NOU, 2. srpska NO i 3. srpska NO divizija NOVJ.

[4] Potpunije o tome: 3. primedba uz dok. br. 81.

[5] Reč je o 4. srpskoj NO diviziji NOVJ.

[6] Svetozar Vukmanović Tempo.

[7] Petar Stambolić Pero, tada komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

BR. 96

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JUNA 1944. ŠTABA 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA JE PRISPEO U BARI I NAREĐENJE DA SE NA KUPREŠKO POLJE PRIKUPE RANJENICI I EVAKUIŠU ZA ITALIJU[1]

4. 6. 44.

I Korpus

Stigli smo sretno na određeno mesto[2]. Preduzmite najhitnije mere za evakuaciju ranjenika sa mesta odakle smo poleteli mi[3]. Osigurajte to mesto dok ranjenici ne budu evakuisani. Podgrmeč je slobodan, a sektor Ključ — [Bos.] Petrovac [posedaju] male [neprjateljske] snage. Štab[4] bi se mogao približiti mestu našeg odlaska. U Bugojnu i Vakufu male garnizonske snage. Javljajte se redovno.

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisa na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 26, f. 13, br. reg. 10/6.

[2] Odnosi se na Bari. Tamo se vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, zajedno s Vrhovnim štabom, NKOJ-em i ljudstvom savezničkih vojnih misija koje se nalazilo pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, prebacio avionima noću 3/4. juna 1944. sa aerodroma na Kupreškom polju.

[3] Svi teži ranjenici su prikupljeni i evakuisani avionima sa Kupreškog polja noću 5/6. juna 1944. godine (tom IV, knj. 26, dok. br. 24 i br. 117 — radiogram upućen Vrhovnom štabu 6. juna označena sa VIII 9. Rimska brojka označava redosled radio-veze toga dana, a arapska brojka broj radiograma).

[4] Reč je o Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ. Kod njega je kao delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ ostao Sreten Žujović Crni.

BR. 97

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 4. JUNA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORIMA 8, 5. I 2. KORPUSA NOVJ I NAREĐENJE DA 1. KORPUS PRIKUPI ČITAV SVOJ FORMACIJSKI SASTAV I PRIVREMENO SE ZADRŽI NA SEKTORU VITOROG—KUPRES—VUKOVSKO[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
4. VI 1944.

ŠTABU I KORPUSA

Danas sam dobio obaveštenje da su Nemci zauzeli Tičevo[2]. Ćetković[3] je krenuo prema zapadu. Članovi rusko-engleskih misija nisu mogli biti evakuisani zbog toga. Donekle nas zabrinjava njihov položaj[4]. Ne znam šta je sa VI divizijom[5]. Možda se Đoka[6] priključio Ćetkoviću[7]. Ako imate vezu sa VI divizijom javite nam njen položaj[8]. Ako slučajno uhvatite vezu sa VIII korpusom isto tako nam javite njegovu situaciju.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 7.

[2] Širi rejon Tičeva (gde se nalazio Štab 8. korpusa NOVJ sa prištapskim delovima i pomoćni aerodrom preko kojega su snabdevane jedinice toga korpusa savezničkim ratnim materijalom) branila je 9. dalmatinska NO divizija. Ona je 28. maja 1944. bila raspoređena na prostoru: s. Radlovići, s. Maleševci, s. Marinkovci, jugozapadne i južne padine masiva Marinkovo brdo, s. Peulje, s. Grkovci. Uspešno je branila svoj sektor sve dok su se u zaleđu 8. korpusa nalazile jače snage 1. proleterskog korpusa. Kada su jedinice 1. proleterskog korpusa 2. juna pošle sa prostora Drvar—Rore, delovi 9. dalmatinske divizije, i pored odlučnog zalaganja, nisu mogli sprečiti prodor nadmoćnijih nemačkih snaga od s. Rora u s. Preodac. Tako se Štab 8. korpusa NOVJ s njegovim prištapskim delovima i 9. dalmatinskom NO divizijom našao pred koncentričnim nastupanjem jakih nemačkih snaga: delova 13. SS-puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 384. puka 373. legionarske divizije »Tigar«, 1. puka »Brandenburg«, Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona 2. oklopne armije, 105. SS-izviđačkog bataljona, 54. brdskog izviđačkog bataljona, 373. izviđačkog bataljona, 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona, raznih artiljerijskih i drugih pomoćnih jedinica. Da bi izbegao udar tih snaga, Štab 8. korpusa naredio je izvlačenje svojih snaga.

Noću 2/3. juna nemačke snage su prodrle do samih prilaza selu Velikom Tičevu, a Štab 8. korpusa s prištapskim delovima i 9. dalmatinskom NO divizijom je iste noći napustio rejon Tičeva i preduzeo manevar u dva pravca. Glavnina divizije (3. dalmatinska i 13. dalmatinska NO brigada) sa Štabom korpusa i prištapskim delovima pošli su u pravcu Jedovnika (trig. 1539), s namerom da nastave kretanje na zapad prema s. Trubaru, a ostali deo divizije (4. splitska NO brigada

U vezi sa svim tim smatramo da bi se vi morali zadržati na sektoru Vitorog—Kupres—Vukovsko i preduzeti u prvom redu sve da se ranjenici evakuišu. Saveznici će dati avione, a vaša je stvar da u blizini aerodroma dopremite najhitnije sve ranjenike[9].

Drugo, trebate nastojati da što prije dođe u vaš sastav i VI divizija[10]. Dajite nam stalno koordinate za spuštanje materijala kako za Prvu tako i za Šestu diviziju.

Podgrmeč, Sanski Most itd., su slobodni. V korpus javlja da je na sektoru [Bos.] Petrovac—Ključ manja snaga neprijatelja. Imajte to u vidu.

Na otoku Braču još se vode borbe[11]. Naše snage uništile su nekoliko neprijateljskih uporišta. Jedno od tih je Selce, gde je garnizon potpuno uništen tako da je ubijeno 130 Nemaca i 100 zarobljeno.

I korpus javlja da se navodno i tamo sprema ofanziva na njegovu teritoriju[12]. Svakako i to ćemo morati imati u vidu da ne uletimo ni mi, niti vi, bez potrebe, u nezgodnu situaciju[13]. Vi imate potpuno slobodne ruke manevrisanja i nastojte se što više rasteretiti od nepotrebnih tereta u komori.

Držite stalno vezu sa nama.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE

---

sa bolnicom) pošao je preko Livanjskog polja ka Dinari. Kolona koja je pošla ka Dinari prošla je bez teškoća i priključila se na Vještica gori 20. dalmatinskoj NO diviziji, dok se glavnina 19. NO divizije sa Štabom korpusa na prostoru Crni vrh (k. 1519), k. 1536, Jedovnik (trig. 1539), Tisova kosa (k. 1489) našla u okruženju. Pokušaj proboja 3. juna prema cesti s. Resanovci—Drvar nije uspeo, pa su svom žestinom borbe nastavljene tokom čitavog dana 4. juna. Krajem dana neprijatelj je razbijen na Tisovoj kosi i s padom mraka tu su se prikupile sve jedinice glavnine divizije, odakle su se, manevrom u pravcu severa, zabacile neprijatelju za leđa i 5. juna predanile u rejonu Suhi potok — Markov kamen, a 6. i 7. juna ponovo prispele u rejon Tičeva. Potpunije o tome: tom IV, knj. 26, dok. br. 61; tom V, knj. 28, dok. br. 41 i 42; tom 12, knj. 4, dok. br. 81; Arhiv VII, ANOR-a, k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/18: Knjiga primljenih depeša Štaba 26. NO divizije, radiogram primljen 3. juna 1944. od Štaba 8. korpusa NOVJ; ANJ, NAV-T, s. 314, r. 563, sn. 433—7 i 873.

[3] Vlado Ćetković, tada komandant 8. korpusa NOVJ.

[4] Reč je o misijama koje su se pre desanta na Drvar nalazile pri Štabu 8. korpusa, kao i onom ljudstvu iz misija pri Vrhovnom štabu NOV i POJ koje je samoinicijativno 25. i 26. maja prispelo na Tičevo, ili je, pak, po preporuci maršala Tita 31. maja 1944. iz rejona sela Preodac upućeno da se evakuiše avionom za Bari sa pomoćnog aerodroma kod sela Velikog Tičeva. S tim ljudstvom nalazio se britanski major Randolf Čerčil, sin britanskog premijera Vinstona Čerčila. To ljudstvo je većim delom prebačeno avionom za Bari 8. juna,

tj. sutradan po ponovnom povratku Štaba 8. korpusa NOVJ na Tičevo. S tim ljudstvom je prebačen i novinar Stojan Pribićević (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2073, f. 1, br. reg. 12/21: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji i zastupništva NKOJ-a, radiogram br. 558, primljen 13. juna od Štaba Mornarice NOVJ i radiogram br. 235, upućen istog dana kao odgovor Štaba Baze NOVJ.

[5] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« tada se nalazila severozapadno i zapadno od Drvara, na prostoru sela: Gornje i Donje Boboljuske, Rastoka, Gruborski Naslon, Zaglavica, Bubanj, Kamenica, Vagan, Trubar, predeo Veliki Hrnjadi i selo Bastasi. Na tom sektoru se zadržala sve do 12. juna, ugrožavajući 1. i 2. ličkom proleterskom brigadom Drvar i komunikacije koje vode od Drvara za Knin i Bosanski Petrovac, a 3. ličkom proleterskom brigadom komunikaciju koja preko Srba vodi ka Kninu. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 27/359: Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 35, primljen 3. juna 1944. od Štaba 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, označen sa: VIII Š 35; k. 797, f. 3, br. reg. 14: Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« i tom IV, knj. 26, dok. br. 46 i 56.

[6] Đoko Jovanić, tada komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[7] Sa Štabom 8. korpusa NOVJ kretala se samo jedna ojačana četa (ojačana jednim streljačkim vodom) iz sastava 2. bataljona 3. proleterske ličke brigade. Ona je obezbeđivala ljudstvo iz savezničkih vojnih misija. Prilikom proboja iz okruženja četa je imala gubitaka, među kojima je poginuo i njen komandir Marko Novković (tom IV, knj. 26, dok. br. 46).

[8] Štab 1. proleterskog korpusa NOVJ imao je redovnu radio-vezu sa Štabom te divizije (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 27/232—368), ali nije pronađen izveštaj korpusa o tome. Inače, ona se tada nalazila severozapadno i zapadno od Drvara, i to: 1. brigada na prostoru sela Zaglavice, 2. brigada na prostoru sela Boboljuske (gde se nalazio i Štab divizije sa prištapskim delovima) i 3. brigada na prostoru sela Trubar (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami primljeni od 6. ličke proleterske divizije br. 33—35 od 3. juna 1944. godine).

[9] Vidi primedbu 3. uz dok. br. 84.

[10] Divizija se sa položaja severozapadno i zapadno od Drvara prebacila tokom 13. i 14. juna na prostor s. Rore, s. Vaganj, Glamoč, s. Korićna, s. Pribelja, s. Mliništa (tom IV, knj. 26, dok. br. 56).

[11] Desantni prepad na ostrvo Brač, koje su posedali dva ojačana bataljona 738. puka nemačke 118. lovačke divizije, otpočele su noću između 31. maja i 1. juna 1944. iskrcavanje najpre manjih delova, a naredne noći iskrcavanje svojih glavnina 26. NO divizija i britanska 2. SS brigada (2. Special Service Brigada, prevedeno na srpskohrvatski: 2. brigada specijalne namene) i jedna Američka planinska četa. Njihovo prevoženje sa ostrva Visa (iz luke Vis i zaliva Komiža) do ostrva Brača (uvale Farska i luke Bol) i obezbeđenje konvoja obavili su Četvrti pomorski obalski sektor Mornarice NOVJ i britanske lake pomorske snage, stacionirane u vodama ostrva Visa. Napad je izveden na sva tri nemačka uporišta na ostrvu Braču: Supetar, Nerežišće, Selca — Sumartin. Borbe su otpočele i žestoko vođene tokom 2, 3. i 4. juna. Nanevši neprijatelju znatne gubitke u mrtvim i rajenim i za-

robivši 220 nemačkih vojnika i starešina, desantne snage su se noću 4/5. juna vratile u polazne rejone na Vis, takođe sa sopstvenim osetnim gubicima (26. NO divizija je imala 67 mrtvih, 308 ranjenih i 14 nestalih, Britanci — 60 mrtvih, 73 ranjena i 20 nestalih, Amerikanci — jednog ranjenog). Nakon toga su, do 10. juna, borbe nastavile partizanske jedinice. Potpunije o tome: tom V, knj. 27, dok. br. 167; knj. 28, dok. br. 23, 24, 25, 31 i 33; tom VIII, knj. 2, dok. br. 102, 103, 107, 109, 186 i 187; Arhiv VII, ANJ, mikrofilm London, №10, H. 303934-37, 303941-44; Fabijan Trgo, Pomorski desant na otok Brač, Vojnoistorijski glasnik, br. 4, 1953. godine.

[12] Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/47: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 1 sa 62 grupe od 29. maja 1944. godine.

[13] Vrhovni štab NOV i POJ je imao nameru da se iz Barija prebaci na slobodnu teritoriju 2. korpusa NOVJ. Međutim, od toga je odustao i odlučio da se prebaci na ostrvo Vis, posle ponovljenog obaveštenja Štaba 2. korpusa da se koncentrišu jače nemačke snage na pravcu Sjenica — Prijepolje — Pljevlja, da ima izgleda da dolazi još jedna nemačka divizija i da će otpočeti nemačka ofanziva na oslobođenu teritoriju korpusa sa pravca Sjenica — Prijepolje — Pljevlja i od Podgorice (sada: Titograd). U vezi s tim, Štab 2. korpusa je tražio od Vrhovnog štaba da se hitno bombarduju Sjenica, Prijepolje, Pljevlja i Podgorica (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/51 i 36/52, radiogram br. 6, od 6. juna 1944. godine).

BR. 98

PORUKA DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 4. JUNA 1944. KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE MIHAILU APOSTOLSKOM O PRUŽANJU POMOĆI U ORUŽJU I MUNICIJI NAJBLIŽIM JEDINICAMA GRČKIH PARTIZANSKIH ODREDA[1]

N° 35

4/VI

predato

Apostolskom[2]

Javite Orcetu[3] i Ibrinu[4] da pruže najveću pomoć u oružju i municiji najbližim jedinicama grčkih partizana. Neka traže od Engleza što veću pomoć i onda tajno dadu Grcima.[5]

Tempo[6]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/6.

[2] Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[3] Dobrivoje Radosavljević Orce, tada instruktor Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije.

[4] Cvetko Uzunovski Ibrin, Abas, tada politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[5] Svetozar Vukmanović je nastojao da poboljša slanje materijalno-tehničke pomoći grčkom oslobodilačkom pokretu, pa je u vezi s tim uputio sledeći radiogram maršalu Titu:

»Titu

Grčki delegat koji je kod mene moli da se na svaki način organizuje ruska pomoć za Grčku. Neophodna je.

Tempo«

(navedena knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 59 od 14. juna 1944. godine).

Sigurno je dobijena saglasnost maršala Tita (iako u pismenoj formi nije pronađena), pa je Svetozar Vukmanović 4. jula uputio Glavnom štabu NOV i PO Makedonije sledeći radiogram:

»Neka Ibrin da Grcima 200 pušaka, 15 puškomitraljeza, 50 šmajsera i 2 teška mitraljeza.

Tražite za vas i za Abasa radio-stanice, motore i akumulatore, po odobrenju druga Tita«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 2)

[6] Svetozar Vukmanović Tempo.

BR. 99

IZVEŠTAJ ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENA ŽUJOVIĆA OD 4. JUNA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O SITUACIJI NA SEKTORIMA 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ I 10. NOU DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ[1]

4. VI 1944. s. Bajramovci

Druže Stari[2],

Sinoć posle tebe odletelo je još 4 aviona (Šornikov[3] se još jednom vratio, a dva engleska aviona nisu se mogla spustiti[4]). Večeras će ići zaostali. Sem toga će večeras ići i ranjenici X divizije, koje sam ovde pronašao (nalaze se bez hrane po Vitorogu). Ima ih oko 45. Ukoliko pristignu ranjenici iz I korpusa i bude imalo mesta, ićiće i oni. Ako ne, onda sutra naveče.[5]

Uredio sam sa majorom Maksvelom[6], Englezom, da ovi avioni večeras donesu hranu, a sutra uveče municiju, odeću i dr. Sve ovo za jedinice na ovom sektoru (Prateći[7], bataljon XIII brigade[8], IX brigada cela[9], dva odreda[10]). Urediću da se pošalje i za X diviziju, samo kad od nje dobijem mesto.

X divizija nalazi se na prostoru od Prozora ka Bugojnu i [njeni] delovi, izviđački, od Bugojna do Jajca[11]. Štab je oko G.

---

[1] Redakcija nije uspela da pronađe original, pa objavljuje njegov posleratni prepis, koji se nalazi u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 2, br. reg. 29.

[2] Josip Broz Tito.

[3] Aleksandar Sergejevič Šornjikov

[4] Ti avioni se nisu spustili zbog guste magle iznad Kupreškog polja.

[5] Ranjenici iz bolnice 1. proleterskog korpusa i jedinica 1. proleterske divizije upućeni su za Bari noću 5/6. juna 1944. godine.

[6] Endru Maksvel (Andrew Maxwell), šef Britanske vojne misije koja se nalazila pri Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[7] Odnosi se na Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[8] Reč je o 4. bataljonu 13. proleterske brigade »Rade Končar« 1. proleterske divizije. On se tada nalazio u rejonu sela Malovana, kontrolišući cestu Šujice — Kupres (tom IV, knj. 26, dok. br. 21).

[9] Deveta krajiška NOU brigada se nalazila u sastavu 10. krajiške NOU divizije.

[10] Reč je o Glamočkom NOP odredu, koji je tada imao oko 180 boraca, i Livanjsko-duvanjskom NOP odredu, koji je u to vreme imao oko 300 boraca (tom IV, knj. 26, dok. br. 2).

[11] U sastav 10. krajiške NOU divizije nalazile su se 7, 9. i 17. krajiška NOU brigada. O njihovom dejstvu početkom juna 1944. vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 43.

Vakufa (oko Pidriša). IX brigada ima dva bataljona u Janju (na pravcu Ljuše jedan, a drugi na pravcu Sitnice, prema Bugojnu). Dva bataljona su kod korpusa (oko Velikih vrata, s. Osmalje i s. Odžak)[12]. Tu su oko Kupresa i Vukovskog upotrebljena i oba odreda — Kupreški i Vukovski.

Bataljon XIII brigade sam postavio na Malovan. Prateći je za sada oko aerodroma. Čekam da stigne jedan bataljon Inžinjerijske brigade, pa da Prateći pođe; taman će se dan-dva odmoriti.

Prostor do Neretve je gotovo potpuno slobodan. Ramska brigada ima veze sa Mostarskim bataljonom.

Koča javlja da se juče vodila borba na sektoru I brigade. Neprijatelj je nešto napredovao. Danas nema borbe. Prema tome, ako ne bude što od Bugojna ili Šujica, sa pravca Mliništa i Glamoča nema neposredne opasnosti.

Međutim obaveštajci i infor. oficir IX brigade javljaju da nema one ranije najavljene koncentracije Bugojno—Vakuf. Ona je bila, ali su te jedinice otišle u toku ovih dana za Mrkonjić za borbu sa nama. (To je bila sigurno ona Jeger SS divizija).

Kad svršimo otpremu ranjenika, onda ćemo gledati da i korpus pođe.

Koča je još oko Pribelje i neće valjda još za dan dva ovamo, sem u slučaju hitne potrebe.

Šaljem Marku pismo iz Sarajeva, kao i pismo od druga Voje Kovačevića.

S drugarskim pozdravom svima

Crni, s.r.

---

[12] O dejstvima 9. krajiške NOU brigade u to vreme vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 109.

BR. 100

ZAJEDNIČKO OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA I KOMANDANTA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE OD 4. JUNA 1944. SEKRETARU POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU DR BLAGOJU NEŠKOVIĆU O FORMIRANJU ČETIRI SRPSKE DIVIZIJE I RASPLAMSAVANJU NOB-a U JUGOISTOČNOJ SRBIJI[1]

N° 36/37/38/39/40 4/VI predato[2]

Mihailu

Prva srpska udarna divizija razbila je Dražin štab južnog fronta i potpuno očistila Oruglicu, gornju Jablanicu i Kosaonicu od Dražinih bandi[3]. Komandant južnog fronta major Đurić prešao na našu stranu[4]. Isto tako prešli su Jagoš Vukanović, poručnik Lakić Vuksanović, poručnik Živojin Božinić i dr. Keserović[5] sa svojim bandama protjeran je iz Rasine i sada se nalazi u neposrednoj blizini Kruševca u okolnim selima. Prva divizija kreće na njega.[6]

Druga srpska divizija — vranjska — vodila je 20-dnevne žestoke borbe sa bugarskim, nemačkim i četničkim bandama. U tim bojevima ubijeno je preko 500 neprijateljskih vojnika i oficira. Oboren je jedan nemački avion[7]. Razbijeni su četnici na Babičko [,ali] su se ponovo tu koncentrisali iz Oruglice i Vlasotinaca.

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, k. 234, f. 1, br. reg. 19/6.

[2] Dopisano crvenom olovkom na margini iznad teksta.

Tekst je dr Blagoje Nešković primio tek 9. juna (Arhiv CK SKJ, fond Srbija, br II/187: Knjiga primljenih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogrami 3—7 od 9. juna 1944. godine).

[3] Potpunije o tome: primedba 3. uz dok. br. 93.

[4] U vezi s prelaskom Radoslava Đurića na stranu NOVJ vidi primedbu 4. uz dok. br. 93.

[5] i [12] Dragutin Keserović, osuđen posle oslobođenja zemlje kao ratni zločinac i streljan (primedba 7. uz dok. br. 93).

[6] U vezi s tim: primedba 6. uz dok. br. 93.

[7] Potpunije o dejstvima brigada koje su ušle u sastav te divizije na prigraničnom makedonsko-srpskom prostoru i na levoj obali Južne Morave u takozvanoj majskoj bugarskoj ofanzivi: dr Milivoje Perović: Južna Srbija, »Nolit-Prosveta«, Beograd, 1961, str. 390—395; Živojin Nikolić Brka, Jugoistočna Srbija u revoluciji 1941—1945, »Narodna knjiga«, Beograd 1979, str. 495—497, 510—513 i 526—529.

Treća srpska divizija prešla je na teren istočne Srbije i vodila šest velikih bitaka oko Ozrena i Sarajeva sa nedićevcima i dražinovcima. U svim bitkama dražinovci su bili razbijeni.[8]

Četvrta srpska divizija na području Jablanice i Toplice vodila je uspešne bojeve protivu Dražinih bandi, Bugara i Nemaca. Jedan bugarski bataljon u jačini od 220 boraca i 8 oficira prešao je na našu stranu[9]. Potpuno je uništen aerodrom kod Leskovca. Zapalili smo dva hangara, 4 njemačka aviona, 100.000 litara benzina, 20 kamiona, veliko skladište municije i mnogo avionskih djelova. Ubijeno je 20 Njemaca i 4 zarobljeno[10]. U akcijama na pruzi kod Leskovca i Prokuplja uništena su tri transportna nemačka voza.

17. jastrebačka brigada uništila je jedan njemački transportni voz kod Đunisa. Ubijeno je više od 20 njemačkih i bugarskih vojnika, a zarobljeno 15.[11]

Mi spremamo prvu diviziju da posle likvidiranja Kesera[12] pređe u Šumadiju. Potrebna je zajednička koordinacija sa vašim divizijama.

Tempo[13] i Pero[14]

Da li imate vezu sa Titom?

Tempo

---

[8] Tom I, knj. 20, dok. br. 149 i 157.

[9] Odnosi se na kompletni 1. bataljon bugarskog 123. puka, koji je sačinjavao garnizon u Lebanu. On se 17. maja 1944, bez borbe, predao 4. srpskoj NO brigadi i 1. južnomoravskom NOP odredu na putu od Lebana ka Caričinom gradu (kod sela Prekopčelice). Od njega je formiran bugarski partizanski bataljon »Georgi Dimitrov«, koji je kasnije prerastao u istoimenu brigadu.

[10] Napad je izvršila 11. srpska NO brigada noću 24/25 maja 1944. godine.

[11] Akciju je izvela 5. srpska NO brigada noću 29/30. maja (tom I, knj. 9, dok. br. 1).

[13] Svetozar Vukmanović.

[14] Petar Stambolić, tada komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

BR. 101

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 8. JUNA 1944. EDVARDU KARDELJU DA SE UPUĆUJU AVIONI PO RANJENIKE U SLOVENIJU I DA KARDELJ OBAVESTI CK KP SLOVENIJE DA SE S RANJENICIMA UPUTE I VOJNOPOLITIČKI KADROVI ZA JEDINICE NOVJ FORMIRANE U ITALIJI[1]

br.	datum	komu	Sadržaj	broj grupa
3	8 VI 44	V. Š.	Bevcu[2] — Doveče lete avioni za Sloveniju za ranjenike. Poslaćemo što više raznog materijala. Javi da pošalju ovamo kadrova prema onome što smo govorili.[3] **Milentije**	45

[1] Knjiga poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/29.

[2] Edvard Kardelj Bevc, Krištof.

[3] Edvard Kardelj je uputio radiogram Centralnom komitetu KP Slovenije i obrazložio mu značaj upućivanja slovenačkih kadrova za jedinice NOVJ koje su već bile formirane ili su se u to vreme formirale u Italiji pretežnim delom od Slovenaca.

BR. 102

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 8. JUNA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA U SOVJETSKOM SAVEZU POSTOJI NAROČITO INTERESOVANJE O BORBAMA U SRBIJI I DA SE MALO ZNA O TIM BORBAMA[1]

Telegram br. 15
Maršalu Titu

Ovde se naročito interesuju za situaciju u Srbiji. Vrlo malo se zna o razvoju događaja tamo i našim borbama u Srbiji.

Neophodno je potrebno više pisati o Srbiji i javljati podrobno i o najmanjim našim sukobima sa neprijateljima tamo.

8. 6. 44. g.
13,25[h]

(Terzić)

Polazni br. 25
Primlj. 8. 6. 44. [u] 13,25[h]
Posl. 8. 6. 44.
Šifrovao Bezrukov

8. VI 1944.
Moskva

general-lajtnant
V. Terzić

[1] Četvrta knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/14.

Objavljuje se prevod originala na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

BR. 103

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ, ČIJI JE PROSTOR BIO OBUHVAĆEN PROTEKLOM NEMAČKOM OFANZIVOM, DA HITNO IZVESTE KOJE SU SVE OKUPATORSKE, KVISLINŠKE I KOLABORACIONISTIČKE FORMACIJE UČESTVOVALE U NJOJ[1]

10[2].6. 1944. za: V, VIII, I, II, III korpus,
G.Š. Hrvatske, G.Š. Vojvodine,
V diviziju[3]

Hitno odgovorite koje su sve neprijateljske jedinice učestvovale protiv vas u ovoj sedmoj ofanzivi. Navedite i četničke, nedićevske, ustaške i domobranske formacije.[4]

---

[1] Original poslatog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 10/7.

[2] Omaška; trebalo bi da piše 9. To se vidi po tome što su tekst radiograma 9. juna primili Štab 3. i Štab 5. korpusa NOVJ. Vidi u istom Arhivu k. 408/A, f. 8/I br. reg. 2/125: Knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 5 sa 54 grupe (u ovom radiogramu je tekst poslednje rečenice dopunjen tako što se traže podaci i za bugarske formacije) i k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/6: Knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 4 sa 42 grupe.

[3] Štab 2. korpusa je radiogram primio 10. juna (k. 394, f. 2, br. reg. 21/14: Knjiga primljenih depeša 2. korpusa NOVJ, radiogram br 2 sa 63 grupe. Poslednja rečenica radiograma je izmenjena, pa umesto »ustaške i domobranske formacije« piše: bugarske formacije. Glavni štab NOV i PO Hrvatske je radiogram primio 11. juna (vidi u njegovoj Knjizi primljenih i poslatih depeša — k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/6 — radiogram br. 3106). Takođe je 11. juna radiogram primio i Štab 5. krajiške NOU divizije (on je ujedno bio i Štab Udarne grupe divizija NOVJ, pa je njemu radiogram namenjen — k. 184, f. 1, br. reg. 9/12: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 46 sa 38 grupa. I ovde je poslednja rečenica radiograma izmenjena na isti način kao i u radiogramu upućenom Štabu 2. korpusa NOVJ). Glavni štab NOV i PO Vojvodine je radiogram primio 14. juna (vidi u njegovoj Knjizi primljenih i poslatih depeša k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/32 — radiogram br. 4 sa 41 grupom).

Nije pronađena Knjiga depeša Štaba 8. korpusa za taj period.

[4] Uspeli su se pronaći sledeći izveštaji: 5. korpusa (upućen je 9. juna: isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/31: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa, radiogrami br. 18—23 upućeni jedinici označenoj brojem 50 — šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); 3. korpusa (upućen je 10. juna — tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 445—446), i 2. korpusa (upućen je 11. juna — k. 394, f. 2, br. reg. 36/57, radiogram br. 33 sa 101 grupom). Međutim, navedeni izveštaji ne daju dovoljne podatke da se stekne tačan uvid o neprijateljevim snagama angažovanim u toj ofanzivi. Stoga upućujemo na tekst i izvornu građu navedenu u primedbi 4. uz dok. br. 76 ove knjige.

BR. 104

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JUNA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA UKLJUČI U SVOJ SASTAV PRATEĆI BATALJON VRHOVNOG ŠTABA I IZVESTI O SITUACIJI NA SVOM SEKTORU[1]

9. 6. 1944. PRVOM KORPUSU

Javite da li je vaš bataljon XIII brigade[2] i Pionirski bataljon[3] stigao u vaš sastav.

Bilo bi dobro da pripremite na Ravnom ili kod Vukovskog teren za spuštanje[4]. Prateći bataljon[5] zadržite još kod vas, ukoliko to prilike dozvoljavaju.

Javite situaciju na vašem sektoru.[6]

---

[1] Original poslatog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 10/6.

[2] Reč je o 3. bataljonu te brigade. Njega su 29. maja 1944. u borbama na planini Lisini odsekle jedinice nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i odbacile u pravcu Ribnika. Priključio se Štabu 5. korpusa i pod njegovom privremenom komandom vodio borbe između Bosanskog Petrovca i Ključa. U sastav svoje brigade ušao je 4. juna u selo Gornje Vrbljane (tom IV, knj. 26, dok. br. 39, 48 i 117 — radiogrami: XIII P [br.] 3 od 1. VI u 11,30 časova; IX VK [br.] 4 od 3. VI u 10,30 časova i 5. VI od V korpusa III [br.] 31; Arhiv VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/29: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 1 sa 61 grupom, predat jedinici označenoj brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab) 30. maja 1944. u 19 časova; u tom radiogramu pogrešno je napisano »IV bataljon« umesto: III bataljon).

[3] Vrhovni štab je bio pogrešno obavešten za Pionirski (Inžinjerijski) bataljon. Radilo se samo o jednoj četi iz inžinjerijske brigade, koja je istovremeno bila odsečena zajedno sa 3. bataljonom 13. proleterske brigade »Rade Končar«. I nju je Štab 5. korpusa, takođe 4. juna, uputio zajedno sa 3. bataljonom 13. proleterskoj brigadi »Rade Končar« (tom IV, knj. 26, dok. br. 117 — depeša primljena 5. juna od Štaba 5. korpusa označena sa III i [br.] 31).

[4] Iz naređenja Štaba 1. proleterske divizije od 7. juna 1944. vidi se da su njene jedinice dobile zadatak da obezbede od svih pravaca Ravanjsko, Vukovsko i Kupreško polje (tom IV, knj. 26, dok. br. 32).

[5] Reč je o Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba NOV i POJ. On je 25. juna 1944. pa za sve vreme dok se nalazio u sastavu 1. proleterske divizije imao naziv: 10. bataljon (tom IV, knj. 26, dok. br. 92).

[6] Štab 1. proleterskog korpusa nije poslao pismeni izveštaj, već je komandant korpusa Koča Popović pošao avionom, preko Barija za Vis, i podneo usmeni izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ.

BR. 105

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JUNA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O NAJPOTREBNIJEM RATNOM MATERIJALU I MESTU ZA NJEGOVO SPUŠTANJE I DA OBAVESTI O SITUACIJI NA ČITAVOM PROSTORU ISTOČNE BOSNE[1]

[Od] V.Š.

9
— [Br.] 5 37 [grupa]
VI

Javite kakav materijal vam je najviše i najpre potreban. Javite stalno mesto za bacanje materijala[2]. Dajte tačnu situaciju s čitavog sektora i.[stočne] Bosne.[3]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125.

[2] Štab 3. korpusa izvestio je 10. juna da je selo Čanići (kod Šekovića) mesto za prijem pošiljki, a kao najpotrebnije za dotur jesu: odeća, obuća, automatsko oružje i municija. Istovremeno je obavestio da je u poslednje vreme za jedinice 3. korpusa ukupno 48 transportnih aviona doturilo ratni materijal i opremu (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 445).

[3] O vojnopolitičkoj situaciji na prostoru istočne Bosne i o neprijateljevim snagama dislociranim u njoj, kao i o sektorima dejstva divizija NOVJ na tom prostoru, Štab 3. korpusa je izvestio serijom radiograma 11. i 12. juna (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 446 i 447).

BR. 106

OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 9. JUNA 1944. KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE MIHAILU APOSTOLSKOM O SITUACIJI NA VRANJSKOM, CRNOTRAVSKOM I JABLANIČKOM SEKTORU I UPUTSTVO ZA POJAČANJE AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH ODREDA U ISTOČNOJ MAKEDONIJI[1]

N° 47, 48/49. 9/6 predato[2]

Apostolskom[3]

7. brigada[4] prešla na Kukavicu i posle raščišćavanja Oruglice[5] prešla jednim delom na Vranjski teren oko Oblika, gdje je situacija dobra. Četnici se predali.

Ovčarov bataljon[6] i komanda područja pre deset dana u Trgovištu, Čupinom brdu, Sv. Iliji i Krivoj Feji.

---

[1] Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/9.

U Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije tekst depeše je primljen u tri nastavka (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 2/2 i 2/3, radiogrami označeni istim brojevima kao i u originalu koji se ovde objavljuje, ali su bez datuma).

[2] Dopisano crvenom olovkom na margini iznad teksta.

[3] Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. On je tada ujedno bio i komandant Operativnog štaba za sektor Kumanovo — Vranje. Tada se nalazio na planini Plačkovici sa 3. makedonskom NOU brigadom, 8. srpskom NO brigadom (ranije se zvala 6. južnomoravska) i jezgrom 1. i 3. bataljona 1. kosovske NO brigade.

Svetozar Vukmanović ovde odgovara na radiograme primljene od Mihaila Apostolskog (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 11—14. od 3. juna 1944. godine.

[4] Reč je o 7. južnomoravskoj NO brigadi. Ona je još 7. maja 1944. preimenovana naredbom Glavnog štaba NOV i PO Srbije u 10. srpsku NO brigadu. (Istom naredbom su preimenovane i sve ostale južnomoravske brigade, pa je 2. južnomoravska nazvana 4. srpska, 3. južnomoravska — 5. srpska, 4. južnomoravska — 6. srpska, 5. južnomoravska — 7. srpska, 6. južnomoravska — 8. srpska NO brigada, a Zaječarski NOP odred reorganizovan u 9. srpsku NO brigadu. O tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 1071, f. 1, br. reg. 1: naređenje Glavnog štaba NOV i PO Srbije od 7. maja 1944. godine).

Brigada je, zajedno sa 7. i 8. srpskom NO brigadom, 20. maja 1944. ušla u sastav 2. srpske (kasnije preimenovane u 22. srpsku) NO divizije. (Četiri dana kasnije, 7. srpska NO brigada je ušla u sastav 3. srpske NO

Na crnotravskom terenu ostala novoformirana brigada[7]. Peta brigada[8] prešla po naređenju u istočnu Srbiju[9]. Bugari imaju svoje garnizone na Tumbu i Dejiće.

Kosovci iz jednog kosovskog bataljona prešli su u Jablanicu, ostali [su] dezerteri.[10]

O bugarskim partizanima ništa ne znamo[11]. Neke njihove snage prešle na Staru planinu, a neke pošle prema Bosiljgradu i planini Rili.

Organizujte Štipsko-strumički odred sa dobrim rukovodstvom i ostavite ga na Plačkovici. On treba da preraste u brigadu. Treća treba da ostane na terenu Osogova, a Kumanovski odred na terenu Kozjaka.

---

divizije, a umesto nje je u sastav 2. srpske NO divizije 27. maja ušla 1. kosovska NO brigada, pa je i ta brigada izašla iz njenog sastava, a ušla 12. srpska brigada).

[5] Brigada je u sastavu svoje 2. srpske NO divizije izbila na planinu Kukavicu 25. maja, a 26. maja je divizija napala četničke utvrđene položaje na Oruglici, gde je istog dana savladala otpor četničke Leskovačke leteće brigade i Orugličkog bataljona. U narednim dvodnevnim borbama, u sadejstvu s 1. srpskom NO divizijom, 2. srpska NO divizija razbila je glavninu četničkih snaga Južnomoravske grupe korpusa (vidi primedbu 3. uz dok. br. 93).

[6] Odnosi se na bataljon iz sastava 3. makedonske NOU brigade, kojim je tada komandovao Naum Veslievski Ovčarov. Taj bataljon je kod Strezimirovaca odsečen od brigade za vreme bugarske majske ofanzive.

[7] Reč je o 12. srpskoj NO brigadi. Ona je kraće vreme samostalno dejstvovala, pa zatim ušla u sastav 2. srpske NO divizije.

[8] To je njen raniji naziv (5. južnomoravska NO brigada), a tada joj je zvaničan naziv bio: 7. srpska NO brigada.

[9] Sedma srpska NO brigada nije primila to naređenje Glavnog štaba, pa tada nije ni išla u istočnu Srbiju (tom I, knj. 20, dok. br. 149). Zahvaćena bugarskom majskom ofanzivom, ona se iz Crne Trave prebacila u rejon Leskovca, gde je 24. maja 1944. ušla u sastav 3. srpske NO divizije.

[10] Iz 1. kosovske NO brigade, formirane 12. maja u selo Darkovce kod Vlasotinaca od Kosovskog NOP odreda (on je pre toga dejstvovao u rejonima Vranja i Kumanova), u toku bugarske majske ofanzive odsečen je kod Strezimirovaca jedan njen bataljon. Manji deo ljudstva tog bataljona, prilikom odlaska bataljona za Jablanicu, samovoljno se zadržao na desnoj strani Južne Morave. Prilikom formiranja 15. srpske NO brigade ušao je u njen sastav 20. juna 1944. godine.

[1] Reč je o 1. i 2. sofijskoj brigadi NOVA (Народноосвободителната въстаническа армия). Obe su formirane u selu Kalni na slobodnoj teritoriji Crne Trave (1. brigada — 2. maja, a 2. brigada — 11. maja 1944) od ljudstva naraslog bugarskog Trnskog partizanskog odreda (pod komandom Slavča Trnskog) i ljudstva pridošlog iz Bugarske, kao i zarobljenog u borbama. Prva sofijska brigada je po nalogu sofijskog dela Politbiroa CK Bugarske radničke partije (Cole Dragojčeve, Dobri Terpeševa i Antona Jugova) napustila slobodnu teritoriju Crna Trava — Lužnica i pošla ka Plovdivu. Prilikom odlaska

Šesta[12] treba da ide na teren Kriva Feja—Kozjak.

Kosovski bataljon poslati na Karadag[13]. Zečar[14] i Kaća[15] treba odmah da krenu ovamo.

Tempo[16]

---

sa jugoslovenske teritorije i prodora prema planini Rili, brigada je 8. maja 1944. zapala u teške borbe koje joj je nametnula monarhistička bugarska vojska. Takođe je po istom nalogu iz Sofije i 2. sofijska brigada, sutradan po svome formiranju (12. maja), pošla preko Stare planine u pravcu Plovdiva.

I jedna i druga sofijska brigada, vodeći svokodnevne teške borbe, pretrpele su velike gubitke i napokon se sa simboličnim brojem ponovo vratile u rejon Kalne. Tako su, zbog krajnje loše procene situacije od sofijskog dela Politbiroa CK BRP s Colom Dragojčevom na čelu, izginuli dragoceni kadrovi, među kojima komandant Glavnog štaba Bugarske Vlado Tričkov (Baja Georgije) i dva člana CK BRP. Potpunije o tome: Slavčo Trnski: Neotdavna, Sofija 1957, str. 555—558, 563—570, 580—593 i 600—658.

[12] Reč je o 6. južnomoravskoj NO brigadi. Ona je već bila preimenovana i imala naziv: 8. srpska NO brigada.

[13] Odnosi se na bataljon koji je činio jezgro glavnine 1. kosovske NO brigade. Brigada se za vreme okupatorske bugarske ofanzive (preduzete snagama jačine preko 40.000 vojnika maja 1944. protiv jedinica NOVJ i bugarskih partizanskih jedinica na slobodnim teritorijama Pčinje, Kozjaka, Crne trave i Lužnice) nalazila u sastavu grupe brigada kojima je komandovao Operativni štab za sektor Kumanovo — Vranje, sa komandantom Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailom Apostolskim na čelu. U borbama za proboj iz okruženja 1. kosovska NO brigada je, kao i ostale jedinice te grupe (3. makedonska NOU i 8. srpska NO brigada), pretrpela osetne gubitke, a uz to joj je jedan bataljon odsečen. Posle izbijanja na prostor Pčinja — Kozjak 18. maja 1944. cela grupa se našla u obuhvatu jakih bugarskih snaga. Ocenivši da na tom prostoru mogu opstati samo manje partizanske snage, Mihailo Apostolski je doneo odluku da reorganizuje svoju grupu u takvu udarnu jedinicu čiji će sastav biti u stanju da izvodi smele udare i brze pokrete i, prodirući teritorijom istočne Makedonije, da izbije do jugoslovensko-grčke granice, a odatle da se po mogućnosti prebaci u zapadnu Makedoniju. Stoga je naredio da celokupno ljudstvo koje nije u stanju da izdrži takva naprezanja ostane na prostoru Pčinja — Kozjak i da s tamošnjim odredom dejstvuje.

Reorganizacija brigada izvršena je 20. maja na planini Đermanu, kod Krive Palanke. Tom prilikom je glavnina 1. kosovske NO brigade svedena na njeno jezgro od svega 100 boraca i de fakto ona kao brigada više ne postoji, već postaje Kosovski bataljon. Istovremeno je i 8. srpska NO brigada (ranije 6. južnomoravska) drastično smanjena (na oko 200 boraca), ali je ostala kao brigada. S njom, Kosovskim bataljonom i 3. makedonskom NOU brigadom (kojoj je u prethodnim borbama bio odsečen jedan bataljon) Apostolski je preduzeo nastupanje. Prodro je preko Krive reke, planine Osogova i sve do jugoslovensko-grčke granice. No, ne uspevši da pređe Vardar, ponovo se s udarnom grupom vratio preko istočne Makedonije i zadržao se na planini Plačkovici. U julu i prvoj polovini avgusta udarna grupa prebacila se na prostor Kozjak — Pčinja.

Prodor udarne grupe i uspešne borbe pri odlasku i povratku ubrzao je rasplamsavanje NOB-a u istočnoj Makedoniji.

Posle povratka u rejon Pčinje, jezgro 1. kosovske NO brigade, preformirano je u bataljon od oko 140 boraca i upućeno na planinu Karadag, gde je, sa popunom prispelom iz rejona Preševa i Gnjilana, 15. avgusta formirana Preševska NO brigada (kasnije preimenovana u 2. kosmetsku NO brigadu). Potpunije o tome: tom I, knj. 19, dok. br. 188; Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 2/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 3 sa 98 grupa od 15. avgusta 1944. koji je dr Blagoju Neškoviću uputio Svetozar Vukmanović Tempo; Živojin Nikolić Brko: Jugoistočna Srbija u revoluciji 1941—1945, izdanje »Narodna knjiga«, Beograd 1979, str. 501—509.

[14] Milan Zečar Obren, komandant 1. kosovske brigade. Postavljen je bio za komandanta 4. srpske NO divizije. Međutim, on je 9. juna poginuo u borbi protiv Bugara pri prelasku glavnine 1. kosovske NO brigade u povratku ka planini Osogovu. Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije.

[15] Milica Sarić Kaća. Tada je bila član Okružnog komiteta KPJ za vranjski okrug.

[16] Svetozar Vukmanović.

BR. 107

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA JAVE NA KOJIM MESTIMA U NJIHOVIM ZONAMA NA OSLOBOĐENOJ TERITORIJI MOGU BEZBEDNO ATERIRATI AVIONI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

42

Odgovorite gde se mogu spuštati naši avioni, a gde se mogu spuštati naši padobranci. Mesta moraju biti sigurna. Naznačite koordinate.[2]

Ovu depešu prenesite i za Makedoniju.

10. VI 1944. god.
Đuđ.

Prenesite Tempu
dd 6/50

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/14.

Radiogram istovetne ili slične sadržine (bez rečenice koja se odnosi na Glavni štab NOV i PO Makedonije) upućen je svim operativnim štabovima NOVJ s kojima je Vrhovni štab NOV i POJ imao direktnu radio-vezu. U vezi s tim vidi u istom Arhivu k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/125: Knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 7 sa 34 grupe od 10. juna (u tom radiogramu nedostaje prvi deo rečenice koji se odnosi na spuštanje aviona); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/5: Knjigu primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3 (23) od 13. juna (Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske je naređeno da tekst radiograma prenese Glavnom štabu NOV i PO Slovenije i ovaj je to izvršio 13. juna — vidi k. 119/1, f. 2, br. reg. 7/4, radiogram br. 2348/; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/32: Knjigu primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 1 sa 33 grupe od 13. juna 1944. godine. Štab 5. korpusa je dobio slično naređenje (isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša, primljeni radiogram bez datuma sa 25 grupa od 10. juna 1944. godine).

[2] Pronađeni su odgovori sledećih štabova: Štab 5. korpusa je izvestio 12. juna da se materijal za korpus može baciti na Međe brdo (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša toga korpusa, poslati radiogram br. 46 sa 34 grupe i br. 47 sa 26 grupa).

Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 13. juna da na teritoriji Like postoje dva aerodroma, osposobljena za spuštanje aviona — jedan

na Krbavskom polju, a drugi kod sela Bjelog Polja, a takođe da i na Kordunu postoji aerodrom kod Vrginmosta. Istovremeno je izvestio da se u najkraćem vremenu mogu osposobiti aerodromi kod Topuskog, Kladuše i Gline, gde se već mogu spuštati padobrani i veći broj jedrilica, a osim toga, za padobrance podesni su tereni oko Plaškog i Korenice (sada: Titova Korenica) — tom V, knj. 28, dok. br. 106, radiogram br. 2355.

Štab 6. korpusa je izvestio 14. juna da se padobranci, materijal i mali avioni mogu spuštati na Papuku, kod sela Zvečeva (isti Arhiv, k. 119/7, f. br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 80/3145 od 14. juna 1944. godine).

Štab 2. korpusa je izvestio (radiogram nema datuma, ali je pisan pre 15. juna) da ima aerodrom kod Berana (sada: Ivangrad), a 21 juna je izvestio da je osposobljen i aerodrom kod sela Negobuđa (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 36/56: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 39 sa 103 grupe — bez datuma, i br. 2 sa 19 grupa od 21. juna 1944. godine).

Štab 3. korpusa izvestio je 17. juna (služeći se kartom engleskog izdanja) da se mesto nalazi u kvadrantu »koga čine uporednici 92 i 93 sa meridijanima 80 i 81, južno od k. 705. Zemljište ravno, dužine oko 700 m, širine 150—200 m. Pojedinačno mogu aterirati 3 aviona. Isto mjesto vrlo podesno za spuštanje padobranaca« (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 448). Na karti jugoslovenskog izdanja u preciziranom kvadrantu nema takvog mjesta, već se ono nalazi u kvadrantu koji čine uporednici 87 i 88 sa meridijanima 80 i 81, južno od kote 805 (livada oko 1200 m zapadno od s. Zagrade).

Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio je 16. juna, preko sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoja Neškovića, da se aerodrom nalazi u Rasini (Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/12: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 65).

BR. 108

NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 10. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE DA JEDINICE PREBACI NA LEVU OBALU JUŽNE MORAVE, UKOLIKO IM JE UGROŽEN OPSTANAK NA DESNOJ OBALI TE REKE, I NA PROSTORU PLAČKOVICA—OSOGOVO[1]

N° 53 10/6 predao[2]

Apostolskom[3]. Slušajte na ugovorenim talasima Brku[4] koji se nalazi na Kukavici. VI brigada[5], u slučaju nemogućnosti opstanka na desnoj obali Morave, neka pređe na levu. Prethodno treba da pokupi što više naoružanog i nenaoružanog ljudstva[6]. Na terenu ostaviti samo komandu područja.[7]

N° 54

Ako je nemoguć opstanak makedonskim jedinicama na terenu Plačkovice i Osogova, treba da pređu na levu obalu Morave sa VI brigadom. I one treba da povedu što više ljudstva.[8]

Tempo[9]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/10.

[2] Dopisano crvenom olovkom na margini iznad teksta.

U Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije tekst depeše je primljen u dva nastavka (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 2/3 i 2/4, radiogrami br. 53 (bez datuma) i br. 55 od 10. juna 1944. godine).

[3] Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije i ujedno komandant Operativnog štaba za sektor Kumanovo — Vranje.

[4] Živojin Nikolić Brka. On je tada bio komandant 2. srpske NO divizije i o toj diviziji je ovde reč.

[5] Ova brigada je već bila preimenovana u 8. srpsku NO brigadu.

[6] Reč je o onom ljudstvu koje je ostavljeno na prostoru Pčinja — Kozjak pred odlazak brigade za istočnu Makedoniju i na nenaoružano ljudstvo koje se nalazilo u rejonu Kozjaka (nekoliko stotina iz Trgovišta).

[7] Odnosi se na komandu vranjskog područja.

[8] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije je izvestio 12. juna da su povoljni uslovi za razvoj NOB-a u istočnoj Makedoniji i da je 3. makedonska NOU brigada zadržana na prostoru Osogovo — Plačkovica (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 15).

[9] Svetozar Vukmanović.

BR. 109

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 11. JUNA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU O IZRADI AMBLEMA I ODLIKOVANJA ZA NOV I POJ I OBAVEŠTENJE O PREMEŠTANJU VRHOVNOG ŠTABA NA OSTRVO VIS[1]

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Br. 1

Treba vratiti
posle 6 dana u ŠO JVM[2]

Šifrovani telegram br. 3

Iz Jugoslavije. Upućeno 11. 6. 44. u 01,48h Primljeno 11. 6. 44. u 02,30h. Prispelo u ŠO JVM 11. 6. 44. u 02,40h.

Najhitnije

General-lajtnantu Terziću

Izrađujte kokarde[3] bez emajla.[4]

Tekst na medaljama ispišite onako kako ste vi predložili[5]. Tekst dajte na srpskom, hrvatskom i slovenačkom jeziku, kao što je bilo predloženo[6]. Po svim ostalim pitanjima radite onako kako ste predložili u vašim depešama.

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br reg. 4/1.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

Na levoj margini pored teksta dopisano je mastilom na srpskohrvatskom jeziku: »Prevedeno na srp.hrv. jezik
Samardžić«.

[2] Skraćenica znači: Šifrantski odsek Jugoslovenske vojne misije.

[3] Odnosi se na crvenu petokraku zvezdu — amblem koji se nosio u NOV i POJ na kapama (titovkama).

[4] Ovo je odgovor maršala Tita u vezi s pitanjem koje je 21. maja postavilo rukovodstvo Vojne misije NOVJ u SSSR-u (dok. br. 65).

[5] Predlog je poslat 22. maja (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/7: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 6).

[6] Ovo se odnosi na Orden partizanske zvezde. On ima tri stepena.

Članak koji od vas traži redakcija »Rat i radnička klasa« nemojte pisati.[7]

Ja sam se sa štabom prebacio avionom na ostrvo KKP[8]. Putovali smo preko Barija, gde su nam Englezi dali 2 minolovca. Sve je ostalo u potpunoj tajnosti. Ovde se ostaje dok se ne pripreme baze na drugoj oslobođenoj teritoriji.

Javite preko radija Đilasu da iz Barija odmah dođe kod nas.[9]

Br. 1[10] Tito

Dešifrovano 11. 6. 44. u 03,10h
Dešifrovao. gar. poruč. Bezrukov.

[7] Članak je trebalo da napiše Milovan Đilas o maršalu Titu kao čoveku i vojniku (navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije, radiogram br. 6 od 22. maja 1944. godine).

[8] Šifrovana oznaka za ostrvo Vis.

[9] Milovan Đilas je iz Moskve (preko Teherana) došao u Bari 10. juna. Njemu je Terzić 11. juna preneo naređenje maršala Tita (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 3/7: Knjiga br. 6 poslatih depeša Vojne misije, radiogram br. 15-a).

[10] Ovo je polazni broj iz Šifrantskog odseka Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

BR. 110

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 11. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA PRATE PREGRUPISAVANJE I POKRETE NEMAČKIH SNAGA, DOSTAVE TAČNE PODATKE O POSTOJEĆOJ DISLOKACIJI NEMAČKIH I SATELITSKIH SNAGA I REDOVNO IZVEŠTAVAJU O DALJIM PROMENAMA[1]

11. 6. 44.

Za sve jedinice

Očevidno je da se radi o izvesnim pokretima i pregrupisavanju nemačkih snaga u Jugoslaviji i na jugoistoku Evrope. Dostaviti konkretne podatke o pokretu, pregrupisavanju i sadašnjoj dislokaciji [nemačkih i][2] satelitskih snaga[3]. O svim daljim promenama redovno izveštavati. Za tačnost ovih podataka lično mi odgovaraju štabovi. Imajte u vidu da ovi podaci utiču na naše operativne odluke i posvetiti im osobitu pažnju.

[Tito][4]

---

[1] Original prepisan juna 1944. za Knjigu depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 10/6.

Tekst radiograma je upućen svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. Oni su ga primili u vremenu od 11. do 14. juna. Pronađeni su samo neki od njih. Vidi: k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/7: Knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 102 grupe, primljen 11. juna od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab); k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 117 grupa od 12. juna (istovremeno se Štabu korpusa naređuje da tekst radiograma prenese i Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/5: Knjigu primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3125 od 13. juna (tome štabu se naređuje da tekst radiograma prenese Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, i on je po naređenju istoga dana postupio: k. 119/1, f. 2, br. reg. 7/4, radiogram br. 2348; k. 394, f. 2, br. reg. 21/16: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, drugi pasus radiograma br. 9 sa 77 grupa od 14. juna.

Naređenje je upućeno i Glavnom štabu NOV i PO Srbije. Njega je primio sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju Blagoje Nešković i njegovu sadržinu preneo Glavnom štabu NOV i PO Srbije (k. 184, f. 1, br. reg. 33/3: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram (bez broja) od 11. juna 1944. godine).

[2] U prepisu originala koji se ovde objavljuje nedostaju reči »nemački i«. One su dopisane i stavljene u četvrtastu zagradu, jer postoje u tekstovima svih pomenutih primljenih radiograma, što znači da su one postojale i u rukopisu maršala Tita.

[3] U vezi s ovim naređenjem, pronađeni su samo neki odgovori. Tako je Štab 2. korpusa izvestio 11. juna (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 36/54: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 33 sa 101 grupom); Štab 3. korpusa je izvestio serijom radiograma 11. i 12. juna (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 446—447); Štab 5. korpusa je takođe izvestio serijom radiograma 12. i 13. juna (isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/36—7/39: Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, radiogrami br. 39—44 od 12. juna i br. 50—57 od 13. juna 1944. godine); Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio je 16. juna (k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/7: Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, radigram br. 2362), a Glavni štab NOV i PO Srbije poslao je 19. juna izveštaj samo o bugarskim okupacionim snagama (k. 234, f. 1, br. reg. 19/13: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram № 76).

[4] Redakcija je dopisala Titov potpis i stavila ga u četvrtastu zagradu stoga što njegovog potpisa nema na prepisu izvršenom u Vrhovnom štabu za Knjigu poslatih depeša, ali on postoji na kraju teksta dostavljenog Štabu 5. korpusa NOVJ.

BR. 111

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JUNA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA DA ODMAH DOĐE U VRHOVNI ŠTAB , A PAVLE ILIĆ DA POĐE U TOPLICU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

4/30 ddd

Tempo neka odmah krene avionom do nas preko Barija[2]. Mi smo uredili za avion sa saveznicima.

Pavle Ilić može da ide u Toplicu.[3]

11. VI 1944.
Đud.[evina]

Preneseno T.[empu]
12. VI 1944.
9/37

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/15. Radiogram je upućen preko Štaba 2. korpusa jer Vrhovni štab tada nije imao direktnu radio-vezu sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije, kod koga se Svetozar Vukmanović Tempo nalazio od 11. maja 1944, već ju je održavao ili preko Štaba 2. korpusa ili preko sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoja Neškovića, a on se tada takođe nalazio u sedištu Štaba 2. korpusa NOVJ.

[2] Svetozar Vukmanović je pošao noću 16/17. juna sa pomoćnog aerodroma u Toplici za Bari, a odatle 17. juna prebacio se na Vis, gde je prispeo istog dana (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogrami br. 16 sa 31 grupom od 16. juna i br. 19 sa 11 grupa, bez datuma (verovatno od 17. juna).

[3] Pavle Ilić je još krajem februara 1944. imenovan za delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije (knj. 12, dok. br. 80).

BR. 112

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 11. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA PREDSTOJI VEĆA SAVEZNIČKA VAZDUHOPLOVNA PODRŠKA SNAGAMA NOVJ I NAREĐENJE ŠTA MORAJU PREDUZETI DA SE ONA OSTVARI[1]

11. 6. 44.

Za sve jedinice

Sav.[eznička] vazduhopl.[ovna] pomoć našim snagama od sada biće veća. Da bi se ovo ostvarilo naređujem da se sav.[eznič kim] vojnim misijama i specijalno odaslatim vazd.[uhoplovnim] oficirima stalno daju sledeći detaljni podaci:

1. Sva nepr. kretanja, koncentracije, namere neprijatelja, razna slagališta, aerodromi i aktivnost nepr. avijacije. 2) Gradovi i sela koja drže partizani, putevi koje koriste partizani i maksimalan broj naših transportnih vozila na tim putevima, granice slobodne teritorije, napredovanje naših i nepr. snaga. 3) Zahteve za bombardovanje trenutnih taktičkih ciljeva neka postavljaju sami štabovi. 4) VŠ će obezbediti bombardovanja u skladu većih operacija naših snaga, strateg.[ijska] bombardovanja, davati prvenstvo bombardovanjima na pojedinim sektorima itd.

[Tito][2]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 10/7. Tekst radiograma je u međuvremenu od 12. do 14. juna prenet svim operativnim štabovima s kojima je tada Vrhovni štab bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami br. 14 sa 145 grupa od 12. juna i br. 15 sa 77 grupa od 13. juna (Korpusu je naređeno da tekst radiograma prenese i Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine); k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/8: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogrami bez broja sa 131 grupom od 12. juna i sa 75 grupa od 14. juna, primljeni od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab); k. 394, f. 2, br. reg. 21/16: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 24 grupe od 13. juna i radiogram br. 9 sa 77 grupa od 14. juna (ovom korpusu je naređeno da tekst radiograma prenese glavnim štabovima NOV i PO Srbije i Makedonije); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogrami br. 3153, 3155 i 3156 — svi od 15. juna (tom štabu je naređeno da tekst radiograma prenese Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, što je on i učinio takođe 15. juna — k. 119/1, f. 2, br. reg. 7/5, radiogram br. 2377).

[2] Tekst radiograma primljenog u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske završava se potpisom: **Tito**. Stoga je Redakcija ovde potpis dopisala i stavila ga u četvrtastu zagradu.

BR. 113

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD JUNA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 16. VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE KAO I NJENOM ŠTABU S KOMANDANTOM DANILOM LEKIĆEM NA ČELU ZA USPEŠNE BORBE NA PLANINI MAJEVICI[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 16. VOJVOĐANSKE DIVIZIJE]

Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima 26-te[2] vojvođanske divizije, koja je u bojevima na sektoru Majevice prilikom zauzeća Lopara pokazala izvanrednu požrtvovanost i junaštvo u borbi protiv okupatora.[3]

Izražavam takođe zahvalnost štabu ove divizije na čelu sa komandantom general-majorom Danilom Lekićem, koji je u ovom boju, kao i prilikom ranijih borbi, pokazao odlične rezultate u rukvođenju ovom slavnom divizijom.

[11.] jun 1944.

Vrhovni komandant
Narodnooslobodilačke vojske i
Partizanskih odreda Jugoslavije
maršal Tito

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 188 od 13. juna 1944., mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 903. Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 11. juna 1944. godine (vidi drugi deo 1. primedbe uz dok. br. 14).

[2] U tekstu emisije pogrešno je napisana brojna oznaka divizije: umesto 26-te, treba da piše 16-te.

[3] Šesnaesta vojvođanska NOU divizija prebacila se preko ceste Tuzla—Zvornik i izbila na planinu Majevicu 7. juna 1944, a borbe na pravcu Lopare—Brezovača vodila je 9. i 10. juna (tom IV, knj. 26, dok. br. 30 i 119).

BR. 114

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA REDOVNO DOSTAVLJAJU PODATKE O SARADNJI ČETNIKA SA OKUPATORIMA I O NJIHOVIM ZVERSTVIMA, KAO I O DRUGIM VESTIMA PODESNIM ZA PROPAGANDU U INOSTRANSTVU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

5/40

Šaljite nam redovno vesti o zverstvima neprijatelja i o saradnji četnika sa okupatorom kao i sve političke, privredne i kulturne vesti za našu propagandu u inostranstvu.

11. VI 1944.
Đuđ.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/15.
Radiograme istovetne sadržine primili su i svi ostali operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. O tome: isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/5: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3096 od 11. juna 1944; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 12 sa 41 grupom od 12. juna 1944; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/32: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 3 sa 43 grupe od 14. juna u 14 časova.
Objavljuje se tekst radiograma primljenog u Štabu 2. korpusa NOVJ jer je najpotpuniji.

BR. 115

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JUNA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA VOJNE I PARTIJSKO-POLITIČKE RUKOVODIOCE IZ 2. DALMATINSKE NOU BRIGADE KOJI SU PRERASLI SVOJE TADAŠNJE POLOŽAJE I FUNKCIJE UPUTI OBLASNOM KOMITETU KPH ZA DALMACIJU[1]

[Od V.Š. — 2. korpusu]

6/36

Drugove iz Druge dalmatinske [NOU brigade] pošaljite[2], čim to bude moguće, u Dalmaciju na raspolaganje Oblasnom komitetu. Možda će se to moći učiniti i avionima.[3]

13. VI 1944.
Đuđ.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, k. 394, f. 2, br. reg. 21/15.

[2] Reč je o vojnim, političkim i partijskim rukovodiocima koji su kroz dotadašnju borbu i ideološko-političko uzdizanje bili dorasli za znatno veće položaje i funkcije od onih na kojima su se tada nalazili.

[3] Štab 2. korpusa NOVJ poslao je 18. juna 1944. u vezi s ovim naređenjem radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ, izveštavajući ga da mu iz 2. dalmatinske NOU brigade stavlja na raspolaganje 51 rukovodioca za vojničke i političke funkcije. Istovremeno je izvestio da će oni biti prikupljeni na pomoćnom aerodromu Negobuđe i čim pristignu o tome će poslati obaveštenje Vrhovnom štabu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/58: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 60 sa 99 grupa od 18. juna 1944. godine).

BR. 116

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-U VELIMIRA TERZIĆA OD 13. JUNA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O NEDOSTACIMA U VEZI S PRIJEMOM MATERIJALA KOJI SE UPUĆUJE IZ SSSR-a[1]

Hitan telegram

[Telegram] br. 16

Maršalu Titu

1). Postupiću u svemu po Vašem naređenju za kokarde i ordene.[2]

2). Neophodno je poboljšati organizaciju prihvata materijala na određenim punktovima.

Dosadašnja organizacija bila je dosta slaba. Tako, naprimer, meteorološki izveštaji stižu sa velikim zakašnjenjem i kao takvi su nekorisni; signali na punktovima su nestalni, često nevidljivi; ugovorena slova daju se latinicom, umesto ćirilicom. Sve to čini osobite teškoće pilotima. Usled ovakvih nedostataka, nedavno su se morali vratiti nazad 36 aviona sa materijalom koji su nosili za Sloveniju. Dešava se često da piloti po nekoliko časova lete nad zakazanim mestima za bacanje materijila, a signala nema.

Neophodno je skrenuti pažnju našim rukovodiocima da se ovi nedostaci na punktovima otklone.

3). Od 1. maja do danas prebačeno je u našu zemlju 123 tone raznog materijala. U tom periodu izgubljeno je pet aviona.

4). Ovi ljudi čine krajnje napore da nam pomognu.

Poslednjom pošiljkom od 23 tone Slovenija je dobila veliku pomoć u oružju.

5). Sada ima svega dva punkta za spuštanje materijala i to oba u Crnoj Gori. Sa ostalim punktovima nema veze.

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/15.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s tim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Vidi dok. br. 109.

6). Molim hitno javite punktove za spuštanje materijala u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni, Srbiji i Makedoniji, a takođe i na kojim punktovima će biti stari signali i ostali uslovi.

7). U cilju što bolje organizacije prihvata materijala, ja sam zamolio ovde, da na svim punktovima budu sovjetski oficiri sa radio-stanicama koji bi imali neposrednu vezu sa glavnim bazama ovde.

8). Priprema se velika pošiljka za punktove u Crnoj Gori. Sada će se još više ubrzati slanje materijala.

13. VI 44.

general-lajtnant
(Terzić)

Polaz.[ni] br. 28—29
13. 6. 44. ...[3]

general
Terzić

[3] Potpis je nečitak.

BR. 117

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA ČETNIČKOG KOMANDANTA RADOSLAVA ĐURIĆA I OSTALE KOJI SU DOBROVOLJNO SA NJIM NAPUSTILI ČETNIKE PRIMI U NOVJ I PREMA NJIHOVOJ LIČNOJ SPOSOBNOSTI POSTAVI NA ODGOVARAJUĆE POLOŽAJE[1]

[Od V.Š.]

7/32

Majora Đurića i ostale njegove primite u našu vojsku i dati im odgovarajuće položaje[2]. Javite nam koliko je sa njima prešlo boraca.[3]

13. VI 1944.
Đuđ.[evina]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/15.

[2] Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Neškovć, koji je, zajedno s delegatom Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavlom Ilićem i političkim komesarom Glavnog štaba NOV i PO Srbije, krajem maja 1944. prispeo u sedište Štaba 2. korpusa NOVJ (selo Đuđevina) poslao je Vrhovnom štabu NOV i POJ, preko radio-stanice 2. korpusa NOVJ, sledeći radiogram:

»I. Uspostavili smo čvrstu vezu sa Jablanicom« (kodirani naziv za Glavni štab NOV i PO Srbije — primedba redaktora). »Formirali [su] na prostoriji Kopaonik, Jastrebac, Radan, Vlajna, Crna Trava, Kozjak i Svrljiške planine četiri divizije.

II. Javljaju nam iz Jablanice da su naši očistili Oruglicu, Gornju Jablanicu i Kosanicu — četnička uporišta — od Dražinovaca. Prišao nam major Đurić sa više oficira. Tempo i Pera [Stambolić] traže hitno da drug Tito odgovori da li ih prima u naše redove.

III. Đurić [je] bio đeneralštabni kapetan, komandant opsade Kraljeva u vreme naše saradnje sa Dražom. U 1943. god. Draža ga proizveo u majora i postavio za komandanta svog Isturenog dela štaba za Jug Vrhovne komande. Avgusta 1943. vodio žestoke borbe protiv nas u Jablanici i potučen. Nije vršio klanja. Oktobra 1943. poslao svoja dva komandanta da pregovaraju sa nama. Ja sam im postavio kao uslov da priđu potpuno nama i oni mi obećali, posle čega se nisu tukli protiv nas. Mislim da ih treba primiti i ostaviti pri G.Š.S.

Mihailo«. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/55, radiogrami br. 30 sa 42. grupe, br. 31 sa 61 grupom i br. 32 sa 130 grupa od 10. juna 1944. godine).

[3] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije Petar Stambolić je 16. juna poslao izveštaj maršalu Titu da Radoslav Đurić nije doveo nikakve vojnike, ali je održao nekoliko zborova na slobodnoj teritoriji (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 19/12: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 68).

BR. 118

POHVALA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD JUNA 1944. BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 3. DALMATINSKE NOU BRIGADE ZA USPEŠNE BORBE PROTIV NADMOĆNIJIH NEMAČKIH SNAGA NA SEKTORU BOSANSKO GRAHOVO—TIČEVO[1]

[BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU 1. BRIGADE 9. DIVIZIJE]

Izražavam svoju zahvalnost i prizanje borcima, podoficirima, oficirima i političkim komesarima Prve brigade Devete divizije, koja je u boju na odseku fronta Bosansko Grahovo—Tičevo protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga pokazala izvanrednu hrabrost i požrtvovanost i odlično izvršila svoju zadaću.[2]

[13.] jun 1944.

Vrhovni komandant
NOV i POJ
maršal Tito

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Moskvi, a njegov snimak u Arhivu CK SKJ, fond Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, emisija br. 190 od 15. juna 1944, mikrofilm br. 17, traka 45, snimak 925.

Maršal Tito je pohvalu verovatno uputio 13. juna 1944. (vidi drugi deo 1. primedbe uz dok. br. 14).

[2] O borbenim dejstvima 1. NOU brigade (odnosno 3. damlatinske NOU brigade) 9. NO divizije na pravcu Bosansko Grahovo—Tičevo vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 152 i 156; knj. 26, dok. br. 61 i 111; tom V, knj. 28, dok. br. 41, 42 i 52; tom XII, knj. 4, dok. br. 63, 64, 66, 81 i 82.

BR. 119

OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE PAVLA ILIĆA OD 13. JUNA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BILANSU TROMESEČNE AKTIVNOSTI 2, 3. I 4. JUŽNOMORAVSKE NO BRIGADE[1]

Predano dana 13 VI 1944. g.

Čas.	Odelj.	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
17h	VK[2]		33.	Dobili smo izveštaje o akcijama južno-moravskih brigada u Srbiji, koje vam prenosimo u vidu bilansa, pošto su zastareli.	
			91.	U toku februara, marta i aprila Druga, Treća i Četvrta juž-mor. brig.[3] u borbama na teritoriji Jablinice, Toplice i Vlasine ubile su 230 okupat. vojnika i 418 izdajnika, ranile oko 800, zarobile 257. Zaplenjeno: dva topa, jedna pr. kolsk. puška, sedam mitraljeza, 11 puškomit., 250 pušaka i 2 mašinke. Uništena 3 aviona i 12 kamiona.	
			93.	13. aprila u s. Lomnica kod Kruševca Druga i Treća brigada sa Rasinskim odredom dočekali su 600 Nemaca — avijatičara.[4] Posle desetočasovne borbe Nemci proterani i gonjeni do na 1 km od Kruševca. Na polju boja nađeno 100 nem. leševa, a mnogi su se udavili u reci Rasini; ranjeno 160. Zaplenjeno 3 mitr., 3 šarca, 70 pušaka, 4 mašinke i 7 revolvera. **Pavle,**[5]	

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 37/26.

[2] Skraćenica za Vrhovnu komandu, tj. za Vrhovni štab NOV i POJ.

[3] Druga južnomoravska NO brigada je formirana 21. novembra 1943, 3. je formirana 13. januara 1944, a 4. — 16. januara 1944. godine.

BR. 120

SAGLASNOST VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JUNA 1944. SA ZAJEDNIČKIM PREDLOGOM ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ, PARTIJSKO-POLITIČKIH PREDSTAVNIKA RUKOVODEĆIH FORUMA SRBIJE I DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O PRAVCU PRODORA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA U SRBIJU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

11/57

Osigurajte Negobuđe[2]. Vaš predlog za operacije u određenom pravcu podudara se sa našim gledištem[3]. Treba najpre nagomilati dovoljno materijala i snabdeti jedinice. Materijal su obećali svi saveznici. Na taj sektor će doći i Koča.[4]

14. VI 1944.
Đuđ.[evina]

---

[4] Ti avijatičari su bili iz 500. lovačkog padobranskog bataljona. Potpunije o toj borbi vidi tom I, knj. 20, dok. br. 139.

[5] Pavle Ilić Veljko, delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije. On se tada nalazio u sedištu Štaba 2. korpusa NOVJ, pripremajući se da po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ pođe za Glavni štab NOV i PO Srbije, koji se tada nalazio u Toplici (dok. br. 111).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/16.

[2] Štab 2. korpusa je 7, 8. i 9. juna radiogramima slao obaveštenja Vrhovnom štabu NOV i POJ da jedna motorizovana nemačka kolona nadire komunikacijom od Pljevalja na jug u pravcu Žabljaka i da je kod sela Đurđevića Tare delom snaga prešla na levu obalu reke Tare, ugrožavajući aerodrom Negobuđe. U vezi s tim, Štab korpusa je javio Vrhovnom štabu da se privremeno obustavi dotur ratnog materijala preko toga aerodroma.

Ta nemačka motorizovana kolona, ojačana tenkovima, bila je iz sastava 181. pešadijske divizije. Polazeći iz Pljevalja, ona je 5. juna odbacila 4. krajišku NOU brigadu 5. krajiške NOU divizije i prodirući komunikacijom na jug 6. juna izbila na desnu obalu reke Tare u rejonu sela Đurđevića Tare. Sa leve obale Tare suprotstavilo im se oko 50 boraca iz sastava komande Prvog područja Korpusne vojne oblasti 2. korpusa. No, to su bile nedovoljne snage da noću 7/8. juna spreče Nemcima forsiranje Tare i prebacivanje na njenu levu obalu kod Đurđevića Tare oko jedne motorizovane čete ojačane tenkovima. Te nemačke snage su izbile na Negobuđu i manjim delovima produžile ka Žabljaku. Tom prilikom su Nemci na zverski način ubili 30 lica (dece i staraca), internirali 12 lica i opljačkali i spalili 22 sela. Međutim toga dana, po naređenju Štaba 2. korpusa, 16. muslimanska NOU brigada 17. istočnobosanske NOU divizije s položaja Pometenik—Krauljevac izvršila je pritisak u desni bok nemačke kolone duž komunikacije na levoj obali reke Tare, a ostale jedinice 17. NOU divizije napale su na nemačku kolonu na delu komunikacije Vlahovići—Odžak, dok je 4. krajiška NOU brigada

napadala nemačku kolonu na sektoru Kosanica—Otilović—Vijenac. Još oštriji napadi jedinica 17. istočnobosanske NOU divizije i 5. krajiške NOU divizije usledili su od noći 7/8. juna tokom naredna dva dana na snage i sredstva nemačke motorizovane kolone duž komunikacije Pljevlja—reka Tara. To je prinudilo nemačke snage da se 9. juna povrate od Negobuđe na desnu obalu Tare, a narednog dana da se, uz prihvat sopstvenih pojačanja i uz angažovanje četničkih jedinica, povuku u Pljevlja, pretrpevši osetne gubitke. Potpunije o tome: tom III, knj. 7, dok. br. 270, 273, 274, 276, 277, 284 i 286; knj. 10, dok. br. 144; tom IV knj. 26, dok. br. 62; Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2; br. reg. 36/52, 36/53 i 36/55: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 12 sa 54 grupe od 7. juna, br. 22 sa 86 grupa od 8. juna, br. 23 sa 101 grupom od 9. juna i br. 29 sa 125 grupa od 10. juna 1944. godine.

[3] Posle prihvata Udarne grupe divizija NOVJ (2. proleterske i 5. krajiške udarne) od jedinica 3. NOU divizije na sektoru Brodarevo—s. Stranjani—Jadovnik, u Štab 2. korpusa NOVJ, koji se tada nalazio u selu Đuđevini kod Moračkog Manastira, krajem maja 1944. prispeli su sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković Mihailo, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo Marković Moma, delegat Vrhovnog štaba NOV I POJ pri Udarnoj grupi divizija NOVJ Pavle Ilić Veljko i član PK KPJ za Srbiju Ljubinka Milosavljević. Štab 2. korpusa je zajedno s njima razmotrio situaciju u Srbiji i nakon toga poslao 5. juna 1944. sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Poslije zajedničkog razgovora sa drugovima koji su došli iz Srbije predlažemo:

Prvo. Za ponovni prodor u Srbiju potrebno je pet divizija.

Drugo. Plan prodora: ovladati pešterskim platoom, Golijom i Zlatiborom sa ciljem da se izbaci iz stroja ibarska i višegradska pruga i stvori oslonac za brzo prodiranje jačih snaga u Srbiju u cilju povezivanja sa svim srbijanskim snagama.

Snage koje prodiru u Srbiju moraju imati oslonac na Sandžak i Crnu Goru.

Treće. Za uspješno izvršenje ovoga zadatka potrebno je dobro snabdjeti municijom, eksplozivom i opremom jedinice koje idu na taj zadatak i osigurati njihovo stalno snabdijevanje.

Četvrto. Formirati jedinstvenu komandu nad svim snagama Sandžaka, Hercegovine, Crne Gore i snagama koje prodiru u Srbiju, do prodora naših snaga u Srbiju.

Peto. Preduzeti kod saveznika sve mjere za hitnu evakuaciju najmanje 400 teških ranjenika, pošto naše bolnice broje oko 2.000 ranjenika.

Šesto. Prilikom izvođenja ovih operacija potrebno je sadejstvo: Tempa, na liniji Skoplje — [Kosovska] Mitrovica; Topličana, na pruzi Vranje—Niš; Albanaca, s jednom divizijom u pravcu Sjeverne Albanije i Metohije; Sremaca i Koste [Nađa], demonstracijama na Drini i Savi.

Peko [Dapčević],
Mitar [Bakić],
Veljko [Pavle Ilić]«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/51, radiogrami br. 2 sa 114 grupa, br. 3 sa 85 grupa i br. 4 sa 105 grupa).

[4] Koča Popović. Njegovo ime je navedeno u prenosnom smislu: da se označi 1. proleterski korpus NOVJ. Inače, Koča Popović se tada nalazio u sedištu Vrhovnog štaba NOV i POJ na Visu, gde ga je Vrhovni štab pozvao da bi mu dao direktive u vezi s predstojećim prodorom jačih snaga NOVJ u Srbiju. Ubrzo posle ovoga on je postavljen za komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije (dok. br. 160).

BR. 121

NAREDBA KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 14. JUNA 1944. O PREIMENOVANJU I PRETPOTČINJAVANJU BAZE NOVJ U MONOPOLIJU, O NOŠENJU LETNJE UNIFORME S PROPISNIM OZNAKAMA STAREŠINSKOG ČINA[1]

ZASTUPSTVO NAC. KOM. JUGOSLAVIJE
I KOMANDA BAZE NOVJ U ITALIJI
Broj 611
14. juna 1944.

NAREDBA br. 13

KOMANDANTA BAZE N.O.V.J. U ITALIJI

1. Dosadašnji nazivi Baze Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u Monopoli-u i njoj potčinjenih ustanova mijenjaju se od dana izlaska ove naredbe u slijedećem:

a. Baza N.O.V. Jugoslavije, Monopoli zvati će se:

»BAZA MORNARICE NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE U ITALIJI«

b. Nautički pododsjeci zvat će se: »**Lučko zastupništvo**«;

c. Tehnički pododsjeci zvat će se: »**Tehnička sekcija**;

2. Baza Mornarice N.O.V.J. u Italiji neposredno se podčinjava **Komandi Baze** N.O.V.J. u Italiji — Bari.

Prema gornjem, komandant i komesar [Baze] Mornarice N.O.V.J.[2] su dužni najmanje jedanput sedmično doći na referat komandantu Baze N.O.V.J. u Italiji — u Bariu i pored podnošenja pismenog izvještaja, a prema ranije izdatim naređenjima.

Od strane Baze Mornarice N.O.V.J. određen je pri III odsjeku Baze N.O.V.J. u Italiji u Bari-u oficir za vezu, kao organ Baze Mornarice N.O.V.J. koji je za svoj rad odgovoran Bazi Mornarice N.O.V.J.

Dužnost ovog oficira je da po naređenju Baze Mornarice N.O.V.J. svršava poslove u Bari-u ili da radi na onim pitanjima pomorskog karaktera koja se pojave u poslovanju III odsjeka,

---

[1] Prepis originala, izvršen u Štabu Baze Mornarice NOVJ u Italiji juna 1944 (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2092, f. 5, br. reg. 12/2.

[2] Komandant Baze Mornarice NOVJ u Italiji tada je bio Janez Tomšič, a politički komesar Luka Dančević.

a traže hitno riješenje. U svemu se ravna prema direktivama dobivenim od strane Štaba Baze Mornarice N.O.V.J. u Italiji.

3. Od 15. juna t.g. svi oficiri, podoficiri i borci N.O.V.J. u Italiji imaju pravo nositi ljetnu uniformu bez koporana.

Zabranjuje se nošenje kratkih hlaća osim u ovim slučajevima:

a. Jedinica na vježbi za vrijeme vježbanja.
b. Radnici radnih četa na radu.
c. Posada broda na brodu.
d. Radnici brodogradilišta i radionica na radu.

4. Oficiri i podoficiri nositi će oznake čina na lijevoj strani ispod poklopca džepa košulje.

Oznaku čina izraditi na tvrdoj materiji oblika prema priloženim skicama[3]. Širina širita 1 cm., razmak širita 0,2 cm., zvijezda prečnika 1 cm., razmak od širita do zvijezde 0,4 cm., a od zvijezde do oboda 0,5 cm.

5. Građani koji nisu uposleni u kojoj od institucija N.O.V.J. ili nisu u logoru izbjeglica nemaju pravo nositi partizanke ili titovke sa petokrakom crvenom zvijezdom.

6. Znaci predviđeni tačkom 4. dobivati će se u I odsjeku ovog Zastupstva.

7. Raspored kola:

KOMANDANT BAZE	Fiat 1500,	šofer Rubeša Milovan
III odsjek	Lancia Aprilia,	„ Tomšić Janko
	Fiat 1100,	„ Jokić Josip
Sanit. misija	Lancia Augusta,	„ Dugina Elio
„ „	Fiat 1100,	„ Zgaga Stanko
BAZA N.O.V.J.	Alfa Romeo,	„ Žigon Albin
„ „	Fiat 1500,	„ Butković Nikola
„ „	Fiat 1500,	„ Zerjal Boris
„ „	Fiat 1100,	„ Olujić Stevo
Vila Carbonara	Balilla,	„ Godina Elio
Rezerva	Fiat 1100,	„

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant:
M. Popović[4], s.r.
pukovnik

[3] Jedan primerak te skice činova i položajnih znakova NOVJ nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2092, f. 5, br. reg. 12/3.

[4] Milentije Popović.

Vrhovnom štabu na uvid:

Dostavljeno na uvid i postupak:

I odsjek
Sanitetska misija
III odsjek
IV odsjek
V odsjek
VI odsjek
VII odsjek
Komandi logora Gravina
Komandi Auto-čete
Slagalište oružja i spreme

Prihvatnim stanicama Baze Mornarice N.O.V.J.[5]

Broj: 80 — 18. juna 1944. — III A,B,C, Intendantura, Monopoli,
na znanje,

a.a.[6]

[5] Tekst koji dalje sledi dopisan je na pisaćoj mašini u Štabu Baze Mornarice NOVJ u Italiji.

[6] Oznaka da je naređenje stavljeno u akta dopisana je olovkom.

BR. 122

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. JUNA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA IZVESTI GDE SE MOŽE SPUSTITI AVION S KOMANDANTOM KORPUSA I GDE SE NALAZI 6. LIČKA PROLETERSKA DIVIZIJA »NIKOLA TESLA«[1]

[Za] 1. korpus

Koča bio kod nas[2]. Sada čeka u Bariju. Javite gde da se spusti sa avionom[3]. Gde je sada vaša 6. divizija?[4] Da li dobivate materijal.

15. 6. 44.

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 10/7.

[2] Koča Popović se prebacio avionom za Bari verovatno noću 9/10. juna i odatle pošao na ostrvo Vis u sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ. Sa Visa se vratio u Bari 14. juna i tu ostao čitavu nedelju dana, očekujući da se avionom vrati u Štab 1. proleterskog korpusa. U vezi s tim, komandant Baze NOVJ u Italiji Milentije Popović poslao je 21. juna izveštaj Vrhovnom štabu u kome javlja da ni Koča Popović ni kurir s poštom za Sretena Žujovića i 1. proleterski korpus nisu pošli iz Barija.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/31: Knjiga depeša štaba Baze NOVJ, radiogram br. 25, od 21. juna 1944.)

Ni kasnije Koča Popović nije se vratio u Štab 1. proleterskog korpusa, već je postavljen za komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije i tamo je pošao noću 10/11. jula 1944. godine.

[3] Nije pronađena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ za period od 7. do 30. juna 1944. u kojoj su se nalazili radiogrami upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ iz tog perioda, niti, pak, radiogrami koje je Vrhovni štab primio u tom periodu od Štaba 1. proleterskog korpusa. Stoga nije poznat odgovor Štaba 1. proleterskog korpusa u vezi s ovim pitanjem. Međutim, iz druge izvorne građe se vidi da je sredinom juna 1. proleterska divizija bila u pokretu ka gornjem toku reke Vrbasa, a 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« užurbano radila na uređenju položaja, nekoliko dana ranije posednutih, na prostoru od Glamočkog polja do s. Mliništa. Na područjima koja su tada kontrolisale jedinice 1. proletrskog korpusa NOVJ nije bilo pomoćnih aerodroma podesnih za bezbedno sletanje aviona. Potpunije o tome: tom IV, knj. 26, dok. br. 54, 72 i 103; knj. 27, dok. br. 29 i 32; Arhiv VII, ANOR-a, k. 729/A, f. 2, br. reg. 16: izveštaj Štaba 13. proleterske brigade »Rade Končar« od 14. juna 1944. Štabu 1. proleterske divizije i k. 797, f. 2, br. reg. 14: Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[4] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nalazila se 15. juna u ovakvom rasporedu: Štab divizije sa prištapskim delovima u s. Čoslije; 1. lička proleterska brigada na prostoru s. Vaganj, s. Oblaj, s. Popovići; 2. lička proleterska brigada na prostoru između Glamoča i s Korićna; 3. lička proleterska brigada na prostoru s. Pribelja, s. Mliništa (tom IV, knj. 26, dok. br. 56 i Arhiv VII pomenutog Operacijskog dnevnika 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«).

BR. 123

SAGLASNOST DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 15. JUNA 1944. S PLANOM GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE O ANGAŽOVANJU JEDINICA U ISTOČNOJ MAKEDONIJI I PREPORUKA DA SE ZBOG NEPRIJATELJEVE OFANZIVE U JABLANICI GLAVNI ŠTAB NOV I PO MAKEDONIJE I DELEGATI ZA SOBRANJE KREĆU SA 22. SRPSKOM NO DIVIZIJOM[1]

predato[2]

N° 63 15/6

Apostolskom[3]

Vaš plan dobar[4]. Samo u Jablanici [je] otpočela bugarska ofanziva.[5]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/12.

[2] Dopisano crvenom olovkom na margini iznad teksta.

U Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije tekst depeše je primljen i ima isti broj kao i poslati radiogram, ali je bez datuma (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 2/4).

[3] Mihailo Apostolski, komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[4] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailo Apostolski poslao je 12. juna 1944. sledeći izveštaj:

»Za Tempa

Dobar Kumanovski [NOP] odred već postoji.

Štipsko-strumički [NOP] odred počeo [je] da radi sa dobrim rukovodstvom.

III makedonska [NOU] brig. ostala je na Osogovu—Plačkovici, jer je teren razrađen.

Jedan od [našeg] rukovodstva sa [radio-] stanicom ostaće na vranjskom području, a 2 sa Dončom (Trajče Gruevski, član Drugog oblasnog komiteta KP Makedonije — prim. redaktora), Sobranjem i Agitpropom [CK KP Makedonije] krenuće za Jablanicu, gde bi se održalo Sobranje. Šta misliš ti o ovome«?

(navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 15 od 12. juna 1944. godine).

[5] Okupatorsko-kvislinška ofanziva nije tada otpočela, ali su izvedene pripreme za nju. To je uočio Glavni štab NOV i PO Srbije, pa je

Vi se prvo povežite sa štabom II srpske divizije[6] na Kukavici i sa njima se krećite. Kod njih sam ostavio pismo za vas[7]. Glavni štab Srbije je na Jastrepcu. Mi odlazimo kod Tita[8]. Vratićemo se brzo.[9]

Tempo[10]

---

pojedinačne upade nemačkih, bugarskih i četničkih snaga na slobodnu teritoriju Toplice, Rasine, Jablanice i Crne Trave procenio kao neprijateljevo izviđanje snaga NOVJ pred svojom ofanzivom (tom I, knj. 9, dok. br. 3, 4 i 7).

[6] Divizija je od 11. juna 1944. imala naziv: 22. srpska NO divizija.

[7] To je direktiva koju je Svetozar Vukmanović Tempo 4. juna 1944. uputio Glavnom štabu NOV i PO Makedonije i Štabu 2. srpske NO divizije o reorganizaciji jedinica na prostoru Vranje—Kumanovo i o njihovim daljim zadacima. Objavljena je u tomu VII, knj. 3, kao dok. br. 66.

[8] Svetozar Vukmanović se tada nalazio u sedištu Glavnog štaba NOV i PO Srbije, očekujući dolazak aviona da bi se prebacio za Bari i dalje za Vis, gde se nalazilo sedište Vrhovnog štaba i CK KPJ. Zajedno sa Vukmanovićem su bili Metodije Andonov Čento, Mane Čučkov i Kiril Petrušev, koji su išli za NKOJ (koji se takođe nalazio na Visu) radi dogovora o predstojećem sazivanju zasedanja Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije.

[9] Vratili su se noću 10/11. jula 1944. u sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije (tom I, knj. 9, dok. br. 178, str. 406; Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/29: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 28).

[10] Svetozar Vukmanović Tempo.

BR. 124

SPORAZUM IZMEĐU NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE I PREDSEDNIKA KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE U IZBEGLIŠTVU POTPISAN NA OSTRVU VISU 16. JUNA 1944. GODINE[1]

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i Pretsednik Kraljevske jugoslovenske vlade[2] sporazumeli su se u ovome:[3]

1. Kraljevska jugoslovenska vlada morala bi biti sastavljena od narodnih demokratskih elemenata koji se nisu kompro-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 4, br. reg. 6.

U istom Arhivu nalaze se dva istovetna prepisa, u kojima je omaškom izostavljen deo teksta iz 2. tačke Sporazuma (k. 1977, f. 4, br. reg. 2/1). Sličan prepis, sa istovetnom omaškom, nalazi se u Arhivu CK SKJ (fond NKOJ, br. 1944/32).

Tekst sporazuma je Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito 28. juna 1944. radiogramom uputio šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću i ambasadoru Stanoju Simiću, naglasivši im da se Sporazum ni u kom slučaju ne može objaviti pre nego što Šubašić obrazuje svoju vladu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/4—7: četvrta Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogrami br. 10—13).

[2] Predsednik kraljevske jugoslovenske vlade dr Ivan Šubašić došao je na Vis 14. juna. S njim je došao i Ralf Stivenson (Ralph Stevenson), britanski ambasador kod kralja Petra II Karađorđevića.

[3] Neposredno pre sastanka s dr Ivanom Šubašićem, maršal Tito je 15 juna sazvao sednicu NKOJ-a. Njoj su, pored maršala Tita, prisustvovali svi članovi NKOJ-a i Predsedništva AVNOJ-a koji su se zatekli na Visu. Bilo ih je deset: Edvard Kardelj, dr Josip Smodlaka, Ivan Milutinović, dr Vladimir Bakarić, Edvard Kocbek, Vlado Zečević, inž. Dušan Sernec, Vladislav Ribnikar, Aleksandar Ranković i Milovan Đilas. Sednicom je rukovodio predsednik NKOJ-a maršal Tito. On je pročitao radiogram koji mu je uputio predsednik vlade Velike Britanije Vinston Čerčil, u kome je Čerčil naglašavao da mu upućuje Stivensona u pratnji dr Ivana Šubašića radi postizanja sporazuma sa kraljem Petrom II. Na sednici je odlučeno da se pregovor vodi samo sa dr Ivanom Šubašićem, s tim da se ni u čemu ne odstupa od odluka Drugog zasedanja AVNOJ-a i da se ne zaključuju nikakvi ugovori s jugoslovenskom kraljevskom vladom, već samo sporazum koji će biti u interesu NOP-a.

Istog dana održan je sastanak s dr Ivanom Šubašićem. Prisustvovali su svi učesnici sednice NKOJ-a. Na njemu je odbačen tekst sporazuma koji je predložio Šubašić, a takođe i njegovo obrazloženje toga teksta. Stavove NKOJ-a izneo je dr Josip Smodlaka, a Edvard Kardelj je izneo ubedljive razloge zbog kojih su Šubašićevi osnovni predlozi neprihvatljivi za NKOJ. Pritešnjen realnošću, Šubašić je, nakon nebitnih svojih primedbi, pokazao spremnost da prihvati stavove NKOJ-a. Tada je NKOJ ovlastio dr Josipa Smodlaku, Edvarda Kardelja i Vladislava Ribnikara da zajedno s maršalom Titom pismeno oforme predlog sporazuma. Tekst je uručen Šubašiću. Na sastanku, održanom 16. juna, s neznatnim njegovim dopunama, konačno je usvojen tekst koji se u ovoj knjizi objavljuje.

mitovali u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Glavna dužnost te vlade bila bi organizovanje pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci, kao i svima onima koji će se u buduće jednakom odlučnošću boriti protiv zajedničkog neprijatelja naše domovine, no s time da se sve snage ujedine u jedan narodni front. Jednaka dužnost te vlade je staranje za prehranu stanovništva Jugoslavije i dovođenje u sklad rada pretstavništava u inostranstvu i rada u međusavezničkim komisijama sa zaštitom naših narodnih prava, s potrebama naroda i s narodnooslobodilačkom borbom u zemlji.

2. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i Kraljevska vlada g. dr Šubašića odrediće organe koji će koordinirati saradnju u borbi protiv neprijatelja, u radu za obnovu zemlje i u vođenju spoljne politike, te olakšati stvaranje što skorijeg jedinstvenog pretstavništva države.

3. Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije smatra da u ovom trenutku nije potrebno isticati i zaoštravati pitanje kralja i monarhije, jer ono danas ne pretstavlja smetnju za saradnju između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vlade g. dr Šubašića, pošto je sa obe strane prihvaćeno da će konačno rešenje državnog uređenja doneti narod posle oslobođenja cele zemlje.

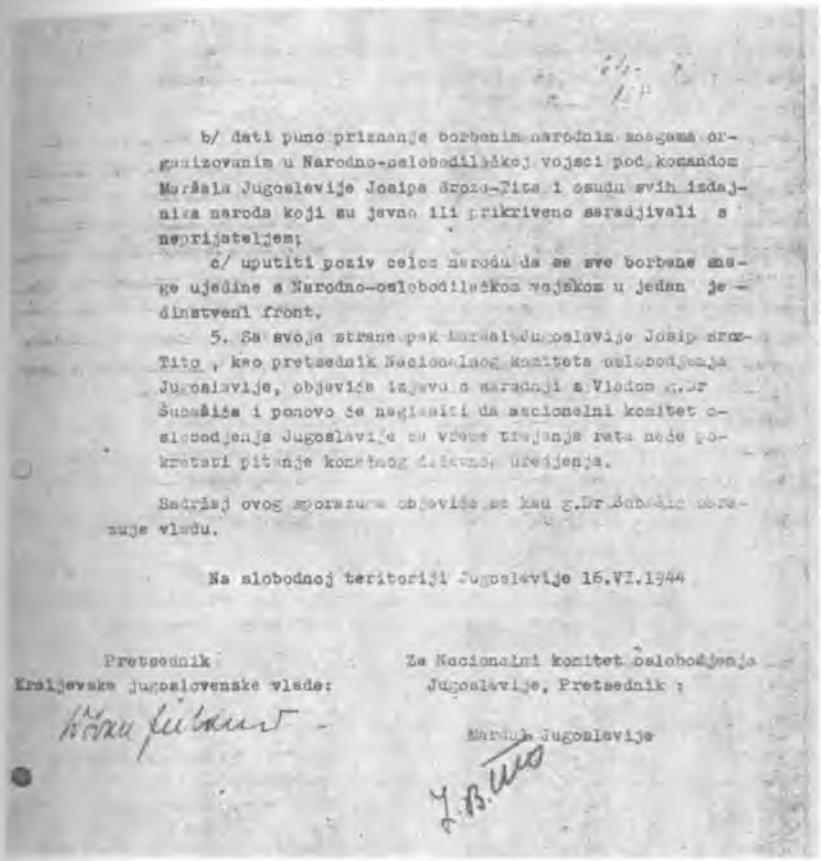
4. Vlada g. dr Šubašića izdaće deklaraciju u kojoj će:

a/ priznati nacionalne i demokratske tekovine izvojevane od naroda Jugoslavije u toku njihove trogodišnje borbe kojima su postavljeni temelji demokratskom federativnom uređenju naše državne zajednice i provedena privremena uprava zemlje sredstvom organizacije Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije kao njegovog izvršnog organa.

b/ dati puno priznanje borbenim narodnim snagama organizovanim u Narodnooslobodilačkoj vojsci pod komandom maršala Jugoslavije Josipa Broza-Tita i osudu svih izdajnika naroda koji su javno ili prikriveno sarađivali s neprijateljem;

c/ uputiti poziv celom narodu da se sve borbene snage ujedine s Narodnooslobodilačkom vojskom u jedan jedinstveni front.

5. Sa svoje strane pak maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito, kao predsednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, objaviće izjavu o saradnji s vladom g. dr Šubašića i ponovo će naglasiti da Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije za vreme trajanja rata neće pokretati pitanje konačnog državnog uređenja.

b/ dati puno priznanje borbenim narodnim snagama organizovanim u Narodno-oslobodilačkoj vojsci pod komandom Maršala Jugoslavije Josipa Broza-Tita i osudu svih izdajnika naroda koji su javno ili prikriveno sarađivali s neprijateljem;

c/ uputiti poziv celom narodu da se sve borbene snage ujedine s Narodno-oslobodilačkom vojskom u jedan jedinstveni front.

5. Sa svoje strane pak Maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito, kao predsednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, objavljuje izjavu o saradnji s Vladom g.Dr Šubašića i ponovo je naglasiti da nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije za vreme trajanja rata neće pokretati pitanje konačnog državnog uređenja.

Sadržaj ovog sporazuma objaviće se kad g.Dr Šubašić obrazuje vladu.

Na slobodnoj teritoriji Jugoslavije 16.VI.1944

Predsednik
Kraljevske jugoslovenske vlade:

Za Nacionalni komitet oslobođenja
Jugoslavije, Predsednik:
Maršal Jugoslavije

Fotokopija poslednje strane dokumenta br. 124

Sadržaj ovog sporazuma objaviće se kad g. Dr Šubašić obrazuje vladu.

Na slobodnoj teritoriji Jugoslavije 16. VI 1944.

Za Nacionalni komitet oslobođenja
Jugoslavije, Predsednik:
Maršal Jugoslavije
J.B. Tito

Predsednik
Kraljevske jugoslovenske vlade:
Dr Ivan Šubašić

BR. 125

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JUNA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA PREZDRAVELE RANJENIKE 8. KORPUSA NOVJ ODMAH PREBACI NA OSTRVO VIS[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
19	16 VI 44	V. Š.	Sve prezdravele ranjenike 8 korpusa pošaljite odmah na Vis.	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125 f. 10, br. reg. 1/31.

BR. 126

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ I VIŠIM PARTIJSKIM I POLITIČKIM FORUMIMA NOB-A DA JE DOŠLO DO SPORAZUMA IZMEĐU NKOJ-a I PREDSENIKA KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE O BORBI PROTIV OKUPATORA I O OBNOVI ZEMLJE[1]

18
—
VI [gr.] 138

Ovih dana došlo [je] do sastanka između nekoliko članova Nac. kom. i Prezidijuma AVNOJ-a na čelu sa maršalom Titom[2], s jedne strane i dr Šubašića[3], s druge strane, — po želji sviju saveznika. Učinjen [je] sporazum za saradnju u borbi protiv okupatora i u obnovi zemlje[4]. Odluke AVNOJ-a i ostale tekovine nar. osl. borbe nisu dirane. Tačke sporazuma biće objavljene.

Draža Mihailović i mnogi drugi su tim sporazumom likvidirani.

Učinite sve da se pravilno protumači taj sporazum, koji će, bez sumnje, ojačati naš međunarodni položaj i koristiti nar. osl.borbi.

Tito

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126.

Tekst radiograma je prenet svim operativnim štabovima s kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada imao direktnu radio-vezu. To se vidi iz Knjige depeša Vrhovnog štaba, gde je iznad teksta napisano: Za sve veze. Međutim, Redakcija odatle tekst ne donosi jer na njemu nema ni datuma ni potpisa (Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 10/8).

Operativni štabovi NOVJ tekst radiograma su primili tokom 18. i 19. juna. Tako su ga štabovi 5. korpusa NOVJ i Baze NOVJ u Italiji primili 18. juna (isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/10 — Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 67 grupa, primljen od jedinice označene brojem 50 — šifrovana oznaka za Vrhovni štab; k. 2125, f. 10, br. reg. 1/31: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 23). Glavni štab NOV i PO Hrvatske je tekst radiograma primio 19. juna preko radio-stanice Štaba Mornarice NOVJ (k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/8: radiogram br. 1/3231), a takođe i jedno dodatno Titovo obaveštenje iz kojeg se vidi da je Tito odbio sastanak s kraljem Petrom II Karađorđevićem (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba, radiogram br. 3/3234).

BR. 127

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JUNA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA ODREDI LJUDSTVO ZA OBRAZOVANJE VAZDUHOPLOVNE BAZE SOVJETSKOG SAVEZA U ITALIJI I DA KRATKIM VOJNOPOLITIČKIM KURSOM TO LJUDSTVO UPUTI U OBAVLJANJE PREDSTOJEĆIH DUŽNOSTI[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
22	18 VI 44	V. Š.	Odredite 60 poslanih naoružanih boraca za Vazduhoplovnu bazu koja je dodeljena Sovjetima u Italiji.[2] Pre toga, dva-tri dana održati im vojnički i polit. kurs i ukazati na vojničko držanje i ponašanje [kao pripadnika naše] vojske.	

Tokom 19. juna tekst radiograma su primili još i: Glavni štab NOV i PO Vojvodine, Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju i Štab 2. korpusa NOVJ (k. 589/B, f. 10, br. reg. 33/10: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogrami br. 9 i 10; k. 184, f. 1, br. reg. 33/5 i 33/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram označen sa DDD; k. 394, f. 2, br. reg. 21/15: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja, sa 148 grupa. Tom korpusu je naređeno da tekst radiograma prenese i glavnim štabovima NOV i PO Srbije i Makedonije, što je ovaj uradio svojim radiogramima br. 8/105 grupa i br. 8-a, sa 122 grupe).

[2] Pored maršala Tita, sastanku je prisustvovalo još deset članova NKOJ-a i Predsedništva AVNOJ-a (vidi 3. primedbu uz dok. br. 124).

[3] Dr Ivan Šubašić, tada predsednik kraljevske jugoslovenske vlade u izbeglištvu

[4] Vidi dok. br. 124.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/31.

[2] Sovjetski Savez je uspostavio tu bazu radi uspešnijeg doturanja vojne pomoći jedinicama NOVJ. Na nju je Sovjetski Savez uputio dve eskadrile transportnih aviona i dve eskadrile lovačkih aviona za njihovu pratnju.

BR. 128

OBJAŠNJENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ U VEZI SA DODELOM OFICIRSKIH ČINOVA POLITIČKIM KOMESARIMA I POMOĆNICIMA POLITIČKIH KOMESARA[1]

15/55

Komesari i njihovi pomoćnici, pored predviđenih zvezda za njih, ne stavljaju zvezde predviđene za oficire. Na aktima komesari se potpisuju, na pr.: politkomesar — major, ali ga ljudstvo oslovljava kao i do sada »druže komesare«.

19. VI 1944.
Đ.[2]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/15.

Radiogrami identične ili slične sadržine upućeni su svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada održavao direktnu radio-vezu. Iz postojeće izvorne građe se vidi da su tekst radiograma tokom 19. juna primili samo štabovi 2. i 5. korpusa NOVJ. Ovde se objavljuje tekst primljen u Štabu 2. korpusa jer je potpuniji.

Tekstovi ostalih radiograma nalaze se u istom Arhivu: k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/10: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 21 sa 23 grupe primljen 19. juna od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab); k. 184, f. 1, br. reg. 9/12: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 48 od 20. juna; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 37 grupa (tom korpusu je naređeno da tekst depeše prenese Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, što je ovaj uradio i Glavni štab radigram primio 21. juna — k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/34: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/9: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3 (3371) od 22. juna 1944. godine.

[2] Đuđevina. U tom selu se tada nalazilo sedište Štaba 2. korpusa NOVJ.

BR. 129

IZVEŠTAJ NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 19. JUNA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O OBILASKU BOLNICA NOVJ U ITALIJI I PROBLEMIMA LEČENJA I ZBRINJAVANJA RANJENIKA I BOLESNIKA, KAO I REZULTATIMA KONFERENCIJA SA VODEĆIM FUNKCIONERIMA BRITANSKOG SANITETA ZA SREDNJI ISTOK[1]

Br. 6[2]

SANITETSKO ODELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA
19. VI 1944.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izveštaj o radu u Italiji od 6. do 19. juna 1944.

U toku moga dosadanjeg boravka u Italiji izvršio sam letimični obilazak bolnica i obavio nekoliko konferencija sa vodećim funkcionerima britanskog saniteta.

Obišao sam bolnice: Grumo, Taranto, Barleta i bolnice u Zbjegovima St. Maria di Bagno i St. Maria di Leuca. Ovo još uvijek nisu sve bolnice u kojima su smješteni naši ranjenici. Uslijed nijhove raštrkanosti na čitavoj prostoriji južne Italije i sjev. Afrike, uslijed neizbježnog ceremonijala s kojim je skopčana ova posjeta, morao sam da prekinem daljnje obilaženje da bi ograničeni rok moga boravka u Italiji mogao da upotrijebim i na riješavanje drugih pitanja. Uostalom problemi u našim bolnicama su manjeviše istovjetni, tako da se upoznavanjem nekoliko njih može steći sud o cjelini. U osnovnom, u medicinskom pogledu, položaj naših ranjenika, naročito teških, izvanredno je povoljan. Teškim ranjenicima pruženo je moderno, najsavršenije liječenje, a britanski ljekari ukazuju im svaku pažnju. Ranjenici su svijesni tih činjenica, vidno se ističu svojom strpljivošću i junačkim držanjem, tako da i na taj način i ovdje u bolnici uistini prenose slavu naše borbe. Može se reći da preko polovine zasluga za učvršćenje naših pozicija pred saveznicima pripada ranjenicima.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 15/A, f. 6, br. reg. 1.

[2] Dopisano na margini mastilom u desnom gornjem uglu.

Nasuprot, tome pitanje tuberkuloznih bolesnika nije još uvijek riješeno na zadovoljavajući način. Njih preko 200 smješteno je usred prašinjave ravnice, bez ljekova. Sa naše strane postavljani su zahtjevi već dugo vremena da se bolnica premjesti u jedan planinski rejon /Potenza/, gdje imaju podesne zgrade za sanatorium. Do sada saveznici nisu pokazali dovoljno razumijevanja za ovaj problem. Uslijed rđavih okolnosti, porasla je smrtnost TBC bolesnika na 12,5%. Obilazeći bolesne drugove, našao sam znatan broj takvih čije je stanje očajno i bezizgledno. Na konferenciji sa generalom Hardgillom, šefom Saniteta za Srednji Istok, insistirao sam naročito na pitanju TBC, ali bez uspjeha. Poslije toga odlučili smo da se obratimo Talijanima. Ovih dana očekujemo rezultate. Neophodno je potrebno da VŠ *energično interveniše kod generala Maclejna*[3] u cilju potpunog zbrinjavanja TBC bolesnika, jer objektivne mogućnosti za to apsolutno postoje.

U toku ovoga vremena održao sam niz konferencija sa britanskim sanitetskim funkcionerima i ljekarima. Ne može se previdjeti jedna osnovna činjenica, karakteristična za odnos prema nama: dok se ljekari i viši oficiri po bolnicama odnose sa izrazitom srdačnošću i predusretljivošću, dotle se kod viših funkcionera /ne svih/ jako ispoljava nerazumijevanje, osornost. Tako npr., ponašanje pomenutog generala Hardgilla, čak i prema meni nije upočetku bilo u savezničkom duhu. Docnije je znatno izmijenio svoj stav, što je, nesumnjivo, rezultat našeg upornog i, istovremeno, dostojanstvenog držanja.

Kao rezultat ovih razgovora mogu da navedem slijedeće:

a/ potkrijepljen je ugled našeg Saniteta pred saveznicima.

b/ donijet je zaključak da se primi još 5000 ranjenika iz domovine.

c/ obećano je mjesto u britanskim medicinskim časopisima za niz naših članaka informativnog karaktera o sanitetskim prilikama kod nas.

d/ nude nam tri bolnice po 600 kreveta za Jugoslaviju. Iste bi uputili pošto se oslobodi veći dio naše teritorije. Karakteristično je da oni očekuju skori odlazak ovih bolnica u našu zemlju. Ja sam ponudu prihvatio.

e/ razgovori o problemu TBC, kao što sam naveo, nisu dali konkretnog rezultata.

f/ pitanje sanitetskog materijala. Iznio sam kritiku dosadanjeg odašiljanja. Kritika uzeta u obzir, mada i na ovome pitanju stavljaju nevjerojatne poteškoće. Tako, npr., nisam uspio

[3] Ficroj Maklejn, šef Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

da dobijem ni jedan jedini bolnički šator. Dali su smješan odgovor: da nemaju šatora! I po ovome pitanju trebalo bi razgovarati još i sa generalom Maklejnom.

Najslabija tačka u našem položaju ovdje *jeste nedostatak sanitetskog osoblja,* i to u dvostrukom smislu:

a/ Kvantitativno: Broj ranjenika popeo se na 3500 i svakodnevno se povećava, dok broj osoblja ostaje isti. Saveznici, kako kažu, nisu više u stanju da daju svoje ljekare u naše bolnice /NB!/, ovo uporediti sa njihovom tendencijom da šalju svoje osoblje u našu zemlju. Na taj način položaj naših ranjenika dolazi u krizu, jer sa ovim kadrom nismo u stanju da organizujemo nove bolnice.

b/ Kvalitativno: Ovaj ljekarski kadar predstavljen je u svojoj većini onim elementima koji su se zatekli u Italiji ili na otocima po kapitulaciji Italije. Njihova karakteristika: stari, umobolni, nedisciplinovani, slabi stručnjaci, ne podčinjavaju se naređenjima naših uprava, traže utočište kod Engleza itd. S tim u vezi zapazio sam da politički rad u bolnicama nije na visini. Politkomesari nisu u stanju da obuhvate i apsorbuju nove mase ranjenika koje svakodnevno dolaze. Uslijed toga gotovo svi ranjenici proživljavaju kraći ili dublji period krize, osamljenost i neshvatanja situacije, koja se ispoljava u depresiji i nezdravom kritizerstvu.

Uviđajući ovakvo stanje, kao i perspektivu daljnjeg prebacivanja ranjenika u Italiju, što znači veliko rasterećenje našega Saniteta u zemlji, mišljenja sam da treba hitno povući jedan dio osoblja iz domovine prema priloženim depešama.[4]

Od jednog sanitetskog rukovodioca II korpusa, koji se ovih dana nalazio ovdje, druga Iličkovića Čede, veoma poštenog i vrijednog druga, saznao sam da se među sanitetskim osobljem II korpusa pojavila tendencija napuštanja sanitetske službe, jer se osjećaju u njoj zapostavljeni. Navodi primjer da je Slobodan Vidaković, medicinar, jedan od najboljih naših radnika, prešao na dužnost zamjenika komandanta bataljona. Isto tako drugarica Vjera Kusec i Branko Kandić, obadvoje medicinari, stari borci, žele da napuste sanitet. Saznajem da drugarica dr. Irina Knežević, i drug Piletić[5] (stari borac, medicinar, odličan radnik) nemaju još čina. Po svemu izgleda da stvarno postoji nepravilan odnos prema sanitetskim kadrovima u II korpusu.

---

[4] Redakcija nije pronašla te depeše. Verovatno ih je Vrhovni štab prosleđivao u sklopu ostalih svojih radiograma. One su se odnosile na upućivanje lekara i medicinskog osoblja za bolnice NOVJ u Italiji.

[5] Mitar Piletić, referent saniteta 7. crnogorske NOU brigade.

Mi ćemo odavde preduzeti korake da dobijemo ljekara od Talijana i iz Palestine. Uspostavili smo dobre odnose sa nekim talijanskim univerzitetskim profesorima. Postoji i Društvo prijatelja Jugoslavije, koje se predstavilo našem Zastupstvu.[6] Mi smo im dali konkretni zadatak mobilizacije talijanskih ljekara u našu korist, kao i da intervenišu kod talijanske vlade za dobivanje sanatoriuma za tuberkulozne. Napominjem da Englezi nerado gledaju na ovo zbližavanje sa Italijanima, ali mi nastojimo da se ono ostvaruje na čisto stručnoj bazi.

Dalje zadaće:

1) Definitivno riješiti pitanje tuberkuloznih;
2) Regulisati slanje materijala;
3) Napisati članak za britanski časopis;
4) Pokrenuti naš medicinski časopis;
5) Eventualno, obići sanitetsku službu na frontu;
6) Otputovati avijonom u II korpus.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Odeljenja
general-major:
Dr Gojko Nikoliš

[6] Reč je o Zastupništvu NKOJ-a u Italiji. U njemu je opunomoćenik NKOJ-a bio Milentije Popović.

BR. 130

ODOBRENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JUNA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA MOŽE IZVRŠITI PREDLOŽENE KADROVSKE PROMENE I NAREĐENJE DA KADROVE IZ 2. DALMATINSKE NOU BRIGADE AVIONIMA PREBACI NA OSTRVO VIS[1]

[Od V.Š. II korpusu]

18/82

Voju Nikolića[2] možete zameniti sa Milijom,[3] ali predložite komesara za Treću brigadu.[4] Pošaljite avionom na Vis kadrove iz Druge dalm. brig.[5] S njima neka dođe i Mate Ujević.[6] Drug Stevo Lopičić pošao sa šiframa zajedno sa omladinskom delegacijom. Javite šta je s njime.[7]

Vaše depeše sa trojkama nismo dešifrovali.

Javite za koga su i od koga su.[8]

21. VI 1944.
M.[9] Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/16.

[2] Vojin Nikolić je do tada bio politički komesar 4. crnogorske proleterske brigade. Njega je Štab 2. korpusa NOVJ 11. juna predložio Vrhovnom štabu da ga postavi na dužnost šefa Personalnog odseka Štaba 2. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/54: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 36 sa 71 grupom).

[3] Milija Stanišić je do tada bio politički komesar 3. sandžačke proleterske brigade. Njega je Štab 2. korpusa NOVJ u pomenutom radiogramu od 11. juna 1944. predložio Vrhovnom štabu za političkog komesara 4. crnogorske proleterske brigade.

[4] Politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić je 29. juna predložio Vrhovnom štabu da za političkog komesara 3. sandžačke proleterske brigade postavi Danila Kneževića (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/62: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 21 sa 77 grupa od 29. juna 1944. godine).

[5] Reč je o 51 vojničkom i političkom rukovodiocu.

[6] Mate Ujević je tada bio politički komesar 2. dalmatinske NOU brigade.

[7] Štab 2. korpusa je istoga dana (21. juna) odgovorio da je Stevo Lopičić prispeo u sedište Štaba 2. korpusa i da se naredni radiogram upućuje Vrhovnom štabu s novodobijenom šifrom (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 68 sa 13. grupa).

[8] Štab 2. korpusa je 22. juna izvestio da je te depeše uputio Vrhovnom štabu sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković i da su one rađene šifrom kojom je Nešković ranije slao radiograme Vrhovnom štabu (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 4 sa 22 grupe).

[9] Manastir.

BR. 131

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JUNA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI MOŽE LI PRIHVATITI NOVOMOBILISANE BORCE IZ SREMA I UPUĆIVATI IH U CENTRALNU BOSNU[1]

21. VI [1944.]

[ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ]

Možete li vi primiti novomobilisane borce iz Srema? Te borce bi vi slali u centralnu Bosnu. Kakva je vaša veza sa centralnom Bosnom?[2] (4—35)[3]

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1.

Radiogram je Štab 6. korpusa primio 23. juna (isti Arhiv, k. 483, f. 9, br. reg. 13/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 286).

[2] Štab 6. korpusa je odgovorio da nove borce iz Srema može primiti i prebacivati ih u manjim grupama za centralnu Bosnu. Zatim je naglasio da su njegove veze sa centralnom Bosnom slabije otkako se vratila sa toga prostora 12. slavonska NOU brigada (navedena Knjiga depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 307 od 24. juna 1944. godine).

[3] Prva brojka označava redni broj radiograma, a druge dve brojke označavaju koliko u radiogramu ima šifrovanih grupa.

BR. 132

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JUNA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA AVIONOM UPUTI U BARI 30 OFICIRA NOVJ ZA FORMIRANJE NOVIH JEDINICA NOVJ U ITALIJI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

19/48

Uputite avionom 30 oficira u Bari za formiranje naših novih jedinica u Italiji. Veći deo oficira predviđen je za artiljeriju. Ljudstvo mora biti odabrano, provereno i podesno za te nove jedinice.[2]

21. VI 1944.
Man. Morača

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/16.

[2] Politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić izvestio je 29. juna 1944. da Vrhovnom štabu može uputiti samo deset artiljerijskih oficira, dok će preostali broj biti pešadijski oficiri (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/62: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 20 sa 31 grupom).

BR. 133

IZVEŠTAJ ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE MATA JAKŠIĆA OD 21. JUNA 1944. O RADU I POSTIGNUTIM REZULTATIMA U REŠAVANJU PROBLEMA ZBEGA NARODA DALMACIJE U LOGORIMA EL ŠATU I EL KATADBI[1]

Major Mato A. Jakšić
član Vojne misije NKOJ
u Velikoj Britaniji[2]

Kairo, 21. juna 1944.
broj: 14—

PRETSJEDNIKU NACIONALNOG KOMITETA
POVJERENIKU VANJSKIH POSLOVA
OBLASNOM N.O.O. DALMACIJE
GENERALMAJORU VLADIMIRU VELEBITU
ZASTUPSTVU NACIONALNOG KOMITETA — BARI

Predmet: Izvještaj o Zbjegu u Egiptu

I. Opće stanje Zbjega: Danas ima u Egiptu ukupno 27.204 naših izbjeglica, od toga 20.514 u El Shattu, a 6.690 u El Katatbi. Glavni problem Zbjega je umiranje djece ispod tri godine, na što ćemo se posebno osvrnuti. Kad tog problema ne bi bilo moglo bi [se] reći da je stanje Zbjega normalno. Drugi važan problem je pitanje bolesnika sa aktivnom (otvorenom) tuberkulozom — na što ćemo se također posebno osvrnuti. Treći problem je pitanje naših ranjenika koji stižu sa Malte (invalidi). Ostali manji problemi proisteći će iz samog izvještaja.

II. Političko stanje u Zbjegu je dobro, ono je čak bolje nego je bilo prilikom sastavljanja posljednjeg izvještaja. To treba pripisati u prvom redu pravilnom postupku Centralnog odbora Zbjega kao i razvoju opće političke situacije u zemlji i u inostranstvu. COZ[3] direktno i preko nižih odbora posvetio je punu pažnju popularisanju odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Na

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 78, f. 6, br. reg. 35.

[2] Zvaničan naziv je bio: Vojna misija NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Vlada Velike Britanije ni posle sporazuma Tito — Šubašić nije zvanično priznala NKOJ.

[3] Skraćenica za Centralni odbor Zbjega

raznim zborovima i konferencijama pravilno su postavljeni svi politički problemi i odbori su nastojali da objašnjavanjem i pravilnim sprovođenjem linije NOB privuku u naše redove što veći broj pristaša i to poglavito između onog relativno malog broja izbjeglica koji su bili indiferentni prema našem pokretu ili čak i neprijateljski prema nama raspoloženi. Takav rad dao je i rezultata. Iskreno se pristupa svakom ovakovom pojedincu, nastoji ga se angažovati u rad koji mu odgovora i mnogi od njih su danas iskreni saradnici u mnogostranim aktivnostima života u Zbjegu. Samo bi neko vrlo teško iskušenje ili velike greške mogle poremetiti ovakav tok događaja. Uprkos ovakvog stanja, ipak se zapaža da naši neprijatelji, poglavito iz krugova bivše »izbjegličke vlade« u Kairu[4], još uvijek pokušavaju da nam napakoste, da nam stvore neprilike, e da bi to iskoristili za vrbovanje svojih pristaša, ali u tome oni sve manje i manje uspijevaju i može se reći da je mali broj nezadovoljnika, na koje oni računaju, iz dana u dan sve manji i manji. Nepravilno bi bilo reći da naši neprijatelji u svom nastojanju da nam napakoste nailaze na pomoć ili na podršku naših saveznika, ali među pojedinim višim činovnicima (to vrijedi naročito za Engleze) i oficirima koji kontrolišu logore ima pojedinaca koji još vrlo skeptično gledaju na našu borbu i na našu vlast i takvo njihovo držanje pokatkad daje povoda nezadovoljnicima da sumnjaju u solidnost vlasti koju u logorima vrše naši odbori i daje im potstreka da se raznim neosnovanim tužbama obraćaju engleskim komandama logora i traže njihovu intervenciju. Moram reći da pravilnim svojim radom i uzornim držanjem odbori lako razbijaju sve neosnovane tužbe i klevete takvih pojedinaca. U takvom slučaju takvo držanje odbora u koliko se radi o odnosu prema nami sklonim britanskim logorskim komandantima učvršćuje ugled i položaj odbora, ali u koliko se radi u odnosu prema nami nesklonim logorskim komandantima izaziva kod ovih neku zavist i neku ljubomoru prema odborima i oni to ispoljavaju čak i u skoro otvorenom neprijateljskom držanju prema odboru i cijelom Zbjegu. Takav slučaj je naročito sa glavnim komandantom svih logora u El Shattu, majorom Langmanom. On je u prvom početku bio otvoreno neprijateljski raspoložen prema nama. Sa odborom je dolazio do čestih nesuglastica. Naknadno sam saznao iz najvjerodostojnijeg izvora kako se hvalio da će podvaliti odboru i onemogućiti mu kontrolu logora osnivajući logor br. II na rastojanju 8 milja udaljenom od sjedišta Centralnog odbora, da bi tako onemogućio odboru vezu sa logorskim odborom. Ali on u tome nije uspio jer su članovi odbora išli pješice

[4] Reč je o vladi Božidara Purića.

svakoga dana do II logora i održavali stalan kontakt sa narodom i nižim odborima. Pokušao je na još nekoliko načina da omete rad i uticaj Centralnog odbora, pa kad je vidio da u tome ne uspijeva promijenio je svoju taktiku i počeo da sve radi sa odborom nastojeći da takvim radom dovede odbor pred nerješive odgovorne situacije. Rezultat je bio da je time samo još više učvrstio autoritet odbora i u posljednje vrijeme malim pakostima i ometanjem u radu izražava svoje neprijateljstvo prema nama. To je mladi čovjek od 26 godina, ambiciozan i uobražen u svoju veliku (čak i rasnu) superiornost. On je uvjeren da je naš pokret isključivo komunistički i da komunisti provode u našim redovima svoju diktaturu a pošto on komuniste mrzi (otvoreno kaže da [više] voli fašizam od komunizma) sve čini da nam napakosti. Ali kako se on u cijelom tom svom radu rukovodi samo mržnjom, to su sve njegove makinacije vrlo prozirne, a inače mlad je, bez iskustva je i slab je političar, pa se svaki takav njegov rad konačno okrene protivu njega. On se već onemogućava kod nami sklonih oficira i funkcionera, a i kod onih koji nam nisu bez rezerve skloni. Pravilnim i konkretnim postavljanjem problema mi vjerujemo da ćemo parirati njegov loš uticaj, što se uostalom već i djelimično provodi. Da bi parirao njegov štetan uticaj na MERRA[5]-i i UNRRA[6]-i ja sam isposlovao da bude određen jedan oficir za vezu između Centralnog odbora i MERRA-e, a koji će biti u stalnom kontaktu sa mnom. Razgovarali smo i o oficiru ili oficirima za vezu koji bi sa naše strane održavali kontakt između COZ i MERRA-e i imali kancelariju u Kairu u MERRA-i i tamo predstavljali COZ, koji bi se u logorima potpuno osamostalio. Sve ovo se radi u vidu učvršćenja naše samouprave u Zbjegu. Pošto su naši predlozi praktični, korisni i pravilni, to oni nailaze na razumijevanje a naši saveznici su uvidjeli da svaki put kad su nešto htjeli da učine ili sprovedu u logoru mimo odbora (ili možda i protivno volji odbora) da u tome nisu uspjeli, dok je odbor uvijek uspijevao da riješi sve zadatke koji su se pred njega postavljali, na čemu su oni morali da nam izraze njihovo priznanje. Postavljanjem ovog oficira za vezu umanjiće se uticaj komandanta logora koji će biti samo izvršilac naređenja, a sve će se odluke donositi u Kairu, na osnovu savjetovanja sa COZ i sa mnom.

Pored Majora Langmana nije nam sklon ni komandant I logora major Edwards. Komandant II logora major Becker nam

---

[5] Skraćenica za Middle East Relief ν Refugee Administration (Uprava na Srednjem istoku za pomoć izbeglicama).

[6] Skraćenica od United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu).

je vrlo sklon. On u svemu potpuno sarađuje sa odborom. Ushićen je našim narodom. Pomaže mu u svemu (on čak nalazi načina da i na crnom tržištu kupuje potrepštine za logor koje se inače ne mogu nabaviti). Stoga je II logor uzorni i najbolje uređeni logor. Tamo se političko pitanje nije nikada postavljalo, jer major Becker ne samo što nije pomagao naše neprijatelje, već je izričito zabranjivao i onemogućavao njihov rad. Tako isto nam je sklon i major Butt, komandant svih logora u Katatbi, koji upravlja svojim logorom kao dobar otac familije i mnogo voli naš narod, a cijeni našu NO borbu. Komandant III logora u El Shattu nam također nije naročito sklon, ali umanjivanjem Langmanovog uticaja i na njega će to djelovati. Napominjem i to da je major Langman sada odsutan iz logora pošto se je ispostavilo da njegov vojnički položaj nije pravilno regulisan i on sada nosi kapetanski čin i nastoji u Kairu da mu se položaj reguliše, jer kao kapetan ne bi mogao da zauzme opet položaj komandanta u El Shattu i da kamanduje sa majorima koji bi mu bili potčinjeni.

III. Brigu o našem zbjegu vodi sada MERRA, koja je postala jedno odjeljenje u organizaciji UNRR-a za Srednji istok. Dosadašnji šef MERRA-e, g. William Matthews postao je šef misije UNRRA-e za Srednji istok, a prilikom rođendana engleskog kralja odlikovan je odličjem koje mu daje plemićka prava i on je sada Sir William Matthews. Prilikom njegovog odlikovanja izrazio sam mu čestitke u ime Misije, u ime Zbjega i moje lično. (Bilo mu je drago). Na njegovo mjesto postavljen je za šefa MERRA-e pukovnik A. Ross[7], B.E.C.[8] Pukovnik Ross je ranije bio engleski vojni ataše u Sofiji i bio je umješan u onu poznatu aferu sa bombama te od Bugara osuđen na smrt. Mada je pukovnik Ross vrlo fin i ljubazan, pun pažnje, ja mislim da ne bih mogao kazati da je naročito sklon našoj borbi, mada mnogo voli i poštuje naš narod. On je svjestan naših organizacionih sposobnosti, rado ističe disciplinu i svijest naših izbjeglica i upoređujući ih sa Grcima i Poljacima, on ističe naše pozitivne strane, našu organizaciju, našu čistoću i red. Ali mi izgleda da je on još uvijek u izvjesnoj mjeri pod uticajem propagande izbjegličke vlade i onih krugova u Kairu koji tvrde da NO pokret nije pokret Srba, koje navodno pretstavlja Draža Mihajlović. Tako on i gleda na nas, mada je sklon da se pomiri sa realnošću našeg položaja i naših uspjeha.

IV. Zdravlje djece: Već sam u prvom izvještaju javljao da naši ljekari koji nemaju pustinjskog iskustva brinu za bolesnu i rahitičnu djecu — odbori isto tako. Ja sam tu našu brigu stal-

---

[7], [11], [12], [16] Nije ustanovljeno ime

[8] Nije ustanovljeno šta skraćenica znači.

no prenosio na odgovorne funkcionere MERRA-e i UNRRA-e. Uvijek mi je govoreno da ne treba da brinemo, da ljetna žega neće biti štetna po našu djecu. Da se u MERRA-i održavaju ljekarska savjetovanja u tom pogledu. Da će potrebne mjere biti preduzete itd. I ljekari u logorima su postavljali ista pitanja i u tom pravcu su preduzete pripreme za osnivanje specijalnih dječjih kuhinja u kojima će se djeci davati manje bjelančevina a više vitamina itd. Ali ja nisam propuštao prilike da tražim za djecu bolji klimatski smještaj. Sva su moja traženja nailazila [riječima] na razumijevanje, ali se nije ništa ozbiljnog preduzimalo.

Međutim, 6 jugoslovenskih izbjeglica iz logora u kojem su smještene izbjeglice o kojima vodi brigu izbjeglička jugoslovenska »vlada« zatražili su da budu prevedeni u partizanski logor. MERRA je po tom njihovom traženju mene konsultovala i ja sam izjavio da ne mogu dati nikakvog odgovora prije nego bi razgovarao sa tim izbjeglicama. Uviđajući osnovanost mojih razloga, MERRA mi je omogućila da pođem do t.z. »rojalističkog« logora, koji se nalazi u Tulumbatu blizu Aleksandrije. 16. maja sam bio u Tulumbatu, tu sam razgovarao sa tom šestoricom i na osnovu toga razgovora docnije sam dao dozvolu da oni budu prevedeni u naše logore. Ali prilikom moje posjete u Tulumbatu sam imao lično prilike da se uvjerim da je Tulumbat logor koji se nalazi u vrlo povoljnim klimatskim prilikama — mediteranska morska klima, dovoljno vlažna, velika morska plaža, logor je okružen zelenilom, dobro je uređen — u jednu riječ to je vrlo ugodan logor u kojem bi ljudi poželjeli da žive. U tom logoru pored oko 120 izbjeglica raznih narodnosti (poglavito Grka) ima 540 jugoslovena četnika, neutralaca, kraljevaca, dražinovaca i kako li se oni sve zovu. Među njima ima i oko 30—40 oficira, a tamo su i oni koji su svojevremeno izvedeni iz našeg logora u El Shattu među kojima ima i ustaša koje smo mi kao petokolonaše prisilno poveli u Zbjeg. Moral je u tome zbjegu vrlo loš, njihovo unutrašnje uređenje također nije na visini, ali imaju velike pomoći i od strane naših saveznika kao i od strane kairske vlade (jugoslovenske). Prednosti logora u Tulumbatu su i u tome što je on vrlo blizu Aleksandrije. Sa mnom je u tom logoru bio i komandant našeg logora u Katatbi kao i jedna članica našeg Odbora za pomoć u Aleksandriji. Ona mi je kazala da kad bi taj logor bio nami dodijeljen da bi Aleksandrijski odbor mogao da našim izbjeglicama pruži veliku i čestu pomoć.

Pošto sam sada znao za ovaj logor i za njegove prednosti, 19. maja u razgovoru sa g. [ospodinom] Matthewsom sam ponova povukao pitanje bolesne i slabunjave djece i pitanje njihovog

premještanja na neko klimatski povoljnije mjesto. Sa mojim traženjem sam i tog puta naišao na razumijevanje. G. Matthews je predlagao El Arish, koji se nalazi na sinajskoj obali između Port Saida i Palestine, vrlo udaljen od Kaira ili Aleksandrije, na morskoj je obali, ali je također u pustinji i prema onome što sam bio saznao malaričan je. Prema tome nisam se mogao složiti sa El Arishom već sam produžio da obrazlažem zašto je Tulumbat povoljniji. Pošto su razlozi koje sam iznosio bili osnovani g. Matthews nije mogao da ih osporava i tada mi je kazao da je sada poteškoća u tome što su tamo četnici i rojaliste pa da za njihovo premještanje postoje poteškoće, naročito kod vojnih vlasti. Nadodao je da je Tulumbat logor u kojem se vrše ispitivanja raznih narodnosti i da će biti poteškoća s vojskom da pristane na premještanje sadašnjih izbjeglica iz Tulumbata. I dalje sam insistirao i iznio nove razloge, čiju osnovanost g. Matthews nije mogao da ospori i preda mnom je dao nalog Majoru Webb-u da pronađe put i način kako da se taj logor nama dodijeli. Docnije sam svaku priliku iskoristio da na tome insistiram.

Međutim, kako se stanje dečjeg zdravlja usljed nastupanja ljetnjih vrućina stalno pogoršavalo, naročito u Katatbi, to je tamo bio upućen Dr. Visković[9] da stvar razvidi i podnese izvještaj. Iz njegovog izvještaja se vidjelo da je smrtnost djece vrlo zabrinjavajuća i na osnovu tog izvještaja ja sam uputio MERRA-i notu (koju vam prilažem pod 1.).[10] Poslije toga nastala je strka. I oni sami su uvidjeli da su do tada bili nepravilno i netačno obavješteni i odavajući priznanje našem upozorenju bile su smjesta donesene ove mjere:

a) smjesta je smjenjen dr. Eliot[11], engleski kapetan, glavni ljekar u Katatbi.

b) u Katatbu je sa dr. Viskovićem upućen jedan specijalista za djecu (amerikanski potpukovnik) da bi se preduzele mjere za spasavanje djece.

c) za glavnog ljekara u Katatbu je upućen amerikanski major dr. Zugor[12], specijalista za dječje bolesti.

d) od nas je traženo da jednog našeg ljekara uputimo u Katatbu i mi upućujemo tamo dr. Feldmana[13] iz El Shatta.

e) preduzete su mjere za bolje snabdijevanje ljekovima, što se već i provodi.

f) obećan nam je Tulumbat, kao logor za djecu.

Nakon ovoga bilo je sazvano nekoliko konferencija na kojima su se ova pitanja diskutovala i razrađivala.

---

[9] Dr Milivoj Visković.
[10] Tekst note nije pronađen.
[13] Dr Miroslav Feldman.

Pukovnik Ross je posjetio Tulumbat i tamo razgledao logor i mogućnosti smještaja naše djece. Nakon njegovog povratka iz Tulumbata zvao me je da mi predloži njegove sugestije za organizovanje smještaja naše djece u taj logor. On je predlagao:

1. Da četnici i dalje tamo ostanu dok se za njih ne nađe povoljnije mjesto.
2. Da u Tulumbat pored djece uputimo samo žene bez muškaraca.
3. Da čitava uprava logora bude u engleskim rukama.
4. Da među nama i četnicima ne bude nikakvog miješanja i da naš život tamo ne bude takav da kod četnika izazove bilo kakve neugodnosti.
5. Da život u našem logoru bude ustremljen u glavnome u vidu spasavanja djece.
6. Da pomoć koju nam budu davali odbori za pomoć ide isključivo preko engleskih oficira u logoru, a ne preko našeg odbora, za koji je smatrao da uopće ne treba da se obrazuje.
7. Da u tome logoru ne bude partizanske straže.

Sve te predloge od je donio nakon razgovora sa nekim četničkim odborom u Tulumbatu.

Postavljen pred takve dileme, a pošto se radilo o spasavanju djece, smatrao sam da treba vrlo obazrivo postupati kako ne bi izgledalo da nas pri tome rukovode prvenstveno politički momenti, a ne glavni cilj, t.j. spasavanje djece. Prema tome sam odgovorio i moje odgovore obrazložio, što je pukovnik Ross i prihvatio, a sastoje se u ovome:

1. Pošto se radi o spasavanju djece, što nam je glavni cilj, nama je do toga da se naša djeca smjeste u Tulumbat čim prije i mi ne moramo čekati dok se svi četnici od tamo ne evakuišu. Glavno nam je da nam djeca čim prije budu tamo prevedena. Stoga ćemo tolerirati prisustvo četnika, ali primajući na znanje obećanje da će oni u najskorijoj budućnosti biti svi od tamo evakuisani i upućeni na drugo mjesto. Istakao sam kako se mi ne bojimo njihova prisustva, ali ne vjerujemo da će oni da nas puste na miru da se mi slobodno tamo razvijamo, pa da se stoga njihovo definitivno uklanjanje nameće kao potrebita mjera.
2. Mi se u četnike nećemo miješati, ali tražimo da se onemogući svako njihovo direktno ili indirektno miješanje s nama, a to s razloga da bi se omogućio normalan i koristan razvitak našeg logora.
3. Mi ćemo u Tulumbat uputiti onoliko ljudi i žena koliko bude potrebno za osiguranje redovitog života u tom logoru. Obzirom da se radi o djeci, razumljivo je da će biti veći broj žena

(majki), ali nikakav politički razlog ne može da nas spriječi da u Tulumbat ne pošaljemo i potreban broj muškaraca za osiguranje redovitog odvijanja života u logoru.

4. Mi ćemo obrazovati odbor koji će upravljati našim logorom u Tulumbatu, kao što naši odbori upravljaju i ostalim našim logorima. Na taj način mi osiguravamo koristan rad i život logora i nema nikakvog razloga da tako ne bude i u Tulumbatu gdje je najpotrebnije. Prema tome Uprava logora će biti u našim rukama, a naš odbor će sarađivati sa engleskim vlastima kao i u drugim logorima pod kontrolom i upravom COZ kojem treba da se osigura stalna veza sa Tulumbatom, kao i telefonska veza. Naš odbor će direktno saobraćati sa odborom za pomoć u Aleksandriji, a pri tome će iskorištavati saradnju engleskih kontrolnih organa.

5. Mi ćemo u našem logoru živjeti našim životom, vijaćemo našu zastavu i upravljaćemo se našim principima. Periodično ćemo u logor upućivati naše pozorišne družine itd. Mi se u četnike nećemo miješati, ali tražimo da se ni oni ne miješaju u naše poslove dok još budu u Tulumbatu. Radi toga na svako naše traženje biće iz našeg Zbjega iz Tulumbata prevedena u Katatbu ili u El Shatt bez ikakvog obrazloženja s naše strane svaka ona osoba iz Zbjega za koju mi tako odredimo.

6. Engleska straža će paziti na red izvan našeg logora i da se spriječi svako četničko miješanje, a mi ćemo unutar logora obrazovati naše komisije za red i čistoću, koje će biti odgovorne našim odborima.

7. U svrhu organizacije logora u Tulumbatu drugovi iz Centralnog odbora biće tamo upućeni radi organizovanja uređenja logora i organizovanja prebacivanja djece i majki.

Pukovnik Ross je prihvatio sve ove moje predloge i obećao je da će četnike čim prije prebaciti u neki drugi logor. Izgleda da je to njihovo prebacivanje djelimično već i započelo.

Logor u Tulumbatu se sada uređuje za smještaj naše djece. Kroz nekoliko dana počećemo sa prvom partijom od 500, kroz daljnju nedjelju ići će i daljnjih 500, kroz treću nedjelju još 500 a kad se svi četnici evakuišu, kapacitet logora će biti 3000.

Pored toga, preduzimlju se i ljekarske mjere radi boljeg liječenja djece. Izgleda da se najozbiljnije radi na tome da se poveća broj ljekara i bolničarki, ali o tome ću naknadno izvijestiti.

V. Dječje kuhinje: Dugo se radilo i pripremalo da se u svim logorima urede dječje kuhinje. Skoro sve je bilo gotovo, ali u zadnjem momentu je sve zastalo. Izgleda da je major Langman to zaustavio. Ja sam po toj stvari intervenisao i u idućem ću izvještaju se na to opširnije osvrnuti.

VI. Tuberkuloznih sa otvorenim tuberkuloznim procesima ima za sada oko 80. Ja najenergičnije o tome radim. Ima mnogo predloga, ali se stvar nikako konačno ne riješava. Ove bolesnike treba smjestiti negdje gdje je klima za njih povoljnija. Ljekari UNRRA-e traže takvo mjesto u Siriji ili u Palestini. Problem djece je malo zadržao rješavanje ovoga pitanja, čije riješenje ja stalno tražim. Nadajmo se da će u dogledno vrijeme i ovo pitanje dobiti svoje riješenje.

VI.[14] U El Shattu i u Katatbi ima oko 180 ranjenika-invalida, koji su ovdje upućeni sa Malte. Glavni problem je da im se nabave proteze i da im se osigura masaža. Ja na tome insistentno radim i vjerujem da će se uspjeti. Biće oko 500 takvih slučajeva. Doskora će biti organizovan vojni pregled istih. Britanske vlasti hoće da proglase »ne vojnicima« sve one kojima više nije potrebna ljekarska pomoć, a ostali da se upute u ovdašnje vojne bolnice radi produženja liječenja. Konsultovan po tom pitanju, ja sam tražio komisiju u kojoj bi bila dva naša ljekara i 1—2 njihova i u tome neće biti poteškoće. Ali oni koji budu oglašeni kao »ne vojnici«, ostaće u našem logoru i dalje kao borci-invalidi i nosiće našu uniformu, jer mislim da mi ne možemo to da im oduzmemo. Narod u Zbjegu ih vrlo dobro prima. Invalidi su zadovoljni, dobro se hrane. Oni žive pod vojnom disciplinom i to vrlo dobro djeluje na narod u Zbjegu.

VII. S obzirom na istaknuto u pogledu dječjeg zdravlja, bilo bi od velike koristi kad bi ovamo bili upućeni dr. Zakarija[15] i dr. Diklić-Simović,[16] specijalisti za dečje bolesti. Naročito će to biti potrebno za uređenje dječjeg logora u Tulumbatu. Mi u pogledu ljekara mnogo oskudijevamo i stoga mislim da bi rješenju ovog problema trebalo posvetiti svu pažnju.

VIII. Sva ova pitanja se riješavaju dosta sporo, jer mi u MERRA-i i UNRRA-i nemamo našeg predstavnika koji bi podržavao sve naše predloge i potpomagao u njihovom riješavanju.

IX. Od odbora za pomoć u Kairu i Aleksandriji imamo mnogo koristi i oni nam pružaju veliku pomoć. O tome ću specijalno izvijestiti.

X. 25. i 26. o. mj. se u El Shattu održava konferencija svih odbora. Predviđen je prigodni program, koji se sastoji u otvaranju izložbe aktivnosti logora, atletski miting, priredbe itd. O svemu ću podnijeti izvještaj.

---

[14] Omaškom je ponovljen rimski broj, pa bi njega i sve naredne brojeve trebalo povećati za jedinicu.

[15] Dr Vinko Zakarija.

Ovaj izvještaj pišem na brzinu da bih iskoristio ovu vezu. Molim vas da mi odgovorite na ranije moje izvještaje kao i da mi date potrebne nove instrukcije kao i vaše mišljenje po dosadašnjem radu, kako bih mogao da pravilno dalje nastavim.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.S. Moja adresa je
Shari Soliman Pasha 14/IV
Telefon: 44565

BR. 134

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 22. JUNA 1944. O IMENOVANJU POLITODELA ZA MORNARICU NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Kopija[2]

ŠTABU MORNARICE NOV I POJ

POLOŽAJ

U cilju pojačanja rada na političkom učvršćivanju jedinica naše Mornarice imenuje se Politodel u sledećem sastavu:

1. Zvonko Grahek, rukovodilac politodela
2. Voja Janković[3]
3. Vladimir Perasović za omladinski rad
4. Mileva Benzon } pojačanje Politodela[4]
5. Zvonko Raos }

Štab mornarice, odnosno politički komesar i njegov pomoćnik[5], dužni su upoznati Politodel o stanju u jedinicama Mornarice i zajednički prodiskutovati sve probleme kao i utvrditi plan budućeg rada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

22. 6. 1944.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 15/A, f. 1/I, br. reg. 23.
[2] Naknadno dopisano olovkom, latinicom.

BR. 135

GOVOR VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. JUNA 1944. BRITANSKIM I AMERIČKIM OFICIRIMA I VOJNICIMA NAKON ODRŽANE SMOTRE NA OSTRVU VISU[1]

Braćo po oružju, oficiri i vojnici savezničke Engleske i Amerike.

Osjećam veliko zadovoljstvo što se nalazim u vašoj sredini i što vas mogu pozdraviti kao ratne drugove u borbi za zajed-

---

[3] Imi i prezime napisani su mastilom, latinicom. Umesto »Janković«, treba da piše: Jauković.

[4] Reči »pojačanje Politbiroa« napisane su mastilom, latinicom.

[5] Politički komesar je tada bio Milisav Rajičević, a pomoćnik političkog komesara Ivan Randić Nikola.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 17, f. 3/a, br. reg. 43/1.

Maršal Tito je izvršio smotru savezničkog 2. komandoa na aerodromu Pliško polje na ostrvu Visu. Sa te smotre sačuvano je nekoliko fotosa, ali na njima nema datuma, niti je do sada pronađen neki drugi izvorni dokument na osnovu kojeg bi se neposredno ustanovio tačan datum kad je to bilo. Tom Čerčil (Tom Churchill), ondašnji britanski brigadir, komandant svih savezničkih snaga na Visu, zamoljen da u vezi s tom smotrom iznese svoje sećanje, u svom pismu, pored ostalog, napisao je sledeće (daje se prevod na srpskohrvatskom jeziku):

»... Tražio sam od maršala Tita da izvrši smotru jedne od mojih borbenih jedinica na Visu, ubrzo pošto je stigao brodom »Blekmur« (Blackmore), britanskim razaračem, kojim je komandovao poručnik bojnog broda Dankan Karver (Dancan Carver) britanske ratne mornarice. On [Tito] je prihvatio da to učini i smotra je zakazana za 22. jun 1944. ujutru.

Maršal je stigao na aerodrom na Visu, a ja sam ga sačekao i pratio ga pomenutog dana na smotri 2. komandoa (Kopnene vojske) koji je stajao postrojen za smotru (onoliko dugo koliko je to bilo potrebno). Posle smotre (za koje vreme je vojna muzika pešadije »Highland Light« odsvirala odgovarajuće vojne melodije), ja sam poveo Maršala do jednog vojnog kamiona ispred vojnika, gde se on popeo nekoliko stepenika i obratio se vojnicima koji su stajali u pozadini kamiona. (Možete videti kamion u pozadini jedne fotografije koju sam Vam pozajmio). Onda je on održao govor. Govorio je na srpskohrvatskom jeziku i kada je završio, ja sam pročitao prevod njegovog govora [na engleskom jeziku] koji mi je dao njegov načelnik štaba neposredno pred smotru.

Kad je smotra završeno, ja sam naredio da svi naši protivavionski topovi na ostrvu ispale zaprečnu vatru na jednu dimnu metu koja je baš tada izbačena u vazduh, da bi pokazali Maršalu dejstvo protivvazdušne odbrane kojom smo mi raspolagali. Na njen prekid, Maršal je čestitao mom komandantu protivavionske odbra-

nički nam cilj, a to je pobjeda nad najvećim neprijateljem progresivnog čovječanstva — njemačkim osvajačem i njegovim satelitima.[2]

---

ne, ali je dodao: »Šteta što nije bio nemački avion usred ove zaprečne vatre!«

Odmah posle toga, mi smo krenuli za selo Borovik, gde je bio partizanski i moj štab i tamo je pripremljen obilan ručak. Sedeo sam desno od Maršala i on mi je pričao veoma zanimljive pričice iz njegovog povlačenja prilikom nemačkog desanta na Drvar. Ostali gosti su bili komandanti svih savezničkih jedinica pod mojom komandom na Visu i svi se oni vide na grupnoj fotografiji koju ste vi poslali i koja je načinjena odmah posle ručka.« (Isti Arhiv i ista kutija i fascikla br. reg. 43/6—9).

Jedan primerak ovog Titovog govora na engleskom jeziku koji pominje Tom Čerčil nalazi se u k. 17, f. 3/a, br. reg. 43/2—3.

U istom Arhivu, i u istoj kutiji i fascikli, pod br. reg. 28/1, nalazi se pismo koje je u ime Komande britanske 2. SS-brigade (2. Special Service Brigade) 22. juna 1944. uputio G. M. Dejvi (G. M. Davy) maršalu Titu. To pismo, prevedeno na srpskohrvatski jezik, u celosti glasi:

»Komanda 2. SS brigade
22. juna 1944.

Dragi Maršale,

Nažalost moram da Vam javim da sam hitno pozvan na kopno i danas moram da pođem avionom. Prema tome, neće mi biti moguće da sutra sa Vama ručam. Bilo je vrlo ljubazno od Vas što ste me pozvali i ja veoma žalim što moram da se vratim.

Bio sam veoma srećan da prisustvujem Vašoj konferenciji juče. Bila je za mene velika čast i zadovoljstvo da se upoznam s Vama. Ja se nadam da će se naše operacije uspešno razvijati do svog pobedonosnog završetka u skoroj budućnosti.

Još jednom Vam najlepše zahvaljujem.

S poštovanjem
G.M. Davy«.

Sadržina Devijevog pisma, upoređena sa sadržinom citiranog sećanja Toma Čerčila, upućuje na sledeće zaključke: prvo, da je maršal Tito na konferenciji 21. juna dao saglasnost da izvrši smotru 2. komandoa, i, drugo, da je tu smotru izvršio 23. juna, jer je za taj dan zakazao ručak za savezničke oficire. Činjenice koje je naveo Tom Čerčil (iako se u pogledu datuma ne slažu za jedan dan), potvrdile su najvažnije, a to je: da je ovaj govor maršal Tito stvarno održao. Ovo se naglašava jer se do sada pretpostavljalo da ovaj govor maršal Tito nije održao.

[2] Prve lake pomorske obalske savezničke jedinice počele su pristizati na ostrvo Vis u drugoj polovini decembra 1943. godine. One su pojačavane tokom januara 1944. i stavljene su pod komandu poručnika bojnog broda Morgana Džajlza (Morgan Giles). Prva, pak, grupa kopnenih snaga, jačine 30 ljudi (komandosa) prispela je na Vis 16. januara 1944. godine. Zatim je u nekoliko navrata do 12. februara 1944. preba-

Ovom prilikom ja vam izražavam svoju zahvalnost i zahvalnost našeg naroda za žrtve i napore koje ste dali daleko od svoje domovine, ovdje na tlu Jugoslavije, za zajedničke nam ciljeve, za oslobođenje naroda Evrope od mrskog njemačkog fašističkog okupatora. Vaše junaštvo i požrtvovanost u dosadašnjim borbama na otocima Braču, Korčuli, Šolti i drugim, poznato je i visoko se cijeni. Prolivena krv vaših hrabrih oficira i vojnika u toj borbi još je više učvrstila veze i zbližila narode Jugoslavije sa narodima Engleske i Amerike.[3]

čen čitav 2. komando (2. Commando), zajedno s komandantom potpukovnikom Džekom Čerčilom (Jack M.T.F. Churchill), pa je on preuzeo opštu komandu nad savezničkim snagama koje su se tada nalazile na Visu. Nakon toga je 28. februara prebačen na Vis kompletan 43. mornarički komando, a 15. marta došao je na Vis sa svojim štabom i brigadir Tom Čerčil, komandant 2. SS brigade. Tada je on sa svojim štabom preuzeo opštu komandu nad savezničkim snagama na Visu. Pojačanja su i dalje pristizala i uglavnom se završila s dolaskom 40. mornaričkog komandoa početkom maja 1944. godine.

Sem britanskih, na Visu se nalazila i jedna Planinska četa američkih snaga (iz sastava Američke operacijske grupe). Ta četa je imala ukupno 12 oficira i 120 vojnika i podoficira.

Savezničke snage na Visu sastojale su se od lakih pomorskih jedinica (torpednih čamaca, motornih topovnjača, patrolnih čamaca i lučkih patrolnih čamaca), desantno-jurišnih čamaca raznih tipova, od pešadijskih jedinica komandoa kao i zemaljske i protivavionske artiljerije, te pozadinskih jedinica za snabdevanje.

Na Visu se nalazio i jedan savezнički obaveštajni centar, koji je imao svoje posmatrače smeštene kod partizanskih jedinica na ostrvima Olibu, Molatu, Dugom otoku, Kornatu i na Biokovu. U drugoj polovini juna 1944. prispelo je na Vis i jedno odeljenje Službe za psihološko ratovanje (Psychological Warfare Branch) sa zadatkom da propagandom utiče na slabljenje borbenog morala nemačkih trupa u priobalskom pojasu istočnog Jadrana.

Ukupna snaga svih tih savezničkih snaga dostizala je nešto preko 2.000 ljudi. Njihovu glavninu predstavljali su 2, 40 i 43. komando. Komando je, pak, imao ukupno 444 vojnika i starešina, a sastojao se od 6 trupova (Troop), svaki sa po oko 70 komandosa. Oni su počeli da napuštaju ostrvo Vis sredinom jula 1944. godine. Najpre su 15. jula pošli 2. i 40. komando, nepun mesec dana kasnije pošao je i Štab 2. SS brigade, a 13. oktobra 1944. je Vis napustio i 43. komando. Potpunije o ovome: Jovan Vasiljević, Mornarica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1972, str. 183—185.

[3] Komandosi su izveli ili učestvovali zajedno s jedinicama 26. NO divizije ili Mornarice NOVJ u sledećim desantnim prepadima i diverzantskim akcijama:

— prvi desantni prepad anglo-američkih komandosa, jačine 70 ljudi, izveden je noću 27/28. januara 1944. godine. Prevezli su ih dva broda (»NB 7« i motorni jedrenjak »Sveti Nikola«) Mornarice NOVJ iz viške luke do uvale Milna na ostrvu Hvaru. Partizanski vodiči sa Hvara doveli su komandose do usamljene kuće istočnog dela hvarske luke, gde se nalazilo jedno nemačko stražarsko odeljenje. Postignuto je potpuno iz-

nenađenje. Posle kraće borbe dva Nemca su poginula, a četvorica zarobljena. Iste noći, bez sopstvenih gubitaka, komandosi su se sa zarobljenim Nemcima vratili brodovima Mornarice NOVJ na Vis;

— drugi desantni prepad izveli su komandosi (nije ustanovljen njihov broj) noću 3/4. februara, uz pomoć jedne desetine iz 1. dalmatinske NOU brigade, na nemački vod u selu Velom Grablju na Hvaru. Komandosi su izvodili napad, a desetina iz 1. dalmatinske NOU brigade obezbeđivala ih za to vreme. U borbi su poginula 4 nemačka vojnika, 4 su zarobljena, a veći deo uspeo je da pobegne. Tom prilikom teško su ranjena dva komandosa: kapetan Bare (Bejr), koji je ubrzo podlegao ranama, i jedan vojnik, koga su prihvatili partizani, kao i još dva zaostala britanska vojnika i jednog Italijana, koji je pobegao iz nemačke vojske. Njih je naoružani brod Mornarice NOVJ (»NB 1«) ukrcao i prebacio na Vis, gde je ranjeni komandos prezdravio

Noću 20/21. februara britanski poručnik Barton, prerušen u čobanina, ušao je sa dva partizana Bračkog NOP odreda i stadom ovaca u nemački garnizon Nerežišće na Braču. Neprimećeni od Nemaca, došli su do kuće gde je boravio nemački komandant mesta. Partizani su obezbeđivali pristup, a Barton je upao u kuću i iz nečujnog pištolja ubio nemačkog oficira. Nakon toga iz zasede su ranili tri nemačka oficira, a jednog ubili, pa se povukli iz mesta.

Jednu akciju izvelo je šest pripadnika američke Planinske čete i dva partizana, pod vođstvom kapetana Rodžersa (Rogers). Oni su se 25. februara u Vrboskoj na Hvaru sukobili s jednom nemačkom patrolom i ranili jednog nemačkog oficira.

Noću 2/3. marta britanski poručnik Barton s četiri svoja komandosa i jednom desetinom Bračkog NOP odreda napao je nemačko stražarsko odeljenje koje se nalazilo u jednoj kamenoj zgradi u selu Pučišću na Braču. Posle oštre borbe partizani su se popeli na krov kuće i prinudili Nemce na predaju. Poginula su dva Nemca, a sedam ih je zarobljeno, od kojih su četvorica bili ranjeni. Partizani i komandosi nisu imali gubitaka.

Desantni prepad, pod šifrovanim nazivom »Ditejnd I« (Detained I), izveli su četiri britanska »trupa« i američka Planinska četa, ukupne jačine 493 komandosa (43 oficira i 450 vojnika i podoficira). Oni su se otisnuli na tri desantno-jurišna čamca za prevoz pešadije uveče 17. marta iz Komiže na Visu, a u teglju tih čamaca isplovila su tri desantno-artiljerijska čamca s ukrcanim artiljerijskim oruđima. U njihovoj pratnji, kao zaštita i obezbeđenje, bilo je šest motornih topovnjača. »Trupovi« i materijal iskrcani su u uvali Tatinji na Šolti i u svanuće 18. marta komandosi su pošli u napad na utvrđeno nemačko uporište u selo Grohote, koje je posedala jedna četa iz 264. pešadijske divizije.

Napad je otpočeo u 06.00 časova vatrom iz svih oruđa, a potom su pozvani Nemci na predaju. Pošto nije bilo odziva, oko pola časa kasnije, 36 savezničkih bombardera napalo je uporište. Posle toga komandosi su razbili nemačku četu. Nemci su imali četiri poginula, a 103 ih je zarobljeno, od kojih je većina bila ranjena. Komandosi su imali dva poginula i 15 ranjenih (većinom od sopstvene avijacije). Istog dana predveče, pod zaštitom avijacije, komandosi su se vratili sa zarobljenicima na Vis.

Naredni desantni prepad komandosa izveden je pod šifrovanim nazivom »Endoument« (Endowment), a na osnovu prispelih britanskih obaveštajnih podataka da je 2. bataljon nemačkog 378. puka 118. lovačke divizije glavninu svojih snaga povukao sa ostrva Hvara, pa je Štab

bitanske 2. SS brigade zaključio da će lako savladati preostale delove koji su se zadržali u selu Jelsi. Stoga je odlučio da te delove zarobi ili uništi.

Obavešten o tome, Štab 26. NO divizije nije delio mišljenje o lakom savlađivanju tih nemačkih snaga, pa je britanskom štabu ponudio sadejstvo svojih jedinica. No, ostajući pri svojoj proceni i nadajući se uspehu sličnom onom na Šolti, Štab britanske 2. SS brigade odbio je ponuđenu mu pomoć, pa je predveče 22. marta uputio s Visa desantno-jurišnim čamcima čitav 43. komando.

Predviđajući da Nemci mogu komandosima prirediti neugodna iznenađenja, Štab 26. NO divizije je na pet motornih jedrenjaka (»Slobodan«, »Jadran«, »Sretna Sloboda«, »Sokol« i »Lahor«) Mornarice NOVJ uputio istog popodneva 1. i 4. bataljon 1. dalmatinske NOU brigade sa zadatkom da u slučaju potrebe priteknu u pomoć komandosima, a potom da na Hvaru izvrše što potpuniju mobilizaciju novih boraca.

Komandosi su prvi prispeli i uputili se ka Jelsi. Međutim, nemačka posada je blagovremeno osetila njihovo prisustvo, pa je glavninu snaga izvukla iz Jelse. Napad komandosa usledio je u prazno, a ubrzo potom zapali su u ozbiljne teškoće, jer su ih Nemci pritisnuli noću uz minsko polje jugozapadno od Jelse. Nastojeći da ih tu okruže i kad se razdani nanesu im poraz, Nemci su svoju glavninu uputili da zaposedne greben iznad Jelse s okolnim visovima. Međutim, bataljoni 1. dalmatinske NOU brigade, koji su usled sporije vožnje znatno kasnije prispeli od komandosa i iskrcali se u uvali Goromin Dolac, vični noćnom ratovanju, odmah su polovinu snaga (1. bataljon) uputili da posedne greben i visove iznad Jelse. Tamo su se sukobili s Nemcima i u dvočasovnoj borbi prsa u prsa zbacili ih sa grebena i svih uzvišenja. Time su rasekli nemačku blokadu oko komandosa i omogućili ovima izlaz iz teške situacije, a potom su oba bataljona 1. dalmatinske NOU brigade prešla u gonjenje Nemaca. Komandosi su se sa 8 zarobljenih Nemaca predveče 23. marta vratili na Vis (nisu ustanovljeni njihovi gubici), a bataljoni 1. dalmatinske NOU brigade zadržali su se puna četiri dana, rastrojavajući nemačku posadu i goneći je sve do sela Bogomolje. Tu su ostatke posade prihvatile nemačke snage prebačene sa ostrva Korčule, a bataljoni 1. dalmatinske NOU brigade povukli se do sredine Hvara da izvrše mobilizaciju novih boraca, što su takođe s uspehom obavili. U tim borbama nemačka posada je imala 35 mrtvih i 131 zarobljenog dok su bataljoni 1. dalmatinske NOU brigade imali 4 mrtva i 12 ranjenih. Sa Hvara su se povukli noću 28/29. marta 1944. godine.

Novi desantni prepad pripremio je Štab britanske 2. SS brigade, pod šifrovanim nazivom »Ferier« (Farrier), na ojačanu četu nemačkog 750. puka 118. lovačke divizije koja se nalazila na Mljetu. Oko 1000 komandosa, podeljeno u dve grupe, prebačeno je sa Visa noću 22/23. maja desantno-jurišnim čamcima i iskrcano na južnu obalu Mljeta. Posle obuhvatnog manevra, dospeli su ujutro 23. maja do Babinog Polja, i glasnogovornicima pozvali Nemce na predaju. No, ovih nije tu bilo, već su se blagovremeno izvukli i poseli položaje severno od Babinog Polja u rejonu k. 488 (Maligrad). Komandosi su zaposeli visove severno i severozapadno od nemačkih položaja i osuli minobacačku vatru po Nemcima. Međutim, Nemcima je ubrzo prispelo pojačanje, pa je rukovodstvo komandosa ocenilo da juriš na tako ojačane Nemce ne bi urodio plodom i komandose povratio na Vis noću 23/24. maja, uz gubitke od 9 nestalih komandosa.

Nekoliko dana kasnije, na Mljet je prebačena jedna manja grupa komandosa i od 9 nestalih pronašla samo trojicu, koje je bio prihvatio

Mljetski NOP odred, dok su ostalu šestoricu zarobili Nemci, ubivši jednog od njih.

Sledeći desantni prepad izveden je na ostrvo Brač, s ciljem da se vežu što jače nemačke snage i spreči njihovo angažovanje u operaciji »Reselšprung«. Brač je tada posedao 738. puk (bez jedne čete) nemačke 118. lovačke divizije i na njemu kao svoja najjača uporišta organizovao rejone Nerežišće, Selce i Sumartin, dok je u rejonu Supetar i na Vidovoj gori držao manje snage, ali dobro utvrđene. Snage predviđene za napad sastojale su se od skoro cele 26. NO divizije (bez dva bataljona 3. prekomorske brigade), jedan ojačani britanski komando i Američka planinska četa. Za njihovo prevoženje i obezbeđenje ili da im sadejstvuju pri napadu angažovano je 65 brodova: 45 iz sastava Mornarice NOVJ i 20 savezničkih (među kojima Odred torpednih čamaca i dva razarača). Prepadom je rukovodio zajednički štab, sastavljen od predstavnika Štaba 26. NO divizije i Štaba britanske 2. SS brigade. Pri njemu su se nalazili savezнички oficiri za vezu sa mornaricom i avijacijom. Od svih tih snaga formirane su tri kolone: Severna, Zapadna i Istočna.

Severna kolona (sastavljena od 2. bataljona 1. dalmatinske NOU brigade, 1. bataljona 3. prekomorske brigade i Američke planinske čete) ukrcala se u luci Vis 31. maja u 21 čas, a iskrcala se pre svanuća 1. juna u Uvalu Blaca na južnoj obali Brača. Zadatak joj je bio da se približi Supetru i ostane neprimećen od Nemaca do pred svanuće 2. juna, a tada da krene u napad i Američkom planinskom četom savlada uporište na Vidovoj gori, a s dva bataljona iz 26. NO divizije blokira komunikaciju Supetar—Nerežišće.

Zapadna kolona, sastavljena od 12. dalmatinske NO brigade, jednog savezničkog komandoa i artiljerijskih ojačanja, predstavljala je glavninu desantnih snaga. Ona je ukrcana 1. juna u 21 čas u lukama Rukavac i Komiža i u tri konvoja iskrcala se pre svanuća 2. juna u Murvica—Planica i uvalama Blaca i Farska. Imala je zadatak da savlada neprijatelja u uporištu Nerežišće.

Istočna kolona, sastavljena od 1. dalmatinske NOU brigade (bez jednog bataljona), tri bataljona 11. dalmatinske NO brigade i jednog bataljona 3. prekomorske brigade, ukrcala se 1. juna s jednim konvojem u 21 čas, a s drugim konvojem u 22 časa u lukama Rukavac i Vis. Ona se u svanuće 2. juna iskrcala istočno od Bola.

Nemačka posada na Braču nije primetila iskrcani desant, ali ju je već u prvom času 2. juna alarmirala osmatračka stanica sa Šolte, pa je na Braču naređena pripravnost. Tek u svanuće su nemački bacači sa Vidove gore počeli gađati konvoj brodova ispred Bola, a savezничка krstarica osula je artiljerijsku vatru po Drveniku. Odmah posle toga (u 5,45 časova) stupila je u dejstvo i savezничка avijacija.

Razvile su se oštre borbe, ali su Nemci na svim pravcima pružili veoma žilav otpor. Glavnina Severne kolone zaustavljena je baražnom vatrom nemačkih obalskih baterija sa prostora Split—Omiš, te Američka planinska četa nije uspela da ovlada uporištem na Vidovoj gori. Zapadna kolona, ni posle tri pokušaja, nije uspela da ovlada ni jednim utvrđenim uporištem u rejonu Nerežišća. Izvestan uspeh postigla je samo Istočna kolona, jer je ovladala nemačkim položajima sve do visova iznad Sumartina.

Noć 2/3. juna iskoristile su obe strane za sređivanje svojih snaga za još odlučnije borbe. Pri tome su Nemci uspeli da na Brač prebace manja pojačanja i bezbedno evakuišu svoje ranjenike, ali su istovremeno imali osetne pomorske gubitke. Žestoke borbe nastavljene su 3. juna u kojima je Zapadna kolona savladala nemačko uporište na Vidovoj gori, a Istočna kolona ovladala uporištem Selce. Toga dana savezничка avija-

cija snažno je bombardovala i nemačka uporišta na Braču i Split, a 4. juna i Omiš, pa su više nemačke komande poverovale da se radi o zauzimanju Brača kao odskočne daske za iskrcavanje i stvaranje mostobrana na obali. Stoga su prikupili u Splitu i rejonu Baške Vode četiri ojačane čete i prebacili ih noću 4/5. juna u Supetar i Sumartin. Tako ojačani krenuli su 5. juna u protivnapad. Međutim, izveli su ga u prazno, jer su se desantne snage pod zaštitom savezničke avijacije 4. juna krajem dana izvukle iz borbe, a noću 4/5. juna povukle se na Vis.

U desantnom prepadu na Brač gubici su na obe trane bili osetni: Nemci su imali neutvrđen broj mrtvih (po našim podacima oko 350), dosta ranjenih i 220 zarobljenih; 26. NO divizija — 67 mrtvih, 308 ranjenih i 14 nestalih; Britanci — 60 mrtvih, 73 ranjena i oko 20 zarobljenih; Amerikanci — jednog ranjenog.

Prilikom borbi za Nerežišće zarobljen je britanski potpukovnik Džek Čerčil, koji se na čelu svoje jedinice neoprezno približio Nemcima, prevaren njihovim znacima za predaju. Sem njega, Nemci su zarobili oko 20 komandosa. Zbog toga je komandant 26. NO divizije Božidar Božović u zajedničkom štabu insistirao 4. juna da se borba još žešće nastavi i oslobode zarobljeni Britanci. Međutim, zamenik potpukovnika Čerčila to je odlučno odbio i kategorički izjavio da borbu smatra završenom, te će sve savezničke snage povući na Vis. Da se ne bi remetio dogovor zajedničkog štaba — da najviše starešine donose odluke za svoje jedinice nezavisno jedan od drugog — naredio je, iako s oklevanjem, izvlačenje i jedinica 26. NO divizije.

(Tri dana kasnije prispelo je s Brača obaveštenje partizanskog obaveštajca da su Nemci potpukovnika Čerčila i komandose prebacili iz Nerežišća u Supetar. Očekujući da će ih Nemci noću 7/8. juna odatle uputiti za Split, u sumrak su 7. juna ispred ove luke upućene tri motorne topovnjače sa zadatkom da oslobode zarobljenike. Međutim, Nemci te noći nisu transportovali komandose, pa je Štab britanske 2. SS brigade odlučio da ih oslobodi na ostrvu. Tamo je uveče 8. juna uputio grupu od 40 komandosa. Njih je prihvatio Brački NOP odred i naredne noći doveo ih do pogodnih položaja iznad Supetra. Tu su 10. juna sačekali ugovoreno savezničko bombardovanje i mitraljiranje Supetra, kojom prilikom je nastala panika kod Nemaca, ali iz grada nije bilo begstva komandosa. U popodnevnim časovima partizanski obaveštajci su im doneli vest da su zarobljeni komandosi prethodne noći, 9/10. juna desantnim brodovima prebačeni za Split, pa su komandosi napustili Brač noću 10/11. juna i vratili se na Vis).

Komandosi su tri dana pre napuštanja Visa i odlaska za Italiju izveli 12. jula kod Bogomolja na Hvaru akciju sličnu partizanskoj: postavili su zasedu i ubili ili ranili 25 nemačkih vojnika, a potom se povukli na Vis. Potpunije o svim ovim akcijama i desantnim prepadima: tom V, knj. 25, dok. br. 113; knj. 27, dok. br. 167, 195 i 196; knj. 28, dok. br. 23, 24, 25, 31 i 33; tom VII knj. 1, dok. br. 182 i 183; knj. 2, dok. br. 46, 56 (radiogrami br. 45, 119, 138, 156, 176, 238 i 279), 68, 102, 103, 104, 109, 121, 186 i 187; Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/8, f. 1, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i Štaba 8. korpusa NOVJ, primljeni radiogram br. 2370 od 25. maja 1944. godine; k. 523, f. 1, br. reg. 19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 26. NO divizije, radiogram br. 245 od 20. marta 1944. upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ; k. 1102, f. 4, br. reg. 27: Operacijski dnevnik 1. dalmatinske NOU brigade, tekst na str. 4, 7, 8, 37, 39, 43—48, 52, 54, 55, 83—99, 112—119, 140—148, 159 i 164; k. 2072, f. 2, br. reg. 13/9: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Mornarice NOVJ, radiogram br. 35 sa 54 grupe

Raduje me što sam se mogao lično uvjeriti da ovdje, na ovom otoku[4], vlada potpuna sloboda[5] i puno ratno drugarstvo između vas i naše Narodnooslobodilačke vojske. Ovaj otok simbolički prikazuje to prijateljstvo i ratno drugarstvo koje vlada među svim saveznicima. U tome i leži u prvom redu moć saveznika, i u tome je zalog pobjede nad neprijateljem za koga se prije tri godine mislilo da je nepobjediv i koji je sam u to vjerovao.

Mi još imamo pred sobom teške i krvave borbe, ali u te borbe mi ulazimo sa punim uvjerenjem da ćemo pobijediti. Junačke savezničke armije u Italiji brzo gone Nijemce prema sjeveru[6], u Francuskoj je srušen jedan dio evropskog bedema i savezničke armije prodiru u tzv. »neosvojivu tvrđavu«[7]. Na dalekom sjeveru Crvena armija zadaje posljednje udarce Finskoj i pitanje je samo kratkog vremena da će taj satelit ispasti iz stroja[8]. Narodi porobljene Evrope dižu se da doprinesu svoj

---

od 1. februara 1944, upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ; Mikroteka VII, C. in C. Mediterranean War Diaries, History of the Commandos in the Mediterranean, London, film br. 4, sn. 489—509; ANJ, Minhen, film br. 5, sn. 1291—1292; Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, Hrvatska II/119: Knjiga br. II primljenih i poslatih depeša Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, str. 5; Fabijan Trgo, Pomorski desant na otok Brač, Vojnoistorijski glasnik, br. 4, 1953. godine; Jovan Vasiljević, Mornarica NOVJ, Vojnoizdavački zavod Beograd, 1972, str. 199—200, 222—230 i 289.

[4] Reč je o Visu.

[5] Misli se na slobodu ophođenja

[6] Savezničke 15. grupa armija, posle zauzimanja Rima, potiskivala je nemačku Grupu armija »C« ka »Gotskoj liniji« (masiv severnih Apenina od Pize do Riminija, koji predstavlja jaku prirodnu prepreku, širine oko 300 km, a dubine od 40 do 50 km).

[7] Posle uspešnog iskrcavanja 6. juna 1944. u Normandiji (severozapadna Francuska), savezničke 21. grupa armija je do sredine jula vodila borbe za proširenje operativne dubine mostobrana. Izbijanjem u rejon Kana, britanska 2. armija je vezala za sebe snage nemačke Oklopne grupe »Zapad«, dok je američka 1. armija pomerala front mostobrana do linije Kutans—Sen Lo, lomeći žilav otpor nemačke 7. armije. Do sredine jula saveznici su na mostobranu u Normandiji već imali 30 divizija, a Nemci svega 23 i to nepovoljno raspoređenih: na frontu od Kana do Komona angažovali su 13 divizija, od kojih 7 oklopnih, dok se zapadno od Komona, gde je američka 1. armija pripremala proboj s mostobrana, nalazilo svega 10 nemačkih divizija, od kojih dve oklopne i jedna motorizovana, čime je odnos snaga za Nemce znatno pogoršan.

[8] Na frontu prema Finskoj, dugom oko 1500 km (od Barencovog mora do Finskog zaliva) Crvena armija je angažovala jedinice Karelijskog i Lenjingradskog fronta (41 pešadijsku diviziju, 5 pešadijskih brigada, 4 utvrđena rejona i Baltičku flotu), protiv nemačke 20. brdske armije i celokupne finske armije (28 pešadijskih divizija, 2 oklopne divizije, 14 brigada — pešadijskih, oklopnih i konjičkih — finska flota, avijacija i granični bataljoni). Nemačke i finske snage posedale su jako utvrđene i duboke položaje na sovjetskoj teritoriji okupiranoj još 1941. godine.

dio u toj velikoj borbi za oslobođenje evropskih naroda i za brži svršetak ovog strašnog rata, koga su svijetu nametnuli fašistički osvajači.[9]

Želim vam mnogo uspjeha u vašoj daljoj borbi i lično sam uvjeren da će biti uskoro ovaj rat završen.

Neka žive naše bratske pobjedničke armije Vel.[ike] Britanije, SAD i Sovj.[etskog] Saveza.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Ofanziva jedinica pomenuta dva fronta Crvene armije otpočela je 9. juna i do sredine jula, kršeći veoma žilav otpor finske armije, približile su se sovjetsko-finskoj granici koja je bila uspostavljena 1940. godine.

U daljim jednoipomesečnim borbama potpuno je razbijena finska armija i Finska prekinula ratna dejstva protiv Sovjetskog Saveza, zatraživši 25. avgusta pregovore za zaključenje mira. Četiri dana kasnije, sovjetska vlada je to prihvatila, a Finska je 4. septembra prekinula sve odnose s Nemcima i 19. septembra 1944. u Moskvi je potpisano primirje.

[9] U to vreme, pored NOVJ, koja je izvodila sistematska ofanzivna dejstva u svim krajevima Jugoslavije i definitivno oslobađala centralni deo zemlje, naročito su značajne uspehe postizale Narodnooslobodilačka vojska Albanije i Narodnooslobodilačka armija Grčke, koje su takođe bile oslobodile znatne delove svojih državnih teritorija. Takođe su i pokreti otpora u pojedinim evropskim zemljama ispoljavali sve veću borbenu aktivnost. U nekim od njih, kao na primer u Francuskoj i Italiji, došlo je i do neposrednog sadejstva oružanih snaga određenih pokreta otpora sa savezničkim snagama koje su dejstvovale na frontovima u tim zemljama. U drugim, kao na primer u Norveškoj, značajne razmere je uzela diverzantska aktivnost protiv okupatora, a stalno se pojačavala u Belgiji, Holandiji, Danskoj. Usled približavanja Crvene armije, naglo su ojačale oružane snage pokreta otpora u Čehoslovačkoj i, naročito, u Poljskoj.

BR. 136

PISMO PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. JUNA 1944. ZEMALJSKIM ANTIFAŠISTIČKIM VEĆIMA U JUGOSLAVIJI, ČLANOVIMA PREDSEDNIŠTVA AVNOJ-a I ČLANOVIMA NKOJ-a O RAZLOZIMA KOJI SU USLOVILI SKLAPANJE SPORAZUMA IZMEĐU NKOJ-a I PREDSEDNIKA KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE U INOSTRANSTVU I O KONKRETNIM REZULTATIMA TOGA SPORAZUMA[1]

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
23 juni 1944

ZEMALJSKIM ANTIF. VEĆIMA[2]

Saopštili smo vam ukratko već radioputem o osnovnoj suštini sporazuma koji smo ugovorili sa dr Ivanom Šubašićem kao predsednikom kraljevske vlade u inostranstvu[3]. Saopštavamo vam danas nekoliko podrobnosti o uzrocima koji su doveli do pregovora i o konkretnim rezultatima samog sporazuma. Prilažemo vam i tekst sporazuma[4]. Razume se, u duhu samog sporazuma, tekst sporazuma neka ostane u tajnosti sve do objavljivanja deklaracije dr Šubašića.[5]

Glavni razlog koji je doveo do pregovora sa dr Šubašićem je vanjskopolitičke prirode. Već dugo vremena izražavana je bila sa strane jednog dela[6] saveznika želja da bi došlo do saradnje između Nacionalnog komiteta i jedne takve kraljevske vlade u inostranstvu koja bi izbacila iz svoje sredine Dražu Mihailovića i koja bi bila spremna aktivno pomagati Narodnooslobodilačku vojsku. U tom cilju bila je i stvorena — posle pada Purićeve vlade — nova situacija time što je postao predsednik vlade dr Ivan Šubašić, o kome je poznato da nije bio pristalica starih vlada u inostranstvu i da je dao nekoliko prijateljskih izjava prema narodnooslobodilačkom pokretu. Dr Šubašić primio je mandat uz uslov da će postići sporazum sa

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond NKOJ, br. 1944/34.

[2] Adresat je dopisan plavom olovkom, latinicom. Rukopis je Edvarda Kardelja.

[3] Vidi dok. br. 126.

[4] Vidi dok. br. 124.

[5] Dr Ivan Šubašić je objavio svoju Deklaraciju 8. avgusta 1944. u Londonu.

[6] Reči »jednog dela« dopisao je Edvard Kardelj plavom olovkom.

narodnooslobodilačkim pokretom u zemlji. Promena je bila učinjena u prvom redu po inicijativi i na pritisak premijera — ministra Velike Britanije Vinstona Čerčila. Prirodno je da je bilo potrebno uzeti predlog za sporazum sa dr Ivanom Šubašićem, upravo zbog toga jer je bio to predlog jednog dela naših saveznika, vrlo ozbiljno u pretres. Razumećete da u takvoj situaciji nije bilo izgleda na priznanje Nacionalnog komiteta i da bi odbijanje takvog predloga negativno uticalo na razvitak simpatija prema našoj zemlji u svetu. Mi smo dali još jedan dokaz više naše volje za zajednički front sa svima koji se zaista hoće da bore protiv neprijatelja.

S time je, razume se, vezan i čitav niz drugih pitanja. Mi smo danas u takvom stepenu razvitka naše Narodnooslobodilačke vojske kada razvitak njene dalje snage u prvom redu zavisi od toga da li ćemo toj vojsci moći da damo dovoljno nove ratne tehnike. U sadašnjoj vanjskopolitičkoj konstelaciji to pitanje zavisi u prvom redu od naših povoljnih odnosa sa saveznicima. Nema sumnje da će nam sporazum sa dr Ivanom Šubašićem olakšati nabavku svih sredstava koja su nam za našu vojsku potrebna.

Konačno je govorio za sporazum još jedan unutarnjepolitički moment. Vlada dr Ivana Šubašića biti će sastavljena od ljudi koji se nisu kompromitirali neprijateljskim stavom prema narodnooslobodilačkom pokretu. Pored toga će u toj vladi biti i neki iskreni prijatelji narodnooslobodilačkog pokreta. Tako će vlada nesumnjivo uneti dezorijentaciju i raspadanje u redove profašističkih reakcionera i svih neprijatelja oslobodilačke borbe naših naroda. Pomoću zvaničnih mjera te vlade biti će moguće razbiti i reakcionaran diplomatski aparat stare Jugoslavije koji je u najvećoj meri neprijateljski dejstvovao u savezničkim krugovima protiv narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji. Nema sumnje da će i u samoj zemlji stav nove vlade ubrzati krah izdajničkih grupa koje su se dosada opirale na nade da će pomoću vlade u inostranstvu obmanjivati saveznike.

To su, dakle, bili glavni razlozi koji su doveli do naše odluke da će Nacionalni komitet podupirati vladu dr Ivana Šubašića u inostranstvu i da će o tome posle obrazovanja Šubašićeve vlade obavestiti i narod. Pošto prilažemo tekst sporazuma, nećemo se upuštati u njegovu podrobniju analizu. Jasno je iz teksta da se nismo odrekli nijedne od odluka II zasijedanja AVNOJ-a. Ustupak je u stvari uglavnom samo u tome da je zasada praktički skinuto sa dnevnog reda pitanje priznanja NKOJ-a, otvorena perspektiva za spajanje NKOJ-a i vlade u inostranstvu, ukoliko će vlada u inostranstvu pravilno i iskreno

primenjivati taj sporazum. Ponavljamo, to nije [naša] obaveza, nego samo perspektiva koja je zavisna od iskrenosti u ispunjavanju sporazuma.

Prema našem usmenom sporazumu vlada bi trebala biti malena, najviše 6 ministara. Sporazumeli smo se u opštim crtama i o ličnom sastavu, no pošto je to zavisno od mogućnosti koje će se pokazati u toku sastavljanja vlade, nećemo se tu upuštati u podrobnosti. Kako vam je poznato, dr Šubašić je već penzionirao dr Fotića, ambasadora u Vašingtonu, kao najvažnije uporište Mihailovićevskih izdajnika u inostranstvu. Biće učinjene bitne promene i na drugim diplomatskim mestima i u svim međunarodnim institucijama gdje rade sada neprijatelji narodnooslobodilačkog pokreta, koje su postavile predašnje jugoslovenske vlade u inostranstvu.

Zaključene su i konkretne mere za naoružavanje NOVJ i pomoć stanovništvu u Jugoslaviji.[7]

Molimo vas da obavestite o gornjim činjenicama sve članove prezidijuma AVNOJ-a i članove NKOJ-a koji se nalaze na vašoj teritoriji. Saopštite im ujedno da su do objave sporazuma ta obaveštenja potpuno internog značaja i da ne smiju ići u javnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

S drugarskim pozdravom
Pretsednik NKOJ
Maršal Jugoslavije
T.[8]

---

[7] Ovu rečenicu je plavom olovkom, latinicom, dopisao Edvard Kardelj. Bio je dopisao, pa precrtao sledeći tekst: »Pitanje kralja ostalo je kao i do sada — prepuštamo da ga slobodno reši narod.«

[8] Tito.

Ovo Titovo pismo je, s manjim ili većim stilskim izmenama (ali čuvajući njegovu suštinu) prepisao Edvard Kardelj 2. jula 1944. i namenio ga Josipu Vidmaru, koji je bio član Predsedništva AVNOJ-a i istovremeno predsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte, da s njegovom sadržinom upozna članove Predsedništva AVNOJ-a, kojih je na slobodnoj teritoriji Slovenije tada bilo deset, među kojima predsednik dr Ivan Ribar i potpredsednici Moša Pijade i Marko Vujačić. Original toga pisma izgoreo je s ostalom poštom prilikom avionskog udesa na aerodromu Čepernici (kod Topuskog) noću 16/17. jula 1944 (3. i 4. primedba uz dok. 240), pa je Kardelj poslao Vidmaru kopiju toga pisma. Ono u celini glasi:

»Članovima predsjedništva AVNOJ-a na teritoriji Slovenije Josipu Vidmaru

Ukratko smo vas obavijestili preko radija o osnovnoj sadržini sporazuma koji smo zaključili s dr Ivanom Šubašićem kao predsjednikom kraljevske vlade u inostranstvu. Danas vas obavještavamo o nekim pojedinostima i razlozima koji su doveli do pregovaranja i o rezultatima samog sporazuma. Prilažemo vam i tekst sporazuma, razumije se da tekst sporazuma mora ostati u tajnosti sve dotle dok dr Šubašić ne objavi deklaraciju.

Glavni razlog koji je doveo do pregovaranja s dr Šubašićem jeste spoljnopolitičkog karaktera. Još davno je jedan dio saveznika izrazio želju da dođe do sporazuma između Nacionalnog komiteta i kraljevske vlade u inostranstvu, koja bi iz svoje sredine isključila Dražu Mihailovića i koja bi bila spremna da aktivno pomaže Narodnooslobodilačku vojsku. U tom cilju je poslije pada Purićeve vlade stvorena nova situacija, s tim da je predsjednik vlade postao dr Ivan Šubašić, o kojem se zna da nije bio pristalica starih vlada u inostranstvu i da se više puta deklarisao kao prijatelj narodnooslobodilačkog pokreta. Dr Šubašić je prihvatio mandat pod uslovom da postigne sporazum s narodnooslobodilačkim pokretom u zemlji. Promjena je izvršena u prvom redu na inicijativu i pod pritiskom predsjednika vlade Velike Britanije Vinstona Čerčila. Jasno je da je trebalo prihvatiti predlog za sporazum s dr Ivanom Šubašićem već i zbog toga što je bio predlog jednog dijela naših saveznika. Shvatićete da u takvoj situaciji nije bilo izgleda za priznanje Nacionalnog komiteta i da bi odbijanje tog predloga negativno uticalo na porast simpatija prema našoj zemlji u inostranstvu. Mi smo dali još jedan dokaz više da želimo jedinstven front sa svim onima koji stvarno hoće da se bore protiv neprijatelja.

Razumije se da je s tim povezan niz drugih pitanja. Mi smo danas na takvom stupnju razvitka Narodnooslobodilačke vojske kad razvitak njene snage zavisi u prvom redu od toga da li ćemo toj vojsci moći da damo dovoljno nove vojne tehnike. To pitanje u sadašnjoj spoljnopolitičkoj konstelaciji zavisi prije svega od naših zadovoljavajućih odnosa sa saveznicima. Nema sumnje da će nam sporazum s dr Ivanom Šubašićem olakšata nabavku svih sredstava koja su nam potrebna za našu vojsku.

Najzad, na zaključenje sporazuma uticao je i unutrašnji politički momenat. Vladu dr Šubašića će sačinjavati ljudi koji se nisu kompromitovali neprijateljskim odnosom prema narodnooslobodilačkom pokretu. Osim toga, u toj vladi će biti i neki iskreni prijatelji narodnooslobodilačkog pokreta. Tako će ta vlada u redovima profašističkih reakcionara i svih neprijatelja oslobodilačke borbe naših naroda nesumnjivo izazvati dezorijentaciju i rasulo. Pomoću zvaničnih akata te vlade moći će da se razbije i reakcionarni diplomatski aparat stare Jugoslavije, koji je u savezničkim krugovima u najvećoj mjeri neprijateljski djelovao protiv narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji. Nema sumnje da će stav nove vlade pomoći i u samoj zemlji bržem slomu izdajničkih grupa, koje su se dosad nadale da će pomoću vlade u inostranstvu obmanjivati saveznike.

To su, dakle, bili glavni razlozi koji su doveli do naše odluke da Nacionalni komitet podrži vladu Šubašića u inostranstvu i da se poslije formiranja Šubašićeve vlade o tome obavijesti narod. Pošto prilažemo tekst sporazuma, nećemo se upuštati u njegovu detaljnu analizu. Iz teksta se jasno vidi da se nismo odrekli nijedne odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Odstupili smo uglavnom samo u tome što je za

sada praktično skinuto s dnevnog reda priznanje Nacionalnog komiteta, jer je stvorena perspektiva za spajanje NKOJ-a i vlade u inostranstvu, ukoliko ta vlada bude tačno i iskreno sprovodila sporazum. Ponavljamo: to nije obaveza, već samo perspektiva, koja zavisi od iskrenosti u ispunjavanju sporazuma.

Prema našem usmenom sporazumu, vlada bi morala biti mala, sastavljena najviše od šest ministara. Sporazumjeli smo se i o ličnom sastavu, ali kako to zavisi od mogućnosti koje se budu pokazale u toku formiranja vlade, nećemo se upuštati u pojedinosti. Kao što vam je poznato, dr Šubašić je već penzionisao dr Fotića, ambasadora u Vašingtonu, kao najvažnije uporište Mihailovićevih pristalica — izdajnika u inostranstvu. Izvršiće se bitne promjene i na drugim diplomatskim mjestima i u svim međunarodnim institucijama u kojima sada djeluju neprijatelji narodnooslobodilačkog pokreta koje su postavile pređašnje jugoslovenske vlade u inostranstvu. Takođe je odlučeno da se preduzmu određene mjere za naoružanje NOVJ i za pomoć stanovništvu Jugoslavije.

Molim Vas da o gornjim činjenicama obavjestite članove Predsjedništva AVNOJ-a koji se nalaze na vašoj teritoriji. U isto vrijeme ih obavijestite o tome da su do objavljivanja sporazuma ova obavještenja sasvim internog karaktera i da ne smiju stići u javnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

2. jula 1944.

S drugarskim pozdravom
Predsjednik NKOJ-a
maršala Jugoslavije«

BR. 137

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. JUNA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA UPUTE NA TRAJNI RAD U BOLNICE NOVJ U ITALIJI IZNEMOGLE LEKARE I BOLNIČARKE[1]

Br.	Dan	Čas	Gr.	Tekst
12.	23 [1944]	18.00	36	Uputite [hitno][2] u Italiju na trajni rad iznemogle lekare i bolničarke koji su stari partizani, a na jednomesečni kurs medicinare, mlađe hirurge i bolničarke.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/34.

Radiograme istovetne sadržine primili su u međuvremenu od 23. do 25. juna i ostali operativni štabovi NOVJ. U vezi s tim vidi u istom Arhivu, k. 384, f. 2, br. reg. 21/17: Knjigu primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja, sa 35 grupa od 23. juna; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja, sa 40 grupa od 23. juna; k. 184, f. 1, br. reg. 9/13: Knjigu primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 51 sa 35 grupa od 24. juna u 19 časova; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/11: Knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 29 sa 35 grupa, primljen 25. juna od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

[2] Ova reč je napisana u radiogramima primljenim u štabovima 2. i 5. korpusa NOVJ.

BR. 138

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. JUNA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA UPUTI U BARI 15 ODABRANIH OFICIRA ZA FORMIRANJE NOVIH JEDINICA NOVJ U ITALIJI I DA OSPOSOBI AERODROMSKE PISTE ZA NOĆNO LETENJE[1]

Jedinica	Datum	Broj	Grupe	Primljene depeše	Primjedba
50[2]	23 VI	22	49	Pošaljite avijacijom 15 oficira u Bari za formiranje naših novih jedinica u Italiji. Ljudstvo mora biti odabrano, provereno i podesno za te jedinice. Osposobite iste[3] za noćno letenje. Da li je siguran aerodrom u Blagaju.[4] Pošaljite u Glamoč jednog engleskog oficira.	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/11

[2] Ovo je šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ.

[3] Umesto »iste« verovatno je u originalu poslatog radiograma bilo napisano: piste (aerodromske). To se zaključuje po tome što Štab 5. korpusa NOVJ nije imao nikakvih mogućnosti da oficire osposobljava za noćno letenje. Očigledno se radi o poletno-sletnim stazama (pistama) na pomoćnim aerodromima, kojih je na operativnom prostoru 5. korpusa NOVJ bilo nekoliko (Glamočko polje, Medeno polje, Sanica, Palanka kod Prnjavora i druga). Najpre je za sletanje aviona osposobljen Glamočki aerodrom. Potpunije o tome vidi u navedenoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 67 sa 92 grupe od 15. juna, br. 46 sa 63 grupe od 28. juna, br. 48 sa 98 grupa od 29. juna i br. 33 sa 40 grupa od 7. avgusta 1944. godine.

[4] Štab 5. korpusa je 26. juna izvestio da su neprijateljeve snage do 24. juna kontrolisale cestu Bugojno — Kupres — Livno i da Blagajski aerodrom nije bio slobodan za upotrebu (pomenuta Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa, radiogram br. 37 sa 29 grupa od 26. juna, predat Vrhovnom štabu NOV i POJ — »jedinici 50« — u 19,30 časova).

BR. 139

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. JUNA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA BI ZAUZIMANJE SOKOLCA I ORGANIZOVANJE AERODROMA KOD NJEGA ZA EVAKUACIJU RANJENIKA IZISKIVALO VELIKE ŽRTVE, PA NAREĐUJE DA SE PRONAĐE BEZBEDNIJE MESTO ZA NJIHOVU EVAKUACIJU[1]

V.Š.

24

—

VI

[gr.] 109

Gligo ne može da se angažuje na Sokolcu[2]. Sokolac ne bi bio pogodan za evakuaciju ranjenika, jer bi nepr. brzo reagirao i sve to bi stajalo više žrtava nego što bi se moglo evakuisati. Ranjenike treba evakuisati, ali morate naći jedno pogodno mesto za spuštanje aviona, kakvih ima u ist. Bosni dovoljno. To može biti i [zaravan] negde na brdu[3]. I u zap. Bosni mi smo našli više takvih aerodroma, tako da smo čak evakuisali ranjenike sa Tičeva.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126.

[2] U prenosnom smislu reč je o 17. istočnobosanskoj NOU diviziji, čiji je komandant tada bio Gligorije Mandić Gligo. Ta divizija je tada dejstvovala na prostoru između Foče, Goražda i Pljevalja, ispoljavajući aktivna dejstva u rejonima Goražda i Pljevalja. Predlog za zauzimanje Sokolca, u kojem su se nalazili delovi 1. stajaćeg djetalnog zdruga, i za angažovanje u vezi s tim 17. NOU divizije, kao i radi uspešne odbrane aerodroma kod Sokolca, odakle bi se izvršila evakuacija ranjenika, uputio je Vrhovnom štabu NOV i POJ 22. juna Štab 3. korpusa. On je istovremeno izvestio da se u korpusnoj bolnici nalazi veći broj teških ranjenika, prikupljenih iz svih jedinica korpusa, ističući nužnost da se što pre evakuišu u bolnice NOVJ, koje se nalaze u južnoj Italiji (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 449 i 450; knj. 27, dok. br. 4).

[3] Štab 3. korpusa je 25. juna izvestio da je pripremio aerodrom u Birču, a 29. juna je izvestio da ima aerodrome koji mogu da prime transportne avione u dolini Spreče, kod Osmaka (tom IV, knj. 26, dok. br. 118, str. 450 i 451).

BR. 140

ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA SE AVIONOM PREBACI PREKO ITALIJE U SREM I NALOG DA GLAVNE KANALE ZA POPUNU SVOJIH JEDINICA STVARA PREKO ISTOČNE BOSNE[1]

Br.	Dan	Čas	Gr.	Tekst
13	25. [VI]	12,00	20	Odobravam vaš put avionom u Srem, preko Italije.[2] Grulović neka se operiše u Italiji.[3]
14	»—	»—	86	Pitali smo 6. korpus o mogućnosti izvlačenja boraca iz Srema i prebacivanja u centralnu Bosnu.[4] To je dalek put. U c.[entralnoj] Bosni mogli biste u povoljnom slučaju imati samo neku manju jedinicu. Vaš štab iz ist.[očne] Bosne mora stvarati kanale za Srem.[5]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/34.

[2] Glavni štab NOV i PO Vojvodine poslao je 16. juna 1944. izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ da je od Štaba 3. korpusa NOVJ preuzeo vojno i političko rukovođenje nad 16. i 36. vojvođanskom NOU divizijom. Nakon toga se, 24. juna, obratio Vrhovnom štabu s molbom da mu dozvoli da se iz istočne Bosne avionom vrati za Srem. On se u istočnoj Bosni nalazio još od 11. marta 1944. Tu je prešao sa 4. vojvođanskom NO brigadom, 1. bataljonom 6. vojvođanske NO brigade, 2. sremskim NOP odredom i jednom četom 1. sremskog NOP odreda kada su se te jedinice našle ugrožene ofanzivom koju je izvodila nemačka 13. SS-divizija »Handžar« na jugozapadni Srem. Jedinice partizanskih odreda vratile su se ponovo u Srem već u drugoj polovini marta 1944, a noću 5/6. aprila vratio se i zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine Sreta Savić. Ostali članovi Glavnog štaba — komandant Aćim Grulović, politički komesar Stevan Jovičić i načelnik štaba Artur Hribar — ostali su i nadalje u istočnoj Bosni, gde su se nalazile i sve vojvođanske brigade, sem glavnine 6. NO brigade koja je ostala u Sremu.

Dobivši saglasnost maršala Tita, Glavni štab se avionom prebacio u Bari, i o tome 2. jula poslao izveštaj Vrhovnom štabu. Iz Barija se, pak, 21. jula 1944. prebacio u Srem, zajedno s Isom Jovanovićem, članom PK KPJ za Vojvodinu, koji se stalno kretao s Glavnim štabom. Potpunije o ovome: tom IV, knj. 23, dok. br. 50 i 105; knj. 24, dok. br. 93; knj. 25, dok. br. 99; knj. 26, dok. br. 38 i 144; navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogrami br. 20 sa 33 grupe od 16. juna, br. 60 sa 36 grupa od 24. juna i radiogram bez broja od 22. jula 1944. godine.

[3] Aćim Grulović je imao teško oboljenje žuči. Po dolasku u Bari operisan je i zadržan na lečenju. Kasnije, u septembru 1944, u celosti je izmenjen personalni sastav Glavnog štaba, sem Grulovića, koji je imenovan za zamenika Koste Nađa, koji je tada postavljen za komandanta Glavnog štaba. Novopostavljeni štab je prispeo u Srem 5. oktobra 1944. i preuzeo dužnost (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogrami br. 61 sa 30 grupa od 24. juna i br. 23 od 2. jula 1944; Arhiv VII, ANOR-a, k. 859, f. 10, br. reg. 8/71: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 12 grupa, primljen 5. oktobra 1944. od Štaba 1. sremskog NOP odreda).

[4] Vidi dok. br. 131.

[5] Glavni štab NOV i PO Vojvodine u vezi s ovim je 16. juna 1944. uputio sledeće predloge Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Naše jedinice kroz tri meseca teških borbi, neobnovljene, znatno su oslabile. Zato se pred nas postavljaju dva problema: kako popuniti jedinice i, kako organizovati izvlačenje naših boraca iz Vojvodine u [brigade] NOV.

Molimo da ispitate mogućnost prihvatanja naših boraca kod slavonskih jedinica i slanja do naših divizija kroz srednju Bosnu. Tako isto i za prebacivanje našeg štaba u Vojvodinu. U ovom cilju mogla bi se odrediti srednja Bosna za novo operat.[ivno] područje naših div.[izija]«. (Vidi u navednoj Knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine radiograme br. 51 sa 35 grupa i br. 65 sa 36 grupa, od 16. juna 1944. godine).

BR. 141

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 26. JUNA 1944. O IMENOVANJU ČLANOVA POLITODELA ZA 2. PROLETERSKU I 5. KRAJIŠKU NOU DIVIZIJU[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

ŠTABU V DIVIZIJE I KORPUSA

Položaj

I.

Iz dosadašnjih brigadnih politodela Druge i Pete divizije formiraju se dva ojačana politodela. Prvi će raditi u okviru Druge divizije, a drugi u okviru Pete divizije.

Politodel Druge divizije sačinjavaju:

1. Mirko Kalezić, rukovodilac Politodela
2. Todor Vojvodić, za političko-kul. i pros. rad
3. Sulejman Mehmed Bašić, za oml. rad
4. Tihomir Janić,
5. Radoje Ljubičić,

} pojačanje Politodela[2]

Politodel Pete divizije sačinjavaju:

1. Pera Đurić, rukovodilac Politodela
2. Vuksan Ljumović, za političko-kul. i pros. rad
3. Marija Jagodić, za oml. rad
4. Dušan Ristić
5. Veljko Ražnjatović

} pojačanje Politodela[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 782/A, f. 5, br. reg. 32.

Jedan primerak originala upućen je Štabu 2. proleterske divizije. To se vidi iz kopije originala, koja se nalazi u istom Arhivu (k. 15/A, f. 1/I, br. reg. 24).

[2], [3] Reči »pojačanje Politodela« dopisane su mastilom.

Politički komesari pomenutih divizija neka saopšte gornje imenovanim drugovima i neka novoformirane politodele na zajedničkoj sednici upoznaju sa čitavim stanjem u divizijama, kako bi što pravilnije i planski mogli pristupiti radu.

II.

Drug Milinko Đurović, dosadašnji rukovodilac Politodela postavlja se za politkomesara II proleterske divizije, a drugarica Zaga Stojilović, treći član Politodela, upućuje se u Srbiju na rad, dok se Dragoljub Milenković i Vojo Poček imaju po ozdravljenju javiti Personalnom odeljenju Povereništva za narodnu odbranu.

III.

Drug Radovan Papić, dosadašnji rukvodilac Politodela Pete divizije, upućuje se na rad u Hercegovinu, gde će se preko štaba XXIX divizije javiti drugu Vasi Miskinu-Crnomu.

IV.

Drug Mirko Milojković, pomoćnik komesara III srpske brigade, stavlja se na raspolaganje Glavnom Štabu Srbije, a na dužnost pomoćnika iste brigade postavlja se drug Uroš Bajić, dosadašnji član Politodela VI divizije I korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE
J.B. Tito

26. VI 1944. (M.P.)

BR. 142

PORUKA SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 27. JUNA 1944. KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE PETRU STAMBOLIĆU DA OBAVESTI CENTRALNI KOMITET KP MAKEDONIJE DA PREDUZME HITNE MERE ZA SAZIVANJE ASNOM-a, UZ UČEŠĆE ŠTO VEĆEG BROJA DELEGATA[1]

Primljeno dana 27. VI. 1944. g.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
11	V. K.[2]	54.	49.	Za Stambolića[3] Mi smo kod Tita. Vraćamo se kroz nekoliko dana.[4] Preduzmite sve mere da se hitno sazove savetovanje.[5] Pozovite što veći broj delegata, [više] nego što smo ranije predvidjeli. Tempo	

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9/13.

[2] Oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ.

[3] Petar Stambolić, tada komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

[4] Dan kasnije, Vrhovni štab NOV i POJ uputio je Glavnom štabu NOV i PO Srbije, preko radio-stanice Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, sledeći radiogram:

»Odmah javite gde se mogu spustiti avioni. Koliko dugo možete osigurati aerodrom. Javljajte svakog dana mogu li se spustiti avioni, kakvo je vreme i teren za spuštanje, koliko je dug i širok aerodrom«.

(Isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 33/11: Knjiga primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram od 28. juna 1944. godine).

Međutim, Svetozar Vukmanović i predstavnici Inicijativnog odbora za primanje i sazivanje ASNOM-a prebacili su se avionom u Srbiju tek noću 10/11. jula 1944. na aerodrom kod sela Kosančić u Jablanici.

[5] Ovaj nalog (i dalji tekst) odnosi se, iako to nije ovde jasno naznačeno, na Glavni štab NOV i PO Makedonije i Centralni komitet KP Makedonije, a upućeno je preko Petra Stambolića stoga što Vrhovni štab tada nije imao direktnu radio-vezu s Glavnim štabom NOV i PO Makedonije.

BR. 143

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA ŠTAB 16. VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE ODRŽAVA DIREKTNU RADIO-VEZU S VRHOVNIM ŠTABOM I DA SE TOM ŠTABU DIVIZIJE OSTAVI DEO BRITANSKIH OFICIRA ZA VEZU[1]

Reg. br.	Dan	čas	Gr.	Tekst
16	28 [1944]	15.00	28	Lekić[2] mora imati direktnu radio-vezu sa nama. Odobravam da deo engleske misije ostane kod Lekića za primanje materijala.[3]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/34.

[2] Danilo Lekić, tada komandant 16. vojvođanske NOU divizije.

[3] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je 26. juna radiogramom javio Vrhovnom štabu NOV i POJ da će Britanska vojna misija, koja se do tada nalazila kod Štaba 16. vojvođanske NOU divizije, poći za Srem zajedno sa Glavnim štabom, pa je molio da Vrhovni štab odobri da pri Štabu divizije ostane jedan britanski oficir i jedan telegrafista (vidi u navedenoj Knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 69 sa 40 grupa).

BR. 144

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. JUNA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA ĆE U ŠKOLU ZA VAZDUHOPLOVCE UPUTITI NEKOLIKO STOTINA PITOMACA ČIM SE OBEZBEDE POTREBNA TRANSPORTNA SREDSTVA[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 9

Iz Jugoslavije. Upućeno u 17,30[h] 28. 6. 44.
Primljeno 17,45 [h] 28. 6. 44. g.
Prispelo u ŠO JVM u 18,00[h] 28. 6. 44. g.

General-lajtnant Terzić

Nekoliko stotina naših pitomaca za vazduhoplovstvo očekuje u Italiji[2], ali nema transportnih sredstava za njihovo pre-

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/3.

Zaglavlje radiograma iznad adresata (primaoca), kao i dva reda ispod potpisa adresanta, pisani su na mašini (takođe na ruskom jeziku), sem brojki i potpisa, koji su pisani mastilom.

Na levoj margini originala naknadno je dopisano olovkom ćirilicom: »Preveo na srp.-hrv. jezik Samardžić«. Taj prevod se nalazi u petoj Knjizi primljenih depeša Vojne misije u SSSR-u (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 6), ali on nije sasvim istovetan originalu, pa se stoga ne objavljuje.

Tekst prethodnog drugog i trećeg pasusa odnosi se na skoro sve sledeće radiograme treće Knjige primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, pa se oni neće tekstualno ponavljati, već će se na njih samo pozivati tamo gde to bude odgovaralo.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku izvršen u Vojnoistorijskom institutu. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

bacivanje u SSSR. Ja sam u vezi s tim razgovarao sa šefom Sovjetske vojne misije[3] i ovih dana će to pitanje biti rešeno.[4]

Maršal Tito

Br. 6

general-lajtnant
V. Terzić
28. VI[5]

Dešifrovano 28. 6. 44. u 18,30[h]
Dešifrovao Dolgih.

Prim. br. 1 JVM
Prim. br. 2 8 dana

---

[2] Bilo ih je 450, od kojih su dve trećine bili mladići početnici. Oni su bili smešteni u Vojnom logoru NOVJ koji se nalazio u Gravini i tu očekivali polazak (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/43: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 21 sa 86 grupa od 27. jula 1944. godine).

[3] Šef Sovjetske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ tada je bio general-lajtant Nikolaj Kornjejev.

[4] Ovo je obaveštenje maršal Tito uputio šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću dan nakon prijema sledećeg Terzićevog izveštaja:

»Maršalu Titu

Molimo javite kada će biti upućeni omladinci u školu za vazduhoplovce.

Vrlo je važno uputiti ih što pre, kako bi ovo leto iskoristili za izvođenje svoje praktične obuke.

Sada naša pilotska škola u Krasnodaru ima 67 pitomaca, odabranih od naših ovdašnjih dobrovoljaca. Rad u školi je otpočeo.

27. 6. 44. g. general-lajtnant
Terzić«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/29: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 30 od 27. juna 1944. godine).

[5] Čin, svoj potpis i datum, naknadno je dopisao Velimir Terzić, mastilom, ćirilicom.

BR. 145

NALOG VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. JUNA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ VELIMIRU TERZIĆU DA AVIONI DOTURAJU RATNI MATERIJAL TAMO GDE TO ZAHTEVA VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ I UPUTSTVO KOJIM JEDINICAMA I GDE GA TREBA NAJHITNIJE DOSTAVITI[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratili kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 14

Iz Jugoslavije. Upućeno 28. 6. 44. u 21, 43[h]
Primljeno 28. 6. 44. u 22,10
Prispelo u ŠO JVM 28. 6. 44. u 22,25 [h]

Vrlo hitno

General-lajtnantu Terziću

Avioni treba da bacaju materijal prvenstveno tamo gde smo mi odredili[2]. Potrebno je hitno baciti materijal za Šestu

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/8.

Dalji tekst za ovu primedbu je identičan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 25. juna izvestio maršala Tita koliko je ukupno po vrstama ratnog materijala dostavljeno avionima iz SSSR-a od početka maja do 18. juna 1944. godine. Dva dana kasnije izvestio je da su noću 25/26. juna 25 aviona doturili ratni materijal, dajući i podatke koliko je i koje vrste ratnog materijala i opreme isporučeno pojedinačno na svakom cilju. Istovremeno je izvestio da je noću 26/27. juna upućena veća pošiljka i sa više aviona (ne navodi njihov broj). Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/26 i 1/30: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogrami br. 27 i br. 31).

diviziju na Glamoču[3]. Za Petu diviziju u Sandžaku[4] i [baciti] za Treći korpus, a takođe i za Prvu diviziju, koja je prešla železničku prugu Koršu[5] — Sarajevo i nastupa u pravcu Sandžaka[6]. Njoj su potrebni minobacači, municija, hrana i protivtenkovski topovi.

Maršal Tito

Dešifrovano 28. 6. 44. u 23,10[h] Prim. 1 adresatu
Dešifrovao Brezukov A.M. Prim. 2 6 dana

general-lajtnant
Terzić[7]

[3] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nalazila se tada u širem rejonu Glamoča: Štab divizije sa prištapskim delovima u selu Ćoslije; 1. lička proleterska brigada u selima Dubrave, Prijani, Pribelja i Rore; 2. lička proleterska brigada između Glamoča i sela Korićna; 3. lička proleterka brigada severno od sela Šujice. Potpunije o tome: tom IV, knj. 26, dok. br. 97 i Arhiv VII, ANOR-a, k. 797, f. 3, br. reg. 14: Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[4] Peta krajiška NOU divizija nalazila se tada na sektoru Prijepolje — Pljevlja (Arhiv VII, ANOR-a, k. 783, f. 4, br. reg. 3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. krajiške NOU divizije, radiogrami br. 8 sa 109 grupa od 23. juna, br. 10 sa 63 grupe od 26. juna, br. 11 sa 171 grupom i br. 12 sa 28 grupa od 1. jula 1944. godine).

[5] Omaška; trebalo bi da piše: Konjic.

[6] Prva proleterska divizija je prešla komunikaciju Konjic — Sarajevo noću 27/28. juna 1944. godine (tom IV, knj. 26, dok. br. 93, 106 i 107; knj. 27, dok. br. 32 i 33).

[7] Čin i svoj potpis naknadno je dopisao Velimir Terzić, mastilom, ćirilicom.

BR. 146

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA ZA POLITIČKI I KULTURNO-PROSVETNI RAD NA SLOBODNOJ TERITORIJI IZVUČE IZ OKUPIRANOG BEOGRADA MILOŠA JANKOVIĆA I TOMU ROSANDIĆA, KAO I SVE OSTALE PRIPADNIKE NOP-a I RODOLJUBE[1]

Primljeno dana 29. VI. 1944 god.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
13h	VK	61.	63	Za Jablanicu[2] Preko Draže[3] izvucite iz Beograda učitelja Miloša Jankovića. Preko Kriste Đorđević pozovite Tomu Rosandića, vajara, i sve koji dolaze u obzir za ma kakav rad na slobodnoj teritoriji. Uopšte, izvlačite sve rodoljube na slobodnu teritoriju.	

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9/14.

[2] Radiogram je upućen preko Štaba 2. korpusa NOVJ, jer Vrhovni štab tada nije imao direktnu radio-vezu s Glavnim štabom NOV i PO Srbije (isti Arhiv k. 394, f. 2, br. reg. 21/19: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez oznake broja i datuma, a sa 74 grupe i k. 394, f. 2, br. reg. 10/1: Knjiga primljenih i poslatih depeša pod nazivom »Jablanica«, radiogram br. 2 sa 99 grupa, bez oznake datuma).

Radiogram identične sadržine prenet je 3. jula 1944. i sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoju Neškoviću (isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 33/12).

[3] Dragoslav Marković Draža, tada sekretar Okružnog komiteta KPJ za Mladenovac.

BR. 147

ODOBRENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. JUNA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA SE FORMIRA SAMOSTALNA VOJVOĐANSKA JEDINICA POD PRIVREMENOM KOMANDOM 6. KORPUSA NOVJ[1]

Od V.Š.

Odobravamo formiranje samostalne vojvođanske jedinice u Slavoniji[2]. Ta će jedinica biti samo privremeno pod komandom VI korpusa. Kadar dajte vi. Dobro će biti da proberete starješine od Vojvođana.[3]

29. VI 1944., Br. 3513 (48 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/10.

Radiogram istovetne sadržine nalazi se u Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske: isti Arhiv, k. 114/a, f. 3, br. reg. 1/10.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske se 26. juna obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ radiogramom sledeće sadržine:

»Za VŠ

U štab IV korpusa dolazi 3—4 hiljade Vojvođana dobrovoljaca. Štab korpusa predlaže formiranje vojvođanskih jedinica na sektoru Slavonije. Ako to odobravate, mi bi držali stalno jednu diviziju IV korpusa na teritoriji Desetog korpusa. Molim odgovor. 26. IV 1944. Br. 2500«.

Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/9: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

U tekstu radiograma je omaškom napisano »IV korpusa«, umesto: VI korpusa. To se vidi po tome što je Štab 6. korpusa 25. juna poslao sledeći izveštaj Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske:

»Možemo primiti i naoružati 3—4000 Vojvođana koji dolaze dobrovoljno. Molimo za odobrenje VŠ-a da u Slavoniji formiramo vojvođanske jedinice« (k. 483, f. 9, br. reg. 13/7: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 320).

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske preneo je 30. juna 1944. sadržinu radiograma Štabu 6. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 483, f. 10, br. reg. 1/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 203 (2558) sa 86 grupa).

BR. 148

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. JUNA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU O RASPOREDU KREDITA DOBIJENOG OD VLADE SSSR-a I O NAČINU PREUZIMANJA POMOĆI SAKUPLJENE U INOSTRANSTVU ZA NOVJ[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo — Vratiti kroz 6 dana
Zabranjeno prepisivanje — u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 16

Iz Jugoslavije. Upućeno 30. 6. 44. u 8,58[h] Primljeno 30. 6. 44. u 9,15[h]

Prispelo u ŠO JVM u 9,35[h] 30. 6. 44.

General-lajtnantu Terziću

U vezi s vašim [radiogramom] broj 49 od 27-og juna[2], kredit[3] treba rasporediti ovako: London 20.000 američkih dolara,

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/10.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan sa drugim i trećim pasusem 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Taj radiogram je u Šifrantskom odseku Vojne misije NOVJ u SSSR-u označen sa br. 49—50, a u četvrtoj Knjizi poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u ima br. 32 i u prevodu na srpskohrvatski jezik glasi:

»Telegram br. 32

Hitno

Maršalu Titu

U pogledu raspodele kredita za naše potrebe u inostranstvu učinjene su sledeće izmene:

Drž. banka izdaće preko moskovskih narodnih banaka: na adresu Sovjetskog poslanstva u Londonu 30.000 američkih dolara, na adresu Sovjetskog poslanstva u Kairu 30.000 američkih dolara, na adresu Sovjetskog poslanstva u Italiji (Bari) 20.000 američkih dolara.

Za ostale sume otvorenog kredita za naše potrebe u inostranstvu biće potrebno ovlašćenje licima u Londonu, Bariju i Kairu, koja će po vašem odobrenju periodično preuzimati novac.

Sve je ovo ovako predviđeno i uređeno po uputstvu sovjetskih predstavnika, sa čim sam ja saglasan, pošto tako nalaže spoljno-politička situacija.

27. 6. 44. god. — general-lajtnant Terzić

Polazni br. 49—50
primljen 27. 6. 44. u 18,5
poslan 27.6.44. u 19,20. Šifrovao Bezrukov« (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/31).

Kairo 20.000 američkih dolara, u Bari 40.000 američkih dolara — ovde toliko zato što mi tu imamo najviše rashoda. Molimo, javite sve vaše mesečne rashode ili, pak, na duže vreme[4]. U raznim državama inostranstva, kao na primer u Americi, Australiji, Južnoamerikanskim državama i drugde sakupljen je novac i dalje se sakuplja kao pomoć NOVJ. U vezi s tim zamolite sovjetsku vladu da vam preko svojih predstavnika, ili na neki drugi način, pomogne da saopštite organizacijama i licima koji rukovode sakupljanjem novca da se taj novac deponuje u londonskoj Barklaj banci na tekući račun Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije[5]. Bićanić[6] ima punomoćje da podiže sume novaca, koje ćemo mi određivati.

Br. 9 Maršal Tito

Dešifrovano u 11,00[h] 30. 6. 44.
Dešifrovao . . .[7]

general-lajtnant
Terzić
30. VI[8]

---

[3] Odnosi se na beskamatni zajam koji je vlada SSSR-a dodelila Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije u visini od dva miliona američkih dolara i jedan milion sovjetskih rubalja za potrebe poslanstava, vojnih misija i drugih organa NOP-a u inostranstvu. Ugovor o zajmu je u ime NKOJ-a sa predstavnicima vlade SSSR-a potpisao 16. juna 1944. šef vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić. Novac je deponovan u Gosbanci (Državnoj banci) u Moskvi, a naloge za isplatu iz nje je, po direktivi maršala Tita, davao Terzić. O tome: navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 21 (polazni broj 36) od 17. juna 1944. godine.

[4] U radiogramu br. 21, navedenom u prethodnoj primedbi, Velimir Terzić je, na predlog Stanoja Simića, pitao maršala Tita koliko iznosi budžet za Jugoslovensko poslanstvo u Moskvi.

[5] U vezi s preuzimanjem novca sakupljenog u inostranstvu za NOP Jugoslavije i u pogledu deponovanja tog novca u londonsku Barklaj banku, Terzić je 3. jula izvestio da predstavnici vlade SSSR-a žele da maršal Tito, preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, izda direktivu svim licima i organizacijama koje prikupljaju ta novčana sredstva da ih deponuju u Barklaj banku (navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 48 (polazni br. 61) od 3. jula 1944. godine).

[6] Rudolf Bićanić.

[7] Potpis je nečitak.

[8] Čin, svoj potpis i datum naknadno je dopisao Velimir Terzić, mastilom, ćirilicom.

BR. 149

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. JUNA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ŠTERJU ATANASOV NEMA NIČIJE OVLAŠĆENJE DA SE MEŠA U VOJNA I POLITIČKA PITANJA NOP-a I DA MU SAMO TREBA POMOĆI DA DOĐE DO BUGARSKE[1]

[Od V.Š. II korpusu]

14/30

Saznao sam da se Viktor meša u mnoga pitanja vojna i politička[2]. On nema prava da se u ma šta meša, niti ima na to nečiji mandat. On je na putu za Bugarsku i samo treba da mu se pomogne da dođe do Bugarske.

30. VI 1944.

Man. Morača

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/20.

[2] Šterju Atanasov Viktor se kretao za Štabom Udarne grupe divizija NOVJ za vreme njenog prodora u zapadnu Srbiju. Po povratku Udarne grupe u Sandžak, Atanasov se s njom vratio i došao u sedište Štaba 2. korpusa NOVJ. Odatle je krajem jula 1944. pošao sa Štabom Operativne grupe divizija za jugozapadnu Srbiju, sa ciljem da se prebaci za Bugarsku.

BR. 150

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 30. JUNA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O UGROŽENOSTI BERANSKOG AERODROMA I POTREBI HITNOG PREBACIVANJA U BARI RUKOVODEĆEG KADRA PRIKUPLJENOG ZA NOVOFORMIRANE JEDINICE U SRBIJI[1]

Red. br.	datum	komu	Sadržaj	grupa
33	30 VI 44	V. Š.	DDD Ljuba Đurić je stigao.[2] Beranski aerodrom [je] u opasnosti.[3] Drugovi koji treba da dođu iz Crne Gore treba još noćas da pođu.[4] Urgirajte da avioni sigurno pođu. **Milentije**	45

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a k. 2125, f. 10, br. reg. 1/32.

[2] Ljubodraga Đurića je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito postavio za zamenika komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije i pozvao ga da dođe iz 5. krajiške NOU divizije.

[3] Milentije Popović je saznao o ugroženosti toga aerodroma od Ljubodraga Đurića, jer je Đurić sa toga aerodroma pošao za Bari. O tome je Vrhovni štab bio obavešten i od komandanta 2. korpusa NOVJ Peka Dapčevića, jer ga je Dapčević 28. juna izvestio da Nemci vrše stalan pritisak na desnu obalu Lima, a tamo se nalazio i beranski aerodrom (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 36/62: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 79 grupa).

[4] Odnosi se na vojne i političke rukovodioce koji su, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, uzeti iz jedinica 2. korpusa (najviše iz 2. proleterske divizije) radi upućivanja u novoformirane brigade i divizije u Srbiji. U vezi s njima je 29. juna Mitar Bakić, politički komesar 2. korpusa, javio Vrhovnom štabu:

Grupa Srbijanaca sakupljena je u Beranima« (pomenuta Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 18 sa 29 grupa).

BR. 151

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ ZA FORMIRANJE I RAD RADIO-TELEGRAFSKIH KURSEVA[1]

Primljeno
2. VII
V.Š. 6,15 h

I

Predviđajući široku primenu radio-veza zaključno sa bataljonima, baterijama, kao i za obaveštajnu i druge službe, odmah formirajte radio-telegrafske kurseve. Javite nam broj pitomaca na tim novim[2] kursevima.

(br. 37 od 1. VII)[3]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/2.

Tekst radiograma je u Vrhovnom štabu napisan 1. jula. To se vidi iz podataka unetih na kraju ovog dokumenta. Stoga je taj datum stavljen i u naslovu dokumenta.

Radiogrami identične sadržine upućeni su svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu: k. 394, f. 2, br. reg. 21/20: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 19 sa 54 grupe, bez datuma; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 53 grupe od 2. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/14: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 41 sa 54 grupe primljen od jedinice označene br. 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab) 2. jula; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/12: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3602 sa 54 grupe od 3. jula 1944. godine.

[2] Ova reč je omaškom ispuštena u tekstu radiograma primljenog u Štabu 1. proleterskog korpusa. Ona se nalazi u svim ostalim primljenim radiogramima, pa se stoga ovde unosi bez četvrtastih zagrada.

[3] Broj i datum pripadaju radiogramu koji je poslat iz Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 152

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA ŠTO PRE PRONAĐE POMOĆNI AERODROM I DOBRO GA OBEZBEDI PRILIKOM PREBACIVANJA IZ ITALIJE RUKOVODEĆEG VOJNOG, POLITIČKOG I PARTIJSKOG KADRA SRBIJE[1]

Od V.Š. 5/56

DDD

Pri dolasku drugova dobro obezbedite aerodrom[2]. Aerodrom što pre pronaći[3]. Od Engleza[4] zahtevati brzo prebacivanje drugova iz Italije.[5]

1. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, k. 394, f. 2, br. reg 20.

Radiogram je predat Štabu 2. korpusa NOVJ da ga preko svog radio-centra tranzitira Glavnom štabu NOV i PO Srbije. To je učinjeno stoga što još nije bila uspostavljena direktna radio-veza između Vrhovnog štaba i Glavnog štaba. Direktna radio-veza je postojala između Vrhovnog štaba i Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, pa je Pokrajinski komitet obavljao obostrano tranzitiranje radiograma sve do 29. juna 1944, kada je i tu radio-vezu predao Štabu 2. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 28/16: Knjiga poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju, radiogram br. 35 sa 54 grupe od 29. juna, upućen Glavnom štabu NOV i PO Srbije u 14 časova).

[2] Tada su se sa Visa za Srbiju vraćali sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo (Moma) Marković, novoimenovani komandant toga štaba Koča Popović. U Bariju su im se priključili zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije Ljubodrag Đurić sa nekoliko desetina vojnih i političkih rukovodilaca koje je Vrhovni štab tu prikupio radi slanja za novoformirane jedinice NOVJ u južnom delu Srbije.

U Bariju su čekali na prebacivanje preko Srbije za Makedoniju delegat Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije i istovremeno delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV I PO Makedonije Svetozar Vukmanović Tempo sa grupom rukovodilaca narodnooslobodilačkog pokreta Makedonije, koji su se s Vukmanovićem vraćali sa referisanja u Centralnom komitetu KPJ i NKOJ-u.

[3] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito dao je ovakav nalog Glavnom štabu NOV i PO Srbije, jer je od Petra

Stambolića (koji je od decembra 1943. bio komandant toga Glavnog štaba) 1. jula dobio sledeći radiogram:

»Titu

Mi smo u pokretu i udaljeni od aerodroma zbog neprijateljske ofanzive. Ako možemo znati nešto više o dolasku aviona, mogli bi napraviti plan i privući naše veće snage.

Pero«.

Četiri dana kasnije, 5. jula, Stambolić je radiogramom izvestio da se on s Glavnim štabom ponovo nalazi kod aerodroma na Avdilovcu u Toplici i da se tu mogu spuštati avioni. Potpunije o tom aerodromu, njegovoj opremljenosti stručnim osobljem i mogućnostima prihvata svih vrsta aviona: Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/21, 19/22, 19/23 i 19/26: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije radiograme № 126 od 28. juna, № 133 od 29. juna, № 134 od 30. juna, № 140 od 1. jula i № 14 od 5. jula 1944. godine.

[4] Reč je o Britanskoj vojnoj misiji pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije.

[5] Vrhovni štab NOV i POJ uputio je 4. jula preko radio-centra Štaba 2. korpusa NOVJ sledeći radiogram Glavnom štabu NOV I PO Srbije:

»Od petog pa dalje čekajte svaku noć na aerodromu Mihaila i drugove.

Signali: Slovo T od sedam vatri. Morze znak sa zemlje: slovo A.

Avion daje slovo K.

Hitno javite mesto aerodroma.

Razumete li znake?« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 11/3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 2 sa 97 grupa od 4. jula 1944, označen sa »DDD«).

Nešković i Vukmanović sa ostalim rukovodiocima za Srbiju i Makedoniju pošli su iz Barija avionom noću 10/11. jula i spustili se na oslobođenu teritoriju u južnoj Srbiji. Potpunije o tome vidi primedbu br. 6 uz dok. br. 155.

BR. 153

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA JE ODOBRIO FORMIRANJE SAMOSTALNE VOJVOĐANSKE JEDINICE POD PRIVREMENOM KOMANDOM ŠTABA 6. KORPUSA NOVJ I NAREĐENJE ZA STALNO POPUNJAVANJE 16. I 36. VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE[1]

Reg. br.	Dan	Čas	Gr.	Tekst
17	1 [1944]	15.00	88	Zbog bolje veze sa Sremom, odobrili smo da se u Slavoniji kod VI korp. formira samostalna vojvođanska jedinica. Biće samo privremeno pod VI korpusom, a docnije će preći pod vašu komandu. Kadar i naoružanje daće Hrvati.[2] Bilo bi dobro da i vi uputite nekoliko starešina. Pored toga, morate stalno popunjavati vašu 16. i 36. div[iziju].

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, original (pisan mastilom, ćirilicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589, f. 10, br. reg. 4/35.

[2] Vidi dok. br. 147.

BR. 154

ODLUKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. JULA 1944. O FORMIRANJU 12. KORPUSA NOVJ[1]

[Od] V.Š.

1

VII

Za Lekića.[2] 53 [grupe]

Odlučili smo da od 16. i 36. div. formiramo Dvanaesti korpus, sa komandantom Lekićem i komesarom Mitrovićem.[3]

Dajte predlog za [štab] XVI div.[izije.][4]

Sledeća depeša je za Lekića, šifrom Gl. št. Vojv.[odine.][5]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg 2/126.

[2] Danilo Lekić Španac, do tada je bio komandant 16. vojvođanske NOU divizije.

[3] Stefan Mitrović je do tada bio politički komesar 36. vojvođanske NOU divizije.

[4] Komandant i politički komesar 12. korpusa NOVJ izvestili su 6. jula (preko radio-centra Štaba 3. korpusa NOVJ) da su uspostavili rukovođenje nad 12. korpusom i predložili za načelnika štaba korpusa Miletu Đukića, za šefa 2. odseka Nikolu Lekića i za načelnika intendanture Šerifa Buljubašića, dok su za referenta saniteta korpusa izvestili da nemaju pogodnu ličnost i zamolili Vrhovni štab da uputi odgovarajućeg rukovodioca.

Istovremeno su za komandanta 16. vojvođanske NOU divizije predložili Marka Peričina, dotadašnjeg komandanta 36. vojvođanske NOU divizije, a umesto njega za komandanta te divizije — Radoslava Jovića, dotadašnjeg zamenika komandanta 16. NOU divizije. Za političkog komesara 36. vojvođanske NOU divizije predložili su Ljubu Momčilovića, dotadašnjeg zamenika političkog komesara 1. vojvođanske NOU brigade (on je tada bio i sekretar Divizijskog komiteta KPJ 16. vojvođanske NOU divizije), a za načelnika Štaba 16. vojvođanske NOU divizije Perišu Grujića, dotadašnjeg načelnika Štaba 1. vojvođanske NOU brigade.

Danilo Lekić i Stefan Mitrović su izvestili da su navedeni predlozi doneti u sporazumu i saglasnosti sa Štabom 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/36: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami br. 4 sa 42 grupe, br. 5 i br. 6 sa po 60 grupa, br. 7 i br. 8 sa po 47 grupa i br. 9 sa 23 grupe — sve od 6. jula 1944. godine).

[5] Nju je Glavni štab NOV i PO Vojvodine primio istog dana — 1. jula. Odnosila se na uspostavljanje direktne radio-veze između Vrhovnog štaba NOV i POJ i Štaba 16. vojvođanske NOU divizije, tj. novoimenovanog komandanta 12. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 589, f. 10, br. reg. 4/35: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 18 sa 51 grupom od 1. jula 1944. godine).

BR. 155

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI O USLOVIMA ZA PREBACIVANJE RUKOVODEĆEG KADRA IZ BARIJA NA SLOBODNU TERITORIJU JUŽNE SRBIJE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
39	1. VII. 44	V. Š. D.D.D.	G. Š. Srbje juče javlja da je aerodrom sposoban da prima najveći avion i da je vreme dobro.[2] Javlja da su 12. i 13. brigada očistile Pustu reku i Jablanicu.[3] Pr.[ema] tome, Englezi nemaju pravo usvojiti.[4]	58
40	-//-	-//-	U Jablanici ima aerodrom.[5] 24. smo tražili da se drugovi prebace.[6]	19

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/33.

[2] Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/23: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram № 134 od 30. juna 1944. godine.

[3] Petar Stambolić je 29. juna poslao radio-centru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju (koji se tada nalazio kod Štaba 2. korpusa NOVJ) izveštaj da ga tranzitira Vrhovnom štabu u kome piše da su 11. i 15. brigada oslobodile Pustu Reku i Jablanicu (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram № 130 od 29. juna). Međutim, pri primopredaji radiograma, nastala je omaška pa je u Knjizi primljenih i poslatih depeša Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju napisano i preneseno Vrhovnom štabu da su ova područja oslobodile 12. i 13. brigada (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 28/8, radiogram br. 130 sa 93 grupe, primljen 30. juna u 9 časova).

[4] Umesto reči »usvojiti« je u originalu poslatog radiograma (koji nije pronađen) verovatno bilo napisano: osporiti. To se može zaključiti i po tome što je dan ranije, 30. juna, novoimenovani komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije Koča Popović — koji je zajedno sa Svetozarom Vukmanovićem, dr Blagojem Neškovićem, Momčilom (Momom) Markovićem i sa još nekoliko desetina rukovodilaca za Srbiju i Makedoniju — očekivao avione za prebacivanje na slobodnu teritoriju u južnoj Srbiji, poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»1.) Englezi tvrde da su aerodrom u Toplici zauzeli Bugari.

2.) Molim da nam sve potrebne podatke o aerodromu javite vi, pošto ih dobijate neposredno od Pere. U tome ne smemo zavisiti od engleskih izveštaja. Čekamo odgovor. Koča«

(navedena Knjiga depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 37 sa 56 grupa).

[5] Aerodrom se nalazio na Avdilovcu u Toplici.

[6] Koča Popović je 2. jula 1944, između ostalog, javio Vrhovnom štabu sledeće:

»1.) Englezi otežu, izgovarajući se da treba nekoliko dana za ugovaranje znakova i da prvo dolazi na red organizacija nekih drugih aerodroma.

Molimo da urgirate kod Maklejna i da se našem putu da prvenstvo«.

Dan kasnije, 3. jula, Koča Popović je izvestio Vrhovni štab da je njegova grupa ujutru toga dana imala direktnu radio-vezu s Glavnim štabom NOV i PO Srbije i da je Petar Stambolić iz Toplice javio da je spuštanje aviona mogućno, s tim što treba s dolaskom požuriti, jer posle nekoliko dana aerodrom može postati ugrožen. Popović predlaže Vrhovnom štabu da se tokom jedne od narednih noći uputi šest aviona za evakuaciju ranjenika iz Toplice i da to bude glavni razlog i za njihovo prebacivanje.

Još u dva navrata je Koča Popović slao izveštaje Vrhovnom štabu u vezi sa odlaskom rukovodilaca za Srbiju i Makedoniju. Radiogramom od 5. jula izveštava o razlozima odgađanja leta:

»Bilo ugovoreno sa Englezima da putujemo večeras. Avion koji je, međutim, putovao sinoć sa jednim engleskim i jednim našim padobrancem išao je do Kotora i vratio se. Razlog: kvar motora i rđavo vreme. Avionska posada — Poljaci. Večeras neće biti letenja, zbog bure nad Jugoslavijom«. A radiogramom od 6. jula prenosi sadržinu obaveštenja primljenih od Petra Stambolića. Taj radiogram glasi:

»1.) Stambolić javlja da pod pritiskom Nemaca, Nedićevaca i Kalabićevih četnika naši napustili Brus i da se ne mogu primiti avioni.

Tražili smo da se pripreme drugi aerodromi.

2.) Iz Perinih telegrama vidi se da je u jugoistočnoj Srbiji ozbiljna koncentracija neprijatelja. U Vrnjačkoj Banji 3900 Nemaca. U Leskovcu 1400 Ljotićevaca. Oko Jablanice i Toplice divizija Bugara iz Užica. U Užicu Kalabić i Ljotićevci. U Kruševcu Bugari i Ljotićevci.

3.) Ovo znači da je nepr. glavnina iz zapadne Srbije došla u jugoistočnu. Radi rasterećenja ove, i da bi se sprečilo neprijatelja da naše delove napada jednog za drugim, smatramo da treba urgirati pritisak jedinica predviđenih za Srbiju«. (Navedena Knjiga depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogrami br. 48 od 2. jula, br. 54 sa 86 grupa od 3. jula, br. 59 sa 68 grupa od 5. jula i br. 70 sa 165 grupa od 6. jula 1944. godine).

Konačno su Svetozar Vukmanović Tempo, Koča Popović, dr Blagoje Nešković, Momčilo (Moma) Marković i ostali rukovodioci iz njihove grupe prebačeni na oslobođenu teritoriju južne Srbije noću 10/11. jula 1944. godine. O tome je Milentije Popović 11. jula poslao izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ (navedena Knjiga depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 82 sa 14 grupa).

BR. 156

NAREDBA DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 1. JULA 1944. O POSTAVLJENJIMA U GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE[1]

N A R E D B A
na Vrhovniot štab na NOV i PO na Jugoslavija od 1. juli 1944. g.

Za politički komesar na Glavniot štab na NOV i PO na Makedonija se postavue:

Bano Andreev-Ronkata (Backo).[2]

Za načelnik na Glavniot štab na NOV i PO na Makedonija se postavue:

general-major **Pavle Ilić-Veljko.**

Za v.d. prvi pomošnik na načalnikot na Glavniot štab na NOV i PO na Makedonija se postavue:

major **Dime Turimandžovski-Gorski.**[3]

ZA VRHOVNI ŠTAB NA
NOV I PO NA JUGOSLAVIJA
generalmajor
Svetozar Vukmanović
(Svetozar Vukmanović-Tempo)

---

[1] Original na makedonskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 235, f. 1, br. reg. 9.

[2] Do tada je politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Makedonije bio Cvetko Uzunovski-Ibrin (Abas). On će tu funkciju obavljati sve do 25. jula 1944. godine (vidi 2. primedbu uz dok. br. 280 i 6. primedbu uz dok. br. 283).

[3] Do tada je bio komandant 2. makedonske NOU brigade. Poginuo u avionskoj nesreći.

BR. 157

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. JULA 1944. NOVOIMENOVANOM GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PAVLA ILIĆA VELJKA, KOJI JE ODBIO DA PRIMI NOVU DUŽNOST, UPUTI U JEDNU OD SVOJIH JEDINICA[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	Sadržaj	Br. gr.
38	1. VII 44.	V. Š. DDD	[Glavnom štabu Srbije] Stav gen.[erala] Veljka je skandalozan u njegovoj depeši.[2] Tako ne postupa vojnik. Ja sam, razume se, protiv da on [bez volje] ide u Makedoniju. Ali, on ne može ostati posle toga u vašem štabu. Smestite ga negde u jedinici.[3]	51

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/33.

[2] Vrhovni štab NOV i POJ je u drugoj polovini juna 1944. učinio znatnije personalne promene u Glavnom štabu NOV i PO Srbije, a krajem juna i u Glavnom štabu NOV i PO Makedonije. Tom prilikom je Pavle Ilić, koji je još od druge polovine februara 1944. bio imenovan za delegata Vrhovnog štaba pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije, u sastavu novoimenovanog toga štaba dobio zadatak da kao delegat Vrhovnog štaba ide u istočnu Srbiju. Međutim, na traženje Svetozara Vukmanovića Tempa da se kadrovski ojača Glavni štab NOV i PO Makedonije, Vrhovni štab je u vezi s Pavlom Ilićem preinačio svoju odluku i odredio ga za načelnika Glavnog štaba NOV I PO Makedonije, na osnovu čega je Svetozar Vukmanović, u ime Vrhovnog štaba, u Bariju (Italija) napisao i potpisao naredbu (dok. br. 156).

Saznavši o toj izmeni, Pavle Ilić je uputio Vrhovnom štabu sledeći radiogram:

»Molim da se poslednja odluka o mom odlasku u ist. [očnu] Srbiju ne menja. Osećam da na dužnost u Srbiju idem s velikom voljom, dok se s rasporedom u Makedoniju nisam mogao saživeti uz najbolje nastojanje.

Odgovorite mi.

Pavle Ilić«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/32: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram upućen Vrhovnom štabu br. 35 sa 51 grupom od 30. juna 1944. godine).

BR. 158

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO DOSTAVI PERSONALNE PODATKE O KOMANDNOM KADRU GLAVNOG ŠTABA I NJEMU POTČINJENIH KORPUSA I DIVIZIJA[1]

Od V.Š.

Uputite hitno avionom [slijedeće] podatke o komandnom sastavu G.Š.H., korpusa i divizija: ime [i prezime], godina i mjesto rođenja, nacionalnost, partijska pripadnost, vojno i građansko obrazovanje, naročiti uspjesi u rukovođenju svakog posebno.[2]

Ovim se ne mijenja pismo našeg Personalnog otsjeka o prikupljanju detaljnih podataka. Br. 27.

2. VII 1944. Br. 3594 (65 gr.)

Radiogram je istoga dana (30. juna) primljen u Vrhovnom štabu (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/641).

[3] Odgovor vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita je imao snažan efekat na Pavla Ilića, pa je uvideo svoju grešku, iskreno se pokajao, o čemu je, po dolasku u Srbiju, Svetozar Vukmanović Tempo 13. jula poslao sledeći radiogram:

»Titu,

Veljko uvideo grešku. Slažete li se da pođe sa mnom u Makedoniju.

Molim hitno odgovorite. Tempo«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/1: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 2 sa 27 grupa).

Maršal Tito se saglasio da Pavle Ilić Veljko pođe za načelnika Glavnog štaba NOV i PO Makedonije (vidi dok. br. 225).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/2.

Identičan tekst radiograma upisan je i u Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske koja se nalazi u istom Arhivu, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/12.

[2] Te podatke je sa sobom odneo politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Rade Žigić. On se, zajedno sa Ivanom Krajačićem Stevom (organizacionim sekretarom Centralnog komiteta KP Hrvatske), avionom prebacio 6. jula, preko Barija, za Vis (k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/13, radiogram br. 2653 od 6. jula i br. 3678 od 7. jula 1944. godine).

BR. 159

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PRIKUPI RANJENIKE U TOPLICI RADI EVAKUACIJE AVIONIMA ZA BOLNICE NOVJ U ITALIJI[1]

Primljeno dana 2. VII 1944. god.

Čas.	Od	Br.	Gr.	Sadržaj	Primedba
8h	VK[2]	62	20	Spremite u Toplici ranjenike za 4 aviona za evakuaciju.[3]	

BR. 160

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA S JEDINICAMA ODMAH PREĐE NA SEKTOR FOČE[1]

Primljeno od
VŠ
2. VII [u] 16,30[h]

I

Koču ne čekajte[2], jer on putuje za Srbiju direktno. Naznačen je komandantom GŠ Srbije.

Pređite odmah na sektor Foča.[3]

(br. 28 od 2. VII)

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9/15.

[2] Tako se skraćeno označavalo ono što potiče od Vrhovnog štaba NOV i POJ ili, pak, ono što je njemu namenjeno.

[3] Ranjenici su evakuisani noću 10/11. jula 1944. godine.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/4.

BR. 161

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 2. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PREDUZME SVE MERE BEZBEDNOSTI KOLAŠINA I ŽABLJAKA I RAZBIJE EVENTUALNI NEMAČKI DESANT NA TA ILI DRUGA MESTA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

ddd 20/57

Nemci spremaju vazdušni desant na Kolašin[2]. Nisu isključena ni druga mesta. Preduzmite sve mere bezbednosti. Pripremite se da to razbijete[3]. Primaknite bliže jedinice. Obezbedite i Žabljak. Prva divizija je u Kalinoviku.

2. VII 1944.
Man. Morača

---

[2] Koča Popović je od 15. juna čekao u Bariju da se vrati u Štab 1. proleterskog korpusa. Međutim, Štab korpusa je zajedno sa 1. proleterskom divizijom, po naređenju Vrhovnog štaba, pošao iz rejona planine Vitorog, preko Hercegovine u pravcu zapadne Srbije. Do Kalinovika nije bilo pogodnog mesta za spuštanje aviona, a po njegovom zauzimanju noću 1/2. jula, Štab korpusa je 2. jula poslao izveštaj da je aerodrom kod Kalinovika pogodan samo za male avione i tražio da se Koča prebaci na njega 3. jula, danju (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/4—33/5: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami upućeni Vrhovnom štabu pod br. 47—49 i 53 od 2. jula 1944. godine).

[3] Prva proleterska divizija se tada nalazila u širem rejonu Kalinovika. (Štab korpusa se nalazio u selu Jelašca).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/20.

[2] Izvršni odbor ZAVNO-a Crne Gore i Boke bio je zakazao III zasedanje ZAVNO-a za 13. jul 1944. u Kolašinu i pozvao delegate da se tamo prikupljaju. Obimne političke pripreme i najdemokratskiji izbor delegata iz svih krajeva Crne Gore i Boke nisu mogli ostati nepoznati nemačkim komandama, utoliko pre što su vršene i pripreme za proslavu trogodišnjice ustanka naroda i narodnosti Crne Gore i Boke.

Zasedanje je održano u Kolašinu i trajalo je tri dana (13—15. jula). Na njemu je ZAVNO pretvoren u Crnogorsku antifašističku skupštinu narodnog oslobođenja (CASNO). Ona je donela odluku da Crna Gora, kao ravnopravna federalna jedinica, uđe u Demokratsku Federativnu Jugoslaviju i izabrala svoje predsedništvo.

BR. 162

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA SU OFICIRI KOJI SU PRISPELI U BARI IZ 2. KORPUSA ODREĐENI ZA ARTILJERIJSKE JEDINICE VRHOVNOG ŠTABA I ZA FORMIRANJE JEDINICA NOVJ U ITALIJI[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	Sadržaj	Br. gr.
41	3. VII. 44. 11.40	V.Š.	Artiljerijski oficiri upotrebit će se za Školu i našu artiljeriju, a pešadiski za formiranje naših jedinica u Italiji.[2]	28

Takođe je u Kolašinu, 13. jula 1944, održana opštenarodna proslava trogodišnjice ustanka. Tom prilikom je pred strojem 5. crnogorske NOU brigade član Politbiroa CK KPJ i član Vrhovnog štaba NOV i POJ Ivan Milutinović saopštio odluku vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita o ponovnom proglašenju te brigade za proletersku.

[3] Planirani desant Nemci nisu izveli.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/33.

[2] Reč je o 8 artiljerijskih i 15 pešadijskih oficira. Njih je, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, uputio za Bari Štab 2. korpusa NOVJ. U vezi s njima je komandant Baze NOVJ u Italiji, Milentije Popović, molio 2. jula da ga Vrhovni štab obavesti kakav im je raspored namenjen (navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 50 sa 45 grupa).

Naknadno je Vrhovni štab naredio Štabu Baze NOVJ u Italiji da sve prispele artiljerce iz 2. korpusa uputi na Vis (navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 45 sa 40 grupa od 3. jula 1944. godine).

BR. 163

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA KORPUS OSTAJE POD DIREKTNOM KOMANDOM VRHOVNOG ŠTABA I NAREĐENJE DA SE SVE NJEGOVE JEDINICE PRIKUPE NA SEKTORU FOČE, TU SE ODMORE I SNABDEJU RATNIM MATERIJALOM[1]

Primljeno od
V.Š.
3. VII 15 h

I

Prvi korpus nalaziće se do daljnjega pod našom neposrednom komandom. Šesta divizija ostaje u Prvom korpusu i treba doći za vama[2]. Povežite nas hitno sa njom[3]. Na sektoru Foče korpus bi se prikupio, odmorio i snabdeo materijalom. U blizini toga sektora doći će i Bevc sa ostalima.[4]

Depeše još primajte i šaljite.[5]

Gde i kad možete primiti sanit. materijal[6]. (Br. 29 od 3. VII).

Sve signale za vaš korpus daje po utvrđenom ključu vaša engleska Misija.

(Br. 30 od 3. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/6 i 33/7.

[2] Štab 1. proleterskog korpusa, koji se tada sa 1. proleterskom divizijom i Pratećim bataljonom Vrhovnog štaba NOV i POJ nalazio na sektoru Kalinovika (štab korpusa se nalazio u selu Jelašca), uputio je prvom jutarnjom vezom 3. jula radiogram Vrhovnom štabu, moleći ga za obaveštenje: da li 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« i nadalje ostaje u sastavu 1. proleterskog korpusa; od koga će korpus neposredno dobijati naređenja (ovo stoga što posle premeštaja Koče Popovića nije bio imenovan novi komandant korpusa, a sa Štabom korpusa se kretao član Politbriroa CK KPJ i član Vrhovnog štaba Sreten Žujović Crni); kakav je cilj odlaska korpusa za rejon Foče i kakve su mu dalje perspektive. Potpunije o tome: navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 64 i br. 65, upućeni 3. jula u 6,15 časova Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[3] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nalazila se tada u širem rejonu Livna, koje je napadala noću 2/3. jula, ali ga nije uspela zauzeti, jer je livanjskom garnizonu prispela pomoć iz Šujice (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami od I—VII, primljeni 3. jula u 16,10 časova od Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«).

[4] Edvard Kardelj Bevc, član Politbiroa CK KPJ i potpredsednik NKOJ-a.

Rukovodstvo NOP-a je ubrzo odgodilo svoje prebacivanje sa ostrva Visa na kopno i na Visu se zadržalo sve do 12. oktobra 1944. godine.

[5] Odnosi se na radiograme koje je upućivao član Sovjetske vojne misije Ivanov (on se tada nalazio kod Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«) Štabu 1. proleterskog korpusa da ih tranzitira šefu Sovjetske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ general-lajtnantu Nikolaju Kornjejevu, preko radio-centra Vrhovnog štaba. Sadržina tih radiograma se odnosila na organizovanje prihvata ratnog materijala za 8. korpus NOVJ i 6. ličku proletersku diviziju NOVJ. O tome: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa radiogrami primljeni od radio-centra 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« 30. juna u 13,30 časova i 2. jula u 9 časova, kao i radiogram br. 54, upućen od Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ 2. jula u 18,30 časova Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[6] Štab 1. proleterskog korpusa je istoga dana (3. jula) u 18,30 časova izvestio da je za 4. jul mesto za dotur ratnog materijala selo Rataj (navedena Knjiga depeša 1. korpusa, radiogram br. 75 upućen Vrhovnom štabu).

BR. 164

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SAOPŠTI PREDSTAVNICIMA NACIONALNOG KOMITETA POLJSKE DA NKOJ POZDRAVLJA NJIHOV PREDLOG O UZAJAMNOM PRIZNANJU I PREDLAŽE PRISNU MEĐUSOBNU SARADNJU[1]

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 17

Iz Jugoslavije predat u 15,50[h] 3. 7. 44. Primljen u 16,00[h] 3. 7. 44.

Prispelo u ŠO JVM u 16,05[h] 3. 7. 44

General-lajtnantu Terziću

U vezi s predlogom Nacionalnog saveta Poljske, saopštite u naše ime predstavnicima tog saveta da mi pozdravljamo njihov predlog o uzajamnom priznanju i da mi takođe predlažemo prisnu saradnju do onog momenta kada bude moguće sprovesti u delo njihov predlog o priznanju.[2]

Br. 10

Maršal Tito

Gen. lajtnant

V. Terzić

3. VII[3]

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/11.

Dalji tekst za ovu primedbu identičan je drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić, izveštavajući 22. juna 1944. maršala Tita da su ga 21. juna posetili predstavnici Poljskog nacionalnog saveta, na čelu s potpredsednikom tog saveta, M. Moravskim, koji su pre kraćeg vremena došli u Moskvu, javlja:

»Oni su mi izručili za Vas, našu Armiju i naše narode pozdrave i želje za što brže naše oslobođenje. Takođe su mi rekli da su velike simpatije poljskog naroda za našu Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije« (četvrta Knjiga Vojne misije NOVJ u SSSR-u u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/25, radiogram br. 26).

BR. 165

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA DOSTAVI RADIO-VEZOM IMENA, ČIN I ZVANJE RUKOVODEĆEG KADRA ŠTABOVA NOVOFORMIRANIH SRPSKIH DIVIZIJA NOVJ[1]

[Od V.Š. II korpusu][2]

21/26

ddd

Javite odmah depešom sastav svih divizijskih štabova: ime, čin, zanimanje[3]. Ovo je za Jablanicu.[4]

3. VII 1944.
Man. Morača

Tri dana kasnije, 25. juna, Terzić je poslao sledeći radiogram maršalu Titu:

»Maršalu Titu

Predstavnici Nacionalnog saveta Poljske ('Krajeva Rada Narodova') izjavili su mi da bi rado priznali Nacionalni komitet na bazi uzajamnog priznanja.

Ako želimo, mogu se po tome pitanju povesti razgovori.

25. 6. 44. Terzić«

(navedena četvrta Knjiga Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 28).

[3] Svoj čin, potpis i datum dopisao je Velimir Terzić mastilom.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/20.

[2] Radiogram je upućen Štabu 2. korpusa stoga što Vrhovni štab tada nije imao direktnu radio-vezu sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije. U Štabu korpusa je tekst radiograma predat na tranzitiranje ljudstvu koje je radilo na radio-stanici kojom su se služili delegat Vrhovnog štaba Pavle Ilić, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković i politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Srbije Momčilo (Moma) Marković. Oni su se noću 20/21. juna sa aerodroma kod Berana (sada Ivangrad) avionom prebacili za Bari, a radio-stanicu ostavili kod Štaba 2. korpusa NOVJ, čije je sedište tada bilo u Manastiru Morači (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 10: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, označena sa »Jablanica« (Glavni štab NOV i PO Srbije), radiogram br. 1 sa 30 grupa).

[3] Nije pronađen odgovor Glavnog štaba NOV i PO Srbije, a komandni sastav njegovih divizija tada je bio sledeći:

— u 21. srpskoj NOU diviziji; komandant Rista Antunović Baja, politički komesar Dragoljub Petrović Rade, načelnik štaba Dragoslav Petrović Gorski;

BR. 166

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 3. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JAVI 6. KORPUSU NOVJ DA JE IZ SREMA POŠLA K NJEMU JEDNA BRIGADA KOJU TREBA DA NAORUŽA I STAVI POD SVOJU KOMANDU[1]

[ŠTABU VI KORPUSA NOVJ]

Iz Srema je pošla do vas jedna nenaoružana brigada od dva jaka bataljona[2]. Naoružajte je i stavite pod vašu komandu.

3. jul 1944.

— u 22. srpskoj NOU diviziji: komandant Živojin Nikolić Brka, politički komesar Vasilije Smajović, načelnik štaba Stevan Stevanović;
— u 23. srpskoj NO diviziji: komandant Radovan Petrović, politički komesar Krsta Filipović, načelnik štaba Svetislav Tatarac;
— u 24. srpskoj NO diviziji: komandant Mile Ćalović, politički komesar Živojin Ćurčić Srba, načelnik štaba Voja Ristić;
— u 25. srpskoj NO diviziji: komandant Radivoje Jovanović Bradonja, politički komesar Radoš Jovanović Selja; načelnik štaba Petko Vuković.

[4] Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Srbije.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ poslatih Štabu 6. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1.

Radiogram je upućen preko Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske (isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/12: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3608 sa 28 grupa od 4. jula 1944. godine).

[2] Odnosi se na 7. vojvođansku NO brigadu, Bosutski i Motajički NOP odred, oko 500 nenaoružanih boraca, 40 teških ranjenika i izvestan deo partijsko-političkog kadra sa teritorije Srema. Sa njima je išao i zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine Sreta Savić Kolja. Oni su krajem jula (ili početkom avgusta) prešli na planinu Dilj. Desetak dana kasnije partijsko-politički kadar (sa delovima odreda) povratio se na svoj teren, a 7. vojvođanska NO brigada dobila je zadatak od Štaba 6. korpusa NOVJ da osigurava prebacivanje žita sa Dilja na planinu Papuk. Potpunije o tome: tom V, knj. 31, dok. br. 44 i Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/7, f. 1, br. reg. 1/25, radiogram br. 4363 sa 79 grupa od 6. avgusta 1944, upućen Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske.

U Knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske ova rečenica nije dobro primljena. Ona tamo glasi: »Iz Srema pošla ka vama jedna brigada od devet bataljona i nenaoružanima.« Sa ovom istom pogreškom je Glavni štab NOV i PO Hrvatske tekst svoga radiograma 5. jula preneo Štabu 6. korpusa NOV i PO Hrvatske, Arhiv VII, ANOR-a, k. 483, f. 10, br. reg. 1/3, radiogram br. 2639 sa 72 grupe).

BR. 167

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 3. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DOLASKU U BARI PREDSEDNIKA ZAVNOH-a VLADIMIRA NAZORA I ČLANOVA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO VOJVODINE[1]

Red. br.	Datum	Komu	[Sadržina]	Grupa
52.	3. VII. 44.	V.Š.	Stigao je Nazor[2] i Glavni Štab Vojvodine.[3] Molim kuda će oni?	17
53.	3. VII. 44. 15.15	V.Š.	Hoće li članovi Glavnog štaba Vojvodine doći na Vis.[4] Magovec[5] i Marušić[6] dolaze sutra avionom. **Milentije.**	23.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/34.

[2] Vladimir Nazor, tada predsednik ZAVNO Hrvatske, bio je teško oboleo (navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 74 sa 32 grupe od 7. jula 1944. godine).

[3] Glavni štab NOV i PO Vojvodine (komandant Aćim Grulović Slobodan, politički komesar Stevan Jovičić Maksim i načelnik štaba Artur Hribar) prispeli su avionom u Bari 2. jula. S njima je došao Isa Jovanović, tada član PK KPJ za Vojvodinu, dok se Sreta Savić Kolja, zamenik komandanta Glavnog štaba, od ranije nalazio u Sremu. Aćim Grulović se zadržao u Italiji na lečenju, a ostali su se 22. jula iz Barija avionom prebacili za Srem (isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/11 i 4/16: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 23 od 2. jula i radiogram bez broja od 22. jula upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ).

[4] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito naredio je 7. jula da se članovi Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine prebace na Vis, tj. u sedište Vrhovnog štaba (Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOV u Italiji, primljeni radiogram br. 52 sa 9 grupa). Tri dana kasnije, maršal Tito je Štabu Baze uputio radiogram sledeće sadržine:

»Neka Vojvođani dođu danas. Ovo javljam već treći put. Prokontrolišite [vaše] Odeljenje [za vezu]«. (Ista Knjiga depeša, primljeni radiogram br. 57 sa 22. grupe od 10. jula 1944. godine).

[5] Božidar Magovac, tada član Izvršnog odbora ZAVNOH-a i član Predsedništva AVNOJ-a.

[6] Drago Marušić, imenovan je za ministra u vladi dr Ivana Šubašića.

BR. 168

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA PRENESE ZAHVALNOST NKOJ-a NACIONALNOM KOMITETU BUGARSKO-MAKEDONSKOG KONGRESA U KLIVLENDU ZA PODRŠKU KOJU PRUŽA NOP-u JUGOSLAVIJE[1]

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 18

Iz Jugoslavije. Upućeno u 16,30[h] 3. 7. 44. Primljeno u 17,00[h] 3. 7. 44. Prispelo u ŠO JVM u 17,10[h] 3. 7. 44.

General-lajtnantu **Terziću**

Prenesite Nacionalnom komitetu Bugarsko-makedonskog kongresa u Klivlendu našu zahvalnost za njihove pozdrave i podršku po pitanju povećanja pomoći našem narodu i oslobodilačkom pokretu i za priznavanje našeg Nacionalnog komiteta.[2]

Br. 11
Dešifrovano u 17,40[h] 3. 7. 44.
Dešifrovali Bezrukov, Dolgih

Maršal Tito

General-lajtnant
V. Terzić
3/VII

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/12.

Dalji tekst ove primedbe identičan je drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatski jezik. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 13. juna 1944. poslao sledeći radiogram maršalu Titu:

»Maršalu Titu,

Na poslednjem sastanku Nacionalnog komiteta Bugarsko-makedonskog kongresa, održanog u Klivlendu (Amerika), upućena je depeša na Vaše ime i pozdravljaju Vas: 'kao odličnog rukovodioca balkanskih naroda u borbi za svoje oslobođenje'.

Pored ostalog, ovaj Komitet je doneo rezoluciju u kojoj traži široku pomoć našoj armiji, kao i priznavanje našeg Nacionalnog komiteta.

13/VI—44. general-lajtnant
Terzić«

(Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/18, radiogram br. 19).

BR. 169

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA DOSTAVI PODROBNIJE PODATKE O ČETNIČKOM POKOLJU RANJENIKA I LEKARA BOLNICE 11. KORPUSA NOVJ[1]

Od V.Š

Saopćite hitno podrobnije podatke o pokolju dr Kajfeša i njegovih ranjenika[2] za objavu na radiu i kampanju u inostranstvu. Dajte nekoliko imena poklanih.[3]

4. VII. 1944. Br. 3622 (40 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/3.

[2] Dok su se 2. juna 1944. vodile borbe protiv nemačkih i ustaških snaga oko Korenice, jedna grupa četnika iz Lapca neopaženo je došla do sela Krčane, gde se nalazila bolnica 11. korpusa NOVJ. Tom prilikom su četnici potpuno iznenadili obezbeđenje bolnice koje se sastojalo od 26 stražara, više od polovine njih su zarobili, zaplenili im prateća oružja (2 puškomitraljeza i jedan teški mitraljez) i nesmetano upali u selo. Tu su ubili 34 nepokretna ranjenika, među kojima i političkog komesara 8. NOU divizije Aleksandra (Aleksu) Backovića (kasnije proglašen za narodnog heroja). Takođe su ubili upravnika bolnice dr Josipa (Jožu) Kajfeša i dr Uppe (Italijan, nije se molgo saznati ime), a ranili dr Viktora Finderlea hirurga, koji je uspeo da se spase. Potpunije o tome: tom V, knj. 27, dok. br. 90; knj. 28, dok. br. 108, radiogram br. 311 (2226) od 4. juna 1944; Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 11. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/10, f. 1, br. reg. 1/8 i 1/10, radiogrami br. 88 (2924) od 3. juna i br. 102 (2991) od 6. juna 1944. godine.

[3] Glavni štab je istoga dana (4. jula) preneo sadržinu ovoga radiograma Štabu 11. korpusa NOVJ, ali je Štab korpusa izvestio 6. jula da nema novih podataka, već da se u vezi s tim obrati dr Finderleu kao očevicu, a takođe da će im i jedan američki oficir poslati svoju izjavu o tome (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 11. korpusa NOVJ, radiogram br. 2636 sa 90 grupa, od 4. jula i telefonska depeša br. 150 od 6. jula 1944. godine).

BR. 170

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O USPOSTAVLJANJU VEZE 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE SA 1. PROLETERSKOM DIVIZIJOM I NJENOM STAVLJANJU POD NEPOSREDNU KOMANDU VRHOVNOG ŠTABA[1]

V.Š.

[7][2]

VII

64 [grupe]

Naredite vašoj XVII div. da se odmah poveže sa našom Prolet. div.[3] koja je stigla u Foču i odmah morala stupiti u borbu sa neprijateljem koji nastupa od Ustikoline[4]. XVII div. treba da sadejstvuje u borbi i stavlja se pod našu komandu do daljeg naređenja.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126.

[2] Vrhovni štab je ovo naređenje pisao 4. jula i toga dana ga, prema obaveštenju poslatom Štabu 1. proleterskog korpusa, radiogramom predao Štabu 3. korpusa (dok. br. 171). Međutim, tekst radiograma u pomenutoj Knjizi primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ ima datum 7. VII, pa je stoga Redukcija arapsku brojku stavila u četvrtastu zagradu.

[3] Reč je o 1. proleterskoj diviziji.

[4] O dolasku 1. proleterske divizije u Foču, kao i njenom stupanju u borbu odmah po dolasku, poslao je Štab 1. proleterskog korpusa 4. jula izveštaj Vrhovnom štabu (Knjiga primljenih i poslatih depeša toga korpusa u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/9, radiogrami br. 79 i 80).

BR. 171

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA U SADEJSTVU SA 17. ISTOČNOBOSANSKOM NOU DIVIZIJOM RAZBIJE NEDIČEVE SNAGE PRISPELE NA SEKTOR ČAJNIČA I IZVESTI O MESTU ZA PRIJEM RATNOG MATERIJALA[1]

Primljeno od
V.Š.
4. VII
u 18,30[h]

I

Na sektoru Čajniča nalazi se Nedićeva VII divizija[2]. Mi javili Kosti da [. . .][3] sadjestvuje vašoj diviziji i stavlja se pod našu komandu do daljnjeg[4]. Trebalo bi zajednički razbiti te bande.

Hitno javite stalno mesto za prijem materijala.[5]

(br. 31 od 4. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/8.

[2] Redakcija nije ustanovila ko je ovakav podatak dostavio Vrhovnom štabu. U kvislinškim formacijama Milana Nedića tada nije bilo divizija, već je postojao 1. srpski dobrovoljački korpus sa pet pukova. Za sprečavanje prodora divizija NOVJ iz istočne Bosne u zapadnu Srbiju nemački vojnoupravni komandant Jugoistoka je uputio na levu obalu Drine po jedan bataljon iz sastava 1. i 3. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa i po jedan bataljon iz 1. i 5. puka Ruskog zaštitnog korpusa. Te snage su prvobitno bile predviđene da sa ostalim kvislinškim, nemačkim i četničkim snagama učestvuju u nemačkoj operaciji pod šifrovanim nazivom »Trumf« (Trumpf) protiv divizija Glavnog štaba NOV i PO Srbije koje su se nalazile u jugoistočnoj Srbiji (tom XII, knj. 4, dok. br. 92, str. 417).

[3] Na ovom mestu je omaškom ispušten deo teksta, pa je Redakcija dopisala tri tačke u četvrtastoj zagradi. U originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen, verovatno je na ovom mestu bila navedena 17. istočnobosanska NOU divizija.

[4] Vidi dok. br. 170.

[5] Štab 1. proleterskog korpusa je 3. jula javio Vrhovnom štabu NOV i POJ da će za 4. jul mesto za spuštanje ratnog materijala i opreme biti selo Rataj, a 7. jula je Štab korpusa izvestio da će stalno mesto za bacanje materijala biti selo Ponikve (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami upućeni Vrhovnom štabu br. 75 od 3. jula i br. 10 od 7. jula 1944. godine).

BR. 172

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JULA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA SVE TEŠKE RANJENIKE EVAKUIŠE U ITALIJU[1]

4. VII [1944.]

[Štabu 6. korpusa NOVJ]

Sve teške ranjenike treba evakuisati u Italiju[2]. (9—16)[3]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1.

U Knjizi depeša nedostaju prve dve stranice.

Štab 6. korpusa je u dva maha — 4. i 5. jula — primio od Vrhovnog štaba tekst ovoga radiograma, i oba puta s manjim (ne bitnim) razlikama (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/21 i 13/22, radiogrami br. 76 i 98).

[2] Štab 6. korpusa NOVJ obratio se 3. jula Vrhovnom štabu radiogramom sledeće sadržine:

»Imamo gotov aerodrom za dvomotorac. Noćas se spuštaju avioni. Molimo hitno javite možemo li slati ranjenike. Mi smo pripremili 45 ranjenika. Molimo opća uputstva po tome« (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/19, radiogram br. 59).

Dan kasnije, 4. jula, Štab 6. korpusa izvestio je radiogramom Vrhovni štab da je evakuisao 69 ranjenika (navedena Knjiga depeša Štaba 6. korpusa, radiogram br. 84).

[3] Prva brojka označava broj poslatog radiograma Vrhovnog štaba za taj korpus, a naredne dve označavaju broj šifrovanih grupa u tom radiogramu.

BR. 173

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA PRIPREMI MAGACINE I SVE ŠTO JE POTREBNO ZA ISKRCAVANJE BRODA KOJI JE UPUTILA VLADA SSSR-a IZ PERSIJSKOG ZALIVA S RATNIM MATERIJALOM I HRANOM ZA NOVJ[1]

Red. br.	Datum	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
46	4. VIII. 44.	V.Š.	Pre nekoliko dana sovjetska vlada odpremila iz Perzijskog zaliva brod sa 3090[2] tona materijala i hrane za našu vojsku.[3] Pripremite odmah magacine i sve potrebno za iskrcavanje.[4]	48

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/33.

[2] U toku primopredaje radiograma omaškom je napisano 3090, umesto 3000.

[3] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je u vezi s ovim 3. jula uputio maršalu Titu radiogram sledeće sadržine:

»Maršalu Titu

Pre neki dan sovjetska vlada je uputila iz Perzijskog zaliva (luke Benderšahpur) 3000 tona raznih potreba za našu vojsku.

Parobrod plovi pod američkom zastavom i zakupljen je od strane Sovjeta pod arendu.

U tome transportu se nalazi: 569 tona oružja, 1690 tona municije, više od 600 tona namirnica, 10.000 pari obuće, sanitetski materijal, materijal za vezu i drugi materijal.

Detalji o sastavi tereta sleduju.

Molim saopštite u Bariju potrebno za prihvat transporta.

General-lajtnant
Terzić«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/36: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram 37).

[4] Deset dana kasnije (14. jula), Terzić je izvestio da pomenuti parobrod s materijalom nije pošao iz Persijskog zaliva, jer ga saveznici nisu blagovremeno stavili na raspolaganje sovjetskoj vladi, već će to učiniti 25. jula (navedena Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 45, od 14. jula 1944. godine).

BR. 174

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA ĆE KORPUS NEPOSREDNO OD VRHOVNOG ŠTABA DOBIJATI DIREKTIVE[1]

Primljeno od V.Š.
5. VII [u] 15 h

I

Vi ćete od nas neposredno dobivati direktive.[2]

(br. 32[3] od 5. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/9.

[2] Štab 1. proleterskog korpusa je prethodnom radio-vezom istog dana (5. jula) javio Vrhovnom štabu da je komandantu 2. korpusa NOVJ Peku Dapčeviću uputio svoj plan radio-veze, šifru i talasnu dužinu radio-stanice, radi uspostavljanja direktne međusobne radio-veze i zatražio od Vrhovnog štaba da odredi na kojim će talasima ta radio-veza raditi (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 94). Verovatno je stoga Vrhovni štab uputio ovakvo obaveštenje Štabu 1. proleterskog korpusa, da bi ga upozorio da komandant 2. korpusa NOVJ nije nadležan da mu neposredno izdaje naređenja, iako je 1. proleterski korpus delom svojih snaga prispeo na operativno područje toga korpusa.

[3] Brojke označavaju broj radiograma upućenog od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 175

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA SE NASTAVNICI OFICIRSKE ŠKOLE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRISPELI U BARI STAVLJAJU NA RASPOLAGANJE KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJU POPOVIĆU[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	Sadržaj	Br. gr.
48	5. VIII. 44. 19,45	V.Š.	Nastavnike oficirske škole[2] stavljam na raspolaganje pukovniku Milentiji.	17

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/33.

[2] Reč je o nastavnicima Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ. Oni su se od početka juna 1944, po naređenju Vrhovnog štaba, kretali sa Štabom 8. korpusa NOVJ. Odatle su prebačeni avionom za Bari 4. jula (navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 55 sa 31 grupom).

BR. 176

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SVU SLUŽBENU POŠTU I OSTALE PISANE MATERIJALE REDOVNO DOSTAVLJAJU VRHOVNOM ŠTABU SPECIJALNIM KURIRIMA PREKO KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA I DA POŠALJU SPISKOVE ZA PROIZVOĐENJE I UNAPREĐENJE OFICIRA[1]

Od V.Š.

Svu službenu poštu, sve publikacije, propagandni materijal, obaveštenja i ostalo poslati redovno preko puk. Milentije[2] u Bari, po specijalnim kuririma. Iskoristite savezničku aviaciju[3]. Pošaljite nam spiskove za proizvodstvo i unapređenje oficira.

6. VII 1944. Br. 38/3657 (46 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/13. Radiogrami identične ili slične sadržine upućeni su tokom 6. i 7. jula 1944. i ostalim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/12: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 36 od 6. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/15: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 43 sa 46 grupa, primljen 6. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 184, f. 1, br. reg. 9/15: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 63 sa 63 grupe, primljen 6. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/22: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 30 sa 46 grupa od 7. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 72 grupe od 7. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/25: Knjiga primljenih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 130 od 7. jula 1944. godine.

[2] Milentije Popović, tada komandant Baze NOVJ u Italiji i zastupnik NKOJ-a.

[3] U knjigama depeša štabova 3. i 5. korpusa i Udarne grupe divizija ova rečenica glasi: »Koristite savezničke avione«.

BR. 177

IZVEŠTAJ ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ IVANA MILUTINOVIĆA OD 6. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O POTREBI HITNE INTERVENCIJE VRHOVNOG ŠTABA RADI NASTAVLJANJA EVAKUACIJE RANJENIKA NOVJ I O NUŽNOSTI SLANJA ZA BOLNICE NOVJ U ITALIJI VEĆEG BROJA SANITETSKOG OSOBLJA[1]

Red. br.	Datum	Komu	[Sadržina]	Grupa
65.	6. VII. 44.	V.Š.	D. D. D. Vrhovnom štabu Saveznici hoće da obustave evakuaciju ranjenika.[2] Danas u 10 sati imamo konferenciju s njima po tom pitanju. Intervenišite odmah.[3]	35
67.[4]			Iz Hrvatske [treba poslati] deset, a iz ostalih korpusa po dva ljekara. Treba ovamo 400 zdravih i bistrih drugarica za rad u bolnicama. Ne moraju biti svršene bolničarke.[5] **Milutin**[6]	48

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/35.

[2] Dan kasnije, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Saveznici su obustavili evakuaciju ranjenika i djece. Ranjenici iz G. [orskog] Kotara i Žumberka su na putu za Kordun. Molimo za intervenciju da se evakuacija nastavi bar za ranjenike«. Isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/3, radiogram br. 2672 od 7. jula 1944. godine.

[3] Vrhovni štab je intervenisao, pa je nastavljena evakuacija i ranjenika i dece.

[4] U Knjizi depeša Štaba Baze NOVJ omaškom je preskočen redni broj 66.

[5] Vrhovni štab NOV i POJ je naredio većini operativnih štabova NOVJ da pošalju za bolnice NOVJ u Italiji lekare i medicinske sestre.

[6] Ivan Milutinović je obišao bolnice NOVJ u Italiji i poslao Vrhovnom štabu ovaj izveštaj dok je očekivao da se kao predstavnik Centralnog komiteta KPJ, Vrhovnog štaba NOV i POJ i NKOJ-a avionom prebaci u Crnu Goru, radi učešća u proslavi trogodišnjice ustanka crnogorskog naroda.

BR. 178

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA ZAVRŠNIM DNEVNIM IZVEŠTAJIMA JASNO OCRTAVAJU BORBENA DEJSTVA SA CELOKUPNOG OPERATIVNOG PODRUČJA[1]

Primljeno od
V.Š.
6. VII u 18,30[h]

Na završetku dana dostaviti potpun i jasan izveštaj o operacijama na celom području. Tome posvetiti veliku pažnju. Često su ti izveštaji bili nesređeni i nejasni. Ovo se ne sme više događati.

(br. 35 od 6. VII)[2]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/11. Radiogram identične ili slične sadržine primili su od 6. do 8. jula svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 9/15: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 65 sa 29 grupa od 6. jula; k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3676 sa 49 grupa od 7. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/22: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 29 sa 49 grupa od 7. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/126: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 34 grupe od 7. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/25 i 13/26, radiogram br. 131 od 7. jula. Radiogram upućen Glavnom štabu NOV i PO Slovenije se nalazi u Arhivu IZDG SR Slovenije, f. 41/III, označen sa Št. 24/6, od 8. jula 1944. godine.

[2] U zagradi upisani broj i datum označavaju da je tim rednim brojem i tim datumom radiogram označen u Vrhovnom štabu NOV i POJ.

BR. 179

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA JE OPASNO PRIKUPLJATI SVE SNAGE 4. KORPUSA NOVJ ZA NAPAD NA JEDNO MESTO I DRŽATI USKE FRONTOVE[1]

Od V.Š.

Mišljenja smo da je za sad opasno prikupljati sve snage korpusa za napad[2]. Potvrđujemo[3] relativno uske frontove.[4]

Kurirsku poštu predavati našoj Bazi u Bariju, puk. Milentiji.[5]

6. VII 1944. Br. 3645 (34 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV I PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/3.

[2] Nije pronađen izveštaj kojim je Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio Vrhovni štab NOV i POJ o ovome. Moguće je da je Vrhovnom štabu podneo usmeni izveštaj politički komesar Glavnog štaba Rade Žigić, koji je, na poziv vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita, pošao za Vis 2. jula 1944. jer se komandant Glavnog štaba Ivan Gošnjak tada nalazio u obilasku jedinica 6. korpusa NOVJ u Slavoniji. Iako se ovde direktno ne pominje korpus, po sadržini nekoliko drugih dokumenata može se sigurno zaključiti da je ovde reč o 4. korpusu NOVJ, tj. o koncentraciji snaga na karlovačkom sektoru. Naime, tu su se krajem juna 1944, pored 8. NOU i 34. NO divizije 4. korpusa NOVJ, nalazile još i jedna brigada 13. NO divizije 11. korpusa NOVJ i dve brigade 15. NO divizije 7. korpusa NOVJ. Ovim se snagama 4. korpus pripremao da napadne neprijateljeva uporišta u selima Ozlju, Zorkovcu i Stativama i da poruši mostove kod Lorkovca i Stativa. Napad na njih trebalo je da usledi noću 28/29. juna, ali su ga preduhitrile jake neprijateljeve snage, koje su iz Ozlja, Draganića, Jastrebarskog i Samobora 27. juna napale na 8. NOU i 34. NO diviziju. Stoga je Štab 4. korpusa odustao od napada na Ozalj, Zorkovac i Stativu i prebacio snage u južni Žumberak. Tamo je za odbranu slobodne teritorije formiran Operativni štab hrvatskih i slovenačkih jedinica.

U vezi sa odustajanjem od napada na Ozalj, Glavni štab je 6. jula obavestio svog komandanta Ivana Gošnjaka, koji se od 2. do 10. jula nalazio u obilasku jedinica 6. korpusa NOVJ. Potpunije o ovome: Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 50, 80 i 107 (str. 597—598); Arhiv VII, ANOR-a, k. 426, f. 1, br. reg. 10/1: zapovest Štaba 4. korpusa NOVJ od 27. jula 1944. godine.

[3] U originalu poslatog radiograma (koji nije pronađen), umesto »Potvrđujemo« bila je napisana neka druga reč, koja je sigurno imala suprotan smisao ovom pojmu (možda: zabranjujemo, ukazujemo na, ili tome slično). U vezi s ovim vidi i dok. br. 255.

BR. 180

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA DOSTAVE PREDLOGE ZA ODLIKOVANJA STAREŠINSKOG KADRA NOVJ[1]

Primljeno dana 6 VII 1944. god.

Čas.	Od	Br.	Gr.	SADRŽAJ	Primedba
17h	V.K.	64.	23	Dastavite nam predloge za odlikovanje oficira i podoficira. Ovaj posao vršite sa puno pažnje.	

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je u vezi s ovim 8. jula poslao sledeći izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»... *Žumberak*:

Sljedujući vašoj sugestiji obustavili smo daljnje akcije jakim snagama. Jedinicama ćemo dodijeliti prikladnije zadatke« (Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/14, radiogram br. 2680 sa 292 grupe).

[5] Milentije Popović, tada komandant Baze NOVJ u Italiji i opunomoćenik NKOJ-a u Italiji.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 9/15.

Radiogrami identične sadržine upućeni su svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3663 sa 24 grupe od 7. jula; k. 371, f. 1, br. reg. 33/13: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram od 7. jula (u zagradi je napisano da je tom radiogramu u Vrhovnom štabu dat broj 37 i datiran sa 6. julom); k. 394, f. 2, br. reg. 21/22: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 21 sa 24 grupe od 7. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 23 grupe od 7. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/16: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 45 sa 24 grupe, primljen 7. jula od jedinice označene br. 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

BR. 181

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA O NAČINU PISANJA DNEVNIH BORBENIH IZVEŠTAJA KOJI SE DOSTAVLJAJU VRHOVNOM ŠTABU[1]

Primljeno od
V.Š.
7. VII [u] 15 h

Dnevni borbeni izveštaj za V.Š. mora biti življe opisan sa izvesnom vojničkom idejom i perspektivom. Istaći važnost operacija, navesti starešine i borce koji su se istakli, obuhvatiti sva područja i jedinice. To će biti merilo njihove aktivnosti, a uticaće na unapređenja, odlikovanja, isticanje i.t.d. Prostudirajte ovo. Odgovorite da li ste razumeli.

(br. 39 od 7. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/13.

Radiogrami identične sadržine upućeni su svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/16: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 46 sa 83 grupe, primljen 7. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 119/2, f. 3, br. reg. 4/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3686 sa 83 grupe od 8. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/23: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 90 grupa od 8. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127, radiogram bez broja sa 97 grupa od 8. jula 1944. godine.

U Arhivu IZDG SR Slovenije radiogram se nalazi u f. 41/III, označen sa Št. 28/7 od 8. jula 1944. godine.

BR. 182

SAGLASNOST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 7. JULA 1944. S PREDLOZIMA ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ U VEZI SA IMENOVANJEM KOMANDANTA 4. CRNOGORSKE PROLETERSKE BRIGADE I S NOVIM ZVANJEM 3. SANDŽAČKE BRIGADE[1]

[Od V.Š. II korpusu]

32/36

Burića povucite[2]. Za k-danta 4. prol.[brigade] postavljam majora Blaža Jankovića[3]. Trećoj sandžačkoj možete dati naziv udarna, ako to zaslužuje.[4]

7. VII 1944.
Man. Morača

[1] Knjiga primljenih depeša, Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/22.

[2] Štab 2. korpusa je 6. jula 1944. predložio Vrhovnom štabu NOV i POJ da se Savo Burić povuče u Štab korpusa i da radi u Operativnom odseku korpusa (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 36/66: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 18 sa 50 grupa).

[3] Blažo Janković je tada bio zamenik komandanta 4. crnogorske proleterske brigade.

[4] Štab 2. korpusa je 6. jula postavio pitanje Vrhovnom štabu: da li će 3. sandžačka brigada i nadalje nositi naziv »proleterska«, s obzirom na to da je »u petoj ofanzivi potpuno razbijena i prestala biti vojnom jedinicom«. Dalje Štab korpusa ističe: »Ona je sada dobra brigada«, a pitanje u vezi s nazivom »proleterska« Štab korpusa postavlja jer namerava da izda naredbu o zabrani nošenja amblema srpa i čekića na petokrakoj zvezdi svojim jedinicama koje nemaju naziv »proleterska« (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 17 sa 76 grupa).

BR. 183

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA IZVESTE IMAJU LI RADIO-VEZU SA SVIM SVOJIM JEDINICAMA I OPERATIVNIM PODRUČJIMA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

Javite da li imate radio-vezu sa svim jedinicama i operativnim područjima.[2]

7. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/22.

Radiogram istovetne sadržine upućen je većini operativnih štabova NOVJ, s kojima je tada Vrhovni štab NOV i POJ bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/13: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3680 sa 16 grupa od 7. jula (radiogram nije dobro primljen, pa je ponovljen 8. jula); k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/17: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 46 sa 13 grupa, primljen 7. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 483, f. 9, br. reg. 13/27: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 144, primljen 7. jula.

Sadržina teksta radiograma za 3. korpus uključena je u tekst naređenja Vrhovnog štaba da 12. korpus predloži štab 16 vojvođanske NOU divizije.

[2] Pronađeni su odgovori samo nekih štabova. Tako je Glavni štab NOV i PO Hrvatske izvestio da održava direktnu radio-vezu sa svim svojim korpusima, zatim sa Glavnim štabom NOV I PO Slovenije, sa Štabom Mornarice NOVJ, sa Operativnim štabom za Istru, sa Žumberkom, 19. NO divizijom i sa 2. obalskim sektorom Mornarice NOVJ (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba, radiogram br. 2682 od 8. jula 1944. godine). Štab 2. korpusa NOVJ izvestio je 9. jula da ima radio-vezu sa svim jedinicama i operativnim područjima (isti Arhiv k. 394, f. 2, br. reg. 36/67: Knjiga poslatih depeša Štaba 2 korpusa, radiogram br. 33 sa 20 grupa). Istoga dana poslao je izveštaj i Štab 5. korpusa, koji je javio da ima radio-vezu sa svim svojim divizijama, a ove sa svim svojim brigadama, dok NOP odredi nemaju radio-stanice (isti Arhiv k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/72: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 43 sa 16 grupa od 9. jula 1944, upućen jedinici označenoj brojem 50 — šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

BR. 184

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 7. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU O NAČINU RASPODELE JEDNOG DELA NOVČANIH KREDITA KOJE JE VLADA SOVJETSKOG SAVEZA DODELILA ZA POTREBE NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA JUGOSLAVIJE[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 19

Iz Jugoslavije. Upućeno 7. 7. 44. u 22,50[h] Primljeno 7. 7. 44.
Prispelo u ŠO JVM 7. 7. 44 u 24.00[h] u 23,55[h]

General-lajtnantu Terziću

Porodicama naših dobrovoljaca u Teheranu dajte pomoć iz kredita koji nam je dodelila sovjetska vlada. Pomoć treba da bude u iznosu koji je neophodan za obezbeđenje porodica.[2]

Saglasni smo da u Londonu i u Kairu bude po 30.000 dolara. Te sume su tamo sasvim dovoljne za duže vreme[3]. Međutim, u Italiji nam je sada neophodno da imamo najmanje jedan milion dolara, zato što se mora u Jugoslaviju poslati 80 miliona italijanskih lira za pomoć krajevima koji gladuju. Osim toga, u Italiji su nam potrebne znatne sume novca za izdržavanje naše Baze i za održavanje naših brodova.[4]

Br. 12

Maršal Tito

Dešifrovano 8. 7. 44. u 3,00[h]
Dešifrovao ...[5]

General-lajtnant
V. Terzić

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/13.

Dalji tekst za ovu primedbu je identičan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Reč je o 30 porodica, koje su ukupno imale 90 lica, čiji su jedini hranioci stupili kao dobrovoljci u 1. samostalnu streljačku brigadu NOVJ u SSSR-u.

O materijalnoj ugroženosti tih porodica obavestio je maršala Tita šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić, tražeći direktivu u vezi s tim. Potpunije o tome: isti Arhiv, k. 57/4 f. 1, br. reg. 1/40: Knjiga br. 4 poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 41 od 3. jula 1944. godine.

[3] Velimir Terzić je 27. juna poslao izveštaj maršalu Titu da će Državna banka SSSR-a, preko Moskovske narodne banke, uputiti za potrebe NOP-a na adrese sovjetskih poslanika u Londonu i Kairu po 30.000 dolara, a u Bariju 20.000 dolara (vidi 2. primedbu uz dok. br. 148).

[4] Ovakvo uputstvo je maršal Tito uputio Terziću kao odgovor na sledeći Terzićev radiogram:

»Maršalu Titu

U vezi s raspodelom kredita za naše potrebe u inostranstvu predstavnici sovjetske vlade ostaju pri gledištu koje sam Vam izložio u depeši br. 32 od 27. juna 1944. godine.

Prema tome, izdaće se na adresu sovjetskog poslanika u Londonu 30.000 američkih dolara, na adresu sovjetskog poslanika u Kairu 30.000 američkih dolara, na adresu sovjetskog poslanika u Italiji (Bari) 20.000 američkih dolara.

Za ostale sume otvorenog kredita do 2. miliona američkih dolara trebate opunomoćiti lica u Londonu, Kairu i Bariju, koja će po Vašem ovlašćenju periodično primati novac.

Saobrazno ovome, ja ću izdati nalog Gosbanci za izdavanje navedenih suma novca sovjetskim poslanstvima u pomenutim zemljama.

Predstavnici sovjetske vlade smatraju da je ovakvo rešenje u sadašnjoj situaciji najbolje, a da bi rešenje u duhu vašeg predloga (vidi dok. br. 148 — prim. red.) moglo imati neugodnih političkih posledica za sovjetsku vladu u odnosu na zapadne saveznike.

3. 7. 44. god. general-lajtnant
Terzić«

(navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 38).

Nedelju dana kasnije, 14. jula, Terzić je izvestio da su se predstavnici sovjetske vlade saglasili sa raspodelom novca kako je ovde zahtevao maršal Tito (ista Knjiga poslatih depeša, radiogram br. 43).

[5] Potpis je nečitak.

BR. 185

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O PRESTANKU DALJEG SADEJSTVA 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE I UPUTSTVO O NAČINU ORGANIZOVANJA PRIJEMA RATNOG MATERIJALA ZA 1. PROLETERSKU DIVIZIJU[1]

Primljeno od
V.Š.
8. VII [u] 10,30[h]

I

Sada vam nije potrebno Gligovo sadejstvo[2]. Od Maksvela[3] uzmite signale[4]. Važe i za ruske avione.

(br. 40 od 8. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/16.

[2] Ime Gligorija (Gliga) Mandića uzeto je u prenosnom smislu, pa se misli na 17. istočnobosansku NOU diviziju, čiji je komandant tada bio Gligorije Mandić.

Ovakvo naređenje Vrhovnog štaba je usledilo nakon izveštaja koje mu je Štab 1. proleterskog korpusa dostavio radiogramima 7. i 8. jula. Naime, u radiogramima od 7. jula Štab 1. proleterskog korpusa izveštava sledeće:

»Sada primili dopis od Gliga kojim izveštava:

Da je primio naređenje od Koste [Nađa] za sadejstvo s Vasom [Jovanovićem, komandantom 1. proleterske divizije] na terenu Foča — Ustikolina i da se stavlja pod vašu neposrednu komandu.

Da XVI muslimanska brigada, po Kostinom naređenju, kreće u sastav svoje divizije na sektoru Sokolovići.

Da se Gligo nalazi sa štabom u Meljaku, a dve brigade orijentisao na pravcu Pljevje — Tara, po naređenju Peka [Dapčevića].

Da sa vama nema direktnu vezu i ne zna svoj dalji zadatak.

Njegova II [krajiška NOU] brigada danas na sektoru Goražde — Miljeno smenjena [je] od naše III [krajiške proleterske brigade].

Na Krčinom brdu bilo [je] 150 [vojnika i starešina] iz »Princ Eugen« [divizije]. Cela [je ta] grupa razbijena. Pored 40 pronađenih leševa, veliki broj se utopio u Drini. Plavi — Čajniče«
(navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 12—17 od 7. jula u 15 i u 17,30 časova).

Ujutro 8. jula, Štab 1. proleterskog korpusa izvestio je radiogramima Vrhovni štab da se sve jedinice 1. proleterske divizije već nalaze na desnoj obali Drine (tamo su bile prešle već 5. jula) i saopštio mu slede-

BR. 186

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA 10. KRAJIŠKOJ NOU DIVIZIJI OLAKŠA OPERATIVNO-TAKTIČKU SITUACIJU I POMOGNE U SNABDEVANJU RATNIM MATERIJALOM[1]

Jedinice	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
[50]	8. VII.	50	28		

Vaša X divizija nalazi se u teškom stanju[2]. Traži materijal. Preduzmite mere da joj se pomogne[3]. Izvestite o tome.[4]

ći njihov raspored: 1. proleterska brigada na sektoru Metaljka — Boljanići, sa delovima prema Rudom (zatvarala je pravac, koji od Pljevalja izvodi prema Čajniču); 3. krajiška proleterska brigada na sektoru Miljeno — Kozara (zatvarajući pravac koji od Goražda izvodi ka Foči); 13. hrvatska proleterska brigada »Rade Končar« na sektoru Foča — Kapak (sprečavajući neprijatelju prodor preko Krčinog brda prema Goraždu). Istovremeno je Štab 1. proleterskog korpusa izvestio da je 2. krajišku NOU brigadu iz sastava 17. istočnobosanske NOU divizije zadržao u rezervi na sektoru Miljeno — Čajniče, dok u vezi s daljim sadejstvom ne dobije naređenje od Vrhovnog štaba (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 19 i 20, upućeni Vrhovnom štabu 8. jula u 6,15 časova). Potpunije o tadašnjim dejstvima jedinica 1. proleterske i 17. istočnobosanske NOU divizije: tom IV, knj. 27, dok. br. 8 i 62; knj. 28, dok. br. 49.

[3] Endru Maksvel (Andrew Maxwell) bio je šef Britanske vojne misije pri Štabu 1. proleterskog korpusa.

[4] Štab 1. proleterskog korpusa je 7. jula javio Vrhovnom štabu da je kao stalno mesto za dotur ratnog materijala obezbedio selo Ponikve, pa je tražio da mu Vrhovni štab dostavi signalne znake za sovjetske avione (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 10).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/17.

[2] Deseta krajiška NOU divizija (7, 9. i 17. krajiška NOU brigada) dejstvovala je tada u južnom delu srednje Bosne. Ona je glavninom snaga vodila borbe protiv delova nemačkog 13. SS-puka iz sastava 7. SS-dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, delova domobranskog Brzog zdruga i četnika. Oni su nastojali da razbiju 9. i 17. krajišku NOU brigadu i ovladaju prostorom Busovača — Travnik — Bugojno — Gornji Vakuf (tom IV, knj. 27, dok. br. 135, 153, 155, 160, 164 i 182; knj. 28, dok. br. 16).

BR. 187

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. JULA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA SE DIVIZIJA KOJA SE FORMIRA U SLAVONIJI NAZOVE 40. DIVIZIJA

Red. br.	Datum	Od koga	Kome	Sadržaj	Grupa	Primedba
165	8. VII [1944]	V.Š.	VI K	Broj nove divizije [jeste] 40. [narodnooslobodilačka][2]		S.E. T. M.[3]

[3] Divizija je ponovo počela da prima ratni materijal 13. jula, ali nedovoljne količine automatskog oružja (tom IV, knj. 27, dok. br. 73).

[4] Štab 5. korpusa je 9. jula 1944. izvestio da je razumeo primljeno naređenje (navedena Knjiga depeša toga korpusa, poslati radiodram br. 44 sa 14 grupa).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/29.

[2] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Ivan Gošnjak poslao je 4. jula 1944. radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ, izveštavajući ga da se nalazi u Slavoniji i da će se tamo formirati nova divizija pa je molio da Vrhovni štab odredi broj koji će ta divizija imati (navedena Knjiga depeša 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 83).

[3] Inicijali u primedbi označavaju verovatno imena članova Štaba korpusa koji su se upoznali sa sadržinom radiograma.

BR. 188

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 8. JULA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ O POSTAVLJENJIMA RUKOVODILACA U ŠTABU KORPUSA I U NJEGOVIM JEDINICAMA[1]

[Od] V.Š.

8

VII

Za Lekića[2] 81 [gr.]

Određujem na službu u XII korpusu: Miletu Đukića[3], za II odjel kapetana Nikolu Lekića, za intendanturu Šerifa Buljubašića; za kdta[4] XVI div. majora Marka Peričina, za kdta XXXVI div. majora Branosava[5] Jovića, za načelnika XVI div. ppukov. Perišu Grujića, za komesara XVI div. Sulja[6] Momčilovića.

25 [gr.]

Javite hitno tip [radio-]stanice i spisak kristala između 4500 i 5500 kc, radi olakšanja [uspostavljanja] radio-veze.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127.

Brojke na desnoj margini označavaju brojeve šifrantskih grupa.

[2] Danilo Lekić, tada komandant 12. korpusa NOVJ.

[3] On je postavljen za načelnika Štaba 12. korpusa NOVJ.

[4] Skraćenica = komandanta.

[5] U toku primopredaje (ili neke druge radnje) omaškom je napisano »Branosava«, umesto: Radoslava.

[6] Ista vrsta omaške, kao i u prethodnom slučaju. Umesto »Sulja«, treba da piše: Ljuba.

BR. 189

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA NA RELACIJI VRHOVNI ŠTAB — JEDINICE NOVJ I OBRATNO ORGANIZUJE PRIMANJE I ODAŠILJANJE POŠTE AVIONSKIM PUTEM I ODOBRENJE DA SE DR LINZI RODŽERS PO ŽELJI PREBACI U SLOVENIJU[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
54	8—VII.44	V.Š.	Organizovati prijem avionske pošte od jedinica, dostavljanje iste nama, kao i razašiljanje naše pošte jedinicama.	29
55	8—VII.44	V.Š.	Dr Rodžers neka ide u Sloveniju, ako on to želi.[2]	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/34.

Vrhovni štab je o ovom novom načinu odašiljanja pošte obavestio radiogramima sve operativne štabove NOVJ, sa kojima je tada bio u direktnoj radio-vezi.

[2] Dr Linzi Rodžers (Lindsay Rogers), novozelandski vojni lekar, hirurg, spustio se padobranom u zapadnu Bosnu. Pokazao je izvanredna zalaganja u organizovanju i radu hirurške bolnice 1. proleterskog korpusa na Otaševcu (severno od Drvara) i za njeno obezbeđenje sanitetskim materijalom. On je takođe organizovao stokiranje sanitetskog materijala u tajno skladište, koje je bilo izgrađeno u planini Klekovači, radi obezbeđenja tajnih skloništa izgrađenih za teške ranjenike i bolesnike. Iz toga, takozvanog »Apotekarskog skladišta dr Rodžersa« snabdevale su se tokom drvarske operacije i nekoliko nedelja posle nje bolnice 1. proleterskog i 5. korpusa NOVJ (Zbornik Sanitetske službe NOR-a, tom 11, dok. br. 2 i 7).

Po odlasku 1. proleterskog korpusa iz Bosanske krajine za Srbiju, uputio ga je šef Sanitetskog odseka toga korpusa dr Vojo Đukanović na raspolaganje Sanitetskom odeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ. On se 5. jula 1944. avionom prebacio u Bari i u Štabu Baze NOVJ u Italiji izrazio želju da se ponovo vrati u Jugoslaviju, po mogućnosti u neku stalnu vojnu bolnicu i Sloveniji (navedena Knjiga Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogrami br. 56 i br. 60 od 5. jula 1944. godine).

BR. 190

IZVEŠTAJ ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 8. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O PROBLEMIMA TENKOVSKE BRIGADE IZNETIM NA SASTANKU ODRŽANOM SA POLITIČKIM I PARTIJSKIM RUKOVODIOCEM TE BRIGADE[1]

Zapisnik sa sastanka sa politkomesarom i pomoćnikom »Tenkovske brigade«[2] — od 6. VII 1944.

Pre svega, pomenuti drugovi su mišljenja da je ljudstvo naših tenkovskih jedinica stručno osposobljeno i u svakom pogledu spremno da prihvati operativne zadatke koje bude postavio Vrhovni štab. I rukovodioci i skoro svaki borac ponaosob uložili su velikog truda i volje da kurs što bolje iskoriste u cilju stručnog obrazovanja. Engleski oficiri, i sami radeći veoma požrtvovano kao nastavnici, bili su zadivljeni voljom, upornošću i disciplinom naših ljudi. Koliko su engleski oficiri bili oduševljeni našim ljudima najbolje se vidi po sledećoj izjavi: »Kroz ovu školu je prošlo 50.000 slušalaca, ali ni jedna grupa nije dala rezultate koje ste vi postigli«. Naši borci i rukovodioci uživali su velike simpatije savezničkih oficira kao i naroda s kojim su dolazili u dodir. Dok su vojnike drugih zemalja, kao Grčke, Čehoslovačke itd., ne samo potcenjivali nego ih maltretirali na razne načine, dotle su saveznički oficiri imali veliki respekt prema našim ljudima i smatraju nas najorganizovanijom vojskom. Kad su Poljaci počeli provocirati naše ljude, dobacujući im u prolazu »kurvina stranka« i govoreći protiv petokrake zvezde, Englezi su, na zahtev naših ljudi, preselili čitav vojni logor poljskih vojnika. Dok ostali nisu mogli nositi revolvere i šetati po gradu Kairu, našima je i to progledano kroz prste.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/221.

U istom Arhivu i pod istim brojem nalazi se i kopija originala. Na njenoj margini iznad teksta Ranković je mastilom dopisao: »Upućeno drugu Maršalu«, što je značilo da je original zapisnika upućen maršalu Titu.

[2] Navodnice su stavljene jer joj Vrhovni štab NOV i POJ još nije bio odredio naziv.

BROJNO STANJE, NACIONALNI SASTAV I RASPORED:

Od ukupnog broja 1664 borca, koliko sada ima »Tenkovska brigada«, odpada samo na Slovence 900 boraca, a ostalo su Crnogorci i Hrvati, od čega opet veći broj Crnogoraca.

U ovaj sastav dolazi najviše do 400 starih boraca, koji su poslati iz zemlje u školu, zatim 600 vojnika koji su prebegli u toku ove zime iz kraljeve vojske, a ostalo ljudstvo mobilisali su naši iz raznih logora. Pomenutih 600 vojnika takozvane kraljeve vojske bili su, u stvari, zarobljeni u Africi prilikom razbijanja italijanske vojske, pa zatim moblisani od izbegličke vlade. Među ovim vojnicima, koji su prešli u naše redove, nalaze se samo 3 niža oficira i oko 30 podoficira. Inače, svi su borci zdravi, snažni i mladi — od 20 — 30 godina.

Ljudstvo je podeljeno na 4 već izvežbana tenkovska bataljona i na 2 koji još vežbaju, a koji će — kad završe vežbu — biti raspodeljeni na prva četiri bataljona i na potrebnu rezervu.

ŠTAB BRIGADE SAČINJAVAJU:

Komandant Voja Radić, major
Zamenik komandanta Vlado Sekulić, kapetan
Komesar Marko Vuletić
Pomoćnik komesara Radomir Đurić
Načelnik, Joca Koštrin[3], major
Tehnički oficir Pavle Melamed
Referent saniteta »Đan« Ivo Popović.

Pomenuti načelnik ne odgovara dosadašnjoj dužnosti, mada je stari borac, koji je u tenkovsku školu upućen iz Hrvatske sa dužnosti načelnika štaba brigade, inače je bio aktivni konjički poručnik.

NAORUŽANJE BRIGADE:

Od naoružanja predviđeno je za svaki bataljon sledeće: 36 tenkova, 58 kamiona, 6 bornih kola i izvesan broj motocikala, kao i 20% rezervnih vozila. Dakle, ne uzimajući u obzir rezervu, na brigadu dođe ukupno: 144 tenka, 216 kamiona, 24 borna kola.

Međutim, dosada je dobiveno: 56 upotrebljivih tenkova »Stuart« (leteća gospođica) — 13 tona, 18 bornih kola i 18 kamiona. »Stuart« tenkovi služe, uglavnom, za izviđanje, dok bi »Šerman« — 28 do 32 tone — bili mnogo povoljniji.

[3] Josip Kuštin.

POSADA I NAORUŽANJE:

Na svaki tenk dolazi posada od 5 boraca, na borna kola takođe. »Stuart« je naoružan sa 1 topom — 37 mm, sa 3 mitraljeza, od kojih je jedan protivavionski. »Šerman« sa 1 topom — 55 ili 75 mm i sa 4 mitraljeza, od kojih je jedan protivavionski. Borna kola »Mak dva« sa 1 topom — 57 mm, sa 3 mitraljeza, od kojih je 1 protivavionski.

PARTIJSKA ORGANIZACIJA:

Uopšte uzevši, ljudstvo je na vrlo niskom političkom nivou, ne uzimajući ovde u obzir stare borce.

Članovi Partije: 169, kandidata 29, Skojevaca 121. Socijalni sastav: 109 radnika, 51 seljak, 3 intelektualca i 6 ostalih.

Izdaju se brigadne i zidne novine, kao i bataljonske zidne i džepne novine.

PITANJA KOJA TREBA ODMAH REŠITI:

1. Da se traži od saveznika što hitnije dopuna odgovarajućeg naoružanja brigade, kod toga voditi računa o broju i vrsti oružja.
2. Da se zvanično postavi štab brigade i odredi njen naziv, možda dolazi u obzir: »Prva tenkovska brigada NOV Jugoslavije«.
3. Da se što hitnije postavi Politodel koji bi radio na političkom, kulturnom i vaspitnom podizanju boraca. Ovo je potrebno utoliko pre, što su komesar i njegov pomoćnik politički prilično slabi.
4. Doneti poseban ukaz o proizvođenju oficira i podoficira kao i unapređenju pojedinih oficira koji su po činu niži od onih koje automatski treba da dobiju komesari.
5. Imajući u vidu da je u tenkovskim jedinicama jako potrebna rezerva, brigada bi mogla primiti još oko 350 boraca

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

8. VII 1944. **A. Ranković**

BR. 191

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA REDOVNO IZVEŠTAVAJU VRHOVNI ŠTAB O EFEKTU SAVEZNIČKOG BOMBARDOVANJA NEPRIJATELJEVE ŽIVE SILE I TEHNIKE[1]

Primljeno od
V.Š.
9. VII [u] 15,30 h

I

Savezničke padobrane predavati misijama za evakuaciju u Italiji. Redovno nas izveštavati o rezultatima i efektu savezničkog bombardovanja.

(br. 41 od 9. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/18.

Radiograme identične sadržine (s jedinom razlikom što je u nekim naređeno i tranzitiranje teksta drugim operativnim štabovima) primili su svi operativni štabovi NOVJ, s kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/23: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 39 sa 38 grupa od 9. jula; k. 408/A. f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 42 grupe od 9. jula (ovom korpusu je naređeno da tekst prenese komandantu 12. korpusa NOVJ); k. 184, f. 1, br. reg. 9/16: Knjiga primljenih depeša Štaba Udarne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 68 sa 46 grupa od 9. jula (ovom štabu je naređeno da tekst radiograma prenese glavnim štabovima Srbije i Makedonije); k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 52 sa 38 grupa, primljen 10. jula 1944. od jedinice označene br. 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

BR. 192

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O NAČINU POPUNE SVOJIH JEDINICA I NAREĐENJE DA DOSTAVLJA IZVEŠTAJE 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE I PRENOSI JOJ NAREĐENJA VRHOVNOG ŠTABA, KAO I DA UPUTI SVE GRAFIČKE RADNIKE KOJI SU RADILI U DRVARSKOJ ŠTAMPARIJI »BORBE«[1]

II

Za vas, Moraču i Gligu tražili materijal[2]. Organizualu[3]. Kod Peka sve dobro[4]. (br. 42 od 9. VII)

III

Razvijte politički rad na terenu za popunu ljudstvom sa terena kojim prolazite. Za sad je to jedina mogućnost.[5]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/18.

[2] Rečenicu treba shvatiti u prenosnom smislu: Vrhovni štab je tražio da se dostavi hrana i ratni materijal za 1. proletersku diviziju (s kojom se kretao Štab 1. proleterskog korpusa), za 5 krajišku NOU diviziju (čiji je komandant tada bio Milutin Morača) i za 17. istočnobosansku NOU diviziju (čiji je komandant tada bio Gligorije Gligo Mandić).

U vezi sa ishranom po prelasku na desnu obalu Drine, Štab 1. proleterskog korpusa je poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Ovaj sektor sa hranom potpuno iscrpljen. Za sutra nemamo nikakve hrane ni za jednu jedinicu. Englesko snabdevanje toliko slabo da se uopšte ne može uzeti u obzir« (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 34 od 8. jula 1944. u 15 časova).

[3] Tako piše u originalu. Crtice ispod slova označavaju da je greška nastala u toku primopredaje radiograma (ili prilikom šifrovanja teksta). U originalu poslatog radiograma verovatno je bilo napisano: »Organizujte prijem«.

[4] Štab 1. proleterskog korpusa je 8. jula radiogramom javio Vrhovnom štabu da još nije uspostavio vezu sa 2. korpusom NOVJ, pa je molio da ga Vrhovni štab obavesti o situaciji kod tog korpusa (ista Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 23).

[5] U vezi s popunom svojih jedinica, Štab 1. proleterskog korpusa je još u junu 1944. dostavio Vrhovnom štabu predlog da se iz sabirnih vojnih logora NOVJ iz Italije uputi nekoliko hiljada dobrovoljaca za popunu jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ. Takav predlog

IV

Uključite Gliga u vašu stanicu. Dostavljajte nam njegove izveštaje. Preko vas će dobivati naređenja.[6]

V

Uputite hitno na aerodrom kod Žabljaka sve grafičke rad. iz drvarske štamparije, [kao i] Veru Zogović i Oskara Daviča, da se odmah prebace u Bari.[7]

(br. 45 od 9. VII)

---

je pred Vrhovni štab na Visu izneo i komandant toga korpusa Koča Popović. Problem popune svojih jedinica je Štab korpusa istakao i 8. jula 1944. godine. Tom prilikom je izvestio i o brojnom stanju po brigadama 1. proleterske divizije (1. proleterska = 1286, 3. krajiška = = 1086 i 13. hrvatska =719), a zatim naglasio:

»Popuna nužna i Prvoj i Šestoj [diviziji]. Čete u obe diviz. broje po 15—30 boraca. Puškomitraljeze nose i drugarice. Ako ne dođe popuna moraćemo predati deo automat. oružja.

Plavi«.

(Navedena Knjiga depeša 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 35 i 36 od 8. jula u 15 časova, i radiogram br. 66 od 3. jula 1944. u 10,30 časova).

[6] Štab 1. proleterskog korpusa je 10. jula radiogramom preneo sadržaj ovoga naređenja Štabu 17. istočnobosanske NOU divizije i uputio ga da svoje izveštaje za Vrhovni štab dostavlja preko 1. proleterske brigade, preko koje će dobijati i sve ono što Vrhovni štab upućuje toj diviziji (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami označeni sa I i II, upućeni 17. NOU diviziji u 8,30 časova).

[7] Dan kasnije, 10. jula, Štab 1. proleterskog korpusa je izvestio da je na označeni aerodrom uputio grafičke radnike i sa njima još i 35 najtežih ranjenika (navedena Knjiga depeša toga korpusa, radiogram br. 51, upućen Vrhovnom štabu u 10,30 časova).

BR. 193

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA NE OČEKUJE POPUNU SVOJIH JEDINICA DOBROVOLJCIMA IZ VOJNIH LOGORA NOVJ U ITALIJI VEĆ DA RAZVIJE POLITIČKU AKCIJU ZA NOVU MOBILIZACIJU NA SOPSTVENOM TERENU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

br. 38/20

Za sada popuna iz Italije ne dolazi u obzir[2]. Razvijte akciju za novu mobilizaciju.[3]

9. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 2/23.

[2] Štab 2. korpusa se 4. jula obratio Vrhovnom štabu radiogramom sledeće sadržine:

»Ne smijemo u veće borbe angažovati II proletersku, II dalmatinsku i III srpsku brigadu, jer su prve dve svedene na partij.[ski] aktiv, a srpska broji oko 300 boraca.

Crnogorske brig. su se brojčano smanjile i ne postoji mogućnost njihovog popunjavanja. Od aprila III diviz. [ima] 627 izbačenih iz stroja. Isto je stanje i kod V diviz.[ije].

U vezi s gornjim, popuna navedenih jedinica je krupan i ozbiljan problem, te vas molimo da vi riješite prebacivanjem 4—50 000 boraca iz Italije. Ovo ljudstvo ćemo prihvatiti u Konavle.

4. VII. 44. god.
Man. Morača **Peko Mitar**«

(Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ u Arhivu VII, k. 394, f. 2, br. reg. 36/65, radiogram br. 14 sa 147 grupa. U radiogramu je omaškom napisano »4—50 000«, umesto 4—5 000).

[3] Vrhovni štab NOV i POJ je, takođe 9. jula, uputio još dva naređenja Štabu 2. korpusa NOVJ, koja se ne objavljuju zbog obimnosti knjige. U prvom naređenju da 5. krajiška NOU divizija izvesti koji tip radio-stanice ima, koje kristale i da li ima plan veze sa Vrhovnim štabom, a i da se Štab 2. korpusa poveže sa štabovima 5. krajiške i 17. istočnobosanske NOU divizije i sa Štabom 1. proleterskog korpusa NOVJ. Drugim naređenjem traži izveštaj da li se grupa Popova (sovjetskih oficira za vezu) nalazi kod Štaba 2. korpusa i gde se i kada mogu spustiti avioni sa sovjetskom posadom (navedena Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa, radiogrami br. 36 sa 37 grupa i br. 37 sa 18 grupa).

Dan kasnije, 10. jula Štab 2. korpusa je izvestio da je uspostavio vezu s naređenim mu štabovima, da se avioni mogu stalno spuštati na aerodromima kod Berana (sada: Ivangrad) i na Negobuđi, a da će grupa Popova sa aerodroma kod Berana poći avionom za Bari noću 10/11. jula (Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 34 sa 44 grupe).

BR. 194

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 9. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ ZA DALJI RAD U VEZI SA PRIPREMAMA ZA PRODOR SNAGA NOVJ U SRBIJU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

40/83, 41/90[2]

ddd

Udaljenost naših baza i nepoznavanje nepr. snaga u Srbiji, naše nedovoljno naoružanje, neprikupljenost snaga i još nesređeno komandovanje u Srbiji — teraju na obazrivost. Treba se primaći, obezbediti uporišta i jačim snagama upasti sa više strana[3]. Za takav rad dajemo vam direktivu:

A. Do daljega preuzmite odmah komandu nad svim snagama toga sektora.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/24 i 21/25. U istom Arhivu i u istoj kutiji i fascikli, pod br. reg. 34/1, nalazi se jedan dokument, koji je, s obzirom na formu i izvesne razlike, prepisan s nekog drugog dokumenta, koji redakcija nije uspela da pronađe. Ni na jednom od njih nema datuma, ali se po mestu u Knjizi primljenih depeša Štaba 2. korpusa, kao i po sadržini poslednje rečenice radiograma, koji je Vrhovni štab uputio 9. jula Štabu 1. proleterskog korpusa, može ustanoviti da direktiva potiče od 9. jula 1944. godine, pa je stoga taj datum stavljen u naslovu.

[2] Direktiva je preneta serijom radiograma, koji su u Vrhovnom štabu NOV i POJ bili označeni od broja 40 do broja 45. To se vidi po tome što je naredni radiogram primljen od Vrhovnog štaba označen brojem 46, a sem toga i Vrhovni štab je 17. jula pitao Štab 2. korpusa da li je uredno primio i razumeo radiograme od br. 40 do 45 (ista Knjiga depeša Štaba 2. korpusa, poslednji radiogram koji je zaveden u Arhivu VII, pod br. reg. 21/30).

[3] Štab 2. korpusa je 8. jula poslao sledeći predlog Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Pokret za Srbiju treba ubrzati iz razloga:

Prvo. Sadašnjim našim upadom u Srbiju preuzećemo inicijativu u svoje ruke i onemogućiti neprijatelju da nama i jedinicama u Srbiji počesno nametne borbe, što bi odgodilo naše planove i time otežalo situaciju i nama i jedinicama u Srbiji.

Drugo. Povezivanjem naših snaga i snaga u Srbiji omogućiće se jačanje [narodnooslobodilačkog] pokreta i nužna popuna naših jedinica.

B. Petu i jednu diviziju[4] pod komandom štaba Pete divizije prebacite na sektor Studenica — Golija — Javor, s tim da jedna divizija dejstvuje ka Ibarskoj klisuri, a jedna ka Dragačevu, Moravici i Zapadnoj Moravi. Na ovom terenu treba da stvore uporište za brz upad u Srbiju kada se to naredi. Ne dozvolite kruto postavljanje frontova. Po našem [mišljenju], najbolji je pravac pokreta između Zlatara i Sjenice.

[V.][5] 37. divizija na sektoru Nova Varoš — Zlatibor treba da obezbedi bok Moračinoj grupi.

G. Kad se Moračina grupa postavi na određeni[6] sektor, Drugu diviziju uputiti ka Toplici pravcem koji ste predložili. Sa topličkim snagama činiće jednu operativnu grupu[7] na Kopaoniku. Moračina i ova grupa treba da sadejstvuju i izbace ibarsku prugu iz prometa. Divizija na putu neka izbegava borbe i nepr. garnizone. U Toplici treba da naraste bar do četiri hiljade boraca.[8]

[D.] Prva divizija ostaje kao strategijska rezerva u zapadnom Sandžaku, s tim da štiti pravac ka Tari. Nastojati da se popuni i stavite pod njenu komandu neku [sandžačku][9] jedinicu.

Treće. Ishrana naših jedinica [rešila bi se].

Plan upada:

1.) Sa II , V i XVII [divizijom] pravcem Berane — Rožaj — Novi Pazar — Ibar — Toplica, uz sadejstvo topličkih snaga.

2.) Sa ostalim snagama pravcem: Priboj — Užice — Čačak. Ovoj koloni bi trebalo sadejstvo snaga iz Istočne Bosne.

3.) Ostatak naših snaga mora se zadržati na Vojnoj oblasti našeg korpusa.

8. III 44. god.

Man. Morača **Peko Mitar**«

(Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/67, radiogrami br. 25 sa 93 grupe i br. 26 sa 86 grupa).

[4] U prepisu (navedenom u primedbi br. 1 uz ovaj dokumenat) umesto »jednu diviziju«, piše: 17. diviziju.

[5] Ovo, kao i sva ostala velika slova, koja označavaju poglavlja radiograma, a stavljena su u četvrtastu zagradu, dopisana su iz teksta navedenog prepisa, jer su očigledno postojala u originalu poslatog radiograma (koji nije pronađen).

[6] U navedenom prepisu umesto »određeni«, piše: navedeni.

[7] Umesto, »jednu operativnu grupu«, u navedenom prepisu piše: jezgro operativne grupe.

[8] U prepisu piše bar na 3.000 boraca.

[Đ.] Mi i dalje prikupljamo snage, tako da će upad u Srbiju biti[10] i iz istočne Bosne i sa topličkog sektora. U Toplici ima pet divizija. Gomilanje jačih snaga [je] opasno. Neprijatelj taj sektor obuhvata krupnim snagama.

[E.] Uspostavite radio-vezu sa svim divizijama, razvijte široku obaveštajnu službu.

Hamovića[11] uzmite za načelnika.

[Ž.] Za ostvarenje ove direktive ostavljamo vam slobodu rada kao i samostalnost u akcijama, s tim da pokretne div. ne uvlačite u teške borbe. Dozvoljavamo da Moračinu grupu i drukčije dirigujete radi omogućavanja pokreta Druge div. Vreme pokreta vi odredite, s tim da prethodno snabdete jedinice materijalom, koji je za vas poručen. Blagovremeno nas izveštavati da bi vaše dejstvo uskladili sa srpskim i ostalim snagama.

[Z.] U ovom smislu date [su] direktive GŠ Srbije[12], GŠ Vojvodine[13] i snagama u Bosni.[14]

Vrhovni komandant
NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Tito

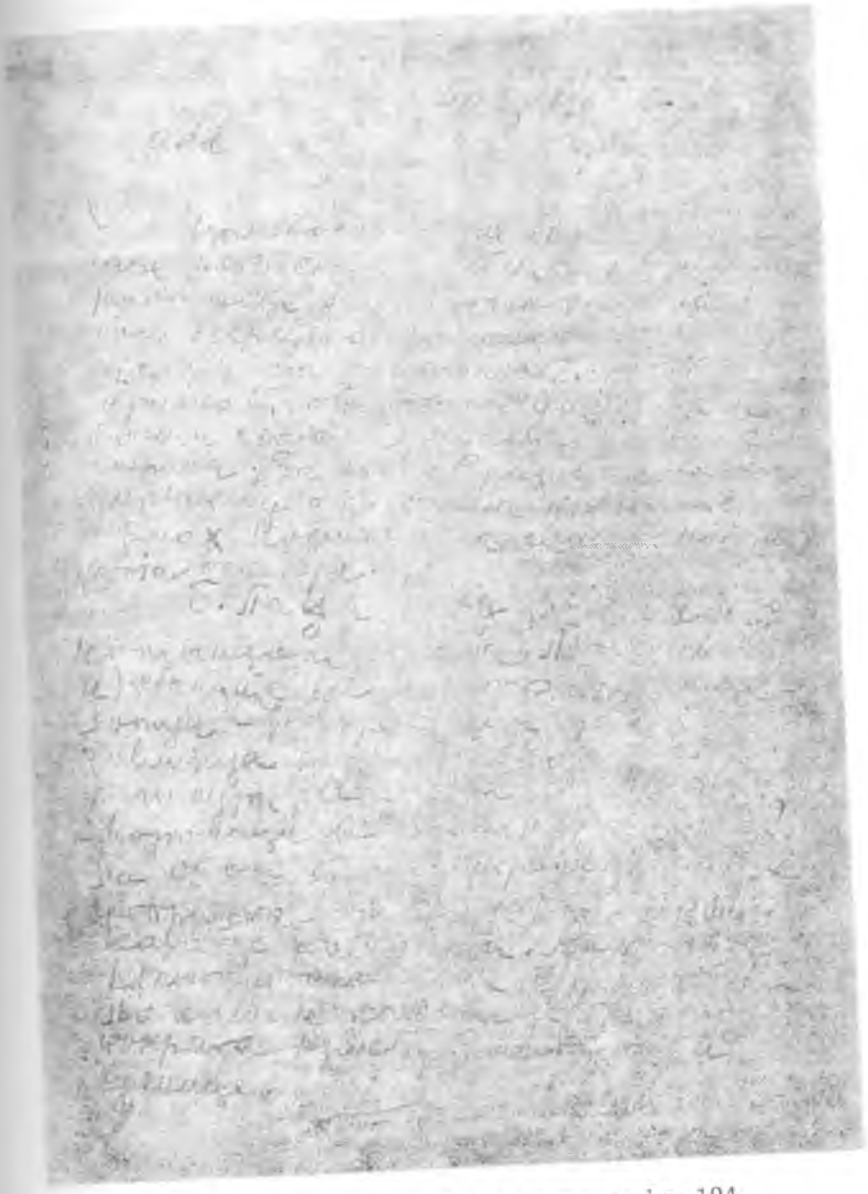
[9] Umesto reči »sandžačku«, koja se na ovom mestu nalazi i u navedenom prepisu, u originalu primljenog radiograma omaškom je pogrešno napisano: seljačku.

[10] U navedenom prepisu umesto reči »biti«, piše: uslijediti.

[11] Rade Hamović je do tada bio načelnik Štaba 29. hercegovačke NOU divizije.

[12], [13] Redakcija nije uspela da pronađe ove direktive u pismenoj formi. One su, verovatno, tim štabovima date usmeno.

[14] Vidi dok. br. 201.

Fotokopija prve stranice dokumenta br. 194

BR. 195

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O PREDSTOJEĆEM PRODORU SNAGA NOVJ U SRBIJU I UPUTSTVO ZA DALJI RAD[1]

ZA I KORPUS

Prva divizija za sada obrazuje strategisku rezervu, s tim da privremeno bude pod komandom Peke Dapčevića. Šesta ostaje gde jeste[2]. Prebacićemo je čim bude moguće.[3]

Ostale divizije izvršiće pokret ka severoistoku.[4]

Za lakšu ishranu raširite se u zapadnom Sandžaku, zatvarajući i pravac ka Tari.

Preduzeli [smo] sve da i od Sovjeta dobijete hranu i materijal.

Obaveštajnu službu što više raširite. Povežite se sa Pekom.[5]

Gligu i Morači saopštite da se stave pod Pekovu komandu. Peko dobio direktivu.[6]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 54. Na originalu nema datuma. Međutim, iz Knjige primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa vidi se da je tekst radiograma napisan 9. jula 1944. i da je radio-vezom, pod brojevima 46 i 47, upućen Štabu 1. proleterskog korpusa (pomenuta Knjiga depeša toga korpusa u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/20, radiogrami primljeni od Vrhovnog štaba 10. jula 1944. u 10,30 časova).

[2] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« dejstvovala je tada na prostoru Glamoč, Šujica, Mlinište (Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« u Arhivu VII, ANOR-a, k. 797, f. 3, br. reg. 14/63, tekst za 8. i 9. jul 1944. godine i tom IV, knj. 27, dok. br. 16, 20, 28 i 35).

[3] Vrhovni štab je 14. jula naredio Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da prikupi jedinice i pripremi ih za nastupanje preko centralne Bosne prema jugoistočnoj Bosni. Divizija je sa nastupanjem otpočela 18. jula 1944 (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 54 od 14. jula i navedeni Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, tekst za 18. jul 1944. godine).

[4] Reč je o 5. krajiškoj i 17. istočnobosanskoj NOU diviziji, kao i divizijama iz sastava 12. korpusa NOVJ.

[5] Štab 1. proleterskog korpusa je uspostavio radio-vezu sa 2. korpusom NOVJ 10. jula u 12 časova (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. 5 i 6 upućeni 10. jula Štabu 2. korpusa).

[6] Vidi dok. br. 194.

BR. 196

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 10. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SE HITNO PREKO RADIO-STANICE »SLOBODNA JUGOSLAVIJA« OBJAVI TEKST SPORAZUMA IZMEĐU NKOJ-a I PREDSEDNIKA KRALJEVSKE JUGOSLOVENSKE VLADE U IZBEGLIŠTVU[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Dešifrovani telegram br. 20

Iz Jugoslavije. Upućeno 10. 7. 44. u 03,20[h] Primljeno 10. 7. 44. u 03,40[h]
Prispelo u ŠO JVM 10. 7. 44. u 03,45[h]

Hitno

General-lajtnantu Terziću

Hitno objavite tekst našeg sporazuma sa Šubašićem preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«.[2]

Ako u pripremljenom tekstu [sporazuma] kod vas ima neka greška, odmah nam javite [da tekst ponovimo].[3]

№ 13[4] Maršal Tito

Dešifrovano 10. 7. 44. u 04,00[h] Prim. br. 1 adresatu
Dešifrovao Bezrukov

Gen. **Terzić**[5]
10. VII

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/14.

Dalji tekst za ovu primedbu je identičan drugom i trecem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Tekst sporazuma je dostavljen šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću i ambasadoru u Moskvi Stanoju Simiću 28. juna 1944 (navedena treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogrami br. 10, 11, 12 i 13).

[3] U primljenom tekstu su prilikom prevođenja na ruski jezik nastale neke razlike, ali one nisu ponovo saobražavane izvornom tekstu.

[4] Ovaj broj označava redni broj koji je depeši dao maršal Tito.

[5] Velimir Terzić dopisao datum i potpisao se crvenom olovkom.

BR. 197

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SAVEZNIČKIM VOJNIM MISIJAMA DAJU PODATKE O DISLOKACIJI I KAPACITETIMA NEMAČKIH SLAGALIŠTA NAFTE, BENZINA I RAFINERIJA[1]

OD V.Š.

Savezničkim misijama dajte prepise podataka o njemačkim slagalištima nafte i benzina i o rafinerijama.

10. VII 1944. Br. 3746 (25 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/14.

Radiograme identične sadržine primili su svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada imao direktnu radio-vezu. Isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/22: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram primljen od Vrhovnog štaba pod br. 48 od 10. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/25: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 48 sa 25 grupa od 10. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 48 grupa od 10. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 53 sa 25 grupa od 10. jula, primljen od jedinice označene brojem 50 (to je šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab); k. 483, f. 9, br. reg. 13/33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 220 od 11. jula 1944. godine.

BR. 198

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA BUDE PRIPRAVAN DA MOŽE JEDNU UDARNU DIVIZIJU IZ SASTAVA 6. KORPUSA NOVJ STAVITI NA RASPOLAGANJE VRHOVNOM ŠTABU ZA PREBACIVANJE NA DRUGU TERITORIJU[1]

ZA GŠ HRVATSKE

Vodite kurs na to da jednu udarnu diviziju[2] 6. korpusa svakog momenta možete staviti na naše raspolaganje[3] za dalji pokret.[4]

10. VII 1944.

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 54.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske, koji je radiogram primio istog dana, pogrešno je primio deo teksta, pa je u svojoj Knjizi primljenih i poslatih depeša, umesto »jednu udarnu diviziju« zapisao: dijelove udarne divizije (k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/4, radiogram br. 3727/42) 26 grupa, od 10. jula 1944. godine).

[3] Završetak rečenice »za dalji pokret« dopisan je u originalu poslatog radiograma mastilom pre odašiljanja radiograma.

[4] Glavni štab NOV i PO Hrvatske, je 11. jula preneo tekst radiograma, onako kako ga je primio, komandantu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Ivanu Gošnjaku, koji se tada nalazio u obilasku jedinica 6. korpusa NOVJ, i dodao sledeću rečenicu: »Ostavljamo to tebi da svršiš« (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/32, radiogram br. 303).

BR. 199

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. JULA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ DA USPOSTAVI RADIO-VEZU SA SVIM GLAVNIM ŠTABOVIMA I ŠTABOVIMA 5. I 8. KORPUSA I DA SAOPŠTI KOČI POPOVIĆU DA DIREKTNOM RADIO-VEZOM PRENOSI VRHOVNOM ŠTABU IZVEŠTAJE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
59	10. VII. 44.	V.Š.	Odmah uspostavite radio-vezu sa svim glavnim štabovima i-8-i-5-korpusa[2].	21
60			Pošto je Koča dobio radio-stanicu, neka se direktno poveže sa nama po istom planu, i neka redovno prenosi izveštaje iz Jablanice[3].	30

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/34.

[2] Umesto »i-8-i-5- korpusa«, verovatno je u originalu poslatog radiograma bilo napisano: i sa Štabom 8. i Štabom 5. korpusa.

[3] Odnosi se na izveštaje Glavnog štaba NOV i PO Srbije, čije je sedište tada bilo na području Jablanice (3 km jugoistočno od sela Dobre Vode na padinama planine Radan).

Koča Popović i članovi novoimenovanog Glavnog štaba NOV i PO Srbije — Momčilo Marković, politički komesar, i Rudolf Primorac načelnik štaba — avionom su se prebacili za južnu Srbiju noću 10/11. jula 1944. godine. Istovremeno su avionom pošli sekretar Pokajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković, član Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozar Vukmanović Tempo (koji je i nadalje određen za opunomoćenika CK KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije i za delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV i PO Makedonije), kao i članovi Inicijativnog odbora za sazivanje ASNOM-a (koji su s Vukmanovićem bili došli na Vis). S njima je pošla i Vojna misija Sovjetskog Saveza, koja će biti pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije. Spustili su se na aerodrom u selu Kosančić (jablanički srez). Odatle su, preko sela Vujanova, istog dana prispeli u tadašnje sedište Glavnog štaba na padinama planine Radan. Tu je novopostavljeni komandant Glavnog štaba Srbije, u poslepodnevnim časovima, primio dužnost od Petra Stambolića, dotadašnjeg komandanta Glavnog štaba. Potpunije o tome: tom I, knj. 9, dok. br. 178 i Knjiga depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 82 sa 14. grupa od 11. jula 1944. godine.

BR. 200

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA RAZBIJE DELOVE 7. SS-BRDSKE DOBROVOLJAČKE DIVIZIJE »PRINC EUGEN« KOD USTIKOLINE[1]

Primljeno od
V.Š.
10. VII [u] 17,30

II

Nepr.[ijatelja] kod Ustikoline treba razbiti.
To su manji njem.[ački] leteći odredi.[2]

(br. 49 od 10. VII i br. 50).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/22.

[2] Kod Ustikoline su se nalazili delovi nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i jedna domobranska borbena grupa. Štab 1. proleterskog korpusa preneo je ovaj zadatak Štabu 1. proleterske divizije, a ova 13. jula 1944. naredila Štabu 3. krajiške proleterske brigade, između ostalog, da jednim bataljonom dejstvuje prema Ustikolini (tom IV, knj. 27, dok. br. 50 i 69). Međutim, neprijateljeve snage iz Ustikoline su se povukle 13. jula za pojačanje odbrane Goražda i radi dejstva protiv 20. romanijske NOU brigade, koja je, tih dana, prihvatila 16. muslimansku NOU brigadu prilikom njenog nastupanja preko Sjetline i Romanije, da bi ušla u sastav svoje 27. NOU divizije na prostoru Vlasenice (tom IV, knj. 27, dok. br. 161, 163 i 164; knj. 28, dok. br. 1).

BR. 201

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA POD SVOJU KOMANDU STAVI 12. KORPUS NOVJ I BUDE SPREMAN DA S NAJMANJE DVE DIVIZIJE IZVRŠI PRODOR U ZAPADNU SRBIJU[1]

ZA III KORPUS

a. U cilju ostvarenja ranije nameravanih operacija, stavljamo pod vašu komandu i 12. korpus. Pojačaćemo vas verovatno i sa 11. divizijom[2]. Od sada trebate imati pripremne najmanje 2 divizije[3]. Da se ne otkriju namere, trupe ne koncentrisati, već ih postaviti za dejstvo na takve operativne sektore sa kojih će se moći brzo otisnuti.

Sa južne strane[4] naše trupe izvršiće pokret na polazne položaje. Tamo je zrela situacija. Narod u masama prelazi u našu vojsku. Imajte u vidu ogroman značaj zadatka, za čije rešenje moramo uzeti jače snage[5]. Budite potpuno spremni da na dati znak izvršite pokret pa makar na vaš sektor ostavili i neznatne odrede.[6]

b. Preduzeli smo sve da dobijete materijal. Podelite ga pravilno i brzo. Tražićemo za vas 20 čamaca.

v. Uspostavite radio-vezu sa svim divizijama. Razvijte široku obaveštajnu službu.

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 54.

Na radiogramu nema datuma, ali, s obzirom na to da se na ovu direktivu ukazuje u direktivi koja je 9. jula upućena Štabu 2. korpusa NOVJ, logično je pretpostaviti da je i ova napisana istoga dana ili najkasnije 10. jula, iako je u Knjizi primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ primljena u nastavcima i zapisana 11. jula (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127, radiogrami od 11. jula sa 80 i sa 126 grupa).

[2] Ta divizija je bila u sastavu 5. korpusa NOVJ i dejstvovala je tada u dolini reke Usore, gde je 10. jula zauzela Teslić (tom IV, knj. 27, dok. br. 26, 36, 47, 160, 161, 164 i 165). Ona je u sastav 3. korpusa pošla 27. jula 1944 (tom IV, knj. 27, dok. br. 121).

U vezi s tom divizijom Vrhovni štab je, takođe 10. ili 11. jula, napisao za Štab 5. korpusa NOVJ sledeći radiogram:

»ZA V KORPUS

Verovatno ćemo 11. diviziju uputiti u sastav 3. korpusa.

Preduzmite mere da se u centralnoj Bosni oforme manji partizanski odredi«. (Radiogram je napisan na istom listu na kome je napisan i radiogram koji se objavljuje kao dok. br. 201, ali nije upisan

BR. 202

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ARSA JOVANOVIĆA OD 10. JULA 1944. ŠTABU 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ O FORMACIJSKOJ STRUKTURI, ČIJEM OSTVARENJU TREBA DA TEŽI KAO TENKOVSKA JEDINICA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
10. VII 1944.

ŠTABU I. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ

Treba usvojiti sledeću formaciju za našu tenkovsku jedinicu:

1. Štab brigade treba da ima:
   — 2 teška Šermana, 2—3 Stjuarta, 2—3 izviđačkih kola;
   — Četu oklopnih automobila od pet vodova po troje kola i troje kola na komandu čete;
   — Dopunski bataljon od 15—25 tenkova;
   — Inžinjerijski bataljon, formiran od specijalnih četa;
   — Snabdevački bataljon, formiran od autocisterni kao i automobila sa specijalnim kantama za benzin;
   Radionicu.
2. Brigada treba da ima četiri bataljona. Štab bataljona ima 2 teška Šermana, 2 laka Stjuarta, 2 izviđačka tenka, posebnu bataljonsku radionicu, posebno snabdevačko odeljenje.
3. Svaki bataljon ima 3 čete. Komanda čete ima 1 teški Šerman i 2 Stjuarta.

---

u Knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, što navodi na pretpostavku da tada nije bio ni upućen).

[3] Štab 3. korpusa je 12. jula izvestio da za predviđeni zadatak može za nekoliko dana pripremiti 16. i 36. vojvođansku NOU diviziju (Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/37, radiogram br. 19 sa 56 grupa).

[4] Odnosi se na jugoistočnu Srbiju, gde su tada dejstvovale 21, 22, 24. i 25. srpska NOU divizija.

[5] Vidi dok. br. 194.

[6] U vezi s ovim Štab 3. korpusa je 12. jula javio da bi u momentalno postojećim uslovima postigao značajan uspeh u izvršenju postavljenog zadatka i predlaže da se korpus pojača 11. krajiškom NOU divizijom, sa kojom Štab korpusa ima vezu i mogao bi organizovati njen prihvat (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 21 sa 83 grupe).

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f, 1, br. reg. 40.

Četa ima 3 voda po 3 tenka. Dva voda imaju tenkove Stjuart, a treći vod teške tenkove Šerman.

Prema izloženom bataljon bi imao 42 tenka, od kojih 12 teških Šermana. Brigada bi imala 201 tenk, računajući tu 18 oklopnih automobila kao i 15 tenkova za štab brigade. Od celokupnog broja bilo bi 51 teški tenk Šerman.

Ovo je načelno postavljena formacija, a detalje treba urediti. Ova formacija ugovorena je prilikom diskusije sa engleskim stručnjacima u Vrhovnom štabu. Premda su Englezi govorili da su tenkovi Šerman glomazni za naše puteve, ipak to su dobra borbena kola i njih treba primiti. Ako Englezi budu nastojali da vam dadu neki stariji tip kola, na pr. težine 11—12 tona, to odbiti.

Nastojati da se navedena formacije što pre ostvari i ljudstvo obuči svim specijalnostima.

Redovno nas izveštavajte o načinu i toku obuke, primanju materijala itd.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Vrhovnog štaba
general-lajtnant:

BR. 203

IZVEŠTAJ ŠEFA TREĆEG »B« ODSEKA BAZE NOVJ U ITALIJI BOŽA BORČIĆA OD 10. JULA 1944. NAČELNIKU EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O RADU ODSEKA NA SNABDEVANJU JEDINICA I USTANOVA NOVJ MORSKIM PUTEM[1]

Zastupstvo Nacionalnog komiteta N.O.V.J.
B a r i — Italia
III b otsjek
10. juli 1944.

I Z V E Š T A J

o radu III b otsjeka za snabdevanje domovine *morskim putem.*

Svrha III b otsjeka jeste snabdjevanje otoka Visa i pozadine raznim materijalom i hranom i to morskim putem. Prema tome III b otsjek nema apsolutno ništa sa III c otsjekom, koji snabdjeva robom isključivo unutrašnjost naše zemlje i to avionskim putem. Isto tako III b otsjek nema ništa sa III a otsjekom koji se bavi isključivo privatnim kupovinama i prodajom na slobodnom talijanskom tržištu, a također i razmjenom robe, i koji je uz to organizirao još i izradu sapuna, modre galice i t. d. i to sa našim mašinama i našim ljudstvom. Jedino otprema robe III a otsjeka spada pod djelokrug rada III b otsjeka ili III c otsjeka.

I POSTUPAK ZA DOBIJANJE ROBE OD SAVEZNIKA ZA VIS JESTE SLIJEDEĆI:

1. Etapna stanica Vis dostavi III b otsjeku u Bari trebovanje.

2. Poslato trebovanje prevede se i napiše na engleskom jeziku.

3. Trebovanje se odmah odnese kod engleske ustanove »B1 — Force 399« u mjesto Torre a Mare ili, pak, kod nekih drugih, prema tome kakova se vrsta materijala traži.

4. Odgovorni engleski oficir trebovanje primi i pregleda da li isto sadrži, i to napisana, sva potrebna obrazloženja. Obrazloženje mora nositi: a) ime jedinice za koju se roba traži n.pr. XXVI divizija, ili Štab Mornarice, ili V.Š., ili gerilske jedinice itd; b) mora nositi broj boraca, ako se traži hrana, kao i koliko se računa u kilogramima dnevni obrok za svakog pojedinog borca; c) mora da nosi ime predjela kome će se roba dostaviti, n.pr. Vis, Dugi Otok, Šibensko okružje itd.; d) ako se traži nao-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2092, f. 12, br. reg. 30.

ružanje, na pr. za neke brodove, onda treba navesti imena istih, traže li se automobili, ili autocisterne, onda uvjek napomenuti zašto toliko, za koga i kamo itd.; e) ako se traži municija, onda navesti za koliko [oruđa] (na pr. mitraljeza, Piat-bacača ili topova itd., a koji se već posjeduju) se navedeni broj metaka traži.

Englezi traže da se u trebovanje ispiše što više obrazloženja i razloga za zatraženi materijal. Žele da se što manje priča i obrazlaže usmeno. *Traže činjenice, brojke i fakta i to napisano.* Iza kako[2] za to određeni oficir primi trebovanje, obično obeća da će pokušati učiniti sve što bude moguće da partizani zatraženu robu i dobiju. Kaže: proslijediće trebovanje sada nadležnima, tako da se razvidi da li te robe uopće ima i koliko je ima, kao i da li je tolika količina zaista partizanima potrebna. To je razlog da engleski oficir za vezu na Visu traži od Etapne stanice s jedne strane, a engleska ustanova »B 1« u Italiji i to od nas III b otsjeka s druge strane, sve potrebne podatke koji se odnose na to koliko imamo vojske, koliko brodova, koje naoružanje, itd. Tad oni, gledaju u svoje skale (tablice), računaju prema broju vojnika koliko treba ove ili one hrane, prema oružju — koliko treba ove ili one municije, prema robi infiltriranoj na kopno, kolika je potrebna naknada za istu itd. I tada naše cifre, ako su po njihovom nahođenju razložne i razumne, ne bivaju korigirane i smanjivane.

I kada bi se trebovanje zatražene robe sastojalo samo iz te do sada opisane faze, posao bi bio veoma jednostavan.

5. Najglavniji dio posla slijedi tek idućih dana, a sastoji se u tome da se Englezima prosto ne da mira, da ih se konstantno gnjavi i bez prestanka svakodnevno traži dobivanje trebovane robe i to idući od poručnika do kapetana, od majora do pukovnika itd., od jedne ustanove do druge. Govorim iz čistog iskustva. Ako se tako ne postupi, stvar zaspe i robe se nikada ne dobije. Dešava se da često puta tvrde da su naša trebovanja pretjerana, obzirom na količinu koja se traži u odnosu prema postojećem brojnom stanju i naoružanju, i tada treba po deset puta uzastopce dokazivati kako ista to nisu, premda ponekad i oni imaju pravo. Oni tada iznašaju svoje skale, figure, dokaze itd., a mi svoje. Konačno se ipak ustanove količine koje će nam se dostaviti. Tada tek dotična engleska ustanova počinje da traži robu po magazinima i dešava se često da dobije odgovor da iste tamo nema.

Pošto iz iskustva znamo da je najčešći uzrok negativnom odgovoru pomanjkanje tačnoga popisa robe u savezničkim magazinima, tad sami moramo juriti po čitave dane po njihovim

[2] Iza kako = čim.

magazinima i tražiti istu. Tj. i sami Englezi ne znaju gdje će tražiti neku robu i gdje iste ima, kao ni što se sve u magazinu nalazi. Posljedica: dani i tjedni prolaze, a robe nema, i tada je nama red da robu sami pronađemo i javimo Englezima broj njihovog magazina u kojemu je roba.

U koliko zatražene robe nema u engleskom magazinu, onda se kuša doći u dodir sa američkim ustanovama, pronaći to isto kod njih i to tako da potom dotičnu robu od Amerikanaca nadležnim putem traže Englezi.

Nekad robe stvarno nema i treba čekati konvoj brodova iz Egipta, Malte, itd., u kojem slučaju treba naša traženja stalno osvježavati i tražiti robu dok se ista ne dobije.

Ponekad, iako robe ima, prsti reakcionera prave svemoguće poteškoće i izlike samo da je ne dadu. Nekad opet imamo posla sa sjajnim ljudima koji su na svakom koraku pri ruci. Često puta mali darovi, kao n. pr. par litara rakije ili vina, a nekada lična simpatija, igraju ogromnu ulogu i roba se dobiva. Za konačno dobiti robu kada sve ide u redu potrebno 20-tak dana. Stoga za u buduće potrebna mjesečna trebovanja praviti najdalje do 14. tek. mj. a za idući mjesec.

6. Roba se dobiva u količini, kako Englezi kažu, razložnoj, tj. zaista potrebnoj. Neka se ne zavaravaju neki naši pojedini drugovi pretpostavljajući da su sada naročito povoljne okolnosti za dobivanje robe (prema jednom pismu sa Visa), a da te iste neće biti kada svrši rat. Pretjerana trebovanja robe sa mišlju »snabdij se već sada za poslijeratni period« svršavaju u košu. Saveznici su mišljenja da oni nemaju dovoljno brodske tonaže da bi nas mogli sada obskrbljivati sa robom koja će nam tek poslije rata služiti. Osim toga, ima čitav niz artikala koji se masovno ne produciraju (n.pr. radiomaterijal, razni specijalni instrumenti itd.) pa u koliko se od istih traži umjerena količina, onda se i dobije, a u koliko se traži pretjerano — onda se to trebovanje uopće i ne gleda, i prema tome ne dobiva se i ono što je zaista nužno potrebno.

7. U koliko se u toku mjeseca trebovana roba ne dobije, tada treba istu ponovno tražiti i istaknuti da je ista već zatražena i to u trebovanju za slijedeći mjesec. Inače, saveznici smatraju da za istu više ne postoji potreba.

8. Izvještaj o poslatoj robi na kopno koji Etapna stanica šalje III b otsjeku u Bari mora se tačno poklapati sa izvještajem koji se daje engleskom oficiru za vezu na Visu. Razlog: engleski oficir šalje isti na ustanovu »B 1« u Italiju, a potom ta ista ustanova to isto traži i od nas. Ako nije sve tačno i jednako, a mi tražimo naknadu za na kopno poslatu robu, dolazi do neugodnih pretpostavki o našoj netačnosti i površnosti.

9. Napominjemo da saveznička ustanova »B 1 Force 399« neće ni da čuje o tome da će oni da se brinu ili hrane naše civilno pučanstvo. Trebovanja robe i hrane za civilno pučanstvo odlučno su odbijena, sa obrazloženjem da su oni ustanova za snabdjevanje isključivo vojske. Ovo pitanje bi trebalo nekako urediti.

10. Trebovanja bi trebala da budu mjesečna, a u hitnim i izvanrednim slučajevima sedmična.

11. Zapazili smo da često pojedini korpusi iz unutrašnjosti zemlje traže preko tamošnjih engleskih oficira za vezu istu robu koju i Vis, ali sa tom razlikom da ne označe količine, već napominju da se pošalje iste robe koliko je više moguće. To vrijedi na. pr. za konac, postolarski materijal, pisaći pribor, materijal za vezu itd. Stoga bi bilo uputno da se sastavi jedinstveno trebovanje za takove artikle za svih 11 korpusa kao i za partizanske odrede. Isto bi se daljnjim iskustvom i potrebama moglo proširiti i na druge artikle, a dano na vrijeme, olakšalo bi u veliko snabdjevanje vojske. Ukoliko mi sami navedeno ne učinimo, onda takovo trebovanje čine sami saveznički oficiri, znamo to iz iskustva, a da i ne poznaju [naše stvarne] prilike i potrebe. Da pri tome često strašno pogreše, više je nego jasno.

12. Upozoravamo na to da često dolaze neovlašteni pojedinci, ali sa propisanim objavama izdatim na Visu, tražeći direktno i lično raznu robu, a ne nadležnim putem preko Etapne stanice. Isto tako često dolaze direktna pismena trebovanja pojedinih jedinica i opet nenadležnim putem, tj. bez znanja Etapne stanice. Bilo bi uputno da se nađe načina da se to u buduće spriječi.

13. Dešava se da pojedini drugovi u vrlo hitnim slučajevima zahtevaju od nas da na bilo koji način nabavimo od Saveznika izvjesnu robu, u kojem slučaju smo prisiljeni trčkarati po raznim savezničkim kancelarijama i moljakati da bi nam se što prije izašlo u susret. Na pr.: neprijatelj se skoncentrisao na nekom sektoru i bilo je potrebno da se hitno nabavi razni auto-materijal za popravak kamiona, kako bi se mogla pravovremeno otpremiti poslata roba sa ugroženog teritorija. Radilo se, dakle, o tome da se pod bilo koju cijenu nađe potrebni materijal za popravak kamiona ili da se izgubi na tom mjestu koncentrirana roba. U konkretnom slučaju Saveznici su nam odgovorili da ćemo nadležnim putem dobiti navedeno za 20 dana, jer da oni zatraženo uopće nemaju, jer da je otišlo sve na front V i VIII armije. Mi smo ipak neredovnim putem — molbama i obilaženjem raznih garaža i skladišta — našli potrebno.

Bilo bi poželjno da nam date Vaša uputstva da li je uputno da u ovakvim slučajevima, a i inače, kako smo naprijed

naveli, postupimo, tj. da savezničke oficire molimo i potsjećamo na izvršenje naših trebovanja, ili da naša trebovanja jednostavno službenim putem uputimo na nadležno mjesto i čekamo na riješenje.

14. Ovom prilikom, premda to ne spada pod III b otsjek već pod III c otsjek, tj. Otsjek koji se bavi otpremom robe avionskim putem u unutrašnjost zemlje, napominjemo da dolaze razna trebovanja najčešće usmena, a kojima se traži otpremanje izvjesne robe avionskim putem. Međutim Saveznici veoma nerado primaju ili često čak odbijaju prevoz takove robe, tvrdeći da je uređeno tako da se sva roba mora trebovati preko savezničkog oficira za vezu kod dotičnog korpusa. Međutim broj aviona je ograničen i dok Saveznici tvrde da je prema obavijesti njihovog oficira za vezu dotičnom sektoru potrebna jedna vrsta robe, dotle novodošli drug iz tog sektora traži prevoz neke druge robe i tako nastaje sporno pitanje koja je roba od prvorazredne važnosti za otpremu. Primijetili smo da dotični drugovi nisu upućeni da su savezнички oficiri za vezu ti koji na zahtjev tamošnjih naših vlasti naručuju radio-telegrafskim putem kojoj se robi mora dati prvenstvo za prevoz. Insistiranje tih drugova, koji su često viši vojni rukovodioci, da se njihovim zahtjevima udovolji, daje III c otsjeku jako mnogo posla. Stoga bi bilo potrebno da se ova stvar definitivno uredi.

15. Etapna stanica postavila je pitanje vremena realiziranja poslatih trebovanja. Otprema robe ne zavisi od nas — III otsjeka — nego od Saveznika, a naprijed smo već naveli koje sve okolnosti igraju ulogu pri dobivanju robe. Također je zatraženo da sa istim brodom javimo i težine poslatog tereta. Ako brod mora otputovati odmah nakon ukrcaja, onda se jedva stigne napisati manifest. Proračun težine tereta tada šaljemo sa slijedećim brodom. N. pr. završeno krcanje u 11.30 sati, a brod putuje u 11.50 sati. Naravno, u slučajevima kada će to biti moguće, slaće se odmah i proračun težine.

16. Saveznici traže da se trebovanje materijala za vezu (telefonsko-telegrafski i radio-telegrafski materijal) vrši preko kapetana Kinga na Visu, odnosno da dotično trebovanje on prethodno pregleda i potvrdi. Razlog, ukupna količina takove vrsti materijala određena za Jugoslaviju ograničena je. Na taj način oni tvrde da će jednakomjerno podjeliti navedeni materijal na sve korpuse, i na taj način neće jedan naš korpus biti favorizovan, a drugi zapostavljen. Navedeni se materijal ne producira masovno, već dapače postoji stalna i velika oskudica u njemu.

17. U pogledu medicinskog (sanitetskog) materijala slična je stvar kao i pod brojem 16. Stoga dotični materijal treba trebovati preko engleskog oficira na Visu majora Loyd Roberts-a.

18. Isto tako fortifikacioni materijal (cement, bodljikavu žicu, traverse itd.) kao i inžinjerijsko-električni materijal (elektr. žarulje itd.) mora se tražiti preko »Chief Royal Enginer — majora Bradbury«. Razlog, kao pod brojem 16, a osim toga tvrde Saveznici da je fortifikacija Visa zajednička stvar partizansko-savezničkih vlasti na Visu.

19. Hranu i opremu za mule treba trebovati u sporazumu sa pukovnikom Kupom. Razlog: Artiljerijska škola ima svoje mule, a neke opet naše jedinice druge mule. Potrebno je stoga uskladiti trebovanje prema broju mula i kod jednih i kod drugih, tako da ne dobiju jedni sve a drugi ništa a zbog ograničene količine materijala takove vrste.

20. Uputno bi bilo da i štab Mornarice trebuje materijal preko Etapne stanice. Trebovanja treba podijeliti na: a) pomorske karte; b) kompase, sekstante itd., naime navigacioni materijal; c) karbid, koks i specijalna ulja; d) bruškine, bujole, metle itd.; e) materijal za opravku brodova i sve ostalo. Razlog: za raznu robu treba se obraćati raznim savezničkim ustanovama i uredima.

21. Često puta traži se putem trebovanja razni materijal sa posebnim stručnim nazivima, a za koji mi, kao nestručnjaci, ne znamo šta isti znače čak i u našem jeziku. Kod pokušaja prevoda tih stručnih naziva na engleski često puta nailazimo na velike poteškoće i nemoguće nam ih je uopće prevesti. Stoga bi bilo apsolutno potrebno da se takovi stručni nazivi prevedu na engleski ondje na Visu. Bolje je pozvati jednog Engleza stručnjaka i konkretno pokazati dotični predmet, tražeći pri tom kako se on engleski zove, nego poslati takovo trebovanje sa stručnim nazivima u Italiju, gdje nitko neće znati šta se želi, a posljedica toga će biti da dotičnu robu neće nikada ni primiti.

22. Napominjemo da za one stvari koje se jako teško ili nikako ne dobijaju od Saveznika, ukoliko smo ovlašteni trebujemo od III a otsjeka (na pr. oficirski činovi, konac, pečati, džepni rupčić, četke, itd.), koji opet iste kupuje na slobodnom talijanskom tržištu, cijene su strašno visoke.

Ovom prilikom napominjemo da Saveznici trebovanjima za VŠ posvećuju naročitu pažnju i brzo ih ispunjavaju.

II NAČIN KRCANJA ROBE I KONTROLA UKRCANE ROBE:

1) III b otsjek dobije dispoziciju o robi koja će se ukrcati na jedan naš određeni brod, sa opaskama kada i kroz koje vrijeme. Dispo sadrži popis robe koja se ima ukrcati. Roba se krca obično dolazeći iz magazina kamionima pred brod, ili ređe direktno iz oceanskog broda u naš mali brod.

2) Svaki novodošli kamion imade cedulju o sadržaju i količini robe koju upravo nosi. Navedeno je ispisao i izdao savezнički oficir iz savezničkog magazina.

3) Naši i engleski brojači na obali kontrolišu tačnost nadošle[3] robe, i ako postoje razlike, izvještavaju se o tom oficiri na obali, a koji se uvjere u tačnost iskazanog.

4) Način kontrole ukrcanog kao i uloga III b otsjeka jeste čisto špediterska. Mi nismo detaljiste: kontrolira se broj koleta, tj. sanduka, bala, komada, itd., ali ne i količina u dispoziciji navedenog unutrašnjeg sadržaja, koji navedu Englezi. Razlog: a) tačno ograničeno vrijeme i brzina ukrcaja i b) ne može se otvarati svaka bala ili sanduk municije, cipele ili hrane i uvjeravati da li je unutra baš onoliko koliko je navedeno u dispoziciji i automobilskoj cedulji.

5) Što se tiče težina, mi prihvaćamo ili po Englezima navedene težine, ili onda, kada je to moguće, kotrolišemo težine i dobivamo jednu osrednju brutto težinu ukrcanog tereta. Napominjemo da su to uvijek brutto težine. Razlog: mi ne možemo znati tačne unutrašnje težine svakog pojedinog koleta.

6) Jedini mogući izlaz bio bi kada bi mi u Monopoliu imali na raspolaganju svoje magazine, pa od Engleza primali robu u deklariranoj težini, a tada sortiranjem i tačnim pregledima ustanovili netto težine, tačni unutrašnji broj itd. Svojedobno je to traženo, ali oni magazine nisu htjeli davati, tvrdeći da ih i sami nemaju dosta.

7) Mi specificiramo pojedinačno hranu onda kada se takova i dobiva, ali kada dolazi miješana, kao što je to slučaj sa miješanom američkom hranom, onda su takove mogućnosti isključene. Do konca mjeseca decembra 1943. dobivali smo isključivo englesku hranu, i to specificiranu, međutim sada dobivamo većinom miješanu američku hranu i to nespecificiranu, a obzirom na razloge koje smo gore naveli nama je nemoguće da istu specificiramo. S druge strane, Saveznike ne interesuje vrsta ukrcane hrane, već samo brutto tonaža.

8) Pitanje koju težinu nam treba upisati u teret: da li brutto ili netto težinu, treba riješiti. Svakako bi za nas bilo povoljnije da nam se trebovana hrana ne računa bruto za netto, jer se hrana na Visu rasparčava u netto težini. Saveznici stoje na stanovištu da se u krupnoj trgovini roba uvjek računa brutto za netto. Na. pr. 99 kg brašna plus 1 kg vreća = 100 kg brašna. Isto vrijedi i za ambalažu sanduka. U koliko bi se insistiralo da se hrana računa u netto težini, onda bi Etapna stanica Vis morala redovito i pravovremeno izvještavati o primljenoj netto težini.

[3] Misli se na donetu robu.

9) Stanovite količine robe šalju se na adrese: Kup, Pears, Corbett, Skipwithe, Lloyd Roberts. Ova roba upotrebljava se za partizane dobrim djelom, tako tvrde Saveznici, a izvjesnim dijelom i za Saveznike. Trebalo bi ustanoviti prije ili poslije što su dobili jedni, a što drugi. Mi je knjižimo pod oznakom »C«.

10) Potrebno bi bilo riješiti pitanje manjaka. Na pr. poslato po nama 100 bala košulja za koje su Englezi deklarirali da sadrže 20.000 komada košulja. Etapna stanica Vis javlja da je našla prilikom preuzimanja robe manjak od na. pr. 600 košulja. Mi smo to javili Englezima. Oni su se obratili na svoje magazionere koji opet obično tvrde da to nije istina i ne priznavaju manjak.

III ORGANIZACIJA:

Šef i rukovodioc cjelokupnog III otsjeka, tj. otsjeka za snabdjevanje jest drug ppuk. Makiedo[4], dočim otsjecima u sastavu III otsjeka, tj.: III a otsjekom upravlja drug Antunac[5],

III b „ „ „ Borčić[6]

III c „ „ „ Stipanović[7]

III b otsjek ima svoj Radni bataljon[8], koji iskrcava velike oceanske savezničke brodove, a koji prevoze robu za savezničku ustanovu »B 1 — Force 399«, tj. ustanovu koja opskrbljuje Jugoslaviju. Roba se odvaža u savezničke magazine. Posebne čete naših drugova sortiraju dovezenu robu radeći u magazinima municije, magazinima oružja, magazinima materijala za vezu, kao i u magazinima za padobrane. Tu se roba sprema (u Monopoli-u) za prevoz ili morskim putem za Vis ili zračnim putem za unutrašnjost zemlje. Odatle se ista krca na kamione i odvaža ili u luku, gdje je naša lučka četa ukrca na naše male brodove ili se roba šalje na aerodrom Bari — Brindizi, gdje se krca u avione.

Sveukupno ljudstvo Radnog bataljona III b otsjeka broji oko 350 naših drugova, a toliko isto broji bataljon III c otsjeka (aerodrom Bari — Brindizi).

III b otsjek ima osim toga kancelariju otpremništva u Monopoli-u, kao i knjigovodstvo i centralnu kancelariju u sastavu III otsjeka u Bari-u.

U koliko Vas interesuje detaljna organizacija i poslovanje III a i III c otsjeka potrebno je to zatražiti od gore navedenih drugova, odnosno od šefa III otsjeka druga ppuk. Makieda.[9]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

za III b otsjek: **Borčić Božo**

---

[4] Dr Sergije Makiedo.

[5] Ivan Antunac.

[6] Božo Borčić.

[7] Andrija Stipanović.

[8] Štab toga bataljona su sačinjavali: komandant Mihajlo Spolavek, politički komesar Anđelko Siskov, zamenik komandanta Miloš Stanojević.

[9] Dr Sergije Makiedo je u svojstvu šefa III odseka Štaba Baze NOVJ u Italiji 22. jula 1944. uputio sledeće obaveštenje jedinicama i ustanovama NOVJ u Italiji i Centralnom odboru zbega:

»*Uputa za rad sa III odsjekom*

1) *Ovaj Odsjek snabdijeva isključivo jedinice i ustanove u zemlji.*

2) *Ovaj Odsjek ne snabdijeva nikakve jedinice ni ustanove u Italiji, osim slučaja navedenog u tačci 6* [ovog uputa].

3) Drugovi na *proputovanju* i drugovi koji stižu *iz zemlje a nisu raspoređeni,* obraćaju se za svu vojnu spremu intendantu Vojnog odsjeka u Via Sagarigo Visconti 234.

Predmete koji *ne spadaju* u vojnu spremu može se za drugove na *proputovanju* ili drugove u Italiji koji *nisu raspoređeni* nabaviti preko Nabavne sekcije III A (drug Ungar). Da bi se nabavka mogla izvršiti drug koji istu traži mora *prethodno dobiti pismeno odobrenje* Sekretarijata Zastupništva.

4) Jedinice i ustanove u Italiji nabavljaju same *preko* svojih organa sve predmete za vlastitu upotrebu iz sredstava koja im se budžetom stavljaju na raspolaganje.

5) *Promjene strane valute i ostalih vrijednosti* vrši se na Centralnoj blagajni pri III odsjeku. Drug (jedinica ili ustanova) koji želi da novac promijeni, mora prethodno dobiti pismeno odobrenje Sekretarijata Zastupništva.

6) *Kancelarijskim materijalom* opskrbljava sve ustanove u Italiji III odsjek — Ekonomat, Plazza Garibaldi 64. Sva trebovanja treba njemu predati, a Ekonomat će dodijeliti materijal ili izvršiti nabavku na teret budžetske stavke onoga koji trebuje.

7) Jedinice iz zemlje predavat će svoja trebovanja za kancelarijski, štamparski i foto materijal *Ekonomatu.*

8) Trebovanje za *sanitetski materijal* predavati će jedinice i ustanove kako iz zemlje tako i iz Italije Sanitetskoj misiji [NOVJ], Via Crisanzio 12.

9) Jedinice i ustanove iz zemlje, kao i one u Italiji, trebovati će *geografske karte* od I odsjeka.

10) Trebovanje za sav *ostali materijal,* osim onog spomenutog u tačkama 7, 8 i 9, predavati će jedinice i ustanove iz zemlje preko nadležnih ustanova, i to:

a) III B [odseku], ako materijal treba da se transportuje morskim putem;

b) III C [odseku], ako materijal treba da se transportuje zračnim putem.

11) Otprema svih vrsta materijala i robe u Domovinu mora se vršiti preko:

III B, ako roba ima da putuje morem, ili

III C, ako roba ima da putuje avionom.

Prethodno je potrebno navedene obavijestiti pismenim putem o vrsti, količini i cca težini robe koja se želi otpremiti, označivši tačnu adresu onoga kome se upućuje, kao i onoga koji robu šalje.

Nakon što se od navedenih dobije odgovor kada, gdje i kamo ima roba biti dovezena — roba će propisno upakovana biti predana III B ili III C odsjeku na određenom mjestu i u određeno vrijeme.

Šef III odsjeka
ppuk. Makiedo, v. r.«

BR. 204

PETODNEVNI IZVEŠTAJ VAZDUHOPLOVNOG OFICIRA ZA VEZU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI SAVEZNIČKIM BALKANSKIM VAZDUHOPLOVNIM SNAGAMA JANEZA SVETLINA IVANA OD 10. JULA 1944. NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O DOTADAŠNJEM SVOM ANGAŽOVANJU[1]

Oficir za vezu VŠ—BAF[2]
Major Svetlin Ivan
Str. pov. br. 12
10. jula 1944. god.
Bari

NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOVJ

U produženju dostavljam svoj izveštaj o radu u vremenu od 5. VII do 9. VII 1944. na znanje i rešenje pojedinih pitanja.

5. VII 1944.

Došao kap. Dobnikar[3] sa objavom za pilota transportnih aviona. No, da ne čeka u Gravini dodeljen je od strane pukovnika Popovića[4] na rad kod mene, dok ne bude potreban za letenje, a za poslove koje svršavam za račun Zastupništva.[5]

Por. C.[6] je promenio svoju izjavu za oficire-mehaničare[7] utoliko što ni u Alžir ne mogu ići sa našim činovima, već samo

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 2.

[2] Balkan Air Force (BAF) = Balkanske vazduhoplovne snage.

[3] Janko Dobnikar.

[4] Milentije Popović.

[5] Odnosi se na Zastupništvo NKOJ-a u Italiji.

[6] Britanski poručnik Kutbertson (Cutbertson), oficir za vezu BAF-a sa oficirom za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ Ivanom Svetlinom.

[7] Oficiri NOVJ, koji su se kao mehaničari nalazili u 144 M. U. (Maintenance Unit) — jedinici za održavanje aviona na aerodromu Bari — radeći s britanskim vojnicima, bili su: kapetan Mladen Šneler, politički komesar Petar Dragišić, poručnici Velimir Poučki, Zvonko Šuškov, Azis Ćurić i Rafael Škrilj, potporučnik Petar Prlja, sekretar Rade Salatić, zastavnici Lazar Mračević, Ivan Bobinac i Petar Abramović.

Predstavnik BAF-a (poručnik Kutbertson) najpre je izjavio da oficire ne mogu koristiti u svojim jedinicama jer kod njih oficiri ne rade kao mehaničari, a za tehničke oficire nemaju odgovarajuću fakultetsku spremu, a uz to još ne znaju engleski jezik da bi vodili tehničku admi-

kao podoficiri. Po ovome hteo sam zatražiti rešenje od toga Odeljenja, ali je puk. Lazarević[8] rekao da se na ovaj zahtev ima pristati i to na njegovu odgovornost, te sam stoga naš pristanak saopštio por. C. koji će dalje postupiti da se ljudstvo rasporedi. Kod postojećeg stanja, tj. što su ti ljudi u RAF-u i nema drugog rešenja, jer bi u protivnom bili otpušteni iz njihovog stručnog rada, a nama je u interesu da ljudi rade i uče, odnosno da se usavršavaju u svom poslu za budućnost.

Por. C. ponovno pokreće pitanje onih 8 pilota, za koje sam izvestio u izveštaju od 3. VII i hoće o tome razgovarati sa puk. Lazarevićem, što sam mu omogućio.[9]

Iz Gravine otišla prva partija od 30 ljudi za stražu na aerodromu Bifurno.[10]

Isto tako je popunjen broj osoblja za meteorološki kurs do 25 ljudi. Izbor izvršio major Mušikić[11]. U prilogu dostavljam spisak iz koga se vidi da kandidati imaju sjajne kvalifikacije, ali je nedostatak u tome što ćemo ih posle rata izgubiti, jer su to ljudi sa profesijama.[12]

Od Zastupništva dobio sam zahtev da se kod Engleza obuči u skakanju sa padobranom oko 20 naših sigurnih ljudi. Dvojica parašitista su, međutim, potrebni odmah za izvršenje zadatka skakanja sa radio-stanicom kod V korpusa u zap. Bosni.

Englezi pristaju da nam obuče ljudstvo, a za gornju hitnu potrebu uzeo sam jednog parašitistu iz biv. italijanske vojske, kojih ima oko 20 u logoru Gravina i jednog našeg poverljivog borca, koji se javio dobrovoljno.

Major Šprajc[13] otputova za Vis.

---

nistraciju. Nakon toga, izjavio je da bi mogli ostati kao mehaničari u britanskim jedinicama pod uslovom da Vrhovni štab NOV i POJ pristane da rade kao podoficiri — mehaničari. Smatrajući da bi bilo nepravilno ukidati im oficirske činove, dogovorili su se da pođu u Alžir i tamo rade kao tehnički rukovodioci. Potpunije u vezi s tim: isti Arhiv, kutija i fascikla, br. reg. 4: izveštaj Ivana Svetlina od 5. jula 1944. načelniku Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[8] Božo Lazarević, vazduhoplovni predstavnik Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[9] Reč je o kandidatima za pilotski kurs kojima, po britanskim obaveštenjima, Vrhovni štab NOV i POJ nije odobrio odlazak na kurs. Potpunije o tome: dok. br. 277.

[10] Za potrebe BAF-a, u čijem sastavu su bile i dve eskadrile NOVJ, pripremana su tri aerodroma: Bifurno, severno od Barija, Lavarano (Lavaranno) kod Lece (Lecce) i Kane (Canne) kod Fođe (Foggie). Njih su imali da obezbeđuju pripadnici NOVJ koji su bili nesposobni za borbene jedinice, ali su mogli obavljati stražarsku dužnost i slične poslove na aerodromu.

[11] Milivoje Mušikić.

[12] i [18] Taj prilog nije pronađen.

[13] i [20] Nije ustanovljeno ime.

6. VII 1944.

Uselio [sam] u svoju kancelariju.

Por. C. traži jednog izvežbanog fotografa za rad u laboratoriji, a za potrebe BAF-a. Preduzeo potrebno da se takav čovek pronađe.

Ponovo pokreće pitanje 8 pilota sa napomenom da je maršal Lesler ljut što se sada ne mogu pronaći, a formiranje našeg drugog skvadrona je odobreno baš zbog toga što je maršal Tito na postavljeno pitanje da li za ovo imamo pilota, izjavio da ima u Italiji 8 sposobnih pilota. Po mome mišljenju vrlo čudno, jer jedan skvadron od oko 28 pilota ipak ne zavisi od 8 pilota.

Razgovarao je sa puk. Lazarevićem o tome i isti mu je objasnio da tih 8 pilota ne postoji, te da tu verovatno postoji kakav nesporazum. Međutim je posle toga por. C. meni izjavio da ima podataka da je puk. Lazarević pred Z-misijom izjavio da tih pilota ne da.

Interesirao se i za grupu od 60 pilota, koji se nalaze negde u zemlji, kao i da li ima ovde u Italiji još pilota. Ja sam mu, ne poznavajući pozadinu svega toga, odgovorio da meni nije ništa poznato o postojanju tih grupa pilota u zemlji niti u Italiji, sem posada za transportne avione. Za onih 8 pilota sam mu napomenuo da se možda ne radi o onih 8 hrvatskih avijatičara koji su streljani u Drvaru od strane Nemaca.

Uporno zanimanje za ovih 8 pilota veoma je čudnovato i mora da je tu po sredi i nešto drugo, a ne samo nedovoljan broj pilota za naš drugi skvadron. Ja sam se ovde raspitivao na sve strane, ali nitko ništa ne zna o tome. Ako tamo imate kakvih podataka, molim da mi ih dostavite, kao i da mi saopštite da li za pilota u zemlji, a koji su određeni za SSSR, ostanem dalje u neznanju ili ne.

7. VII 1944.

Uselio se sa stanom u sobu do kancelarije. Tako mi je sada kancelarija i stan u Via San. Fracesco d'Assisi 13/V.

Isto tako sam dobio sve potrebe za kancelariju od našeg Zastupništva, pa i pisaću mašinu. Jedina smetnja su prevozna sredstva. Moram ići često na aerodrom radi prevoza naših avionom u domovinu, a na prevozno sredstvo čekam i po 3 sata.

Por. C. mi je opet u vezi onih 8 pilota javio da se ovde negde nalaze dva pilota, i to Srok Milan i Japundžić Nikola. Raspitao sam se i našao da su to obični zemljoradnici i da se sada nalaze u grupi avijatičara-omladinaca koji idu za SSSR, a čekaju u Gravini. Ne mogu nikako uhvatiti odakle on dobija te podatke. Svakako je opasan čovek. Ovaj slučaj dokazuje i potrebu vođenja evidencije, na kojoj sam već počeo raditi.

Došao kap. Kovačević Stjepan, izviđač, koji je prebegao sa kap. Dobnikarom. Sada čeka raspored od puk. Lazarevića. Po mome mišljenju, pak, može vazd. osoblje raspoređivati jedino Vazd. odelenje VŠ. Molim da se i ovo pitanje rasčisti, tj. ko će vršiti raspored vazduhoplovnog osoblja?

Primio meteorološke instrumente od kap. Darlowa a za potrebe majora Mušikića.

Ppor. Pudarić[14] veoma je okupiran sa puk. Lazarevićem sa kojim će ići u Alžir i još nekim poverljivim poslovima, pa sam stoga zatražio da mi se na njegovo mesto dodeli drugi tumač.

Bio sam u ruskoj misiji[15] sa dva izabrana padobranca — Svar i Gortner[16], gde smo pripremili i upakovali radio-stanicu kao i podesili vezivanje iste za njihovo telo.[17]

8. VII 1944.

Predao majoru Mušikiću meteorološke instrumente, a od njega primio program rada, kojega dostavljam u prilogu.[18]

Raspitao se kod puk. Sokolova, koji je sada šef ruske misije[19], kada će naši krenuti za SSSR i rečeno mi je da će mi se na vreme javiti. Ruski zarobljenici su već otišli, ali im naši nisu mogli biti priključeni mada je to pokušavano.

Por. C. urgira ljudstvo za stražu na aerodromima BAF-a. Nastup kod toga vrlo mu je bio nezgodan. Izjavljuje da zna da je pre par dana stiglo u Gravinu 340 naših ljudi, među kojima ima dosta njih nesposobnih za borce a upotrebljivih za stražu, a da ih nismo dodelili njemu. Interesira se za broj posada za transportere i koliko pilota ima na Visu. Odgovorio sam mu da o tome nemam podataka. Napomenuo je da u vremenu borbe, u Gravini imamo 38 nogometaša koji ne rade ništa! Za ovo ljudstvo sam uputio akt komandantu logora Gravina.

Jučer je otišao sam u logor Gravina i isti obilazio. Danas mi se izvinuo što je otišao bez mene, ali da me nije bilo u kancelariji, što je uostalom tačno. No, ja sam mu odgovorio da bi ja svakako svaki drugi posao odložio i otišao bih sa njim, da je to on od mene tražio kada smo toga dana pre podne razgovarali. Mislim da je on hteo svakako razgovarati sa ljudima bez moga prisustva.

---

[14] Bio je tumač za engleski jezik.

[15] U Bariju se nalazila Vazduhoplovna grupa Sovjetskog Saveza koja je učestvovala u materijalno-tehničkom snabdevanju jedinica NOVJ i prenošenju ranjenika u Italiju.

[16] Nisu ustanovljena njihova imena.

[17] Loše vreme je stalno odgađalo njihov odlazak, pa je 13. jula odlučeno da se stanica prenese spuštanjem aviona na Glamočko polje (dok. br. 277).

Danas mi je opet izjavio da je u Z-misiji pronašao akt komandanta logora Castro kap. Kmeta[20] u kome isti izveštava da se u logoru nalazi 8 sposobnih pilota. Ponovo postavlja pitanje gde se sada nalaze? Po ovome sam uputio pitanje kap. Kmetu.

Dalje me je izvestio da se je pobrinuo da naši ljudi dobijaju stručne ilustracije i da će se održavati kursevi engleskog jezika kod ekipa za utovar i bacanje materijala, a koje se nalaze na njihovim aerodromima.

Tražio sam da nam se preda avion Caproni 310 — bis prepravljen za putnički avion, a kojim je kap. Dobnikar sa još 5 ljudi posade prebegao na dan 30. X 1943. i spustio se na aerodrom Tortorella kod Foggie. Odgovoreno mi je da se to treba tražiti kao ostale avione tamo preko engleske misije.

Dalje sam tražio da nam se dodeli stručna literatura iz navigacije, meteorologije, bombardovanja itd. Rečeno mi je da i to treba tražiti tamo preko misije.

Mada mi ovde barem do sada idu na ruku, pogotovo u materijalnom snabdevanju, ipak je put do uspeha dosta dugačak i treba prelaziti više instanca. Poteškoće su kod rasporeda ljudstva, kod traženja istog za razne poslove, te se time gubi dosta vremena i trčanja. No ne samo iz ovih razloga, već i iz razloga napredka vazduhoplovstva sam mišljenja da bi trebalo raditi na potpunom emancipovanju vazduhoplovstva već sada, jer će posle ići teže. Ovo bi se po mome mišljenju postiglo formiranjem štaba Vazduhoplovstva, sa svima potrebnim odelenjima, koji bi na sebe primili sve poslove u vezi sa vazduhoplovstvom i koji bi pripremili sve potrebno i za budućnost posle rata, kao formacije, raspored ljudstva, terene itd. itd. U ovome štabu bi se sadašnje Vazd. odelenje pretvorilo u Operativni odsek ili odelenje Đeneralštaba vazduhoplovstva i dalje bi se nalazilo kod VŠ, dok bi ostali delovi štaba bili na nekom drugom mestu.

9. VII 1944.

Primio od Zastupništva da organizujem stalnu kurirsku službu avionima Italija — Jugoslavija i obratno. Preduzeo potrebno.

Iz Gravine mi je upućen za tumača kap. I kl.[ase] Kastl Dragan, advokat iz Zagreba, i za kurira drug Matičević Stipe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Major:
Ivan Svetlin[21]

---

[19] Stefan Sokolov. On je tada bio šef Vazduhoplovne grupe Sovjetskog Saveza za snabdevanje NOVJ.

[21] **Janez Svetlin Ivan.**

BR. 205

UPUTSVO VOJNOSUDSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD JULA 1944. O POSLOVANJU VOJNIH SUDOVA NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
Vojnosudsko odeljenje
S.A.[2] br. /44
jula 1944. g.

U cilju daljnjeg unapređenja u radu vojnih sudova i radi postizavanja jednoobraznosti u tome radu izdaje se ovo

UPUTSTVO O POSLOVANJU VOJNIH SUDOVA (POSLOVNIK):

1. Vojni sudovi djeluju pod onim nazivima kako su nazvani u Uredbi o vojnim sudovima od 24. V 1944[3], t.j. pod nazivom Viši vojni sud, Vojni sud korpusa i Vojni sud korpusne vojne oblasti. Pojedina vijeća ovih sudova nazivat će se na pr.: Viši vojni sud — Vijeće kod Glavnog štaba NOV i PO Slovenije; Vojni sud VI korpusa NOVJ — Vijeće kod XXVIII divizije; Vojni sud V korpusne vojne oblasti NOVJ — Vijeće kod jajačke Komande područja.

Štambilj vojnih sudova odnosno vijeća treba da sadrži: naziv suda, odnosno vijeća u potpunom ili pravilno skraćenom obliku s petokrakom zvijezdom u sredini.

2. Vojni sudovi voditi će ove upisnike:

Viši vojni sud, odnosno njegova vijeća, za sudske predmete prvog stepena upisnik »I. Sud«, a za predmete drugog stepena upisnik »II. Sud«. Vojni sud korpusa i vojni sud korpusne vojne oblasti, odnosno njihova vijeća, vodit će jedan zajednički upisnik »Sud« za sve predmete.

Suci istražitelji neće u pravilu voditi svoj posebni upisnik, već njihovi spisi dobivaju oznaku upisnika onog vijeća kod kog rade.

Islednici će se služiti općim upisnikom komande, štaba ili ustanove kod koje rade.

Upisnici »Sud«, »I. Sud« i »II. Sud« imat će ove rubrike: a) redni broj, b) dan primitka, c) tko šalje, d) sadržaj, e) kome je poslat, f) dan rješenja, g) kako je rješen i h) napomena.

---

[1] Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 7, br. reg. 5.

[2] Skraćenica za: sudska akta.

[3] Uredba se objavljuje kao dok. br. 74 ove knjige.

Suci istražitelji kod onih sudova koji imadu posebne prostorije s većim brojem zatvorenika, kao što će to biti slučaj za suce istražitelje kod komandi područja, treba da vode poseban upisnik, u koji će upisivati lica koja se nalaze u istražnom zatvoru. Taj upisnik treba da sadrži ove rubrike:

a) redni broj, b) dan hapšenja, c) dan primitka u zatvor, d) ime, prezime, nadimak, zanimanje i boravište zatvorenika, e) vrst krivičnog djela, f) dan izlaska iz zatvora, g) kako je rješen i h) napomena.

U taj upisnik upisivat će se i lica koja druge narodne ili vojne vlasti, u pomanjkanju vlastitog zatvora, upute u ovaj zatvor.

Vojno-sudska odjeljenja Vrhovnog štaba i glavnih štabova vodit će za administrativne stvari i poseban upisnik »S.A.«, dočim će vojni sud korpusa i vojni sud korpusa vojne oblasti, odnosno njihova vijeća, svoje administrativne predmete unositi u upisnik »Sud«. Upisnik »S.A.« imat će rubrike kao i upisnik »Sud«.

Rubrike svih upisnika valja tako ispunjavati da se iz njih može ustanoviti sadržaj predmeta za slučaj da spis (arhiva) propadne.

Za svaki predmet odvojeno osniva se poseban sudski spis, tako da prvi dopis, zapisnik, bilješka itd. dobiva tekući redni broj svog upisnika i k njemu se prilažu sva pismena, koja se na taj predmet odnose sve dok predmet nije dovršen.

Na svakom pismenu koje sudu stiže valja naznačiti dan primitka, a na pismena koja sud odašilje — dan otpravka. Ako se odašilje čitav spis, to će se ukratko zabilježiti u rubrici »napomena«, s naznakom dana i vlasti kojoj je spis poslat.

3. Spisi se slažu u arhivu po redu njihovih rednih brojeva, i to dovršeni odvojeno od nedovršenih. Da spisi i arhiva ne bi pali u ruke neprijatelju, valja za njih načiniti podesan sanduk za prenos, odnosno pohranu unapred pripremljeno sklonište, kad se za to pokaže potreba.

Vijeća višeg vojnog suda pohranjivat će svoju arhivu kod sebe, divizijska (brigadna) vijeća slat će svoje spise u dovršenim predmetima povremeno na pohranu vijeća i vojnog suda korpusa kod štaba korpusa. Isto tako će i područna vijeća slati svoje spise vijeću korpusne vojne oblasti.

Svako vijeće slagat će u posebne korice primjerke uredbi, naredbi, propisa, uputstava itd., a u posebne korice izvornike svojih mjesečnih i izvanrednih izvještaja.

4. Redovni mjesečni izvještaji o radu vojnih sudova (čl. 34 Uredbe) treba uglavnom da sadrže promjene u sastavu sudova; u koliko su slučajeva u pojedinim vrstama delikata postupali

i u koliko su slučajeva koju od vrsta kazni i zaštitnih mjera primjenili; za krivična djela koja su najčešća iznijet će se koji su im uzroci i kakve su mjere sudovi preduzeli da takve uzroke otklone, kakvu su saradnju u tom pravcu zatražili i postigli s organima NOP i organima narodnih i vojnih vlasti; na koji se način izvršuju kazne — naročito kazne prisilnog rada i teškog prisilnog rada; zapažanja suda, predloge i slično. Svaki predlog treba da bude konkretno i jasno obrazložen. O pojedinim važnijim predmetima valja podnositi posebne izvještaje ili ih u redovnom mjesečnom izvještaju posebno pobliže istaći. Ovakvi posebni izvještaji mogu se u naročito važnim predmetima podnositi i prije glavnog pretresa.

Izvještaji o disciplinskim predmetima (čl. 8 Naredbe) podnose se odvojeno od izvještaja o sudskim stvarima. Oni treba da obuhvate pitanja poput onih gore navedenih o sudskim izvještajima. Da bi se olakšalo sastavljanje izvještaja u disciplinskim stvarima, preporuča se, da komande, štabovi i ustanove vode poseban upisnik, u koji će unositi pojedine disciplinske predmete. Taj upisnik može imati rubrike poput upisnika »Sud«.

Kad se presude na kaznu smrti, ili na kaznu lišenja čina oficira, sprovode na razmatranje višem sudu (čl. 29 Uredbe), valja priključiti cio spis i primjerak presude za viši sud. U popratnom izvještaju navest će se kako je narod ocijenio odnosni zločin i kako je primio sudsku presudu kad god je to od interesa za pravilnu ocjenu stvari.

O svakoj izvršnoj presudi nad oficirima NOV i POJ valja obavijestiti nadležni personal odsjek radi evidencije. Tako isto postupit će se i s izvršnim presudama nad podoficirima.

Valja se kloniti svakog šabloniziranja sudskih i disciplinskih izvještaja.

5. Prilikom preslušanja osumnjičenog, valja ga uputiti da govori istinu, jer mu istinit iskaz može olakšati položaj u suđenju. Zatim će se od njega uzeti generalije: ime, prezime i nadimak; zanimanje; mjesto rođenja i boravišta; da li je kada zbog čega i po kojem sudu ranije bio osuđivan i na koju kaznu; obiteljske i imovinske prilike; a po potrebi i druge lične podatke. Nadalje će se ispitati o njegovu odnosu spram NOB, da li je sada ili ranije bio borac u NOV, da li i kakav čin ili zvanje ima, da li je bio u neprijateljskoj vojsci, ili protunarodnoj organizaciji i slično. Zatim će se preći na preslušanje o samoj stvari, gdje će osumnjičeni dati svoj iskaz ukratko, ali potpuno. Konačno će se izjasniti da li se osjeća krivim i za koje djelo.

Prilikom preslušavanja svjedoka valja ga upozoriti da je kao pošten čovjek i po zakonu dužan govoriti istinu. Zatim će

se od njega uzeti generalije: ime, prezime i nadimak; koliko je star; zanimanje; boravište; da li je s osumnjičenim u rodu i kakvom; da li je s njim u prijateljstvu ili neprijateljstvu. Iza toga će svjedok dati svoj iskaz o samoj stvari, a ako je krivičnim djelom oštećen može staviti i svoj otštetni zahtjev.

Iskaz osumnjičenog i svjedoka ubilježit će se u zapisnik, a preporuča se da se iskaz ubilježi u upravnom govoru, na pr.: »Vidio sam odnosno čuo sam to i to«, a ne »svjedok iskazuje da je vidio odnosno čuo to i to«. Taj zapisnik će pored generalija i iskaza o samoj stvari sadržavati naziv suda odnosno vlasti, ime onog koji preslušanje vrši (suca, islednika) i zapisničara, ako ga ima, te dan i mjesto preslušanja. Zapisnik potpisuju sudac, odnosno islednik za lice koje se preslušava.

Prilažu se formulari: optuženog predloga (optužnice u većim predmetima), zapisnik o glavnom pretresu, i, presude, koji ima da olakšaju rad onim drugovima koji nisu vješti obavljanju kancelarijskih poslova[4]. Ni u kom slučaju ovi formulari ne smiju poslužiti šabloniziranju rada i ne smiju da olabave udubljivanje u svaki poseban slučaj i njegove osobenosti.

6. U sadanjim prilikama sudac istražitelj može da vodi i poslove sekretara sudskog vijeća, osim vođenja zapisnika (čl. 11 Uredbe).

7. Radi stručne izgradnje drugova koji rade u vojnom sudstvu potrebno je da se održavaju kratki kursevi (konferencije) za područja pojedinih ili više korpusa zajedno. Na te kurseve u prvom redu treba da predaju suci istražitelji, sekretari, islednici, a zatim i članovi sudskih vijeća.

Program kursa, odnosno dnevni red konferencije uglavnom bi sadržavao ove teme:

a) Stanje vojnog sudovanja na području korpusa i zadaci vojnih sudova. Kao uvod u temu može se izložiti i politička situacija u vezi sa zadacima vojnih sudova. Predavač za ovu temu treba da bude komesar korpusa, ili koji drugi upućeni drug iz NOV ili NOP;

b) Uredba o vojnim sudovima od 24. V 1944.;

c) Naredba o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica od 24. V 1944.;[5]

d) Ovaj poslovnik, i

e) Ostali pravni propisi narodnih vlasti, kao napr. Pravilnik NKOJ-a o radu Državne komisije za utvrđivanje zločinaca okupatora i njegovih pomagača od 6. V 1944.[6], Uputstvo o sudovima, NOO-a i slično. Kao predavač za teme pod b) do e) prepo-

[4] Formulari nisu pronađeni.
[5] Naredba se objavljuje kao dok. br. 75 ove knjige.
[6] Taj Pravilnik nije pronađen.

ruča se predsjednik vojnog suda korpusa, ili koji sposobniji sekretar ili sudac istražitelj.

Gdje je otežano organizirati ovakve kurseve ili konferencije, ondje će predsjednici, odnosno potpredsjednici sudova obilaziti pojedina sudska vijeća svog područja i prodiskutirati ove teme s članovima vijeća, te im dati upute za rad.

Stalno valja pratiti nove propise iz oblasti prava, koji su u vezi s vojnim sudovanjem.

8. Kad se dogodi kakvo zločinstvo, a počinitelj je nepoznat, ili se krije, ili je pobjegao, valja izviđaje o zločinu provesti (preslušati svjedoke, provesti uviđaje, procijeniti štetu itd.) a daljnji će se postpuak nastaviti kad počinitelj bude uhvaćen.

Ako se tokom izviđaja pokaže vjerovatnim da se počinitelj nalazi na području kojeg drugog suda, valja o činu obavijestiti taj sud da se počinitelj uhvati i privede kazni.

d)[7] Vojni sudovi dužni su, kako međusobno, tako i ostalim organima narodne vlasti hitno davati zatraženu pravnu pomoć (obavještenja, izvršiti preslušanja, hapšenja itd.).

10. Događa se da vojni štabovi izašilju[8] pojedine vojne jedinice kod kojih ne postoje sudska vijeća (odrede, bataljone itd.) na posebne zadatke, te da se prilikom izvršavanja tih zadataka ukaže potreba hitnog suđenja na licu mjesta. U takvom slučaju poći će s tom jedinicom i redovno i sudsko vijeće (korpusno, divizijsko, brigadno, područno), koje će na licu mjesta provesti sudski postupak. To će biti moguće uvijek, jer štab korpusa može postaviti dovoljan broj zamjenika članova sudskih vijeća (čl. 10 Uredbe).

11. Vojno sudovanje isključuje svaku samovolju i bezakonje. Narod i vojska imadu povjerenje u vojne sudove i to povjerenje valja stalno gajiti. U tu svrhu će vojni sudovi, gde god je to podesno, održavati javna suđenja u prisutnosti naroda i vojske, te pismeno ili na zborovima saopćavati svoje presude s obrazloženjem. To naročito važi kad se sudi narodu dobro poznatim ratnim zločincima i narodnim neprijateljima.

Ovaj poslovnik ne smije se kruto shvaćati niti [kruto] primenjivati, već je potrebno u pravcu ovih osnovnih uputa usavršavati rad vojnih sudova, uzimajući pri tom u obzir posebne prilike svakog kraja i slučaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik odjeljenja.[9]

---

[7] Omaška. Umesto »d« treba da piše: 9.

[8] Smisao je: upućuju.

[9] Načelnik Vojnosudskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ tada je bio Josip Hrnčević.

BR. 206

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA ŠEFA SANITETSKE MISIJE NOVJ PRI SAVEZNIČKIM SANITETSKIM USTANOVAMA U ITALIJI DR NIKOLE NIKOLIĆA OD 11. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O KATEGORIJI LICA KOJA TREBA NAJHITNIJE SLATI AVIONIMA SANITETSKIM USTANOVAMA NOVJ U ITALIJI[1]

GLAVNOM ŠTABU HRVATSKE

Upućujte odmah zrakom osobe ugrožene od bijesnog psa.

Šaljite ranjenike, djecu, žene bolesne. Ne smije niko zaustaviti prebacivanje [ranjenika] sa djecom.[2]

Šaljite proporcionalno osoblje: na 30[-toro] djece — jednu osobu. Ostali ne trebaju osoblje [za pratnju].

dr Nikolić[3]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/37 i 1/39, radiogrami br. 79 sa 23 grupe i br. 83 sa 53 grupe.

Radiogrami su preneti 9. i 11. jula Vrhovnom štabu da ih tranzitira Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, a ovaj ih je, kao jedan radiogram sa nešto skraćenim tekstom, preneo Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske 12. jula (isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/15: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3827 sa 38 grupa od 12. jula 1944. godine).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 7. jula radiogramom poslao izveštaj Vrhovnom štabu da su saveznici obustavili evakuaciju ranjenika i dece, pa se ranjenici iz Gorskog kotara i iz Žumberka upućuju za Kordun. U vezi s tim, molio je da Vrhovni štab interveniše da se nastavi evakuacija bar ranjenika (isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/13: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2672 sa 39 grupa).

Vrhovni štab je u vezi s ovim intervenisao kod Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ i kod Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim institucijama u Italiji i na osnovi toga je usledio ovakav sadržaj radiograma.

[3] Dr Nikola Nikolić je tada bio pomoćnik šefa Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim institucijama u Italiji.

BR. 207

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O TEŠKIM ODBRAMBENIM BORBAMA KOJE VODE JEDINICE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE PROTIV UDRUŽENIH NEMAČKIH, ČETNIČKIH I BUGARSKIH SNAGA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

Preko Kopaonika na Toplicu i Jablanicu napadaju Nemci i osam do 10 hiljada četnika iz Šumadije, Kosmaja i zapadne Srbije. Na Jastrebac i Toplicu napadaju bugarske snage. Svuda se vode teške odbranbene borbe.[2]

11. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/26.

[2] Odnosi se na operaciju koju je nemački Vojnoupravni komandant Srbije preduzeo pod šifrovanim nazivom »Trumf« (Trumpf), s ciljem da razbije 21, 22, 24. i 25. srpsku NO diviziju u Toplici i Jablanici. Angažovao je jake snage: nemački 5. SS-motorizovani puk i 12. tenkovski bataljon za naročitu upotrebu, bugarski 5. okupacioni korpus (22. i 27. divizija i delovi 29. divizije), glavninu Nedićevog Srpskog dobrovoljačkog korpusa, Borbenu grupu »Vajel« (tako nazvana po nemačkom majoru Weyl-u, rukovodiocu Štaba za vezu s Vrhovnom komandom Draže Mihailovića) sa oko 12.000 četnika (4. grupa jurišnih korpusa, Rasinsko-topličke grupa korpusa i 2. kosovski jurišni korpus) i delove 4. puka belogardejskog Ruskog zaštitnog korpusa. Operacija je počela 10. jula napadom na delove 25. srpske NO divizije koji su se nalazili na planini Jastrepcu, a završila se 17. jula 1944. izbijanjem jugozapadno od Leskovca. Međutim, nije postignut očekivani rezultat, pa je Vojnoupravni komandant Srbije pristupio pregrupisavanju snaga radi izvođenja nove operacije, s istim ciljem, protiv 21, 24. i 25. srpske NO divizije. Operacije je dobila šifrovani naziv »Keraus« (Kehraus) i izvedena na prostoru međurečja Toplice, Južne Morave i Jablanice od 19. do 26. jula (a s naknadnim »čišćenjem« do 6. avgusta 1944. godine).

Obe ove operacije u jugoslovenskoj istoriografiji nazivaju se »topličko-jablanička operacija«. Potpunije o njoj: tom I, knj. 9, dok. br. 26, 28, 33—36, 178 i 184; tom XII, knj. 4, dok. br. 84, 85, 92 i 93, prilog br. 1, str. 873, 878, 884 i 888.

BR. 208

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI MOŽE LI PRIHVATITI 18. HRVATSKU ISTOČNOBOSANSKU NOU BRIGADU I OMLADINSKE DELEGATE KOJI SE VRAĆAJU SA DRUGOG KONGRESA ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE[1]

VŠ

11

VII

22 [grupe]

Javite da li možete prihvatiti XVIII brigadu[2] i omladince[3] na sektoru Maglaj — Zenica.[4]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127.

[2] Reč je o 18. hrvatskoj istočnobosanskoj NOU brigadi 38. NOU divizije. Ona je tada privremeno bila u sastavu 11. krajiške NOU divizije i dejstvovala u rejonu Tešnja (tom IV, knj. 27, dok. br. 26, 38 i 147).

[3] Odnosi se na omladinske delegate koji su s teritorije istočne Bosne, Vojvodine i jednog dela Srbije prisustvovali kongresu USAOJ-a, održanom u Drvaru od 2. do 5. maja 1944. godine. Oni su se pri povratku zadržali u centralnoj Bosni, jer se, zbog prisustva jakih neprijateljevih snaga u dolini reke Bosne, nisu mogli prebaciti na njenu desnu obalu. Potpunije o tome: izveštaj sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu Đura Pucara Starog od 16. jula 1944. upućenog Centralnom komitetu KPJ (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/227).

[4] Ovo pitanje je dostavio sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu Đuro Pucar Stari Vrhovnom štabu da ga tranzitira Štabu 3. korpusa NOVJ, a Vrhovni štab ga je, kao svoje naređenje, uputio Štabu toga korpusa (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANORA-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/76, radiogram br. 53, sa 24 grupe od 11. jula). Verovatno stoga nema izveštaja Štaba 3. korpusa u vezi s ovim naređenjem Vrhovnog štaba. Međutim, Štab 3. korpusa je odmah naložio Štabu 12. korpusa da ovo naređenje sprovede u život. To se posredno, ali sa sigurnošću, može zaključiti iz sadržine naređenja, koje je Štab 12. korpusa izdao 13. jula Štabu 16. vojvođanske NOU divizije, koja je tada dejstvovala jugozapadno od Tuzle (tom IV, knj. 27, dok. br. 49 i 54). Međutim, budući da Štab 12. korpusa u to vreme još nije bio uspostavio direktnu vezu s Vrhovnim štabom, već je svoje radiograme slao sve do 19. jula 1944. preko radio-stanice Štaba 3. korpusa NOVJ, verovatno stoga nema ni njegovog izveštaja Vrhovnom štabu u vezi s ovim naređenjem, iako je po njemu postupio.

BR. 209

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA HITNO POŠALJU PREDLOG ZA PROIZVOĐENJE I ODLIKOVANJE ONIH OFICIRA ČIJA IMENA NISU OBJAVLJENA U »BILTENU« VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

Primljeno od V.Š.
11. VII [u] 10,30

I

Šaljite odmah predloge za proizvodstvo i odlikovanje oficira koji nisu izašli u »Biltenu«, bez obzira da li ste ranije za njih dali predloge.

(br. 51 od 11. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/23.

Radiograme istovetne sadržine primili su i ostali operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab bio tada u direktnoj radio-vezi. Od njih je jedino radiogram primljen u Štabu 5. korpusa NOVJ svrstan među radiograme datirane sa 10. julom (k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 55 sa 30 grupa, primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab). Međutim, to je omaška, jer je tačan datum pisanja radiograma u Vrhovnom štabu unet u zagradama ispod teksta u Knjizi depeša Štaba 1. proleterskog korpusa.

U vezi sa ostalim radiogramima: isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/14: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3770 sa 24 grupe od 11. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/26: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 24 grupe; k. 483, f. 9, br. reg. 13/33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 219.

Radiogram je upućen i Štabu 8. korpusa NOVJ, ali se ne može ustanoviti datum, jer nije pronađena knjiga njegovih primljenih depeša. A da je i taj korpus primio radiogram, koji se ovde objavljuje, može se zaključiti iz naređenja koje je politički komesar toga korpusa Boško Siljegović 30. jula uputio Štabu 26. NOU divizije (k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/26, radiogram br. 43).

BR. 210

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA TEŽIŠTE DEJSTAVA BUDE U SANDŽAKU I SEVERNO OD NJEGA I DA 8. CRNOGORSKA NOU BRIGADA I DALJE OSTANE U SASTAVU 37. SANDŽAČKE NOU DIVIZIJE[1]

[Od V.Š. II korpusu]

52/41

Težište rada je Sandžak i sjever. Ne dozvoljavam slabljenje toga sektora[2]. Osma i dalje ostaje u sastavu 37. divizije[3]. Perućica ostaje i dalje u štabu Primorske grupe.[4]

12. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/26.

[2] Štab 2. korpusa je 11. jula predložio Vrhovnom štabu da se 8. crnogorska NOU brigada izuzme iz sastava 37. sandžačke NOU divizije i uključi u sastav Primorske operativne grupe. Tekst radiograma Štaba 2. korpusa u celosti glasi:

»Primorska [operativna] grupa bez još jedne brigade nije u stanju ispoljiti jače dejstvo u pravcu Konavla i Dubrovnika, jer mora zatvarati pravac Nikšić — Šavnik, a pored toga brigade Grupe [2. dalmatinska i 6. crnogorska] su brojčano male.

Samo dubljim zalaganjem u tom pravcu mogu se popuniti jedinice i spriječiti mobilizacija ustašima i dejstvo Mačeka.

Olakšava se sloboda dejstva 29. diviz. i uspješno sadejstvo 29. i ove divizije.

U staroj Crnoj Gori osjećaju se znaci izvjesnog popravljanja situacije, te bi formiranjem ove divizije kasnije moglo biti ispoljeno dejstvo i u tom za Crnu Goru vrlo važnom pravcu.

U vezi ovoga predlažemo da se Osma crnogorska [brigada] iz 37. divizije prebaci na taj sektor i formira divizija. Štab Grupe u potpunosti odgovara za diviziju.

Dajte ime divizije.

U sklopu opštih planova vjerojatno će se stvoriti uslovi za još jednu sandžačku [brigadu] koja bi ušla u sastav 37. diviz.[ije]

Molimo hitan odgovor da bi Babiću [Radomiru], koji se nalazi kod nas, dali direktive.

11. VII 44. god. **Peko,**
Man. Morača **Mitar**«

(Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/67 i 36/68, radiogrami br. 39 sa 139 grupa i 40 sa 81 grupom).

BR. 211

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JE 17. ISTOČNOBOSANSKA NOU DIVIZIJA STAVLJENA POD KOMANDU ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ[1]

VŠ

12

VII

29 [grupa]

Gligo[2] ulazi pod Pekovu[3] komandu.[4]

Iduću depešu radićemo sledećim ključem, upotrebljenim na isti način kao ovaj.

---

[3] U sastavu te divizije, pored 8. crnogorske NOU brigade, nalazile su se još i 3. i 4. sandžačka NOU brigada. Divizija se tada nalazila na prostoru južno od komunikacije Pljevlja—Prijepolje, pa je Štab 2. korpusa, u vezi s ovim naređenjem maršala Tita, naredio 37. sandžačkoj NOU diviziji da težište svoga dejstva prenese severno od komunikacije Pljevlja—Prijepolje. Slično naređenje Štab korpusa je dao i 17. istočnobosanskoj NOU diviziji. Potpunije o ovome: tom I, knj. 16, dok. br. 215, 217 i 218; tom III, knj. 8, dok. br. 20.

[4] Novak Perućica je tada bio načelnik Štaba Primorske operativne grupe. Njega je Štab 2. korpusa bio predložio za zamenika načelnika štaba svoga korpusa (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, rađiogram br. 41 sa 22 grupe od 11. jula 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 18/1, br. reg. 2/127.

[2] Gligorije (Gligo) Madnić. Njegovo ime je ovde uzeto u prenosnom smislu za 17. istočnobosansku NOU diviziju, čiji je on tada bio komandant.

[3] Peko Dapčević, komandant 2. korpusa NOVJ.

[4] Štab 3. korpusa je 10. jula 1944. prosledio radiogram komandanta 17. istočnobosanske NOU divizije Gligorija Mandića, kojim je molio da mu Vrhovni štab razjasni da li se divizija nalazi pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ ili pod neposrednom komandom Štaba 2. korpusa NOVJ (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, radiogram od 10. jula 1944. sa 33 grupe).

Istoga dana je i Štab 2. korpusa NOVJ radiogramom pitao Vrhovni štab da li 17. istočnobosanska divizija ostaje pod komandom Štaba 2. korpusa i obavestio ga da joj je već dao zadatak (navedena Knjiga poslatih depeša toga štaba, rađiogram br. 33 sa 19 grupa od 10. jula 1944. godine). Postavljeni joj zadatak sastojao se u tome da čvrsto zatvori komunikaciju koja od Pljevalja vodi ka reci Tari (tom III, knj. 8, dok. br. 12).

BR. 212

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ NA NEORGANIZOVANOST PRIJEMA I RASPODELE RATNOG MATERIJALA I NAREĐENJE DA OTKLONI TE NEPRAVILNOSTI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

53/91

Niste organizovali prijem i podelu materijala. Materijal stoji danima nepodeljen. Seljaci odnose dobar dio. Prepirka jedinica o podeli. Saveznici videli tu ružnu sliku i dezorganizovanost. Prave pitanje oko daljeg slanja materijala. Nalazimo se pred rešenjem glavnih zadataka, a vi pokazujete ležernost. Odklonite te nepravilnosti. Štab prebacite kod samih jedinica. Izvestite.

12. VII 1944.
Man. Morača

BR. 213

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SE PRVENSTVENO SNABDEVAJU JEDINICE U ISTOČNOM DELU JUGOSLAVIJE[1]

Prim. br. 1.

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti za 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/26.

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/15.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

Dešifrovani telegram br. 21

Iz Jugoslavije. Upućeno 12. 7. 44. u 14,25[h] Primljeno 12. 7. 44. u 14,35[h] Prispelo u ŠO JVM 12. 7. 44. u 14,40[h]

General-lajtnantu Terziću

Hitno je potrebno najmanje 20 gumenih čamaca za Treći korpus u istočnoj Bosni. Organizujte prebacivanje tih čamaca što pre avionom.

Prvenstveno snabdevajte naše jedinice u Sandžaku, Srbiji, istočnoj Bosni. Za Prvu diviziju neophodno je baciti, ili spuštanjem avionima na aerodrom Negobuđe u Crnoj Gori doneti, dve baterije po četiri brdska topa i najmanje 12 teških minobacača sa minama i granatama za topove.[2]

Br. 14 Maršal Tito

Dešifrovano 12. 7. 44. u 15,05[h].
Dešifrovali Bezrukov — Dolgih. Prim. br. 1

BR. 214

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 12. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SVEČANO SAOPŠTI 5. CRNOGORSKOJ I 2. DALMATINSKOJ NOU BRIGADI DA IM JE CENTRALNI KOMITET KPJ DODELIO NAZIV PROLETERSKA BRIGADA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

54/26

Uvodimo naziv »proleterska« za Petu crnogorsku[2] i Drugu dalmatinsku brigadu. Svečano saopštite.

12. VII 1944.
Man. Morača

---

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je u vezi s ovim uputstvom poslao izveštaj 14. jula (dok. br. 230).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/27.

[2] Peta crnogorska NOU brigada je prilikom formiranja 9. juna 1942. dobila naziv: proleterska. Taj naziv je imala sve do sredine avgusta 1942. godine. Tada je Centralni komitet KPJ (radi izbegavanja zaoštravanja odnosa sa Staljinom, koji je preko Izvršnog komiteta Kominterne stavio prigovore Centralnom komitetu KPJ zbog formiranja proleterskih brigada) naložio Vrhovnom štabu NOP i DVJ da tu brigadu (takođe

BR. 215

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA UPUTI U ITALIJU ZA BARI CELOKUPNO LJUDSTVO KOJE JE U DRVARU POHAĐALO ILI ZAVRŠILO METEOROLOŠKE KURSEVE[1]

Jedinice	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
50	12. VII	55	41		

Uputite hitno avijacijom u Bari na meteorološki kurs drugove Horvat Josifa, Zabel Antona, Šprajc Ljubinka kao i sve one koji su meteorološke kurseve završili ili pohađali u Drvaru.[2]

---

i 6. istočnobosansku, a za nekoliko meseci i 3. sandžačku i 4. crnogorsku) prestane nazivati proleterskom, a ostane joj naziv: udarna. Međutim, čitavom boračkom i starešinskom sastavu te brigade i nadalje je dozvoljeno da na kapama nose crvenu petokraku zvezdu sa srpom i čekićem, što je bila oznaka za pripadništvo proleterskoj brigadi. Potpunije o tome: tom IV, knj. 5, dok. br. 115, tom II, knj. 5, dok. br.5 (str. 23), 72, 100 i 108.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/19.

[2] Dva dana kasnije, Vrhovni štab je u vezi s meteorolozima poslao sledeći radiogram Štabu 5. korpusa:

»Na vašem sektoru ostali su 6 meteorologa koji su bili na kursu u Drvaru. Istog starešina [je] bio kapetan Žgur.

Uputite ih u Bari«

(navedena Knjiga depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 61 sa 33 grupe od 14. jula 1944. godine).

U vezi s ovim radiogramima Štab 5. korpusa je 20. jula 1944. izvestio da su kapetan Žgur i ostali meteorolozi početkom juna upućeni u 1. proleterski korpus, a jedan deo njih, koji se nalazio u 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla«, obavešten je da treba da se avionom prebaci za Bari (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 3 sa 36 grupa od 20. jula 1944. godine).

Svi traženi su prispeli u Bari, odakle su upućeni u Gravinu, gde je organizovan kurs za meteorologe pod rukovodstvom Milivoja Mušikića (dok. br. 204).

BR. 216

POZDRAVNI TELEGRAM PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. JULA 1944. ZAVNO-u CRNE GORE I BOKE POVODOM TROGODIŠNJICE NARODNOG USTANKA CRNOGORSKOG NARODA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

gr. 171

ZAVNO Crne Gore i Boke

Povodom treće godišnjice narodnog ustanka junačke Crne Gore čestitam preko vas čitavom narodu na junačkom držanju i herojskoj borbi koju su crnogorski sinovi i kćeri vodili [kako] kod kuće tako i po čitavoj Jugoslaviji. Crna Gora je ustala među prvima[2] i dala ostalim narodima Jugoslavije potstrek za njihovu borbu i tako položila temelje novom bratstvu naroda Jugoslavije. Žrtve koje su u toku ovih triju krvavih godina pale, neće biti uzaludne. Na toj se krvi gradi sloboda koju vam neće niko moći oduzeti. Dan pobede nad okupatorom je na pragu. Vi ćete ga dočekati, uveren sam, s pobedničkim oružjem u ruci, goneći neprijatelja i ostati na braniku tako stečene slobode i bratstva naroda Jugoslavije.

Živeo hrabri crnogorski narod!

Živela slobodna Crna Gora u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji!

13. VII 1944.
Man. Morača

Tito

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/27.

[2] Opštenarodni ustanak u Crnoj Gori i Boki otpočeo 13. jula 1941. godine.

BR. 217

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE O NAČINU ODRŽAVANJA KURIRSKE VEZE SA SLAVONIJOM[1]

Od V.Š.

Možete koristiti avionsku vezu sa Slavonijom[2]. No, mišljenja smo da preko Kupe i Save morate uspostaviti sigurnu vezu sa Slavonijom.

13. VII 1944. Br. 3797 (26 gr.)

BR. 218

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ODMAH IZVESTI ŠTA JE PREDUZETO ZA NASTUPANJE 5. KRAJIŠKE I 17. ISTOČNOBOSANSKE NOU DIVIZIJE U PRAVCU JUGOZAPADNE SRBIJE[1]

[Od V.Š. II korpusu]

58

Javite odmah šta ste preduzeli za pokret Pete i 17. div. u određenom pravcu.[2]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/5.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 9. jula 1944. poslao Vrhovnom štabu sledeći radiogram:

»Za V.Š.

Naša veza sa Slavonijom je duga i još nedovoljno sigurna. Molimo za odobrenje da poštansku vezu sa Slavonijom održavamo avionima preko pukovnika Milentija«

(ista Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2701 sa 33 grupe).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivi VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/27.

[2] U vezi s ovim naređenjem, komandant 2. korpusa Peko Dapčević izvestio je verovatno 17. ili najkasnije 18. jula (na radiogramu nema datuma) da 2. proletersku, 5. krajišku i 17. istočnobosansku NOU diviziju

Na Žabljaku će biti bačen materijal i to sve za Prvu div., osobito topovi i bacači.[3]

13. VII 1944.
M. Morača

BR. 219

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OBAVESTI ZAVNO SANDŽAKA DA JE ODOBRENO LEČENJE U ITALIJI NJEGOVOG POTPREDSEDNIKA MURATA ŠEĆERAGIĆA I DA GA AVIONOM PREBACI ZA BARI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

Javite u moje ime ZAVNO-u Sandžaka da odobravam drugu potpredsedniku Muratu efendiji Šećeragiću[2] potrebno mu liječenje u Italiji. Osigurajte mu prebacivanje i najavite u Bari njegov dolazak da mu pripreme boravak.

13. VII 1944.
Man. Morača

---

koncentriše na sektor Berana (sada: Ivangrad) i da će dve brigade 37. sandžačke NOU divizije preći između Rudog i Prijepolja na desnu obalu Lima.

Dalje je predviđao da će Druga proleterska divizija sa sektora južno od Novog Pazara nastupati, preko Ibra, ka Toplici, a 5. krajiška i 17. istočnobosanska NOU divizija, s kojima će se i on kretati, ka Goliji.

Dapčević je istovremeno javio da će izvestiti kada otpočne nastupanje i predložio da komandant 3. korpusa NOVJ Kosta Nađ požuri sa upućivanjem svojih snaga (Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/70, radiogram br. 66).

Novim radiogramom od 18. jula, Peko Dapčević je obavestio Vrhovni štab da će detaljan raspored svih snaga 2. korpusa NOVJ izneti Vrhovnom štabu Sreten Žujović Crni, koji će 19. jula avionom krenuti za Vrhovni štab (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 58 sa 20 grupa).

[3] Vidi dok. br. 223.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/27.

[2] Murat Šećeragić je pre rata bio vrhovni šerijatski sudija i komesar Islamske verske zajednice za Sandžak, za Crnu Goru i Makedoniju.

BR. 220

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA PRONAĐE I OBEZBEDI AERODROM ZA PREBACIVANJE SVIH RANJENIKA NA LEČENJE U ITALIJI[1]

VŠ

13

VII

18 [grupa]

Pronađite i obezbedite aerodrom za prebacivanje svih ranjenika u Italiju.[2]

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127.

[2] Dan kasnije, 14. jula, Štab 3. korpusa je ponovo primio radiogram koji se odnosio na ranjenike. On glasi:

»Nastojte preko Engleske misije da što pre evakuišete ranjenike« (navedena Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram od 14. jula sa 16 grupa).

U vezi s ovim radiogramima Štab 3. korpusa je izvestio 15. jula da je do tada evakuisao za Italiju 435 težih ranjenika, bolesnika i invalida i da je za transportovanje pripremljeno još oko 180 ranjenika (Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/37, radiogram br. 23 sa 75 grupa).

BR. 221

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO UPUTI ŠEST LEKARA I MEDICINARA, KAO I IZVESTAN BROJ MEDICINSKIH SESTARA U BOLNICE NOVJ U ITALIJI[1]

Od V.Š.

U Italiji nemamo sanitetskog osoblja i zato je doveden u pitanje prijem naših ranjenika.

Nužno je da u Italiju uputite hitno 6 lekara i medicinara i izvestan broj bolničarki[2]. Može [to] biti starije i premoreno ljudstvo.

Izvještaj slijedi o ovome.[3]

13. VII 1944. Br. 3835 (52 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/15.

[2] Dan kasnije (14. jula) Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio da će iz 6. korpusa uputiti tri lekara, iz 11. korpusa jednog lekara i iz 4. korpusa NOVJ dva lekara. Istovremeno je javio da će poslati 20 medicinskih sestara i pitao ima li potrebe da se uputi još medicinskih sestara (tom V, knj. 29, dok. br. 107, radiogram br. 2795 sa 36 grupa na str. 610).

U vezi s ovim izveštajem, kao i sa ranije postavljenim pitanjem o slanju Jevreja koje su jedinice NOVJ oslobodile iz ustaških logora, Vrhovni štab je naredio sledeće:

»Pošaljite starije Jevreje u Italiju.

Lekare pošaljite odmah. Ako imate još lekara koji vam nisu nužni, pošaljite [ih] u Italiju. Bolničarki šaljite što više, ako možete, jer treba zameniti sve one koje su se uvukle u bolnice u Italiji i sramote našu vojsku i narod« (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram primljen od Vrhovnog štaba br. 3915 sa 59 grupa od 15. jula 1944. godine).

[3] Taj izveštaj nije pronađen. Istina, u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 6, br. reg. 20, postoji jedan nepotpisani primerak izveštaja dr Gojka Nikoliša, koji je verovatno kopija originala koji se u ovoj knjizi objavljuje kao dok. br. 129, ali ta kopija nigde nema oznake da je primljena u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, pa se pretpostavlja da se radi o nekom drugo izveštaju.

BR. 222

PORUKA DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 13. JULA 1944. KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE DA IZ ZAPADNE MAKEDONIJE POZOVE DELEGATE ZA SKUPŠTINU ANTIFAŠISTIČKOG SOBRANJA NARODNOG OSLOBOĐENJA MAKEDONIJE[1]

N° 31

13/7

Apostolskom[2]

Hitno pozovite da dođu kod vas drugovi Ibrin[3], Pančo[4], Dejan[5], Penko[6] i Ljiljak.[7]

N° 32

Polazim sutra. Direktnu šifru sa Titom imam.

Tempo

---

[1] Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 19/29.

[2] Mihailo Apostolski.

[3] Cvetko Uzunovski Ibrin, Abas. On je još vršio dužnost političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Makedonije.

[4] Panče (Pančo) Nedelkovski, zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Poginuo je u avionskoj nesreći 10. oktobra 1945.

[5] Kiril (Kiro) Georgijevski Dejan, delegat Glavnog štaba NOV i PO Makedonije za teritoriju Prespe.

[6] Penko Zdravkovski Jakim, član Drugog oblasnog komiteta KP Makedonije.

[7] Borko Temelkovski, član CK KP Makedonije.

Komandant Glavnog štaba preneo je Cvetku Uzunovskom navedenu poruku. Uzunovski je, pak, 19. jula izvestio da će delegati 24. jula poći preko Azota, a dva dana kasnije, 21. jula, izvestio je poimenično koji su delegati njega opunomoćili da u njihovo ime istupa na sobranju, pa pita: da li se on sa ostalima može zadržati još 6—7 dana, da bi doneli potvrđena »punomoćja od svih narodnih predstavnika« koji ne mogu prispeti.

U vezi s ovim pitanjem je Svetozar Vukmanović 23. jula poslao sledeći radiogram:

»Ibrin sa drugovima za Sobranje neka odmah pođe najkraćim putem za kumanovski teren. Svi moraju biti najdalje do 1. avgusta kod nas.

Tempo«.

(Isti Arhiv, ista kutija i fascikla, br. reg. 9/1 i 9/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 25 od 19. jula, br. 5 i br. 7 od 21. jula i br. 1 od 23. jula 1944. godine.

BR. 223

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA NA AERODROMU NEGOBUĐU PRIHVATI ARTILJERIJSKA ORUĐA I OPREMU, KOJI SU NAMENJENI ZA 1. PROLETERSKU DIVIZIJU[1]

Primljeno od
VŠ
13. VII [44.] u 15 h

Pošaljite na Negobuđe ljude koji će primiti materijal za vašu diviz.[iju.]

Naručili smo za vas topove i [mino]bacače.[2]

(br. 53 od 13. VII)[3]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/26.

[2] Maršal Tito je 12. jula 1944. zatražio od šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića da se za 1. proletersku diviziju iz SSSR-a doture dve baterije brdskih topova i jedan divizion minobacača srednjeg kalibra (dok. br. 213). Međutim, Terzić je dan kasnije odgovorio da su sovjetski avioni snabdeveni sopstvenim oruđima za samoodbranu i na tolikoj udaljenosti (baza Kalinovka u Ukrajini — pomoćno letište Negobuđe kod Šavnika) ne mogu nositi tako teške terete kao što su brdski topovi, pa će, umesto njih, doturiti minobacače srednjeg kalibra (dok. br. 230). Stoga je maršal Tito naredio da se baterije brdskih topova doture 1. proleterskoj diviziji na Negobuđe iz stokova koje su u južnoj Italiji zapadni saveznici stavili na raspolaganje za jedinice NOVJ. Odatle je 1. proleterska divizija primila samo jednu bateriju, jer je nemačka ofanzivna operacija »Ribecal« onemogućila isporuku ostalih oruđa (drugi deo dok. br. 298 i 4. primedba uz taj dokument).

[3] Broj radiograma i datum potiču od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 224

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA IZVESTE NA KAKAV JE ODJEK NAIŠAO SPORAZUM TITO — ŠUBAŠIĆ U NARODNIM MASAMA, JEDINICAMA NOVJ I U NEPRIJATELJEVIM KRUGOVIMA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

63/62

Javite odmah, i konkretno, na kakav je odjek naišao sporazum sa Šubašićem u masama, u našoj vojsci, u nepr. krugovima itd. Ako se radi o pojavama negativnog odnosa saopštite i uzroke[2]. Uopšte nas redovno obaveštavajte o političkom razvitku na vašem terenu.

14. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/29.

Radiograme istovetne sadržine primili su tokom 14. jula i narednih nekoliko dana svi operativni štabovi NOVJ s kojima je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu. O tome: isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 4 sa 69 grupa od 14. jula (u tekstu ovog radiograma, upoređujući ga sa istovetnim kod drugih operativnih štabova, ima nekoliko omaški); k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 68 grupa od 14. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/20: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 59 sa 62 grupe, primljen 15. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/15: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram primljen 15. jula od Vrhovnog štaba sa brojem 60, a u Knjizi depeša Glavnog štaba zaveden pod br. 3889 sa 62 grupe; k. 483, f. 9, br. reg. 13/40: Knjiga primljenih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, primljeni radiogram br. 302 od 15. jula; k. 489/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram primljen 19. jula od Vrhovnog štaba pod br. 1 sa 68 grupa.

[2] U vezi s ovim naređenjem su svi operativni štabovi NOVJ poslali svoje izveštaje.

Štab 3. korpusa je odgovorio 15. jula sledećim izveštajem:

»Sporazum je u vojsci primljen kao još jedna naša velika pobeda. Neograničeno poverenje uživa Tito i N[acionalni] K[omitet]. Želja je rukovodioca i boraca da učestvuju u rešenju zadataka koji će imati odlučujući uticaj na ubrzavanju priznanja NK. Isto važi i za narod na oslobođenoj teritoriji videći da se od sporazuma povećava saveznička pomoć.

Iz Sarajeva i Tuzle javljaju da se povećava broj onih koji žele doći u našu vojsku. Uopšte na neoslobođenoj teritoriji narod se definitivno uverava u izdajničku rabotu četnika i besperspektivnost njihove borbe. Smatra da će se sporazumom ubrzati kraj patnjama pod okupatorsko-ustaško-četničkim terorom. Ponegde naseda četničkoj propagandi da je Tito priznao kralja. Nejasan im je položaj NK, jer naša propaganda ne dopire u sve neoslobođene krajeve.

U četn. i zelenokadrovskim grupama nastaje komešanje i demoralizacija. Mnogi izjavljuju da se neće više boriti protiv nas. Četnički k-danti negde govore da je Tito priznao kralja, te da će Englezi njih priznati. Negde govore da će se boriti i protiv Engleza, a ako treba da će i posle isterivanja okupatora ostati u šumama itd.

K.V.« [Kosta Nađ, Vlado Popović]. Vidi k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/36—37: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiograme br. 25 sa 83 grupe, br. 26 sa 118 grupa i br. 27 sa 84 grupe).

Štab 1. proleterskog korpusa je 16. jula poslao ovakav izveštaj:

»Za CK KPJ

Sporazum i formiranje Šubašićeve vlade izazvali [su] ogromno interesovanje. U početku mnogi partijski rukovodioci su uzdržljivo prilazili objašnjavanju, ali posle objave teksta svi borci [su] prihvatili dobro. Ono mesto u sporazumu gde [se] kaže da će vladu pomagati i drugi elementi koji se ubuduće budu borili izaziva česte diskusije da li se pretpostavljaju grupe van NOB. Primetio sam da razni divizijski rukovodioci različito odgovaraju.

Ustaše govore Muslimanima i Hrvatima da se Tito sporazumeo sa kraljem, dakle i sa četnicima.

Četnik Momčilović piše u letku da će on ako zatreba i posle rata ostati u šumi.

Mnogi naši drugovi tumače na osnovu Radio-Londona. Zato [su]potrebni vaši komentari i direktive part. rukovodstvima. [Br.] 35«.

Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/643.

Štab 5. korpusa je 16. jula preneo odgovor ZAVNOBIH-a, upućen predsedniku NKOJ-a maršalu Titu. On glasi:

»Pozdravljamo sporazum kao krupnu političku pobjedu našeg pokreta, koji svjedoči o državnoj i političkoj dalekovidosti Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije radi što bržeg istjerivanja okupatora sa našeg zemljišta. Mi u njemu vidimo sredstvo za učvršćenje međunarodnog položaja Jugoslavije.

Sporazumom su stvoreni čvrsti uslovi za još uspješniju borbu protiv neprijatelja demokratske federativne Jugoslavije, kako u zemlji, tako i van nje.

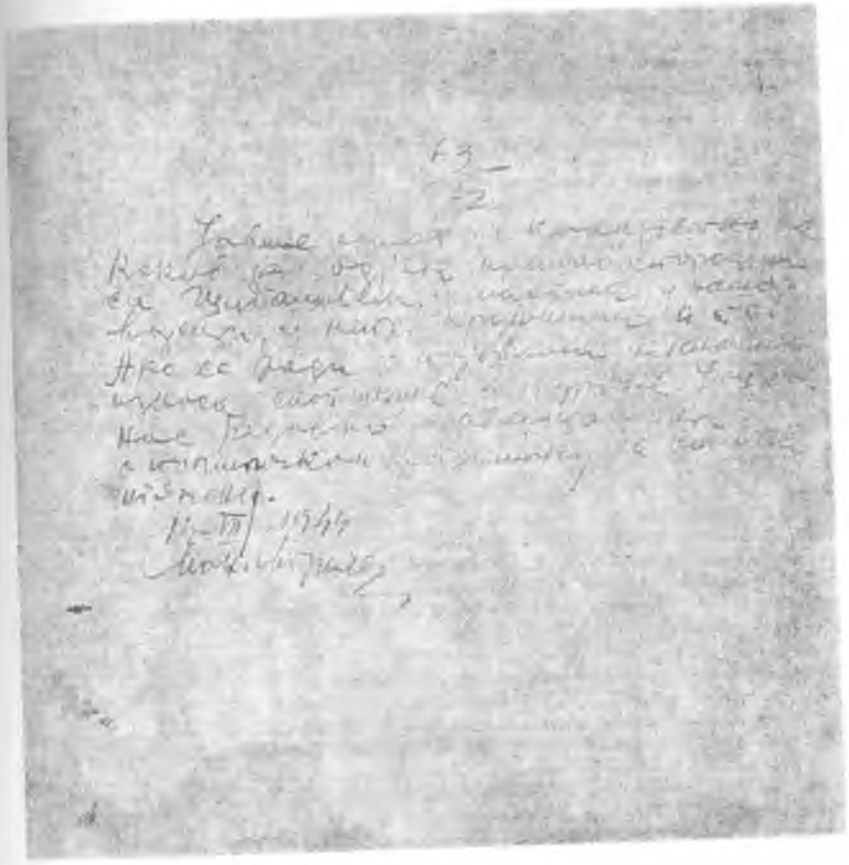
Za izvršni odbor [Zemaljskog antifašističkog vijeća] narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

Sekretar — Đuro Pucar Stari

Predsjednik — Vojislav Kecmanović«.

Vidi k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/84: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 80 sa 140 grupa upućen jedinici 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

Politički komesar 2. korpusa je 18. jula izvestio da će član Vrhovnog štaba Sreten Žujović (on je tih dana kod Štaba 2. korpusa čekao da se avion vrati za sedište Vrhovnog štaba) usmeno preneti kakav je

Fotokopija dokumenta br. 224

odjek imao sporazum na operativnom području 2. korpusa (k. 394, f. 2, br. reg. 36/70: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 61 sa 34 grupe).

Štab 6. korpusa NOVJ uputio je 22. jula sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Narodne mase su slabo upoznate sa sporazumom. Naše organizacije su do sada malo poduzele da upoznaju mase, tako da mnogima nije jasno o čemu se zapravo radi. Dio Hrvata koji se boji komunizma misli da je ovim sporazumom otklonjena opasnost od komunizma. Kod poštenih rodoljuba naročito iz redova HSS-a sporazum se komentariše povoljno, jer smatraju da je time otklonjena opasnost od bratoubilačkog rata i skraćene narodne patnje.

Sva srpska omladina primila je sporazum nesimpatično, jer mrzi kralja, ali se o tom ne zabrinjava jer ima poverenje u NOP, a među dobrim dijelom starijih Srba sporazum je primljen dobro, jer među njima dobar dio priželjkuje kralja, starci to smatraju kao naše popuštanje kralju.

Među borcima se gunđa protiv kralja, a imajući povjerenje u svoje rukovodioce nema nikakvih ispada i negodovanja. Vojska je primila razgovore disciplinirano i u glavnom smatra da će iz njih proizaći nove koristi za NOB.

Općenito uzevši ipak se ogromna većina Hrvata boji kralja, a najmanje 75% Srba je također protiv kralja.

Naš politički uspjeh bio bi mnogo veći kada bi naši rukovodioci znali pravilno tumačiti sporazum«.

(Isti Arhiv, k. 483, f. 9, br. reg. 13/56 i 13/57: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 479 sa 290 grupa).

Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 31. jula preneo Vrhovnom štabu tekst izveštaja Štaba 11. korpusa. On glasi:

»Od 11. korpusa za komesara:

Sporazum je izazvao u početku zabunu u našim jedinicama jer se nije znalo dosta dugo o čemu se radi. Čim je objavljen sam tekst sporazuma uneo je smirenje i odmah je protumačen kao velika pobjeda i odstupanje izbjeglica od svog polit. napada i sabotiranja u NOP. Vlada izvjesno nepovjerenje spram Šubašićeve vlade, pa čak se i pretjeralo nazivajući je podrugljivo drugom intendanturom. Vojska s punim povjerenjem gleda u maršala Tita i naše vodstvo.

U Hrvatskom primorju sporazum nije naišao na veću zabunu. Narod sa povjerenjem gleda u naše vodstvo.

U Gor.[skom] kotaru sporazum je unio veliku zabunu. Hrvati strahuju od povratka kralja. Stalnim tumačenjem situacija se poboljšava.

U Lici su uspjeli četnički komentari da je sporazum naše povlačenje i popravljanje situacije četnika i kralja. Nepr.[ijateljski] elementi nastoje da stvore nepovjerenje prema vodstvu NOP koje, prema njihovom vodstvu, pravi kompromis sa kraljem. Šire glasine o povratku kralja Petra. U nepr. garnizonima [sporazum] je izazvao zabunu. Tek nakon nekoliko dana objavili su kako je kralj kapitulirao pred komunistima.

Iz Istre još nema izveštaja. Turkulin 30. VII«

(isti Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19 i 1/20: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3048 sa 277 grupa).

Odgovori ostalih operitivnih štabova nisu pronađeni.

BR. 225

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PAVLE ILIĆ VELJKO POĐE ZA MAKEDONIJU I OBAVEŠTENJE O USMERAVANJU JAČIH SNAGA NOVJ U PRAVCU SRBIJE I O PRIHVATANJU PREDLOŽENOG PLANA DEJSTVA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE[1]

Br. 1, Gr. 9 14. VII 1944. g.

Neka Veljko ide u Makedoniju.[2]

Br. 3, Gr. 36

Kosta priprema 2 do 3 divizije za operacije u vašem pravcu[3]. Peko treba odmah da krene sa dve divizije[4]. Prva divizija ostaje kao rezerva u Sandžaku[5]. Vaš plan dobar.[6]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

[2] Pavle Ilić Veljko je bio postavljen za načelnika Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Potpunije o tome: dok. br. 157.

[3] Vidi dok. br. 201.

[4] Vidi dok. br. 194 i 218.

[5] Vidi dok. br. 195.

[6] Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio je 13. jula da su Bugari, četnici i nedićevci, ukupne jačine preko 10.000 vojnika, preduzeli ofanzivu na Jastrebac i ovladali prostorom na levoj obali Toplice, a jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije se uredno povukle na desnu obalu Toplice. Dalje je izvestio da Bugari koncentrišu snage na prostoru Prokuplje—Velika Plana—Beloljin, a četnici i nedićevci na prostoru Blace—Beloljin—Kuršumlija, i, verovatno, prema Prepolcu, s namerom da preduzmu ofanzivu na slobodnu teritoriju Kosanice i Jablanije. U vezi s takvom situacijom, Glavni štab je javio Vrhovnom štabu da će sa svojim snagama preduzeti napad na desni bok neprijatelja pravcem: Rača—Kuršumlijska Banja—Sagonjevo (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/1: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 1 sa 135 grupa).

BR. 226

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO PREBACI JEDNU BRIGADU IZ SLAVONIJE U CENTRALNU BOSNU, A KASNIJE I ČITAVU DIVIZIJU IZ SASTAVA 6. KORPUSA NOVJ[1]

Od V.Š.

U duhu naših ranijih direktiva[2] prebacite iz Slavonije najhitnije jednu brigadu u centralnu Bosnu[3], a kasnije i cijelu diviziju iz VI korpusa, koja je predviđena da nam se stavi na raspolaganje[4]. To je potrebno zbog odlaska XI div. u istočnom pravcu, radi riješavanja zadataka u Srbiji.[5]

Br. 60 14. VII 1944. Br. 3867/74 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/15.

Radiogram identične sadržine, sa istim brojem i datumom, nalazi se i u Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske koja se nalazi u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/5.

[2] Vidi dok. br. 198.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je istoga dana (14. jula) tekst radiograma prosledio komandantu Glavnog štaba Ivanu Gošnjaku, koji se tada nalazio u obilasku jedinica 6. korpusa NOVJ. On je, pak, naredio da se 21. slavonska NOU brigada iz sastava 28. slavonske NOU divizije prebaci u srednju Bosnu. Brigada je pošla 17. jula i nedaleko od ušća Vrbasa (kod sela Srbca) prešla 24. jula Savu i pošla ka centralnoj Bosni. Potpunije o tome i njenim dejstvima u toku jula i početkom avgusta 1944: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 10, br. reg. 1/4, radiogram br. 2786 sa 86 grupe od 14. jula 1944. godine; tom IV, knj. 28, dok. br. 56.

[4] Sve ostale jedinice 28. NOU divizije (17. slavonska NOU brigada i Brodska NO brigada, Štab divizije i prištapske jedinice) prebacile su se noću 13/14. septembra 1944. preko Save u srednju Bosnu (tom V, knj. 33, dok. br. 45).

[5] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito je naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, verovatno 16. jula (radiogram je u Glavnom štabu primljen dan kasnije) sledeće:

»Naređujem [da] se u roku —— šn [verovatno: od nedelju] dana prebaci najmanje jedna brigada iz Slavonije u centralnu Bosnu, jer mora hitno zameniti jedinice XI divizije« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/16: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3963 sa 28 grupa od 17. jula 1944. godine).

BR. 227

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 14. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O POKRETU ODREĐENIH DIVIZIJA PREMA SRBIJI I UTVRĐENJU PRELAZA NA TARI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

61/26

Da bi se onemogućila ofanziva neprijatelja u Sandžaku još odmah je potrebno da Peta i 17. divizija krenu u određen pravac.[2]

62/52

U slučaju neke ofanzive na Sandžak naša Prva divizija neće primati frontalne borbe, već će se zabaciti za leđa neprijatelju i nastupati prema Srbiji.

Naređujem da dobro utvrdite prelaze na levoj obali Tare, naročito prema Žabljaku.

14. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/28.

[2] One su dobile zadatak da sa mostobrana na desnoj obili Lima nastupaju prema jugozapadnoj Srbiji (vidi 2. primedbu uz dok. br. 218).

BR. 228

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA SE ZBOG ODLASKA 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DOGOVORI SA ŠTABOM 8. KORPUSA NOVJ O KONTROLI GLAMOČKOG SEKTORA I BEZBEDNOM SLETANJU AVIONA NA GLAMOČKI AERODROM[1]

Jedinice	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
[50]	14. VII	57	39		

VI divizija napušta Glamočki sektor[2]. Neka se 5. i 8. korpus dogovore o kontroli ovoga sektora. Glamočki aerodrom [mora][3] stalno biti obezbeđen za prijem aviona.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/19.

[2] Vidi dok. br. 219.

[3] Na ovom mestu je u Knjizi depeša ostavljen prazan prostor za jednu reč od 4 do 5 slova, koja nije jasno primljena. Verovatno je u originalu poslatog radiograma bilo napisano »mora« (ili »treba«), pa je stoga tu reč Redakcija dopisala i stavila u četvrtastu zagradu.

BR. 229

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA SE PRIPREMI ZA ODLAZAK U SASTAV SVOG 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ[1]

14. VII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Prikupite snage i pripremite se za pokret[2]. Treba da uđete u sastav svoga korpusa[3]. Pitanje je pravca pokreta: da li za I div.[izijom][4] ili preko c.[entralne] Bosne. Promislite i vi, pa dajte predlog.[5] 7—45[6]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, str. 1, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] Jedinice 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« su se 14. jula 1944. nalazile u sledećem rasporedu:

— Štab divizije sa prištapskim delovima u selima: Ćoslije (Štab divizije i Štabna četa za obezbeđenje), Radoslije (Inžinjerijska četa), Glavice (Bolnica), Halapić (Intendantura);

— 1. lička proleterska brigada: Štab s jednim bataljonom u selima Halapić i Glavice, dva bataljona na prostoru Mlinište—Gerzovo, a jedan bataljon u s. Kopići (bio je pridat 2. ličkoj brigadi);

— 2. lička proleterska brigada: Štab brigade s jednim bataljonom u selima Skucani i Zajaruga, jedan bataljon u s. Koričina, a dva bataljona na prostoru s. Podhum—s. Podgradina;

— 3. lička proleterska brigada na položajima između Livna i s. Šujice, i to: Štab brigade i jedan bataljon u s. Poljani, jedan bataljon u rejonu katuna Stipića Košare, jedan bataljon u rejonu Osina glava, a jedan bataljon u rejonu Suhovrh. Potpunije o rasporedu i dejstvima jedinica 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« sredinom jula 1944. vidi u njenom Operacijskom dnevniku, koji se nalazi u Arhivu VII, ANOR-a, k. 797, f. 2, br. reg. 16/64 i 16/65.

[3] Štab 1. proleterskog korpusa NOVJ se tada nalazio sa svojom 1. proleterskom divizijom u severozapadnom Sandžaku.

[4] Prva proleterska divizija je išla opštim pravcem: planina Vitorog —Gornji Vakuf—planina Bitovnja—Kalinovik—Foča—Čajniče.

[5] Nije pronađena Knjiga depeša Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, niti početni deo (prve dve stranice) Knjige primljenih depeša od nje u Vrhovnom štabu NOV i POJ (treća stranica počinje sa radiogramom od 21. avgusta 1944 — Arhiv VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/8), pa nije poznato šta je odgovorio Štab 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Prilikom odlaska, divizija se orijentisala preko centralne Bosne.

[6] Prva cifra označava broj upućenog radiograma Vrhovnog štaba, a naredne dve cifre — broj šifrantskih grupa u njemu.

BR. 230

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 14. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA SE IZ SOVJETSKIH BAZA NE MOGU AVIONIMA PREBACITI BRDSKI TOPOVI ZA 1. PROLETERSKU DIVIZIJU NA NEGOBUĐE, PA ĆE JOJ SE UMESTO NJIH DOSTAVITI SREDNJI MINOBACAČI, A 100 BRDSKIH TOPOVA UPUTITI BRODOM ZA BARI[1]

Najhitnije

[Telegram] br. 44

Maršalu Titu

Brdski topovi se Prvoj diviziji za sada ne mogu dostaviti zbog toga što avioni kojima se vrši prebacivanje materijala iz sovjetskih baza ne mogu nositi takve topove. To su vojni avioni sa sredstvima samoodbrane i nisu osposobljeni za transportovanje tako teškog tereta kao što su brdski topovi. Osim toga, zbog velike udaljenosti od sovjetskih baza do Negobuđa nemoguće je da avioni ateriraju na aerodrom, jer ne bi imali goriva za povratak. Umesto brdskih topova za Prvu diviziju biće spušteno na Negobuđe ukupno 20 teških minobacača[2] sa potrebnom količinom mina.[3]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/43.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Upućeni su minobacači srednjeg kalibra (81 mm).

[3] Šef vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je istoga dana, 14. jula, obavestio maršala Tita o ukupnim količinama doturenog materijala u prvoj polovini jula 1944. godine. Radiogram glasi:

»Br. 48 Hitno
Šifrom

Maršalu Titu

U toku jula poslato je avionima sledeće: 42 automata, 32 laka nemačka mitraljeza, 6 nemačkih teških mitraljeza, 8 protivtenkovskih topova, 10.369 kgr municije; 130.000 metaka za sovjetske auto-

Izveštavam da se u transportu koji je predviđen da se dostavi brodom u toku ovog meseca[4] nalazi stotinu lakih brdskih topova, koje ćete vi moći transportnim avionima iz Barija brzo prebaciti u zemlju. Transportni avioni koji će stići u Bariju osposobljeni su za takve transporte, ali su bez samoodbrane i njih obavezno prate lovci.[5]

General-lajtnant
(Terzić)
Terzić

14. 7. 44.
Polaz.[ni] br. 65
Šifrovao . . .[6]

---

mate, 143.000 metaka za nemačke automate, 3.840 granata za protivtenkovske topove, 1.071 minu za minobacač kalibra 81 mm, 5 radio-stanica, 75 telefonskih aparata, 5 telefonskih centrala, 650 pari veša, 11.200 prvih zavoja, 7.050 kgr namirnica.

14. 7. 44. god. General-lajtnant
Terzić«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/47: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 48 (polazni br. 69) od 14. jula 1944. godine).

[4] Brod je upućen tek krajem avgusta 1944. iz luke Benderšahpur u Persijskom zalivu.

[5] U vezi s tim avionima Velimir Terzić je, takođe 14. jula, izvestio maršala Tita da je za Bari upućeno 12 velikih transportnih aviona i 12 lovačkih aviona za njihovu pratnju (navedena četvrta Knjiga, radiogram br. 50).

[6] Potpis je nečitak.

BR. 231

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O PREDSTOJEĆEM POKRETU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE KA SANDŽAKU I NAREĐENJE DA METEOROLOGE UPUTI ZA BARI[1]

Primljeno od
V.Š.
14. VII [u] 18,30

I

Naredili smo VI diviziji da se prikupi i spremi za pokret[2]. Da li [je] bolji pravac za vama ili preko centralne Bosne?[3]

(br. 54[4] od 14. VII)

II

Meteorologe uputite u Bari.[5]

(br. 56[6] od 14. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/27.

[2] Vidi dok. br. 229.

[3] Štab 1. proleterskog korpusa je 15. jula odgovorio da je bolji i lakši pravac ako bude išla pravcem kojim je išla 1. proleterska divizija, nego preko centralne Bosne. Istovremeno je naglasio da podatke o neprijatelju u dolini Vrbasa, kao i na komunikaciji Sarajevo—Konjic može dati 10. krajiška NOU divizija, dok se na prostoru Trnovo—Kalinovik nalaze četnici i muslimanska milicija (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 65 i 66, upućeni Vrhovnom štabu 15. jula 1944. u 6,15 časova).

[4], [6] Brojke označavaju broj radiograma upućenog iz Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] U vezi s meteorolozima Štab 1. proleterskog korpusa je prethodnom radio-vezom izvestio:

»Primili [smo] nesigurnu [vašu] depešu od Osmog [korpusa] za meteorologe. Oni su kod nas. Treba li da ih uputimo avionima vama?

Plavi«

(navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 64 od 14. jula 1944. u 10,30 časova).

BR. 232

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 14. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA SU SOVJETSKOJ VAZDUHOPLOVNOJ BAZI U BARIJU UPUĆENI TRANSPORTNI AVIONI ZA POMOĆ U SNABDEVANJU NOVJ[1]

vrlo hitno
šifrom

Telegram br. 46

Maršalu Titu

Upućeno je deset velikih transportnih aviona[2] preko Srednjeg Istoka za Bari. Sad se ti avioni nalaze u Kairu. U tim avionima nalaze se rastavljeni pet manjih lakih aviona tipa U-2[3]. Sa ovim avionima pošlo je tehničko osoblje za Aerobazu u Bariju.[4]

(Terzić

14. 7. 44. god.

Terzić

Polaz. br. 67

Prispelo 14. 7. 44. u 11,00[h]
Upućeno 14. 7. 44. u 11,30[h]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/45.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Upućeno je 12 takvih aviona i isto toliko lovačkih aviona tipa U-2. U vezi s tim je Velimir Terzić još 16. juna poslao obaveštenje maršalu Titu. Tekst toga radiograma glasi:

»Maršalu Titu

U najkraćem vremenu staviće se na raspolaganje sovjetskoj bazi u Bariju 12 velikih transportnih aviona i 12 lovaca, za prebacivanje materijala iz Barija u našu zemlju.

Pored ovih, stavlja se Vama na raspolaganje 6 aviona, od kojih su 4 namenjena za potrebe Vrhovnog štaba, a 2 se mogu koristiti za obuku naših avijatičara na teritoriji Jugoslavije.

BR. 233

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. JULA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA SVE RANJENIKE I BOLESNIKE, A TAKOĐE I BOLESNU DECU, ŠALJU U ITALIJU I DA ZA ODLIKOVANJA MOŽE PREDLAGATI I POGINULE ISTAKNUTE PRIPADNIKE NOP-A[1]

14. VII [1944.]

[ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ]

Sve ranjenike, bolesnike, a zatim i djecu šaljite u Italiju.[2]
Za odlikovanja možete predložiti i istaknute poginule drugove.[3]

Avionska baza za sve ove avione biće u Bariju. Za sve ovo je izdato naređenje.

Veoma je nužno odmah staviti na raspolaganje sovjetskoj vladi onaj naš brod od 8,5 hiljada tona, kako bi se što pre otpočelo sa prebacivanjem materijala za našu vojsku iz Benderšahpura (Persijski zaliv) za Bari.

Terzić«

(navedena četvrta Knjiga depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 20).

Trezić je u radiogramu br. 50 ponovio da je za Bari upućeno 12 velikih transportnih aviona i 12 lovaca, pa stoga taj broj treba uzeti kao tačan.

[3] Verovatno je omaškom napisano da je bilo pet rastavljenih lovačkih aviona U-2, jer su četiri takva aviona data na raspolaganje maršalu Titu za potrebe Vrhovnog štaba NOV i POJ. Oni su poslužili kao osnova za formiranje Eskadrile za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ, koja je stacionirala na Visu.

[4] Reč je o Sovjetskoj vazduhoplovnoj bazi, organizovanoj u Bariju radi dotura materijalno-tehničke opreme za jedinice NOVJ. Za nju je vlada SSSR-a odvajala deo materijalnih sredstava iz stokova koje je kod saveznika nabavljala za potrebe Crvene armije.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Štabu 6. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1.

[2] Štab 6. korpusa je 12. jula 1944. postavio pitanje Vrhovnom štabu NOV i POJ da li može slati u Italiju teže bolesnike i decu sa svoje teritorije (Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/35, radiogram br. 234).

[3] Štab 6. korpusa je 12. jula postavio pitanje Vrhovnom štabu da li treba poslati predloge za odlikovanja poginulih koji su se istakli u borbama (navedena Knjiga depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 237).

BR. 234

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ u SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 14. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O STANJU U 1. SAMOSTALNOJ STRELJAČKOJ BRIGADI NOVJ U SSSR-u I O POTREBI BLAGOVREMENOG RAZMEŠTAJA RADIOTELEGRAFISTA OSPOSOBLJENIH ZA SAMOSTALAN RAD[1]

Hitno
šifrom

[Telegram] br. 47

Maršalu Titu

Stanje u našoj brigadi[2] je dobro i svakim danom je sve bolje. Svi žele da idu na front.

Odluka po tom pitanju još nije doneta[3]. Mesić[4] se dobro drži.

Za 1. avgust biće osposobljeno 50 radio-telegrafista za potpuno samostalan rad, koji se mogu odmah prebaciti u zemlju avionima. Na polasku u zemlju, svaki radio-telegrafista biće snabdeven sa modernom radio-stanicom i svim potrebnim priborom za rad.

Molim javite blagovremeno kad, koliko i na kojim punktovima treba spustiti ove radio-telegrafiste.

(Terzić)

general-lajtnant
14. 7. 44. g. **Terzić**

Posla.[ni] br. 68
Šifr.[ovao] . . .[5]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/46.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Reč je o 1. samostalnoj streljačkoj brigadi NOVJ u SSSR-u.

[3] Tri dana kasnije, Velimir Terzić je izvestio da je doneta odluka i brigada će krajem jula krenuti za Drugi ukrajinski front (navedena četvrta Knjiga depeša, radiogram br. 54 od 17. jula 1944. godine).

[4] Marko Mesić.

[5] Potpis je nečitak.

BR. 235

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 15. JULA 1944. VAZDUHOPLOVNOM PREDSTAVNIKU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDNJI ISTOK FRANCU PIRCU DA NA POKLONJENE AVIONE IZ SSSR-a STAVI OZNAKE NOVJ I ZA NJIH ODREDI DOBRE POSADE[1]

Red. br.	Datum i sat	Od koga	[Sadržina]	Br. gr.
66	15. VII [1944]	V.Š.	Za Pirca[2]. Sovjetska vlada [je] poklonila meni dva Douglasa[3], koji su već sigurno stigli u Bari. Organizujte smeštaj aviona, metni naše znakove i odaberi najbolje ljudstvo, osobito pilote, jer će zajedno sa Sovjetima leteti. Ovi su avioni za uporabu štaba[4], [pa] prema tome da odaberete potpuno sigurno ljudstvo.	82

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/35.

[2] France Pirc, tada vazduhoplovni predstavnik Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Srednji istok. Umro je 22. juna 1954. u Ljubljani kao general-major Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva.

[3] Vlada SSSR-a je, u sporazumu sa saveznicima na Zapadu, uspostavila Vazduhoplovnu bazu kod Barija i na nju prebacila dve eskadrile transportnih aviona i dve eskadrile lovačkih aviona za njihovu pratnju, radi doturanja vojne pomoći jedinicama NOVJ (vidi 5. primedbu uz dok. br. 230). Istovremeno je uputila kao poklon vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Titu za potrebe Vrhovnog štaba NOV i POJ dva transportna aviona, tipa Duglas i u njima spakovana u rastavljenom stanju četiri laka izviđačka aviona (vidi 3. primedbu uz dok. br. 232).

[4] Reč je o Vrhovnom štabu NOV i POJ.

BR. 236

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SAVEZNIČKIM VOJNIM MISIJAMA NAZNAČE NA KOJIM PUTEVIMA SAVEZNIČKA AVIJACIJA NE TREBA DA TUČE SAOBRAĆAJ[1]

Br. 6 Gr. 23

16. VII 44. g.

Saveznici će tući saobraćaj na svim putevima. Naznačite savezničkoj misiji koje saobraćajne puteve treba tući.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

Radiograme identične sadržine (ili sa neznatnim razlikama nastalim prilikom primopredaje) primili su svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu. Isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram Vrhovnog štaba br. 57 od 16. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/29: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram bez broja sa 23 grupe od 16. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 29 grupa od 16. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/21: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 62 sa 23 grupe, primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ) od 16. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/43: Knjiga primljenih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 341 od 16. jula; k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3964 sa 23 grupe od 17. jula 1944. godine.

Operativni štabovi su sadržinu ovog radiograma Vrhovnog štaba preneli svojim potčinjenim štabovima divizija.

BR. 237

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JULA 1944. PEKU DAPČEVIĆU DA SA OPERATIVNOM GRUPOM DIVIZIJA NOVJ ODMAH OTPOČNE NASTUPANJE KA JUGOZAPADNOJ SRBIJI I RASTERETI JEDINICE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE OD JAKOG PRITISKA KONCENTRISANIH OKUPATORSKO-KVISLINŠKIH I KOLABORACIONISTIČKIH SNAGA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

gr. 58

ddd

Peko Dapčević neka odmah krene sa označenim divizijama u pogodan pravac[2]. Pritisak na naše jedinice u Srbiji jak i mora ih se rasteretiti[3]. Kosta će preći [Drinu] sa tri divizije za 10 do 14 dana[4]. Šesta divizija će doći u sastav svoga korpusa i taj će korpus biti kao oslonac u južnom Sandžaku jedinicama u Srbiji.[5]

16. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 2/29.

[2] U originalu poslatog radiograma je verovatno umesto »u pogodan pravac« bilo napisano: u naređenom pravcu.

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije javio je 13. jula Vrhovnom štabu NOV i POJ da su Bugari, četnici i nedićevci jakim snagama (preko 10.000 vojnika) preduzeli ofanzivu na Jastrebac i ovladali prostorom na levoj obali Toplice, a jedinice Glavnog štaba prinudili da se povuku na desnu obalu te reke, da oni pripremaju ofanzivu i na slobodnu teritoriju Kosanice i Jablanice, pri čemu se Bugari koncentrišu na prostoru Prokuplje—Velika Plana—Beloljin, a četnici i nedićevci na prostoru Blace —Beloljin—Kuršumlija.

Dva dana kasnije (15. jula) Glavni štab je izvestio da je Draža Mihailović za predstojeću ofanzivu koncentrisao glavninu svojih snaga (najmanje 10.000 četnika) na prostoru Kuršumlija—Veliki Jastrebac—Brus. Detaljnije u vezi s tim: Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/1 i 36/2: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 1 sa 135 grupa od 13. jula i br. 15 sa 76 grupa od 15. jula 1944. godine.

[4] Vidi dok. br. 201.

[5] Vidi dok. br. 195 i 229.

BB. 238

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JULA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA ZBRINE SVOJE RANJENIKE I POĐE ZA 1. PROLETERSKOM DIVIZIJOM[1]

16. VII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Štab korpusa[2] predlaže da je najbolji put i najkraći onaj kojim je prešla Prva [proleterska] divizija[3]. Prema tome vi treba da pođete tim putem[4]. Na sektoru Kalinovik [nalaze se] samo četnici i milicija. U nikakve akcije se vi ne smete upuštati za vreme pokreta. Teže ranjenike ostavite kod V k.[orpusa] ili [ih] evakuišite.[5] 10—63[6]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] Reč je o Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[3] Vidi 3. primedbu uz dok. br. 221.

[4] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla«, usled dolaska na taj pravac glavnine nemačke SS-divizije »Princ Eugen«, 4. puka »Brandenburg« i kvislinških ustaških i domobranskih snaga, nije pošla tim pravcem. Njoj je Štab 1. proleterskog korpusa 17. jula preneo podatke dobijene 16. jula od Štaba 5. korpusa NOVJ po kojima je prostor na pravcu Travnik—Turbe—Komar—Mrkonjić-Grad—Jajce—Donji Vakuf —Bugojno—Gornji Vakuf poseo 13. SS-puk nemačke 7. SS-brdske divizije »Princ Eugen« i da se na prostoru Zenica—Busovača—Fojnica—Kiseljak—Visoko—Sarajevo nalazi njen 15. SS-puk (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/30 i 33/32: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. II i III, primljeni 17. jula u 7,30 časova od Štaba 5. korpusa NOVJ i radiogram br. 39, upućen 17. jula 1944. u 13.30 časova Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«). O ovome je obavešten i Vrhovni štab, pa je maršal Tito 18. jula naredio da divizija ide preko centralne Bosne (dok. br. 247).

[5] Nije pronađena Knjiga depeša Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« iz tog perioda, niti, pak, radiogrami koje je od nje primio Vrhovni štab NOV i POJ. Međutim, iz radiograma koje je od Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« primio Štab 1. proleterskog korpusa vidi se da je reč o 180 ranjenika iz 1. proleterske i 10. krajiške NOU divizije. Oni su evakuisani noću 17/18. jula za Italiju (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 5, primljen 17. jula u 19 časova od Štaba 6. ličke proleterske divizije i radiogram br. 1, primljen 19. jula u 9 časova od Štaba iste divizije).

[6] Prve dve brojke označavaju broj radiograma upućenog iz Vrhovnog štaba, a druge dve brojke broj šifrovanih grupa u tom radiogramu.

BR. 239

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. JULA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ O NAČINU UREĐENJA POŠTANSKE SLUŽBE I PRIORITETU PREBACIVANJA RANJENIKA PRI KORIŠĆENJU AVIONSKOG SAOBRAĆAJA ZA ITALIJU[1]

Red. br.	Datum	Od koga	Kome	Sadržaj	Grupa	Primedba
327	16. VII [1944]	V.Š.	VI K	Poštu za G. Š[2]. možete slati preko Baria, a drugove pošto evakuišete ranjenike[3].		S. E. T. M.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 483, f. 1, br. reg. 13/42.

[2] Reč je o Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske.

[3] Štab 6. korpusa NOVJ obratio se 14. jula Vrhovnom štabu radiogramom sledeće sadržine:

»V. Š.-u:

Molimo javite nam hitno možemo li prebaciti avionom preko Italije naše kurire s poštom za Glavni štab H[rvatske] i pojedine rukovodioce iz vojske i civilne vlasti za Gl.Š.H. i ZAVNOH«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/37: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 264).

U to vreme je Štab 6. korpusa NOVJ imao da evakuiše oko 200 ranjenika i bolesnika (navedena Knjiga depeša toga korpusa, radiogram br. 305 od 15. jula 1944. godine).

BR. 240

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA HITNO IZVESTI O AVIONSKOM UDESU KOD TOPUSKOG, DA SPROVEDE OBUKU ZA ZAŠTITU OD BOJNIH OTROVA, I DA UPUTI RANIJE TRAŽENE JEDINICE U CENTRALNU BOSNU, A LEKARE I BOLNIČKO OSOBLJE U BOLNICE NOVJ U ITALIJI[1]

OD V.Š.

Hitno javite ko je od naših nastradao smrtno, a ko je ranjen[2], šta je sa Stevom i Žigićem[3]. Depeša nejasna.[4]
17. VII 1944. Br. 3968 (24 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/16.

[2] Redakcija nije uspela da pronađe radiogram Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske kojim je saopštio podatke o kojima je ovde reč. Njega nema u knjigama depeša Glavnog štaba, niti su, pak, pronađene depeše (radiogrami) operativnog karaktera iz tog perioda koje je Vrhovni štab primao od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. (Nedostaju i prvih 18 stranica Knjige depeša koje je Vrhovni štab posle dolaska na Vis slao Glavnom Štabu NOV i PO Hrvatske — Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 6, br. reg. 7).

[3] Ivan Krajačić Stevo, organizacioni sekretar Centralnog komiteta KP Hrvatske i Rade Žigić, politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, vraćajući se sa Visa, nakon razgovora u Vrhovnom štabu NOV i POJ, avionom su prispeli noću 16/17. jula na aerodrom Čepernica kod Topuskog. Usled nepravilnog ateriranja, avion se prilikom odskakanja pistom zapalio i tada je izgorelo nekoliko osoba. (Prema pisanju pukovnika u penziji Mila Bućana, ondašnjeg komandanta Vazduhoplovne baze NOVJ Čepernica, u avionu su bila 42 putnika, od kojih je 12 izgorelo, među kojima i dva kurira s poštom, čija imena ne navodi. Vidi Glasnik Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, br. 3/1978, str. 52. Međutim, ondašnja izvorna građa koju je redakcija uspela da pronađe govori o manjem broju izgorelih).

[4] U vezi s ovim naređenjem Glavni štab NOV i PO Hrvatske je istoga dana odgovorio sledećim radiogramom:

»Za V.Š.

Po detaljnijem lekarskom pregledu, Žigić [je] slomio desnu ruku na 2 mesta i iščašio rame. Lakše opekotine na glavi.

Stevo — lakše kontuzovan, sa manjim ogrebotinama.

Marin Radović — veće opekotine.

Rusi: major — brazgotine na glavi i opekotine na licu; kapetan — opekotine po licu i jače po ruci; poručnik — najlakše od Rusa.

Čerčil — od svih najlakše.

Lako su ranjena i dva engleska oficira.

Svih 9 gore nabrojanih [su] bez opasnosti po život.

Obuku za odbranu od otrovnih plinova treba svršiti.[5]

Ubrzajte prebacivanje u centralnu Bosnu jedinica koje smo tražili[6]. Br. 65[7]

17. VII 1944. Br. 3970 (28 gr.)

Hrvatskog pukovnika saslušajte i javite što hoće.[8]

17. VII 1944. Br. 3971 (17 gr.)

Tražene lekare pošaljite hitno za Italiju.

17. VII 1944. Br. 3972 (11 gr.)

Avijatičarski general [je] u beznadežnom stanju — prsla lobanja. (Reč je o generalu Karteru (Carter). Podlegao je povredama 20. jula 1944. u Bariu — prim. Red.)

Simić, Kajfašics (Trebalo bi da piše: dr Kata Kajfeš-prim. Red.) i posada sa 4 Engleza poginuli.

Svega 10 spašena i 6 izgorelih«. Vidi u navedenoj Knjizi primljeni i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske radiogram br. 2824 sa 129 grupa od 17. jula 1944. godine.

[5] O otrovnim gasovima je Glavni štab NOV i PO Hrvatske najpre dobio obaveštenje od Štaba 8. korpusa, koji mu je poslao sledeći radiogram:

»Preko Saveznika smo izvešteni da Nijemci namjeravaju upotrijebiti plin.

Poduzeli smo mjere da ispitamo da li se na našem terenu vrše pripreme u tom pravcu.«

(Isti Arhiv, k. 119/8, f. 1, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3659 sa 54 grupe od 6. jula 1944. godine. Verovatno je tekst ovoga radiograma Glavni štab prosledio Vrhovnom štabu, pa, ne dobivši odgovor, uputio je Vrhovnom štabu 15. jula radiogram sledeće sadržine:

»Za V.Š.

Da li možemo izvoditi po jedinicama obuku za odbranu od bojnih otrova? Molimo, odgovorite nam«.

Navedeni Arhiv, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2801 sa 21. grupom.

[6] U vezi s ovim je Glavni štab NOV i PO Hrvatske 25. jula javio Vrhovnom štabu da se 21. slavonska NOU brigada noću 23/24. jula bez smetnji prebacila na planinu Motajicu, da ta brigada ima 1024 borca i starešine i da je stanje na novoposednutom njenom sektoru dobro. Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2934 sa 39 grupa, kao i dok. br. 226 i 243 ove knjige.

[7] To je broj radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[8] Reč je o domobranskom pukovniku Rešu. (Nije ustanovljeno ime). U vezi s njim je Glavni štab NOV i PO Hrvatske 15. jula javio Vrhovnom štabu da je od 13. NO divizije dobio sledeći izveštaj:

»Domobranski pukovnik Reš iz Sušaka traži preko jedne poverljive osobe pregovore sa komandantom NOV na ovom sektoru radi potpisivanja sporazuma po svim vojnim pitanjima ovog kraja. Spreman je radi toga doći na oslobođenu teritoriju ukoliko mu se zagarantuje osobna sigurnost i nesmetan povratak. O namjeri je obavijestio njemačke vlasti, koje su mu korak odobrile. XIII div. [izija] je javila da će za dva dana dobiti odgovor.«

BR. 241

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA IZVESTI KOJE NEPRIJATELJEVE GARNIZONE TREBA BOMBARDOVATI I KOJE NEPRIJATELJEVE OBJEKTE[1]

Br. 7

Gr. 16

17. VII 44.

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

Javite gradove — objekte koje treba bombardovati.[2]

Glavni štab je dalje izvestio da je tom domobranskom pukovniku odobrio dolazak na slobodnu teritoriju, pa moli Vrhovni štab za instrukcije u vezi s tim (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, drugi deo radiograma br. 2802/12).

Kasnije, 1. avgusta 1944, Glavni štab je dostavio sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Do pregovora sa hrv. pukovnikom Rešom nije došlo. On je bio voljan, ali su Nijemci tražili da ide u pratnji 2 blinde. Reš je to odbio. Nepoznato nam je što je htio«.

Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3067 sa 39 grupa.

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

[2] U vezi s ovim traženjem, Glavni štab je izvestio serijom radiograma koje objekte treba bombardovati u Beogradu i njegovoj okolini, u Nišu i njegovoj okolini, u Boru, Vranju, Vladičinom Hanu, Surdulici, Leskovcu, Lebanu i Grdelici. Isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 36/4 i 36/5: Prva Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 49 i br. 50 od 21. jula i br. 51—54 od 31. jula 1944. godine.

BR. 242

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA MU SE ZA DEJSTVA U SRBIJI PRIDAJE 11. KRAJIŠKA NOU DIVIZIJA I DA MOŽE EVAKUISATI DECU NAKON EVAKUACIJE RANJENIKA[1]

VŠ

17

VII 68 [grupa]

Vama [je] pridata tražena divizija[2]. Jedna njena slabija b[rigada] ostaje na dosadanjem terenu[3]. U zamenu vi joj priključite one vaše delove koji se već nalaze na njenom terenu[4]. Na diviziju možete računati tek kada na njen teren dođe za to određena brigada[5]. Interesujte se o dolasku. 11 [grupa]

Posle evakuacije ranjenika možete evakuisati i decu.[6]

Odobreno spuštanje engleskom kapetanu Holmsu i telegrafisti Dalasu. 20 [grupa]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127.

[2] Odnosi se na 11. krajišku NOU diviziju koja je do tada bila u sastavu 5. korpusa NOVJ (vidi primedbu 6. uz dok. br. 201). U vezi s njom, Štab 3. korpusa NOVJ 16. jula je javio Vrhovnom štabu da bi njeno učešće u prodoru u zapadnu Srbiju bilo od velike koristi i molio je da mu odobri njeno blagovremeno povlačenje iz srednje Bosne (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, radiogram sa 51 grupom na str. 566).

[3] Jedanaesta krajiška NOU divizija je u to vreme dejstvovala u dolini reke Usore. Na toj teritoriji je ostala dotadašnja njena 14. srednjobosanska NOU brigada i ušla u sastav tek formirane Srednjobosanske NO divizije.

[4] Odnosi se na 18. hrvatsku istočnobosansku NOU brigadu (tom IV, knj. 27, dok. br. 26, 28, 121 i 147).

[5] Reč je o 21. slavonskoj NOU brigadi (primedba 3. uz dok. br. 226).

[6] Štab 3. korpusa je istoga dana, prethodnim radio-vezama, obavestio da mu je Britanska vojna misija pri Štabu korpusa saopštila da se za Italiju mogu evakuisati deca koja su ratna siročad, pa je Štab korpusa pitao da li u vezi s tim može postupiti, obaveštavajući istovremeno da je noću 16/17. jula uputio za Italiju 100 ranjenika (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, radiogrami sa 27 grupa i 23 grupe od 17. jula).

BR. 243

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O ODLASKU ZA ISTOČNU BOSNU 11. KRAJIŠKE NOU DIVIZIJE U SASTAV 3. KORPUSA NOVJ[1]

17. VII [1944.]

[ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ]

11. div.[izija] odlazi u sastav III k. [orpusa,] s tim što će jednu slabiju brigadu ostaviti u c.[entralnoj] Bosni[2]. Divizija će poći tek pošto na njen teren dođe 12. brig.[ada] 12. div.[izije][3]. Kasnije će na ovaj teren doći cela 28. di.[vizija].[4]

Radi koordinacije rada dobro bi bilo da tamo uputite jednog ili dvojici rukovodioca.[5] 63—63.[6]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, upućenih Štabu 5. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 7, br. reg. 4/1.

Radiogram je istoga dana (17. jula) primljen u Štabu 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/21: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ). Upoređujući tamošnji tekst s ovim koji se ovde objavljuje, nailazi se na nekoliko bitnih razlika, o kojima će biti reči u 4. i 5. napomeni uz ovaj dokumenat.

[2] Vidi dok. br. 242.

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske poslao je 16. jula izveštaj Vrhovnom štabu da će se ta brigada prebaciti na planinu Motajicu »bez ikakvog zadržavanja« (tom V, knj. 29, dok. br. 107, radiogram br. 2807 sa 190 grupa). Međutim, 12. slavonska NOU brigada nije došla da smeni 11. NOU diviziju, jer je bila angažovana na obezbeđenju žetve u rejonu Slavonske Požege (na pustarama Miletić i Ferovac) i na prebacivanju žita iz Slavonije u Baniju (tom V, knj. 29, dok. br. 34, 49, 70 i 105), iako je pre toga, od novembra 1943. do 15. maja 1944, bila u Bosni (tom V, knj. 27, primedba 8. uz dok. br. 104). Umesto nje, upućena je 21. slavonska NOU brigada 28. slavonske NOU divizije (3. primedba uz dok. br. 226 ove knjige).

[4] Ostale jedinice 28. slavonske NOU divizije prebacile su se u centralnu Bosnu noću 13/14. septembra 1944. godine (4. primedba uz dok. br. 226).

U navedenoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, umesto »cela 22. div.«, pogrešno piše: cela 21. div.

[5] Umesto »uputite jednog ili dvojicu rukovodioca«, u pomenutoj Knjizi depeša Štaba 5. korpusa NOVJ pogrešno piše: uputite 1 ili 2 bataljona.

[6] Prve dve brojke označavaju broj poslatog radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ, a druge dve brojke — broj šifrovanih grupa.

BR. 244

OBAVEŠTENJE ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENA ŽUJOVIĆA CRNOG OD 17. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O NAREĐENJU MARŠALA TITA ZA PRODOR SNAGA NOVJ U SRBIJU[1]

Primljeno od
II korpusa
17. VII [u] 9,30

I

Pokret u željenom pravcu naređen[2]. Vi ulazite u opšti opsežan plan operacija. Kao rezerva, sa sadanjim zadatkom, ostajete do Đokinog[3] dolaska. A Plavi[4] može doći na razgovor sa Pekom.[5]

Crni[6]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f .1, br. reg. 30/30.

[2] Reč je o naređenju vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita komandantu Operativne grupe divizija NOVJ za prodor u Srbiju.

[3] Đoko Jovanić. Njegovo ime je ovde uzeto u prenosnom smislu i odnosi se na 6. ličku proletersku diviziju, čiji je on tada bio komandant.

[4] Mijalko Todorović Plavi, tada politički komesar 1. proleterskog korpusa.

[5] Peko Dapčević, tada komandant Operativne grupe divizija NOVJ. On se nalazio u Manastiru Morača (kod Kolašina), gde je tada bilo sedište Štaba 2. korpusa NOVJ.

Todorović je istoga dana (17. jula) iz rejona Foče pošao ka Peku Dapčeviću.

[6] Sreten Žujović Crni. On se od 3. juna 1944. kretao sa Štabom 1. proleterskog korpusa do dolaska u Foču, a dotle je, na poziv člana Politbiroa CK KPJ Ivana Milutinovića, 13. jula 1944. prispeo u Kolašin, a 19. jula je sa aerodroma kod Berana (sada: Ivangrad) avionom, preko Barija, pošao za Vis, gde je tada bilo sedište Vrhovnog štaba.

BR. 245

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 17. JULA 1944. ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ DA NIJE DOZVOLJENO CENZURISANJE PISAMA PRIPADNIKA SAVEZNIČKIH VOJNIH MISIJA I DA ONI MOGU MEĐUSOBNO SAOBRAĆATI[1]

17. VII [1944.]

[ŠTABU 6. KORPUSA NOVJ]

Nije dozvoljeno cenzurisanje pisama savezničkih misija. One međusobno mogu saobraćati.[2] (2—21)[3]

Tito

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1.

Radiogram je Štab 6. korpusa NOVJ primio istoga dana (17. jula 1944) i zapisao ga u svoju Knjigu primljenih i poslatih depeša, ali tamo nema Titovog potpisa (Arhiv VII, ANOR-a, k. 483, f. 9, br. reg. 13/45, radiogram br. 359). Slično je i sa mnogobrojnim drugim radiogramima koje je maršal Tito kao originale poslatih radiograma bio potpisao, ali oni nisu do sada pronađeni, pa se stoga objavljuju originali primljenih radiograma. Prilikom šifrovanja ili predaje radiograma potpisi su izostavljeni da bi se skratilo vreme primopredaje radiograma.

[2] Štab 6. korpusa NOVJ uputio je 13. jula Vrhovnom štabu NOV i POJ radiogram sledeće sadržine:

»V.Š.-u

Engleske misije VI i X korpusa se stalno dopisuju. Molimo javite smijemo li ta pisma cenzurisati«.

Navedena knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 262.

[3] Prva brojka u zagradi predstavlja broj ovog radiograma upućenog iz Vrhovnog štaba, a druge dve brojke — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 246

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA, IZBEGAVAJUĆI BORBE, OSTANE NA SVOM SEKTORU JOŠ NEKOLIKO DANA DOK GA NE PREUZMU JEDINICE 5. I 8. KORPUSA NOVJ I OBAVEŠTENJE O PRISUSTVU JAKIH NEPRIJATELJEVIH SNAGA U PREDVIĐENOJ ZONI NJENOG KRETANJA[1]

17. VII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Aerodrom[2] i onaj [vaš] sektor moraju preuzeti V i VIII k.[orpus,][3] jer nam je aerodrom potreban. Prema tome, ako je potrebno vi morate ostati još dan-dva tamo[4]. Za Ruse i Engleze dobićete odgovor sutra.[5] 12—47.[6]

Izbegavajte sve borbe na tome sektoru. 10 [divizija] javlja o prisustvu jakih nepr. delova u G. Vakufu, Bugojnu, Kupresu i Vukovskom[7]. Nije isključen prolazak nepr. snaga pravcem Kupres — Šuice.[8] 11—39[9]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] Reč je o aerodromu na Glamočkom polju.

[3] To im je Vrhovni štab NOV i POJ naredio 14. jula (dok. br. 228).

[4] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« je 20. jula 1944. pošla sa glamočkog sektora.

[5] Reč je o članovima Sovjetske i Britanske vojne misije koji su se nalazili pri Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Maršal Tito je naredio Štabu divizije da ih uputi Štabu 5. korpusa NOVJ (dok. br. 258).

[6],[9] Prve dve brojke označavaju broj predatog dela radiograma, a druge dve brojke broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Vrhovni štab NOV i POJ tada nije imao direktnu radio-vezu sa Štabom 10. krajiške NOU divizije, već mu je ove njene podatke preneo Štab 5. korpusa NOVJ 14. jula (Arhiv VII, ANOR-a, k. 461/A. f. 5, br. reg. 7/83: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 76 sa 25 grupa, upućen jedinici označenoj brojem 50, tj. Vrhovnom štabu NOV i POJ).

Potpunije o neprijateljevim snagama na tom prostoru vidi 5. primedbu uz dok. br. 258.

[8] Tim pravcem su nastupali delovi 13. SS-puka nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«.

BR. 247

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 17. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA JE VLADA SSSR-a POKLONILA TITU DVA TRANSPORTNA AVIONA ZA UPOTREBU PREMA SOPSTVENOM NAHOĐENJU[1]

Šifrom
Hitno

[Telegram] br. 55

Maršalu Titu

Sovjetska vlada poklonila Vam je za Vašu ličnu upotrebu dva velika transportna aviona tipa »C-47« (duglas), koji su pre dva dana stigli u Bariu.

17. 7. 44.

Gen.-lajtnant
(Terzić)
Terzić

Ish.[odišni] br. 76
šifr.[ovao] . . .[2]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/52.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Potpis je nečitak.

BR. 248

PREDLOG ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENA ŽUJOVIĆA CRNOG OD 17. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA 6. LIČKA PROLETERSKA DIVIZIJA »NIKOLA TESLA« NASTUPA PREKO HERCEGOVINE I U SADEJSTVU SA 29. HERCEGOVAČKOM NOU DIVIZIJOM ZAUZME GACKO[1]

52/69[2]

Predlažem da Đoka[3] vrši pokret preko Gacka usput, uz sadejstvo Hercegovaca[4], likvidira ga. Ovaj uspeh omogućiće stvaranje jedne nove herceg. brigade. I Peko[5] smatra ovo mogućim i korisnim, a Hercegovci potrebnim. Ako pristanete, javite Đoki i Hercegovcima.[6]

17. VII 44. god. **Crni**[7]
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/69.

[2] U razlomku brojilac označava broj radiograma, a imenilac — broj šifrovanih grupa u njemu.

[3] Đoko Jovanić. Ovde u značenju: 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla«, čiji je komandant bio Jovanić.

[4] Odnosi se na 29. hercegovačku NOU diviziju.

[5] Peko Dapčević, tada komandant 2. korpusa NOVJ.

[6] Vrhovni štab se nije složio sa predlogom (dok br. 249).

[7] Sreten Žujović Crni. On se tada nalazio u sedištu Štaba 2. korpusa NOVJ.

BR. 249

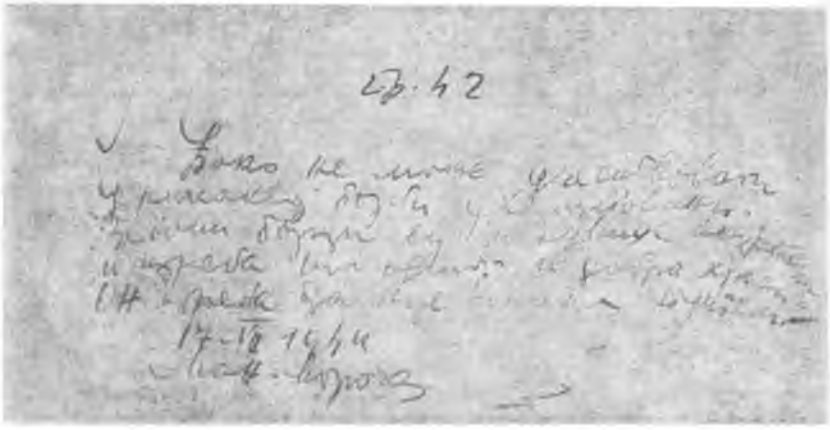
OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ I ČLANU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENU ŽUJOVIČU DA JE 6. LIČKA PROLETERSKA DIVIZIJA »NIKOLA TESLA« U BORBAMA ISCRPLJENA I DA SE NA SVOM PUTU KA SRBIJI NE MOŽE ANGAŽOVATI ZA BORBE U HERCEGOVINI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

gr. 42

Đoko[2] ne može učestvovati u nikakvoj borbi u Hercegovini[3]. Njegovi borci su i suviše iscrpljeni i treba im odmor i dobra hrana. On treba da ide vašim putem.[4]

17. VII 1944.
Man. Morača

Fotokopija dokumenta br. 249.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/30.

[2] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[3] Predlog za učešće 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« u borbama u Hercegovini (zauzimanje Gacka) dali su član Vrhovnog štaba Sreten Žujović i komandant 2. korpusa NOVJ Peko Dapčević (dok. br. 248).

BR. 250

PREDLOG NAČELNIKA VOJNOSUDSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ JOSIPA HRNČEVIĆA OD 17. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA SE VOJNI SUDOVI U SLOVENIJI ORGANIZUJU SAGLASNO UREDBI O VOJNIM SUDOVIMA NOVJ I DA SE USVOJE DOPUNSKE ODREDBE ZA LIŠENJE ČINA, PRISILNOG RADA I BROJA ČLANOVA VOJNIH SUDOVA I NJIHOVIH VEĆA[1]

I Z V J E Š T A J

1.) Glavni štab NOV i PO Slovenije izdao je za područje Slovenije »Uredbu o vojaškom kaznenskom sodstvu« od 20. VI 1944., dakle, prije donošenja Uredbe o vojnim sudovima od 24. V 1944. koju je izdao Vrhovni štab za čitavu zemlju[2]. S obzirom na to da je organizacija vojnog sudstva za čitavu zemlju jedinstvena, ukazuje se potreba da se vojni sudovi na području Slovenije reorganizuju prema Uredbi od 24. V 1944.

Ta reorganizacija odnosi se naročito na ova pitanja:

a.) Prema čl. 7 Uredbe od 24. V 1944. postoji za čitavu zemlju jedan Viši vojni sud, koji može imati svoja stalna vijeća kod glavnih štabova ili kod kojeg korpusa. Vodeći računa o teškoćama stalne veze s pokrajinama, s jedne strane, te o potrebi ujedinjavanja i uklanjanja razdrobljenosti vojnosudske organizacije, s druge strane, mišljenja smo da se vijeća Višeg vojnog suda formiraju kod glavnih štabova, pa prema tome i kod Glavnog štaba Slovenije, te da u Sloveniji ne postoji potreba da se Viši vojni sud, odnosno njegova vijeća, formiraju kod štabova korpusa, kako je to određeno slovenačkom Uredbom.

Stoga predlažemo da se viši vojni sudovi koji su na području Slovenije formirani kod VII i IX korpusa ukinu i da se

---

[1] Reč je o putu kojim je išao Sreten Žujović sa Štabom 1. proleterskog korpusa i 1. proleterskom divizijom od planine Vitorog, preko severne Hercegovine do zapadnog Sandžaka.

Vrhovni štab je naredio Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da nastupa tim pravcem i uđe u sastav svog 1. proleterskog korpusa (dok br. 238), ali kad je saznao za koncentraciju jačih neprijateljskih snaga na tom pravcu, maršal Tito je naredio da ta divizija promeni pravac svog kretanja i pođe preko centralne Bosne (dok. br. 258).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 7, br. reg. 4.

[2] Vidi dok. br. 74.

za čitavo područje Glavnog štaba Slovenije obrazuje jedno Vijeće Višeg vojnog suda, i to kod Glavnog štaba Slovenije.

b.) Po čl. 18 Uredbe od 24. V 1944. određeno je da se kod Višeg vojnog suda i kod vojnih sudova korpusa, odnosno korpusnih vojnih oblasti, postavljaju suci istražitelji, kojima je dužnost vršiti pripreme za glavni pretres, te koji podnose optužnicu i zastupaju je na glavnom pretresu. Te suce istražitelje prema Uredbi od 24. V 1944. postavljaju štabovi. Prema tome ta Uredba ne predstavlja posebnu organizaciju javnih vojnih tužilaca.

Naprotiv, Uredba Glavnog štaba Slovenije predviđa posebnu organizaciju javnih tužilaca kod vojnih sudova, koje postavlja glavni javni tužilac pri pretsjedništvu SNOS, a ne vojni štabovi. Tim javnim tužiocima slovenačka Uredba stavlja u dužnost i poslove sudaca istražitelja. Slijedi, dakle, da javni tužioci po slovenačkoj Uredbi i suci istražitelji po Uredbi Vrhovnog štaba imadu jednake funkcije. Radi se samo o različitim nazivima i o tome tko tužioce, odnosno istražitelje postavlja.

Predlažemo da, radi jednoobraznosti vojnog sudstva za čitavu zemlju, javni tužioci kod vojnih sudova u Sloveniji uzmu naziv sudaca istražitelja, koje će postavljati vojni štabovi, a ne glavni javni tužilac pri SNOS.

c.) Uredba Vrhovnog štaba nije predviđala nikakve »izvanredne« sudove, hoteći otkloniti i svaku pomisao na uspoređivanje vojnih sudova NOV s raznim »izvanrednim« (»prijekim«) sudovima stare Jugoslavije, te ustaškim i četničkim sudovima. Slovenačka Uredba međutim predviđa »izredna bataljonska sodišča in druga izredna sodišča«.

Predlažemo da se ukinu izvanredni sudovi u Sloveniji, tim više što Uredba Vrhovnog štaba ne isključuje mogućnost da vojni sud korpusa, odnosno korpusne vojne oblasti, izašilje svoje redovno sudsko vijeće na teren s kojim bataljonom koji bi bio poslat na neke posebne zadatke.

d.) Do formiranja korpusa u IV zoni Slovenije (Štajerska) *predlažemo* da se u toj zoni formira Vojni sud IV zone, koji bi imao kompetenciju vojnog suda korpusa, a kojemu bi viša sudska instancija bila vijeće Višeg vojnog suda kod Glavnog štaba Slovenije.

e.) Slovenačka Uredba predviđa kaznu konfiskacije budućeg naslijednog dijela, t.j. nasljedstva koja će osuđeniku pripasti tek nakon smrti njegova prednika.

Mislimo i predlažemo da konfiskacija može da obuhvati samo sadanju imovinu osuđenika, a ne i njegov budući nasljedni dio.

f.) Slovenačka Uredba predviđa suđenje u otsutnosti krivaca.

Mislimo i predlažemo da se spram otsutnih i izbjeglih krivaca može narediti samo konfiskacija imovine, a krivični postupak da se protiv takvih krivaca provede kad padnu u ruke narodnih vlasti.

g.) Glavni štab Slovenije izdao je posebno uputstvo o sklapanju brakova između vojnih lica pred vojnim vlastima, što je u skladu sa dosadašnjom praksom u pitanju sklapanja brakova vojnih lica.

Mislimo da se izdavanje toga uputstva odobri.

2.) Uredba o vojnim sudovima i Naredbe o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica[3] od 24. V 1944. predviđaju, između ostalog, i kazne lišenja čina (degradacija).

Pojavilo se je pitanje da li se pod kaznom lišenja čina imade razumijevati samo potpuno ili djelomično lišenje čina.

Mišljenja smo da se pod sudskom i disciplinskom kaznom lišenja čina ima razumijevati samo potpuno lišenje čina, jer to odgovara i shvaćanju oficira NOV, kako smo to vidjeli u pojedinačnim diskusijama o tom pitanju.

3.) Sva vijeća Višeg vojnog suda, t.j. i ona kod Vrhovnog štaba i ona kod glavnih štabova, prema Uredbi sude samostalno i imadu jednaku sudsku vlast. Prema tome i vijeća kod glavnih štabova kao i vijeća kod Vrhovnog štaba imadu pravo preispitivati (potvrđivati, poništavati ili preinačavati) presude vojnih sudova korpusa, kojima je izrečena kazna smrti i kazna lišenja čina oficira.

Postavilo se je pitanje: nije li nelogično da oficire postavlja Vrhovni štab, a lišiti ih čina može i vijeće višeg vojnog suda kod glavnog šaba?

Smatramo da to nije nelogično i da to samo podvlači odgovornost za rad u svim vijećima. U protivnom slučaju bilo bi skoro suvišno formirati sudska vijeća kod glavnih štabova.

4.) Postavlja se pitanje: da li kažnjenici koji su po vojnim sudovima kažnjeni na kaznu prisilnog rada ili teškog prisilnog rada, mogu puštati na uslovni otpust prije isteka kazne, ako su to svojim radom i ponašanjem za vrijeme izdržavanja kazne zavrijedili?

---

[3] Vidi dok. br. 75.

Mislimo da se takvi kažnjenici mogu otpuštati na uslovni otpust. O tome bi, po našem mišljenju, imao da odluči sud koji je donio presudu u prvom stepenu, na predlog uprave logora u kojem odnosni kažnjenik izdržava kaznu.

5.) Prema Naredbi o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica vlast disciplinskog kažnjavanja imadu komandanti, odnosno štabovi.

Postavlja se pitanje: da li disciplinske stvari spadaju u djelokrug rada Vojnosudskog odeljenja Vrhovnog štaba?

Mislimo da se to pitanje uredi tako da Vojnosudsko odeljenje Vrhovnog štaba (a isto tako i vojnosudska odeljenja glavnih štabova) primaju izvještaje o disciplinskim stvarima, da ih proučavaju, da na osnovu istih izrađuju uputstva i kaznene odluke u disciplinskim stvarima. Uputstva i odluke potpisivao bi Vrhovni komandant, odnosno komandant glavnog štaba, ili po njegovu ovlaštenju načelnika štaba, uz supotpis načelnika vojnosudskog odeljenja.

6.) Prema Uredbi od 24. V 1944. sva vijeća Višeg vojnog suda kao i vijeća vojnog suda korpusa, odnosno korpusne vojne oblasti, sastoje se od po tri člana. Za vijeća Višeg vojnog suda predviđeno je da u pojedinim slučajevima može imati i više članova, dočim povećanje članova vijeća vojnog suda korpusa, odnosno korpusne vojne oblasti nije predviđeno u Uredbi.

Predlažemo da se izda uputstvo da i vijeća vojnog suda korpusa, odnosno korpusne vojne oblasti, mogu u pojedinim slučajevima biti sastavljena i više od tri člana, a članove vijeća, kojima se povećava stalno sudsko vijeće, da za svaki pojedini slučaj postavi štab korpusa.

17. VII 1944.

Vojnosudsko odeljenje
Vrhovni štab NOV i POJ
Načelnik:
Josip Hrnčević

BR. 251

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 17. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU DA JE SOVJETSKA VLADA SAGLASNA DA SE U SOVJETSKIM VOJNIM AKADEMIJAMA PRIMI NA ŠKOLOVANJE IZVESTAN BROJ OFICIRA NOVJ[1]

Hitno
Šifrom

[**Telegram**] br. 59

Maršalu Titu

U vezi ranije Vaše direktive[2], prestavnik sovjetske vlade, na moj predlog, izjavio mi je da su oni voljni primiti na školovanje u sovjetske vojne akademije izvestan broj naših oficira.

Mislim da bi trebalo odabrati u prvu partiju oko stotinu naših mladih oficira za srednje vojno obrazovanje i oko 25 viših oficira za više vojno obrazovanje.

Molim odgovor po ovom pitanju.[3]

17. 7. 44. g.

General-lajtnant
(Terzić)
Terzić

Ishod.[išni] br. 80
16,00—17,00[h] 17. 7. 44.
Šifrovao Bezrukov

---

[1] Četvrta knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/55.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Verovatno je reč o direktivi koju je maršal Tito dao Velimiru Terziću prilikom njegovog upućivanja u Moskvu kao šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u.

[3] U Knjizi poslatih depeša nema odgovora maršala Tita u vezi s ovim predlogom.

BR. 252

NAREĐENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SRETENA ŽUJOVIĆA OD 17. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA UPUTI PRATEĆI BATALJON VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I KOMANDU 2. VAZDUHOPLOVNE BAZE NOV I POJ NA NEGOBUĐE I STAVI IH POD KOMANDU ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ[1]

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA]

6/62[2]

Naredite Desetom bataljonu[3] i komandi Vazduhoplovne baze[4] da idu u Negobuđe[5] i stave se na raspolaganje p.pukovniku Bjelici.[6]

Bataljon ostaje pod komandom Drugog korpusa. Sa bataljonom mogu poći Englezi Maksvel i Magrat, koji odlaze iz zemlje.

17. VII 1944.
Man. Morača

Crni[7]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, h. 396, f. 1, br. reg. 6/2.

[2] Brojilac označava broj radiograma, a imenilac broj šifrovanih grupa u njemu.

[3] Šifrovani naziv za Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ. On se od 4. juna nalazio pod komandom Štaba 1. proleterske divizije i kretao se sa njom.

[4] Reč je o komandi 2. vazduhoplovne baze NOV i POJ koja je od 21. aprila do pred kraj maja 1944. rukovodila vazduhoplovnom bazom organizovanom na Glamočkom polju.

[5] Tu je organizovana Vazduhoplovna baza NOV i POJ broj 3.

[6] Jevrem Bjelica.

[7] Sreten Žujović Crni. On se od 4. juna 1944. kretao sa Štabom 1. proleterskog korpusa do dolaska u Foču, a odatle je pošao za Štab 2. korpusa NOVJ.

BR. 253

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA RUKOVODIOCI NOP-a IZ ISTRE NISU SMELI DA STUPAJU NI U KAKVE PREGOVORE S NEMCIMA I NAREĐENJE DA PREKINU SVAKU VEZU[1]

OD V.Š.

Postupak drugova u Istri je za najveću osudu. Oni nisu smjeli stupiti u nikakve pregovore s Nijemcima, a najmanje bez našeg znanja i odobrenja[2]. Po našem mišljenju to je obična provokacija da bi nas kompromitovali pred Saveznicima. Prekinuti vezu s Nijemcima u Istri[3]; valjda ne misle naši da će Nijemci moliti dozvolu za odlazak, kad i onako mogu da odu kad to oni žele. Br. 69[4]

18. VII 1944. Br. 3980 (65 gr.)

Fotokopija dokumenta br. 253.

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/17.

U istom Arhivu, u k. 119/2, f. 3. br. reg. 6/7 nalazi se još jedna Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u kojoj ima istovetan tekst radiograma koji se ovde objavljuje.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je u vezi s ovim 15. jula uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Za V.Š. DDD

Izvješteni smo od XI korpusa: Istra nam javlja: 4 Nemca došla iz Opatije u Poljane i pregovarali sa jednim drugom iz Op.-[erativnog] štaba [Istre], koji je išao sa njima u Opatiju. Za to vreme su ostavili 2 Nemca kao taoce.

Nemci su postavili kao bazu za pregovore povlačenje njemačke vojske iz Istre mirnim putem«

(navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, prvi deo radiograma br. 2802/12).

[3] Narednih nekoliko dana Glavni štab NOV i PO Hrvatske, koji se tada nalazio u Topuskom, nije imao radio-vezu sa Štabom 11. korpusa, jer je Štab korpusa bio u pokretu iz Like za Gorski kotar, da bi nepo-

BR. 254

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA POSEBNIM DESETODNEVNIM IZVEŠTAJIMA JAVLJAJU PODATKE O RANJENICIMA I BOLESNICIMA I DA NA KURS ZA TRANSFUZIJU KRVI UPUTE PO JEDNO SANITETSKO LICE IZ SVAKE DIVIZIJE[1]

Jedinice	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
50[2]	18/VII	4	52	Pošaljite svakih 10 dana izvještaj koliko je ukupno ranjenika i bolesnika. Koliko je evakuisano u Italiju. Koliko još ima za evakuaciju. Uputite u Italiju iz svake divizije po jednog medicinara ili bistrijeg bolničara na desetodnevni kurs za transfuziju krvi.	

---

srednije uticao na razvijanje NOP-a u Istri i na rešavanje problema u Gorskom kotaru. Stoga je 23. jula javio Vrhovnom štabu: da je vest o pregovorima s Nemcima nepotpuno preneta; da te pregovore nisu vodile jedinice NOVJ, nego neki rukovodilac iz Kotarskog komiteta KPH Opatija; da tom prilikom ništa nije zaključeno; da je Operativni štab NOV i PO za Istru tek naknadno bio obavešten o tim pregovorima, ali borbe protiv Nemaca nisu prekidane i da će u vezi s tim detaljniji izveštaj dostaviti Vrhovnom štabu pismenim putem (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2905 sa 62 grupe).

[2] To je broj depeše upućene iz Vrhovnog štaba Glavnom štabu.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/24.

Radiograme istovetne ili sasvim slične sadržine primili su 18. jula i narednih nekoliko dana i svi ostali operativni štabovi, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. O tome: isti Arhiv k. 184, f. 1, br. reg. 23/1: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 8 sa 60 grupa od 18. jula (tekst radiograma ima nekoliko omaški); k. 394, f. 2, br. reg. 21/30: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 69 sa 81 grupom od 18. jula (tekstu radiograma su dodate sledeće dve rečenice: »Prvom prilikom da dođu u Bari avionom Mile Peruničić i dr Saša [Božović]. Za referenta diviz. postavite dr Hodžića.«); k. 119/3, f. 1, br. reg. 1/17: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram

BR. 255

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA NA SEKTORU ŽUMBERAK — POKUPLJE OSTAVI MANJE SNAGE 4. KORPUSA NOVJ, OSPOSOBLJENE ZA BRZE MANEVRE, A GLAVNINOM TOGA KORPUSA POJAČA ISTOČNI SEKTOR LIKE[1]

OD V.Š.

U Liku vam prodire neprijatelj kad god hoće[2]. Snagama IV korpusa pojačajte istočni sektor Like.[3]

Na sektoru Žumberak — Pokuplje treba da ostanu manje snage, sposobne za brze manevre[4]. Grupno angažovanje snaga IV korpusa bilo je nepravilno.[5] Br. 64[6]

18. VII 1944. Br. 3981 (64 gr.)

---

br. 4008 sa 63 grupe od 19. jula; k. 372, f. 1, br. reg. 33/34: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram primljen od Vrhovnog štaba pod brojem 61 od 19. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram bez broj sa 72 grupe od 19. jula 1944. godine.

Tekst radiograma je primio i Štab 8. korpusa NOVJ. Njegova Knjiga primljenih depeša nije pronađena, ali to se vidi iz sadržine radiograma koji je od Štaba toga korpusa 24. jula primio njemu potčinjeni Štab 26. NOU divizije (isti Arhiv k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/30, radiogram koji počinje sa: »Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ pošaljite četiri bistra medicinara . . .«).

[2] Šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/17.

[2] Potpunije o borbama koje su vodili 35. NO divizija i Lički NOP odred protiv delova nemačke 392. legionarske divizije »Plava«, osam ustaških bojni (9, 19, 19-a, 31, 32, 33, 34. i 35) i četnika tokom jula 1944. vidi tom V, knj. 29, dok. br. 13, 14, 16, 64, 83, 84, 87, 127—133, 142 i tom XII, knj. 4, dok. br. 100.

[3] Iz sastava 4. korpusa NOVJ na sektor Prijeboj—Ličko Petrovo Selo prebačena je 2. NOU brigada 8. NOU divizije oko 10. avgusta 1944. godine (tom V, knj. 31, dok. br. 48 i Arhiv VII, ANJ, k. 74, f. 3, br. reg. 41: Istorijat nemačke 392. legionarske divizije).

[4] Od 21. jula na Žumberku je dejstvovao Žumberački NOP odred (sa četiri bataljona), a u Pokuplju — Karlovačka NO brigada i Turopoljsko-pokupski NOP odred (sa tri bataljona). I brigada i odredi su bili u sastavu 34. NO divizije.

[5] Jedinice 4. korpusa NOVJ (8. NOU divizija i brigada »Franjo Ogulinac Seljo« iz 34. NO divizije) u borbama vođenim na Žumberku od 10. do 16. jula imale su 27 mrtvih, 105 ranjenih i 6 nestalih, a jedinice iz 7. korpusa NOVJ u tim borbama su imale oko 40 mrtvih i 110 ranjenih (tom V, knj. 29, dok. br. 50, 69 i 80).

[6] To je broj radiograma poslatog iz Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 256

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA ĆE VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ ZA IZVESNO VREME DIREKTNO DAVATI SVA NAREĐENJA PROLETERSKIM DIVIZIJAMA IZ SASTAVA TOGA KORPUSA I NAREĐENJE DA IZVESTI O JAČINI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U PLJEVLJIMA I PRIJEPOLJU[1]

Primljeno od
V.Š.
18. VII [u] 15 h

I

[. . .][2]

II

Do daljnjega Prvom div.[izijom] komanduje Vasa[3], odnosno štab te div. i dobivaće naređenja direktno od nas. Sa VI [divizijom] ćemo također mi održavati direktnu vezu[4], a vi ne smijete davati nikakva naređenja [toj] div.[iziji.]

(br. 59 od 18. VII)

III

Prvog vedrog dana saveznici će bombardovati Pljevlja. Izvestite nas o jačini garnizona Pljevlje i Prijepolje.

Naređujem da odmah pošaljete tačan izveštaj o svemu.[5]

Tito[6]

(br. 60 od 18. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/33.

[2] Na ovom mestu je u navedenoj Knjizi depeša ostavljen prazan prostor za neupisan tekst radiograma koji je iz Vrhovnog štaba dostavljen Štabu 1. proleterskog korpusa pod brojem 58.
Redakcija nije mogla ustanoviti sadržinu toga radiograma.

[3] Vaso Jovanović.

[4] Reč je o 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« (dok. br. 258).

[5] Politički komesar 1. proleterskog korpusa Mijalko Todorović je 19. jula izvestio da toga dana odlazi na sastanak kod komandanta Operativne grupe divizija NOVJ Peka Dapčevića (ista Knjiga depeša u njoj poslati radiogram br. 77), a tekst odgovora je potpisao komandant 1. proleterske divizije Vaso Jovanović i uputio Vrhovnom štabu 19. jula u 18,30 časova. On glasi:

»I78

18. jula delovi I i III brigade vodili borbu celog dana sa nemačko-četničkom grupom iz Pljevalja koja je uspela da dođe do Kakmuža i Hoćevine. Poslije podne neprijatelj razbijen i protjeran ka Pljevljima uz gubitke. III brigada imala 5 mrtvih, 2 nestala i 4 ranjena.

II79

Pljevlje: 800 Nemaca Brandenburg div.[izije], 500 četnika i 200 milicije. Nemci sa vozilima danju kod manastira sv. Trojica, Milet-bašti i Lalije u ševarima ispod kasarne do r. Ćeotine.

III80

Prijepolje: 600 Nemaca sa 80 vozila i štab II Brandenburg puka. Danju štab, vojska i motorizacija u bašti i 3 kuće u prostoru gde se Lim i cesta od Vakufa, severno od kote 440, dodiruju.

IV81

Potrebno nam: automatsko oružje.

Englezi obećavaju p.[uško]mitraljeze Bren.

Zbog njihove nesolidnosti u snabdevanju municijom još nismo prihvatili ponudu. Da li možemo od Rusa dobiti »šarce«?

[6] Ovaj poslednji pasus, sa Titovim potpisom, u Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ napisan je kao poslednja rečenica II poglavlja, s naknadnim dopisivanjem njenog početnog dela. Redakcija smatra da je u Knjizi depeša omaškom tu napisan ovaj pasus ili je, pak, pri primopredaji radiograma poremećen logičan redosled originala poslatog radiograma (koji do sada nije pronađen).

BR. 257

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA HITNO PREUZME OD 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« AERODROM NA GLAMOČKOM POLJU I SEKTOR PREMA LIVNU I UPUTI ZA SEDIŠTE NKOJ-A SULEJMANA FILIPOVIĆA I RODOLJUBA ČOLAKOVIĆA[1]

Jedinice	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
50	18 VII	65	23	Preuzmite hitno aerodrom Glamoč i sektor prema Livnu, jer Šesta mora za dan-dva da ode[2].	prim. 18 — VII u 16.15
		2	22	Prvom prilikom neka idu avijonom u Bari Sulejman Filipović[3] i Roćko Čolaković[4].	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/21 i 7/23.

[2] Za preuzimanje položaja 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« su iz 5. korpusa NOVJ bile angažovane 9. krajiška NOU brigada 10. NOU divizije i 13. krajiška NOU brigada 39. NO divizije. Međutim, one nisu bile u stanju da se suprotstave 13. SS-puku nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i delovima nemačke 118. lovačke divizije, koji su tada na prostoru Livno — Glamoč — Kupres izvodili operaciju pod šifrovanim nazivom »Blicliht« (Blitzlicht). Nemačke snage su 17. jula prodrle pravcem Šujica — Livno, 18. jula dospele su do prostora jugoistočno od Priluka, 19. jula izbile su u prostor južno od Glamoča, 20. jula zauzele su Glamoč i jakim snagama preko Ravnog izbile u Šćit. Po zauzimanju Glamoča, glavnina 118. lovačke divizije je angažovana u borbama severozapadno od Makarske, a dalja dejstva u Bosanskoj krajini je nastavio 13. SS-puk. On je, pod zaštitom tenkova, 20. jula minirao i razorio aerodrom na Glamočkom polju, 21. jula napustio Glamoč, a nastavio prodiranje preko Hrbina ka Kupresu, dok su preostali delovi 118. divizije pošli za Livno. Potpunije o tome: tom IV, knj. 27. dok. br. 65, 74, 109, 114, 166—168; tom V, knj. 29, dok. br. 134 i 136; navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogrami upućeni jedinici 50 (šifrovani naziv za Vrhovni štab NOV i POJ) br. 86 sa 20 grupa od 17. jula, br. 93 sa 19. grupa od 18. jula, br. 6 sa 23 grupe i br. 7 sa 18 grupa od 20. jula, br. 11-15 od 21. jula, br. 21-23 od 22. jula i br. 34 sa 24 grupe od 23. jula 1944. godine.

BR. 258

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. JULA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA SE DIVIZIJA STAVLJA POD NEPOSREDNU KOMANDU VRHOVNOG ŠTABA I NAREĐENJE DA KA SRBIJI POĐE PREKO CENTRALNE BOSNE[1]

18. VII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Vi ste pod našom neposrednom komandom i ne možete primati nikakva naređenja od štaba I [proleterskog] k.[orpusa.][2] Držite stalno [radio-]vezu sa nama[3]. 12—30[4]

Članove ruske i engleske misije pošaljite u V k.[orpus] i odmah krenite preko c.[entralne] Bosne.[5] 3—23[6]

---

[3] On je bio poverenik za šume i rude u NKOJ-u.

[4] Rodoljub Čolaković Roćko je bio član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i sekretar Predsedništva AVNOJ-a.

Čolaković i Filipović su se avionom prebacili za Bari 3. avgusta i prvom vezom pošli na Vis (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/47: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 42 sa 16 grupa, od 3. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] O ovome je Vrhovni štab NOV i POJ poslao naređenje i Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ (dok. br. 256).

[3] Međusobna radio-veza je uspostavljena 18. jula 1944. i ovo je prvi radiogram koji je od Vrhovnog štaba direktno primio Štab 6. ličke proleterske divizije. Međutim, nije pronađena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« iz ovog perioda.

[4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve brojke šifrovane grupe u njemu.

[5] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« pošla je ka centralnoj Bosni 20. jula. Toga dana su se Štab i prištapski delovi divizije, zajedno s 1. ličkom proleterskom brigadom, idući pravcem selo Šemenovci — selo Blagaj — selo Pribelji — selo Doganovci, prebacili preko reke Vrbasa, dok su se 2. lička proleterska brigada iz rejona Kneževića koševi (kod Glamoča), a 3. lička proleterska brigada iz rejona Šeme-

Ja se slažem da vaša div.[izija] krene preko c. Bosne i da u zajednici sa V k.[orpusom] u vreme prelaza [železničke pruge] razrušite određene objekte. Ovu smo promenu doneli posle razgovora sa drugom Tošom[7]. Sporazumijte se sa V k.[orpusom.] 1—53[8]

[Tito]

---

novci — Stražbenica, prebacile ka selu Vaganj i selu Mala Luša. Danju 21. jula su se 1. brigada, Štab divizije, divizijski prištapski delovi prebacili do sela Koričani, a 2. i 3. brigada su noću 21/22. jula prešli Vrbas i 22. jula krajem dana 2. brigada prispela u selo Brvance, a 3. brigada u selo Gostilj. Četvrtog dana marša, 23. jula, Štab divizije, njegovi prištapski delovi i 1. brigada prebacuju se na Petrovo Polje, dok na njihovo mesto dolazi najpre 3. brigada, a nakon borbe kod sela Gostilj protiv jednog nemačkog bataljona iz 7. SS-divizije i 2. lička proleterska brigada. Sutradan se i 2. brigada prebacuje na Petrovo Polje, a 3. brigada vodeći višečasovnu borbu odbacuje neprijatelja od sela Koričana. U takvom rasporedu divizija ostaje i naredna dva dana, a noću 26/27. jula cela divizija se prikupila u rejon predela Oborišće.

Pošto je tih dana bila aktivna neprijatljska avijacija, Štab 6. ličke proleterske divizije doneo je odluku da se dolazak do reke Bosne i njeno forsiranje, na dva odseka za prelaz, izvrši noću 27/28 jula. Desna kolona (pomoćna), koju su sačinjavali 1. brigada i deo prištapskih jedinica divizije, pošla je od Oborišća preko sela Oraovice i predela Plandišta, razbila je i proterala neprijateljeve delove s okolnih visova, spustila se na reku i prešla je kod sela Koprivna do jutra 28. jula, a potom izbila u selo Gladoviće. Leva kolona (glavnina), koju su sačinjavale sve ostale jedinice divizije (među kojima brdska baterija) u toku noći uspela je da dođe samo do sela Starina, pa se tu zadržala 28. jula. Njen prelaz kod sela Topčić-Polja noću 28/29. jula i izbijanje u rejon sela Šagovića, olakšao je snažni napad 16. vojvođanske NOU divizije i 1. ličke proleterske brigade na odsek Nemila — Vranduk. Međutim, jedna nemačka motorizovana kolona prodrla je od Žepče u rejon Topčić-Polja i odsekla od glavnine 3. bataljon 3. ličke proleterske brigade. Bataljon se povukao na brdo Stolac i sutradan se priključio 11. krajiškoj NOU diviziji. U njenom sastavu je ostao sve do njenog dolaska u Srbiju, kada je ponovo ušao u sastav svoje matične brigade. Potpunije o ovome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 797, f. 2, br. reg. 14/66 i 14/67: Operacijski dnevnik 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« i k. 799, f. 4, br. reg. 1/4, 1/5 i 1/6: Relacije o borbama na putu za Srbiju.

[6],[8] Prva brojka označava broj radiograma, a druge dve brojke broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Todor Vujasinović, tada je bio poverenik za nacionalnu obnovu u NKOJ-u. On se 15. jula avionom prebacio s pomoćnog aerodroma kod sela Velikog Tičeva u Bari (isti Arhiv, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/40: Knjiga primljenih i poslatih depeša. Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 97 sa 13 grupa od 15. jula 1944. godine). Vujasinović je odmah pošao za Vis i u Vrhovnom štabu izložio situaciju u Bosanskoj krajini.

BR. 259

DIREKTIVNO PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 18. JULA 1944. POLITIČKO-PARTIJSKOM RUKOVODSTVU 1. TENKOVSKE BRIGADE NOVJ ZA INTENZIVAN POLITIČKI I KULTURNO-PROSVETNI RAD, ZA SISTEMATSKO VOJNOSTRUČNO I IDEOLOŠKO-POLITIČKO OSPOSOBLJAVANJE I UZDIZANJE SLOVENAČKOG KADRA, SAOBRAZNO NACIONALNOM SASTAVU BRIGADE I UPUTSTVO O NADLEŽNOSTI U POGLEDU PARTIJSKO-POPRAVNIH MERA[1]

Kopija[2]

POLITKOMESARU I POMOĆNIKU [POLITIČKOG KOMESARA] »TENKOVSKE BRIGADE«[3] NOVJ

POLOŽAJ

Dragi drugovi,

Primili smo vaš izveštaj o stanju I »Tenkovske brigade«[4], o kulturno-političkom i vaspitnom radu[5], te o stanju i radu partijske organizacije.[6]

Posle našeg usmenog razgovora pre nekoliko dana[7], ovoga puta nema ništa naročito o čemu bi vam trebalo pisati. U vašem daljnjem radu vodite računa naročito o sledećem:

1. Samo intenzivnim političkim i vaspitnim radom može se sprečiti podvajanje boraca na stare i nove, na Slovence i Crnogorce i tome slično. Međusobni odnosi boraca, kao i odnosi rukovodioca prema borcima, moraju biti takvi da se svi osete

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/231.

[2] Dopisao mastilom Aleksandar Ranković.

[3] Reči su stavljene pod navodnicama radi toga što Vrhovni štab NOV i POJ još nije bio doneo odluku o nazivu brigade. Uskoro joj je takav naziv određen.

[4] Reč je o izveštaju koji je 14. jula 1944. uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ komandant 1. tenkovske brigade NOVJ Voja Radić (Arhiv VII, ANOR-a, k. 323, f. 4, br. reg. 19/1).

[5] Odnosi se na izveštaj koji je 12. jula 1944. uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ politički komesar 1. tenkovske brigade NOVJ Marko Vuletić (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/222).

[6] Taj izveštaj je 10. jula 1944. uputio Centralnom komitetu KPJ pomoćnik političkog komesara 1. tenkovske brigade NOVJ Radomir Đurić (Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/222-prilog).

[7] Član Politbiroa CK KPJ i član Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandar Ranković Marko je u drugoj polovini jula 1944. obilazio jedinice i ustanove NOVJ u južnoj Italiji.

podjednako ravnopravnim, korisnim i prema svojim sposobnostima pravilno zaposlenim.

2. Pada u oči da Slovenci nisu došli do izražaja u komandnom sastavu četa i bataljona. U koliko to dolazi otuda što među Slovencima nema sposobnih vojnih i političkih rukovodioca, onda je jedan od vaših najvažnijih zadataka da radite na uzdizanju slovenačkih kadrova. Svakog onog Slovenca koji iole može odgovoriti na nekom — makar za sada i manje značajnom — rukovodećem mestu, treba još sada postaviti i tako mu pružiti mogućnosti za još brže uzdizanje. Sem ostalog, u tome će drugovi Slovenci videti da nisu zapostavljeni.

3. Što se tiče partijskih kazni, treba imati u vidu praksu da njihovo skidanje obično odobrava viši partijski forum, misli se — viši od onoga koji je kaznu izrekao. Kaznu koju bi izrekao ili potvrdio CK, ne može skinuti ni jedan drugi forum. Ovo samo radi informacija, a vaša odluka nek ostane na snazi, s tim da se kod ispunjavanja kadrovskih listova kažnjenih drugova navede ko je kaznu izrekao, a ko skinuo i zašto.

Vaša Brigada je dobila od Vrhovnog štaba 100.000 Lit za svoje potrebe. Štab brigade je obavezan da podnese tačan izveštaj o utrošenom novcu.

Nastojat ćemo da vam u najskorije vrijeme pošaljemo Politodel, a za sada šaljemo druga Jovu Puzigaću za omladinski rad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

18. VII.1944.

BR. 260

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE O PRAVCU NASTUPANJA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA I NAREĐENJE DA PRIPREMI POPUNU ZA 2. PROLETERSKU BRIGADU KOJA ĆE UĆI U SASTAV JEDINICA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE[1]

Br. 10, Gr. 46, 19. VII 1944. g.

Vaš štab neka se zove: Glavni štab [NOV i PO] Srbije.[2]

Peko Dapčević je krenuo u pravcu Ibra, za Goliju[3]. (. . . . .)[4] Sredinu[5] će prebaciti kod vas. Pripremite za nju najmanje 2000 boraca. Kosta[6] mora pričekati, dok ne stigne Peko na [određeno] mesto.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

[2] Glavni štab NOV i PO Srbije se 17. jula obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ s molbom da mu javi kako glasi tačan naziv Glavnog štaba (isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 36/2: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 23).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije je 18. jula molio da mu Vrhovni štab javi da li su Peko Dapčević i Kosta Nađ u pokretu ka Srbiji i kojim pravcima (navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 34).

Vrhovni štab je smatrao da je Peko Dapčević sa Operativnom grupom divizija NOVJ već izvršio pokret u navedenom pravcu. Međutim, on je angažovao celu Operativnu grupu u borbama na sektoru Andrijevica—Čakor, iz kojih se nije dezangažovao sve do 26. jula (vidi 3. primedbu uz dok. br. 265).

[4] Prazan prostor i zagrada nalaze se u originalu primljenog radiograma kao oznaka da nije primljen deo teksta poslatog radiograma. (Verovatno nedostaju reči: Kad stigne na Ibar, brigadu).

[5] Sredoje Urošević (Sreda) je tada bio komandant 2. srpske proleterske brigade.

[6] Kosta Nađ, komandant, 3. korpusa NOVJ. Njemu je tada bio potčinjen i 12. korpus NOVJ, čije su jedinice dobile zadatak od Vrhovnog štaba da se pripreme za prodor u zapadnu Srbiju.

BR. 261

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA RADIOGRAMOM IZVESTE KOLIKO I KAKVIH ARTILJERIJSKIH ORUĐA POSEDUJU, KOJA IM JE KOLIČINA MUNICIJE POTREBNA ZA NJIH I DA DOSTAVE SPISKOVE ARTILJERIJSKIH OFICIRA[1]

Primljeno od

V.Š.
19. VII [u] 18,30

I

Depešom javite koliko i kakve municije za artiljeriju i bacače trebate i koliko i kakvih oruđa i municije imate. Javite hitno imena [i čin][2] artiljerijskih oficira, posebno na artiljerijskim, a posebno na drugim dužnostima.[3]

(br. 62 od 19. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/34.

Naređenje istovetne sadržine upućeno je od 19. do 21. jula 1944. svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu. U vezi s tim: Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/31: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 75 sa 36 grupa od 16. jula; k. 406/A, f. 8/I, br. reg. 2/127: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram [sa 36] grupa od 19. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/24: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 6 sa 36 grupa, primljen 19. jula od jedinice 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 184, f. 1, br. reg. 23/1: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 12 sa 36 grupa, primljen 20. jula; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/17: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4047 sa 36 grupa od 21. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/37; Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram bez oznake broja i grupa, primljen 21. jula 1944. godine.

[2] Redakcija je dopisala »i čin«, stavljajući to u četvrtastu zagradu, stoga što toga nema u nekoliko primljenih radiograma.

[3] U vezi s ovim naređenjem sačuvano je svega nekoliko odgovora. Tako je Štab 1. proleterskog korpusa 21. i 22. jula poslao podatke za 1. proletersku diviziju i prištapske jedinice korpusa (vidi u njegovoj Knjizi primljenih i poslatih depeša radiograme upućene Vrhovnom štabu pod brojevima 86—89 od 21. jula i br. 92 od 22. jula). Takođe je naredio Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da takve podatke saopšti Vrhovnom štabu (pomenuta Knjiga depeša 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 41 i 42 upućeni Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«).

BR. 262

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA BUDE SPREMAN ZA PRODOR U ZAPADNU SRBIJU ČIM PRISPE IZ SREDNJE BOSNE 11. KRAJIŠKA NOU DIVIZIJA[1]

[Od] V.Š.

19

VII

... Treće[2]

Uputite odmah na kurs majora Huseina Krupića[3]. Uzmite odmah dve brigade XI div., i to V i XII, i spremite se da odmah krenete u određenom pravcu[4] čim dođu ove brigade[5]. Ovo je vrlo hitno.

Štab 3. korpusa je za svoje jedinice izvestio 25. jula (njegova Knjiga poslatih depeša u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/38, radiogrami br. 49 sa 67 grupa, br. 50 sa 31 grupom i br. 51 sa 79 grupa od 25. jula).

Štab 5. korpusa je 23. jula javio o potrebnim količinama pešadijskog naoružanja i municije, a istovremeno uputio avionom kurira sa traženim podacima (njegova Knjiga poslatih depeša u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/96, radiogram br. 28 sa 28 grupa i br. 36 sa 37 grupa).

Glavni štab NOV i PO Srbije, zbog ofanzive koju su preduzele neprijateljeve snage na slobodnu teritoriju Toplice i Jablanice nije poslao traženi izveštaj, već je uzastopno 5. i 6. avgusta tražio najhitniju popunu pešadijskom municijom, ručnim bombama, minobacačima i minama za njih (AVII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/9: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 43 od 5. avgusta i br. 52 od 6. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/127.

[2] Redakcija je izostavila tekst pod »Prvo« i »Drugo« jer je istovetan tekstu objavljenom kao dok. br. 261.

[3] On je tada bio načelnik Štaba 38. NOU divizije.

[4] Odnosi se na prodor u zapadnu Srbiju.

[5] Štab 3. korpusa je u vezi s ovim naređenjem 23. jula naložio Štabu 11. krajiške NOU divizije da noću 28/29. jula pređe reku Bosnu kod sela Topčić-Polja. Istovremeno je postavio zadatak 16. vojvođanskoj NOU diviziji da na desnoj obali reke Bosne (na odseku Vranduk — Begov Han) prihvati 11. krajišku NOU diviziju i 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/28: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa, radiogram bez broja, sa 50 grupa, upućen 23. jula 11. krajiškoj NOU diviziji i radiogram bez broja, sa 26 grupa, upućen 16. vojvođanskoj NOU diviziji 25. jula; tom IV, knj. 27, dok. br. 121, 128, 132).

Međutim, Nemci su, dekriptujući radiograme Vrhovnog štaba NOV i POJ i radiograme svih operativnih jedinica NOVJ, raspolagali tačnim podacima o kretanjima 6. proleterske, 11. krajiške i 16. vojvođan-

BR. 263

UPOZORENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 19. JULA 1944. VOJISLAVU KECMANOVIĆU I ĐURI PUCARU DA SE NAJŠIRA POLITIČKA NARODNOOSLOBODILAČKA DRUŠTVENA ORGANIZACIJA NAZIVA »NARODNOOSLOBODILAČKI FRONT« I DA SE U DRUŠTVENOJ BAZI NE STVARAJU ORGANIZACIJE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE[1]

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
[50]	19. VII	5	51		

Čolaković neka sa sobom ponese predlog bukvara da se oštampa.[2]

Nemojte uvoditi naziv »Narodno oslobod. pokret«, nego »Narodno oslobodilački front«.[3] Nemojte stvarati organizaciju HSS[4] odozdo. Podrobnije u pismu.[5]

T.[6]

---

ske NOU divizije, pa su pokušali da spreče prvim dvema prelaz na desnu stranu reke Bosne i onemoguće njihovo priključenje jedinicama u istočnoj Bosni i Crnoj Gori. Stoga su 27. jula preduzeli ofanzivni pothvat pod šifrovanim nazivom »Fojerver« (Feuerwehr). Angažovane su nemačka 2. kozačka brigada, ojačani 13. SS-puk 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije «Princ Eugen«, delovi 3. i 4. domobranskog lovačkog zdruga (brigade) i druge kvislinške snage zatečene između železničke pruge Slavonski Brod—Maglaj i reke Vrbasa. Izvodeći taj pothvat, komanda nemačke 2. oklopne armije nije uspela da spreči prebacivanje 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« na desnu obalu reke Bosne noću 26/27. i 27/28. jula, ali je onemogućila prva dva pokušaja prelaza 11. krajiške NOU divizije noću 29/30. jula i noću 30/31. jula. Ona će uspeti da pređe tek noću 7/8. avgusta na odseku Kožuhe—Koprivna (jugozapadno od Modriče) i prebaciće se na Trebavu. Potpunije o tome: tom IV, knj. 27, dok. br. 127 i 143; knj. 28, dok. br. 8, 22, 25 29 126 i 128; knj. 29, dok. br. 73 i 91; tom XII, knj. 4, dok. br. 100.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/24.

[2] Štab 5. korpusa je 20. jula izvestio da je Rodoljub Čolaković, zajedno sa Sulejmanom Filipovićem, pošao u sedište Štaba 8. korpusa NOVJ da bi se sa aerodroma kod sela Tičeva prebacio u Bari (nave-

BR. 264

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA OSNOVNO NAORUŽANJE OPERATIVNIH JEDINICA NOVJ I NADALJE BUDE ONO KAKVIM JE NAORUŽANA NEMAČKA VOJSKA I ZA NJEGA STVARATI REZERVE MUNICIJE, A SVE DRUGO NAORUŽANJE DA BUDE DOPUNSKOG KARAKTERA[1]

Primljeno od
V.Š.
20. VII

I

18,30

Osnovno i glavno naoružanje za naše jedinice je oružje mauzerovog nemačkog tipa, jer do njega najlakše dolazimo. Prema tome ovo oružje treba da čini skelet naoružanja operativnih jedinica. Drugo naoružanje je dopunsko i ne smemo dozvoliti da nam borbena gotovost zavisi od dobijanja municije za oruđa. Treba stvarati rezervu mauzerove municije, a prvenstveno trošiti municiju dopunskog naoružanja.

(br. 64 od 20. VII)

---

dena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa, radiogram br. 5 sa 14 grupa od 20. jula 1944. godine).

[3] Vojislav Kecmanović i Đuro Pucar Stari su 16. jula poslali radiogram predsedniku NKOJ-a maršalu Titu, kojim pozdravljaju sporazum između NKOJ-a i predsednika kraljevske jugoslovenske vlade u izbeglištvu dr Ivana Šubašića, kao krupnu političku pobedu narodooslobodilačkog pokreta na međunarodnom planu. Taj radiogram oni su ovako potpisali:

»Za Izvršni odbor narodnog oslobođenja pokreta Bosne i Hercegovine

Sekretar — Predsjednik

Đuro Pucar Stari — Vojislav Kecmanović«

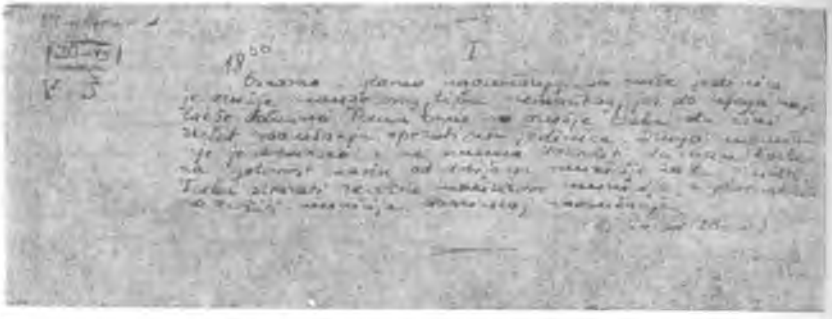
(navedena Knjiga depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 80 sa 149 grupa).

[4] Hrvatska seljačka stranka.

[5] Redakcija nije pronašla ovo pismo.

[6] Tito.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/36.

Fotokopija dokumenta br. 264.

Radiograme identične sadržine primili su 20. jula i narednih nekoliko dana svi operativni štabovi NOVJ s kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. O tome: isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 1 sa 93 grupe od 20. jula (u tekstu tog radiograma ima nekoliko omaški); k. 394, f. 2, br. reg. 21/32: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 77 sa 93 grupe od 20. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/53: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram 445 od 20. jula; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/17: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram 4048 sa 91 grupom od 21. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/36; Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba Vojvodine, radiogram (bez broja i oznake grupa) od 21. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 113 grupa od 22. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/25: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radigram br. 7 sa 92 grupe, primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ) od 22. jula 1944. godine.

BR. 265

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. JULA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SVOJU GRUPU DIVIZIJA NE ANGAŽUJE U BORBAMA PROTIV NEMACA NA SEKTORU ANDRIJEVICE, VEĆ ODMAH OTPOČNE NASTUPANJE PREMA JUGOZAPADNOJ SRBIJI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

gr. 57

Druga divizija mora odmah krenuti do Koče[2]. Nemojte da angažujete Petu, Drugu i 17. diviziju za borbe na sektor kod Andrijevice, već izvršite odmah namjeravani pokret[3]. Pritisak Nemaca kod Andrijevice je zbog toga da vam spreče odlazak u određen pravac.[4]

20. VII 1944.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/31.

[2] Predviđeno je bilo da se 2. proleterska divizija, po izbijanju Operativne grupe divizija NOVJ na sektor južno od Novog Pazara, izdvoji iz sastava Operativne grupe i usmeri preko reke Ibra ka Toplici, gde se nalazio Glavni štab NOV i PO Srbije sa glavninom svojih snaga.

[3] Komanda nemačke 2. oklopne armije otpočela je 18. jula ofanzivnu operaciju pod šifrovanim nazivom »Draufgenger« (Draufgänger), koja je imala cilj da razbije snage NOVJ prikupljene na limskom mostobranu i tako otkloni opasnost od njihovog prodora u jugozapadnu Srbiju.

Za izvođenje ove operacije angažovana je nemačka 21. SS-brska divizija »Skenderbeg«, kvislinška albanska milicija iz prigraničnog dela Crne Gore i Albanije i deo snaga nemačke Više komande Crne Gore (četničke formacije iz istočnog dela Crne Gore.)

U borbama protiv tih neprijateljevih snaga, pored jedinica 3. NOU divizije 2. korpusa NOVJ, komandant Operativne grupe divizija Peko Dapčević angažovao je i divizije iz sastava Operativne grupe. Dapčević i Štab 2. korpusa su u početku mislili da se radi o slabijim nemačkim snagama, ali su ubrzo uvideli da se radi o krupnijoj nemačkoj operaciji. To se vidi iz sledećih radiograma upućenih Vrhovnom štabu (citiraćemo samo ono što se odnosi na ovu operaciju):

»65/104

18. jula od Peći i Plava napao 1 bataljon Nemaca sa nešto Arbanasa i tenkova u pravcu Andrijevice. Sa njima vode borbu djelovi II divizije. Aktivna je i izviđačka avijacija. Na prostoru Peć—Sjenica nema drugih pojačanja.

.... «(dalje sledi tekst koji se odnosi na borbe u Hercegovini).

»67/89

Tri hiljade Nemaca i Albanaca napadaju Andrijevicu, potpomognuti sa sedam tenkova i 17 aviona. Cilj napada — Berane.

BR. 266

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SE PREKO RADIO-STANICE »SLOBODNA JUGOSLAVIJA« HITNO ISPRAVI I KOMENTARIŠE NETAČNA IZJAVA LONDONSKOG RADIJA OD 20. JULA O REORGANIZACIJI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Prim. br. 1

Šifrovani telegram br. 23

Iz Jugoslavije. Upućen 20. 7. 44. u 22,00[h] Primljen: 20. 7. 44. u 22,40[h] Primljeno u ŠO JVM 20. 7. 44. u 22,45[h]

Vrlo hitno

General-lajtnantu Terziću

Molim da se preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« hitno komentariše i ispravi izjava londonskog radija od 20. jula na srpskom jeziku o reorganizaciji Vrhovnog štaba.[2]

Danas su bombardovali Berane sa 17 aviona. Bilo je žrtava među stanovništvom.

Vodimo teške borbe. Neprijatelj se koncentriše u Podgorici, Peći i Grahovu. Tražite hitno bombardovanje Podgorice i Peći sa okolinom. Petnaest štuka sad bombardovalo Andrijevicu.

19. VII—44. god. Peko«

»69/145

Na sektoru Andrijevice produžuju se teške borbe. Neprijatelj je vrlo uporan iako trpi velike gubitke. Potpomaže ga 7 tenkova i artiljerija, a danas bombardovalo sektor Berane—Andrijevica 87 aviona. Mi vršimo protivnapade. Prebacujemo snage da bi [Nijemcima] spriječili dalje širenje i [da bismo mi] priješli u protivnapad. Ovu situaciju [divizije] moraju riješiti prije odlaska na zadatak.

... Peko« (Izostavljen je tekst koji se odnosi na borbe u Hercegovini). Radiogrami se nalaze u Knjizi poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/70 i 36/71).

[4] Vrhovni štab je pravilno procenio namere nemačke Komande 2. oklopne armije (tom XII, knj. 4, dok. br. 96, 99 i 103).

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/17.

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ je Koča Popović postavljen za komandanta oružanih snaga Narodnooslobodilačke vojske Srbije, a ostala lica koja su spomenuta u toj izjavi, postavljena su za članove Glavnog štaba Srbije.

To znači da se naredba Vrhovnog štaba odnosi samo na reorganizaciji Glavnog štaba Srbije, a ne Vrhovnog štaba.

Mi smatramo da je to zlonamerno iskrivljavanje sa političkom tendencijom i zbog toga je to potrebno demantovati u nekoliko navrata.

[Ishodišni] br. 16

Maršal Tito

Dešifrovao u 23,10[h] 20. 7. 44.
Dešifrovao Bezrukov

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i tećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Tekst te izjave Redakcija nije uspela da pribavi.

BR. 267

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA PRIMENJUJU MANEVARSKI NAČIN RATOVANJA, DA NAROČITU PAŽNJU POSVETE VOJNOPOLITIČKOM UČVRŠĆENJU SVOJIH JEDINICA I DA IZVODE BORBENA DEJSTVA KOJIMA STVARAJU USLOVE ZA MOBILIZACIJU NOVIH BORACA[1]

[Od V.Š. II korpusu] Strogo poverljivo.

79/110

Nepr. na pojedine sektore vrši napade u cilju našeg slabljenja, utroška municije, dezorganizovanja snaga. Mnogi naši komandanti nasedaju ovoj nepr. taktici i jedinice bacaju u teške frontalne borbe iz kojih imamo samo gubitaka i našta više. Često se krvavo brane mali djelovi slobodne teritorije, koji nemaju nikakvog [operativnog] značaja. Treba primenjivati elastičniji način ratovanja i čuvati jedinice od suvišnih gubitaka.

80/94

Mobilizaciji novih boraca i vojno-političkom učvršćenju jedinica posvetiti sada naročitu pažnju. Mora postojati velika

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/32.

Radiograme istovetne sadržine primili su 21. jula i tokom narednih nekoliko dana svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je tada Vrhovni štab bio u direktnoj radio-vezi. O tome vidi u istom Arhivu, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/36 i 4/37: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram (bez broja) od 21. jula (u tom tekstu ima nekoliko omaški); k. 483, f. 9. br. reg. 13/55 i 13/65: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogrami br. 468 od 21. jula i br. 556 od 26. jula (u tekstu ima omaški); k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 2. i 3. od 22. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogrami sa 118 i sa 96 grupa od 22. jula (u tekstu ima manjih omaški); k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/25 i 7/27: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogrami br. 8. od 22. jula i br. 9. od 23. jula, primljeni od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogrami br. 4097 i 4095 od 23. jula.

Tekst radiograma je primio i Štab 8. korpusa NOVJ (čija Knjiga primljenih depeša nije pronađena), što se vidi iz radiograma koji je 25. jula primio njemu potčinjeni Štab 26. NOU divizije (isti Arhiv, k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/31, radiogram koji počinje sa: „Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ objavljujemo slijedeće: . . .«).

srazmera između priliva novih boraca i naših gubitaka. Vršiti prvenstveno takve akcije koje stvaraju uslove za mobilizaciju novih boraca. Čuvati najveću tajnu vaših namjera, vaših akcija[2] i pokreta. Saveznicima o tome nikakvih podataka ne davati.

21 - VII - 1944. god.
Man. Morača[3]

[2] Umesto „vaših namjera, vaših akcija", u tekstu radiograma primljenog u Štabu 2. korpusa piše: „vaših namjeravanih akcija", dok u tekstu radiograma primljenog u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske piše: „vaših namera, izvesnih akcija". U svima ostalim piše: „vaših namjera, vaših akcija", pa stoga ispravka nije stavljena u četvrtastu zagradu.

[3] Ispod teksta radiograma je politički komesar 2. korpusa Mitar Bakić olovkom dopisao sledeće:

„Ovih depeša strogo se pridržavati.
Štabovi divizija snose ličnu odgovornost.

Mitar".

Mitar Bakić je olovkom dopisao da se tekst radiograma prenese Peku Dapčeviću (tada komandantu Operativne grupe divizija NOVJ) i štabovima: 29. NOU divizije, Primorske operativne grupe, 3. NOU divizije i 1. proleterskog korpusa. To je izvršeno do 24. jula 1944. godine (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/41, radiogram br. 10 i k. 1146/I, f. 2, br. reg. 5/19, radiogrami br. 10 i br. 11 od 24. jula 1944. godine).

BR. 268

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE O PREBACIVANJU 2. PROLETERSKE DIVIZIJE I NOVIH KADROVA NA SEKTOR JUŽNE SRBIJE[1]

Br. 13 Gr. 48 21 - VII - 1944

Druga brigada avionima ne može doći u obzir [za prebacivanje][2], već ona kreće sa celom divizijom na vaš sektor.
Za kadrove ćemo se pobrinuti i prebaciti avionima.[3]
Slažemo se da najveću pažnju posvetite razbijanju četnika.[4]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

[2] Reč je o 2. srpskoj proleterskoj brigadi. (Nije pronađen izvorni dokument kada je Glavni štab, ili, možda, sekretar Pokrajinskog komiteta KP Srbije, to tražio). Ona je bila u sastavu 2. proleterske divizije, koja je tada bila uključena u Operativnu grupu divizija NOVJ.

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije uputio je 18. jula Vrhovnom štabu NOV i POJ radiogram sledeće sadržine:

„Ovde bi se mogla stvoriti još jedna divizija.
Nedostaju kadrovi, u prvom redu komandant i komesar divizije, zatim štabovi brigada. Možete li nam uputiti ove rukovodioce i kada?"

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/3: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 32. sa 41. grupom, od 18. jula 1944. godine).

U vezi s ovim kadrovima su 2. i 5. korpus NOVJ, na zahtev Vrhovnog štaba, uputili za Bari radi prebacivanja u Srbiju oko 30 rukovodilaca.

[4] U to vreme je u Srbiji bilo 47 četničkih korpusa, različite jačine (od 500 do preko 2.000 ljudi), svrstanih u 10 grupa korpusa. Oni su, nakon nasilne mobilizacije, ukupno imali oko 40.000 ljudi. Protiv jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije tada su se koncentrisale najelitnije četničke jedinice. U vezi s njima je Glavni štab NOV i PO Srbije poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

„Glavnom opasnošću ovde smatramo jake četničke snage protiv kojih Miloje [Milojević, komandant 21. srpske NOU divizije — prim. red.] vodi borbu. Zato ih nećemo pustiti na miru i odredili smo i 25. diviziju za borbu protiv njih po mogućnosti preko Jastrepca. Računamo da će nas u međuvremenu Peko rasteretiti svojom pojavom, koju je poželjno maksimalno ubrzati".

Navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 45 sa 72 grupe od 20. jula 1944. godine.

BR. 269

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 21. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE NA NEBLAGOVREMENO UPUĆIVANJE SANITETSKOG OSOBLJA ZA ZBRINJAVANJE RANJENIKA U BOLNICAMA NOVJ U ITALIJI[1]

OD V. Š.

Naši ranjenici nezbrinuti leže u Italiji[2]. Ovo [je] izazvalo mučan utisak kod Saveznika. Naređujem da prvim avionima pošaljete određene lekare i bolničarke za naše ranjenike u Italiji, koji su u velikoj [zdravstvenoj] opasnosti. Zameravam vam na labavosti i aljkavosti. Snosite najtežu odgovornost za neizvršenje toga zadatka[3]. Br. 77 DDD.[4]

21. VII. 1944 Br. 4069/64 gr./

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/18.

[2] Vrhovni štab NOV i POJ je još 2. jula 1944. javio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da bolnice NOVJ u Italiji nemaju dovoljan broj lekara, a 13. jula tražio je da uputi šest lekara i izvestan broj medicinskih sestara (dok. br. 221 i u navedenoj Knjizi primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 3596 sa 21 grupom od 2. jula 1944. godine).

[3] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 23. jula izvestio da kritiku prima i da će lekare i bolničare uputiti prvim avionom, ali avioni već tri noći ne dolaze (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2905 sa 33 grupe).

[4] Brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a slova da radiogram treba predati pre svih drugih.

BR. 270

UPUTSTVO PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 21. JULA 1944. ZASTUPNIŠTVU NKOJ-a U ITALIJI O STAVU PREMA UNRRA-i I U VEZI S POVRATKOM LJUDSTVA IZ JUGOSLOVENSKIH ZBEGOVA[1]

Red. br.	Datum	[Sadržina]
79 gr. 69	21 VII	UNRRA[2] treba svoju organizaciju u zemljama koje oslobađaju savezničke vojske. Mi našu zemlju oslobađamo sami i imamo već organiziranu vlast. Stoga UNRRA ne treba [na isti način da obavlja] svoj posao kod nas.[3] O vojnoj misiji ništa ne znam, pa ne pristajem da dajemo ljude.[4]
80 gr. 28		Pravilno ste postavili pitanje povratka ljudstva iz zbjega u domovinu. Nastojte da se što prije vrate.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ i Zastupništva NKOJ-a u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a k. 2125, f. 10, br. reg. 1/39.

[2] United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu).

[3] Rečenica nije potpuno jasna. Očigledno nedostaje deo teksta. Verovatno je u originalu poslatog radiograma (koji do sada nije pronađen) bio napisan tekst u četvrtastoj zagradi, ili njemu sličan.

[4] Redakcija nije ustanovila o kojoj je vojnoj misiji reč.

BR. 271

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 21. JULA 1944. ČLANU VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMANDI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE DR MATU JAKŠIĆU DA NE ODOBRAVA REGRUTOVANJE JUGOSLOVENSKIH DEVOJAKA ZA BRITANSKU VOJSKU[1]

Red. br.	Datum	[Sadržina]
78 — gr. 29	21 VII 44	Majoru Jakšiću,[2] Kairo. Principielno ne pristajemo da se naše djevojke regrutuju u britansku vojsku.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ i Zastupništva NKOJ-a u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10. br. reg. 1/38.

[2] Dr Mato Jakšić. On je tada bio član Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Imao je stalno sedište u Kairu.

BR. 272

DIREKTIVNO PISMO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA KPJ JOSIPA BROZA TITA OD 22. JULA 1944. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU U VEZI S IZGRADNJOM NARODNE VLASTI, KADROVIMA, PRIPREMAMA ZA SAZIVANJE KONGRESA RADI STVARANJA KP SRBIJE I KONSTITUISANJA NAJVIŠEG ZAKONODAVNOG I IZVRŠNOG ORGANA NARODNE VLASTI SRBIJE[1]

POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU

Dragi drugovi,

Primili smo vaše pismo.[2] Na vaše traženje šaljemo vam nešto hrvatskog, slovenačkog i bosanskog materijala u vezi sa stvaranjem vašeg Antifašističkog veća Srbije.

Napominjemo u vezi sa materijalom koji vam šaljemo da je doduše osnovna linija tog materijala pravilna, no ipak postoje neke stvari u njima sa kojima se mi ili ne slažemo, ili ne dolaze u obzir za vas u Srbiji, s obzirom na stepen razvika kod vas. Mi smo u samom materijalu obeležili ta mesta i dodali kratak komentar.[3]

Upozoravamo vas u vezi sa izgradnjom vlasti naročito na sledeće činjenice:

1. Široko političko jedinstvo, Narodnooslobodilački front, neka bude politička osnova te vlasti. Nastojte da privučete u organe vlasti pripadnike raznih političkih pravaca, pri čemu ostajte, razume se, budni, da vam se u aparat ne uvuku neprijatelji.

2. Organima narodne vlasti dajte maksimalni autoritet. Učinite sve da mase imaju poverenja u njih i da ih zaista zavole kao **svoju** vlast.

3. Privlačite na radu organa narodne vlasti što šire narodne mase, i to ne samo u obliku političkih manifestacija narodnih masa za svoju vlast, nego i na taj način da mase učestvuju u svakodnevnom radu tih vlasti (u prosveti, privredi, zdravstvu itd.).

4. Obezbedite pravilno partijsko rukovodstva u organima narodne vlasti. Šaljite svoje najbolje ljude u te organe. Ru-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/235.

[2] Nije pronađeno to pismo.

[3] Nisu pronađeni ti materijali.

kovodstvo[4] Partije ne sme se izražavati u formi komandovanja, nego ubeđivanja i neumornog rada na rešavanju svakodnevnih zadataka, koji stoje pred organima narodne vlasti. Učinite sve da bi srpske narodne mase na svom sopstvenom iskustvu uvidele razliku između istinski demokratskih organa narodnooslobodilačke vlasti i vlasti u staroj Jugoslaviji ili Mihailovićevih odbora.

Što se tiče stvaranja KP Srbije, mi se u principu slažemo sa vama, no mislimo da se osnivački kongres ne bi smeo održati prije zasedanja osnivačke skupštine Antifašističkog saveta Srbije. Izvršite sve pripreme, a sam kongres moći ćete održati posle zasedanja saveta, u pogodno vreme, kada ćete moći na kongres već pokazati značajnije političke i vojne rezultate. Ako bi održali kongres sada, on bi imao daleko manji značaj. Mi ćemo vam u tom pogledu dati naknadno upute.

Što se tiče kadrova koje tražite, mi ćemo sve učiniti da vam ih pošaljemo. Preduzeli smo već neke mere, naročito u pogledu vojnih kadrova. No, posvetite i sami najveću pažnju tome pitanju. Morate imati pred očima da ćete glavnu težinu zadatka ipak morati rešavati sa svojim sopstvenim kadrovima. Radite, dakle, koliko je najviše moguće na njihovom vaspitavanju kroz borbu, školu i literaturu.

Na sadašnjem stepenu vaše borbe ima još naročiti značaj dobro razvijena i rukovođena i dobra agitacija i propaganda. Posvetite tome pitanju maksimalnu pažnju. Stvorite što pre uslove za izlaženje jednog centralnog srpskog organa Narodnooslobodilačkog fronta Srbije (prenesite Glas Narodnooslobodilačnog fronta Srbije na oslobođenu teritoriju) i jednog centralnog masovnog organa KP. Radite što više na razvijanju naše štampe po vojnim jedinicama, pri čemu morate biti naročito budni prema raznim sektaškim greškama, koje sigurno kod vas u sadašnje vreme predstavljaju najveću opasnost.

Na ostala pitanja ćemo odgovoriti idući put, posle vašeg iscrpnijeg izveštaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

22. jul 1944.

S drugarskim pozdravima
za Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije
J. B. Tito

[4] Smisao je: rukovođenje:

BR. 273

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA U DNEVNIM OPERATIVNIM IZVEŠTAJIMA NAVODE JAČINU I NAZIV NEPRIJATELJSKIH JEDINICA PROTIV KOJIH SE VODILA BORBA[1]

Prejeto od Vrhovnega štaba dne 22. 7. 1944 ob 21. 30 uri.

Št. 56.

U dnevnim operacionim[2] izvještajima[3] navedite uvijek broj i ime neprijateljske jedinice[4] sa kojom ste bili u borbi.

---

[1] Original primljenog radiograma (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu IZDG SR Slovenije, br. reg. 41/II.

Radiograme iste sadržine primili su 23. jula i narednih dana svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab bio u direktnoj radio-vezi. O tome: Arhiv VII, ANOR-a. k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 16 sa 28 grupa od 23. jula; k. 372, f. 1, br. reg. 33/40: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ (na kraju teksta u zagradi je napisano da je radiogram poslat iz Vrhovnog štaba 22. jula pod brojem 66); k. 394, f. 2, br. reg. 21/33: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 83 sa 29 grupa od 23. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/26: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 10 sa 29 grupa, primljen 23. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 483, f. 9, br. reg. 13/59: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 489 od 24. jula; k. 389/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 2 od 24. jula; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/20: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4203 sa 29 grupa od 31. jula 1944. godine.

[2] U tekstu nekih radiograma napisano je: operativnim.

[3] U originalu primljenog radiograma umesto ove reči napisana nejasna reč: leva. Međutim u svim drugim radiogramima piše „izveštajima", pa stoga ta reč nije stavljena u četvrtastu zagradu.

[4] Umesto „neprijateljske jedinice", kako piše u svim ostalim radiogramima, u originalu primljenog radiograma Glavnog štaba NOV i PO Slovenije napisano je nejasno: neprijatelja an. Stoga je to ispravljeno, ne stavljajući reči u četvrtaste zagrade.

Redakcija se odlučila da objavi tekst radiograma primljenog u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije (sa navedenim ispravkama) radi toga što ima najraniji datum.

BR. 274

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE NA VAŽNOST REDOVNOG DOSTAVLJANJA IZVEŠTAJA O BORBENIM DEJSTVIMA NOVJ U SRBIJI I MAKEDONIJI[1]

Br. 14, Gr. 19, 22—VII—44.

Važno je redovno dostavljati izveštaj o borbama u Srbiji i Makedoniji.[2]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/1.

[2] Uticajni britanski i američki krugovi su još uvek isticali da u istočnom delu Jugoslavije NOP nema svoju masovnu bazu, već da glavni uticaj ima kralj Petar II, preko četnika pod komandom Draže Mihailovića. Koliko je njihov propagandni uticaj bio značajan vidi se i po tome što se čak i u Sovjetskom Savezu malo znalo o tadašnjoj NOB u istočnim delovima Jugoslavije, posebno u Srbiji i Makedoniji (dok. br. 102). Stoga je Vrhovni štab NOV i POJ nastojao da blagovremeno objavljuje u svojim svakodnevnim ratnim izveštajima konkretne podatke o razmerama borbenih dejstava jedinica NOVJ u Srbiji i Makedoniji. To utoliko pre, jer su podatke iz tih ratnih izveštaja prenosila pojedina savezničkа sredstva informisanja.

BR. 275

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIĆA OD 22. JULA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ DA ĆE DOĆI JEDAN AMERIČKI OFICIR DA PRIPREMI DOLAZAK VOJNE MISIJE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA PRI VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ[1]

Red. br.	Gr.	Dat.	Sadržaj
82	27	22. VII	Jedan američki poručnik[2] dolazi kod vas radi pripreme dolaska američke misije u naš V. Š.[3] **Milentije**

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2073, f. 1, br. reg. 12/45.

[2] Reč je o poručniku bojnog broda Timotiju Fajferu (Timothy A. Pfeiffer).

[3] Saglasnost za dolazak Samostalne vojne misije SAD pri Vrhovnom štabu NOV i POJ dao je maršal Tito na konferenciji koju je održao 10. avgusta 1944. u Kazerti (Caserta) sa delegacijom američke OSS (Office of Strategic Servis) — Odeljenja strategijske službe na čelu sa brigadnim generalom Viljemom Donovanom (William J. Donovan), ovlašćenim od sekretara za spoljne poslove SAD Kordela Hala (Cordell Hull) i američkog Generalštaba.

Samostalna vojna misija SAD je dobila službeno odobrenje za rad od Vrhovnog štaba NOV i POJ 13. avgusta, a već 14. avgusta je prispela na Vis. Šef misije bio je američki pukovnik Eleri Hutington (Ellery C. Hutington), a članovi: major Staford Rid (Stafford Read), poručnik bojnog broda Timoti Fajfer, zatim Templ Filding (Temple Fielding), Aleksa Vučinić (Alex Vucinich) i Henri Lihtenberger (Henry Lichtenberger).

BR. 276

JEDANAESTODNEVNI IZVEŠTAJ VAZDUHOPLOVNOG OFICIRA ZA VEZU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI BAF-u JANEZA SVETLINA IVANA OD 22. JULA 1944. NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O TEKUĆIM PITANJIMA I O LETAČKOM OSOBLJU[1]

Oficir za vezu VŠ — BAF
Major Svetlin Ivan
Str. pov. br. 43
22. jula 1944. g.

NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELENJA VRHOVNOG ŠTABA NOVJ

U produženju podnosim svoj treći[2] redovni izveštaj u sledećem:

10. VII 1944

Uputio sam svima jedinicama gde se nalazi vazduhoplovno osoblje akt sa formularom[3], radi popisa celokupnog ljudstva u cilju stvaranja evidencije.

Utvrdio definitavan postupak oko upućivanja naših ljudi u zemlju i obratno, te o ovome uputio akt[4] Zastupništvu. Ovo putovanje avionom će se odvijati sasvim uredno ukoliko će se zainteresovani pridržavati utvrđenog postupka.

Force 339[5] traži, da se za organizaciju stalne kurirske službe avionima podnese pismeni zahtev. Po ovome postupio.

Por. Šuškov Zvonko upućen za komandira na aerodrom Biferno, gde se nalazi naša Radnička četa. Por. Poučki Velimir upućen u Gravinu, s tim da čeka odlazak za Beninu kao eskadrilski meteorolog.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 9.

[2] Prvi izveštaj napisao je 5. jula 1944. (isti Arhiv, kutija i fascikla, br. reg. 4). Redakcija ga zbog obimnosti knjige ne objavljuje. Drugi izveštaj se objavljuje kao dok. br. 204 ove knjige.

[3], [4], [33]—[37] Nije pronađen.

[5] Britanski šifrovani naziv.

Od engleske tajne službe dobio sam terene na koje je moguće spuštanje, i to:

Hrvatska: za GŠ i IV korpus — Vrginmošt (Gajevi), za XI korpus — Krbavsko polje.

Crna Gora: za II korpus — Berane,
za II korpus — Negobuđe.

Istočna Bosna: za II korpus — Osmak, blizu Vlasenice.

Slavonija: za II korpus u blizini Voćina.

U izgledu je Glamoč, Slovenija i Srbija.

Javio se na službu vodnik Malohodžić Himzo, koji mi je dodeljen za održavanje veze sa organima koji rade na upućivanju aviona u zemlju.

Kap. Dobnikar Janko dostavio molbu da se uputi u letačku jedinicu, pošto je upućen ovamo na osnovu neke izjave koju nije on nikome dao. Molbu [sam] dostavio tome Odelenju.[6]

Kap. C.[7] me je izvestio da puk. Lazarević ne može da putuje za Alžir[8], pošto mu tajna služba nije odobrila. Z-misija[9] je navodno dobila akt u kojem pukovnik Manola[10] izveštava da puk. Lazarević u Alžiru nije potreban, jer tamo već ima misija. Kap. C. kaže da ako puk. Lazarević ipak želi da putuje, onda treba tražiti preko VŠ, dok za Beninu može putovati bez daljnjega, jer za to ne treba odobrenje tajne službe, već samo kod njega da se ispuni jedan formular.

Dalje, kap. C. traži da se povrati novac isplaćen našim oficirima mehaničarima kao avans, pošto se je računalo da će isti stupiti u RAF, što se je sada međutim izmenilo, budući ih mi tražimo natrag. Uredio [sam] sa II otsekom[11] da će se novac vratiti na osnovu podnetog računa.

Za letnje odelo, koje su trebali dati našoj Radničkoj četi na aerodromu Biferno, kaže da ga nemaju, već su im izdali zimsko. No, da oni mogu raditi i bez košulja.

---

[6] Odnosi se na Vazduhoplovno odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ. Ono se nalazilo na Visu.

[7] Reč je o Kutbersonu, ranijem britanskom poručniku, oficiru za vezu BAF-a.

[8] Vrhovni štab je intervenisao i Božu Lazareviću je odobren odlazak u Alžir kao vazduhoplovnom predstavniku Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[9] Britanski šifrovani naziv.

[10] Srećko Manola, tada pomorski stručnjak u Zastupništvu NKOJ-a u Italiji.

[11] To je odsek Baze NOVJ u Italiji. Nalazio se u Bariju.

11. VII 1944.

Pošto su kod mene na službi samo lica koja čekaju dalji raspored, tj. privremeno, to sam tražio od Zastupništva[12] da mi se dodeli stalno osoblje, a za poslove koje svršavam za njihove potrebe.

Tražio od engleske meteorološke službe instrumente za potrebe meteorološkog kursa.

Bio sa puk. Lazarevićem kod kap. C. radi njegovog putovanja u Beninu. Odobrenje nije dobijeno, jer navodno i za ovo putovanje treba odobrenje tajne službe, mada je dan pre toga rekao da to nije potrebno.

12. VII 1944.

Kap. C. ponovno pokreće pitanje onih 8 pilota i kod toga navodi sledeća imena: Bajčetić, Pucelj, Piculin, Vranešić, Kontić, Stjepančić, Tušeljaković i Vice.[13] Raspravljali smo o svakom pojedincu i dokazao sam mu da osim Bajčetića i Vicea, drugi nisu piloti koji bi se mogli koristiti za pilote lovačkih mašina. Zadovoljio se sa ovim objašnjenjem i tako je ovo pitanje skinuto s programa.

Bajčetić otišao za Srbiju po meni nepoznatom naređenju.

Dobio izveštaj da se jedan transportni avion nije vratio sa zadatka, a u njemu se nalazio kao posada i jedan naš borac imenom Precelj Stanko.[14]

Uputio sam predlog za organizaciju Prihvatne stanice u Brindiziju, radi otpremanja naših putnika, koji u više slučajeva imaju da čekaju po nekoliko dana.

Dr Kastl,[15] koji mi je bio dodeljen za tumača, nije se javio na službu, te sam vratio njegove karakteristike.

Kap. C. me je izvestio da se kod nas nalazi jedna kompletna posada, koja je bila izvežbana na engleski trošak, a koja je izvršila begstvo iz RAF-a kada je iz Napulja bila upućena u 223. skvadron te se umesto u skvadron prijavila partizanima. Mi da o tome nismo nikoga izvestili, već iste prikrivali. Osuđuje ovakav postupak, jer su oni mogli otići u NOVJ i redovnim putem da su tu želju izjavili, kao što su to učinili i više stotina drugih.

---

[12] Reč je o Zastupništvu NKOJ-a u Italiji. Sedište mu je bilo u Bariu.

[13] Piloti čija puna imena redakcija nije mogla utvrditi.

[14] Bliže podatke o ovom borcu redakcija nije mogla utvrditi.

[15] Dr Dragan Kastl, advokat.

Ja sam mu odgovorio da mi slučaj nije poznat, ali mu mogu odmah reći da ih mi nismo sakrivali, budući za to nemamo razloga, jer ih mi nismo ni zvali, već su oni došli svojevoljno.

13. VII 1944.

U logoru Gravina nalazi se veći broj vazduhoplovaca vojnika iz italijanske vojske.[16] Pošto su oni van vazd. grupe, to sam tražio da se isti upute u sastav vazduhoplovaca, kako bi mi sa istima mogli raspolagati.

Dobio sam formaciju za aerodromsku protiavionsku mitraljesku četu, sa napomenom da ista potpada pod vazduhoplovstvo, te da istu formiram od ljudstva koje se nalazi u Gravini. U prilogu formacija.

Izvestio kap. C. da žalimo postupak odbegle posade, do da mi prema njima nismo mogli povesti nikakvog postupka iz razloga što nam nisu bile poznate okolnosti pod kojima su oni došli u NOVJ, niti su se oni protiv nas ogrešili; da smo međutim spremni da im kao saveznicima pružimo zadovoljštinu. Ovo sam primio od puk. Pehačeka.[17] Posadu sačinjavaju: Nikšić, Jadrijev, Malohadžić i Najdanović. Kap. C. kaže da ima uputstva da je jedina zadovoljština koju mogu primiti ta, da se imenovani vrate u borbenu jedinicu u koju su bili određeni, pošto su za tu službu bili školovani, što je iziskivalo i veće novčane izdatke.

Uputio za meteor. kurs 6 knjiga »Il messaggi radio meteorici«.[18]

Tražio izradu knjiga »Glavni spisak« za evidenciju vazd. osoblja.

Pošto se izvršenje zadatka skakanja sa radio-stanicom kod V korpusa zbog loših meteoroloških prilika prilično zavuklo, to je sada izvršenje ukinuto, to će se stanica dostaviti tako da će se avion spustiti na Glamoču.

14. VII 1944.

Dao Glavni spisak u štampu kod »Štamparskog preduzeća Nova Jugoslavija«.

---

[16] Reč je o Slovencima i Hrvatima iz Istre i Slovenačkog primorja, mobilisanim pre kapitulacije Italije u italijansku vojsku.

[17] Rado Pehaček, tada zamenik komandanta Baze NOVJ u Italiji.

[18] Prevedeno na srpskohrvatski znači: meteorološki radio-izveštaji.

Uputio depešu tome Odeljenju da se kod V i VIII korpusa urgira upućivanje 6 meteorologa i da se traži Caproni 310.[19]

Dobio od puk. Pirca[20] sledeća uputstva:

— Raspored vazduhoplovnog osoblja vrši Vazduhoplovno odeljenje VŠ, odnosno ja prema uputstvima istoga.

— Od grupe avijatičara koji su još u zemlji da se izvežbani piloti lovci odrede za 2. eskadrilu u Benini, kao i izvežbani mehaničari da se koriste za transportnu avijaciju. Ostali da se priključe grupi za SSSR.

— Pucelj, Vice, Vujaklija, Todorović i Zdrajevski da se upute za Beninu.

— Grupi za SSSR da se priključe Kobal i Miklavčić.

— Za transportnu avijaciju da se odrede Dobnikar, Malnarić i Kovačević kao i mehaničari Aleksić i Petelin.

— Pancer dolazi meni za tumača.

— Za Beninu nema da se daje ljude za stražu, pošto ih tamo ima dovoljno.

— Korošec da ostane u p.a.[21] mitraljeskoj četi.

— Osoblje radničkih četa na aerodromima BAF-a, za sada, neće ulaziti u RAF.[22] Pošto za sada mi nemamo dovoljan broj ljudi za te čete, neka se popune sa Italijanima, dok ih mi ne zamenimo našima.

— Fotograf nalazi se u Gravini.

— U Monopoli-u spustila se jedna hrvatska posada[23] sa Do-17. Posadu koristiti za naše potrebe.

— Mušikić da ne radi na svoju ruku, već da izvrši raspored u sporazumu sa kap. Darlowom.

— Tražiti jedan Geep[24] za potrebe održavanja veze.

— Puk. Sokolova[25] potsećivati za odlazak naše grupe u SSSR.

Dobio od puk. Pirca 1000. Lit. za sitne potrebe.

---

[19] Njim je posada aviona (na čelu sa Jankom Dobnikarom) 30. oktobra 1943. prebegla iz tzv. Nezavisne Države Hrvatske i spustila se na saveznički aerodrom Tortorela (Tortorella) kod Fođe (Foggie).

[20] France Pirc.

[21] Protivavionskoj.

[22] Royal Air Force = Kraljevsko vazduhoplovstvo (Velike Britanije).

[23] Reč je o vazduhoplovcima iz tzv. NDH.

[24] Džip (vojno putničko vozilo).

[25] Stefan Sokolov.

15. VII 1944.

Uputio za Gravinu meteorologe Jurić Ivana i Vajcl Josipa, kao nastavnike meteorologe.

Uputio depešu tome Odeljenju da se urgira dolazak avijatičara iz zemlje.

Predao prijave za Pucelja, Vicea, Todorovića, Vujakliju i Zdrajevskog tajnoj službi, radi upućivanja u Beninu.

Puk. Lazarević ne slaže se da se Ratković, pilot Do-17, uputi za Beninu, već smatra da bi isti morao ostati neko vreme na motrenju. Međutim se Personalni otsek (Barešić) složio sa odlaskom.

16. VII 1944.

Bio u Gravini u cilju formiranja p.a. mitraljeske čete i našao da tamo ima samo osoblje običnih uslova, tj. moglo bi se popuniti ljudstvo za posluživanje mitraljeza, ali nema šofera niti mehaničara. Naredio sam da se nedostajuće ljudstvo traži pismenim putem.

Javio se fotograf Deleon Eli; bio ispitan u engleskoj fotolaboratoriji i nađen sposoban. Biće upućen u Beninu.

Odredio posade za transportnu avijaciju:[26]

I posada: piloti Nikšić Ratko
Malnarić Milan
izvidj. Jadrijev Svetozar
telegr. Malohadžić Hivzo
mehan. Najdanović Svetislav

II posada: Piloti Dobnikar Janko
Lopičić Sava
izvidj. Pudarić Zdravko
telegr. Pavić Puniša
mehan. Aleksić Anton
Petelin Franc

Malohadžić izjavio Dobnikaru da nema prava uzimati podatke za evidenciju vazd. osoblja, da radimo sve nešto na svoju ruku i da on sada napušta ovu kontrolu, pošto odlazi na letenje u transportnu avijaciju. Trebalo bi po ovome pitanju tražiti na nadležnom mestu pismeno regulisanje, ko ima prava izdavanja naređenja za rad na vazduhoplovnim stvarima, jer je moj položaj ovde nemoguć, gde se pojavljuju sa dve razne strane razna naređenja, te nisam u stanju da sam odredim ko-

[26] Sastav posada je tri dana kasnije unekoliko izmenjen.

joj strani imam da sledim, a da ne izazovem nezadovoljstvo jedne ili druge strane.

Tražio saglasnost Personalnog otseka za upućivanje ljudi u Beninu, koju sam i dobio.

17. VII 1944.

Tražio sam Geep, ali mi je rečeno da to treba tražiti kod VŠ, preko misije. Prevozno sredstva ovde je neminovno potrebno, jer treba svakog časa ići u Torre a Mare, Gravinu, aerodrome, a pogotovo sada kada će doći naša eskadrila; molim da se tamo poradi te da se prevozno sredstvo što pre dodeli.

Došao drug Pancer za tumača.

Iz Personalnog otseka dobio informaciju da će mi oni odrediti koje rubrike mogu voditi u Glavnom spisku, a koje ne. Po ovome će se doneti rešenje kada knjige budu štampane.

Zaustavio upućivanje oficira mehaničara na aerodrom u Canne, pošto se prema izjavi puk. Pirca maršal[27] nije složio da isti rade u RAF-u kao podoficiri. Iste sam uputio u Gravinu u sastav grupe za SSSR.

Ppor. Pudarić primio navodno od puk. Lazarevića spisak za sastav posada, za koji meni nije ništa govorio, već se sa istim pojavio tek kada je saznao da su avioni stigli. Pozvao je posadu iz Gravine i depešom neke pilote iz zemlje. Tako se istovremeno pojavila dva spiska posada, koja se među sobom razlikuju. Smatram da je takav postupak nepropisan i nevojnički. Ako je puk. Lazarević dao takav spisak ppor. Pudariću pred odlazak u Alžir, bio je ppor. svakako dužan da o tome izvesti mene, pogotovo što je on meni dodeljen na službu, a ne da to zadržava u tajnosti. Da sam saznao na vreme za postojanje drugog spiska, bio bih svakako preduzeo mere da se sastanem sa puk. Lazarevićem, te bi to sporno pitanje sporazumno rešili. Iz ovoga se vidi da ovo pitanje nadležnosti svakako treba rešiti na nadležnom mestu.

Prijavili se iz kraljeve vojske por. Prosić, por. Janjić. ppor. Iđaković, ppor. Tukerić i ppor. Micetić. Iste sam prema uputstvima puk. Pirca uputio na Vis radi daljeg rasporeda. Napominjem da su ovde neki drugovi, koji imenovane poznaju, izjavili da su to bili podoficiri podnarednici, te da bi trebalo proveriti njihove činove, pošto postoji sumnja da su iste proizvoljno sami prišili.

---

[27] Josip Broz Tito.

18. VII 1944.

Oficirima mehaničarima priključen je ppor. Živković Ilija, mehaničar.

Došli hrvatski avijatičari sa Do-17 i to: pilot ppor. Ratkovčić Drago, predviđen za Beninu; izviđač nared.-djak[28] Mijatović Pavao i radio-telegrafista pnared.[29] Kunst Zvonimir, upućeni u Gravinu da čekaju dalji raspored; mehaničari pnared. Zovko Drago, razvodnik Alar Nikola i redov Halužan Rudolf priključeni posadama za transportnu avijaciju. Personalni otsek se saglasio sa time.

Primio sam pismenu žalbu na osoblje naše Radničke čete u Bifernu od kap. C. i preko komandira Prihvatne stanice u Foggi od naših ljudi protiv Engleza. Otišao sam avionom sa kap. C. na lice mesta i našao stanje kakvo je izneto u izveštaju koji sam podneo Zastupništvu, a čiji prepis prilažem ovom izveštaju.[30]

19. VII 1944.

Uputio 22 knjige za potrebe meteor. kursa u Gravinu.

Primio izveštaj da se sa posadom transportnog aviona u Brindisiju nije vratio naš borac Božeglav Karol br. 1576. Avion sa posadom nestao noću 23/24 juna.

Kap. C. mi je saopštio da imaju podatke da mi formiramo neku transportnu avijaciju, te da su već neki aeroplani stigli u Bari i to 2 Duglasa i 4 U-2. Čude se kako je to moguće da mi to vršimo bez njihovog znanja, kada znamo da je celokupno letenje u Italiji potčinjeno komandantu BAF-a. Nepoznavajući prilike od koga su primljeni avioni, odgovorio sam da mi o takvom formiranju nije ništa poznato, ali ću se po tome raspitati.

Otišao sam kod puk. Pehačeka da se po ovome posavetujem, te mi je isti izjavio da to formiranje nije nikakva tajna, jer će Englezi to svakako videti budući su na istom aerodromu kao i oni. No ipak treba izbeći neprilike zbog toga što nismo izvestili Engleze i to tako da im objasnimo da to još nije nikakva formacija, već samo predviđanja za eventualno formiranje.

O tome sam izvestio kap. C., koji se međutim nije sa time zadovoljio, već tražio da im se dadu podaci od koga su avioni dobijeni, jesu li naši ili ne, tko će biti posade, itd. Ja sam mu i

---

[28] Narednik đak.

[29] Podnarednik.

[30] Nedostaje taj izveštaj.

na to odgovorio da mi to nije poznato, našto je tražio da dođem kod maršala Elliota sa komandantom Zastupništva ili njegovim zamenikom, koji će moći dati tražene podatke.

Održana je konferenca sa Personalnim otsekom, ppuk. Ulepičem[31] i puk. Pehačekom radi određivanja posada transportne avijacije i na istoj je doneto sledeće rešenje:

I posada: pilot Nikšić Ratko
pilot Krivokapić Drago
izvidjač Jadrijev Svetozar
telegraf. Malohadžić Hivzo
meh. letač Najdanović Svetislav

II posada: pilot Malnarić Milan
pilot Vukčević Ljubomir
izvidjač Pudarić Zdravko
telegraf. Pavić Puniša
meh. letač Rudić Milorad

Piloti za U 2: Radević Petar
Obradović Petar
Zečević Drago
Apro Đuro
Nikolić Stevan

Zemaljski mehaničari: šef Đurišić Ante
Petelin Franc
Alar Nikola
Aleksić Anton
Halužan Rudolf
Zovko Drago

Za Beninu: Vouk Stanislav
Vemić Nikola
Lipovščak Milenko.

20. VII 1944.

Danas je održan pogreb generala Cartera.[32] Pogrebu je od naše strane prisustvovalo vod vojnika sa oružjem i vencem i pukovnik Pehaček, major Svetlin i kapetan Dobnikar.

Otputovali za Beninu: Vice, Todorović, Zrajevski, Pucelj i Deleon.

---

[31] Zdenko Ulepič, tada načelnik Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[32] Vidi 4. primedbu uz dok. br. 240.

Kap. C. uputio mi je akt radi isplate zaostalih plata našim ljudima, koji su se nalazili u raznim engleskim zarobljeničkim logorima, koji prepis dostavljam u prilogu izveštaja.[33]

Por. Korošec mi je dostavio prepis akta koji je redovnim putem dostavio sa molbom da ga dostavim tome Odelenju, kako bi se požurilo sa radom i obukom p.a. mitraljeske aerodromske čete. Dostavljam pomenuti akt u prilogu[34] sa mišljenjem da bi se eventualno mogla četa prebaciti na jedan aerodrom radi obuke nišanjenja na pokretan cilj u vazduhu, ali tek onda kada bude formirana i snabdevena sa celokupnom opremom i kada ljudstvo bude obučeno u rukovanju oružjem i ostalim priborom.

Bio sam sa puk. Popovićem kod maršala Elliota povodom pitanja transportne avijacije.

Maršal je izjavio žaljenje da mi formiramo neke vazduhoplovne jedinice, bez da o tome prethodno izveštavamo njega, koji je odgovoran za celokupno letenje u Italiji.

Puk. Popović mu je odgovorio da do nekog formiranja nije ni došlo, već su to samo kombinacije, pošto bi mi želeli u budućnosti da stvorimo takvu avijaciju; kada pak bude stvar definitivna da ćemo svakako izvestiti BAF.

Maršal se nije zadovoljio time, već je rekao da ni takve kombinacije ne možemo vršiti, dok za to nemamo načelnog prethodnog odobrenja, jer šta nam koristi kombinacija, ako kasnije ne možemo dobiti odobrenje. Mi da smo ovde formirali posade i zadržavali pilote za transportere, a na njihova traženja da smo odgovarali da nemamo pilota — slučaj Dobnikar. Kaže da je dobio izveštaj da je maršal Tito tražio od njih tri mala aviona za vezu, a sada ne zna da li su nam ti avioni potrebni, kada smo već 4 komada dobili od Rusa. Traži da otvoreno iznesemo naše težnje i želje za stvaranje naše avijacije, te će nam se izaći u susret ukoliko za to bude mogućnosti.

Puk. Popović je odgovorio da te želje on ne može izneti, pošto mu nisu poznate, već da će se za ovo obratiti na VŠ, odnosno maršala Tita.

Prilozi:

Moj izveštaj od 5 jula, koji je puk. Pirc ostavio ovde.
Formacija p.a. mitraljeske čete.
Akt za potraživanje zaostalih plata i honorara.[35]
Akt o stanju radničke čete u Bifernu.[36]
Prepis akta o izvođenju obuke i stanja p.a.m. čete.[37]

Major:
Ivan Svetlin

PROTUAVIONSKA MOTORIZOVANA ČETA [Prilog]
od spreme i naoružanja pripada

DUŽNOST	KOLIKO	pušaka sa nožem	strojnica sa munic	revolv. sa munic.	ručnih bombi	[kuhinja] brd. tovar. za 25. lj. sa pribor.	Signalnih pištolja sa munic.	Durbina	Satova	Busola	torbica za sekcije	Džepne lampe	mitr. p. a. kompl. sa priborom	kamiona od 3 tona	kamiona od 5 t.	Automobila Jeep	Motocikla komp.	Autocist. za vodu	Autocist. za benz. i ulje	kamion sa kompl. rad. i rez. del.	kompl. opr. za motocikle	komp. opr. za šofere			Lič. sprema komplet
Komandir	1	—	1	1	5		1	1	1	1	1	1													1
Zamj. Komandira	1		1	1	3			1	1	1	1	1													1
Polit. Komesar	1		1	1	3			1	1	1	1	1													1
Pomoć. Komesara	1		1	1	3			1	1	1	1	1													1
Vodnika	4		4	4	12		4	4	4	4	4	4					4				4				4
Vodnih delegata	4		4	4	12							4													4
Pisara	1	1			3							1													1
Puškara	2	2			6							2													2
Puškar; pomoćnik	2	2			6																				2
Kuvara	2	2			6	5																			2
Kurira motocikl.	2		2		6							2					2				2				2
Vođa mitralj.	12		12		36			12	12			12													12
Poslužioca mitralj.	36	36			108																				36
Nišandžija	12			12	36								12												12
Šofera	16	16			48				16			16		8	2	1		1	2			16			16
Šoferskih pomoć.	14	14			42																	14			14
Bolničarka	5		5		15				5			5													5
Mehaničarka	1	1			3							1								1					1
S V E G A	171	74	31	24	351	5	5	20	41	8	8	51	12	8	2	1	6	1	2	1	6	30			117

BR. 277

ZAHTEV VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 23. JULA 1944. ZASTUPNIKU NKOJ-A I KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJU POPOVIĆU DA NADLEŽNE SAVEZNIČKE VOJNE VLASTI UPOZORI DA NE SPREČAVAJU DOLAZAK NA VIS TRANSPORTNIH AVIONA DOBIJENIM NA POKLON OD VLADE SSSR-a[1]

Red. br.	Gr.	Datum	[Sadržina]
02	29	23 VII [1944]	Dva transportna aviona su moja lična svojina[2] i nema niko da zapreči njihov dolazak na našu teritoriju na Vis.[3]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/39.

[2] Transportne avione je poklonila vlada SSSR-a vrhovnom komandantu NOVJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da njima lično raspolaže i on je naredio da se prebace na Vis na neposredno raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ. U vezi s tim vidi dok. br. 235 i 247.

[3] Komandant Baze NOVJ u Italiji i zastupnik NKOJ-a Milentije Popović poslao je 23. jula Vrhovnom štabu NOV i POJ sledeći izveštaj.

„Englezi dozvolili da četiri aparata za vezu pođu na Vis. Za 2 transportna potrebno odobrenje od britanske vlade.

Milentije"

(navedena Knjiga pribljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 15 sa 32 grupe). U vezi s ovim vidi još i dok. br. 306.

BR. 278

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PRIVREMENO PRENOSI IZVEŠTAJE IZ MAKEDONIJE I POSREDUJE U UKLJUČIVANJU RADIO-STANICE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE U RADIO-CENTAR VRHOVNOG ŠTABA[1]

Br. 15 Gr. 28 23 - VII 44

Posredujte uključivanje Makedonije[2] sa našom stanicom. Do tada vi prenosite borbene izveštaje Makedonije.[3]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/2.

[2] Odnosi se na Glavni štab NOV i PO Makedonije. Sa njim je u to vreme Glavni štab NOV i PO Srbije održavao redovnu radio-vezu (Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije javio je istoga dana Vrhovnom štabu da je Svetozar Vukmanović prispeo kod Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, te da ga radisti Vrhovnog štaba slušaju prema dogovorenom planu. Tri dana kasnije, Glavni štab NOV i PO Srbije preneo je ovaj zahtev Vrhovnog štaba Glavnom štabu NOV i PO Makedonije (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 1 i 2 sa 11 grupa i br. 3 i 4 sa 22 grupe, od 26. jula). Dva dana nakon toga — 28. jula, Glavni štab NOV i PO Makedonije uspostavio je direktnu radio-vezu s Vrhovnim štabom NOV i POJ.

BR. 279

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OBOLELOG VELIMIRA JAKIĆA ODMAH PREBACI ZA ITALIJU I DA U NAJVEĆOJ TAJNOSTI DRŽI ODLAZAK OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ KA JUGOZAPADNOJ SRBIJI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

85/15[2]

Velimir Jakić neka odmah avionom dođe u Italiju.[3]

86/46[4]

Sa jedinicama koje idu na zadatak ne smijete uzeti nikog od savezničkih misija, a niti smiju što znati o tom. Držite [pokret] u najvećoj tajnosti.[5]

Napad na Andrijevicu i **Berane vrlo**[6] je sumnjiv.[7]

23—VII—44. god.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a k. 349, f. 2, br. reg. 21/33.

[2] i [4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

Tekst radiograma br. 86 sa 46 grupa je politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić, dan kasnije, preneo Peku Dapčeviću, koji se nalazio na položaju kod Andrijevice (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 16/7: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 4 sa 50 grupa).

[3] U vezi s njim je politički komesar 2. korpusa Mitar Bakić uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

„Ima li mogućnosti da se Jakić prebaci u Sovj. Savez, jer je teško bolestan na plućima. Postoje mogućnosti da ga izgubimo. Hitno odgovorite.

Mitar."

Isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 36/65: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram 13 sa 39 grupa od 4. jula 1944. godine.

[5] Kada je Operativna grupa divizija NOVJ krenula u nastupanje, tada je maršal Tito naredio da s njom pođe Britanska vojna misija koja se nalazila pri Štabu 5. krajiške NOU divizije (isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 3/1: Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 4 sa 17 grupa od 30 jula 1944. godine). Međutim, ta Britanska vojna misija se već nalazila u Manastiru Morači, tadašnjem sedištu Štaba 2. korpusa, pa je Operativna grupa divizije NOVJ nastavila kretanje bez nje.

[6] Podvučeno je u originalu primljenog radiograma.

[7] Štab 2. korpusa je najpe Vrhovnom štabu javio o ispadu manjih neprijateljevih snaga, ali je kasnije iz dana u dan javljao o sve oštrijim borbama protiv neprijateljevih snaga, koje su nastupale nizvodno limskom dolinom, jer nije bio tačno procenio njihovu snagu. Tako je 21. jula izvestio da su Nemci motorizacijom upali u Andrijevicu, iako se oko nje vode oštre borbe, a 46 nemačkih aviona bombarduju toga dana Kolašin i jedinice NOVJ oko Andrijevice. Štab 2. korpusa je naglasio da je pravi cilj Nemaca zauzimanje Berana (sada Ivangrad), jer su otkrivene nemačke pripreme da otpočne napad ka dolini Lima i sa sektora Sjenica—Rožaj.

Sutradan, 22. jula, politički komesar 2. korpusa Mitar Bakić ponovio je da se teške borbe nastavljaju na sektoru Andrijevica — Berane, a 23. jula poslao je sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

„U opštoj zapovijesti [nemačkog] 21. korpusa II pancirne armije od 11. jula 1944. god., koju smo zaplijenili, naređeno je nemačkim jedinicama da onemoguće uopšte naše snabdijevanje od saveznika. Kao glavne baze u zapovijesti se spominju Berane, Piškopeja i Struga.

Po našoj ocjeni nepr. ofanziva je usmjerena na Berane. Predviđaju, pored ostalog, i bacanje mina u obliku paketa. Zapovijest u originalu uputili smo vam.

U borbama kod Andrijevice učestvuju dva bat. divizije „Princ Eugen“ i jedan bataljon diviz. „Vermaht“ i Albanci.

23. VII 44. god. Mitar«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 36/71 i 36/72: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 71 sa 105 grupa od 21. jula, br. 73 sa 19 grupa od 22. jula i br. 78 sa 113 grupa od 23. jula 1944. godine).

Na bazi ovih izveštaja vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito je zaključio da su Nemci preduzeli zamašniju operaciju, s ciljem da odbace snage NOVJ sa limskog mostobrana, spreče im prodor u jugozapadnu Srbiju i prenesu težište borbi u Crnu Goru i Sandžak, tj., što dalje od Srbije. Stoga je zamerio komandantu Operativne grupe divizija NOVJ Peku Dapčeviću na odgađanju naređenog mu prodora u jugozapadnu Srbiju i obavezao Dapčevića da odmah krene ka jugozapadnoj Srbiji i olakša tešku situaciju u kojoj se našla glavnina jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije (dok. br. 290).

BR. 280

OBAVEŠTENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 23. JULA 1944. ČLANU CENTRALNOG KOMITETA KP MAKEDONIJE CVETKU UZUNOVSKOM IBRINU I ŠTABU 1. KOSOVSKO-METOHIJSKE NOU BRIGADE DA JE MARŠAL TITO NAREDIO TOJ BRIGADI DA POĐE U AZOT I POREČJE RADI RAZBIJANJA ČETNIČKIH SNAGA I DA POMOGNE FORMIRANJE 6. MAKEDONSKE NO BRIGADE[1]

23. VII 1944. DDD
Br. 2 [Ibrinu][2]

Po naređenju Titovom,[3] Kosovska brigada da odmah pređe u Porečje i Azot[4] i tamo da omogući formiranje VI brigade.[5]

Zadatak: da vojnički i politički raščisti sa dražinovcima.

Br. 3

Stevo[6] sa drugovima koji bi mogli ući u — —[7] sa vašeg terena neka pođe sa Ibrinom[8].

Tempo[9]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/4.

[2] Cvetko Uzunovski Ibrin, član Centralnog komiteta KP Makedonije. On još nije bio obavešten da je postavljen na novu dužnost, pa je u zapadnoj Makedoniji još uvek delovao u svojstvu političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, iako je za političkog komesara Glavnog štaba još 1. jula bio postavljen Bane Andreev.

[3] Redakcija nije pronašla to naređenje.

[4] Misli se na 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu, formiranu 24. juna 1944. u rejonu Zbaždija na planini Karaormanu od 1. i 2. kosovskog bataljona (oni su se pre toga nalazili u sastavu 1. makedonsko-kosovske NOU brigade) i od Ruske partizanske čete. Kosovska brigada, odnosno 1. kosovska NO brigada — kako joj je bio formacijski naziv — koja je dejstvovala pod komandom Operativnog štaba za sektor Kumanovo — Vranje, nije više kao brigada postojala, a 1. kosovsko-metohijska NOU brigada, pak, dejstvovala je tada na prostoru Karaorman — Debar. Njeno moralno-političko stanje, koje je bilo u vidnom usponu prilikom priprema da se prebaci na Skopsku Crnu goru (zbog približavanja Metohiji i Kosovu, odakle su, bezmalo, bili svi borci), naglo je opalo kada je ljudstvu saopšteno da treba da ide u Porečje i Azot. Stoga je Štab brigade uputio sledeći radiogram Svetozaru Vukmanoviću:

„Smatramo da je nemoguće izvršiti naš zadatak. Skidamo odgovornost sa nas. Pored toga, psihoza ljudstva posle priprema za

Karadag i gubitak u Debru jeste ozbiljan problem. Do daljeg naređenja uložićemo sve da izvršimo [zadatak].

Đuro i Mito"

(Petar Brajović Đuro je bio komandant brigade, a Mito Miljković njen politički komesar). Ista Knjiga depeša, primljeni radiogram br. 1/1, od 25. jula 1944. godine.

Dva dana kasnije, komandant 1. kosovsko-metohijske NOU brigade Petar Brajović je poslao Svetozaru Vukmanoviću sledeći radiogram:

„Rusi traže odlazak preko Grčke za Sovjet. Savez. 22 [je] dezertiralo; rukovodstvo smo streljali. Slovenci traže [da idu] za Slovenačku. 12 četnika [je] dezertiralo. Brojno stanje sa svima 240.

Pripreme za pokret završene. Hitno objasniti konkretnije zadatke i šta će poslužiti kao jezgro VI brig., pošto kod nas Makedonaca nema. Rukovodstvo VI brigade gde se približno nalazi? Šta je sa radio-stanicom [za nas]?

Đuro"

(ista Knjiga depeša, primljeni radiogrami br. 4/3 i br. 6/4 od 27. jula 1944. godine. Potpunije o tome vidi još i tom I, knj. 19, dok. br. 152).

[5] Šesta makedonska NO brigada nije tada formirana, niti, pak, u Porečju i Azotu, već na planini Karaormanu (kod Struge) 6. septembra 1944. godine. Formirao ju je Štab 1. makedonske NOU brigade od jednog dela sastava svoje brigade i novopridošlih boraca.

[6] Stevo Vukanović, član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Makedoniju i pomoćnik političkog komesara 1. makedonske NOU brigade.

[7] Crtama je označeno da nekoliko reči nije primljeno. Verovatno je u poslatom radiogramu bilo napisano: Centralni omladinski odbor (Centralni odbor Antifašističke omladine Makedonije).

[8] Cvetko Uzunovski Ibrin je istog dana saopštio Svetozaru Vukmanoviću svoje mišljenje da bi Stevo Vukanović, kao pomoćnik političkog komesara 1. makedonske NOU brigade, trebalo da ostane s brigadom do povratka Uzunovskog ili nekog drugog iz Centralnog komiteta, „jer bi u protivnom rad u vojsci ostao bez rukvodioca, a i sav ostali rad bi potpuno izostao" (ista Knjiga depeša, primljeni radiogram br. 11 od 23. jula 1944. godine).

Nakon toga, Uzunovski je upoznao Štab 1. kosovsko-metohijske NOU brigade sa tekstom radiograma br. 2 (tom I, knj. 19, dok. br. 152).

[9] Svetozar Vukmanović Tempo.

BR. 281

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 23. JULA 1944. ŠTABOVIMA 2, 3. I 12. KORPUSA NOVJ DA PRIKUPE SVOJE LJUDSTVO KOJE JE PRIPADALO 7. BANIJSKOJ NOU DIVIZIJI I UPUTE GA SIGURNIM PUTEM NA BANIJU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

84/25

Kod vas zaostalo ljudstvo iz Sedme banijske divizije sakupite i sigurnim putem uputite na Baniju.[2]

23. VII 44. god.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/33.

Radiogram istovetne sadržine primili su Štab 3. i Štab 12. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 25 grupa od 23. jula i k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 3 od 24. jula 1944. godine).

[2] Sedma banijska NOU divizija je formirana 22. novembra 1942. godine. U svom sastavu je tada imala tri brigade i ukupno oko 4100 ljudi. U borbama koje je vodila do pred kraj januara 1943. smanjilo se njeno brojno stanje za nekoliko stotina boraca. Tokom takozvane 4. neprijateljske ofanzive, kada je 7. banijska NOU divizija uključena u sastav Operativne grupe Vrhovnog štaba, a naročito tokom takozvane 5. neprijateljske ofanzive, divizija je u tim petomesečnim teškim borbama, a uz to i zahvaćena tifusom, izgubila više od dve trećine prvobitnog svog sastava. Posle bitke na Sutjesci nekoliko stotina njenih boraca — bilo kao ranjenici, bilo kao bolesnici ili iznemogli — nisu fizički bili u stanju da slede borbeni put divizije, koja je stalno bila u borbama i pokretima, pa su se priključivali jedinicama NOVJ u istočnoj Bosni, koje su kasnije ušle u sastav 2, 3. i 12. korpusa NOVJ. Usled toga, značajno se smanjivalo brojno stanje divizije, jer su, posle oporavka, to ljudstvo kao prekaljene borce zadržavale jedinice u kojima su se zatekli. Otuda je, na primer, na dan 23. juna 1943. njena 8. NOU brigada na licu imala svega 211 boraca a u rashodu skoro isto toliko — 209 boraca, njena, pak, 16. NOU brigada je 24. juna 1943. na licu imala 232 borca, a u rashodu skoro dvostruko više — 433 borca (tom IV, knj. 14, dok. br. 68 i 73). Jako smanjeno brojno stanje bilo je razlog da se 30. juna 1943. rasformira njena 16. NOU brigada i tim ljudstvom popune ostale dve — 7. i 8. NOU brigada. Ova divizija je iz sastava Operativne grupe divizija Vrhovnog štaba izašla 8. avgusta. Tada je sa Petrovog Polja (severno od Travnika) upućena za Baniju. Tamo je prispela 1. septembra 1943. sa brojnim stanjem od svega 500 boraca.

BR. 282

ZAHTEV VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ FRANCA PIRCA OD 23. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDNJI ISTOK DA ISPIŠE IZ RAF-a VAZDUHOPLOVNO OSOBLJE NOVJ KOJE NIJE UZETO NA ŠKOLOVANJE I PRVIM MOGUĆIM TRANSPORTOM UPUTI GA ZA BARI[1]

Na ugled[2]

VRHOVNOM ŠTABU KRALJEVSKOG BRITANSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDNJI ISTOK

K A I R O

Na osnovi Ugovora sklopljenog sa Kraljevskim britanskim vazduhoplovstvom sa dopunskom klauzulom Ugovora[3] po kojoj komandant Narodno oslobodilačke vojske ima pravo ponovo pozvati pod svoju neposrednu komandu svo osoblje koje je dodeljeno RAF-u, maršal Jugoslavije Tito ovlastio me je pismenom punomoćju da pod njegovu neposrednu komandu pozovem i ispišem iz RAF-a vazduhoplovno osoblje naznačeno u priloženom spisku.[4]

Ovo se čini iz sledećih razloga:

1.) Što Vrhovni štab Narodno oslobodilačke vojske uviđa teškoće koje nastaju u nastavnom sistemu RAF-a pri dolaskom jednog brojnog kontingenta stranih učesnika kao što je to slučaj sa našim osobljem.

2.) Što bi školovanje u Južnoj Africi zajedno sa putovanjem tamo i natrag trajalo najmanje deset do dvanaest mjeseci, što nije u saglasnosti sa tempom izgradnje našeg novog vazduhoplovstva.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 78, f. 6, br. reg. 36.

[2] Dopisano je plavom olovkom na desnom delu gornje margine.

[3] Vidi knj. 12, dok. br. 145, 206 i 214.

[4] i [5] Redakcija nije pronašla taj spisak, ali postoji jedan drugi od 26. avgusta 1944. u kome je upisan 71 avijatičar koji je ispisan iz RAF-a. Među njima je bilo 29 pilota, 20 izviđača i 21 radio-telegrafista — strelaca (Arhiv CK SKJ, fond NKOJ-a, br. 1944/57, prilog br. 2, str. 4 i 5).

Molim da se ovo osoblje prvim mogućim transportom uputi u Bari (Italija), a do odlaska da mu se osigura normalna opskrba i smještaj.[5]

Sa osobljem iz Južne Afrike koje se je izjasnilo za Narodno oslobodilačku vojsku prema priloženom spisku[6], kao i osoblje koje bi nam u međuvremenu još naknadno pristupilo, molim da se postupi na isti način.

U ime Maršala Tita ja zahvaljujem komandi RAF-a na brizi i trudu ukazanom našem osoblju za vreme njegovog boravka u RAF-ovskim jedinicama.

Predstavnik Maršala Tita,
vazduhoplovni pukovnik Pirc
Pirc[7]

Cairo[8], 23. juli 1944.

[5] To ljudstvo je sačekalo transport vazduhoplovnog ljudstva koje je brodom pošlo za SSSR iz Taranta i priključilo mu se 27. septembra u Kairu. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 27, f. 12, br. reg. 1/3: Knjiga primljenih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, radiogram bez broja sa 35 grupa od 9. oktobra 1944. godine).

[7] France Pirc.

[8] Čita se: Kairo.

BR. 283

ZAHTEV DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 23. JULA 1944. CVETKU UZUNOVSKOM ABASU DA SA DELEGATIMA OBAVEZNO DOĐE NA OSNIVAČKU SKUPŠTINU SOBRANJA I DA 1. KOSOVSKO-METOHIJSKU NOU BRIGADU UPUTI NA IZVRŠENJE POSTAVLJENOG JOJ ZADATKA[1]

23. 7. [1944.]
Br. 4

DDD

[Abasu][2]

Sobranje se održava 2. avgusta. Vi[3] morate najkraćim putem probijati se do sela Ravno na kumanovskom području, gde je naša komanda Kumanovskog područja.

Br. 5

Stevo[4] da pođe sa vama. Kosovska brigada[5] da pođe u Azot i Porečje da izvrši organizovanje VI maked. brigade pa da posle pređe kod nas. Za izvršenje ovog naređenja odgovara lično Abas.[6]

Tempo

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/4.

[2] Cvetko Uzunovski Abas, Ibrin.

[3] Reč je o Cvetku Uzunovskom i delegatima za Osnivačku skupštinu ASNOM-a iz zapadnog dela Makedonije.

[4] Stevo Vukanović. U vezi s njim vidi 8. primedbu uz dok. br. 280.

[5] Reč je o 1. kosovsko-metohijskoj NOU brigadi.

[6] Cvetko Uzunovski je smatrao da 1. kosovsko-metohijska brigada, koja se sa elanom pripremala da izvrši zadatak koji joj je Svetozar Vukmanović ranije postavio radiogramom br. 16 od 4. juna 1944, naredivši joj da se prebaci na Skopsku Crnu goru, ni najmanje nije bila raspoložena da umesto na Skopsku Crnu goru (Karadag) pođe u Azot i Porečje. Stoga je Vukmanoviću 24. jula uputio sledeći radiogram:

»Po telegramu br. 16, I kosov. brigada izvršila je sve pripreme za prelazak preko Šare za Karadag, a po telegramu br. 21 od 23. VII kaže se da Kosovska brig. pređe u Azot i Porečje.

Naše mišljenje je da Kosovska brigada pođe na Karadag, spoji se tamo s jednim bataljonom i da tako pojača ga, a pošto tamo ostavi komoru, da dobije definitivne zadatke da li će [ići] u Azot i Porečje, ili ostati tamo. Odgovorite hitno«. (Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 15 i br. 16 od 24. jula 1944. godine). U vezi s dilemom oko odlaska brigade na Skopsku Crnu goru (u radiogramima se ta planina često naziva: Karadag) vidi 4. primedbu uz dok. br. 280.

BR. 284

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SE HITNO DOTURE RANIJE TRAŽENI GUMENI ČAMCI ZA 3. KORPUS NOVJ I NALOG ŠTA TREBA I KOLIKO ČEGA DOSTAVITI NA NEGOBUĐU 1. PROLETERSKOM KORPUSU NOVJ[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo — Vratiti kroz 6 dana
Zabranjeno prepisivanje — U ŠO JVM u SSSR-u

Šifrovani telegram br. 26

Veoma važno![2]

Iz Jugoslavije: upućeno 24. 7. 44. godine Primljeno 24. 7. 44. godine Prispelo u ŠO JVM 24. 7. 44. godine

General-lajtnantu Terzlću

Hitno pošaljite za 3. korpus u istočnu Bosnu 20 gumenih čamaca[3]. Zašto ni do danas to niste uradili?[4]

Sutradan, 25. jula, Svetozar Vukmanović je kao odgovor Cvetku Uzunovskom Ibrinu poslao sledeći radiogram:

»DDD

Ibrin je smenjen sa funkcije [političkog] komesara [Glavnog štaba] i postavljen za načelnika Odeljenja zaštite naroda. Zato da odmah krene za kumanovski teren.

Stevo je član PK SKOJ-a i mora odmah krenuti.

Sa Ibrinom da krenu Poležina, Agoli, Majski i Bogoje.

Tempo«

(Navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 1. od 25. avgusta).

Istovremeno je komandant Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailo Apostolski uputio 1. kosovsko-metohijskoj NOU brigadi radiogram sledeće sadržine:

»DDD

Kosovska bragada da pređe u Azot i Porečje sa zadatkom da raščisti taj teren od Dražinovaca i da omogući formiranje VI makedonske brigade na tom terenu. Po potrebi ostaviti izvestan broj kosovskih rukovodioca za I i VI makedonsku brigadu. Apost.[olski]« (Vidi istu Knjigu depeša, poslati radiogram br. 2).

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/19.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i terećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Dopisano je plavom olovkom.

Za 1. diviziju u Sandžaku treba baciti na Negobuđe sledeći materijal:
Minobacače sa minama, koje smo već tražili,
municije 7,9 [mm] sto hiljada,
za nemačke puškomitraljeze — 500.000,
za teške mitraljeze breda — 300.000,
za ruske automate — 100.000,
ruskih automata sa tri diska — 100 komada,
defanzivnih ručnih bombi — 2.000,
pištolja za signalne rakete — 60 komada,
raketa raznih boja — 1.500 komada,
dvogleda — 10 komada,
mina za miniranje puteva — 100 kompletnih komada,
ulja za oružje — 150 litara, i, ako ima potrebno je poslati sekcija 1 : 100.000 Srbije, Crne Gore i Sandžaka po 20 kompleta.

Sve ovo treba da se najhitnije pošalje.
Javite šta je urađeno po ovome.[5]

Br. 18

Maršal Tito

Dešifrovano 24. jula 1944. godine
Dešifrovao gardijski poručnik Bezrukov

Prim. br. 1 Adresatu
Prim. br. 2 u radu kod Š.O.

---

[3] Štab 3. korpusa je 21. jula molio Vrhovni štab NOV i POJ da mu se dostave ti čamci za opremu jurišnih odeljenja pri planiranom forsiranju reke Drine (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/37: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 43 sa 21 grupom).

[4] Velimir Terzić se od 22. do 26. jula nalazio u obilasku Murmanskog učilišta za vezu. Čim se vratio u Moskvu, izvestio je 26. jula maršala Tita da je preduzeo hitne mere koje su u njegovoj nadležnosti da se izvrši ovaj zahtev maršala Tita (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg.

1/62: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogrami br. 64 od 21. jula i br. 67 od 26. jula 1944. godine).

[9] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 28. jula poslao sledeći izveštaj:

»Maršalu Titu

Gumeni čamci za III korpus nisu bili poslati do sada, jer nisu bili spremljeni u Bazi. Sada su oni upućeni u Bazu, odakle će se odmah prebaciti za istočnu Bosnu.

Sav materijal za I diviziju biće takođe brzo poslat.

Molimo imajte u vidu da atmosferske prilike na Karpatima ili u Jugoslaviji vrlo često potpuno ometaju slanje materijala. Vrlo često se dešava da se avioni vraćaju bilo sa Karpata, bilo iz Jugoslavije zbog rđavih vremenskih prilika, ne izvršivši svoje zadatke.

Ja sam ponovo predložio na nadležnom mestu hitnost potreba za ove naše jedinice.

28. VII 44. Terzić«

(navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 70).

BR. 285

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA HITNO DOSTAVE PREDLOGE ZA ODLIKOVANJA STAREŠINSKOG I BORAČKOG SASTAVA IZ POTČINJENIH JEDINICA[1]

Primljeno od
V.Š.
24. VII [u] 18,30

II

Hitno nam pošaljite predloge za odlikovanja oficira, boraca i politkomesara vaših jedinica. (br. 67 od 24. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u AVII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/42.

Radiograme iste sadržine primili su i ostali operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. O tome: isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 4 sa 13 grupa od 24. jula (u početnom delu toga radiograma nedostaju prve tri reči); k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 23 grupe od 24. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/27: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 13 grupa od 24. jula, primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4127 sa 12 grupa od 25. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/23: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 87 sa 13 grupa od 25. jula; k. 483, f. 9. br. reg. 13/60: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 504, od 25. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 4 od 25. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/38: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram (bez broja) sa 13 grupa od 26. jula 1944. godine.

Sudeći po sadržini radiograma koji je Štab 26. NO divizije primio 4. avgusta 1944. od pretpostavljenog mu Štaba 8. korpusa NOVJ, moglo bi se zaključiti da je i taj korpus primio istovetan radiogram Vrhovnog štaba. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 1100/I, f. 13, br. reg. 18/33: Knjiga primljenih depeša Štaba 26. NO divizije, radiogram od 4. avgusta koji počinje sa: »Hitno pošaljite tražene podatke . . . «

BR. 286

OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD KRAJA JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O RAZLOZIMA PRIVREMENE ZABRANE PREBACIVANJA LAKIH AVIONA NOVJ NA VIS I SAGLASNOST DR JOSIPA SMODLAKE U VEZI SA REORGANIZACIJOM U NKOJ-u[1]

		Sadržaj
gr. 160	br. 17	Drugu Maršalu[2] Rusi izgleda propustili da obaveste Engleze da će u velikim avionima preneti u Italiju i četiri mala — demontirana[3]. Kad su se oni mali pojavili na aerodromu i u vazduhu sa našim znacima i pilotima, Englezi negodovali. Na osnovu svih proveravanja izgleda da Eliot[4] nije zabranio dolazak dva aviona[5] na Vis zbog nekog njihovog novog stava prema nama. Pozvao se samo na neka pravila RAF-a i rekao da treba pitati London. U vezi sa konferencijom bura se izgleda stišala[6]. Ne bi se moglo reći da nam prave naročite smetnje. Govorio sam sa doktorom Smodlakom[7]. Prihvatio reorganizaciju[8]. Odobrio odlazak sina[9]. Želi bolju radio-vezu njegovom šifrom i obaveštenja o događajima. Ranković[10]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/42.

Radiogram nema datuma. Po sadržini i mestu gde se nalazi u Knjizi depeša najverovatnije je pisan 24. jula 1944. godine.

[2] Josipu Brozu Titu.

[3] Vidi 2. i 3. primedbu uz dok. br. 232.

[4] Viliam Eliot britanski vice maršal avijacije, komandant savezničkog vazduhoplovstva za Sredozemlje.

[5] Reč je o dva transportna aviona (dok. br. 277).

[6] Reč je o odbijanju maršala Tita da ide na sastanak s vrhovnim komandantom savezničkih snaga za Sredozemlje generalom Majtlandom Vilsonom. Razlog je bio taj što je Vilson, bez znanja i pristanka maršala Tita, izmenio karakter ranije dogovorenog sastanka. Naime, maršal Tito se saglasio da se on i Vilson, kao savezнички vrhovni komandanti, dogovore o uzajamnom sadejstvu pri izvođenju narednih ope-

BR. 287

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. JULA 1944. ZASTUPNIKU NKOJ-a I KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJI POPOVIĆU DA SE RANJENICI NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE ALBANIJE PRIME U BOLNICE NOVJ USPOSTAVLJENE U ITALIJI[1]

Red. br.	Gr.	Datum	[Sadržina]
3	17	24—VII [1944]	Ranjenike Albance primite u naše bolnice, jer je to vrlo dobro[2] [učiniti][3].

racija u Jugoslaviji i Italiji. Međutim, britanska strana je pozvala i dr Ivana Šubašića s namerom da ga uključi u te razgovore, a takođe je dovela još i kralja Petra II Karađorđevića da ga, eventualno, u pogodnom momentu uključi u te razgovore. Saznavši za to, Tito je sazvao sednicu CK KPJ, na kojoj je odlučeno da u takvim uslovima Tito ne ide na sastanak s Vilsonom. Nakon toga je maršal Tito saopštio šefu Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ brigadiru Ficroju Maklejnu da neće ići na sastanak s Vilsonom, pošto se ne radi o dogovoru za zajedničko sadejstvo u sklopu izvođenja vojnih operacija, već o očiglednom mešanju britanskih faktora u politička pitanja koja su isključivo internog jugoslovenskog karaktera.

[7] Dr Josip Smodlaka, poverenik za inostrane poslove NKOJ-a.

[8] U Predsedništvu NKOJ-a je odlučeno da se u Italiji potpuno odvoji vojni sektor rada od političkog, tj. da se ukine Zastupništvo NKOJ-a, a ostavi samo Baza NOVJ u Italiji koja će se baviti vojnom i vojnopolitičkom problematikom po uputstvima Vrhovnog štaba NOV i POJ. Po ukidanju Zastupništva NKOJ-a, spoljnopolitičkim pitanjima u Italiji rukovodiće, pak, dr Josip Smodlaka.

[9] Vrhovni štab NOV i POJ imao je nameru, ukoliko vlada SAD pošalje svoju samostalnu Vojnu misiju pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, da pošalje vojnu misiju NOVJ u SAD, u koji bi bio uključen i Slaven Smodlaka.

[10] Aleksandar Ranković je tada, po nalogu maršala Tita, radio na reorganizaciji Baze NOVJ u Italiji i ukidanju dotadašnjeg zastupništva NKOJ-a, koje je odigralo značajnu ulogu, naročito do dolaska Vrhovnog štaba i ostalih rukovodećih organa na Vis.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/43.

[2] Smisao je: humano:

[3] Komandant Baze NOVJ u Italiji Milentije Popović izvestio je da će 24. jula prispeti u Bari preko 100 ranjenika Narodnooslobodilačke vojske Albanije. Pošto za njih nije bila pripremljena bolnica, Popović je pitao hoće li ih smestiti u postojeće bolnice NOVJ (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 13 sa 29 grupa od 23. jula 1944. godine).

BR. 288

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PROMENI PRAVAC NASTUPANJA SVOJIH JEDINICA I MANEVROM IZBIJE NA ISTOČNE PADINE KOPAONIKA, GDE ĆE SE OSLONITI NA JEDINICE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ[1]

Br. 8 Gr. 93 26[2] VII 44. god.

Vi ste svakako morali krenuti prema Kopaoniku, a ne prema Bug.[arskoj][3]. Zbog pažnje[4] Kopaonika. Mi moramo sada obustaviti pokret Druge divizije na taj teren, jer može pasti u težak položaj.[5]

Naše jedinice će doći na određen teren[6]. Dobro bi bilo napraviti jedan manevar [pravcem:] Leskovac—Kuršumlija—Podujevo, i onda osloniti [se na] naše jedinice koje bi stigle na ugovoreni teren s leve obale Ibra.[7]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/2.

[2] Datum je pogrešan. Ovo je naređenje maršal Tito pisao 25. jula. To se vidi iz njegovog naređenja upućenog 25. jula Štabu Operativne grupe divizija NOVJ (dok. br. 289). Međutim, Glavni štab NOV i PO Srbije bio je 25. jula u pokretu, najpre iz sela Donje Oruglice za selo Vrbovicu, a potom iz Vrbovice ka rejonu Devojkin kamen, pa je toga dana propuštena redovna radio-veza (tom I, knj. 9, dok. br. 178, str. 429—435).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio je 24. jula o teškoj situaciji i o svojim daljim namerama sledeće:

»Od Kopaonika napadaju Račić, Piletić i drugi. Sada neposredno učestvuje 6.000 četnika, 2 puka Bugara i preko 2.000 Ljotić—Nedić. Potpomaže ih jaka artiljerija i 3 aviona. Četnika ukupno ima na ovom sektoru oko 12.000 i intenzivno mobilišu.

Širina operacije ne dozvoljava nam privremenu koncentraciju za zadavanje jakih udaraca, a i zbog pokretljivosti neprijatelja, naročito četnika, koji su i uporni, [pa] otkačinjanje traje kratko. Naše jedinice u sadašnjim prilikama [su] suviše slabe i mlade da bi vršile ozbiljne kontranapade, a suviše krupne da bi mogle dejstvovati čisto partizanski. Zbog svega toga situacija [je] teška.

Naš štab je poslednjih dana stalno u pokretu i takođe je pritišten. Prinuđeni smo da pređemo bugarsku granicu i Moravu zajedno sa 25. diviz.[ijom.] Za sada jedina stabilnija teritorija jeste ist.[očna] Srbija.

Neophodan [je] upad jakih snaga u Srbiju sa zapada i dejstvo [avijacije] na sve aktivne neprij.[ateljske] garnizone.

Potvrđene vesti o dolasku Nem. u Prištinu i prisustvu oko Leskovca i Grdelice. Snage nepoznate.

Situacija se naglo i ozbiljno komplikovala. 21. i 24. divizija praćene od nepr., prvenstveno četnika, pošle su sa nama. Sada se tri naše divizije nalaze između komunikacije Lebane—Medveđa i Oruglica. Borba se vodi na liniji Tupalski vis—Buvci. Preduzećemo probijanje, po mogućnosti, u više pravaca.

Zahtevajte hitno dejstvo avijacije na Leskovac, Vranje i Prištinu, i na komunikacije između tih mesta.

Koča«.

Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/6: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 73 sa 48 grupa, br. 74 sa 88 grupa, br. 75 sa 43 grupe, br. 76 sa 20 grupa, br. 77 sa 28 grupa i br. 78 sa 86 grupa, od 24. jula 1944. godine.

»Bugarska granica« (u izvornoj građi naziva se još i: »velikoalbanska granica«, »arnautska granica«, »srpsko-albanska granica«) koja se ovde pominje jeste demarkaciona linija koju su Nemci uspostavili 1941. između jednog dela bugarskog okupacionog prostora i kvislinške tvorevine tzv. »Velike Albanije«.

[4] Umesto »zbog pažnje« u originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen, bilo je napisano: zbog položaja (ili zbog značaja).

[5] Vojnoupravni komandant Jugoistoka Hans Gustav Felber je u ofanzivnoj operaciji pod šifrovanim nazivom »Keraus« (Kehraus) nametnuo 21. NOU, 24. i 25. srpskoj NO diviziji veoma teške odbrambene borbe i do 25. jula sabio ih na relativno uzak prostor. Da bi izbegao proboj svojih jedinica kroz gusto posednute položaje okupatorsko-kvislinških i kolaboracionističkih snaga, Glavni štab NOV i PO Srbije (koji se tada kretao sa trima pomenutim svojim divizijama) pokušao je da nađe izlaz prodorom preko pomenute »velikoalbanske granice« u pravcu Gnjilana.

Međutim, sve tri srpske divizije su se noću 25/26. i tokom dana 26. jula zaplele u neočekivano oštre borbe protiv albanskih kvislinških snaga i delova nemačkog ojačanog 5. policijskog puka. Potpunije o tome: tom I, knj. 9, dok. br. 26—41, dok. br. 178 (str. 413—435), tom XII, knj. 4, dok. br. 100 i njen prilog br. 1: str. 887—889, 891, 894—895 i 898—904.

[6] Odnosi se na planinu Kopaonik.

[7] Glavni štab NOV i PO Srbije, čim je primio naređenje maršala Tita, preorijentisao je 21. NOU i 24. NO diviziju na sever — na prostor Jablanica, Pusta reka, planina Radan, a 25. NO diviziju je usmerio da preko planine Kukavice i reke Južne Morave prodre ka selu Kriva Feja. Potpunije o njihovim dejstvima na tim pravcima: tom I, knj. 9, dok. br. 42—47, br. 50, br. 178 (str. 435—449).

BR. 289

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. JULA 1944. PEKU DAPČEVIĆU NA OKLEVANJE S PRODOROM OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ U SRBIJU I NAREĐENJE DA ONA ODMAH TAMO KRENE, OLAKŠA POLOŽAJ SRPSKIH JEDINICA NOVJ I ONEMOGUĆI NEMCIMA PRENOŠENJE TEŽIŠTA BORBI IZ SRBIJE U CRNU GORU I SANDŽAK[1]

[Od V.Š. II korpusu]

90/82 91/92 ddd

U Srbiji Koča došao u vanredno tešku situaciju. On se povlači prema granici Bugarske. Njegove tri divizije opkoljene na sektoru Lebane — Medveđa[2]. Dao sam naređenje da pokušaju proboj prema Kopaoniku[3]. Vi ste mnogo doprinijeli vašim oklijevanjem takvoj situaciji. Samo Drugu diviziju opasno slati na taj sektor Kopaonika, dok ne bude situacija jasnija.[4]

Zamijenite sektor Andrijevice sa vašim crnogorskim jedinicama, a sa određene tri divizije odmah krenite na određen teren[5], jer će [se] time olakšati položaj Koči i onemogućiti tim pokretom da nepr. prenese iz Srbije težište borbe u Crnu Goru i Sandžak, što bi on svakako učinio ako razbije Koču. Javite svakog dana stanje kod vas. Ja to tražim i [na to] obavezujem komandanta Peka.

25. VII 44. god. Tito
Man. Morača

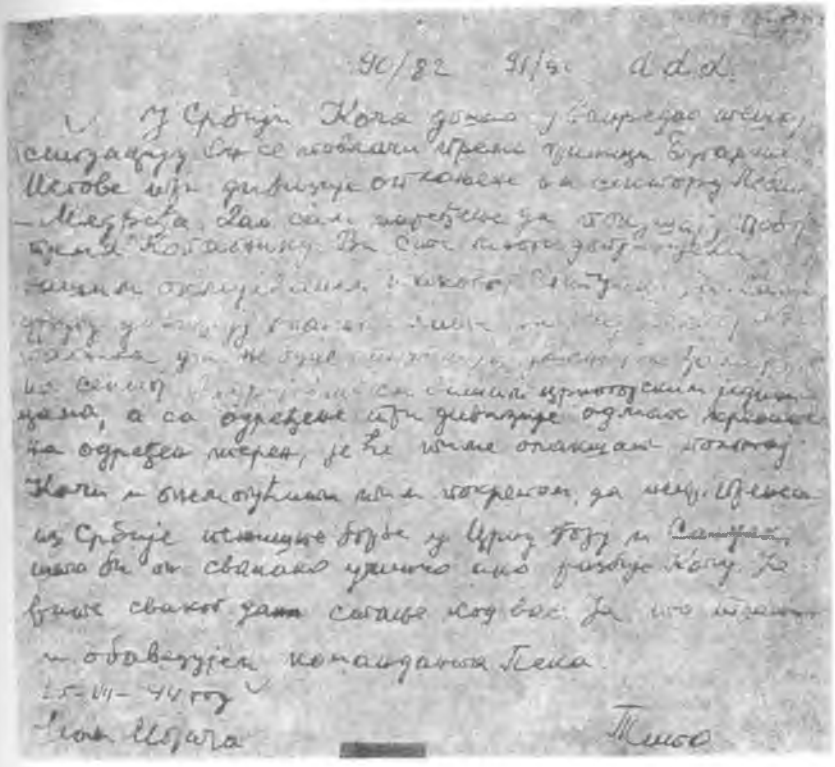
[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/34.

[2] Reč je o 21. srpskoj NOU, 24. srpskoj i 25. srpskoj NO diviziji. Protiv njih je tada izvođena nemačka ofanivna operacija pod šifrovanim nazivom »Keraus«. Ona je počela 19. jula i u stvari, bila nastavak prethodno izvedene ofanzivne operacije »Trumf« (od 10. do 17. jula). Poduhvat »Keraus« je s naknadnim produžetkom trajao do 6. avgusta 1944. godine. Potpunije o tome: tom I, knj. 9, dok. br. 7, 26, 28, 33—36, 38, 39, 178 i 184; tom XII, knj. 4, dok. br. 84, 96 i 100.

[3] Vidi dok. br. 288.

[4] Vidi primedbu 2. uz dok. br. 265.

[5] U vezi s ovim naređenjem politički komesar 2. korpusa NOVJ Mitar Bakić izvestio je sledeće:

Fotokopija dokumenta br. 289

»Prema Vašem naređenju 19. ov. mj. izvršili smo koncentraciju II, V i XVII divizije u oblasti Berana pod komandom Peka. Dvije brigade III divizije orijentisali smo prema Andrijevici.

20. jula neprijatelj je zauzeo Andrijevicu, prešao komunikaciju Andrijevica—Berane i ovladao Rudim brdom i Rujištima, težeći ka Lubnicama.

Na desnoj obali Lima izbio je na liniju Šekular — Kaludra.

Brzim svojim prodiranjem neprijatelj je onemogućio polazak divizija u određenom pravcu i nametnuo nam borbu. Zbog pokreta divizija mi smo morali razbiti ovu grupu od 4000 vojnika sa motorizacijom koju je potpomagala avijacija.

Poslije 6 dana teške borbe neprijatelj je razbijen i protjeran uz gubitke od 900 mrtvih vojnika i oficira, više od toga ranjenih. Zarobljeno više od 200. Oborena su 2 nepr. aviona. Zaplenjeno: 2 topa, 14 [mino] bacača, 38 automatskih oruđa, 350 pušaka, 1 vagon municije, oko 200 konja, 3 kamiona, 1 pukovska zastava, kao i druga ratna sprema. Uništeno 14 vozila i nekoliko radio-stanica. Oslobođeno 60 na smrt osuđenih građana.

I dalje je u toku čišćenje terena i prikupljanje ratnog materijala.

Stanovništvo potpomaže naše jedinice u hvatanju razbijenih bandi.

Mi smo imali srazmerno male gubitke.

Neprijatelj je ubijao civilno stanovništvo i uništavao letinu.

Još detaljniji izveštaj poslaćemo naknadno.

Postupićemo odmah po Vašem poslednjem naređenju.

26. VII—44. Mitar«.

Man. Morača

Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2. br. reg. 36/74: knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 88 sa 87 šifrovanih grupa, br. 89 sa 72 grupe, br. 90 sa 111 grupa i br. 91 sa 85 grupa.

BR. 290

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. JULA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ DA SE 21. SLAVONSKA NOU BRIGADA PREBACI NA PLANINU MOTAJICU I NAREĐENJE DA 11. KRAJIŠKA NOU DIVIZIJA KRENE PREMA ZAPADNOJ SRBIJI[1]

25. VII [1944.]

[ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ]

24. VII iz Slavonije se sretno prebacila na Motajicu jedna slavonska brigada[2]. Jedanaesta divizija treba da krene odmah u određenom pravcu.[3] 16—25.[4]

Ima[mo] vesti da je štab V SS nem. korpusa iz Mostara prešao u područje Broda. Proverite [to] i javite.[5] [17—][6]

Javite 11. div.[iziji] neka sluša V korpus u 17 h i u 20,17 h.[7] 18—29.[8]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 5. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 7, br. reg. 4/1. (U ovoj Knjizi depeša Vrhovnog štaba nedostaju prve četiri stranice).

Tekst radiograma primio je Štab 5. korpusa NOVJ istoga dana, ali ne istovetnim hronološkim redom, a uz to ima i manjih nebitnih razlika (Arhiv VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/28: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogrami br. 16 sa 25 grupa, 18 sa 29 grupa i 20 sa 17 grupa od 25. jula 1944. godine).

[2] Odnosi se na 21. slavonsku NOU brigadu (6. primedba uz dok. br. 240).

[3] Ona je dobila zadatak da se iz srednje Bosne prebaci u istočnu Bosnu, da bi u sastavu 12. korpusa NOVJ otpočela prodor prema zapadnoj Srbiji.

[4] i [8] Prve dve brojke označavaju broj radiograma koji je 25. jula predat tom radio-vezom radio-centru Štaba 5. korpusa NOVJ, a druge dve brojke označavaju broj šifrovanih grupa u radiogramu.

[5] Štab 5. korpusa NOVJ nije uspeo da prikupi tačne podatke o ovome. On je 21. jula izvestio da se nemačka protivavionska odbrana iz Mostara većim delom prebacila u Brod, a manjim delom u Sarajevo, a 24. jula je izvestio da Nemci od Mostara prebacuju za Sarajevo odeću, hranu i municiju (navedena Knjiga depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogrami br. 19 sa 23 grupe od 21. jula i br. 38 sa 23 grupe od 24. jula 1944. godine).

[6] U Knjizi depeša Vrhovnog štaba nije upisan broj radiograma koji je predat tom radio-vezom, ali se logično može zaključiti da je imao br. 17. U njemu je bilo oko 30 šifrovanih grupa.

[7] Vrhovni štab NOV i POJ je određivao u koje vreme će se održavati radio-veza između operativnih i viših taktičkih jedinica NOVJ.

BR. 291

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. JULA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA ZAJEDNO S 11. KRAJIŠKOM NOU DIVIZIJOM, IZBEGAVAJUĆI BORBE, NASTAVI KRETANJE PREMA ISTOČNOJ BOSNI[1]

25. VII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Saopštite štabu 11. div.[izije] da se na Motajici prebacila 24. VII jedna slavonska brigada[2], koja će preuzeti sektor do Prnjavora. Prema tome, [11.], divizija mora odmah sa vama da krene u određenom pravcu[3]. Usput se nemojte upuštati u borbe, jer vas čeka drugi zadatak. 1—60[4]

Odlikovali smo vašu 2. i 3. brigadu Ordenom narodnog oslobođenja[5]. Javite kako se sada drži vaša 1. brig.[ada] i da li može doći u obzir za odlikovanje u drugoj turi.[6] 2—42.[7]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] Odnoasi se na 21. slavonsku NOU brigadu.

[3] O njenom prelasku na desnu obalu reke Bosne i daljem kretanju preko centralne Bosne vidi dok. br. 226 i 243.

[4] i [7] Prva brojka označava broj depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ, a druge dve broj šifrovanih grupa u njoj.

[5] Na predlog vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 22. jula 1944, Predsedništvo AVNOJ-a je 24. jula donelo Odluku o odlikovanju Ordenom narodnog oslobođenja 20 prleterskih udarnih brigada NOVJ (tom II, Bilten, str. 433—434).

[6] U vezi s ovim je Štab 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« odgovorio tek 28. avgusta sledećim radiogramom.

»Odgovor na vaše ranije pitanje povodom odlikovanja I brigade.

Ona se u ovom maršu pokazala kao najbolja. U obzir dolazi za sledeće odlikovanje«. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 2/10 — radiogram br. 17, primljen u Vrhovnom štabu NOV i POJ 28. avgusta 1944. godine).

Brigada je odlikovana Ordenom narodnog oslobođenja 13. marta 1945. godine (tom II, Bilten, str. 624).

BR. 292

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA PREDUZME MERE ZA BLAGOVREMENO OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA VRHOVNOG ŠTABA I NKOJ-a PREKO RADIO-STANICE »SLOBODNA JUGOSLAVIJA«, DA DOSTAVI IMENA SOVJETSKIH OFICIRA KOJIMA ĆE DODELITI JUGOSLOVENSKA ODLIKOVANJA I DA URGIRA POVRATAK NIKOLAJA KORNJEJEVA U SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti kroz 6 dana
u ŠO JVM u SSSR-u

Šifrovani telegrami br. 27, 28, 29

Iz Jugoslavije. Upućeno 25. 7. 44. godine Primljeno 25. 7. 44. godine Prispelo u ŠO JVM 25. 7. 44. godine

Najhitnije

General-lajtnantu **Terziću**

Mi smo počeli davati otvorenim tekstom naše informacije, ali je tamošnje primanje vrlo rđavo. Tako se ne može dalje raditi.

Obezbedite da tekst primaju dobri radisti. To je vrlo važno, jer London objavljuje naše informacije 2—3 dana pre »Slobodne Jugoslavije.«[2]

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/20.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 28. jula izvestio maršala Tita da je kod nadležnih foruma preduzeo sve mere da ubuduće Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« radi prema dobijenoj direktivi (Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/67: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 73).

Hitno javite puna imena sovjetskih oficira, koji, osim članova Vojne misije, treba da dobiju naša odlikovanja.

Pitajte u moje ime general-lajtnanta Kornjejeva kada namerava da se vrati[3]. Bilo bi vrlo dobro, ako bi Kornjejev, osim ordena, doneo i spomenice za učesnike u borbi od 1941. godine. To je za nas sada vrlo važno.[4]

Na vaš radiogram №-90 odgovaramo:

Municije — puščanih metaka 7,9 — sto hiljada, 20 kompleta sekcija — sve to za Prvi korpus.

Br. 20, 21, 22. Maršal Tito

Dešifrovano 25. jula 1944. godine Prim. br. 1 Adresatu.
Dešifrovao gard. poručnik Bezrukov

---

[3] Šef Sovjetske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, general-lajtnant Nikolaj Kornjejev pošao je 14. jula 1944. u Moskvu na referisanje (navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 52 od 15. jula 1944. godine).

[4] U vezi s ovim, Velimir Terzić je 28. jula poslao sledeći radiogram:

„Maršalu Titu

Imao sam kraći sastanak sa generalom Kornjejevom. On još ne zna kad će se vratiti k Vama, pošto još nije završio svoje službene poslove ovde.

Poslaću Vam po generalu Kornjejevu ordene, lente za ordene, spomenice za učesnike u borbi od 1941. godine, štampu, izveštaje i sve drugo što bude potrebno.

Terzić".

Navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 72 od 28. jula 1944. godine.

BR. 293

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SE BEZ ODOBRENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ILI NKOJ-a NE MOŽE UPUTITI U INOSTRANSTVO NI JEDNO LICE, OSIM RANJENIKA[1]

Primljeno od
V.Š.
25. VII [u] 18,30

I

Bez odobrenja Vrhovnog štaba ili Nacionalnog Komiteta ne smije se ni jedno lice, osim ranjenika, uputiti u inostranstvo. Izuzetak čine lica za obaveštajnu službu.

(br. 65 od 25. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/43.

Radiograme iste sadržine primili su tokom 25. jula i narednih nekoliko dana svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. O tome: isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/34: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 93 sa 36 grupa od 25 jula (početni deo glasi: Bez naređenja V.Š.); k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/28: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 17 sa 36 grupa, primljen 25. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4149 sa 36 grupa od 26. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/38: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram (bez broja) sa 37 grupa od 26. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 42 grupe od 26. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/62: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 523 od 26. jula (u tekstu toga radiograma se u početnoj rečenici ne pominje Nacionalni komitet, što je očigledno omaškom ispušteno u nekoj od radnji pri primopredaji radiograma); k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 6 od 27. jula (u ovom radiogramu je omaškom, umesto NKOJ-a, upisano: Centralnog komiteta); k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 6 sa 37 grupa od 28. jula 1944. godine.

BR. 294

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. JULA 1944. ŠTABU 10. KORPUSA NOVJ DA ZA POPUNU SVOJIH JEDINICA IZVRŠI MOBILIZACIJU NA PODRUČJIMA PTUJA I KOZJA U ŠTAJERSKOJ[1]

Od V.Š. za X korpus

U Štajerskoj postoji velika mogućnost za mobilizaciju. Vaš korpus neka mobilizira u području Ptuj i Kozje.[2]

25. VII 1944. Br. 4128 (27 gr.)

BR. 295

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. JULA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA NEPOSREDNO OBAVEŠTAVA VRHOVNI ŠTAB O BORBENIM I SVIM DRUGIM DELATNOSTIMA, KAO I O PROBLEMIMA KORPUSA[1]

[V.Š. 12. korpusu]

Dat. 25. VII [1944]	Br. 5	Čas 1200	Gr.	Direktno nas obaveštavajte o operativnoj delatnosti i uopšte o situaciji i problemima Korpusa.[2]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/18.

[2] Glavni štab je istoga dana preneo tekst radiograma pod istim brojem Štabu 10. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 119/2, f. 3, br. reg. 6/7: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2.

[2] Dvanaesti korpus je od njegovog formiranja pa do tada bio stavljen pod komandu 3. korpusa NOVJ.

BR. 296

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA SU NEMCI NAMETNULI TEŠKE BORBE DIVIZIJAMA NOVJ USMERENIM IZ CRNE GORE I ISTOČNE BOSNE ZA PRODOR U SRBIJU, DOK 8. KORPUS NOVJ SA USPEHOM IZVODI OFANZIVU U DOLINI CETINE[1]

Br. Gr. 26. VII 44.

Teške borbe oko Andrijevice[2]. Prva divizija uspešno sadejstvuje oko Pljevalja[3]. U Dalmaciji Osmi korpus u opštoj ofanzivi, sa dobrim uspehom u dolini Cetine[4]. Kosta se sprema, ali su mu [Nemci] nametnuli borbe[5]. On će krenuti. Dobio je i Jedanaestu diviziju.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a k. 184, f. 1, br. reg. 23/2.

[2] U tim borbama, protiv nemačko-kvislinških snaga koje su izvodile operaciju „Draufgenger", angažovane su bile sve snage Operativne grupe divizija NOVJ i glavnina 3. crnogorske NOU divizije.

U vezi s tim borbama je komandant Operativne grupe divizija Peko Dapčević uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

„V. Š.-u

Izvršili smo opšti protivnapad na sektor Andrijevica — Čakor i 25. jutro uzeli Andrijevicu. Ubijeno na čitavom sektoru više od 150 Njemaca i Arnauta. Zaplijenjeno: dva topa, 80 konja i drugi materijal. Protjerivanje upornog neprijatelja se nastavlja.

Neprijatelj je izvršio strašna zvjerstva u srezu andrijevačkom. Zapalili [su] kuće i narod u njima, silovali [žene] i uništili usjeve.

U ovim borbama protiv nas učestvuju: SS diviz[ija] „Skenderbeg", 14. SS lovački puk, jedan grenadirski mot.[orizovani] bataljon sa baterijom [topova], dva puka regularne albanske vojske, oko 2000 milicionera. Svega oko jedanaest hiljada vojnika i oficira. Peko."

Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/1: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizije NOVJ, radiogram bez broja i datuma. Najverovatnije je pisan 26. jula 1944. godine.

[3] O borbenim dejstvima te divizije tokom 24. i 25. jula u rejonu Pljevalja i na desnoj obali Lima vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/42 i 33/44: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[4] Osmi korpus NOVJ je dejstvovao na prostoru ograničenom direktrisom koja polazi od Mostara, preko Duvna, Livna i Bosanskog Grahova, do Gračaca zatim dalje rekom Zrmanjom, jadranskom obalom i rekom Neretvom, s tim što je držao i ostrvo Vis, koje je bilo od strategijskog značaja za NOVJ, s obzirom na to da su se na njemu nalazile pomorska i vazduhoplovna ratna baza, a od 6. juna 1944. i sedište Vrhovnog štaba. Tom operativnom prostoru je Vrhovni štab NOV i POJ stalno pridavao prvorazredan značaj. Stoga je taj korpus u operativnom smislu stavio pod svoju direktnu komandu. Sa njim je održavao veoma intenzivnu radio-vezu, naročito krajem 1943. i tokom čitave prve polovine 1944. godine. Međutim, na relaciji Vrhovni štab — 8. korpus ili obrnuto: 8. korpus — Vrhovni štab, nisu do sada iz tog perioda pronađeni niti poslati niti, pak, primljeni radiogrami. Stoga ni u ovoj knjizi Zbornika nema ni jednog takvog naređenja, direktive ili uputstva kojeg je Vrhovni štab uputio tome korpusu šve do 1. avgusta 1944. godine, što predstavlja krupnu prazninu u knjizi.

Međutim, sačuvana su neka druga dokumenta toga korpusa i njegovih jedinica iz kojih se donekle vidi da je ovde reč o prodoru 9. i 20. dalmatinske NO divizije u pravcu Knina i Drniša, čime je Štab 8. korpusa NOVJ težio da odvuče deo snaga nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa, prikupljenih za napad na slobodnu teritoriju Bukovice, gde se tada nalazila 19. dalmatinska NO divizija. U stvari, 8. korpus je od početka jula 1944, oslanjajući se na slobodnu teritoriju na Bukovici i Dinari, ugrozio komunikacijske pravce, koji od Zadra, Šibenika, Splita i Ploča (sada: Kardeljevo) izvode ka dubljem zaleđu jadranske obale. Cilj mu je bio da razbija i veže okupatorsko-kvislinške snage na njima, a istovremeno da obezbedi slobodne kanale, naročito u severnoj Dalmaciji, kojima je strujala stalna veza između kopna i ostrva, kako radi prihvata ratnog materijala iz savezničke pomoći, tako i radi odašiljanja ranjenika, kurira, dece ostale bez roditelja i drugih za Vis. Stoga je Komanda nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa odlučila da ovlada slobodnom teritorijom u Bukovici. Na njoj se tada nalazila 19. dalmatinska NO divizija, koja je glavninom svojih snaga (5. dalmatinskom NOU i 6. dalmatinskom NO brigadom) noću 2/3. jula izbila na prostor Stankovci — Banjevci i uspešno slamala ispade nemačkih snaga iz garnizona Biograda na Moru i Benkovca. Da bi za duže vreme skršila ofanzivnu sposobnost te divizije, Komanda 15. brdskog armijskog korpusa je preduzela ofanzivnu operaciju pod šifriranim nazivom, »Pestbojle« (Pestbeule). Angažovani su 92. motorizovani grenadirski bataljon, 1. puk „Brandenburg", 1. bataljon 891. puka 264. pešadijske divizije, Izviđački bataljon 392. pešadijske divizije, dve četničke brigade i delovi 7. ustaškog zdruga. Oni su 15. jula napali sa polukružne linije: Biograd na Moru — Benkovac — Bribirske Mostine — Skradin, s ciljem da koncentričnim nastupanjem nabace izdvojenu glavninu 19. dalmatinske NO divizije (5 NOU i 6. NO brigadu) na obalski rub i tu je unište. Međutim, Štab 19. dalmatinske NO divizije prozreo je nameru neprijatelja, pa je u priobalnoj zoni obrazovao grupu Primorskog sektora, jačine pet bataljona, sa zadatkom da vodi manevarsku odbranu, a glavninu 5. NOU i 6. NO brigade povratio je noću 13/14. jula ponovo u Bukovicu da odatle izvodi napade. Ali, pre nego što je ta glavnina, noću 15/16. jula, ispoljila pritisak na neprijateljske delove duž komunikacije Benkovac — Bribirske Mostine, pomenute nemačke-kvislinške i kolaboracionističke snage su koncentričnim napadima 14. i 15. jula priklještile bataljone Primorskog sektora između Zatona i Gaćeleza, nanevši im osetne gubitke (oko 200 izbačenih iz stroja), ali su se oni, iako dosta neorganizovano, ipak probili pretežno prema Bukovici.

Nešto kasnije (od 20. do 23. jula) jedna borbena grupa, jačine ojačanog puka, iz sastava nemačke 118. lovačke divizije pokušala je da u ofanzivnom pothvatu pod šifrovanim nazivom „Ruepauze“ (Ruhepause) razbije Južnodalmatinski NOP odred na planini Biokovu, ali bez vidnijeg rezultata.

Nezadovoljna dotadašnjim ishodom borbi, Komanda nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa prikupila je još jače snage (delove 264. pešadijske divizije, 1. puk „Brandenburg“, 92. motorizovani grenadirski puk, 1. i 3. bataljon 384. puka i 3. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije „Tigar“, ustaške i četničke snage iz okolnog područja) i njima 24. jula preduzela ofanzivnu operaciju, pod šifrovanim nazivom „Bergruč“ (Bergrutsch). Cilj joj je bio da okruži i definitivno razbije na Bukovici 19. dalmatinsku NO diviziju.

No, dok su Nemci prikupljali snage, slabeći tako svoje okolne garnizone, Štab 8. korpusa je odlučio da napadom na neprijateljev garnizon u Vrlici i neprijateljeve posade u zahvatu komunikacije Bosansko Grahovo — Knin privuče na sebe deo neprijateljskih snaga prikupljenih radi napada na slobodnu teritoriju u Bukovici i 19. dalmatinsku NO diviziju. Tako su 23. jula glavnina 20. dalmatinske NO divizije (8. i 10. NO dalmatinska brigada) i Mosećko-svilajski NOP odred, slomivši prethodno četnički otpor, prešli reku Cetinu i prodrli u Vrliku, razbili tu neprijatelja i prognali ga ka Kosovu (kninskom). Istovremeno je 4. splitska NO brigada 9. dalmatinske NO divizije, prodirući iz Peulja, preko Uništa, razbila četnike u selu Cetini, slomila otpor ustaša u Kijevu i zauzela Veliku i Malu Polaču. Za to vreme je glavnina 9. dalmatinske NO divizije (3. i 13. dalmatinska NO brigada) nastupala širokim frontom od Bosanskog Grahova i, lomeći otpor neprijatelja, izbila na prilazima Kninu. Ovo je prinudilo Komandu 15. brdskog korpusa da operaciju „Bergruč“ 24. jula započne bez glavnine 1. puka »Brandenburg“ i bez 92. motorizovanog puka, koje je zadržala na liniji Skradin — Kistanje prema pravcima nastupanja 9. i 20. dalmatinske NO divizije.

Izvodeći operaciju „Bergruč“, Nemci su nakon četvorodnevnih borbi prošli slobodnom teritorijom Bukovice, ali nisu ni okružili ni naneli veće gubitke 19. dalmatinskoj NOU diviziji. Ona je delom snaga zatvorila pravce od Knina i Obrovca, a delom snaga (šest bataljona) najpre aktivnom odbranom štitila slobodnu teritoriju, a potom izbegla udar glavnine nemačkih snaga, povlačeći sve svoje jedinice iz Bukovice na Velebit.

Čim je 15. brdski korpus glavninu svojih snaga angažovanih u operaciji „Bergruč“ povukao prema Kninu, Drnišu i Kosovu, 19. NO divizija je 28. jula prešla u opšti protivnapad i, dan kasnije, ponovo oslobodila Bukovicu.

Za to vreme je 20. dalmatinska NO divizija s Mosećko-svilajskim i Trogirsko-šibeničkim NOP odredom u noćnim prepadima od 25. do 31. jula razbila i potisnula četnike i ustaše iz svih uporišta do prilaza liniji Knin — Drniš. Istovremeno je 9. dalmatinska NO divizija ispoljila snažan pritisak na neprijateljeve utvrđene položaje Deralo, Stožišta i Vranjkoviće, a u rejonu Vojnovića presekla komunikaciju Knin — Bosansko Grahovo.

Tim uspešnim dejstvima je 8. korpus NOVJ ugrozio komandi nemačke 2. oklopne armije magistralne komunikacijske pravce, koji od srednje i severne Dalmacije izvode ka dolini Save, pa je postavljen hitan zadatak nemačkom 15. brdskom armijskom korpusu da otkloni tu opasnost. Ovaj je najpre jednom nemačkom borbenom grupom od Knina, i uz sadejstvo snaga iz utvrđenih uporišta Derala i Vranjkovića, posle opšte borbe 29. jula u rejonu Vojnovića, prodro u Strmicu i po-

tisnuo delove 9. dalmatinske NO divizije na Pleševicu i Vršinu. No, sa tih položaja je 4. splitska NO brigada te divizije, noću 30/31. jula, izvela uspešne prepade na četničke delove u Kninskom polju, Topolju i Vrpolju. Narednog jutra je Komanda 15. brdskog armijskog korpusa pristupila izvođenju koncentričnog napada od Knina, Kosova, Drniša i Sinja ka Vrlici, kako bi najpre očistila dolinu Cetine, povratila Vrliku, a onda na Kozjaku razbila 20. dalmatinsku NO diviziju i 4. splitsku NO brigadu. Napadajući snagama jačine oko 7500 ljudi (iz 264. pešadijske divizije, 1. puka „Brandenburg", 92. grenadirskog motorizovanog puka, 7. ustaškog zdruga i sa četnicima), podržanih sa 7 baterija topova i 17 tenkova, u oštrim borbama od 31. jula do 2. avgusta Nemci su prodrli u Vrliku, na Kozjak i delimično na Dinaru. Ali ni tom prilikom nisu postigli svoj osnovni cilj. Naprotiv, zbog ponovnog pritiska snaga 19. dalmatinske NO divizije ka Kninu, Kosovu, Drnišu, Komanda 15. brdskog armijskog korpusa je bila prinuđena da deo snaga uputi tamo. To je iskoristila 20. dalmatinska NO divizija i 2. avgusta krajem dana ponovo odbacila nemačke jedinice sa Dinare ka Vrlici. Potpunije o ovome: tom V, knj. 29. dok. br. 21, 53, 54, 63, 72, 75, 95, 101, 106, 116, 140, 142—146; knj. 31, dok. br. 2, 9—12, 20, 21, 33, 56, 108—111; knj. 33, dok. br. 73; tom XII, knj. 4, dok. br. 92, 96 i 100; Arhiv VII, ANOR-a, k. 118/8, f. 1, br. reg. 1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogrami primljeni od Štaba 8. korpusa NOVJ br. 3599 i 3619 od 3. VII, br. 3806—3810, 3818 i 3819 od 12. VII, br. 3877—3880 od 14. VII, br. 3953 od 16. VII, br. 3952 od 17. VII, br. 3996—3999 i 4003 od 18. VII, br. 4022 od 19. VII, br. 4030 i 4040 od 20. VII, br. 4050 od 21. VII, br. 4087 od 22. VII, br. 4118 od 24. VII, br. 4144 od 25. VII, br. 4171 i 4172 od 26. VII, br. 4147, 4148, 4196, 4197 i 4120 od 27. VII, br. 4121, 4137 i 4139 od 28. VII, br. 4145 od 29. VII, br. 4162—4164 od 30. VII, br. 4259 (pod 1. i 2.) od 1. VIII, br. 4268—4272 od 2. VIII, br. 4274—2485, 4297 i 4298 od 3. avgusta 1944. godine.

[5] Odnosi se na ofanzivni poduhvat koji je organizovala Komanda nemačkog 5. SS-brdskog armijskog korpusa pod šifrovanim nazivom „Reslajn" (Röslein). Započet je 18. jula na prostoru Sokolac — Vlasenica — Kladanj, a izvodile su ga tri ojačane pukovske borbene grupe (jedna iz 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i dve iz 13. SS-dobrovoljačke brdske lovačke divizije »Handžar«) i četnici. Potpunije o tome: 2. primedba uz dok. br. 319 i tom IV, knj. 29, dok. br. 91, tom XII, knj. 4, dok. br. 92, 96 i 100.

BR. 297

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA REDOVNO JAVLJAJU TAČNE PODATKE O REZULTATIMA SAVEZNIČKOG BOMBARDOVANJA NEPRIJATELJA I O REZULTATIMA TAKTIČKE SARADNJE AVIJACIJE I JEDINICA NOVJ[1]

OD V.Š.

Javljajte redovno i tačno rezultat savezn. bombardovanja i taktičke saradnje avijacije i naših jedinica.[2]

26. VII 1944 Br. 4155 (22 gr.)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19.

Radiograme istovetne sadržine primili su i ostali operativni štabovi NOVJ sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/38: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram (bez broja) sa 23 grupe od 26. jula; k. 384, f. 2, br. reg. 21/34; Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 94 sa 22 grupe od 26. jula; k. 461/A, f. 5, br. 7/28: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 19 sa 22 grupe, primljen 26. jula od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 7 sa 23 grupe od 28. jula; k. 372, f. 1, br. reg. 33/46: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram upućen iz Vrhovnog štaba pod brojem 74, a u Štabu toga korpusa primljen 28. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 10 sa 27 grupa od 28. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128; Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram (bez broja) sa 27 grupa od 29. jula 1944. godine.

[2] U knjizi depeša Štaba 2. korpusa drugi deo rečenice glasi: „i taktičku saradnju anglo-američkih i naših jedinica". To je očigledno omaška nastala u nekoj od radnji prilikom upućivanja ili primanja radiograma, jer na operativnom prostoru toga korpusa u to vreme nije bilo ni jedne anglo-američke jedinice.

BR. 298

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. JULA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA SU SVE TRI NJENE BRIGADE ODLIKOVANE ORDENOM NARODNOG OSLOBOĐENJA I NAREĐENJE DA NA AERODROM NEGOBUĐE PRIHVATI DIVIZION BRDSKIH TOPOVA S MUNICIJOM[1]

Primljeno od
V.Š.
26. VII [u] 15 h

I

Prva, Treća i Trinaesta vaša brigada odlikovane su Ordenom narodnog oslobođenja[2]. Svaka [od tih] brigada mora imati veliku crvenu svilenu zastavu sa zlatno uvezenim svojim nazivom i vrpcom Ordena. Ako nemate materijala — javite.[3]

(br. 71 od 26 - VII)

II

Na Negobuđe dobićete divizion od osam topova, 82 poslužioca, 35 mazgi, sav materijal za vezu i 1300 metaka. Organizujte prihvat, popunu ljudstva i stoku za municiju.[4]

(br. 72 od 26. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/44.

[2] Brigade su odlikovane Odlukom Predsedništva AVNOJ-a od 24. jula 1944. godine (tom II, Bilten, str. 433).

[3] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je istoga dana uputio preko Štaba Baze NOVJ u Italiju sledeći radiogram Aleksandru Rankoviću, koji se tada nalazio u obilasku jedinica i ustanova NOVJ u Italiji:

„Za Rankovića

Nabavite u Italiji materijal za nacionalne i proleterske zastave za one brigade koje su odlikovane ordenima.

Materijal mora biti svila ili somot, i to [nabavite] u većoj količini".

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/43: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 9 sa 44 grupe, primljen 26. jula 1944. godine).

[4] Štab 1. proleterske divizije postupio je prema ovom naređenju i 5. avgusta izvestio da je primio jednu bateriju od četiri brdska topa sa priborom. Tri dana kasnije, izvestio je da su topovi isprobani i da vrlo precizno dejstvuju, a takođe da su i za transport podobni. Međutim, druga baterija nije prispela, jer je, usled izmenjene situacije, Prva proleterska divizija desetak dana kasnije napustila sektor zapadnog

BR. 299

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA OPERATIVNA GRUPA DIVIZIJA KREĆE U PRAVCU JUGOZAPADNE SRBIJE, DOK SU DRUGE JEDINICE POSELE DESNU OBALU LIMA OD BIJELOG POLJA DO PRIJEPOLJA I NAREĐENJE DA GLAVNI ŠTAB REDOVNO IZVEŠTAVA O SITUACIJI KOD SVOJIH JEDINICA[1]

Br. Gr. 84. 26. VII 44.

Peko je krenuo u određenim pravcima[2], i posjeli desnu obalu Lima između Bjelog Polja do Prijepolja[3], a Pljevlje i Prijepolje [smo] žestoko bombardovali. U Nišu je četnički štab i [nemačka] mesna komanda. Javljajte redovno situaciju vaših jedinica.[4]

Sandžaka i pošla ka zapadnoj Srbiji (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, poslati radiogrami br. 34 i 35 od 5. avgusta u 18,30 časova, br. 55—57 od 8. avgusta u 15 časova, br. 30 i 31 od 20. avgusta u 6,15 časova).

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/2.

[2] Maršal Tito je 25. jula naredio komandantu Operativne grupe divizija Peku Dapčeviću da sa jedinicama odmah krene na izvršenje ranije postavljenog mu zadatka, tj. da sa 2. proleterskom, 5. krajiškom i 17. istočnobosanskom NOU divizijom izbije na planinu Goliju i u dolinu reke Ibra (dok. br. 289). Nakon izdatog naređenja se u Vrhovnom štabu pretpostavljalo da je Dapčević odmah pristupio njegovom izvršenju. Međutim, cela Operativna grupa divizija nalazila se tada angažovana u odlučnim borbama protiv nemačko-kvislinških snaga koje su na sektoru Andrijevica — Čakor izvodile operaciju „Draufgenger". Operativna grupa divizija je tek u završnoj etapi borbe, kad je neprijatelj bio doveden do potpunog kraha, izvučena iz borbe i prebacila se u rejon Berana (sada: Ivangrad). Odatle su njene jedinice 29. jula pošle severno od Rožaja, preko Peštera, da bi između Sjenice i Novog Pazara izbile na planinu Goliju. Potpunije o tome: Zbornik, tom III, knj. 8, dok. br. 26, 30, 32—36, 38—40, 46, 47, 49, 354—356, knj. 10, dok. br. 77, 79—81, 83 i 84.

[3] Na tom prostoru su se nalazile 13. proleterska brigada „Rade Končar" i 8. crnogorska NOU brigada.

[4] Glavni štab NOV i PO Srbije, usled stalnih pokreta, nije slao izveštaje Vrhovnom štabu NOV i POJ 25, 26. i 27. jula, sem dve kratke informacije 26. jula, koje je verovatno poslao preko radio-stanice Odeljenja za zaštitu naroda pri svom štabu. Prvom informacijom Glavni štab je javio da se u Leskovcu nalazi po jedan puk Nemaca, Bugara i Ljotićevaca, a drugom je saopšteno da nedovoljno osposobljeni radio-telegrafisti u štabovima srpskih divizija skoro potpuno onemogućavaju čak i direktno rukovođenje divizijama. U vezi s tim: Arhiv VII, ANOR-a, k. 148, f. 1, br. reg. 36/5: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 56 i 57 od 26. jula i br. 37 od 4. avgusta 1944. godine.

BR. 300

UPUTSTVO POMOĆNIKA NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ HERBERTA KRAUSA OD 26. JULA 1944. SANITETSKIM ODELJENJIMA GLAVNIH ŠTABOVA I SANITETSKIM ODSECIMA ŠTABOVA KORPUSA NOVJ O NAČINU NARUČIVANJA SANITETSKOG MATERIJALA ZA POTREBE JEDINICA NOVJ[1]

Sanitetska misija NOVJ 818[2]
93/44
26. 7. 44.

Predmet: Naručivanje sanitetskog materijala

1. Zbog brže i potpunije opskrbe sanitetskim materijalom treba da se u buduće trebovanja sanitetskog materijala upute **preko britanskog predstavnika saniteta** u sjedištu pojedinih korpusa.

2. U trebovanjima mora se označiti **ukupna potreba** sanitetskog materijala za čitavi korpus, a ne pojedinačno za svaku jedinicu; dok u posebnom dopisu treba obrazložiti potrebe po pojedinim jedinicama, uzevši u obzir sve jedinice koje sanitet korpusa opskrbljuje.

3. Kod sastavljanja trebovanja valja voditi računa da se prvenstveno **traže lijekovi kojima Saveznici raspolažu,** a ne njemački ili italijanski specijaliteti, jer takova traženja otežavaju isporuke.

4. Trebovanja treba sastaviti za jednomesečnu potrebu i dostaviti britanskom predstavniku. O tome će zavisiti brzina isporuke.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 465, f. 3, br. reg. 31/1.

Uputstvo je dostavljeno sa propratnim aktom, čiji tekst glasi:

„Sanitetska misija
26. 7. 44.

U prilogu vam se dostavljaju upute za najbrže snabdevanje ljekovima preko Saveznika.

Molimo da ih umnožite i dostavite svim vašim jedinicama.

Za Misiju
major Bonaci
dr Bonaci".

Na poleđini ovog propratnog akta otisnut je četvrtasti štambilj Štaba 5. korpusa i dokumenat zaveden pod br. 966 sa datumom: 5. avgust 1944. godine.

[2] Broj je dopisan zelenim mastilom na margini iznad teksta u desnom gornjem uglu.

5. Od svakog trebovanja predatog britanskom predstavniku treba **bezuslovno** poslati nama po jednu kopiju, i to ukupnog trebovanja, sa naznakom datuma kada je predato.

6. Po primitku pošiljke sanitetskog materijala treba da nam **odmah** dostavite popis primljenog materijala, oznaku pošiljke, dan primitka i eventualne primjedbe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Misiju
dr Kraus[3]

---

[3] Dr Herbert Kraus, tada se nalazio u sedištu Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji i u ime nje je napisao ovo uputstvo.

Istog dana (26. jula) Kraus je operativnim štabovima napisao i dopis o naručivanju sanitetskog materijala iz slagališta Sanitetske misije NOVJ. Taj dopis glasi:

„Sanitetska Misija NOVJ
94/44
26. 7. 44.

Predmet: Naručivanje sanitetskog materijala iz našeg Skladišta u Italiji

1. Znajući da u zemlji postoje znatne potrebe za lijekovima i ostalim sanitetskim materijalom i pored redovnih pošiljaka koje dobivate preko britanskog predstavnika saniteta, izvještavamo vas da mi na ovdašnjem **našem** Skladištu imamo također izvjesne količine tog materijala.

2. Prilažemo vam popis tog materijala koji vam možemo izravno odavde poslati, pa u slučaju potrebe pošaljite **posebno trebovanje** za taj materijal **nama.** Ovo trebovanje izvršićemo prema našim mogućnostima, neovisno od britanskih pošiljki, te stoga o tom trebovanju, kao i o tim od nas primljenim pošiljkama ne treba izvještavati britanskog predstavnika. **Za sve svoje redovne potrebe obraćat ćete se i nadalje britanskom izaslaniku** i postupiti tačno prema našem dopisu br. 93/44, koji vam se istodobno dostavlja.

3. Civilni sanitet dobio je nedavno od nas znatne količine tog sanitetskog materijala, a ovih dana dobili ste i vi jednu oveću pošiljku lijekova s našeg Skladišta, pa ćete prema primljenom materijalu vidjeti s čim raspolažemo.

4. Od primljenog materijala možete izdavati i civilnom sanitetu izvjesne količine, prema njihovoj efektivnoj potrebi i vašim mogućnostima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Misiju
dr Kraus"

(Isti Arhiv i ista kutija i fascikla, br. reg. 31/3).

BR. 301

IZVEŠTAJ ARTILJERIJSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O ORGANIZACIJI ARTILJERIJSKE NASTAVE I NAČINU POPUNE NASTAVNOG OSOBLJA U ŠKOLSKOM DIVIZIONU I LJUDSTVA ZA ARTILJERIJSKE KURSEVE PRI OFICIRSKOJ ŠKOLI VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

ARTILJERIJSKO ODELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA
jula 1944. god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

U pogledu artiljerijske nastave na otoku Visu, a u vezi s opštom instrukcijom[2], dajemo slijedeće podatke:

1. — **Nastava u Školskom divizionu**

U ovom divizionu biće i nadalje izvođena nastava sa ljudstvom za popunu svih artiljerijskih jedinica i stvaranje nižeg artiljerijskog kadra za te popune.

Plan i program nastave izradiće ovo Odeljenje u vezi s dosadašnjim planom i programom.

Nastavnici i instruktori ove nastave biće određeni naši oficiri, a za pojedine predmete uzeće se u obzir oficiri i podoficiri savezнички instruktori.

Već je otpočela nastava sa slijedećom partijom ljudstva.

Bilo bi potrebno pozvati engleske instruktore na jednu konferenciju kod načelnika Vrhovnog štaba, na kojoj bi se utvrdio odnos naših nastavnika i upotreba engleskih instruktora u vezi sa planom i programom nastave, kao i u vezi s daljim prijemom artiljerijskog materijala u ovaj divizion.

2. — **Artiljerijski kurs pri Oficirskoj školi Vrhovnog štaba**

a) **Mjesto škole:** otok Vis, selo Podhumlje.

b) **Slušaoci:** po 5 drugova iz svakog korpusa, za usposobljenje u višem artiljerijskom rukovodstvu, t.j. za komandante artiljerijskih grupa, diviziona i samostalnih baterija. Slušaoci moraju biti već is-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3/I, br. reg. 3.

[2] Odnosi se na projekat organizacione strukture artiljerije kao roda vojske u sastavu NOVJ, koji je Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba dostavilo Vrhovnom štabu da ga pregleda i potpiše maršal Tito, što je on učinio tek 30. avgusta (dok. br. 474).

probani artiljerci, koji imaju uslova za više razvijanje čisto u artiljerijskom smislu.

c) **Nastavnici:** Pored pukovnika Krauta[3] i potpukovnika Huseina Krupića, Pajovića Miloša i majora Aranđelovića[4], trebalo bi pozvati preko Glavnog štaba Hrvatske jednog starijeg artiljerijskog oficicira (po mogućnosti aktivnog bivše jugoslovenske vojske), sposobnog za nastavničku službu. Pomoćnici nastavnika biće određeni od Artiljerijskog odeljenja od dosadašnjih oficira pri Školi na Visu.

d) **Trajanje i početak kursa:** Kurs bi trajao 3 mjeseca, a počeo bi oko 10. avgusta t.g.

e) **Komandu kursa, službu snabdijevanja i sve ostalo riješiće ovo Odeljenje.**

3. — **Popuna ljudstvom**

Za Školski dopunski divizion je potrebno **najhitnije** uputiti do 500 boraca, koji bi po portijama bili obučavani i upućivani korpusnim artiljerijama. Ovu bi popunu do polovine trebalo najhitnije izvršiti iz jedinica sa otoka Visa i to od zdravog i potpuno fizički sposobnog ljudstva, a ostatak najhitnije tražiti iz jedinica u Italiji. Ukoliko se ne bi hitno riješilo ovo pitanje popune, desio bi se izvjestan zastoj u planu pripremanja dijelova artiljerije koji se šalje na kopno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik načelnika pukovnik
Bran.[5] B. Obradović

Načelnik, pukovnik
Karel Levičnik

[3] Božidar Kraut.
[4] Redakcija nije mogla da utvrdi ime majora Aranđelovića.
[5] Branko.

BR. 302

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. JULA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA DOTADAŠNJI POLITIČKI KOMESAR TOGA KORPUSA MITAR BAKIĆ ODMAH DOĐE U SEDIŠTE VRHOVNOG ŠTABA NA NOVU DUŽNOST[1]

[Od V.Š. II korpusu]

95/12

Mitar mora odmah poći ovamo na novu dužnost.[2]

27. VII 1944. god.
Man. Morača

BR. 303

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA JE ZA PRIHVAT JEDINICA KOJE KREĆU IZ CENTRALNE BOSNE TREBALO UPUTITI DRUGU JEDINICU, A NE U BORBAMA PREMORENU 16. VOJVOĐANSKU NOU DIVIZIJU[1]

V.Š.

27
——
VII

50 [grupa]

Nepravilno ste postupili što ste iznurenu 16. div. uputili prema reci Bosni[2]. Ona će biti nesposobna za izvršenje predviđenog zadatka, zbog iznurenosti[3]. Morali ste poslati drugu jedinicu.[4]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 393, f. 2, br. reg. 21/35.

[2] Mitar Bakić je tada postavljen za šefa Kabineta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, dok je za političkog komesara 2. korpusa NOVJ postavljen Radoje Dakić Brko.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128.

[2] Šesnaesta vojvođanska NOU divizija je pre odlaska za prihvat 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“ i 11. krajiške NOU divizije vodila uporne borbe. O tome je komandant 12. korpusa NOVJ Danilo Lekić uputio 26. jula sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

„Za pet dana žestokih bojeva u Birču sa 13. SS divizijom, četnicima Kerovića i kapetana Leke i z.[elenim] kadrom, jedinice našeg korpusa ubile su 270 neprijat. vojnika i mnogo više ranile. Zaplenjena 3 topa, 1 teški bacač, 3 mitraljeza, 40 konja, sa komorom i znatne količine municije i opreme. Naši gubici osetni. L.[ekić].“

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 2 sa 77 grupa). Potpunije o tim borbama: još i tom IV, knj. 27, dok. br. 115, 116 i 130; knj. 28, dok. br. 18 i 24.

[3] Komandant 12. korpusa NOVJ Danilo Lekić poslao je 26. jula sledeće radiograme Vrhovnom štabu:

„Sa 16. div. idem neposredno iz borbe usiljenim maršom prema r. Bosni radi prihvata 11. div.[izije.]

Usled ranijih brzih pokreta, teških borbi i slabe ishrane, ljudstvo je sasvim iscrpljeno. Ima smrtnih slučajeva od iznemoglosti. Borci zaostaju usput.

Ostali deo štaba korpusa nalazi se sa 36. diviz. na sektoru Han-Pijesak—Olovo. Stanje ljudstva u tim jedinicama slično je kao i u 16. diviz.

Radi velikih gubitaka moramo rasformirati peti batalj. u brigadama 36. diviz. L.“

(navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 3 sa 66 grupa i br. 4 sa 54 grupe).

[4] Štab 3. korpusa NOVJ odgovorio je 28. jula da je tu diviziju poslao za prihvat 6. ličke proleterske divizije i 11. krajiške NOU divizije da se ne bi iscrpljivala u svakodnevnim borbama koje se stalno vode (tom IV, knj. 27, dok. 143, str. 571).

BR. 304

OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 27. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O KVALIFIKACIONOJ STRUKTURI LJUDSTVA VOJNOG LOGORA NOVJ U GRAVINI I O NEOPHODNOSTI DA SE ZBOG NACIONALNE STRUKTURE LJUDSTVA TRAŽI UPUĆIVANJE SLOVENAČKIH KADROVA[1]

Broj	Grupa	Datum	Sadržaj
br. 21	gr. 86	27. VII 44	U Gravini nema ljudstva za nove jedinice. U tom našem Vojnom logoru sada se nalazi: 1. tenkovska brigada, jačine 1900 boraca; avijatičara za Sovjetski Savez 450, od kojih 300 mladića početnika; i, 800 boraca na raznim kursevima — bacačkim, mitraljeskim, telegrafskim i drugim. Oštro smo postavili pitanje prikupljanja naših ljudi u Rimu i drugde.[2]
23	66		U svim ovdašnjim jedinicama, kao i na Visu u nekim, pretežno [su] Slovenci, a kadrova nema. Treba odmah tražiti iz Slovenije najmanje 20 vojnih i političkih rukovodilaca za čete, bataljone i brigade. Beblera[3] i doktora Abčunča[4] takođe. Ranković

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/43 i 1/44.

[2] Dva dana ranije Aleksandar Ranković je izvestio da nema ljudstva za nove jedinice iz Sardinije (navedena Knjiga depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 18 sa 77 grupa od 25. jula 1944. godine).

[3] Dr Aleš Bebler.

[4] Redakcija nije mogla da utvrdi prezime dr Abčunča.

BR. 305

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SU 6. ISTOČNOBOSANSKA, 5. KOZARSKA KRAJIŠKA I 2. KRAJIŠKA NOU BRIGADA ODLIKOVANE ORDENOM NARODNOG OSLOBOĐENJA[1]

V.Š. 53 [grupa]

27

VII

Od jedinica koje su pod vašom komandom nagrađene su Ordenom narodnog oslobođenja sledeće [brigade]: Šesta bosanska, Peta kozarska, Druga krajiška. Od jedinica XII korpusa nagradićemo u drugoj turi dve najbolje brigade.[2]

BR. 306

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI MILENTIJA POPOVIČA OD 27. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA ĆE BRITANSKE VLASTI ČIM SE OBAVE TEHNIČKE PRIPREME ODOBRITI PRELETANJE IZ ITALIJE NA VIS TRANSPORTNIH AVIONA KOJE JE VLADA SSSR-a POKLONILA MARŠALU TITU[1]

Red. br.	Gr.	Komu.	Sadržaj
19	88	V.Š.	Eliot[2] nas je obavestio u prisustvu Maklena[3] da je sasvim razumljivo da transportni avioni maršala Tita treba da budu na njegovoj teritoriji Visu. Razlog što nisu odmah prebačeni je čisto tehnički, a ne politički. Potrebno [je] izvršiti tehničke pripreme za prebacivanje. Čim dobije odgovor, preduzeće mere za prebacivanje. Milentije.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128.

[2] Štab 3. korpusa je 28. jula predložio Vrhovnom štabu da prilikom narednih odlikovanja uzme u obzir i 15. majevičku NOU brigadu (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, str. 571).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a i Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/43.

BR. 307

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA OD VLADIMIRA PERIĆA VALTERA POTRAŽI ŠTO POTPUNIJE PODATKE O KRETANJU I NAMAREMA NEMAČKIH JEDINICA[1]

V.Š.

27

VII

17

Neka Valter daje što tačnije podatke o njemačkim kretanjima i namjerama.[2]

---

[2] Viliam Eliot (William Elliot), britanski vice-maršal avijacije, tada komandant savezničkih Balkanskih vazduhoplovnih snaga.

[3] Ficroj Maklejn, šef Anglo-američke vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128.

[2] Vladimir Perić Valter. On je kao službenik Hipotekarne banke u Sarajevu 1934. postao član Mesnog komiteta KPJ za Sarajevo, a kada je usledila fašistička okupacija Jugoslavije, nastavio je ilegalni partijski rad. Ubrzo je napustio Sarajevo i stupio u Majevički NOP odred, čiji je komandant postao krajem 1942, a po formiranju Udarnog bataljona Zeničkog NOP odreda, postavljen je za komandanta tog bataljona, da bi, pri formiranju 6. istočnobosanske NOU brigade, postao komandant bataljona u njoj. Sa svim tim jedinicama Perić je izveo mnoge uspešne borbe.

Početkom 1943. je Vladimir Perić upućen na ilegalan rad u Tuzli, a odatle je ponovo prebačen na ilegalni rad u Sarajevo, gde je postao sekretar Mesnog komiteta KPJ. Dobar poznavalac prilika u Sarajevu, iskusan ilegalac i lično veoma hrabar borac, Perić je sredio partijsku organizaciju Sarajeva, organizovao široku mrežu obaveštajne službe i pružao značajnu pomoć partizanskim jedinicama koje su dejstvovale u širem rejonu Sarajeva.

Nekoliko puta je dolazio na slobodnu teritoriju i u Vrhovni štab NOV i POJ da bi podneo izveštaje i dobio potrebna uputstva. On je, pod pseudonimom Valter, stajao na čelu svih akcija koje su izvele ilegalne organizacije u Sarajevu, zbog kojih je u najširim slojevima građana Sarajeva još za vreme okupacije postao legendaran. Specijalni rat, koji je neprestano vodio protiv okupatorskih i kvislinških policijskih i drugih tajnih službi, uspešno je okončavao u korist NOP-a i tako postao jedan od najiskusnijih i najhrabrijih obaveštajaca narodnooslobodilačkog rata. Poginuo je 6. aprila 1945. u završnim borbama za oslobođenje Sarajeva, čuvajući sa grupom boraca električnu centralu, koju su ustaše pri povlačenju htele da unište.

BR. 308

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. JULA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA DODELJENE SOVJETSKE VOJNE LEKARE I SANITETSKO OSOBLJE PREBACI U BARI, GDE ĆE IM SE DATI DALJI RASPORED[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo. Zabranjeno prepisivanje.

Vratiti kroz 6 dana u ŠO JVM u SSSR-u.

Šifrovani telegram br. 30

Iz Jugoslavije. Upućeno 28. 7. 44. godine. Primljeno 28. 7. 44. godine Prispelo u ŠO JVM 28. 7. 44. godine.

Hitno

General-lajtnantu **Terziću**

Sovjetske vojne lekare i ostali personal prebacite u **Bari.**[2] Mi ćemo ih odatle rasporediti tako da jedan deo ostane u našim bolnicama u **Italiji,** a ostale ćemo poslati u našu domovinu.

Maršal Tito

Br. 23

Dešifrovano 28. 7. 44. godine.
Dešifrovao gardijski poručnik **Bezrukov.**

Prim. br. 1 Adresatu.

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/21.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 1. jula 1944. poslao Vrhovnom komandantu radiogram sledeće sadržine:

»Maršalu Titu

Ovde je pripremljeno za nas 13 hirurga, 3 brigadna lekara i 15 medicinskih sestara, sa kompletnim hirurškim instrumentima i

BR. 309

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. JULA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA VEĆ ČETIRI DANA NEMA RADIO-VEZE SA GLAVNIM ŠTABOM NOV I PO SRBIJE, DA JE NEPRIJATELJ OVLADAO SLOBODNOM TERITORIJOM IZMEĐU IBRA I JUŽNE MORAVE I U KOJIM PRAVCIMA SU ORIJENTISANE TAMOŠNJE SNAGE NOVJ[1]

[Od V.Š.]

3
—
37

Četiri dana sa Kočom nema veze[2]. Po posljednjim podacima jake neprijateljske snage ovladale celim terenom između Ibra i Južne Morave[3]. Naše jedinice većim delom [otisle][4] su se ka istoku i Jugu.

28 - VII -

---

ostalim potrebnim materijalom za 11 ekipa. Svi oni čekaju na polazak.

Biće prebačeni avionima.

Molimo, hitno javite plan rasporeda ovih lekara i na kojim punktovima ih treba spustiti.

General-lajtnant **V. Terzić**«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/33: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 34, od 1. jula 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/1.

[2] Radio-veza je prekinuta uveče 24. jula. Narednih dana je Glavni štab NOV i PO Srbije bio u pokretu s glavninom svojih snaga (21. NOU, 24. i 25. NO divizijom), orijentisanim da preko velikoalbanske demarkacione linije prodru u pravcu Gnjilana (4. primedba uz dok. br. 299 i tom I, knj. 9, dok. br. 178, str. 431).

[3] Vidi 3. i 5. primedbu uz dok. br. 288 i primedbu 2. uz dok. br. 289.

[4] Umesto ove reči, koju je redakcija dopisala i stavila u četvrtastu zagradu, u originalu primljenog radiograma napisane su sledeće dve reči jedna iznad druge sa znacima pitanja iznad njih: »ostale otekle«. Verovatno je u originalu poslatog radiograma, koji do sada nije pronađen, bila napisana ili reč koja je napisana u četvrtastoj zagradi ili, pak, reč: orijentisale.

BR. 310

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. JULA 1944. ČLANU POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRU RANKOVIĆU DA ĆE POČETKOM AVGUSTA 1944. POĆI NA SASTANAK S VRHOVNIM KOMANDANTOM SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE HENRIJEM MAJTLANDOM VILSONOM[1]

Red. br.	gr.	Datum	[Sadržina]
15	24	28—VII [1944]	Za Rankovića[2]. Ja ću doći tamo oko prvog, radi sastanka sa Vilsonom[3] između 3. i 5. avgusta[4]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/44.

[2] Član Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandar Ranković se tada nalazio u obilasku jedinica i ustanova NOVJ u Italiji i, prema uputstvu maršala Tita, sprovodio reorganizaciju Baze NOVJ u Italiji.

[3] Henri Vilson (Sir Henry Maitland Wilson), britanski general, tada je bio vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje. Nalazio se u Kazerti u Italiji.

[4] Dan kasnije, 29. jula maršal Tito je uputio sledeću poruku Aleksandru Rankoviću:

»Za Rankovića

Trećega [avgusta] ja odlazim direktno engleskim avionom u Kazertu na razgovor sa Vilsonom.

Maršal«.

(pomenuta knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 17 sa 27 grupa primljen 29. jula 1944. godine).

Međutim, maršal Tito nije otputovao ni 3. avgusta, jer je britanska strana dan dolaska maršala Tita podešavala sa vremenom kada će predsednik britanske vlade Vinston Čerčil moći da krene za Italiju. Stoga je maršal Tito otputovao u Kazertu tek 6. avgusta 1944. godine (dok. br. 355).

BR. 311

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE DA DOSTAVLJA IZVEŠTAJE O BORBENIM DEJSTVIMA SA CELOG OPERATIVNOG PODRUČJA[1]

Red. broj	Datum	Čas	Grupa	Sadržaj	Primio telegrafista
1	28/VII	10	19	29—VII—44 Važno je da dostavljate izveštaje o akcijama sa celog područja[2]	Pera

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/1.

[2] Glavni štab NOV i PO Makedonije je u svojim izveštajima iz meseca jula dostavljao podatke uglavnom o borbenim dejstvima Udarne grupe Operativnog štaba za sektor Kumanovo—Vranje, s kojom su se tada kretali komandant Glavnog štaba Mihailo Apostolski i Centralni komitet KP Makedonije.

BR. 312

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. JULA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA PREDLOŽI KOJE BRIGADE TREBA ODLIKOVATI I DA JEDINICE ŠTO VIŠE POŠTEDI OD NEPOTREBNOG IZNURAVANJA[1]

[V. Š. — 12 KORPUSU]

Dat.	Br.	Čas.	gr.	Tekst
28. VII [1944]	8.	0700	36	Javite nam koje sve brigade možete predložiti za nagradu[2] u drugoj turi.[3]
—„—	9.	0700	19	Slažemo se da nije trebalo slati 16. div. u pravcu pruge.[4] Nastojte da se jedinica što manje iznuri.[5] Naše mišljenje saopštili smo Trećem korpusu.[6]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2.

[2] Misli se na predlog za odlikovanje.

[3] Štab 12. korpusa je predloge za odlikovanja predao Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine prilikom odlaska Glavnog štaba za Bari.

[4] Vidi 3. primedbu uz dok. br. 303.

[5] Ovo upozorenje Vrhovnog štaba usledilo je nakon prijema od komandanta 12. korpusa Danila Lekića sledećih radiograma:

»Pri prelazu Krivaje razorili smo prugu Olovo—Zavidović na sektoru Vijaka—Ribnica. Sada je ta pruga potpuno onesposobljena, jer smo je nedavno porušili od Ribnice do s. Krivaje.

L.

Rasterali smo četnike, Nemce i ustaše u dolini Krivaje. Zarobljeno 8 ustaša i 2 četnika. Zaplenjen 1 p. mitraljez i 15 pušaka. Sva železnička i Šipadova postrojenja [su] zapaljena.

L.

Nalazimo se na sektoru Pepelari—Bela Voda, južno od Žepe, sekcija Zenica.

Večeras napadamo ž.[elezničku] st. Nemilu, radi prihvata 11. divizije.

L.

(navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 6 sa 46 grupa i br. 7 sa 47 grupa od 27. jula u 13,30 časova i br. 8 sa 35 grupa od 28. jula 1944. u 13,30 časova).

[6] Vidi dok. br. 303.

BR. 313

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. JULA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ O BRIGADAMA IZ SASTAVA OPERATIVNE GRUPE KOJE SU ODLIKOVANE ORDENOM NARODNOG OSLOBOĐENJA[1]

[Od V.Š.]

gr. 79

Ordenom narodnog oslobođenja odlikovane [su:] Prva krajiška[2], II prolet. srpska[3], II dalm.[4], IV i V crnogorska[5], VI bosanska[6]. Ovo je sve iz vaše Grupe[7] i sve ove brigade moraju spremiti odgovarajuće zastave na kojima moraju biti izvezeni naslovi i odgovarajuća vrpca ordena. Ako nemate svile za zastave, javite da nabavimo.

28. VII 1944.
s. Dolac[8]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/1.

[2] Prva krajiška NOU brigada nalazila se u sastavu 5. krajiške NOU divizije.

[3] Druga srpska proleterska brigada nalazila se u sastavu 2. proleterske divizije.

[4] Druga dalmatinska brigada nalazila se tada u sastavu Primorske operativne grupe (brigada).

[5] Četvrta crnogorska proleterska brigada nalazila se u sastavu 2. proleterske divizije, a 5. crnogorska proleterska brigada u sastavu 3. NOU divizije.

[6] Šesta istočnobosanska NOU brigada nalazila se u sastavu 17. istočnobosanske NOU divizije.

[7] Pod »Grupom« se ovde podrazumeva i 2. korpus i jedinice koje su mu bile privremeno pridate (2. proleterska divizija, 5. krajiška NOU divizija i 17. istočnobosanska NOU divizija).

[8] U ovom selu se nalazio Štab Operativne grupe divizija na dan primanja ovog radiograma, dok se Štab 2. korpusa nalazio u Manastiru Morači.

BR. 314

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 28. JULA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O SVEČANOM MITINGU POVODOM ODLASKA NA FRONT 1. SAMOSTALNE STRELJAČKE BRIGADE NOVJ U SSSR-u[1]

Šifrom

[Telegram] br. 76

Maršalu Titu

Povodom polaska naše 1. brigade na front, juče 27. 7. 44, održali smo u logoru brigade malu svečanost sa polaganjem zakletve novopridošlih. Na ovu svečanost bio sam pozvao predstavnike sovjetske vlade, Crvene armije, Sveslovenskog komiteta i šefove vojnih misija savezničkih armija u Moskvi.

Na svečanost su došli predstavnici sovjetske vlade i Crvene armije, predstavnici Sveslovenskog komiteta, šef Čehoslovačke vojne misije, zastupnici šefa Engleske vojne misije — dva viša oficira. Poljaci nisu mogli doći, ali je zato vrhovni komandant poljske armije general-pukovnik Rolja-Žemerski poslao na moje ime veoma srdačan i drugarski pozdravni telegram, u kome je izraženo bratstvo i jedinstvo naših armija u borbi protiv fašizma. Francuzi nisu došli, niti su mi odgovorili da neće doći.

Amerikanci su odgovorili da neće prisustvovati — i nisu došli.

Poslanik Simić[2] bio je takođe prisutan, kao i mnogi naši ljudi iz Moskve.

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/69.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Stanoje Simić.

[3] Ludvig Svoboda.

[4] Marko Mesić, komandant 1. samostalne streljačke brigade NOVJ u SSSR-u.

Komandant 1. čehoslovačke divizije general Svoboda[3] uputio je sa fronta veoma srdačan telegram Mesiću.[4]

Predstavnik sovjetske vlade general-major Davidov kratkim govorom pozdravio je veoma srdačno brigadu.

Ja sam u Vaše ime takođe pozdravio brigadu.

Cela svečanost je protekla u savršenom redu.

Brigada je sprema za front i polazi na put 29. VII 44. godine.[5]

28. 7. 44.

General-lajtnant
(Terzić)
Terzić

384 gr.

Polaz. br. 100—101
Šifr. Dolgih
Bezrukov

[5] Na front je pošla sa 1950 boraca (navedena četvrta Knjiga poslatih depeša, radiogram br. 78 od 30. jula 1944. godine).

BR. 315

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. JULA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA IZVESTE KOLIKO SU DO TADA NJIHOVE JEDINICE SPASILE SAVEZNIČKIH AVIJATIČARA[1]

Primljeno od
V.Š.

II_{75}

Koliko ste do sada spasili savezničkih avijatičara?[2]

(br. 75 od 29. VII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/39.

Radiograme istovetne sadržine primili su u toku 29. i 30. jula svi operativni stabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/47: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. II/75, primljen od Vrhovnog štaba 29. jula; k. 394, f. 2, br. reg. 21/35: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 99 sa 15 grupa od 29. jula; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/29: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ), radiogram br. 24 sa 15 grupa od 29. jula; k. 483, f. 9, br. reg. 13/70: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 606 od 29. jula; k. 184, f. 1, br. reg. 23/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 9 sa 15 grupa od 30. jula; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4173 sa 15 grupa od 30. jula; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram primljen od Vrhovnog štaba 30. jula; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 11 sa 17 grupa od 30. jula 1944. u 13,30 časova.

[2] Pronađeni su u Arhivu VII, ANOR-a odgovori samo nekih operativnih štabova. Tako je Štab 3. korpusa izvestio 30. jula da su njegove jedinice spasile 10 savezničkih avijatičara (k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/38: Knjiga poslatih depeša toga korpusa, radiogram bez broja sa 18 grupa). Glavni štab NOV i PO Vojvodine izvestio je 4. avgusta sledeće: »Sve avijatičare koje smo spasili dosad poslali smo za Bari avionom kojim smo mi stigli« (k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/22: Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, radiogram bez broja, sa 21 grupom). Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio 19. avgusta da su njegove jedinice do tada spasile između 380 i 390 savezničkih avijatičara (k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/25: Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, radiogram br. 8. sa 37 grupa).

BR. 316

PISMO ČLANA POLITBIROA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ EDVARDA KARDELJA OD 29. JULA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE[1]

Dragi drugovi,

Nedavno sam vam pisao dosta opširno pismo, istovremeno sam takođe slao na adresu Vidmara[2] i tekst sporazuma i naše objašnjenje[3]. Nesrećom je avion kojim je pismo slato pao i izgoreo i zajedno s njim i sva pošta. U ovom pismu danas ponavljam neke najvažnije stvari. Nije isključeno da ću možda u kratkom vremenu doći na nekoliko dana do vas i onda ćemo se u pojedinostima usmeno dogovoriti[4].

1. U prilogu vam ponovo šaljem tekst sporazuma i kopiju pisma kojeg sam slao Vidmaru, a nije došlo na cilj[5]. To pismo je danas već zastarelo; šaljem ga zbog toga što je bilo, eto, vama namenjeno. Sporazum je bio stvoren isključivo iz spoljnopolitičkih razloga. Deo naših saveznika bio je u tom smislu vrlo uporan i pošto je bila sa tim pitanjem povezana i materijalna strana naše vojske, morali smo računati sa realnošću. Ubeđen sam da ćete vi to da razumete i da vam nisu potrebna posebna objašnjenja. U unutrašnjepolitičkom pogledu sporazum je sasvim nevažna stvar i ništa ne menja, ni u negativnom ni u pozitivnom smislu, sadašnje stanje stvari. Ukoliko ga možete iskoristiti za razbijanje belo-plave garde i sredine[6], to učinite, a inače ne treba stvari pridavati veći značaj nego što ga ima. Ja lično (a i ostali drugovi ovde kod nas) sam mišljenja da će biti realizacija ovog sporazuma vrlo teška, jer rade snage koje imaju kod toga svoje planove. Ipak, iako je ovo prelazna kratka etapa, ona je bila nužna i potrebna. U svakom slučaju ćemo svetsku javnost još jednom ubediti o našoj spremnosti na jedinstvo sa svim onima koji pokazuju volju da se bore protiv okupatora, a ujedno ćemo znatno raz-

---

[1] Original na slovenačkom jeziku (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SK Slovenije, f. 6/46, br. reg. 386.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku.

[2] Josip Vidmar, član Predsedništva AVNOJ-a i predsednik Izvršnog odbora Osvobodilne fronte slovenačkog naroda.

[3] Radi se o sporazumu Tito — Šubašić (dok. br. 124 ove knjige).

[4] Edvard Kardelj se vratio u Sloveniju oko 25. avgusta 1944. godine.

[5] Pronađeno je samo pismo koje je predsednik NKOJ-a maršal Jugoslavije Josip Broz Tito uputio 2. jula članovima Predsedništva AVNOJ-a koji su se tada nalazili u Sloveniji. Adresirano je na Josipa Vidmara (vidi 8. primedbu uz dok. br. 136).

[6] Sredinom su nazivane one političke grupe koje su se suprotstavljale NOP-u, ali se nisu otvoreno povezivale sa okupatorom, već su oče-

biti reakcionarne grupe u inostranstvu. Nema nikakve sumnje da se deo naših saveznika — koji je i najviše pritiskao u pravcu ovog sporazuma — uporno latio neprijatnog zadatka da na svaki način spasi kralja i njegov presto. Razume se, odluke Drugog zasedanja sprečavaju bilo kakve kombinacije ove vrste i mi ne mislimo tu davati nikakve koncepcije. Razume se, ne treba voditi kampanju za obaranje monarhije, ali ne treba ni zatvarati usta onima dolje koji su republikanski raspoloženi. Takođe je potrebno paziti da ne bi bilo masama zamagljeno pitanje ko je istinski i nesebičan prijatelj naših naroda a ko ima kod toga još i druge račune. Ova pitanja ne mogu naći izraz u našoj propagandi u štampi, ali nikako ne treba sprečavati da bude predmet raznih razgovora u masama. Ukratko, treba da imate pred očima fazu rata u koju smo sada došli i ne biti slep za mnoge promene i opasnosti koje se javljaju. U vezi sa sporazumom Tito—Šubašić vi u Sloveniji, naravno, ne činite nikakve sporazume. Tom pitanju ne treba ni pridavati takvu važnost i ulogu kao što smo to učinili u telegramima VŠ-u i GŠ-u Hrvatske u vezi sa ofanzivom na Žumberak i Belu krajinu[7]. Sa tom ofanzivom i tom odbranom ovaj sporazum sigurno nije imao nikakvu vezu. Radite što najviše možete oko učvršćivanja vlasti i Osvobodilne fronte u istom pravcu kao do sada.

2. U spoljnopolitičkom pogledu imamo posla sa krupnim poteškoćama. U akciju su stupile neke snage koje hoće da spreče pobedu narodnooslobodilačke stvari naših naroda. Upozoravam vas na to da su poljske divizije u Italiji[8], koje su izrazito neprijateljske prema našim narodima, primile uputstvo da oficiri izučavaju slovenački i hrvatski jezik. Bez sumnje neko želi dovesti naše narode u otvoreni konflikt sa ovim reakcionarnim emigrantskim divizijama. Tu je i ceo niz drugih pitanja koja traže od nas najveću pažnju. Naročito je ovde u opasnosti teritorija Primorja i Istre koju saveznici ne prizna-

---

kivale da će, uz pomoć saveznika sa Zapada, obnoviti buržoasko društveno uređenje u Jugoslaviji.

[7] Misli se na neprijateljsku ofanzivu na Žumberak i Belu krajinu koja je usledila posle uspešnog napada slovenačko-hrvatskih narodnooslobodilačkih jedinica na nemačko-ustaško uporište Bosiljevo, oslobođeno 30. juna 1944. godine. Ofanziva je dostigla vrhunac u vremenu od 10. do 14. jula. Neprijateljske snage su upale u evakuisanu Metliku, ali su se morale, zbog opasnosti bočnog udara narodnooslobodilačkih snaga, brzo povući iz naselja, a zatim i iz Bele krajine i Žumberka. (Vidi „Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945«, Ljubljana 1976, str. 730—732).

[8] Odnosi se na poljski 2. korpus pod komandom generala Vladislava Andersa u sastavu savezničkih snaga u Italiji. Anders je sa oko 70.000 bivših poljskih vojnika, zarobljenih 1939. godine u istočnoj Poljskoj, na osnovu međusavezničkog sporazuma napustio 1942. teritoriju SSSR, po-

ju kao našu teritoriju i gde će bez sumnje pokušati da daju situaciji oblik po svojoj volji. Morate da pazite da ne bude primorsko stanovništvo naopako razumelo pojam oslobođenja[9]. Ako budem mogao doći do vas, o tome ćemo usmeno razgovarati.

3. U razvitku narodne vlasti i OF pustite neka stvari idu svojim prirodnim tokom. Ne treba forsirati da sasvim isti ljudi budu u vrhovima jednog i drugog. Treba paziti da OF sa razvitkom naše vlasti ne poprimi karakter neke uske državne partije.

4. Imam utisak da se kod vas ponovo pojavljuju sektaške greške. U celoj literaturi vrlo često se pojavljuje naglašavanje uloge KP u takvom obliku koji nam danas može samo štetiti. Širina nam je danas potrebna više nego ikada ranije. Jezgro OF je danas tako čvrsto da nam nije potrebno da se pribegava tako često naglašavanju uloge KP. Ovo, pak, doduše ne znači da o njoj treba šuteti. Treba naći samo pravi oblik i meru.

5. Jako zaostajanje u mobilizaciji za NOV. Kao primer neka navedem da su Hrvati samo u Istri mobilisali 8.000 ljudi, dok vi u celom Primorju sa Gorenjskom zajedno niste mogli dostići toliki broj. Treba videti gde su uzroci tog zaostajanja. Tomaž[10] mi je pričao da su partijske organizacije na mnogim mestima postale prepreka za mobilizaciju na taj način što su spasavale, pod različitim izgovorima, čak stotine vojnih obveznika od mobilizacije. Čini mi se da vaš civilni aparat stvarno guta vrlo mnogo vojnih obveznika, što nikako nije pravilno. Za takve stvari upotrebljavajte pre svega žene, invalide itd. Izvršite energičan pregled našeg državnog, partijskog i omladinskog aparata.

6. Bacite se energično na izvlačenje ljudi iz Ljubljane i drugih gradova. Pokušajte da izvučete i dr Antona Pesnika[11]. Ako je bolestan, ukrcajte ga na avion i odvezite u Italiju. Moći će nam mnogo koristiti. U vezi s tim je i pitanje lekara. Poneki lekar se plaši da ide kod vas, gde je front. Ako biste mu pak postavili direktno pitanje da li želi da ide u Italiju u partizansku bolnicu, možda bi išao. Pokušajte mobilisati što više lekara na ovaj način, pa ćete posle moći mlađe i iskusne par-

---

šao preko Irana i pridružio se britanskim snagama na Srednjem istoku, a zatim učestvovao u borbama u južnoj Italiji.

[9] Smisao je da se shvati da narodu Slovenačkog primorja i Istre slobodu neće doneti trupe saveznika sa Zapada, nego sopstvena oružana borba i jedinice NOVJ.

[10] Dušan Kveder Tomaž.

[11] Misli se na pesnika Otona Župančiča. Kardelj je upotrebio izmišljeno ime s titulom doktora, da se ne bi saznalo o kome se radi za slučaj da pismo padne u ruke neprijatelja.

tizanske lekare pozvati natrag u Sloveniju. U Italiji je sada u jednoj partizanskoj bolnici dr Lavrič[12]. Izgleda da se dobro drži.

7. Pokušajte što više aktivizirati vaše socijaldemokrate. Svetkova[13] izjava o Topaloviću[14] bila je toliko mlitava da bi bilo gotovo bolje da je nije ni bilo. Topalovića su hteli Englezi na svaki način ugurati u sadašnju vladu kao predstavnika Mihailovićevog svetosavskog komiteta[15]. Razume se da smo mi odbili. Potrebno bi bilo iskoristiti sada, kada je pravi čas, da se slovenački socijaldemokrati, koliko god ih još ima, do kraja odreknu Živka Topalovića.

8. Drugovi iz CK KPH nedavno su se žalili na vas, zbog vašeg neshvatanja zajedničkih potreba. Ispitajte sve te slučajeve i sredite konačno da u buduće ne dolazi do stalnih sporova.

9. U vezi sa završtekom [rata] koji se približava, vodite i pravu ratnu politiku. Čuvajte snage i ne trošite ih tamo gde se ne radi o učvršćivanju naše vojske i njenog položaja. Naročito gledajte da zadajete snažne udarce beloj gardi i da u slučaju nemačkog kraha budete u stanju da brzo razbijete belu gardu. Pripremite plan za slučaj savezničke invazije u vaše krajeve, kako ne bi bili iznenađeni.

10. U vašim časopisima sam pročitao o otvaranju kreditnih zavoda itd. Meni se čini ova stvar vrlo sumnjiva i ne shvatam kome bi oni koristili. Ako vi dajete kredite tim zavodima, onda će vam taj novac propasi, jer će ga u najkraće vreme odvući na okupirano područje. Svuda je običaj da se u ratno vreme ograničava rad novčanih zavoda. Strahujem da u ovoj vezi niste naseli nekim »stručnjacima« koji imaju o stvarima jednostavnije predstave nego što su u istini. Pazite da ne budete potrošili novac nasumice.

11. Kod izgradnje vlasti nemojte stvarati veliki aparat, jer će se inače razviti takav birokratizam da ga nećete moći odstraniti. I stručnjacima ne dajte da previše dođu do reči, jer će oni najviše grešiti, ako ih ne budete dobro kontrolisali. Bolje je u aparat uvlačiti ljude iz masa koji će svoj posao shvatati kao patriotsku dužnost, a ne kao činovnički posao. Ovim

[12] Dr Božidar Lavrič.

[13] France Svetek, rukovodilac predratnih Slobodnih strukovnih organizacija, član odbora Radničkog jedinstva (Delavska enotnost, DE), formiranog 7. novembra 1942. u sastavu OF, i član Izvršnog odbora OF.

[14] Živko Topalović, predsednik Socijalističke stranke Jugoslavije, tada je bio predsednik četničkog Centralnog nacionalnog komiteta Kraljevine Jugoslavije.

[15] Reč je o Centralnom nacionalnom komitetu Kraljevine Jugoslavije, formiranom na četničkom kongresu, održanom od 25 do 28. januara 1944. u selu Ba (kod Valjeva).

doduše ne mislim da treba stručnjake gurati u stranu, već želim samo upozoriti na opasnost da ne bi vođstvo dobili u ruke od naroda izolovani stručnjaci.

12. Kod vas se ponovo javlja pitanje o veličini srezova, okruga itd. Činjenica jeste da su okruzi u Sloveniji sasvim premaleni, a da o srezovima i ne govorim. Prilikom stvaranja projekta za izbore upozorio sam Kidriča[16] da će biti srezovi veoma mali, a on je tvrdio da neće biti tako. Stvarno su ovi srezovi ispali tako maleni da su bile nekada čak stare opštine veće od njih. Jasno je da nijedna država na svetu ne bi mogla da trpi takvu administrativnu podelu, jer bi joj inače činovnički aparat požderao sve finansije. U ostaloj Jugoslaviji srezovi su najčešće mnogo veći od slovenačkih okruga. I zbog tog jedinstva u izgradnji Jugoslavije potrebno je da odlučno uzmete kurs ka povećavanju okruga i srezova, naročito srezova.

13. Ne dajte Angloameričkoj misiji takvu političku ulogu. Nije više ni potrebno ni korisno da oni nastupaju po svim mogućim zborovima i mitinzima.

14. Smatram da je nužno potrebno da se što pre preselite iz mesta gde ste sada na novo mesto, potpuno zakonspirisano, gde neće imati pristup ljudi koji nemaju posla kod vas, a to znači, ni savezničke misije. Čudi me da ste sami, posle slučaja u Drvaru[17], tako lakomisleni i da ne računate sa činjenicom da je 1944. godina drugačija od 1943.

15. Stvar sa 20 milijona koje ste pozajmili kod Engleza je doduše rešena što se tiče Petra, ali ostaje činjenica da ste kao celina učinili vrlo grubu grešku koja bi nam mogla činiti najveću štetu. Izgleda da vi ponekada zaboravljate na klasne suprotnosti i sve drugo i da sebi stvarate iluzije koje bi vas mogle jednoga dana skupo koštati. Ne dozvoljavajte da padate iz jedne krajnosti u drugu.

16. GŠ Slovenije je predlagao bombardovanje Ljubljane. Ne shvatam kakve potrebe vas nagone na to i u čiju korist bi bilo to bombardovanje. Nema sumnje da bi bilo u Ljubljani na hiljade poginulih naših ljudi, a neprijatelj sigurno ne bi trpeo gubitke. Cela bi stvar politički veoma štetila nama. O tome imamo iskustva iz cele Jugoslavije. Neka se bombarduju takve tačke gde je bombardovanje neophodno potrebno **iz vojničkih razloga,** a i to što manje. Imajte pred očima da savezнички avioni bombarduju na poseban način, tako da pokrivaju celu površinu. Kako bi to u Ljubljani izgledalo, možete da sebi predstavite. Bila bi krajnja lakomislenost i neodgovornost

[16] Boris Kidrič Peter, sekretar Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća.

[17] Reč je o nemačkom desantu 25. maja 1944. na Vrhovni štab NOV i POJ.

pred svojim narodom, ako ne bi imali pred očima sve momente. To ne važi samo za Ljubljanu, već i za druga mesta, ako nemaju poseban vojnički značaj za nas ili za saveznike. Ne dozvolite da vas zavedu takvi politički momenti kao što je, na primer, »neka vide belogardisti«.

17. U Bari su došli dr Vrhunec[18], bivši direktor TPD[19], i dr Majeron[20] i stavili se nama na raspolaganje. Dajte nam svoje mišljenje.

18. Nikakvog smisla nema postavljati pitanje — kao što je to učinio Bebler[21] u posebnom pismu upućenom meni — da li je dr Smodlaka[22] zaista obećao Primorje Italijanima. Takve stvari bi vi mogli sami odmah da demantujete i da ne dopuštate da čak Vavpotič[23] po Hrvatskoj izražava bojazan o tome i da Bevk[24] u pismu Jelinčiču[25] obećava da neće dozvoliti da važe Smodlakini sporazumi u pogledu Primorja. Prvo, dobro znate da o tome ne odlučuje Smodlaka, a, drugo, Smodlaki lično činite posebice još veoma krupnu nepravdu, jer je on toliko neprijateljski raspoložen prema Italijanima i toliko agresivan u pogledu Trsta, Primorja i Istre da ga moramo stalno kočiti. Ne dopuštajte ubuduće takvih kolebanja, tim više, što su nam neki od saveznika dali već na znanje da Primorje i Istru ne smatraju jugoslovenskom teritorijom i da ćemo, prema tome, imati dovoljno posla u borbi za ove pokrajine.

19. Ponovo vas upozoravam da su nam potrebni kadrovi za naše slovenačke jedinice u Italiji. Apsolutno ne možemo da razumemo, kako možete biti posle tolikih naših zahteva tako bezbrižni za svojih 5.000 Slovenaca, boraca-partizana, većinom Primoraca, koji mogu da budu vrlo dobra naša vojska, ili, pak, rasadnik nezadovoljstva i političke opozicije, ako se sa njima ne bude dobro postupalo. Krivicom vaše uskosti i nerazumevanja među njima se već javljaju nezadovoljstvo i ozbiljan konflikt sa ostalim nacionalistima. I nije ništa ni čudnovato, pošto su svi komandiri i politkomesari neslovenački, a borci sami jako su zaostao elemenat. Bezuslovno su mu potrebni slovenački kadrovi. Ako ovo ne budemo uradili, ovi ljudi

---

[18] Dr Vinko Vrhunec.

[19] Skraćenica za naziv »Trboveljska premogokopna družba« (Trbovljansko ugljenokopno udruženje) koja je eksploatisala rudnike uglja u Trbovljanskom bazenu.

[20] Trebalo bi da piše: Majaron (dr Ferdinand Majaron, advokat).

[21] Dr Aleš Bebler Primož.

[22] Dr Josip Smodlaka, tada poverenik za spoljne poslove u NKOJ-u.

[23] Dr Lado Vavpetič, član Vrhovnog plenuma OF.

[24] France Bevk, predsednik NOO za Slovenačko primorje i član Predsedništva AVNOJ-a.

[25] Zorko Jelinčič, profesor, kasnije član Pokrajinskog NOO za Slovenačko primorje.

će dezertirati i rasturati po Primorju neprijateljsku propagandu. Krajnje je vreme da ove stvari sredite i da prvom prilikom šaljete avionom bar 30 do 50 nižih političkih i vojnih kadrova, starih partizana sa potrebnim vojničkim iskustvom.

20. U inostranstvu smo dali za vas štampati bonove.[26] Štampaće se verovatno kakva dva meseca. I transport će biti verovatno veoma težak.

21. Šaljite nam predloge za odlikovanja u vojsci i među civilima. Obrazujte tamo komisiju za ove predloge i kod svakog predloga neka bude konkretno navedeno zašto se predlaže odlikovanje.

22. U Bariju Uroš Kraigher, Adrijan Janc i Viljem Jager mole da ponovo stupe u Partiju. Odgovorite, kakvo je vaše mišljenje i šta da učinimo sa njima. Eventualno ćemo ih poslati u Sloveniju.[27]

23. Na osnovu Tomaževog[28] pričanja, mišljenja sam da ona »Vojkova afera«[29] još uvek nije rasčišćena. Tomaž mi je navodio razne podatke koje na svaki način treba proveriti. Iako je bila cela stvar veoma nevešto ispitivana i rukovođena, ipak je veoma verovatno da je gestapo turao u nju svoje prste. Budite prema tome u svakom slučaju oprezni i budni. Kontrašpijunaža neka dobro radi.

24. Potrebni su nam što pre propagandni materijali za inostranstvo i to u tri ili četiri primerka. Najbolje bi bilo da vi sami prikupite te materijale i da ih oformite tako da mogu predstavljati samostalnu izložbu. Ovde bi bili potrebni takvi materijali, kao što su fotografije iz borbe i pozadine, naša štampa, sve od četnih novina na gore, letci, plakati, slike naših umetnika itd. Uz sve ove materijale izradite komentare, kratko i čitljivo, napisane na engleskom, ruskom i francuskom jeziku. Šaljite nam, prema tome, tri do četiri takve putujuće izložbe i to za Englesku, za SSSR, za SAD i za Francuze. Ponavljam,

---

[26] Misli se na novčane bonove koji su služili kao sredstvo plaćanja na oslobođenoj teritoriji u Sloveniji. Do realizacije štampanja bonova u inostranstvu nije došlo. Oni su štampani u partizanskoj štampariji „Triglav" pod Goteniškim Snežnikom u leto 1944. godine i u već oslobođenom Beogradu u proleće 1945. godine. (Vidi „Slovenska partizanska plačilna sredstva", izdanje Narodne banke Slovenije, Ljubljana 1977).

[27] Oni su se nalazili u Bazi NOVJ u Italiji, čije je sedište bilo u Bariju. Odatle su avionom prebačeni za Sloveniju.

[28] Dušan Kveder Tomaž je sa dužnosti načelnika Glavnog štaba NOV i PO Slovenije došao sredinom jula 1944. na dužnost pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[29] Ivan Nemec Vojko, tada sekretar Pokrajinskog odbora OF za Štajersku i član Oblasnog komiteta KPS za Štajersku. Neko vreme se sumnjalo da je povezan sa okupatorovom obaveštajnom službom, ali se kasnije utvrdilo da to nije istina. Umro je 5. februara 1976. godine u Ljubljani.

što pre i u konačnom obliku, jer nemamo ovde na raspolaganju dovoljno kadrova da bi mogli dati izložbi i u pojedinostima dobar oblik. Mi ćemo samo da objedinimo izložbe pojedinih pokrajina i dodati opise koji će ih međusobno objediniti.

25. Šaljite nam odmah iscrpne i temeljite referate o granicama za teritoriju Slovenije i kolikogod imate materijala, eventualno i za Istru. Ovi referati neka ne budu jednostrani, kao što je bio Cviterov[30], već neka sadrže sve potrebne podatke o jezičnom, privrednom, saobraćajnom i strategijskom položaju pojedinih pokrajina koje ćemo tražiti. I u ovim referatima ne treba se ograničavati samo na minimum, već označite i one zahteve, na kojima ćemo moći da popuštamo. Referati treba da budu napisani ozbiljno, realistički i to ne kao mišljenje pojedinaca, već u konačnom obliku kao vaše zajedničko mišljenje. Referati neka budu ujedno već prevedeni i na ruski i engleski, eventualno i na francuski jezik. Dodajte im sve potrebne karte i grafikone.

26. U vezi sa RSJ[31] ste učinili u poslednje vreme nekoliko grešaka koje dokazuju da ne uzimate dovoljno ozbiljno značajnost ove institucije. Nepravilno je što onamo šaljete stvari koje su principijelnog političkog karaktera i koje mora CK KPJ tek odobriti. Tako je, na primer, pogrešno što ste objavili odluke III zasedanja ZAVNOH-a, jer se mi u svemu ne slažemo sa njima. Ponovo potcrtavam da smete davati sami preko RSJ samo takve političke stvari koje nisu principijelne političke prirode. Tito je kod Dede[32] protestovao zbog objavljivanja gore pomenutih odluka, a zatim su se oni pozvali na moj potpis. Objasnite u telegramu da ja nisam kod vas i da moj potpis označava samo [radio-]stanicu, a da odgovornost snose Lojze i Peter[33]. I vojni dopisi nisu baš ništa bolji, već su postali ponekada upravo smešni. Očito je za svakog da ih sastavlja neko, ko nema pojma o vojnim pitanjima. Smešno je, na primer, izgledao izveštaj o ofanzivi na Žumberak i Belu krajinu, pa je zbog toga i smanjio značaj te borbe. Osim toga ste sa ovim dopisom toliko požurili da ste ga objavili pre nego što ste ga slali VŠ. Razumljivo je da ga VŠ zbog takvog vašeg postupka nije mogao objaviti u redovnom kominikeju. Iz svih ovih razloga je Tito zabranio da vi objavljujete bilo kakve vojne izveštaje direktno preko RSJ. O važnijim velikim bitkama

---

[30] Dr Fran Zwitter je kao član Naučnog instituta (Znanstveni institut) pripremio građu o etničkim granicama koja je bila po Kardeljevoj oceni nedovoljna.

[31] Skraćenica: Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«.

[32] Geogrija Dimitrova.

[33] Franc Leskošek i Boris Kidrič.

javljajte detaljnije VŠ (a ne Tanjugu kao do sada), pa će on tamo slati RSJ. Druge stvari možete i dalje sami javljati, ali u okviru koji sam gore naveo. Pregledajte i vojne izveštaje u vašoj štampi, naročito u Slovenskom partizanu[34]. Ako napiše novinar na svoj način, to nije nezgodno, međutim ako se u službenom listu GŠ pojavljuju neverovatno smešno stilizovani izveštaji, to je apsolutno štetno po ugled naše vojske i komandnog kadra. Dajte nekom stručnom vojniku da sastavlja te izveštaje, jer bi čovek ponekad pukao od smeha čitajući izveštaje u Slovenskom partizanu. Naročito je nužno potrebno da se otklone smešno naduvavanje i benetanje kao da se radi o milijunskoj armiji. Dajte stvari ozbiljan ton i onu potrebnu skromnost kod tumačenja koja zaista jako utiče na svakog koji to čita.

27. Nedavno su radio-stanice u Londonu i tako dalje donele vesti o vašem sporazumu sa Italijanima. Mi imamo nameru ovih dana dati preko RSJ demanti ovih vesti. U vezi s tim vas upozoravamo da se u odnosu sa Italijanima ni u kojem pogledu ne prenaglite, a u svakom slučaju učinite sve što je u vašoj moći da se u svetskoj javnosti ne govori o takvim sporazumima kao što se govori sada. Imajte pred očima da su bili Italijani naši ratni neprijatelji, s kojima imamo još važne račune. Nemamo nikakvog interesa danas trubiti u svet o njihovoj borbi zajedno sa nama, pošto takve borbe nema, i mi se tek trudimo da bi antifašističke elemente zaista uključili u borbu. Naš odnos sa Italijanima neka bude miran i dostojanstven, ali ništa više. Treba da tek stvorimo uslove sarađivanja. U sadašnjim prilikama uslovi za sarađivanje sa njima i njihovom vladom još nisu sazreli.

28. Šaljite nam detaljne izveštaje za NKOJ, koji počinje sa sistematskim radom, izveštavajte o celoj delatnosti naših vlasti i pozadine.

29. Ubrzo poslaćemo vam Cirila Kosmača. U inostranstvu ga nije moguće upotrebiti za nikakav rad. Dajte mu mogućnost da radi kao književnik.

30. Sernec[35] i Kržišnik[36] mole da im prvom prilikom šaljete ljude kao šefove kabineta i to, Kržišnik predlaže dr Pete-

[34] »Slovenski partizan«, organ Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. U 1944. godini preimenovan je (od broja 12) u »Naša vojska«. Poslednji broj izašao je maja 1945. godine.

[35] Dr inž. Dušan Sernec, poverenik za finansije u NKOJ-u.

[36] Dr Anton Kržišnik, poverenik za socijalnu politiku u NKOJ-u.

rina[37], a Sernec dr Briškog[38] ili dr Sveteka[39]. I ja sam već poodavno molio Luku[40] za nekakvog sekretara, a do danas još nisam dobio nikakav odgovor. Imajte to u vidu i nađite nešto odgovarajuće, ali ga još nije potrebno slati, pošto ću eventualno doći do vas. Za Serneca i Kržišnika šaljite odmah.

31. Kocbek[41] je u Rimu s namerom da poseti papu[42]. Papa je već odobrio dan prijema, ali je Kocbek oboleo (zapaljenje zglobova) i sada leži u nekoj bolnici u Rimu. Papa se veoma interesuje za njega i ovih dana će mu valjda slati u posetu dva prelata[43]. Na slovenačke belogardiste tobože sada u Vatikanu dosta neljubazno gledaju, jer im prebacuju da su Vatikanu davali lažne izveštaje. Bilo bi dobro ako bi Mikuž[44] u nekom obliku slao žalbu na Vatikan, ako je to po njihovim »zakonima« moguće.

32. Bilo bi veoma korisno ako bi se organizovala slovenačko-hrvatska konferencija katoličkih sveštenika, za koju je dao inicijativu msgr. Ritig[45]. Stupite u dodir s njim i dogovorite se o tome. Zajednička rezolucija katoličkih sveštenika u Jugoslaviji jako bi potpomogla narodnooslobodilačku borbu.

33. Sredite kurirsku vezu sa Barijem. Najbolje je da odredite posebnog čoveka koji će lično putovati avionom za Bari i predavati tamo poštu i primati drugu. Neka to bude sasvim pouzdan čovek i neka, pak, iskoristi svaku moguću avionsku vezu. Bez kurira ne šaljite avionima nikakvu koliko-toliko važnu poštu. Na takav način možete slati jedino literaturu i opštepolitičke, nevažne materijale, koje može svako da čita. Javljajte se što češće, naročito sa izveštajima za NKOJ.

Sernec i Kržišnik su kod nas i dobro se osećaju. U Italiji je Sernec pronašao svoju ćerku Božu[46], za koju valjda tri godine nisu znali gde se nalazi. Sada je lekar u jednoj od naših bolnica. Oba, Serneca i Kržišnik, mole da izvestite njihove porodice da su sretno stigli.

---

[37] Dr Stanko Peterin, pravnik, tada javni tužilac 9. korpusa NOVJ i ujedno javni tužilac za Slovenačko primorje, Gorenjsku i Korušku.

[38] Dr Martin Briški, pravnik, tada u Glavnom štabu NOV i PO Slovenije na dužnosti pomoćnika oficira za vezu sa savezničkim vojnim misijama.

[39] Dr Lev Svetek, pravnik, tada instruktor Vojnog suda 9. korpusa NOVJ.

[40] Franc Leskošek Luka, član Politbiroa CK KPJ i sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije.

[41] Edvard Kocbek, tada poverenik za prosvetu u NKOJ-u.

[42] Papa Pije XII (Eugenio Pacelli).

[43] Visoki dostojanstvenici katoličke crkve.

[44] Dr Metod Mikuž, tada verski referent pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

[45] Monsignor Svetozar Rittig, umro 1961. godine.

[46] Dr Boža Sernec.

Pozdravite drugove iz IOOF[47] i kažite im neka ne zameraju što im ništa ne pišem. Do sada je to tehnički bilo nemoguće, a danas je ovo pismo ispalo već tako dugačko da nemam kuraži pisati za njih posebno.

Sve vas srdačno drugarski pozdravlja

Edo Kardelj[48]

P.S. Priloženo pismo predajte, molim, Pepci[49].

Dogovarajte se sa Englezima za saradnju njihove tehničke avijacije kod vaših akcija (mitraljiranje kolona, manja bombardovanja konkretnih ciljeva na **frontu** itd.). Oni sarađuju na ovaj način po celoj Jugoslaviji. **Bombardovanje gradova i veća bombardovanja uopšte, pak, odobrava jedino Vrhovni štab lično.**

Prilažem i uputstva za sudstvo.[50]

[47] Izvršni odbor OF.
[48] Edvard Kardelj.
[49] Pepca Kardelj.
[50] Vidi dok. br. 74.

BR. 317

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 29. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA BEZ POSEBNIH DOZVOLA UPUĆUJE U ITALIJU RANJENIKE, BOLNIČARE, LEKARE, DECU I STARE JEVREJE I DA U SEDIŠTE NKOJ-a NA VISU DOĐE MOŠA PIJADE[1]

OD V.Š.

Za naše veze ne stavljajte telegrafiste početnike, jer se rad odugovlači, depeše zakašnjavaju.
29. VII 1944. Br. 4148 (23 gr.)

Ranjenici, bolničari, liječnici, djeca i stari Jevreji mogu [se upućivati u Italiju] bez specijalne dozvole[2]. Čiča Janko sa drugaricom može doći.[3]
29. VII 1944. Br. 4149 (24 gr.)

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/19.

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 26. jula 1944. molio da mu se objasni treba li tražiti dozvolu Vrhovnog štaba, odnosno NKOJ-a za upućivanje u inostranstvo navedenih kategorija lica (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 2960 sa 143 grupe).

[3] Moša Pijade (Čiča Janko) sa svojom suprugom Lepom nalazio se u sedištu ZAVNOH-a i Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

BR. 318

OBAVEŠTENJE ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRA RANKOVIĆA OD 29. JULA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O NAMERI BRITANSKIH VLASTI DA OKO 900 JUGOSLOVENSKE DECE EVAKUIŠU U AFRIKU, GDE JE VELIKI MORTALITET ZBOG NEPOVOLJNIH KLIMATSKIH USLOVA[1]

29 VII 44		Sadržaj	
gr. 33	br.	U Santa Maria di Čezerna ima oko 900 naše dece. Englezi hoće da ih evakuišu u Afriku. Tamo su klimatski uslovi teški. Samo za mesec dana [tamo je] umrlo 80 dece. Međutim, sva ova deca, i ona koja bi još došla, mogu ostati gde su i sada, ili da se smeste u barake kraj Jonskog mora. To su deca naših boraca i siročad.[2] **Ranković**	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/45.

[2] Dan kasnije, Aleksandar Ranković je uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Položaj naše dece sve gori.

Iz Hrvatske do sada došlo više od hiljadu dece. Paja [Gregorić] šalje ovamo i gimnazijalce. To su odrasli dečaci od deset do petnaest godina. Trebalo bi im skrenuti pažnju na ovo, jer ne znaju ovdašnje prilike. **Ranković**«.

(Ista Knjiga depeša, radiogram br. 35 sa 59 grupa od 30. jula 1944. godine).

Čim je primio ova Rankovićeva obaveštenja, Vrhovni štab je intervenisao kod Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, a načelnik toga štaba, prepis radiograma dostavio ZAVNOH-u. Taj prepis glasi:

»Povjerljivo

'Bez najveće nužde ne šaljite djecu u Italiju, jer Englezi hoće sve prebaciti u Afriku, gdje djeca u velikom broju umiru.

Djecu stariju od 10 godina ne smijete slati u inostranstvo, gdje postoji opasnost lošeg uticaja. Paja gleda na stvari prilično olako i birokratski'.

1. avgusta 1944. br. 4247. Načelnik štaba pukovnik P.[avle] Jakšić.

Izvešten ZAVNOH«. Vidi u istom Arhivu, k. 128, f. 2/I, br. reg. 17.

BR. 319

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. JULA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA IZBEGAVA NEPREKIDNE FRONTALNE BORBE I DA SNABDE 12. KORPUS RATNIM MATERIJALOM[1]

V.Š.

30

VII

34 [grupe]

Treba izbeći neprekidne frontalne borbe[2]. Ovo je naročito važno za trupe sa specijalnim zadatkom.[3]

Lekićeve jedinice morate snabdeti sa materijalom koga dobijate od Saveznika.[4]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128.

[2] Komanda nemačkog 5. SS-brdskog armijskog korpusa je prikupila jake snage u istočnoj Bosni da bi njima odbacila jedinice 3. i 12. korpusa NOVJ što dalje na zapad od srednjeg toka Drine i tako im onemogućila prodor u Srbiju. Ona je za izvođenje ofanzivnih dejstava rasporedila 7. SS-brdsku dobrovoljačku diviziju »Princ Eugen« (bez 14. SS-puka) na prostoru Zvornik—Sokolac, 13. SS-brdsku dobrovoljačku diviziju »Handžar« u rejonu Tuzle, ustaški 12. stajaći i domobranski 8. posadni sdrug (brigada) na prostoru Tuzla—Kladanj, četnički Majevički korpus na zapadnim ograncima Majevice i četnički Ozrenski korpus na levoj obali Spreče. Preduzimajući jedan za drugim ofanzivne poduhvate pod šifrovanim nazivima najpre »Fligenfenger« (Fliegenfänger), a zatim »Reslajn« (Röslein), komanda nemačkog 5. SS-brdskog armijskog korpusa prinudila je 3. i 12. korpus NOVJ da se povuku iz rejona Šekovića na planinski prostor Javor, Konjuh, Zvijezda. I dok je krajem jula 16. vojvođanska NOU divizija prihvatila na odseku Begov Han—Nemila 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla«, a 36. vojvođanska NOU divizija zauzela Olovo i 38. NOU divizija zauzela Kladanj, za to vreme je 5. SS-korpus izvršio pregrupisavanje snaga i obuhvatio oba korpusa NOVJ na širem prostoru planina Zvijezde i Konjuh, nametnuvši im frontalne borbe i uporno nastojeći da ih razbije. Potpunije o tome: tom IV, knj. 27, dok. br. 133, 143 (str. 572—3), 175, 178; tom XII, knj. 4. dok. br. 92, 96, 100 i 105.

[3] Reč je o divizijama određenim za prodor iz istočne Bosne u Srbiju.

[4] Istoga dana je Štab 3. korpusa izvestio da od svake pošiljke vojvođanske jedinice dobijaju srazmeran deo.

BR. 320

ZAPISNIK SA KONFERENCIJE ODRŽANE 30. JULA 1944. U BARIJU IZMEĐU ŠTABA BAZE NOVJ, ZASTUPNIKA NKOJ-a I CENTRALNOG ODBORA ZBJEGA NARODA DALMACIJE U VEZI S PROBLEMIMA ZBJEGA PREBAČENOG U SEVERNU AFRIKU[1]

Z A P I S N I K

konferencije po pitanju Zbjega, održane dana 30. jula 1944. u 10 sati u sobi komandanta štaba Baze N.O.V.J. u Bari-u.

Prisutni:

komandant štaba [Baze] N.O.V.J. u Italiji general-major Branko Poljanac;
zamjenik komandanta štaba Baze N.O.V.J. u Italiji pukovnik Pehaček;[2]
pukovnik Milentije Popović;[3]
šef Sanitetske misije N.O.V.J. potpukovnik dr N. Nikolić;[4]
predsjednica Centralnog odobra Zbjega Ružica Markotić;
članovi C.O. Zbjega:
Kreft Ivan,
Bojanić Ante,
dr Ivčić Milivoj;
referent za Zbjeg pri štabu Baze N.O.V.J. u Italiji Branica Gvido.

D n e v n i r e d

1) Opći prikaz stanja Zbjega.
2) Organizaciono stanje Zbjega.
3) Odnos Centralnog odbora Zbjega i Saveznika.
4) Odnos COZ-a prema narodnim vlastima u domovini i u Italiji.
5) Odnos COZ-a i Sanitetske misije u vezi sa bolnicama Zbjega.
6) Odnos Crvenog krsta i Zbjega.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Historijskom arhivu Split, a mikrofilm u Arhivu VII, film br. 4. sn. 154—157.

[2] Rado Pehaček.

[3] Milentije Popović je bio zastupnik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije u Italiji.

[4] Dr Nikola Nikolić.

7) Dolazak Zbjega iz domovine i povratak Zbjega u domovinu.
8) Razno.

1) **Opći prikaz stanja Zbjega**

Predsjednica COZ-a Ružica Markotić u kraćim crtama prikazuje historijat i stanje Zbjega.

Zbjeg je počeo iz domovine stizati u Italiju u decembru god. 1943. Zbjeg je stizao u Bari, a zatim proslijeđivao za tranzitni logor Tuturano. U početku nije bilo nikakve organizacije i trebalo se je boriti sa mnogim teškoćama. Odnosi sa Saveznicima u vezi sa Zbjegom nisu bili ni jasni ni određeni. Stanje se je međutim poboljšavalo. Bili su udareni prvi temelji organizacije. Počelo se formiranjem rukovodstva u obliku Odbora. Kratko vrijeme nakon dolaska prvih grupa Zbjega započelo se je s transportovanjem naroda u Afriku. Kod toga su Saveznici obećavali da će smještaj Zbjega u Africi biti odličan i da će uslovi života biti povoljni. Disciplina naroda pri odlasku za Afriku bila je na visini. Međutim kasnije počela su se pojavljivati neraspoloženja prema odlasku za Egipat i odbori[5] su imali dosta truda i muke da narod razuvjere o lažima i neistinitim vijestima koje su bile širene o prilikama u Africi. Usprkos svega toga većih pojava dezerterstva nije bilo. Odjelila se je samo grupa od 164 Višana. Napominje se da su oni bili prisilno evakuirani.

Uporedo sa stvaranjem organizacije rukovodstva u Zbjegu počeo se je poboljšavati i odnos sa Saveznicima. Precizirale su se kompetencije Odbora i bila nam je davana sve veća autonomija. Požrtvovanim radom odbori su stekli priznanje Saveznika i obećanje da će im biti dana potpuna autonomija. I uistinu organizacione sposobnosti našeg rukovodstva došle su najviše do izražaja kod smještaja Zbjega, razdiobe hrane i otpreme Zbjega.

Smještaj naroda u Zbjegu u početku se je vršio po veoma nepovoljnim uslovima. Spavalo se je isključivo na betonu. Kasnije se je stanje nešto popravilo, ali ni sada nije najpovoljnije. Hrana je u početku bila veoma dobra. Kasnije su se počele davati lošije racije[6], a sada je ishrana nešto poboljšana. To važi naročito za dječji logor Santa Cesarea, gdje je ishrana dobra. Snabdjevanje odjećom vrši se davanjima savezničkog Crvenog krsta. U pogledu obuće stoji se veoma loše. Vlastitih izvora nemamo, a savezнички Crveni krst ne daje nikakve obuće.

[5] Ukupno je bilo pet logora Zbjega i svaki od njih je imao svoj posebni odbor.

[6] Sledovanje hrane, dnevni obrok.

Zdravstveno stanje naroda u Zbjegu općenito nije loše. Ima jedino zaraznih bolesti kod djece. Prilike u logorskim bolnicama nisu loše, dok se to ne može kazati za Centralnu bolnicu Zbjega u Maglie. U toj bolnici je, do sada umrlo oko 30 djece. Priličan mortalitet postoji među plućno bolesnima koji se smještaju u logor Sta[7]. Maria di Leuca. Odnosi sa Saveznicima, kao i kolaboracija sa istima po pitanjima Zbjega, sve do nedavno bili su dobri i povoljni. Direktor Subkomisije pukovnik Findlay je nakon nedavnog obilaska svih logora sa stanjem istih kao i sa radom naših odbora bio veoma zadovoljan, te je to svoje zadovoljstvo mnogima izjavljivao. Iza toga sasvim nenadano došlo je do otposlanja poznatog njegovog pisma u kojem se obara na rad Centralnog odbora Zbjega. Lično je mišljenje drugarice Markotić da se do šiljanja tog pisma došlo uslijed toga što se je komandant svih logora potpukovnik Oldfield u Lecce-u našao uvrijeđenim, držeći da ga članovi COZ-a ignoriraju. Treba nastojati da se sporovi izglade.

Drug Ante Bojanić dopunjuje izlaganje drugarice Markotić.

Stanje smještaja naroda u Zbjegu nije se popravilo, te je i sada veoma loše. Spava se na betonu. Ako nas u takvim prilikama zatekne zima, posledice po zdravlje naroda biti će veoma štetne. Logor Sta. Cesarea dobio je za djecu nešto slamarica. Hrana u logorima je po količini dovoljna, ali po svom kvalitetu, jer je skoro isključivo konzervirana, nije za naš narod prikladna. Opaža se dosta bolesti sa probavnim smetnjama. U pogledu ishrane najbolje se stoji u dječjim domovima i to zbog toga što se vrši zamjena racija za svježe povrće i voće. Sve bolnice su pune bolesnika. Najteži problem na zdravstvenom području jest pitanje smještaja plućno bolesnih. Oni su smješteni i izolovani u jednoj zgradi u logoru Sta. Maria di Leuca, ali tamošnja klima nije za navedenu bolest nikako pogodna.

Drug Ivan Kreft izvješćuje da je pukovnik King bio pismeno izvjestio Centralni odbor Zbjega da će za potrebe logora biti dano 500 slamarica. Odjednom je ta odluka bila izmjenjena te je 300 slamarica bilo upućeno jevrejskoj grupi u Sta. Croce, dok smo mi dobili samo ostatak od 200 slamarica.

Razvija se kraća diskusija u toku koje drug pukovnik Milentije Popović, a u vezi sa nastalim pogoršanim odnosima sa Saveznicima po pitanjima Zbjega, izjavljuje da će se stupiti u vezu sa »Z« Military Mission i da će nakon toga komandant

[7] Skraćenica od: Santa.

štaba Baze N.O.V.J. obići sve logore i ustanove Zbjega. Po njegovu povratku za referenta Zbjega pri štabu Baze N.O.V.J bitće postavljen jedan oficir u rangu majora[8]. On će moći da autoritativnije nastupi kod Saveznika i uspješnije zaštićuje naše interese. Zaključuje se da će druga komandanta štaba Baze N.O.V.J. pri njegovoj posjeti logorima pratiti član C.O.Z-a Ivan Kreft, skupa sa jednim tumačem.

2) **Organizaciono stanje Zbjega**

Po ovome referira drug Ante Bojanić.

Na čelu rukovodstva stoji Centralni odbor Zbjega. U svakom od pet logora Zbjega — Carbonara, Sta. Maria al Bagno, Sta. Maria di Leuca, Sta. Cesarea i Taranto — postoje odbori Zbjega. Po svom karakteru i ustrojstvu ti odbori su slični mjesnim N.O.O. u domovini. U radu odbora proveden je princip podjele rada. Tako postoje: kulturno-prosvjetni, gospodarski odsjeci, odsjek za smještaj, higijenska komisija itd. Svi odbori savjesno i požrtvovano obavljaju poslove i narod ima u njih potpuno povjerenje. Život u logorima je dosta živ i bujan. To je naročito sada kada se već od duže vremena u logorima zadržava oko 6.000 ljudi. Zadnji transport za Afriku otputovao je 11. juna o.g. Organizacija naroda u logorima je čvrsta, a moral i politička svijest visoki. Poklanja se puna pažnja školskoj nastavi. Pored osnovne nastave, u svim logorima u Sta. Maria al Bagno ustanovljeni su i srednjoškolski tečajevi. Treba naročito istaknuti organizaciju dječjih domova. Na tom polju uz pomoć Saveznika učinjeno je mnogo. U domovima koji postoje u Sta. Maria al Bagno i Sta. Maria di Leuca su djeca bez roditelja. Uprave domova su u našim rukama. Logor Sta. Cesarea je dječji logor. U njemu je sada smješteno oko 1.000 djece i to one koja su avionima bila prebačena iz unutrašnjosti naše domovine. Masovne organizacije A.F.Ž. i U.S.A.O.J. nisu dale velike potpore u radu za Zbjeg. Izvršena je reorganizacija A.F.Ž.-a i postavljeni su uži ali čvršći odbori. Opaža se pomanjkanje omladine u dobi od 16—25 godina. Ono malo omladinaca i omladinki te dobi je slabog zdravlja.

Za čuvanje zdravlja u svim logorima postoje higijenske komisije. To su nam Saveznici ukazali i ukazuju veliku pomoć.

---

[8] Vrhovni štab NOV i POJ je za probleme Zbega, pored ostalih zaduženja, odredio dr Matu Jakšića, člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje. Njegovo stalno sedište je bilo u Kairu.

Rad na kulturno-prosvjetnom polju je dosta živ. U svim logorima postoje pjevački zborovi i kazališne diletantske grupe. Daju se često priredbe kojima prisustvuju i Saveznici i time se propagandno mnogo doprinosi upoznavanju našeg Pokreta.

3) Odnos Centralnog odbora Zbjega i Saveznika

Referira drug Ivan Kreft.

Ukratko ponavlja ono što je po ovom pitanju već ranije bilo diskutovano. On misli da se ne smije kazati da COZ od strane Saveznika nije bio respektovan. Komandant logora potpukovnik Oldfield uvijek je ukazivao pažnju COZ-u i tako bi kod svake posjete logoru di Bagno, koje su dosta česte, najprije posjetio COZ, a zatim komandu logora. Sva pitanja bila su sporazumno i na zadovoljstvo obiju strana rješavana. Do sada nije bilo većih sporova. Pismo pukovnika Findlaya došlo je nenadano. S time treba dovesti u vezu izvještaj Odbora u logoru Carbonara.

U vezi s navedenim ppk. dr Nikolić objašnjava o pismu upućenom od Sanitetske misije Upravi bolnice u Sta. Maria di Leuca.

U diskusiji dr Nikolić zagovara da se osnuje položaj vojnog delegata odnosno referenta za pitanje Zbjega, koji bi mogao da autoritativnije nastupi spram Saveznika. Priznaje da je Centralni odbor Zbjega najsavjesnije vršio i vrši povjerene mu zadatke, ali Saveznici moraju da smatraju Zbjeg slabijom točkom i misle da se na tom području na uštrb naše kompetencije i suverenosti mogu više da upliću i diktiraju.

Drug Kreft izvješćuje o slučaju bivšeg sektretara u logoru Sta. Maria di Luca Mira Koljatića.

Konačno se ponovo zaključuje da će komandant štaba Baze N.O.V.J. u Italiji posjetiti logore i tom prilikom doći u vezu sa nadležnim savezničkim ustanovama i tom prilikom će se prodiskutovati sva sporna pitanja.

4) Odnos COZ-a prema narodnim vlastima u domovini i u Italiji

Drug pukovnik M. Popović izjavljuje da u odnosima COZ-a prema narodnim vlastima u domovini i u Italiji neće biti nikakovih promjena. COZ će i dalje organizaciono biti povezan i odgovoran Oblasnom N.O.O. Dalmacije, Vis, a štab Baze N.O.V.J. u Italiji ukazivat će kao i do sada COZ-u svaku pomoć.

5) **Odnos COZ-a i Sanitetske misije N.O.V.J.**

Dr Nikolić iznosi historijat saniteta u Zbjegu.

Sanitetska misija je od svoje strane sve činila da se sanitet u Zbjegu osamostali. Nije bilo mnogo uspjeha. Sanitetska misija je mnogo učinila na osnutku zdravstvenih ustanova u Zbjegu. Pored bolnica u svim logorima u Sta. Maria di Leuca osnovano je rodilište i bolničarska škola. Naročito se je pazilo i intervenisalo za smještaj i bolju ishranu djece. Zarazne bolesti djeca su donijela sa sobom iz domovine. To su hripavac i ospice. U bolnici Maglie nije se pazilo na izolaciju djece. Sanitetska misija je bezuspješno protestirala. Trebalo bi stvoriti dječju zaraznu bolnicu u Maglie. Trebalo bi osigurati kredit za nabavku voća i povrća. Škola za bolničarke u Sta. Maria di Leuca morala je biti ukinuta. Predlaže se da se u zgradi gdje je do sada bila ta škola osnuje savjetovalište za buduće majke. Najosjetljivije pitanje jest ono tuberkuloznih, koji su smješteni u Sta. Maria di Leuca. Radi se na osnivanju jednog sanatorija u prikladnim klimatskim predjelima i ako se taj osnuje, tuberkulozni iz Zbjega bit će tamo smješteni. Prilike na polju preventivne medicine su veoma dobre. Za taj uspjeh zaslužni su odbori i Saveznici.

U diskusiji se ističe veoma loše stanje, te ishrana naših bolesnika u raznim talijanskim bolnicama. Treba poraditi na tome da se to stanje u tim bolnicama, a naročito u dječjoj bolnici u Bariju, svakako popravi. Po predlogu dr Nikolića treba putem Saveznika postići da se u dječjoj bolnici osnuje samostalno naše odjeljenje sa našim liječnicima i personalom.

Drugarica Markotić ističe da nisu jasno fiksirani odnosi COZ-a i Sanitetske misije. Bilo je govoreno o postavljanju jednog referenta za civilni sanitet. Ona predlaže da sav sanitet podpadne pod kontrolu Sanitetske misije, dok bi vezu između COZ-a i Sanitetske misije vršio jedan sanitetski referent pri COZ-u. Zaključuje se da će se po ovom pitanju razgovori nastaviti.

6) **Odnos Crvenog krsta i Zbjega**

Drug Ante Bojanić postavlja pitanje kako se ima zamišljati odnos našeg Crvenog krsta prema savezničkom Crvenom krstu koji isključivo sam želi da raspolaže materijalom koji se u naslov pomoći daje našem narodu u Zbjegu.

Dr Nikolić izvješćuje o rezultatima posjete njegove i drugarice Markotić predstavnicima savezničkih crvenih krstova u Rimu. Dobio se utisak da američki Crveni krst ne želi praviti nikakovih neprilika, te da će učiniti sve da naš Crveni krst bude de facto priznat. Britanski Crveni krst naprotiv ne želi

saradnju, niti će priznati naš Crveni krst, jer da na oslobođenom području Italije mogu da djeluju samo američki i engleski crveni krstovi.

Po sugestiji i predlogu komandanta štaba Baze N.O.V.J. druga general-majora Poljanca zaključuje se da se pitanje priznanja našeg Crvenog krsta na području rada u Zbjegu prema Saveznicima neće oštro postavljati.

7) **Dolazak Zbjega iz domovine i povratak Zbjega u domovinu**

Drug Ante Bojanić izvješćuje da sada u Italiji ima oko 6.000 naroda u Zbjegu. Centralni odbor Zbjega od više vremena inzistira kod Saveznika da se ne bi nastavilo s transportiranjem naroda u Afriku. To naročito važi za djecu koja se sada prebaciva avionima iz domovine. Poziva se kod toga na izvještaj člana Vojne misije N.K.O.J. u Kairu majora Jakšića po kojem djeca ispod tri godine i bolesni na plućima ni u kojem slučaju ne bi smjeli biti otpremljeni u Afriku, zbog za njih nepodnošljive tamošnje klime. Upozorava da se u logoru Sta. Cesarea sada nalazi oko 1.000 djece. Taj logor može da primi još najviše 200 djece, pa kako djeca i dalje pristižu, treba sve učiniti da im se osigura smještaj, te da se već sada osnuju novi dječji logori, jer u protivnom slučaju, zbog prenatrpanosti logora, Saveznici bi mogli donijeti odluku da se djeca otpreme u Afriku.

Drugarica Markotić izvješćuje da je prilikom nedavne posjete savezničkim ustanovama u Rimu skupa sa dr Nikolićem intervenirala da se djeca ne šalju u Afriku. Nije dana nikakova garancija da do toga neće doći.

Drug pukovnik M. Popović izjavljuje da su već preduzeti koraci kod naših najviših vlasti da narod, a naročito djeca, ne budu više otpremani u Afriku.

Zaključuje se da se otprema Zbjega iz domovine ograniči što je više moguće.

8) **Razno**

Ustanovljuje se da su za potrebe Zbjega i baš za saobraćajnu službu sa logorima i u gradu Bari-u potrebna dva kamiona i jedna manja kola.

Konferencija je bila zaključena u 13.30 sati.

Za Centralni odbor

Zapisničar:
Ivčić Milivoj

Zbjega:
Markotić Ružica

BR. 321

POZDRAVNI TELEGRAM PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 31. JULA 1944. OSNIVAČKOJ SKUPŠTINI ANTIFAŠISTIČKOG SOBRANJA NARODNOG OSLOBOĐENJA MAKEDONIJE[1]

Prvom zasedanju ASNOM-a

U ime NKOJ-a toplo pozdravljam I zasedanje ASNOM-a preko vas slobodnih izaslanika makedonskog naroda, koji se je rame uz rame sa ostalim narodima Jugoslavije digao sa oružjem u ruci protiv okupatora i njegovih pomagača za svoju slobodu i za slobodu sviju naroda Jugoslavije.[2]

Činjenica da se održava prvi put posle dugih vekova robovanja makedonskog naroda zasedanje slobodnog makedonskog sobranja, na kome ćete vi izaslanici makedonskog naroda slobodno odlučivati o sudbini svoga naroda, jeste istorijski događaj ne samo za makedonski, nego i za sve narode Jugoslavije. Svojom sopstvenom herojskom borbom i uz bratsku pomoć sviju naroda Jugoslavije, makedonski narod postavlja nerazrušive temelje svoje slobode i ravnopravnosti. To je ujedno još jedno svedočanstvo da nova Jugoslavija ostaje verna načelu pune ravnopravnosti sviju njenih naroda. Neka zato Prvo zasedanje ASNOM-a još više učvrsti bratstvo između naših naroda i još više mobilizira snage makedonskog naroda u zajedničkoj borbi naših naroda protiv barbarskih ugnjetača.

Živela slobodna i ravnopravna Makedonija u slobodnoj demokratskoj federativnoj Jugoslaviji!

31. jul 1944. Predsednik NKOJ, maršal Jugoslavije

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 3, br. reg. 10/7.

[2] Prvo zasedanje ASNOM-a je održano 2. avgusta 1944. u manastiru Sveti Prohor Pčinjski, kod Kumanova.

Na njemu se ASNOM konstituisao kao najviši predstavnički, zakonodavni i izvršni organ vlasti, definisan je državnopravni položaj Makedonije i proklamovano njeno uključenje kao ravnopravne federalne jedinice u federativnoj Jugoslaviji. Takođe su donete mnoge značajne odluke: o uvođenju narodnog makedonskog jezika kao državnog jezika, o obrazovanju Zakonodavne komisije, o organizaciji i radu organa narodne vlasti (NOO), o obrazovanju državne komisije za ispitivanje ratnih zločina, a izglasana je i Deklaracija o pravima građana.

BR. 322

UPOZORENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 31. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA NE MOŽE BITI GENERALNOG REŠENJA NKOJ-a ZA IZVLAČENJE STRUČNJAKA IZ NOVJ VEĆ DA ZA SVAKOG POJEDINAČNO TREBA DAVATI PREDLOG[1]

31. VII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

Ne može biti generalnog rešenja NKOJ-a za izvlačenje stručnjaka iz vojske[2]. Treba dati predlog za svakog pojedinačno. 97—37.

BR. 323

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. JULA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA SE GLAVNI ŠTAB NOV I PO SRBIJE SA GRUPOM SVOJIH DIVIZIJA PONOVO VRAĆA KA TOPLICI I DA SE U REJONU PRIŠTINE KONCENTRIŠU NEMAČKE SNAGE[1]

5/17

ddd

Koča se probija natrag ka Toplici[2]. Oko Prištine [je] neka koncentracija Nemaca.[3]

31. VII 1944.
[s.] Nadna

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 6, br. reg. 7/1.

(U ovoj Knjizi depeša Vrhovnog štaba nedostaju prvih 18 stranica).

[2] Redakcija nije pronašla radiogram kojim je predlagano takvo rešenje.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/1.

[2] Prodiranje Operativne grupe divizija NOVJ preko Peštera ka reci Ibru prinudilo je vojnoupravnog komandanta Jugoistoka da obustavi nadiranje svojih snaga kroz Jablanicu i da povuče delove bugarske 27. divizije i četničku 4. grupu juriških korpusa prema Kopaoniku. To je olakšalo 21. srpskoj NOU i 24. srpskoj NO diviziji da skrše otpor ne-

BR. 324

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 31. JULA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA ĆE SE NJEGOVIM JEDINICAMA AVIONIMA DOTURITI HRANA U REJONU SELA MEDOJEVIĆA KOD OLOVA[1]

Dat.	Br.	Čas	gr.	Tekst
31. VII [1944]	13		46	Poslaćemo vam hranu, ali nam samo javite gde da je šaljemo.[2] Mislim da bi najbolje bilo da vam šaljemo avione kod sela Medojevići, blizu Olova.[3] Olovo je zauzeto.[4] Šaljite tamo ljude da organizuju primanje.

---

prijatelja i da se do 31. jula prebace preko reke Jablanice i prodru prema Pustoj reci i planini Radan. Istovremeno je 25. srpska NO divizija, nastupajući preko južnih padina planine Kukavice, prešla preko Južne Morave i izbila u širi rejon sela Krive Feje. Odatle je, zajedno sa 22. srpskom NO divizijom, početkom avgusta, razarala komunikacije u dolini Južne Morave i stavila pod udar neprijateljeva uporišta od Vranja do Leskovca. Potpunije o tome: tom I, knj. 9. dok. br. 43—53, 77 i 178 (str. 432—445).

[3] Odnosi se na prikupljanje nemačke 1. brdske divizije, koja je tada prebacivana sa prostora Florin — Prilep — Bitolj u rejon Kosovske Mitrovice, da bi učestvovala u operaciji »Ribecal« (Rübezahl) protiv jedinica 1. proleterskog i 2. korpusa NOVJ u Crnoj Gori (tom XII, knj. 4, dok. br. 99 i 108).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/3.

[2] Štab 12. korpusa je 30. jula uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»Molimo vas, ako je ikako moguće da nam pomognete sa hranom. Više od tri meseca naši borci ne jedu hljeba. Jedina hrana je meso i čorba. Borci su jako iscrpljeni. [illegible]«

(Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 39 grupa).

[3] Pošto je izvestio da je 36. vojvođanska NOU divizija razbila nemačko-ustašku kolonu u dolinu Krivaje, a na brdu Kapi da je 16. vojvođanska NOU divizija potukla prethodnog dana okružene delove nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, Štab 12. korpusa je izvestio da i 16. vojvođanska divizija prelazi na desnu obalu Krivaje i zamolio da se hrana doturi u selo Jelaške, severozapadno od Olova. Potpunije o tome: navedena Knjiga depeša toga korpusa, radiogrami br. 11 sa 36 grupa i br 12. sa 29 grupa od 30. jula i brojeve 16 sa 49 grupa, 17 sa 17 grupa i 18 sa 33 grupe od 31. jula 1944. godine.

[4] Njega su 30. jula zauzele jedinice 36. vojvođanske NOU divizije.

BR. 325

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. JULA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE O PRAVCU NASTUPANJA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ I NAREĐENJE DA U SUSRET 2. PROLETERSKOJ DIVIZIJI UPUTI JAČU JEDINICU NA SEKTOR IZMEĐU RAŠKE I KOSOVSKE MITROVICE[1]

Br. 23. Gr. 51. [2. VIII][2] 44.

Peko je stigao na petnestog[3] kod Novog Pazara.

Prvog kreće pravo na Ibar, prema Kopaoniku[4]. Druga proleterska će preći između Raške i Kos. Mitrovice[5]. Šaljite u susret koju veću jedinicu.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/3.

[2] Sudeći po sadržini, ovo je naređenje u Vrhovnom štabu pisano 31. jula 1944. godine. Međutim, Glavni štab NOV i PO Srbije je zajedno sa svojom radio-stanicom 31. jula bio u pokretu od sela Klaića do sela Melova, a 1. avgusta nastavio kretanje za planinu Kukavicu i u svanuće 2. avgusta prispeo u selo Lalince (na desnu obalu reke Veternice), odakle se istoga dana premestio u selo Kaluđericu. Usled toga 31. jula i 1. avgusta direktno nije održavao vezu s Vrhovnim štabom, ali mu je poslao neke radiograme preko radio-stanice OZN-e za Srbiju, čiji je načelnik bio Slobodan Penezić Krcun, član PK KPJ za Srbiju. Međutim, kada je 2. avgusta nastavljena direktna radio-veza s Vrhovnim štabom, radista Glavnog štaba NOV i PO Srbije nije uspeo da dešifruje tri radiograma koje mu je predao Radio-centar Vrhovnog štaba, pa je tražio da se ponove (Arhiv VII, ANOR-a k. 184, f. 1, br. reg. 36/7: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 35 sa 17 grupa od 2. avgusta 1944. godine). Jedan od tih radiograma je sigurno bio ovaj koji se ovde objavljuje, pa je stoga i upisan u Knjigu primljenih depeša sa datumom od 2. avgusta.

Redakcija je, međutim, polazila od datuma kada je original poslatog radiograma pisan (a koji do sada nije pronađen), pa je stoga dopisala četvrtastu zagradu, a u naslovu stavila datum 31. jul.

[3] Umesto ove nejasno primljene reči, u originalu je verovatno pisalo: Pešter, ili Koštam-polje. To se može zaključiti po tome što je komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević, u vezi s nastupanjem Operativne grupe, izvestio 30. jula da je ona prispela na prostor Suvi Do—Rvenice—Dolovi (a to je južni rejon Peštera), a 31. jula je javio da je Operativna grupa stigla na prostor Koštam-polje—Milanoviće—Kaluđeri (AVII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/5: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 14 sa 57 grupa od 30. jula i br. 17 sa 35 grupa od 31. jula.

BR. 326

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ O PRIKUPLJANJU, KORIŠĆENJU I DOSTAVLJANJU PODATAKA O NEPRIJATELJU[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I PO JUGOSLAVIJE
II odeljenje
1. avgust 1944. god.

POVJERLJIVO

KONCEPT[2]

1. — Glavnom štabu Slovenije (4)
2. — Glavnom štabu Hrvatske (6)
3. — Glavnom štabu Srbije (4)
4. — Glavnom štabu Makedonije (3)
5. — Glavnom štabu Vojvodine (4)
6. — Štabu korpusa:
   II udarnog
   III
   V
   VIII
7. — Štabu mornarice
8. — Odeljenju za vazduhoplovstvo
9. — »OZNI« — na znanje
10. — Koncept [— za Arhivu].

---

[4] Peko Dapčević se 30 jula obratio Vrhovnom štabu pitajući ga ko se nalazi na Kopaoniku, a dan kasnije je poslao sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»Trećeg avgusta izbićemo na ibarsku komunikaciju na sektoru Rudnica—D. Kamenica.

Potrebno je da urgirate kod saveznika da obavezno bombarduju ovu komunikaciju trećeg i četvrtog avgusta na dužini od Raške do Kraljeva, uključivo Rašku i Kraljevo, i [komunikaciju Kosovska] Mitrovica—Priština, uključivo oba grada. Peko«

(Navedena Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 21 sa 73 grupe od 31. jula 1944. godine).

[5] Plan Vrhovnog štaba NOV i POJ je sve do 1. avgusta 1944. bio da 2. proleterska divizija forsira Ibar i prodre na Kopaonik, a ostale dve divizije Operativne grupe da se privremeno zadrže na levoj obali Ibra, na prostoru planina Golije i Javora. Tek 1. avgusta je taj plan izmenjen i cela Operativna grupa upućena na planinu Kopaonik. (I ove činjenice potvrđuju da je naređenje u Vrhovnom štabu pisano 31. jula, iako je u Knjizi primljenih depeša Glavnog štaba datirano sa 2. avgustom).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 16, f. , br. reg. 27.

PRIKUPLJANJE I DOSTAVLJANJE PODATAKA O NEPRIJATELJU

1. — Tačni, blagovremeno i pravilno dostavljeni i upotrebljeni podaci o neprijatelju čine jedan od najvažnijih osnova za pravilnu procjenu situacije, pravilnu odluku i za cjelishondu upotrebu vojske u borbi.

Najvažniji podaci koje treba istraživati i doznati o neprijatelju jesu: **gdje je neprijatelj, koji je taj neprijatelj (koja jedinica, broj i naziv, rod vojske), jačina i sastav, šta radi, šta namjerava.**

2. — Istraživanje podataka o neprijatelju jedna je od najvažnijih dužnosti svih rukovodilaca i štabova u svim situacijama — prije borbe, u toku borbe i po završetku borbe.

Do ovih se podataka dolazi:

a. **Izviđanjem;**

b. **Vojno-obavještajnom službom.**

Izviđanje vrše:

— **rukovodioci** koji su dužni prije no što donesu odluku za borbu lično osmotriti bojište na glavnom pravcu dejstva, kad god je moguće;

— **naročito određeni oficiri iz štabova** (načelnici štabova, njihovi pomoćnici, oficiri za operativne i operativno-obavještajne poslove), kojima rukovodioci povjere da lično izvide neprijatelja i zemljište na izvjesnom pravcu dejstva;

— **avijacija** — u prvom redu izviđačka;

— **izviđačke jedinice** (izviđački vodovi, čete, odredi);

— **ostale trupne jedinice** — pješadijske, konjičke, artiljerijske, inžinjerijske — za svoje potrebe u borbi.

Vojno-obavještajna služba koristi se mrežom svojih centara i ostalim pogodnim sredstvima da prikupi što više i što boljih podataka o neprijatelju i zemljištu na kojem će se voditi borba.

Obje ove djelatnosti dopunjuju jedna drugu, prema potrebama situacije.

Za pravilno usklađivanje ovih djelatnosti i za njihovo neprekidno i pravilno djelovanje odgovorni su načelnici dotičnih štabova, koji rade po uputstvima rukovodilaca.

---

[2] U arhivističkom smislu je pogrešna kvalifikacija. Ovo nije koncept, već 10. primerak originala, ostavljen za Arhivu Vrhovnog štaba NOV i POJ. Koncept nije sačuvan. Njega je pisao Vjekoslav Klišanić i predao ga, u drugoj polovini jula 1944, načelniku Vrhovnog štaba Arsi Jovanoviću da ga pregleda maršal Tito. Tek posle Titovih ispravki i nadopuna napisan je konačan tekst, koji je potom Tito potpisao i koji se ovde objavljuje. (Podatke je oktobra 1978. dao general-major JNA u penziji Vjekoslav Klišanić).

Izviđačkim jedinicama (izviđački vodovi, čete, odredi) izdaju zapovijesti lično načelnici štabova — usmenom zapovješću. Starješine izviđačkih jedinica ne nose sobom nikakve dokumente, a na kartama ne smiju imati nikakve zabilješke.

3. — Prikupljanje podataka o neprijatelju treba najhitnije svestrano procijeniti, srediti, a potom pravilno iskoristiti.

Procjena i sređivanje spada u dužnost vojno-obavještajnog odjeljenja (otsjeka) dotičnog štaba. Korišćenje, pak, spada u dužnost operativnih organa štaba. Načelnik štaba usklađuje oba ova posla i lično je odgovoran za pravilno korišćenje onih podataka koji se odnose na trenutnu operativnu situaciju i čijom bi zakašnjelom upotrebom nastala bilo kakva šteta po interese naših trupa, a korist po neprijatelja.

4. — Svi štabovi koji prikupljaju podatke o neprijatelju, pošto ih procijene i srede, koriste ih, i to:

a. — U prvom redu za svoje operativne i taktičke potrebe, i za svoju evidenciju.

b. — Obavještavaju svoje potčinjene o onim podacima koji se odnose na te potčinjene i njihov djelokrug rada.

c. — Obavještavaju svoje susjedne štabove o onim podacima koji se odnose na njih i njihov djelokrug rada.

d. — Obavještavaju partizanske odrede, zabačene u pozadinu neprijatelja (a koji se nalaze u zahvatu operacija dotičnog štaba), o onim podacima koji im mogu biti korisni za njihov rad i aktivnost.

e. — Izvještavaju neposredno pretpostavljeni štab o onim podacima koji imaju vrijednosti i značaja za taj viši štab.

5. — Obavještenja i izvještaji imaju vrijednost samo onda **ako su jasni, pregledni, razumljivi, ako se iz njih vidi kolika im je vjerodostojnost i, najzad, ako su na vrijeme dostavljeni.**

Obavještenja, odnosno izvještaji o neprijatelju mogu biti:

a. — **Pojedinačni,** koji se odnose samo na jednu stvar ili pitanje, ili na više srodnih stvari ili pitanja.

b. — **Uskupni.** — Ovi izvještaji obuhvataju sve sređene podatke o neprijatelju, prikupljane u jednom izvjesnom vremenskom razdoblju. U njima se daje pregled stanja kod neprijatelja onako kako na to stanje gleda dotični štab.

Pojedinačni su izvještaji obično hitne prirode, jer sadrže podatke koji imaju ili mogu imati utjecaj na operativnu i taktičku situaciju.

Uskupni izvještaji pretstavljaju rezultate rada dotičnog štaba na prikupljanju podataka o neprijatelju po svima pitanjima koja je taj štab u jednom vremenskom razdoblju uspio potpuno ili djelomično rasvijetliti.

6. — Pojedinačni izvještaji hitne prirode dostavljaju se najbržim mogućim načinom (radio, telefon, avion, motocikl itd).

Pojedinačni izvještaji koji nisu hitne prirode dostavljaju se načelno pismeno, koristeći najbrže prenosno sredstvo koje stoji na raspolaganju.

Uskupni izvještaji izrađuju se pismeno i dostavljaju najbržim prenosnim sredstvom, kao i pojedinačni izvještaji, koji nisu hitne prirode.

7. — **Procjena i odluka o hitnosti i važnosti** podataka koji se šalju pojedinačnim izvještajima pripada načelniku dotičnog štaba i on je odgovoran da se takvi podaci dostave na vrijeme i pravilno sastavljeni onima kojima to treba.

Ako se podaci odnose na neprijateljeve operativne pripreme i pokrete, a namjere neprijatelja nisu poznate, onda su rukovodioci štaba koji šalje izvještaj **pretpostavljenom** štabu dužni dati svoje mišljenje, zasnovano na svestranoj procjeni prilika.

8. — **U pogledu dostavljanja ovih pojedinačnih izvještaja Vrhovnom štabu (II odjeljenju — obavještajnom), držati se ovih smjernica:**

a. — Ovi se izvještaji šalju putem radia. Ako postoji telefonska veza, onda telefonskom šifrom. Štabovi u neposrednoj blizini Vrhovnog štaba, dostavljaju ih pismeno.

b. — Vrhovni štab interesuju, kao važni i hitni, svi oni podaci koji imaju operativnu važnost. To su u prvom redu:

— vijesti, podaci, dokazi o pripremama neprijatelja za akciju protiv naših snaga;

— pokreti neprijateljeve žive sile i materijala radi akcije protiv naših snaga ili u kojem drugom cilju. Aktivnost neprijatelja protiv naših snaga;

— identifikacija neprijateljevih jedinica (tj. kojoj formaciji pripadaju, kakav im je naziv, broj, oznaka);

— pojava novih jedinica na našoj teritoriji, pojava novih borbenih sredstava;

— saobraćaj neprijateljevih transporata na važnijim željezničkim, vodenim i suhoputnim komunikacijama. Identifikacija trupa i materijala u tim transportima;

— važna ustanovljenja i vijesti o stanju morala i borbene sposobnosti neprijatelja;

— svi ostali podaci koji po ocjeni načelnika štaba koji izvještaj šalje imaju operativni značaj, a hitne su prirode.

9. — **Radio-depeše moraju biti kratke, jasne i određene.** Iz njih se mora vidjeti:

— mjesto događaja,

— vrijeme događaja,

— sam događaj u najkraćim potezima,

— vrijednost izvora, tj. ocjena da li je podatak siguran, vjerovatan, sumnjiv.

Ako se ništa ne kaže o vjerodostojnosti, smatra se da je podatak tačan i siguran.

Ako se izvještaj označi kao vjerovatan ili sumnjiv, smatra se da je štab koji izvještava odmah poduzeo svestranu provjeru i da će slijediti izvještaj o rezultatu provjere.

Mjesto događaja označiti po karti. Ako ga nema na karti, ili ga je teško naći, dati pobližu oznaku po nekom uočljivijem mjestu. Ako je zgodno, dati koordinate.

Mjesta označavati po karti 1 : 100.000. Podatke o neprijatelju u depeši ne miješati sa podacima o nekom drugom pitanju, koje se ne odnosi na neprijatelja. Ako u depeši ima i drugih podataka, staviti ih pod zasebnu tačku.

Ako je neki podatak dobiven od saveznika, treba to naznačiti.

10. — Traženje bombardovanja pojedinih neprijateljskih snaga i objekata operativna je potreba i ne bi ga trebalo miješati sa podacima o neprijatelju, već tražiti posebno. Ako se bombardovanje već traži u istoj depeši, onda treba dati dovoljno određene podatke, imajući na umu mogućnu promjenu situacije za vrijeme dok depeša stigne u Vrhovni štab.

11. — Brojeve jedinica korisno je stavljati[3] slovima, da ne bi dolazilo do grešaka i zabuna.

12. — Oni štabovi korpusa i samostalnih divizija koji su do sada neposredno obavještavali Vrhovni štab, činit će to i od sada, po naprijed iznetim smjernicama.

13. — **Ukupni izvještaji.**

Izdaju ih viši štabovi — glavni štabovi i štabovi korpusa — jedanput mjesečno u cilju:

a. — Da orijentišu potčinjene štabove o stanju kod neprijatelja.

b. — Da ukažu na sva ona pitanja koja treba pratiti i provjeravati.

c. — da ovi izvještaji budu dokumenat vojno-obavještajne aktivnosti dotičnog štaba.

Štab Mornarice izdaje ove izvještaje kao i štabovi korpusa.

Ovi izvještaji nose naziv: »Pregled stanja kod neprijatelja u vremenu od ... do ...«. Oni treba da obuhvate sve važnije podatke, sređene po srodnim grupama, jasno i pregledno.

[3] Smisao je: pisati.

Glavne su tačke sadržaja ovih pregleda:

a. — Organizacija komandovanja neprijateljskim snagama na zoni obavještajne aktivnosti štaba koji izrađuje pregled. Koji [neprijateljevi] viši štabovi postoje; njihova organizacija i nadležnost; koje su im operativne zone dodijeljene; sjedišta operativnih štabova; njihovi centri veza.

Teritorijalni štabovi neprijatelja.

Odnos okupatora prema kvislinzima; stepen potčinjenosti kvislinga, — dokazi za ovo.

b. — Pregled neprijateljskih trupa, vazduhoplovstva i mornarice (gdje je ima). Ovo izložiti po redu, i to: najprije suvozemnu vojsku, zatim vazduhoplovstvo i, najzad, mornaricu.

Za svaku jedinicu izložiti: naziv, broj, uporište-garnizon, sastav, jačinu, naoružanje, i sve ostale podatke kojima bi se raspolagalo. Ovo izlaganje se najbolje može izvršiti u vidu pregleda — tabele.

U pogledu koji bude kao prvi izrađen unijeti sve podatke potpuno. U idućim pregledima mogu se iznijeti samo dopune i izmjene.

Kod vazduhoplovstva navesti u prvom redu: aerodrome, letilišta, organizaciju komandovanja, letačke jedinice, broj i naziv aparata, slagališta benzina i materijala, osiguranje letilišta itd.

Kod mornarice (rječne flotile): organizacija komandovanja, pomorske i rječne službe, plovne jedinice (opis, naoružanje posada).

c. — Uređenje i osiguranje pozadine neprijatelja: saobraćaj suhoputni, željeznički, vodeni, vazdušni. Slagališta razne vrste opreme, oružja i municije. Fortifikacijski radovi i miniranja.

Zdravstveno stanje kod neprijateljske vojske i stanovništva. Ekonomske, socijalne, političke prilike — najkraće.

d. — Neprijateljev odnos prema stanovništvu. Nedjela počinjena po neprijatelju.

e. — Neprijateljeva borbena aktivnost — u najkraćim potezima. Novi borbeni postupci i sredstva kod neprijatelja.

f. — Moralno-političko stanje kod neprijatelja. Važniji znaci slabog morala. Dokazi.

g. — Kratak opšti zaključak o stanju neprijatelja i njegovoj aktivnosti, sa pozitivnom i negativnom ocjenom toga stanja.

NAPOMENE:

a. — Kod pitanja koja nisu prečišćena staviti u pregledu napomenu ko ih ima provjeravati i u kom smislu, ako to već nije naročito naređeno.

b. — Kod ređanja neprijateljevih snaga najpre izložiti njemačke snage, a potom ostale.

c. — Pod neprijateljskim snagama treba razumjeti i žandarmeriju, policiju, miliciju, zeleni kadar i uopšte sve naoružane formacije koje bilo u kom vidu služe okupatoru.

d. — Izrada ovih pregleda biće olakšana ako obavještajna odjeljenja — otsjeci budu vodila ažurnu evidenciju neprijatelja po garnizonima — uporištima.

e. — Ove preglede izrađuju šefovi obavještajnih odjeljenja — otsjeka. Za njihovu opštu redakciju i pravilnost izlaganja odgovorni su načelnici onih štabova koji sastavljaju izvještaj.

f. — **Ove predloge izrađuju i šalju:**

Glavni štabovi: Vrhovnom štabu, potčinjenim štabovima korpusa, susjednim glavnim štabovima sa kojima postoji dovoljno povoljna veza i susjednim samostalnim korpusima.

Samostalni korpusi: Vrhovnom štabu, susjednom glavnom štabu i susjednim korpusima, potčinjenim štabovima divizija i [štabovima] samostalnih većih odreda.

Korpusi u sastavu glavnih štabova: Glavnom štabu, susjednim korpusima, potčinjenim štabovima divizija.

Načelnici raznih odjeljenja u višim štabovima moraju se upoznati sa ovim pregledima da bi dobili što bolju sliku stanja kod neprijatelja.

Pregledi su povjerljivog karaktera i služe samo za službenu upotrebu štabova kod kojih se nalaze. Iz njih se ne mogu nikome koji nije nadležan davati bilo kakvi podaci.

U slučaju opasnosti treba ih skloniti na sigurno mjesto ili uništiti.

g. — Prve preglede po ovom naređenju izraditi za mjesec avgust 1944. godine, t.j. izdati ih sa 31. avgustom.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE
Tito

BR. 327

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 1. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA DA SE ISPITAJU RAZLOZI ZAŠTO 11. KRAJIŠKA NOU DIVIZIJA NIJE PREŠLA U ISTOČNU BOSNU I DA SE 12. KORPUSU NOVJ OMOGUĆI ODMOR I SREĐIVANJE PRED NASTUPANJE KA SRBIJI[1]

1. VIII [1944.]

[ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ]

Tražim da se povede istraga o tome zašto nije prešla XI divizija iz centralne Bosne. Štab divizije mora za to odgovarati.[2]

XII korpus se mora odmoriti i poslat ću ga na određeni zadatak čim se sredi i odmori. (51—44)[3]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 3. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 5, br. reg. 4/1.

(Prvih deset strana ove knjige depeša nije pronađeno.).

Tekst radiograma je Štab 3. korpusa u svojoj knjizi primljenih depeša zapisao pod 2. avgustom (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/128, radiogram sa 44 grupe).

[2] Komanda nemačkog 5. SS-brdskog armijskog korpusa preduzela je ofanzivni poduhvat pod šifrovanim nazivom »Fojerver« (Feuerwerh), u kome je angažovala 2. kozačku brigadu, 13. SS-puk 7. SS-dobrovoljačke brdske divizije »Princ Eugen« i delove 3. i 4. domobranskog lovačkog zdruga (brigade). Cilj poduhvata je bio da spreči prelaz 11. krajiške NOU divizije i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« preko reke Bosne i tako im onemogući priključenje snagama određenim za prodor u Srbiju. Nastupajući od Žepča, Maglaja i Doboja prema Tešnju i Teslići nemačko-kvislinške snage nametnule su 26. jula borbe 11. krajiškoj NOU diviziji. Njene brigade su prihvatajući borbu olakšale prelaz 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« na odseku Nemila—Begov Han, ali pri sopstvenom pokušaju da noću 29/30. jula forsira reku, 11. krajiška NOU divizija nije mogla izbiti do obale.

Fotokopija dokumenta br. 327

Dekriptujući radiograme 3. i 12. korpusa NOVJ, Nemci su tačno znali predviđeni odsek prelaza, pa su uspeli da ga posednu i brane. Stoga ni drugi pokušaj prelaza 11. krajiške NOU divizije, noću 30/31. jula, na sektoru između Topčić-Polja i Begova Hana nije uspeo. Videći da su Nemci jakim snagama, ojačanim tenkovima, zatvorili pristup svim mestima podesnim za prelaz, divizija se 31. jula povratila u Željezno Polje, posle osetnih gubitaka — oko 70 boraca i starešina izbačeno joj je iz stroja (tada je poginuo i komandant 5. krajiške NOU brigade Rade Kondić, kasnije proglašen za narodnog heroja Jugoslavije).

Dok je Štab divizije sređivao jedinice na prostoru Bjelobučje—Jezera—Panići i tražio podesno mesto za prelaz, Štab 3. korpusa mu je preneo ovo naređenje maršala Tita. U vezi s njim je Štab 11. krajiške NOU divizije izvestio 4. avgusta da divizija nije prešla preko reke Bosne usled nedovoljne pripreme i olako shvaćene neprijateljeve ofanzive, koju su 26. jula započele jedinice iz sastava 7. SS-dobrovoljačke brdske divizije »Princ Eugen«, zaposedajući jačim snagama i tenkovima sve moguće prelaze na određenom pravcu prebacivanja (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogram br. 10 od 4. avgusta 1944. godine).

[3] Prve dve brojke označavaju broj koji je radiogramu dat u Vrhovnom štabu NOV i POJ, a naredne dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 328

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 1. AVGUSTA 1944. ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ DA SE NA LEČENJE U BOLNICAMA NOVJ U ITALIJU ŠALJU SAMO NEPOKRETNI RANJENICI I TEŠKI BOLESNICI[1]

1. VIII [1944.]

[ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ]

Merilo upućivanja u Italiju treba suziti. Upućivati nepokretne ranjenike i teške bolesnike sa sigurnom dijagnozom. Vaša korpusna bolnica na Visu obaveštena je. 79—37.

BR. 329

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 1. AVGUSTA 1944. EKONOMSKOM ODELJENJU GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE O MERAMA ZA UNAPREĐENJE EKONOMSKE STRUKE, NAČINU NOVČANOG SNABDEVANJA I NALOG ZA PODNOŠENJE IZVEŠTAJA O PRIKUPLJANJU I SMEŠTAJU HRANE ZA NAREDNU ZIMU I PROLEĆE[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
EKONOMSKO ODELENJE
I. OTSEK
1. avgusta 1944. g.

[2] GLAVNI ŠTAB NOV I POH
BROJ 2231, dne 23. VIII 1944.
[3] EKONOMSKO ODELJENJE
GŠ-NOV i POH
BROJ 729, 19. VIII 1944.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
— za ekonomsko odeljenje —

(Veza izveštaj od 21. juna 1944. god.)[4]

1. U vezi naredbe Br. 324/44 god.[5] održavanje intendantskih kurseva treba da bude jedna od glavnih dužnosti Opšteg odseka.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 8. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 9, br. reg. 4/1.
U Knjizi depeša nedostaju prvih pet stranica.

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 116/I, f. 3, br. reg. 2.

Sem toga, treba još rešiti sledeća pitanja u vezi sa organizacijom i učvršćenjem Ekonomske struke, i to:

— Unapređenje intendanta treba da bude istovremeno sa unapređenjem ostalih vojnih rukovodioca.

— Postavljanje i smenjivanje intendanta treba da bude na isti način kao i članova štabova, tj. intendante treba da postavlja i smenjuje onaj štab koji postavlja štab jedinice — odnosno članove štaba prilikom formiranja.[6]

— Intendante treba smatrati članovima štaba.

2. Potrebno je postaviti pitanje naknadnog unapređenja onih intendanata kojima su prilikom prvog unapređenja dodeljeni mali činovi.

3. U vezi ranijih traženja uputite nam druga Boja Batinića, koji je privremeno bio dodeljen intendanturi VII divizije.

Kapetana druga Frntića možemo vam staviti na raspolaganje, ako vam je potreban, jer često postavlja pitanje svoga povratka u jedinicu.

4. Interesuje nas kakve ste mere preduzeli po pitanju prikupljanja i smeštaja hrane za potrebe vojske u narednoj zimi i proleću, kako i kakvi su izgledi da se onemogući okupatoru da iskoristi žetvu u Slavoniji.

5. Nastojimo da VIII i XI korpusu dobacimo što više materijala koji stiže morskim putem kao pomoć od saveznika. Rezultati su prilično slabi, naročito za XI korpus, jer neprijatelj kontroliše kanale i čestu nebudnost naših organa, zbog koje je prilično materijala palo neprijatelju u ruke.

6. »Ratnu intendantursku službu I dio — snabdjevanje iz magacina« nismo još štampali. Štampanje je povereno intendanturi V korpusa, kod kojeg se brošura sada nalazi.

7. Postupak prilikom novčanog snabdevanja treba da bude isti kao i kod ostalog snabdevanja po ekonomskoj grani, tj. svaka komanda i pojedinac snabdeva se novcem iz iste ustanove iz koje se snabdeva i sa hranom, odećom itd. Ovo Odelenje izdaće pravilnik o novčanom poslovanju onda kada bude izdat novac, a do tada radite po vašem predlogu o novčanom poslovanju od 6. maja o.g.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK — pukovnik
(M.P.) **M. Vujović**

---

[2] i [3] Naknadno su utisnuti četvrtasti štambilji na desnom delu gornje margine.

[4] Izveštaj nije pronađen.

[5] Vidi dok. br. 20.

[6] Ova, i prethodna reč, napisane su mastilom.

BR. 330

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ VAZDUHOPLOVNOG OFICIRA ZA VEZU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI BAF-u JANEZA SVETLINA IVANA OD 1. AVGUSTA 1944. NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

VAZD. OFICIR ZA VEZU
VRHOV. ŠTABA NOVJ
LIAISON OFFICER
Pov. broj 64
Dana 1. avgusta 1944.

NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELENJA VRHOVNOG ŠTABA NOVJ

U produženju dostavljam svoj redovni izveštaj, i to:

21. VII 1944.

Maršal Elliot[2] je pozvao puk. Popovića[3] i mene i tom prilikom nam je saopštio da odobrava formiranje naše transportne avijacije. Letenje će biti regulisano između njihovog organa i Rusa sporazumno, te ćemo mi dobiti sve podatke od Rusa. Traži da pismeno iznesemo naše težnje i ciljeve u pogledu transportne avijacije. Pošto u Zastupništvu nisu imali za ovo podataka, to je stvar predata generalu Rankoviću[4], koji se je nalazio ovde.

Dalje je tražio da odbegla posada podnese pismeni izveštaj zašto i pod kakvim okolnostima su izvršili begstvo i da li ih je tko inspirisao.

Kap. Darlow[5] predlaže da se u pogledu meteorološke službe pre rasporeda naših ljudi posavetujemo sa američkim majorom meteoro[lo]gom Hight-om[6], koji već ima na našoj teritoriji 3 meteor. stanice, i to na Visu, u Crnoj Gori i Sloveniji. Kako se imenovani nalazi tamo[7], to molim da se od njega zatraži predlog gde bi trebalo postaviti naše stanice, te da se taj predlog hitno dostavi ovamo.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 5.

[2] On je bio savezнички komandant Balkanskih vazduhoplovnih snaga.

[3] Milentije Popović, zastupnik NKOJ-a u Italiji.

[4] Aleksandar Ranković, član Vrhovnog štaba NOV i POJ i član Politbiroa CK KPJ, bio je tada u obilasku jedinica i ustanova NOVJ u južnoj Italiji.

[5], [6], [10], [14] i [15] Nije ustanovljeno ime.

[7] Odnosno u Gravini.

Kap. C.[8] urgira [za] ljude za rad na aerodromima i traži da se pored već ranije ugovorenog, dodele još ljudi za Brindisi[9], za Bari i još neke straže. Međutim mi ljudi nemamo, te sam mu stoga saopštio da nam to neće biti moguće.

Došla je prva partija avijatičara iz zemlje, njih 38. Svi su smešteni u Gravinu, sem onih koji su na ranijoj konferenci bili određeni za posadu transportnih aviona.

22. VII 1944.

Bio sam kod majora Klugmana[10], gde sam urgirao rešenje po pitanju upućivanje kurira sa službenom poštom avionima. Saznao sam da je to rešenje već ranije doneto, te da je o tome izvešteno Zastupništvo pismom B1/1/C/3 od 13. jula t.g. Ovakvi slučajevi dešavaju se češće da mi se poveri jedna stvar u izvršenje, a da se posle o toku stvari ne obaveštavam, tako da ja dalje urgiram, dok je već sve svršeno. To mene ne bi smetalo ni malo da time ne pokazujemo da je naša koordinacija slaba, pa je stoga više puta i rešenje nezadovoljavajuće, pošto se na istoj stvari radi sa više strana.

Tom prilikom sam urgirao i organizaciju padobranskog kursa. Obećano mi je da ću u toku sutrašnjeg dana dobiti odgovor.

Pukovnik Ulepič[11] mi je dao uputstvo da se izdvoje iz grupe za SSSR sledeći drugovi: Lizec Franc — Čeh, Krašna Milan, primorski Slovenac, ali ne zna naš jezik i Samokovljija Marcel, kao nepodesan. Predao sam predlog Personalnom odseku.

Određen je oficir za vezu kod Rusa, i to komandir Mrmolja.[12]

Među posadom za transportnu avijaciju vlada veliko nezadovoljstvo što su time izgubili priliku da idu u SSSR. Stalno dolaze pojedinci sa žalbama kod mene. Tako je došao kap. Radević Petar i izjavio da se neko sa njime igra, da on ne može da ide u transportnu avijaciju, jer je njegova želja da ide u SSSR. Traži da ga spojim sa Vrhovnim štabom i da će on sam tu stvar urediti.

Noćas se spustio prvi engleski avion u Sloveniju.

---

[8] Kutbertson, oficir za vezu BAF-a sa Vrhovnim štabom NOV i POJ. Sedište mu je bilo u Bariju.

[9] Fonetski: Brindizi.

[11] Zdenko Ulepič, načelnik Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[12] Nije ustanovljeno puno ime.

23. VII 1944.

Danas je bila održana konferenca između puk. Pehačeka[13], puk. Hardinga[14] i puk. Wederlya[15] povodom sve veće potražnje naših ljudi od strane Engleza. Rešeno je da zbog pomanjkanja ljudstva damo za sve njihove potrebe 150 ljudi, stim da si oni taj broj sami među sobom podele prema hitnosti. Puk. Pehaček je napomenuo da bi im dali više ljudi, ali ih nemamo, dok na Sardiniji čeka oko 10.000 naših ljudi koji su tražili da se upute u NOVJ, pa po tome nema nikakvog rešenja.

Naređeno je da oficir za vezu kod Rusa ulazi u sastav moje Kancelarije, kako bi bio rad sa vazduhoplovstvom koncentriran u jednim rukama.

Danas sam bio sa kap. Dobnikarom[16] gost na večeri kap. C. O tome sam prethodno izvestio puk. Pehačeka i dobio odobrenje.

24. VII 1944.

Došli kap. Žgur[17], Šantić[18], zastavnik Alar[19] i meteorolozi Dane Đurica, Roko Miletić i Sretko Srećo. Svi, osim Žgura i Šantića, upućeni u Gravinu.

Dobio rešenje za padobranski kurs, koji počinje za prvu desetoricu 27. VII u Brindisiju, a druga desetorica kada prvi budu završili.

Prijavio za put u Beninu pilota Vouka[20], Vučkovića[21] i Vemića.[22]

Dobio uputstvo za rad i red naše transportne avijacije na aerodromu od štaba BAF[23]. Napisao naredbu, koja nije došla do izvršenja zbog toga što nije bilo moguće da se odrede posade.[24]

25. VII 1944.

Došao major Stanko Balanć, koji je upućen u Gravinu, i Ljubinka Šprajc, koja je zadržana ovde u smislu dobivenih uputstava.

---

[13] Rado Pehaček, tada zamenik komandanta Baze NOVJ u Italiji.

[16] Janko Dobnikar.

[17] Rozario Žgur.

[18] Sreten Šantić.

[19] Nikola Alar.

[20] Stanislav Vouk.

[21] Ljubomir Vukčević.

[22] Nikola Vemić.

[23] Ta uputstva nisu pronađena.

[24] Verovatno se odnosi na »Uput za Jugoslovensku transportnu eskadrilu« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 19).

Ppor. mehaničar Živković Ilija traži da se odredi u posadu za transportnu avijaciju kao mehaničar i da se ne upućuje u SSSR. Molbu [sam] dostavio Personalnom odseku na rešenje, sa mišljenjem da mu se odobri, pošto mehaničara nema dovoljno.

Kap. Darlow uputio prepis akta koji je uputio svojoj pretpostavljenoj komandi radi odobrenja našeg kursa za prognostičare. Prilažem prepis.[25]

Kap. Žgur razgovarao sa kap. Darlowom u pogledu rasporeda meteorologa i organizacije kursa za prognostičare. Uputio [sam] Žgura u Gravinu da vidi da li ima drugova koji bi pristali da služe u vazduhoplovstvu i posle rata i da informiše majora Mušikića[26] o toku razgovora koji je vodio sa kap. Darlowom.

26. VII 1944.

Održana konferenca sa engleskim pukovnikom Hardingom povodom slučaja što je u Brindisiju komesar Radne čete odbio da se ljudstvo te čete koje radi na pakovanju i krcanju materijala upiše u RAF. Zastupništvo je prvo odobrilo postupak komesara, no posle održane konference je general Ranković pristao na predlog engleskog puk., tj. da se ljudi mogu upisati u RAF.

Tražio [sam] da se tumač Pancer Oton smeni, pošto veoma slabo vlada engleskim jezikom i pojedina akta prevodi čitave dane.

Kap. Žgur vratio se iz Gravine nesvršena posla zbog incidenta sa majorom Mušikićem, o čemu sam podneo pismeni raport.

Sve veće nezadovoljstvo među posadom trans. avijacije. Rešavanja sporova predano generalu Rankoviću.

27. VII 1944.

General Ranković doneo rešenje po pitanju posada za transportnu avijaciju da se svi do jednoga vrate u logor Gravinu i da tamo čekaju dalji raspored.

Došao major Mušikić ovamo i vikao da se mešam u njegovu nadležnost. O tome dostavio sam izveštaj i molim da se to pitanje moje nadležnosti reši.

Pozvao pilote koji treba da idu u Beninu, no na taj poziv odazvali se samo Vouk i Vemić, dok sam za Vukčevića primio izveštaj da je general Ranković naredio da on ne ide u Beninu.

---

[25] Nije pronađen.

[26] Milivoj Mušikić.

Stvar je bila dosta nezgodna, jer sam ja svu trojicu prijavio engleskoj tajnoj službi i za njih već primio avionske karte. O tome sam izvestio generala Poljanca, koji je izdao pismeno naređenje da još u toku noći Vukčević ima stići u Bari, kako bi u jutro mogao odputovati.

28. VII 1944.

Došao por. Skopal[27] i izvestio me da puk. Pirc[28] dolazi do 3. VIII, te da je povukao ljude koji su trebali ići u Južnu Afriku, stim da ih priključi grupi za SSSR.

Kap. C. je telefonom tražio iz Caserte[29] da se tamo upute na saslušanje kapetan Dobnikar i druga lica koja su bila duže vremena držani u engleskim logorima br. 204 i 211 u Alžiru. Razlog: da se ispitaju okolnosti zašto su zatvoreni i zadržani u logorima kao pripadnici NOVJ i isplata naknade koja im pripada po međunarodnom zakonu kao ratnim zarobljenicima.

Naša Misija[30] (general Poljanac,[31] pukovnik Pehaček i major Sardelić[32]) ne pristaju na to, već su mi dali uputstvo da se odgovori da žalimo što se to dogodilo, da međutim ne tražimo nikakve naknade, a ukoliko žele da ispitaju prilike pod kojima su bili hapšeni i zadržani, da će im Misija dati podatke koji su im potrebni, te prema tome nije potrebno da se naši ljudi upućuju u Casertu. Kap. C. se nije zadovoljio sa tim, već bio prilično uzrujan i tražio da razgovara lično sa komandantom po tom pitanju.

Uputio majoru Mušikiću podatke za crtanje sinoptičkih karata.

29. VII 1944.

Kap. Darlow, šef meteor. službe u BAF-u, hoće sa mnom da obiđe meteor. kurs u Gravini. Izbegao sam tome, budući bi major Mušikić smatrao da sam ga došao kontrolirati.

Kap. C. ponovno traži da naši ljudi budu u Caserti na saslušanju u petak, budući njihov general ne može čekati.

30. VII 1944.

Povodom pitanja saslušanja naših ljudi održana je konferenca između kap. C. i puk. Pehačeka i na istoj je obećano da

---

[27] Nije ustanovljeno puno ime.

[28] France Pirc.

[29] Čita se: Kazerte.

[30] Ovde je reč o Bazi NOVJ u Italiji. Ona je obavljala mnoge funkcije Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje, ali nije sačinjavala Vojnu misiju.

[31] Branko Poljanac. On je tada bio komandant Baze NOVJ u Italiji.

[32] Mirko Sardelić

će se traženi ljudi uputiti na saslušanje, ali će se prethodno tražiti odobrenje od VŠ.

Tražio Šlezinger Borisa za tumača kod mene.

31. VII 1944.

Održana konferenca između puk. Pehačeka, puk. Sokolova[33] i generala Siklaira[34] povodom reda koji Englezi žele da vlada kod naše transportne avijacije na aerodromu. Složili se po svima pitanjima, sem što je izmenjena tač. 3, jer komandir još nije određen. Zatim je dopunjena tač. 5 u kojoj Rusi primaju samo odgovornost za bezbednost organizacije leta, dok se neće mešati u to ko, kuda i zašto putuje. Tač. 12 je izmenjena tako da je engleska kontrola potpuno eliminirana i pojedinci će putovati po objavi izdatoj od našeg VŠ. Prilažem projekt toga ugovora[35]. Treba ga još potpisati VŠ kada se bude dostavio definitivan tekst.

Rešeno da će se naši ljudi uputiti na saslušanje.

major
Ivan Svetlin

[33] Stefan Sokolov.
[34] Čita se: Siklera.
[35] Arhiv VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 14.

BR. 331

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 1. AVGUSTA 1944. INTENDANTURI 2. KORPUSA NOVJ O NAČINU UZDIZANJA KADRA EKONOMSKE STRUKE, O USKLADIŠTENJU HRANE ODMAH POSLE ŽETVE I PRIKUPLJANJU SIROVINA ZA ODEĆU I OBUĆU[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
EKONOMSKO ODELJENJE
I. OTSJEK
1. avgusta 1944. g.

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
— ZA INTENDANTURU —

(Veza izvještaj br. 134 od 10. jula 1944. god.)[2]

1. U pomenutom izvještaju vjerovatno je omaškom pogrešno nazvana ekonomska ustanova u korpusnoj vojnoj oblasti — »Ekonomsko Odeljenje« umjesto »Ekonomski odsjek«. Tako isto pogrešno se nazivaju pozadinskim vojnim vlastima komande na slobodnoj teritoriji: komande područja i mjesta.

2. Postavljanje intendanata načelno je postavljeno na isti način kao i postavljanje ostalih članova štaba. Ako u pojedinim brigadama, zbog nedovoljne ocjene važnosti intendantske službe, na ovaj položaj dolaze drugovi koji po svojim osobinama i inače ne mogu da zadovolje, to je potpuno opravdano da štab korpusa postavlja i smjenjuje intendante brigada.

Mnogi štabovi koji su pravilno ocijenili službu snabdijevanja vojske posvećuju ekonomskom aparatu naročitu pažnju. Među ovim štabovima može se naročito istaći štab III udarn. korpusa, koji je propisao postupak oko postavljanja i smjenjivanja intendanta tako da su isti potpuno izjednačeni sa ostalim rukovodiocima. U jedinicama pomenutog korpusa ekonoma čete postavlja štab brigade na prijedlog štaba bataljona, intendanta bataljona — štab divizije, intendanta brigade i načelnika intendanture divizije — štab korpusa. Sve ovo važi i za pomoćnike.

3. Naredbom VŠ iz mjeseca septembra pr. g. propisano je ko ima pravo na jahaće konje[3]. Ako potreba službe iziskuje, može se privremeno odobriti pravo na jahaćeg konja i onim

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 5, br. reg. 12.
[2] Isti Arhiv, k. 399, f. 9, br. reg. 20.
[3] Vidi knj. 10, dok. br. 109.

licima iz ekonomske struke koja naredbom nijesu predviđena, naročito u sadanjem periodu kada je snabdijevanje vojske naročito otežano.

4. Obzirom na sve veće potrebe, u hrani, odjeći i obući, koje stalno rastu sa pojačanjem vojske, potrebno je preduzeti sve mjere da se osigura zimnica za vojsku. U tu svrhu treba preduzeti sve. Treba još sada otpočeti sa izradom tajnih magacina i u njima sklanjati sve ono što može kasnije poslužiti. Tako isto treba pripremiti magacine i za smještaj hrane, koju treba prikupljati odmah poslije žetve, odnosno poslije berbe kukuruza, itd. Tako isto treba prikupljati sve sirovine za izradu odjeće i obuće: vunu, kožu itd. Ne treba računati ni na kakvu pomoć sa strane kao na stalan izvor snabdijevanja, jer je dosadanja praksa pokazala da nam ta pomoć nije nikada po mjestu i vremenu bila dovoljna. Nemamo razloga da ne računamo na to da će pomoć biti sve veća, ali ne možemo se i ne smijemo se osloniti jedino na nju. Nju treba smatrati kao nadopunu na ono što možemo sopstvenim sredstvima stvoriti.

Naredbom VŠ od 8. II o.g.[4] i tumačenjem od 23. II o.g.[5] i tumačenjem ovog Odelenja jasno je određena uloga pojedinih ustanova u svim napred pomenutim poslovima. Ako vam je nešto nejasno, tražite objašnjenje. Ili, pak, ako imate dosta stvari o kojima bi razgovarali sa nama, koristite vezu, pa dođite do nas.

5. U VII neprijateljskoj ofanzivi[6] propalo nam je dosta materijala iz razloga što je okupator ušao u način našeg tajnog skrivanja materijala i što se prilikom rada na ovim poslovima ne vodi dovoljno računa o licima koja dolaze do tajnih magacina. Ovo je dovelo do toga da je samo kod Glavnog štaba Hrvatske u zadnjoj ofanzivi propalo 80% materijala.

U cilju da bi se potpuno sačuvala konspiracija tajnih magacina, preporučuje se da se za sve poslove oko smještaja materijala: izrade magacini, donošenja i smještanja materijala, čuvanja, izdavanja itd. odredi jedna specijalna ekipa, koja treba da bude sastavljena od dobrih i oprobanih boraca sa nešto stručnih radnika. Svima ostalim licima treba onemogućiti pristup tajnim magacinima. Ovom ekipom treba da rukovode neposredno šefovi mobilizacijskog i ekonomskog odsjeka korpusne vojne oblasti.

6. U narednom izvještaju dostavite nam, pored ostalog, i slijedeće:

---

[4] Vidi knj. 12, dok. br. 34.
[5] Vidi knj. 12. dok. br. 86.
[6] Odnosi se na drvarsku operaciju (25. maja — 6. jun 1944. godine).

— Spisak intendanata, počev od intendanta brigade, sa slijedećim rubrikama: čin, ime i prezime, položaj, kratki podatci o vršenju službe i primjedba. Potrebni su nam dva ovakva spiska, od kojih jedan treba da obuhvati intendante onih jedinica koje su u organskom sastavu II korpusa, a jedan one intendante čije su jedinice sada pod privremenom komandom general-lajtnanta druga Peka Dapčevića.

— Kako su organizovane intendanture u onim jedinicama koje su sada privremeno pod komandom general-lajtnanta druga Peke Dapčevića.

— Pregled o primljenom materijalu od saveznika u mjesecu julu ove godine.

7. Spiskovi intendanata i ostalog osoblja za proizvodstvo odnosno unapređenje dostavljeni su Vrhov. štabu za Personalno odelenje.

8. U duhu naredbe od 8. II o.g. i njenog tumačenja od 23. II treba ekonomski izvještaj dostavljati mjesečno i iz istog treba da se vidi rad intendantura u operativnim jedinicama i rad ekonomskog aparata u korpusnoj vojnoj oblasti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK — pukovnik
M. Vujović

BR. 332

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 2. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA SE TENKOVSKA BRIGADA NOVJ U SSSR-u FORMIRA OD SREDNJIH TENKOVA[1]

Strogo poverljivo

Dešifrovani telegram br. 33

Iz Jugoslavije. Upućeno u 23, 30 h 2. 8. 44. Prispelo u 1,50 h 3. 8. 44. Postupljeno u ŠO u 1,55 h 3. 8. 44.

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/24.

General-lajtnantu Terziću

Odobravamo stvaranje tenkovske brigade.[2]
Prikupite što mlađe kadrove za tenkiste.
Tenkovsku brigadu formirajte od srednjih tenkova.
Zamolite sovjetsku vladu da nam dâ takve tenkove.

br. 26. Maršal Tito

Dešifr. u 2,00 h 3. 8. 44. ...[3]

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Šef Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimir Terzić je 30. jula napisao koncept radiograma namenjenog za maršala Tita. Istog dana je pošao u obilazak neke vojne škole ili učilišta Crvene armije. U vezi s tim je Terzić još 21. jula poslao maršalu Titu sledeći radiogram:

»Maršalu Titu

Počev od 22. jula počeću obilaziti vojne akademije i vojna učilišta. Moje obilaženje akademija i učilišta trajaće oko mesec dana. Za to vreme zastupaće me ovde potpukovnik Švob. U toku ovoga obilaska ja ću povremeno kraće vreme dolaziti u Moskvu na svoju redovnu dužnost. Terzić.«

(Isti Arhiv k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/59: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 64 od 21. jula 1944. godine). Odlazeći privremeno iz Moskve, Terzić je koncept radiograma dao svome zameniku Vinku Švobu da ga uputi maršalu Titu. Švob ga je, pak, u neizmenjenoj formi prosledio Vrhovnom komandantu NOVJ i supotpisao ga. Tekst toga radiograma glasi:

»Maršalu Titu.

Prva brigada pošla je na front sa 1950 ljudi, u novoj našoj uniformi.

Namjeran sam da od novopridošlog ljudstva sa ukrajinskog i beloruskog fronta, potom odabiranjem iz drugih logora, formiram tenkovsku brigadu, za koju osnovno jezgro već postoji.

Pešadijske jedinice nisam nameran formirati ubuduće.

Nama su potrebni prvenstveno specijalisti — avijatičari i tenkisti.

Omladince koje uputite iz zemlje rasporediću prvenstveno u vazduhoplovnu školu.

General-lajtnant
Terzić

30. 7. 44. Švob.«

(Navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, str. 78, radiogram br. 78).

[3] Nije pročitan šifrantov potpis.

BR. 333

ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 2. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ PEKU DAPČEVIĆU DA SA SVE TRI DIVIZIJE PREĐE NA KOPAONIK I POPUNI JEDINICE, UPOZORAVAJUĆI GA DA ZAPADNA SRBIJA IMA PRVORAZREDAN ZNAČAJ[1]

[Od V.Š.] 8/50 **ddd**

Odobravam da pređeš sa sve tri divizije na sektor kod Kopaonika[2], ali ne možete ostati tamo više od 12—14 d.[ana], jer u tom slučaju propada akcija Kostina[3]. Za nas je najvažnija zapadna Srbija. Nastojte popuniti sve jedinice.

3.[4] VIII 1944.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/2.

[2] Peko Dapčević je po izbijanju Operativne grupe divizija južno od Novog Pazara 1. avgusta poslao Vrhovnom štabu sledeći radiogram:

» d d d

Kakva je situacija na Kopaoniku, u Toplici i Jablanici?

Ako je neprijatelj povukao svoju glavninu snaga i ako su četnici ostali na Kopaoniku, mi smo mišljenja da sa sve tri divizije pođemo tamo, očistimo Kopaonik, pomognemo ponovnom uspostavljanju slobodne teritorije, popunimo jedinice, damo kadrove za Kočine [jedinice], a onda sa naše tri divizije krenemo preko ibarske pruge, između Raške i Kraljeva, u zapadnu Srbiju. Sve ovo bi trajalo dvadeset dana.

Odgovorite hitno jer trećeg uveče izbijamo na prugu i rušimo je.

Stigli smo na prostoru Znuše—Vojkovići—Bube.

1. VIII 1944. **Peko«.**
Trnje

(Navedena Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 22 sa 130 grupa).

[3] Kosta Nađ; komandant 3. korpusa NOVJ. Ovde je reč o planiranom prodoru divizija NOVJ iz istočne Bosne, preko Drine, u zapadnu Srbiju.

[4] Datum je pogrešan. Tito je ovo odobrenje pisao 2. avgusta. Naime, Štab Operativne grupe divizija NOVJ od večeri 1. avgusta do večeri 2. avgusta prekinuo je radio-vezu s Vrhovnim štabom. O tom ga je tri dana ranije obavestio sledećim radiogramom: »Mišljenja smo da se za nekoliko dana ne govori o nama, a da se jedinice ne pominju uopšte. Peko«. (Navedena knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe

BR. 334

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ARSA JOVANOVIĆA OD 2. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU BAZE NOVJ U ITALIJI BRANKU POLJANCU DA NOVE ŠIFRE DOSTAVI PREKO KURIRA OPERATIVNIM ŠTABOVIMA[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I PO JUGOSLAVIJE
STR. POV. Br. — *Služ.*
2. avgusta 1944. g.

GENERAL-MAJORU
B R A N K U P O L J A N C U

Odredite specijalne sigurne i poverljive kurire[2], koji će prvim avionima odneti šifre za:

1. — I KORPUS;
2. — II KORPUS;
3. — VI KORPUS;
4. — GLAVNI ŠTAB HRVATSKE;
5. — GLAVNI ŠTAB SRBIJE;

Kod vas se nalaze šifre za III i XII korpus. Takođe i ove treba uputiti prvim avionom koji ide za istočnu Bosnu.[3]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ
general-lajtnant

---

divizija, radiogram br. 12 sa 21 grupom, od 30. jula 1944. godine). Usled tog dobrovoljnog prekida radio-veze, ovaj nalog vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita primljen je s izvesnim zakašnjenjem, ali najkasnije od uveče 2. avgusta. To se zaključuje po tome što je Štab Operativne grupe divizija baš u duhu ovog odobrenja izdao 2. avgusta u 23 časa zapovest za forsiranje reke Ibra, rušenje komunikacija na odseku za prelaz i za prodor sve tri divizije ka planini Kopaoniku (tom I, knj. 9. dok. br. 60). Da nije bio upoznat sa sadržinom ove poruke maršala Tita, Štab Operativne grupe divizija NOVJ ne bi 2. avgusta izdao onakvu svoju zapovest, već bi u skladu sa ranijim naređenjem Vrhovnog štaba zadržao na levoj obali Ibra 5. krajišku i 17. istočnobosansku NOU diviziju. Na osnovu ovih činjenica u naslovu je stavljen datum 2. avgust.

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 1, br. reg. 33/1.

[2] Kuriri su već postojali. O tome je Milentije Popović 4. avgusta uputio sledeći radiogram Edvardu Kardelju:

„Bevcu,

Kurirska veza sa aerodromima u zemlji već postoji, ukoliko se avioni spuštaju. Milentije." (Isti Arhiv, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/48: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 47 sa 26. grupa).

BR. 335

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 3. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA IZVESTI KAKVE SU MOGUĆNOSTI ZA DOTURANJE MATERIJALA AVIONIMA I DA DIMITAR VLAHOV, NJEGOV SIN GUSTAV I BOŽIDAR MASLARIĆ HITNO DOĐU U JUGOSLAVIJU[1]

Strogo poverljivo Prim. br. 1. Vratiti kroz 6 dana
Zabranjeno prepisivanje u ŠO NOVJ u SSSR-u

Šifrovani telegram br. 34

Iz Jugoslavije. Upućeno 3. 8. 44. godine. Primljeno 3. 8. 44. godine. Prispelo u ŠO Vojne misije NOVJ u SSSR-u 3. 8. 44. godine.

---

[1] Šifre za 1. proleterski, 2. i 12. korpus NOVJ, za 6. ličku proletersku diviziju „Nikola Tesla" i 29. hercegovačku NOU diviziju upućene su za Negobuđe 2. korpusu NOVJ, a ovaj ih je prosledio adresatima.

Šifru za Glavni štab NOV i PO Makedonije poneo je sa sobom Svetozar Vukmanović Tempo prilikom povratka iz Vrhovnog štaba (iz Barija je pošao noću 10/11. juna), a istovremeno je sa sobom odneo šifru i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju Blagoje Nešković.

Glavnom štabu NOV i PO Slovenije šifra je upućena 22/23. jula, a Štabu 5. korpusa je početkom avgusta dostavljena na Glamočko polje.

Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine šifra je direktno predata u Štabu Baze NOVJ, kada je Glavni štab iz istočne Bosne avionom došao, da bi se, preko Barija, prebacio u Vojvodinu.

Ostalim, ovde navedenim, šifre su upućene pojedinačno kuririma.

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilcom) u Arhvu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/25.

Hitno

General-lajtnantu Terziću

Vlahova[2] i njegova sina[3], uz saglasnost sovjetske vlade, hitno pošaljite k nama. Takođe i Božidara Maslarića, a na njegovo mjesto ćemo [tamo] poslati drugog čovjeka.

Javite nam kakve su mogućnosti za slanje materijala avionima[4].

Vi treba svaki put da javite na koji punkt i koliko je materijala prispelo.[5]

Maršal Tito
[Primio] **Terzić**
3. VIII

Dešifrovano 3. 8. 44. godine.
Dešifrovao: Gardijski poručnik Bezrukov.

Otpr. 1 prim.
Prim. br. 1 adresatu.

Dalji tekst za ovu primedbu je istovetan drugom i trećem pasusu 1. primedbe uz dok. br. 144.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Dimitar Vlahov, makedonski revolucionar od mladoturskog prevrata, jedan od osnivača VMRO (ujedinjene), učesnik Sveslavenskog kongresa u Moskvi 1941, publicista i politički radnik, izabran za potpredsednika u Predsedništvu AVNOJ-a. Po dolasku u Jugoslaviju bio na visokim dužnostima, jedno vreme predsednik NOF Makedonije, pa potpredsednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ. Umro je 1953. godine.

[3] Gustav Vlahov. On je tada bio kapetan Crvene armije.

[4] Velimir Terzić je istog dana (3. avgusta) izvestio da je, prema izjavi predstavnika sovjetske vlade, poslednjih dana svakodnevno za Jugoslaviju išlo po 24 aviona sa materijalom, ali da su se redovno vraćali usled rđavog vremena, neisporučivši materijal (isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1: četvrta knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 85).

[5] U vezi s ovim, Velimir Terzić je, takođe 3. avgusta, javio da u Srbiji postoji sedam punktova za bacanje materijala, ali da ni jedan od njih nije dostavio tačne koordinate i ugovorene signale, pa moli da se to dostavi (navedena četvrta knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 82).

Četiri dana kasnije, Terzić je izvestio da je u toku meseca jula sa vazduhoplovnih baza iz Sovjetskog Saveza i iz Barija ukupno isporučeno: za Srbiju 20.349 tona, za Crnu Goru 25. 254 tone, za Bosnu 26.835 tona, za Sandžak 6.243 tone i za Sloveniju 2.590 tona. Nakon toga je dao i specifikaciju materijala doturenog sa vazduhoplovnih baza iz SSSR-a. O tome: navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogrami br. 91 i br. 92 od 7. avgusta 1944. godine.

BR. 336

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ARSA JOVANOVIĆA OD 3. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA JANEZU TOMŠIČU OMOGUĆI NAJUŽU SARADNJU S JEDINICAMA NOVJ I ORGANIMA NOP-a U ZONI SLOVENSKOG PRIMORJA RADI USAGLAŠAVANJA NJIHOVE AKTIVNOSTI SA RADOM, POTREBAMA I SMERNICAMA MORNARICE NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
POV. BROJ SLUŽBENO
3. (5)[2] AVGUSTA 1944. GODINE
POLOŽAJ

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE

POLOŽAJ

Upućujemo vam majora Mornarice NOVJ Tomšič Janeza, kojemu su postavljeni sledeći zadaci:

1) Da stupi u vezu sa onim štabovima NOV i organizacijama NOP Slovenije koji imaju udela na pripremama za posedanje zone Slovenskog primorja od buduće državne granice prema Italiji pa do Limskog kanala, te da preko njih prikupi informacije o svemu što je do sada po tom pitanju urađeno i predviđeno.

2) Da sarađuje sa merodavnim rukovodiocima NOV i NOP na pripremama za uspostavu naše vlasti u zoni Slovenskog primorja ukoliko se to tiče mornaričkih pitanja.

3) Da koordinira rad tih merodavnih rukovodioca NOV i NOP sa radom, potrebama i smernicama Mornarice NOVJ.

Da bi se majoru drugu Potočniku[3] omogućilo izvršenje postavljenih zadataka potrebno je:

a) Da mu se dadu informacije o svim pripremama i predviđanjima koje do danas postoje kod Glavnog štaba Slovenije, štaba VII i IX korpusa NOVJ, a tiču se mornarice, odnosno obalnog pojasa od buduće državne granice sa Italijom do Limskog kanala.

b) Da ga se na pogodan način stavi u vezu sa rukovodiocima Osvobodilne fronte slovenskega naroda, pre svega onih u Tržiču i Trstu.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 20.

[2] Oba datuma su napisana u originalu.

[3] i [4] Omaška; treba da piše: Tomšiču.

c) Da mu se stave na raspolaganje drugovi koji su pripadali bivšoj jugoslovenskoj mornarici, a sada se nalaze u jedinicama NOV i PO Slovenije, — koji, i ukoliko, mu budu potrebni za njegov rad. Ako bude tih drugova veći broj, bilo bi poželjno da se od njih formira jedna — akoprem mala — mornarička jedinica, te dodeli onoj većoj jedinici NOV koja operiše na odnosnom sektoru. Ta bi jedinica neposredno sudelovala kod posedanja luka, lučkih naprava, brodogradilišta itd. na Slovenskom primorju.

d) Da mu se u svemu pomogne, a da bi uspeo svoje zadatke što bolje izvršiti.

Drugu majoru Potočniku[4] su sa strane štaba Mornarice NOVJ dodeljeni kapetan Saje Baldo i poručnik Pečovnik Ratko, te radio-telegrafist i šifrant sa radio-stanicom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Vrhov. štaba NOV i POJ
(M.P.) general-lajtnant:
Arso R. Jovanović

BR. 337

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA SE 12. KORPUS NOVJ, KOME JE PRIVREMENO PRIDATA 6. LIČKA PROLETERSKA DIVIZIJA »NIKOLA TESLA«, STAVLJA POD NEPOSREDNU KOMANDU VRHOVNOG ŠTABA I HITNO UPUĆUJE ZA PRODOR U SRBIJU[1]

4. VIII [1944.]

[ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ]

Lekić izlazi ispod vaše komande[2]. Primio je pod komandu VI diviziju i dobio zadatak za hitan pokret u određenom pravcu[3]. Kada kod vas stigne XI divizija, vi ćete dobiti zadatak u duhu izdate vam direktive. (54—57)[4]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 3. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 5, br. reg. 4/1.

[2] Vrhovni štab NOV i POJ je 12. korpus NOVJ, čiji je komandant bio Danilo Lekić, stavio pod komandu Štaba 3. korpusa na dan formiranja 12. korpusa (1. jula 1944. godine).

[3] Vidi dok. br. 338 i 339.

[4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — koliko u njemu ima šifrovanih grupa.

BR. 338

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA SA 12. KORPUSOM NOVJ, POD ČIJU ĆE KOMANDU BITI PRIVREMENO, HITNO POĐE PREMA SRBIJI[1]

4. VIII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Krećite hitno sa XII korpusom u pravcu koji ste dobili[2]. Vaša divizija biće privremeno pod komandom Lekića.[3] 8—28.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla", original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5.

[2] Šesta lička proleterska divizija „Nikola Tesla" je dobila zadatak da se sa prostora Glamoč — Livno — Mlinište prebaci u sastav svog 1. proleterskog korpusa, koji se nalazio u severozapadnom delu Sandžaka i pripremao se za prodor u Srbiju. Ona je posle prelaska na desnu obalu reke Bosne (28/29. jula) vodila 29. jula borbu zajedno sa 16. vojvođanskom NOU divizijom protiv delova nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije „Princ Eugen". Tokom 30. jula, 6. lička proleterska divizija „Nikola Tesla" je iz rejona selâ Šagovići — Bijela Voda pošla preko sela Trešnjeve Glave u selo Seoci, gde se sređivala do 2. avgusta, a tada se prebacila severoistočno od Vareša — glavninom (2. i 3. lička proleterska brigada) na prostor sela Pogar, Javornik i Zaruđe, a delom snaga (1. lička proleterska brigada) u selo Vijaku. Trećeg avgusta je tokom celog dana 3. lička proleterska brigada vodila borbe protiv neprijateljevih snaga, koje su napadale od Vareša i krajem dana ih odbacila nazad, a dva dana kasnije, 5. avgusta, divizija se pomerila napred: 1. i 2. brigada preko selâ Očevlja i Musića do sela Kruševa, gde je zadržana 1. brigada, a 2. brigada je produžila za selo Medojevići, dok je 3. brigada, kao desna pobočnica divizije, preko selâ Zubeta i Kamenice prispela u selo Četojeviće. U takvom rasporedu se divizija povezala sa Štabom 12. korpusa NOVJ, čije su se jedinice toga dana nalazile na prostoru Pihlice, Šaševci, Donje Babine, Vrabci, dok je Štab korpusa bio u zaseoku Ivazoviće. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 799, f. 4, br. reg. 1/6: Relacija Štaba 6. ličke proleterske divizije NOVJ o borbama na putu za Srbiju, str. 6; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/105: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa, str. 579 i 580, radiogrami od 5. avgusta br. 2—7 i od 6. avgusta br. 1 i 2.

[3] Danilo Lekić je tada bio komandant 12. korpusa NOVJ.

Dva dana kasnije, 6. avgusta, Štab 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla" dobio je od Vrhovnog štaba NOV i POJ kratko naređenje: „Krenite što pre u određenom pravcu" (navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla", radiogram br. 10 sa 10 šifrovanih grupa).

BR. 339

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA UZME PRIVREMENO POD SVOJU KOMANDU 6. LIČKU PROLETERSKU DIVIZIJU »NIKOLA TESLA« I ŠTO BRŽE IZBIJE U SEVEROISTOČNI SANDŽAK, RADI PRODORA U SRBIJU[1]

[V. Š. 12. korpusu]

Datum	Br.	Čas.	gr.	Tekst
4. VIII [1944]	17.	19^{00}	82	Slažemo se da krenete sa vašim korpusom zajedno sa Šestom div. u određenom pravcu.[2] Vaš pokret treba da bude čim brži.[3] Jedinice će se odmoriti na sektoru Prve div.[4] Komanda neka bude do daljnjeg u rukama gen. Lekića nad celom vašom grupom. O tome je obavešten štab Šeste div. i Treći korpus.[5] Držite pokret u najvećoj tajnosti.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/3.

[2] Štab 12. korpusa NOVJ poslao je 2. avgusta Vrhovnom štabu NOV i POJ predlog da i 12. korpus pođe zajedno sa 6. ličkom proleterskom divizijom „Nikola Tesla" u pravcu Srbije, ističući da su za kontrolu istočne Bosne dovoljne snage kojima je tada raspolagao Štab 3. korpusa NOVJ (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogrami br. 22 sa 60 grupa i br. 23 sa 46 grupa).

[3] U jednom radiogramu od 2. avgusta Štab 12. korpusa je izvestio da bi jedinicama korpusa trebalo najviše 3—5 dana odmora, sa boljom hranom, da bi se pripremile za nastupanje prema zapadnoj Srbiji (Zbornik, tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 24 sa 48 grupa).

[4] Prva proleterska divizija se tada nalazila na prostoru severoistočnog dela Crne Gore i jugoistočnog dela Sandžaka. Šest njenih bataljona je dejstvovalo na desnoj obali reke Lima, gde su potisnuli nemačko-kvislinške snage do rejona planinā Jadovnika, Ozrena i Giljeva (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/51 i 33/52: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 25 upućen Vrhovnom štabu 31. jula u 15 časova i br. 26, upućen Vrhovnom štabu 1. avgusta u 18,30 časova).

[5] Vidi dok. br. 337 i 338.

BR. 340

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA I INSTRUKTORA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE DOBRIVOJA RADOSAVLJEVIĆA LJUBA OD 4. AVGUSTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O RAZLOZIMA SUKOBA SA GRČKIM PARTIZANIMA U KOSTURSKOM KRAJU[1]

[Od Tempa

CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

Avgust
4. VIII

Sukob između naših četa[2] i grčkih partizana na kostursko-lerinskom području sastojao se u ovome:

Grčki partizani otpočeli su nasilnu mobilizaciju Makedonaca na ovom području. Makedonci su preko svojih predstavnika izjavili da su spremni da se bore protiv Nemaca, ali traže da im se dozvoli formiranje svoje kostursko-lerinske brigade, koja bi dejstvovala na tom području. Grci su odbili, i počeli sa represalijama nad makedonskim stanovništvom. Usled toga je počelo masovno istrebljivanje[3] makedonskog življa iz ove oblasti za Bitolj, gde su ih ljudi Vanče Mihailova prihvatili i organizovali od njih vojne jedinice za borbu protiv Grka. U ovakvoj situaciji naši rukovodioci sa Ljubom[4] doneli su pravilnu odluku da prihvate ove iseljenike i od njih formiraju jedinice koje će dejstvovati na bitoljsko-lerinskom sektoru. U sprovođenju ove direktive neki naši rukovodioci su prekoračili istu i počeli sa propagandom da može svaki Makedonac da stupi u našu vojsku, i da je svejedno da li će ići u našu ili grčku vojsku, pošto se obadve vojske tuku protiv faš. okupatora. Tada je počeo masovni prilaz Makedonaca iz Grčke u našu vojsku. Čak je prešla od Grka jedna grupa partizana sa oružjem u našu vojsku. Grčki partizani su reagirali strahovi-

[1] Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/646, str. 2—3.

[2] Odnosi se na jednu četu kojom je komandovao Naum Pejov (tom VII, knj. 3, dok. br. 80).

[3] Verovatno je u originalu poslatog radiograma (koji nije pronađen) na ovom mestu umesto »istrebljivanje« pisalo: iseljavanje.

[4] i [9] Dobrivoje Radosavljević Ljubo, Orce, instruktor CK KPJ pri CK KP Makedonije.

tim represalijama nad makedonskim stanovništvom. Na Rodosu izdali naredbu kojom se proglašava izdajnikom svaki onaj koji pođe u našu vojsku i kao . . .[5] a sva imovina se rekvirira. Dalje, pohapšeni su svi Makedonci koji su se nalazili u grčkim partizanima. Razoružani su i internirani u J.[užnu] Grčku. Sav naš propagandni materijal proglašen [je] ilegalnim itd. Na pregovorima koje je vodio Ljubo s jednim članom PK KP Grčke za Makedoniju »Dič« . . .[6] mu je izjavio da bi bilo bolje da su svi Makedonci pobegli Nemcima, nego našoj vojsci. (nedostaje depeša)[7]. Grci su na to pristali. Na zahtev Grka da naše čete, koje budu primorane da pređu u Grčku ne dolaze u dodir sa narodom, naši nisu mogli pristati. Naši su ponovo savetovali Grcima da pristanu na formiranje kostursko-lerinske makedonske brigade, ali Grci ne pokazuju dobru volju da to ostvare. Mi mislimo da Grcima treba postaviti zahtev da formiraju jednu takvu brigadu, uprotivnom mi ćemo sami pristupiti formiranju iste. U tom slučaju mi ćemo neizbežno doći u sukob s Grcima. Isto tako nameće se obrazovanje zajedničke komisije koja će kontrolisati sprovođenje odluka. Tempo[8]. Ljubo[9]. 29, 30, 31, 32, 33.[10]

---

[5] Tačke su napisane u originalu primljenog radiograma kao oznake da nije primljeno nekoliko reči.

[6] Tako piše u originalu primljenog radiograma.

[7] Ova depeša je primljena tri dana kasnije. Ona glasi:

„Sve ovo znači da Grčkoj [komunističkoj] partiji nije glavno borba protiv okupatora, nego borba za očuvanje grčke vlasti u granicama Grčke.

Konačno na pregovorima naši rukovodioci sa drugom Ljubom pristali su da vrate sve Makedonce, pod uslovom da se prema njima ne istupa sa represalijama". Isti Arhiv i pod istim brojem, radiogram od 7. avgusta 1944. godine.

[8] Svetozar Vukmanović Tempo, delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ i Centralnog komiteta KPJ pri Glavnom štabu i CK KP Makedonije.

[10] Ovo su verovatno bili brojevi poslatih depeša.

BB. 341

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA JE CELA OPERATIVNA GRUPA DIVIZIJA NOVJ USMERENA PREMA KOPAONIKU RADI LAKŠEG RAZBIJANJA NEPRIJATELJEVIH SNAGA I POPUNE NJENIH JEDINICA, A NAKON DESETAK DANA DA SE PREUSMERI KA ZAPADNOJ SRBIJI[1]

Br. 26. Gr. 69. 5. VIII 44.

Sinoć je trebao Peko preći preko komunikacije između Raške i Mitrovice[2]. On je dobio naš nalog da kreće sa svim snagama na Kopaonik, da bi se lakše rešilo pitanje neprijatelja na vašem sektoru i popuna Pekovih jedinica[3]. Za najdalje 10 dana Peko mora krenuti u zapadnu Srbiju.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/3.

[2] Na tom sektoru, na odseku između sela Ramni i sela Rudince, širokom oko 30 km, pored snaga koje je uputio vojnoupravni komandant Jugoistoka u sklopu borbene grupe „Ibar" (jačine 10 okupatorsko-kvislinških bataljona, među kojima jedan tenkovski i jedan oklopni grenadirski) do 3. avgusta uveče prispele su i snage koje je uputila komanda 2. oklopne armije sa sektora Peć — Čakor (14. SS-puk i 7. SS-pionirski bataljon 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije „Princ Eugen") i jače snage 1. brdske divizije, tek prebačene iz Grčke na sektor Priština — Kosovska Mitrovica. Istovremeno su na sektor Novi Pazar — Raška prebačeni 696. bataljon poljske žandarmerije i 2. baterija 201. brigade jurišnih topova. Sve te snage, ukupne jačine oko 20.000 vojnika, stavljene su pod komandu komandanta 1. brdske divizije i dobile zadatak da spreče prodor Operativne grupe divizija preko Ibra, a zatim da je napadnu iz doline Ibra i s linije Novi Pazar — Raška, s ciljem da ih razbiju na levoj obali Ibra ili odbace natrag u Crnu Goru.

Pokušaj delova 1. brdske i 7. SS-divizije da danju 3. avgusta ovladaju pogodnim položajima na levoj obali Ibra ispred Operativne grupe divizija i na njenim bokovima, nije uspeo. Ne čekajući dalje pristizanje i sređivanje neprijateljskih snaga, Operativna grupa divizija NOVJ, noću 3/4. avgusta jednovremenim napadom sa dve trećine svojih snaga na neprijateljeve otporne tačke i glavne odbrambene položaje, rasekla je na više mesta odbranu neprijateljevih snaga i paralisala mogućnost njihovog manevra. U osvit 4. avgusta glavnina Operativne grupe divizija prešla je na desnu obalu Ibra i odmah pristupila razaranju železničke pruge i ceste, a takođe i građevinskih i fortifikacijskih objekata na njima. Danju 4. avgusta Operativna grupa divizija je glavninom snaga nastavila sa uništavanjem neprijateljevih otpornih tačaka ili s blokadom pojedinih njegovih uporišta i s daljim rušenjem objekata sve dok u suton toga dana nisu sve njene jedinice prešle reku i obe

BR. 342

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE DA IZVESTI U KOJI GRAD SU JEDINICE GLAVNOG ŠTABA UPADALE U SADEJSTVU S JEDINICAMA GRČKE OSLOBODILAČKE VOJSKE[1]

Primljena depeša [od Vrhovnog štaba]

Red. br.	Datum	Čas.	Grupe	Sadržaj	Primio telegrafista
8	5/VIII			DDD Javite odmah u koji grad ste upali u sadejstvu sa Grcima.[2]	Vasko

komunikacije. Tokom noći 4/5. avgusta Operativna grupa divizija je, ostavljajući prema neprijatelju osiguravajuće delove, nastavila nastupanje prema ograncima Kopaonika.

Ovu prvu etapu svog nastupanja Operativna grupa divizija NOVJ uspešno je izvela i sa relativno malim gubicima — ukupno 52 poginula i 136 ranjenih — nanela je neprijatelju težak poraz. Istovremeno je uveliko poremetila neprijateljeve ofanzivne planove, kako u odnosu na jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije (preusmeravanjem znatnog dela nemačkih snaga na sasvim drugom pravcu — prema Kopaoniku u susret Operativnoj grupi divizija) tako i u odnosu na snage NOVJ u Crnoj Gori i Sandžaku (odgađanjem za izvesno vreme prodora 1. brdske divizije i dela 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije „Princ Eugen" na pravcu Peć — Andrijevica — Kolašin i pravcu Novi Pazar — Sjenica — Berane). Potpunije o ovome: tom I, knj. 9, dok. br. 60—62, 67 i 68; tom XII, knj. 4, dok. br. 105, 107 i prilog br. 1 (str. 904—912); Arhiv VII, ANOR-a, k. 373, f. 1, br. reg. 1: Operacijski dnevnik Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, tekst za 3, 4. i 5. avgust 1944. godine.

[3] Vidi dok. br. 333.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/3.

[2] Glavni štab NOV i PO Makedonije odgovorio je 6. avgusta da je zajednički napad izveden na varoš Voden (Edesa) — nalazi se u Grčkoj, oko 17 km istočno od Ostrovskog jezera (Limni Vegoritas). Prethodno je 4. avgusta bio uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ radiogram sledeće sadržine:

„Naša Druga brigada u sadejstvu sa grčkim partizanima napala Voden.

Naši ušli u grad, ali usled zadocnjenja Grka napustili grad." Navedena knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 1 sa 40 grupa od 4. avgusta i br. 5 sa 12 grupa od 6. avgusta 1944. godine.

BR. 343

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 5. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA IZVESTE KOLIKO IMAJU NENAORUŽANOG LJUDSTVA PO SVOJIM JEDINICAMA[1]

Primljena depeša [od Vrhovnog štaba]

Red. br.	Datum	Čas	Grupa	Sadržaj	Primio telegrafista
12	5/VIII			Javite koliko imate nenaoružanog ljudstva po jedinicama.[2]	Vasko

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/3.

Radiograme iste sadržine primili su svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. Isti arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/56: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 82, primljen 5. avgusta u 18,30 časova (u radiogramu pogrešno piše »naoružanog ljudstva«, umesto: nenaoružanog ljudstva); k. 394, f. 2, br. reg 21/36: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 9 sa 16 grupa od 5. avgusta; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 15 grupa, primljen 5. avgusta; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 32 sa 16 grupa, primljen od jedinice 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/3: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 19 sa 11 grupa, primljen 5. avgusta u 13,13 časova; k. 184, f. 1, br. reg. 23/3: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 12 sa 18 grupa od 6. avgusta; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/21: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, primljeni radiogram bez broja sa 16 grupa od 6. avgusta; k. 483, f. 8, br. reg. 4/10: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 6. korpusa NOVJ, primljeni radiogram br. 72 od 6. avgusta 1944. godine.

[2] U vezi s ovim naređenjem pronađeni su odgovori samo sledećih štabova:

— Glavni štab NOV i PO Makedonije izvestio je 6. avgusta da ukupno ima 1300 nenaoružanih ljudi, od kojih u 2. makedonskoj NO brigadi ima 800, u 3. makedonskoj NO brigadi — 300 i u 4. makedonskoj NO brigadi 200 ljudi (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, poslati radiogram br. 17 sa 12 grupa);

— Štab 1. proleterskog korpusa je 8. avgusta izvestio:

»Prva divizija naoružanih za borbu ima 2100. Nije uračunato ljudstvo iz sanitetskih i intend. ustanova i radni vodovi, kao ni sanitetski aparat po boračkim jedinicama.

BR. 344

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA SADEJSTVUJE OPERATIVNOJ GRUPI DIVIZIJA U RAZBIJANJU NEPRIJATELJEVIH SNAGA NA KOPAONIKU[1]

Br. 30 Gr. 76. 6. VIII 44.

Peko Dapčević se prebacio preko ibarske komunikacije uz teške borbe sa skoro celom diviz. koju su Nemci bacili protiv njega[2]. Porušio prugu između Raške i Kos. Mitrovice. Sada kreće dalje[3]. Orijentišite sve snage da pomognete Peku razbiti neprijatelja na sektoru Kopaonika.[4]

Uračunati [su], dakle, samo borci na licu u boračkim jedinicama. Pušaka ima ukupno 1640.

Prva [je] primila 300 nenaoružanih Talijana za popunu talijanskih bataljona. Za njih i za naše borce koji su bez oružja potrebno [je] Prvoj [proleterskoj diviziji] 500 pušaka«. (Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša toga korpusa, radiogrami br. 59 i 60 od 8. avgusta 1944. godine);

— Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio je 9. avgusta da u vranjskom okrugu ima 600 novomobilisanih (isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 36/11: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 93 sa 14 grupa);

— Glavni štab NOV i PO Hrvatske je izvestio da je ranije u 4. korpusu bilo 400 nenaoružanih boraca, u 6. korpusu — 600, u 10. korpusu — 450 i u 11. korpusu — 950 nenaoružanih boraca, dok za 8. korpus ne raspolaže podacima. Zatim je Glavni štab naglasio da je poslednjih dana povećan broj nenaoružanih, pa 6. korpus ima 1200 nenaoružanih, a da 10. korpus traži oružje za 3000 boraca (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša toga štaba, radiogram br. 3439 od 19. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/3.

[2] Vidi 2. primedbu uz dok. br. 341.

[3] Peko Dapčević je 6. avgusta poslao izveštaj Vrhovnom štabu da je Operativna grupa divizija ovladala severoistočnim delom masiva Kopaonika i izbila na prostor selâ Gočmanci — Belo Polje — Kovizle — — Štava, da namerava da tu jedinice odmori jedan dan, potom produži nastupanje da zauzme Brus, a eventualno još i Kuršumliju i Blace. Međutim, do predaha nije došlo. Vojnoupravni komandant Jugoistoka je 5. avgusta uputio prema Operativnoj grupi divizija četničku 4. grupu jurišnih korpusa (1, 2, 3. i 5. jurišni korpus) i deo snaga četničke Rasinsko-topličke grupe korpusa. Njih je povukao iz borbi koje su do tada vodili protiv jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije u Toplici i Jablanici i prebacio ih ka Brusu i ka Aleksandrovcu. Smatrao je da su to dovoljno jake snage (oko 10.000 ljudi) da spreče dublji prodor jedinica Glavne operativne grupe divizija NOVJ, dok se ne prikupe snage za njihovo uništenje. Istovremeno je glavninu nemačkog 5. policijskog puka prebacio u Kuršumliju.

Uvodne borbe na pojedinim sektorima otpočele su već 6. avgusta ujutro. Toga dana su se 2. srpska proleterska brigada 2. proleterske divizije i delovi 6. istočnobosanske NOU brigade 17. istočnobosanske NOU divizije sudarili s levom kolonom četničkog 3. jurišnog korpusa. Posle oštre borbe na Kneževskoj čuki i u selu Gornjim Levićima četnici su odbačeni na levu obalu Brzećke reke. Nešto kasnije je glavnina 17. istočnobosanske NOU divizije, nakon borbi na Oglavlju i Briševcu, odbacila četnički 2. jurišni korpus na Brložnik i Malu Oglednu. Sledećeg dana, 7. avgusta, usledile su veoma oštre borbe. Energičnim napadom je 2. srpska proleterska brigada zauzela Malu Oglednu, Brložnik i Oglavlje i u ranim prepodnevnim časovima naterala četnički 2. jurišni korpus da se u neredu povlači. Goneći ga, krajem dana zauzela je Brus. To je olakšalo 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi 2. proleterske divizije da bez težih borbi izbije kod sela Lepenca. Istovremeno je glavnina 17. istočnobosanske NOU divizije (6. istočnobosanska i 15. majevička NOU brigada) u vrlo oštrim borbama lomila otpor četničkog 3. jurišnog korpusa u širim rejonima selâ Brzeće — Gočmanci, prinudivši sredinom dana četnike da se u neredu povlače. Tek predveče su uspeli da se zadrže i posednu položaje u rejonu sela Kriva Reka. Međutim, za to vreme izuzetno teške borbe vodila je 2. krajiška NOU brigada 17. NOU divizije na severnom delu Kopaonika — od rejona sela Kneževa do visa Šiljača (trig. 1625). Posebno oštre borbe je vodio njen 4. bataljon, najpre napadajući na Milanov vrh (k. 2117), a potom braneći se na Ledenici (k. 1915), gde je pre nego što se povukao, puna četiri časa odolevao napadu čitavog 1. jurišnog korpusa jačine 2.350 četnika. Da bi izbegla obuhvat sèlčkog 1. jurišnog korpusa, 2. krajiška brigada se povukla na liniju selâ Brzeće — Ravnište, a četnički 1. i 5. jurišni korpus pred mrak 7. avgusta izbili su na jugozapadne i zapadne visove pred njom.

Ocenivši da je nastao povoljan momenat za odsudni sudar s četničkom 4. grupom jurišnih korpusa, komandant Operativne grupe divizija Peko Dapčević je naredio da 5. krajiška i 17. istočnobosanska NOU divizija noću 7/8. avgusta klinastim prodorima i obuhvatima, povezanim sa frontalnim napadom, rastroje borbeni poredak četnika, a 2. proleterskoj diviziji je naredio da nastavi energično gonjenje četnika na svom pravcu, izbije u Župu, a potom povrati jednu brigadu za bočno dejstvo na četničke snage ispred 17. istočnobosanske NOU divizije.

Žestoke borbe su vođene tokom cele noći 7/8. avgusta. Tom prilikom je 15. majevička NOU brigada porazila četnike na položaju Jelica (k. 1776) — Srebrnac; 2. krajiška NOU brigada je ovladala četničkim položajima na Ledenici (k. 1915), Karamanu (k. 1934) i Jarmu (k. 1788); 4. krajiška NOU brigada uklinila se do planinskog grebena Suvo rudište; 1. krajiška NOU brigada silovitim naletom razbila je četnike na jako utvrđenom uporištu Milanov vrh (k. 2017) i ovladala tim najvišim vrhom planine Kopaonik. Tako su do zore 8. avgusta zauzete sve važnije otporne tačke četničkog borbenog rasporeda, njihova glavnina rastrojena i prinuđena da se neorganizovano povlači u pravcu sela Jošaničke Banje. Za to vreme je 6. istočnobosanska NOU brigada zaustavila protivnapad četničkog 2. jurišnog korpusa na Palež i Šiljaču i u toku noći primorala ga da se povuče na svoje polazne položaje na Obradovu čuku. Takođe je u prepodnevnim časovima 8. avgusta zaustavila napad četničkog 3. jurišnog korpusa, koji je nadirao od Brusine, preko Zdrebnog, do Šiljače, i u prvim poslepodnevnim časovima razbila ga i prinudila da se neorganizovano povuče preko sela Lapčevića čak na predeo Borje. I dok je glavnina Operativne grupe dovršavala uništavanje okruženih četničkih delova, četnički 2. jurišni korpus, plašeći

se da na Obradovoj čuki ne bude okružen, počeo se povlačiti ka Aleksandrovcu.

Tako je Operativna grupa divizija NOVJ u trodnevnim borbama od 6. do 8. avgusta potpuno ovladala Kopaonikom i četničkoj 4. grupi jurišnih korpusa (koja je i po sastavi i po opremljenosti borbenom tehnikom predstavljala udarnu snagu četničkog pokreta u Srbiji) nanela takav poraz da više nije predstavljala ozbiljnu borbenu snagu. Tim borbama je Operativna grupa divizija ne samo zadala do tada najjači udarac četničkom pokretu u Srbiji, već objektivno uzevši, time je bila u suštini dobijena bitka za Kopaonik, Župu, Rasinu i celu teritoriju između reke Zapadne Morave, srednjeg toka reke Ibra i reke Topolice. Potpunije o tome: tom I, knj. 9. dok. br. 87, 88, 92, 112, 180—182; tom XII, knj. 4, dok. br. 107, 109 i prilog br. 1 (str. 913, 915, 917—919); Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/7—2/12: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiograme od 6. avgusta br. 7 sa 60 grupa, od 7. avgusta br. 9 sa 55 grupa i br. 10 sa 50 grupa; od 8. avgusta br. 13 sa 64 grupe; bez datuma: br. 15 sa 148 grupa, br. 16 sa 54 grupe i br. 18 sa 119 grupa; od 12. avgusta: br. 27 sa 135 grupa i 28 sa 115 grupa; bez datuma: br. 20 sa 131 grupom i br. 21 sa 120 grupa; od 11. avgusta, br. 23 sa 74 grupe i br. 24 sa 66 grupa; AČJ, S-V-11283: Direktiva Štaba 4. grupe jurišnih korpusa br. 6 od 5. VIII 1944; S-V-11289: zapovest Štaba 4. grupe jurišnih korpusa od 6. VIII 1944; S-V-1091/1: izveštaj Štaba 1. jurišnog korpusa od 12. VIII 1944; S-V-9221/3: izveštaj Štaba 3. juriškog korpusa od 12. VIII 1944; S-V-1667/2: izveštaj Štaba 2. jurišnog korpusa od 14 VIII 1944, S-V-11476: izveštaj Štaba 3. jurišnog korpusa od 17. VIII 1944. godine.

[4] Glavni štab NOV i PO Srbije bio je prethodnog dana (5. avgusta) poslao sledeći izveštaj Vrhovnom štabu:

»Sinoć, 4. ov. m., Bugari iz P. [uste] Reke izbili na Radan.

Velike nepr. snage otišle [su] zadnjih dana preko Kuršumlije ka Kopaoniku.

Hitno [je] potrebno bombardovanje Kuršumlije.

Već tri dana avioni ne dolaze. Hitno [su] potrebni bacačke mine, ručne bombe, minobacači, sanit.[etski] mat.[erijal] i porcije.

Zbog trajanja ofan.[zive] ovde, ne možemo uputiti jedinice u susret Peku. Vojska [je] izmorena neprekidnim borbama i slabom ishranom .Veliki [je] broj dezertera skoro u svim jedinicama. Bez nekoliko dana predaha ne možemo se ozbiljnije srediti.

U Leskovcu je stiglo 500 dobr.[ovoljaca] 5. puka, navodno iz Sandžaka.

U sadašnjoj ofan.[zivi] na Jablanici, pored četnika i nedićevaca, učestvovalo je oko 3.000 Bugara.

Sa Pekom još nemamo veze.

Uspostavili smo vezu sa 23. div. Ona je u srezu Soko Banje. Imala je više borbi; sve [su] uspešne.

Bilo bi potrebno za bugarsku vojsku i za Arnaute oštampati letke i rasturiti avionima«. (Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/9: Knjigu poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiograme od 5. avgusta br. 40—49).

Međutim, kad je primio ovo naređenje Vrhovnog štaba, Glavni štab je odmah odgovorio:

»Primili [smo] vaše obaveštenje o Peku.

Uputićemo ka Peku sve raspoložive snage.

Najhitnije [nam je] potrebna municija za puške i minobacače, ručne bombe, takođe san.[itetski] materijal i porcije.

BR. 345

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SE VOJNIM MISIJAMA NE DAJU NA UVID ZAPLENJENA NEPRIJATELJEVA DOKUMENTA SA POLITIČKIM SADRŽAJEM, VEĆ NAJVAŽNIJI PODACI IZ DOKUMENATA VOJNE PRIRODE[1]

Jedinica	Datum	Br.	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
50	6/VIII	11	30	Zaplenjena dokumenta političkog sadržaja ne davati savezničkim misijama. Iz vojničkih [dokumenata] davati samo najvažnije.	

Naredili smo svim jedinicama najenergičnije i smelo dejstvo na glavne komunikacije i garnizone.

Molimo naredite [i vi] preko [Radio-stanice] Sl. Jugoslavije.

Uspostavili smo [radio-]vezu sa Pekom. Radi pomoći Peku, potrebno [je] bombardovati sve čvorove na periferijskoj komunikaciji oko prostora Kopaonik — Jastrebac.

Glavni ciljevi po prioritetu jesu: Priština, Kuršumlija, Podujevo, zatim Prokuplje, Stalać, Kruševac, zatim [Kosovska] Mitrovica, Kraljevo, Raška. Koča«.

(Navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami od 6. avgusta br. 50—56.)

Od svojih snaga Glavni štab je u datom momentu u pravcu Operativne grupe divizija NOVJ mogao usmeriti samo 21. srpsku NOU diviziju. Ona se zatekla na planini Radan, pa joj je Glavni štab naredio da se sa jačim snagama orijentiše prema Kopaoniku (tom I, knj. 9, dok. br. 83 i 98).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/31.

Radiograme iste sadržine primili su od 6. do 9. avgusta svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. Isti Arhiv k. 394, f. 2, br. reg. 2/36: Knjiga depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, primljenih od Vrhovnog štaba NOV i POJ, radiogram br. 13 sa 30 grupa od 6. VIII; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/22: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4431 sa 20 grupa od 7. VIII; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/122: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 34 grupe od 7. VIII; k. 483, f. 10, br. reg. 1/8: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, primljenih od Štaba 6. korpusa NOVJ i poslatih za 6. korpus NOVJ, radiogram br. 3213 sa 37 grupa od 9. VIII.

BR. 346

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA SE 12. KORPUS NOVJ NE MOŽE PRIBLIŽITI SAVI, JER JE DOBIO POSEBNI ZADATAK I DA JE U ITALIJI UMRO SEKRETAR PK SKOJ-a ZA VOJVODINU VLAJKO ĐURANOVIĆ I NAREĐENJE DA KOSMAJSKOM NOP ODREDU POMOGNE U NAORUŽANJU[1]

6. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE]

12. k.[orpus] dobio je posebnu zadaću od VŠ-a[2]. Vaš predlog se ne može primiti.[3] 12—20[4]

Nikola[5] je stigao kod nas i ne može se vratiti. Drug Vlajko[6] umro je u Italiji 1. VIII. Odredite drugog sekretara i obavestite nas. 13—36.[7]

Pomognite Kosmajski [NOP] odred vašim oružjem[8]. Misija kod vas neka organizira dobavu oružja za odred. Za sada nepotrebna posebna [saveznička] misija za Kosmaj. 14—38.[9]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 10, br. reg. 4/1.

U Knjizi depeša nedostaju prve 4 stranice.

[2] Taj korpus je dobio zadatak da prodre u zapadnu Srbiju. O njegovom prebacivanju iz istočne Bosne na Pivsku planinu vidi 2. primedbu uz dok. br. 357.

[3] Najpre je sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu Jovan Veselinov Žarko radiogramom izvestio Centralni komitet KPJ da u Sremu čeka 3.000 mobilisanih ljudi iz Vojvodine i severozapadne Srbije, da su u celoj Vojvodini povoljni uslovi za mobilizaciju ljudstva za jedinice NOVJ, ali nemaju kuda sa tim ljudstvom, jer je prekinuta veza sa vojvođanskim divizijama. Stoga je predložio Vrhovnom štabu NOV i POJ da ili naredi komandantu 12. korpusa NOVJ Danilu Lekiću da se makar i za kraće vreme sa korpusom probije do reke Save i prihvati to ljudstvo, ili da se pokuša slanje mobilisanih u Slavoniju. Istovremeno je tražio da se kod saveznika izdejstvuje slanje lakog pešadijskog naoružanja jedinicama NOVJ koje se nalaze u Sremu. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 4/17 i 4/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram bez broja sa 96 grupa od 28. jula 1944. godine). Nakon toga je Glavni štab NOV i PO Vojvodine 2. avgusta poslao obaveštenje Vrhovnom štabu da već deset dana nema radio-veze sa 12. korpusom, a 4. avgusta poslao je sledeći predlog Vrhovnom štabu:

»VŠ-u

Nalazimo se na terenu VI korpusa sa VII brigadom. Razmatrajući uslove opstanka većih jedinica na ovom terenu i stanje našeg korpusa u ist. Bosni, došli smo do zaključka da se naš 12. korpus prebaci na ovaj sektor, i to iz ovih razloga:

Povezanost teritorije Vojvodine sa Slavonijom.

Mogućnost mobilizacije i popune korpusa, koji raspolaže brojnim vojnim i pol. kadrovima za formiranje novih jedinica.

Problem ishrane bi lako rešili dovozom iz Vojvodine i akcijama.

Prisustvo našeg korpusa na ovom terenu omogućio bi i proširio ustanak u Vojvodini.

Naš korpus imao bi oslonac i sadejstvovao bi sa VI i X korpusom.

Dalji boravak našeg XII korpusa u ist. Bosni onemogućava i otežava popunu i razvoj naših jedinica.

Za prebacivanje XII korpusa na ovaj sektor neka sam štab korpusa izabere maršrutu, a mi ćemo mu omogućiti prebacivanje preko Save sa našim dvema brigadama i VI korpusom.

Mišljenja smo da bi se korpus mogao prebaciti preko centralne Bosne na Motajicu ili Vučjak, a odatle preko Save na ovaj sektor.

Predlažemo operativno područje od pruge Osijek — Našice — Kapela Batrina na istok.

Usled nesigurne šifre u ovom predlogu nismo obavestili XII korpus, te vas molimo da ih vi o ovome obavestite.

Ukoliko se vi sa ovim predlogom u principu slažete, molimo vas da nas obavestite kako bi mogli otpočeti pripreme«. (Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogrami od 4. avgusta sa 48, 8, 20, 13, 21, 16, 19, 33, 22, 18, 31 i 26 grupa.)

[4, 7 i 9] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[5] Nikola Grulović, komandant Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine. Nalazio se tada na lečenju u bolnici NOVJ u Bariju.

[6] Vladan Đuranović Vlajko, kasnije proglašen za narodnog heroja Jugoslavije.

[8] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je 6. avgusta obavestio da taj odred nema veze sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije, da moli za hitnu pomoć u oružju i municiji i da saveznička misija pri Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine predlaže da se pošalje jedna misija kod tog odreda, preko koje bi se snabdevao određenom količinom ratnog materijala (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram sa 34 grupe).

BR. 347

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 6. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ZAROBLJENE NEMCE ZAMENI ZA PRIPADNIKE NOP-a IZ NEMAČKIH ZATVORA ILI LOGORA I DA IZVRŠI KADROVSKA POMERANJA NA POLOŽAJ INTENDANTA KORPUSA[1]

[Od V.Š. II korpusa]

12/45

Zarobljene Nemce nemojte predavati saveznicima, već ih zamenjujte.[2]

Ljuba Mikić odmah da dođe ovamo[3]. Dušan[4] da preuzme dužnost. Predložite pomoćnika[5]. Milutin[6] je stigao.

6. VIII 44. god.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/36.

[2] U vezi s njima Štab 2. korpusa NOVJ je uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu:

»d.d.d.

Engleska misija traži da joj predamo 3 nemačka zarobljenika da ih uputi u Italiju na saslušanje. Molimo da nam odgovorite hitno da li da im predamo tražene Nemce.« Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/1: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 22 sa 33 grupe (označen sa »V«).

[3] On je tada bio intendant 2. korpusa NOVJ.

[4] Dušan Lompar. Do tada je bio pomoćnik intendanta 2. korpusa NOVJ.

[5] Za pomoćnika intendanta 2. korpusa predložen je Spasoje Ivanović, koji je do tada bio pomoćnik intendanta 37. sandžačke NOU divizije (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 33 sa 59 grupa od 8. avgusta 1944. godine).

[6] Ivan Milutinović.

BR. 348

IZVEŠTAJ DELEGATA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI CENTRALNOM KOMITETU KP MAKEDONIJE SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 6. AVGUSTA 1944. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O PORAZU BUGARSKIH PARTIZANSKIH SNAGA PRILIKOM POKUŠAJA STVARANJA SVOGA UPORIŠTA U BUGARSKOJ[1]

6. VIII 1944.

Za vreme majske ofanzive na kumanovsko-vranjskom sektoru[2] GŠ Bugarske sa Kostom[3] odlučio se da pođe u unutrašnjost Bugarske[4]. Kosta, glavni komandant Tričkov i I sofijska brigada prešli su preko Stare planine prema botevgradskom reonu, gde se bila formirala III sofijska brigada.

Kad su stigli u botevgradski reon, III brigada bila je već razbijena. U toku jedne borbe razbijena je i I sofijska brigada. Poginuli su glavni komandant Tričkov, sekretar omladine drugarica Katja[5] i Englezi[6]. Kosta je uspeo da se spasi i sada se nalazi u botevgradskom reonu.

Sergej[7], sa II sofijskom brigadom, pošao je u pravcu Osoroga[8] i Rile planine. Na Rili planini bili su razbijeni i Sergej odlazi u Sofiju. Sada su ponovo organizovani Trnski, Ćustendilski, Dupnički, Radomirski i Botevgradski odred, koji broje

---

[1] Original primljene depeše (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/644.

[2] Vidi 3. i 13. primedbu uz dok. br. 106.

[3] Blagoj Ivanov Kosta, član CK Bugarske radničke partije.

[4] Na delu slobodne teritorije jugoistočne Srbije (Crna trava — — Lužnica, Pčinja — Kozjak) formirane su bugarske partizanske jedinice i prikupljene one koje su već bile formirane u Makedoniji. Najvažnija njihova baza bilo je selo Kalna, gde su maja 1944. formirane 1. i 2. sofijska brigada NOVA Bugarske. Tu je prispelo i gro rukovodstva NOP-a Bugarske — članovi Glavnog štaba i nekoliko članova Centralnog komiteta BRP, na primer: Vlada Tričkov (Baja Georgije), komandant Glavnog štaba NOVA Bugarske, zatim Jordanka Nikolova, Georgije Cankov, Diko Dikov, Blagoj Ivanov (Kosta), Bojan Blgarjanov, a kasnije i Šterju Atanasov. Njima je naložio sofijski deo Politbiroa CK BRP (Cola Dragojčeva, Dobri Terpešev i Anton Jugov) da sedište Glavnog štaba i Politbiroa prenesu sa jugoslovenske teritorije u unutrašnjost Bugarske. O tome: još i 11. primedba uz dok. br. 106.

[5] Jordanka Nikolova.

[6] Reč je o Britanskoj vojnoj misiji pri Glavnom štabu NOVA Bugarske. Šef misije bio je britanski major Tomson.

[7] Bojan Blgarjanov.

[8] Omaška; treba da piše: Osogova.

po 50 boraca. Mi smo preduzeli reorganizovanje, naoružanje i aktiviziranje . . . [9] odreda.

Za vreme krize vlade Božilova[10] i organizovanja nove vlade Bagrjanova[11] u Bugarskoj, izgleda da je bugarska Partija nasela veštom manevru nove vlade Bagrjanova u Bugarskoj. Naime, vlada Bagrjanova je obećala Partiji da će pristupiti Otečestvenom frontu za isterivanje Njemaca, ali da partizani treba da obustave borbu za razbijanje državnog aprata u Bugarskoj.

Namera nove vlade bila je jasna — da dobije u vremenu, da učvrsti državni aparat i da pregovorima sa ostalim grupama iz Otečestvenog fronta izoluje Komunističku partiju.

Bugarska Partija, ili samo neki [njeni] rukovodioci su pristali na ovaj zahtev i izdali direktive o obustavljanju svih akcija. Za to vreme vlada Bagrjanova je uspela da učvrsti svoje pozicije, da u znatnoj meri izoluje KP Bugarske i razbije Otečestveni front. Partija je takvim svojim stavom izgubila dragoceno vreme i vrlo pogodnu situaciju.

T e m p o

[9] U originalu primljenog radiograma je tačkama označeno da se deo radiograma nije mogao dešifrovati. Verovatno su to reči: svih tih.

[10] Dobri Božilov.

[11] Ivan Bagrjanov.

BR. 349

UPUTSTVO NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 6. AVGUSTA 1944. EKONOMSKIM ORGANIMA OPERATIVNIH ŠTABOVA NOVJ O NAČINU VOĐENJA EVIDENCIJE PRIMLJENOG MATERIJALA IZ SAVEZNIČKE POMOĆI[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
EKONOMSKO ODELJENJE
Br. 501, 6. augusta 1944.

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
Broj *2513* dne 27. VIII 1944.[2]

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
(Ekonomsko odeljenje)

Radi pravilnijeg prijema i evidencije o primljenom materijalu od saveznika ponovno se izdaju slijedeća uputstva:

1. Obziri na raznovrsnost materijala koji se prima od saveznika potrebno je na svim bazama — određenim mjestima za prijem — formirati ekipu: za prijem, brojenje, mjerenje i evakuaciju. Ovu ekipu sačinjavaju organi iz odsjeka: ekonomskog, sanitetskog, saobraćajnog i za naoružanje.

2. Prijem materijala vrši se brojanjem, odnosno mjerenjem u prisustvu delegata savezničke misije.

3. O prijemu materijala sastavlja se zapisnik u koji se unosi: mjesto prijema, broj aviona, količina materijala po vrstama, kvar itd. Zapisnik potpisuje naš oficir iz ekipe, koji odgovara za rad iste, i delegat savezničke misije koji prisustvuje prijemu materijala.

4. Organi ekonomskoga aparata vrše raspored i transport: hrane, odjeće i obuće, potrošnog materijala i pribora i, eventualno, novca.

5. Organi iz tačke 4) vode evidenciju o primljenoj hrani, odjeći, obući itd. i sav primljeni materijal unose u odgovarajuće materijalne knjige — odvojeno materijal primljen od S.S.S.R. od materijala Anglo-Amerikanaca.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 116/IV, f. 2, br. reg. 30.
Uputstvo je dostavljeno ekonomskim organima glavnih štabova i štabova korpusa NOVJ. U istom Arhivu postoje još dva primerka (oba su prepisi): k. 116/I, f. 3, br. reg. 21 i k. 465, f, 3, br. reg. 35.

[2] Četvrtasti štambilj Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske utisnut je na margini u desnom gornjem uglu.

6. O primljenom materijalu dostavlja se izvještaj:

— neposredno poslije prijema radiogramom Vrhovnom štabu (u ovom izvještaju treba obuhvatiti: datum primitka, broj aviona i vrstu materijala);

— pismeni u vidu pregleda po priloženom obrascu[3] uz ekonomski izvještaj ovom Odelenju, odnosno odgovarajućim materijalnim odelenjima VŠ, i to: Artiljerijskom — o oružju municiji i ubojnoj spremi; Tehničkom — o vozilima, gorivu i tehničkom materijalu; Odelenju za vezu — o radio-materijalu i sredstvima za vezu; i, Sanitetskom — o sanitetskom, apotekarskom i veterinarskom materijalu.

Ovim odelenjima dostavljaju izvještaj odgovarajući referenti—organi iz glavnih štabova i štabova korpusa.

Naknadno, bez obzira na dosadašnje izvještaje, dostaviti po priloženom obrazcu izvještaj o dosada primljenom materijalu po ekonomskoj i ostalim granama.

U izvještajima — radiogramom i pismenim — odvojeno prikazivati materijal koji je primljen iz SSSR.

(M.P.) NAČELNIK — pukovnik
M. Vujović[4]

[3] Obrazac nije pronađen uz uputstvo.
[4] Mitar Vujović.

BR. 350

ZAJEDNIČKO UPOZORENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA I KOMANDANTA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO MAKEDONIJE MIHAILA APOSTOLSKOG OD 6. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU 1. KOSOVSKO-METOHIJSKE NOU BRIGADE PETRU BRAJOVIĆU ĐURU DA ĆE SNOSITI ODGOVORNOST PRED VRHOVNIM ŠTABOM NOV I POJ AKO SA BRIGADOM NE POĐE U POREČJE I AZOT[1]

6. VIII 44.

[KOMANDANTU 1. KOSOVSKO-METOHIJSKE NOU BRIGADE]

Đuro[2],
ako smesta ne pođeš sa svojom brigadom za Porečje i Azot, odgovaraćeš pred Vrhovnim štabom.[3]

Peta brigada je u Azotu.[4]

Tempo[5] i Apostolski[6]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/9.

[2] Petar Brajović Đuro, tada komandant 1. kosovsko-metohijske NOU brigade.

[3] Štabu 1. kosovsko-metohijske NOU brigade je dan-dva ranije prispelo pismeno naređenje Fadila Hodže, kojim je, u svojstvu komandanta Glavnog štaba NOV i PO Kosova i Metohije (on još nije bio obavešten da je Vrhovni štab NOV i POJ ukinuo taj Glavni štab), naređivao da se celokupno ljudstvo 1. kosovsko-metohijske NOU brigade najhitnije prebaci preko sela Slatine (kod Tetova) u Malesiju đakovičku. Štab brigade je tih dana dobio i pismo od sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju Pavla Jovićevića, koji je saopštavao da je Vrhovni štab NOV i POJ dao ovlašćenje Glavnom štabu NOV i PO Kosova i Metohije da potpuno raspolaže svim svojim jedinicama, uključujući tu i 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu. Stoga je, pre prispeća ovog naređenja, brigada umesto za Porečje, 5. avgusta uveče pošla ka Malesiji đakovičkoj. Potpunije o tome: ista Knjiga depeša, primljeni radiogram br. 34 od 7. avgusta 1944. i tom I, knj. 19, dok. br. 154.

[4] Odnosi se na 5 makedonsku NO brigadu. Ona je formirana 2. avgusta 1944. u selu Zborskom na planini Kožufu. Odatle je upućena preko planina Kozjaka i Babune za Porečje.

[5] Svetozar Vukmanović Tempo.

[6] Mihailo Apostolski.

BR. 351

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA JE GLAVNI ŠTAB NOV I PO SRBIJE IZVESTIO O ODLASKU NEPRIJATELJEVIH SNAGA IZ JUŽNOG DELA SRBIJE PREMA KOPAONIKU[1]

[Od V.Š.]

10

ddd 20

Koča danas javlja da se neprijatelj. snage kreću ka Kopaoniku[2]. Budi oprezan.[3]

7. VIII 1944.
S.B. Polje.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/2.

[2] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije Koča Popović takav izveštaj je napisao dva dana ranije — 5. avgusta, što znači da ga je Vrhovni štab sa zakašnjenjem primio (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/9: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 41 sa 26 grupa).

[3] Četničke snage upućene u pravcu Kopaonika sačinjavale su 4. grupu jurišnih korpusa pod komandom Dragoslava Račića, a jačine oko 10.000 četnika. Protiv njih je Operativna grupa divizija NOVJ već vodila borbe. U vezi s tim četničkim snagama i o ishodu borbe protiv njih vidi 3. primedbu uz dok. br. 344 i sledeća dva izveštaja koja je komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević poslao Vrhovnom štabu:

»Prema izjavi zarobljenog kapetana Katanića, Draža [Mihailović] je nazad dva mjeseca reorganizovao svoju vojsku u četiri grupe korpusa. Svaka grupa broji 3 do 5 korpusa, svaki korpus po 3 brigade, brigada po 3 bataljona, a bataljon po 3 čete. Jačina svakog korpusa [je] od 1.800 do 2.200 ljudi, naoružanih sa 40 do 50 automatskih oruđa, 1 do 2 [mino]bacača, a neke grupe i dva topa. Najjača je bila ova grupa korpusa, kojom je komandovao Račić, sastavljena od I, II, III, IV i V juriškog korpusa.

Mi smo potpuno razbili I, II i V korpus, Četvrti je razbila 37. divizija na Limu i još je ostao III korpus ove grupe.

Ostale grupe [korpusa] su manje i one operišu: grupa majora Piletića u istočnoj Srbiji, grupa Keserovića u Toplici, a za jednu grupu ne zna gdje operiše i ko joj je komandant.

Sav komandni kadar su oficiri bivše jugoslovenske vojske, sa izuzetkom komandira četa, koji su podoficiri. Municiju dobijaju od Nemaca. Na svakog borca imaju 40 do 50 metaka, a na automatsko oruđe po 600 do 1.000 metaka. Peko«.

BR. 352

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA NIJE IZMENJEN PRAVAC KRETANJA 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« NI RANIJE POSTAVLJENI JOJ ZADATAK[1]

Primljeno od
V.Š.
8. VIII [u] 10,30

Šesta treba da ide u ranije određenom pravcu. Pravac nije promenjen.[2]

(br. 88 od 7-VIII)

»Poslije završenog čišćenja Kopaonika broj neprijateljskih žrtava se popeo na 522 mrtva, 637 zarobljenih i oko 500 ranjenih. Zaplijenjeno 35 automatskih oruđa, 2 topa, više od 800 pušaka, 80.000 metaka i veća količina druge ratne spreme.

U borbama od 22. jula do 8. avgusta ubijeno, ranjeno i zarobljeno 4748 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplijenjeno 6 topova, 12 bacača, 132 automatska oruđa i velika količina druge spreme i ratnog materijala.

11 VIII 1944.

Belo Polje — Kopaonik Peko«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/11, i 2/12: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 20 sa 131 grupom i br. 21 sa 120 grupa, bez oznake datuma, i br. 23 sa 74 grupe i 24 sa 66 grupa od 11. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/60.

Ovaj radiogram je Štab 1. proleterskog korpusa preneo 8. avgusta Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« (ista Knjiga depeša, radiogram označen sa: $IŠ_{72}$).

[2] Reč je o 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla«. U vezi s njom je Štab 1. proleterskog korpusa uputio sledeći radiogram Vrhovnom štabu NOV i POJ:

»I_{47}

Šesta danas od vas primila depešu, ali nije razumela pravac pokreta. Traži da joj hitno javimo ako se izmenio pravac pokreta.

II_{48}

Izveštava: da 6/7. pod borbom prešla cestu Han Pijesak — Sokolac, i da nepr. jačim snagama stalno navaljuje na njih i XII korpus«. (Navedena knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram upućen Vrhovnom štabu 7. avgusta u 18,30 časova).

U to vreme je Štab 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« imao slabu radio-stanicu sa akumulatorima (ista Knjiga depeša, radiogram primljen 3. avgusta u 9 časova od Štaba 6. ličke proleterske divizije).

BR. 353

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA UPUTI NA VIS POLITIČKOG KOMESARA 29. NOU DIVIZIJE DRAGIŠU IVANOVIĆA I PREDLOŽI NOVOG POLITIČKOG KOMESARA TE DIVIZIJE[1]

(Od V.Š. II korpusu)

14/21

Dragišu Ivanovića odmah uputite ovamo[2]. Predložite komesara divizije.[3]

7. VIII 44. god.
Man. Morača

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/37.

[2] On je postavljen za političkog komesara Mornarice NOVJ.

[3] Štab 2. korpusa je 8. avgusta predložio za političkog komesara 29. hercegovačke NOU divizije Vojina Kovačevića (Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/3: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 33 sa 59 grupa). Vrhovni štab je prihvatio predlog.

BR. 354

NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I OPUNOMOĆENIKA CENTRALNOG KOMITETA KPJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. KOSOVSKO-METOHIJSKE NOU BRIGADE DA SE SMENI SA DUŽNOSTI POLITIČKI KOMESAR BRIGADE, A KOMANDANT DA S BRIGADOM ODMAH IZVRŠI POSTAVLJENI ZADATAK U POREČJU I AZOTU I OBAVEŠTENJE DA JE UKINUT GLAVNI ŠTAB NOV I PO KOSOVA I METOHIJE[1]

7. VIII 44. DDD

Mitu Miljkovića smeniti sa dužnosti komesara brigade i uputiti ga kod mene.

Đuru[2] naređujem da smesta sa Kosovskom brigadom[3] izvrši postavljeni zadatak u Porečju i Azotu.[4]

Fadilj Hodža [sada] nije nikakav komandant G. štaba za Kosmet, jer je isti raspušten odlukom Vrhovnog štaba.[5]

Tempo

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/10.

Radiogram je upućen preko Štaba 1. makedonske NOU brigade.

[2] Petar Brajović Đuro, komandant 1. kosovsko-metohijske NOU brigade.

[3] Odnosi se na 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu. Kosovska brigada (čiji je zvaničan naziv bio 1. kosovska NO brigada) u to vreme kao brigada nije više postojala, već je bila rasformirana.

[4] Štab 1. makedonske NOU brigade je 7. avgusta javio Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da je 1. kosovsko-metohijska NOU brigada postupila po naređenju Fadila Hodže i 5. avgusta uveče pošla ka Đakovici. Istovremeno je pitao da li ima neka nova poruka za 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu da bi joj se još u toku istog dana (7. avgusta) prenela, dok se još nalazi u blizini (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, primljeni radiogram br. 34 sa 84 grupe od 7. avgusta 1944. godine).

U vezi s ovim izveštajem usledilo je naređenje Svetozara Vukmanovića, koje je preneto 1. kosovsko-metohijskoj NOU brigadi. Ona se tada nalazila na planini Karaormanu, odakle je njen Štab 9. avgusta poslao sledeći izveštaj delegatu Vrhovnog štaba Svetozaru Vukmanoviću:

»DDD

Fadil Hodža došao sa snagama iz Malesije. Uzima našu brigadu i jednu alb. brig. i idemo za Kosovo. Uslovi za mobilizaciju [tamo su] porasli. Đuro.«

»U brigadi kritična situacija. Nezadovoljstvo i kod ljudstva i kod rukovodstva. Veću polovinu ljudi nemoguće je pokrenuti na put [za Porečje i Azot]. Teško [je]. Šta da radimo. Štab brigade.«
(Navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, primljeni radiogrami br. 32 sa 54 grupe i br. 33 sa 65 grupa od 9. avgusta 1944. godine).

Odgovarajući na primljene radiograme Svetozar Vukmanović je 9. avgusta upozorio Petra Brajovića sledećim naređenjem:

»Đuro,

izvrši naređenje Vrhovnog komandanta i kreni u Porečje i Azot. U protivnom bit ćeš pozvat na odgovornost. Tempo«.
(Navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 1 sa 49 grupa od 9. avgusta).

Tri dana kasnije Vukmanović se još jednom obratio Brajoviću i to sledećim radiogramom:

»Đuro,

Sve rukovodioce i partijce koji se opiru naređenju Vrhovnog štaba odmah stavite pod partijsku istragu. Tempo«.
(Navedena Knjiga depeša, poslati radiogram br. 5 sa 49 grupa od 12. avgusta 1944. godine).

Ali, pre nego što je primio ovaj nalog Svetozara Vukmanovića, u Štab 1. kosovsko-metohijske NOU brigade prispelo je pismo Čede Mijovića, partijskog rukovodioca Malesijskog partizanskog bataljona, koji je preneo nalog sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju Pavla Jovićevića da se obavezno postupi prema naredbi Fadila Hodže. U tom Mijovićevom pismu je, pored ostalog, naglašeno i ovo: »Zbog toga i smatrajte ovu naredbu (Fadila Hodže — prim. red.) kao jedino važeću i po njoj postupite odmah«.

Štab brigade je postupio u skladu sa nalogom sekretara Oblasnog komiteta Jovićevića i sa 1. kosovsko-metohijskom NOU brigadom 9. avgusta prispeo u selo Slatinu (tom I, knj. 19, dok. br. 154 i 163; Arhiv Instituta za istoriju Kosova u Prištini, reg. br. 240 i 227: pisma Petra Brajovića i Mita Miljkovića Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo i Metohiju).

Kasnije, kad je Štab brigade primio sva tri Vukmanovićeva naređenja jedno za drugim, sa brigadom se krajem avgusta 1944. ponovo vratio u Makedoniju, gde je dobio nova naređenja od Glavnog štaba NOV i PO Makedonije. Brigada je najpre sa 1. makedonskom NOU brigadom rušila železničku prugu Gostivar — Kičevo, a 30. avgusta je prešla na teritoriju okupiranu od Bugara i 6. septembra napala bugarski 10. granični odsek u Južnom Brodu, oslobodivši ga posle teških borbi. Nakon toga je prebačena južno od Prilepa da pojača njegovu odbranu i nastavila borbe zajedno sa makedonskom 5. kruševskom NOU brigadom.

[5] Odluka Vrhovnog štaba NOV i POJ bila je saopštena Svetozaru Vukmanoviću verovatno još dok je boravio na Visu juna 1944, ali nije bila saopštena i Glavnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju. Tek 2. septembra 1944. ovaj štab je preimenovan u Operativni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju.

BR. 355

OBAVEŠTENJE ŠEFA KABINETA PREDSEDNIKA NKOJ-a MITRA BAKIĆA OD 7. AVGUSTA 1944. POVERENIKU ZA SPOLJNE POSLOVE NKOJ-a DR JOSIPU SMODLAKI DA JE MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO 6. AVGUSTA 1944. AVIONOM OTPUTOVAO U KAZERTU NA SASTANAK S VRHOVNIM KOMANDANTOM SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE HENRIJEM VILSONOM[1]

Za dr. Smodlaku[2]

Maršal Jugoslavije Tito otputovao je 6 avgusta u 10h na sastanak sa Vilsonom. Verovatno je da će svratiti u Bari prilikom povratka.

Šef kabineta[3]

br. 32
Gr. 39 7/VIII[1944]

BR. 356

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA SE SA ŠTABOM OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ SPORAZUME U VEZI S POPUNOM OPERATIVNE GRUPE NOVIM LJUDSTVOM I DA USPOSTAVE MEĐUSOBNU RADIO-VEZU I OPERATIVNO SADEJSTVO[1]

Br. 33 Gr. 39 8. VIII 44.

Peko javlja da može primiti odmah 1500 naoružanog ljutstva[2]. Međusobno se sporazumite.[3]

Održavajte stalno radio-vezu i izveštavajte se međusobno.[4]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Zastupništva NKOJ-a u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/46.

[2] Dr Josip Smodlaka je tada bio poverenik za spoljne poslove NKOJ-a. Nalazio se u Bariju.

U početku je bilo predviđeno da će maršal Tito odlazeći na sastanak s vrhovnim komandantom savezničkih snaga za Sredozemlje britanskim generalom, Henrijem Vilsonom, najpre se avionom prebaciti u Bari i tu se zadržati kraće vreme. Kasnije je to izmenjeno.

[3] Šef Kabineta predsednika NKOJ-a je bio Mitar Bakić.

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/3.

[2] Omaška. U originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen, umesto »naoružanog ljudstva«, sigurno je pisalo: nenaoružanog ljudstva. Radiogram koji je Vrhovnom štabu uputio komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević glasi:

»V. Š.

Javite Koči i Mihailu da mi možemo primiti do hiljadu i po nenaoružanog ljudstva odmah.

5. VIII 1944.

s. Zrnosjek Peko«.

(Isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/6: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 3 sa 22 grupe).

[3] Komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević uputio je u vezi s popunom sledeći radiogram Glavnom štabu NOV i PO Srbije:

»Molimo izvestite koliko možete dati ljudstva za popunu naših divizija i kada možemo prihvatiti to ljudstvo. Nama je nužna popuna, s obzirom da su ove divizije svedene na kadrove.

Peko Dapčević«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 15/1: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 8 sa 50 grupa).

[4] Radio-veza između Glavnog štaba NOV i PO Srbije i Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, koja je uspostavljena 6. avgusta, bila je intenzivna sve do oslobođenja Beograda (navedena Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije).

Po uspostavljanju radio-veze, Peko Dapčević je 6. avgusta obavestio Glavni štab NOV i PO Srbije o rasporedu Operativne grupe i njenoj orijentaciji prema Brusu i Kuršumliji, zahtevajući sadejstvo jedne divizije da bi se na prostoru Kopaonika potpuno razbile prikupljene elitne jedinice Draže Mihailovića.

Sutradan, 7. avgusta, Peko Dapčević je poslao sledeći radiogram Glavnom štabu NOV i PO Srbije:

»Dejstvujte neprijatelju u leđa, jer je potrebno prisiliti neprijatelja da u početku ne angažuje snage protiv nas.

Mišljenja smo da biste se vi trebali otkačiti od Bugara sa glavninom snaga, da bismo zajedničkim snagama likvidirali ovu šaroliku vojsku.

Mi od juče vodimo borbu sa Račićem i Valjevskim korpusom. Mi smo jutros prešli u kontranapad u cilju razbijanja ovih bandi i zauzimanja Brusa.

Peko«.

(Navedena Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 5 sa 97 grupa, od 7. avgusta 1944. godine).

Tokom 8. avgusta Dapčević je molio Glavni štab da ga informiše o rasporedu svojih jedinica i namerama, zatim ga je sa svoje strane obavestio da je bočnim manevrom 2. proleterska divizija razbila Kosmajsku, Mladenovačku i Gružansku četničku brigadu i zauzela Brus, a na vrhovima Kopaonika su 5. krajiška i 17. istočnobosanska divizija potpuno razbile Prvi ravnogorski četnički korpus i da se nastavlja uništavanje razbijenih četničkih snaga u pravcu Mačkovca. Istovremeno je javio i o četničkim gubicima u tim borbama (navedena Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 7 sa 35 grupa, br. 10 sa 63 grupe i br. 11 sa 127 grupa).

BR. 357

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 8. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA ŠTO PRE PRIKUPI JEDINICE I S NJIMA KRENE U PRAVCU ZAPADNE SRBIJE[1]

V. Š. 12. KORPUSU

Datum	Br.	Čas	grupa	Tekst
8. VIII	21	07^{00}	15	Prikupite što pre jedinice i krenite u određenom pravcu.[2]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/3.

[2] Dok su se 12. korpus NOVJ i 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« u širem rejonu sela Knežine pripremali za pokret, koncentrično ih je 5. avgusta napao deo nemačko-kvislinških snaga koje su učestvovale u izvođenju ofanzivne operacije »Hakflajš« (Hackfleisch), koja je imala za cilj da spreči prodor jedinica 3. i 12. korpusa NOVJ preko reke Drine u zapadnu Srbiju.

U trodnevnim borbama 16. i 36. vojvođanska NOU divizija 12. korpusa i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« 1. proleterskog korpusa slomile su otpor nemačke borbene grupe »Kajzer« (Kaiser) i Izviđačkog bataljona 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, ojačanog delovima 1. ustaškog zdruga. Nakon toga sve tri divizije su uspele da pređu preko puta Sokolac — Rogatica, zatim su još u toku noći 7/8. avgusta izbile na železničku prugu Prača — Renovica i na reku Praču. Tu su vodile oštre borbe protiv delova 1. ustaškog zdruga i delova domobranskog 8. posadnog zdruga, koji su bili poseli taj sektor i obezbeđivali železničku prugu.

U svanuće 8. avgusta savladane su domobranske posade u selu Pitoviću i selu Stranama i odmah blokirane neprijateljeve snage u selu Prači, a napadnute one u selu Renovici, kao i odbranjena železnička stanica Renovica i oklopni voz koji ju je štitio.

Razbijeni ustaše i domobrani brzo su se razbežali, a jedinice 12. korpusa i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« zapalile su železničku stanicu, uništile oklopni voz i još dva teretna (na jednom od njih i avion tipa »dornie«), a oštetile su i drugi oklopni voz (koji je uspeo da pobegne) i onesposobile železničku prugu na četiri mesta. Nakon toga sve tri divizije su pod komandom Štaba 12. korpusa NOVJ nastavile pokret. Zaustavile su se 8. avgusta radi odmora na prostoru od sela Donjih Bara do sela Orahovice, gde su očekivale najavljeni dotur avionskog transporta hrane i municije i pripremale se za dalji pokret u pravcu Ustikoline. Potpunije o tome: tom IV, knj. 28, dok. br. 36, 127 (radiogrami br. 32—34 od 6. avgusta, br. 35 od 7. avgusta, br. 36—38 od 9. avgusta), 137, 140—143; tom XII, knj. 4, dok. br. 105 i prilog br. 1 toga toma, str. 908—910, 913, 914 i 916—918; Arhiv VII, ANJ, NAV-T-311, r. 190, sn. 1001—4: izveštaj komandanta Jugoistoka od 3. avgusta 1944. godine.

BR. 358

PISMO ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA KPJ EDVARDA KARDELJA OD 8. AVGUSTA 1944. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KP HRVATSKE ANDRIJI HEBRANGU[1]

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
8. — VIII — 44. g.

Prepis[2].

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Drugu Andriji Hebrangu

Dragi Andrija,

Koristim priliku kada se vraća k vama drug Gaži[3] da te obavestim o nekim pitanjima.

1. — Stevo[4] ti je verovatno pričao o odbijanju Tita da ide na sastanak sa Vilsonom[5]. Mi smo odbili taj sastanak zbog toga jer je bio čitav priređen tako da je imao prikazati Tita i narodnooslobodilački pokret samo kao vojnu snagu, a Šubašića kao predsednika vlade koji ima u rukama svu situaciju. Razume se da bi takav sastanak ojačao pozicije Šubašićeve vlade u inostranstvu, što bi nesumnjivo izazvalo negativan odjek u samoj zemlji. Posle toga odbijanja unekoliko su se zategnuli naši odnosi sa Englezima. Maklen[6] je demonstrativno otišao. Sa čitavim nizom sitnih smetnji, naročito u pogledu slanja materijala i druge pomoći našoj vojsci, Englezi su hteli da pokažu svoje nezadovoljstvo u pogledu Titovog odbijanja da dođe na sastanak. Zatim je došlo do novog kontakta, i Tito je predložio Vilsonu da se pod određenim uslovima i sa određenim dnevnim redom sastanu. Vilson je to prihvatio, Maklen se vratio, i prekjuče je Tito otputovao na sastanak. Izgleda, međutim, da tamo neće biti samo Vilson, nego i neke druge ličnosti[7]. Po-

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/789.
[2] Prepis je izvršen avgusta 1944, ali nije overen.
[3] Franjo Gaži.
[4] Ivan Krajačić.
[5] Poziv je usledio 15. jula 1944. godine.
[6] Ficroj Maklejn, šef Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.
[7] Misli se na Vinstona Čerčila, predsednika vlade Velike Britanije.

drobnije ti ja o tome ne mogu danas javiti. Taj će sastanak svakako biti odlučujući za naše odnose sa saveznicima, a u velikoj meri i za to da li će naša pobeda biti lakše ili teže izvojevana u ovoj poslednjoj fazi koja se sada približava. Mislim da ću posle povratka Tita sa konferencije doći do vas i do Slovenaca da vas obavestim usmeno o rezultatima i o opštoj liniji naše politike. O toj konferenciji nemojte ni pisati ni govoriti u javnosti dok vam mi ne pošaljemo podrobnije podatke i instrukcije.

2. — U vezi s gornjim činjenicama napominjem da morate dobro voditi računa o tome da se nalazimo u konačnoj fazi rata, kada sve snage počinju da gledaju sve događaje kroz prizmu svojih sopstvenih neposrednih interesa. Iz tih razloga ne treba da posebno obrazlažem da se na nas vrši sa strane jednog dela naših saveznika prilično jak pritisak u pogledu sačuvanja nekih reakcionarnih krugova i institucija u Jugoslaviji. Prirodno je da se to tiče pre svega monarhije. S obzirom na to da situacija u Srbiji još uvek nije raščišćena, naš stav još ne može biti tako odlučan kao što bi inače morao da bude. Vi obrazložite masama da se ništa ne može i neće promeniti na odlukama II zasedanja AVNOJ-a i na rešenjima nacionalnih vijeća, bez obzira na to ako bi iz vanjsko-političkih razloga bilo potrebno napraviti izvesna privremena ustupanja u odnosu na vladu u inostranstvu. Sve takve mere, kao što je na primer sporazum Tito—Šubašić[8], imaju samo zadatak da pred čitavim svetom manifestiraju našu krajnju volju za jedinstvom sa onima koji stvarno hoće da se bore protiv okupatora, a nikome nećemo pustiti da dirne u tekovine naše borbe.

3. — Tako treba posmatrati i sporazum Tito—Šubašić. Ne treba tome sporazumu pridavati neku veću važnost. Mi smo na taj sporazum pošli na vanjsko-politički pritisak, znajući da u mnogom pogledu unutar zemlje može imati čak negativne rezultate, ako se masama pravilno ne objasni. Treba masama reći da je sporazum razultat naše volje i spremnosti da se ukloni sve što smeta naše savezničke odnose sa Engleskom i Amerikom, no da smo u tome išli samo tako daleko da ne budu dirnute tekovine naše borbe. Inače, vi radite na učvršćenju dosadašnjih rezultata. U pogledu kralja ništa se nije izmenilo. Mi nećemo zvanično danas postavljati pitanje monarhije, tj. nećemo voditi propagandu protiv kralja, ali nećemo ni gušiti izražavanje republikanskih ubeđenja narodnih masa.

[8] Sporazum je potpisan na Visu 16. juna 1944 (dok. br. 124).

No, treba videti i negativnu stranu sporazuma. Nesumnjivo je bio cilj saveznika ovim sporazumom učvrstiti Šubašićevu vladu i time napraviti prvi korak ka slabljenju rukovodeće uloge Nacionalnog komiteta u našoj narodnooslobodilačkoj borbi. Drugi korak je trebao biti taj da Šubašić putuje u Moskvu i da napravi tamo jedan ugovor sličan tome što ga je napravila Čehoslovačka.

Jasno je da bi i takva poseta i takvi njezini rezultati toliko učvrstili vladu Šubašića da bi se moglo pričati ka daljnjem slabljenju pozicija narodnooslobodilačkog pokreta. Mi smo razume se te stvari predvideli. Zato smo tražili da se odmah realizuju neke konkretne mere koje će ojačati narodnooslobodilačku borbu u Jugoslaviji, tj. da vlada konkretno pokaže da je spremna da se bori protiv okupatora. Do sada nije realizovana ni jedna takva mera. Mi nemamo nikakvog materijalnog uspeha od ovoga sporazuma. Iz tih razloga je i Sovjetski Savez, razume se, oprezan i nije pristao da Šubašić poseti Moskvu.

Pretstavnike HSS-a[9] bilo je fizički nemoguće pozvati na sastanak sa Šubašićem. Osim toga, bilo bi u ondašnjoj situaciji i unekoliko demonstrativno prema Šubašiću[10], ako ne bi pozvali i ostale članove NKOJ. A to je bilo onda nemoguće. Mi smo to objasnili Gažiu i ostalima i oni su to potpuno razumeli. Više ćemo o tim pitanjima usmeno da progovorimo.

4. — Dobili smo i elaborate Krbeka[11], Košutića[12] kao i vaše informacije o vašim razgovorima sa Krbekom. Slažemo se sa vašim merama. Nastojte da dobijete van Košutića. Ne treba mu dati nikakve naročite uloge, jer je prilično zakasnio. No njegov dolazak mogao bi nam vrlo dobro koristiti, doduše ne po tome da bi Košutić doveo u narodnooslobodilački pokret neke »svoje« mase, nego zbog toga jer bi njegov dolazak razbio iluziju o jedinstvenom rukovodstvu HSS, koja još drži izvjestan deo HSS-ovskih masa u pasivnosti[13]. Učvršćujte na

---

[9] Reč je o predstavnicima Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke, formiranog na slobodnoj teritoriji Hrvatske, koji su učestvovali u narodnooslobodilačkom pokretu i bili izabrani u Predsedništvo AVNOJ-a i NKOJ-a.

[10] Dr Ivan Šubašić je bio predstavnik Hrvatske seljačke stranke u inostranstvu od sredine aprila 1941. godine.

[11] Dr Ivo Krbek.

[12] August Košutić, član rukovodstva HSS, legalno je živeo u okupiranom Zagrebu.

[13] August Košutić je 8. septembra 1944. došao u Otočac da vodi pregovore sa rukovodstvom NOP-a u Hrvatskoj. On je postavio potpuno nerealne zahteve, kojima su se negirale odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a i odluke ZAVNOH-a. Pored ostalog, tražio je: da se formira »Vrhovno vijeće Republike Hrvatske«, kao ustavotvorno telo, u kojoj

drugoj strani IO HSS na oslobođenoj teritoriji, koji će tek sada dobiti svoju najveću važnost. Po mom mišljenju je glavno što trebate vi postići u sadašnjoj fazi borbe da razbijete Mačekovu kliku na više grupa i na taj način sprečite da bi Mačekova klika mogla postati neko privlačno središte za ostale reakcionarne snage Hrvatske i Jugoslavije. Istovremeno će to definitivno razbiti mnoge iluzije koje još postoje u hrvatskim seljačkim masama prema Mačeku.

5. — U pogledu Magovca[14] mi smo se uglavnom dogovorili sa Gažiem i Frolom[15]. Smatramo da je sada najpogodnija prilika da ga se odstrani iz Nacionalnog komiteta, što vrlo odlučno traže drugovi iz IO HSS. Razume se da mi njega ne možemo više podržavati. Gaži će ti reći podrobnosti o tome. No, uprkos toga, nemojte te stvari naglašavati i ne uvlačiti u proces[16], osim ako nema nekih stvarnih dokaza njegove neprijateljske delatnosti. Iz onih materijala koje je sobom doneo Gaži, a koje mu je dao Đerđa[17], ne vidi se da bi on mogao doći na proces ili da bi mogao biti uhapšen. Iz toga materijala se vidi samo to da je on neprijatelj naše Partije. Jasno je da bi imao proces vrlo negativne rezultate ako bi se radilo samo o tome. Moment za njegovo smenjivanje u NKOJ mi ćemo sami izabrati, pošto je ovo pitanje još uvek donekle osetljivo zbog vanjsko-političkih razloga. Prema tome, nemojte, otvarati kampanju pre nego što ćete se s nama dogovoriti.

Kad govorimo već o tome, napominjem da je bio vaš proces na Kordunu vrlo slabo pripremljen i nije mu bila data prava oštrica. U vašoj optužnici i presudi prosto se gubi činjenica da su oni bili u službi okupatora, a na prvom mestu postavljate dokaze da su oni četnici, da su hteli stvoriti svoju sopstvenu četniku teritoriju. Za čoveka sa strane stvara se kod čitanja tih materijala utisak da je osnovno bilo na procesu to da su ti ljudi ustali protiv Kompartije i narodnooslobodilačkog pokreta i da su smatrali da je ugroženo srpstvo. Treba idući put paziti kako ćete sastavljati takve materijale. Osnovno ni-

---

bi, pored 72 vijećnika ZAVNOH-a, ušli, kao legitimni predstavnici naroda, 79 sreskih prvaka i zastupnika HSS izabranih 1938. godine; da se jedinice NOV i POJ u Hrvatskoj spoje s domobranskom vojskom NDH u »Hrvatsku vojsku« i da se usvoje principi tzv. seljačke demokracije HSS. Centralni komitet KP Hrvatske je odbacio Košutićeve zahteve i prekinuo svake dalje političke razgovore s vođstvom HSS.

[14] Božidar Magovac, član Izvršnog odbora HSS na slobodnoj teritoriji. On je bio i član Predsedništva AVNOJ-a i podpredsednik NKOJ-a.

[15] Frane Frol, poverenik za sudstvo u NKOJ-u.

[16] Reč je o sudskom procesu.

[17] Josip Đerđa.

[18] Dr Pavle Gregorić.

je odnos prema Kompartiji ili čak prema Narodnooslobodilačkom frontu, nego izdajnička povezanost sa okupatorom.

6. — Nastojte da isterate na čistinu one predstavnike HSS koji stoje na pozicijama kolebljivaca ili se bar tako prave. To naročito važi za Košutića i onaj krug, koji je, navodno, spreman da surađuje sa nama. Saopštite nam malo podrobnije kako stoji stvar s Krbekom i kakvo imate vi mišljenje.

7. — Gaži i Frol, koji se inače vrlo povoljno izražavaju o vašoj pomoći njima, rekli su mi da ti napišem kako je potrebno da se HSS-ovski ljudi (pristalice IO HSS) što više privlače ka izgradnji vlasti. Mi smo o tome već s tobom govorili i ti stvarno nastoj da će njihovi ljudi doći do izražaja. To je jedini način da se izbegnu ona nezadovoljstva tih ljudi koja izlaze iz nerada ili osjećaja zapostavljenosti.

8. — NKOJ je počeo da izgrađuje svoj aparat. Moraćete nam i vi ustupiti neke kadrove, koji će nam biti potrebni u tu svrhu. Nastoj kod Paje[18] da ne bi ljude koje mi tražimo zadržavao, osim u slučajevima kada za to ima stvarne razloge. U takvim primjerima neka nam to saopći, kako bi mogli da se sporazumemo.

9. — Upozori Paju da postupa manje birokratski kada se radi o rešavanju raznih teškoća. On poručuje kod nas razne materijale za narod iako on vrlo dobro zna da ih mi ne možemo nabaviti. Mi znamo da vi trpite velike potrebe, ali svi naši napori da bi dobili pomoć od Engleza ostali su bezuspešni. Vi možete uostalom to proceniti po količini robe koju ste primili. Isto tako nema smisla slati u Italiju stariju decu itd., jer nam tamo masovno umiru, a i inače su ispostavljeni svakakvim uticajima. Nastojte da zadržite u zemlji sve što nije neophodno potrebno da se prebaci u Italiju.

10. — U pogledu ekonomskih problema, o kojima govorite u svojim telegramima, mi ćemo se sporazumeti sa ZAVNOH-om. Pajo se bez razloga uznemirava u pogledu bonova, jer mi ni o čemu drugom nismo ni govorili nego o izradi vanjskog izgleda tih bonova, koji su nam hitno potrebni. Sve podrobnosti ćemo ugovoriti sa ZAVNOH-om kada za to dođe vreme. Primili smo od ZAVNOH-a nekoliko stručnih referata, od kojih su neki uvelikom delu prihvatljivi, a neki su vrlo nepravilni i štetni. Neznam, doduše, koliko ste vi pristupili realizaciji toga što stoji u referatima, no bojim se da niste i suviše seli na rep takozvanim stručnjacima. Ne dopustite da vam stručnjaci vode ZAVNOH. Mi ćemo u kratko vreme verovatno sazvati jednu

[19] Nije tačno ustanovljeno o kojim je pismima reč. Jedno od njih je verovatno Kardeljevo pismo od 29. jula (dok. br. 316).

konferenciju po pitanju naše privrede i finansija. Javit ćemo vam o tome. Ništa nećemo preduzimati što bi krnjilo autoritet ZAVNOH-a.

To su uglavnom važnija pitanja kojih sam se setio. Gaži će još usmeno reći nekoliko stvari. Po svemu izgleda da se Hitler neće još dugo držati. Imajte to dobro pred očima pri određivanju vaše politike i raspoređivanja snaga. Ništa vas ne sme iznenaditi.

Javi se što pre s kratkim izveštajem o situaciji kod vas. Priložena pisma za Sloveniju su strogo poverljiva i molim te da ih pošalješ u Sloveniju sa potpuno sigurnim posebnim kurirom i to što pre.[19]

Drugarski pozdravlja tebe i sve drugove, naročito Stevu i Radu, koji su tako nastradali.[20]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Edo Kardelj[21], s.r.

[20] Vidi 3. i 4. primedbu uz dok. br. 240.
[21] Edvard Kardelj Bevc.

BR. 359

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 9. AVGUSTA 1944. ALEKSANDRU RANKOVIĆU I EDVARDU KARDELJU O OPŠTIM UTISCIMA U VEZI S DOTADAŠNJIM TOKOM ZVANIČNE POSETE VRHOVNOM KOMANDANTU SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE GENERALU HENRIJU MAJTLANDU VILSONU[1]

Drugovima Marku[2] i Bevcu[3]

Šaljem vam Dodika[4] kao kurira koji treba da donese za mene svu važniju poštu. On treba odmah da se vrati istim avionom.

Stigli smo dobro i odmah isti dan posle ručka imali kratku konferenciju sa Vilsonom i njegovim štabom[5]. Drugog dana, 7-og avgusta, ja sam otputovao sa četiri druga i Maklejnom u posetu kod Aleksandera[6]. On se nalazi dosta daleko od Rima prema frontu[7]. Nažalost, zbog prilične bure u vazduhu meni je pozlilo i došao sam na mesto prilično iscrpljen. Kod Aleksandera sam se zadržao svega nekoliko sati i onda smo se vratili automobilom preko Rima. Aleksander je na mene učinio prilično dobar utisak. Na Kardeljevo veliko veselje pitanje Slovenije i Istre ispalo je onako kako on to sam želi[8]. Kad se vratim kući pričaću usmeno.

U Rimu smo prenoćili i drugog dana razgledali znamenitosti, a u prvom redu crkvu Svetog Petra. Moram da kažem

---

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/250.

[2] Aleksandar Ranković Marko.

[3] Edvard Kardelj Bevc.

[4] Radovan Dodik, pomoćnik političkog komesara Konjičkog eskadrona Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] Henri Majtland Vilson, britanski general, tada vrhovni komandant savezničkih snaga za Sredozemlje. On je krajem jula 1944. u ime vlade Velike Britanije, pozvao maršala Tita u zvaničnu posetu. Istovremeno je, preko šefa Britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, brigadira Ficroja Maklejna, maršalu Titu stavljeno do znanja da je tokom te posete u izgledu i sastanak s predsednikom vlade Velike Britanije Vinstonom Čerčilom. Maršal Tito je prihvatio taj poziv i sa Visa prebacio se 6. avgusta avionom na aerodrom Kapodikino (Capodichino) kod Kazerte. S maršalom Titom u delegaciji su se nalazili: načelnik Vrhovnog štaba Arsa Jovanović, član Vrhovnog štaba Sreten Žujović, načelnik Operativnog odeljenja Ivan Rukavina, načelnik Artiljerijskog odeljenja Karel Levičnik, načelnik Sanitetskog odeljenja dr Gojko Nikoliš, načelnik Obaveštajnog odeljenja Vjekoslav Klišanić i načelnik kontraobaveštajnog odeljenja Jevto Šašić. U Titovoj pratnji bila su četiri oficira: Boško Čolić, Nikica Prlja, Žarko Strugar i Predrag Gligorić.

da mi se Rim i sve skupa vrlo svidelo. I život u Rimu izgleda prilično normalan. Posle vožnje od četiri sata, iz Rima stigli smo natrag u Vilsonov štab. Danas imamo ponovo neke razgovore, a videću se i sa Makmilanom[9], engleskim predstavnikom u Sredozemnoj komisiji. Ovde ostajemo verovatno još dva dana, a onda će se vratiti svi ostali odmah kući, a ja ću verovatno posetiti Bari i neke naše bolnice. Javite mi ukratko šta ima novoga, osim onoga što će biti u pošti. Najviše me interesuje kako ide kod Peka[10] i Lekića[11]. Mnogo vas i srdačno pozdravlja

9. avgust 1944. **Tito**

P.S. Pošaljite mi molim, vas, 100.000 lira.

Delegaciju je (bez počasne jedinice) na aerodromu dočekao načelnik Vilsonovog štaba general Gamel Džems (Sir James Gammell) i odveo ih u lovački zamak kod Kazerte, gde je bilo sedište komande generala Vilsona.

U prvim razgovorima s Vilsonom i njegovim pomoćnicima učestvovali su samo maršal Tito, Arso Jovanović i Sreten Žujović. Potpunije o tome: Jefto Šašić, Zabilješke o susretu Tito — Čerčil (sjećanje učesnika), Zbornik br. 10, Historijski institut Slavonije, Slavonski Brod 1973, str. 221—223. (Dalje u tekstu: J. Šašić, Zabilješke).

[6] Toga dana s maršalom Titom, pored Ficroja Maklejna, pošli su: Ivan Rukavina, Jefto Šašić, Nikica Prlja i Olga Ninčić-Humo (tumač).

[7] Štab komandanta savezničke XV grupe armija generala Harolda Aleksandera nalazio se kod jezera Bolcana (Bolzano).

[8] General Aleksander je u razgovoru s maršalom Titom rekao da će, ukoliko dođe do prodora savezničkih trupa prema Beču, one ići preko Istre, Slovenačkog primorja i Slovenije komunikacijama, uz sadejstvo s jedinicama NOVJ (J. Šašić, Zabilješke, str. 224).

[9] Harold Makmilan.

[10] Peko Dapčević, tada komandant Operativne grupe divizija. Tih dana je Operativna grupa divizija razbila četničku 4. grupu jurišnih korpusa na Kopaoniku (vidi primedbu 3. uz dok. br. 356).

[11] Danilo Lekić, tada komandant 12. korpusa NOVJ. Taj korpus i 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« razbili su neprijateljeve snage u rejonu Prača — Renovica i pripremale se za dalje nastupanje ka reci Drini (vidi 2. primedbu uz dok. br. 357 i primedbu 3. uz dok. br. 370).

BR. 360

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA JE MILOSAV MILOSAVLJEVIĆ POSTAVLJEN ZA VRŠIOCA DUŽNOSTI POLITIČKOG KOMESARA GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SRBIJE[1]

Br. 34. Gr. 21 9. VIII 44.

Milosav Milosavljević postavlja se za vršioca dužnosti komesara Gl. štaba.[2]

BR. 361

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. AVGUSTA 1944. PEKU DAPČEVIĆU DA ĆE GLAVNI ŠTAB NOV I PO SRBIJE UPUTITI LJUDSTVO ZA POPUNU JEDINICA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ KAD MU SE PRIBLIŽE I NAREĐENJE DA SE JEDINICE POPUNJAVAJU S TERENA GDE SE NALAZE[1]

[Od V.Š]

gr. 26.

Koča javlja da ti ne smije poslati ljude, sve dok se ne približite.[2]

Vrši mobilizaciju u tvom sektoru.

9. VIII 1944.
Belo Polje — Kopaonik

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/3.

[2] Do tada je dužnost političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Srbije vršio Momčilo (Moma) Marković, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3.

BR. 362

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA 8. CRNOGORSKA NOU BRIGADA NASTAVI DEJSTVO NA KOMUNIKACIJI PRIJEPOLJE — SJENICA I PREMA PEŠTERU[1]

[Od V.Š. II korpusu]

20/11

Za sada Osma brigada ostaje na svom sektoru.[2]

9. VIII 44. god.
Man. Morača

---

[2] Komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević je prethodnog dana poslao Vrhovnom štabu sledeći radiogram:

»Molim vas da urgirate kod Koče da nam uputi što prije i što više ljudstva za popunu naših jedinica. U vezi s našim kratkim boravkom ovde, mi sami ćemo vrlo malo mobilisati.

8. VIII/1944.

Belo Polje — Kopaonik

Peko.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/9: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 14 sa 45 grupa).

Radiogram, pak, Glavnog štaba NOV i PO Srbije, o kojem je ovde reč, glasi:

»Peka ne možemo popuniti dok se još ne približi, ali [on] može sam mobilisati tamo gde je. Koča«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/11: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 85 sa 24 grupe od 8. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/37.

[2] Reč je o 8. crnogorskoj NOU brigadi. U vezi s njom je komandant 2. korpusa NOVJ Radovan Vukanović uputio Vrhovnom štabu sledeći radiogram:

»Peko traži da VIII brigadu prebacimo u sastav 37. div. na prostoriji Priboj — Uvac — Bistrica.

VIII brigada sada dejstvuje sjeveroistočno od B.[ijelog] Polja u pravcu komunikacije Prijepolje — Sjenica i Peštera.

Mi nemamo snaga da postavimo na ovaj pravac, osim djelova I diviz. koja je dosta angažovana na pravcu Pljevlja — Prijepolje.

Da li da uputimo VIII bridagu?

8. VIII-44. god.

Man. Morača

Radovan«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/2: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 31 sa 90 grupa).

BR. 363

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 9. AVGUSTA 1944. EDVARDU KARDELJU I ALEKSANDRU RANKOVIĆU U VEZI SA PREDLOGOM ČETNIČKOG STAREŠINE VOJISLAVA LUKAČEVIĆA ZA OBUSTAVU NEPRIJATELJSTAVA SA JEDINICAMA NOVJ KAO I FORMIRANJA SRPSKO-BUGARSKOG KOMITETA[1]

Drugovima Bevcu i Marku

Primio sam vašu poštu i depeše. Nije mi jasno na koje ste depeše odgovorili, a na koje niste. Prema tome, ja odgovaram na neke depeše koje smatram najhitnijim. Pitanje Lukačevića, kao što ćete videti, treba odgoditi, jer, kako se meni čini, ovde se radi o tome da četnici dobiju na vremenu[2]. Kad se ja vratim onda ćemo to pitanje definitivno rešiti.

Slažem se da se Valdes[3] vrati na oslobođenu teritoriju. Isto tako se slažem sa odgovorom po pitanju suđenja bugarskim ratnim zločincima[4]. Tu ne može biti nikakve razlike, već naprotiv, bugarski drugovi bi trebalo da nam idu naruku — kako bi svi zločinci bili privedeni zasluženoj kazni.

---

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/251.

[2] Vojislav Lukačević je s još četvoricom četničkih starešina (Petrom Baćovićem, Pavlom Novakovićem, Zaharijem Ostojićem i Veljkom Krivošićem), u ime samozvane »Nezavisne nacionalne komande otpora« uputio preko Ficroja Maklejna pismo s molbom da se po jedan primerak dostavi maršalu Titu, kralju Petru II i generalu Vilsonu. Suština pisma je bila u tome da se obustave neprijateljstva i zaključi primirje između četničkih jedinica i jedinica NOVJ na prostoru Hercegovine, Sandžaka i istočne Bosne, te da se četničke jedinice s toga prostora, kao »Nezavisna grupa nacionalnog otpora« uključe u borbu protiv okupatora u tesnoj povezanosti sa savezničkom Vrhovnom komandom za Sredozemlje.

[3] Josip Kopinič, rukovodilac punkta za radio-vezu Kominterne — KPJ od druge polovine 1940. do njenog raspuštanja. Boravio je ilegalno u Zagrebu. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, k. 198, br. reg. 22/2; Branko Latas, Milovan Dželebdžić, Četnički pokret Draže Mihailovića 1941—1945, BIGZ, Beograd 1979, str. 389—391.

[4] Taj odgovor glasi:

»Ne slažemo se sa formiranjem Srpsko-bugarskog komiteta. Svi krivci će odgovarati pred našim a takođe i bugarskim vojnim sudovima«.

Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/739: šesta Knjiga depeša Centralnog komiteta KPJ, upućenih PK KPJ za Srbiju, radiogram br. 1 od 9. avgusta 1944).

Danas smo ponovo ovde imali konferenciju sa celim Vilsonovim štabom, a o rezultatu ćete saznati usmeno[5]. Sutra šaljem jedan deo oficira natrag na Vis, a ja još moram da ostanem nekoliko dana da se vidim s onim glavnim licem[6] tamo negde u ponedeljak.[7]

Pošto ima redovno avion za kurirsku vezu, to spremite svako veče ono što ćete drugog jutra avionom poslati ovamo.[8]

Mnogo vas sve pozdravlja

Tito

9. avgust 1944.

Odgovor je, posle ovog Titovog odobrenja, upućen sekretaru PK KPJ za Srbiju, dr Blagoju Neškoviću. Naime, Nešković je najpre radiogramom, zatim pismom, javio Centralnom komitetu KPJ da je u sedište PK KPJ i Glavnog štaba NOV i PO Srbije došao delegat Centralnog komiteta BRP da traži pomoć u naoružanju za bugarske partizane i da učvrsti veze između bugarskog i jugoslovenskog partijskog i vojnog rukovodstva. Nešković dalje izveštava da su vođeni razgovori o načelima kojima se u pogledu NOB-a rukovode KPJ i BRP i da je po osnovnim pitanjima postignuta saglasnost. U vezi s tim razgovorima Nešković je 6. avgusta postavio pitanje CK KPJ da li se slaže da se formira Srpsko-bugarski antifašistički komitet koji bi imao zadatak da utvrdi koje su sve ličnosti iz sastava bugarske okupacione vojske ratni zločinci. Potpunije o ovome: Arhiv CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/738: šesta Knjiga depeša CK KPJ, primljenih od PK KPJ za Srbiju, radiogrami br. 5 i 6 od 6. avgusta 1944. godine; br. 1944/253: pismo dr Blagoja Neškovića od 9. avgusta 1944. upućeno CK KPJ; Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/16: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ, radiogram br. 86 sa 43 grupe od 9. avgusta 1944.

[5] Na sastanku su rešena mnoga važna pitanja, kao što su: materijalno-tehnička pomoć za NOVJ; sadejstvo savezničkog vazduhoplovstva (operativno i taktičko) sa jedinicama NOVJ; formiranje vazduhoplovnih eskadrila NOVJ uz pomoć saveznika; bolnička nega jednog dela ranjenika NOVJ; formiranje materijalno-tehničke baze NOVJ u Italiji; pripajanje jugoslovenske kraljevske mornarice iz savezničke sredozemne flote Mornarici NOVJ; uzajamno obaveštavanje u vezi sa stacioniranjem, pregrupisavanjem i kretanjima nemačkih snaga, kao i o stokovima i razmeštaju njihovih slagališta, i o drugim sličnim pitanjima. Potpunije o tome: J. Šašić, Zabilješke, str. 227—231.

[6] Reč je o predsedniku vlade Velike Britanije Vinstonu Čerčilu.

[7] Održana su dva sastanka: 12. i 13. avgusta 1944. godine.

[8] Stalni kurir koji je tu poštu nosio bio je Radovan Dodik.

BR. 364

ZAHTEV VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA SE IZ 1. TENKOVSKE BRIGADE VRHOVNOG ŠTABA NOVJ, KOJA SE NALAZI U GRAVINI, PREBACI JEDNA TENKOVSKA ČETA NA OSTRVO VIS[1]

Red. br.		Datum	[Sadržina]
34	gr. 37	9/VIII [1944]	Zašto do danas nije prebačena tenkovska četa, kako je ranije naređeno.[2] Da li Saveznici prave smetnje i zašto? Intervenišite da je što pre prebace.

BR. 365

IZVEŠTAJ VAZDUHOPLOVNOG PREDSTAVNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI KOMANDI BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDOZEMLJE FRANCA PIRCA OD 9. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA JE ISPISAO IZ RAF-a 71 JUGOSLOVENSKOG AVIJATIČARA RADI POVRATKA ZA JUGOSLAVIJU[1]

Broj	Grupa	Datum	Sadržaj
56	71	9. VIII	U Kairu sam ispisao iz Raf-a 71 avijatičara koji još nisu upućeni na školovanje.[2] Isti čekaju u Kairu na transport u domovinu[3]. Za povratak ovog ljudstva je nadležan Štab engleskog vazduhoplovstva u Italiji. Molim za intervenciju preko engleske Vojne misije. Pukovnik Pirc

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/46.

[2] Nije pronađeno to naređenje. Verovatno ga je usmeno preneo Aleksandar Ranković krajem jula 1944. prilikom svog boravka u Italiji.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, 10, br. reg. 1/50.

BR. 366

UPUTSTVO KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI BRANKA POLJANCA OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA OPERATIVNIH JEDINICA NOVJ O SVAKODNEVNOM DOSTAVLJANJU OSNOVNIH METEOROLOŠKIH PODATAKA IZ SVOJE VAZDUHOPLOVNE BAZE[1]

Primljeno od
B[2]
9. VIII [u] 18 h

I

2 puta dnevno su nam potrebni izveštaji kakvo je vreme za letenje i obezbeđenim aerodromima za bacanje materijala i spuštanje aviona. Podaci o vremenu da sadrže vidljivost, oblake niske i visoke, vetar jak ili slab, njegov pravac, ovo i bez meteoroloških podataka.

Od ovog zavisi bacanje materijala (br. 5 od 9. VIII).

Poljanac[3]

---

[2] Predstavnici RAF-a su predložili da se jugoslovenski avijatičari upute u Južnu Afriku i da tamo sačekaju otpočinjanje nastave, koja bi trajala oko godinu dana. Vrhovni štab se sa tako dugim čekanjem nije složio, pa je naložio Francu Pircu da ih ispiše iz RAF-a i stavi na raspolaganje Vrhovnom štabu.

[3] Vrhovni štab NOV i POJ odlučio je da se oni pripoje grupi jugoslovenskih avijatičara koja je brodom pošla iz Italije na školovanje u Sovjetski Savez.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/61.

Radiogram istovetne sadržine upućen je i Štabu 5. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 461/A, f. 1, br. reg. 5/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 3 sa 78 grupa od 9. avgusta 1944. primljen od jedinice označene brojem 50 — šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ i njegova odeljenja).

[2] Tim slovom je Štab 1. proleterskog korpusa označavao Bazu NOVJ u Italiji.

[3] Branko Poljanac, tada komandant Baze NOVJ u Italiji.

BR. 367

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI BRANKA POLJANCA OD 9. AVGUSTA 1944. ČLANU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRU RANKOVIĆU DA SU BRITANSKE VLASTI POSLALE NA VIS AVION DA PRIHVATI SPECIJALNE KURIRE KOJI ĆE NOSITI POŠTU ZA MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA DIREKTNO U KAZERTU[1]

Broj	Grupa	9. VIII	Sadržaj	
58	65	9 VIII	Za Rankovića Englezi su mi rekli da je njihov avion, koji je danas po podne krenuo za Vis, dobio instrukcije da primi specijalne kurire za druga Maršala.[2] Taj avion sutra u svitanje kreće pravo za Kazertu. Obavestili smo druga Maršala o tome telegrafski, preko Engleza. Poljanac	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1.

[2] Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito se na zvanično traženje vlade Velike Britanije odazvao pozivu vrhovnog komandanta savezničkih snaga za Sredozemlje Henrija Vilsona i pošao na razgovore 6. avgusta 1944. godine. Zadržao se do 15. avgusta i u dva navrata vodio razgovore s Vinstonom Čerčilom.

BR. 368

IZVEŠTAJ ŠTABA PRATEĆEG BATALJONA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 9. AVGUSTA 1944. ČLANU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ALEKSANDRU RANKOVIĆU O UPUĆIVANJU ARHIVSKE GRAĐE VRHOVNOG ŠTABA KOJA JE ZA VREME BITKE NA SUTJESCI BILA POHRANJENA NA SUHOJ GORI I NA VUČEVU[1]

ŠTAB
PRATEĆEG BATALJONA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
9. VIII 1944. god.

Upućuje se materijal iskopan na Suhoj gori i Vučevu.

Drugu Marku[2]

Upućujemo materijal iskopan na Suhoj gori i Vučevu po drugovima Vujakliji Miliću i Vuletiću Mlađi. Nalog da se materijal iskopa dobili smo preko štaba I proleterske divizije. Vreme utrošeno za taj posao je 5 dana.

Stanje iskopanih stvari je sledeće:

Po kazivanju druga Perića[3], kod izvora na Suhoj gori, ispod dvije jele bilo je zakopano 6. VI 1943. god.: dva sanduka, jedan kofer i dve kante. Od toga nađena su otkopana oba sanduka i kofer. Sadržina je bila istrešena u istu rupu, a sanduka nije bilo ni u okolini. Kofer je otrulio, pocepan i takođe bačen u rupu. Sve to nije bilo ničim pokriveno, čak ni zemljom. Po nalazu druga Diše[4], koji je išao tamo sa četom, izgleda da to nije učinjeno mnogo pre njegovog dolaska. Možda 10—15 dana najviše.

Dobar deo sadržine, a naročito sekcije su oštećene vlagom i kišom. Ne znamo da li je što od arhive odnešeno ili nije.

Sve ovo zajedno, sa dve kante koje nisu [bile] otkopavane, pošto smo malo prosušili u sobi i na suncu, šaljemo bez nekog naročitog uređivanja i pakovanja.

Materijal iskopan sa Vučeva je čitav, ali delom oštećen vlagom. Kako je sanduk bio drven i neokovan, usled vlage, koje se hartija napila i usled naprezanja hartije sanduk se ras-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/212.
[2] Aleksandar Ranković Marko.
[3] Nikola Perić.
[4] Dimitrije Koljković Diša, tada komandir 2. čete Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ.

pukao na više delova te sadržina je bila skoro potpuno izložena vlazi i kiši. Ovo smo delom sušili, ali nismo uređivali, što će trebati ponovo i sušiti i uređivati.

Tri kante smo otvorili i pošto nisu vlažne, a nismo imali potrebe da prekrivamo — i nismo imali u šta, šaljemo ih onako kako su i bile.

Od ukupnog materijala odvojili smo i ostavili:

1.) motor i nekoliko knjiga na engleskom jeziku, iz jedne kante sa Vučeva;

2. Sekcija, uglavnom od zapadnog dela Jugoslavije — iz sanduka sa Suhe gore. Sekcije su bile izgleda glavni deo sadržine, pored nešto arhive.

Drug Plavi[5] nam je javio da odvojimo sve što po prilici nije za slanje. Ovo ćemo prijaviti drugu Plavom i kako nam naredi — postupićemo.

Pre 10—15 dana stigao je deo 4. bataljona Inžinjerske brigade. To su bili uglavnom ostaci, kako tog bataljona tako i raznih drugih jedinica i iz bolnica. Oni su prenoćili, kako smo posle doznali, baš kod mesta gde je materijal bio zakopan na Suhoj gori. Među njima je bez sumnje bio neki koji je ranije bio u našoj četi — inžinjerskoj i sam radio oko zakopavanja sanduka u ono vreme. Verovatno je, znajući da je tu nešto zakopano, mislio da ima i novca ili šta drugo što bi mu koristilo pa je hteo da uzme. Inače ne može se shvatiti ko bi to mogao iskopati — pa opet na isto mesto ostaviti. Taj kraj je četnički i tamo i sada ima četnika kojima bi to seljaci predali da su pronašli. Pitanje gde je sanduk — postavlja se posebno i mogli bi se dati različiti odgovori.

Napominjemo da su one dve kante bile dobro maskirane, odnosno mesto gde su zakopane i mislimo da nije mogao niko pronaći ko nije znao da je tu nešto zakopano.

O svemu ovome obavestili smo preko druga Mome[6], druga Plavog i oni će preduzeti mere.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar, kapetan **Drag. Božović**[7]	M. P.	Komandant, kapetan **Mil. Janković**[8]

[5] Mijalko Todorović Plavi, tada politički komesar 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[6] Momčilo Đurić Moma.

[7] Dragutin Božović Drago.

[8] Milorad Janković Mića.

BR. 369

NALOG VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 10. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U VELIKOJ BRITANIJI VLADIMIRU VELEBITU DA PRENESE DR IVANU ŠUBAŠIĆU NESLAGANJE SA IZMENOM JUGOSLOVENSKOG POSLANIKA U MOSKVI I DA KOD BRITANSKE VLADE POKRENE PITANJE POPUNE 1. TENKOVSKE BRIGADE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ TENKOVIMA I UKLJUČENJA U NOVJ RATNE MORNARICE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE[1]

10. VIII [1944.]

[ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U VELIKOJ BRITANIJI]

Saopšti Šubašiću[2] da se ja ne slažem da Šumenković[3] bude poslanik u Moskvi. Mi smo se sa njim dogovorili da u Moskvi ostane poslanik Simić.[4]

Tražim po tome hitan odgovor.[5]

Pokreni pitanje kod engleske vlade, ako ne ide drukčije onda preko Šubašića, da nam se dostave potrebni tenkovi za našu tenkovsku brigadu.

Na pregovorima sa Vilsonom, odgovorio nam je da više ne može dati nego što je određeno, tj. 50 lakih tenkova, a to znači svega četvrtinu [od onog broja] koliko je potrebno za jednu brigadu, On kaže da to može samo engleska vlada da riješi.[6]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 27, f. 10. br. reg. 2/1.

U knjizi depeša nedostaju prvih 13 stranica.

[2] Dr Ivan Šubašić, tada predsednik izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije.

[3] Ilija Šumenković.

[4] Stanoje Simić, ambasador izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije u Moskvi, dao je ostavku na svoj položaj 10. marta 1944. godine. Na ovu Titovu intervenciju ponovo je imenovan za jugoslovenskog ambasadora u Moskvi. Bio je prvi ministar inostranih poslova Federativne Republike Jugoslavije. Umro je 26. februara 1970.

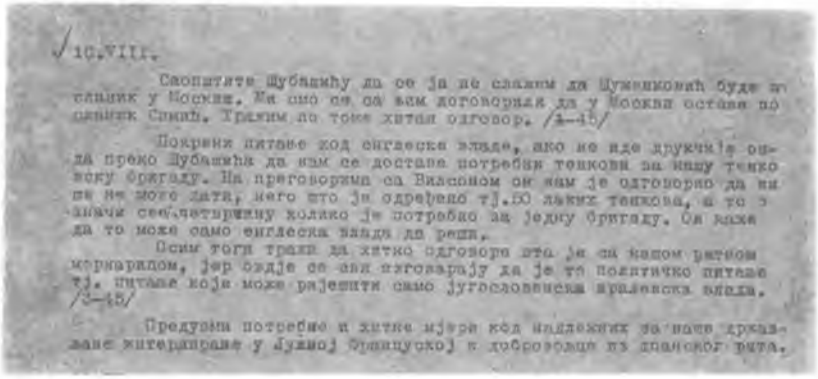
[5] Nisu pronađeni izveštaji koje je Vladimir Velebit slao iz toga vremena maršalu Titu, pa nisu poznati Velebitovi odgovori ni o jednom pitanju koje se pokreće u ovom naređenju.

[6] Popune tenkovske brigade pokrenuo je maršal Tito tri dana kasnije na sastanku s Vinstonom Čerčilom u Kazerti, ali se nije uspelo u povećanju isporuke tenkova.

Osim toga, traži da hitno odgovore šta je sa našom ratnom mornaricom, jer ovdje se svi izgovaraju da je to političko pitanje, tj. pitanje koje može riješiti samo jugoslovenska kraljevska vlada.[7]

Preduzmi potrebne i hitne mjere kod nadležnih za naše državljane internirane u južnoj Francuskoj i dobrovoljce iz španskog rata.

[Tito]

Fotokopija dokumenta br. 369.

[7] Maršal Tito je 13. avgusta na sastanku s Vinstonom Čerčilom u Kazeti, kojem je toga dana prisustvovao i predsednik kraljevske vlade dr Ivan Šubašić, postavio zahtev da se ratna mornarica Kraljevine Jugoslavije priključi Mornarici NOVJ. Međutim, u tome se nije uspelo, već je ostala dvojnost: kraljevska mornarica sa kraljevskim amblemom, a Mornarica NOVJ sa svojim amblemom. Formalno su obe pripadale jedinstvenoj oružanoj snazi Jugoslavije, a praktično je celokupna kraljevska flota izuzeta i, kao i svi ostali savezнички ratni flotni sastavi na Sredozemlju, stavljena pod komandu generala Vilsona. Čerčil je naglašeno isticao da se britanska vlada ne može složiti s pripajanjem jugoslovenske kraljevske flote Mornarici NOVJ, ako se prethodno ne izrazi nužno poštovanje kralju Petru II, ustavnoj zastavi i ako se ne ostvari prisnije jedinstvo kraljevske vlade i NKOJ-a. Ostalo je na tome da se ide ka reorganizaciji kraljevske flote, ali rok te reorganizacije nije utanačen i neće se rešiti ni do završetka rata.

BR. 370

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 10. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA SE 1. PROLETERSKA DIVIZIJA NALAZI U REJONU PLJEVALJA I NAREĐENJE DA DOSTAVLJA DETALJNIJE RATNE IZVEŠTAJE I DA SVAKODNEVNO JAVLJA MESTO GDE MOŽE PRIMATI RATNI MATERIJAL[1]

Datum	Br.	Čas	grupa	Tekst
10. VIII [1944]	25. 27.		11	Prva[2] se nalazi kod Jakićevog mesta rođenja.[3]
			22	Ratni izveštaji da budu detaljniji.
				Navesti ime neprijat. jedinice, broj žrtava i plen.
	28.		20	Javljati svaki dan mesto gde mogu avioni bacati materijal.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4.

[2] Reč je o 1. proleterskoj diviziji.

[3] Mesto rođenja Velimira Jakića jesu Pljevlja. (Jakić je tada bio politički komesar Baze NOVJ u Italiji; umro je kao pukovnik JNA 3. oktobra 1946. na Golniku; proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije). U Pljevljima su se tada nalazile nemačke i četničke snage, a delovi 1. proleterske divizije su se nalazili u širem rejonu toga grada, vršeći stalan pritisak na njega, dok je glavnina divizije dejstvovala u zahvatu komunikacije Prijepolje — Pljevlja.

Prateći pokrete i borbe nemačkih jedinica protiv 12. korpusa i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, Vrhovni štab je zaključio da Nemci uspevaju da otvore šifrovane poruke 12. korpusa NOVJ. Stoga je u ovako zavijenoj formi odgovorio korpusu kada ga je 9. avgusta pitao gde se nalazi 1. proleterska divizija, s kojom je hteo da se poveže (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 36 sa 36 grupa). Međutim do toga povezivanja tada nije došlo. Jer, dok su se ujutro 9. avgusta obe divizije 12. korpusa NOVJ prebacile sa sektora selâ Bare — Orahovica na jugoistočne padine Jahorine (16. NOU divizija u rejon selâ Milotine — Previla, a 36. NOU divizije u rejonu sela Podgrađe — Jabuka), na 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla«, koja se takođe pripremala za pokret, napali su Izviđački bataljon 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i 1. bataljon njenog 13. brdskog lovačkog puka, kao i delovi kvislinških jedinica 1. ustaškog stajaćeg delatnog i 8. domobranskog posadnog zdruga. To je, u stvari, bio deo onih neprijateljevih snaga koje je komanda 2. oklopne armije izdvojila

samo za borbu protiv 12. korpusa i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Naime, čim su se ovi orijentisali ka jugu, izdvojene su i nemačke snage koje će pokušati da im spreče prodor preko Drine. Sačinjavale su ih jedinice iz sastava 7. brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, kao osnovna snaga, s tim što su im pridavane i sve raspoložive ustaško-domobranske i četničke formacije zatečene u zoni izvođenja borbenih dejstava. Svima njima je komandovao SS-brigadefirer Oto Kum (Otto Kumm), komandant 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«.

Dodeljene mu snage, Oto Kum je podelio u dve grupe. Jedna od njih je bila ona koja je već iz doline Prače napala 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« i imala zadatak da nju i 12. korpus stalno napada u leđa. Prispela je iz Rogatice i glavninom napadala iz doline Prače, a delom snaga obuhvatno preko brda Komunt. Drsko prodirući, ova borbena grupa je bila ugrozila bolnicu 6. ličke divizije u selu Donjim Barama, ali ju je 6. lička proleterska divizija odlučnim protivnapadima odbacila nazad. Međutim, tokom čitavog dana 6. divizija je morala voditi borbe i tek se uveče 9. avgusta odlepila od neprijatelja i preko sela Goršića prebacila se u selo Donje Bogoviće.

Oto Kum je svakodnevno dobijao od svojih pretpostavljenih informacije »iz sigurnih izvora« (dekriptovanjem radiograma štabova NOVJ) o tačnom rasporedu i namerama jedinica 12. korpusa i 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Saznavši da su se one orijentisale da Drinu pređu kod Ustikoline, hitno je uputio svoju drugu borbenu grupu (2. bataljon 13. SS-brdskog i 3. bataljon 14. SS-brdskog dobrovoljačkog puka, divizijski Mešoviti bataljon, delove domobranskog 8. posadnog zdruga i Fočansku četničku brigadu) s nalogom da pretekne 12. korpus NOVJ, zaposedne sve mostove i prelaze na reci Drini od Ustikoline do Foče i organizuje položaje na levoj obali Drine od sela Kremin do sela Pivni Do, a po dubini da posedne brdo Tjemenik (k. 1021), dok su četnici dobili zadatak da u istoj zoni posednu desnu obalu Drine. Čim je posela položaje, borbena grupa je osula snažnu artiljerijsku vatru po rejonima razmeštaja jedinica 12. korpusa NOVJ.

Videći da Nemci čvrsto drže rejon Ustikoline, Štab 12. korpusa je noću 9/10. avgusta pomerio sve tri divizije još južnije — na prostor između sela Jabuke i sela Kratin. Tu je 10. avgusta izdao naredbu da se sve tri divizije (16. i 36. vojvođanska i 6. lička) noću 10/11. avgusta prebace preko Drine, u rejonu Foče. Potpunije o tome: tom IV, knj. 28. dok. br. 40, 44. 127 (radiogram br. 44) i 144; tom XII, knj. 4, prilog br. 1 (str. 918 i 920); Arhiv VII, ANOR-a, k. 589, f. 1, br. reg. 12 i br. reg. 13: naređenja Štaba 12. korpusa NOVJ od 9. i 10. avgusta 1944; AČJ, br. reg. BH-V-1357: izveštaj četničke komande Fočanskog sreza od 14. avgusta, V-1358: izveštaj komandanta Drinskog četničkog korpusa od 15. avgusta 1944. godine.

BR. 371

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA ARTILJERIJSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ BRANKA OBRADOVIĆA OD 10. AVGUSTA 1944. MATERIJALNOM ODSEKU ARTILJERIJSKOG ODELJENJA O ORGANIZACIONOJ PODELI ODSEKA NA TRI SEKCIJE I DELOKRUGU NJIHOVOG RADA[1]

ARTILJERIJSKO ODJELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA
NOV I PO JUGOSLAVIJE
10. avgusta 1944.g.

15. VIII 1944.[2]

MATERIJALNOM ODSJEKU OVOGA ODJELJENJA

NAREĐUJEMO:

1. — Vaš Odsjek će, za sada, imati slijedeće sekcije:

a) **I sekcija — Opšta,** [zadaci:] evidencija kadra; nastava za stručno osoblje, stručni kursevi, ishrana Odsjeka; vođenje i organizacija rada po radionicama itd.

b) **II sekcija — Artiljerijska,** sa zadatkom: evidencija i snabdijevanje naše artiljerije svima artiljerijskim potrebama ubojne spreme i municije.

c) **III sekcija — Pješadijska,** sa zadatkom: evidencija i snabdijevanje naše pješadije svima pješadijskim potrebama ubojne spreme i municije, uključivši p.k.[3] artiljeriju, p.a. mitraljeze, bacače, mine i eksploziv.

2. — Za šefa I (Opšte) sekcije imenovan je drug kapetan **Čok Ivan.**

Za v.d. šefa II sekcije imenovan je drug **Hvatal.**[4]

Za zast.[upnika] šefa III sekcije imenovan je drug **Delale.**[5]

Šef Odsjeka će odmah odijeliti i precizirati posao svih sekcija, a do dolaska kapetana Čoka, Opštu sekciju vodiće lično šef.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3/I, br. reg. 19/1.

[2] Dopisano mastilom na margini u desnom gornjem uglu.

[3] Protivkolsku, tj protivtenkovsku.

[4] i [5] Nisu ustanovljena imena.

3. — U vezi izdatog naređenja[6], u pogledu sadašnjeg brzog rada postupiti ovim redom:

a) Prijem [materijala] po spisku i na licu.

b) Najhitnije, u toku samog prijema, magacionirati i staviti pod krov ispravnu a osetljivu municiju.

c) Neispravnu i sumnjivu municiju izdvojiti i pregledati stručno.

d) Svu municiju, po vrsti i količini, registrovati, tj. inventarisati, a za svaki magacin imati zasebnu knjižicu, u koju će se unositi ona municija i podaci o njoj koja je u tom magacinu.

Povremeno odrediti rukovodioca artiljerijske, odnosno pješadijske municije, kao i potreban broj magacina.

4. — Evidencija cjelokupnog ljudstva u AO[7] će biti izvedena u Org.[8] odsjeku, po postojećim naređenjima i uputstvima.

Odsjeci ovoga Odjeljenja će takođe voditi jedinični spisak ljudstva, počev od najstarijeg do najmlađeg, sa rubrikama koje su označene u formularu »Upitniku«[9]. Prilaže se izvjestan broj ovih formulara, s tim da ih popune svojeručno svi drugovi, počev od šefa, pa ih dostaviti najhitnije ovome Odjeljenju. Ukoliko treba više formulara, to ih vi izradite. Arke[10] ima popuniti svaki stalni radnik Odsjeka i slušalac kursa.

Popunjene formulare dostaviti, potpuno popunjene, neizostavno do 15. VIII do 18 časova.

5. — Odsjek će preduzeti odmah organizaciju jednog kursa za magacionere, kojega raditi[11] praktično, kroz radove pod [tačkom] 3., a zatim predvidjeti organizaciju jednog kursa za rukovaoce slagališta, za koji se daju ovi podatci:

a) Kurs traje 15 dana;

b) slušalaca da bude 20;

c) kurs da počne 20. VIII.

Blagovremeno dostaviti plan i program za ovaj kurs na pregled i ovjeru.

6. — Unutrašnju službu u Odsjeku regulisaće šef najhitnije i najpraktičnije.

Regulisati pravilnu ishranu, radno vrijeme itd.

Izdati potrebno naređenje za disciplinu, pozdravljanje, ustajanje, tačan početak i svršetak rada itd.

Tražiti od svih u Odsjeku savjestan i predan rad. Posmatrati rad pojedinaca i dati, povremeno, svoje mišljenje.

---

[6] Reč je o ovom naređenju.
[7] Artiljerijsko odeljenje.
[8] Organizacijskom.
[9] Nije pronađen.
[10] Upitnike.
[11] Smisao je: izvoditi.

7. — Izvršiti prijem radionice »Komiža« i dostaviti podatke o toj organizaciji.

Za sada će radionica nositi naziv »I artiljerijsko-tehnička radionica«.

8. — Za Org. odsjek dostaviti do 15 ov. mj. pregled ljudstva i materijala po sekcijama Odsjeka, a posebno o I artiljerijskoj-tehničkoj radionici i priložiti naređenje kojim je regulisan život i rad u Odsjeku i radionicama.

Ujedno, do 16. VIII ov. mj. dostaviti jedan svoj projekat Uputa za čuvanje artiljerijske municije i eksploziva i jedan Uput za čuvanje pješadijske municije i eksploziva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ODJELJENJE:
Pomoćnik načelnika,
pukovnik
Bran. B. Obradović[12]

BR. 372

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA DELOM SNAGA PRIHVATI KOD FOČE 6. LIČKU PROLETERSKU DIVIZIJU »NIKOLA TESLA« I 12. KORPUS NOVJ[1]

Primljeno od
V.Š.
11. VIII [u] 18,30

I

Hitno pošaljite lake delove kod Foče za prihvat Šeste[2] i Dvanaestog korpusa[3]. (br. 94[4] od 11. VIII)

---

[12] Branko B. Obradović.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/65.

Štabovi 1. proleterskog korpusa i 1. proleterske divizije kretali su se od 5. juna 1944. zajedno, pa je radiogram predat radio-centru toga korpusa, iako je Vrhovni štab tada imao direktnu radio-vezu i sa Štabom 1. proleterske divizije.

[2] Reč je o 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla«.

[3] Štab 12. korpusa je 11. avgusta zamolio da Vrhovni štab naredi 1. proleterskoj diviziji da mu sadejstvuje za prihvat kod Foče, pretpostavljajući da će na tom sektoru uspeti da se prebaci na desnu obalu Drine (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 40). Međutim, u tome nije uspeo, jer su vrlo brzo intervenisale jedinice 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i prisilile Štab 12. korpusa da istog dana (11. avgusta) odustane od namere da forsiranje Drine izvrši kod Foče. (Isti razlozi su ga dva dana ranije prinudili da odustane od namere za prebacivanje preko Drine kod Ustikoline — vidi 3. primedbu uz dok. br. 370 i 3. primedbu uz dok. br. 373). Međutim, Štab 12. korpusa o novonastaloj situaciji nije poslao izveštaj Vrhovnom štabu, pa je Štab 1. proleterske divizije naredio 3. krajiškoj proleterskoj brigadi da pod komandom jednog člana Štaba brigade 12. avgusta uputi jedan pešadijski bataljon pravcem Vikoč — Orahovo brdo i Inžinjerijski bataljon pravcem Zavajit — Crni vrh (trig. 1113), sa zadatkom da noću 13/14. avgusta zauzmu Foču i tamo uspostave vezu s jedinicama 12. korpusa NOVJ ili 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« (isti Arhiv, k. 712, f. 12, br. reg. 30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije, telefonsku depešu predatu Štabu 3. krajiške proleterske brigade 11. avgusta u 20 časova). O tome je Štab 1. proleterskog korpusa 12. avgusta poslao izveštaj Vrhovnom štabu i istovremeno predložio da to Vrhovni štab saopšti Štabu 12. korpusa, jer ovaj još nije bio uspostavio radio-vezu sa Štabom 1. proleterskog korpusa. Istovremeno je svojoj 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« uputio obaveštenje o upućivanju dva bataljona da joj obezbede prihvat kod Foče (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 80 — upućen Vrhovnom štabu, i br. 73 — upućen Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«).

[4] Pod tim brojem je Vrhovni štab poslao radiogram. On nije pronađen, pa se stoga objavljuje tekst primljenog radiograma.

BR. 373

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA SE ZAJEDNO SA 6. LIČKOM PROLETERSKOM DIVIZIJOM »NIKOLA TESLA« NA ISTOM MESTU IZMEĐU GORAŽDA I FOČE PREBACE NA DESNU OBALU DRINE[1]

V. Š. 12. KORPUSU

Datum	Br.	Čas	Grupa	Tekst
11. VIII [1944]	29.	0700	50	Naredili smo Prvoj div. da vam pošalje u susret za prihvat lake jedinice kod Foče.[2] Zajedno sa Šestom div. prebacite se na jednom mestu između Goražde i Foče.[3] Prebacivanje prema Višegradu bilo bi teško.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4.

[2] Vidi dok. br. 372.

[3] Pokušaj 12. korpusa NOVJ da se zajedno sa 6. ličkom proleterskom divizijom »Nikola Tesla« predveče 10. avgusta približi selu Miljevini, kako bi se u jednom skoku prebacili preko ceste Kalinovik — Foča, nije uspeo, jer su već na prilazima selu dočekani snažnom vatrom. Stoga su se Štab 12. korpusa i Štab 6. ličke proleterske divizije dogovorili da se i korpus i 6. lička proleterska divizija pomere još južnije, a noću 11/12. avgusta pokušaju prodor — korpus iz rejona sela Borije, a 6. lička proleterska divizija iz rejona sela Krbljine. Računalo se da će napad iz rejona sela Borije privući glavninu nemačkih snaga, ali ako Nemci pokažu istrajnu odlučnost i pred 6. ličkom proleterskom divizijom, naređeno joj je da manevrom na zapad, preko planine Treskavice, prebaci se južno od Kalinovika na Zelengoru, a otuda produži ka Šćepan-Polju i tu se ponovo spoji sa 12. korpusom.

Od 11. avgusta 12. korpus i 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nastavljaju kretanje odvojenim pravcima, pa se proleterska divizija iz rejona sela Jabuke prebacila preko sela Glušca, Igrišta i Mrežice do sela Katuništa, gde proteruje delove četničkog Romanijskog korpusa, a u rejonu sela Krbljine razbija delove toga korpusa. Time su Nemci saznali za prisustvo 6. ličke proleterske divizije i pravilno procenili njene namere, pa su na taj sektor koncentrisali dovoljno jake snage.

Tokom toga dana na začelne jedinice 12. korpusa ispoljila je dejstvo i ona nemačka borbena grupa koja je nastupala od Prače, preko sela Donjih Bogovića i sela Jabuke, pa se 12. korpus pomerio južnije i noću 11/12. avgusta iz sela Borije, uz osetne gubitke, probio se preko ceste Kalinovik — Foča i izbio u selo Vrbnicu. Iste noći je i 6. lička proleterska divizija pokušala na svom pravcu (iako već kompromitovanom borbom protiv četnika) da se probije, ali je snažnom vatrom odbijena i prisiljena da se vrati na polazni položaj u selo Krbljine.

Nemajući radio-vezu sa 6. ličkom proleterskom divizijom »Nikola Tesla«, a očekujući njen dolazak, 12. korpus se u selu Vrbnici zadržao

dva dana. Odatle je tek 14. avgusta krenuo napred i u dolini donjeg toka rečice Sutjeske vodio teške borbe protiv ojačanog 13. SS-brdskog lovačkog puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«. Ne uspevši da otvori prolaz preko reke Drine ni kod ušća Sutjeske ni kod sastava Pive i Tare, 12. korpus je 15. avgusta nastavio kretanje pod stalnim nemačkim pritiskom. Opterećen bolnicom sa 600 teških ranjenika, korpus je nastupao preko visoravni Vučeva i sela Mratinja, a reku Pivu prešao je 16. avgusta i izbio u selo Crkvice, vodeći pri tom stalne zaštitničke borbe protiv nemačkih snaga koje su ga progonile.

Za to vreme je 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« 12. avgusta odbila napad 1. bataljona 13. SS-brdskog dobrovoljačkog puka, koji je nadirući prethodnog dana za jedinicama 12. korpusa NOVJ izbio u selo Dobro Polje. Predveče toga dana divizija se prebacila u Gvozno polje na planini Treskavici, a sutradan nastavila pokret. Tek kod sela Oblja naišla je na otpor slabijih nemačko-četničkih snaga, koje je odbacila, prešla cestu Kalinovik — Nevesinje i uveče 13. avgusta prispela u rejon izvora Čengića bara. Odatle je 14. avgusta pošla ka Zelengori i prispela na Lučke Kolibe, očekujući da joj se tu doturi ratni materijal. Dan kasnije, 15. avgusta, vodila je borbe na Orlovači protiv neprijateljevih snaga koje su prispele od sela Oblja, a 16. avgusta na njenu zaštitnicu (3. ličku proletersku brigadu) u predelu Ružin-polja napali su delove nemačke 118. lovačke divizije, koji su hitno prebačeni od Nevesinja.

Dok je 3. lička proleterska brigada odolevala nemačkom pritisku, glavnina divizije je pošla sa Lučkih Koliba i preko sela Krekova izbila u dolinu Sutjeske, čiju su desnu obalu već bile posele jake snage iz sastava 13. SS-brdskog lovačkog puka. Razvile su se veoma oštre borbe u rejonu sela Tjentišta, pri čemu je, dolazeći od sela Čureva, u levi bok borbenog poretka glavnine 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« napao ojačani 1. bataljon 13. SS-brdskog lovačkog puka. Njena zaštitnica nije više mogla odoleti pritisku delova 118. lovačke divizije, pa se pomerila sa predela Ružin-polja i Nemci su tada ugrozili leđa glavnini 6. ličke proleterske divizije. Pritisnuta tako sa fronta, levog boka i iz pozadine, glavnina 6. ličke proleterske divizije se probila uzvodno kanjonom Sutjeske i dalje ka selu Crnom Potoku, a njena zaštitnica (3. lička proleterska brigada) pošla je od Ružin-polja preko sela Gornjih i Donjih Bara do sela Bijelog Potoka. U rejonu tih sela, na zapadnim padinama planine Volujaka, divizija je prenoćila 16/17. avgusta. Narednog dana (17. avgusta) 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« prispela je u selo Stabna. Razmeštena u selima Brljevu (1. brigada), Pišču (2. brigada) i Plužinama (3. brigada), sređivala se nekoliko dana i tek odatle je ponovo uspostavila vezu s 12. korpusom NOVJ, s kojim, zbog neispravnosti svoje radio-stanice, nije održavala radio-vezu od 11. avgusta (a nije mogla da je održava ni sa Vrhovnim štabom). Potpunije o svemu ovome: tom IV, knj. 28, dok. br. 52, 72 i 127 (radiogrami br. 40—46 od 11. avgusta, br. 47—51 od 12. avgusta, br. 52 od 13. avgusta, br. 56—58 od 14. avgusta, br. 59 i 60 od 15 avgusta); tom XII, knj. 4, prilog br. 1, str. 921—925; Arhiv VII, ANOR-a, k. 589, f. 1, br. reg. 14: naređenje Štaba 12. korpusa od 13. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica; k. 372, f. 1, br. reg. 33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami primljeni od Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« 13. i 14. avgusta u 9 časova, 14. avgusta u 19 časova, 16. avgusta u 13,30 i u 19 časova i 17. avgusta u 9 časova; k. 798, f. 4, br. reg. 2/19: istorijat 6. ličke proleterske divizije; k. 799, f. 5, br. reg. 7/13: Istorijat 3. proleterske brigade 6. proleterske divizije.

BR. 374

IZVEŠTAJ ŠTABA PRATEĆEG BATALJONA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 11. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BROJNOM STANJU BATALJONA I POTREBI NJEGOVE POPUNE KAO I STRUKTURI RASHODA ZA PROTEKLA DVA I PO MESECA[1]

ŠTAB
PRATEĆEG BATALJONA
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
11. VIII 1944. god.

Dostavlja brojno stanje bataljona.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
POLOŽAJ

Dostavljamo Vam brojno stanje bataljona s molbom da se s obzirom na veliki rashod, a s druge strane na veliku potrebu u ljudstvu, izvrši popuna, ukoliko je to moguće s obzirom na razne okolnosti.

Sadašnje brojno stanje bataljona, sa Radnim vodom, pratiocima i jednom desetinom OZN-e, iznosi — 260.

Od ovog broja, samo boraca u četiri čete, zajedno sa komandama četa i štabom bataljona, ima — 197.

Radni vod smo formirali u toku marša i sastoji se od drugova i drugarica koji kuvaju hranu, pekara, osoblja intendanture i konjovodaca. Broji 43 čoveka.

Ukupan rashod od Drvara, odnosno od 25. maja 1944. god. iznosi — 52, odnosno 54 čoveka, uračunavši i dva druga iz eskadrona koji su izgubili vezu, ostavši na osustvu.

Od toga je: 20 mrtvih (19 poginulih i 1 umro), 11 na lečenju u Italiji (8 bolesnih i 3 rajena), 3 ranjena u bolnici, 7 nestalih u Drvaru i ofanzivi, 8 poslatih u jedinicu na raspored, i 3 ostala na otsustvu i kod V korpusa.

Gubitke u mrtvim smo imali: 10 u Drvaru, 4 na Sarajevskim vratima i 5 u Foči.

Prilažemo imena poginulih drugova.[2]

---

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1/I, br. reg. 11/1.

[2] Vidi prilog br. 1 uz ovaj dokument. On obuhvata i spisak ranjenih i bolesnih upućenih u bolnice, spisak nestalih tokom drvarske operacije i spisak upućenih 1. proleterskom korpusu na raspored.

Od stvarnog brojnog stanja bataljona jedan broj, od 10—15, mora se još sada odvojiti radi lečenja. Njihove bolesti su najobičnije: bruh, otvorene kaverne, bolesti creva i jetre. Dolaze kao posledica uslova trogodišnje borbe, napora i slabe ishrane.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar
kapetan,
Drag. Božović[3]

Komandant
kapetan,
Mil. Janković[4]

[Prilog br. 1][5]

SPISAK

poginulih, nestalih i poslatih na lečenje radi bolesti i rana — drugova iz Pratećeg bataljona.

Poginuli u Drvaru:

1. Neda Barbir, bolničarka 3 čete,
2. Korać Vaso, poginuo na protivavionskom mitraljezu,
3. Čavić Rade, vodnik, poginuo na protivavionskom mitraljezu,
4. Stupar Pero, borac, poginuo kao puškomitraljezac,
5. Delić Jovan, borac, poginuo iz Voda kod Engleza,[6]
6. Vučković Đorđe, st. vodnik, poginuo kod intendanture; bio član intendanture,
7. Toljić Života, zastavnik, član intendanture, poginuo kod magacina
8. Milutin Božović, st. vodnik, kovač, poginuo od bacača iznad pećine
9. Turković Ivo, krojač i
10. Košćec Tomo, obućar.

Poginuli u borbi na Sarajevskim vratima:

1. Mandić Petar, borac
2. Petrović Đuro, borac
3. Dubara Nedeljko, borac
4. Svilković Ivan, borac-puškomitraljezac.

Poginuli u Foči:

1. Glavan Ivica, borac, poginuo od četnika iz zasede,
2. Petrović Ilija, poginuo na mostu na Drini,

---

[3] Dragutin Božović.
[4] Milorad Janković.
[5] Prilog se nalazi u istom Arhivu i u istoj kutiji i fascikli, pod br. reg 11/2.
[6] Reč je o Britanskoj vojnoj misiji pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.
[7] Ivan Rukavina, tada načelnik Operativnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

3. Vidaković Ivica, borac,
4. Zorić Luka, borac
5. Papković Dušan, borac

Umro od iznemoglosti i hronične gladi:

1. Sekulić Milan.

Ranjeni, i nalaze se u bolnici:

1. Gerbec Željko, borac, ranjen u Crvljivici iz tenkova,
2. Zobenica Gojko, borac, ranjen u Foči i
3. Vlah Milutin, ranjen na Sarajevskim vratima.

Na lečenju u Italiji:

1. Janjić Branislav, vodnik, ranjen na protivavionskom mitraljezu u Drvaru,
2. Ranković Života, ranjen na Sarajevskim vratima,
3. Vujić Milan, borac, pratioc generala Rukavine[7], ranjen u Njegobuđi (sam sebe slučajno).

Zbog bolesti na lečenju u Italiji:

1. Mrđa Petar, borac, boluje od čira na želudcu,
2. Mandić Jovan, borac, od pozlede stare rane,
3. Sedramac Tošo, stariji vodnik, od bruha,
4. Kričković Branislav, borac, otvorene kaverne,
5. Purlija Ilija, borac, od čira na želudcu,
6. Prica Branko, borac, otvorene kaverne,
7. Maleš Mirko, borac, otvorene kaverne,
8. Grgić Dane, stariji vodnik, od bruha.

Nestali u Drvaru i u ofanzivi:

1. Obradović Đuro, borac,
2. Opolo Miloš, borac,
3. Đorem Marinko, borac; — svi bili kod konja; postoji mogućnost da su u VI diviziji,
4. Danilović Rade, borac, kurir kod Veljka Dragićevića,[8]
5. Vučković Branko, borac,
6. Grbac Milan, borac; — nestali [su] pri prelazu pruge Sarajevo — Mostar,
7. Švornić Jovo, nestao na cesti Drvar — Petrovac.

Poslani u jedinicu radi neispunjenih uslova za ovaj bataljon:

1. Manestar Petar,
2. Vlaisavljević Mićo,
3. Studen Miloš,
4. Rodin Svetislav,
5. Kecman Mile,
6. Jovanović Mijuško, vodnik, otišao na raspored sa meteorološkog kursa),
7. Dva Italijana. — Svi poslati u I korpus.

Napomena. Od ranjenih drugova ostaće nesposobni zbog rana u ruku — teži, drugovi: Janjić Branislav, vodnik i Vlah Milutin.
Ostali ranjenici su ili prezdravili, ili će brzo prezdraviti.

---

[8] Bio je načelnik Odeljenja za veze Vrhovnog štaba NOV i POJ, poginuo 25. maja 1944. u Drvaru.

[Prilog br. 2][9]

P R E G L E D

Brojnog stanja i rashoda Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba

četa	sadašnje brojno st.	rashod od 25 V 1944	mrtvih		ranjenih		bolesnih		nestalih		poslani u jedinicu	ostali na otsustvu	u radni vod	Pratioca	brojno stanje samo čete	Primedba
			poginuli	umrli	u bolnici	u Italiji	U bolnici	U Italiji	U Drvaru	U putu						
1.	58	10	1			1		1	1		1		5	6	52	
2.	57	18			1			1	2	3	4	1	6	12	46	
3.	45	19	6	1	1	1		4			1		5	2	43	
4.	52	15	6		1	1		2				1	5		52	
Radni vod	43	10	6						1		2	1		1	42	
SVEGA	255	72	19	1	3	3		8	4	3	8	3	21	21	235	

Napomena: Ukupan rashod od Drvara u mrtvim, ranjenim i bolesnim po bolnicama u zemlji i Italiji iznosi — 52 čoveka.

[9] Prilog se nalazi u istom Arhivu i u istoj kutiji i fascikli, pod br. reg. 11/3.

BR. 375

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ PEKU DAPČEVIĆU DA ĆE POPUNU JEDINICA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA DOBITI KADA SE NJENE JEDINICE PRIBLIŽE GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE[1]

[Od V.Š.]

22/13

Popunu ćeš dobiti kad se približiš Koči.[2]

12. VIII 44. god.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/37.

[2] Komandant Operativne grupe divizija Peko Dapčević se obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ sledećim radiogramom:

»Sa mobilizacijom ide vrlo slabo, jer su sposobni za vojsku ili mobilisani u četnike ili pobjegli u šumu i na neprijateljsku teritoriju.

Molimo da urgirate kod Glavnog štaba za Srbiju da ih [jedinice Operativne grupe] čim prije popuni, prije našeg odlaska na novi zadatak.

11. VIII 1944.

B. Polje — Kopaonik **Peko.«**

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/12: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 25 sa 61 grupom).

BR. 376

ZDRAVICA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA ODRŽANA 12. AVGUSTA 1944. NA SVEČANOM RUČKU POSLE SASTANKA S PREDSEDNIKOM VLADE VELIKE BRITANIJE VINSTONOM ČERČILOM[1]

Gospodine pretsedniče,

Osećam veliku radost i osobitu čast što imam priliku da vas lično pozdravim u ime naroda naše napaćene zemlje i u ime naše Narodnooslobodilačke vojske. Svi mi gledamo u vama ne samo velikog engleskog državnika koji je znao da spase svoju zemlju u teškim časovima, nego i čoveka koji s nadljudskom upornošću i smelošću vodi engleski narod ka pobedi. Naši narodi kroz čitavu borbu i u najtežim uslovima ovoga rata na strani svojih saveznika, Engleske, Amerike i Sovjetskog Saveza, daju sve od sebe za pobedu nad neprijateljem. Istovremeno, naši narodi žele da sve do svršetka rata, kao i u miru posle njega, održe čvrsto savezništvo sa Engleskom, Amerikom i Sovjetskim Savezom; oni žele da Jugoslavija bude važan faktor u evropskoj zajednici naroda.

Skoro tri i po godine naši narodi vode vrlo tešku i nepoštednu borbu protiv nemačkih i drugih okupatora, kao i njihovih slugu. Naš cilj jeste: oslobođenje naše zemlje i stvaranje jake federativne demokratske Jugoslavije. Naša vojska nastaviće započetu borbu do uništenja poslednjeg traga nacizma, a u skladu sa planovima naših velikih saveznika.

Ovom prilikom želim da vam izrazim zahvalnost za pomoć koju su naša Narodnooslobodilačka vojska i naši narodi primili od Velike Britanije. Zahvaljujem vam za lično interesovanje koje ste pokazali u pitanju Jugoslavije, kao i za simpatije koje ste više puta izrazili prema narodnooslobodilačkoj borbi.

Nadam se da ćete još mnogo godina upravljati savezničkom Engleskom na sreću i dobro engleskog naroda i na zadovoljstvo svih Saveznika.

Ispijam ovu čašu u vaše zdravlje, gospodine Pretsedniče, i u zdravlje Njegovog Veličanstva Đorđa VI.[2]

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, fond NKOJ, br. 54.

Zdravicu maršala Tita i odgovor na nju Vinstona Čerčila objavio je na engleskom jeziku i Ujedinjeni odbor Južnih Slovena u Londonu (vidi Public Record Office, FO 371/44278-1459).

[2] Na ovu zdravicu maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita predsednik vlade Velike Britanije Vinston Čerčil je odgovorio sledeće:

»Gospodo,

BR. 377

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA 8. CRNOGORSKU NOU BRIGADU UPUTI U SASTAV 37. SANDŽAČKE NOU DIVIZIJE[1]

[Od V.Š. II korpusu]

23/12

Poslati VIII brigadu u sastav 37. divizije.[2]

12. VIII 44. god.
Man. Morača

---

osobito sam srećan što mogu da pozdravim maršala Jugoslavije, vođu jugoslovenskih naroda u borbi za oslobođenje njihove zemlje. Mi pravilno ocenjujemo velike napore i žrtve, koje su hrabri borci jugoslovenske Narodnooslobodilačke vojske dali u ovom ratu na strani saveznika. Maršal Tito pokazao se ne samo kao veliki vojskovođa, već i kao značajan državnik, koji je ogromno doprineo ujedinjavanju jugoslovenskih naroda.

Tešku borbu, koja je vođena bez ikakve pomoći i bez sredstava, možemo oceniti naročito mi Englezi, jer smo bili u sličnom položaju posle pada Francuske 1941. godine. Mi smo se onda potpuno osamljeni suprotstavili daleko nadmoćnijem neprijatelju, rešeni da branimo tekovine civilizacije i naše demokratije od napadača. Ističem, da je Engleska jedina zemlja koja učestvuje u ovom ratu a da nije bila prva napadnuta od strane Nemačke. Engleska je stupila u rat da ispuni reč datu Poljskoj. Ona je zaratila i uzela na se sve teškoće rata samo da očuva svoju čast. Ona ne vodi rat iz sebičnih interesa, već da pokaže svetu da pojam časti još uvek čvrsto stoji. Kada je Nemačka verolomno napala Sovjetski Savez 1941. godine, mi smo dobili prvog velikog saveznika; a mučki napad Japana na naše prijatelje SAD doneo nam je našeg drugog moćnog saveznika. Tako je stvorena koalicija do sad najjača na svetu, koja će sigurno izvojevati pobedu.

Naša je želja da se stvori moćna i ujedinjena Jugoslavija, i verujemo da smo na najboljem putu da postignemo ovaj cilj. Žalim što nisu ovde sada moji prijatelji, Ruzvelt i maršal Staljin, jer sam siguran da bi i oni pozdravili ovo naše delo. Ponovo izražavam svoje zadovoljstvo što sam se mogao lično sastati sa maršalom Titom i stoga vas pozivam da kliknete samnom: u zdravlje maršala Tita i Jugoslavije.«

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/38.

[2] Reč je o 8. crnogorskoj NOU brigadi. Ona je ušla u sastav 37. sandžačke NOU divizije 29. februara 1944. i u njenom sastavu ostala do 22. maja, kada je, po naređenju Štaba 2. korpusa, privremeno stavljena pod komandu Štaba 3. crnogorske NOU divizije. Kasnije, po dolasku 1. proleterske divizije u Sandžak, ta brigada je 17. jula, u operativnom pogledu, stavljena pod komandu Štaba 1. proleterske divizije. Brigada je na traženje Štaba 2. korpusa, po odobrenju Vrhovnog štaba, privremeno nastavila da zatvara pravac koji od Peštera i Sjenice izvodi ka Prijepolju (dok. br. 362).

BR. 378

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 12. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ O USLOVIMA POD KOJIM MU MOŽE SADEJSTVOVATI AVIJACIJA I DA ĆE MU 1. PROLETERSKI KORPUS 13. AVGUSTA STVORITI MOSTOBRAN ZAUZIMANJEM FOČE[1]

Datum	Br.	Čas	Grupe	Tekst
12 VIII [1944]	32	1330	27	Avijacija može dejstvovati samo ako tačno javite mesto garnizona, otsek ceste, tačno mesto artiljerije i vrste mi...[2]
	33	1330	25	Prvi korpus javlj da će noću 13. o.m. sa dva bataljona zauzeti Foču i stvoriti mostobran za vas.[3]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4.

[2] Umesto »mi...« u originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen, verovatno je bilo napisano: ciljeva. To se može zaključiti i po smislu rečenice a i po tome što je Štab 12. korpusa 11. avgusta molio da Vrhovni štab izdejstvuje kod savezničkih štabova u Italiji da lovačka avijacija kontroliše sektor Kalinovik — Foča — Goražde, kako bi sprečila dejstvo neprijateljske artiljerije i neprijatelju onemogućila brzo prebacivanje jedinica komunikacijom Foča — Kalinovik. Kasnijom radio-vezom, Štab korpusa je istoga dana molio da se hitno bombarduje neprijateljeva koncentracija na liniji Kalinovik — Foča — Goražde. Istovremeno je Štab 12. korpusa naglasio da bi se uz sadejstvo avijacije prebacivanje preko Drine obavilo bez poteškoća. (O tome vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiograme br. 40 sa 48 grupa, 41 sa 33 grupe, 42 sa 28 grupa i 46 sa 77 grupa).

[3] Sadejstvo je tražio Štab 12. korpusa 11. avgusta, naglašavajući Vrhovnom štabu sledeće: »Dobro bi bilo da izvjesne snage Prve div. izvrše pritisak na Foču, radi olakšanja našeg prelaza kroz dva do tri dana« (tom IV, knj. 28, dok br. 127, radiogram br. 40 sa 48 grupa). Ovo je Štab 12. korpusa tražio ne poznajući jačinu neprijateljevih snaga na tom pravcu i pre nego što su njegove divizije bile prinuđene da se pod sve jačim pritiskom jedinica nemačke 7. SS-brske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« pomeraju sve dalje od fočanskog pravca. Zbog toga to sadejstvo nije ostvareno, iako su dva bataljona iz sastava 1. proleterske divizije tamo bila upućena.

BR. 379

UPUTSTVO NAČELNIKA SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DR GOJKA NIKOLIŠA OD 12. AVGUSTA 1944. NAČELNIKU SANITETSKOG ODSEKA 5. KORPUSA O SADRŽINI DESETODNEVNIH RADIOGRAMSKIH IZVEŠTAJA, O KATEGORIJI BOLESNIKA KOJE NE TREBA UPUĆIVATI U ITALIJU I O DOSTAVLJANJU POHRANJENE ARHIVSKE GRAĐE SANITETSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ[1]

SANITETSKO ODELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ
12. 8. 44.

829[2]

NAČELNIKU SANITETSKOG ODELJENJA
V KORPUSA NOVJ[3]

1. Danas smo primili vaš dopis od 11. 8., kao i dopis upućen Sanitetskom odeljenju štaba Baze NOVJ,[4] koji smo predali Odeljenju, pošto smo se sa sadržajem upoznali. Očekujemo da ćete nam što prije poslati mjesečne i desetodnevne izvještaje za razdoblje maj—avgust. Neovisno o tome da li šaljete desetodnevne izvještaje i o tome da li oni stižu ili ne, slaćete nam 10-dnevno radiografskim putem odgovore na slijedeća pitanja:

a) Cjelokupno brojno stanje ranjenika.
b) Koliko ranjenika čeka na evakuaciju.
c) Koliko je evakuisano u Italiju do momenta odašiljanja te depeše.

Takove depeše slaćete nam svakih deset dana, kao i svaki puta ako se situacija nabrojana pod a, b, c, bitno izmijeni.

2. Kao što vam je danas depešom javljeno, obustavite svako daljnje upućivanje neuroza u Italiju. Avionski prostor iskorištavajte prvenstveno za teške ranjenike i teške bolesnike (svakako ne zarazne!). Za koji dan dobićete sasvim precizne direktive o daljnjem slanju ranjenika i bolesnika, u pogledu diagnoze, u Italiju.

3. Uputite nam što prije sva uputstva i formulare koji se odnose na našu sanitetsku administraciju. Radi se, naime,

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII ANOR-a, k. 465, f. 4, br. reg. 18.
Uputstvo je pisano na mašini koja nije imala slova: ć, č, š.

[2] Broj je dopisan u desnom gornjem uglu margine.

[3] Formacijski su pri štabovima korpusa postojali odseci (knj. 12, dok. br. 34).

[4] Pri Štabu Baze NOVJ nije postojalo Sanitetsko odeljenje, već Sanitetski odsek.

o tome da mi više nemamo ni jednoga primjerka onih formulara koje smo za našega boravka u Drvaru izradili, a hitno su nam potrebni. Ovdje računamo na potpunost i ekspeditivnost.

4. Pri početku ofenzive u mjesecu maju ostavili smo u nekoliko skloništa arhivu SOVŠ-a.[5] Kod vas u V korpusu nalazi se dio našeg Sanitetskog voda sa poručnikom Mirkom Bosnićem i komesarom Mirom[6]. Od postojećih 6 skloništa, ovi drugovi poznaju 4 skloništa, i to:

a) Skloništе u Vrtoču, u željezničkom nasipu pored kuće u kojoj je bio smješten SOVŠ.

b) Skloništе u šumici ispod nasipa u blizini skloništa pod a).

c) Skloništе gdje je ostavljen Rogersov[7] materijal, nedaleko od bolnice Otaševac. Izgleda da je materijal sklonjen i u tom skloništu već odande izvađen, ali pogledati treba u svakom slučaju. Budući da nam je poznato da je SO[8] snabdjelo se materijalom iz toga skloništa, moguće je da je arhiva iz toga skloništa dospjela vama u ruke.

d) Skloništе pod vrhom Klekovače, u blizini skrivene bolnice dr Tatlića[9]. (Vreću sa stvarima predao je dr Zimolo[10] drugu Muharemu Mekiću i drugu Jožiji[11] da je spreme u skloništе).

Ako se u navedenim mjestima materijal pronađe, uputićete nam slijedeće: sve knjige, sve rukom pisane bilješke, svu prepisku, sva dokumenta, sve koncepte itd. Nemojte nam slati: Pisaće mašine, čistu hartiju niti uopće kancelarijski materijal (jer iz vašega dopisa vidimo da vi toga uopće nemate). Nadalje ne šaljite hranu, duplikate knjiga i brošura, ambalaže, i ono što sâm načelnik ocijeni da je potpuno nepotrebno u našim prilikama, a što je istodobno vrlo potrebno za rad S.O. V korpusa. Ovako prebrani materijal uputićete nam po strogo povjerljivom licu preko Barija, nastojeći da mi do toga materijala dođemo što prije, a vi poduzmite sve, pa makar morali slati kurira ili kurire preko terena VIII korpusa do nas.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Sanitetskog
odeljenja Vrhovnog štaba
general-major
Dr Gojko Nikoliš, s.r.

---

[5] Sanitetsko odeljenje Vrhovnog štaba.

[6], [9], [10], [11] i [13] — Nisu ustanovljeni bliži podaci.

[7] Dr Linzi Rodžers.

[8] Sanitetsko odeljenje (treba: Sanitetski odsek) Štaba 5. korpusa NOVJ.

Dodatak:

1. Što se tiče isporuke sanitetskog materijala, do danas nema nikakvih bitnih promjena. Materijal ćete dalje trebovati preko savezničkog predstavnika (Engleske ili Sovjetske misije) pri vašem štabu. Sanitetsko odeljenje štaba Baze NOVJ slaće vam i dalje, kao do sada, one lijekove koje mi po Zakonu o zajmu i najmu kupujemo od Amerikanaca. Popis tih lijekova, njihovu upotrebu, kao i neke druge primjedbe o zalihama toga materijala kod nas, kao i popis mjera i tabelu preračunavanja Fahrenheitovih stepeni u Celziusove, dobićete čim bude umnoženo.

2. Tražene formulare za kartoteku također ćemo razaslati čim budu umnoženi.

3. O isporuci sanitetskog materijala X i XI diviziji na njihove terene ne možemo mi pouzdano ništa da riješimo, nego to pitanje treba da riješi štab korpusa sa Misijom pri korpusu.[12]

Informirani smo da X div. jako oskudijeva u materijalu. Obratite pažnju na tu div. Bilo je mogućnosti da se snabdije od vas.

Dostavite nam predlog sa podacima za proizvodstvo druga Đorđa Vuletića, hirurga u X div.

Dr Gojko Nikoliš

N.B. Druže Milane,[13]

Sve rečnike koje pronađete **obavezno** pošaljite.

Dr Kraus[14]

[12] Naredna dva pasusa dopisao je dr Gojko Nikoliš mastilom.

[14] Dr Herbert Kraus, pomoćnik načelnika Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ. On je mastilom dopisao tekst označen sa »N. B.« (nota bene).

BR. 380

OBAVEŠTENJE ŠEFA PERSONALNOG ODSEKA ŠTABA BAZE NOVJ U ITALIJI JEFTA ŠĆEPANOVIĆA ČAJA OD AVGUSTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ DA U BATALJONU »STALJINGRAD« IMA 70 BORACA SA KOSMETA, PA PITA DA LI ĆE SE SVI SLATI NA KOSMET, ILI SAMO ČLANOVI KPJ[1]

Broj	Grupa	Datum	Sadržaj
68	30		U bataljonu »Staljingrada« ima 70 drugova sa Kosmeta.[2] Od tih [je] 20 partijaca. Možemo li ih poslati za Kosmet, ili samo nekoliko partijaca.[3] Čajo[4]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original poslatog radiograma (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/53.

Radiogram je upućen verovatno 12. avgusta 1944. godine.

[2] Reč je o jugoslovenskom bataljonu »Staljingrad«, koji je sredinom jula 1944. izašao iz sastava italijanske 5. partizanske Garibaldi brigade »Pesaro«, da bi se stavio na raspolaganje Vrhovnom štabu NOV i POJ. U vezi s njegovim odlaskom partijsko-političko rukovodstvo pomenute brigade je napisalo izjavu, koja, prevedena na srpskohrvatski jezik, glasi:

»5. Garibaldi brigada

»Pesaro«

14. VII 1944.

Mi, odgovorni politički rukovodioci i predstavnici Komunističke partije Italije iz sastava 5. Garibaldi brigade »Pesaro«, izjavljujemo:

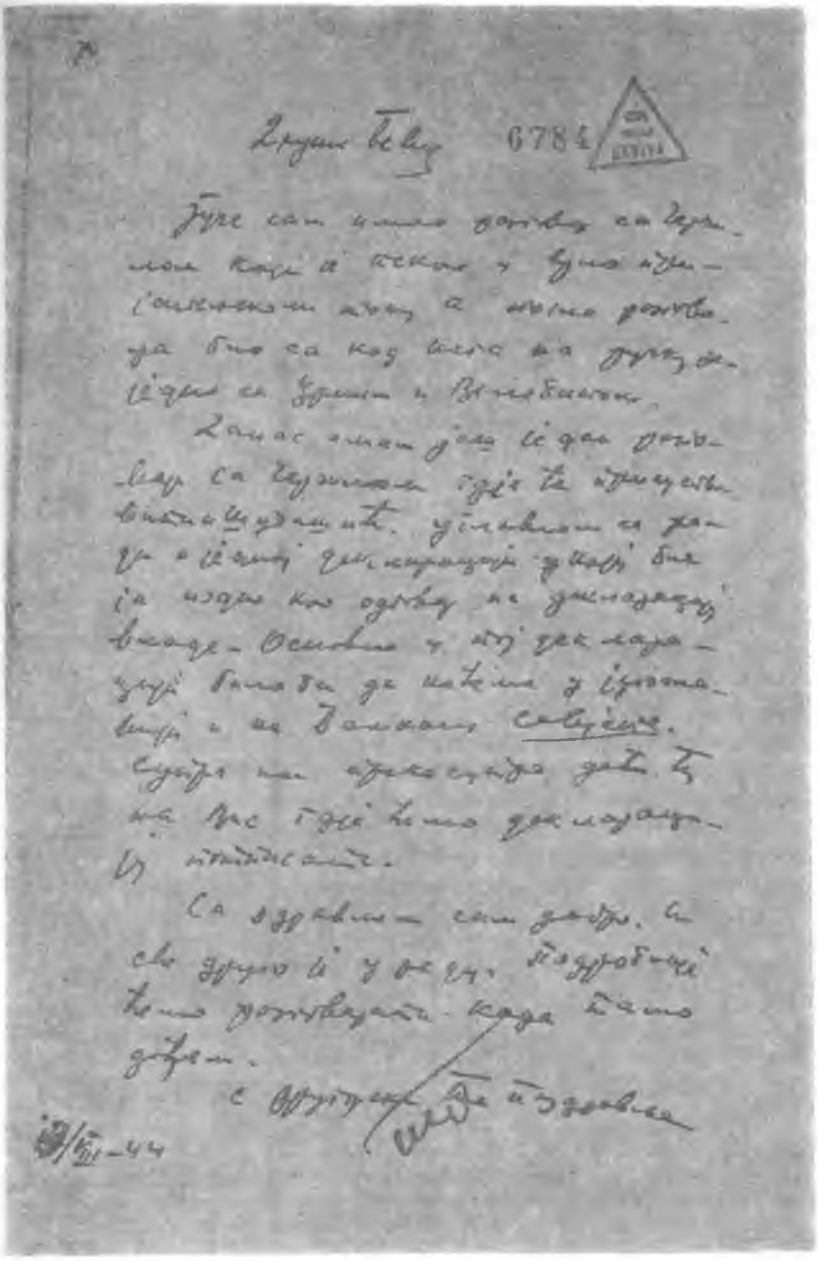
Da su drugovi Crnogorci članovi KP, koji su kao partizani pripadali Garibaldi brigadi, za čitavo vreme njihovog boravka u bataljonu »Staljingrad« intenzivno razvijali političku aktivnost među svojim zemljacima. Naglašavamo da je njihovo držanje bilo saglasno našim direktivama. Odnos između drugova Crnogoraca i Italijana, kako u političkom pogledu, tako i u praksi bio je primeran. Takođe je i njihov odnos prema civilnom stanovništvu uvek bio korektan i srdačan, te su pridobili simpatije toga stanovništva.

Njihova organizacija ima 22 člana Partije i 16 članova SKOJ-a.

Politički komesar
Bruno

Komandant,
odgovorni rukovodilac KP
Italije,
Ubaldo«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 1710/A, f. 1, br. reg. 18/1).

Fotokopija dokumenta br. 381.

BR. 381

OBAVEŠTENJE PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 13. AVGUSTA 1944. POTPREDSEDNIKU NKOJ-a EDVARDU KARDELJU DA JE 12. AVGUSTA VODIO RAZGOVOR S PREDSEDNIKOM VLADE VELIKE BRITANIJE VINSTONOM ČERČILOM I DA ĆE S NJIM VODITI JOŠ JEDAN RAZGOVOR 13. AVGUSTA U VEZI S DEKLARACIJOM KOJA ĆE SE IZDATI NA VISU[1]

Druže Bevc,[2]

Juče sam imao razgovor sa Čerčilom[3], koji je tekao u vrlo prijateljskom tonu, a posle razgovora bio sam kod njega na ručku, zajedno sa Crnim[4] i Velebitom.[5]

Danas imam još jedan razgovor sa Čerčilom, gdje će prisustvovati Šubašić[6]. Uglavnom se radi o jednoj deklaraciji, koju bih ja izdao kao odgovor na deklaraciju vlade[7]. Osnovno u toj deklaraciji bilo bi da nećemo u Jugoslaviji i na Balkanu **Sovjete.** Sutra ili prekosutra doći ću na Vis, gdje ćemo deklaraciju potpisati.[8]

Sa zdravljem sam dobro. I sve drugo je u redu. Podrobnije ćemo razgovarati kad tamo dođem.

Drugarski te pozdravlja
TITO

13. VIII 44.

---

[3] Nije pronađeno naređenje Vrhovnog štaba u vezi s ovim pitanjem, ali je ljudstvo krajem avgusta 1944. prebačeno na Vis i raspoređeno u jedinice.

[4] Jevto Šćepanović Čajo, tada šef Personalnog odseka Štaba Baze NOVJ u Italiji. Posle njenog rasformiranja bio je politički komesar Komande pozadine Jugoslovenske armije (od aprila 1945). Od 1946. je član Biroa Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru, od 1948. do 1952. član Politbiroa Centralnog komiteta KP Crne Gore. U vladama NR Crne Gore bio je predsednik Planske komisije, zatim ministar (najpre građevina, zatim industrije, a potom finansija), a u republičkoj Narodnoj skupštini predsednik Odbora za privredu, pa predsednik republičkog Ustavnog suda i redovni profesor na Tehnološkom fakultetu u Titogradu. Umro je 6. avgusta 1979., kao član Saveta Federacije. Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije.

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu CK SKJ, fond CK KPJ, br. 1944/256.

[2] Edvard Kardelj Bevc, član Politbiroa CK KPJ, potpredsednik NKOJ-a i član Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[3] Vinston Čerčil, predsednik vlade Velike Britanije. Razgovor je vođen 12. avgusta 1944. godine.

BR. 382

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA JEDNOM BRIGADOM OMOGUĆI 12. KORPUSU NOVJ PRELAZAK NA DESNU OBALU DRINE IZMEĐU FOČE I SELA BASTASA[1]

Primljeno od
V.Š.
14[2].VIII [u] 10,30 [h]

Hitno uputite jednu vašu jedinicu[3] da omogući prelaz XII korpusa između Foče i Bastasa.[4]

(br. 99 od 13. VIII)[5]

---

[4] Sreten Žujović Crni, član Politbiroa CK KPJ i član Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] Dr Vladimir Velebit, šef Vojne misije NOVJ u Velikoj Britaniji.

[6] Dr Ivan Šubašić, predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije u izbeglištvu.

[7] Reč je o vladi Kraljevine Jugoslavije na čelu s dr Ivanom Šubašićem.

[8] Maršal Tito je u svojstvu predsednika NKOJ-a objavio Deklaraciju 17. avgusta 1944. godine (dok. br. 408).

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/70.

[2] Original poslatog radiograma, koji nije pronađen, pisan je u Vrhovnom štabu NOV i POJ 13. avgusta. To se vidi iz podataka koji su u Štabu 1. proleterskog korpusa napisani po završetku teksta, pa je stoga i u naslovu uzet datum koji je radiogram imao kada je upućen iz Vrhovnog štaba.

[3] Reč je o brigadi.

[4] Štab 1. proleterske divizije, koji se tada nalazio zajedno sa Štabom 1. proleterskog korpusa, 14. avgusta je naredio svojoj 3. krajiškoj proleterskoj brigadi da svoja dva bataljona kod Foče ojača jednom četom i njima hitno obezbedi mostobran 12. korpusu NOVJ južno od Foče i reke Ćehotine, na liniji Crni vrh (trig. 1113) — Bakić (trig. 1444) i da hitno uhvati vezu s jedinicama 12. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 712, f. 12, br. reg. 30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije, radiogram poslan Štabu 3. krajiške proleterske brigade 14. avgusta u 15 časova).

BR. 383

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA FORSIRA REKU DRINU IZMEĐU FOČE I SELA BASTASA, GDE ĆE GA PRIHVATITI DELOVI 1. PROLETERSKE DIVIZIJE[1]

13. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Prebacite se preko Drine na prostoriji između Foče i Bastasa[2]. Naredili smo I div.[iziji] da vas prihvati[3]. DDD 31—28[4]

Dva dana kasnije, Štab 1. proleterskog korpusa je javio Vrhovnom štabu da su jake nemačke snage već prispele u Foču i napomenuo mu da Nemci čitaju šifrovane poruke Vrhovnog štaba. Taj radiogram glasi:

»Naši bataljoni sa sektora Foče javljaju da je 12. avg. u Foču stiglo 150 motovozila sa vojskom. Nepr. poseo desnu obalu južno od Foče. Uhvatio [je] neko vaše naređenje za prebacivanje dveju div. preko Drine.« (Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 19, upućen Vrhovnom štabu 16. avgusta 1944. u 6,15 časova).

[3] Broj i datum potiču od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

U ovoj Knjizi depeša Vrhovnog štaba nedostaje tekst 1. lista.

Štab 12. korpusa je ovo naređenje u svojoj Knjizi primljenih i poslatih depeša zapisao pod datumom 14. avgust (isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4, radiogram br. 35 sa 28 grupa).

[2] Pokušaj 12. korpusa da se 14. avgusta približi gornjem toku Drine da bi je u rejonu ušća Sutjeske (naspram sela Bastasa) forsirao, nije uspeo, a takođe ni u rejonu sastava Pive i Tare, kod sela Šćepan-Polja, pa je pošao preko planine Vučeva (vidi primedbu 3. uz dok. br. 373).

[3] Vidi dok. br. 382.

[4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 384

IZVEŠTAJ ČLANA VOJNE MISIJE NOVJ PRI VRHOVNOJ KOMADNI SAVEZNIČKIH SNAGA ZA SREDOZEMLJE BOŽA LAZAREVIĆA OD 13. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O PRIMERNIM REZULTATIMA U OSPOSOBLJAVANJU VAZDUHOPLOVNOG OSOBLJA NOVJ U OKVIRU BRITANSKOG KRALJEVSKOG VAZDUHOPLOVSTVA I NEOPHODNOSTI ANGAŽOVANJA VRHOVNOG ŠTABA ZA REŠENJE ODREĐENIH PROBLEMA[1]

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1) Od Slovenaca koji su pripadali italijanskoj vojsci a koji su se nalazili u raznim zarobljeničkim logorima u Sjevernoj Africi, poslije prethodnog izjašnjavanja za NOV Jugoslavije, ostavljeni su da se osposobljavaju za vazduhoplovne mehaničare 1252 druga. Oni su do prije mjesec i po dana bili raspoređeni po raznim aerodromima u Alžiru i Tunisu. Prije mjesec i po dana uspjeli smo da ovo ljudstvo sakupimo u dvije velike aeroplanske radionice [udaljene] 25 km od grada Alžira. Takođe smo uspjeli da među njima ubacimo u ove radionice 14 naših tehničara oficira.

Aeroplanske radionice su ogromne — sa svim odjeljenjima za popravku i izradu aeroplana i motora tipa Spitfire, Mesquito, DC-3 i Halifax[2]. Drugovima je omogućeno da u ovim radionicama nauče sve što im je potrebno za opravku i izradu pomenutih tipova aviona i pripadajućih im motora. Rade pod istim okolnostima pod kojim i engleski vojnici, a poslije radnog vremena idu u zasebni logor, gdje je tehničkim oficirima potpuno omogućeno da im drže teorne časove o avionima i motorima. Poslije radnog vremena omogućen je rad raznim sekcijama (kulturno-prosvjetnoj sportskoj, umjetničkoj i svim ostalim sekcijama koje se nalaze po našim jedinicama u zemlji).

Mehaničari su podijeljeni na čete i bataljone, a u radionicama po raznim specijalnostima.

Kvalitet ljudstva je odličan. Ono što su najviše voljeli u talijanskoj vojsci — pijančenje, suzbijeno je do najmanje mjere, tako da se od 1252 čovjeka može naći jedva 4 slučaja koji vole da piju. Sami drugovi međusobno, na raznim konferencijama, kritikuju jedan drugog za razne greške.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 11.

[2] Nazivi tipova aviona se izgovaraju: Spitfajer, Moskito, Halifaks.

Nastojimo da se od ovih ljudi ne stvaraju automati u radu, već da se osamostaljuju, tako da docnije može svaki pojedinac sam voditi posao za koji je specijaliziran. Naši tehnički oficiri u ovom pogledu ulažu veliki trud i dobro uspijevaju.

2) Prva naša eskadrila u Benini završila je školovanje. Ovih dana otputovala je za Italiju i ući će u sastav Balkanskog vazduhoplovstva (Balkan Air Force). Kompletirana je sa svim materijalom, kako vazdušnim tako i zemaljskim. I letači i zemaljsko osoblje za sve vrijeme školovanja pokazali su puno volje i puno truda, i rezultat je odličan. Obećavaju mnogo i ubijeđen sam da će letači i u borbi pokazati dobre rezultate.

Mišljenja sam da letače treba čuvati što se više može, jer je to dio starešinskog kadra našeg budućeg vazduhoplovstva.

Treba nastojati da se tip Spitfirea broj V, sa kojim je eskadrila naoružana, zamijeni sa Spitfire IX. Spitfire IX je daleko boljih osobina nego Spitfire V.

3) Druga naša eskadrila u Benini je u toku školovanja. Kvalitet ljudstva po stručnosti i fizičkoj kondiciji skoro je bolji nego onaj u prvoj eskadrili. Do sada su se pokazali odlični u radu. Nastojaćemo da se kod pojedinaca otklone kako moralni tako i politički nedostaci.

Lovac-bombarder Hurricane[3], sa kojim će ova eskadrila da bude naoružana, zastario je i ne odgovara savremenoj borbi. Dobro bi bilo kad bi i ova eskadrila bila naoružana sa Spitfire-ima. Oni reklamiraju ovaj avion kao raketni, međutim i te rakete i brzine i pokretljivost ne odgovaraju savremenoj borbi, i oni avioni Hurricane izbacuju iz svog naoružanja.

4) Po raznim logorima u Egiptu nalazi se 21 oficir, 32 podoficira i 27 boraca koji ni do danas nisu stupili ni u jednu vazduhoplovnu školu.[4] Svi nagovori i svakodnevne intervencije nisu ništa pomogle. Svakog dana obećavaju, ali ništa ne ispunjavaju. Mi smo za ove ljude tražili izlaz iz RAF-a i upućivanje u Italiju. Engleska vazduhoplovna komanda na Srednjem Istoku čini sve da drugovima onemogući izlaz iz RAF-a. Svi su izgledi da će 15 oficira, 27 podoficira i 27 boraca poslati u Južnu Afriku. Cilj im je da ih tamo vuku godinu dana po raznim logorima, sa namjerom da im onemoguće školovanje. Također im je cilj da ove ljude udalje, tako da ne budu u našem dohvatu i da ne primaju naše instrukcije.

---

[3] Izgovara se: Hariken.

[4] To ljudstvo nije upućeno u Južnu Afriku, jer je vazduhoplovni predstavnik Vrhovnog štaba NOV i POJ France Pirc izdejstvovao kod Komande Britanskog kraljevskog vazduhoplovstva da se ono ispiše iz RAF-a. Ubrzo posle toga je upućeno na školovanje u SSSR.

5) Od engleske komande na Srednjem Istoku zabranjeno je svako prelaženje ljudstva Jugoslavenske kraljevske vojske u NOV.

Avijatričari u Južnoj Africi i Rodeziji, koji su se izjasnili za NOV, nalaze se i dalje tamo i onemogućen im je svaki kontakt s nama.

6) Engleske vojne vlasti onemogućavaju svaki naš rad. Sve zahtjeve — kako o izbjegličkim logorima tako i za vazduhoplovce — koje smo im postavljali, odbili su ili povlače u nedogled, a to znači kao da su ih i odbili. Neprijateljski stav pokazuju svakim danom sve više. Svim silama rade da naši ljudi nauče što manje. Četničkim elementima naprotiv daju sve povlastice. Obilnu pomoć daju svima njihovim akcijama, a naročito u propagandnom smislu. Omogućavaju da se četnički letci ubacuju u naše izbjegličke logore. Ti letci puni su laži, govore o Jugoslaviji kako više NOV nema, kako je Tito poginuo i sav VŠ i druge laži. U drugim letcima tvrde da je Tito pobjegao iz Jugoslavije u Italiju i da ga Saveznici spasavaju.

Prema vjerodostojnim obavještenjima Englezi spremaju jednu ekipu kraljevskih jugoslovenskih oficira, na čelu sa pukovnikom Perićem, koju će avionima prebaciti kod Draže Mihailovića.

7) Molim:

a) da se svim silama založite da se grupi avijatičara, koji ni do danas nisu otpočeli školovanje, omogući izlazak iz RAF-a i prebace u Italiju. Ovo smatrajte kao hitno, jer ima mogućnosti da ih svakog časa pošalju u Južnu Afriku;

b) da se omogući prelazak oficirima, podoficirima i vojnicima Kraljevske jugoslavenske vojske u NOV;

c) da se više ni jedan avijatičar ne šalje na Srednji Istok u cilju školovanja;

d) da se omogući prebacivanje bolničarkama i borcima dobrovoljcima iz izbjegličkih logora u Egiptu u domovinu. Napominjem da je od naše strane traženo ovo prebacivanje prije 45 dana i da engleske vojne vlasti nisu ni do danas po tome uradile i vjerovatno je da neće ni uraditi bez vaše intervencije;

e) da mi se omogući odlazak u Južnu Afriku, kako bih došao u kontakt sa jugoslavenskim avijatičarima i sa našim življem koje je tamo naseljeno. Oni pokazuju najbolju volju da pomognu narodi-

ma u Jugoslaviji, ali su u tome sprečavani od strane engleskih vlasti, a na intervenciju četnika.[5]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Cairo[6], 13. avgusta 1944.

Vazduhoplovni pukovnik,
Božo Lazarević

[5] Na poleđini ovoga lista je France Pirc napisao:
»Po prednjem postupljeno
Preduzeti koraci po svim tačkama. P.«
[6] Izgovara se: Kairo.

BR. 385

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA DOSTAVLJA VRLO NEPRECIZNE ZAHTEVE ZA SADEJSTVO AVIJACIJE I ZA DOTUR RATNOG MATERIJALA[1]

Datum	Broj	Čas	Grupa	Tekst
13. VIII	34	0700	44	Vaše su depeše vrlo nesređeno pisane. Tražite municiju za bacače a ne kažete kakve i koliko.[2] Tražite bombardovanje, a ne kažete gde.[3] Za mesto stupanja[4] treba navesti i koordinate.[5]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4.

[2] Radiogram u kome je Štab 12. korpusa NOVJ tražio »mine za teški bacač« pisan je 12. avgusta, ali je predat Vrhovnom štabu dan kasnije (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 51 sa 34 grupe).

[3] Štab 12. korpusa NOVJ tražio je 11. avgusta u jednom radiogramu da se bombarduje neprijateljeva »koncentracija na liniji Kalinovik — Foča — Goražde«, a u drugom radiogramu: »hitno bombardovanje sektora Foča — Kalinovik i saradnju lovaca na komunikaciji Goražde — Kalinovik — Sarajevo« (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogrami br. 42 sa 28 grupa i br. 46 sa 77 grupa).

[4] Reč je o mestu za spuštanje hrane, odeće i municije.

[5] Štab 12. korpusa je 12. avgusta izvestio: »Zadržaćemo se u Vrbnici danas i sjutra radi prijema aviona«. Zatim je naglasio da je dalji pokret nemoguće nastaviti bez minimalnog predaha i prehrane ljudstva (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 47 sa 32 grupe).

BR. 386

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE DA NASTAVI OFANZIVU NA ŠTAJERSKO I PRODUŽI S MOBILIZACIJOM NOVIH BORACA[1]

14. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE]

Ofanzivu na Štajerskom nastaviti ili za likvidaciju Kamnika, ili za likvidaciju Šoštanja i Slovengradeca[2]. Za sada ne napadati komunikacije Ljubljana — Celje — Maribor i Celje — Maribor da ne izazovete suviše brzu nem. reakciju.

Produžite mobilizaciju.[3]

Pritiskamo za slanje oružja za Štajersku. 2—76.[4]

Javite mesto i signale za bacanje materijala u Štajerskoj za sov[jetske] avione.[5] Javite da li možemo[6] sada urediti aerodrom[7]. Javite uslove[8]. 3—37.[9]

Predložite štajerske jedinice za pohvalu i [javite] imena komandanata[10]. 4—19.[11]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 4, br. reg. 4/1.

U Knjizi depeša nedostaju prvih 10 stranica, pa stoga u ovoj knjizi Zbornika nedostaju naređenja Vrhovnog štaba upućena Glavnom štabu NOV i PO Slovenije.

[2] Jedinice 4. operativne zone Slovenije (14. NO divizija — 1. slovenačka NOU brigada »Tone Tomšič«, 2. slovenačka NOU brigada »Ljubo Šercer«, 13. slovenačka NO brigada »Mirko Bračič«; 6. slovenačka NOU brigada »Slavko Šlander«; 11. slovenačka NO brigada »Miloš Zidanšek«; Koruška grupa NOP odreda — Istočnokoruški i Zapadnokoruški NOP odred; Kamniško-zasavski i Kozjanski NOP odred) izvele su od 30. jula do 2. avgusta 1944. veoma uspela ofanzivna dejstva: savladale su mnoga neprijateljeva uporišta (Gornji Grad, Ljubno, Luče i Šmartno ob Paki) ili ga prinudile da svoja uporišta napusti (Nazarje, Rečica ob Savinju, Motnik, Špitalič) i stvorile značajnu slobodnu teritoriju u centralnom delu severozapadne Slovenije (Zgornja Savinjska dolina). Nekoliko pokušaja delova Vermanšaft puka »Donja Štajerska«, belogardejaca i drugih kvislinških formacija u prvoj polovini avgusta 1944. da iz svojih uporišta Celja, Mozirja i Litije prodru prema slobodnoj teritoriji (Moravškoj dolini i Zgornjoj Savinjskoj dolini) razbile su jedinice 4. operativne zone Slovenije. Potpunije o tome: tom VI, knj. 15, dok. br. 31, 44, 49, 55, 67, 83, 102, 109 i 164.

BR. 387

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA OBAVESTI PREDSTAVNIKA CENTRALNOG KOMITETA KPJ PRI RUKOVODSTVU NOP ALBANIJE MILADINA POPOVIĆA O UPUĆIVANJU VOJNE MISIJE NOVJ S VELIMIROM STOJNIĆEM NA ČELU PRI GLAVNOM ŠTABU NOV ALBANIJE[1]

[Od V.Š. II korpusu] preneto[2]

24/48

Predajte u Albaniji za Miladina[3]:

Danas je došao k nama drug Baco[4]. Ostaće tri dana. Ako imate što hitno javite[5]. S njime dolazi k vama naša Vojna misija, na čelu sa pukovnikom Veljom *Stifnićem.*[6]

14. VIII 44.
Man. Morača

---

[3] U vezi s ovim naređenjem Vrhovnog štaba, Glavni štab NOV i PO Slovenije dao je 15. avgusta 1944. svoju direktivu Štabu 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 15, dok. br. 81).

[4], [9] i [11] — Prva brojka označava broj poslatog radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[5], [7], [8] i [10] — Nije pronađeno šta je u vezi s ovim odgovorio Glavni štab NOV i PO Slovenije.

[6] Možno = moguće.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/38.

[2] Dopisano je olovkom.

[3] Miladin Popović, tada delegat Centralnog komiteta KPJ, pri Centralnom komitetu KP Albanije. Ubio ga je 13. marta 1945. u Prištini jedan pripadnik albanske terorističke organizacije »Besa Kombtar« (»Nacionalna besa«) rodom iz Tirane. Popović je tada bio sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije.

[4] Nisu ustanovljeni bliži podaci. Međutim, politički komesar Baze NOVJ u Italiji Velimir Jakić 14. avgusta javlja Vrhovnom štabu da albanska delegacija traži da se sa Visa odmah vrati potpukovnik NOV Albanije Ramadan. Možda je o njemu reč. On je verovatno bio član vojne delegacije Glavnog štaba NOV Albanije (imala je tri člana), koja je 21. jula 1944. pošla na razgovor o vojnim pitanjima kod savezničkog štaba u Italiji (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 13/4 i 13/5: Knjiga depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, primljenih od Miladina Popovića, radiogrami br. 16 sa 83 grupe i br. 21 sa 78 grupa od 23. jula 1944. godine).

BR. 388

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 14. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA SE AVIONIMA PREBACE U SSSR NA USAVRŠAVANJE NAJBOLJI VAZDUHOPLOVNI STRUČNJACI, A OD BOLESNIKA SAMO PONEKI I OBAVEŠTENJE DA ĆE U BARI PRISPETI S KOPNA JOŠ 70 AVIJATIČARA ZA ŠKOLOVANJE[1]

Red. br.	gr.	Datum	[Sadržina]
45	37	14 VIII	Ruskim avionima poslati najbolje stručne avijatičare.[2] Bolesnike ne upućivati osim izuzetaka. Od V korpusa dolazi 70 avijatičara.[3]

[5] Miladin Popović je preko Štaba 2. korpusa NOVJ uputio nekoliko radiograma Starom (Josipu Brozu Titu), tražeći savete za Centralni komitet KP Albanije u vezi s organizacijom i radom Komiteta nacionalnog oslobođenja Albanije, Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Albanije i kakav treba da bude njihov međusobni odnos i odnos u radu na terenu, zatim o radu u Centralnom komitetu, najbližim perspektivama i najaktuelnijim pitanjima, o stavu po agrarnom pitanju s obzirom na konkretnu albansku stvarnost (o kojoj daje podatke), o načinu organizovanja organa narodne vlasti i njihovom radu itd. O svim tim pitanjima Miladin Popović se obraća Titu i naglašava: »... po mogućnosti detaljno objasniti delegatu, jer je nejasno drugovima«. Potpunije o tome: navedena Knjiga depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 9 sa 162 grupe od 10. avgusta, br. 12 sa 113 grupa, br. 13 sa 71 grupom i br. 14 sa 50 grupa od 17. avgusta 1944. godine.

[6] Tako piše u originalu primljenog radiograma. U originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen, sigurno je pisalo: Stojnićem Velimirom Veljom. On je povučen iz Vojne misije NOVJ u SSSR-u. Pre toga je bio član Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu i politički komesar 5. korpusa NOVJ.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/48.

[2] Štab Baze NOVJ u Italiji javio je 12. avgusta Vrhovnom štabu da će za 3—7 dana prispeti iz SSSR-a 7 aviona sa preko 30 lekara i da se tim avionima može uputiti za SSSR 105 lica. Dva dana kasnije, 14. avgusta, Štab Baze je precizirao da će avioni doći između 17. i 18. avgusta i da se odmah vraćaju natrag, pa je pitao ko će se upućivati za SSSR avionima (ista Knjiga depeša, poslati radiogrami br. 69 sa 62 grupe od 12. avgusta i br. 70 sa 40 grupa od 14. avgusta 1944. godine).

[3] Štab Baze NOVJ u Italiji je 12. avgusta pitao Vrhovni štab da li je do Visa prispela grupa od 72 avijatičara, koja je pošla preko 8. korpusa NOVJ (ista Knjiga depeša, poslati radiogram br. 67 sa 23 grupe).

BR. 389

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE U VEZI SA NAČINOM VOĐENJA BORBI, IZVRŠENJEM POPUNE JEDINICA OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ, KAO I POVEZIVANJA SA GLAVNIM ŠTABOM NOV I PO MAKEDONIJE I SA KOSMETOM[1]

D.D.D.

Br. 44

Gr. 67.

Neprij.[atelj] poveo jaku ofanzivu u Sandžaku, Crnoj Gori i ist. Bosni[2]. Učestvuje i Prva alpinska divizija[3]. Ovo će još više usporiti naš predviđeni plan. Bilo bi pogrešno da se Vi i Peko zapletete u neke krute borbe. To bi vas oslabilo i onesposobilo za brze pokrete i udarce.

---

[1] Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 23/4.

Sadržina direktive je 16. avgusta, preko Štaba 21. srpske NOU divizije, uručena komandantu Glavnog štaba NOV i PO Srbije Koči Popoviću, koji se tamo zatekao idući na sastanak kod komandanta Operativne grupe divizija NOVJ Peka Dapčevića (Arhiv VII, ANOR-a, k. 1042, f. 7, br. reg. 30/4 i 30/5: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 21. srpske NOU divizije, radiogrami br. 50 i 51, primljeni od Glavnog štaba NOV i PO Srbije 16. avgusta 1944. godine).

[2] Odnosi se na nemačku ofanzivnu operaciju preduzetu pod šifrovanim nazivom »Ribecal« (Rübezahl).

Direktivu za pripremu te operacije, nakon savetovanja načelnika Štaba Grupe armija »E«, Komande 2. oklopne armije, Komande ratnog vazduhoplovstva Jugoistoka i komandanta Jugoistoka, dao je Komandant Jugoistoka 25. jula 1944. komandantu 2. oklopne armije sa operativnom zamisli da se izvrši koncentrični napad na 1. proleterski i 2. korpus NOVJ u Crnoj Gori, Hercegovini i Sandžaku. Cilj operacije je bio da se oba korpusa tako razbiju da im se za duže vreme skrše sve ofanzivne namere i da se pri tom trajnije vežu za prostor između zapadnog Sandžaka i zapadnog dela Crne Gore. Istovremeno bi se reokupirao Sandžak i severoistočni deo Crne Gore i uspostavila trajna povezanost s njenim južnim delom i tako se širokom zonom otvorio put ka primorju.

Operacija je počela 12. avgusta, a njeno izvođenje je povereno SS-obergrupenfireru (odgovara činu general-potpukovnika) Arturu Flepsu, komandantu 5. SS-brdskog armijskog korpusa. Naređeno je da brzim prodorima ovlada važnim uporištima u pozadini 1. proleterskog i 2. korpusa NOVJ, razdvoji njihove jedinice i pristupi njihovom počesnom uništavanju. Potpunije o tome: tom XII, knj. 4, dok. br. 99, 104, 105, prilog br. 1 u toj knjizi (str. 896, 897, 903, 911 i 913).

[3] U operaciji je angažovano osam borbenih grupa, koje su bile usmerene u šest napadnih pravaca, i to:

Treba primeniti elastičnu taktiku i obuhvatiti operativna područja. Peku treba odmah popuna svojih jedinica. Vi morate učinite sve da ovo izvršite[4]. Sa nama održavajte neprekidnu vezu i zajednički saglasite rad[5]. Pravilna je vaša odluka što ste u istoč. Srbiju uputili dve div.[izije][6]. Povežite se sa Tempom i Kosmetom.[7]

Jugozapadna grupa (dva ojačana bataljona 363. puka 181. pešadijske divizije, 3. bataljon 13. SS-puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i oko 2000 četnika), nastupala je od Podgorice (sada: Titograd) i posle veoma teških borbi za brdo Vežešnik potisnula 7. crnogorsku NOU brigadu 3. NOU divizije i preko sela Lijeve Rijeke 15. avgusta prodrla u Kolašin.

Južna grupa (1. brdska divizija, albanska kvislinška milicija, delovi 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg«) nastupala je iz rejona zapadno od Rožaja — selo Velika (zapadno od prevoja Čakora) u pravcu komunikacije Andrijevica — Berane (sada: Ivangrad) i uprkos veoma žilavom otporu glavnine 3. crnogorske NOU divizije (5. crnogorske proleterske i 9. crnogorske NOU brigade) 13. avgusta zauzela Andrijevicu i Berane, 14. avgusta Mateševo, a 15. avgusta Kolašin i Mojkovac.

Istočna grupa (3. bataljon 363. puka, 696. bataljon feldžandarmerije, delovi 297. izviđačkog bataljona, 2. bataljon 201. brigade jurišnih topova) nastupala je od Sjenice, preko Peštera, ka dolini Lima (levim krilom do reke Lešnice), sadejstvujući Južnoj i Severoistočnoj grupi.

Grupa »Krempler« nastupala je kao Severnoistočna grupa na pravcu Nova Varoš — Priboj na Limu, obezbeđujući zaleđe Severne grupe.

Severna grupa (14. SS-puk — bez 3. bataljona — 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«) nastupala je sa sektora sela Jabuka — Prijepolje uzvodno dolinom Lima i odbacila 8. crnogorsku NOU brigadu 37. NOU divizije na levu obalu te reke.

Severozapadna grupa (2. puk »Brandenburg« — bez jednog bataljona, 3. četa 12. tenkovskog bataljona za naročitu upotrebu, Crnogorski dobrovoljački korpus — četnici iz istočnog i severnog dela Crne Gore i iz Sandžaka. Drinski dobrovoljački korpus — i borbena grupa bugarske 24. divizije) nastupala je sa sektora Prijepolje — Pljevlja prema jugu i, vodeći oštre borbe protiv glavnine 1. proleterske divizije (1. proleterska i 13. proleterska brigada »Rade Končar«), do 15. avgusta ovladala je selom Kamenom Gorom, ali ne i Crnim vrhom (k. 1492), za koji su vođene uporne borbe.

Zapadna grupa (369. legionarska divizija i hercegovački četnici) vodila je borbu protiv 10. i 11. hercegovačke NOU brigade 29. hercegovačke NOU divizije, pokušavajući da ih odbaci i grupiše se u Gacku, Bileći i Trebinju, radi prodora ka Nikšiću.

Padobranski 500. SS-lovački bataljon »Brandenburg« privučen je u rejon Novi Pazar — Raška, kao rezerva za eventualnu upotrebu.

Angažovano je za izviđanje i podršku nekoliko eskadrila Komande ratnog vazduhoplovstva Jugoistoka.

Operacija je svom žestinom vođena punih jedanaest dana, ali nije donela očekivane rezultate. Potpunije o tome: tom III, knj. 8, dok. br. 61—73, 78 i 356; tom XII, knj. 4, dok. br. 108 i prilog br. 1 (str. 914—918, 921—925).

[4] Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio je 15. avgusta Vrhovni štab da je zatražio od komandanta Operativne grupe divizija NOVJ Peka Dapčevića da 3. srpsku NOU i 4. crnogorsku proletersku brigadu uputi da prođu prostorom Jablanice i Puste Reke, i prihvate dobrovoljce, jer je to jedini način za popunu njegovih jedinica, a i radi toga što tamošnje stanovništvo traži da lično vidi te jedinice. Istovremeno je izvestio da je naređeno 22, 23. i 25. srpskoj NO diviziji da svaka uputi po 300 boraca za popunu jedinica Operativne grupe divizija NOVJ. O tome vidi u navedenoj Knjizi depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije radiograme upućene Vrhovnom štabu, pod br. 56 i 58 od 15. avgusta 1944. godine.

[5] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije Koča Popović i sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoje Nešković sastali su se sa komandantom Operativne grupe divizija Pekom Dapčevićem 18. avgusta u selu Mirnici i dogovorili se o daljoj saradnji. Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 15/4: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, primljenih od Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 34 sa 15 grupa od 17. avgusta i br. 36 sa 15 grupa od 19. avgusta; k. 372, f. 2, br. reg. 2/14: Knjiga depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ, radiogrami br. 41 sa 138 grupa i br. 42 sa 70 grupa od 21. avgusta 1944. godine.

[6] Tamo su bile upućene 23. i 25. srpska NO divizija. O tome je Glavni štab poslao izveštaj Vrhovnom štabu 13. avgusta (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba poslatih Vrhovnom štabu, radiogram br. 27 sa 61 grupom od 13. avgusta 1944. godine).

[7] Sa Glavnim štabom NOV i PO Makedonije (kod njega se tada nalazio Svetozar Vukmanović Tempo) radio-veza je postojala od ranije, dok je sa Kosmetom uspostavljena, preko Štaba Ibarskog NOP odreda, početkom septembra 1944. godine (tom I, knj. 11, dok. br. 161).

BR. 390

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE O ZBRINJAVANJU RANJENIKA, IZBEGAVANJU NEPRIJATELJEVOG OBUHVATA U SANDŽAKU I ZAJEDNIČKOM PREBACIVANJU SA 8. CRNOGORSKOM BRIGADOM PREKO LIMA I POVEZIVANJU SA 37. SANDŽAČKOM NOU DIVIZIJOM RADI DEJSTAVA NA SEKTORU ZLATIBOR — GOLIJA[1]

Primljeno od
V.Š.
15. VIII [u] 15 h

Lekić treba da se prebaci na sektor Piva — Žabljak[2]. Jedinice se obavezno moraju odmoriti, snabdeti materijalom, nahraniti i ranjenike evakuisati, bilo u Italiju, bilo u bolnice II korpusa. Borbe treba da izbegava.

S obzirom na vaš pretstojeći zadatak, bilo bi poželjno da se zajedno sa XXXVII divizijom nađete na sektoru Zlatibor — Golija — Zlatar.[3]

S obzirom na sadašnji vaš raspored i situaciju u Sandžaku ne znamo da li možete pokret izvršiti bez žurbe i gubitaka.

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/73 i 33/74.

Istovetan tekst (sem drugog dela poslednje rečenice) nalazi se i u Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterske divizije (isti Arhiv, k. 712/B, f. 12, br. reg. 30/15 i 30/16, radiogrami primljeni od Vrhovnog štaba 15. avgusta u 15 i 18 časova).

[2] Odnosi se na 12. korpus NOVJ, čiji je komandant bio Danilo Lekić. Taj korpus je 15. avgusta nastupao preko planine Vučeva pod vrlo teškim uslovima (vidi primedbu 3. uz dok. br. 373).

[3] Štab 1. proleterske divizije uputio je 14. avgusta, preko Štaba 1. proleterskog korpusa, Vrhovnom štabu NOV i POJ sledeći radiogram:

»Danas vođene uporne borbe na celom sektoru. Nepr. zauzeo Kamenu Goru i jačim snagama nadire ka Kovrenu. U toku noći i sutrašnjeg dana naši delovi povući će se zapadno od komunikacije Pljevlja — Kovren.

Od Pljevlja nepr. prodro do ispod Kakmuži — Podpeć.

Drugi korpus ne zna za dolazak Lekića i Đoka [Jovanića], niti za naše dalje zadatke. S obzirom na situaciju kod nas i II korp. potrebna nam [je] direktiva da bi mogli blagovremeno i pravilno dejstvovati.

Vaso Jovanović«.

Navedena knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ br. 2 i 3 od 14. avgusta 1944. godine.

Svakako treba saglasno raditi sa II korpusom i Lekićem.[4]

[u] 18,30 h (br. 4 od 15. VIII)[5]

Treba izbeći obuhvat nepr.[ijateljev] u Sandžaku. Zato se zajedno sa VIII crnogorskom brig. prebacite preko Lima u pravcu XXXVII div. i manevrišite na sektoru Zlatibor — Golija. Ranjenike evakuišite avionima sa Negobuđe. O pokretu izvestite Lekića. [6]njegova namera nije sigurna.[7]

(br 5 od 15. VIII)[8]

---

[4] Istoga dana je komandant 1. proleterske divizije, preko Štaba 1. proleterskog korpusa, u vezi s ovim odgovorio Vrhovnom štabu:

»Drugi korpus nas upućuje na proboj ka Priboj — Rudo, bez obzira na Lekića i Đoku. Molimo sledećom vezom odgovorite u pogledu našeg daljeg rada, jer prema situaciji kod nas i II korpusa smatramo da ne možemo duže ostati između Pljevalja i Tare.

Dalje direktive [su] nam potrebne i da bi na sadašnjem sektoru i sadanjem zadatku mogli pravilno odrediti karakter dejstava i celishodna pomeranja.

Sa nama je VIII crnogorska brig. i 500 nenaoružanih novomobilisanih za novu sandžačku brig. Na Tari ima samo dva slaba splava.

Dva naša bataljona i dalje su prema Foči na zadatku obezbeđenja prelaza Lekiću. Mi i Đoko nemamo vezu sa Lekićem.

Vaso [Jovanović, s.] Maoče«.

Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. 8—11, poslati Vrhovnom štabu NOV i POJ 15. avgusta u 15 časova. U nastavku navedene serije radiograma, Štab 1. proleterskog korpusa je dodao da njegovih 22 ranjenika čekaju na Negobuđi za evakuaciju (radiogram br. 12).

U vezi s ovim je usledila ova preciznija direktiva Vrhovnog štaba, koja je primljena u 18,30 časova.

[5] i [8] Broj radiograma i datum potiču od Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[6] Prazan prostor na početku rečenice je ostavljen u originalu primljenog radiograma. Označava da nekoliko reči nisu jasno primljene. U ranije navedenoj Knjizi depeša Štaba 1. proleterske divizije, u kojoj je unet ceo prethodni tekst, dalje piše sledeće: »za njega ..... nije sigurna«. Verovatno se odnosilo na Lekićevu nameru da forsira Drinu južno od Foče.

[7] Štab 1. proleterskog korpusa je 16. avgusta izvestio da je razumeo direktivu br. 5 i da će se postupiti po njoj, ističući da prelaz preko reke Ćehotine i preko ceste Pljevlja — Čajniče predviđa da izvrši noću 17/18. avgusta i da je o svemu tome obavestio Štab 2. korpusa NOVJ i tražio da on o tome javi Štabu 12. korpusa, s kojim Štab 1. proleterskog korpusa nije mogao da uspostavi radio-vezu. (Potpunije: navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 17 i 18, upućeni 16. avgusta Vrhovnom štabu NOV i POJ). U vezi s ovom direktivom je Štab 1. proleterske divizije 15. avgusta izdao naređenje svojim jedinicama da se prikupe na prostoru zapadno od ceste Pljevlja — Kosanica i pripreme za dalji pokret (tom IV, knj. 28, dok. br. 61).

BR. 391

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ O NAČINU VOĐENJA DALJIH BORBI I O OSPOSOBLJAVANJU OPERATIVNE GRUPE ZA PREDSTOJEĆE NANOŠENJE ODLUČUJUĆIH UDARACA NEPRIJATELJU[1]

[Od V.Š.]

gr. 80

Neprijatelj je poveo ofanzivu u Sandžaku i Crnoj Gori. Učestvuje i Prva alpinska div.[izija][2]. Bilo bi pogrešno neprekidno voditi teške frontalne borbe. Takav rad onesposobio bi vas za odlučni udarac[3]. Povremno odmoriti trupe i popuniti ih po svaku cenu novim borcima. Bez te nove popune vi ne možete pretstavljati solidnu udarnu grupu.

gr. 48

Neprekidno održavajte vezu sa Kočom. Dogovorite se o zajedničkom dejstvu[4]. Direktive za rad izdali smo Koči[5], a uopšte treba izbegavati koncentraciju naših jačih snaga na taj sektor.

15. VIII 1944.
Igrište

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/3.

[2] Vidi 2. i 3. primedbu uz dok. br. 389.

[3] Komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević izvestio je 14. avgusta da su jedinice Operativne grupe na sektoru Kuršumlija — Blace — Merćez u borbama 13. i 14. avgusta potpuno razbile dva bataljona 122. puka 27. bugarske divizije, nanevši im gubitke od 185 poginulih, mnogo više ranjenih i 135 zarobljenih, a 15. avgusta je Vrhovnom štabu poslao sledeći radiogram.

»14. na 15. smo napadali Kuršumliju, ali je nijesmo zauzeli, jer je neprijatelj pred sam naš napad dovukao pojačanja, a Bugari su branili grad kao Nijemci.

Naša dva bataljona su osam sati bili u samom gradu, no Bugari se noću i u gradu bore do poslednjeg.

Neprijatelju su nanešeni teški gubici. Prema prvim izvještajima naši gubici nijesu veliki.

BR. 392

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PRIHVATI 12. KORPUS NOVJ, SNABDE GA INTENDANTSKIM POTREBAMA I UBOJNOM OPREMOM, PREUZME NJEGOVE RANJENIKE I DOPRINESE DA SE JEDINICAMA TOGA I 1. PROLETERSKOG KORPUSA NE SMANJI BORBENOST I SPOSOBNOST PRODIRANJA KA SRBIJI[1]

27/79[2] ddd

Lekić sa tri divizije[3] dolazi preko Vučeva na sektor Piva — Žabljak. Divizije vodile borbu, imale gubitaka i vrlo su iscrpljene. Prihvatite ih i preduzmite odmah sve da se nahrane i popune materijalom[4]. Ove jedinice ne smeju se uvoditi u borbu. Treba im duži odmor. Od njih primite sve ranjenike i bolesnike. Nastojte da ih evakuišete u Italiju. U protivnom, zadržite ih u vašim bolnicama.

Bugarsko-četničke snage u jačini preko tri hiljade napadaju nas sa pravca Kruševca.

15. VIII 1944.

Igrište Peko.«

Isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/12 i 2/13: Knjigu poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 28 sa 98 grupa od 14. avgusta i br. 30 sa 91 grupom od 15. avgusta 1944. godine.

Naknadno je u vezi s napadom na Kuršumliju Peko Dapčević izvestio da je neprijatelj imao 141 mrtvog i oko 150 ranjenih, dok su jedinice Operativne grupe imale 16 mrtvih (navedena Knjiga depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 34 sa 68 grupa). U Operacijskom dnevniku Operativne grupe divizija piše da je brigada iz »P-1« (iz 2. proleterske divizije) imala 7 mrtvih i 23 ranjena, većinom od avijacije, a brigada iz »K-1« (iz 5. krajiške NOU divizije) 9 mrtvih i 32 ranjena (isti Arhiv, k. 373, f. 1, br. reg. 1/14, tekst pod 15. VIII 1944. godine).

Posadu Kuršumlije su tada sačinjavali jedan puk Srpskog dobrovoljačkog korpusa, dva bugarska bataljona, četa nemačke policije i četnici.

[4] Peko Dapčević se s Kočom Popovićem sastao 18. avgusta (vidi 5. primedbu uz dok. br. 389).

[5] Vidi dok. br. 389.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2. br. reg. 21/38.

[2] i [5] — U razlomku brojilac označava broj radiograma, a imenilac broj šifrovanih grupa u njemu.

Hronološki redosled brojeva radiograma ne odgovara logičnom kontinuitetu teksta, pa se stoga ovde objavljuje prvo tekst pod brojem 27, a u nastavku tekst pod brojem 26, jer je očigledno tako bilo napisano u originalu poslatog radiograma, koji nije pronađen.

Ne možemo predvidjeti razvoj situacije kod vas.[6] Bilo bi pogrešno našu I div.[iziju] uvlačiti u teške borbe, jer joj sa Lekićem pretstoji pokret[7]. Bilo bi poželjno kada bi se ona našla zajedno sa 37 div. na sektoru Zlatibor—Golija—Zlatar. S obzirom na sadašnji njen raspored, ne možemo procijeniti da li se ona može sada bez borbe i gubitaka prebaciti na taj sektor. Imajte u vidu ove naše napomene u pogledu 1. div. i Lekića. Osnovno je neizložiti gubicima naše jedinice[8] čime bi se smanjila njihova borbenost i sposobnost za pokret.[9]

15. VIII 44. god.
Polja Dragovića

---

[3] Misli se na 16. i 36. vojvođansku NOU diviziju i na 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla«. Ova poslednja divizija je tada nastupala odvojenim pravcem i po izbijanju u dolinu Sutjeske, ne uspevši da otvori put i pođe preko visoravni Vučeva, ona je pošla uzvodno kanjonom Sutjeske i zapadnim padinama Volujaka (vidi 3. primedbu uz dok. br. 373).

[4] Štab 2. korpusa je dan kasnije izvestio da su prednji delovi 12. korpusa izbili na reku Pivu, a u vezi sa njihovim snabdevanjem naglasio je da su usled neprijateljeve ofanzive napuštene oblasti iz kojih su se snabdevale jedinice, te da je stoga neophodno avionima doturati što veće količine namirnica (Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/8: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiograme br. 51 i 53 od 16. avgusta 1944. godine).

[6] Sredinom avgusta nastavljene su vrlo oštre borbe na svim pravcima neprijateljevog nastupanja, ali je on stalno prodirao dalje. O tome je Štab 2. korpusa 14. avgusta izvestio:

»Neprijateljska kolona koja napada od Andrijevice jaka [je] oko 4000 Nemaca i Arnauta. Njeni prednji delovi ovladali su Trešnjevikom i ugrožavaju Mateševo.

Na sektoru Berana i Bijelog Polja neprijatelj je takođe napao jačim snagama i naše će jedinice večeras evakuisati Berane.

1. divizija danas je vodila borbu sa neprijateljem južno od Pljevalja — Jabuke i Prijepolja. Na ovom sektoru neprijatelj dovlači pojačanja, ali nije imao bitnijih uspeha.

Na sektoru Podgorice borba se vodila na prostoru Kuča i Pipera. Ni ovde neprijatelj nije imao uspeha.

Primorska [operativna] grupa [brigada] odbila [je] napad neprijatelja od Trebinja prema Vilusima. Ovde se [nama] predalo 30 Rusa.

Na svim sektorima neprijatelj trpi velike gubitke.

30 nemačkih aviona bombardovalo komunikaciju Trešnjevik — Mateševo.

Prema dosta pouzdanim podacima Nemci [su] zaposeli Foču, Kalinovik, Goražde.

U Hercegovini bez promena«.

Dan kasnije (15. avgusta) Štab 2. korpusa je Vrhovnom štabu javio sledeće:

»Neprijatelj [je] ušao u Mateševo i nadire prema Kolašinu. Druga njegova kolona od Berana nadire [ka] Bjelasici.

Na sektoru Berane — Kolašin napada kompletna nemačka alpska divizija.

Danas je neprijatelj vršio jači ispad od Pljevalja i Prijepolja u pravcu Lever Tare i Šahovića i postigao delimične uspehe.

Na sektoru Bijelo Polje — Prijepolje, Pljevlja napada [nas] stalno oko 5.000 [Nemaca].«

Istoga dana u vezi sa 1. proleterskom divizijom i 8. crnogorskom NOU brigadom saopštio je Vrhovnom štabu sledeće:

»Nismo još od vas dobili objašnjenje za upotrebu I divizije. S obzirom na situaciju, mi nameravamo postupiti ovako:

I diviziju prebaciti u severni Sandžak, gde će uhvatiti vezu sa Žarkom [Vidovićem].

VIII brigada će poći sa I divizijom«.

(Navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 46 sa 207 grupa od 14. avgusta i br. 48 sa 191 grupom od 15. avgusta 1944. godine.)

[7] Reč je o prodoru u zapadnu Srbiju.

[8] Pod terminom »naše jedinice« ovde se podrazumevaju 1. proleterski i 12. korpus NOVJ.

[9] Kasnijom radio-vezom, Vrhovni štab je, takođe 15. avgusta, naredio Štabu 2. korpusa sledeće:

»Hitnim pokretom prebacite I div. i VIII brigadu preko Lima ka 37. div. i neka manevrišu na sektoru Zlatibor — Golija [kod Ivanjice].

Sa vašim snagama manevrišite na sektoru Sinjajevina — Durmitor — Golija [kod Nikšića].

Lekića, koji sa tri div. pristiže u Pivu ne uvlačiti u nove borbe. Sa njima se povežite radio-vezom i direktno kurirom.

Sve ranjenike vaše, Prve div. i Lekićeve grupe evakuišite avionima sa Negobuđa«.

(Navedena Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 28 sa 98 grupa, primljen 15. avgusta.)

BR. 393

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA ĆE KORPUS DOBITI SVU ZATRAŽENU OPREMU I NAORUŽANJE, DOK ĆE PREHRAMBENE ARTIKLE AVIONI SPUSTITI NA PODRUČJE SELA DONJE CRKVICE[1]

Datum	Br.	Čas	Gr.	Tekst
15. VIII [1944]	36	07^{00}	56	Sve tražene stvari možete dobiti.[2] Javljajte uvek ranije mesto za prijem i dobro organizujte isti. Javljajte uvek signale. Danas šaljemo hranu u Donje Crkvice. Javite da li ste primili četiri aviona hrane noću od 12. na 13. o.m.[3]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/4 i 8/5.

[2] Štab 12. korpusa je tražio 2 500 pari odela, 1 000 pari cokula, 400 mina za minobacač 81 mm, 400 mina za minobacač 75 mm, 100.000 metaka, 30 puškomitraljeza, 20 lakih minobacača, sa odgovarajućim brojem mina i maziva za oružje (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiograme br. 53 i 54).

[3] Istoga dana (15. avgusta) Štab 12. korpusa je izvestio da su te noći došla tri aviona, ali su teret bacili sa velike visine, pa se sva hrana prosula, te se nije mogao sakupiti ni obrok za jedan bataljon (tom IV, knj. 28, dok. br. 127. radiogram br. 61).

BR. 394

ODLUKA POVERENIŠTVA ZA NARODNU ODBRANU NKOJ-a OD 15. AVGUSTA 1944. O FORMIRANJU KORPUSA NARODNE ODBRANE JUGOSLAVIJE, O NJEGOVIM ZADACIMA, STRUKTURI I NAČINU DELOVANJA[1]

Strogo poverljivo!

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
POVJERENIŠTVO ZA NARODNU ODBRANU
Službeno
15. avgusta 1944.

ORGANIZACIJA KORPUSA NARODNE ODBRANE JUGOSLAVIJE

Radi obezbjeđenja pozadine Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i održavanja reda na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije osniva se Korpus narodne odbrane.

I. Zadaci Korpusa

Korpusu narodne odbrane stavljaju se u dužnost sljedeći zadaci:

a) Borba sa antinarodnim ustanicima u pozadini NOVJ i likvidacija četničkih, ustaških, belogardejskih i drugih antinarodnih bandi na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije.

b) Obezbjeđenje centralnih organa vlasti (Nacionalnog komiteta, Vrhovnog štaba, zemaljskih antifašističkih vijeća, glavnih štabova, odeljenja zaštite naroda itd.)

c) Čišćenje tek oslobođenih teritorija od ostataka razbijenih neprijateljskih jedinica i špijuna i diverzanata koje bi neprijatelj ostavio u pozadini NOVJ.

đ) Obezbjeđenje luka, obala i državnih granica.

e) Obezbjeđenje najvažnijih željezničkih i automobilskih puteva i mostova, zavoda i fabrika odbrambenog karaktera, aerodroma i drugih objekata odbrambenog značaja.

---

[1] Dokument (verovatno prepis iz avgusta 1944, pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 10. Nije pronađen original.

f) Izvršavanje zadataka odeljenjâ zaštite naroda u raznolikim operacijama (potjerama, provjeravanju stanovništva putem pretresa stanova i legitimisanja, zasjedama, sprovođenju uhapšenika, zarobljenika i sl.).

II. Struktura i organizacija

1. Korpus narodne odbrane potčinjen je neposredno povjereniku za narodnu odbranu, koji rukovodi Korpusom preko načelnika Odeljenja zaštite naroda Povjereništva za narodnu odbranu NKOJ-a.

2. Struktura i lični sastav Korpusa narodne odbrane razlikuje se od strukture i ličnog sastava običnih vojnih korpusa i [njegove jedinice] formiraju se srazmjerno veličini oslobođene teritorije, aktivnosti neprijateljskih elemenata i količini objekata koja treba obezbjeđivati.

Prema tome u Korpus narodne odbrane mogu ući divizije, zasebne brigade i zasebni bataljoni.

Osnovnu operativnu jedinicu Korpusa predstavlja bataljon, koji je sastavljen od tri do četiri čete. Jačina četa zavisi od potrebe i od uslova na dotičnoj teritoriji, ali treba težiti da svaka četa dostigne broj 200 boraca. Brigada se sastoji od tri do pet bataljona, a divizija od tri do četiri brigade. Zasebne brigade, shodno lokalnim uslovima, mogu biti sastavljene od dva, tri i četiri bataljona, a zasebni bataljon od dvije, tri i četiri četa.

3. Jačina jedinica Korpusa narodne odbrane u pojedinim zemljama i oblastima Jugoslavije odredit će se srazmjerno prema veličini oslobođene teritorije i broju dislociranih trupa NOVJ po pojedinim krajevima, kao i prema blizini i značaju državnih granica Jugoslavije.

U sastav Korpusa narodne odbrane ulazi »Vojska državne varnosti« koja je još ranije bila formirana u Sloveniji, sve jedinice odsjeka zaštite naroda kao i one jedinice u Hrvatskoj za borbu protiv pete kolone — bataljoni PPK-a.

4. Divizije, brigade i bataljoni Korpusa narodne odbrane su vojne jedinice i obrazuju se po vojnom obrazcu kao i sve regularne jedinice NOVJ; na njihovom čelu stoje komandanti koji vladaju vojnom vještinom.

5. Korpus se sastavlja u prvom redu od boraca i komandanata NOVJ. Svaki vojnik toga Korpusa, bilo da čuva granice ili stražari pored strategijski važnog mosta ili da obezbjeđuje organe zaštite naroda, uvijek se može sukobiti sa neprijateljem koji je nadmoćniji i po broju i po naoružanju, zato se Korpus narodne odbrane formira od oficira i vojnika koji su odani

stvari Narodnooslobodilačkog pokreta, koji su pokazali svoju disciplinovanost i nepokolebljivost u borbi.

6. Korpus narodne odbrane (analogno tome kako se NOVJ snabdijeva materijalnim sredstvima) mora biti naoružan svim vrstama oružja, između ostalog: avijacijom (uglavnom izviđačkom i jurišnom), tenkovima i protivkolskim oruđima, artiljerijom i bacačima mina.

U sastav Korpusa, divizija, brigada i većih bataljona narodne odbrane moraju ulaziti također i mehanizovane i konjičke jedinice.

7. Snabdijevanje Korpusa narodne odbrane oružjem, municijom, sanitetskim materijalom, opremom, namirnicama i drugim potrebama vrši se preko odgovarajućih postojećih organa Vrhovnog štaba, odnosno glavnih štabova, korpusa i korpusnih oblasti. Ali sve jedinice Korpusa narodne odbrane moraju imati svoju posebnu intendanturu i posebne magacine cjelokupne spreme.

8. Veza štaba Korpusa narodne odbrane sa svojim formacijama i jedinicama na raznim sektorima ostvaruje se, za prvo vrijeme, preko linije veze OZN-e, a u izvjesnim slučajevima i preko opšte vojne veze.

Čim se ukaže prva mogućnost štab Korpusa mora obezbijediti samostalnu vezu sa svojim formacijama i jedinicama. Sve niže jedinice — divizije, brigade i bataljoni moraju odmah biti povezani svojom posebnom kurirskom i radio-vezom.

9. Obezbjeđenje centralnih organa vlasti (Nacionalnog komiteta, Vrhovnog štaba, zemaljskih antifašističkih vijeća, OZN-e) stalno vrši ista zasebna jedinica Korpusa narodne odbrane, koja vrši samo tu dužnost. Ali, u izvjesnim slučajevima, kad to zahtijevaju vojnički ili drugi razlozi, takva jedinica može biti zamijenjena drugom. Ostale formacije i jedinice Korpusa izvršavaju sve ostale korpusne zadatke (osim obezbjeđenja centralnih organa vlasti), pri čemu se odjeljenja, nakon određenog razmaka vremena, smjenjuju na dotičnim dužnostima. Na primjer, u brigadi od tri bataljona, prvi i drugi bataljon obezbjeđuje objekte (mostove, aerodrome, itd.) te su, prema tome, njihove čete i vodovi razbacani po teritoriji na kojoj brigada djeluje; treći bataljon nalazi se pri štabu brigade i predstavlja operativnu rezervu. Poslije izvjesnog vremena, treći bataljon ide na obezbjeđenje objekata, a prvi bataljon polazi u operativnu rezervu [itd.].

Vrijeme prebacivanja u operativnu rezervu iskorišćava se za pojedinačnu vojnu obuku i vaspitni rad među borcima.

10. Divizije, zasebne brigade i bataljoni Korpusa [narodne] odbrane potčinjavaju se neposredno štabu Korpusa, a u vezi

s dobivenim zadacima od štaba Korpusa sprovode svoje akcije na svojim sektorima u saglasnosti sa glavnim štabovima (štabovima frontova, armija) i sa odeljenjima zaštite naroda.

III. Način koordinacije akcija Korpusa narodne odbrane sa glavnim štabovima i odeljenjima zaštite naroda

1. Objekte koje treba da obezbjeđuju jedinice Korpusa [narodne] odbrane (luke, mostove, aerodrome i sl.) određuje — na svojoj teritoriji — načelnik Odjeljenja zaštite naroda u saglasnosti sa dotičnim Glavnim štabom. Dobivši takav zadatak, komandant divizije, brigade ili zasebnog bataljona sastavlja plan rasporeda svojih odjeljenja na objekte, vodeći računa o tome da najmanje jedna trećina svega sastava ne bude zauzeta obezbjeđenjem objekata, nego da u rukama komandanta divizije, brigade, bataljona bude operativna, rezerva, spremna da u svakom času izvrši borbene operativne zadatke.

Štabovi divizija, brigada, zasebnih bataljona izrađuju plan rasporeda komandnog kadra i vršenja službe u saglasnosti sa načelnikom OZN-e i šalju štabu Korpusa na potvrdu.

2. U cilju što bolje koordinacije korpusnih borbenih akcije sa djelatnošću odjeljenjā zaštite naroda, štabovi i komande jedinica Korpusa moraju biti u stalnoj i najtješnjoj vezi sa načelnicima OZN-e i svim njenim višim organima.

3. Štabovi brigada, zasebnih bataljona ili komande četa dodjeljuju, po nalogu načelnika Odjeljenja zaštite naroda, potrebni broj vojnika i oficira za izvođenje operacija OZN-e. Izdvojeno odjeljenje prelazi za vrijeme takvih operacija potpuno pod vlast organa OZN-e koji izvode predviđenu operaciju.

Organi OZN-e nemaju pravo da kod sebe zadržavaju jedinice Korpusa narodne odbrane duže nego što je neophodno potrebno za izvođenje operacije.

4. Za slučaj neophodnosti izvođenja borbenih akcija za likvidaciju antinarodnih ustanika i krupnih [grupa] bandi, plan operacije izrađuju zajedno načelnik Glavnog štaba, načelnik OZN-e i komandant formacije Korpusa narodne odbrane.

5. U izuzetnim slučajevima, kada je situacija na frontu naročito teška, štabovi koji komanduju frontom mogu, po dogovoru sa načelnikom OZN-e, upotrijebiti jedinice Korpusa narodne odbrane za stvaranje brane na ugroženom sektoru fronta, zadržavanje i preuređivanje jedinice koja bi, eventualno, bježala s fronta i, najzad, za neposredne borbene akcije radi likvidacije protivnikovog prodora.

U takvim slučajevima jedinice Korpusa narodne odbrane, pošto ispune određeni zadatak, unište, odbace ili zaustave protivnika, moraju biti smijenjene od vojnih štabova i vraćene na raspolaganje štabu Korpusa narodne odbrane.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
POVJERENIK ZA NARODNU ODBRANU
MARŠAL JUGOSLAVIJE

BR. 395

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PREDLOŽI DEVET RUKOVODILACA ZA DUŽNOSTI DRUGOG ILI TREĆEG ČLANA POLITODELA I OBAVEŠTENJE O IMENOVANJU POLITIČKO-PARTIJSKIH RUKOVODILACA U 29. HERCEGOVAČKOJ NOU DIVIZIJI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

29/40

Odmah nam predložite sa kratkim karakteristikama pet drugova koji mogu vršiti funkciju drugog člana politodjela i četvoricu za trećeg člana.[2]

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/39.

[2] Politički komesar 2. korpusa NOVJ Radoje Dakić je za funkcije drugog člana u politodelima (kulturno-prosvetni rad) predložio: Milovana Vujovića, tada člana Okružnog komiteta KPJ Cetinje; Vjeru Kovačević, tada pri Politodelu 3. NOU divizije; Stevana Kovačevića, tada političkog komesara bataljona u 6. crnogorskoj NOU brigadi (za njega je naglasio da može odgovarati i za političkog komesara brigade); Jova Mihaljevića, tada političkog komesara bataljona u 6. crnogorskoj brigadi; Ljuba Anđelića, tada organizatora dopisničke službe u 2. korpusu NOVJ. Za funkcije trećeg člana u politodelima (omladinski sektor rada) Dakić je predložio: Rada Prelevića, tada rukovodioca Okružnog komiteta SKOJ-a Cetinje; Pera Žarkovica, tada rukovodioca SKOJ-a u 8. crnogorskoj NOU brigadi; Novicu Perovića, tada pomoćnika političkog komesara bataljona u 5. crnogorskoj proleterskoj brigadi; Ljuba Badnjara, tada političkog komesara bataljona u 6. crnogorskoj NOU brigadi. Za svakoga od njih, Dakić je saopštio i kratke karakteristike, naglašavajući koje je osnovne funkcije ranije obavljao (isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 3/14: Knjiga primljenih i poslatih depeša političkog komesara 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 69 sa 228 grupa, od 26. avgusta 1944. godine).

Za komesara 29. div.[3] postavlja se Vojin Kovačević. Ako je Radovan Papić član Ob. K,[4] onda za rukov. Politodjela dolazi Vukašin Mićunović, a mjesto njega predložite drugog za drugog člana Politodjela. Obavijestite.[5]

15. VIII 44. god.
P.[olje] Dragovića

U vezi s Milovanom Vujovićem je sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku Blažo Jovanović uputio Centralnom komitetu KPJ sledeći radiogram (radiogram nema datuma, ali je upućen krajem avgusta ili početkom septembra):

»Za Marka

XII korpusu dali smo 10 drugova za komesare i pomoćnike komesara bat.[aljona], jer je to bilo nužno. Među ovima dali smo i druga Milovana Vujovića za pomoć.[nika] komesara jedne brigade i sekretara divizijskog komiteta [KPJ] i pored toga što je bio predložen za II člana politodjela, jer on može na ovoj dužnosti u XII korpusu potpuno zadovoljiti.

Ukoliko je potrebno na mjesto njega II član politodjela u III div.[iziji], javite da ga predložimo.

Za P. K.
Blažo«.

(Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša, radiogram br. 73 sa 113 grupa.)

[3] Reč je o 29. hercegovačkoj NOU diviziji.

[4] Oblasnog komiteta.

[5] Politički komesar 2. korpusa NOVJ Radoje Dakić izvestio je 22. avgusta da je Radovan Papić član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu, pa je za drugog člana Politodela 29. NOU divizije predložio Dragutina Vukovića, tada člana Okružnog komiteta KPJ Podgorica (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša, radiogram br. 67 sa 74 grupe).

BR. 396

ODGOVOR NAČELNIKA ODELJENJA ZA VEZU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 15. AVGUSTA 1944. ODSEKU ZA VEZE GLAVNOG ŠTABA NOV I PO HRVATSKE NA IZVEŠTAJ O NEPRAVILNOM DOSTAVLJANJU MATERIJALNIH SREDSTAVA VEZE I OBAVEŠTENJE O NAČELNOJ ORGANIZACIONOJ STRUKTURI SLUŽBE VEZE U NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
Broj službeni
Odeljenje za vezu
15. avgusta 1944. g.
Položaj

GLAVNI ŠTAB NOV I POH
BROJ 2333 DNE 17-VIII 1944.[2]

Oper. O.
Jakšić[3]

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE
(Odsjeku za vezu)

Dopis, broj službeni od 30 VII o.g. odnoseći se na nepravilnu dostavu materijala za vezu od strane Saveznika, primljen je 14. avgusta o.g.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 119/3, f. 4, br. reg. 24/1.

[2] Naknadno je utisnut četvrtasti štambilj na margini u desnom gornjem uglu.

[3] Na središnom delu margine dopisao Pavle Jakšić crvenom olovkom.

[4] Iz tog dopisa se vidi da Odsek za veze Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske javlja da se materijalna i tehnička sredstva veze ne isporučuju svim korpusima Glavnog štaba u jednakim količinama, već se uglavnom snabdeva samo 4. korpus NOVJ. Tako, na primer, taj je korpus dobio 150 km telefonskog kabla, 10. korpus samo 36 km, a 6. i 11. korpus nisu ga ni dobili. Slično je bilo i s radio-stanicama: 4. korpusu upućeno je 35 komada, 6. i 11. korpusu po 5 komada, a 10. korpusu samo 4 komada. Takođe je istovetna situacija s optičkim aparatima, telefonima, telefonskim centralama i drugom opremom i sredstvima veze. Osim toga, neke radio-stanice su dobijene neispravne, a za neke je nastao brzo kvar u ručnom generatoru, jer pri upotrebi jedan tip generatora (GN 45 A) teško se okretao, usled čega je pregorevao rotor zbog niskog napona struje. Potpunije o tome: isti Arhiv, k. 119/3, f. 4, br. reg. 24: Upozorenje načelnika Odeljenja za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. upućeno 3. odseku Štaba Baze NOVJ u. Italiji u vezi s nepravilnim isporukama opreme i sredstava za vezu korpusima Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

Prema priloženoj kopiji, uputili smo štabu Baze — III otsjeku — Bari dopis u kome smo doslovce izložili tekst Vašeg dopisa i naredili šta po ovome treba da se učini, iako je to već nekoliko puta u istom smislu pisano, pa sam čak i lično odlazio u Bari, kako bi na licu mjesta i sa našim odgovornim drugovima i sa Saveznicima što bolje uskladio cijelu odpremu materijala za vezu.

Materijal se ima slati na temelju spiskova, čiji Vam je izvod prije kratkog vremena dostavljen od strane ovoga Odjeljenja i to ravnomjerno na sve korpuse, u prvom redu na one novoformirane. Proračun materijala sastavljen je na temelju stvarnih potreba, projekta formacije jedinica za vezu i ostalih okolnosti (mogućnost transporta itd.), no sve u granicama na koje su pristali Saveznici da nam materijal daju.

Prema, tome, materijal će biti u cijelosti isporučen, osim onoga što se ne može transportovati avionima, a to su za sada samo automobili. Na kraju napominjemo, da će se po završenoj isporuci sastaviti novi spiskovi za dalje isporuke potrebne za širu i razgranatiju organizaciju veza, popunu gubitaka, opremu novoformiranih jedinica itd.

Nije nam zaista jasno zašto je isporuka za Glavni štab Hrvatske bila tako nepravilna. To sam lično opazio, i u Monopoli, gdje se nalaze glavna skladišta, mi je rečeno da su ih ometali neprijateljski noćni lovci.

Što se pak tiče neispravnosti prispjelog materijala, to je još neverovatnije, jer sam se lično uvjerio da se sav materijal prije pakovanja najsavjesnije pregleda i ispita, a ispitivanjima i pakovanju prisustvuje naš stručnjak tehničar. Treba provjeriti kako se sa stanicama rukuje, jer nije isključeno da je krivica i do naših drugova.

Ovo Odjeljenje nije do sada dobilo niti jednu reklamaciju za pregaranje namotaja kod ručnih generatora, te uzroke koji su se kod vaših korpusa pojavili treba najsavjesnije ispitati. Nije isključeno da je uslijed nekog kratkog spoja u stanici generator bio suviše opterećen, ali je procenat pregaranja zaista ogroman, kada se uzme da se kod ostalih korpusa ovako šta nije desilo.

Sumnjam da će Saveznici dati rezervne rotore, te sam zbog toga i tražio da pošalju kompletne generatore.[5]

---

[5] Pet dana kasnije, 20. avgusta, načelnik Odeljenja za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ Kerekoviće je obavestio Glavni štab, pored ostalog, o sledećem:

»1. Što se tiče nepravilne, t.j. neravnomjerne pošiljke opreme za vezu za pojedine korpuse, naši Saveznici — Englezi su

U svakom slučaju je veoma korisno da se i u buduće o svemu obavještava ovo Odeljenje, kako bi se sve nepravilnosti odmah otklonile, a po mogućstvu spriječile — preduhitrile. Ovo je utoliko potrebnije što se uslijed vladajućih prilika ne može za sada ostvariti neposredan — lični kontakt između rukovodstva službe veze, naročito između ovog Odjeljenja, i odsjeka za vezu glavnih štabova. Nadajmo se da će i ovo u najkraćem vremenu biti omogućeno.

Za manje potrebe neka se Odsjek za veze direktno obraća III odsjeku štaba Baze NOVJ — Bari (na druga zastavnika Stevanovića), kako se stvari ne bi odugovlačile. Ovom Odjeljenju poslati samo kopiju dotičnog dopisa.

— . —

Budući da se Odsjek za vezu interesirao kako stoji sa organizacijom službe veze, to se ovom prilikom daju slijedeća kratka obavještenja:

1. Na preorganizaciji naše službe veze radi se vrlo intenzivno, ali je posve razumljivo da je to sve u vezi sa općom formacijom i organizacijom NOV, te se ne može raditi odvojeno.

2. Kao rukovodeća tijela u službi veze predviđaju se: u Vrhovnom, glavnim (odnosno armijskim) i korpusnim štabovima — odjeljenja, a u diviziskim štabovima odsjeci za vezu.

3. Od jedinica za vezu predviđaju se: pri Vrhovnom, glavnim, a vjerovatno i korpusnim štabovima — bataljoni za vezu, pri diviziskim i brigadnim štabovima — čete za vezu; pri bataljonskim i ovima ravnim štabovima — vodovi za vezu.

---

odgovorili da su ovo djelomično već ispravili, a ukoliko nisu, izravnat će potpuno tokom ovoga mjeseca.

Oni će mi za dan-dva dostaviti plan isporuke opreme za naredni mjesec, te ću vam potrebne podatke dostaviti.

2. Što se tiče neispravnih ručnih generatora, naši Saveznici — Englezi priznaju mogućnost nastupanja kvarova, naročito kod onih stanica i generatora kod kojih releji nisu bili dobro udešeni (regulirani), a to je slučaj kod prvih partija stanica. Sada se stanice prije odašiljanja točno udešavaju i ispituju.

Englezi žale što nam ne mogu zamijeniti ove generatore, jer nemaju rezervnih, nego im Amerikanci (čijeg su porijekla stanice) šalju točno određen broj generatora. Englezi imaju u Italiji svoje stručne radionice, u kojima se svi neispravni generatori mogu popraviti.

Stoga pošaljite u Bari sve neispravne generatore. Pošiljku i dopis adresirati na III otsjek štaba Baze NOVJ. Čim opravke budu izvršene, generatori će vam se vratiti.«

(Isti Arhiv i ista kutija i fascikla, br. reg. 22.)

Radio-veza se predviđa do čete, odnosno bataljona (veza sa četama i baterijama — radiotelefonska).

Za sada je međutim predviđeno svega do bataljona, jer je to moguće u najkraćem vremenu ostvariti.

Iz svega ovoga se vidi da je službi veze, koju će otpravljati[6] poseban rod vojske — »vojska veze«, pridat najveći i odgovarajući značaj, te treba užurbano spremati potrebne kadrove: rukovodilaca, radiotelegrafista, mehaničara, motorista, telefonista itd.

Najveću pažnju treba pokloniti spremanju radiotelegrafista, jer će Glavni štab Hrvatske još za duže vrijeme morati da služi kao izvor za popunu ostalih, osobito novoformiranih štabova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Načelnik odjeljenja
Pukovnik **Kerekoviđ**[7]

[8]ODSJEK ZA VEZU
Operativ. odjeljenja GŠ NOV i POH
Br. 178
dne 28. VIII 44. god.

Uzeto na znanje i ravnanje.
Smrt fašizmu — sloboda narodu!
Šef odsjeka, kapetan:
B. Bogdanović
(M.P.)

[6] Smisao je: obavljati.
[7] Zlatko Kereković.
[8] Dalji tekst je dopisan u Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske i overen njegovim okruglim štambiljem.

BR. 397

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SE RADIO-VEZOM DIREKTNO OBRAĆAJU BAZI NOVJ U ITALIJI ZA ISPORUKE IZ SAVEZNIČKE POMOĆI I NJOJ SAOPŠTAVAJU SVE PROMENE MESTA ZA DOTUR I IZMENE SIGNALA ZA LEGITIMISANJE[1]

16. VIII 44.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE

Naša Baza u Bariju od sada imaće neposrednu kontrolu nad slanjem materijala iz Italije. Sve zahteve za materijal neposredno tražite radio-putem i pismeno od štaba naše Baze u Bariju. Povežite se radio-putem sa Bazom. Baza će upućivati materijal prema našim direktivama. Baza će imati kontrolu mesta [za dotur] i signala. Svaku promenu mesta i signala javljajte Bazi.

III k.[orpus] 59—88; 12. k.[orpus] 38—84; 8. k.[orpus] 6——83;

Slov.[eniji] 10—84[2]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih svim operativnim štabovima NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 4/1.

U ovoj Knjizi depeša nedostaju prvih deset strana.

Tekst radiograma je dostavljen svim operativnim štabovima NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab NOV i POJ tada bio u direktnoj radio-vezi (isti Arhiv, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 88 grupa, primljen 16. avgusta; k. 184, f. 1, br. reg. 23/4: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 15 sa 81 grupom, primljen 17. avgusta; k. 234, f. 1, br. reg. 20/20: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 15 sa 84 grupe, primljen 17. avgusta; k. 372, f. 2, br. reg. 3/4: Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram sa 83 grupe, primljen 18. avgusta; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/5: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 43 sa 84 grupe, primljen 18. avgusta; k. 372, f. 2, br. reg. 3/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram sa 83 grupe, primljen 19. avgusta; k. 461, f. 1, br. reg. 4/1: Knjiga primljenih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 15 sa 85 grupa, primljen 19. avgusta od jedinice 50 — šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ; k. 394, f. 2, br. reg. 21/41: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 44 sa 85 grupa; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/26: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 15 sa 84 grupe od 22. avgusta 1944. godine).

[2] Za 3. i 12. korpus i za Glavni štab NOV i PO Slovenije prve dve brojke, a za 8. korpus prva brojka, označavaju brojeve depeša Vrhovnog štaba, a druge dve brojke označavaju broj šifrovanih grupa u njima.

BR. 398

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 16. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O VRAĆANJU AVIONSKIH TRANSPORATA IZ SRBIJE NEISPORUČIVŠI MATERIJAL USLED NEDAVANJA UGOVORENIH SIGNALA NA DOGOVORENIM PUNKTOVIMA, PA MOLI DA SE TO OTKLONI[1]

[Telegram] br. 101 Vrlo hitno

Maršalu Titu

Već nekoliko dana avioni sa materijalom više puta su išli za Srbiju. Međutim na predviđenim punktovima nije bilo nikakvih signala.

Avijatičarima, koji ulažu kranje napore i sve svoje snage i koji lete pod najtežim okolnostima, vrlo teško pada kad se moraju sa materijalom vratiti nazad, i to sve zbog slabe ili nikakve organizacije. Na tamošnjim punktovima nema naših ljudi.

Molimo najhitnije javite tačna mesta svih punktova za bacanje materijala u Srbiju, kao i sve predviđene signale za svaki punkt ponaosob.

Neophodno je potrebno skrenuti ozbiljnu pažnju na tačnost rada onim našim rukovodiocima u Srbiji kojima je poveren prihvat materijala.

16. 8. 44.

General-lajtnant
(Terzić)
Terzić

Pol.[azni] br. 130
Šifr.[ovao] ...[2]

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/94.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Potpis je nečitak.

BR. 399

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA OBE PROLETERSKE BRIGADE IZ 2. PROLETERSKE DIVIZIJE UPUTI PROSTOROM TOPLICE I JABLANICE RADI POLITIČKOG UTICAJA I MOBILIZACIJE NOVIH BORACA[1]

[Od V.Š.]

gr. 47.

Dobro je da preko Toplice i Jablanice uputite dve proleterske brigade — jednu srpsku i jednu crnogorsku, radi propagande i mobilizacije[2]. O ovome dogovorite se sa G.Š. Srbije.[3]

16. VIII 1944.
Igrište

---

[1] Knjiga primljenih depeša Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/3.

[2] Reč je o 2. srpskoj proleterskoj i o 4. crnogorskoj proleterskoj brigadi 2. proleterske divizije.

[3] Sastanak je održan 18. avgusta i u vezi s tim zajedničkim dogovorom je komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević 21. avgusta poslao sledeći izveštaj Vrhovnom štabu NOV i POJ:

«DDD

Koča i Mihailo kažu da nijednu njihovu diviziju ne mogu odvojiti sa ovog terena a da se ne ospe većina ljudstva. Čak su mišljenja da će rokiranje Dvadesetprve divizije, čije je brojno stanje do hiljadudvjesta ljudi, bliže našim snagama izazvati osipanje. U vezi toga saglasili smo se sa Kočom i Mihailom da Drugu prol. brigadu privremeno prebacimo u Dvadesetprvu diviziju. Od njene tri [brigade], formirali bi dvije brigade, koje bi se vjerovatno, učvrstile uz Drugu proletersku [brigadu]. Pored toga, politički je apsolutno nužno da Druga prol. brigada pođe na ovaj teren. Koča će namjesto Druge [proleterske] brigade dati Drugoj [proleterskoj] diviziji Četvrtu [srpsku] brigadu jedne svoje divizije, koja će se brzo učvrstiti u Drugoj [proleterskoj diviziji].

Mi smo se sa Kočom inače ovako saglasili za slučaj da Vi usvojite njihov predlog — da Druga [proleterska] divizija ostane kod njih.

Hitno odgovorite.

21. VIII 1944.
Manastir Strmac
kod Brusa

Peko.«

(Isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/14: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 41 sa 138 grupa i br. 42 sa 70 grupa).

BR. 400

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« ZA DALJI RAD[1]

16. VIII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Lekić je u pokretu preko Vučeva za Pivu i on vodi borbu[2]. Nepr. je zaposeo Drinu južno od Foče pa severno ka Goražd[3]. U Čajniču navodno stigla [je] jedna grupa Nemaca iz Goražda.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5 i 2/6.

Direktiva nije neposredno predata Štabu 6. ličke proleterske divizije, jer Vrhovni štab sa tom divizijom nije imao direktnu radio-vezu još od 7. avgusta 1944, već joj je naređenja slao preko Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ. To se vidi iz radiograma sva tri pomenuta štaba. Tako, npr., Štab 6. divizije javlja Štabu 1. proleterskog korpusa 13. avgusta da vezu sa Vrhovnim štabom nema »zbog slabe stanice«, a Štab korpusa javlja 15. avgusta Vrhovnom štabu: »Dajte preko nas direktive za Šestu.« (U vezi s ovim: isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram Vrhovnog štaba br. 88 od 7. avgusta, primljen u Štabu korpusa 8. avgusta u 10,30 časova, i radiogram br. 6 Štaba 1. proleterskog korpusa, upućen Vrhovnom štabu 15. avgusta u 6,15 časova).

S obzirom na to da Vrhovni štab ni 16. avgusta nije imao radio-vezu sa Štabom 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« (dok. br. 403), ova direktiva je ili tranzitirana preko radio-stanice 1. proleterskog korpusa (što je najverovatnije, iako njen tekst nije upisan u Knjigu primljenih i poslatih depeša toga korpusa) ili je, pak, Štabu 6. ličke proleterske divizije predata nekoliko dana kasnije (najranije 17. avgusta), odnosno kada je primio novu radio-stanicu, koju mu je preko Negobuđa uputio Štab 1. proleterskog korpusa. O tome štab toga korpusa javlja Vrhovnom štabu: »Đoki [Jovaniću] uputili [smo] radio-stanicu preko Negobuđa. On se nalazi na Lučkim Kolibama i nema veze ni sa vama ni sa Lekićem« (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 20, upućen Vrhovnom štabu 16. avgusta u 6,15 časova).

[2] Vidi 3. primedbu uz dok. br. 373.

[3] To su bili delovi nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 1. ustaškog stajaćeg delatnog i 8. domobranskog posadnog zdruga i Fočanska četnička brigada (vidi 3. primedbu uz dok. br. 348).

U Sandžaku i sev.[ernoj] Crnoj Gori nepr. [je] preduzeo ofanzivu[4]. Naši će evakuisati Berane i Bijelo Polje. Vi nastavite pokret za Lekićem[5]. Treba da izbegavate borbe. Držite redovnu vezu sa I. k.[orpusom.] 1—74[6]

Javite mesto za prijem hrane. Lekić se kreće preko Vučeva ka Crkvinama. Njega nepr. stalno prati. Ovo imajte u vidu. Gr. 20

Verujemo da se nepr. kreće ka primorskom pojasu[7]. Povlačenje pred njim nepravilno je. Treba ga brzim pokretom izmanevrisati i zabaciti mu se u pozadinu. Imajte u vidu da je vaš osnovni zadatak pokret ka severoistoku. Pratite razvoj situacije i ovo prvom prilikom ostvarite. Povežite se sa Hercegovcima. Svaki dan javljajte mesto za prijem materijala. DDD [Gr.] 93

---

[4] Reč je o nemačkoj operaciji koja je izvođena pod šifrovanim nazivom »Ribecal«.

[5] Divizija nije mogla prodreti na desnu obalu Sutjeske, pa je pošla uzvodno kanjonom Sutjeske za selo Izgori i dalje za selo Stabna (vidi 3. primedbu uz dok. br. 373).

[6] Prva brojka označava broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Do takvog zaključka je Vrhovni štab verovatno došao na bazi jednog dužeg radiograma Štaba 2. korpusa u kome se, pored ostalog javlja: »Prema provjerenim podacima neprijatelj je zadnjih dana koncentrisao dvije njemačke divizije na prostoru Dečani, Peć, [Kosovska] Mitrovica, Novi Pazar, Sjenica, Prijepolje«, i da te »nemačke divizije dolaze sa juga«. Istovremeno štab korpusa javlja: »Prema još nepotvrđenim obavještenjima 2 nemačke divizije treba da prođu preko Boke u pravcu Hrvatske«, čije pobočnice »jačine jednog puka navodno bi se kretale pravcem Podgorica [sada: Titograd] — Nikšić — Trebinje.« U vezi sa svim tim, štab korpusa zaključuje: »Pretpostavljamo da su ove divizije u prolazu. Nije isključeno uzgredni napad i na nas, ili na Peka« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 369, f. 1, br. reg. 11/4: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 38 sa 203 grupe). Taj duži radiogram nema datuma, ali je pisan 11. ili 12. avgusta.

Međutim, nemačka operacija »Ribecal«, preduzeta uz saglasnost Vrhovne komande Vermahta, imala je za cilj onemogućavanje ostvarenja strategijske zamisli vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita: da prenese težište borbi NOVJ u Srbiju (potpunije u vezi s ciljem operacije »Ribecal« vidi 2. primedbu uz dok. br. 389).

Podatak o predstojećem izvlačenju dveju divizija preko Crnogorskog primorja verovatno se odnosi na izvlačenje 181. i 297. nemačke divizije, odnosno na izvlačenje nemačkog 21. brdskog armijskog korpusa, ali će pokušaj njegovog izvlačenja tim pravcima uslediti tek dva meseca kasnije (tom XII, knj. 4, dok. br. 155).

BR. 401

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA NEMCI VRŠE DEKRIPTOVANJE SVIH RADIOGRAMA ŠTABA TOGA KORPUSA I DA NE SAOPŠTAVA NIKAKVA POVERLJIVA NAREĐENJA DOK NE PRIBAVI SVOJU NOVU ŠIFRU, KOJA MU JE UPUĆENA PREKO ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ[1]

16. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Sva vaša naređenja nepr.[ijatelj] je dekriptovao i potpuno zna naše namere.[2]

Hitno uputite kurire kod II k.[orpusa] za prijem nove šifre[3]. Do dobijanja nove šifre ne javljajte nikakva povjerljiva naređenja. 35—50[4]

Slažemo se sa signalima koje ste dali.[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

[2] Nemci su još od početka septembra 1943. dekriptovali radiograme svih štabova NOVJ, uključujući tu i Vrhovni štab NOV i POJ.

[3] Vrhovni štab je 17. avgusta u vezi s ovim poslao Štabu 2. korpusa NOVJ sledeći radiogram:

»U paketu šifri za I korpus nalazi se šifra za XII korpus. Izvadite ih, ukoliko su još kod vas i po sigurnom kuriru hitno pošaljite XII korpusu. Ukoliko je ova šifra već upućena I korpusu, vi uputite Lekiću tablice za XXIX div. sa pravilima za rad. Ovo je hitno. Nepr. čita Lekićevu šifru.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 2, br. reg. 21/39, radiogram br. 32 sa 75 grupa.)

[4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[5] Te signale je 16. avgusta predložio Štab 12. korpusa NOVJ za međusobno legitimisanje posada transportnih aviona i ljudstva koje će u selu Donjim Crkvicama primati materijal (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 67).

BR. 402

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE 12. KORPUS NOVJ, KOJI NEMCI U STOPU PRATE, NALAZI PREMOREN U PREDELU PIVE I NAREĐENJE DA PREDUZME SVE ŠTO JE POTREBNO DA MU POMOGNE[1]

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

————[2] Lekić premoren na Pivi. Nepr. ga u stopu goni. Današnji pokušaj nepr. za prelaz Pive odbijen[3]. VI div. [je] na Zelengori, ali ne možemo javiti sadejstvo jer nemamo veze[4]. Preduzmite sve da se Lekiću pomogne. Njemu je nužna hrana[5]. DDD 1—57[6]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

Radiogram je pisan 16. avgusta. To se vidi iz podataka (broja radiograma i datuma kada je pisan u Vrhovnom štabu) upisanih po završetku teksta skoro istovetnog radiograma, zapisanog u Knjizi primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa.

[2] Povlake (crtice) su u originalu. Najverovatnije znače daktilografsku oznaku da tekst radiograma predstavlja zasebnu celinu.

[3] Štab 12. korpusa je 16. avgusta javio Vrhovnom štabu da su neprijateljeve snage toga dana bezuspešno pokušale da nasilno pređu preko reke Pive (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 172). S obzirom na to, reči »Današnji pokušaj« potvrđuju da je ovaj radiogram u Vrhovnom štabu zaista pisan 16. avgusta 1944. godine.

[4] Dovde je istovetan tekst radiograma koji je primio Štab 1. proleterskog korpusa NOVJ, a naredna rečenica, kojom se završava tekst radiograma, i podaci koji se odnose na broj radiograma i datum njegovog pisanja u Vrhovnom štabu glase:

»Javite Đoku da manevarskim dejstvom iz pozadine olakša prelaz Lekiću i da se s njim poveže.

(br. 9. od 16. VIII)«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/77: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram primljen od Vrhovnog štaba NOV i POJ 17. avgusta u 10,30 časova.)

[5] Nestašica hrane je tada pogađala i sve jedinice 2. korpusa (vidi 4. primedbu uz dok. br. 392). Taj problem je postajao iz dana u dan sve kritičniji, jer ga je pogoršavalo i oko 20.000 lica izbeglog neboračkog stanovništva, koje se pod zaštitom jedinica NOVJ povlačilo sa slobodne teritorije pred veoma okrutnim terorom nemačkih jedinica.

[6] Prva brojka označava broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 403

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA ĆE MU SADEJSTVOVATI AVIJACIJA, AKO DOSTAVI PODATKE O NEPRIJATELJU, I DA ĆE AVIO-TRANSPORTI USLEDITI UZASTOPNO NAREDNIH NOĆI[1]

16. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Slažemo se sa signalima: trougao od 9 vatri, zemlja [daje] M, avion [daje] O.[2] 34—8[3]

Večeras, kao i sledećih noći, dolaze avioni[4]. Pomerite mesto bacanja ka jugu da paketi ne padnu nepr.[ijatelju.]

Prva [divizija] dobila [je] drugi zadatak[5]. Naredili [smo] Radovanu da se poveže sa vama[6]. Poradite i vi na toj vezi. Đoko[7] [je] pozadi vas[8], ali nemamo veze [s njim] da bi uredili sadejstvo. 36—62[9] DDD

Javite podatke o nepr. da bi vas naša avijacija pomogla.[10] DDD 37—16.[11]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

[2] Takve signale je Štab 12. korpusa NOVJ predložio radiogramom predatim toga istog dana (16. avgusta) u 13,30 časova (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 63 sa 38 grupa).

[3], [9] i [11] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a ostale označavaju koliko u radiogramu ima šifrovanih grupa.

[4] Štab 12. korpusa je 16. avgusta izvestio da je samo prethodnog dana (15. avgusta) umrlo sedam boraca od gladi, da će ih svakog dana sve više umirati, ako se hitno ne reši pitanje ishrane i korpus biti izbačen iz stroja, ističući da borci već tri dana nisu ništa jeli (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogrami br. 64 sa 29 grupa, br. 65 sa 42 grupe i br. 68 sa 48 grupa).

[5] Štab 12. korpusa je 16. avgusta u 17 časova molio da Vrhovni štab javi 1. proleterskoj diviziji da se poveže s jedinicama 12. korpusa (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 71 sa 14 grupa).

[6] Vidi dok. br. 392.

[7] Đoko Jovanić, tada komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[8] Na dan 16. avgusta je 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« vodila teške borbe u rejonu Ružin-polja, protiv delova 118. lovačke divizije, i u rejonu Tjentišta, protiv 13. SS-brdskog puka nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vidi 3. primedbu uz dok. br. 373).

[10] Štab 12. korpusa je 17. avgusta izvestio da se neprijatelj, pretrpevši gubitke pri pokušaju da pređe reku Pivu, povukao sa Vučeva u pravcu sela Vrbnice (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 78 sa 33 grupe).

BR. 404

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 17. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA U SADEJSTVU SA SAVEZNIČKIM VAZDUHOPLOVSTVOM OD 1. DO 7. SEPTEMBRA 1944. U SVOM OPERATIVNOM PROSTORU RUŠE ŽELEZNIČKE I PUTNE KOMUNIKACIJE KOJIMA SE NEPRIJATELJ SLUŽI[1]

VRHOVNI ŠTAB NARODNOOSLOBODILAČKE
VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
17. avgusta 1944. g.

ŠTABU IV KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

U vezi opšteg savezničkog plana, NOV i POJ dobila je zadatak da naročito u vremenu od 1. do 7. septembra ruši komunikacije na celom jugoslovenskom ratištu i tako ukoči manevrenost okupatorskih trupa. Kao i do sada, stalo mi je do toga da naša vojska izvrši ovaj važni zadatak. U tom cilju

NAREĐUJEM:

1. — Potrebnim snagama rušićete sledeće komunikacije[2]:
Železničku prugu Zagreb — Karlovac — Generalski Stol (1)
Cestu Karlovac — Slunj — Petrovo Selo (2)
Železničku prugu Kostajnica — Bosanski Novi — Bihać (1)
Cestu Bosanski Novi — Bihać (2)
Cestu Bihać — Knin (1)

Pored navedenih komunikacija, treba u vremenskom periodu od 1. do 7. septembra dejstvovati i na druge važne komunikacije tako da neprijateljski saobraćaj bude paralizovan.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 11.

Naređenja istovetne sadržine, sem prvog pasusa tačke »1. —«, dostavljena su preko britanskih oficira za vezu svim operativnim štabovima NOVJ. Pronađeno je nekoliko originala tih naređenja, ili njihovih overenih prepisa, ali će se zbog obimnosti knjige citirati samo ono što je različito od naređenja koje se ovde objavljuje.

[2] Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine je naređeno da ruši ili zaprečava:

»Železničku prugu Zemun — Stara Pazova (2)

[Zaprečiti] reku Dunav od Fruške Gore do Beograda (1)«.

(Isti Arhiv, k . 211, f. 7, br. reg. 54/1.)

Štabu 5. korpusa NOVJ je naređeno da ruši:

2. — Savezničko vazduhoplovstvo sadejstvovaće vašim akcijama. Ono će dejstvovati danju, prvenstveno tukući neprijateljski saobraćaj. Vaše jedinice dejstvovaće na komunikacije noću. Po danu uklanjaće se sa komunikacija, kako ne bi trpele gubitke od savezničkog vazduhoplovstva. Ako pak pojedine vaše jedinice treba da ostanu na osvojenim delovima komunikacije, potrebno je prethodno o tome obavestiti savezničkog oficira za vezu da vazduhoplovstvo ne tuče dotični sektor komunikacije. Sa savezničkim vazduhoplovstvom potrebno je uspostaviti što tešnju vezu, kako bi njegovo dejstvo došlo do punog izražaja. Nastojati da se u samoj zemlji obezbede baze za uzletanje aviona i regulisanje najužeg taktičkog sadejstva.

Savezničkom vazduhoplovstvu naročito treba pokazivati mesta gomilanja i grupisanja neprijateljskih trupa usled prekinutog saobraćaja.

3. — Redovno ćete obaveštavati savezničke oficire za vezu o planovima akcija i njihovom rezultatu u navedenom periodu od 1. do 7. septembra t.g.

4. — Saveznici će nastojati da za ovu operaciju doture što više borbenih sredstava: bacače Piat, protivtenkovskih i brdskih oruđa, eksploziva, mašina za električno paljenje, municije za naše pešadijsko i teško naoružanje. Preko savezničkih oficira za vezu blagovremeno javite mesta za bacanje ovog materijala.

»Železničku prugu Brod — Doboj — Sarajevo (1)
Cestu Doboj — Sarajevo (2)
Železničku prugu Sarajevo — Mostar (1)
Cestu Banja Luka — Jajce — Mostar (3)
Železničku prugu Kostajnica — Bos. Novi — Bihać (1)
Cestu Bosanski Novi — Bihać (2)
Cestu Bihać — Knin (1)« (Isti Arhiv, k. 15, f. 1, br. reg. 12/2.)

Štabu 6. korpusa NOVJ je naređeno da ruši:

»Železničku prugu Vrpolje — Brod — Novska (1)
" " Vrpolje — Osijek (2)«. (Isti Arhiv, k. 15, f. 1, br. reg. 13/9.)

Štabu 7. korpusa NOVJ je naređeno da ruši:

»Železničku prugu Rakek — Št. Petar (1)
" " Št. Petar — Ilirska Bistrica (2)«. (Arhiv IZDG u Ljubljani, f. 154/III i 28/I.)

Štabu 8. korpusa je naređeno da ruši:

»Železničku prugu Knin — Split (1)
Cestu Knin — Sinj (2)
Cestu Knin — Drniš — Sinj (3)
Cestu Drniš — Zara (4)
Cestu Knin — Gračac (1)

5. — Broj naznačen pored komunikacije označuje prioritet i važnost njenog rušenja: (1) — komunikacije prvostepene važnosti, (2), (3) i (4) — drugostepene, trećestepene važnosti. No, razume se, sve te komunikacije treba rušiti.

6. — Dozvoljava se glavnim štabovima da mogu izvršiti podelu komunikacija prema trenutnom rasporedu jedinica pojedinih korpusa. Osnovno je da navedene komunikacije budu porušene.

7. — Ovo naređenje dostavlja se preko savezničkih oficira za vezu i po istome se ima postupiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE

(M.P.) **Tito**

Cestu D. Lapac — Knin (2)«. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 14/2.)

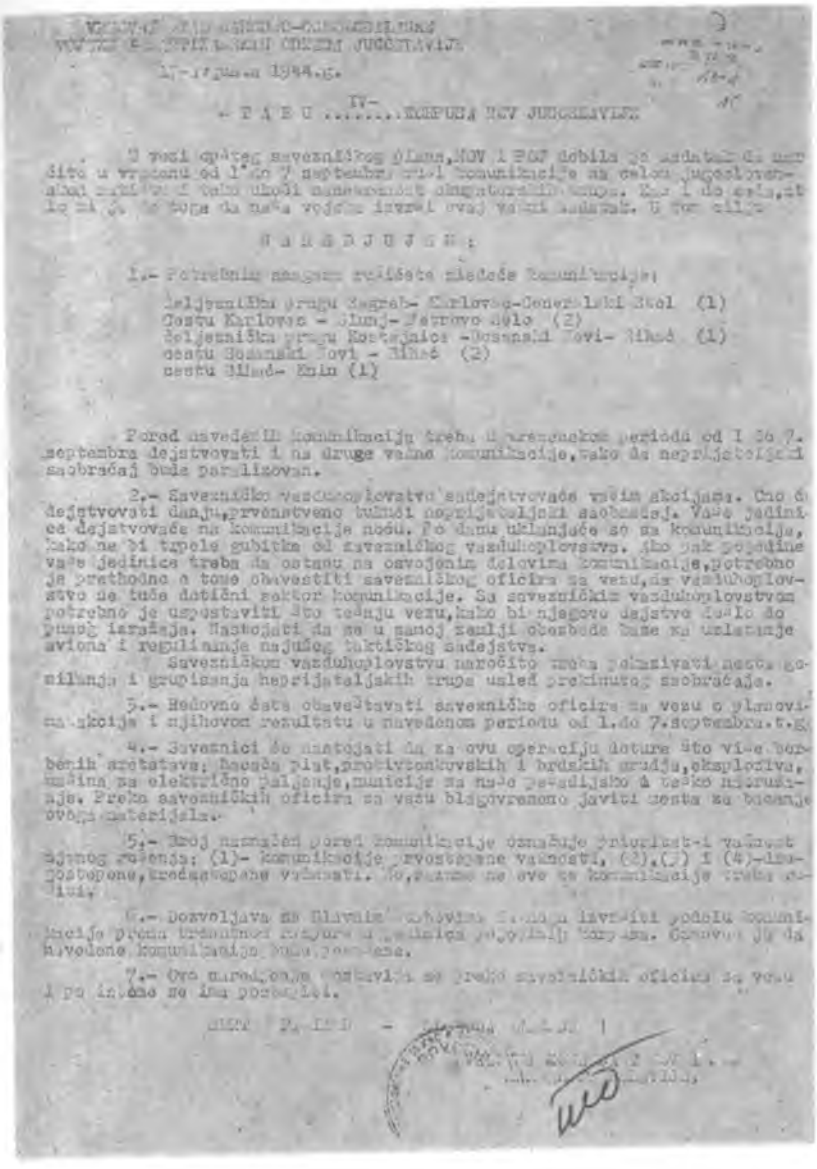
Štabu 10. korpusa je naređeno da ruši:

»Železničku prugu Varaždin — Zabok — Zaprešić (1)
" " Zaprešić — Zagreb (2)
" " Zagreb — Banova Jaruga (2)«. (Isti Arhiv, k. 15, f. 1, br. reg. 16.)

Štabu 11. korpusa NOVJ naređeno je da ruši:

»Cestu Ogulin — Brinje — Senj (2)
" Brinje — Otočac — Gospić (3)
" Kraljevica — Senj. (4)«. (Isti Arhiv, k. 15, f. 1, br. reg. 15/2.)

Naređenje je dobio i Glavni štab NOV i PO Hrvatske. To se vidi iz radiograma koji je Glavni štab poslao 21. avgusta Vrhovnom štabu, gde javlja da komunikaciju Karlovac — Slunj — [Ličko] Petrovo Selo drže jedinice Glavnog štaba, pa moli Vrhovni štab da o tome obavesti nadležne savezničke štabove (tom V, knj. 31, dok. br. 97, radiogram br. 16 sa 46 grupa od 21. avgusta 1944. godine). Međutim, to naređenje nije pronađeno.

Fotokopija dokumenta br. 404.

BR. 405

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA PREUZME 600 RANJENIKA 12. KORPUSA NOVJ I EVAKUIŠE IH ZA ITALIJU AVIONIMA KOJE ĆE OBEZBEDITI VRHOVNI ŠTAB ILI DA IH SMESTI U SVOJIM BOLNICAMA[1]

[Od V.Š. II korpusu]

33/65 **ddd**

Lekić ima na Pivi 600 ranjenika. Preduzmite hitne mjere, bilo da se evakuišu avionima, bilo da se smeste po vašim bolnicama. Lekić nije u stanju da ih obezbijedi[2]. On ih može dovesti na Negobuđe 18. uveče[3]. Mi možemo obezbijediti avione. Hitno odgovorite slijedećom vezom.[4]

17. VIII 44. god.
Man. Morača

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/39.

[2] U vezi s tim: tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogrami br. 74 i 75 od 17. avgusta 1944. godine.

[3] Na Negobuđi se nalazila vazduhoplovna baza 2. korpusa NOVJ sa pomoćnim aerodromom na kome su se povremeno spuštali transportni avioni. Nemci su znali za njega i težili su da što pre njime ovladaju. Stoga je komandant 2. korpusa Radovan Vukanović 16. avgusta, pored ostalog, javio Vrhovnom štabu sledeće:

»Na Negobuđu čeka 50 teških ranjenika iz III i I divizije, 2000 bolesnih Italijana i 150 naših bolničarki, određenih za Italiju.

Potrebno je da se odmah transportuju«.

(Isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 11/8: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 52 sa 47 grupa od 16. avgusta 1944. godine).

Dan kasnije, 17. avgusta, pre nego što je primio ovaj radiogram, Štab 2. korpusa je javio Vrhovnom štabu da su Nemci, uz gubitke oko 500 izbačenih iz stroja, koje im je nanela 3. crnogorska NOU divizija, jakim snagama prodrli od Kolašina i Mojkovca, ovladali levom obalom reke Tare do sela Dobrilovine, izbili na plato planine Sinjajevine i, nadirući njom, ugrozili Negobuđe, pa je stoga evakuisana tamošnja baza (navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 55 sa 138 grupa od 17. avgusta 1944. godine).

BR. 406

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA RANJENIKE, UKOLIKO SE NE EVAKUIŠU AVIONIMA, MORA OBEZBEDITI U ZAJEDNICI SA 2. KORPUSOM NOVJ I 29. HERCEGOVAČKOM NOU DIVIZIJOM[1]

17. VIII [1944]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Nije verovatna evakuacija ranjenika avionima[2]. Zajedno sa Radovanom[3] i Šegrtom[4] morate obezbediti ranjenike. Povežite se sa susedima. Đoko[5] pod borbom odstupa ka Gacku.

gr. 30

---

[4] Komandant 2. korpusa NOVJ Radovan Vukanović je najpre izvestio da Nemci i nadalje vrše pritisak u pravcu Negobuđa, pa je dodao:

»Za sada Negobuđe ne dolazi u obzir za prihvatanje ranjenika, pošto je neprijatelj u mogućnosti da za nekoliko časova upadne na aerodrom.

Mi imamo 120 teških ranjenika za transport. Naša bolnica [je] u pokretu. Nemamo sigurnih baza za bolnice.

Ako bi neprijatelj nastavio sa ofanzivom u pravcu Pive i Golije, mi ne bi mogli obezbediti Lekićeve ranjenike.

Napominjemo da se iz okupiranih oblasti povlači oko 20.000 neboračkog stanovništva, jer neprijatelj vrši veliki teror i zločinstva.

18. VIII — 44. god.
Mljetičak
Radovan«.

(Navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa, radiogram br. 60 sa 168 grupa.)

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

[2] Razlog tome je bilo to što su Nemci bili ovladali aerodromom kod Berana (sada: Ivangrad), a ugrozili i pomoćni aerodrom na Negobuđi, te je sa njega ljudstvo avio-baze već bilo evakuisano. Momentalno, na preostalom delu slobodne teritorije Crne Gore i Hercegovine nije postojalo ni jedno uređeno letelište, pa se užurbano radilo na pripremi pomoćnog aerodroma blizu sela Brezana (kod Šavnika), ali on još nije bio osposobljen za sletanje aviona.

[3] Radovan Vukanović, tada komandant 2. korpusa NOVJ.

[4] Vlado Šegrt, komandant 29. hercegovačke NOU divizije.

[5] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

BR. 407

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 17. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA POPUNI BROJ AVIJATIČARA NOVJ KOJI ĆE SE AVIONIMA PREBACITI NA ŠKOLOVANJE ILI USAVRŠAVANJE U SSSR-u, DA ZDENKO ULEPIČ S NJIMA IDE KAO STAREŠINA I DA SE NA VIS PREBACE AVIONI U-2 SA POSADAMA RADI UVEŽBAVANJA[1]

Red. br.	gr.	Datum	[Sadržina]
55	37	17 VIII [1944]	Ulepić unapređen u čin pukovnika.[2] Neka ide kao starešina vazduhoplovaca s prvom grupom.[3] Dostavićemo spisak svih koji idu u prvoj grupi.[4]
56	99		Avioni U2 neka dođu na Vis radi vežbe.[5] Posade sa Daglasa neka idu u Sovjetski Savez.[6] Mehaničare[7] priključite ruskim mehaničarima.[8] Grupu avijatičara popunite sa najboljim ljudima iz Gravine.[9] Senka sa 2 dece[10] i žena Augostinčića[11] također idu noćas.[12]

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/49.

[2] Zdenko Ulepič je do tada bio načelnik Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[3] Odnosi se na onaj deo vazduhoplovaca NOVJ određenih za školovanje ili usavršavanje u SSSR-u, koji su mogli da se prebace onim sovjetskim avionima kojima će iz SSSR-a doći sanitetsko osoblje, dodeljeno kao pomoć Sanitetskoj službi NOVJ.

[4] Pored vazduhoplovaca, u tom spisku su bili: Moša Pijade; sedam partijsko-političkih rukovodilaca za 1. samostalnu brigadu NOVJ u SSSR-u (formiranu 25. maja 1944) — Ivan Romac, Đuro Lončarević, Mašan Milutinović, Gojko Žarković, Mihailo Brajović Bebo, Sulejman Mehmedbašić i Luka Božović; sedam bolesnika i invalida — Velimir Jakić, Ante Sigulin, Dušan Kapanja, Ranko Šerpanović, Vera Ljujić, Salih Nalić i Majda Bren. Arhiv CK SKJ, fond NKOJ-a, br. inv. 6107 (priloge: br. 7, str. 9; br. 4, str. 6; br. 3, str. 3).

[5] Tih aviona bilo je četiri. Dobijeni su na poklon od vlade SSSR-a. Od njih, i još tri aviona (dva tipa »sojman« i jednog tipa »FP-2«), kojima su bili prebegli na slobodnu teritoriju tri pilota iz vazduhoplovstva NDH, formirana je 28. avgusta Eskadrila za Vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ (tom X, knj. 1, dok. br. 53).

[6] Reč je o 10 avijatičara NOVJ (4 pilota, 2 izviđača, 2 radio-telegrafista i 2 mehaničara-strelca) koji su sačinjavali glavninu posade dva transportna aviona tipa »daglas«, koji su bili dobijeni kao poklon vlade SSSR-a. Njihove posade nisu mogle da se izvežbaju na aerodromu kod Barija, jer je aerodrom bio stalno zauzet, pa ih stoga Vrhovni štab upućuje u SSSR da bi se tamo izvežbali. Njihova imena nalaze se u navedenom izvornom dokumentu, br. inv. 6107 kao prilog br. 5, str. 7).

[7] Reč je o šest mehaničara koji su do tada opsluživali pomenuta dva transportna aviona tipa »daglas« u Bariju (navedeni izvorni dokumenti, br. inv. 6107, prilog br. 5-a, str. 7).

[8] U Bariju su se nalazile dve sovjetske eskadrile transportnih aviona. One su učestvovale u doturu naoružanja, municije, opreme i drugih materijalnih potreba jedinicama NOVJ i u odnošenju ranjenika NOVJ sa vazduhoplovnih baza u Jugoslaviji, koje su, uz stručnu pomoć Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ i vazduhoplovnih savezničkih oficira, organizovali operativni štabovi NOVJ. Te avione (i lovce koji su ih pratili) opsluživali su sovjetski mehaničari, pa su se uz njih mogli obučavati i vazduhoplovni mehaničari NOVJ, budući da su bili isti tipovi aviona (»daglas«).

[9] Štab Baze NOVJ izvestio je iz Barija da će se kada prispeju avioni iz SSSR-a (sa sanitetskim osobljem dodeljenim na rad u bolnicama NOVJ), pored do tada određenog broja prve grupe avijatičara NOVJ, moći uputiti još 20—30 lica, pa je pitao da li se mogu ta mesta popuniti teškim invalidima i bolesnicima. Na to pitanje je i usledio odgovor Vrhovnog štaba.

Sovjetski avioni su došli u Bari 22. avgusta, a vratili se noću 22/23. avgusta i odneli 132 avijatičara NOVJ — 37 pilota (od kojih 15 oficira i 6 podoficira NOVJ), 27 pilota učenika (od kojih 13 oficira i 2 podoficira NOVJ), 49 mehaničara, 4 strelca-bombardera, 6 strelaca-mehaničara i 10 radio-tehničara i radio-telegrafista. Potpunije o ovome: navedena Knjiga depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogrami br. 78 sa 110 grupa i br. 81 sa 21 grupom od 17. avgusta; br. 3 sa 67 grupa od 23. avgusta i Arhiv CK SKJ, fond NKOJ, br. 33 — prilog br. 8, str. 10 (sve tri stranice označene su tim istim brojem).

[10] Senka Jovanović i deca od 4 i 8 godina.

[11] Nada Augustinčić.

[12] Tri dana kasnije, u Štab Baze NOVJ u Italiji prispeo je sledeći radiogram Vrhovnog štaba:

»Neka brodom idu svi ostali avijatičari, osim nepouzdanih. Treba da idu i onih 71 avijatičar koje je Pirc izvukao iz RAFA«. (Navedena Knjiga depeša Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 76 sa 41 grupom od 20. avgusta 1944. godine).

Brodom iz Taranta je pošlo 324 vazduhoplovca NOVJ, a od onih 71 koji su im se priključili iz Kaira bilo je 29 pilota, 20 izviđača i 22 radio-telegrafista i strelaca (Arhiv CK SKJ, fond NKOJ, br. 33, priloge br. 1 i br. 2).

BR. 408

DEKLARACIJA PREDSEDNIKA NKOJ-a MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 17. AVGUSTA 1944. O OSNOVNIM CILJEVIMA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA JUGOSLAVIJE I O SPORAZUMU POSTIGNUTOM S PREDSEDNIKOM KRALJEVSKE VLADE DR IVANOM ŠUBAŠIĆEM[1]

DEKLARACIJA PREDSJEDNIKA NACIONALNOG KOMITETA [OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE] MARŠALA JOSIPA BROZA TITA

Narodnooslobodilački pokret, od samog početka borbe protiv okupatora, težio je da ostvari jedinstvo svih narodnih snaga. Rukovodeći ljudi tog pokreta uvijek su smatrali da je stvar oslobođenja naše zemlje ispod jarma varvarskog fašističkog osvajača iznad svih ostalih interesa pojedinih političkih i socijalnih grupa i slojeva. Zato su, u jeku najkrvavijih borbi protiv okupatora i njihovih pomagača, bili učinjeni svi napori da bi se oni koji vole svoj narod i njegovu slobodu ujedinili u jedan jedinstveni narodnooslobodilački front. Ti napori bili su krunisani uspjehom. Jedinstveni narodnooslobodilački front, koji je zahvatio veliku većinu stanovništva Jugoslavije, postao je općenarodna politička osnova oružanog ustanka protiv okupatora, razvijanja partizanskih odreda, a zatim i regularnih jedinica Narodnoosolobodilačke vojske Jugoslavije.

Preko dvije i po godine istinski borbene snage u Jugoslaviji sa ogorčenjem su morale gledati kako su sve emigrantske vlade redom, umjesto da pomažu nadčovječansku borbu naroda Jugoslavije za slobodu svoje zemlje, tvrdokorno ostale neprijateljske prema narodnooslobodilačkom pokretu i preko svog ministra Draže Mihailovića vodile oružanu borbu protiv svog vlastitog naroda, na strani okupatora. Narodni predstavnici na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 29. novembra 1943. g. u svojim odlukama osudili su taj izdajnički rad emigrantskih vlada, i kao

---

[1] Tekst Deklaracije je prvi put objavljen u časopisu »Nova Jugoslavija«, dvobroj 11—12, avgust 1944, str. 2—3. To se smatra zvaničnim tekstom, pa se odatle preštampava u ovoj knjizi Zbornika. Primerak toga dvobroja »Nove Jugoslavije« nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. CŠ-1, f. 1, br. reg. 13.

Tekst Deklaracije emitovali su Radio-London i Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija«, a takođe i telegrafska agencija nove Jugoslavije (Arhiv CK SKJ, fond NKOJ, br. 32).

izraz težnji svih naroda Jugoslavije doneli historijske odluke o stvaranju federativne demokratske Jugoslavije.[2]

Narodnooslobodilački pokret Jugoslavije jeste u svojoj suštini općenarodni, nacionalni i demokratski. Prema tome još jedanput podvlačimo da vodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije ima pred sobom jedini i najvažniji cilj — borbu protiv okupatora i njihovih slugu i stvaranje demokratske federativne Jugoslavije, a ne uspostavljanje komunizma, kao što nam neprijatelji podmeću. Dalje, kao što je već izloženo u odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ-a od 29. novembra 1943. god., narodi Jugoslavije će po svršetku ovog teškog oslobodilačkog rata, na osnovu demokratskog principa, svojom slobodnom voljom moći da odrede oblik unutrašnjeg uređenja, te odbijam svaku pomisao da bi oružane snage narodnooslobodilačkog pokreta silom oružja sprečavale narode da njihova volja dođe do punog izražaja, jer je Narodnooslobodilačka vojska sastavni i najbolji dio našeg naroda.

Nacionali komitet oslobođenja Jugoslavije smatrao je otstranjenje Purićeve vlade i Draže Mihailovića kao ministra vojske pozitivnom činjenicom, i izjavio svoju spremnost da sarađuje sa jednom takvom vladom u inostranstvu, koja bi stvarno postavila sebi za cilj da pomogne općenarodnu borbu protiv okupatora.

Šesnaestog juna[3] održana je na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije konferencija između dr Ivana Šubašića kao pretstavnika Kraljevske vlade, s jedne strane, i jedne delegacije Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije pod mojim pretsjedništvom, s druge strane, o mogućnostima i oblicima saradnje. Saglasnost je bila postignuta po mnogim pitanjima. Sadržina sporazuma već je objavljena[4]. Svrha toga sporazuma jeste: ojačati oslobodilačke napore naroda Jugoslavije u krvavom ratu protiv okupatora i njihovih pomagača, mobilizirati u toj borbi sve [one] koji danas još stoje po strani, organizirati najveću moguću materijalnu pomoć našim borcima na frontu i narodu u pozadini, onemogućiti izdajnicima naših naroda, kao što je Draža Mihailović, da pokrivaju svoja izdajstva autoritetom legitimne vlade, i konačno još čvršće povezati našu oslobodilačku borbu sa opštesavezničkim frontom protiv Hitlera, još više pomoći savezničke napore za uništenje tog najvećeg neprijatelja čovječanstva.

U sporazumu su zaštićene sve nacionalne i demokratske tekovine koje su naši narodi izvojevali u više no trogodišnjoj borbi protiv okupatora i njihovih pomagača. U tim tekovinama

---

[2] Vidi tom II, knj. 11, priloge br. 13 i 14.

[3] U »Novoj Jugoslaviji« je štamparskom greškom napisano: jula.

[4] Vidi dok. br. 124.

imaju naši narodi garanciju da se ništa neće učiniti protiv njihove volje. Sporazum sa predsjednikom vlade u Londonu dr Ivanom Šubašićem došao je upravo kao posljedica pobjede koje su izvojevali naši narodi nad okupatorima i njihovim pomagačima. Zato on predstavlja jedan važan korak unaprijed i u konačnoj likvidaciji podle i zločinačke urote otvorenih i slabo zamaskiranih urotnika od Nedića i Pavelića do Draže Mihailovića, koji su primili oružje od okupatora da bi se njime borili protiv Narodnooslobodilačke vojske i naroda.

Nema sumnje da će taj sporazum biti jedan vrlo važan prilog učvršćivanju jedinstva naših naroda u njihovoj teškoj borbi protiv okupatora i njihovih pomagača.

Za one koji još stoje po strani i koji se kolebaju, ovaj sporazum je posljednji poziv da se priključe narodnooslobodilačkom pokretu i izvrše svoju dužnost prema svojoj napaćenoj zemlji.

Ovaj sporazum je posljednji odlučni poziv svima zavedenim Srbima, koji pod Nedićem i Dražom Mihailovićem služe okupatoru i bore se protiv vlastitog naroda, da se priključe Narodnooslobodilačkoj vojsci.

Ovaj sporazum je posljednji odlučni poziv svim onim Hrvatima a naročito domobranima i legionarima, koji se već tri godine bore na strani okupatora protiv vlastitog naroda i protiv saveznika naših naroda i tako nanose veliku sramotu svojoj hrvatskoj domovini, — da se priključe Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije.

Ovo isto važi i za slovenske domobrance koje je izdajnik Rupnik organizirao za borbu protiv vlastitog naroda na strani njemačkog okupatora.

U vrijeme kada se narod bori na život i smrt niko se više ničim ne može pravdati. Ni partijski ni drugi razlozi ne mogu opravdati onoga koji stoji po strani, ili čak služi neprijatelju. Front oslobodilačke borbe naših naroda dovoljno je širok da u njemu može zauzeti svoje mjesto svako ko voli svoj narod i zaista hoće da se s oružjem u ruci bori za njegovu slobodu.

Na kraju podvlačimo, da je materijalna pomoć koju pružaju našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci naši Saveznici — Engleska, Sjedinjene Države [Amerike] i Sovjetski Savez — vrlo dragocjena i efikasna i izražavamo svoju zahvalnost za tu pomoć. Mi se nadamo da će nam Saveznici i u buduće pružati svu moguću pomoć, kako bi naši narodi sa svojom Narodnooslobodilačkom vojskom mogli dati maksimum u zajedničkim naporima za konačnu pobjedu nad omraženim okupatorima.[5]

17. avgusta 1944.

[5] Takođe je i predsednik Kraljevske jugoslovenske vlade dr Ivan Šubašić objavio svoju Deklaraciju. Ona glasi:

»Svoje obrazovanje Kraljevska vlada smatra kao zahtjev narodne volje izražene u borbi i otporu naroda Jugoslavije protiv neprijatelja, i u isto vrijeme kao pretpostavku za uklanjanje počinjenih pogrešaka i onih smetnja koje su sprečavale održavanje i jačanje prijateljskih odnosa između velikih saveznika i nas.

U svom radu ona će imati u vidu te činjenice i u potpunosti izvršavati Sporazum, koji je 16. juna 1944 g. zaključen na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije između Pretsjednika Kr. vlade dr. Ivana Šubašića i Pretsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita.

Kraljevska vlada, pristupajući radu na poboljšanju naše spoljne i unutrašnje situacije, smatra za svoju prvu dužnost da se pokloni sjenima stotina hiljada palih u borbi protiv neprijatelja.

U isto vrijeme Kraljevska vlada izražava priznanje otpora cjelokupnog naroda, čiji je najviši izraz Narodno-oslobodilačka vojska Jugoslavije, koja je u tri godine borbe postigla i očuvala dragocjene nacionalne demokratske tekovine.

Vlada priznaje privremenu upravu koju je postavilo Antifašističko vijeće i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao potrebu održanja unutrašnjeg mira i reda i narodne pomoći borcima oslobodilačke vojske, dok se ne obrazuje jedinstveno pretstavništvo zemlje.

Sva zla koja su neprijatelji i njihovi pomagači učinili u našoj zemlji, smatramo za teški zločin koji mora biti primjerno kažnjen. Sve one, koji su na bilo kojem dijelu naše zemlje javno ili prikriveno sarađivali s neprijateljem, osuđujemo jer su tim učinili najteži zločin izdajstva prema narodu i njegovim svetinjama. Oni će biti predani narodnom sudu, kao izdajice. Kraljevska vlada, kao legitimni pretstavnik Kraljevine Jugoslavije među ujedinjenim narodima, ima dvojake dužnosti: jedne koje se odnose na zajedničko vođenje rata i postizavanje zajedničkih ratnih ciljeva, a druge — koje se odnose na izvršenje onih zadataka, koji će osposobiti našu državnu zajednicu da bude dostojan faktor pri izgradnji i osiguranju budućeg mira.

Stoga će kraljevska vlada raditi da se jugoslovenska državna politika rata i mira razvija u skladu sa politikom naših velikih saveznika i svih ujedinjenih naroda.

Vlada će naročito nastojati na okupljanju i ujedinjavanju svih demokratskih snaga u zemlji u cilju što skorijeg oslobođenja od neprijatelja i njegovih pomagača.

Vlada poziva sav naš narod da se okupi u ujedinjenom borbenom frontu pod vodstvom maršala Tita, kako bi postigao što skorije izvojevanje pobjede nad neprijateljem i pristupio mirnom i plodnom radu na obnovi zemlje. Vlada će usredotočiti sve svoje snage na izgrađivanju unutrašnjeg mira buduće demokratske i federativne Jugoslavije, organizovane slobodnom voljom jugoslovenskih naroda.

Vlada će uložiti sve napore da što bolje organizuje snabdjevanje Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije i cjelokupnog stanovništva zemlje.

Vlada će posvetiti naročitu pažnju pripremanju svega što je potrebno za posljeratnu rekonstrukciju zemlje, u skladu i sa-

BR. 409

UPUTSTVO NAČELNIKA VAZDUHOPLOVNOG ODSEKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ FRANCA PIRCA OD 17. AVGUSTA 1944. VAZDUHOPLOVNOM OFICIRU ZA VEZU PRI BAF-u JANEZU SVETLINU IVANU ZA DALJI RAD[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
VAZDUHOPLOVNI ODSEK
17. VIII 1944.
Jugoslavija

OFICIRU ZA VEZU KOD BAF DRUGU MAJORU SVETLINU[2]

VŠ je za sada rešio sledeće:

1. Posade, kako su sada određene, zaključno sa kap. Simićem, ostaju nepromenjene i po sporazumu sa sov. pukovnikom Sokolovom da što pre otpočnu sa obukom.

2. Drugovi — maj.[or] Svetlin i kap. Dobnikar ostaju dalje na svojoj sadašnjoj dužnosti.

---

radnji sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama ujedinjenih naroda.

Vlada će nastojati da se u skladu sa postavljenim ciljevima rata oslobode i pripoje Jugoslaviji svi oni krajevi u kojima živi naš narod i koji nisu dosad bili sastavni dio Jugoslavije, i da se toj i takvoj Jugoslaviji osigura puna državna nezavisnost i suverenost.

Kraljevska vlada smatra da sad moraju ostati po strani sva druga pitanja unutrašnje politike i da se svi jugoslovenski građani moraju posvetiti disciplinovanom radu u korist zemlje za pobjedu nad neprijateljem, a u punoj saglasnosti sa našim saveznicima, naročito Velikom Britanijom, Sjedinjenim Državama i Sovjetskom Unijom.

U Londonu, 8. avgusta 1942. g.«

(Navedeni dvobroj »Nove Jugoslavije«, str. 1—2).

[1] Kopija originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 7.

[2] Janez Svetlin Ivan.

3. Preko BAF ponovo tražite da nam se vrati avion Caproni[3] sa kojim je bio pobegao kap. Dobnikar. Naglasiti da to traži Maršal][4], kako nam je to svojevremeno i obećao sam maršal Elliot. Isti koraci preduzeti će se i tu preko Vojne misije.[5]

4. Ako iz Kaira dođu piloti Radusinović, Hogl, Ivić i Gregov neka se zadrže u Gravini i od njih popune eventualno nedostajući piloti za U2. Jedan od U2 biće prebačen na Vis na neposredno raspolaganje VŠ-a, o čemu će se još naknadno narediti.[6]

5. Upućuju se zastavnici Cerinski i Majnarić, da se priključe prvom transportu za SSSR. Ukoliko je transport u međuvremenu već otišao, poslati ih u Gravinu i priključiti drugom transportu omladinaca.

6. Drug pukovnik Ulepić ide po naređenju načelnika [Vrhovnog] štaba kao komandant prvog transporta sa avionima, a za drugi transport odrediti druga majora Bubnja.[7]

7. Sve osoblje koje bi se eventualno vratilo iz Afrike odmah uputiti u Gravinu i o tome izvestiti Vazd.[duhoplovni] odsek VŠ.

8. Preko štaba Baze u Bariju trebovati potrebno naoružanje (mitraljeze Hispano i automobile Gep[8]) za PA mitraljesku četu u Gravini, koja sada već završava obuku. Taj materijal je već stigao i o njemu može dati podatke pukovnik Levičnik.[9]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Vazd. od. pukovnik[10]

---

[3] Izgovara se: Kaproni.
[4] Ovde je reč o maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu.
[5] Odnosi se na Britansku vojnu misiju pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.
[6] Naređeno je da se upute sva četiri aviona U 2.
[7] Viktor Bubanj.
[8] Izgovara se: džip.

[9] Karel Levičnik, tada načelnik Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.
[10] Načelnik Vazduhoplovnog odseka Vrhovnog štaba je tada bio France Pirc.

BR. 410

PORUKA PREDSEDNIKA NKOJ-a I VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. AVGUSTA 1944. KOJOM IZRAŽAVA ZAHVALNOST PREDSEDNIKU VLADE VELIKE BRITANIJE VINSTONU ČERČILU NA VANREDNO SRDAČNOM PRIJEMU I INTERESOVANJU ZA PROBLEME KOJI SE TIČU JUGOSLAVIJE[1]

18 avgust 1944 (18 B)[2]

BRITANSKOJ VOJNOJ MISIJI

Molim vas da uputite sledeću poruku Njegovoj Ekselenciji gospodinu Vinstonu Čerčilu od Maršala Tita: —

Ekselencijo,

Dozvolite mi da izrazim, pri svom povratku u zemlju, svoju zahvalnost za vanredno srdačan prijem[3] i Vaše iskreno interesovanje za probleme koji se tiču naše napaćene zemlje.

Uveren sam, Ekselencijo, da će ovaj historijski susret sa Vama biti od ogromne koristi ne samo za vođenje ove zajedničke borbe nego i za uspešno rešavanje posleratnih problema i još veće zbližavanje i učvršćavanje odnosa između naroda savezničke Engleske i Jugoslavije.

Primite izraze mog dubokog
poštovanja
J. B. Tito m.p.[4]

Šef kabineta Maršala Jugoslavije,
Mitar Bakić

---

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Public Record Office u Londonu, br. reg. 100 202, 144 B, X/L 03925.

[2] Naknadno dopisano na desnoj margini iznad adresata.

[3] Reč je o sastancima koji su održani 12. i 13. avgusta 1944. u Kazereti.

[4] mano propria (svojeručno).

Istoga dana, 18. avgusta, maršal Tito je uputio poruke britanskim generalima Henriju Majtlandu i Haroldu Aleksanderu. One glase:

»VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
18. VIII 44.

BRITANSKOJ VOJNOJ MISIJI

Molim vas da uputite sledeću poruku gospodinu generalu Maitland-u Wilson-u od Maršala Tita: —

Na svom povratku u zemlju, želim da Vam izrazim, gospodine Generale, svoje poštovanje i blagodarnost na ljubaznom prijemu.

Uveren sam da će naš susret i naši razgovori mnogo doprineti našoj saradnji u ovoj borbi za konačnu pobjedu nad zajedničkim neprijateljem.

J. B. Tito, m.p.

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

BRITANSKOJ VOJNOJ MISIJI

Molim vas da uručite sledeću poruku gospodinu generalu Aleksanderu od maršala Tita:

Izražavam svoje zadovoljstvo što sam imao prilike, iako vrlo kratko vreme, da budem vaš gost i da vas upoznam. Biće mi drago ako će se pružiti mogućnost u toku ove zajedničke borbe da se ponovo sretnemo, jer Vaše sjajne zasluge u pobedama nad zajedničkim neprijateljem visoko cijenim.

J. B. Tito, m.p.«

BR. 411

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA MANEVROM ZABACI JEDINICE U POZADINU NEPRIJATELJA I ZADRŽI IH NA SVOM OPERATIVNOM PROSTORU, DA POMOGNE 12. KORPUSU U ZBRINJAVANJU RANJENIKA I PREUZME IH ČIM ON NASTAVI DALJI PRODOR KA SRBIJI[1]

[18. VIII 1944][2]

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

————[3] Verujemo da se nepr. kreće ka primorskom pojasu[4]. Neprekidno povlačenje nepravilno je. Treba ga brzim pokretom izmanevrisati i zabaciti mu se u pozadinu. Crnu Goru i Sandžak ne smete napustiti[5]. Pomognite Lekiću u prihvatanju ranjenika. Čim mu se ukaže mogućnost i prilika treba da krene za I div. Naravno, vi morate zbrinuti njegove ranjenike[6]. Svakodnevno javljajte mesta za doturanje pomoći. DDD 4—49[7], 5—51[8]

————[9] Radi uspostavljanja veze sa Albanijom javite sve njihove frekvencije između 4000 i 5500 KC. 7—38[10]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

[2] Redakcija je dopisala datum i stavila ga u četvrtastu zagradu, jer na originalu poslatog radiograma nema datuma. Naređenje je najverovatnije pisano 18. avgusta (nije isključeno i dan ranije, ali toga dana nije predato, ili ne bar u celini), jer je u Knjizi primljenih depeša Štaba 2. korpusa zapisano s datumom od 18. avgusta (Arhiv VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/39 i 21/40, radiogrami br. 35 sa 49 grupa i br. 36 sa 51 grupom).

[3] i [9] — Povlake (crtice) su u originalu. One ovde označavaju nov pasus.

[4] U vezi s ovom pretpostavkom vidi 7. primedbu uz dok. br. 400.

[5] Ovo je Vrhovni štab NOV i POJ naglasio radi toga što je Štab 2. korpusa NOVJ 15. avgusta u vezi s daljim angažovanjem 3. crnogorske NOU divizije, koja je u toj operaciji nosila glavni teret nemačkih udara, javio sledeće:

»III divizija postupaće prema razvoju situacije, sa težnjom da se zadrži u Crnoj Gori, sa naslonom na jedinice Primorske [Operativne] grupe [brigada] i 29. divizije«

(vidi u navedenoj Knjizi poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ radiogram br. 48 sa 191 grupom).

[6] Vrhovni štab NOV i POJ ovo naglašava stoga što nije prihvatio dobijeno obrazloženje Štaba 2. korpusa da neće moći obezbediti ranjenike 12. korpusa ukoliko Nemci nastave ofanzivu u pravcu Pive i planine Golije, tj. zapadno od sela Brezana (vidi 4. primedbu uz dok. br. 405).

[7], [8] i [10] Prva cifra označava broj depeše Vrhovnog štaba, a druge dve broj šifrovanih grupa u depeši.

BR 412

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ ZA DALJI RAD[1]

Datum	Broj	Časova	Grupa	Tekst
18. VIII [1944]	44.	2000	148	Verujemo da se neprijatelj kreće ka primorskom pojasu.[2] Povlačenje pred njim nepravilno je. Treba ga izmanevrisati zabacivanjem u pozadinu. Najbolje bi bilo krenuti ka severu za Prvom divizijom.[3] Izgleda da je prostor zapadno od Pljevalja prazan. Ako se neprijatelj uklonio sa Maglića i Zakmura možete privremeno koristiti taj sektor[4] kao i sektor Golije.[5] Potrebno je brzo raditi. Za ranjenike dogovorite se sa Drugim korpusom. Najteže bi trebalo skloniti negde u Goliji.[6] Uopšte, pratiti razvoj situacije i prema njoj se upravljati. Hranu ćemo slati, tačno naznačujte mesto bacanja svaki dan.

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/5 i 8/6.

[2] U vezi s ovom pretpostavkom vidi 7. primedbu uz dok. br. 400.

[3] Prva proleterska divizija (zajedno sa 8. crnogorskom NOU brigadom i sa oko 500 boraca predviđenih za formiranje 5. sandžačke NOU brigade) je u toku 17. i 18. avgusta usiljenim maršem preko planine Ljubišnje i dalje preko sela Gornjeg i Donjeg Gradca i sela Boljanića izmanevrovala desni bok nemačko-bugarskih snaga, koje su 16. avgusta počele nastupanje iz Pljevalja ka zapadu i jugozapadu (preko sela Brvenice, Višnjice i Kakmuža), prodrevši krajem dana 17. avgusta do severnih i severoistočnih padina planine Ljubišnje. Ona se 19. avgusta našla za leđa neprijatelju između Pljevalja i Rudog, dok su nemačke i bugarske snage krajem toga dana, nastupajući u sasvim suprotnom pravcu, iz Pljevalja izbile na selo Lever Taru. (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/79: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. 67 od 18. avgusta i br. 68 od 19. avgusta, upućeni Štabu 2. korpusa NOVJ).

[4] Delovi nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije nisu bili napustili taj sektor. Oni su dva dana kasnije prešli reku Pivu na sektoru selo Šćepan-Polje — selo Mratinje i izbili na Pivsku planinu i ovladali selom Donjim Crkvicama (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogrami br. 89 sa 41 grupom i br. 90 sa 32 grupe od 20. avgusta 1944. godine).

[5] Ovde je reč o onoj planini Goliji koja se nalazi zapadno od sela Brezana (severozapadno od Nikšića).

[6] Ranjenici su avionima evakuisani tokom dana 22. avgusta s pomoćnog aerodroma izgrađenog kod sela Donjih Brezana. U toku ta dva dana prebačeno je avionima za bolnice NOVJ u južnoj Italiji 1059 ranjenika iz 1. proleterskog, 2. i 12. korpusa NOVJ.

BR. 413

PONOVNO NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 2. I 3. KORPUSA NOVJ DA SVE BORCE 7. BANIJSKE NOU DIVIZIJE ZAOSTALE OD SVOJIH JEDINICA POSLE PETE NEPRIJATELJEVE OFANZIVE UPUTI U HRVATSKU[1]

18. VIII [1944.]

[ŠTABU II KORPUSA NOVJ]

Ponovo vam naređujem[2] da sve borce iz Banije, koji su kod vas ostali posle V ofanzive, prvom prilikom sigurnim vezama prebacite u Hrvatsku. Izvestite o ovom.[3]
II K. 7—41[4], III K. 61—39.[5]

[Tito]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih za više jedinica, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 4/1.

U toj Knjizi depeša nedostaju prvih 10 strana.

[2] Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito prvi put je naređenje dao 23. jula (dok. br. 281).

[3] Nije pronađen izveštaj Štaba 2. korpusa, dok je Štab 3. korpusa izvestio 20. avgusta da je jedan deo Banijaca (stručnjaka) upućen Štabu 5. korpusa NOVJ, a invalidi i bolesni prebačeni u Bari, te u jedinicama 3. korpusa nema više Banijaca (isti Arhiv, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 1/41: Knjiga poslatih depeša Štaba 3. korpusa, radiogram sa 36 grupa). Dan kasnije, 21. avgusta, Vrhovni štab je uputio sledeći radiogram Štabu 5. korpusa NOVJ.

»Banijce koje vam je uputio III korpus pošaljite u Baniju.« (Isti Arhiv, k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 42 sa 16 grupa, primljen od jedinice označene brojem 50 (šifrovana oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

[4] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba upućenog Štabu 2. korpusa NOVJ, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu. Štab 2. korpusa je, pak, tekst radiograma primio 19. avgusta (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/40: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 41 sa 42 grupe).

[5] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba upućen Štabu 3. korpusa NOVJ, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu. Takođe je i Štab 3. korpusa tekst radiograma primio 19. avgusta (isti Arhiv, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram sa 39 grupa, primljen od Vrhovnog štaba 19. avgusta 1944. godine).

BR. 414

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 19. AVGUSTA 1944. PREDSTAVNIKU SAVEZNIČKOG VAZDUHOPLOVSTVA ZA SREDOZEMLJE MARŠALU VAZDUHOPLOVSTVA SIR DŽONU SLESORU[1]

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE[2]
19. avgust 1944.

MARŠALU VAZDUHOPLOVSTVA SIR DŽONU SLESORU

K.C.B., D.S.O., M.C.[3]

SAVEZNIČKO VAZDUHOPLOVSTVO ZA SREDOZEMLJE

Dragi Maršale,

1. Primio sam vaše pismo od 9. avgusta 1944. godine[4]. Tačke pomenute u tom pismu razmatrane su na konferencijama u Kazerti[5], gde sam ja usmeno izneo svoja mišljenja o njima i spreman sam da ih potvrdim u ovom pismu.

2. Kao što znate, moja je želja bila da se formiraju dva skvadrona[6] u okviru RAFVR[7] sa jugoslovenskom posadom. Vi ste ih obeležili brojevima 351 i 352. Moja je želja da te eskadrile imaju sve osoblje potrebno za njihovo održavanje u borbi i zato sam spreman da vam stavim na raspolaganje takvo osoblje, radi održavanja eskadrila. U vezi s tim, izdao sam neophodna naređenja pukovniku F. Pircu. Takođe sam shvatio potrebu pripremanja rezervnog osoblja za ovu eskadrilu u slučaju gubitaka i saglasan sam s vašim predlogom da neophodno rezervno osoblje, pre nego što se upotrebi u skvadronima 351 i 352, treba zaposliti u drugim skvadronima BAF-a.[8]

---

[1] Kserografisana kopija originala na engleskom jeziku (pisana na mašini) u Arhivu VII, ANOR-a, fond WO, k. 8, f. 2, br. reg. 15.

[2] Zaglavlje je napisano na srpskohrvatskom jeziku, latinicom.

[3] Nije ustanovljen pun tekst ovih skraćenica.

[4] Redakcija nije uspela da pronađe to pismo.

[5] Vidi Arhiv VII, fond War Office, k. 8, f. 2, br. reg. 15: Zabeleška sa konferencije između vrhovnog komandanta savezničkih snaga za Sredozemlje i maršala Tita, održana 10. avgusta 1944. godine (prevod s engleskog originala).

[6] squadrons (eskadrile)

3. Ne želim da osoblje namenjeno za službu u vazduhoplovstvu, a ne može se upotrebiti u skvadronima 351. i 352, niti kao neophodno rezervno osoblje za te skvadrone, ostane beskorisno u inostranstvu. Unutar zemlje nama je potreban svaki čovek sposoban da se bori u našoj vojsci i, prema tome, tražim da se takvi viškovi osoblja pošalju u našu Bazu, radi uključivanja u jedinice naših snaga unutar zemlje. Predlažem da se o pojedinostima u ovom pogledu donese odluka sa pukovnikom Pircom koji ima potrebno ovlašćenje od mene za taj zadatak.

S poštovanjem
J.B. Tito

[7] Skraćenica za: Roayal Air Force Volunteer Reserve (Dobrovoljna rezerva Kraljevskog ratnog vazduhoplovstva).
[8] Balkanskog vazduhoplovstva.

6.- Остаје још један за нас врло важан сектор, западно од Ибра па идући преко Златибора до Тара планине. Са овог сектора се најбоље може организовати веза између Србије с једне стране и Санџака и Црне Горе с друге стране. До сада на овом сектору нисмо имали никаквих одреда. Међутим, од сада овом сектору треба посветити велику пажњу и настојати да се ту створе наша упоришта. Лево крило овог сектора је врло важно, јер се са ТараПланине најбоље може успоставити веза са Источном Босном. Због немања ове везе, покрет наших јединица из Источне Босне, како за Санџак тако и за Србију је био је врло отежан.

Ово је глобална подела на пет оперативних подручја. Прецизнија детаљнија подела ваша је ствар. Углавном, ви се налазите пред пробдемом да војничке савладате и организујете свих тих 5 подручја.

За продирање у ове области ми имамо следећи план:

а/ Лекићев корпус са две војвођанске и једном босанском дивизијом треба да продре на Посавски сектор са упориштима на Церу и Близанским висовима изнад Ваљева.

Лекић се сада налази са две дивизије у Пиви. Босанска дивизија налази се у Источној Босни и она ће преко Дрине прећи ка Церу, када се Лекић буде примицао одређеном сектору.

б/ Пеков I Корпус са четири дивизије / 1.,5.,6.,и 17/ продреће на идући Суворбороки сектор, остављајући вероватно једну дивизију на сектору Златибор -Тара Планина. Пеко ће се на западу ширити до Зворника.

VI Дивизија сада се налази у Пиви и са Лекићем ће наставити покрет. Они требају одмора и попуне најмање десетак дана, сем тога у Црној Гори и Санџаку још је у току напријатељска офанзива. Не видимо још већ обим, па се плашимо да нам то још више неће успорити покрет Лекићеве групе.

I Дивизија у покрету је ка Рудо и прешла је комуникацију Љубија-Чајниче. По информацијама у Рудом се налзе четници са нешто мало Немаца. Она ће наставити даље покрет: Рудо-Кадињача-Повлен, где ће се оперативно повезати са Пеком преко комуникације Ужице-Ваљево.

Пеко са три дивизије /5.,17. и 21. српска/ треба, пошто се обавезно попуни новим људством да крене са сектора Копаоник-Јастребац преко Западне Мораве општим правцем ка Суворбору, с тим да на Суворборском сектору изврши разбијање основне четничке групације. Вама препуштамо да одредити заједно са Пеком детаљне правце покрета дивизија. Можда би било најбоље да две дивизије иду северно од Западне Мораве, а једна преко Ибра и Драгачева пређе Западну Мораву између Чачка и Пожеге и управи се ка Маљену. Веза између дивизија мора бити апсолутно обезбеђена.

По доласку на Суворбор Пеко ће се повезати са свим својим снагама. Он ће задржати команду над своје четири дивизије. Вероватно је да ће VI Личка остати на сектору Златибор-Тара Планина, повезана са 37.Дивизијом,која би требала остати на сектору Нова Варош-Ивањица.

Што се тиче 21 српске Дивизије ми је мислимо овако употребити:у заједници са Пеком треба да се за неко време очврсне у акцијама. Када Пеко разчисти ситуацију на своме покрету као и на сектору Суворбора, онда се ова дивизија може упутити за дејство на комуникацијској оперативној зони. Њено дејство изразито би се у самосталном дејству појединих бригада на одвојеним секторима. Било би добро на Космај послати једну бригаду, уколико брже, утолико боље. Од овог момента та дивизија би потпала под непосредну вашу команду.

б.- И I и XII ће под нашом непосредном командом. Но ви морате заједнички сарађивати. Потребно је да са њима успоставите радиовезу и опште тесни контакт. И ваша и њихова дужност је да се њихове дивизије попуне што пре и новомобилисаним људством. Тек после те попуне, ви требате отпочети са организацијом одреда и бригада.

Сами штабови корпуса морају на својим секторима отпочети са организацијом одреда, војно позадинских као и народних власти. За све то они морају давати и проналазити нове кадрове.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ !

ВРХОВНИ КОМАНДАНТ НОВ И ПОЈ

МАРШАЛ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Fotokopija treće stranice dokumenta br. 415.

BR. 415

PLAN VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE SRBIJE, UPUĆEN 19. AVGUSTA 1944. NA IZVRŠENJE GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE, ŠTABU 1. PROLETERSKOG I ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
JUGOSLAVIJE
Op. Br. 6
19. VIII 44. god.

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE

U pogledu razvoja vojne organizacije u Srbiji dajemo vam sledeće napomene:

1. — Osnovno je razbiti okupatorsku i nedićevsko-četničku vlast, organizovanu po srezovima, opštinama i selima[2]. Posle razbijanja okupatorske vlasti otpočeti sa organizovanjem vojnih formacija, vojnih i narodnih vlasti. Ovo će se postići kada naše pokretne udarne jedinice razbiju osnovne nedićevsko-četničke bande na najvažnijim sektorima, tako da one više ne pretstavljaju organizovanu snagu i opasnost za naš živalj u Srbiji. Dakle, narod treba da oseti moć naših jedinica i slabost plaćeničkih bandi.

---

[1] Overen prepis kopije originala, urađen u Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ (krajem avgusta ili početkom septembra 1944. godine) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 371, f. 4, br. reg. 6.

U istom Arhivu, u k. 15, f. 1, br. reg. 17, nalazi se jedan overen posleratni prepis, koji se od ovog razlikuje samo utoliko što je na margini u desnom gornjem uglu napisano:

»Prilog 1
Sveska 19«.

Na tom prepisu nije naznačeno gde se nalazi izvorni primerak koji je prepisan. Taj izvorni primerak nije pronađen, kao ni original koji je upućen Glavnom štabu NOV i PO Srbije.

[2] Jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije u borbama protiv četnika kod Sokobanje zaplenile su četničku arhivu, iz koje je utvrđena saradnja nedićevaca i četnika. O tome je Glavni štab NOV i PO Srbije javio Vrhovnom štabu 15. avgusta. U radiogramu detalja nema (Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/14, radiogram br. 48 sa 24 grupe), jer je Glavni štab uoči 15/16. avgusta avionom uputio zamenika komandanta Glavnog štaba Ljubodraga Đurića da Vrhovnom štabu usmeno podnese iscrpan izveštaj i predloge Glavnog štaba (navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 55 sa 28 grupa od 15. avgusta 1944. godine).

Inače krajem jula i u prvoj polovini avgusta 1944. bili su intenzivni dogovori o saradnji između Milana Nedića i Draže Mihailovića.

2. — Pošto naše udarne grupe[3] stvore uslove za razvoj vojne organizacije u Srbiji, čitav teren treba vojnički obuhvatiti i organizovati. To znači da se od naših glavnih uporišta mora postepeno širiti, dok se najzad ne obuhvati čitav teren. Za razvoj jedinica i vojnu organizaciju terena predviđati i blagovremeno postavljati vojne i političke kadrove.

3. — U sadašnjoj vojničkoj situaciji ne treba očekivati od udarnih grupa da očiste čitav teren i da se frontalno kreću jednim linijskim rasporedom. Te grupe, razbijanjem osnovnih četničko-nedićevskih bandi, treba na pojedinim sektorima da stvore i obezbede čvrsta uporišta. Sa naslonom na ova uporišta treba ubacivati i formirati naše manje grupe na ostalom terenu. Bilo bi vrlo opasno grupisati snage na uzanom prostoru. Potrebno je obuhvatiti šira područja, razvući neprijatelja na širokom prostoru, čime će se on oslabiti i izložiti počesnom tučenju. Kad udarna grupa prodre do jednog važnog sektora, odatle treba da se postepeno širi u više pravaca.

Sve naše snage na područjima Srbije moraju biti sposobne za neprekidne brze pokrete i manevrovanja. Hvatanje u koštac sa krupnim okupatorskim snagama bilo bi pogrešno i vrlo opasno za naše jedinice, koje su i inače u dosadašnjim borbama imale velike gubitke.

4. — Istočna i jugoistočna Srbija imaju za nas veliku važnost. Na tim sektorima već imamo izvesna uporišta, gde možemo obezbediti naše baze i bolnice. Na tom terenu naše snage mogu manevrovati i zadržati se. Jugoistočni i istočni krajevi Srbije pretežno su okupirani bugarskim trupama čija je kapitulacija na redu[4]. Tom kapitulacijom omogućio bi se priliv novih boraca u naše jedinice i mi bi dobili važna uporišta protiv Šumadije.

Njihovi opunomoćeni predstavnici najviših rangova, na sastanku održanom oko 12. avgusta 1944. u selu Ražani, postigli su sporazum: da se sve Nedićeve oružane formacije (Srpska državna straža i Srpska granična straža) stave pod komandu Draže Mihailovića, da Nedić izdejstvuje od Nemaca da se Mihailovićevim četnicima dodele potrebne količine lakog pešadijskog naoružanja i municije i da Nedić dostavlja novčane iznose za plate Dražinim oficirima. Potpunije o tome: tom XII, knj. 4, dok. br. 87, 109 i 112.

[3] Ovde je reč o Operativnoj grupi divizija NOVJ, o 1. proleterskom i 12. korpusu NOVJ i o divizijama pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije.

[4] Vlada SSSR-a je 5. septembra 1944. objavila rat Carevini Bugarskoj, ističući da je više od tri godine Bugarska aktivno pomagala Nemačku u ratu protiv SSSR-a, da je pomagala Nemce pri evakuaciji Krima i spasla ostatke nemačkih trupa, potučenih na jugu Sovjetskog Saveza, kao i da nadalje daje Nemačkoj direktnu pomoć protiv SSSR-a, štiteći odstupajuće nemačke snage. Tri dana kasnije, 8. septembra, Cr-

Šumadija je vrlo važna, kako za neprijatelja tako za Nedića i Mihailovića. Ne verujemo da se još od sada tu mogu održati naše jače snage. Zapadna Srbija je terenski povoljnija pa će omogućiti da se s naslonom na nju lakše širimo u Šumadiji i ka Beogradu. To ne znači da već od sada pojedine manje, lako pokretne grupe ne treba ubaciti u Šumadiju. Kosmajski odred koji je vrlo dobro naoružan na tom, za okupatora vrlo osetljivom sektoru, za sve vreme se održao.

5. — Izbijanje na Dunav i Savu je od velikog značaja, jer bi se omogućili kanali za vezu sa Vojvodinom, gde mi imamo veliki rezervoar ljudstva raspoloženog za narodno-oslobodilačku borbu. Konkretno — Mačva, Posavina i Požarevački sektor su od prvenstvene važnosti.

6. — Prodiranje u oblast Kosovo-Metohija takođe je važno. Te oblasti spadaju pod vašom komandom. Treba naći pogodno uporište odakle će se moći prodirati u te krajeve brže nego što je to do sada išlo.

7. — Pođelu na operativna područja treba ovako izvesti:

a) sektor istočne Srbije, između Morave, Dunava, bugarske granice i Nišave obrazuje jedno operativno područje. Na ovom području treba formirati jedan korpus jačine dve do tri divizije.[5]

b) Vlasinski sektor, između Južne Morave, Nišave, bugarske granice pa na jug do reke Pčinje, odnosno makedonske granice, obrazuje jedan operativni sektor. Za prvo vreme na ovom sektoru treba da dejstvuje jedna divizija, težeći da se ona pretvori u korpus. Može se primiti rešenje da se ovom operativnom području priključi i sektor Bela Palanka — Vidlić gora, ako je on terenski bolje povezan za Vlasinu.

c) sektor između Ibra i Južne Morave obrazuje jedno operativno područje. Na ovom području treba formirati jedan korpus jačine najmanje tri divizije[6]. Ovo je za sada centralna i osnovna baza sa koje treba prodirati u one predele koji su manje ili uopšte nisu obuhvaćeni našom vojnom organizacijom.

---

vena armija je prešla rumunsko-bugarsku granicu, usmerivši svoja dejstva ka Dobriču, Varni i Rusu. Toga dana je i Carevina Bugarska objavila rat Nemačkoj, ali je već sutradan, 9. septembra, kapitulirala. Pobedonosno nastupanje jedinica Crvene armije omogućilo je brzo formiranje otečestvenofrontovskih bugarskih jedinica.

[5] i [8] — Na tom prostoru je 6. septembra formiran 14. korpus NOVJ. U njegov sastav je pored 23. i 25. srpske NO divizije ušla i 45. srpska NO divizija.

[6] i [9] — Na ovom i vlasinskom sektoru je 6. septembra formiran 13. korpus NOVJ. U njegov sastav su najpre ušle 22. i 24. srpska NO divizija, a kasnije još i 46. srpska (formirana 20. septembra) i 47. srpska (formirana 1. oktobra) NO divizija.

d) Kosovo-metohijska oblast i po svom geografskom položaju i etnografskim karakteristikama sačinjava jedno operativno područje. Treba težiti da se na tom sektoru razviju naše samostalne formacije. Sada su naše jedinice na tom sektoru malene, no svakako treba organizovati štab Kosovo-metohijske operativne zone. Naše je mišljenje da ova zona treba da bude neposredno potčinjena Glavnom štabu Srbije.

Kosovske jedinice koje je do sada upotrebljavao Glavni štab Makedonije, još ne treba uzimati[7]. Te jedinice neophodno su potrebne za upotrebu na granici Srbije i Makedonije, a i dublje u Makedoniji radi formiranja makedonskih jedinica. Tek kada Glavni štab Makedonije bude formirao jače snage, i kada na Kosovu i Metohiji budu sazreli uslovi za upotrebu jačih snaga, moći će se te jedinice dovesti na svoj teren.

Vojna organizacija na navedena četiri područja već postoji, samo je treba učvrstiti, organizovati štabove i obezbediti pravilno funkcionisanje.

Na ovim područjima treba ovako rasporediti snage:

Istočna Srbija: 23. i 25. divizija i izvestan broj odreda, sve oformljeno u jednom korpusu.[8]

Vlasinski sektor: 22. divizija i izvestan broj odreda neposredno potčinjeni 22. diviziji.

Ibarsko-moravski sektor: II proleterska, 24. srpska i još jedna novoformirana divizija i izvestan broj odreda, sve formirano u jedan korpus.[9]

Kosovo-metohijska operativna zona — na njoj rasporediti već postojeće čete, odnosno bataljone i brigade, sa početnim uporištem na Skopskoj Crnoj gori. Ova zona na severozapad treba da se proteže do linije: Novi Pazar — Pešter — Plavsko jezero. Treba imati u vidu da su naše partizanske snage sada najjače na albansko-jugoslovenskoj granici. Veza između tih snaga i onih na liniji Skopska Crna gora — Podujevo dosta je teška. Međutim, potrebno je tu vezu, i neophodno, ostvariti za pravilan razvoj borbe u Kosmetu.

e) Što se tiče Šumadije i zapadne Srbije, mada ima partizanskih grupa, tu prostoriju treba tek vojnički organizovati. Naše udarne jedinice svojim prodorom treba da stvore uslove za tu organizaciju. No, već sada treba predvideti konture te organizacije. Te konture više baziraju na geografskoj podeli, ali je ta podela nužna za budući pravilan razvoj naših vojnih formacija.

---

[7] Odnosi se na 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu (formiranu 24. juna 1944. na planini Karaormanu) koja je tada, zajedno sa 1. makedonskom NOU brigadom, dejstvovala u zapadnoj Makedoniji. Tamo je ostala do početka oktobra 1944. godine.

1. — Šumadijski sektor proteže se između Dičine — Ljiga, Lazarevac — Palanka, Velika i Zapadna Morava. Na ovom sektoru nalaze se 3 — 4 planinska uporišta gde se mogu zadržati naše manje, za brze pokrete sposobne snage. Po našem mišljenju ovaj sektor od samog početka mogao bi da poprimi tri samostalne brigade. No, ceo ovaj sektor mora biti pod jednim operativnim rukovodstvom.

2. — Beogradski sektor ograničen je na zapadu sa Kolubarom, a na istoku Moravom. Glavno uporište bio bi Kosmaj, šireći se prema severu i istoku. Na Kosmaju se već nalazi Kosmajski odred. Ubacivanjem na ovaj sektor lako pokretnih udarnih bataljona moglo bi se dopirati čak i do Beograda, što bi za nas bilo od velikog vojničkog i političkog značaja. Smatramo da bi se mobilne i dobro vođene jedinice mogle zadržati na ovome sektoru. Za ceo ovaj sektor treba predvideti i odrediti jedno operativno rukovodstvo.

Zapadna Srbija ima dva odelita operativna sektora:

3. — Posavski, severno od linije Jadar — gornja Kolubara. Ovaj je sektor za nas od prvenstvene važnosti. Preko njega treba da uspostavimo kanale za izvlačenje ljudstva iz Vojvodine. Nameće se preka potreba da se na ovaj sektor što pre dođe. Na ovom sektoru, u Posavini, već ima malih partizanskih grupica. Vojnu organizaciju na ovom sektoru neće biti teško sprovesti.

4. — Suvoborski, južno od linije Bajina Bašta — Zapadna Morava. Na ovom sektoru su osnovne četničke snage i njihova glavna uporišta. Znači, prvo ih tu treba razbiti i ovladati tim bazama. Pošto je teren brdovit, jače naše snage na ovome sektoru se mogu zadržati opet pod uslovom da brzo manevruju.

5. — Ostaje još jedan za nas vrlo važan sektor, zapadno od Ibra pa preko Zlatibora do Tare planine. Sa ovog sektora se najbolje može organizovati veza između Srbije, s jedne, i Sandžaka i Crne Gore, s druge strane. Do sada na ovom sektoru nismo imali nikakvih odreda. Međutim, od sada ovom sektoru treba posvetiti veliku pažnju i nastojati da se tu stvore naša uporišta. Levo krilo ovog sektora je vrlo važno, jer se sa Tare planine najbolje može uspostaviti veza sa istočnom Bosnom. Zbog nemanja ove veze, pokret naših jedinica iz istočne Bosne, kako za Sandžak tako i za Srbiju bio je vrlo otežan.

Ovo je globalna podela na pet operativnih područja. Preciznija njihova podela vaša je stvar. Uglavnom, vi se nalazite pred problemom da vojnički savladate i organizujete svih tih 5 područja.

Za prodiranje u ove oblasti mi imamo sledeći plan:

a) Lekićev korpus sa dve vojvođanske[10] i jednom bosanskom divizijom[11] treba da prodre na posavski sektor sa uporištem na Ceru i Blizanskim visovima iznad Valjeva.

Lekić se sada nalazi sa dve divizije u Pivi. Bosanska divizija nalazi se u istočnoj Bosni i ona će preko Drine ka Ceru kada se Lekić bude primicao određenom sektoru.

b) Pekov I korpus sa četiri divizije (1, 5, 6. i 17.)[12] prodreće na suvoborski sektor, ostavljajući verovatno jednu diviziju na sektoru Zlatibor — Tara planina. Peko će se na zapadu širiti do Zvornika.

VI divizija sada se nalazi u Pivi i sa Lekićem će nastaviti pokret. One trebaju odmora i popune najmanje desetak dana, sem toga, u Crnoj Gori i Sandžaku još je u toku neprijateljska ofanziva. Ne vidimo još njen obim, pa se plašimo da nam to još više neće usporiti pokret Lekićeve grupe.

I divizija u pokretu je ka Rudom i prešla je komunikaciju Pljevlja — Čajniče. Po informacijama, u Rudom se nalaze četnici sa nešto malo Nemaca. Ona će nastaviti dalje pokret: Rudo — Kadinjača — Povlen, gde će se operativno povezati sa Pekom, preko komunikacije Užice — Valjevo.

Peko sa tri divizije (5, 17. i 21. srpska) treba, pošto se obavezno popuni novim ljudstvom, da krene sa sektora Kopaonik — Jastrebac preko Zapadne Morave, opštim pravcem ka Suvoboru, s tim da na Suvoborskom sektoru razbije osnovne četnike grupacije. Vama prepuštamo da odredite zajedno sa Pekom detaljne pravce pokreta divizija. Možda bi bilo najbolje da dve divizije idu severno od Zapadne Morave, a jedna preko Ibra i Dragačeva da pređe Zapadnu Moravu između Čačka i Požege i upravi se ka Maljenu. Veza između divizija mora biti apsolutno obezbeđena.

Po dolasku na Suvobor, Peko će se povezati sa svim svojim snagama. On će zadržati komandu nad svoje četiri divizije. Verovatno je da će VI lička ostati na sektoru Zlatibor — Tara planina, povezana sa 37. divizijom, koja bi trebala ostati na sektoru Nova Varoš — Ivanjica.

Što se tiče 21. srpske divizije, mi je mislimo ovako upotrebiti: u zajednici sa Pekom treba da se za neko vreme očvrsne u akcijama. Kada Peko raščisti situaciju na svome pokretu kao i na sektoru Suvobora, onda se ova divizija može uputiti za

---

[10] To su: 16. i 36. vojvođanska NOU divizija.

[11] Reč je o 11. krajiškoj NOU diviziji.

[12] Ovde se prvi put Peko Dapčević, tada komandant Operativne grupe divizija NOVJ (2. proleterske, 5. krajiške i 17. istočnobosanske NOU divizije), imenuje za komandanta reorganizovanog 1. proleterskog korpusa NOVJ.

dejstvo na šumadijskoj operativnoj zoni. Njeno dejstvo izrazilo bi se u samostalnom dejstvu pojedinih brigada na odelitim sektorima. Bilo bi dobro na Kosmaj poslati jednu brigadu, ukoliko brže, utoliko bolje. Od tog momenta ta divizija bi potpala pod neposrednu vašu komandu.

6. — I [proleterski] i XII [korpus] biće pod našom neposrednom komandom. No vi morate zajednički sarađivati. Potrebno je da sa njima uspostavite radio-vezu i uopšte tesan kontakt. I vaša i njihova dužnost je da se njihove divizije popune što pre novomobilisanim ljudstvom. Tek posle te popune, vi trebate otpočeti sa organizacijom odreda i brigada.

Sami štabovi korpusa moraju na svojim sektorima otpočeti sa organizacijom odreda, vojno pozadinskih, kao i narodnih vlasti. Za sve to oni moraju davati i pronalaziti nove kadrove.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE

Dostavljeno:
Glav. štabu Srbije
i I. korpusu.
Prvi korpus dužan je
sadržaj ovog naređenja
saopštiti XII korpusu pri
prolazu ovoga korpusa na
svoj teren.

[13]P.[S.]

Da je ovaj prepis vjeran svom originalu, koji se nalazi u Arhivi štaba I. prol. korpusa —

(M.P.)[14]

Ovjerava, v.d. načelnika
p. pukovnik,
Savo Đ. Drljević

[13] Skraćenicu za Post Scriptum i tekst koji dalje sledi dopisao je zelenim mastilom Savo Drljević.

[14] Pečat je Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ.

BR. 416

ZAHTEV VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 2. I 12. KORPUSA NOVJ DA SE HITNO NAPRAVI AERODROM KOD SELA BREZANA ILI PRONAĐE NEKO DRUGO MESTO ZA EVAKUACIJU RANJENIKA AVIONIMA[1]

19. VIII [1944.]

[ŠTABU II KORPUSA NOVJ]

Može li se hitno napraviti aerodrom kod Brezne, sev.[erno] od Vojnika?[2] Potražite i neko drugo letelište.[3]
12. K. 3—27[4]; II K. 9—27[5] DDD

Tito

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 4/1.

[2] Štab 2. korpusa je istoga dana (19. avgusta) odgovorio sledeće:

»Pravimo aerodrom na Brezna. Biće gotov 21. avgusta. Šef engleske misije [kod nas] saglasan [je] s nama. Avioni se mogu spuštati samo danju. Naših, Lekićevih i Đokovih [ranjenika] ima oko 800.

Avioni mogu doći na aerodrom 21. avgusta posle podne. Javite nam hitno da bi na ovaj pravac mogli prikupiti ranjenike na vreme.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/10: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 67 sa 81 grupom).

[3] Štab 2. korpusa se angažovao isključivo na osposobljavanje letelišta kod sela Donjih Brezana. Štab 12. korpusa, pak, na Pivskoj planini nije imao ni uslova ni mogućnosti da radi na pripremi letelišta, ali o tome nije izveštavao, već je zamolio da se avionima koji će doći za ranjenike pošalje hrana i ostale tražene stvari za 12. korpus i 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« (tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 14 (97) sa 24 grupe, upućen Vrhovnom štabu u 13,30 časova).

[4] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba upućenog Štabu 12. korpusa, a druge dve brojke označavaju broj šifrovanih grupa u tom radiogramu. Štab 12. korpusa je, pak, u svojoj Knjizi primljenih i poslatih depeša tekst radiograma zapisao pod 20. avgustom (Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/6, radiogram br. 45 sa 27 grupa, primljen u 7 časova).

[5] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu. U Knjizi primljenih depeša Štaba 2. korpusa radiogram je primljen 19. avgusta (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/40, radiogram br. 39 sa 27 grupa). Ni u ovoj Knjizi, ni u Knjizi depeša 12. korpusa nema Titovog potpisa, iako on postoji na originalu poslatog radiograma, što ukazuje na to da njegovo ime nije preneto. To je bila ustaljena praksa, s retkim izuzecima, a pogotovo posle desanta na Drvar.

BR. 417

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA 6. LIČKU PROLETERSKU DIVIZIJU I DALJE ZADRŽI POD SVOJOM KOMANDOM I DA IZVESTI O KOLIČINI POTREBNE HRANE ZA DNEVNI OBROK I O DRUGIM POTREBAMA, KAO I O MESTU ZA PRIJEM SVEGA TOGA[1]

19. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Đoko[2] i dalje potpada pod vašu komandu[3]. Javite koliko dnevno trebate hrane i šta vam treba od ostalog materijala[4]. Preko nas pošaljite plan veze za Bari[5]. Šifru ćete dobiti avionom. 2—40.[6]

Đoko noćas čeka hranu na Pišču. Mi [smo] mu dali vaše signale. Treba uzeti samo jedno mesto [za prijem materijala], da ne bude zabune[7]. Zašto ne javljate vaše mesto za prijem, nego time samo otežavate sebi položaj.[8] 1—45[9]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

[2] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Njegovo ime je ovde uzeto u prenosnom smislu i odnosi se na diviziju čiji je on komandant. Divizija se tada nalazila na prostoru Brljevo — Plužine (tom IV, knj. 28, dok. br. 72).

[3] Štab 12. korpusa je 18. avgusta javio Vrhovnom štabu da se povezao sa 6. ličkom proleterskom divizijom »Nikola Tesla« i pitao ga da li će 12. korpus i ta divizija i nadalje predstavljati jedinstvenu celinu. Tom IV, knj. 28, dok. br. 127 (radiogram br. 18 (80) sa 19 grupa). Kasnije, 24. avgusta, po završetku nemačke ofanzivne operacije »Ribecal«, 6. lička proleterska divizija se po naređenju Vrhovnog štaba odvojila od 12. korpusa i pošla odvojenim pravcem za Srbiju.

[4] Odgovor Štaba 12. korpusa usledio je 20. avgusta. Izvestio je da je za celu grupu (12. korpus i 6. lička proletersku diviziju) potrebno deset aviona hrane dnevno. Tom IV, knj. 28, dok. br. 127 (radiogram br. 10 (93) sa 45 grupa).

[5] Takođe 20. avgusta je Štab 12. korpusa poslao plan veze za Bazu NOVJ u Italiji (tom IV, knj. 28, dok. br. 127 — radiogram br. 13 (96) sa 65 grupa).

[6] i [9] — Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Štab 12. korpusa je 15. avgusta javio Vrhovnom štabu da će na Crkvicama ostati nekoliko dana radi predaha i primanja pošiljki hrane. Četiri dana kasnije (19. avgusta), kad je pod njegovu komandu ponovo privremeno stavljena 6. lička divizija »Nikola Tesla« i njen štab naznačio selo Pišče (južno od Donjih Crkvica) za mesto gde će primati materijal, Štab 12. korpusa nije toga dana predao radiogram, iako je bio napisan, već sutradan, da i za njega treba na Pišče slati pošiljke.

Stoga se u Vrhovnom štabu smatralo da su još Crkvice mesto u koje treba dostavljati pošiljke za 12. korpus. To se vidi i po tome što je Štab Baze NOVJ u Italiji dobio radiogram u kojem je pisalo: »Ako već imate Lekićevo mesto za bacanje, onda i materijal za VI diviz. uputite na Lekićevo mesto. Oni će istaći jednu [istovetnu] vatru. Objasnite avijatičarima da se mogu pojaviti 2 ista signala. Neka bacaju ma na koje mesto sa istim signalom« (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/53: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 73 sa 78 grupa, primljen od Vrhovnog štaba 21. avgusta 1944. godine). Potpunije u vezi s tim: tom IV, knj. 28, dok. br. 127, radiogram br. 5 (88) sa 61 grupom.

[8] Samo u toku jednog dana, 20. avgusta, u Odeljenju za snabdevanje Baze NOVJ u Italiji prispela su od Vrhovnog štaba tri radiograma u vezi sa snabdevanjem 6. ličke proleterske divizije i 12. korpusa NOVJ. Oni glase:

»Od Vrhovnog štaba
20. VIII 1944.

Za VI diviziju bacati hranu na Pišče, zapadno od Durmitora.

Koordinate:
18 stepeni 54 minuta od Grinviča
43 stepena 9 minuta
Signali: kao za XII korpus.«

»Hitno odgovorite zašto se hrana ne šalje XII korpusu. Obavezno [mu] noćas uputite hranu, resto bacite na Pišču. (Misli se: da deset aviona doturi hranu za 12. korpus, a preostali avioni da doture hranu za 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla«, — primedba redakcije). Signali isti.

Lično [su] general Poljanac [Branko] i pukovnik Vujović [Mitar] odgovorni za bacanje hrane. Uputite noćas sve ruske avione« (Bile su dve eskadrile sa 12 transportnih aviona tipa »daglas« i dva aviona istog tipa koji su pripadali NOVJ — primedba redakcije).

»XII korpusu potrebno je 10 aviona dnevno. Slati:
brašno, dvopek, rižu, mast
2000 pari odijela;
1000 pari cipela;
mine za teške engleske i njemačke bacače;
municiju englesku i njemačku;
masti i ulja za oružje;
sanitetski materijal, kako smo javili«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 27, f. 9, br. reg. 4/2: Knjiga primljenih i poslatih depeša Odeljenja za snabdevanje Baze NOVJ u Italiji, primljeni radiogrami br. 9, 10 i 11 od 20. avgusta 1944. godine).

BR. 418

IZVEŠTAJ ŠEFA VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRA TERZIĆA OD 19. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM KOMANDANTU NOV I POJ MARŠALU JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU O NACIONALISTIČKIM POZICIJAMA NACIONALNOG KOMITETA OTEČESTVENOG FRONTA BUGARSKE ISPOLJENIM PREMA MAKEDONSKOM NARODU KOJI ŽIVI U JUGOSLAVIJI[1]

[Telegram] br. 108 Vrlo hitno

Maršalu Titu

Bugarska Radio-stanica »Hristo Botev« objavila je 16. 8. 44. proglas bugarskog Otečestvenog fronta bugarskom narodu, kao i vladi Bagrjanova.

Obraćajući se vladi Bagrjanova, Nacionalni komitet Otečestvenog fronta, kao uslov za spasenje Bugarske, koji treba pomenuta vlada da ispuni, između ostalog treba da izvrši sledeće:

1.) Povlačenje vojske iz Srbije, Bosne, Crne Gore i Grčke.

2.) Uspostavljanje kontakta sa pretstavnicima srpskog, hrvatskog, slovenačkog, crnogorskog, rumunskog, grčkog, makedonskog i albanskog naroda, za pripremu balkanskog sporazuma i za pravedno rešenje nacionalnih pitanja razjedinjenih balkanskih naroda.

Odmah se jasno vidi:

1. Da nacionalni komitet Otečestvenog fronta ne postavlja kao uslov vladi Bagrjanova da povuče svoje trupe iz Makedonije. Drugim rečima, izlazi kao da je Nac. komitet saglasan sa činjenicom da bugarske okupacione trupe i dalje treba da ostanu u Makedoniji.

2. Da vlada Bagrjanova treba da vrši »pripremu balkanskog sporazuma za pravedno rešenje nacionalnih pitanja razjedinjenih balkanskih naroda«. To je takođe nerealno i politički skroz nepravilno i smatram da tome nije potreban dalji komentar s moje strane.

Prednje Vam dostavljam radi znanja.

19. 8. 44.

Pol.[azni] br. 139—140 General-lajtnant
Šif.[rovao] . . .[2] **Terzić**

---

[1] Četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/102.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 64.

[2] Potpis je nečitak.

BR. 419

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI O PREDSTOJEĆEM DOLASKU LJUDSTVA IZ OPERATIVNIH JEDINICA ZA PADOBRANSKI BATALJON VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ I NALOG ZA ISPORUKU PEŠADIJSKOG NAORUŽANJA GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE, KAO I NAMIRNICA 2. KORPUSU NOVJ[1]

Gr.	Red. br.	Datum	[Sadržina]
93	64	19 VIII [1944]	Za padobranski bataljon doći će iz Hrvatske 60 boraca i 2 komande četa, iz 8. korpusa 20 boraca i jedna komanda čete, iz 5. korpusa 30 boraca, jedan štab bataljona i jedna komanda čete, iz Slovenije 10 boraca, iz Srbije 20 boraca.[2] Dodajte iz Baze još 10 boraca. Za Gl. štab Slovenije treba 10.000 pušaka, što više automatskog oružja i bacača.
24	68		Drugom korpusu potrebna hrana. Bacajte na Krnovo. Signale uzmite od Engleza.

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/51.

[2] Vrhovni štab je navedenim štabovima uputio posebna naređenja tokom 18. i 19. avgusta i naglasio da to budu dobrovoljci, zdravi, kuražni, pouzdani i do 30 godina starosti. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 26, f. 6, br. reg. 7/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 19 sa 41 grupom od 18. avgusta; k. 26, f. 4, br. reg. 4/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, radiogram br. 10 sa 34 grupe od 18. avgusta; k. 28, f. 9, br. reg. 4/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 8. korpusa NOVJ, radiogram br. 7 sa 43 grupe od 18. avgusta; k. 184, f. 1, br. reg. 23/4: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 49 sa 34 grupe od 19. avgusta; k. 461/A, f. 5, br. reg. 7/32 i 7/33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 40 sa 48 grupa, primljen 19. avgusta od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

BR. 420

UPUTSTVO ŠEFA ORGANIZACIJSKOG ODSEKA ARTILJERIJSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ BRANKA OBRADOVIĆA OD 19. AVGUSTA 1944. ARTILJERIJSKIM JEDINICAMA NA VISU O ORGANIZOVANJU IZVIĐAČKO-OSMATRAČKE ARTILJERIJSKE SLUŽBE, NJENIM ZADACIMA I UZDIZANJU KADROVA ZA NJU I O ORGANIZACIJSKO-FORMACIJSKOJ STRUKTURI BATERIJA I DIVIZIONA[1]

ARTILJERIJSKO ODJELJENJE
VRHOVNOG ŠTABA
Organizacioni odsjek
19. avgusta 1944. g.

ARTILJERIJSKIM JEDINICAMA

I

Svaka komanda baterije i svaki artiljerijski štab mora imati svoje organe koji će obavljati izviđačko-osmatračku službu za račun dotične komande, odnosno artiljerijskog štaba, u cilju pravilnog komandovanja, t.j. upotrebe artiljerije, upravljanja vatrom i rukovanja vatrom.

U tom cilju kod jedinica i štabova na Visu treba postupiti po slijedećem:

1. — Svaka baterija mora formirati svoje **izviđačko odjeljenje** jačine i sastava:
   - — vođa odjeljenja, podoficir 1
   - — pomoćnik vođe odjeljenja, podoficir, ... 1
   - — izviđača-boraca 6

2. — Svaki štab diviziona mora informirati **izviđački vod** jačine i sastava:
   - — vodnik izviđačkog voda, oficir, ... 1
   - — pomoćnik vođe izviđačkog voda, oficir, ... 1
   - — politički delegat, ... 1
   - — izviđača-boraca 7

3. — Osnovni zadaci izviđačkih odjeljenja i izviđačkih vodova:
   - a) izviđanje puteva (blisko i daljno),
   - b) konačarsko izviđanje (za sve vrste stanovanja),
   - c) prethodničko izviđanje (za vrijeme pokreta),
   - d) komandirsko-komandantsko izviđanje,

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3, br. reg. 8/1.

e) vatreno-borbeno izviđanje,
f) kurirska služba i služba veze.

4. — Štab Artiljerije XXVI divizije formiraće za sada Izviđački vod svoga štaba, istoga sastava i jačine kao i štabovi diviziona, a docnije ovaj vod povećavati i formirati u **izviđačku-štabnu bateriju.** Jačina i sastav tada bi bio:

— komandir	Štabne	izviđačke	čete[2],	oficir,	1
— komesar	”	”	”	”	1
— zamjenik komandira		”	”	”	1
— pomoćnik komesara		”	”	”	1
— izviđača-boraca		”	”	”	30

5. — Pri Školsko-dopunskom divizionu formirati odmah jedan kurs za izviđačke formacije, na koji će uputiti sve komande iz sastava odeljenja po 4 slušaoca, a štabovi diviziona iz svojih vodova i štab Artiljerije iz svoga voda po 5 slušalaca.

Kurs da počne na dan 25. avgusta, a slušaoci da se jave 24. do 16 sati, — večera će biti tu.[3]

Trajanje kursa — sedam dana.

Dnevno radno vrijeme: 6 časova danju i 1 čas noću.

Plan i program da izradi Nastavni odsjek[4], a prema podacima ovoga Odsjeka.

Nastavnici i ostalo da se odredi od strane komande Škole.[5]

6. — Za rukovodstvo ovih izviđačkih formacija, baterije, odnosno štabovi diviziona artiljerije, odrediće od onih drugova koji su svršili oficirski kurs ili imaju sposobnosti za ovu službu. U broj slušalaca za napred navedeni kurs uvrstiti obavezno cijelo rukovodstvo.

Po završenom kursu slušaoci će biti povraćeni u baterije i štabove, a ostatak formiranih odjeljenja će biti pozvat odmah na sledeći kurs, koji će se održati poslije dva dana iza prvog kursa.

7. — Do 23. avgusta će dostaviti štab Artiljerije[6] poimenični pregled svih izviđačkih odjeljenja i vodova i to: za 1. brdski, 1. p. kolski i Haubički [divizion], kao i za svoj štab.

Poslije ovoga [kursa] ovo ljudstvo postaje specijalizovano, vodiće se po zasebnim spiskovima ovoga Odsjeka i ne može se

---

[2] Omaška; trebalo bi da piše: baterije.

[3] Misli se na menzu Školsko-dopunskog diviziona.

[4] Reč je o odseku Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[5] Odnosi se na Artiljerijsku školu Vrhovnog štaba NOV i POJ koja je bila na ostrvu Visu.

[6] i [9] Misli se na Štab artiljerije 26. NO divizije.

prebacivati na druge dužnosti sem izviđačkih, bez odobrenja ovoga Odsjeka.

8. — Na ovaj kurs će uputiti I, II i III artiljeriski sektor[7] po tri slušaoca, koji će po povratku sa kursa biti instruktori za jedan manji broj slušalaca u štabu [svog] sektora, a pod rukovodstvom komandanta sektora. Ovaj kratki kurs u sektoru mora otpočeti odmah po povratku gore navedenih slušalaca.

9. — Na ovaj način[8] biće izdato i jedno opšte naređenje za cjelokupnu artiljeriju [NOVJ].

II

U pogledu detaljne formacije i organizacije jedne baterije i jednog štaba diviziona daju se ovi podaci:

1. — Svaka brdska, haubička i protivkolska baterija ima svoja četiri odnosna dijela:

a) komandu baterije,

b) borni dio baterije, u koji ulaze topovska (haubička) odjeljenje i jedno odjeljenje municije prve popune,

c) popunjujući dio, u koji ulaze tri odjeljenja: dva municiska i jedno rezervno (sa rez. poslugom, konjovodcima, konjima i zapregama), i

d) baterijska komora — jedno odjeljenje.

Prema ovome, jedna baterija ima **devet odjeljenja** i to: 1, 2, 3. i 4. topovsko, 5, 6. i 7. municisko, 8. rezervno i 9. komora.

Prema sadašnjem stanju ljudstva, materijala i stoke predvideti i organizovati baterije prema prednjem. Ovu organizaciju moraju baterije izvesti najdalje do 25. avgusta, kada preko štabova diviziona i štaba Artiljerije[9] dostaviti formaciske preglede (sastave). Tako će se znati dužnost svakog u bateriji i raspored stoke i materijala u bateriji.

2. — Svaki štab diviziona (brdskog, haubičkog i pk[10]) ima slijedeće osnovne dijelove:

a) operativni dio štaba: komandant, komesar, zamjenik komandanta, pomoćnik komesara, izviđački vod i jahaći konji sa konjovodcima za ovaj dio štaba;

b) sanitet: ljekar diviziona i bolničari, veterinar, potkivači i marveni bolničari;

c) intendantura: intendant, njegovo osoblje[11] i stoka;

d) štapska komora: kuvari, arhiva i sprema štaba.

---

[7] U taktičkom pogledu ostrvo Vis je tada bilo podeljeno na tri artiljerijska sektora, i o njima je ovde reč.

[8] Smisao je: saobrazno ovome.

[10] Protivkolskog = protivtenkovskog

[11] Misli se na pomoćnike intendanata i magacionere.

Prema sadašnjem stanju, a u vezi navedenog pod I, odmah pristupiti organizaciji prednjih[12] dijelova štabova, a preglede dostaviti na dan 25. avgusta i to poimenično, iz kojih će se vidjeti gornja organizacija, pa će svaki drugar-ica u štabu diviziona znati svoje mjesto i svoju dužnost.

3. — Biće ređi slučaj da su sve baterije diviziona — bilo u kretanju ili na stanovanju, bilo, pak, u borbi — na jednom užem prostoru. No ipak, kada je ovakav slučaj, onda će se popunjujući dijelovi baterija u divizionu spajati za izvjesno vrijeme i raditi po direktivama štabova diviziona, i tada će se formirati »**popunjujući dio diviziona**«, koji će se starati o popuni svih baterija u divizionu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

ŠEF ODSJEKA
I POMOĆNIK NAČELNIKA ODJELJENJA
artiljer. pukovnik
Bran. B. Obradović

DOSTAVLJENO:

— Štabu Artiljerije XXVI divizije,
— Štabovima diviziona i sektora,
— Štabu XXVI divizije (na znanje)
— Štabu Školsko-dopunskog diviziona.

[12] Smisao je: navedenih.

BR. 421

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA BUDE SPREMAN NA EVENTUALNU OFANZIVU BUGARSKE VOJSKE I DA POD SVOJU KOMANDU STAVI 2. PROLETERSKU DIVIZIJU, A U SASTAV OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA UPUTI SVOJU 21. SRPSKU NOU DIVIZIJU[1]

20. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

Makedonci javljaju da Bugari pripremaju 4 div. za ofanzivu na sektor Kumanovo — Custendil — Pirot — Niš[2]. Ovo imajte u vidu i jače snage blagovremeno uklonite sa tog terena[3]. Možda bi dobro bilo da pre početka ofanzive 22. div.[iziju] prebacite u ist. Srbiju.[4] 53—57[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Srbije, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 8, br. reg. 5/1.

[2] Taj izveštaj je Glavni štab NOV i PO Makedonije uputio 20. avgusta (isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 20/23, radiogram sa 91 grupom, upućen Vrhovnom štabu 20. avgusta u 11,35 časova).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije je i od Štaba 22. srpske divizije (18. avgusta) dobio obaveštenje da neprijatelj sprema ofanzivu. Međutim, Glavni štab je imao obaveštenja da se okupacione budarske snage pripremaju za izvlačenje iz Srbije, pa je stoga 19. avgusta poslao Štabu 22. srpske NO divizije radiogram sledeće sadržine:

»Izvestite koje snage, jačinu i mesto koncentracije neprijatelja koji sprema ofanzivu. Navedite izvore obaveštenja.

Redovno nas izveštavajte o situaciji i akcijama.

Preko Crne trave uputili smo kadrove za vaše jedinice. Prihvatite ih.«

A kada je dobio ovo upozorenje od Vrhovnog štaba, Glavni štab NOV i PO Srbije se 22. avgusta obratio Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, tražeći konkretnije podatke o koncentraciji tih bugarskih divizija za ofanzivu. O svemu tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1. br. reg. 21/2: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 22 sa 50 grupa, primljen 18. avgusta od Štaba 22. srpske NO divizije i k. 184, f. 1, br. reg. 22/3: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 32 sa 24 grupe, upućen Glavnom štabu NOV i PO Makedonije 18. avgusta, br. 33 sa 62 grupe, upućen 19. avgusta Štabu 22. srpske NO divizije i br. 40 sa 29 grupa, upućen 22. avgusta Glavnom štabu NOV i PO Makedonije.

Međutim, do te ofanzive nije došlo, jer je ubrzo Bugarska kapitulirala.

[4] I Glavni štab NOV i PO Makedonije primio je 21. avgusta slično naređenje. Ono glasi:

»Potrebno je glavne snage izvući prije bugarskog obuhvata.

II prol. div. ostaje pod vašom komandom na sektoru Jablanice. 21. srp. [divizija] ulazi u sastav Pekove grupe.

Sve Pekove jedinice hitno popunite, jer mu predstoji pokret[6]. Njegov sledeći cilj [je] Rudnik — Suvobor — Maljen. Od Peka primite sve ranjenike i nastavite sa evakuacijom u Italiju.

Đurić[7] dolazi sa detaljnim instrukcijama[8]. 51—84[9]

Javite plan veze sa I k.[orpusom], ako imate njegovu šifru.[10] 51—17.[11]

Najbolje bi bilo 22. srpsku diviziju uputiti u ist. Srbiju. O ovome smo izvijestili G.Š.S.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/23: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 16 sa 38 grupa, primljen 21. avgusta u 15,30 časova od Vrhovnog štaba NOV i POJ).

[5], [9] i [11] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[6] Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije poslao je 22. avgusta Vrhovnom štabu sledeći izveštaj:

»Vratio sam se sa sastanka sa Pekom. O svemu [smo] se dogovorili.

Preduzeli smo sve da ga maksimalno popunimo. On nam [je] uputio oko 250 rukovodilaca.«

Dan kasnije, Koča Popović je u vezi s Operativnom grupom javio Vrhovnom štabu sledeće:

»Mišljenja smo da Peko treba što pre da krene, kako bi se onemogućile eventualne koncentrične operacije neprijatelja.

Ljudstvo za popunu Peka iz tri div.[izije] s one strane Morave još nije stiglo. Sigurno je na putu. Stalno urgiramo njegov dolazak. Ako se putovanje bude otezalo, da ne bismo dalje zadržavali Peka, mislimo da glavninu ljudstva 24. diviz.[ije] uputimo Peku. Pitanje je samo sprovoda do Peka, jer će u prvo vreme biti jaka tendencija za vraćanje na svoj teren.

Naredili smo već Timočkom odredu, koji treba da ima oko 600 [boraca] da takođe uputi sve ljudstvo Peku, sem 100 [boraca]. Sve činimo i učinićemo da Peka što brže i što više popunimo. Koča«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/17: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 64 sa 30 grupa od 22. avgusta, br. 71 sa 31 grupom i br. 72 sa 125 grupa od 23. avgusta 1944. godine.)

[7] Ljubodrag Đurić, zamenik komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije. U sedište Vrhovnog štaba došao je da podnese izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Srbije i primi direktive za dalji rad Glavnog štaba.

[8] Vidi dok. br. 415.

[10] Glavni štab je odgovorio da za 1. proleterski i 3. korpus NOVJ ima tablice, ali nema azbuku (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije poslatih Vrhovnom štabu, radiogram br. 66 sa 20 grupa od 22. avgusta 1944. godine).

BR. 422

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA U ISTRI OSTAVI MANJE PARTIZANSKE ODREDE A GLAVNINU SNAGA IZ NJE PREBACI U GORSKI KOTAR, DA IZVESTI O JAČINI NOVOFORMIRANE 40. NO DIVIZIJE I OBAVEŠTENJE DA ĆE GLAVNI ŠTAB DOBITI POSEBNO NAREĐENJE O PREDSTOJEĆIM DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJE[1]

20. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

Odobravam predložene mere za Istru[2]. Hitno prebacite ka severoistoku glavne snage. U Istri neka ostanu manji partiz. odredi. Produžite sa mobilizacijom i ljudstvo hitno prebacite u Gorski kotar. 23—50.[3]

Major Bren neka ostane kod 11. k.[orpusa] kao šef [Anglo-američke vojne] misije i oficir za vezu. Treba mu dati sve podatke o nepr. snagama. Trebalo bi da koordinira rad savez. avijacije sa trupama korpusa.[4]

---

[1] Knjiga poslatih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 6, br. reg. 7/1

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je predložio da u Istri, gde ima 5.000 pripadnika NOVJ, ostanu partizanski odredi, a ostalo ljudstvo, zbog primećene jače nemačke koncentracije na liniji Trst — Rijeka i moguće neprijateljeve ofanzive, da se delom snaga prebaci u Gorski kotar, a glavninom severno od linije Trst — Rijeka, kako bi se to ljudstvo dobro naoružalo, uvežbalo u borbenim dejstvima i pripremilo za formiranje istarske divizije (tom V, knj. 31, dok. br. 97, radiogram br. 11 (3441) sa 304 grupe od 19. avgusta 1944. godine).

[3], [6], [8], [9], [11] i [13] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] U vezi s britanskim majorom Brenom (nije se uspelo saznati mu ime), Glavni štab se obratio Vrhovnom štabu sledećim radiogramom:

»Engleski major Bren spustio se u Gorski kotar. Kaže da je došao za šefa misije pri štabu XI korpusa. Tvrdi da će prema razgovoru maršala Tita u Italiji doći do veće saradnje saveznika i snaga XI korpusa i da on ima služiti za direktnu vezu između VŠ-a i korpusa. S tim u vezi on traži niz podataka. Kako ste nas [ranije] obavestili da je Bren dobio odobrenje za spuštanje u Istri — molimo razjašnjenje.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/25: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 4 (3437) sa 96 grupa od 19. avgusta 1944. godine.)

O akcijama biće vam dostavljeno moje posebno naređenje.[5] 24—55.[6]

Recite nam organizaciono i brojno stanje novoformirane 40. diviz. u Slavoniji.[7] 25—22[8]

Profesora Lastu uputite u Bari radi štampanja knjiga. DDD 26—11[9]

Za vas poslano 1800 komada »Nove Jugoslavije«[10]. Za Sloveniju i Dalmaciju poslali [smo] posebno. Tako ćemo raditi i ubuduće. 26—32[11]

Uputite nam tri dobra pouzdana [radio-]telegrafista i jednog pouzdanog referenta za vezu u korpusu.[12] 27—25[13]

[Tito]

---

[5] Vidi dok. br. 404.

[7] Glavni štab je 21. avgusta izvestio da ta divizija ima formirane dve brigade po oko 900 ljudi i da je treća brigada u formiranju (tom V, knj. 31, dok. br. 97, radiogram br. 13 (3489) sa 78 grupa).

[10] »Nova Jugoslavija« je bila časopis za politička i društvena pitanja. Ovde je reč o broju 11—12, za avgust 1944.

[12] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 25. avgusta izvestio da je već uputio sedam radio-telegrafista i da će uputiti novotražene, ali bi svako dalje njihovo odašiljanje paralisalo službu veze, koja je već postala nedovoljno razvijena (tom V, knj. 31, dok. br. 97, radiogram br. 7 (3467) sa 123 grupe).

BR. 423

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. AVGUSTA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ DA UMESTO 2. PROLETERSKE U SVOJ SASTAV UKLJUČI 21. SRPSKU NOU DIVIZIJU, HITNO POPUNI SVOJE JEDINICE I SPREMI IH ZA NASTUPANJE, S CILJEM DA OVLADAJU PLANINSKIM LANCEM RUDNIK — SUVOBOR — MALJEN[1]

[20. VIII 44.]

[OPERATIVNOJ GRUPI DIVIZIJA NOVJ]

II prol. div. ostavite na sektoru Jablanice pod Kočinom komandom. U sastav vaše grupe [ulazi] 21. srpska div. Sve jedinice hitno popunite i što brže se spremite za pokret. Na tom sektoru ne smete se uplesti u jače borbe[2]. Vaš je sledeći cilj: Rudnik — Suvobor — Maljen. Sve ranjenike ostavite kod Koče. Đurić[3] donosi detaljnu instrukciju.[4] 8—85[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

U Knjizi depeša nedostaje 1. strana.

[2] Ovakvo upozorenje Vrhovni štab je uputio stoga što je na bazi izveštaja koje mu je tih dana dostavljao komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević zaključio da postoji mogućnost nemačke ofanzive na južnu Srbiju. Naime, Dapčević je 18. avgusta javio da Nemci koncentrišu motorizaciju, artiljeriju i konjicu u Kraljevu, a četnici u okolini Kraljeva, dok je dan kasnije, 19. avgusta, izvestio da Nemci koncentrišu jače snage u Kosovskoj Mitrovici, a neke snage i u Raškoj, kao i duž komunikacije Kosovska Mitrovica — Kraljevo (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 2/16: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 38 sa 111 grupa od 18. avgusta i br. 40 sa 50 grupa od 19. avgusta 1944. godine.)

[3] Ljubodrag Đurić.

[4] Odnosi se na plan vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za konačno oslobođenje Srbije (dok. br. 415). U vezi s tim planom je Štab Operativne grupe divizija NOVJ 21. avgusta dobio od Vrhovnog štaba sledeći radiogram:

»Uputili smo vam plan rada. Morate pravilno oceniti situaciju i pružiti nam izvesne sugestije. Popuna vaših jedinica je nužna.

Prva [proleterska divizija] izbila kod Rudog. Njen pravac [je] ka Povlenu. Žarkov pravac ka sektoru Ivanjice.

Prvom divizijom mi rukovodimo dok se vi s njom ne povežete.

Žarko ostaje stalno na ivanjičkom sektoru«

(isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 3/4: Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram bez broja sa 81 grupom, od 21. avgusta 1944. godine).

[5] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 424

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA ODRŽI SVOJU MANEVARSKU SPOSOBNOST I BRZO NASTUPA KA PLANINI POVLEN, UZ BOČNO SADEJSTVO 37. SANDŽAČKE NOU DIVIZIJE KA IVANJICI I NOVOM PAZARU[1]

Primljeno od
V.Š.
21. VIII
[u] 10,30

Nemci zauzeli Negobuđe i izbili preko Tare na Crkvice[2]. Radovan primetio pokret Nemaca cestama od Pljevalja ka Rudom i ka Čajniču[3]. Peko[4] javlja o koncentraciji jačih nemačkih snaga u ibarskoj dolini od Mitrovice do Kraljeva — verovatna [im je] namera pokret ka Peku. Poželjan [je] vaš brzi pokret i sposobnost manevrisanja[5]. Vaš pravac [je] ka Povlenu. Žarko[6] neka [vam] obezbeđuje bok dejstvom ka Ivanjici i Novom Pazaru. Zabrinjavaju nas ti nenaoružani. Možda bi bilo bolje da ih vi uzmete. Žarko mora paziti na bolnicu.[7]

(br. 9 od 20. VIII)[8]

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/81.

U naslovu je napisan datum: 20. avgust. To je urađeno što je toga dana naređenje pisano u Vrhovnom štabu (vidi podatke u zagradi na kraju teksta naređenja).

[2] Selom Negobuđem i Negobuđskim poljem (gde se pre toga nalazila Vazduhoplovna baza 2. korpusa NOVJ) Nemci su ovladali ujutro 20. avgusta, a predelom Crkvica 19. avgusta tokom dana.

[3] To nisu bili Nemci. Cestom Pljevlja — Čajniče kretala se tada 1. proleterska divizija, a cestom Pljevlja — Rudo se kretala 37. sandžačka NOU divizija (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 45, upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ 21. avgusta u 18,30 časova).

[4] Peko Dapčević.

[5] Štab 1. proleterskog korpusa je 20. avgusta izvestio:

»Oko podne sa divizijom, VIII crnogorskom brig. i 500 mobilisanih Sandžaklija i Bolnicom XXXVII div. stigli [smo] na prostor Goleš — Kasidol — Sastavci.

Posle podne sa divizijom krećemo dalje. Lim ćemo preći u Priboju.

VIII crnogorsku brig., Bolnicu XXXVII div. i novomobilisane Sandžaklije predaćemo u Kasidolu XXXVII div.«

(Navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. 38 i 39, upućeni Vrhovnom štabu 20. avgusta 1944. godine).

[6] Žarko Vidović, tada komandant 37. sandžačke NOU divizije.

[7] Pošto je 37. sandžačkoj NOU diviziji 20. avgusta u selu Kasidolu predala 8. crnogorsku NOU brigadu, 500 nenaoružanih boraca iz Sandžaka i bolnicu 37. sandžačke NOU divizije, 1. proleterska divizija je do zore 21. avgusta prešla kod Priboja na desnu obalu Lima (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 41, upućen 21. avgusta u 10,30 časova Vrhovnom štabu NOV i POJ).

[8] Broj radiograma i datum su određeni u Vrhovnom štabu NOV i POJ.

BR. 425

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O RAZVOJU SITUACIJE, POVEŽE SE SA 12. KORPUSOM NOVJ I DEJSTVOM LAKOPOKRETNIH JEDINICA U NEPRIJATELJEVOJ POZADINI ONEMOGUĆI SNABDEVANJE NEPRIJATELJA[1]

20. VIII

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

Objasnite razvoj situacije[2]. Lekić javlja da su nepr. delovi izbili na Crkvice i u Mratinje[3]. Kod Lekića stigla 6. lička. Po-

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

[2] Štab 2. korpusa nije raspolagao ni sa približno tačnim podacima o jačini, sastavu i osnovnom cilju nemačke ofanzivne operacije »Ribecal«. On je još uvek bio u uverenju da se radi o nemačkim snagama koje su u prolazu. Stoga je izveštavao samo o toku borbenih dejstava. Ona su se tada odvijala tako da su snage nemačke 1. brdske divizije i 14. puka 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, uz sadejstvo borbene grupe bugarske 24. pešadijske divizije, posle oštrih borbi i uz osetne sopstvene gubitke, potisle glavninu 3. crnogorske NOU divizije prema selima Boanu i Gornjoj Bukovici i 20. avgusta ovladale rejonom sela Negobuđa. Budući da se tada preko 800 ranjenika iz 1. proleterskog, 2. i 12. korpusa NOVJ već bilo prikupilo u selima Gornjim i Donjim Breznama, Štab 2. korpusa je naredio da 3. crnogorska NOU divizija pređe u odsudnu odbranu na liniji Šavnik — Durmitor.

Za to vreme su ostale snage 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (bez 14. puka) prešle preko Pive i Tare i tokom 19. i 20. avgusta, vodeći teške borbe protiv jedinica 12. korpusa NOVJ, ovladale prostorom Gornjih Crkvica, dospevši do linije Bobotov vrh — selo Kneževići. Jedinice 12. korpusa su na toj liniji zadržale glavninu tih nemačkih snaga, dok je jedna manja kolona uspela da se probije levom obalom Tare ka Žabljaku i da se spoji s delovima borbene grupe bugarske 24. pešadijske divizije.

U vezi s tim borbama je komandant 2. korpusa NOVJ Radovan Vukanović poslao sledeće radiograme Vrhovnom štabu:

»Na sektoru Sinjajevine neprijatelj produžuje sa napadima u pravcu Negoduđa i Boana.

Kolona Nijemaca i Bugara sa motorizacijom izbila [je] na Taru.

Primijećeni [su] neprijateljski pokreti od Pljevalja drumom ka Rudom i Čajniču. (To nisu bili pokreti neprijatelja, već kolone 1. proleterske i 37. sandžačke NOU divizije — primedba redakcije).

Izviđačka odeljenja 29. divizije osmotrila [su] na Zelengori oko 2.000 Nijemaca sa 3 baterije.

vežite se sa Lekićem. Dajte neki konkretniji predlog za izlazak iz te situacije[4]. Mi smo vam poslali direktive[5]. Mislimo da nepr. snage nisu jake i da ih se može razbiti. Zabacite nepr. iza leđa lake vaše snage i ne dati mu mogućnost da snabdeva svoje jedinice. 11 65[6]

U Kalinovniku, Ulogu i Trnovu [su] djelovi »Princ Eugen« [divizije].

Dijelovi Primorske [operativne] grupe [brigada] upali [su] sinoć u s. Straževinu kod Nikšića, rastjerali četnike i oslobodili 50 zatvorenika.

Ispad četnika od Nikšića prema G. Polju odbijen [je].

19. VIII—44. g. Radovan«.

»U toku 19. ov. mj. nepr. [je] nastavio s jakim napadima u pravcu jedinica III div. na sektoru Sinjajevina — Žabljak.

Jutros je nepr. ovladao Negobuđem, gdje se je spojila kolona od Sinjajevine sa kolonom od Lever Tare. Produžuju sa napadom prema Žabljaku.

Na sektoru XII korpusa nepr. [je] prešao Taru i napada prema Crkvicama.

III div. mora voditi upornije i uglavnom frontalne borbe sve dok se ne evakuišu ranjenici.

Na sektoru Hercegovine i Primorske grupe nema promjena.

20. VIII—44. god. Radovan«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/9 i 11/10: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 64 sa 128 grupa i br. 68 sa 118 grupa). Potpunije o tim borbama: tom III, knj. 8, dok. br. 82, 83, 85—95, 106, 109 i 110.

[3] Vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 127 (radiogrami br. 89 i 90 od 20. avgusta 1944. godine).

[4] Svoj predlog je Štab 2. korpusa dao 22. avgusta (vidi 3. primedbu uz dok. br. 430).

[5] Vidi dok. br. 411.

[6] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj koliko u njemu ima šifrovanih grupa.

BR. 426

NAREDBA POVERENIKA NKOJ-a ZA NARODNU ODBRANU VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 20. AVGUSTA 1944. O IMENOVANJU ŠTABA KORPUSA NARODNE ODBRANE JUGOSLAVIJE[1]

NACIONALNI KOMITET
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
POVERENIŠTVO NARODNE ODBRANE

U vezi s Naredbom i uputstvom o organizaciji Narodne odbrane postavlja se štab Korpusa Narodne odbrane Jugoslavije u sledećem sastavu:

1. Komandant:	JOVO VUKOTIĆ,	general-major, dosadašnji načelnik štaba III korpusa;
2. Politički komesar:	VLADA JANIĆ,	dosadašnji komesar VI korpusa;
3. Zam. komandanta:	NIKOLA LJUBIČIĆ,	potpukovnik, sada na raspolaganju Gl. štabu Srbije;
4. Načelnik Štaba:	Dr. Marjan Dermastja,	potpukovnik, dosadašnji prvi pm. načeln. Gl. št. Slovenije;
5. Prvi pom. načel.:	STOJADIN SOLDATOVIĆ,	major, sada na raspolaganju Gl. št. Makedonije;

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 1, br. reg. 59/3.

6. Obav. oficir:	MESUD HOTIĆ,	potpukovnik, dosadašnji načelnik štaba X divizije;
7. Načel. Pers. Odel.:	JAGOŠ USKOKOVIĆ,	dosadašnji komesar Primorske grupe;
8. Načelnik Inten.:	ŽIVORAD MIHAILOVIĆ,	kapetan, dosadašnji član Ekonom. odelenja V.Š.-a;
9. Referent saniteta:	Dr VOJA ĐUKANOVIĆ,	potpukovnik, dosadašnji referent saniteta I korpusa.

Korpus Narodne odbrane imaće u svom sastavu još i Odelenje službe veze, Šifrantsko odelenje i Odelenje za nastavu.

Ova naredba stupa odmah na snagu, a načelniku Odelenja Zaštite naroda Povereništva za Narodnu odbranu NKOJ stavlja se u dužnost da izvrši formiranje štaba Korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

20. VIII 1944.

VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ
POVERENIK ZA NARODNU ODBRANU
MARŠAL JUGOSLAVIJE
J.B. Tito

M.P.[2]

[2] Okrugli pečat je Vrhovnog štaba NOV i POJ.

BR. 427

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 20. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA SE 1. DIVIZIJA NOV ALBANIJE ORIJENTIŠE NA SEKTOR ĐAKOVICA — PEĆ — PLAVSKO JEZERO KAKO BI OMELA NEMAČKE PLANOVE O MOBILIZACIJI ALBANACA ZA BORBU PROTIV NOP-a I OSTVARILA BOLJU POVEZANOST S KOSOVSKO-METOHIJSKIM JEDINICAMA NOVJ NA LINIJI SKOPSKA CRNA GORA — PODUJEVO[1]

20. VIII 44.

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

Mišljenja smo da I alb.[ansku] div.[iziju] treba orijentisati na sektor Đakovica — Peć — Plavsko jezero[2]. Opstankom i radom na tom sektoru verovatno će omesti nemačke planove da mobilišu Albance Kosova i Metohije protiv nas. Prodira-

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

[2] U vezi s tom divizijom je predstavnik Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Albanije Miladin Popović 18. avgusta uputio, preko Štaba 2. korpusa, maršalu Titu sledeći radiogram:

»Starom

Prva [albanska] divizija prelazi sa sektora srednje [Albanije] na sektor severne Albanije. Drugovi iz Crne Gore predlažu da pređu izvesne snage na sektor Đakovica — Peć.

Kako [treba] sarađivati i kako se politički odnositi u slučaju prelaska?

Albanski Gl.[avni] štab je mislio da preseče put Kuks — Skadar, pa onda da pređe na Kosovo.

Kako ti misliš po svemu tome?

18. VIII—44. Miladin«.

(Isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 13/10: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 15 sa 95 grupa).

Međutim, 1. divizija NOV Albanije nije tada došla na sektor Đakovica — Peć — Plavsko jezero. Tek oko mesec i po dana kasnije (krajem septembra) dve njene brigade (3. udarna i 5. narodnooslobodilačka) došle su na sektor Đakovice i sa njima su oktobra 1944. ostvarile prisnu saradnju kosmetske brigade NOVJ (tom I, knj. 19, dok. br. 180, 187, 188, 192 i 207).

njem ka Metohiji mogla bi se ostvariti veza sa našim Kosovo--metohijskim snagama, koje se sada nalaze na liniji Skopska Crna gora — Podujevo[3]. Sa sektora Plava, Albanci bi mogli kasnije prodirati ka Skadru. Akcija ove div. na komunikaciji Skadar — Kukes bila bi više vojničkog karaktera, a to se može postići u samom pokretu div. 14 172[4]

[3] Odnosi se na partizanske jedinice od kojih je 9. septembra 1944. u s. Ljiljancu, kod Bujanovca formirana 2. kosovsko-metohijska NO brigada.

[4] Prve dve brojke označavaju broj depeše, a ostale tri — broj šifrovanih grupa u njoj.

BR. 428

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 2. I 12. KORPUSA NOVJ DA SE UREDI I OBEZBEDI IMPROVIZOVANI AERODROM KOD SELA BREZANA I DA SE ODMAH BUDE SPREMNO ZA EVAKUACIJU RANJENIKA[1]

21. VIII

[ŠTABU 2. I ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Nije sigurno da će avioni doći danas posle podne[2]. Ipak, ako dođu, budite spremni za evakuaciju. DDD 15 24

Tek 23. sav.[eznička] avijacija moći će evakuisati ranjenike sa Brezne[4]. Uredite aerodrom i nastojte da ga obezbedite za 23. DDD 13 31[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

Naređenje je istovetnim tekstom preneto 21. avgusta i Štabu 2. i Štabu 12. korpusa NOVJ (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/42: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 47 sa 24 grupe i br. 45 sa 31 grupom i k. 589/B, f. 10, br. reg. 8: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 48 sa 24 grupe i br. 49 sa 31 grupom, primljeni od Vrhovnog štaba NOV i POJ).

[2] Štab 2. korpusa je 19. avgusta tražio da avioni za evakuaciju ranjenika dođu 21. avgusta posle podne (vidi 2. primedbu uz dok. br. 416). Dan kasnije, 20. avgusta, komandant 2. korpusa NOVJ Radovan Vukanović je izvestio da je nužno da avioni dođu 21. avgusta »jer slijedećeg dana Baza može biti ugrožena« stoga što sa tri odvojena pravca napadaju jake nemačke snage na sektor 3. crnogorske NOU divizije koja nosi težište odbrane. Vukanović je istovremeno izvestio da Nemci nadiru i preko sektora 12. korpusa NOVJ. A čim je Štab 2. korpusa dobio ovo naređenje Vrhovnog štaba, prvom narednom radio-vezom, 21. avgusta, ponovio je svu kritičnost odbrane letelišta sledećim radiogramom:

»Ako danas ne dođu avioni, nužno je da dođu sjutra 22. avgusta.

Nijesmo sigurni [da ga možemo obezbijediti] za 23. avgust« (isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 11/10: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 70 sa 63 grupe od 20. avgusta i br. 71 sa 32 grupe od 21. avgusta 1944. godine).

[3] i [5] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Sa improvizovanog letelišta kod sela Donjih Brezana su 36 savezničkih transportnih aviona, praćeni sa 50 lovaca, u nekoliko navrata 22. avgusta evakuisali za bolnice NOVJ u Italiji 1.059 ranjenika. Istovremeno je sa Brezana evakuisano 16 savezničkih avijatičara i tri člana Britanske vojne misije koji su ranije bili pri Štabu 5. krajiške NOU divizije.

BR. 429

ODOBRENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 21. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u DA DR ĐURA MEŠTEROVIĆ MOŽE IĆI NA SPECIJALIZACIJU I DA SE MOŽE KORISTITI PESMA VLADIMIRA NAZORA U PREDVIĐENE SVRHE I OBAVEŠTENJE O RAZLOZIMA LOŠE ORGANIZACIJE PRIJEMA MATERIJALA NA PUNKTOVIMA U SRBIJI[1]

Strogo poverljivo Br. 1 Vratiti posle 6 dana
Kopiranje zabranjeno u ŠO Vojne misije NOVJ

Dešifrovani telegram br. 39

Iz Jugoslavije. Upućeno 21. 8. 44. godine. Primljeno 21. 8. 44. godine. Postupljeno u ŠO Vojne misije NOVJ u SSSR-u 21. 8. 44. godine.

Hitno

General-lajtnantu Terziću

1. Dozvoljavam doktoru Mešteroviću specijalizaciju ratne hirurgije.[2]

2. Nazorovu pjesmu »**Titov marš**« možete koristiti prema vašem predlogu.[3]

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/29.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok br. 64.

[2] Velimir Terzić je molio maršala Tita da dozvoli Đuri Mešteroviću navedenu specijalizaciju, ističući da za to u Moskvi postoje i mogućnosti i povoljni uslovi (navedeni Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 102 od 16. avgusta 1944. godine).

[3] U vezi s ovim je Velimir Terzić bio uputio radiogram sledeće sadržine:

»Maršalu Titu

Nazorova pesma »Titov marš« je vrlodobro snimljena na gramofonsku ploču u našoj [ovamošnjoj] Prvoj brigadi. Ova pesma je već emitovana preko Radio-Moskve.

Molimo za odobrenje da se »Titov marš« emituje na Radio-stanici »Slobodna Jugoslavija«, na početku i na kraju prve i poslednje dnevne emisije.

3. Loša organizacija primanja materijala u Srbiji nastala je usled toga što su signali bili usaglašavani sa Englezima, a Englezi su u poslednjem trenutku menjali signale.

Ja sam izdao naređenje da se organizuje naša sopstvena signalizacija.[4]

Maršal TITO

Br. 32.

Dešifrovano: 21. 8. 44. godine.
Dešifrovao: Gard. por. Bezrukov.

Smatram da bi to imalo veliki moralni i politički, a i propagandni značaj.

Molimo odgovor.

General-lajtnant
Terzić«

(navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 103 od 16. avgusta 1944. godine).

[4] Vrhovni štab NOV i POJ je saopštio operativnim štabovima NOVJ da se signali vazduh-zemlja koje im on daje ne mogu menjati bez njegovog odobrenja. Tako, na primer, Vrhovni štab je 26. avgusta uputio sledeći radiogram Štabu Operativne grupe divizija NOVJ:

»Znaci: slovo A od sedam vatri. Sa zemlje morze O, iz vazduha R.

Tačno precizirati datume čekanja na pojedinim mestima. Bar jedan dan unapred javljati sledeće mesto.

Signale ne menjati bez našeg znanja.

Preko Gorškova i Koče regulišite snabdevanje«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 28, f. 1, br. reg. 1/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih »Grupi Peko« (Operativnoj grupi divizija NOVJ), radiogram br. 2 sa 64 grupe). Vidi još i Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 12, br. reg. 8/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, radiogram br. 18 sa 100 grupa od 26. avgusta; k. 28, f. 3, br. reg. 4/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 17 sa 80 grupa od 26. avgusta; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 8 sa 59 grupa od 26. avgusta; k. 28, f. 11, br. reg. 2/2: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 12 sa 83 grupe od 26. avgusta 1944. godine.)

BR. 430

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O KARAKTERU I CILJU NEPRIJATELJEVE OFANZIVE I DOSTAVI KONKRETAN PREDLOG ZA DALJI PRAVAC NASTUPANJA 12. KORPUSA KA SRBIJI[1]

21. VIII [44.]

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

Dajte nam jasnu sliku o nepr. ofanzivi. Kuda se ona kreće?[2] Dajte nam izvesne sugestije u pogledu Lekićevih snaga.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

Tekst radiograma je Štab 2. korpusa primio 22. avgusta (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/42: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 49 sa 106 grupa).

[2] Štab 2. korpusa je, pre nego što je primio ovaj zahtev Vrhovnog štaba (jer su se radiogrami mimoišli), izvestio 21. avgusta o razvoju borbenih dejstava sledeće:

»Neprijatelj [je] ušao u Šavnik od pravca Boana.

Od Žabljaka nadire ka Šavniku [jedna kolona], i ka Dobrom dolu, druga kolona.

Na sektoru Pive došao [je] do Pišča.

Napada od Gornje Morače i Javorja ka Lukavici i Krnovu.

Jutrašnji ispad iz Nikšića ka Šavniku odbijen [je].

Na aerodromu čeka 900 ranjenika i bolesnika za evakuaciju 22. avgusta«

(isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 11/10: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 72 sa 79 grupa).

[3] Kada je Štab 2. korpusa 22. avgusta primio tekst ovog radiograma, odmah je poslao ovakav izveštaj Vrhovnom štabu:

»Danas je III divizija vodila teške borbe na sektoru Durmitor — Šavnik, sa kojeg pravca je neprijatelj težio da ugrozi aerodrom.

Svi neprijateljevi pokušaji [da prodre] u ovome pravcu odbijeni su uz velike gubitke po neprijatelja i naše osjetne gubitke.

Na sektoru VI divizije Pirni do — Durmitor, neprijatelj [je] takođe vršio jak pritisak.

Pošto su danas 30 aviona prebacili oko 800 ranjenika, to ćemo u toku noći prekinuti kontakt sa neprijateljem, radi pregrupacije snaga, odmora i novih zadataka.

Lekić je još danas izvršio pokret u pravcu Golije, a Đoko će u toku ove noći [poći] ka Ravnom.

Mi smo imali sastanak sa Lekićem i našli za najzgodnije da se Lekić i Đoko po mogućnosti odmore na prostoru Ravno — Golija, jer je Lekiću odmor vrlo nužan, a potom što prije prebace [se] preko Zelengore iz oblasti Foče ka Sandžaku.

Nalazimo da Lekić treba da manevruje na sektoru zap.[adne] Crne Gore i Hercegovine, iščekujući povoljan momenat za prebacivanje u Sandžak[3]. Prva [proleterska divizija je] prešla Lim. U sev. Sandžaku nema nepr. Javite kakva je situacija na Lukavici, u Rovcima, kao i ka Kolašinu i Mateševu[4]. Neka Šegrt[5] stupi u vezu sa Lekićem.[6] 17 106[7]

Mi nameravamo III diviziju prebaciti preko Lukavice, Štitova i Rovaca na prostor Morača — Bjelasica, odakle će prema situaciji manevrovati u tom delu Crne Gore i u južnom Sandžaku. Nešto snaga ostaće na prostoru Brezna — Golija — G.[ornje] Polje, što će omogućiti lakše izvršenje pokreta Lekiću.

Čim bude moguće, potrebne snage prebaciće se u oblast Žabljaka.

XXIX div.[izija] i Prim.[orska operativna] grupa [brigada] ostaju još na dosadašnjim zadacima.

Juče preko Kifina Sela [je] došlo u Gacko i Avtovac 100 motornih vozila. Pojačana [je] Bileća i napadaju ka Planoj. Sa njima vodi borbu X herc.[egovačka] brigada.

Opis i karakter ofanzive javićemo sutra.

22. VIII—44. god.

Duži Radovan«

(navedena Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 74 sa 97 grupa, br. 75 sa 158 grupa i br. 76, bez oznake grupa).

U vezi sa navedenim najavljenim opisom karaktera neprijateljeve ofanzive, Štab 2. korpusa je izvestio serijom radiograma. Iz njih se vidi da Štab korpusa nije imao ni približno tačnu predstavu o karakteru nemačke ofanzivne operacije, niti o jačini u njoj angažovanih nemačkih snaga, iako je ona tada bila u završnoj fazi (vidi 2. primedbu uz dok. br. 449 i tom III, knj. 8, dok. br. 93 i 97).

[4] Štab 2. korpusa nije tada poznavao situaciju na tom prostoru, a na njemu su se nalazile samo četničke snage Komskog korpusa.

[5] Vlado Šegrt, komandant 29. hercegovačke NOU divizije.

[6] Štab 2. korpusa je dan kasnije izvestio da se jedinice 12. korpusa 22. avgusta nalaze na prostoru Plana — Nevesinje, što je značilo da se taj korpus bio povezao s jedinicama 29. hercegovačke NOU divizije.

[7] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge tri — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 431

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA JEDINICE NE USMERAVA U SUSRET NEPRIJATELJEVOJ OFANZIVI, VEĆ MANEVRUJUĆI NJIMA U SEVEROZAPADNOM CRNOGORSKOM GRANIČNOM PROSTORU PREBACI IH U POGODNOM MOMENTU U SANDŽAK[1]

21. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Nepr. ofanziva došla [je] od Andrijevice, Berana i Pljevalja[2]. Stičemo utisak da se kreće ka jugu. Vaš pokret prema Mateševu izgleda išao bi u susret nepr.[ijatelju.][3] Put preko Mateševa je dug. To ne bi[ste] izdržali. Nalazimo da treba manevrisati tu oko Golije, nikšićkog sektora, Banjana i Hercegovine, pa se u pogodnom momentu prebaciti ka Sandžaku. Voditi računa da ne budete opkoljeni. Biće potrebno kretati se i manevrovati u više kolona[4]. Hvatajte vezu sa 29. div.[izijom.] I div.[izija] prešla bez borbi. U sev.[ernom] Sandžaku nepr.[ijatelja] nema. 5—132[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1.

Tekst radiograma je Štab 12. korpusa NOVJ primio 22. avgusta u 7 časova (isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/6: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 50 sa 132 grupe).

[2] Reč je o nemačkoj ofanzivnoj operaciji započetoj 12. avgusta pod šifrovanim nazivom »Ribecal«. Potpunije u vezi s njom: 2. i 3. primedba uz dok. br. 389.

[3] Štab 12. korpusa je 21. avgusta javio Vrhovnom štabu da su jedinice korpusa 20. avgusta vodile oštre borbe protiv nemačkih snaga na sektoru Donjih Crkvica i da se 21. avgusta korpus prebacuje ka selu Breznama, kako radi obezbeđenja improvizovanog aerodroma »tako i radi ispitivanja mogućnosti pokreta prema Mateševu i dalje« (tom IV, knj. 28, dok. br. 127 — radiogram br. 17 (100) sa 50 grupa). Štab 12. korpusa nije znao da su se na tom pravcu tada nalazile jake snage nemačke 1. brdske divizije i četnici.

BR. 432

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« O REORGANIZACIJI POLITODELA DIVIZIJE, O PREDSTOJEĆEM DOLASKU AVIONA ZA EVAKUACIJU RANJENIKA I DAVANJE PUNE INICIJATIVE ŠTABU DIVIZIJE ZA DALJE KRETANJE DO ULASKA U SASTAV SVOG KORPUSA[1]

21. VIII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Mato Radulović je kao rukovodilac [Politodela, a članovi:] Milena Planojević, Jovan Barović, Bajo Đuranović i Milorad Drenjanin. Ovu reorganizaciju Politodela sprovedite odmah i obavestite nas. 12—52[2]

---

[4] Štab 12. korpusa je postupio prema ovom naređenju Vrhovnog štaba. On je na tadašnjem svom sektoru ostavio 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla«, a jedinice 12. korpusa pomerio 22. avgusta ka jugu (u rejon sela Miljkovca), štiteći sa severoistoka improvizovani aerodrom kod sela Donjih Brezana. Odatle je istoga dana (22. avgusta oko 14. časova), nakon evakuacije ranjenika, 12. korpus pošao na zapad i, preko planine Golije, 23. avgusta izbio jugoistočno od Avtovca. Smestio se na prostor sela Krstac (golijski), Čarađe, Vratkovići, Kazanci. Tu se povezao sa 11. hercegovačkom NOU brigadom. Takođe se i 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« 22. avgusta pomerila nešto južnije i u toku toga dana vodila veoma teške borbe na liniji Barni do — Božur (zapadne padine Durmitora), sprečavajući jakim nemačkim snagama prodor na jug, u pravcu improvizovanog aerodroma kod sela Donjih Brezana. Divizija se noću 22/23. avgusta odvojila od neprijatelja i, preko sela Dubljevića, Kovača i Oraha, prebacila se na planinsku zaravan Ravno. Potpunije o tome: tom III, knj. 8, dok. br. 93 i 96; tom IV, knj. 28, dok. br. 81 i 127 (radiogrami br. 18 (1) sa 36 grupa i br. 20 (3) sa 54 grupe, od 22. avgusta; Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/83: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram II, primljen 22. avgusta u 19 časova od Štaba 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[5] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba, a ostale tri označavaju broj šifrovanih grupa u njemu.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/6.

[2] i [6] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ, a druge dve — broj koliko u radiogramu ima šifrovanih grupa.

[3] On je do tada bio rukovodilac Politodela 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« i radio po političkim i organizacionim pitanjima.

Jovana Božovića[3] i Juditu[4] pošaljite ovamo prvom prilikom, a Ljubicu Purić[5] uputite na rad u Obl. kom. [KPJ] Sandžak. 13—31.[6]

Sutra 22, ili 23. najkasnije, dolaziće ceo dan avioni za ranjene[7] i doneće vam hranu. Dajemo vam odrešene ruke za pokret za Vasom.[8] — 30.[9]

Avione čekajte sutra[10]. Signali: krug od 8 vatri sa 9-tom u sredini. Zemlja [daje] slovo P, avion — slovo R. Promenu mesta javite 2 dana ranije. — 33[11]

---

[4] Judita Alargić, kao dotadašnji član Politodela te divizije, radila je po kulturno-prosvetnim pitanjima.

[5] Kao dotadašnji član Politodela iste divizije radila je po omladinskim pitanjima.

[7] Avioni su se 22. avgusta spustili na improvizovani aerodrom kod sela Donjih Brezana i preneli za Bari 1059 ranjenika.

[8] Vaso Jovanović, tada komandant 1. proleterske divizije. Ona je do zore 21. avgusta prešla kod Banje na desnu obalu Lima, istog dana zauzela Priboj i 23. avgusta izbila na greben Zlatibora.

[9] i [11] — Ove dve brojke označavaju broj koliko u radiogramu ima šifrovanih grupa.

[10] Ovde je reč o avionima koji će noću doturiti hranu i municiju. Istoga dana je Vrhovni štab poslao sledeći radiogram štabu Baze NOVJ u Italiji:

»Mesto bacanja za 6. [jeste] Goransko. Koordinate: 18° 50' i 43° 7 minuta, sekcija Gacko.

Signali: krug od 8 vatara i 9. u sredini. Zemlja daje znak slova P, avion [odgovara] slovom R.

Za 6. diviziju baciti odvojeno od Lekića i slati što više«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/54: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 16 sa 70 grupa, primljen od Vrhovnog štaba 21. avgusta 1944. godine).

BR. 433

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 21. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA LJUDSTVO PROTIVTENKOVSKOG KURSA I NJEGOVA MATERIJALNA SREDSTVA IZ GRAVINE PREDA NA RASPOLAGANJE ARTILJERIJSKOM ODELJENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ ZA FORMIRANJE PROTIVTENKOVSKIH DIVIZIONA[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV PO JUGOSLAVIJE
21. avgust 1944. g.

ŠTABU VOJNIH BAZA U ITALIJI[2]

U mjestu Gravina nalazi se jedan protivkolski[3] kurs od 171 slušaoca, sa rukovodstvom.

Ovaj kompletan kurs, sa ljudstvom i kompletnim materijalom, predajte odmah Artiljerijskom odeljenju ovoga štaba, koje će ovo ljudstvo i materijal uzeti u sastav i formacije naših protivkolskih diviziona, čije formiranje i organizaciju vrši pomenuto Odeljenje.

Ovo sve predati kapetanu Ašaninu Vojislavu, koji je upućen od strane pomenutog Odeljenja u logor Gravina i tamo se i sada nalazi. Ljudstvo i materijal će ostati i dalje u Gravini do rasporeda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
Načelnik, general-lajtnant:

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3/I, br. reg. 10/1.
[2] Formacijski naziv je bio: Štab Baze NOVJ u Italiji.
[3] Protivtenkovski.

BR. 434

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE NA NEBLAGOVREMENO PRENOŠENJE IZVEŠTAJA I NAREĐENJE DA RANJENICI NA AERODROMU SAČEKAJU EVAKUACIJU ZA BOLNICE NOVJ U ITALIJI[1]

22. VIII

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE]

Danas, 22. o.m., primili [smo] od vas depeše koje imaju datum 11. o.m. Šta je to?[2] (19—21).[3]

Koliko ranjenika čeka na evakuaciju i kakvo je njihovo stanje?[4] (20—17)[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 4, br. reg. 4/2.

[2] Vrhovni štab je nekoliko puta opominjao Glavni štab NOV i PO Slovenije u vezi s neblagovremenim radio-telegrafskim predavanjem izveštaja Glavnog štaba. Tako, na primer, 10. avgusta je upozorio na nemarnost radio-telegrafiste (radiogram od 28. jula predao je 8. avgusta, radiogram od 31. jula predao je 9. avgusta, a radiogram od 5. avgusta je predat 10. avgusta). I 25. avgusta je Vrhovni štab intervenisao, ističući da je situacija nakon prvog upozorenja »bila bolja 3 dana, a sada opet po starom«. O ovome vidi ranije navedenu Knjigu depeša Vrhovnog štaba, radiogram br. 100 sa 22 grupe od 10. avgusta i u istom Arhivu, k. 26, f. 13, br. reg. 6/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ — *veza*, radiogram br. 27 od 25. avgusta 1944. godine.

[3], [5] i [7] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Dva dana ranije (20. avgusta) Vrhovni štab je javio Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da nije sigurno da će ranjenici iz Slovenije biti brzo evakuisani. Taj radiogram glasi:

> Nije verovatno da će sav.[eznici] brzo evakuisati vaše ranjenike. Prema tome se i upravljajte«

(Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, radiogram br. 13 sa 23 grupe).

U vezi s ovim radiogramom, Glavni štab NOV i PO Slovenije je 24. avgusta izvestio da su razumeli primljenu depešu, ali je zamolio da Vrhovni štab ponovo interveniše za hitnu evakuaciju najtežih ranjenika, koji ne podnose prevoženje natrag u bolnicu. Tom prilikom je Glavni štab izvestio da ukupno ima 2943 ranjenika, da od njih ima za evakuaciju 430 (od kojih 73 iz 9. korpusa), a da je do tada za bolnice NOVJ u Italiji bilo evakuisano svega 125 ranjenika i bolesnika (Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 5/1: Knjiga primljenih depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ — *Sanitet*, radiogram br. 22, *Slovenija).*

Nemojte vraćati ranjenike sa aerodroma u bolnicu. Ovih dana će ih saveznici evakuisati. Javite tačan broj ranjenika na aerodromu.[6] (23—34)[7]

BR. 435

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA JE NAREĐENJE KOJE SU PRIMILI PREKO BRITANSKOG OFICIRA ZA VEZU UPUTIO VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ[1]

[OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ]

Naređenje primljeno od [nas preko] saveznika 17. o.mj. je vjerodostojno.[2]

22. VIII

---

[6] Nije pronađen izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. Verovatno se stanje nije bitnije promenilo od onoga kakvo je bilo u izveštaju od 24. avgusta. Avioni za prebacivanje ranjenika su upućeni 29. avgusta.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih »svima« (operativnim štabovima NOVJ), original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3, br. reg. 4/1.

[2] Odnosi se na naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za rušenje komunikacija u sadejstvu sa savezničkim bombardovanjem početkom septembra 1944. godine (dok. br. 404).

BR. 436

SAGLASNOST VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA UPUĆENA 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA DA 1. PROLETERSKA I 37. SANDŽAČKA NOU DIVIZIJA ZAJEDNIČKIM DEJSTVOM RAZORE KOMUNIKACIJU VIŠEGRAD — UŽICE I TRAŽENJE OBAVEŠTENJA O PRATEĆEM BATALJONU VRHOVNOG ŠTABA NOVJ[1]

22. VIII [1944.]

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ]

Slažemo se sa vašim predlogom da zajedno sa Žarkom[2] napadnete predviđene objekte i sa pravcem pokreta.[3]

Javite nam gdje je naš Prateći bataljon i šta je sa mojim konjem, jer bi želio da ga nađem kad stignem.[4] (15—53)

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3. br. reg. 4/1.

[2] Žarko Vidović, tada komandant 37. sandžačke NOU divizije.

[3] Komandant 37. sandžačke NOU divizije došao je 21. avgusta, na poziv Štaba 1. proleterske divizije, u Banju kod Priboja. Tu je zajednički razmotrena vojnopolitička situacija u jugozapadnom delu Srbije i u duhu ranije primljenih naređenja Vrhovnog štaba upućen sledeći rađiogram o zajedničkim dejstvima:

»Predlažemo da sa Prvom div. i dve brig. XXXVII div. temeljito porušimo prugu Višegrad — Užice.

S obzirom na naš sadašnji raspored, Vaso [Jovanović] bi dejstvovao desno, a Žarko [Vidović] levo.

Posle ove operacije, ako treba, Vaso bi pošao severno, a Žarko ka Zlatibor — Golija.

Jedna Žarkova brigada, novoformirana sandžačka [brigada] i Žarkova bolnica ostali bi na sektoru Radojna — Nova Varoš — Bistrica. Vaso, Žarko«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 373, f. 1, br. reg. 33/82: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 46, upućen Vrhovnom štabu 21. avgusta u 18, 30 časova). Potpunije u vezi s ovim: isti Arhiv, k. 712/B, f. 12, br. reg. 30/23: Knjiga primljenih i poslatih depeša 1. proleterske divizije, radiogrami br. 46—49 od 21. avgustu u 14,00 časova, upućeni Štabu 37. NOU divizije.

Dva dana kasnije, 23. avgusta Štab 1. proleterske divizije javio je Štabu 37. NOU divizije da se Vrhovni štab saglasio s predloženim planom dejstva (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterske divizije, radiogram br. 56).

[4] Štab 1. proleterskog korpusa je odgovorio da je Prateći bataljon Vrhovnog štaba pred odlazak 1. proleterske divizije ka planini Ljubišnji ostao na Negobuđi, jer je komandant 2. korpusa Radovan Vukanović naredio da ostane pri Štabu korpusa, dok je konja Sreten Žujović Crni ranije ostavio kod Komore Štaba 2. korpusa (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 55, upućen Vrhovnom štabu 23. avgusta u 6,15 časova).

BR. 437

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA ZAJEDNO SA 12. KORPUSOM NOVJ ORGANIZUJE ODBRANU POMOĆNOG AERODROMA BREZNA DOK SE NE EVAKUIŠU SVI RANJENICI[1]

22. VIII [44.]

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

U saglasnosti sa Lekićem organizujte odbranu aerodroma na Breznama. Danas dolaze 4 aviona, a sutra će doći avioni za evakuaciju svih ostalih ranjenika.[2] DDD 18 39

BR. 438

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA I ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA PREKO ALBANIJE KA CRNOJ GORI I DALMACIJI KREĆU JAKE NEMAČKE SNAGE I DA STOGA BUDU OPREZNI PRI SVOM DALJEM KRETANJU U PRAVCU SRBIJE[1]

22. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ I ŠTABU 6. PROLET. DIVIZIJE]

Danas Arso odleteo do vas[2]. Dobili smo saopštenje od I divizije da preko Albanije i Sandžaka kreće cijela njemačka

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/1.

Tekst radiograma je primio Štab 2. korpusa istoga dana — 22. avgusta (navedeni Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/42: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 50 sa 39 grupa).

[2] Avioni su došli 22. avgusta i evakuisali sve ranjenike (vidi 4. primedbu uz dok. br. 428).

[1] Knjige depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ i Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, originali (pisani na mašini, ćirilicom) nalaze se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1 i br. reg. 2/6.

[2] Načelnik Vrhovnog štaba se 22. avgusta nalazio u Bariju, kod Štaba Baze NOVJ. Odatle je svojim prvim radiogramom obavestio Vrhovni štab o sledećem:

armija prema Crnoj Gori. Njen zadatak [jeste]: likvidacija partizana i pokret dalje za Dalmaciju[3]. Imajte to u vidu (6—59).

»Stiglo avionima 120 teških ranjenika.
Danas idu još 24 transportna aviona. Ja idem s njima.
Eliot se ozbiljno zauzeo. Arso«

Sledećim radiogramom Jovanović je izvestio:

»Do sada prebačeno 30 transporta ranjenika iz Crne Gore. Ja nisam otišao, jer su me prevarili o mestu i vremenu polaska. Javite noćas da li će sutra aerodrom Brezna biti siguran. Arso«

(isti Arhiv, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/59, radiogrami br. 96 sa 30 grupa i br. 99 (bez oznake grupa) od 22. avgusta).

Vrhovni štab je, takođe 22. avgusta, zatražio od Štaba 2. korpusa da ga prvom narednom radio-vezom izvesti hoće li još i 23. avgusta aerodrom Brezna biti siguran za spuštanje aviona. Dobio je negativan odgovor (isti Arhiv, k. 394, f. 2, br. reg. 21/42: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 51 sa 52 grupe i k. 396, f. 1, br. reg. 11/11: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 73 sa 16 grupa od 22. avgusta 1944. godine). Nakon ovoga je Vrhovni štab NOV i POJ javio Štabu Baze NOVJ u Italiji da aerodrom kod Brezana više ne može primati avione, jer ga je neprijatelj ugrozio (navedena Knjiga depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 17 sa 26 grupa, primljen od Vrhovnog štaba NOV i POJ 23. avgusta).

O ugroženosti aerodroma Jovanović je saznao i od britanskih predstavnika, pa se 23. avgusta vratio na Vis (navedena Knjiga depeša Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 1 od 22. avgusta 1944. godine).

[3] To obaveštenje (o nemačkoj armiji sa četiri divizije), koje je Štab 1. proleterske divizije temeljio na, u dva maha ponovljenu, priču nekog nemačkog oficira u Pljevljima, uputio je 22. avgusta komandant 1. proleterske divizije Vaso Jovanović preko radio-centra 1. proleterskog korpusa (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/83: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 47 upućen Vrhovnom štabu).

Slično obaveštenje (ali o pet nemačkih divizija) poslao je 26. avgusta (radiogram nema datuma) Vrhovnom štabu i Štab 2. korpusa NOVJ (navedena Knjiga poslatih depeša toga korpusa, radiogram br. 78 sa 121 grupom).

Međutim, i jedno i drugo obaveštenje poslato Vrhovnom štabu zasnivalo se na neprijateljevim dezinformacijama.

BR. 439

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI DA POŠALJE ODREĐENE KOLIČINE I VRSTE RATNOG MATERIJALA I OPREME JEDINICAMA GLAVNIH ŠTABOVA SLOVENIJE I MAKEDONIJE I SVAKE VEČERI PO ČETIRI AVIONA HRANE ZA 6. LIČKU PROLETERSKU DIVIZIJU »NIKOLA TESLA«

22. VIII [1944.]

[ŠTABU BAZE NOVJ BARI]

Zašto ne šaljete tražene sekcije za Vrhovni štab [NOV i POJ]? Da li ste slali sekcije u zemlju po [dostavljenom vam] rasporedu?[2]

Kontrolirajte zašto se ne šalje materijal u Sloveniju. Potrebno [je poslati]: 5 000 pušaka, 500 mitraljeza, municije, osobito artiljerijske, 5 000 [pari] odijela, obuće.

G.[lavni] š.[tab] Makedonije traži: 250 pušaka, 280 šmajsera, 50 puškomitraljeza, 20 piata, 600 [pari] odijela. Mjesto bacanja [jeste] selo Staračka Kula, sekcija Kratovo, koordinate 40,20 i 21,53.

VI diviziji večeras i svaku [narendu] noć šaljite najmanje po 4 aviona hrane, jer ona vodi teške borbe za ranjenike kod Plužina i Pišča. Shvatite to kao strogo naređenje.

Aerodrom u Crnoj Gori kod Brezana više nije sposoban za primanje aviona 23. VIII, jer [ga] je neprijatelj ugrozio.

[Tito]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu Baze NOVJ u Italiji, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 27, f. 9, br. reg. 5/1.

[2] Nema pismenog odgovora u vezi s ovim pitanjem. Verovatno je Štab Baze NOVJ u Italiji o tome obavestio načelnika Vrhovnog štaba koji se toga dana nalazio u Bariju — sedištu Štaba Baze.

BR. 440

OBAVEŠTENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DUŠANA KVEDERA OD 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU MORNARICE NOVJ O PODACIMA KOJE TREBA DOSTAVITI KAO DOPUNU OPŠTEG IZVEŠTAJA ŠTABA MORNARICE OD 2. AVGUSTA 1944. GODINE[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I PO JUGOSLAVIJE
7
Broj.....
22. avgusta 1944. g.
.....

ŠTABU MORNARICE NOVJ

Primili smo vaš izveštaj od 2. avgusta Pov.op.br. 5707[2] i odgovaramo Vam sledeće:

1. — Dostavite nam podrobniji izveštaj o oštećenim brodovima Mornarice NOVJ i o mogućnosti njihove popravke.

2. — U zasebnom aktu navedite vrstu i količinu rezervnog materijala i alata koji je potreban za popravku brodova, kako bi taj materijal mogli da tražimo od Saveznika.

3. — Dostavite nam spisak onih brodova sadašnje jugoslovenske kraljevske mornarice, koji su u ispravnom stanju i koji bi sada najnužnije trebali za upotrebu u našoj mornarici. Takođe navedite i koliko ljudstva imate sada na raspolaganju za te brodove.

Ako vam je poznato, navedite i ukoliko su se sadašnje posade brodova kraljevske mornarice već izjasnile za NOVJ, kao i to ukoliko bi se iste mogle upotrebiti za našu mornaricu.

4. — Dostavite spisak najnužnijih malih brodova i čamaca koje bi trižili od savezničke mornarice i ukoliko imate posade za njih.

5. — Dostavite nam izveštaj o organizaciji, formaciji, brojnom stanju i rasporedu jedinica pomorske pešadije.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f .1, br. reg. 43/1.

[2] Odnosi se na opšti izveštaj Štaba Mornarice NOVJ od 2. avgusta 1944. godine (tom VIII, knj. 2, dok. br. 150).

6. — Dostavite nam spisak i karakteristike svih oficira u mornarici NOVJ.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.) Zastupa načelnika
pomoćnik general-major
Dušan Kveder

BR. 441

IZVEŠTAJ VAZDUHOPLOVNOG OFICIRA ZA VEZU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ PRI BAF-u JANEZA SVETLINA IVANA OD 22. AVGUSTA 1944. NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O SVOJOJ AKTIVNOSTI U AVGUSTU 1944. GODINE[1]

VAZD. OFICIR ZA VEZU
VRHOV. ŠTABA N.O.V.J.
LIAISON OFFICER
G.H.Q. N.L.A.J. with B.A.F.
Broj 121
Number
Dana 22. VII 1944.
Date

NAČELNIKU VAZDUHOPLOVNOG ODELJENJA
VRHOVNOG ŠTABA NOVJ

U produženju dostavljam svoj redovni izveštaj u sledećem:

1. VIII 1944.

Dobio izveštaj da je prvi ešalon zemaljskog osoblja našeg skvadrona[2] stigao pre dva dana u Taranto.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 1449, f. 4, br. reg. 6/4.

[2] Reč je o delovima 1. lovačke eskadrile NOVJ. Eskadrila je formirana 22. aprila 1944. na aerodromu Benina kod Bengazija u Libiji. Imala je zvaničan naziv: 352. Yugoslav Sqvadron. Pripreme za njeno prebacivanje otpočele su 14. jula 1944 (tom 10, knj. 1, dok. br. 37).

Urgirao izjavu posade Nikšić o njihovom navodnom bekstvu iz RAF-a, a po traženju kap. C.[3]

Dostavio štambilje za Vazduhoplovno odelenje.

Kap. Darlow dostavio mi je depešu kojom aerodrom Grottaglio prima posetu slušaoca meteor. kursa za subotu 5. VIII, ali ne može osigurati prehranu i stan. O tome izvestio majora Mušikića[4], koji je sa slušaocima i posetio imenovani aerodrom.

2. VIII 1944.

Bio u Gravini radi pronalaženja ljudi koji treba da idu na saslušanje u Casertu.

Kap. C. urgirao potpisivanje Uputa za našu transportnu avijaciju. Tom prilikom dao mi je novi tekst kojim u sastav naše eskadrile ne ulaze Duglasi, pošto za iste još nije rešeno pitanje između Rusa i Amerikanaca.

Prvi ešalon skvadrona stigao u St. Spirito.

Kap. Darlow traži da naša meteor. stanica na Visu dostavlja svoje izveštaje svakoga sata preko engleske radio-stanice. O prednjem izvestio majora Mušikića.

Kap. C. me je izvestio da je naše radno odelenje iz Campo Marino premešteno na aerodrom Canne.

3. VIII 1944.

Bio na raportu kod komandanta baze, po naređenju druga Šćepanovića Čaje[5], radi uvođenja evidencije vazduhoplovnog osoblja. Komandantu objasnio slučaj da sam dao u štampu knjige pre no što sam primio zabranu od Personalnog otseka, te stoga o nekom vođenju podataka koji su poverljivi nema do sada ni govora. Komandant primio objašnjenje, ali mi se čini da od evidencije neće biti ništa, što će biti velika šteta, jer u danom momentu nećemo raspolagati sa potrebnim podacima.

4. VIII 1944.

P. pukovnik Ulepić došao i opet otputovao za Vis.

Bio sam kod osoblja našeg skvadrona na Visu[6]. Isto odlično izgleda, opremljeni su vrlo dobro i ugovorio sam da će doći netko od starešina Baze da ih pozdravi.

---

[3] Cutbertson (Kutbertson) oficir za vezu BAF-a s oficirom za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetlinom Ivanom.

[4] Milan Mušikić, rukovodilac meteorološkog kursa NOVJ u Gravini.

[5] Jefto Šćepanović Čajo, tada šef Personalnog odseka Baze NOVJ u Italiji.

[6] Omaška; trebalo bi da piše: Sent Spirito (St. Spirito).

Dobio sam spisak kretanja našeg osoblja u RAF-u, od kojeg sam jedan primerak dostavio Personalnom otseku, a drugi prilažem.

Urgirao ponovo izjavu posade Nikšić.

5. VIII 1944.

Bio sa puk. Pehačekom kod našeg osoblja u St. Spirito, kojom prilikom ih je puk. Pehaček pozdravio lepim govorom. Osoblje je ovim bilo veoma oduševljeno te je posle toga u nevezanom razgovoru padala kiša raznih pitanja.

Kap. Zobundžija[7] tražio je da se sastave ugovoreni znaci zemlja — avion, kako se ne bi dešavalo da naši avioni tuku po našim trupama. Ovo bi trebalo hitno izraditi u sporazumu sa puk. Selbijem.

Kap. C. mi je saopštio da je stiglo odobrenje da naši izbačaći[8] koji lete nad Jugoslavijom mogu za vreme leta nositi oružje.

Istovremeno mi je sapošteno da sutra putuju u Casertu Dobnikar, Jermol i Ostrogović radi saslušanja.[9]

6. VIII 1944.

Kap. Dobnikar sa drugovima otputovao u Casertu.

Dobio spisak našeg 352. skvadrona, kojeg jedan primerak sam dostavio Personalnom otseku, a drugi prilažem.

7. VIII 1944.

Uputio našem skvadronu sve do sada izašle brošure.

8. VIII 1944.

Dobnikar sa drugovima vratio se iz Caserte. O toku saslušanja dostavio je pismeni izveštaj, koji sam dostavio štabu Baze, a prepis prilažem. Prema usmenom objašnjenju kap. Dobnikara izgleda da je kap. C. jedna od vodećih ličnosti u engleskoj obaveštajnoj službi, to je mogao primetiti po ophođenju starijih oficira prema istom.

Primio izjavu posade Nikšić, koju sam predao u štab BAF-a.

Bio kod 352. skvadrona u St. Spirito, kamo je stigao već i vozeći deo sastojeći se od 45 kamiona. Ceo skvadron biće smešten na teren Campo Marino. Leteći deo stiže navodno 12. VIII.

---

[7] Ladislav Zobundžija.

[8] Reč je o kuririma padobrancima.

[9] Njih je tražila britanska komanda da sazna okolnosti pod kojima su kao pripadnici NOVJ lišeni slobode i zadržani u britanskim logorima u Alžiru i da im se isplati naknada koja im u vezi s tim pripada (dok. br. 330).

9. VIII 1944.

Stigao puk. Pirc i kap. Simić Vlada iz Afrike.

Došao por. Šuškov, komandir naše radne čete na terenu Canne sa sledećim zahtevima:

Potrebna je izvesna sprema; — upućen je da sačini trebovanje na istu, te će mu se dostaviti.

Da se reguliše njegova ishrana koja treba da se plati, pošto se hrani u oficirskoj menaži; — rešeno da će se za sada platiti, a u buduće ne. Ako Englezi hoće da se hrani sa njihovim oficirima — može, ali bez novčane nadoknade, već se ima hraniti sa vojnicima.

Da se zameni borac Mitrović Dušan, koji je bolestan i star 57 godina; — preduzeo potrebno i isti je već smenjen.

Da se reguliše pitanje njihove privatne pošte; — pitanje sam uredio sa engleskim vlastima.

Da li smeju nositi neke vrste znački, koje su si sami izradili; — ne može, pošto su značke propisane, a nose ih samo letači.

Da se niže navedeni uklone iz radne čete, pošto su neposlušni, neće da pristupe kolektivu i ostale nagovaraju na neposlušnost, i to: Lovrić Ivo, Radić Ante, Valenčić Rudi, Boldin Ignac, Šestan Bogdan, Dorner Ivan i Vincentić Leo; — da se izvede iz RAF-a, što je već preduzeto preko VŠ.

10. VIII 1944.

Puk. Pirc mi je naredio da se zastavnici Tukerić Ivan i Iđaković Drago po njihovoj vlastitoj želji odrede za komandire naših jedinica na aerodromu Brindisi.

11. VIII 1944.

Puk. Pirc tražio je da se naše radne jedinice u Brindisiju i Canne urede po uzorku naših jedinica u Alžiru. U tom cilju predao sam kap. C. jedan primerak ugovora o tom uređenju.

Od puk. Sokolova[10] saznali da sutra odlazi jedan brod sa ruskim zarobljenicima. Odmah posle saznanja otišli kod puk. Jakovljeva da se istima priključi i naše ljudstvo, no to nije bilo moguće pošto za to nismo imali potrebnih odobrenja od engleskih vlasti. Otišao sam kod kap. C. i izložio mu postupak sa njihove strane, t.j. da već drugi brod odlazi za SSSR a da nas o tome ne izveštava. Odgovorio mi je da je on čuo da mi imamo izvesan broj ljudi za Sovjetski Savez, ali da niko od

[10] Stefan Sokolov.

naše strane nije iste prijavio za put, te stoga nisu ni oni predvideli mesto na brodu. U koliko želimo da isti sledećim brodom budu upućeni, treba svo ljudstvo prijaviti brojno i poimenično. Brod će ići između 20. i 25. avgusta, a sledeći oko 4. septembra. O prednjem izvestio sam štab Baze, a sa puk. Pircom otišao sam u Gravinu radi sastavljanja spiskova.

12. VIII 1944.

Došao p. puk. Ulepić te je u štabu Baze sazvana konferenca radi određivanja osoblja za SSSR. Nije polučen nikakav rezultat iz razloga što iz Gravine nisu stigli spiskovi.

13. VIII 1944.

Pošto je meteorološki kurs završen, to je od strane puk. Pirca, majora Mušikića i kap. Darlowa izvršen raspored meteorologa, stim da se isti upućuju na pojedine terene kako isti budu stavljeni u upotrebu, a na Vis da se odmah upute dva meteorologa, što je odmah i izvršeno.

Od engleske meteor. službe tražio sam da nam neke od pozajmljenih meteoroloških knjiga ostave za našu upotrebu, što nam je odmah i odobreno.

14. VIII 1944.

Prijavio 509 naših ljudi za transport brodom u SSSR sa poimeničnim spiskovima.

Zastavnici Tukerić Ivan i Iđaković Drago su po njihovoj vlastitoj molbi od strane puk. Pirca određeni za komandire naših radnih četa u Brindisiju.

15. VIII 1944.

Puk. Sokolov izveštava da će sutra stići 10 ruskih aviona, kojim će se prebaciti 150 naših ljudi za SSSR. P. puk. Ulepić odmah sastavio spisak ljudi koji je zatim predat kap. C. radi dobijanja potrebnog odobrenja.

Kap. Žgur Rozario određen za šefa meteor. stanice na Visu, a major Balanč Stanko u Glavni štab Slovenije.

16. VIII 1944.

Stigla grupa od 69 naših avijatičara iz zemlje. P. puk. Ulepić odmah sastavlja nove spiskove u koje ulaze i novodošli iz zemlje. Ovi su odmah snabdeveni sa novom spremom.

Štab Baze ne slaže se sa rasporedom majora Balanča.

Komandant Baza[11] dobio iz VŠ nov sastav putnika za SSSR. Avizirao sam ovu treću promenu kod BAF-a, pošto spiskovi

[11] Komandant Baze NOVJ u Italiji tada je bio Branko Poljanac.

još nisu sačinjeni. Kap. C. traži da svi putnici budu snabdeveni sa legitimacijama. Ja sam mu objasnio da legitimacija bez fotografije, a tih mi nemamo, nema nikakve vrednosti, što je i on uvideo te je od toga odustao.

Puk. Sokolov predlaže da se posade za Duglas upute u SSSR na trening, a one za U2 na Vis, radi preopterećenja aerodroma.

17. VIII 1944.

Dostavio spiskove za 120 ljudi koji će putovati avionima sa napomenom da ću za ostalih 30 dostaviti naknadno, pošto još nemamo podatke za iste. Kap. C. se je tom prilikom mnogo uzrujavao da on ovako ne može da radi, da treba podneti definitivne spiskove, jer da smo imali dovoljno vremena za to. Naglasio je da navečer u 20 časova imaju da budu naši ljudi na aerodromu, jer da će se u protivnom ukinuti putovanje. To sam kasnije primio i pismeno.

Naknadno mi je kap. C. telefonirao da je put za 150 ljudi odobren, s tim da se podnesu odmah novi spiskovi sa rubrikama: prezime, ime, čin, nacionalnost, mesto i datum rođenja. Taj spisak da je potreban C.I.C. detachementu na aerodromu.

18. VIII 1944.

Dostavio BAF-u spiskove prema gornjem traženju.

Primio akt Vazd. odeljenja za dostavljanje meteor. podataka svakog časa. Izvestio o poteškoćama izvršenja kap. Darlowa, koji će po tome preduzeti potrebne mere.

Depešom Ulepić unapređen za pukovnika i određen za komandanta transporta grupe avijatičara.

19. VIII 1944.

Primio instrumente i ostali pribor meteor. kursa i isti preko Baze uputio na Vis za meteor. stanicu.

Meteorologa Poučkog traže na lekarsku komisiju. Pozvao istog iz Gravine.

Primio sam definitivan raspored meteorologa od rukovaoca meteor. kursa.

20. VIII 1944.

Aktom tražio povrtak aviona Caproni 310 bis kojim se je kap. Dobnikar spustio 31. X 1943. na aerodrom Tortorella.

Predložio komandantu Baze da odredi lice koje će posetiti naš skvadron koji je sada kompletan i već učestvuje u akciji.

21. VIII 1944.

Uputio bazi 2 grupe po 3 meteorologa za Hrvatsku i 1 grupu od 3 [meteorologa] za Crnu Goru, prema rasporedu, radi prevoza. Međutim, izgleda da isti neće tako skoro krenuti zbog situacije u zemlji.

Zastavnik Tukerić protestira što je on kao mehaničar određen za komandira radne čete, te je zatim određen za SSSR.

22. VIII 1944.

Aktom izvestio BAF o promenama nastalim u Uputu za našu transportnu avijaciju i to da je određen za komandira p.puk. Bjelica, da posade za U2 idu na Vis zbog preopterećenosti aerodroma i da mehaničari za Duglas idu u sastav ruske grupe na aerodromu.

Pukovnik Ulepić sa ostalima noćas otputovao avionima za SSSR.

Svetlin Ivan, major:
Ivan Svetlin

Prilozi:[12] Plan rada jugoslov. osmatrača
Kretanje našeg osoblja u RAF-u
Spisak osoblja našeg skvadrona
Izveštaj kap. Dobnikara
Pismo majora Mušikića
Projekt Uredbe o odeći vazd. osoblja
sa pismom puk. Ulepića.

[12] Prilozi se izostavljaju zbog obimnosti knjige.

BR. 442

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA BAZE NOVJ U ITALIJI BRANKA POLJANCA OD 23. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O POVRATKU S VISA ZA BOSANSKU KRAJINU ĐURA PUCARA STAROG, O UPUĆIVANJU TEŠKOG NAORUŽANJA ZA JEDINICE KORPUSA I ZAHTEV DA SE PRIPREME ZA EVAKUACIJU RANJENICI I SPASENI SAVEZNIČKI AVIJATIČARI[1]

Jedinica	Datum	Broj	Grupa	Primljene depeše	Primjedba
30[2]	23 VIII	6	35	Večeras dolazi Stari.[3] Transportujemo za Vas teško oružje sa 4 aviona. Pripremite ranjenike i savezničke avijatičare. Poljanac	

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 461, f. 1, br. reg. 5/3.

[2] Šifrovana brojna oznaka za Štab Baze NOVJ u Italiji.

[3] Đuro Pucar Stari, tada sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu. On je tri dana ranije iz sedišta Vrhovnog štaba NOV i POJ sa Visa uputio Štabu 5. korpusa sledeći radiogram:

»Tražite od Engleske [vojne] misije avione 25. o.mj. da prebace njihove avijatičare za Bari. Sa tim avionima došao bih ja. Javite da li će aerodrom u Sanskom Mostu biti siguran«

(navedena Knjiga depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 40 sa 42 grupe, primljen 20. avgusta od jedinice označene brojem 50 — šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ).

BR. 443

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA IZVESTI JE LI POPUNIO OPERATIVNU GRUPU DIVIZIJA NOVJ I UPOZORENJE DA OPERATIVNA GRUPA BEZ POPUNE NIJE U STANJU DA IZVRŠI DOBIJENI ZADATAK[1]

24. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

Hitno odgovorite jeste li popunili Peka i je li 21. srpska [divizija] ušla u njegov sastav.[2]

Bez popune Peko ne može efikasno izvršiti zadatak[3]. Izdvajanjem ljudstva za vas još više se oslabio.[4] (56—46).[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Srbije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 8, br. reg. 5/1.

[2] Glavni štab je izvestio da je 21. srpska NOU divizija ušla u sastav Operativne grupe divizija NOVJ, ali popuna iz tri divizije koje se nalaze na desnoj obali Južne Morave još nije prispela, dok glavnina ljudstva 24. srpske NO divizije (dve brigade) odlazi u sastav Operativne grupe divizija i 50 prispelih Beograđana (isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 36/18: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 78 sa 40 grupa od 25. avgusta 1944. godine).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije predlagao je u dva navrata (22. i 24. avgusta) da Operativna grupa divizija NOVJ što pre pođe na izvršenje sledećeg zadatka, kako bi se onemogućio eventualni koncentrični napad neprijatelja na nju (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba, radiogrami br. 71 sa 31 grupom od 23. avgusta i br. 73 sa 65 grupa od 24. avgusta 1944. godine).

[4] Komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević je 19. avgusta javio Vrhovnom štabu NOV i POJ da je za jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije uputio 250 starešina (isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/16: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram br. 41 (bez oznake broja šifrovanih grupa) od 19. avgusta 1944. godine).

[5] Prve dve brojke označavaju broj depeše, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njoj.

BR. 444

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 24. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE DA SE STVORI OPERATIVNI PROSTOR KAO BAZA 37. SANDŽAČKE NOU DIVIZIJE JUŽNO OD ZAPADNE MORAVE, A 1. PROLETERSKA DIVIZIJA DA NASTAVI NASTUPANJE NA SEVER KADA SE OPERATIVNA GRUPA DIVIZIJA NOVJ PRIBLIŽI SEKTORU RUDNIK — SUVOBOR[1]

Primljeno od
VŠ
24. VIII [u] 10,30

Odobravamo predloženi plan[2]. Nastojte da se južno od Zapadne Morave stvori naša baza[3]. Tu će verovatno ostati XXXVII div. Prva će krenuti ka severu kada se Peko bude primicao Rudniku — Suvoboru.

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/85.

U to vreme se Štab 1. proleterskog korpusa kretao zajedno sa Štabom 1. proleterske divizije, pa su radiogrami Vrhovnog štaba i za Štab 1. proleterskog korpusa i za Štab 1. proleterske divizije (i obrnuto) išli preko radio-centra Štaba 1. proleterskog korpusa. Inače, Štab toga korpusa je bio nepotpun još od odlaska njegovog komandanta Koče Popovića, juna 1944. na Vis.

[2] Štab 1. proleterske divizije predložio je Vrhovnom štabu NOV i POJ da nakon razaranja komunikacija Višegrad — Užice (sada: Titovo Užice) bude sledeći plan dejstva 1. proleterske i 37. sandžačke NOU divizije:

»Po završenoj operaciji na pruzi predlažemo da naša i Žarkova div. dejstvuju u dolini Moravice i Zapadne Morave, sa naslonom na Zlatibor i Goliju.

Molimo odgovor
Vaso. Borova Glava«

(navedena Knjiga depeša 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 56 od 23. avgusta u 15 časova).

[3] U nastavku predloga komandanta 1. proleterske divizije Vasa Jovanovića citiranog u prethodnoj napomeni je Štab 1. proleterskog korpusa javio Vrhovnom štabu o uspešnim borbama 1. proleterske divizije sledeće:

»Danas pod borbom prešli Uvac. Na sektoru Murtenica, Borova Glava, Dobroselica razbijen Zlatiborski [četnički] korpus, IV užički jurišni četnički korpus i Rudnička [četnička] brig. Naši delovi gone četnike ka Ljubišu i preko Čigote ka Kraljevim Vodama [sada: Partizanske Vode — prim. red.].

Komandant Zlatiborskog korp. [je] Dušan Radović. Sastav: Užička, Račanska i Zlatiborska brig. Komandant IV užičkog jurišnog korp. [je] kapetan Milomir Kolarović. Sastav: Račanska,

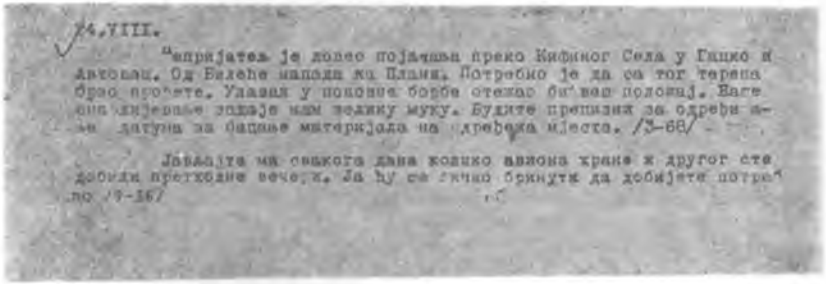
Javite jedno stalnije mesto gde bi vam bacili nešto »Piata« i bacača.[4]

(br. 18 — od 24. VIII)

Zlatiborska »27. mart« i Užička jurišna brig.[ada]«.
(Navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 57 i 58 od 23. avgusta u 18,30 časova).

[4] Istoga dana (24. avgusta) Štab 1. proleterskog korpusa je javio Vrhovnom štabu da im britanski avioni ništa ne doturaju, da već nedostaje i benzin za punjenje akumulatora za radio-stanice i da su hitno potrebne mine za srednje minobacače (81—82 mm), protivtenkovski topovi, puške i automati. Takođe je javio i sledeće:

»Bacalište za Ruse: Ribnica, 48—99, eng. sekcija Vardište. Znaci: iz vazduha L-L, sa Zemlje Y (ipsilon). Ložimo 8 vatri u obliku slova L.
Ovi znaci važe do kraja meseca«
(navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 60, 61 i 63 od 24. avgusta).

14.VIII.

"непријатељ је довео појачања преко Кифиног Села у Гацко и Автовац. Од Билеће напада ка Плани. Потребно је да са тог терена брзо прођете. Улазак у покушне борбе отежао би ваш положај. Ваше ангажовање сједаје нам велику муку. Будите прецизни за одређивање датума за бацање материјала на одређена мјеста. /3-68/

Јављајте нам сваког дана колико авиона хране и другог стеже добили претходне вечери. Ја ћу се лично бринути да добијете потребно /9-16/

Fotokopija dokumenta br. 445

BR. 445

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 24. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA IZ REJONA JUGOISTOČNO OD AVTOVCA KRENE KA SRBIJI I OBAVEŠTENJE DA ĆE SE LIČNO BRINUTI ZA UREDNIJE SNABDEVANJE JEDINICA TOGA KORPUSA[1]

24. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Neprijatelj je doveo pojačanje preko Kifinog Sela u Gacko i Avtovac. Od Bileće napada ka Plani[2]. Potrebno je da sa tog terena brzo pođete. Ulazak [na tom sektoru] u ponovne borbe otežao bi vaš položaj[3]. Vaše snabdijevanje zadaje nam veliku muku[4]. Budite precizni za određivanje datuma za bacanje materijala na određena mjesta. (3—68)[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih 12. korpusu NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/1 i 2/2.

Radiogram istovetne sadržine upućen je i Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« (isti Arhiv, k. 28, f. 12, br. reg. 2/5: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«).

[2] O pristizanju nemačkih pojačanja u Gacko i Avtovac i o napadu od Bileće u pravcu Plane, gde je vodila borbe 10. hercegovačka NOU brigada, javio je Vrhovnom štabu 22. avgusta Štab 2. korpusa (isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 11/10 i 11/11: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 76).

[3] Jedinice 12. korpusa su se tada nalazile jugoistočno od Avtovca, u rejonima sela Krstac, Vratkovići, Dulići (isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/28: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 20 sa 54 grupe od 22. avgusta i br. 22 sa 56 grupa od 23. avgusta).

U skladu sa ovim naređenjem maršala Tita usledili su pokreti jedinica 12. korpusa NOVJ. Potpunije o tome: tom IV, knj. 28, dok. br. 86, 88, 96, 98, 101 i 110.

[4] Štab 12. korpusa je 23. avgusta u vezi s primanjem ratnog materijala i namirnica uputio Vrhovnom štabu sledeći izveštaj:

> »Od sedam aviona, primljenih za dve prošle noći, nismo skoro ništa koristili. Toliko mnogo rasipaju da je uopšte nemoguće to sakupiti.
>
> Poslane cipele su male. Molimo šaljite br. osam, devet, deset«

(navedena Knjiga depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, poslati radiogram br. 23 sa 59 grupa).

[5] i [7] Prve dve brojke označavaju broj radiograma, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

Javljajte mi svakoga dana koliko aviona hrane i drugog ste dobili prethodne večeri. Ja ću se lično brinuti da dobijete potrebno.[6] (9—36)[7]

[Tito]

---

[6] Maršal Tito je istoga dana (24. avgusta) izdao naređenje Štabu Baze NOVJ u Italiji za redovno upućivanje hrane i ostalih potraživanja 12. korpusu i 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« (dok. br. 446).

U vezi s ovim radiogramom je Štab 12. korpusa NOVJ, dan kasnije, izdao sledeće saopštenje svojim jedinicama:

«ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
25. VIII 1944.

SAOPŠTENJE

Kada je jutros naš komandant drug Španac (Danilo Lekić — prim. red.) pročitao nekim borcima i rukovodiocima poslednju depešu od druga Tita, oči su im se prelile suzama. Te suze nije izazvao ni bol, ni patnje, ni tegobe, već duboki osećaj ljubavi prema ocu, učitelju i vođi prema našemu voljenom drugu Titu.

Jutrošnja depeša druga Tita glasi:

»Javljajte mi svakog dana koliko aviona hrane i drugog ste primili prethodne večeri. Ja ću se lično brinuti da dobijete potrebno.
TITO«

U danima kada zajedno sa predsednikom engleske vlade Čerčilom i savezničkim komandantima rešava pitanje uništenja nemačko-fašističke vojske na Balkanu, — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog korpusa. U danima kada rukovodi velikim istorijskim bitkama za skoro oslobođenje naše domovine, bitkama kroz koje treba zadati konačne vojne i političke udarce ne samo za uništenje njemačkih zlikovaca, već i svih ostalih neprijatelja slobode i boljeg života naših naroda, — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog korpusa. U danima kada rešava pitanje jedinstva naroda Jugoslavije i organizacije naše mlade države, kada učestvuje u rešavanju i organizaciji posleratne Evrope, — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog korpusa.

Koliko ljubavi, koliko očinskog staranja!

Samo vojskovođa koji je ponikao iz naroda, koji pati, strada i bori se zajedno sa svojom vojskom može da ima takvu očinsku brigu. Samo vojskovođa koji je na Vučevu i Mrčin kolibama jeo zajedno sa svojim borcima konjsko meso, koji se na Zelengori i mnogim drugim mjestima nalazio u streljačkom stroju zajedno sa svojim borcima, može da ima tako duboku očinsku ljubav prema svojoj vojsci.

Ta briga i ta ljubav ispunjava nas snagom i voljom da junački prebrodimo sve teškoće i patnje, da ne štedimo sebe u zadavanju poslednjeg udarca neprijateljima naše domovine, naše slobode. Svesni toga, svesni takve spremnosti svih naših boraca i rukovodilaca, odgovorili smo drugu Titu.

»Tvoja očinska briga i ljubav, druže Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke.

BR. 446

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ OD 24. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI ZA RASPORED LJUDSTVA I MATERIJALA KOJI SE NALAZE U VOJNOM LOGORU NOVJ U GRAVINI I NAREĐENJE ZA KONTINUIRANO SLANJE HRANE I OSTALIH POTRAŽIVANJA 12. KORPUSU NOVJ I 6. LIČKOJ PROLETERSKOJ DIVIZIJI »NIKOLA TESLA«[1]

24. VIII [1944.]

[ŠTABU BAZE NOVJ]

Vi javljate da ste između 23. i 24. ovog [mjeseca] ovako poslali: II korpusu ukupno 11 aviona, XII korpusu 9 aviona, VI diviziji 4 aviona[2]. Javite mi odmah da li ste ovako izvršili.[3]

Sa ljudstvom i materijalom iz Gravine postupite ovako:

1. Za G.[lavni] š.[tab] Srbije uputite četu za vezu sa 80 najstručnijih boraca, 36 teških bacača sa 40 specijalista, 30 protivtenkovskih pušaka sa 10 specijalista, 13 »piata« sa 13 specijalista.

Borci i rukovodioci XII korpusa«.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Pukovnik
S. Mitrović

(MP)

Komandant,
General-major
D. Lekić«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 589, f. 1, br. reg. 25).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu Baze NOVJ u Italiji, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 27, f. 9, br. reg. 5/1.

[2] Vidi Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/59: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 4 sa 42 grupe od 23. avgusta 1944. godine.

[3] Komandant Baze NOVJ u Italiji Branko Poljanac je istog dana odgovorio sledeće:

»Svi avioni koji su trebali noćas [23/24.] bacati za II i XII korpus, kao i VI div. na Pišče, vratili su se, jer nije bilo signala.

Ako ima aerodroma i mesta za bacanje sigurnih za ove jedinice javite koordinate i signale«

(navedena Knjiga depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, poslati radiogram br. 8 sa 46 grupa od 24. avgusta).

(U vezi s ovim izveštajem je Vrhovni štab sutradan (25. avgusta) obavestio Štab Baze NOVJ u Italiji o lokaciji i znacima raspoznavanja vazduh—zemlja za 12. korpus i 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« — navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Štabu Baze NOVJ, radiogrami br. 32 sa 46 grupa i br. 35 sa 30 grupa).

2. Sve preostalo ljudstvo i materijal prebacite na Vis.

3. Starešine [koji su prispeli] iz II i V korpusa, kao i ranjene prezdravele oficire zadržite. Njihov raspored saopštićemo kasnije.

4. Za prebacivanje navedenog materijala i ljudstva za Srbiju angažovati ruske avione. Sa oružjem prebaciti što više municije.

5. U Gravini jedino ostaje tenkovsko ljudstvo i šoferi.

Neprekidno slati hranu i ostala potraživanja za XII korpus i VI diviziju. Njima je potrebno dnevno 7000 kilograma hrane. Odvojeno je mjesto za XII korpus, a odvojeno za VI diviziju.

Drugom korpusu srazmjerno manje slati, ali je i njega potrebno redovno snabdijevati.

Druge jedinice dolaze na red poslije ovih.

Ovo saopštiti i Vujoviću[4], kao i ruskim avijatičarima.

Javite da li je iz Kaira došla [grupa] od 60 avijatičara?[5]

[Tito]

Međutim, Mitar Vujović, načelnik Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, koji se tada nalazio u Italiji, radi bolje organizacije snabdevanja jedinica NOVJ, uputio je precizniji odgovor maršalu Titu. On glasi:

»Poslato 23/24. sledeće: 2. korpusu 12 aviona, od toga 1 neuspešan; 12. korpusu — 9 aviona, od toga 7 neuspešnih; VI div. — 4 aviona svi neuspešni.

Vujović«

(navedena Knjiga depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 17 sa 51 grupom od 27. avgusta 1944. godine).

[4] Mitar Vujović.

[5] Nije pronađen odgovor. Ta grupa je sačekala u Aleksandriji i priključila se (tada je imala 72 avijatičara) grupi avijatičara koja je 23. avgusta pošla brodom iz Italije za SSSR.

BR. 447

NAREĐENJE POMOĆNIKA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ DUŠANA KVEDERA OD 24. AVGUSTA 1944. ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ DA ISPITA MOGUĆNOST IZVOĐENJA OPERACIJE ZA STVARANJE DVODNEVNOG MOSTOBRANA PREKO KOJEGA BI SE IZVRŠIO DOTUR RATNOG MATERIJALA ZA JEDINICE NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I PO JUGOSLAVIJE
Str. pov. Broj 10
24 avgust 1944. g.

ŠTABU VIII KORPUSA NOVJ

Po dogovoru sa savezničkom engleskom vojskom snabdevanje naše vojske vršiće se i morskim putem. U tu svrhu predviđa se i priprema operacija pod imenom »**KNOCHOLT**«. U sklopu te operacije naše bi snage obrazovale manji mostobran na pogodnom mjestu obale koje bi dozvoljavalo brzo iskrcavanje materijala i siguran transport materijala u pozadinu. Mostobran bi trebalo držati najviše 48 sati, od dolaska prvog savezničkog broda do odlaska poslednjeg savezničkog broda. Savezničkа avijacija zaštitila bi mostobran za vrijeme trajanja operacija.

Da bi se sa savezničkim vlastima moglo izvršiti pripremanje ove operacije, potrebno je da nam hitno dostavite odgovor na sledeća pitanja:

1) na kome mjestu obale, na teritoriju XI i VIII korpusa, može se stvoriti mostobran?

2) Koliko i koje snage možete upotrebiti za stavaranje mostobrana?

3) da li je moguće osigurati komunikaciju od mostobrana do pozadine i koje bi snage mogli upotrebiti za transport i bočna osiguranja transporta?

4) koliko i kakva motorna vozila i stočnih zaprega možete upotrebiti za prevoz materijala?

5) koliko stručnih lučkih radnika možete predvideti za što brže iskrcavanje materijala?

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 18.

6) kod izbora mostobrana predvidite više mogućih mjesta i navedite ih po prioritetu, s obzirom na što lakšu izvodljivost operacije.

7) Navedite da li postoji mogućnost za istovremeno izvođenje operacije na dva ili više mjesta.

8) Navedite u koje vrijeme bi mogli izvršiti sve pripreme za stvaranje mostobrana, kao i vrijeme koje vam je potrebno da na dati znak pokrenete jedinice iz sadašnjih položaja na izvršetak zadatka.

9) Nacrt mostobrana i položaj bočnih osiguranja komunikacije moraju biti što tačnije navedeni, kako bi savezeička avijacija bila što tačnije informirana o položaju naših snaga zbog dejstva protiv neprijateljskih intervencija.

10) Dostavite nam istom poštom spisak materijala koji vam je potreban.

Odgovor dostavite prvom avionskom vezom.[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

POMOĆNIK NAČELNIKA
Generalmajor,
Dušan Kveder

Dostavljeno:

— Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske[3]
— Štabu VIII korpusa NOVJ

---

[2] Štab 8. korpusa NOVJ dostavio je odgovor 6. septembra. On glasi:

»1) Kao eventualna mogućnost za stvaranje mostobrana na našem teritoriju dolazi u obzir Stari Grad (sekcija Novi Grad), od koga vodi najkraći put preko Velebita za oslobođeni teritorij Like.

Kao preduslov za stvaranje mostobrana morala bi se likvidirati neprijateljska uporišta Nin i Ražanac, koja Nemci koriste za svoju flotu, radi potpunog gospodarenja Privlačkim tjesnacom i tjesnacom Fortica, te sigurnosti luka za iskrcavanje.

Gračac, Gospić, Lapac, Bihać i Knin morali bi biti podvrgnuti jakom savezničkom bombardovanju i snažnoj kontroli odnosnih komunikacija.

S obzirom na blizinu Obrovca putu koji bi se koristio za prevoženje materijala, potrebno je jače bombardovati Obrovac i držati [ga] pod kontrolom avijacije, naročito za vrijeme korišćenja puta (vidi sek. Novi Grad).

2) Za stvaranje mostobrana možemo uputiti od jedinica koje se nalaze na kopnu, a koje bi zatvarale pravac od Gračaca i Knina i držale blokadu Obrovca, dve brigade XIX diviz.[ije] i IX div.[iziju].

3) Osiguranje komunikacije od mostobrana do pozadine vršile bi naše snage navedene u tačci 2). Osiguranje prema Gospiću i Karlobagu morale bi vršiti snage XI korpusa uz prethodno čišćenje Lovinca i Sv. Roka, kao i osiguranje po dubini komunikacija od pravca Lapca prema Mazinu i Udbini, te prema Ličkom Petrovom Selu, Osiku, Babinom Potoku, Ramljanima, Širokoj Kuli ([vidi] sekcije Bihać i Gospić).

Ne raspolažemo sa snagama koje bi mogli upotrijebiti za transport, jedino da bi izvršili mobilizaciju civilnog stanovništva.

4) Motornim vozilima mi ne raspolažemo. Za prevoz materijala mogli bi upotrijebiti 30 konjskih i 50 volovskih zaprega. Likvidacijom Nina i Ražanca moglo bi se dobiti veći broj prevoznih sredstava. G.[lavni] št. H.[rvatske] raspolaže sa motornim vozilima, a XI korpus može mobilisati veći broj stočnih zaprega.

5) Za što brže iskrcavanje materijala predviđamo kao stručno ljudstvo Zadarski odred — oko 250 pomoraca sa područja iskrcavanja.

6) Mesta iskrcavanja mogu biti: Stari Grad, Seline, Ravanjsko, a eventualno Maslenica i Šarić u Podgorskom kanalu.

7) Na drugim sektorima našega fronta [je] mogućnost stvaranja mostobrana nepovoljna, jer su komunikacije dobro branjene, oslobođeni teritorij daleko od obale, a eventualne komunikacije za prevoz materijala izložene bočnim udarcima sa više pravaca. Prema ovome, ne predviđamo mogućnost za istovremeno izvođenje operacije na više mjesta.

8) Za likvidaciju i zauzimanje Nina i Ražanca predviđamo upotrebu snaga 26. divizije i s njima osiguranje pravca od Zadra i Benkovca.

9) Ovaj zadatak je u vezi sa pripremanjem snaga 26. div. i XI korpusa, te ga smatramo kao cjelinu koju treba koordinirati. Iz ovog razloga ne možemo predvidjeti vrijeme trajanja priprema. Za naše jedinice predviđene [ovim] zadatkom potrebno je 2—3 dana pripreme, [pa] da pristupe izvršenju zadatka, ukoliko se ne bi izmijenila situacija.

10) Nacrt mostobrana i bočnih osiguranja komunikacija dostavićemo pismeno, a tako isto i spisak materijala koji nam je potreban.

11) Pretpostavljamo da bi sa IX i XIX div.[izijom] i saradnjom snaga 26. divizije, uz obilnu pomoć savezničke avijacije, uspjeli likvidirati nepr. uporišta Obrovac — Gračac. Po zauzimanju ovih mjesta, sa našim snagama mogli bi ih braniti, a to bi bilo najradikalnije rješenje pitanja mostobrana i prevoženja materijala u pozadinu.

Predlažemo prethodno izvršenje ove operacije. Skorašnji napad na Gračac uspio bi da nije bilo izvjesnih grešaka u izvođenju plana za napad.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 28, f. 9, br. reg. 6/2 i 6/3: Knjiga depeša Vrhovnog štaba primljenih od Štaba 8. korpusa NOVJ, radiogrami br. 92—101 od 6. septembra i br. 10 od 7. septembra 1944. godine.)

[3] Redakcija nije uspela da pronađe primerak upućen Glavnom štabu.

BR. 448

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA ITALIJANSKE BATALJONE IZ SVOGA SASTAVA UPUTI ŠTABU 37. SANDŽAČKE NOU DIVIZIJE I PRIHVATI 6. LIČKU PROLETERSKU DIVIZIJU »NIKOLA TESLA« KAD SE PRIBLIŽI LIMU[1]

Primljeno od
V.Š.
25. VIII [u] 15 h

Talijanske bataljone ostavite kod Žarka[2]. Večeras će Đoko[3] biti u Crkvice. Namjerava za vama. Trebaće mu pomoć pri prelazu Lima. Detalje pokreta javljaćemo.

(br. 12 od 25. VIII)

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/87.

[2] Žarko Vidović, tada komandant 37. sandžačke NOU divizije. Reč je o italijanskim bataljonima koji su se nalazili u 1. proleterskoj diviziji: 5. bataljon (»Garibaldi«) 1. proleterske brigade i 6. bataljon (»Matteotti«) 3. krajiške proleterske brigade. Pitanje u vezi s njihovim neodlaskom za Srbiju postavio je Štab 1. proleterskog korpusa (njegova Knjiga depeša, radiogram br. 64, upućen 24. avgusta Vrhovnom štabu NOV i POJ).

Kasnije, na molbu boračkog i rukovodećeg sastava tih bataljona da im se dozvoli nastavljanje borbe u sastavu proleterskih brigada, bez obzira što one idu za Srbiju, maršal Tito je izašao u susret njihovoj želji, pa su oba bataljona nastavila svoj dalji borbeni put u sklopu svojih brigada. Oni su posle oslobođenja Beograda, 28. oktobra 1944, postali jezgro italijanske partizanske brigade »Italija«, koja je ušla u sastav 1. proleterske divizije. Potpunije o ovome: Innocente Cozzolino: Lotte e ricordanze della guerra partigiana in Jugoslavia, izdanje La štampa moderna »S.R.L.«, Via dei Polacchi, 34, Roma, 1957.

[3] Đoko Jovanić, tada komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

BR. 449

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O POSTOJEĆOJ SITUACIJI[1]

[Od V.Š. II korpusu]

57/16

Javite situaciju kod vas. Kako se kreće nepr. ofanziva.[2]

25. VIII 44. god.
Presjeka

---

[1] Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 394, f. 2, br. reg. 21/43.

[2] Štab 2. korpusa je u vezi s ovim naređenjem izvestio sledeće:

»Prema izjavi jednog zarobljenog četnika, pet nemačkih divizija treba da prođu preko Sandžaka i Crne Gore prema zapadu. Ove divizije dolaze sa juga.

Pretpostavljamo da dvije divizije koje vode borbu protiv nas jesu prethodnica ovih snaga. Njihov zadatak: u pokretu likvidirati našu slobodnu teritoriju, uništiti naše snage i obezbediti prolaz svojim glavninama.

Jedna od ovih nemačkih divizija, prema nepotvrđenim podacima, kreće se od Skadra prema Podgorici i dalje preko Cetinja i Boke.

Neprijatelj je pokušao 23. ov.m. da se jednom kolonom od Gacka probije u pravcu Golije. Posle dnevne borbe XI herc. brigade, neprijatelj je odbijen uz osetne gubitke.

Juče je vođena teška borba na sektoru Šavnik — Krnovo, gde su jače nemačke snage pokušale da prodru ka Nikšiću. Nemcima je sadejstvovala jedna kolona četnika, jačine oko 1000, od pravca Lukavice prema Konjskom.

Neprijatelj je u toku dana na oba pravca zadržan, a u toku protekle noći prikupili smo čitavu III diviziju i bacili je na četničku grupu koja se nalazi na pravcu [njenog] pokreta. Zadatak je divizije: razbiti četnike na ovom pravcu i što pre izbiti na prostor Štitovo — Rovca — Morača — Bjelasica, odakle prema situaciji dejstvovati na komunikacije u dolinama Tare i Lima.

Ostale naše jedinice [su] raspoređene:

1. Primorska [operativna] grupa [je] sa jednom brigadom na prostoru Nikšić — Golija, a sa jednom brigadom i [partizanskim] odredima na komunikaciji Nikšić — Viluse — Bileća i na prostoru Katunske nahije.

2. 29. [hercegovačka NOU] div. [je] sa dve brigade na komunikaciji Bileća — Gacko; jedna brigada [je] u oblasti Nevesinja, a jedna [brigada] sa odredima u južnoj Herc.[egovini.]

U Hercegovini, osim manjih pojačanja garnizona i ispada iznjih, nema promena.

BR. 450

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA NIJE RAZUMEO SUŠTINU DOBIJENOG ZADATKA KOJI SE NE SASTOJI U NAPADIMA NA UTVRĐENE OKUPATORSKE GARNIZONE, VEĆ U PRODIRANJU U ZAPADNU SRBIJU, RAZBIJANJU GLAVNIH ČETNIČKIH UPORIŠTA, LIKVIDACIJI NJIHOVE LOKALNE VLASTI I STVARANJU ČVRSTIH UPORIŠTA NOP-a[1]

25. VIII [1944.]

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA]

Vi nijeste razumjeli zadatak. Osnovno je razbiti glavna četnička uporišta i likvidirati njihovu vlast zavedenu po srezovima, opštinama i selima. Treba stvoriti vlastita uporišta, gdje bi mogli ostavljati ranjenike, primati spremu. Što će vam napadi na utvrđena mesta? Kuda ćete sa ranjenicima? Ako tako produžite, vi ćete onesposobiti jedinice za dodijeljeni zadatak. Nemojte računati na našu mogućnost urednog doturanja municije i ostalog. Najzad, vi ne smijete dozvoliti da vas neprijatelj odbaci na Lim, nego se morate probijati ka sjeveru.[2]

Glavne koncentracije neprijatelja, koji nas je napadao na Durmitoru, Pivi i Šavniku, nalaze se uglavnom na toj prostoriji, kao i u pokretu ka Nikšiću.

Juče je 9 savez. aviona bombardovalo Nikšić. Efekat [još] nepoznat.

Trebalo bi bombardovati: Gacko, Bileću i Nikšić.

Lekić je juče bio na prostoru Plana — Nevesinje. Radovan«. (Isti Arhiv, k. 396, f. 1, br. reg. 11/11 i 11/12: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogrami br. 78 sa 121 grupom, br. 79 sa 183 grupe, br. 80 sa 103 grupe i br. 81 sa 79 grupa. Radiogrami nemaju datuma, ali se po sadržini može ustanoviti da su pisani 23. avgusta).

Kao što se vidi, Štab 2. korpusa ni na završetku nemačke operacije »Ribecal« nije imao tačne podatke o jačini nemačkih snaga koje su u njoj učestvovale, niti o cilju izvođenja te operacije.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3, br. reg. 4/1.

[2] Ovo upozorenje uputio je Vrhovni štab NOV i POJ kao odgovor na sledeći izveštaj Štaba 1. proleterskog korpusa:

»Hitno nam potrebno za noćas:

500 mina za bacač, 200 granata za topove, 500 mina za »piat«, 50.000 puščane municije, protivkolski top sa municijom.

U toku jučerašnjeg dana nepr. je sabijen u Palisat, gde ima jaka utvrđenja. Potpuno [je] opkoljen. Naši zauzeli Kraljeve Vode [sada: Partizanske vode — prim. red.] i Čajetinu. Noćnim na-

Peko[3] je još na sektoru Kopaonik — Jastrebac. Lekić je u Hercegovini[4], a Đoko[5] nastoji da se preko Tare i Sandžaka probije ka vama.

Vaše gubitke u mrtvima i ranjenima javite.[6] DDD (13—54, 14—74, 15—43)

---

padom ovladali smo većim delom Palisata i sa nekoliko utvrđenja.

Održaćemo blokadu Palisata i nastaviti sa napadom.

Na prugu Višegrad — Užice uputićemo 2 bat.[aljona] da sadejstvuju sa Žarkom [tj. 37. divizijom — prim. redakcije].

U Palisatu su bila 2. bat. i jedna baterija — ukupno 1400 Bugara. Naneti im ogromni gubici. Zarobljeno 80. I naši gubici [su] veliki.

Sinoć nepr. manjim snagama intervenisao od Ljubiša i sa nešto motorizacije od Užica, preko Mačkata. Ti pokušaji [su] odbijeni.

Žarko se nalazi na prostoru s. Jablanice. Prema njemu napada 1500 nepr. vojnika sa pravca Dobrun — Bijelo Brdo i Priboj — Štrpce«

(isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/87: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 68—73, upućeni Vrhovnom štabu 25. avgusta u 10,30 časova).

[3] Peko Dapčević, tada komandant Operativne grupe divizije, i na nju se ovde misli. U njen sastav je od 20. avgusta, umesto 2. proleterske divizije (ona je ušla u sastav Glavnog štaba NOV i PO Srbije), ušla 21. srpska NOU divizija. Potpunije o rasporedu njenih jedinica: Arhiv VII, ANOR-a, k. 373, f. 1, br. reg. 1/16—1/18: Operacijski dnevnik Operativne grupe divizija NOVJ, tekst pod 19—22. avgustom 1944. godine.

Dan kasnije, vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito postavio je Peka Dapčevića za komandanta 1. proleterskog korpusa, s tim da istovremeno komanduje i Operativnom grupom divizija NOVJ (isti Arhiv, k. 28, f. 1, br. reg. 1, radiogram br. 1 sa 35 grupa od 26. avgusta 1944. godine).

[4] Dvanaesti korpus NOVJ, čiji je komandant bio Danilo Lekić, nalazio se tada u severoistočnoj Hercegovini.

[5] Đoko Jovanić, tada komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«.

[6] Štab 1. proleterskog korpusa je istoga dana, ali pre nego što je primio ovo upozorenje Vrhovnog štaba (radiogrami su se mimoišli), izvestio da je 1. proleterska divizija u borbama prethodnog dana (24. avgusta) imala 24 mrtva i 56 ranjenih (navedena Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 74, upućen Vrhovnom štabu 25. avgusta u 18,30 časova).

Nakon daljih borbi za Palisat, kojim 1. proleterska divizija nije uspela da ovlada, gubici su joj se znatno povećali. Tako je Štab 1. proleterskog korpusa 26. avgusta izvestio: »Imali smo veliki broj teških ranjenika«, a 28. avgusta javlja da ukupni gubici nakon prelaska Uvca iznose 48 mrtvih i 95 ranjenih, od kojih 30 na nosilima (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 79 od 26. avgusta i br. 4 od 28. avgusta, upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ).

BR. 451

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA DA SE SUVIŠE UDALJIO OD NAREĐENOG MU PRAVCA KRETANJA I DA PREBACI JEDINICE TAMO GDE POSTOJE MOGUĆNOSTI ZA NJIHOVO SNABDEVANJE[1]

25. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Javite situaciju kod vas i oko vas. Šta vas je natjeralo da toliko zađete u Hercegovinu?[2] Isuviše ste se udaljili od vašeg osnovnog zadatka[3]. Kuda se kreće neprijateljska ofanziva?[4] (10—43)

Vi ste u stalnom pokretu i nemoguće vam je obezbijediti redovne pošiljke. Nemojte varati svoje vojnike[5]. Prebacite se

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/2.

[2] U vezi s ovim upozorenjem je Štab 12. korpusa istoga dana (25. avgusta) serijom radiograma poslao izveštaj. Najpre je javio da je po nalogu Vrhovnog štaba jedinice prebacio na sektor Brezna, radi učestvovanja u odbrani tamošnjeg aerodroma. Istovremeno je 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« ostala na sektoru Plužine — Dobri Do, radi sprečavanja prodora Nemcima uzvodno dolinom Pive, a po evakuaciji ranjenika da se ona zadrži na sektoru Plužine — Stabna, dok jedinice 12. korpusa ne izbiju na prostor Ravno — Čemerno. Nakon toga je trebalo da zajednički izbiju na reku Drinu. U nastavku izveštaja Štab korpusa je javio da je 6. lička proleterska divizija, čim je od Vrhovnog štaba dobila odobrenje da samostalno dejstvuje, ne sačekavši dolazak 12. korpusa, napustila Plužine, što su Nemci iskoristili, prešli Pivu, zauzeli Plužine i pošli prema Ravnom, dok je od Štaba 11. hercegovačke NOU brigade primljeno obaveštenje da su Nemci iz Gacka izbili na Čemerno. To su, zaključio je Štab korpusa, bili razlozi da sa svojim jedinicama skrene za selo Rioce i preko Ljeskova Duba i Lukavice prebaci se, radi predaha, u predeo Borač, odakle će krenuti na zadatak bilo preko Foče, bilo preko Šćepan-Polja. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/29: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 27 sa 43 grupe, br. 28 sa 77 grupa, br. 28 (ponovljen je isti broj) sa 86 grupa, br. 29 sa 71 grupom i br. 30 sa 37 grupa, upućeni Vrhovnom štabu NOV i POJ 25. avgusta.

[3] Korpus je bio dobio zadatak da prodre u zapadnu Srbiju.

[4] Reč je o nemačkoj operaciji »Ribecal«. Ona je već bila završena.

[5] Štab 12. korpusa je saopštavao borcima podatke o najavljenim pošiljkama hrane avionskim transportima, koje je unapred dobijao od Štaba Baze NOVJ u Italiji ili Vrhovnog štaba. Međutim, te pošiljke su

tamo gdje ćete moći prehraniti vojsku. Povežite se sa Hercegovcima da vas pomognu. Đoko[6] je na putu za Prvom divizijom. (11—60)

[Tito]

BR. 452

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« DA IZMEĐU TARE I LIMA NEMA NEPRIJATELJEVIH KONCENTRACIJA I NAREĐENJE DA SVOJU DIVIZIJU ŠTO PRE SPOJI NA ZLATIBORU SA 1. PROLETERSKOM DIVIZIJOM[1]

25. VIII [1944.]

[ŠTABU 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«]

Između Tare i Lima nema neprijateljskih koncentracija. Prva [proleterska divizija] je na sektoru Zlatibora. Poželjno je da se s njom brzo spojite. Javićemo da vam pomogne pri prelazu Lima.[2]

Javite kakve signale sada imate. Kuda se neprijatelj kreće? (4—53)

Od danas pa dalje znaci su: slovo E od deset vatara. Iz vazduha [avion daje] slovo K, a sa zemlje [mu je odgovor] Morzeovo slovo M. (6—21) DD

---

iz objektivnih razloga bile neredovne, što je Štab korpusa dovodilo u nezgodan položaj (navedena Knjiga depeša toga korpusa, radiogram br. 24, upućen Vrhovnom štabu 25. avgusta).

U vezi s tim neredovnim doturanjem hrane, maršal Tito je tražio izjašnjenje odgovornih rukovodilaca Štaba Baze NOVJ u Italiji i Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/59: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 29 sa 45 grupa, primljen 26. avgusta 1944. godine).

[6] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Ovde se misli na tu diviziju.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 12, br. reg. 2/6.

[2] Vidi dok. br. 462.

BR. 453

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA ĆE LOVAČKA AVIJACIJA NOVJ UBUDUĆE SADEJSTVOVATI KRUPNIJIM OPERACIJAMA JEDINICA NOVJ I NAREĐENJE DA SE U VEZI S TIM BLAGOVREMENO DOSTAVLJAJU VRHOVNOM ŠTABU ZAHTEVI ZA TAKVA SADEJSTVA[1]

26. VIII [1944.]

[GLAVNIM ŠTABOVIMA I ŠTABOVIMA KORPUSA NOVJ]

Naša lovačka avijacija od sada će sadjestvovati krupnijim operacijama naših jedinica. Glavni štabovi i štabovi korpusa neka nam blagovremeno dostavljaju podatke i zahtjeve i naznačavaju ciljeve za ta dejstva. Imati u vidu mogućnost lovačkih aviona.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih svim operativnim štabovima NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 4/1.

(Nedostaju prvih deset stranica originala ove knjige).

Tekst radiograma su primili svi operativni štabovi, sa kojima je Vrhovni štab tada bio u direktnoj radio-vezi. U vezi s tim: isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 20/27: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 16 sa 116 grupa od 26. avgusta; k. 372, f. 1, br. reg. 33/89: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 16, primljen od Vrhovnog štaba 26. avgusta; k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 10 sa 116 grupa od 26. avgusta; k. 461, f. 1, br. reg. 4/1: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 5. korpusa NOVJ, radiogram br. 16 sa 116 grupa, primljen 26. avgusta od jedinice označene brojem 50 (šifrovana brojna oznaka za Vrhovni štab NOV i POJ); k. 184, f. 1, br. reg. 23/5: Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 62 sa 116 grupa od 27. avgusta; k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/28: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 6 (5123) sa 116 grupa od 27. avgusta; k. 372, f. 2, br. reg. 3/6: Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram bez broja sa 114 grupa od 27. avgusta; k. 394, f. 2, br. reg. 21/43: Knjiga primljenih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 59 sa 116 grupa od 27. avgusta; k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/7: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 59, sa 116 grupa, primljen 27. avgusta 1944. godine).

Pored toga, potrebno je da naše jedinice i narod na zborovima vide naše avione. Blagovremeno javljati datum i čas ovih manifestacija, da bismo uputili avijaciju. Naši avioni imaju petokraku zvijezdu sa i bez trobojke.[2] (4—104)[3]

[Tito]

[2] Avioni iz sastava 1. lovačke eskadrile NOVJ koja je bila u sastavu britanskog 281. vinga (puka) BAF-a a takođe i avioni iz sastava Eskadrile za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ (imala je sedam aviona), imali su, pored crvene petokrake zvezde još i jugoslovensku trobojku, dok su avioni 2. lovačke eskadrile NOVJ imali samo petokraku zvezdu.

[3] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba, a naredne tri — broj šifrovanih grupa u njemu.

26.VIII.

[redacted]м пребацивање II пролетерске бригаде у састав 21 дивизије, [redacted]ем Пекове поруке нисте правилно решили. Настојте да то исправите. Пеко је сада слабији за покрет него пријеком по јаоска из Берана. И ми желимо његов брзи покрет, али поруна жуд - става то спречава. Упутите Пеку нашу директиву. Преко Горњкова уредите његово снабдијевање. /57-51. 58-61/

Ва одобравам узимање старешина из I Корпуса. Сами формирајте штабове корпуса према нашој директиви. Зато успостављајте организацију коју сте и сами предложили. Добили сте доста старешина. Упућујемо вам још нешто нижег кадра. Наређујем вам да успоставите брзу везу између свих јединица и сектора. Будите свесни брзине развоја догађаја. Немојте да вас предухитре наши непријатељи. /59-39/ /60-51/

Амерички журналист Стојан Прибићевић има дозволу за о длазак у Србију. /64-66/

Fotokopija dokumenta br. 454.

BR. 454

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 26. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA 2. PROLETERSKU BRIGADU UPUTI U SASTAV 21. SRPSKE NOU DIVIZIJE, DA PRAVILNO REŠI PROBLEM POPUNE OPERATIVNE GRUPE DIVIZIJA NOVJ, FORMIRA PREDVIĐENE ŠTABOVE KORPUSA SVOJIM KADROVIMA I NE DOZVOLI MA KAKVO UČVRŠĆENJE ČETNIKA[1]

26. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

Odobravam prebacivanje II proleterske brigade u sastav 21 divizije.[2]

Problem Pekove popune niste pravilno rešili. Nastojte da to ispravite. Peko je sada slabiji za pokret nego prilikom polaska iz Berana. I mi želimo njegov brzi pokret, ali popuna ljudstvom to sprečava[3]. Uputite Peku našu direktivu[4]. Preko Gorškova uredite njegovo snabdevanje. (57—51[5] 58—51)[6]

Ne odobravam uzimanje starešina iz I korpusa[7]. Sami for-

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Srbije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 8, br. reg. 5/1. Nedostaju prve četiri strane originala.

[2] O ovome je vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito obavestio i Štab Operativne grupe divizija NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 2, br. reg. 3/6: Knjiga primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogram bez broja sa 93 grupe od 26. avgusta 1944. godine). Inače, 2. proleterska brigada je do tada bila u sastavu 2. proleterske divizije. Predlog za njeno prebacivanje u sastav 21. srpske NOU divizije dao je komandant Operativne grupe divizija NOVJ Peko Dapčević (isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/20: Knjiga poslatih depeša toga štaba, radiogram br. 51 sa 28 grupa od 25. avgusta).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije je u vezi s popunom Operativne grupe divizija NOVJ uputio 24. avgusta Vrhovnom štabu radiogram sledeće sadržine:

»Smatramo da Peko treba odmah da krene.

Pošto predviđena popuna iz divizija još nije stigla, upućujemo Peku sutra, 25. ov.m., ljudstvo iz dveju brigada naše 24. [NO divizije.] Čim prihvati to ljudstvo, trebalo bi da krene, a popunu iz divizija uputićemo za njima čim ona stigne«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 36/17: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 73 sa 65 grupa).

[4] Vidi dok. br. 415.

[5], [6], [9], [10] i [11] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Glavni štab NOV i PO Srbije predlagao je da se za komandanta i političkog komesara korpusa na sektoru istočne Srbije postave Milu-

mirajte štabove korpusa prema našoj direktivi. Zašto usporavate organizaciju koju ste i sami predložili? Dobili ste dosta starešina. Upućujemo vam još nešto nižeg kadra.

Naređujem vam da uspostavite brzu vezu između svih jedinica i sektora. Budite svesni brzine razvoja događaja. Nemojte da vas preduhitre naši neprijatelji.[8] (59—39)[9] (60—51)[10]

Amerikanski žurnalist Stojan Pribićević ima [našu] dozvolu za odlazak u Srbiju. (64—16)[11]

[Tito]

BR. 455

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE DA DOSTAVI PODATKE O VOJNIČKOJ SITUACIJI U MAKEDONIJI I DA DIVIZIJE GLAVNOG ŠTABA IMAJU NAZIV 41. I 42. MAKEDONSKA NO DIVIZIJA[1]

26. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

Potrebni su nam kratki podaci o vašem položaju i o vojničkoj situaciji u Makedoniji. Kuda se kreću Njemci, Bugari i Arnauti?[2]

---

tin Morača i Ilija Materić, a za komandanta i političkog komesara korpusa na ibarsko-moravskom sektoru Ljubo Vučković i Dragoslav Mutapović (navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 74 sa 30 grupa i br. 75 sa 49 grupa od 24. avgusta).

[8] Glavni štab NOV i PO Srbije nije tada bio čvrsto povezan sa glavninom svojih snaga (22, 23. i 25. srpskom NO divizijom), koja se nalazila istočno od reka Južne i Velike Morave. Stoga je, postupajući u skladu sa ovim naređenjem maršala Tita, 26. avgusta uputio zamenika komandanta Glavnog štaba Ljubodraga Đurića u istočnu Srbiju da sprovede u delo Titovu direktivu od 19. avgusta i o tome poslao izveštaj Vrhovnom štabu (navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 81 sa 31 grupom od 26. avgusta).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 12, br. reg. 8/1.

[2] Dan kasnije, 27. avgusta, Vrhovni štab NOV i POJ uputio je sledeći radiogram Glavnom štabu NOV i PO Makedonije:

»Preduzmite hitne mjere da učvrstite vojnu organizaciju i komandovanje.

U vezi s događajima u Rumuniji i Bugarskoj, kao i vjerovatnog skorog povlačenja bugarskih trupa iz Makedonije i Srbije, — kako cijenite situaciju u Makedoniji? Kakvi su znaci nove situacije? Kuda se kreću njemačke i bugarske trupe«.

Brojevi vaših divizija jesu: 41. i 42.[3] (16—47)[4]

(Isti Arhiv, kutija i fascikla, br. reg. 8/1, radiogram br. 20 sa 71 grupom).

U vezi s ovim naređenjima odgovorio je delegat Vrhovnog štaba pri Glavnom štabu NOV i PO Makedonije Svetozar Vukmanović sledeće:

»Naša Prva brigada nalazi se na prostoru Debar — Gostivar — Kičevo.

Ohridski, Struški i Šiptarski partizanski odredi nalaze se u blizini Ohrida, Struge i Debra.

Naša Druga brigada nalazi se na prostoru Kavadar — Đevđelija.

Naša Peta brigada nalazi se na prostoru Kruševo — Bitolj — Ohrid.

Naša Deveta i Deseta brigada nalaze se na prostoru Prilep — Veles — Bogumila.

Naša Sedma brigada nalazi se na prostoru Veles — Skoplje. Dobila [je] zadatak da odmah pređe na prostor Skoplje — Gostivar — Tetovo.

Naša Treća i Osma brigada sa prostora Kumanovo — Preševo — Kriva Palanka prešla [je] na prostor Veles — Skoplje.

Naša Jedanaesta i Dvanaesta brigada ostale [su] na prostoru Kumanovo — Preševo — Kriva Palanka.

Naša Četvrta brigada nalazi se na prostoru bregalničke i strumičke doline.

Kosovska brigada dobila je naređenje da preko Azota pređe na Skopsku Crnu goru. Ova brigada odbila je da izvrši ovo naređenje i pošla za Albaniju. Sada se nalazi u Maćelare kod Debra.

Naša Šesta brigada je još u formiranju na prostoru Brod — Kičevo.

U slučaju povlačenja bugarskih trupa, mi smatramo da ćemo brzo ovladati svim glavnim gradovima.

Nemačke snage kreću se u pravcu Kačanika iz Grčke i Albanije.

Bugarski okupatori sa teškom mukom se razdvajaju od Makedonije. Njihova vojska se koncentriše u Kumanovo. Kod njihovih jedinica duž pruge od Ristovca do Kumanova osjeća se previranje. Stupili smo u kontakt s njima.

Albanci [kvislinzi] su u prilično mjeri razbijeni na sektoru Debar — Struga — Kičevo. Na sektoru Gostivar — Tetovo postoji njihova vrlo jaka grupacija. Na sektoru Preševo — Kačanik su organizovani u kontraške čete.

Tempo.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/28—20/29: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami poslati Vrhovnom štabu, br. 3—10 od 28. avgusta 1944. godine).

[3] Glavni štab NOV i PO Makedonije se 24. avgusta obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ s molbom da odredi brojne oznake za dve makedonske divizije (navedena Knjiga depeša toga Glavnog štaba, radiogram br. 1. sa 16 grupa, upućen Vrhovnom štabu 24. avgusta u 9,30 časova).

[4] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 456

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE DA ISTARSKA DIVIZIJA DOBIJE NAZIV 43. NO DIVIZIJA I DA UĐE U SASTAV 11. KORPUSA NOVJ[1]

26. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE]

Istarska divizija imaće broj 43.[2] Ona ulazi u sastav XI korpusa. (36—20)[3]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 6, br. reg. 7/2.

(Nedostaju prvih 18 stranica originala).

[2] Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 23. avgusta javio Vrhovnom štabu da je Istarska divizija u formiranju i da će se njen štab popuniti rukovodećim komandnim kadrom iz Operativnog štaba NOV i PO za Istru (za komandanta je određen Savo Vukelić, a za političkog komesara Joža Skočilić), pa je pitao koju će brojnu oznaku ta divizija imati (Arhiv VII, ANOR-a, k. 119/4, f. 1, br. reg. 1/26: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, radiogram br. 7 sa 43 grupe, upućen Vrhovnom štabu 23. avgusta 1944. godine).

[3] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 457

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA ŠTO PRE U BANAT PREBACI MANJE TAKTIČKE JEDINICE RADI STVARANJA BAZA I UPORIŠTA NOP-a, DA U BAČKOJ POJAČA PARTIZANSKU DELATNOST I DA JAVI MESTO NA KOME ĆE PRIMATI RATNI MATERIJAL KOJI UPUĆUJE SOVJETSKI SAVEZ[1]

26. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE]

Nastojte da u Banat što pre prebacite odabrane udarne čete[2]. Neka se povežu sa postojećim banatskim snagama i vrše mobilizaciju[3]. Neka stvaraju baze i uporišta gdje im bude najpovoljnije. U Banat treba prebaciti i neke vojne i političke rukovodioce. Razvijajte što veću delatnost i u Bačkoj.[4]

U vezi razvoja situacije u Rumuniji, Banat za nas postaje vrlo važan. Treba da postane naše uporište i izvor za mobilizaciju novih snaga.

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 10, br. reg. 4/1.

(Nedostaju prve četiri stranice originala).

[2] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je u vezi s kapitulacijom Rumunije poslao sledeći izveštaj Vrhovnom štabu i zatražio njegovu saglasnost za dalji rad:

»U vezi sa situacijom u Rumuniji mišljenja smo da će sve to povoljno uticati na razvoj pokreta u Banatu.

Nameravamo u Banat poslati jedan naš bataljon u cilju da sa tamoš. odredima vrše mobilizaciju, likvidira počet.[ne] Dražine grupe itd.

U Rumuniji mogli bi imati svoje baze za snabdevanje, za smeštaj ranjenika itd. Preko Rumunije moglo bi se org. pomoć za jedinice u Banatu.

U vezi sa događajima u Rumuniji i naših zadataka u Banatu, molimo vaše hitno mišljenje.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 215, f. 3, br. reg. 20/3: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine poslatih Vrhovnom štabu NOV i POJ, radiogrami br. 5—8 od 25. avgusta 1944. godine).

[3] U Banatu je tada postojala Banatska operativna zona. Ona je u svom sastavu imala 5. banatski NOP odred (sa jednim bataljonom), koji je izvodio borbena dejstva na prostoru severnog Banata, i dva manja partizanska odreda (u stvari partizanske grupe), koja su izvodila partizanska dejstva na prostoru južnog Banata. Potpunije o tome: tom I, knj. 8, dok. br. 116—118, i br. 124.

[4] Tada je postojala Bačko-baranjska operativna zona. Ona je u svom sastavu imala tri manja partizanska odreda: Prvi (Bačko-palanački), Drugi (Šajkaški) i Treći (Subotički). U vezi s tim: tom I, knj. 8, dok. br. 123 i 124.

Javite mjesto gdje ćete primati ruski materijal. Mjesto treba da bude što stalnije. Svaku promjenu hitno javite. Određena ekipa mora biti stalno na mjestu. Mjesto mora biti odvojeno od engleskog. Znaci: latinsko slovo L od osam vatri. Zemlja daje slovo S (Savo), avion — F (Filip). Znake mi menjamo.[5] (26—75).[6]

BR. 458

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA SE ŠIFRANTSKA ODELJENJA IZOLUJU, OBEZBEDE STALNOM STRAŽOM, OBRATI NAROČITA PAŽNJA NA ČUVANJE ŠIFRI I PREDUZMU SVE POTREBNE MERE DA NEPRIJATELJ NE DOĐE DO NJIH[1]

26. VIII

Za sve jedinice

Učinite sve da neprijatelj ne dođe do naših šifri. Obratite naročitu pažnju za njihovo čuvanje. Izolujte vaša šifrantska odjeljenja pod stražom.

---

[5] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je izvestio da je za bacanje materijala odabrao mesto Trešnjevac (iznad sela Grgurevaca) i molio što hitnije isporuku materijala (navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine poslatih Vrhovnom štabu, radiogram br. 1 sa 34 grupe od 28. avgusta, predat Vrhovnom štabu 29. avgusta u 8,45 časova).

[6] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve broj šifrovanih grupa u njemu. I jedno i drugo se odnosi samo na treći pasus teksta naređenja.

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih svim operativnim štabovima NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 13, br. reg. 4/1.

BR. 459

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. SVETOZARU VUKMANOVIĆU TEMPU DA BUGARSKI PARTIZANSKI BATALJON NE UPUĆUJE CEO KAO PRATNJU RUKOVODIOCIMA KOJI IDU ZA BUGARSKU, VEĆ DA GA UPOTREBI KAO JEZGRO ZA STVARANJE VEĆE BUGARSKE NARODNOOSLOBODILAČKE JEDINICE[1]

26. VIII

Tempu

Bugarski bataljon zadržati i upotrebiti kao jezgro za stvaranje veće jedinice.[2]

Ako hoće neko da ide od bugarskih drugova u Bugarsku, onda to može bez pratnje čitavog bataljona. (17—46)

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 12, br. reg. 8/1.

[2] Verovatno se odnosi na bataljon (oko 150 bugarskih partizana) koje je uputio Štab Operativne grupe divizije NOVJ u pratnji Šterja Atanasova Viktora. Oni su prispeli u sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije 21. avgusta, a odatle, 26. avgusta nastavili kretanje, po uputstvu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radi povezivanja s bugarskom brigadom NOVA »Georgi Dimitrov«. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 184, f. 1, br. reg. 22/3 i 22/4: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije upućenih Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, radiogrami br. 9 sa 26 grupa od 21. avgusta i br. 54 sa 12 grupa od 27. avgusta; k. 234, f. 1, br. reg. 2/23—2/25: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogrami upućeni Glavnom štabu NOV i PO Srbije, br. 1 od 23. avgusta u 11,30 časova i br. 2 od 25. avgusta u 10 časova.

BR. 460

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ DA POSLE PROBOJA IZ OKRUŽENJA DEKONCENTRIŠE SVOJE SNAGE, BRZO UZME INICIJATIVU U SVOJE RUKE, RAZVIJE ŠTO INTENZIVNIJU BORBENU AKTIVNOST I MOBILIZACIJU, NE DOZVOLJAVAJUĆI DA SE ZADRŽE ČETNICI U GARNIZONIMA KOJE NEMCI NAPUSTE[1]

26. VIII [1944.]

[ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ]

Potpuno se slažemo sa vašim planom[2]. Poslije proboja potrebno je snage dekoncentrisati i ne dozvoliti da ih neprijatelj pred sobom goni. Svakako neprijateljske snage su na prolazu. Poslije toga treba brzo uzeti situaciju u svoje ruke. Važno je da dođete do aerodroma.

Đoko[3] preko [predela] Pive prešao Taru[4]. Lekić[5] je u Hercegovini. (15—76)[6]

Pratite kretanje neprijatelja. Nastojte da što prije dođete do aerodroma za noćno spuštanje.

Žarko[7] će i dalje ostati na sektoru višegradska pruga — Zlatibor — Nova Varoš.

Neka nam 29. divizija direktno dostavlja borbene izvještaje i ostala obavještenja. Vi to ne trebate ponavljati.

Razvijte što življu borbenu djelatnost. Vršiti intenzivnu mobilizaciju. Ne dozvoliti da se četnici zadrže u pojedinim garnizonima koje Njemci napuste. (26—11)[8]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 2. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivi VII, ANOR-a, k. 28, f. 4, br. reg. 2/2.

[2] O rasporedu jedinica 2. korpusa NOVJ i sektorima njihovog dejstva vidi 2. primedbu uz dok. br. 449.

[3] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. O toj diviziji je ovde reč.

[4] Šesta lička proleterska divizija »Nikola Tesla« je kod Barnog dola 25. avgusta razbila delove nemačke 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (k. 28, f. 11, br. reg. 2/2: Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 13 sa 23 grupe od 26. avgusta 1944. godine).

[5] Danilo Lekić, tada komandant 12. korpusa NOVJ. O tom korpusu je ovde reč.

[6] i [8] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u radiogramu.

[7] Žarko Vidović, komandant 37. sandžačke NOU divizije. O toj diviziji je ovde reč.

BR. 461

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA 11. NOU DIVIZIJA MORA BITI POPUNJENA, SNABDEVENA I SPREMNA ZA PREBACIVANJE PREKO DRINE KA PLANINI CERU[1]

26. VIII [1944.]

[ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ]

Jedanaesta divizija popunjena i snabdjevena mora biti spremna za prebacivanje preko Drine ka Ceru[2]. Dobro bi bilo da ova divizija bude sastavljena od 4 brigade.

Javite nam organizaciono stanje vašeg korpusa i Jedanaeste divizije[3]. Za Jedanaestu diviziju navedite organizaciono stanje u kom je namjeravate prebaciti.[4] (6—70)[5]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 3. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom), u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 5, br. reg. 4/1.

[2] U originalu primljenog radiograma, umesto ka planini Ceru, pogrešno je napisano: »ka cilju«. Vidi u istom Arhivu k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129: Knjiga primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, radiogram br. 7 sa 70 grupa od 26. avgusta 1944. godine.

[3] Štab 3. korpusa NOVJ je u vezi s ovim odgovorio da 27. NOU divizija ima tri brigade, od kojih svaka ima po 400—500 boraca, da 38. NOU divizija ima dve brigade sa po 600—650 boraca, a takođe i 11. NOU divizija (u čijem se sastavu nalazi i jedan bataljon 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« i Mačvanski NOP odred) ima dve brigade, od kojih jedna ima 800 boraca, a druga 1100 boraca. Štab korpusa je izvestio da, sem ovih snaga, na njegovom operativnom prostoru postoje i četiri NOP odreda: Srebrenički, Tuzlanski, Kladanjski i Majevički, čija je ukupna jačina 300 boraca, a da je uzrok tako malog brojnog stanja njihovih jedinica neprekidna šestomesečna neprijateljeva ofanzivna aktivnost, neprijateljevo držanje svih mobilizacijskih područja, i njegov teror nad narodom (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogrami br. 12 i 13 od 27. avgusta).

[4] U vezi s ovim, Štab 3. korpusa je predložio da se 11. NOU divizija najpre snabde odećom i obućom, pa da se ona, ojačana 3. bataljonom 3. ličke proleterske brigade i Mačvanskim NOP odredom (koji su se s njom kretali) uputi kao jedna grupa, a druga grupa da bude jačine dve brigade pod komandom Pera Kosorića (tada komandanta 27. NOU divizije) i da se obe grupe upute preko reke Drine u zapadnu Srbiju, a sa njima i Štab 3. korpusa (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogram br. 18 od 28. avgusta i br. 23 od 29 avgusta). Maršal Tito nije prihvatio ovakav predlog, već je 3. septembra naredio da se u zapadnu Srbiju prebaci samo 11. NOU divizija sa ojačanjima koja su već bila u njenom sastavu.

[5] i [7] Prva brojka označava broj radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ, a naredne dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

Odredite za ruske avione jedno mjesto za bacanje materijala. Mjesto da je što stalnije i odvojeno od engleskog[6]. Svaku promjenu mjesta hitno javite. Određena ekipa mora svaku noć čekati.

Signali su za to mjesto: ćirilicom P (Pero) od osam vatri. Zemlja daje N (Niko), avion D (Dara). Samo mi možemo mijenjati signale. (7—69)[7]

BR. 462

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 26. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ DA, OSLANJAJUĆI SE NA 29. HERCEGOVAČKU NOU DIVIZIJU I PRIMORSKU OPERATIVNU GRUPU, IZBEGNE PONOVNI OBRUČ KOJI MU NEPRIJATELJ PRIPREMA[1]

26. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Izbegavajte opkoljavanje[2]. Ne znamo mogućnosti vaše i II korpusa pa vam detalje odavde ne možemo reći. Preko Golije potražite naslon na 29. diviziju i Primorsku grupu. Položaj će vam se olakšati jedino zabacivanjem pozadi tog obruča, koga vam neprijatelj priprema. Možda bi bilo dobro dekoncentrisati snage.[3] DDD

---

[6] Štab 3. korpusa NOVJ odmah je izvestio da je to mesto selo Dukići, kod Šekovića (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogram br. 15 od 26. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/2.

[2] Vrhovni štab NOV i POJ je od Štaba 2. korpusa NOVJ dobio obaveštenje da je jedan zarobljeni nemački saradnik izjavio da će preko Sandžaka i Crne Gore proći ka zapadu pet nemačkih divizija i da, navodno, neke već prolaze od Skadra, preko Podgorice (sada: Titograd) ka moru. To obaveštenje nije bilo tačno, ali to Vrhovni štab nije znao, pa ga je prethodnim radiogramom preneo Štabu 12. korpusa NOVJ (navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba, radiogram br. 12 sa 83 grupe).

[3] Nije došlo do ugrožavanja 12. korpusa u severoistočnoj hercegovini, pa se on zadržao u rejonu predela Borča (radi odmora i urednijeg snabdevanja jedinica hranom i municijom) sve do 29. avgusta. Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 40 (24) sa 53 grupe od 28. avgusta (u Knjizi pogrešno piše: 29. VIII), upućen Vrhovnom štabu u 20 časova.

BR. 463

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE DA PREDUZME HITNE MERE ZA UČVRŠĆENJE VOJNE ORGANIZACIJE I KOMANDOVANJA, DA ZADOBIJE POZICIJE NA TERENU I DA ISTOČNOJ SRBIJI PRIDA PRVORAZREDNI ZNAČAJ[1]

27. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SRBIJE]

Preduzmite hitne mjere da učvrstite vojnu organizaciju i komandovanje[2]. U vezi razvoja događaja u Rumuniji i Bugarskoj, kao i vjerovatnog skorog povlačenja bugarskih trupa iz Srbije i Makedonije, smatrate li cjelishodnim neko novo grupisanje naših snaga? Istočni predjeli naše zemlje dobijaju veliku važnost. Na toj strani uhvatiće se prva veza sa našim saveznicima. U slučaju nužde, naše snage možda bi trenutno mogle iskoristiti baze na terenu Bugarske i Rumunije.

Kakvi su znaci novostvorene situacije? Kuda se kreću njemačke i bugarske trupe? Možda već od sada treba potražiti način da se lake udarne jedinice ubace u šumadijsku i bugarsku operativnu zonu. Za nas je vrlo važno dobiti pozicije na terenu. Krvarenje i gubljenje vremena oko nekog utvrđenog gradića nije rentabilno. Situacija se mora široko razmatrati. U vezi ovoga dajte sugestije[3]. Po svaku cijenu uspostavite sigurne veze sa istočnom Srbijom. (62—114, 63—109) DDD

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Srbije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 8, br. reg. 5/1 i 5/2.

[2] Ovakav nalog Vrhovnog štaba NOV i POJ usledio je kao odgovor na sledeći izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Srbije:

»Svesni smo brzine razvoja događaja. No, činjenica je da se za kratko vreme otkad smo ovde nije mogla nadoknaditi sva nesumnjiva zaostalost ovdašnjih jedinica i stanja«.

(Isti Arhiv, k. 184, f. 1, br. reg. 36/18: Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogram br. 85 sa 42 grupe od 26. avgusta 1944. godine).

[3] Glavni štab NOV i PO Srbije je u vezi s ovim odgovorio:

»U vezi sa situacijom u Bugarskoj naredili smo svim jedinicama sledeće: a) aktiviranje protiv četnika i nedićevaca, b) sprovođenje široke mobilizacije, v) da stupe u vezu sa svim bug. garnizonima i štabovima, zahtevajući ili priključenje borbi protiv Nemaca ili predaju oružja i spreme, g) ovladavanje garnizonima i komunikacijama koje drže Bugari.

Naknadno smo se posavetovali sa Gorškovim i Henikerom, koji su se složili sa linijom.

BR. 464

UPOZORENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA ZABRANJUJE DALJE SLABLJENJE 1. PROLETERSKE DIVIZIJE BESKORISNIM NAPADIMA NA JAKO UTVRĐENA MESTA BEZ NAROČITE VAŽNOSTI I NAREĐENJA DA ORGANIZUJE PRIHVAT 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA I ŠIROKO RAZVIJE OBAVJEŠTAJNU I IZVIĐAČKU SLUŽBU[1]

27. VIII [1944.]

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ]

Vi imate pred sobom drugi, mnogo važniji zadatak, nego što je beskorisno napadanje jako utvrđenih mjesta, bez naročite važnosti. Ja ne dozvoljavam da vi na taj način slabite našu najbolju jedinicu.[2]

Manevrišite na tom terenu dok ne dođe i VI divizija, koja je već u Sandžaku. (18—66)[3]

Detalje pokreta i prihvata Đokinog[4] sami uređujte[5]. U vezi s razvojem situacije razvijte obaveštajnu i izviđačku službu naširoko. (19—24)[6]

Sada bi bilo veoma korisno bacanje letaka iz aviona za četnike, nedićevce, Bugare, Arnaute, a naročito za četnike u Šumadiji i oko Beograda.

25. o.m. Vranjski i Oruglički [partizanski] odred proterali Bugare iz svih graničnih karaula ka Kukavici i spalili ih, kao i garnizon sa graničnim štabom iz s. Vlase. Ubijen 1 poručnik i 2 vojnika, zarobljena 4, zaplenjena radio-stanica. Narod duž granice oduševljeno dočekao [partizane].

Mislimo da u svakom slučaju Druga prolet. brigada [treba] da ide u Šumadiju.

Naređena popuna za Peka počela [je] da stiže kod njega.

Pretpostavljamo da [su] nemačke snage koje [su] došle na ovu teritoriju poslednjih dana namenjene razoružavanju Bugara«. (Navedena Knjiga poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Srbije, radiogrami br. 90—95 od 27. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3, br. reg. 4/2.

[2] Reč je o 1. proleterskoj diviziji, koja je bezuspešno napadala bugarski garnizon utvrđen u Palisatu i pretrpela osetne gubitke (vidi 6. primedbu uz dok. br. 450).

[3] i [6] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

BR. 465

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 27. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA ZAMOLI VLADU SSSR-a ZA HITNO PREBACIVANJE AVIONIMA U SOVJETSKI SAVEZ NAJMANJE 1000 OBUČENIH TENKISTA ZA FORMIRANJE TENKOVSKE JEDINICE NOVJ[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti za 6 dana
u ŠO Vojne misije NOVJ
u SSSR-u

ŠIFROVANI TELEGRAM Br. 41

Iz Jugoslavije. Upućeno 27. 8. 44. godine. Primljeno 28. 8. 44. godine. Prispelo u ŠO Vojne misije NOVJ u SSSR-u 28. 8. 44. godine.

Hitno

General-lajtnantu **Terziću**

Kod nas je već obučeno 1900 ljudi u Italiji na savezničkim tenkovima.

---

[4] Đoko Jovanić, tada komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Njegovo je ime ovde upotrebljeno u prenosnom smislu i o toj diviziji je reč.

[5] Štab 1. proleterske divizije je bio predložio da 6. lička proleterska divizija nastupa pravcem: Kovač — Pobijenik — Kalafatovići — Rutoše. O tome, kao i da se po jedan nemački bataljon nalazi u Pljevljima, Prijepolju i Priboju na Limu, poslao je Vrhovni štab obaveštenje Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Potpunije o tome: k. 28, f. 12, br. reg. 2/6 i 2/7: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«, radiogrami od 27. avgusta 1944. godine.

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/31.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Ovo je odgovor maršala Tita u vezi sa sledećim izveštajem Velimira Terzića:

»Maršalu Titu

Ako imate tenkiste spremne za put, odnosno borce koji su ranije služili u motorizovanim jedinicama, ili šofere, molim da

Mi nameravamo hitno, po mogućnosti, uputiti u Sovjetski Savez najmanje 1000 tenkista, što čini oko 300 posada po tri čoveka.

Mi upućujemo obučene posade, pa stoga zamolite sovjetsku vladu da uputi avione za hitno prebacivanje ovih tenkista.[2]

[Polazni] Br. 34 Maršal Tito

Dešifrovano: 28. 8. 44. godine
Dešifrovao: gardijski poručnik Bezrukov A.M.

BR. 466

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU BAZE NOVJ U ITALIJI KOLIKO ĆE KOJOJ JEDINICI, GDE I POD KAKVIM SIGNALIMA DOTURITI RATNOG MATERIJALA[1]

27. VIII [1944.]

[ŠTABU BAZE NOVJ BARI]

Za II korpus isto mjesto i isti znaci[2]. Treba samo hrane. Prvo šaljite za XII korpus i VI diviziju. (43—26)[3]

---

se odmah ovamo upute, kako bi se što pre otpočelo sa njihovom obukom na tenkovima.

25. 8. 44. god general-lajtnat **Terzić«**

(isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/112: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 119).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu Baze NOVJ u Italiji, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 27, f. 9, br. reg. 5/2.

Vrhovni štab je svakodnevno slao slične naloge Štabu Baze NOVJ u Italiji, ali se, zbog obimnosti knjige, objavljuju samo neka od tih naređenja.

[2] U vezi s 2. korpusom Vrhovni štab je 26. avgusta uputio sledeći radiogram štabu Baze NOVJ u Italiji:

»Noćas za 2. korpus baciti što više hrane. Mjesto: Donje Srijede, sekcija Trebinje. Koordinate: 18,49 od Grinviča, širina 42,54. Znaci: 8 vatri u krugu od 100 metara. Zemlja daje [signalom] slovo H (Huso), avion znak C (Cigo).

Izvjestite Engleze i Ruse. Jedinice su u pokretu i trenutno treba hranu slati«.

Poljanac[4] i Vujović[5] neka sledećom vezom odgovore zašto ne šalju potrebe za XII korpus, VI diviziju i I korpus[6]. DDD. (44—27).[7]

Za III korpus mjesto bacanja selo Dukići, sekcija Kladanj. Koordinate 18,49 od Grinviča, a šifra 44,19. Ovo samo za ruske avione.

Signali: ćirilsko slovo P (Pero) od sedam vatri. Zemlja N (Nada), avion D (Dara). (45,58)[8]

Milentije[9] može da ide u Srbiju sa Crnim.[10] (46—12)[11]

Noćas za VI diviziju treba baciti hranu i mauzer municiju u selo Nange, 10 kilometara sjeverozapadno od sela Boljanići. Koordinate 19,06 od Grinviča, a širina 43,25. (47—45)[12]

Mjesto bacanja za I korpus: Borova Glava — Karanovac. Koordinate 19,44 od Grinviča i 43,38. Signali stari.[13] (47[14]—38)[15]

Hrvati trebaju 15.000 pušaka i 20.000 pari odela. Slovenci trebaju 15.000 pušaka. Makedonci trebaju 3.000 pušaka. Neka Vujović napravi spisak potreba za sve korpuse, pa ga preda pukovniku Sokolovu.[16] (48—94)[17]

(Navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba, radiogram br. 39 sa 92 grupe od 26. avgusta 1944. godine).

[3], [7], [8], [11], [12], [15] i [17] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba NOV i POJ, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Branko Poljanac, tada komandant Baze NOVJ u Italiji.

[5] Mitar Vujović, šef Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ.

[6] Odgovorio je Mitar Vujović i javio sledeće:

»25. o.mj. poslato je 12. korpusu 8 064 kg hrane i 6. div. 8 064 kg.

26. o.mj. bio je pregled aviona i depeše smo kasno primili, tako, da je bilo nemoguće poslati.

27. o.mj. poslato je 12. korpusu 8 064 kg i 6. div. 4 014 kg.

28. o.mj. poslaće se 12. korpusu 5 aviona [hrane i municije], a 6. diviz. 2 [aviona].

Ovo su bacili Rusi, a Englezi ne daju podatke. Vujović.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 2125, f. 10, br. reg. 1/63: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba Baze NOVJ u Italiji, radiogram br. 24 sa 85 grupa, upućen Vrhovnom štabu 28. avgusta 1944. godine).

[9] Milentije Popović.

[10] Sreten Žujović Crni.

[13] Oni su bili: avion L, sa zemlje Y (ipsilon); signali: 8 vatri u obliku slova L. Takvi znaci raspoznavanja i signali su za 1. proleterski korpus bili određeni do kraja avgusta (isti Arhiv, k. 372, f. 1, br. reg. 33/86: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 60, upućen Vrhovnom štabu NOV i POJ 24. avgusta u 10,30 časova).

[14] Omaškom je ponovljen broj 47.

[16] Stefan Sokolov. On je rukovodio sovjetskom avio-bazom u Bariju, koja je služila za doturanje ratnog materijala jedinicama NOVJ i za evakuaciju ranjenika i bolesnika.

BR. 467

ZAHTEV VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 27. AVGUSTA 1944. ŠEFU VOJNE MISIJE NOVJ U SSSR-u VELIMIRU TERZIĆU DA IZVESTI OD KOGA POTIČE PREPORUKA ZA ORIJENTACIJU JAČIH SNAGA NOVJ KA BEOGRADU I DUNAVU[1]

Prim. br. 1

Strogo poverljivo
Zabranjeno prepisivanje

Vratiti za 6 dana u ŠO
Vojne misije NOVJ u SSSR-u

ŠIFROVANI TELEGRAM BR. 42

Iz Jugoslavije. Upućeno 27. 8. 44. godine. Primljeno 28. 8. 44. godine. Prispelo u ŠO Vojne misije NOVJ u SSSR-u 28. 8. 44. godine.

HITNO

General-lajtnantu **TERZIĆU**

U vašem telegramu dajete nam savjet da se orijentišemo u pravcu **Beograda i Dunava.**[2]

---

[1] Treća Knjiga primljenih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, original na ruskom jeziku (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 57/4, f. 1, br. reg. 4/32.

Objavljuje se prevod na srpskohrvatskom jeziku. U vezi s njim vidi drugi pasus 1. primedbe uz dok. br. 54.

[2] Taj telegram glasi:

»U vezi sa razvojem situacije u Rumuniji i brzim nastupanjem Crvene armije, vrlo je važno da se naše jače snage u Srbiji približe Dunavu i Beogradu.

Takođe je osobito važno aktivirati partizanske snage u Banatu i Bačkoj. Terzić«

(isti Arhiv, k. 57/4, f. 1, br. reg. 1/111: četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 118 od 25. avgusta 1944. godine).

Javite je li to samo vaše mišljenje, ili dolazi iz drugih izvora. Imajte u vidu da je to za nas veoma važno.[3]

Maršal TITO

[Polazni] Br. 35

Dešifrovano: 28. 8. 44. godine.
Dešifrovao: gardijski poručnik BEZRUKOV A.M.

---

[3] U vezi s ovim zahtevom maršala Tita, Velimir Terzić je uputio sledeće obrazloženje:

»Maršalu Titu

U vezi sa brzim nastupanjem Crvene armije kroz Rumuniju i nove situacije u Rumuniji i Bugarskoj i verovatnom skorom evakuacijom iz Srbije i Makedonije Nemaca i Bugara, izneo sam Vam svoje mišljenje o potrebi blagovremenog pristizanja naših glavnih snaga Srbije na sektor Beograd — Dunav.

Vi znate da u jednoj takvoj situaciji (evakuacije Nemaca i Bugara sa pomenutih naših teritorija), a koja po mojem mišljenju može vrlo brzo nastupiti, grupa Nedić — Mihailović našla bi se u teškoj situaciji, ali verovatno sa svojim planom da brzo zauzmu Beograd i prilaze ka istom.

Sada se glavne — osnovne snage grupe Nedić — Mihailović nalaze neposredno južno i jugoistočno od Beograda, verovatno spremne da »zauzmu« Beograd i da se pred međunarodnom javnošću pojave kao njegovi »oslobodioci«.

Svakako da je aktiviranje naših snaga u Banatu osobito važno u ovoj situaciji. Po mojem mišljenju, u Banat se može danas brzo stvoriti slobodna operativna baza ne samo za likvidaciju neprijateljevih grupa istočno od Dunava, nego naročito za sadejstvo našim srpskim snagama južno od Dunava protiv grupe Nedić — Mihailović u Srbiji. Na taj način glavne snage Nedić — Mihailović u rejonu Beograda i u Šumadiji našle bi se između naših triju grupa: sremske, banatske i srpske (glavne) u teškoj situaciji. Najzad, treba imati u vidu da naše partizanske snage u Banatu u sadejstvu sa našim srpskim snagama u istočnoj Srbiji mogu brzo ovladati sektorom Dunava (i ušća Morave) do ušća Timoka, koji, u vezi s razvojem operacija u Rumuniji dobiva za nas svakim danom sve veću važnost.

Dakle, ovo je moja lična procena današnje vojno-političke situacije u vezi sa mogućim daljim razvojem događaja u Rumuniji, Bugarskoj i kod nas.

O važnosti sektora Banat — Beograd — Dunav bilo je govora sa sovjetskim ljudima.

29. 8. 44. g. general-lajtnant
Terzić«.

(navedena četvrta Knjiga poslatih depeša Vojne misije NOVJ u SSSR-u, radiogram br. 134).

BR. 468

NALOG VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. AVGUSTA 1944. ČLANU VRHOVNOG ŠTABA EDVARDU KARDELJU DA SE SPROVEDU PREDVIĐENE MERE ZA SIGURNU POBEDU NOP-a U ISTRI I DA BORBENI IZVEŠTAJI GLAVNOG ŠTABA NOV I PO SLOVENIJE BUDU KONKRETNIJI[1]

28. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO SLOVENIJE]

Dobio sam utisak, odnosno tako mi je zavijeno saopšteno, da neće doći do onog posjeta u Istri[2], pa možemo to cijeniti [kao] još bolje za nas. No, vi ujedno preduzmite sve ono o čemu smo se dogovorili[3]. Javi se. (27—51)[4]

Ponovo vam napominjem da dnevni borbeni izvještaji moraju biti konkretni. (33—22)[5]

[Tito]

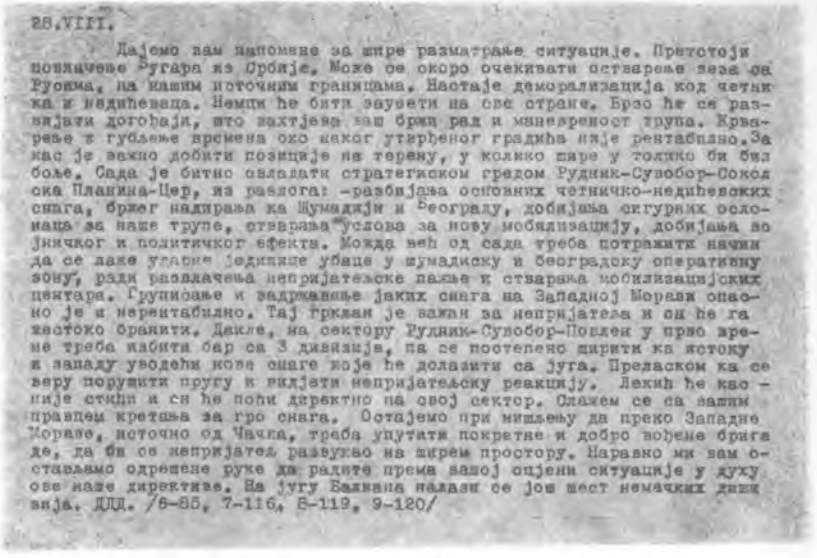
---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 4, br. reg. 4/2.

[2] Odnosi se na iskrcavanje snaga zapadnih saveznika u Istru.

[3] Maršal Tito se po povratku na Vis (posle pregovora vođenih u Napulju 12. i 13. avgusta sa predsednikom britanske vlade Vinstonom Čerčilom), zbog izraženog britanskog interesovanja za Istru i Slovenačko primorje, dogovorio sa najužim rukovodstvom NOP-a da se hitno preduzmu vojne, političke i organizacione mere za uspešan razvoj i sigurnu pobedu NOP-a u tim oblastima i njihovom priključenju Jugoslaviji (od koje su nepravedno bile otrgnute posle 1. svetskog rata). U vezi s tim je za Hrvatsku i Sloveniju upućen Edvard Kardelj. On je iz Barija 22. avgusta prispeo u sedište Glavnog štaba i Centralnog komiteta KP Hrvatske, gde se zadržao nekoliko dana, a potom pošao za sedište Glavnog štaba i Centralnog komiteta KP Slovenije, gde je došao 28. avgusta (Arhiv VII, ANOR-a, k. 26, f. 4, br. reg. 3/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba primljenih od Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, radiogram od 26. avgusta, primljen u Vrhovnom štabu 27. avgusta, označen brojem 31).

[4] i [5] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj koliko u njemu ima šifrovanih grupa.

28.VIII.

Дајемо вам напомене за шире разматрање ситуације. Претстоји повлачење Бугара из Србије. Може се укоро очекивати остварење везе са Русима, на нашим источним границама. Настаје деморализација код четника и недићеваца. Немци ће бити заузети на све стране. Брзо ће се развијати догађаји, што захтјева сав брзи рад и маневреност трупа. Кварење и губљење времена око неког утврђеног градића није рентабилно. За нас је важно добити позиције на терену, у колико шире у толико би био боље. Сада је битно овладати стратегиском гредом Рудник-Сувобор-Соколска Планина-Цер, из разлога: -разбијања основних четничко-недићевских снага, брзег надирања ка Шумадији и Београду, добијања сигурних склоништа за наше трупе, стварања услова за нову мобилизацију, добијања војничког и политичког ефекта. Можда већ од сада треба потражити начин да се лаке ударне јединице убаце у шумадиску и београдску оперативну зону, ради разбијачења непријатељске пажње к стварања мобилизацијских центара. Груписање и задржавање јаких снага на Западној Морави опасно је и нерентабилно. Тај гркљан је важан за непријатеља и он ће га жестоко бранити. Дакле, на сектору Рудник-Сувобор-Повлен у прво време треба избити бар са 3 дивизије, па се постепено ширити ка истоку и западу уводећи нове снаге које ће долазити са југа. Преласком ка се вери порушити пругу и вкидати непријатељску реакцију. Лекић ће као - није стићи и он ће поћи директно на овој сектор. Слажем се са вашим правцем кретања за гро снага. Остајемо при мишљењу да преко Западне Мораве, источно од Чачка, треба упутити покретне и добро вођене бригаде, да би се непријатељ развукао на ширем простору. Наравно ми вам остављамо одрешене руке да радите према вашој оцени ситуације у духу ове наше директиве. На југу Балкана налази се још шест немачких дивизија. ДДД. /6-85, 7-116, 8-119, 9-120/

Fotokopija prvog dela dokumenta br. 469.

BR. 469

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 28. AVGUSTA 1944. PEKU DAPČEVIĆU ZA GRUPISANJE SNAGA RADI OVLADAVANJA STRATEGIJSKIM PLANINSKIM LANCEM JUŽNE SRBIJE, RAZBIJANJA OSNOVNIH ČETNIČKO-NEDIĆEVSKIH SNAGA I USPEŠNOG NASTUPANJA KA ŠUMADIJI, BEOGRADU I SAVI[1]

28. VIII [1944.]

[PEKU DAPČEVIĆU]

Dajemo vam napomene za šire razmatranje situacije. Pretstoji povlačenje Bugara iz Srbije. Može se skoro očekivati ostvarenje veza sa Rusima na našim istočnim granicama. Nastaje demoralizacija kod četnika i nedićevaca. Nijemci će biti zauzeti na sve strane. Brzo će se razvijati događaji, što zahtijeva vaš brži rad i manevrenost trupa. Krvarenje i gubljenje vremena oko nekog utvrđenog gradića nije rentabilno. Za nas je važno dobiti pozicije na terenu — ukoliko šire, utoliko bi bilo bolje. Sada je bitno ovladati strategijskom gredom Rudnik — Suvobor — Sokolska planina — Cer, iz razloga: razbijanja osnovnih četničko-nedićevskih snaga, bržeg nadiranja ka Šumadiji i Beogradu, dobijanja sigurnih oslonaca za naše trupe, stvaranja uslova za novu mobilizaciju, dobijanja vojničkog i političkog efekta. Možda već od sada treba potražiti način da se lake udarne jedinice ubace u šumadisku i beogradsku operativnu zonu radi razvlačenja neprijateljeve pažnje i stvaranja mobilizacijskih centara. Grupisanje i zadržavanje jakih snaga na Zapadnoj Moravi opasno je i nerentabilno. Taj grkljan je važan za neprijatelja i on će ga žestoko braniti. Dakle, na sektoru Rudnik — Suvobor — Povlen u prvo vreme treba izbiti bar sa 3 divizije, pa se postepeno širiti ka istoku i zapadu, uvodeći nove snage koje će dolaziti sa juga. Prelaskom

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu Operativne grupe divizija NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 1, br. reg. 1/1 i 1/2.

U Knjizi primljenih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ direktiva je primljena istog dana (28. avgusta), ali u tom tekstu ima više omaški. Tako, na primer, umesto »i manevrenost trupa«, piše: »i manevre (na sto rupa)«; umesto »razvlačenje neprijateljeve pažnje«, piše: »razvlačenje nepr. snaga«; umesto »snaga na Zapadnoj Moravi«, piše: »snaga na zapadnoj strani«; umesto »Taj grkljan«, piše: »Taj (grkljaj)« itd. (isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 3/7 i 3/8).

ka sjeveru porušiti prugu i vidjeti neprijateljsku reakciju. Lekić će kasnije stići[2] i on će poći direktno na svoj sektor[3]. Slažem se sa vašim pravcem kretanja za gro snaga[4]. Ostajemo pri mišljenju da preko Zapadne Morave, istočno od Čačka, treba uputiti pokretne i dobro vođene brigade da bi se neprijatelj razvukao na širem prostoru. Naravno, mi vam ostavljamo odriješene ruke da radite prema vašoj ocjeni situacije u duhu ove naše direktive. Na jugu Balkana nalazi se još šest njemačkih divizija. DDD. (6—85, 7—116, 8—119, 9—120)

Mi zamišljamo ovakav raspored vaših snaga:

1. — Đoko i Žarko ostali bi na sektoru višegradska pruga — Zlatibor — Dragačevo.

2. — Prva, Peta i Sedamnaesta treba da ovladaju gredom Suvobor — Rudnik — Sokolska planina.

3. — Dvadesetprva srpska, poslije zajedničkog marša sa vašim snagama do Suvobora — Rudnika, ubacila bi se po brigadama u Šumadiju i ka Kosmaju.

4. — S naslonom na vas, Lekić bi se prebacio na gredu Blizanski visovi — Cer, dejstvujući ka Savi i Kolubari. (10—108)

---

[2] Danilo Lekić, komandant 12. korpusa NOVJ, nalazio se sa svojim korpusom tada na prostoru Borča (severoistočna Hercegovina), očekujući da se korpus snabde hranom i municijom.

[3] To je severozapadni deo zapadne Srbije.

[4] Komandant Operativne grupe divizija NOVJ i ujedno (od 26. avgusta) komandant 1. proleterskog korpusa (u stvari to je bila 1. armijska grupa) Peko Dapčević, predložio je Vrhovnom štabu da čim primi popunu od Glavnog štaba NOV i PO Srbije krene sa tri divizije preko Ibra (između Kraljeva i Raške) pravcem: Čemerna — Jelica — Kablar — Suvobor. Pri tome bi jedna divizija privremeno ostala na sektoru Dragačeva, jedna bi posela prostor Kablara, a jedna bi pošla na sektor Maljen — Suvobor. Istovremeno bi 37. sandžačka NOU divizija posela sektor Javor planina — Ivanjica, a 1. proleterska divizija ovladala prostorom Bajina Bašta — Povlen planina, dok bi 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« izbila na prostor planina Šargan — Zlatibor. Nastupanjem i ovladavanjem navedenim sektorima, te divizije bi razbile i uništile četničke snage, a zatim bi se razorila komunikacija Čačak — Višegrad i, ukoliko bude povoljna situacija, pristupilo likvidaciji neprijateljevih garnizona u užičkom okrugu, istovremeno prodirući lakim bataljonima i brigadama što dublje ka Šumadiji. Dapčević je dalje predložio da bi se sa 12. korpusom NOVJ uspostavila veza preko planine Povlena i predela Jadra i pružio mu se solidan oslonac, a zatim je naglasio da bi bilo vrlo riskantno upućivanje jedne divizije preko Zapadne Morave, zbog prisustva jakih neprijateljevih garnizona u Kuršumliji i Trsteniku. Potpunije o tome: isti Arhiv, k. 372, f. 2, br. reg. 2/19 i 2/20: Knjiga poslatih depeša Štaba Operativne grupe divizija NOVJ, radiogrami br. 59 sa 146 grupa i br. 60 sa 97 grupa, od 26. avgusta 1944. godine.

BR. 470

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. KORPUSA NOVJ DA IZVESTI O JAČINI NEPRIJATELJEVIH SNAGA U ZAPADNOMORAVSKOJ OBLASTI, ŠUMADIJI I ZAPADNOJ SRBIJI KAO I PROMENAMA U DRŽANJU BUGARA, ČETNIKA I NEDIĆEVIH JEDINICA I DA PRIPREMI SVE RANJENIKE ZA EVAKUACIJU AVIONIMA U ITALIJU[1]

28. VIII [1944.]

[ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ]

Kažite nam jačinu garnizona u oblasti Zapadne Morave. Kako neprijatelj reagira na vaše prisustvo? Ima li kakvih pro-

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3, br. reg. 4/2.

[2] Štab 1. proleterskog korpusa je 28. avgusta javio Vrhovnom štabu da je 25. avgusta prolazio veliki broj nemačkih trupa kamionima i peške od Sjenice za Ivanjicu, i da je njihov dalji pravac ka severu. Istoga dana je Štab korpusa napisao, ali radiogram predao tek sutradan, da je Štab 24. bugarske divizije u Užicu, a njena dva puka, koja su bila na prostoru Ivanjica — Požega — Užice — Palisat — Kremna — Višegrad — Bajina Bašta, odlaze železnicom ka Čačku i da ih smenjuju Nemci od Ivanjice i od Čačka. O ovome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 372, f. 1, br. reg. 33/94 i 33/96: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogram br. 5, upućen Vrhovnom štabu 28. avgusta u 18,30 časova, i br. 9, upućen Vrhovnom štabu 29. avgusta u 10,30 časova.

Kada je, pak, primio ovo naređenje Vrhovnog štaba, Štab 1. proleterskog korpusa je u vezi s ovim pitanjima 29. avgusta odgovorio:

»Juče [su] se ispred nas, posle kratke borbe, povukle 3 četničke brigade Zlatiborskog korpusa sa linije Semegnjevo — Šljivovica — Kremna. Izgleda otišle [su] ka planini Tara.

Tri naša bat.[aljona] nalaze se na pruzi i cesti Vrutci — Bioska — Kremna. Nema dovoljno eksploziva.

Primećen živ saobraćaj nemačkih motovozila od Čačka do Užica u oba pravca. Manji saobraćaj između Užica i Bajine Bašte. U Užicu 250 Nemaca, a sinoć došlo 500 ljotićevaca. Govore da će doći još ljotićevaca i danas krenuli ka Čajetini.

Do sada prema nama nepr. ne reaguje.

Četnici su držali neki sastanak severno od Požege, na kome, navodno, bio Draža. Po pričanju seljaka od Požege i Užica, četnici govore da će se četnici i partizani sjediniti 6. septembra.

Prilikom odlaska Bugara iz Užica čula se borba na putu ka Požegi. Seljaci govore da su četnici i nedićevci napali i razoružali veću grupu Bugara.«

mjena kod držanja Bugara, četnika i nedićevaca? Kakve su neprijateljske snage u Šumadiji i zapadnoj Srbiji?[2] (20—45)[3]

Radovan[4] zauzeo Kolašin[5]. Trupe koje su vršile ofanzivu protivu njega prikupljaju se na sektoru Krnovo — Šavnik — Žabljak. On pretpostavlja njihov pokret ka Pljevljima i dalje ka sjeveru. (21—46)[6]

Evakuacija vaših ranjenika vjerovatno [će biti] tridesetoga. Pripremite sve; [tačan datum] javićemo naknadno.[7] (22—34)[8]

BR. 471

SAGLASNOST VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 28. AVGUSTA 1944. S PREDLOGOM ŠTABA 12. KORPUSA O PRAVCU I NAČINU KRETANJA JEDINICA TOGA KORPUSA KA SRBIJI I OBAVEŠTENJE ŠTABU KORPUSA O POVOLJNOM RAZVOJU SITUACIJE U ISTOČNIM KRAJEVIMA JUGOSLAVIJE[1]

28. VIII [1944.]

[ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ]

Radovan zauzeo Kolašin[2]. Trupe koje su vršile ofanzivu protiv njega prikupljaju se na sektoru Krnovo — Šavnik —

(Navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa NOVJ, radiogrami br. 17—20, upućeni Vrhovnom štabu 29. avgusta u 18,30 časova).

Dan kasnije, Štab 1. proleterskog korpusa je izvestio da se u zapadnomoravskoj oblasti nalaze nemački garnizoni u Požegi, Užicu, Bajinoj Bašti, Arilju i Ivanjici, ali su njihove posade malobrojne i neprijatelj neaktivan (navedena Knjiga depeša 1. proleterskog korpusa, radiogrami br. 33 i 34, upućeni Vrhovnom štabu 31. avgusta u 15 časova).

[3], [6] i [8] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Radovan Vukanović, tada komandant 2. korpusa NOVJ.

[5] Kolašin je 27. avgusta zauzela 5. crnogorska proleterska brigada 3. NOU divizije.

[7] Vrhovni štab je 30. avgusta javio da će doći osam sovjetskih aviona za evakuaciju ranjenika i bolesnika (navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 31 sa 58 grupa). Oni su se noću 30/31. avgusta spustili na Braneško polje (severozapadno od Čajetine) i evakuisali 72 ranjenika, od kojih 42 na nosilima (navedena Knjiga depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, radiogram br. 26, upućen Vrhovnom štabu 30. avgusta i br. 32, upućen Vrhovnom štabu 31. avgusta 1944. godine).

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 11, br. reg. 2/2.

[2] Vidi 4. i 5. primedbu uz dok. br. 470.

Žabljak. On pretpostavlja njihov pokret ka Pljevljima i dalje ka sjeveru. (14—46)[3]

Pravac i ideja rada [koje ste javili] pravilni [su][4]. Po dolasku na reku[5] naredićemo Plavom[6] da vas prihvati.

Na sektoru I korpusa neprijatelj [je] neaktivan. Naši drže ceo sektor oko Vardišta. Đoko[7] prilazi Plavom.

U jugoistočnoj Srbiji i Makedoniji naši razvijaju živu delatnost. Zauzeli su Kuršumliju, Blace, Aleksandrovac, Berovo itd.

Situacija u Posavini i Vojvodini [je] dobra. Ima mnogo [ljudstva] za mobilizaciju. Čekaju na vaš dolazak. (22—105).[8]

---

[3] i [8] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Štab 12. korpusa je 28. avgusta javio Vrhovnom štabu NOV i POJ da će narednog dana (29. avgusta) prebaciti svoje jedinice na sektor sela Igri — Jabuka — Čemerno — Izgori, a odatle u zoru 31. avgusta, ubrzanim maršem, poći na ranije dobijeni zadatak. Isti Arhiv, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 40 sa 53 grupe, upućen Vrhovnom štabu 28. avgusta (u Knjizi depeša je omaškom napisano: 29. avgusta 1944. godine).

Kada je Štab 12. korpusa istog dana (28. avgusta) naknadno javio Vrhovnom štabu da je pred zoru 28. avgusta pošlo iz Gacka za Nevesinje oko 100 kamiona vojnika sa nekoliko tenkova, a dan kasnije (29. avgusta) izvestio da su Nemci jakim snagama zaposeli dolinu Sutjeske i zatvorili dolinu Pive (navedena Knjiga depeša Štaba 12. korpusa, radiogrami br. 42 i 45), Vrhovni štab je 29. avgusta na sledeći način precizirao dalje kretanje 12. korpusa:

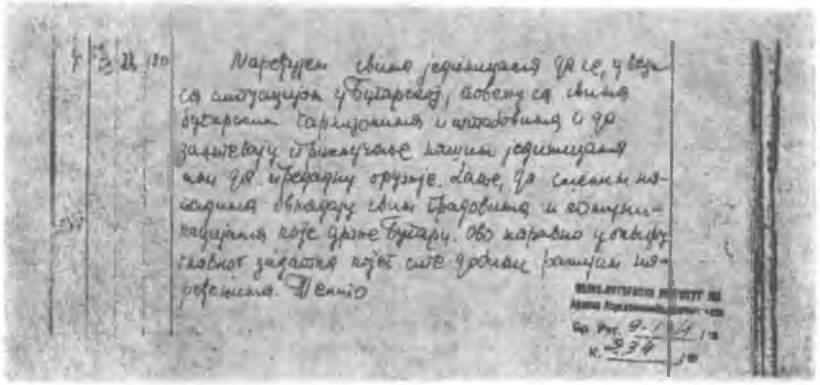
»... Pri pokretu ne zamarajte ljudstvo. Ne bi trebalo brzati sa pokretom, dok ne saznamo tačan smjer njemačkih pokreta. Ne bi vredjelo da se opet nađete na pravcu pokreta neprijatelja. Dobro izviđajte.«

(Navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba, upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 17 sa 129 grupa).

[5] Odnosi se na Drinu.

[6] Mijalko Todorović Plavi, politički komesar 1. proleterskog korpusa NOVJ.

[7] Đoko Jovanić, komandant 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla«. Ta divizija je tada nastupala ka prostoru Pobijenika. Ona se noću 30/31. avgusta prebacila na desnu obalu Lima kod sela Kalafatovića i 31. avgusta izbila u selo Dobroselicu.

Narediti svima jedinicama da se, u vezi sa situacijom u Bugarskoj, obezbede svima potrebnim municijama i naoružanjem i da zatvaraju i isključuju svoje jedinice kad da izvode vežbe. Dalje, da se sve komande obraćaju svim starešinama i političkim radnicima koje drže Bugari. Ovo naređenje izvršiti glavnog zadatka koji smo dobili ratnom raspoređenju. Denić

VOJNO-ISTORIJSKI INSTITUT JNA
Arhiva Jugoslovenske armije
Ur. Br. 9-1/4
K. 334

Fotokopija dokumenta br. 472.

BR. 472

NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ SVETOZARA VUKMANOVIĆA TEMPA OD 29. AVGUSTA 1944. JEDINICAMA NOV I POJ U MAKEDONIJI DA SVIM GARNIZONIMA OKUPATORSKE BUGARSKE VOJSKE POSTAVE ZAHTEV DA PREĐU NA STRANU NOVJ ILI PREDAJU ORUŽJE I DA BORBOM OVLADAJU KOMUNIKACIJAMA I GRADOVIMA KOJE DRŽI OKUPATORSKA BUGARSKA VOJSKA[1]

29. VIII [1944.]

[SVIM JEDINICAMA NOV I PO MAKEDONIJE]

Naređujem svim jedinicama da se, u vezi sa situacijom u Bugarskoj[2], povežu sa svim bugarskim garnizonima i štabovima i da zahtevaju priključenje našim jedinicama, ili da predadu oružje.[3]

Dalje, [naređujem] da smelim napadima ovladaju svim gradovima i komunikacijama koje drže Bugari. Ovo, naravno, u okviru glavnog zadatka koje ste dobili ranijim naređenjima.[4]

Tempo

---

[1] Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 9/17.

[2] Vlada Carevine Bugarske je 25. avgusta objavila neutralnost Bugarske, a 29. avgusta je naredila povlačenje 1. okupacionog korpusa iz Srbije i 7. divizije iz Grčke, ali nije naredila i povlačenje svoje 5. armije iz Makedonije.

[3] Saglasno ovom naređenju, štabovi jedinica NOVJ pokušali su da pregovorima pridobiju na saradnju jedinice bugarske 5. armije. Međutim, u tome nije bilo uspeha, jer su komandanti bugarskih jedinica bili odani fašizmu i produžili saradnju s Nemcima ne samo posle odluke carske bugarske vlade da objavi rat Nemačkoj 6. septembra, nego čak i posle kapitulacije Carevine Bugarske 9. septembra 1944. godine. To je omogućilo da malobrojne nemačke jedinice neometano posednu skoro sve gradove u Makedoniji i da beznačajne nemačke snage razoružaju veći deo jedinica bugarske 5. armije (nemački bataljoni razoružavali su bugarske pukove). Jedino je bugarski garnizon u Prilepu (bataljon 45. puka, dva diviziona 15. artiljerijskog puka i delovi 10. graničnog odseka) 9. septembra 1944. pristao na saradnju s 41. makedonskom NO divizijom, dok je 11. makedonska NO brigada razoružala približno tolike snage u rejonu Kavadaraca, pošto su odbili saradnju.

[4] Glavni štab NOV i PO Makedonije naredio je svojim jedinicama da ruše komunikacije na čitavoj teritoriji Makedonije.

BR. 473

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. AVGUSTA 1944. OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ DA NA VIŠI ARTILJERIJSKI KURS UPUTE ODREĐENI BROJ ARTILJERIJSKIH OFICIRA KOJI ĆE SE OSPOSOBITI ZA RUKOVODIOCE KORPUSNE I DIVIZIJSKE ARTILJERIJE[1]

[OPERATIVNIM ŠTABOVIMA NOVJ]

Odmah uputite na viši artiljerijski kurs na Vis 8 artiljerijskih oficira koji će biti osposobljeni za rukovaoce korpusne i diviziske artiljerije, tj. za komandante artiljerijskih grupa, diviziona i baterija. Na izbor obratiti naročitu pažnju i voditi računa o uslovima daljeg razvijanja. (18—75)

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 3. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 5, br. reg. 4/2—5.

Radiograme istovetne sadržine, s jedinom razlikom u broju oficira, primili su narednih dana svi operativni štabovi NOVJ, sa kojima je Vrhovni štab održavao direktnu radio-vezu. Tako se iz pojedinih knjiga depeša Vrhovnog štaba vidi da je 31. avgusta naređeno: Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da uputi 20 oficira (k. 26, f. 6, br. reg. 7/2, radiogram br. 48 sa 75 grupa), Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da uputi 8 oficira (k. 26, f. 12, br. reg. 8/2, radiogram bez oznake broja i grupa), Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da uputi 6 oficira (k. 26, f. 10, br. reg. 4/2, radiogram br. 38 sa 75 grupa), Štabu 2. korpusa NOVJ da uputi 8 oficira (k. 28, f. 4, br. reg. 2/3, radiogram br. 18 sa 75 grupa).

Ostalim operativnim štabovima su radiogrami upućeni prvih dana septembra 1944. godine.

BR. 474

ODLUKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. AVGUSTA 1944. O PRIVREMENOJ ORGANIZACIONOJ STRUKTURI ARTILJERIJE KAO RODA VOJSKE U SASTAVU NOVJ[1]

VRHOVNI ŠTAB
NOV I POJ JUGOSLAVIJE
30. avgust 1944. god.

SVIM GLAVNIM ŠTABOVIMA
ŠTABOVIMA KORPUSA
ARTILJERIJSKOM ODELJENJU VŠ

I.

S obzirom na opšti razvoj naše vojske i razvoj pojedinih rodova oružja,

ODLUČUJEMO

da se izvrši organizacija cjelokupne naše artiljerije, da se formiraju artiljerijski štabovi, jedinice i ustanove. Ova organizacija artiljerije ima za cilj:

— da obezbijedi izbor i popunu art.[iljerijskog] ljudstva i osigura evidenciju tog ljudstva i kadrova:

— da osigura potpunu evidenciju artiljerijskog materijala i artiljerijskih sredstava za vezu;

— da organizuje što brže trupnu art. nastavu i višu nastavu za rukovodeći kadar; i,

— da osigura najbolju i najcelishodniju upotrebu artiljerije u borbi i obezbijedi potrebnu saglasnost i uzajamnost u radu između nje i ostalih rodova vojske, te da artiljerija stane na ono mjesto koje joj po njenoj važnosti i vatrenoj moći pripada.

U donošenju odluke o organizaciji artiljerije uzeto je u obzir i sadašnje materijalno stanje naše artiljerije, kao i povećanje toga materijala u bližoj perspektivi, bilo da se dobije od Saveznika, bilo ratnim plijenom.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15, f. 1, br. reg. 19/1.

Projekat ove odluke sastavilo je Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ još u julu (verovatno u drugoj polovini toga meseca) 1944. godine (isti Arhiv, k. 15/A, f. 3/I, br. reg. 2).

Organizacija artiljerije, njena formacija i ostala pitanja po ovome imaju se riješiti po slijedećem:

1. ORGANIZACIJA

U pogledu komandovanja i upotrebe naših artiljerijskih jedinica, kao i njene organizacije, formiraju se:

a) **Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba** (AO). Ono je organ Vrhovnog štaba za opštu evidenciju, nastavu, organizaciju, formaciju i snabdijevanje cjelokupne artiljerije NOV i POJ.

Odeljenje ima odsjeke:

I — Organizacijski odsjek: za pitanje opšte evidencije, organizacije i formacije artiljerije;

II — Nastavni odsjek: za pitanje nastave u trupi i školama, izrade stručnih pravila i naučne literature za potrebe artiljerije; i,

III — Materijalni odsjek: za sva pitanja snabdijevanja cjelokupne artiljerije artiljerijskim materijalom i artiljerijskim potrebama. Ovaj odsjek bi privremeno vršio i artiljerijsko-tehničke poslove u opsegu artiljerije, kao i poslove snabdijevanja pješadijskom municijom i pješadijskim naoružanjem.

Na čelu AO nalaze se načelnik i njegov pomoćnik, kao odgovorni za rad u cijelom Odeljenju, a na čelu svakog odsjeka nalazi se šef odsjeka, kao odgovoran za rad u odsjeku.

b) **Artiljerija Vrhovnog štaba** (AVŠ). Mogu biti, po potrebi, organizovane i formirane specijalne artiljerijske jedinice, kao artiljerijska rezerva.

Ove jedinice stoje pod neposrednim rukovodstvom Vrhovnog štaba.

c) **Artiljerijsko odeljenje glavnog štaba** (AOGŠ). Ono je organ glavnog štaba za evidenciju, organizaciju, nastavu i snabdijevanje artiljerije na svom području. Rukovodi artiljerijskim odsjecima potčinjenih štabova korpusa.

d) **Artiljerijski odsjek štaba korpusa** (AOK). On je organ štaba korpusa za evidenciju, organizaciju, nastavu i snabdijevanje artiljerije u korpusu.

Na čelu odeljenja glavnog štaba, odnosno odsjeka štaba korpusa nalazi se načelnik artiljerijskog odeljenja, odnosno odsjeka, dotičnog glavnog, odnosno štaba korpusa, a njemu se pridaje pomoćno ljudstvo za obavljanje navedenih zadataka toga odsjeka.

Pod rukovodstvo AOK potpadaju sva artiljerijska oruđa. Gdje ima malo protivkolske artiljerije, treba je uključiti u divizijsku artiljeriju, a gdje je ima više, tamo protivkolske topove od kalibra 47 m/m pa na niže uključiti u sastav pješadij-

skih brigada, s tim da o popuni artiljerijskim materijalom i o stručnoj nastavi vode brigu AO, AOGŠ, odnosno AOK. Od protivkolskih topova kalibra 50 m/m i na više formirati korpusne i divizijske protivkolske formacije.

e) **Korpusna artiljerija** (AK). Za sada će se formirati u korpusu po jedan divizion artiljerije, a koji će nositi naziv Artiljerijski divizion .... korpusa.

Divizion će imati organizovan štab diviziona i dvije do tri baterije od po četiri oruđa.

Na slučaj da pojedini korpusi momentalno nemaju toliko topova da formiraju kompletan divizion prema prednjem, to obavezno formirati štab diviziona i jednu bateriju toga diviziona, a docnije organizovati i formirati kompletan divizion.

f) **Divizijska artiljerija** (AD). Poslije potpunog formiranja korpusnog diviziona i u koliko pretekne artiljerijskih oruđa, onda će artiljerijski odsjek korpusa formirati za svaku diviziju po jednu bateriju, a naročito tamo gdje imaju divizije samostalnije zadaće i gdje je dodjeljivanje korpusne artiljerije otežano. Baterija će nositi naziv: Baterija ..... divizije.

Baterije će imati četiri oruđa.

Prema daljem razvoju artiljerije, a u vezi sa povećanjem artiljerijskog materijala bilo [dobijanjem] od Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba, bilo od ratnog plijena, prednja formacija će se povećati i to na ovaj način:

1. Pored postojećeg korpusnog diviziona formiraće se još 1—2 diviziona i oni će sačinjavati Artiljerijsku grupu .... korpusa. Na čelu Artiljerijske grupe biće štab Grupe.

2. Pored postojeće divizijske baterije formiraće se još jedna ili dvije baterije, te će ove baterije sačinjavati Artiljerijski divizion ..... divizije. Na čelu ovog Diviziona biće formiran štab Diviziona.

3. Kako je predviđeno osnovno organizovanje korpusne, pa divizijske artiljerije, tako se predviđa i navedeno povećanje korpusne a zatim divizijske artiljerije.

g) **Artiljerijske škole** (AŠ). S obzirom na sadašnje ratne prilike i s obzirom na stručno znanje naših kadrova i artiljeraca uopšte, nastava će se izvoditi u ova tri stupnja:

— Stupanj niže artiljerijske nastave. Obuhvatiće nastavu trupe (poslužilaca, specijalista za vezu itd.) i stvaranje nižeg rukovodećeg kadra (vođa odeljenja, vodnika, zamjenika komandira i komandira). Ova nastava će se izvoditi u artiljerijskim kursevima pri štabovima korpusa (bilo kod artiljerijskog odsjeka štaba korpusa bilo kod artiljerijskog diviziona — prema prilikama). Privremeni plan i program nastave za ove

kurseve izrađivaće načelnici AOK, dok ti planovi ne budu izrađeni u AO.

— Stupanj srednje artiljerijske nastave. Obuhvatiće nastavu koja ima za cilj stvaranje rukovodilaca komandi baterija i štabova diviziona. Ova nastava će se izvoditi u artiljerijskim kursevima koji će biti formirani odnosno su već formirani i organizovani pri oficirskim školama glavnih štabova. Privremene planove i program nastave na ovim kursevima izradiće glavni štabovi dok ti planovi ne budu izrađeni u AO.

— Stupanj više artiljerijske nastave. Obuhvatiće nastavu koja ima za cilj stvaranje viših artiljerijskih rukovodilaca (komandanata artiljerijskih grupa, komandanata diviziona i komandira samostalnih baterija). Ova nastava će se izvoditi na artiljerijskim kursevima koji će biti formirani pri Oficirskoj školi Vrhovnog štaba. Program i plan nastave na ovim kursevima izradiće Nastavni odsjek AO Vrhovnog štaba.

Na izbor slušalaca za navedene artiljerijske kurseve obratiti naročitu pažnju, vodeći računa o sposobnosti dotičnog slušaoca, o mogućnosti njegovoj za praćenje nastave, a naročito o uslovima njegovog daljeg razvitka u čisto artiljerijskom smislu. Ovo je naročito važno kod izbora i slanja slušalaca na Artiljerijski kurs pri Oficirskoj školi Vrhovnog štaba, kamo treba slati i oficire bivše jugoslovenske vojske da tamo svoje znanje osvježe i upotpune.

Za svaki svršeni kurs srednjeg i višeg stupnja artiljerijske nastave (kursevi pri glavnim štabovima i pri Vrhovnom štabu) slušaoci moraju dobiti pismenu svjedodžbu sa potrebnim podacima o uspjehu, a naročito sa podatkom: koliko dotični slušalac ima uslove [za razvoj] u čisto artiljerijskom smislu.

Pri pojedinim artiljerijskim kursevima predvidjeti i specijalne kurseve: za vezu, za signalizaciju, za čitanje karata i planova itd.

PRIVREMENA FORMACIJA

S obzirom na sadašnje stanje ljudstva, stoke i materijala, predviđaju se slijedeći formacijski sastavi:

a) **Baterija.** Svaka baterija ima: komandu baterije, borni dio, popunjujući dio i baterijsku komoru.

— Komandu baterije [sačinjavaju]: komandir, politički komesar, zamjenik komandira, pomoćnik komesara, vodni oficir, baterijski podoficir, 5 izviđača (ujedno obavljaju i kurirsku službu), 5 telefonista i signalista. Komanda baterije ima 3 grla za nošenje sredstava za vezu, kancelariju i kuhinju.

— Borni dio baterije ima: 4 topovska odeljenja i peto odeljenje prve popune. Svako odeljenje ima: vođu odeljenja, političkog delegata, 5 poslužioca i po 8 konjovodaca (odnosno 6 vozača kod poljske haubičke artiljerije). Peto odeljenje ima 10 tovarnih grla, a prva četiri topovska odeljenja po 8 tovarnih grla.

— Popunjujući dio baterije ima: 2 odeljenja od po 10 tovarnih grla i po 10 konjovodaca. Ovaj dio ima svoga vođu i političkog delegata. U ovom dijelu se nalaze: majstor-bravar, majstor-sedlar, majstor-potkivač, veterinar i 8 rezervnih poslužilaca.

— Baterijska komora ima u svom sastavu: vođu komore, 6 tovarnih grla sa konjovodcima (vođa kola sa vozarima kod haubičke i poljske artiljerije), 3 kuvara.

Na ovoj bazi treba stvoriti privremeni sastav baterije sa eventualnim izmjenama s obzirom na brojno stanje raspoloživog ljudstva i materijala dotične jedinice, a potpunije formiranje izvršiti po privremenim formacijskim sastavima, čiji se pregled dostavlja u prilogu.[2]

b) **Divizion.** Korpusni divizion i docnije formirani divizijski divizioni imaće u svom sastavu: štab diviziona i dvije do tri baterije od po četiri topa.

Baterije su [organizovane] po prednjem privremenom formacijskom sastavu. Popunjujući djelovi baterije biće često puta sastavljeni ujedno i obrazovaće popunjujući dio diviziona.

Štab divziona [sačinjavaju]: komandant, komesar, zamjenik komandanta, pomoćnik komesara, načelnik i potrebni referenti — za obavještajnu, intendantsku, sanitetsku i veterinarsku službu. Pored toga, u sastav diviziona ulazi:

— izviđačko odeljenje jačine prema potrebi,

— odeljenje za vezu sa potrebnim sredstvima,

— štapska komora.

Na ovoj bazi treba stvoriti privremeni sastav diviziona, sa eventualnim izmjenama s obzirom na brojno stanje raspoloživog ljudstva i materijala jedinica, a idealno formiranje izvršiti po privremenom formacijskom sastavu, čiji se predlog dostavlja u prilogu.[3]

---

[2] Prilog je izostavljen zbog obimnosti knjige. Jedan njegov primerak, označen sa »Pregled B«, nalazi se u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 3, br. reg. 11/3.

[3] I taj prilog je izostavljen zbog obimnosti knjige. Jedan njegov primerak, označen sa »Pregled A«, nalazi se u istom Arhivu i u navedenoj kutiji i fascikli, pod br. reg. 11/2.

c) **Artiljerijska grupa.** Kod docnijeg razvoja, formiraće se artiljerijska grupa korpusa, koja će imati slijedeći privremeni sastav: štab grupe i dva do četiri diviziona (bez obzira na kalibar i model).

Divizioni će biti prednjeg sastava, a štab artiljerijske grupe će imati sastav po istim načelima kao što je predviđeno za štab diviziona.

Na ovoj bazi biće formirane artiljerijske grupe, sa eventualno manjim izmjenama, s obzirom na brojno stanje dotične jedinice, a idealno formiranje štaba grupe izvršiti po formacijskim sastavima koje će izraditi Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba.

d) **Artiljerijsko odeljenje glavnog štaba i artiljerijski odsjek štaba korpusa.** Oni će za sada imati načelnika i potrebnu pomoćnu radnu snagu (2—3 mlađa artiljerijska oficira za evidenciju artiljerijskog materijala i municije, evidenciju kadrova i izradu plana i programa nastave za artiljerijske kurseve pri oficirskim školama glavnih štabova, odnosno za korpusne artiljerijske kurseve).

Docnije formacija ovog odsjeka biće izvedena po formacijskom sastavu koji će izraditi Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba.

e) **Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba.** Za sada ono će imati načelnika i pomoćnika načelnika. Pomoćnik načelnika će ujedno biti i šef Prvog — Organizacionog odsjeka, a na čelu Nastavnog i Materijalnog odsjeka biće šefovi i njihovi pomoćnici i imaće potrebnu radnu snagu prema momentalnim stvarnim mogućnostima. Ovo će Odjeljenje biti stalno proširivano, a prema formacijskom sastavu koji će biti izrađen u Vrhovnom štabu.

OPŠTA NAPOMENA

1. Glavni štabovi i štabovi korpusa će odmah izvršiti organizaciju i privremenu formaciju odsjeka, diviziona i baterija u duhu ovog naređenja, uzimajući u obzir specijalne prilike u njihovim jedinicama i na njihovom području, a sve dosadašnje formacije i organizacije artiljerije prestaju da važe.

2. Imenovanje komandira baterija i komandanata diviziona vršiće glavni štabovi, odnosno štabovi samostalnih korpusa a imenovanja načelnika artiljerijskih odsjeka korpusa i artiljerijskih grupa vršiće glavni štabovi, a kod samostalnih korpusa Vrhovni štab. Imenovanje načelnika AOGŠ vršiće Vrhovni štab.

3. Operativni štabovi će prema stvarnim potrebama i mogućnostima za svaku artiljerijsku jedinicu formirati bilo stalnu bilo privremenu artiljerijsku zaštitu, u čiji bi sastav ušla pješadija, protivkolski, odnosno protivavionski dijelovi u jačini jednog ili više zaštitnih bataljona ili zaštitnih četa.

II.

U Artiljerijskom odeljenju Vrhovnog štaba je izrađen plan popune korpusne, odnosno divizijske artiljerije materijalom i sredstvima primljenim od Vrhovnog štaba. Uz ovo će biti upućivan izvjestan broj specijalista obučenih u Školskom dopunskom divizionu pri Artiljerijskom kursu Oficirske škole Vrhovnog štaba.

Sa ovim materijalom i ljudstvom štabovi korpusa će primiti i specijalne direktive o upotrebi ovog ljudstva i materijala.

Na čuvanje materijala, municije, a naročito sredstava za vezu obratiti naročitu pažnju, a za ovo će punu odgovornost nositi načelnici artiljerijskih odsjeka pri štabovima korpusa.

III.

Pojedina zvanična pravila opisa artiljerijskog materijala i obuke na artiljerijskom materijalu, na sredstvima veze i signalizacije biće propisana i dostavljena od strane Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba.

Za sada se koristiti dosadašnjom praksom i pravilima koja su važila u artiljeriji bivše jugoslovenske vojske, kao i bogatim iskustvom iz naše trogodišnje borbe. Pojedinim pravilima upotrebe i rukovanja artiljerijom u našem načinu ratovanja postignuti su vanredni rezultati, a naročito pokretljivost, transport i taktička upotreba artiljerijskih jedinica i pojedinih artiljerijskih oruđa. Na ovom posljednjem naročito bazirati nastavu iz taktike artiljerije.

Ova osnovna direktiva organizacije i privremene formacije artiljerijskih štabova jedinica predstavlja temelj našeg sadašnjeg razvoja artiljerije kao vrlo važnog roda vojske u savremenom ratu i bazu sa koje će se specijalnim naređenjima i

uputstvima organizovati i stvarati naša artiljerija u sastavu sadašnje i buduće naše vojske.[4]

Glavni štabovi i štabovi korpusa će sa svoje strane učiniti sve da se ovoj osnovi razvoja naše artiljerije da što prije realan život, s obzirom na stvarne prilike u pojedinim korpusima.

Prijem ovog naređenja potvrditi depešom, a o izvršenoj organizaciji i formaciji dostaviti pismeni izvještaj, sa pregledom brojnog stanja ljudstva, stoke, materijala i ostalih artiljerijskih potreba i poimeničnim spiskom rukovodstva, sa podacima iz jediničnog spiska.

O svakom održanom artiljerijskom kursu dostaviti potrebne podatke Nastavnom odsjeku Artiljerijskog odelenja Vrhovnog štaba.

VRHOVNI KOMANDANT,
MARŠAL JUGOSLAVIJE,
Tito

[4] Na bazi ove Odluke je Artiljerijsko odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ izdalo nekoliko svojih naredbi. Neke od njih imaju datum 30. i 31. avgusta, ali se ne objavljuju zbog obimnosti knjige. One se odnose na formiranje Artiljerijske grupe 8. korpusa i na formiranje Grupe pozicijske artiljerije sa dva artiljerijska sektora — Istočni i Zapadni (isti Arhiv, k. 1100, f. 3/I, br. reg. 13: Obaveštenje Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ o formiranju artiljerijskih jedinica na ostrvu Visu), zatim o formiranju 3. brdskog artiljerijskog diviziona (k. 15/A, f. 3, br. reg. 10. U toj naredbi je naknadno dopisan datum: 29. avgust. To je pogrešno, jer su 1. i 2. brdski artiljerijski divizion formirani 31. avgusta, pa je i 3. brdski artiljerijski divizion ili formiran istog dana ili, pak, koji dan kasnije).

BR. 475

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 30. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE DA IZVESTI MOŽE LI OBEZBEDITI AERODROM ZA PRIHVAT IZVESNOG BROJA VOJNOG STAREŠINSKOG KADRA I UPUTSTVO KAKO ĆE SE ODNOSITI PREMA BUGARSKIM OKUPATORIMA[1]

30. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO MAKEDONIJE]

Možemo vam uputiti nešto vojnog starješinskog kadra. Javite koliko i kakav vojnički kadar trebate. Može li obezbijediti aerodrom da se direktno kod vas spuste? Inače, moraće ići preko Koče.[2] (23—41)[3]

Razvijte živu delatnost na cijelom sektoru. Ne smijete ostati flegmatični prema bugarskom teroru[4]. Oni su sada demoralisani, pa protiv njih možete preduzeti energične mjere. Pozo-

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Makedonije, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 12, br. reg. 8/2.

[2] U vezi s vojnim kadrom je Glavni štab NOV i PO Makedonije odgovorio:

»Spremite nam vojnički i politički kadar za vojsku i komande područja koliko možete više! Vojni da budu više u rangu komandanta brigade i divizija. Za 3—4 dana javićemo mesto gde da se spuste.

Apostolski, Bane«.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/30: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 5 sa 55 grupa, upućen Vrhovnom štabu 31. avgusta u 14,25 časova).

[3] Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj koliko u njemu ima šifrovanih grupa.

[4] Delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV i PO Makedonije Svetozar Vukmanović Tempo poslao je 29. avgusta sledeći izveštaj Vrhovnom štabu:

»Juče je stigao jedan bugarski puk iz Vranja u Kumanovo. Iz Skoplja su stigli u Kumanovo oko 150 Nemaca. Iz Kumanova se danas kreće jedna bugarska kolona u jačini od oko 500 vojnika u pravcu Vranja.

Nikakvih znakova nema da Bugari nameravaju da napuste Makedoniju. Mi smo pokušali da dođemo u dodir sa bugarskom vojskom, ali Bugari su pohapsili naše seljake koji su im odneli pisma.

Bugari vrše neprestane blokade gradova i produžavaju sa masovnim hapšenjem. Po manjim garnizonima bugarska vojska se koleba i prelazi na našu stranu.

Tempo.«

vite ih da pređu nama, a ako odbijaju — razoružajte ih[5]. Energično upadati u njihove garnizone. Vršiti intenzivnu mobilizaciju.

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 234, f. 1, br. reg. 20/33: Knjiga primljenih i poslatih depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 4 sa 131 grupom, upućen Vrhovnom štabu 29. avgusta u 21,05 časova).

[5] U ovom smislu je delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozar Vukmanović Tempo dan ranije, 29. avgusta izdao naređenje svim jedinicama NOVJ u Makedoniji (dok. br. 472).

Istoga dana, 29. avgusta, u Glavni štab NOV i PO Makedonije prispelo je kratko uputstvo člana Vrhovnog štaba NOV i POJ i člana Politbiroa CK KPJ Sretena Žujovića Crnog, koji se iz sedišta Vrhovnog štaba s Visa, preko Barija, avionom prebacio 28/29. avgusta u sedište Glavnog štaba NOV i PO Srbije. To uputstvo glasi:

»Ako Bugari, koji su okupatori u Makedoniji, ne uzmu odmah aktivnog učešća u borbi protiv Nemaca, razoružajte ih, koristeći razne načine i vodeći računa o raznovrsnim konkretnim prilikama.

Crni.«

(Isti Arhiv, k. 234, f. 1, br. reg. 2/2 i 2/28: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije primljenih od Glavnog štaba NOV i PO Srbije i upućenih tome štabu, radiogram br. 70 sa 48 grupa, primljen 29. avgusta u 14,35 časova).

Istoga dana, 29. avgusta, Svetozar Vukmanović je odgovorio:

»Za Crnog

Bugari su okupatori u Makedoniji i ne misle da napuštaju Makedoniju. Naprotiv: oni za sada sarađuju sa Nemcima. Naše jedinice su otišle za jug na izvršenje zadataka postavljenih od Tita. Ovde imamo samo male, većinom nenaoružane jedinice. Oružje nam nikako ne dolazi, a priliv novih boraca je veliki.

Tempo.«

(Navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Makedonije, radiogram br. 3 sa 77 grupa, upućen 29. avgusta u 21,40 časova).

BR. 476

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ DA OVLADA POSAVINOM I SEMBERIJOM I GLAVNINU SVOJIH SNAGA POSTAVI TAKO DA MOŽE, AKO SITUACIJA BUDE IZISKIVALA, BRZO PRODRETI U ZAPADNU SRBIJU ILI KA SARAJEVU[1]

30. VIII [1944.]

[ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ]

Druga Tomičića uputite prvim avionom kod nas[2]. Do tada neka bude sa intendanturom korpusa. (13—24)[3]

Sa glavninom vaših snaga očistite Posavinu i Semberiju i postavite vaše jedinice tako da možete brzo preći preko[4], ako će situacija zahtijevati. Sa druge strane, u slučaju [povoljne] situacije kod Sarajeva, možete sa istim snagama riješiti zadatak i tamo.[5] (11—60)[6]

[Tito][7]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 3. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 5, br. reg. 4/2—5.

[2] Reč je o Dinku Tomičiću, članu Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ. On se nalazio kod 11. NOU divizije i po njenom dolasku u istočnu Bosnu došao je u sedište Štaba 3. korpusa. U vezi s njim je Štab 3. korpusa postavio pitanje Vrhovnom štabu da li može ostati u korpusu i na kakvoj dužnosti (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogram br. 26 od 29. avgusta).

[3] i [6] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[4] Preko Drine, tj. u zapadnu Srbiju.

[5] Štab 3. korpusa je bio predložio Vrhovnom štabu dve varijante dejstava jedinica toga korpusa. Prva se sastojala u tome da na prostoru istočne Bosne ostanu tri slabije brigade i manji partizanski odredi pod komandom Miloša Zekića (tada komandanta 38. NOU divizije), a preostale dve brigade (tj. 27. NOU divizija) i ojačana 11. NOU divizija da pređu u zapadnu Srbiju, zajedno sa Štabom 3. korpusa. Ukoliko, pak, Vrhovni štab oceni da takvo angažovanje snaga nije celishodno, Štab korpusa je kao drugu mogućnost predložio da se glavnina snaga korpusa usmeri ka Posavini, Majevici, Semberiji i tuzlanskom bazenu, a po ovlađivanju tim prostorom, da se ta glavnina snaga usmeri ka Sarajevu (tom IV, knj. 28, dok. br. 126, radiogrami br. 23 i 24 od 29. avgusta).

[7] U Knjizi primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ na kraju teksta radiograma piše: Tito (Arhiv VII, ANOR-a, k. 408/A, f. 8/I, br. reg. 2/129, radiogram br. 13 sa 40 grupa od 30. avgusta). Međutim, u knjigama poslatih depeša Vrhovnog štaba radiogrami se skoro uvek završavaju bez potpisa, a takođe i ovaj, pa je stoga potpis stavljen u četvrtastu zagradu.

BR. 477

POSLEDNJI POZIV PREDSEDNIKA NKOJ-a I VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPA BROZA TITA OD 30. AVGUSTA 1944. SVIM ZAVEDENIM SLUGAMA OKUPATORA DA IZ KVISLINŠKIH I KOLABORACIONISTIČKIH FORMACIJA DO 15. SEPTEMBRA 1944. PREĐU NA STRANU NOVJ ILI JOJ PREDAJU ORUŽJE I OPREMU[1]

POSLJEDNJI POZIV

SVIM ZAVEDENIM SLUGAMA OKUPATORA

Iako je hrvatskim domobranima, slovenskim domobranima i zavedenim četnicima već nekoliko puta upućen poziv da napuste okupatora i pređu na stranu Narodnooslobodilačke vojske, ipak izgleda da oni, kojima je taj poziv upućen, nisu to shvatili ozbiljno i nisu svjesni posljedica koje ih čekaju po svršetku rata. U vezi s tim izjavljujem slijedeće:

1. Svi oni koji će se zateći poslije 15. septembra 1944. g. u vojnim formacijama domobranstva, četnika i drugih, i bore se protiv Narodnooslobodilačke vojske, biće izvedeni pred ratni sud i suđeni kao izdajnici naroda i kažnjeni najstrožijom kaznom.

Kao olakšavajuća okolnost uzimaće se u obzir, — ali samo pojedincima, — izvjesne naročite teškoće da na vrijeme pređu u Narodnooslobodilačku vojsku.

2. Prelaženje na stranu Narodnooslobodilačke vojske ili predavanje oružja i spreme može se vršiti svagdje gdje ima jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda. Sve naše jedinice dobile su o tome tačne instrukcije.

3. Nama je vrlo dobro poznato da su se ustaše i neke reakcionarne pristalice Mačeka složile da se čim više pojačava domobranstvo, da se domobrani ne predaju Narodnooslobodilačkoj vojsci, već da do kraja izdrže na strani okupatora, da sačekaju Saveznike, pomoću kojih će preuzeti vlast u Hrvatskoj i spriječiti Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede i narodnooslobodilački pokret da ostvari svoje ciljeve za koje se bori. Nama je takođe poznato da slične prazne nade gaje i domobrani generala Rupnika.

---

[1] Original (odštampan, latinicom) u Arhivu Istorijskog odeljenja CK BiH, br. inv. 2694/c, br. dok. 3621. Snimak originala u Arhivu VII, ANOR-a, IRP BiH, NOB, film br. 9, sn. 557.

U Arhivu VII, ANOR-a, nalaze se dva primerka: jedan na slovenačkom jeziku (prepis), a drugi umnožen na geštetneru (k. 15/A, f. 4, br. reg. 17 i f. 4, br. reg. 8).

Svaki onaj koji veruje tim glupostima jako će se prevariti. Prvo, Saveznici neće da se miješaju u naša unutrašnja pitanja; drugo, Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije bore se na strani Saveznika protiv istog neprijatelja i Saveznici neće pomagati izdajnike, već narod koji se borio i bori protiv okupatora.

4. Niko nas neće sprečavati da kaznimo izdajnike naroda i sluge okupatora.

5. Svi koji imaju namjeru da pomažu domobrane, četnike i druge da i dalje služe okupatora, isto tako će doći pred ratni sud i biti kažnjeni.

Pozivam posljednji put sve zavedene koji služe okupatora i slušaju izdajnike da se trgnu i da bar u posljednjem momentu donekle isprave svoj zločin prema narodu.

Predsjednik Nacionalnog komiteta
oslobođenja Jugoslavije
Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
Josip Broz-Tito

30. VIII 1944.

BR. 478

IZVEŠTAJ NAČELNIKA EKONOMSKOG ODELJENJA VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ MITRA VUJOVIĆA OD 30. AVGUSTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O NEDOSTAJUĆOJ KOLIČINI ODEĆE I OBUĆE KOJU, POREDONE PREDVIĐENE ZA SEPTEMBAR OD SAVEZNIČKE KOMANDE U ITALIJI KOJA SNABDEVA NOVJ VAZDUŠNIM PUTEM, TREBA OD SAVEZNIKA TRAŽITI ZA PODMIRENJE NUŽNIH POTREBA PRED ZIMU[1]

VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ
EKONOMSKO ODELJENJE
Broj: 582/44.
30. VIII 44.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

1) Savezn̈ička komanda u Italiji (B. A. F.), koja snabdijeva NOVJ vazdušnim putem, obećala je isporučiti za mjesec sep-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 15/A, f. 5, br. reg. 34.

tembar oružje, municiju, eksploziv, odjeću, obuću i hranu po priloženom spisku[2]. Težina obećanog materijala iznosi oko 1.800 tona. Avionski prostor, predviđen za našu zemlju, za isti mjesec iznosi 1.232 tone. Prema tome, neće se moći avionima transportovati sav materijal označen u spisku.

2) Iz priloženog se spiska vidi da je za sve naše jedinice obećano i to:

a) 25.000 pari odijela — šinjela, bluza, čakšira, veša (košulje i gaće) i pulovera,

b) 35.000 pari cipela, sa 50.000 pari čarapa, i

v) 4.000 komada ćebadi.

3) U svim jedinicama i ustanovama je stanje odjeće i obuće vrlo slabo, izuzev kod XXVI divizije i Mornarice. Samo zbog godišnjeg doba mogla se je trpjeti velika oskudica u najpotrebnijim djelovima odjeće i obuće. Od svih štabova stižu svakodnevna traženja, u kojima se iznosi velika potreba što skorijeg snabdjevanja odjećom i obućom. Obećane količine mogu podmiriti potrebe samo dva korpusa.

4) Na osnovu izloženog, molim da se kod Saveznika preduzmu potrebne mjere da nam se što skorije, pored obećanih količina, isporuči i to:

150.000 komada šinjela,
150.000 pari odijela (bluza i čakšira),
150.000 komada šatorskih krila,
150.000 " ćebadi,
300.000 pari veša (košulja i gaća),
150.000 komada pulovera,
200.000 pari cipela, i,
400.000 " čarapa.

U pogledu transporta, potrebno je imati u vidu da će isti vazdušnim putem poslije 15. oktobra o.g. biti otežan.

Sa naprijed navedenim količinama podmirile bi se prve potrebe i u početku zime bi se izbjeglo smrzavanje, ali se ne bi i riješio ovaj problem. U narednim mjesecima biti će potreba u odjeći i obući još veća, s obzirom na priliv boraca u NOVJ.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAČELNIK—PUKOVNIK
(M.P.) **Mitar Vujović**

[2] Spisak je izostavljen zbog obimnosti knjige.

BR. 479

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. AVGUSTA 1944. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE DA OJAČA PARTIZANSKE SNAGE U BANATU I UTVRDI GDE SE POVLAČE NEMAČKE SNAGE IZ BUGARSKE I OBAVEŠTENJE DA JE NAREĐENO 6. KORPUSU NOVJ DA MU VRATI VOJVOĐANSKU NO BRIGADU, A 3. KORPUSU NOVJ DA SE NA LEVOJ OBALI SAVE POVEŽE S VOJVOĐANSKIM JEDINICAMA[1]

31. VIII [1944.]

[GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE]

Naredili smo VI korpusu da vam uputi vašu brigadu[2]. Dobro ste uradili što ste pojačali Kosmajski [NOP] odred[3]. Upućivanje Majevičkog [NOP] odreda pravilno je.[4]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 26, f. 10, br. reg. 4/2.

[2] Reč je o 7. vojvođanskoj NOU brigadi. U vezi s njom se Glavni štab NOV i PO Vojvodine obratio Vrhovnom štabu NOV i POJ sledećim radiogramom:

»Situacija u Banatu, Bačkoj, Majevici, sev.[ero]zap.[adnoj] i sev.[ero]ist. Srbiji sve [je]povoljnija, ali su naše snage za zadatke nedovoljne za odbranu ljudi i žetve. Zato smo još pre deset dana tražili iz Slavonije našu brigadu. Slavonija ništa ne javlja, a brigada ne dolazi. Naredite VI korpusu da uputi našu brigadu na određeni teren.«

(Arhiv VII, ANOR-a, k. 215, f. 3, br. reg. 20/4: Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ, radiogram br. 3 sa 79 grupa od 29. avgusta 1944. godine. Radiogram je predat Vrhovnom štabu 30. avgusta u 12,58 časova).

Naređenje Vrhovnog štaba je upućeno Štabu 6. korpusa NOVJ takođe 31. avgusta (isti Arhiv, k. 28, f. 8, br. reg. 2/1: Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 6. korpusa NOVJ, radiogram br. 32 sa 20 grupa).

[3] O tom pojačanju je komandant Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine Aćim Grulović izvestio Vrhovni štab sledećim radiogramom:

»U sastav Kosmajskog odreda prebacili smo jedan jaki bataljon Srbijanaca, dobro naoružan. A.«

(Navedena Knjiga Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 1 od 30. avgusta).

[4] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je, takođe, javio Vrhovnom štabu da je naredio Štabu Majevičkog NOP odreda, koji se tada nalazio u Sremu, da se prebaci na Majevicu i da će Odred to uskoro izvršiti (navedena Knjiga Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 2 od 30. avgusta 1944. godine).

Što više možete pojačajte naše snage u Banatu. Baze mogu stvarati i na rumunskoj strani. Izvijestite nas o preduzetim mjerama.[5] (34—69)[6]

Naredili smo III korpusu da se angažuje na Majevici i u Posavini[7]. Uskoro će se povezati preko Save sa vama. Sa njim uspostavite radio vezu. (35—33)[8]

Njemci izvlače snage iz Bugarske pravcem Pirot — Niš ka Beogradu. Potrebno je utvrditi da li se [te] trupe zadržavaju negde oko Beograda, ili produžuju ka sjeveru. (36—41)[9]

Vaši predlozi za proizvodstvo i unapređenje oficira biće objavljeni u Biltenu, koji je u štampi. (39—24)[10]

---

[5] Glavni štab NOV i PO Vojvodine je izvestio sledeće:

»U Banat [je] poslat Udarni bataljon od tri čete sa komesarom ovoga štaba.

U Bačkoj [su] formirani odredi: Subotički, Somborski, Palanački i Šajkaški.

U Banatu se pokret naglo razvija, u Bačkoj je tek u povoju. U obe oblasti [je] poslato više vojnih i pol.[itičkih] rukovodioca.« (Navedena Knjiga depeša Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine, radiogram br. 4 sa 65 grupa od 3. septembra 1944. godine.)

[6], [8], [9] i [10] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[7] Vidi dok. br. 476.

BR. 480

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ DA 12. KORPUS NOVJ, KOJI SA JAHORINE NASTUPA KA PLANINI TARI, PRIHVATI PRI FORSIRANJU DRINE NA ODSEKU STARI BROD — SLAP[1]

31. VIII [1944.]

[ZA] I KORPUS

Lekić noćas stiže na Jahorinu. K vama namjerava da se prebaci na sektoru Stari Brod — Slap, ka Tari planini[2]. Trebate mu obezbijediti prihvat[3]. Javićemo vam njegov dolazak na rijeku. To bi bilo za četiri dana. (34—52)[4]

Neprijatelj sa Durmitora se kreće ka Pljevljima. Naši zauzeli Šavnik i Mojkovac.[5] (35—22)[6]

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 3, br. reg. 4/3.

[2] Sve je ovo Vrhovnom štabu 31. avgusta javio Štab 12. korpusa NOVJ (Arhiv VII, ANOR-a, k. 589/B, f. 10, br. reg. 8/32: Knjiga primljenih i poslatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ, radiogrami br. 51 sa 43 grupe i br. 52 sa 58 grupa, upućeni Vrhovnom štabu 31. avgusta u 7 časova).

[3] Istoga dana je Vrhovni štab o ovome naređenju poslao obaveštenje Štabu 12. korpusa. Ono glasi:

»Plavom [smo] javili da vas prihvati na reci. Potrebno je da javite dan prelaska«

(Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 12. korpusa NOVJ, radiogram br. 24 sa 21 grupom).

[4] i [6] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a druge dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[5] Ova obaveštenja je Vrhovnom štabu poslao 31. avgusta Štab 2. korpusa NOVJ. Potpunije o tome: Arhiv VII, ANOR-a, k. 396, f. 1, br. reg. 11/15: Knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ, radiogram br. 3 sa 68 grupa.

BR. 481

UPOZORENJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ DA JE NEPRAVILNO KRVARITI OKO NEKOG UTVRĐENOG GRADIĆA ILI KOTE UMESTO ZADOBIJANJA POZICIJA NA TERENU I NAREĐENJE DA ZA NAREDNIH DESETAK DANA DOVEDE DOVOLJNO SNAGA ZA UGROŽAVANJE NEPRIJATELJEVOG SAOBRAĆAJA U DALMACIJI I DA ORIJENTIŠE SVOJA DEJSTVA KA MORU[1]

31. VIII [1944.]

[ŠTABU 8. KORPUSA NOVJ]

Vaša odluka za napad na Gračac potpuno je nepravilna[2]. Za Njemce je to glavna komunikacija[3]. Sigurno će oni tuda izvući još nekoliko divizija. Izgleda da nijeste razumjeli našu raniju direktivu o načinu dejstva[4]. Javite gubitke iz te akcije[5].

---

[1] Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ upućenih Štabu 8. korpusa NOVJ, original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, ANOR-a, k. 28, f. 9, br. reg. 4/1.

U knjizi depeša nedostaju prvih 5 strana.

[2] Zapovest za napad na Gračac izdao je Štab 8. korpusa NOVJ 24. avgusta, ali je o tome poslao obaveštenje Vrhovnom štabu NOV i POJ verovatno tek 29. avgusta. (Tačan datum se ne zna, jer nije pronađena Knjiga depeša Štaba 8. korpusa upućenih Vrhovnom štabu, a u Knjizi depeša Vrhovnog štaba primljenih od Štaba 8. korpusa NOVJ nedostaju prvih 15 stranica).

Napad na Gračac je otpočeo ujutro 28. avgusta. Izvela ga je glavnina 9. dalmatinske NO divizije (3. dalmatinska NOU brigada i 4. splitska NO brigada), podržane sa tri artiljerijska oruđa. Istovremeno je 13. južnodalmatinska NO brigada 9. NO divizije izvodila napad na Smrekovac.

Napad na Gračac i Smrekovac obezbeđivala je od pravca Gospića 7. dalmatinska NO brigada 35. NO divizije, a od pravaca Otrića i Srba 7. dalmatinska NO brigada 19. NO divizije. Potpunije o ovome: tom V, knj. 31, dok. br. 73 i 84.

[3] Reč je o železničkoj pruzi koja od Knina vodi preko Gračaca za Oštarije, a odatle jednim krakom preko Karlovca za Zagreb, a drugim krakom preko Novog Mesta za Celje.

[4] Ta direktiva nije pronađena.

[5] Vrhovni štab je u vezi s borbama za Gračac primio sledeće izveštaje Štaba 8. korpusa:

»29. VIII 44.

Noću 27/28. snage 9. diviz. napale su nepr. garnizon Gračac... (tačke su u originalu — prim. red.) borbe su još u toku. Nepr. daje žilav otpor. U 7 sati 4 sav. aviona bacala na Gračac po jednu bombu. Efekat bombardovanja [mali,] zatraženo ponovo bombardovanje u 17 časova. Nepr. snage: 250 legionara iz 373. »Tigar« diviz. i oko 500 četnika Gračačke brigade... (tačke su

Nije rentabilno krvariti se oko nekog utvrđenog gradića ili kote. Važno je dobiti pozicije na terenu, odakle se može u pogodnom trenutku uzeti situacija u svoje ruke.[6] (11—99)[7]

Potrebno je da u roku desetak dana postavite dovoljno snaga da, naročito u srednjoj Dalmaciji, ozbiljno ugroze neprijateljski saobraćaj, orijentišući njihovo dejstvo ka moru.[8] (12—45)[9]

---

u originalu — prim. red.) sadejstvo po jedna brigada 19. K. ... — »Tigar« div. (tekst je u originalu nejasan — prim. red.). Na ostalim sektorima povećana aktivnost naših jedinica«.

»30. VIII 44.

U toku jučerašnjeg dana (reč je o 28. avgustu; radiogram je u Vrhovnom štabu sa zakašnjenjem primljen — prim. red.) i noću 28. na 29. vođene su oštre borbe za Gračac. Nemcima i četnicima zadati teški udarci i u zoru naše snage su se povukle na polazne položaje. Nemci i četnici u Gračacu su potpuno opkoljeni. Tako isto i na Vučjem vrhu i Ćulumu likvidirani. Podatke o gubicima Nemaca javićemo naknadno.

Nemci, jačine 5 tenkova i oko 300 vojnika sa četničkom bandom iz Otrića pokušali su intervenisati i probiti se za Gračac. Naši osiguravajući delovi vodili su žestoku borbu. Položaji su prelazili više puta iz ruke u ruku dok neprijatelj nije bio odbačen uz velike gubitke. Uništen je jedan tenk. Savezničke avijacija nije sadejstvovala u 17 sati kako smo tražili.

Na ostalim sektorima povećana aktivnost naših jedinica.«

»30. VIII 44.

Kod Gračaca bez promene. Naše snage održavaju i dalje blokadu. 28. i 29. nepr. je jačim snagama pešadije i tenkova pokušao od Otrića i Obrovca u više pravaca da se probije za Gračac. Odbijeni su uz gubitke od 3 uništena tenka, 60 ubijenih i veliki broj ranjenih. Naši gubici neznatni.

Iz pravca Gospić — Gračac nadirala [je] jedna nepr. kolona. Vode se borbe. Do sada [su] uništena 2 tenka.

Na ostalim sektorima bez promena.

Naši gubici kod Gračaca [jesu] 30 mrtvih i 80 većinom lakše ranjenih, a gubici neprijatelja, po prikupljenim podacima, [jesu] oko 50 mrtvih i mnogo ranjenih.«

Arhiv VII, ANOR-a, k. 28, f. 9, br. reg. 6/1.

[6] Štab 8. korpusa je odgovorio da će dobijeno naređenje imati u vidu i ubuduće nastojati da se ne upušta u slične borbe. Istovremeno je naglasio da je u tom momentu Gračac bio centar četničkih snaga za Liku i severnu Dalmaciju, pa ga je to najviše rukovodilo da napada Gračac (navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ, primljenih od Štaba 8. korpusa NOVJ, radiogram br. 25 od 2. septembra 1944. godine).

[7] i [9] — Prve dve brojke označavaju broj radiograma Vrhovnog štaba, a ostale dve — broj šifrovanih grupa u njemu.

[8] Štab 8. korpusa je brzo postupio po ovom nalogu Vrhovnog štaba i već 4. septembra ga izvestio ovako:

»Raspored naših snaga je slijeđeće:

Deveta i Devetnaesta divizija sa Sjevernodalm. grupom odreda [su] na prostoru Like i sjeverne Dalmacije, orijentisani ka moru.

Dvadeseta div. sa Srednjodal. grupom odreda, jačine oko 4500 boraca, [je] na prostoru Dinara — srednja Dalmacija, orijentisani ka moru.

U južnoj Dalmaciji [je] južnodalmatinska grupa odreda.

Na sektoru srednje Dalmacije neprijatelj [je] vrlo aktivan.

Mjesto našeg štaba je Plećaši (Bruvno). U projektu je selo Krupa.

Molimo Vas da javite da li je naš raspored dobar.«

(Navedena Knjiga depeša Vrhovnog štaba NOV i POJ primljenih od Štaba 8. korpusa NOVJ, radiogrami br. 50 i 51 od 4. septembra 1944. godine).

Napomena Redakcije

U vezi s ovom, 13. knjigom II toma Zbornika Redakcija napominje sledeće:

1. U periodu koji obuhvata ova knjiga (maj—avgust 1944) Vrhovni štab NOV i POJ se pri rukovođenju jedinicama u najvećoj meri koristio gotovo isključivo radiogramima. Međutim, kao ni za prethodnu knjigu ovog toma, nisu pronađeni originalni tekstovi radiograma koje je Vrhovni štab dostavljao svom Odeljenju veze da ih radio-vezom prenese onome kome su upućeni. Stoga su u arhivskim fondovima traženi radiogrami koji su primili operativni štabovi NOVJ i upisivali ih u svoje knjige primljenih depeša, ili su, pak, sačuvani kao pojedinačni dokumenti. S obzirom na nedovoljnu obučenost pojedinih radista, kao i na manjkavost tehničkih sredstava kojima su se služili, a često i zbog veoma nepovoljnih uslova rada, prirodno je što u radiogramima nalazimo greške, nejasnoće, praznine, a katkada i poremećen redosled poglavlja prvobitnog teksta. Sve je to usporavalo rad na ovoj knjizi, pa je stoga sa znatnim zakašnjenjem predata u štampu.

2. I u ovoj knjizi, kao i u prethodnoj, najveću prazninu predstavlja to što nisu pronađeni radiogrami koje je od Vrhovnog štaba primao Štab 8. korpusa NOVJ, a poznato je da je s tim korpusom Vrhovni štab imao veoma intenzivan radio-saobraćaj, budući da je taj korpus dejstvovao na operativnom prostoru kojem je Vrhovni štab pridavao prvorazredan značaj. Nisu pronađeni ni radiogrami koje je Štab 5. korpusa NOVJ primio od Vrhovnog štaba pre 20. maja 1944, niti radiogrami koje je Štab 1. proleterskog korpusa primio od Vrhovnog štaba pre 4. juna 1944. godine. Nedostaju i radiogrami koje je Glavni štab NOV i PO Vojvodine primio od Vrhovnog štaba do sredine juna 1944, dok se od sačuvanih radiograma koje je primio Glavni štab NOV i PO Slovenije, zbog njihove nepotpunosti, retko koji može koristiti.

3. Svi dokumentni koji izvorno nisu pisani srpskohrvatskim jezikom prevedeni su i objavljuju se na tom jeziku. Tako je tri pisma Edvarda Kardelja od 5. i 6. maja i 29. jula 1944. Centralnom komitetu KP Slovenije pisana na slovenačkom jeziku preveo na srpskohrvatski jezik i dao objašnjenja vojni istoričar pukovnik JNA Zdravko Klanjšček. Dokumente, pak, s izvornim tekstom na stranim jezicima, kako za ovu knjigu tako i za naredne knjige ovog toma, preveli su na srpskohrvatski jezik prevodioci Vojnoistorijskog instituta — sa ruskog jezika Ljubinka Ribar, a sa engleskog Vera Ristić.

REGISTAR

LIČNA IMENA

A

Abramović Petar — 417
Adamič Luis (Luj) — 32, 33, 139
Ajzenhauer Dvajt (Dwight David Eisenhower) — 206
Alar Nikola — 518, 519, 613
Alargić Judita — 794
Aleksander Harold — 660, 749
Aleksić Anton — 515, 516, 519
Anders Vladislav — 576
Andonov Metodije Čento — 16, 286
Andreev Bane Ronkata (Backo) — 352, 526, 873
Anđelić Ljubo — 720
Antunac Ivan — 415
Antunović Rista Baja — 361
Apostolski Mihailo — 248, 258, 260, 261, 264, 285, 441, 532, 569, 645, 873
Apro Đuro — 519
Ašanin Vojislav — 796
Atanasov Šterju Viktor — 91, 343, 641, 841
Augustinčić Antun — 137, 138
Augustinčić Nada — 742

B

Babić Dušan — 204
Babić Radomir — 431
Babič Vlado — 35
Backović Aleksandar Aleksa — 365
Baćović Petar — 206, 207, 664
Badnjara Ljubo — 720
Badoljo Pjetro (Badoglio Pietro) — 50
Bagrjanov Ivan — 642
Bajić Uroš — 332
Bakarić Vladimir — 287
Bakić Mitar — 92, 93, 158, 214, 280, 299, 300, 344, 393, 395, 431, 501, 524, 525, 540, 543, 561, 651, 750
Balanč Stanko — 613, 808
Barbić Mate — 115
Barbir Neda — 682
Barović Jovan — 794
Batinić Bojo — 610
Bebler Aleš Primož — 33, 34, 580
Becele Slavko — 29
Bejli Stenli (Bailey W. Stenly) — 206
Benzon Mileva — 311
Bešker Zvonko — 115
Bevk France — 32, 33, 49, 580
Bićanić Rudolf — 32, 33, 162, 163, 342
Bjanko Vinčenco Vitorio (Vincenzo Bianco Vittorio) — 34, 51
Bjelica Jevrem — 480
Blgarjanov Bojan — 641
Bobinac Ivan — 417
Bogdanović B. — 725
Bojanić Ante — 589, 591, 592, 594
Bojčević Pavle — 218
Boldin Ignac — 807
Borčić Božo — 408, 415
Bosnić Mika — 197
Bosnić Mirko — 690
Božeglav Karol — 518
Božilov Dobri — 641
Božinić Živojin — 236, 251
Božović Božidar — 318
Božović Dragutin Drago — 670, 682
Božović Jovan — 794
Božović Luka — 161, 741
Božović Milutin — 682
Božović Saša — 482
Brajnik Štefan — 33
Brajović Mihailo Bebo — 161, 741
Brajović Petar Đuro — 527, 645, 649, 650
Braket Brendel — 73
Branica Gvido — 589
Brejc Tomo Pavle — 35
Bren Majda — 741

Briški Martin — 584
Broz Josip Tito — 14, 15, 17, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 31, 36—39, 42, 54, 65, 66, 67, 72—74, 77, 78, 82, 88, 89, 91, 92, 95, 109, 110, 131, 132, 133, 137, 138, 140, 149—152, 155—162, 164—166, 168, 174, 185, 186, 190, 193—196, 198—202, 212, 214, 216—219, 226, 231, 239, 242—246, 248, 249, 252, 254, 265—267, 270, 271, 274, 276, 277, 286—288, 291—293, 302, 311, 312, 313, 321, 323, 325, 329—331, 332, 334—337, 341—343, 346, 347, 349, 353, 354, 357, 360, 361, 363, 364, 369, 375, 378, 380, 381, 385, 387, 394, 396, 400, 405, 431, 432—434, 436, 438, 441—444, 450, 453, 454, 456—459, 469, 470, 472, 475, 479, 484, 485, 487, 488, 494, 495, 498, 499, 503—507, 510, 517, 520, 522, 524—526, 529, 530, 532—534, 536—540, 545—547, 555, 556, 559, 561, 564, 566, 568, 572, 575, 576, 594—598, 600, 601, 606—608, 619—624, 651, 654, 655, 660, 661, 664, 665, 668, 671, 672, 686, 687, 695, 696, 700, 704, 705, 727, 730, 734, 736, 743, 747, 749, 750, 753—755, 759, 766, 777—779, 784—786, 789, 790, 798, 799, 802, 817—820, 827—830, 835, 836, 843, 846—848, 850—852, 855, 865, 872, 874—877
Broz Žarko — 66, 137, 138, 160
Bubanj Viktor — 748
Bućan Milan — 464
Bulić Frano — 123
Buljubašić Šerif — 349, 385
Burić Savo — 378
Butković Nikola — 282

C

Cankov Georgije — 641
Cvetković Dragiša — 32
Cviter Fran (Zwitter) — 31, 582
Cviter Matevz (Matthews) Lidija — 31

Č

Čavić Rade — 682
Čerčil Džek (Jack M. T. F. Churchill) — 314, 318
Čerčil Randolf — 276
Čerčil Tom (Churchill Tom) — 312, 313
Čerčil Vinston — 8, 73, 113, 155, 156, 246, 287, 322, 324, 564, 568, 660, 661, 665, 668, 672, 686, 695, 749, 818, 852
Čok Ivan — 675
Čolaković Rodoljub Roćko — 486, 487, 494
Čolić Boško — 660
Čučkov Mane — 16, 286

Ć

Ćalović Mile — 362
Ćetković Vlado — 244, 245
Ćurčić Živojin Srba — 362
Ćurić Azis — 417

D

Dakić Radoje Brko — 561, 720, 721
Dančević Luka — 281
Danilović Rade — 683
Danilović Stanko — 66, 137, 138
Dapčević Peko — 56, 57, 64, 89, 90, 92—94, 134, 136, 214, 217, 280, 344, 370, 382, 391, 393, 399, 431, 437, 438, 448, 461, 469, 473, 485, 491, 497, 498, 501, 502, 524, 525, 540, 543, 550, 556, 599, 600, 619, 621, 631, 634, 635, 637, 646, 647, 651, 661—663, 685, 706—708, 711, 712, 728, 764, 776, 779, 780, 812, 827, 835, 846, 855, 856
Davičo Oskar — 392
Deleon Eli — 516
Delić Jovan — 682
Dermastja Marjan — 784
Dikin Džon — 110
Dikin Vilijam Frederik (Frederich William Deakin) — 227
Dikov Diko — 641
Dimitrov Georgi — 582
Dobnikar Janko — 417, 420, 421, 512, 515, 516, 519, 520, 613, 615, 747, 748, 806, 809, 810
Dodik Radovan — 660, 665
Donovan Viljem (William Joseph Donovan) — 206, 510
Dorner Ivan — 807
Dožić Gavrilo — 126
Dragićević Veljko — 214, 217, 218, 224, 683

Dragićević Zora — 217
Dragojčeva Cola — 259, 260, 641
Drenjanin Milorad — 794
Drljević Đ. Savo — 764
Drljević Sekula — 206
Dubara Nedeljko — 680, 682

Đ

Đerđa Josip — 657
Đilas Milovan — 17, 18, 66, 137, 138, 150, 152, 160, 162—165, 167, 226—228, 233—235, 266
Đorđević Krista — 339
Đorem Marinko — 683
Đukanović Vojo — 386, 785
Đukić Mileta — 349, 385
Đuranović Bajo — 794
Đuranović Vladan Vlajko — 638, 639
Đurašković Spaso — 197
Đurica Dane — 613
Đurić Ljubodrag — 344, 346, 759, 776, 779, 836
Đurić Momčilo Moma — 670
Đurić Pera — 331
Đurić Radomir — 68, 388, 489
Đurić Radoslav — 236, 238, 239, 251, 276
Đurišić Ante — 519
Đurišić Pavle — 206
Đurović Maksim — 208
Đurović Milinko — 332

DŽ

Džems Gamel (sir James Gammell) — 661
Džons Viljem (Jons William) — 30

E

Eliot Viliam (Elliot William) — 519, 520, 536, 564, 565, 611

F

Fajfer Timoti (Pfeiffer A. Timothy) — 510
Felber Gustav Hans — 24, 539
Feldman Miroslav — 122, 307
Filding Templ (Fielding Templ) — 510
Filipović Krsta Grof — 208, 362
Filipović Sulejman — 486, 487, 494
Finderle Viktor — 365
Fleps Artur — 706
Fotić Konstantin — 323, 325
Franičević Marin — 115
Frol Frane — 657, 658
Furlan Boris — 31, 51

G

G. M. Dejvi (G. M. Davy) — 313
Gančević Anđelko — 214, 218
Gavrilović Milan — 162
Gaži Franjo — 654, 656—659
Georgijevski Kiril (Kiro) Dejan — 441
Georgijević Vasiljević Dimitrije — 231
Gerbec Željko — 683
Glavan Ivica — 682
Gligorić Predrag — 660
Godina Elio — 282
Gorškov — 790, 835, 845
Gošnjak Ivan — 375, 384, 402, 449
Grahek Zvonko — 311
Grbac Milan — 683
Gregorić Pavle Paja — 587, 658
Grgić Dane — 684
Gruevski Trajče Dončo — 285
Grujić Periša — 349, 385
Grulović Aćim Slobodan — 329, 330, 363, 879
Grulović Nikola — 638, 639

H

Hal Korder (Hull Cordell) — 510
Halužan Rudolf — 518, 519
Hamović Rade — 396
Hebrang Andrija — 654
Hitler Adolf — 7, 8, 10, 193, 194
Hodža Fadil — 645, 649, 650
Horvat Josip — 435
Hotić Mesud — 785
Hribar Artur — 329, 363
Hrnčević Josip — 185, 190, 192, 426, 475, 478
Hubmajer Danilo — 202
Hutington Eleri (Hutington C. Ellery) — 510

I

Idn Antoni (Eden Anthony) — 155
Iđaković Drago — 807, 808
Ilić Pavle Veljko — 26, 36, 40, 56, 57, 61, 63, 169, 170, 269, 276, 278, 280, 352, 353, 354, 361, 448
Iličković Čedo — 297
Islamović Salih — 205
Ivanov Blagoj Kosta — 641
Ivanović Dragiša — 648
Ivanović Spasoje — 640
Ivčić Milivoj — 589, 595

J

Jadrijev Svetozar — 516, 519
Jager Viljem — 581
Jagodić Marija — 331
Jakić Velimir — 158, 524, 673, 704, 741
Jakšić Mato — 20, 69, 110, 111, 124, 220, 302, 505
Jakšić Pavle — 587, 595, 722
Janc Andrijan — 581
Janić Tihomir — 331
Janić Vlado — 784
Janković Blažo — 378
Janković Milorad Mića — 670, 682
Janković Miloš — 339
Janjić Branislav — 683
Japundžić Nikola — 419
Jauković Voja — 311
Jelinčić Zorko — 580
Jeločnik Hubert — 201
Jokić Josip — 282
Jovanić Đoko — 194, 197, 245, 246, 469, 474, 709, 710, 732, 733, 740, 766, 767, 791, 824, 827, 829, 842, 846, 856, 859
Jovanović Arso — 107, 171, 197—199, 406, 601, 622, 625, 626, 660, 661, 800, 801
Jovanović Blažo — 721
Jovanović Isa — 330
Jovanović Mijuško — 683
Jovanović Radivoje Bradonja — 362
Jovanović Radoš Selja — 362
Jovanović Senka — 742
Jovanović Slobodan — 156
Jovanović Vaso — 382, 484, 485, 709, 710, 795, 799, 801, 813
Jović Radoslav — 349, 385
Jovićević Pavle — 645, 650
Jovičić Stevan Maksim — 392, 363
Jugov Anton — 259, 641
Jurić Ivan — 516
Jurlin Ivan — 115

K

Kajfeš Josip Jože — 365
Kajfeš Kata — 465
Kandić Branko — 297
Kapanja Dušan — 741
Karađorđević Petar II — 32, 120, 155, 207, 287, 292, 447, 509, 537, 664, 672
Kardelj Edvard Krištof, Bevc — 29, 30, 32, 34, 35, 48, 50, 199, 253, 287, 321, 323, 358, 359, 575, 577, 585, 622, 654, 658—660, 664, 695, 852
Kardelj Pepca — 585
Karter (Carter) — 465, 519
Kastl Dragan — 421, 513
Kecman Mile — 683
Kecmanović Vojislav — 444, 494, 495
Kenedi Edvard — 72, 73
Kent Kuper — 73
Kereković Zlatko — 723, 725
Kern Ivan — 31, 32
Kerović Radivoje — 562
Keserović Dragutin — 236, 239, 251, 252, 646
Kidrič Boris Peter — 30, 579, 582
Kimovec Franc Žiga — 35
Klišanić Vjekoslav — 601, 660
Knežević Danilo — 299
Knežević Irina — 297
Knežević Živan — 205
Kocbek Edvard — 31, 34, 49, 221, 287, 582, 584
Kolarović Milomir — 813
Koljatić Miro — 593
Koljković Dimitrije Diša — 669
Kondić Rade — 607
Kopinič Josip — 664
Koplenig Johann — 50
Korać Vaso — 682
Kornjejev Nikolaj — 359, 547
Kosmač Ciril — 31, 32, 583
Kosorić Pero — 843
Košćec Tomo — 682
Košutić August — 656, 657, 658
Kovačević Stevan — 720
Kovačević Vjera — 720
Kovačević Vojin Voja — 250, 648, 721
Kozak Ferdo — 29, 31
Kozak Juš — 29, 30, 32, 50
Krajačić Ivan Stevo — 354, 464, 654, 659

Krajger Boris Janez (Kraigher) — 31, 50
Krajger (američki pukovnik) — 193
Krajger Uroš (Kraigher) — 31, 581
Krašna Milan — 612
Kraus Herbert — 558, 691
Kraut Božidar — 560
Krbek Ivo — 656, 658
Kreft Ivan — 31, 589, 591, 593
Krek Miha — 32
Krese Leopold Jošt — 35
Kričković Branislav — 683
Krivokapić Drago — 519
Krivošić Veljko — 664
Krstić Stojan — 236, 238
Krupić Husein — 493, 560
Kržišnik Anton — 49, 583, 584
Kuhar Alojzije — 32
Kum Oto (Kumm Otto) — 674
Kunst Zvonimir — 518
Kuprešanin Milan — 171
Kusec Vjera — 297
Kuštrin Josip — 388
Kutbertson (Cutbertson) — 417, 512, 612, 805
Kveder Dušan Tomaž — 577, 581, 803, 804, 821

L

Lampret Jože — 49
Lavrič Božidar — 587
Lazarević Božo — 111, 116, 203, 206, 418—420, 512, 513, 516, 517, 698, 701
Lekić Danilo Španac — 27, 58, 62, 64, 134, 136, 158, 211, 215, 271, 334, 349, 385, 562, 570, 588, 598, 626—629, 638, 661, 709, 710, 712—714, 730, 731, 732, 739, 840, 751, 764, 766, 768, 782, 783, 791, 792, 795, 800, 818, 819, 826, 827, 842, 856, 881
Lekić Nikola — 349, 385
Leman — 227
Leskošek Franc Luka — 29, 30, 48, 584
Levičnik Karel — 560, 660, 784
Lihtenberger Henri (Lichtenberger Henry) — 510
Lipovščak Milenko — 519
Lizec Franc — 612
Lompar Dušan — 640
Lončarević Đuro — 161, 741
Lopičić Sava — 516
Lopičić Stevo — 299
Lovrić Ivo — 807
Loyd Roberts — 412
Lozić Miodrag — 66, 67, 138, 160, 227, 235
Lukačević Vojislav — 206, 207, 664

LJ

Ljotić Dimitrije — 538
Ljubičić Mile — 107
Ljubičić Nikola — 784
Ljubičić Radoje — 331
Ljujić Vera — 741
Ljumović Vuksan — 331

M

Maček Ivan Matija — 33, 224
Maček Vladimir (Vlatko) — 162, 163, 166, 167, 431, 658, 876
Magajna Bogomir — 49
Magovac Božidar — 363, 657
Majaron Ferdinand — 580
Makiedo Sergije — 60, 240, 241, 415, 416
Maklejn Ficroj (Maclean Fitzroy) — 110, 133, 296, 297, 351, 537, 564, 565, 654, 660, 661, 664
Makmilan Harold — 661
Maksvel Endru (Maxwell Andrew) — 294, 382, 383, 480
Maleš Mirko — 683
Malnarić Milan — 515, 516, 519
Malohodžić Himzo — 512, 516, 519
Mandić Gligorije (Gligo) — 158, 328, 382, 391, 392, 399, 432
Mandić Jovan — 683
Mandić Petar — 682
Manestar Petar — 683
Manola Srećko — 512
Manuilski — 138
Marinko Miha — 35
Markić Ivo — 115
Markotić Ružica — 589—591, 594, 595
Marković Aleksandar — 205
Marković Dragoslav Draža — 339
Marković Momčilo Moma — 63, 88—91, 103, 280, 346, 350, 351, 361, 403, 662
Marušič Drago — 49, 363
Masanović Pavle — 109
Maslarić Božidar — 137, 138, 227, 623, 624

Masola Umerto Kvinto (Umberto Massola Quinto) — 34
Mathews William — 114—116, 305—307
Materić Ilija — 836
Matičević Stipe — 421
Mehmedbašić Sulejman — 161, 331, 741
Mekić Muharem — 690
Melamed Pavle — 388
Mensfild Valter (Mansfield Walter) — 206
Mesić Marko — 231, 458, 573
Mešterović Đura — 139, 144, 228, 231, 789
Mićunović Vukašin — 721
Mihailov Vančo — 629
Mihailović Dragoljub Draža — 8, 24, 54, 73, 75, 91, 103, 111, 151, 155, 156, 162, 163, 205—207, 216, 236, 238, 239, 251, 252, 292, 305, 321, 324, 325, 428, 461, 509, 578, 646, 652, 700, 745, 746, 759—761, 839, 851, 857
Mihailović Živorad — 785
Mihaljević Jovo — 720
Mijatović Pavao — 518
Mijović Čedo — 650
Mikić Ljuba — 640
Mikuž Metod — 584
Milašinović Radomir — 109
Milenković Dragoljub — 332
Miletić Roko — 613
Miličić Ivo — 217
Milišić Svetolik — 140
Milojević Miloje — 25, 502
Milojković Mirko — 332
Milosavljević Milosav — 662
Milosavljević Ljubinka — 280
Milovanović Ilija — 204
Milutinović Ivan — 101, 102, 199, 287, 357, 373, 469, 640
Milutinović Mašan — 161, 741
Miljković Mito — 527, 649, 650
Mirković Borivoj — 205
Molotov Mihailovič Vječeslav — 162, 163, 228
Miskin Vasa — 332
Mitrović Dušan — 807
Mitrović Stefan — 349, 819
Momčilović Ljuba — 349, 385
Morača Milutin — 26, 36, 40, 56, 57, 61, 62, 64, 89—91, 93, 103, 104, 134, 169, 170, 391, 395, 396, 399, 835, 836
Moravski M. — 360
Morton Džozef — 72, 75
Mračević Lazar — 417
Mrđa Petar — 683
Mušikić Milivoje — 418, 420, 435, 516, 614, 615, 805, 808, 810
Mutapović Dragoslav — 836

N

Nadalić Stipe — 217
Nađ Kosta — 56, 57, 94, 280, 330, 367, 382, 438, 444, 448, 491, 550, 621
Najdanović Svetislav — 516, 519
Nalić Salih — 741
Nazor Vladimir — 363, 789
Nedelkovski Panče (Pančo) — 441
Nedić Milan — 75, 91, 216, 367, 538, 746, 759—761, 851, 857
Nemec Ivan Vojko — 34, 581
Nešković Blagoje Mihailo — 62, 88, 89, 91, 236, 242, 251, 261, 263, 267, 269, 276, 280, 299, 339, 346, 347, 350, 351, 361, 403, 623, 652, 707, 728
Nikolić Nikola — 139, 427, 589, 593, 594, 595
Nikolić Stevan — 519
Nikolić Voja — 299
Nikolić Živojin Brka — 208, 264, 362
Nikoliš Gojko — 140, 295, 298, 440, 660, 689—691
Nikolova Jordanka — 641
Nikšić Ratko — 516, 519
Ninčić Humo Olga — 661
Novaković Pavle — 664
Novaković Marko — 246

O

Obradović B. Branko — 560, 675, 677, 771, 774
Obradović Đuro — 683
Obradović Petar — 519
Olujić Stevo — 282
Opolo Miloš — 683
Ostojić Zaharije — 23, 206, 664

P

Pajović Miloš — 560
Pancer Oton — 614
Pantelić Milojica — 148, 149
Papa Pije XII (Eugenio Paceli) — 584

Papić Radovan — 332, 721
Papković Dušan — 683
Pavelić Ante — 216, 746
Pavičić Mile — 231, 233
Pavić Puniša — 516, 519
Pečovnik Ratko — 626
Pehaček Rado — 514, 519, 589, 613, 615, 616, 806
Pejaković Vlado — 109
Pejov Naum — 629
Penezić Slobodan Krcun — 599
Perasović Vladimir — 311
Perčić Robert — 217
Perić Milan — 205
Perić Nikola — 669
Perić Vladimir — 565
Peričin Marko — 349, 385
Perović Novica — 720
Perućica Novak — 431, 432
Peruničić Mile — 482
Petričević Branko Kađa — 145—147
Petelin Franc — 515, 516, 519
Peterin Stanko — 583, 584
Petrović Daragoljub Rade — 361
Petrović Dragoslav Gorski — 361
Petrović Đuro — 680, 682
Petrović Ilija — 682
Petrović Radovan — 208, 362
Petrović Vladeta — 204
Petrušev Kiril — 16, 286
Pijade Moša — 48, 323, 586, 741
Pikl Eduard — 201
Piletić Velimir — 538, 646
Piletić Mitar — 297
Pilipović Slobodan — 109
Pirc Franc — 157, 459, 515, 517, 520, 529, 530, 615, 666, 699, 701, 742, 750, 754, 755, 807, 808
Planojević Milena — 794
Plosnić Mate — 115
Poček Vojo — 332
Poljanac Branko — 589, 595, 615, 622, 667, 668, 768, 808, 811, 819, 849
Popivoda Pero — 159
Popović Bogdan — 66, 228
Popović Ivo Đan — 388
Popović Koča — 194, 196, 250, 256, 279, 280, 284, 346, 350, 351, 358, 392, 403, 497, 499, 539, 540, 597, 621, 637, 646, 652, 662, 663, 685, 706, 708, 711, 712, 728, 776, 779, 790, 813
Popović Miladin — 704, 705, 786
Popović Milentije — 59, 60, 67, 72, 74, 133, 157, 173, 200, 253, 281, 282, 284, 297, 351, 357, 363, 371, 372, 375, 376, 417, 437, 520, 522, 537, 564, 589, 591, 593, 594, 611, 622, 849
Popović Vladimir — 94, 444
Popović Žarko — 205
Poučki Velimir — 417, 511, 809
Prelević Rade — 720
Pribićević Stojan — 72, 74, 139, 246, 836
Prica Branko — 683
Primorac Rudolf — 92, 403
Prlja Nikica — 660, 661
Prlja Petar — 417
Pucar Đuro Stari — 172, 429, 444, 449, 495, 811
Pudarić Zdravko — 516, 517, 519
Purić Božidar — 31, 155, 156, 160—163, 303, 321, 324
Purić Ljubica — 795
Purlija Ilija — 683
Puzigaća Jovo — 490

R

Račić Dragoslav — 538, 646, 652
Radević Petar — 519
Radić Ante — 807
Radić Vojislav Voja — 68, 388, 489
Radosavljević Dobrivoje Ljubo Orce — 248, 629, 630
Radosavljević Dragoslav — 197
Radović Dušan — 205, 813
Radović Marin — 464
Radović Miloš — 109
Radulović Mato — 794
Rajičević Milosav — 312
Rakić Miodrag — 205
Rako Mirko — 217
Randić Ivan Nikola — 312
Ranković Aleksandar Marko — 66, 67, 79, 93, 109, 134, 194, 198, 214, 215, 250, 287, 387, 389, 489, 536, 537, 555, 563, 568, 587, 611, 614, 660, 664, 666, 668, 669, 721
Ranković Života — 383
Raos Zvonko — 311
Ratkovčić Drago — 518
Ražnjatović Veljko — 331
Rančelj Kazimir — 25
Rendulic Lotar — 194
Ribar Ivan — 323
Ribnikar Vladimir — 287
Rid Staford (Read Stafford) — 510
Ristić Dušan — 331
Ristić Vojislav Voja — 208, 362
Rittig Svetozar — 126, 584

Rodin Svetislav — 683
Rodžers Linzi (Rodgers Lindsay) — 386, 690
Romac Ivan — 161, 741
Rosandić Toma — 339
Rubeša Milovan 282
Rudić Milorad — 519
Rukavina Ivan — 212, 213, 660—663
Rupnik Leo — 162, 163, 876
Rupnik Zdenko — 202
Ruzvelt Franklin (Franklin Delano Roosevelt) — 8, 73, 206, 687

S

Saje Baldo — 626
Salatić Rade — 417
Samokvljija Marcel — 612
Sardelić Mirko — 615
Sarić Milica Kaća — 260, 261
Savić Sreta Kolja — 326, 362, 363
Savićević Đorđije Đoka — 109
Sedramac Tošo — 683
Sekulić Milan — 686
Sekulić Vlado — 68, 388
Sergejevič Aleksandar Šornikov — 249
Sernec Božo — 584
Sernec Dušan — 49, 287, 583
Sigulin Ante — 741
Simić Kosta — 205
Simić Stanoje — 227, 229, 235, 287, 342, 400, 572, 671
Simić Vlada — 807
Simović Dušan — 32
Simović Miša — 140
Siskov Anđelko — 415
Skočilić Joža — 838
Slesor Džon — 754
Smajović Vasilije Vaso — 208, 362
Smirnov — 140, 228
Smodlaka Josip — 226, 287, 536, 580, 651
Smodlaka Slaven — 537
Sokolov Stefan — 226, 421, 515, 616, 747, 807—809, 849
Soldatović Stojadin — 784
Spolavek Mihajlo — 451
Srebrnič Jože — 35
Srećo Sretko — 613
Srok Milan — 419
Stambolić Petar — 16, 88, 236, 242, 252, 276, 333, 346, 347, 351, 403
Stanišić Milija — 299
Stanojević Miloš — 415
Stevanović Stevan — 362
Stipanović Andrija — 415
Stipišić Nikoslav — 217, 218
Stivenson Ralf (Stevenson Ralph) — 115, 287
Stjepanovič Ivan Konjev — 66, 228
Stojilović Zaga — 332
Stojnić Velimir — 66, 228, 704, 705
Stolar Toni Sliko — 51
Strit Viliam (Street Villiam) — 95
Strugar Žarko — 660
Studen Miloš — 683
Stupar Pero — 682
Sudakov — 226
Svetek France — 578
Svetek Lev — 584
Svetlin Ivan Janez — 417, 418, 421, 511, 519, 520, 611, 616, 747, 804, 805, 810
Svilković Ivan — 682
Svoboda Ludvig — 572

Š

Šantić Sreten — 613
Šašić Jefto — 660, 661
Šćepanović Jefto Čajo — 692, 805
Šećeragić Murat — 438
Šegrt Vlado — 740, 792
Šentjurc Lidija Julka — 34
Šerpanović Ranko — 741
Šestan Bogdan — 807
Šiljegović Boško — 430
Škrilj Rafael — 417
Škrivanić Gavro — 205
Šlezinger Boris — 616
Šneler Mladen — 417
Šnuderl Makso — 49
Šprajc Ljubinko — 435, 613
Štanker — 101
Šubašić Ivan — 155, 156, 162, 163, 166, 167, 287, 288, 291, 293, 302. 321—325, 363, 443, 444, 447, 455, 537, 573, 576, 654—656, 671, 672, 695, 696, 743, 745
Šumenković Ilija — 671
Šumenković Zvonko — 417, 511
Švob Vinko — 138, 230, 620
Švornić Jovo — 683

T

Talbolt Džon (John) — 72, 74
Tatalović Radomir — 23
Tatarac Svetislav Tale — 208, 362

Temelkovski Borko — 441
Terpešev Dobri — 259, 641
Terzić Velimir — 17, 18, 66, 137, 138, 141, 142, 162—167, 226, 235, 254, 265, 266, 274, 275, 287, 335—338, 341, 342, 360, 361, 364, 369, 380, 381, 433, 434, 442, 453, 454, 456—458, 472, 479, 498, 532—534, 546, 566, 567, 572, 573, 619, 620, 623, 624, 627, 769, 789, 790, 847, 848, 850, 851
Todorović Bora — 206
Todorović Mijalko Plavi — 392, 455, 469, 485, 670, 859, 881
Toljić Života — 682
Tomić Dragić — 109
Tomičić Dinko — 875
Tomšić Janko — 282
Tomšić Janez — 381 625, 626
Topalović Živko — 578
Tričkov Vlado (Baja Georgije) — 260, 641
Trnski Slavčo — 259
352
Tukerić Ivan — 807, 808, 810
Turković Ivo — 682
Turimandžovski Dime Gorski — 352

U

Ubaldo — 692
Ude Lojze — 49
Ujević Mate — 299
Ulepič Zdenko — 519, 612, 741, 742, 748, 805, 808—810
Urošević Sredoje Sreda — 491
Uskoković Jagoš — 785
Uzunovski Cvetko Ibrin, Abas — 248, 352, 441, 526, 527, 531, 532

V

Vajks Maksimilijan (Maximilian Freiher von Wiechs) — 194
Vajel Josip — 516
Valenčić Rudi — 807
Vasiljević Georgijević Dimitrije — 17
Vavpotič Lado — 580
Velebit Vladimir — 20, 59, 60, 69, 72, 73, 110, 111, 113, 116, 156, 203, 220, 223, 302, 671, 695, 696
Vemić Nikola — 519, 613, 614
Veselinov Jovan Žarko — 638
Veselievski Naum Ovčarov — 259
Vidaković Ivica — 683
Vidaković Slobodan — 297
Vidmar Josip — 31, 32, 323, 575
Vidović Žarko — 714, 779—781, 799, 813, 824, 827, 842, 856
Vilfan Jože — 35
Vilson Henri (Sir Henry Maitland Wilson) — 15, 21, 72, 73, 75, 110, 113, 155, 536, 537, 568, 651, 654, 660, 661, 664, 668, 671, 672, 749
Visarionovič Josif Staljin — 149, 162, 163, 228, 232, 434, 687
Visković Milivoj — 115, 122, 307
Vlah Milutin — 683
Vlahov Dimitar — 623, 624
Vlahov Gustav — 623, 624
Vlahović Velimir Veljko — 227
Vlaisavljević Mićo — 683
Vogelnik Adolf Dolfe — 30, 50, 111, 223
Vojvodić Todor — 331
Vouk Stanislav — 519, 613, 614
Vrhunec Vinko — 580
Vučinić Aleksa (Vucinich Alek) — 510
Vučković Branko — 683
Vučković Đorđe — 682
Vučković Ljubo — 836
Vujačić Marko — 323
Vujaklija Milić — 669
Vujasinović Todor — 488
Vujičić Bogdan — 231
Vujić Milan — 683
Vujović Milovan — 720, 721
Vujović Mitar — 42, 46, 51, 70, 71, 109, 609, 610, 617, 619, 643, 644, 768, 820, 849, 877, 878
Vukanović Jagoš — 236, 251
Vukanović Radovan — 90, 663, 739, 740, 780, 782, 783, 788, 792, 799, 826, 858
Vukanović Stevo — 526, 527, 531
Vukčević Ljubomir — 513, 519, 614
Vukelić Savo — 838
Vukmanović Svetozar Tempo — 16, 88, 207, 208, 236, 237, 239, 248, 251, 252, 258, 261, 262, 264, 269, 276, 280, 285, 286, 333, 346, 347, 351—354, 403, 441, 523, 526, 527, 531, 532, 623, 629, 630, 641, 642, 645, 649, 650, 707, 708, 873, 841, 863, 873, 874
Vukotić Jovan Jovo — 58, 784
Vuković Dragutin — 721
Vuković Petko — 362

Vuksanović Lakić — 208, 236, 251
Vuletić Marko — 68, 388, 489
Vuletić Đorđe — 691
Vuletić Mlađa — 669

Z

Zabel Anton — 435
Zakarija Vinko — 310
Zdravkovski Jakim Penko — 441
Zečar Milan — 208, 260, 261
Zečević Drago — 519
Zečević Vlado — 126, 287
Zekić Miloš — 875
Zerjal Boris — 282
Zgaga Stanko — 282
Zobenica Gojko — 683
Zobundžija Ladislav — 806
Zogović Vera — 392
Zorić Luka — 683
Zvonko Drago — 518, 519

Ž

Žarković Gojko — 161, 741
Žarković Pero — 720
Žgur Rozario — 613, 614, 808
Žigić Rade — 354, 375, 464, 659
Žigon Albin — 282
Živković Ilija — 518, 614
Žujović Sreten Crni — 172, 194, 197, 198, 243, 249, 250, 284, 358, 438, 444, 469, 473, 474, 475, 480, 660, 661, 695, 696, 799, 849, 874
Žukov Konstantinovič Georgij — 162, 163, 228—230, 232, 234
Župančič Oton — 577

GEOGRAFSKI NAZIVI

A

Afrika — 30, 67—69, 111, 112, 120, 133, 203, 204, 222, 295, 388, 530, 587, 589, 590, 592, 595, 615, 667, 698—700, 807
Albanija — 162, 280, 497, 537, 704, 751, 786, 800, 837
Aleksandrija — 116, 124, 129, 222, 306, 307, 310, 820
Aleksandrovac — 634, 635, 859
Altamura (u Italiji) — 68
Alžir — 20, 51, 72, 73, 75, 110, 118, 204, 417, 418, 420, 512, 517, 698, 806, 807
Amerika — 32, 50, 116, 129, 312, 314, 342, 364, 686
Andrijevica — 103, 491, 497, 524, 525, 540, 550, 556, 632, 707, 713, 793
Apenini (pl.) — 319
Arilje — 858
Australija — 30, 342
Austrija — 50
Avdilovac (aerodrom u Toplici) — 347, 351
Avganistan — 231
Avtovac — 792, 794, 817
Azot — 441, 426, 427, 531, 532, 645, 649, 650, 837

B

Ba (kod Valjeva) — 578
Babičko (kod Leskovca) — 251
Babin Potok — 38, 822
Babino Polje — 14, 316
Babuna (pl.) — 645
Bačka — 839, 850, 879, 880
Bajina Bašta — 22—24, 27, 28, 41, 57, 62, 763, 856—858
Bajramovci — 249
Bakić (trig. 1444) — 697
Baku — 226
Balkan — 695, 818, 856
Banija — 468, 528, 753
Banova Jaruga (kod Kutine) — 736
Banovići (kod Tuzle) — 90
Banja (kod Priboja na Limu) — 795, 799
Banja Luka — 196, 213, 735
Banjani — 793
Banjevci (kod Benkovca) — 551
Banjska reka — 239
Banat — 839, 851, 879, 880
Bare (D. i G., kod Foče) — 653, 673, 674, 680
Bari (u Italiji) — 16, 18, 20, 25, 30, 31, 59, 60, 66, 68, 69, 72, 73, 75, 110, 122, 128, 129, 140, 161, 164, 173, 220, 226, 229, 230, 240, 243, 246, 247, 256, 266, 269, 281, 284, 330, 341, 342, 344, 346, 347, 350, 353, 354, 356, 357, 361, 363, 369, 371, 375, 381, 386, 392, 393, 408, 410, 415, 417, 418, 420, 435, 438, 453—457, 459, 469, 472, 482, 486—488, 493, 512, 513, 518, 529, 530, 566, 570, 574, 580, 581, 584, 589, 590, 594, 595, 612, 615, 623, 624, 651, 661, 690, 705, 723, 724, 726, 741, 753, 767, 778, 795, 800, 802, 811, 849, 852, 874
Barica (katun, kod Han-Pijeska) — 55
Barje (kod Medveđe) — 237
Barleta (u Italiji) — 295
Barni Do (kod Plužina) — 794, 842
Bastasi (kod Drvara) — 246
Bastasi (kod Foče) — 696, 697
Bastašica (r.) — 196
Baška Voda — 318
Beč — 661
Begov Han (kod Zenice) — 493, 588, 607, 698

Bela krajina — 29, 35, 576, 583
Bela Palanka — 761
Bela Voda — 570
Belgija — 320
Belo Polje (na Kopaoniku) — 634, 647, 662, 663, 685
Beloljin (kod Prokuplja) — 448, 461
Belošev (Saratovska oblast, u SSSR) — 231
Benderšahmur (pristanište) — 164, 229, 369, 454
Bengazi (u Libiji) — 133, 804
Benini (aerodrom, kod Bengazija) — 133, 201, 220, 511—513, 515—519, 613, 614, 699, 804
Benkovac — 551, 823
Beneška Slovenija — 35
Beograd — 339, 466, 581, 652, 734, 761, 763, 846, 850, 851, 855, 880
Berane (sada: Ivangrad) — 263, 344, 361, 393, 395, 438, 469, 497, 512, 524, 525, 543, 556, 632, 707, 713, 714, 730, 740, 793, 835
Berkovina (kod Han-Pijeska) — 28
Biferno (aerodrom) — 511, 512, 518, 520
Bihać — 195, 213, 214, 734, 735, 822
Bijelo Brdo (kod Priboja) — 827
Bijelo Polje — 103, 136, 556, 713, 714, 730
Bijeli Potok — 680
Bileća — 219, 707, 792, 817, 825, 826
Biograd (na Moru) — 551
Biokovo (pl.) — 314, 552
Berovo — 859
Bioska (kod Užica) — 857
Birač (predeo) — 146, 328, 562
Bistrica — 663, 799
Bitolj — 598, 629, 837
Bitovnja (pl.) — 452
Bjelasica (pl.) — 714, 792, 825
Bjelo Polje — 263
Bjelobučje (kod Teslića) — 608
Bjelosavići (kod Sokolca) — 90
Blaca (na Braču) — 317
Blace — 448, 461, 634, 711, 859
Blagaj (kod Kupresa) — 327, 487
Blato — 15
Blizanski vis (kod Valjeva) — 764, 856
Boan (kod Šavnika) — 782, 791
Bobotov vrh — 782
Boboljuske (G. i D.) — 246
Bogomolje (na o. Hvaru) — 316, 318
Bogumila (kod Velesa) — 837
Boka — 356, 436, 730, 825
Bol (na Braču) — 317
Bol (luka) — 247
Bolcano (Bolzano), jezero — 661
Boljanići (kod Pljevalja) — 383, 752, 849
Bor — 466
Borač (predeo) — 828, 844, 856
Borija (kod Kalinovika) — 679
Borje (predeo) — 635
Borova Glava (kod Užica) — 86, 87, 813, 849
Borovci (kod Medveđe) — 237
Borovik — 313
Bosanska krajina — 108, 109, 142, 143, 386, 486, 488, 811
Bosanska Krupa — 195, 196
Bosanski Novi — 734, 735
Bosanski Petrovac — 195, 196, 198, 217, 243, 245, 246, 256, 683
Bosansko Grahovo — 171, 195, 196, 198, 277, 551, 552
Bosiljevo — 576
Bosiljgrad — 259
Bosna — 13, 22—24, 28, 39, 40, 54, 58, 61, 63, 89, 90, 94, 109, 137, 142, 143, 206, 211, 215, 225, 257, 275, 300, 328—330, 386, 395, 396, 399, 405, 418, 429, 434, 449, 452, 455, 462, 465, 467, 468, 475, 487, 488, 493, 494, 512, 528, 533, 544, 545, 550, 561, 588, 607, 621—624, 628, 638, 639, 664, 706, 763, 764, 769, 875
Bosna (r.) — 429, 488, 493, 494, 561, 562, 607, 627
Božur (predeo kod Plužina) — 794
Brač (o.) — 245—247, 314, 315, 317, 318
Brainci (kod Paprače) — 23
Braneši (kod Čajetine) — 56
Braneško polje (kod Čajetine) — 858
Bratunac — 22, 225
Brda (kod Olova) — 94
Brezna (G. i D., kod Šavnika) — 740, 751, 752, 766, 782, 788, 792—795, 800—802, 828
Brezovača (kod Tuzle) — 271
Bribirske Mostine — 551
Brindizi (u Italiji) — 415, 518, 612—614, 807
Brinje — 736
Brložnik (kod Kuršumlije) — 635
Briševac (kod Kuršumlije) — 635
Brljevo (kod Nikšića) — 680, 767
Brod — 837
Brodarevo — 170, 280
Bronzani Majdan — 196

Brus — 351, 461, 634, 635, 652, 728
Brusine — 635
Bruvno (kod Gračaca) — 884
Brvanci (kod Jajca) — 488
Brvenica (kod Pljevalja) — 752
Brvine — 170
Brzeće (kod Brusa) — 635
Brzećka reka — 635
Bubanj (kod Drvara) — 246
Bube — 621
Bugarska — 259, 343, 538, 540, 641, 642, 760, 769, 775, 836, 841, 846, 851, 863, 879, 880
Bugojno — 213, 243, 249, 250, 327, 383, 462, 471
Bujanovac — 787
Bukova Glava (kod Medveđe) — 237
Bukovi (kod Kosjerića) — 24
Bukovi (prevoj) — 24
Bukovica (predeo) — 551
Busovača — 383, 462
Buško blato (kod Livna) — 109
Buvci (kod Medveđe) — 539

C

Campo Marino (u Italiji) — 805, 806
Capardi — 23
Caričin grad (kod Lebana) — 252
Cazin — 38
Cazinska krajina — 38
Celovac — 11
Celje — 703, 882
Cer (pl.) — 764, 843, 855, 856
Cetina (r.) — 550, 552, 553
Cetina (kod Knina) — 552
Cetingrad — 38
Cetinje — 825
Crkvice (Donje i Gornje, kod Vučeva) — 715, 752, 730, 731, 767, 768, 780, 782, 783, 794, 824
Crna Gora — 13, 91, 103, 137, 142, 143, 274, 280, 344, 356, 373, 431, 434, 436, 438, 494, 497, 512, 525, 533, 540, 550, 598, 611, 624, 628, 631, 632, 706, 707, 711, 730, 740, 751, 763, 764, 769, 786, 792, 800—802, 810, 825, 844
Crna Rijeka — 54
Crna trava (predeo) — 260, 276, 286, 775
Crna Trava — 88, 259
Crni breg (kod Rogačice) — 37
Crni Potok — 680
Crni Rzav (r.) — 86
Crni vrh (k. 1492) — 707
Crni vrh (trig. 1113) — 678, 697
Crni vrh (k. 1519) — 245
Crnogorsko primorje — 730
Crvljivica (kod Drvara) — 683
Cvjetnić (kod Drvara) — 196

Č

Čačak — 207, 395, 764, 856, 857
Čađavica — 196
Čajetina — 56, 826, 857, 858
Čajniče — 367, 382, 383, 452, 710, 729, 764, 780, 783
Čakor — 491, 550, 556, 631, 707
Čanići (kod Šekovića) — 136, 257
Čapori (G. i D. kod Han-Pijeska) — 28
Čarađe (kod Gacka) — 794
Čečići (kod Rogačice) — 37
Čehoslovačka — 320, 387, 656
Čelebić — 47, 225
Čemerna (pl.) — 856
Čemerno (kod Gacka) — 828, 859
Čengića bara — 680
Čepernica (kod Topuskog) — 323, 464
Četojevići (kod Srednjeg) — 627
Čigota (na Zlatiboru) — 813
Čupino brdo — 258

Ć

Ćehotina (r.) — 225, 485, 697, 710
Ćoslije (kod Glamoča) — 284, 338, 452
Ćulum — 883
Ćustendil — 775

D

D. Lapac — vidi Lapac (G. i D.)
D. Kamenica — 600
D. Vakuf — 213, 462
Dabar — 38
Dalmacija — 31, 95, 119, 143, 273, 550—552, 589, 778, 800, 801, 882—884
Danilovgrad — 219
Danska — 320
Darkovce (kod Leskovca) — 259
Debar — 526, 527, 837
Dečani — 730
Dejići — 259
Delića livade — 86

Deralo (kod Knina) — 552
Devetak (pl.) — 54, 55
Devojkin kamen (kod Oruglice) — 538
Dilj (pl.) — 362
Dinara (pl.) — 245, 551, 553, 884
Divoselo (kod Gospića) — 101
Doboj — 196, 607, 735
Dobra Sela (kod Žabljaka) — 158
Dobra Voda — 400, 403
Dobrak (kod Srebrenice) — 54
Dobri Do (kod Podujeva) — 238
Dobri do (predeo, kod Žabljaka) — 791, 828
Dobrič (u Bugarskoj) — 761
Dobrilovina (kod Mojkovca) — 739
Dobrinja — 170
Dobro polje — 85
Dobro Polje — 680
Dobroselica (kod Čajetine) — 813, 859
Dobrun — 827
Doganovci (kod D. Vakufa) — 487
Dolac — 571
Doli (luka) — 14
Dolovi (na Pešteru) — 599
Doljani — 38
Donja Jablanica (kod Čajetine) — 86
Donje Babine (kod Sokolca) — 627
Donje Bare — vidi Bare G. i D.
Donje Crkvine — vidi Crkvine
Donje Srijede (kod Trebinja) — 848
Donji Birač — 39
Donji Bogovići (kod Goražda) — 674, 679
Dragačevo — 395, 764, 856
Draganić (kod Karlovca) — 375
Draževac (kod Obrenovca) — 134
Drina (r.) — 22—24, 27, 28, 41, 47, 54, 56, 58, 61—63, 90, 280, 382, 391, 461, 533, 588, 621, 653, 661, 674, 678, 679, 680, 683, 696, 697, 729, 764, 828, 843, 859, 875, 881
Drinjača — 22, 225
Drniš — 551—553, 735
Dronjci (zaselak Šipovljana) — 196
Drvar — 65, 69, 74, 101, 157, 163, 171, 193, 194, 196, 198, 199, 212, 224, 244—246, 313, 386, 419, 429, 435, 681—684, 690
Drvenik — 317
Dub (kod Bajine Bašte) — 22, 24, 57, 86
Dubljevići (kod Plužina) — 794
Dubrave (kod Glamoča) — 338
Dubrovnik — 206, 431
Dugandžići (kod Olova) — 94
Dugi otok — 314, 408
Dukići (kod Šekovića) — 844, 849
Dulići (kod Avtovca) — 817
Dunav (r.) — 734, 761, 850, 851
Durmitor (pl.) — 90, 714, 768, 791, 794, 826, 881
Duvanjsko polje — 109
Duvno — 551
Duži — 792

Đ

Đakov kamen (kod Užica) — 56
Đakovica — 649, 786
Đenifo (Gienifo) — 68
Đerman — 260
Đevđelija — 11, 837
Đuđevina (kod Kolašina) — 93, 103, 135, 136, 152, 211, 217, 219, 262, 269, 272, 276, 279, 280, 294
Đunis — 252
Đurđevića Tara — 279
Đurđevik (kod Tuzle) — 90
Đurići (kod T. Užica) — 85

DŽ

Džimrije (kod Han-Pijeska) — 28, 54, 55

E

Egipat — 31, 68, 116, 123, 127, 157, 220—223, 302, 590, 669, 700
El Katadba — 116—118, 122, 125, 126, 302, 305—307, 309, 310
El Šat (u Egiptu) — 31, 112, 116, 117, 118, 122, 124, 125, 130, 302, 303, 305, 307, 309, 310
Engleska — vidi Velika Britanija
Evropa — 8, 73, 77, 155, 267, 314, 319, 818

F

Faković (kod Srebrenice) — 28, 55, 58
Farska (na Braču) — 317
Farska (uvala) — 247
Ferovac (pustara, kod Slavonske Požege) — 468

Finska — 319, 320
Finski zaliv — 319
Florin — 598
Foča — 47, 167, 225, 328, 355, 358, 366, 382, 383, 452, 469, 674, 677—679, 681—683, 688, 696, 697, 702, 710, 713, 729, 791, 828
Fođa (Foggia) — 418, 518
Fojnica — 108, 462
Fortica (tesnac) — 822
Francuska — 319, 320, 672, 687
Fruška gora (pl.) — 734

G

G. Vakuf — 383, 452, 462, 471
Gacka dolina — 38
Gacko — 474, 707, 740, 792, 817, 825, 826, 828, 859
Gaćelezi (kod Šibenika) — 551
Gaginci (kod Leskovca) — 237
Generalski Stol — 38, 734
Gerovi (kod Vlasenice) — 55
Gerzovo (kod Mrkonjić-Grada) — 452
Giljeva (pl.) — 628
Gladovići (kod Zenice) — 488
Glamoč — 77, 196, 246, 250, 284, 327, 338, 399, 451, 486, 512, 514, 627
Glamočko polje — 20, 284, 327, 420, 480, 486, 623
Glavice (kod Glamoča) — 452
Glina — 263
Glušca (kod Foče) — 679
Gnjilane — 261, 539, 567
Gočmanci (kod Raške) — 634, 635
Gola glava — 86
Goleš — 780
Golija (pl. kod Ivanjice) — 56, 57, 62, 64, 280, 395, 438, 491, 556, 600, 709, 710, 713, 714, 799, 813
Golija (pl., kod Nikšića) — 714, 740, 751, 752, 791—794, 825, 844
Golnik (sanatorijum) — 158, 673
Golo brdo (kod Užica) — 57
Golobov (kod Kolomne u SSSR) — 230
Goražde — 47, 328, 382, 383, 404, 688, 702, 713, 729
Goransko — 795
Gorenjska — 33, 577, 584
Gornja Bukovica (kod Boana) — 782
Gornja Jablanica (predeo) — 236, 237, 276
Gornja Jablanica (kod Čajetine) — 87
Gornja Morača — 791
Gornje Babine (kod Vlasenice) — 28, 94
Gornje Bare — vidi Bare (G. i D.)
Gornje Polje (kod Nikšića) — 783, 792
Gornje Vrsinje (kod Vlasenice) — 55
Gornji Grad — 703
Gornji Levići (kod Brusa) — 635
Gornji Vrbljani (kod Ključa) — 256
Goromin Dolac (uvala) — 316
Gorski kotar — 373, 427, 447, 481, 582, 777
Goršići (kod Goražda) — 674
Gospić — 38, 736, 822, 882, 883
Gostilj — 488
Gostivar — 650, 837
Goteniški Snežnik — 581
Grabež (kod Bihaća) — 196
Gračac — 69, 551, 735, 822, 823, 882, 883
Gradac (D. i G.) — 752
Grahovo — 219, 498
Gravina (u Italiji) — 68, 69, 283, 336, 418—421, 435, 511, 514—518, 563, 613—615, 742, 748, 796, 805, 808, 809, 819, 820
Grčka — 387, 527, 629—632, 769, 827, 863
Grdelica — 466, 538
Grgurevci (kod Srem. Mitrovice) — 840
Grkovci (kod Bos. Grahova) — 244
Grohote (kod Splita) — 315
Gruborski Naslon (kod Drvara) — 246
Gruda (vis) — 86
Grudavac (kod Bos. Krupe) — 196
Grumo (u Italiji) — 295
Gvozno (kod Kalinovika) — 680

H

Habanija — 226
Halapić (kod Glamoča) — 452
Han-Pijesak — 28, 64, 562, 647
Han-Sikirica (kod Han-Pijeska) — 55, 64
Hercegovina — 13, 90, 206, 280, 332, 356, 473—475, 495, 497, 498, 664, 706, 713, 740, 783, 792, 793, 825, 827, 828, 842, 856
Hoćevina (kod Pljevalja) — 25, 485
Holandija — 320
Hrbine (kod Glamoča) — 486
Hrvatska — 13, 143, 195, 224, 234,

275, 373, 388, 512, 580, 656, 657, 717, 730, 753, 810, 852
Hrvatsko primorje — 447
Hvar (o.) — 314, 315, 318

I

Ibar (r.) — 88, 93, 395, 438, 491, 497, 538, 556, 567, 597, 599, 600, 622, 631, 636, 761, 763, 764, 856
Ibarska klisura — 395, 781
Igri (kod Gacka) — 859
Igrište (kod Dobrog Polja) — 679
Igrište (kod Kuršumlije) — 711, 712, 728
Ilirska Bistrica — 735
Irak — 231
Iran — 66, 231, 577
Istra — 50, 68, 206, 379, 447, 481, 482, 576, 577, 580, 660, 661, 777, 852
Italija — 7, 10, 30, 31, 34, 35, 51, 59, 60, 67, 69, 72, 74, 75, 78, 111, 122, 127, 128, 133, 139, 152, 155, 157, 224, 240, 243, 246, 253, 269, 281, 282, 293, 295, 297, 301, 318, 326—329, 336, 341, 346, 350, 353, 355, 357, 363, 368, 371, 373, 376, 381, 391, 393, 403, 419—421, 427, 435, 438—440, 442, 457, 462, 463—465, 467, 487, 489, 503—505, 510, 518, 520, 522, 524, 530, 537, 555, 558, 560, 564, 566, 568, 576—578, 580, 584, 586, 587, 589, 590, 593, 595, 609, 611, 625, 638, 640, 651, 658, 667, 683, 689, 699, 700, 704, 709, 712, 726, 739, 776, 797, 820, 857, 877
Ivanjica — 87, 714, 764, 779, 780, 856—858
Ivazovići (zaselak kod Sokolca) — 627
Ivica (vis, kod Užica) — 86
Izgori (kod Gacka) — 90, 730, 859

J

Jablanica (predeo) — 16, 236, 251, 253, 259, 276, 278, 285, 286, 333, 339, 350, 351, 361, 403, 428, 448, 461, 493, 539, 597, 598, 621, 634, 636, 708, 728, 776, 779
Jablanica (kod Višegrada) — 827
Jabuka (kod Gacka) — 859
Jabuka (kod Foče) — 673, 674, 679
Jabuka (kod Prijepolja) — 707, 713
Jadar (predeo) — 763, 856
Jadovnik (pl.) — 136, 150, 280, 628
Jadran — 14, 74, 314
Jahorina (pl.) — 47, 673, 881
Jajce — 8, 195, 196, 249, 462 735
Janj — 195, 196, 250
Jarčevo brdo — 57
Jarma (k. 1788) — 635
Jastrebac (pl.) — 236, 276, 286, 428, 448, 461, 637, 764, 827
Jastrebarsko — 375
Jaši (u Rumuniji) — 228
Jatare (ž. st., kod Višegrada) — 86
Javor (pl. u Bosni) — 588
Javor (pl. kod Ivanjice) — 395, 600, 856
Javorje (kod Šavnika) — 791
Javornik (šuma, kod Han-Pijeska) — 28
Javornik (kod Vareša) — 627
Jedovnik (trig. 1539) — 244, 245
Jelašca (kod Kalinovika) — 356, 358
Jelaška (kod Olova) — 598
Jelenska kosa — 86
Jelica (pl.) — 856
Jelica (k. 1776) — 635
Jelova gora — 23, 41, 56, 62
Jelsa (na o. Hvaru) — 316
Jezera (kod Teslića) — 608
Jezero — 196
Johanesburg — 204
Josipdol (kod Ogulina) — 38
Jošanička Banja — 635
Jovići (kod Pljevalja) — 225
Južna Afrika — vidi Afrika
Južna Amerika — 30
Južna Morava (r.) — 238, 242, 251, 259, 264, 428, 539, 567, 598, 761, 712, 836
Južni Brod — 650

K

Kablar (pl.) — 856
Kačanik — 837
Kadina Voda (kod B. Luke) — 172
Kadinjača (prevoj) — 57, 764
Kairo — 8, 18, 20, 25, 30, 66, 68, 69, 110, 113, 114, 116, 122—124, 126, 139, 140, 157, 161, 202—204, 206, 207, 220, 222, 226, 227, 302, 303, 305, 307, 310, 341, 342, 380, 381, 387, 529, 530, 592, 595, 701, 742, 748, 820
Kakmuži (kod Pljevalja) — 225, 485, 709, 752

Kalafatovići (kod Priboja na Limu) — 847, 859
Kalinovik — 47, 138, 167, 225, 356, 358, 452, 455, 462, 679, 680, 688, 702, 713, 783
Kalinovka (u Ukrajini) — 442
Kalna — 259, 641
Kaludra (kod Ivangrada) — 543
Kaluđeri (kod N. Pazara) — 599
Kaluđerica (kod Leskovca) — 237
Kaluđerske Bare (kod Bajine Bašte) — 86
Kamena Gora — 707, 709
Kamenica (kod Drvara) — 246
Kamenica (kod Olova) — 627
Kamnik — 703
Kan — 319
Kana (Canna) — 418, 805, 807
Kandera (kod Užica) — 57
Kanje (kod Bijelog Polja) — 170
Kapa (brdo) — 598
Kapak (kod Foče) — 383
Kapela Batrina — 639
Kapodikino (Capodichino) — 660
Karadag — vidi Skopska Crna gora
Karaman (k. 1934) — 635
Karanovac (kod T. Užica) — 849
Karaorman (pl.) — 526, 527, 649, 762
Karaula (kod Han-Pijeska) — 55
Karaula (vis, kod Kremne) — 86
Karlobag — 822
Karlovac — 734, 736, 882
Karovinjo — 67, 68
Karpati (pl.) — 534
Kasidol (kod Priboja na Limu) — 780, 781
Kastro (u Italiji) — 69
Katadba (u Italiji) — 68, 69, 130
Katunište (kod Dobrog Polja) — 679
Katunska nahija (predeo) — 825
Kavadar — 837
Kavadarci — 863
Kazanci — 794
Kazerta (Caserta) — 510, 568, 615, 651, 660, 668, 671, 754, 805, 806
Keić (kod Ogulina) — 38
Keić-most — 38
Kenija — 117, 118
Kičevo — 650, 837
Kifino Selo (kod Nevesinja) — 792, 817
Kijevo (kod Knina) — 552
Kistanje (kod Šibenika) — 552
Kiseljak — 196, 462
Kladanj — 23, 28, 553, 588
Kladuša — 263
Klaić (kod Lebana) — 599
Klečkovac (kod Sokolca) — 55
Klekovača (pl.) — 690
Ključ — 77, 109, 196, 212, 213, 243, 245, 256
Kneževića koševi (kod Glamoča) — 487
Kneževići (kod Plužina) — 782
Kneževo (na Kopaoniku) — 635
Knežina (kod Sokolca) — 55, 653
Kneževska čuka — 635
Knin — 171, 195, 246, 551, 552, 734—736, 822, 882
Kninsko polje — 553
Kolašin — 90, 136, 149, 356, 357, 469, 525, 632, 707, 714, 739, 792, 858
Kolomna (u SSSR) — 17, 230
Kolubara (r.) — 763, 856
Komadine — 170
Komar (kod Mrkonjić-Grada) — 462
Komiža (na Visu) — 315
Komiža (zaliv) — 247, 317
Komunt (brdo) — 674
Konavle — 219, 393, 431
Konjic — 77, 196, 219, 338, 455
Konjska Reka — 86
Konjuh (pl.) — 588
Konjsko — 825
Kopaonik (pl.) — 88, 276, 395, 428, 538, 539, 540, 597, 599, 600, 621, 622, 631, 632, 634—637, 647, 652, 661—663, 685, 764, 827
Kopići (kod Glamoča) — 452
Koprivna (kod Modriče) — 488, 494
Korana (r.) — 38
Korčula (o.) — 14, 15, 21, 314, 316
Kordun — 38, 263, 373, 427, 657
Korenica (sada Titova Korenica) — 77, 263, 365
Korićna (kod Glamoča) — 246, 284, 338, 452
Koričani — 488
Kornat (o.) — 314
Koruška — 33, 68, 584
Kosančić — 333, 403
Kosanica (predeo) — 237, 238, 251, 276, 280, 448, 461, 710
Kosići (kod Rogačice) — 37
Kosjerić — 22, 24, 41
Kosmaj (pl.) — 428
Kosmaj (predeo) — 639, 763, 675, 856
Kosmet — 682, 706, 707, 708, 761, 762
Kosovo (predeo) — 238, 526, 649, 762, 786

Kosovo (kninsko) — 552, 553
Kosovska Mitrovica — 280, 598, 599, 600, 631, 634, 637, 730, 779, 780
Kostajnica — 734, 735
Kostojevići (kod Bajine Bašte) — 24
Koštam polje — 599
Kotor — 351
Kovač (kod Plužina) — 794
Kovač (pl.) — 847
Kovizle (kod Brusa) — 634
Kovren (kod Bijelog Polja) — 709
Kozara (kod Foče) — 383
Kozara (pl.) — 108
Kozarac — 196
Kozjak (kod Vrlike) — 553
Kozjak (pl.) — 259, 260, 264, 276, 641, 645
Kozje (kod Šmarja pri Jelšah) — 549
Kožuh (pl.) — 645
Kožuhe (kod Modriče) — 494
Kraljeva gora (greben, kod Han-Pijeska) — 54, 55
Kraljeve Vode (sada: Partizanske Vode) — 813, 826
Kraljevo — 276, 600, 621, 637, 779, 780, 856
Kratin — 674
Kras (kod Gorice) — 35
Krasnodar (u SSSR-u) — 231
Krauljevac — 279
Krbavsko polje — 263, 512
Krbljine (kod Kalinovika) — 679
Krčane (kod Udbine) — 365
Krčino brdo — 382, 383
Krekovi — 680
Kremin (kod Foče) — 674
Kremna (kod Užica) — 57, 62, 63, 86, 87, 857
Kreševo — 108
Krim (o. u SSSR-u) — 141, 760
Kriva Feja (kod Vranja) — 258, 260, 539, 598
Kriva Palanka — 260, 837
Kriva reka — 260
Kriva Reka (kod Brusa) — 635
Krivače (kod Han-Pijeska) — 55
Krivaja (r.) — 94, 570, 598
Krivošije — 219
Krnovo — 770, 791, 825, 858
Krnjeuša — 196
Krstac (kod Avtovca) — 794, 817
Krstac (golijski) — 90
Krupa (kod Obrovca) — 884
Kruševac — 236, 251, 278, 351, 637
Kruševci (kod Sokolca) — 55, 94
Kruševo — 627, 837
Kuči — 713
Kukavica (pl.) — 237, 258, 259, 264, 286, 539, 599, 846
Kuks (u Albaniji) — 786
Kumanovo — 21, 258—260, 264, 286, 526, 569, 596, 775, 837, 873
Kupa (r.) — 437
Kupres — 196, 244, 245, 249, 250, 327, 471, 486
Kupreško polje — 243, 256
Kuršumlija — 236, 238, 448, 538, 634, 636, 637, 652, 711, 712, 856, 859
Kuršumlijska Banja — 448
Kutans — 319

L

Lalince (kod Vranja) — 599
Lapac (G. i D.) — 365, 736, 822
Lapčevići (kod Brusa) — 635
Lastovo (o.) — 15
Lavarano (Lavaranno) — 418
Lazarevac — 763
Lazarevići (kod Rogačice) — 37
Lebane — 238, 252, 466, 539, 540
Lece (Lecce) — 418, 591
Ledenica (k. 1915) — 635
Lepa glava (vis) — 57
Lepenac (kod Brusa) — 635
Leskov vis — 87
Leskovac — 237—239, 252, 259, 351, 428, 466, 538, 556, 598, 636
Lešnica (r.) — 707
Lever Tara — 714, 752, 783
Libija — 133, 804
Lička Petrovo Selo — 483, 734, 736 822
Lijeva Rijeka — 707
Lijevče polje — 108, 206
Lika — 38, 77, 101, 137, 143, 262, 447, 481, 482, 823, 883, 884
Lim (r.) — 93, 103, 170, 344, 438, 450, 485, 525, 543, 550, 556, 628, 646, 707, 709, 710, 714, 780, 781, 792, 795, 824—826, 829, 858
Limski kanal — 625
Lipovica (kod Medveđe) — 237, 238
Lisina — 55
Lisina (pl.) — 195, 256
Litije — 703
Livanjsko polje — 109, 245
Livno — 195, 196, 213, 327, 359, 452, 486, 551, 627
Lojane (kod Kumanova) — 21

Lomnica — 278
London — 19, 31, 51, 72, 152, 155, 207, 321, 341, 380, 381, 546, 583, 686, 744, 746
Lopare — 271
Lovinac — 822
Loznica — 22
Lubnice (kod Berana) — 543
Luče — 703
Lučke kolibe (katun na pl. Zelengori) — 680, 729
Luka (Lucca, kod Pizze — Pissa) — 35
Lukavica (predeo kod Nikšića) — 791, 792, 825, 828
Lunjevača — 212
Lužnica — 259, 260, 641

LJ

Ljeskov Dub — 828
Ljig — 763
Ljiljance (kod Bujanovca) — 707
Ljubiš — 90, 91, 813, 827
Ljubišnja (pl.) — 752, 799
Ljubno — 703
Ljubljana — 32, 459, 577, 579, 580, 581, 703
Ljubovija — 22, 23, 27, 28, 54, 62
Ljušterica (vis) — 86
Ljuša — 250
Ljuto polje — 86

M

Maćedonci (kod Medveđe) — 237
Mačelare (kod Debra) — 837
Mačkat — 827
Mačkovac — 652
Mačva — 761
Maglaj — 429, 494, 607
Majevica (pl.) — 146, 215, 225, 271, 588, 875, 879, 880
Makarska — 486
Makedonija — 13, 21, 88, 142, 162, 234, 238, 258, 260—262, 264, 275, 285, 346, 347, 350, 351, 353, 390, 438, 441, 448, 509, 523, 531, 596, 641, 650, 762, 769, 836, 837, 846, 851, 859, 863, 874
Mala Luša (kod Kupresa) — 488
Mala Ogledna (kod Kuršumlije) — 635
Mala Smrčina — 214
Malesija — 645, 649
Maleševci (kod Bos. Grahova) — 244
Maligrad (k. 488) — 316
Malo Polje (kod Han-Pijeska) — 55
Malovan (kod Kupresa) — 249, 250
Malta — 73, 74, 226, 302, 310
Maljen (pl.) — 27, 41, 56, 85, 764, 776, 779, 856
Manastir Morača — 280, 301, 343, 346, 356, 361, 378, 379, 393, 395, 428, 431, 433, 434, 436, 438, 443, 461, 469, 473, 474, 480, 497, 501, 524, 528, 540, 543, 561, 571, 640, 647, 663, 687, 704, 739
Manastir Strmac — 728
Mangurići (kod Sokolca) — 94
Manjača (pl.) — 172
Maoče (kod Pljevalja) — 710
Marčete (kod Drvara) — 212
Maribor — 703
Marinkovci (kod Bos. Grahova) — 244
Marinkovo brdo (kod Bos. Grahova) — 244
Martin-Brod — 198
Maslenica (u Podgorskom kanalu) — 822
Mateševo — 707, 713, 714, 792, 793
Mazin — 101, 822
Medeno polje — 226, 327
Medojevići (kod Olova) — 598
Medvednik (pl.) — 23, 27, 56
Medveđa — 237, 539, 540
Međe brdo — 626
Meki Do (kod Pljevalja) — 225
Meksiko — 228
Melovo (kod Vučja) — 599
Meljak — 225, 382
Merćez (kod Blaca) — 711
Metaljka (kod Pljevalja) — 383
Metlika — 576
Metohija — 280, 526, 762, 786
Mičivode (kod Sokolca) — 55
Milanov vrh (k. 2117) — 635
Milanoviće (kod N. Pazara) — 599
Milford (u Nju Džersiju) — 33
Milekići — 62
Miletići (pustara, kod Slav. Požege) — 468
Milići — 28, 64
Milna (na o. Hvaru) — 314
Miloševac — 62, 85
Miloševići — 90
Milotine (kod Foče) — 673
Miljeno (kod Goražda) — 382, 383
Miljevina — 47, 679
Miljkovac (kod Šavnika) — 794
Mioča (kod Rudog) — 170
Mionica (kod Valjeva) — 24

Mirnica — 708
Mislovo (kod Rogatice) — 55
Mišljenovići (kod Plavča-Drage) — 38
Mlinište — 193, 195, 16, 213, 246, 250, 284, 399, 452, 627
Mljet (o.) — 14, 15, 21, 316
Mljetičak (kod Šavnika) — 740
Modriča — 97
Mojkovac — 707, 739, 881
Mokra Gora — 62, 63, 86, 87
Mokronoge (kod Drvara) — 196
Molat (o.) — 314
Monopoli (u Italiji) — 59, 60, 240, 280, 281, 283, 414, 515, 723
Morača (r.) — 792, 825
Morajce (kod Foče) — 225
Moravica (r.) — 395, 813
Moravška dolina — 703
Moskva — 8, 18, 39, 67, 131, 140, 150—152, 163, 166, 216, 217, 224, 226, 227, 229, 230, 233—235, 254, 266, 271, 277, 320, 342, 360, 400, 479, 533, 547, 572, 620, 624, 656, 671, 789
Mostar — 213, 544, 551, 683, 735
Motajica (pl.) —465, 468, 544, 545, 639
Motnik (kod Kamnika) — 703
Mozirje — 703
Mratinje — 680, 752, 782
Mravinci (kod Ražane) — 37
Mrčin kolibe (kod Vučeva) — 818
Mrežica (kod Foče) — 679
Mrežnica (r.) — 38
Mrkaljevići (kod Han-Pijeska) — 28
Mrkalji (kod Han-Pijeska) — 55
Mrkonjić-Grad — 195, 196, 250, 462
Murska Sobota — 31
Murtenica — 813
Musići — 627
Murvica (na Braču) — 317

N

Nadna — 597
Nagrmak (vis) — 86
Nange (kod Pljevalja) — 849
Napulj (u Italiji) — 72, 114, 139, 513, 852
Našice — 639
Nazarje (kod Mozirja) — 703
Negobuđa — 136, 263, 273, 279, 280, 399, 434, 442, 453, 480, 512, 532, 533, 555, 623, 683, 710, 717, 729, 739, 740, 780, 782, 783, 799
Negobuđsko polje — 780
Nemačka — 7, 8, 17, 21, 760, 761
Nemila (kod Zenice) — 488, 570, 588, 607
Neretva (r.) — 218, 250, 551
Nerežišće — 247, 315, 317, 318
Nevesinje — 219, 680, 792, 825, 826, 859
Nezavisna Država Hrvatska — 17, 741
Nikšić — 219, 431, 707, 730, 752, 805, 806, 825, 826
Nil (r.) — 117
Nin — 822, 823
Niš — 280, 556, 775, 880
Nišava (r.) — 761
Normandija — 319
Norveška — 231, 320
Nova Kasaba — 64
Nova Varoš — 89—91, 93, 103, 395, 707, 764, 799, 842
Novi Pazar — 395, 438, 497, 556, 599, 621, 631, 632, 707, 730, 762, 780
Novo Mesto — 159, 882
Novska — 735
Nurići (kod Srebrenice) — 55

NJ

Njujork — 205

O

Obalj (kod Kalinovika) — 680
Oblaj (kod Glamoča) — 284
Oblik (kod Vranja) — 258
Oborišće — 488
Obradova čuka — 635, 636
Obrenovac — 134
Obrovac — 69, 552, 822, 823, 883
Očevje — 627
Odžak (kod Pljevalja) — 279
Odžak (kod Kupresa) — 250
Oglavlje (kod Kuršumlije) — 635
Ogorelača — 28
Ogulin — 736
Ohrid — 837
Okruglica (šuma) — 87, 89
Olib (o.) — 314
Olovo — 28, 562, 570, 588, 598
Omazići (kod Živinica) — 90
Omiš — 317, 318
Opančine — 170
Opatija — 481
Orah — 90

Orah (kod Plužina) — 794
Orahovica (kod Bijelog Polja) — 170
Orahovica — 653, 673
Orane (kod Lebana) — 88
Oraovica — 48
Oruglica — 236, 237, 251, 258, 259, 276, 538, 539
Osijek — 639, 735
Osik — 822
Osina glava — 452
Osmak (kod Vlasenice) — 512
Osmaci — 328
Osmanlije (kod Kupresa) — 250
Orahovo (kod Foče) — 678
Osogovo (pl.) — 259—261, 264, 285, 641
Osredci — 196
Ostrovsko jezero (Limni Vegoritas) — 632
Ostrožac — 38
Oštarije — 882
Oštrelj (kod Bos. Petrovca) — 193
Otaševac (kod Drvara) — 386, 690
Otilović — 280
Otočac — 38, 656, 736
Otrić — 882, 883
Ozalj — 375
Ozren (pl. kod Sjenice) — 628
Ozren (pl. u Bosni) — 252

P

Palanka (kod Prnjavora) — 327
Palestina — 117, 122, 123, 128, 298, 307, 310
Palež (na Kopaoniku) — 635
Palisat — 826, 827, 846, 847
Panići (kod Teslića) — 608
Paprača — 23, 146
Papuk (pl.) — 263, 362
Pavići (kod Ključa) — 196
Pazarić — 213
Pčinja — 260, 261, 264, 641, 761
Pecka — 22
Peć — 497, 498, 631, 632, 730, 786
Peći (kod Srebrenice) — 54
Pećina (drvarska) — 194, 196, 198
Pepelari — 570
Pepeljivičke stene — 57
Perjasica (kod Karlovca) — 38
Persijski zaliv — 164, 229, 369, 454
Pešter (visoravan) — 136, 556, 597, 599, 663, 687, 707, 762
Petrovo Polje (kod Travnika) — 488, 528
Peulje (D. i G., kod Bos. Grahova) — 244, 552
Pidriš (kod G. Vakufa) — 250
Pihlice (kod Sokolca) — 627
Piperi — 713
Pirni do (kod Plužina) — 791
Pirot — 775, 880
Pišče (kod Plužina) — 680, 767, 768, 791, 802, 819
Piškopeja — 525
Pitović — 653
Piva (predeo) — 712, 714, 729, 732, 739, 740, 751, 764, 826, 842
Piva (r.) — 680, 697, 709, 733, 782, 791, 828, 859
Pivni Do — 674
Pivska planina — 47, 90, 167, 638, 752, 766
Piza (u Italiji) 319
Plačkovica (pl.) — 258—260, 264, 285
Plana (kod Bileće) — 792, 817, 826
Plandište (predeo) — 488
Plane (kod Han-Pijeska) — 55
Planica (na Braču) — 317
Plašćanska dolina — 38
Plaški — 38, 263
Plav — 497, 786
Plavsko jezero — 762, 786
Plećaši (Bruvno) — 884
Pleševica — 553
Pliško polje (na Visu) — 312
Ploča (predeo, kod Vlasenice) — 55
Ploče (sada: Kardeljevo) — 551
Ploska (kod Rogačice) — 37
Plovdiv (u Bugarskoj) — 259, 260
Plužine — 680, 767, 802, 828
Pljevlja — 93, 104, 219, 225, 246, 279, 280, 328, 382, 383, 432, 484, 485, 550, 556 663, 673, 707, 709, 710, 713, 714, 752, 764, 780, 782, 793, 801, 847, 856, 857, 881
Pobijenik (pl.) — 847, 859
Podgorica (sada Titograd) — 219, 247, 498, 707, 713, 730, 825, 844
Podgorje — 94
Podgorski kanal — 822
Podgradina (kod Glamoča) — 452
Podgrađe — 673
Podgrmeč — 102, 196, 243, 245
Podhum (kod Glamoča) — 452
Podhumlje (na Visu) — 559
Podjasen — 170
Podrašnica — 196
Podpeć — 709
Podujevo — 538, 637, 762, 786

Podžeplje (kod Han-Pijeska) — 28, 55
Pogar (kod Vareša) — 627
Pokuplje — 483
Polača (Velika i Mala) — 552
Polja Dragovića — 713, 721
Poljana — 452
Poljane (kod Rijeke) — 481
Poljska — 320, 576
Pometenik — 279
Ponikve (pl.) — 56, 57
Ponikve (kod Bioske) — 367, 383
Porečje — 526, 527, 531, 532, 645, 649, 650
Port-Said — 68, 307
Posavina (predeo) — 215, 225, 761, 763, 859, 875, 880
Potoci (kod Drvara) — 193, 198, 213, 214, 218
Potpriseka (kod Han-Pijeska) — 28, 55
Popov most — 167
Povlen (pl.) — 23, 24, 26, 41, 56, 62, 85, 764, 780, 855, 856
Požega (užička) — 41, 56, 764, 857, 858
Pranjani (kod Čačka) — 207
Prača (r.) — 653, 674
Prača — 653, 661
Prdibegovina (kod Han-Pijeska) — 55
Prekaja (kod Drvara) — 195, 212
Prekopčelica (kod Lebana) — 252
Prepolac — 448
Presjeka — 825
Preševo — 261, 837
Preodac (kod Bos. Grahova) — 245, 246
Previla (kod Foče) — 673
Pribelja (kod Glamoča) — 246, 250, 284, 338, 487
Priboj (na Limu) — 93, 395, 663, 707, 710, 780, 781, 795, 827, 847
Prijani (kod Glamoča) — 338
Prijeboj — 483
Prijedjel — 167
Prijedor — 196
Prijepolje — 103, 104, 132, 134, 136, 150, 219, 247, 338, 432, 438, 485, 556, 663, 673, 687, 707, 713, 714, 730, 847
Prijesnače (kod Brodareva) — 170
Prilep — 21, 598, 837, 863
Priluka (kod Livna) 486
Primišlje (G. i D., kod Slunja) — 38
Primorska — 33
Priština — 538, 539, 597, 600, 631, 637, 704
Privlački tesnac — 822
Prnjavor — 327, 545
Prnjavor (kod Tuzle) — 23
Prokuplje — 252, 448, 461, 637
Prozor — 196, 249
Ptuj — 549
Pučenik (kod Bos. Krupe) — 196
Pusta reka — 350, 539, 598, 636, 708
Pusto polje — 26
Pušišće (na o. Braču) — 315
Putno brdo — 86

R

Rača (kod Kuršumlije) — 448
Radan (pl.) — 236, 237, 276, 400, 403, 539, 598, 636
Radanovci (kod Ražane) — 37, 41
Radava (šuma, kod Han-Pijeska) — 28
Radlovići (kod Bos. Grahova) — 244
Radojina — 799
Radoslije — 452
Rakek — 735
Rakino Brdo (kod Zvornika) — 23
Ramljani — 822
Ramne (kod N. Pazara) — 634
Rasina (r.) — 278
Rasina (predeo) — 238, 251, 263, 286, 636
Rastenburg — 193
Rastoka (kod Drvara) — 246
Raška — 104, 599, 600, 621, 631, 634, 637, 707, 779, 856
Rataj — 359, 367
Ravanjsko — 822
Ravanjsko (luka) — 256
Ravna gora (kosa) — 55
Ravni Dol (kod Medveđe) — 237
Ravnište (kod Brusa) — 635
Ravno — 486
Ravno (pl.) — 55, 791, 794, 828
Ravno (kod Kumanova) — 531
Ražana — 760
Ražanac — 822, 823
Rečica ob Savinja — 703
Renovica — 653, 661
Resanovci (kod Bos. Grahova) — 171, 196, 198, 245
Retkocer (kod Leskovca) — 237, 238

Ribnica (kod Vareša) — 570
Ribnik (G. i D.) — 172, 195, 196, 212, 213, 256
Rijeka — 777
Rila (pl.) — 259, 260, 641
Rim — 319, 584, 595, 660, 661
Rimini — 319
Rioce — 828
Ripač — 196
Ripački klanac — 195
Ristovac — 837
Rodezija — 118, 203, 204
Rodos (o.) — 630
Rogačica — 24
Rogatica — 23, 47, 77, 167, 653, 674
Romanija (pl.) — 47, 215, 225, 404
Rore (kod Glamoča) — 244, 246, 338
Rovca (predeo, kod Nikšića) — 792, 825
Rožaj — 395, 556, 707
Rudnica — 600, 631
Rudnik (pl.) — 56, 776, 779, 813, 855, 856
Rudo — 89, 167, 217, 383, 438, 710, 752, 764, 779, 780, 782
Rudo brdo — 543
Rujišta (kod Berana) — 543
Rukavac (luka) — 317
Rumunija — 836, 839, 845, 850, 851
Rusa — 761
Rutuše (kod Priboja) — 847
Rust (vis) — 85
Ružin-polje — 680, 733
Rvenica (na Pešteru) — 599

S

Sagonjevo — 448
Samobor — 375
Sana (r.) — 196, 212
Sandžank — 23, 64, 85, 206, 280, 338, 343, 395, 399, 431, 434, 438, 448, 450, 452, 455, 461, 475, 525, 533, 540, 556, 624, 627, 628, 632, 636, 664, 687, 706, 707, 709—711, 714, 730, 751, 763, 764, 791—793, 800, 325, 827, 846
Sanica (r.) — 195
Sanica — 108, 327
Sanski Most — 109, 196, 245, 811
Santa Maria di Ćezerna — 587
Santa Maria di Leuca — 591—594
Sarajevo — 94, 213, 225, 250, 252, 338, 444, 455, 462, 544, 565, 681, 683, 702, 735, 875
Sardinija — 30, 50, 563, 613
Sastavci — 780
Sava (r.) — 280, 437, 449, 638, 639, 761, 855, 856, 879, 880
Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika — 8, 10, 17, 18, 34, 50, 75, 77, 133, 139, 140, 141, 151, 159—162, 164, 165, 228, 230, 231, 234, 235, 254, 274, 293, 320, 337, 342, 369, 380, 381, 400, 419—421, 442, 457, 459, 472, 509, 515, 517, 524, 527, 530, 563, 564, 572, 576, 581, 612, 614, 615, 643, 644, 656, 667, 686, 687, 699, 705, 741, 742, 747, 748, 760, 807—810, 820, 839, 848
Seča Reka — 24
Sekirača (kod Podujeva) — 238
Selca — 245, 247, 317
Seline — 822
Semberija — 215, 875
Semegnjevo — 62, 63, 85—87, 857
Semegnjevska gora — 86
Sen Lo — 319
Sent Spirito (St. Spirito) — 805, 806
Senj — 736
Seoci (kod Zenice) — 627
Severna Afrika — 7, 50
Severna Amerika — 30
Sicilija — 30, 50
Sinaj — 31
Sinj — 553, 735
Sinjajevina (pl.) — 714, 739, 782, 783
Sirija — 128, 310
Sirogojno — 90
Sitnica — 250
Sjedinjene Američke Države (SAD) — 8, 33, 73, 75, 77, 139, 320, 581 687, 747
Sjenica — 103, 104, 132, 134, 136, 150, 219, 247, 395, 497, 556, 632, 663, 687, 707, 730, 857
Sjetlina — 404
Skadar — 786, 825
Skakavac (kod Kosjerića) — 24
Skelani (kod Srebrenice) — 55
Skoplje — 280, 837, 873
Skradin — 38, 551, 552
Skucani (kod Glamoča) — 452
Slap — 28, 881
Slatina (kod Tetova) — 645, 650

Slavonija — 142, 143, 340, 348, 375, 384, 437, 449, 468, 512, 544, 610, 638, 639, 778, 879
Slavonska Požega — 468
Slavonska Brod — 213, 495, 544, 735
Slovenačko primorje — 33, 35, 50, 68, 514, 576, 577, 580, 581, 584, 625, 661, 852
Slovenija — 13, 30, 31, 33, 49, 137, 142, 158, 221, 253, 274, 323, 324, 386, 475, 512, 575, 576, 578, 597, 581, 611, 612, 624, 626, 659, 660, 661, 717, 726, 770, 778, 797, 802, 852
Slovenjgradec — 703
Slunj — 734, 736
Smederevska Palanka — 763
Smokvice — 15
Smrekovac — 882
Sofija — 641
Sokobanja — 636, 759
Sokolac — 23, 28, 64, 94, 167, 328, 553, 647, 653
Sokolica (kod Han-Pijeska) — 55
Sokolovići — 47, 54, 55, 382
Sokolovo (kod Ključa) — 196
Sokolska planina — 855, 856
Split — 123, 317, 318, 551, 735
Spreča (r.) — 215, 328, 588
Srb (D. i G.) — 195, 196, 198, 246, 882
Srbac — 449
Srbija — 13, 22—24, 28, 36, 41, 54, 58, 61, 63, 64, 75, 90—92, 103, 134, 137, 207, 219, 234, 236—238, 242, 251, 252, 254, 259, 275, 278, 280, 333, 343, 344, 346, 347, 350, 351, 353—356, 386, 390, 394—396, 399, 403, 405, 406, 428, 429, 434, 437, 448—450, 461, 467, 469, 474, 488, 491, 493, 497, 499, 502, 509, 512, 513, 525, 533, 538, 540, 544, 550, 556, 588, 607, 621, 624, 626—628, 631, 636, 638, 641, 646, 653, 712, 714, 727, 751, 759—763, 767, 769, 770, 775, 779, 789—791, 799, 800, 820, 824, 826, 828, 835, 836, 843, 845, 849, 850, 855—859, 863, 875, 879
Srebrenica — 22, 23, 55, 225
Srebrnac — 635
Sredozemlje — 72, 75, 536, 660, 672, 754
Srem — 300, 329, 330, 334, 348, 362, 363, 639, 879
Srnetica (pl.) — 195
Stabna — 680, 730, 828
Stalać — 637
Stankovci (kod Benkovca) — 551
Stapari — 56
Stara planina — 259, 260, 641
Stara Pazova — 734
Staračka Kula (kod Kratova) — 802
Stari Brod — 27, 61—63, 90, 881
Stari Grad — 822
Stari Ras — 206
Starina (kod Zenice) — 488
Stative — 375
Stipića Košare — 452
Stolac (brdo) — 488
Stožište — 552
Strane — 653
Stranjani — 280
Stražbenica (kod Kupresa) — 488
Straževina (kod Nikšića) — 783
Strezimirovci — 259
Strmica — 552
Strmica (kod Han-Pijeska) — 55
Struga — 525, 527, 837
Struganica (pl.) — 195
Studena (kod Vranja) — 237
Studenica — 395
Suecki kanal — 68, 116, 204
Suha gora (kod Voćina) — 669, 670,
Suhovrh — 452
Sumartin (na Braču) — 247, 317, 318
Supetar (na Braču) — 247, 317, 318
Surdulica — 466
Sušak — 465
Sutjeska (r.) — 528, 669, 680, 713, 730, 859
Suvi Do (na Pešteru) — 599
Suvobor (pl.) — 764, 776, 779, 813, 855, 856
Sv. Ilija — 258
Sv. Rok (kod Lovinca) — 822
Sv. Trojica (manastir) — 485
Sveti Prohor Pčinjski — 16, 596
Svrljiške planine — 276

Š

Šegovići (kod Zenice) — 488, 627
Šehovići — 714
Šara (pl.) — 531
Šargan (pl.) — 85—87, 856
Šaševci (kod Sokolca) — 627
Šarić (u Podgorskom kanalu) — 822
Šavnik — 431, 442, 740, 791, 825, 826, 856, 881

Šćepan-Polje — 679, 697, 752, 828
Šćit — 486
Šekovići — 23, 136, 146, 257, 588, 844
Skopska Crna gora (Karadag) — 260, 261, 526, 527, 531, 762, 786, 837
Šekular (kod Ivangrada) — 543
Šemenovci (kod Glamoča) — 487, 488
Ševrljuge (kod Kosjerića) — 24
Šibenik — 551
Šiljača (trig. 1625) — 635
Šipovljani (kod Drvara) — 196
Šipovo — 196
Široka Kula (kod Gospića) — 822
Šišino brdo — 212
Šljivovica (kod Čajetine) — 56, 857
Šmartno ob Paki — 703
Šobica Glavica (kod Drvara) — 199
Šolta (o.) — 131, 314, 315, 316, 317
Šoštanj — 703
Špitalič (kod Motnika) — 703
Št. Peter — 735
Štajerska — 33, 34, 68, 476, 549, 703
Štava (kod Kuršumlije) — 634
Štitovo (predeo kod Nikšića) — 792, 825
Štrpci (kod Priboja na Limu) — 827
Šujica — 249, 250, 338, 359, 399, 452, 471, 486
Šumadija — 23, 36, 40, 41, 56, 62, 85, 86, 242, 252, 428, 760—762, 851, 855—858

T

Tara (r.) — 158, 279, 280, 382, 395, 399, 432, 450, 680, 697, 710, 739, 780, 781, 783, 827, 829, 842
Tara (pl.) — 27, 28, 36, 40, 41, 56, 57, 62, 63, 85, 86, 763, 764, 857, 881
Taranto (u Italiji) — 161, 295, 530, 592, 742, 804
Tatinja (uvala na o. Šolti) — 315
Teheran (u Iranu) — 8, 18, 67, 77, 226, 227, 231, 266, 380
Teslić — 405, 607
Tešanj — 429, 607
Tetovo — 645, 837
Tičevo (V. i M., kod Bos. Grahova) — 245, 246, 277, 328, 488, 493
Timok (r.) — 851
Timotijevići — 86
Tirana (u Albaniji) — 704
Tisova kosa (k. 1489) — 245
Tjemenik (k. 1021) — 674
Tjentište (kod Foče) — 680, 733
Tobolić (kod Slunja) — 38
Tobruk (u Libiji) — 226
Tolombat (kod Aleksandrije) — 199
Topčić Polje (kod Zenice) — 488, 493, 608
Toplica (predeo) — 238, 252, 269, 278, 279, 286, 347, 351, 355, 395, 396, 428, 438, 493, 497, 597, 621, 634, 646, 728
Toplica (r.) — 448, 461, 636
Topolje — 553
Topusko — 263, 323, 464, 481
Toronto (u Kanadi) — 68
Toskana (Toscana) — 35
Tounj — 38
Travnik — 196, 383, 462, 528
Trebava (predeo kod Modriče) — 494
Trebinje — 219, 707, 713, 730
Trebnje — 159
Treskavica (pl.) — 679, 680
Trešnjeva Glava (kod Zenice) — 627
Trešnjevac (kod Grgurevaca) — 840
Trešnjevik (kod Mateševa) — 713
Trgovište (kod Leskovca) — 258, 264
Trnovo — 455, 783
Trnje (kod N. Pazara) — 621
Trst — 35, 580, 625, 777
Trstenik — 856
Tržić — 38
Tržič (u Italiji) — 625
Trubar (kod Drvara) — 195, 196, 198, 244
Tulari — 238
Tulumbat (logor) — 221, 306, 309
Tumba — 259
Tunis — 118, 698
Tupalski vis (kod Medveđe) — 237, 539
Turbe (kod Travnika) — 462
Turska — 231
Tuzla — 90, 146, 271, 429, 444, 565, 588

U

Udbina — 77, 822
Ukrajina — 442
Ulakov grob — 55
Ulog — 783
Una (r.) — 101, 102, 214
Unac (r.) — 195—197
Unište — 552
Usora (r.) — 405, 467
Ustikolina — 366, 382, 404, 652, 674
Uvac (r.) — 663, 813, 827
Uvala (kod Drvara) — 213
Užice (sada: Titovo Užice) — 22, 24, 26, 27, 41, 56, 57, 62, 63, 86, 87, 90, 351, 395, 764, 799, 813, 827, 857, 858

V

Vagan (kod Drvara) — 198, 246
Vaganj (kod Glamoča) — 246, 284
Vaganj (kod Kupresa) — 488
Vakuf (kod Prijepolja) — 485
Vakuf (G. i D.) — 243, 249, 250
Valjevo — 22—24, 26, 41, 578, 764
Varaždin — 736
Varda — 24, 41
Vardište — 86, 814, 859
Vareš — 28, 427
Varna — 761
Vašington — 72, 73, 323, 325
Vela Luka — 15
Velebit (pl.) — 552—822
Veles — 637
Velika (kod Čakora) — 707
Velika Britanija — 8, 73, 75, 110, 113, 133, 152, 155, 156, 161, 287, 302, 312, 314, 320, 322, 324, 654, 655, 660, 665, 668, 686, 695, 747, 749, 750
Velika Morava (r.) — 761, 763, 836, 851
Velika Plana (kod Prokuplja) — 448, 461
Velika vrata — 250
Veliki Jastrebac (pl.) — 461
Veliki Radić — 196
Veliki Hrnjadi (predeo, kod Drvara) — 246
Veliki vrh — 87
Velo Grablje (na Hvaru) — 315
Veternica (r.) — 599
Vidlić gora (kod Bele Palanke) — 761
Vidova gora — 317
Vidovo Selo — 212
Vijaka (kod Drvara) — 570, 627
Vijenac — 280
Vikoč (kod Foče) — 678
Vilusi (kod Trebinja) — 219, 713, 825
Viogor — 28, 86
Vis (luka) — 317
Vis (o.) — 14, 15, 25, 29, 60, 67, 69, 95, 120, 157, 240, 247, 256, 265, 269, 280, 286, 287, 291, 299, 312, 313, 315, 316, 318, 319, 357, 359, 363, 375, 392, 408, 412, 413, 418, 420, 457, 487, 488, 510, 517, 522, 536, 537, 551, 559, 560, 564, 586, 593, 609, 611, 648, 650, 655, 666, 668, 695, 704, 705, 741, 742, 748, 772, 773, 805, 808, 809, 811, 813, 820, 852, 864, 872, 874
Visoka glavica — 86
Visoko — 108, 462
Višegrad — 27, 56, 62, 63, 86, 87, 94, 225, 679, 799, 813, 827, 856, 857
Višnjica (kod Pljevalja) — 752
Višnjica (kod Srebrenice) — 55, 255
Vitolišta (kod Prilepa) — 21
Vitorog (pl.) — 244, 245, 249, 356, 452, 475
Vještića gora (kod Vrlike) — 245
Vladičin Han — 466
Vladojevići (kod Srednjeg) — 90
Vlahovići (kod Pljevalja) — 279
Vlajna — 276
Vlase — 846
Vlasina — 278, 761
Vlasenica — 23, 28, 54, 64, 77, 225, 404, 512, 553
Vlasotinci (kod Leskovca) — 238, 251, 259
Voćin — 512
Voden (Edesa) — 632
Vojkovići — 621
Vojnik (pl. kod Šavnika) — 766
Vojnovići (kod B. Grahova) — 552
Vojvodina — 18, 330, 429, 638, 639, 761, 763, 859
Volujak (pl.) — 680, 713
Vranduk — 488, 493
Vranje — 258—260, 264, 286, 466, 526, 539, 569, 598, 873
Vranjkovići (kod B. Grahova) — 552
Vranjska (kod Bos. Krupe) — 196
Vrapci (kod Sokolca) — 55, 627
Vrapče Polje — 170

Vratkovići (kod Gacka) — 794, 817
Vrbas (r.) — 284, 449, 455, 487, 488, 494
Vrbljani — 212
Vrbnica — 47, 679, 702, 733
Vrbovica (kod Medveđe) — 538
Vrginmost — 263, 512
Vrhovine — 38
Vrlika — 552, 553
Vrnjačka Banja — 351
Vrpolje — 553, 735
Vršina — 553
Vrtoče (kod Drvara) — 690
Vrtoče (kod Bos. Petrovca) — 195
Vrutci (kod Čačka) — 857
Vučevo — 669, 670, 680, 697, 709, 712, 729, 730, 733, 818
Vučjak — 639
Vučjak (brdo) — 86
Vučji vrh — 883
Vukmanić (kod Karlovca) — 38
Vukmanovići (kod Doboja) — 94
Vrboska (na o. Hvaru) — 315
Vujanovo — 403
Vukovsko (G. i D., kod Kupresa) — 244, 245, 250, 256, 471
Zapadna Morava (r.) — 35, 636, 763, 764, 776, 813, 855—857
Zaprešić — 736
Zarađe (kod Vareša) — 627
Zaton — 551
Zavidovići — 570
Zavajit — 678
Zbaždi (kod Struge) — 526
Zelengora (pl.) — 679, 680, 730, 782, 791, 818
Zemun — 734
Zenica — 196, 429, 462, 570
Zborsko (na pl. Kožufu) — 645
Zgornja Savinjska dolina — 703
Zlatibor (pl.) — 85, 87, 91, 92, 280, 395, 709, 710, 713, 714, 763, 764, 795, 799, 813, 842, 856
Zlatar (pl.) — 395, 709, 713
Znuša (kod N. Pazara) — 621
Zorkovac (kod Ozlja) — 375
Zrmanja (r.) — 551
Zrnosjek — 652
Zubeta (kod Vareša) — 627
Zvečevo — 263
Zvijezda (pl.) — 588
Zvornik — 23, 24, 271, 764

Z

Zabok — 736
Zaborje (predeo) — 57
Zadar — 551
Zaglavak (kod Bajine Bašte) — 57
Zaglavica (kod Drvara) — 212, 246
Zagreb — 101, 421, 656, 664, 734, 736, 882
Zadar — 823
Zahum (kod Srebrenice) — 225
Zajaruga (kod Glamoča) — 452
Zakmur — 167
Zalukovik — 28
Zalužnica — 38

Ž

Žabljak — 136, 158, 279, 356, 392, 438, 450, 709, 712, 782, 783, 791, 792, 856, 857
Ždrebno (kod Brusa) — 635
Željezno Polje — 608
Žepa — 28, 570
Žepče — 488, 607
Žeženica (kosa) — 55
Žljebovi (kod Sokolca) — 55, 64
Žunovi (kod Sokolca) — 55
Žumberak — 373, 375, 376, 379, 427, 483, 576, 582
Župa (aleksandrovačka) — 635, 636

VOJNE JEDINICE, USTANOVE, ORGANIZACIJE I OSTALI POJMOVI

Armije

savezničke:

— 1. američka — 319
— 2. britanska — 319
— 8. britanska — 68

neprijateljske

bugarske:
— 5. bugarska — 863

nemačke:

— 2. oklopna nemačka — 194, 212, 213, 244, 494, 497, 498, 552, 631, 673, 706
— 7. nemačka — 319
— 20. nemačka — 319

Bataljoni

NOVJ:

— Kosovski — 260
— Malesijski — 650
— Mostarski — 250
— Padobranski Vrhovnog štaba — 770
— Pionirski (Inžinjerijski) — 256
— Prateći Vrhovnog štaba — 197, 249, 250, 256, 358, 480, 660, 669, 681, 682, 684, 799
— »Staljingrad« — 692
— Tenkovski Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske — 67
— 1. kosovski — 526
— 2. kosovski — 526
— 5. »Garibaldi« 1. proleterske brigade — 824
— 6. »Mateoti« 3. krajiške brigade — 824

bugarski partizanski:

— Bugarski partizanski — 841
— »Georgi Dimitrov« — 252

neprijateljski

nemački:

— Oklopni grenadirski jurišni — 212, 213, 244
— 12. tenkovski za naročitu upotrebu — 428, 707
— 54. brdski izviđački — 195, 244
— 92. motorizovani grenadirski — 551
— 105. SS-izviđački — 195, 244
— 202. tenkovski — 196
— 297. izviđački — 24, 707
— 369. izviđački — 195
— 373. izviđački — 212, 244
— 500. SS-padobranski lovački — 24, 57, 195, 244, 279, 700
— 696. feldžandarmerije — 24, 631, 707

ustaški (bojne):

— 8. slunjska ustaška bojna — 38, 195
— 19. ustaška — 38, 483
— 33. ustaška — 38, 483

Baze:

— Baza NOVJ u Italiji — Bari — 30, 59, 60, 67, 72, 74, 78, 133, 139, 152, 157, 161, 173, 200, 240, 246, 253, 269, 281, 284, 291—293, 336, 344, 350, 351, 353, 357, 363, 369, 371—373, 376, 386, 403, 408, 427, 459, 487, 488. 504, 505, 510, 512, 514, 522, 536, 537, 555, 563, 564, 568, 581, 587, 589, 592, 593, 595, 613, 615, 622, 623, 666—668, 673, 689, 692, 722—724, 726, 741, 742, 748, 767, 768, 770, 795, 796, 800—802, 805, 806, 808, 809, 811, 818, 819, 828, 829, 848, 849
— Baza NOVJ u Monopoliju (kasnije Baza Mornarice NOVJ u Italiji) — 60, 240, 281, 282, 283
— Vazduhoplovna baza NOV i POJ broj 3 — 480
— 1. vazduhoplovna baza — 133
— 2. vazduhoplovna baza — 480

Brigade

NOVJ:

— Brodska — 449
— Čehoslovačka »Jan Žiška« — 19
— »Franjo Ogulinac Seljo« — 483
— Inžinjerijska Vrhovnog štaba — 198, 250, 256, 670
— Karlovačka — 483
— Kosovska — 837
— Preševska (kasnije 2. kosmetska) — 261
— Ramska — 250
— Tenkovska — 387, 388
— 1. dalmatinska — 131, 315—317
— 1. inžinjerijska — 193
— 1. južnomoravska — 88
— 1. kordunaška — 38
— 1. kosovska — 237, 258—261, 526
— 1. kosovsko-metohijska — 526, 527, 531, 532, 645, 649, 650, 762
— 1. krajiška — 56, 63, 170, 571, 635
— 1. lička proleterska — 246, 284, 338, 452, 487, 488, 545, 627—680
— 1. makedonska — 527, 649, 650, 762, 837
— 1. makedonsko-kosovska — 526
— 1. samostalna streljačka NOVJ u SSSR-u — 66, 67, 144, 160, 161, 163, 227, 232, 458, 572, 620, 741, 789
— 1. proleterska — 196, 212, 250, 392, 485, 555, 707, 824
— 1. slovenačka »Tone Tomšič« — 703
— 1. tenkovska — 68, 69, 406, 489, 666, 671
— 1. vojvođanska — 90, 96, 349
— 1-va 9. divizije — vidi 3. dalmatinska
— 2. dalmatinska — 273, 299, 393, 431, 434, 571
— 2. južnomoravska (vidi kasnije 4. srpska) — 88, 208, 258, 278
— 2. kordunaška — 38, 483
— 2. kosovsko-metohijska — 787
— 2. krajiška — 47, 90, 94, 225, 382, 383, 564, 635
— 2. lička proleterska — 246, 338, 452, 487, 488, 545, 627, 680
— 2. »Ljubo Šercer« — 703
— 2. makedonska — 21, 632, 633, 837
— 2. srpska proleterska — 37, 40, 41, 56, 57, 62, 85, 86, 91, 170, 393, 491, 502, 571, 635, 835
— 2. šumadijska — 56
— 2. vojvođanska — 90, 96, 97
— 3. dalmatinska — 244, 277, 252, 888
— 3. južnomoravska (vidi kasnije 5. srpska) — 258, 278
— 3. kordunaška — 38
— 3. krajiška proleterska — 382, 383, 392, 404, 678, 696, 824
— 3. lička proleterska — 198, 212 246, 284, 338, 452, 487, 488, 545, 627, 680
— 3. makedonska — 21, 258, 259, 260, 264, 285, 633, 837
— 3. prekomorska — 317
— 3. sandžačka proleterska — 299, 378, 432, 435, 485, 555
— 3. srpska — 37, 40, 41, 56, 62, 85, 86, 91, 170, 332, 393, 708
— 3. vojvođanska — 39, 96, 97
— 4. crnogorska proleterska — 37, 56, 63, 85—87, 90, 91, 170, 299, 378, 435, 571, 635, 708, 728
— 4. južnomoravska (vidi kasnije 6. srpska) — 88, 258, 278
— 4. krajiška — 63, 86, 170, 279, 635
— 4. makedonska — 837
— 4. sandžačka — 432
— 4. splitska — 244, 552, 553, 882

— 4. srpska (ranije 2. južnomoravska) — 236—238, 252, 478
— 4. vojvođanska — 90, 329
— 5. crnogorska proleterska — 103, 104, 132, 150, 170, 357, 434, 571, 707, 720, 858
— 5. dalmatinska — 551
— 5. južnomoravska (kasnije 7. srpska) — 258
— 5. kozarska krajiška — 213, 493, 564, 608
— 5. makedonska — 645, 650, 837
— 5. sandžačka — 752
— 5. slovenačka »Ivan Cankar« — 159
— 5. srpska (ranije 3. južnomoravska) — 236, 238, 252
— 5. vojvođanska — 96
— 6. crnogorska — 431, 720
— 6. dalmatinska — 551
— 6. krajiška — 196
— 6. istočnobosanska — 90, 94, 145, 146, 148, 225, 434, 564, 565, 571, 635
— 6. južnomoravska (vidi kasnije 8. srpska) — 208, 258, 260, 264
— 6. krajiška — 196
— 6. makedonska — 526, 527, 531, 532, 837
— 6. slovenačka »Slavko Šlander« — 703
— 6. srpska — 236—238
— 6. vojvođanska — 90, 329
— 7. banijska — 528
— 7. dalmatinska 19. divizije — 882
— 7. dalmatinska (3-ća 35. divizije) — 882
— 7. crnogorska omladinska »Budo Tomović« — 103, 136, 297, 707
— 7. južnomoravska (10. srpska) — 258
— 7. krajiška — 213, 249, 383
— 7. makedonska — 837
— 7. srpska (ranije 5. južnomoravska) — 208, 237, 238, 239, 258
— 7. vojvođanska — 362, 639, 879
— 8. banijska — 528
— 8. crnogorska — 431, 432, 663, 687, 707, 709, 710, 714, 752, 780, 781
— 8. dalmatinska — 552
— 8. krajiška — 196
— 8. makedonska — 837
— 8. preševska — 21
— 8. srpska (ranije 6. južnomoravska) — 207, 237, 260
— 9. crnogorska — 707
— 9. krajiška — 249, 250, 383, 486
— 9. makedonska — 837
— 9. srpska — 208, 237, 258
— 10. dalmatinska — 552
— 10. hercegovačka — 707, 792, 817
— 10. krajiška — 24, 63, 170, 196
— 10. makedonska — 837
— 10. srpska (ranije 7. južnomoravska) — 207, 237
— 11. dalmatinska — 317
— 11. hercegovačka — 707, 794, 825, 828
— 11. krajiška — 196
— 11. makedonska — 837, 863
— 11. slovenačka »Miloš Zidanšek« — 703
— 11. srpska — 208, 237, 252
— 12. dalmatinska — 317
— 12. krajiška — 493
— 12. makedonska — 837
— 12. slavonska — 300, 468
— 12. srpska — 207, 259, 350
— 13. južnodalmatinska — 244, 882
— 13. krajiška — 172, 196, 486
— 13. proleterska »Rade Končar« — 196, 249, 250, 256, 284, 383, 392, 555, 556, 707
— 13. slovenačka »Mirko Bračič« — 703
— 13. srpska — 208, 212, 237, 350
— 14. srpska — 208, 237
— 14. srednjobosanska — 467
— 15. krajiška — 196
— 15. majevička — 28, 54, 90, 94, 145, 564, 535
— 15. srpska — 208, 225, 237, 259
— 16. banijska — 528
— 16. muslimanska — 47, 145, 146, 167, 279, 382, 404
— 17. krajiška — 249, 383
— 17. slavonska — 449
— 18. istočnobosanska (hrvatska) — 429, 467
— 20. romanijska — 404
— 21. slavonska — 449, 465, 467, 468, 544, 545

savezničke:

— 2. SS-britanska — 246, 312—314, 316—318

bugarske Otečestvenog fronta:

— 1. sofijska NOVA — 259, 641
— 2. sofijska NOVA — 259, 260
— 3. sofijska NOVA — 641
— »Georgi Dimitrov« NOVA — 841

italijanske partizanske:

— 5. Garibaldi »Pesaro« — 692

italijanske u sastavu NOVJ:

— »Italija« — 824

neprijateljske

četničke:

— Fočanska — 674, 729
— Gračačka — 882
— Gružanska — 625
— Kosmajska — 652
— Leskovačka leteća — 259
— Mladenovačka — 652
— Račanska — 86, 813
— Rudnička — 813
— Užička — 813, 814
— Zlatiborska — 86, 813, 814
— 2. jablanička — 237
— 3. jablanička — 237

nemačke:

— 2. kozačka — 494, 607
— 201-va — 631, 707

ustaško-domobranske (zdrugovi):

— Brzi — 383
— 1. stajaći djelatni — 328, 653, 673, 729
— 2. lovački — 195
— 3. domobranski — 23, 494, 607
— 4. domobranski lovački — 494, 607
— 4. ustaški — 38
— 7. ustaški — 551
— 8. posadni — 588, 653, 673, 674, 729
— 12. stajaći — 588

Divizije

NOVJ:

— Srednjobosanska — vidi 38. divizija
— 1. proleterska — 196, 212, 245, 256, 284, 338, 358, 366, 382, 391, 392, 395, 399, 438, 442, 448, 450, 452, 453, 455, 462, 475, 484, 533—555, 628, 634, 669, 673, 677, 678, 687, 688, 696, 697, 707, 709, 710, 713, 714, 733, 739, 752, 764, 779—782, 792, 795, 799—801, 813, 824, 827, 829, 846, 847, 856
— 1. srpska — vidi 21. srpska divizija
— 2. proleterska — 23, 36, 37, 40, 41, 62, 63, 85—88, 91, 134, 170, 207, 218, 219, 280, 331, 332, 344, 395, 437, 438, 497, 502, 538, 540, 543, 556, 571, 599, 600, 635, 652, 728, 762, 775, 776, 779, 827
— 2. srpska — vidi 22. srpska divizija
— 3. srpska — vidi 23. srpska divizija
— 3. NOU — 92, 103, 170, 211, 280, 497, 501, 550, 571, 707, 720, 739, 751, 782, 783, 788, 791, 792, 825, 858
— 4. krajiška NOU — 196, 213
— 4. srpska — vidi 24. srpska divizija
— 5. krajiška NOU — 23, 26, 36, 37, 41, 56, 62, 63, 85—87, 89, 91, 134, 168, 169, 170, 219, 255, 279, 280 331, 332, 338, 344, 391, 393, 395, 399, 437, 438, 450, 497, 524, 543, 556, 571, 622, 635, 652, 764, 788, 856
— 6. lička proleterska »Nikola Tesla« — 196—198, 244—246, 284, 332, 337, 338, 358, 359, 392, 399, 435, 451, 452, 455, 462, 469, 471, 473—475, 484, 486—488, 492, 493, 544, 562, 588, 607, 623, 626—628, 647, 653, 661, 674 677—680, 683, 713, 729, 732, 733, 740, 764, 766—768, 782, 791, 794, 795, 800, 802, 817—820, 824, 827—829, 842, 843, 846—849, 856, 859
— 7. banijska NOU — 528, 610, 753
— 8. hrvatska NOU — 37, 365, 375, 483
— 9. dalmatinska — 244, 277, 551, 553, 822, 823, 882, 884
— 10. bosanska NOU — 108, 109, 213, 249, 383, 462, 471, 486, 691, 785
— 11. krajiška NOU — 59, 213, 405, 429, 449, 467, 468, 488, 493, 494, 544, 545, 550, 562, 570, 607, 608, 626, 691, 764, 843, 875
— 12. slavonska NOU — 468
— 13. primorsko-goranska — 375
— 14. slovenačka — 703
— 15. slovenačka — 375

— 16. vojvođanska NOU — 22, 23, 26—28, 41, 54, 56, 58, 59, 61—64, 92, 94, 96, 134, 215, 225, 271, 329, 334, 348, 349, 379, 385, 406, 429, 488, 492, 494, 562, 588, 598, 627, 653, 673, 674, 713, 764
— 17. istočnobosanska NOU — 22, 23, 26—28, 41, 48, 54—56, 58, 59, 61—64, 92, 94, 134, 145, 146, 148, 149, 158, 167, 219, 225, 279, 280, 328, 366, 367, 382, 383, 391—393, 395, 399, 432, 437, 438, 450, 497, 543, 556, 571, 622, 635, 652, 764, 856
— 19. dalmatinska — 245, 379, 551, 552, 822, 823, 882, 884
— 20. dalmatinska — 245, 551, 553, 884
— 21. srpska NOU — 236—238, 242, 251, 259, 361, 406, 428, 502, 539, 540, 567, 597, 706, 728, 764, 775, 776, 779, 812, 827, 835, 856
— 22. srpska — 207, 208, 237—239, 242, 251, 258, 259, 264, 285, 286, 362, 406, 428, 598, 708, 761, 775, 776, 836
— 23. srpska — 208, 237, 242, 251, 258, 362, 393, 708, 761, 836
— 24. srpska — 208, 237, 242, 252, 261, 362, 406, 428, 539, 540, 567, 597, 761, 762, 776, 812, 835
— 25. srpska — 362, 406, 428, 502, 539, 567, 598, 708, 761, 836
— 26. dalmatinska — 14, 15, 21, 25, 65, 95, 152, 245—247, 314, 316—318, 408, 430, 483, 500, 535, 772, 774, 823, 878
— 27. istočnobosanska NOU — 47, 59, 145, 149, 404, 843, 875
— 28. slavonska — 422, 449, 468
— 29. hercegovačka NOU — 48, 168, 206, 219, 332, 396, 431, 473, 501, 623, 647, 707, 720, 721, 731, 740, 782, 792, 793, 825, 842, 844
— 30. slovenačka — 35
— 34. hrvatska — 375, 483
— 35. lička — 483, 882
— 36. vojvođanska NOU — 22, 39, 90, 96, 225, 339, 348, 349, 385, 406, 562, 588, 598, 653, 673, 674, 713, 764
— 37. sandžačka NOU — 219, 395, 431, 432, 438, 640, 646, 663, 687, 707, 709, 710, 714, 764, 780, 781, 799, 813, 824, 827, 842, 856
— 38. srednjobosanska NOU — 59, 429, 467, 493, 588, 843, 875
— 39. bosanska — 172, 196, 486
— 40. slavonska — 384, 777, 778
— 41. makedonska — 836, 837, 863
— 42. makedonska — 836, 837
— 43. (istarska) — 838
— 45. srpska — 761
— 46. srpska — 761
— 47. srpska — 761

savezničke:

— 1. NOV Albanije — 786

neprijateljske

bugarske:

— 7-ma — 863
— 22. pešadijska — 23, 24, 54, 57, 707, 782, 857
— 27-ma — 428, 597, 711
— 29-ta — 428

italijanske:

— »Sasari« — 199

nemačke:

— Bradenburška — 485
— 1. brdska — 195 598, 631, 632, 706, 707, 711, 714, 782
— 1. kozačka konjička — 195
— 7. SS-dobrovoljačka brdska »Princ Eugen«« — 23, 28, 47, 54, 55, 64, 94, 195, 212, 213, 244, 256, 382, 383, 404, 462, 471, 486, 488, 494, 525, 553, 588, 598, 607, 608, 627, 631, 632, 653, 673, 674, 678, 680, 688, 707, 729, 733, 752, 782, 783
— 13. SS-dobrovoljačka brdska lovačka »Handžar« — 23, 28, 39, 94, 215, 329, 553, 562, 588
— 21. SS-brdska »Skenderbeg« — 497, 550, 707
— 118. lovačka — 14, 15, 213, 246, 315, 316, 317, 486, 552, 680, 733
— 181. pešadijska — 279, 707, 730
— 264. pešadijska — 551, 552, 553
— 297. pešadijska — 730
— 369. hrvatska legionarska »Vražja« — 707
— 373. hrvatka legionarska »Tigar« — 38, 195, 198, 212, 244, 552, 883
— 392. hrvatska legionarska »Plava« — 38, 483, 551

Eskadrile

NOVJ:

— Eskadrila za vezu VŠ NOV i POJ — 831
— 1. jugoslovenska lovačka eskadrila — 133, 201, 804, 831
— 2. jugoslovenska lovačka eskadrila — 133

neprijateljske

nemačke:

— 1. vazdušnodesantna — 195
— 2. jurišnih lovaca — 195
— 4. aviona za niski let — 195
— 7. noćnih lovaca — 195
— 27. lovačkih aviona — 195
— 51. lovačkih aviona — 195
— 151. jurišnih lovaca — 195

Grupe

NOVJ

brigadne:

— Primorska operativna — 431, 432, 501, 551, 571, 713, 783, 785, 792, 825, 844

divizijske:

— Operativna grupa divizija (5, 2. i 17) — 219, 279, 497, 501, 502, 524, 528, 538, 540, 550, 555, 567, 571, 597, 599, 621, 622, 631, 632, 634—636, 646, 647, 651, 652, 661—663, 685, 706, 708, 711, 712, 726. 728, 760, 764, 775, 776, 779, 790, 812, 813, 827, 830, 835, 841, 855, 856
— Operativna (16. i 17. divizija) — 26, 27, 28, 62, 63
— Udarna grupa divizija (2. proleterska i 5. krajiška) — 23, 26, 27, 40, 41, 61, 64, 85, 87, 88, 90, 92, 103, 104, 134, 136, 150, 152, 169, 170, 255, 278, 280, 343, 372, 374, 376, 390

odredske:

— Južnodalmatinska — 884
— Koruška — 703
— Sjevernodalmatinska — 884
— Srednjodalmatinska — 884

savezničke:

— 15. grupa armija — 319

neprijateljske

četničke:

— Cersko-majevička grupa korpusa — 54, 87
— Južnomoravska grupa korpusa — 236, 237, 259
— Račanska četničkih brigada — 23
— Rasinsko-toplička — 236, 239, 428, 634
— »Tatalović« — 23, 54
— 4. jurišnih korpusa — 428, 597, 634, 635, 636, 646, 661

nemačke:

— Borbena »Ibar« — 631
— Borbena »Holman« (Hollman) — 24
— Borbena »Kajzer« (Kaiser) — 653
— Borbena »Krempler« — 707
— Borbena »Wajel« (Weyel) — 24, 428
— Borbena »Panter« — 195, 199
— Borbena »Vilam« (Willam) — 195, 198
— »Lapac« — 198
— Grupa armija »C« — 319
— Grupa armija »E« — 706
— Oklopna »Zapad« — 319

Korpusi

NOVJ:

— 1. proleterski — 67, 78, 105, 107—109, 142, 143, 196, 212, 218, 243, 244, 246, 249, 255, 256, 280, 284, 332, 345, 355, 356, 358, 359, 366, 367, 369, 370, 372, 374, 377, 382, 383, 386, 390—392, 394, 399, 401, 404, 430, 435, 442, 444, 452, 455, 460, 462, 469, 475, 480, 483, 485, 487, 492, 495, 501, 508, 532, 535, 547, 548, 550, 554—556, 574, 598, 622, 623, 627, 633, 647, 667, 670, 677, 678, 688, 696, 697, 706, 709,

710, 714, 726, 729—732, 752, 759, 760, 764, 765, 776, 780, 781, 785, 790, 794, 799, 801, 813, 814, 824, 826, 827, 830, 835, 846, 849, 856—859, 881
— 2-gi — 47, 57, 58, 64, 69, 78, 89, 90—92, 94, 103, 132, 134—136, 142, 143, 158, 168, 170, 206, 211, 214, 217—219, 225, 244, 245, 247, 255, 262, 263, 267—270, 272, 273, 276, 279, 280, 293, 294, 297, 299, 301, 326, 339, 343—347, 356, 361, 370, 372, 374, 377—379, 390, 393—395, 399, 401, 405, 428, 431—434, 436—438, 443, 444, 447, 450, 460, 461, 469, 473, 474, 480, 482, 492, 496—498, 500—502, 508, 512, 524, 525, 528, 535, 540, 548, 554, 561, 571, 574, 598, 600, 617, 619, 622, 623, 637, 640, 648, 663, 687, 704—706, 709, 710, 712—714, 720, 721, 730, 731, 732, 739, 740, 751, 752, 766, 770, 780, 782, 783, 786, 788, 791, 799—801, 817, 819, 820, 825, 826, 830, 842, 844, 848, 846, 881
— 3-ći — 22, 23, 27, 39, 41, 47, 54, 55, 57—59, 62—64, 69, 78, 90, 94, 192, 135, 136, 142, 143, 146, 147, 149, 158, 167, 168, 211, 215, 218, 255, 257, 262, 263, 267, 268, 270, 272, 292, 294, 326, 328, 329, 338, 349, 366, 372, 374, 390, 401, 405, 406, 429, 432, 438, 439, 443, 444, 460, 467, 468, 491—493, 496, 500, 528, 532—535, 548, 549, 554, 561, 564, 565, 570, 574, 588, 600, 607, 608, 621, 622, 626, 628, 636, 637, 653, 726, 776, 784, 790, 830, 843, 844, 849, 864, 875, 880
— 4-ti — 143, 375, 440, 483, 512, 634, 722, 734
— 5-ti — 59, 78, 101, 105, 107—109, 142, 143, 152, 168, 172, 196, 212—214, 218, 244, 245, 249, 255, 256, 262, 267, 268, 270, 294, 326, 327, 345, 372, 377, 379, 383, 384, 386, 390, 401, 403, 405, 406, 418, 422, 429, 430, 435, 443, 451, 460, 462, 467, 468, 471, 482, 486, 488, 492—496, 500, 502, 508, 515, 535—544, 548, 554, 557, 574, 600, 623, 633, 637, 667, 689, 690, 705, 726, 734, 753, 770, 811, 820, 830
— 6-ti — 69, 142, 143, 218, 263, 300, 329, 340, 348, 362, 368, 375, 384, 401, 402, 422, 430, 440, 443, 447, 449, 460, 463, 467, 470, 496, 500, 508, 535, 548, 574, 622, 633, 634, 637, 639, 722, 735, 784, 879
— 7-mi — 143, 159, 375, 475, 625, 735
— 8-mi — 78, 101, 105, 107, 108, 143, 171, 196, 218, 224, 244—246, 255, 291, 318, 359, 371, 403, 430, 451, 455, 465, 471, 483, 493, 500, 515, 535, 550, 552, 553, 600, 609, 610, 634, 690, 705, 726, 735, 770, 821, 823, 877, 882—884
— 9-ti — 143, 475, 584, 625
— 10-ti — 143, 340, 470, 549, 634, 639, 722, 736
— 11-ti — 101, 143, 365, 375, 440, 447, 481, 512, 610, 634, 722, 736, 821—823, 838
— 12-ti — 90, 134, 330, 349, 379, 385, 390, 405, 429, 491, 508, 528, 535, 544, 548, 549, 554, 562, 564, 570, 574, 588, 598, 607, 608, 622, 623, 626—628, 633, 638, 639, 647, 653, 661, 673, 674, 677, 678, 679, 688, 697, 702, 709, 710, 712—715, 721, 726, 731, 733, 740, 751, 752, 759, 760, 765—768, 782, 783, 788, 790—794, 800, 817, 820, 827—830, 842, 844, 848, 849, 856, 858, 859, 881
— 13-ti — 761
— 14-ti — 761
— Korpus narodne odbrane (KNOJ) — 716—720, 784, 785

neprijateljski

bugarski:

— 1. okupacioni — 24, 57, 87, 863
87, 863
— 5. okupacioni — 428

četnički:

— Bosansko-krajiški — 172
— Cerski — 86
— Crnogorski dobrovoljački — 707
— Drinski — 23, 674, 707
— Jablanički — 237
— Komski — 792
— Mačvanski — 86
— Majevički — 588
— Ozrenski — 588
— Romanijski — 679
— Valjevski — 652
— Vardarski — 238

— Zlatiborski — 23, 57, 86, 87, 813, 857
— 1. jurišni — 634—636, 646
— 2. kosovski jurišni — 428, 634—636, 646
— 3. jurišni — 634, 635, 636, 646
— 4. jurišni — 646, 813
— 5. jurišni — 634, 635, 646

nedićevski:

— Srpski dobrovoljački — 23, 24, 54, 86, 367, 428, 712

nemački:

— Romelov »Afrički korpus« (Rommel Afrika Korpus) — 68
— Ruski zaštitni (RZK) — 24, 367, 428
— 5. SS — 544, 588, 607, 706
— 15. brdski armijski — 212, 213, 551, 552
— 21. brdski — 525, 730

Odredi

NOVJ:

— Bačko-baranjski — 839
— Bosutski — 362
— Brački — 315
— Drvarsko-petrovački — 196
— Glamočki — 249
— Ibarski — 708
— Istočnokoruški — 703
— Južnodalmatinski — 552
— Kamniško-zasavski — 703
— Kladanjski — 843
— Kosmajski — 638, 763, 879
— Kosovski — 259
— Kozjanski — 703
— Kumanovski — 259, 285
— Kupreški — 250
— Leskovački — 237
— Lički — 483
— Livanjsko-duvanjski — 249
— Mačvanski — 843
— Majevički — 565, 843, 879
— Mljetski — 317
— Mosećko-svilajski — 552
— Motajički — 362
— Ohridski — 837
— Oruglički — 846
— Palanački — 880
— Rasinski — 278
— Samostalni jugoslovenski u SSSR-u — 17
— Somborski — 880
— Srebrenički — 843
— Struški — 837
— Subotički — 839
— Šajkaški — 839, 880
— Štipsko-strumički — 259, 285
— Timočki — 776
— Trogirsko-šibenički — 552
— Turopoljsko-pokupski — 483
— Tuzlanski — 843
— Vranjski — 237, 846
— Zadarski — 882
— Zapadnokoruški — 703
— Zenički — 565
— Vukovski — 250
— Zaječarski — 258
— Zmijanjski — 196
— Žumberački — 483
— 1. južnomoravski — 252
— 1. sremski — 329, 330
— 2. sremski — 329
— 5. banatski — 839

albanski partizanski:

— Šiptarski — 837

bugarski partizanski:

— Botevgradski — 641
— Ćustendilski — 641
— Dupnički — 641
— Radomirski — 641
— Trnski — 259, 641

Operacije (nemačke):

— »Bergruč« (Bergrutsch) — 552
— »Blicliht« (Blitzlicht) — 486
— »Draufgenger« (Draufgänger — 497, 550, 556
— »Fligenfenger« (Fliegenfänger) — 588
— »Fojerver« (Feuerwerh) — 607
— »Hakflajš« (Hackfleisch) — 653
— »Keraus« (Kehraus) — 539, 540
— »Knocholt« — 821
— »Pestbojle« (Pestbeule) — 551
— »Reselšprung« (Rosselsprung) — 193, 194, 212, 221, 317
— »Reslajn« (Röslein) — 553, 588
— »Ribecal« (Rübezahl) — 90, 442, 598, 706, 730, 767, 793, 826, 828

Operativne zone

NOVJ:

Bačko-baranjska operativna zona — 839
Banatska operativna zona — 839
Kosovsko-metohijska operativna zona — 762
— 4. operativna zona Slovenije — 476, 703, 704

Pukovi

savezнички:

— 281. vazduhoplovni puk (ving) — 133, 201, 831

neprijateljski

bugarski:

— 15. artiljerijski — 863
— 45-ti — 863
— 61. pešadijski — 24
— 63-ći — 24
— 122-gi — 711
— 123-ći — 252

domobranski (pukovnije):

— 1. lovačka — 195
— 4. oružnička — 213

nedićevski:

— 1. Srpskog dobrovoljačkog korpusa — 24, 86

nemački:

— 1. »Brandenburg« — 195, 244, 551, 552, 553
— 2. »Brandenburg« — 485, 707
— 4. »Brandenburg« — 24, 57, 104, 150, 462
— 4. Ruskog zaštitnog korpusa (RZK) — 428
— 5. Ruskog zaštitnog korpusa — 24
— 5. policijski — 539
— 5. SS-motorizovani — 428, 553
— 13. SS — 195, 212, 244, 256, 471, 486, 494, 607, 673, 674, 680, 707, 733
— 14. SS-lovački — 23, 54, 55, 550, 588, 631, 664, 707, 782
— 15. SS — 462
— 26-ti — 23
— 92. grenadirski motorizovani — 195, 552, 553
— 363-ći — 707
— 378-mi — 246, 315, 317
— 383-ći — 552
— 384. lovački — 195, 212, 244, 552
— 750-ti — 316
— 891-vi 264. pešadijske divizije — 551
— 846-ti 392. legionarske divizije — 38

Sektori:

— 2. obalski Mornarice NOVJ — 379
— 4. pomorsko obalski Mornarice NOVJ — 14, 247

Štabovi

NOV i POJ:

Glavni NOV i PO Hrvatske — 19, 38, 42, 50—52, 59, 69, 70, 71, 78, 101, 102, 140, 168, 218, 224, 255, 262, 267, 268, 270, 272, 292, 294, 318, 340, 345, 354, 362, 365, 372—377, 379, 384, 401, 402, 427, 430, 437, 440, 443, 447, 449, 460, 463—466, 481, 483, 485, 492, 496, 500, 501, 503, 508, 512, 535, 548, 549, 553, 554, 560, 574, 576, 586, 587, 597, 600, 609, 618, 622, 633, 634, 637, 643, 722, 723, 725, 726, 736, 770, 777, 778, 822, 823, 830, 838, 864
Glavni NOV i PO Kosova i Metohije — 645, 649
Glavni NOV i PO Makedonije — 21, 78, 142, 143, 207, 218, 236, 248, 258, 260—262, 264, 270, 285, 286, 293, 333, 346, 352, 353, 403, 441, 523, 526, 531, 532, 569, 600, 623, 632, 633, 645, 649, 650, 706, 708, 726, 762, 775, 776, 784, 790, 802, 830, 836, 837, 841, 863, 864, 873, 874
Glavni NOV i PO Sandžaka — 158
Glavni NOV i PO Slovenije — 30, 49, 50, 69, 78, 142, 143, 168, 224, 262, 267, 270, 374, 379, 422, 475—477, 508, 579, 581, 583, 584, 600, 623, 625, 703, 704, 726, 770, 784, 797, 798, 802, 808, 852
Glavni NOV i PO Srbije — 16, 40, 57, 63, 78, 88, 89, 142, 143, 207,

208, 218, 236, 238, 242, 251, 252, 258, 263, 264, 267—270, 276, 278, 279, 280, 284—286, 294, 326, 332, 333, 339, 344, 346, 347, 350, 351, 353—355, 361, 362, 367, 396, 403, 428, 441, 443, 448, 460, 461, 466, 482, 491—493, 496, 497, 499, 500, 502, 508, 509, 525, 535, 538, 539, 548, 550, 554 556, 567, 574, 597, 599, 600, 622, 631—634, 636, 637, 639, 646, 651, 652, 662, 663, 665, 685, 706, 708, 726, 728, 759, 760, 762, 765, 770, 775, 776, 784, 812, 819, 827, 830, 835, 836, 841, 845, 846, 874
Glavni NOV i PO Vojvodine — 59, 78. 168, 255, 262, 267, 270, 272, 293, 294, 326, 329, 330, 348, 349, 362, 363, 396, 492, 496, 500, 535, 548, 554, 570, 574, 600, 623, 639, 734, 839, 840, 864, 879, 880
Operativni NOV i PO za Istru — 482, 838
Operativni NOV i PO za Kosovo i Metohiju — 650
Vrhovni NOV i POJ — 7, 16, 20, 21, 23, 26, 27, 29—31, 34, 36, 38—42, 46—48, 51, 52, 55—65, 67—70, 73, 81, 85, 88, 89, 90, 92, 94, 95, 101—105, 107—110, 132—136, 139, 140, 146, 151, 152, 157, 551, 554—557, 559, 561, 563—565, 162, 167—172, 174, 176, 177, 183—185, 190, 192, 195—198, 200, 201, 203, 206, 207, 211, 212, 214, 215, 217—219, 224, 225, 236, 237, 242—244, 246—249, 251, 255—258, 262, 264, 265, 267—270, 272, 273, 276, 278—280, 284—286, 291, 292—295, 297, 299—301, 319, 326—328, 330, 334, 336, 337, 340, 344—359, 361—363, 365—379, 382—384, 386, 387, 390—394, 399, 401—408, 417, 418, 420—423, 426—430, 432, 433, 435, 437—444, 447—449, 451, 452, 455—457, 459,—471, 473—475, 477, 478, 480—484, 486, 493, 495—500, 502, 503, 508—512, 515, 517, 519, 522—526, 528, 529, 534—537, 544—551, 554—557, 559, 561, 563—564, 567, 568—571, 574, 575, 576, 579, 581—583, 585—588, 592, 597—601, 608, 609, 611, 612, 616—618, 621, 623, 625—628, 631, 634, 636—638, 640, 643—649, 651—653, 662, 663, 666—669, 673, 675, 677—685, 687, —692, 696—700, 702—706, 708—715, 718, 720, 722, 723, 725, 726, 728—733, 736, 739—742, 747, 748, 750, 751—754, 759, 766—768, 770—772, 775—777, 779—782, 785, 786, 788, 790—805, 811—814, 817, 819—821, 824—831, 835—846, 848, 849, 852, 867—859, 863, 864, 866, 868, 870, 872—875, 877, 879, 881—884
Štab Mornarice NOVJ — 14, 21, 25 78, 95, 173, 246, 292, 311, 314, 318, 379, 408, 413, 510, 600, 625, 626, 648, 665, 672, 803, 878

savezнички:

Generalštab oružanih snaga Sovjetskog Saveza — 138
Glavni NOV Albanije — 704
Glavni NOVA Bugarske — 260, 641

Ostale komande

NOVJ:

— Jajačkog područja — 422
— Kumanovskog područja — 531

savezničke:

— britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Sredozemlje — 459, 529, 666, 699
— savezničkih snaga za Sredozemlje — 29, 95, 664
— Vrhovna Crvene armije — 142

neprijateljske

četničke:

— Istaknuti deo Vrhovne komande — 54, 55, 276
— Vrhovna Jugoslovenske vojske u otadžbini — 102, 238, 428

nemačke:

— nemačkog vazduhoplovstva u Hrvatskoj — 195
— ratnog vazduhoplovstva Jugoistoka — 706, 707
— Viša komanda Crne Gore — 497
— Vrhovna komanda Vermahta — 194, 730

— Vojnopravni komandant Jugoistoka — 539, 631, 634
— Vojnoupravni komandant Srbije — 428

Vojne misije

NOVJ:

Vojna misija NOVJ u SSSR-u — 17, 66, 137—139, 141, 142, 161, 162, 164—167, 226, 228, 230, 231, 233, 254, 265, 266, 274, 287, 335—337, 341, 342, 360, 361, 364, 369, 380, 381, 400, 433, 434, 442, 453, 454, 456—458, 472, 479, 498, 532, 534, 546, 566, 567, 572, 619, 620, 623, 624, 705, 727, 769, 789, 790, 847, 850, 851
Vojna misija NOVJ pri Glavnom štabu Albanije — 704
Vojna misija NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje — 20, 25, 30, 59, 60, 73, 110, 156, 203, 220, 302, 505, 592, 595, 615, 671, 691, 698
— Sanitetska misija NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama — 139, 140, 558, 589, 593, 594

savezničke:

— Anglo-američka vojna misija pri Vrhovnom štabu NOV i POJ — 565, 579
— Britanska vojna misija pri VŠ NOV i POJ — 74, 95, 107, 156, 227, 249, 296, 334, 347, 383, 427, 439, 467, 471, 524, 537, 640, 654, 660, 682, 747, 788, 811
— Sovjetska vojna misija pri VŠ NOV i POJ — 101, 471, 547

Ustanove i organizacije

Komiteti KPJ

centralni:

— Jugoslavije — 7, 13, 16, 29, 34, 48, 50, 68, 96 97, 100, 101, 145, 147, 207, 214, 236, 242, 248, 286. 346, 357—359, 373, 403, 429, 434, 444, 469, 489, 490, 506, 507, 531, 537, 568, 575, 582, 584, 611, 629, 630, 638, 641, 649, 654, 664, 665, 704, 721, 786, 874

— Makedonije — 152, 207, 248, 333, 346, 403, 441, 526, 569, 629, 630, 641

— Slovenije — 29, 33—35, 48—50, 253, 584, 852

— Crne Gore — 695

— Hrvatske — 354, 578, 654, 852

pokrajinski:

— za Bosnu i Hercegovinu — 429, 487, 811
— za Crnu Goru — 695, 721
— za Srbiju — 62, 63, 88, 207, 236, 242, 251, 263, 267, 269, 276, 280, 293, 299, 333, 339, 346, 350, 361, 403, 502, 549, 623, 662, 664, 665, 708
— za Vojvodinu — 96, 330, 363, 638

oblasni:

— za Bosansku krajinu — 172, 705
— za Dalmaciju — 14, 152, 273, 319
— za Hercegovinu — 721
— za istočnu Bosnu — 149
— za Kosovo i Metohiju — 645, 650, 704
— za Sandžak — 794
— KP Slovenije za Slovenačko primorje — 35
— KP Slovenije za Štajersku — 34, 581

okružni (kotarski):

— Cetinje — 720
— Mladenovac — 339
— Podgorica — 721
— Vranje — 261
— Opatija — 482

mesni:

— za Sarajevo — 565

Komiteti SKOJ-a:

Centralni komitet SKOJ-a — 227
Okružni komitet SKOJ-a za Cetinje — 720

Pokrajinski komitet SKOJ-a za Makedoniju — 527, 532
Pokrajinski komitet SKOJ-a za Vojvodinu — 638

Ostali komiteti:

Antifašistički komitet Južnih Slovena u Kairu — 123, 125
Centralni komitet Bugarske radničke partije (CK BRP) — 259, 260, 641
Centralni komitet KP Albanije — 704, 705, 786
Centralni komitet Komunističke partije Austrije (CK KPA) — 50
Centralni komitet KP Italije — 34
Izvršni komitet Kominterne — 434
Komitet dama u Kairu — 123, 125
Komitet nacionalnog oslobođenja Albanije — 705
Nacionalni komitet Otečestvenog fronta Bugarske — 769
Nacionalni komitet Poljske — 360, 361
Pokrajinski komitet KP Grčke za Egejsku Makedoniju — 630
Slovenski komitet u Moskvi — 227

Organi narodne vlasti:

Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 193, 287, 321—325, 363, 487, 545, 555, 575, 580, 624, 656, 657, 743
Antifašističko sobranje narodnog oslobođenja Makedonije — 16, 286, 333, 403, 441, 531, 596
Crnogorska antifašistička skupština narodnog oslobođenja (CASNO) — 356
Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 17, 30, 31, 32, 34, 50, 75, 78, 79, 110, 127, 137, 151, 152, 160, 162, 164, 165, 193, 200 221, 243, 246, 253, 286, 287, 288, 291—293, 297, 302, 321, 322, 324, 325, 342, 346, 350, 351, 357, 359, 363, 364, 371—373, 376, 386, 403, 408, 417, 436, 443, 444, 459, 486—488, 494, 495, 504, 505, 512, 513, 522, 536, 537, 546, 548, 575, 580, 583, 584, 586, 589, 596, 597, 611, 651, 656—658, 672, 686, 695, 696, 716—718, 743, 749, 784, 876, 877
Oblasni NOO Dalmacije — 110, 111, 120, 302, 593
Pokrajinski NOO za Slovenačko primorje — 580
Pokrajinski odbor OF za Štajersku — 49, 581
Slovenačko narodnooslobodilačko veće — 31, 48, 579
Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS) — 476
Zastupništvo NKOJ-a u Italiji — 20, 25, 59, 60, 67, 72, 74, 110, 111, 128, 133, 157, 173, 200, 246, 253, 281, 351, 363, 371, 386, 403, 408, 504, 505, 512, 522, 564, 651
Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH) — 444
Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) — 363, 463, 582, 586, 587, 656—658
Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNO Sandžaka) — 438

OSTALI POJMOVI

Antifašistički front žena (A.F.Ž.) — 119, 148, 592
Antifašističko veće narodnog oslobođenja Albanije — 705
»Besa Kombtar« (Nacionalna besa albanske teroristička organizacije) — 704
Bolnica Grumo u Italiji — 141
Bugarska radnička partija — 642
Centralni odbor Antifašističke omladine Makedonije 527
Centralni odbor Zbjega (COZ) — 31, 115, 119, 122, 124, 302, 309, 588—595
»Črna roka« (crna ruka), tajna teroristička organizacija u Sloveniji — 34
Drugi kongres AVNOJ-a — 429
Drugo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije — 8, 12, 302, 322, 324, 655, 656, 745
Hrvatska seljačka stranka (HSS) — 167, 447, 494, 495, 656—658
Komunistička omladinska internacionala — 227

Kominterna — 49, 50, 664
Komunistička partija Italije — 692
Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) — 34, 100, 148, 152, 198, 506, 577, 581, 657, 664, 692
Narodnooslobodilački front (NOF) — 494, 507, 658
Odeljenje zaštite naroda (OZN-a) — 532, 599, 600, 681, 718, 719
Oficirska škola Vrhovnog štaba — 194—196, 198, 371, 559, 868
Osvobodilna fronta slovenačkog naroda — 29, 30, 32, 33, 34, 323, 575—578, 580, 585, 625
Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) — 97, 148, 198, 720
Socijalistička stranka Jugoslavije — 578
Radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« — 33, 224, 227, 582, 583, 743, 789
Svesavezna komunistička partija boljševika — 17, 163
Srpska državna straža — 237
Srpska granična straža — 760
Tenkovska škola NOVJ — 68, 69
Treće zasedanje ZAVNO Crne Gore — 356
Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije — 119, 148, 163, 429, 592
Uprava ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu (UNRA) — 76, 77, 114, 227, 304—306, 310
Uprava na Srednjem istoku za pomoć izbeglicama (MERRA) — 114, 116, 121, 304—307, 310
VMRO — 624
Vojni logor NOVJ u Gravini — 68, 336, 563, 819
Zbjeg (u Italiji) — 110, 111, 114, 116, 119, 120, 121, 123, 125, 130, 221, 222, 302, 303, 305, 306, 309, 310, 590—595

SADRŽAJ

DOKUMENTA CENTRALNOG KOMITETA KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE

maj 1944 — avgust 1944

Strana

Proglas Centralnog komiteta KPJ od 1. maja 1944. narodima Jugoslavije — — — — — — — — — 7

Zahvalnosti i priznanje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 1. maja 1944. borackom i rukovodećem sastavu 26. NO divizije i Mornarice NOVJ povodom desantnog napada na ostrvu Mljet i Korčula — — — — — — — — — — — 14

Predlog Svetozara Vukmanovića Tempa od 1. maja 1944. Centralnom komitetu KPJ da on i Metodije Andonov Čento dođu u sedište Centralnog komiteta i podnesu izveštaj o proteklom radu — — — — — — — — — — — 16

Zajednički izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića i predstavnika NKOJ-a u SSSR-u Milovana Đilasa od 1. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ i predsedniku NKOJ-a maršalu Josipu Brozu Titu o dotadašnjem svom radu — — — — — — — — — 17

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 2. maja 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno dostavi podatke o brojnom stanju, personalnom sastavu komandnog kadra i nacionalnoj pripadnosti čitavog sastava Čehoslovačke NO brigade »Jan Žiška« — — — — — — — — — — 19

Zahtev šefa Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje dr Vladimira Velebita od 2. maja 1944. Zastupništvu NKOJ-a u Bariju da dostavi što više informativnog materijala na slovenačkom jeziku članovima Vojne misije NOV i POJ u Kairu i Alžiru — — 20

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 3. maja 1944. vrhovnom komandantu savezničkih snaga za Sredozemlje generalu Henriju Majtlandu Vilsonu da je udovoljio njegovoj poruci o razaranju rudnika hroma u Makedoniji i zahvalnost na Vilsonovoj čestitki jedinici NOVJ za uspešno razbijanje nemačkih garnizona na ostrvima Mljetu i Korčuli — — 21

Strana

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 3. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da ne okleva s prebacivanjem Operativne grupe divizije iz istočne Bosne u zapadnu Srbije — — — 22

Zahtev člana Vojne misije pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje Miloja Milojevića od 3. maja 1944. Zastupništvu NKOJ-a u Bariju da od jugoslovenskih dobrovoljaca, prispelih iz Kaira, 200 artiljeraca uputi na ostrvo Vis, a preostalo ljudstvo da uputi kad bude formirano u čete — — — — — — — — — — — 25

Zajedničko obaveštenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Iliča Veljka i komandanta Udarne grupe divizija NOVJ Milutina Morače od 4. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o premorenosti jedinica svakodnevnim borbama i potrebi hitnog angažovanja novih snaga u rejonu Valjeva i južno od Užica — — — — — — — — 26

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 5. maja 1944. komandantu Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije Danilu Lekiću za stvaranje mostobrana na sektoru Bajina Bašta—Ljubovija — — 27

Pismo člana Politbiroa CK KPJ i člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Edvarda Kardelja Krištofa od 5. maja 1944. sekretaru Centralnog komiteta KP Slovenije Francu Leskošeku Luki — — — — — — — — — — — 29

Zajednički predlog delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Iliča Veljka i komandanta Udarne grupe divizija NOVJ Milutina Morače od 5. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da 2. proleterska divizija deo snaga zadrži na sektoru planine Tare a glavninom prodre u Šumadiju dok bi 5. krajiška NOU divizija manevarski dejstvovala na prostoru zapadne Srbije — — — — — — — — — 36

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od početka maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 8. hrvatske NO divizije za požrtvovanost i hrabrost ispoljenu u borbama protiv nemačkih okupatorskih snaga tokom marta i aprila 1944. godine — — 37

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od početka maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 3. vojvođanske NOU brigade za uspešne borbe koje je vodila krajem aprila 1944. u istočnoj Bosni 39

Saglasnost Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. maja 1944. s predloženim daljim dejstvom Udarne grupe divizija NOVJ i obaveštenje da će i divizije iz istočne Bosne biti usmerene na zajedničke operacije sa Udarnom grupom divizija NOVJ — 40

Uputstvo načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 6. maja 1944. operativnim štabovima NOVJ o radu organa ekonomske struke i o kompetencijama i međusobnim odnosima načelnika intendantura operativnih jedinica i šefova ekonomskih odseka vojnih oblasti — — — — — — — — — — 42

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da je 16. muslimanska NOU brigada pošla da se na prostoru selo Miljevina — planina Jahorina poveže sa svojom 27. NOU divizijom — — — — — 47

Strana

Pismo člana Politbiroa CK KPJ i člana Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije Edvarda Kardelja Krištofa od 6. maja 1944. sekretaru Centralnog komiteta KP Slovenije Francu Leskoček Luki — — — — — — — — — — 48

Uputstvo načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 6. maja 1944. Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske o planskom odabiranju i uzdizanju intendantskog kadra i njegovom stručnom usavršavanju — — — — — — — — — — — 51

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od početka maja 1944. borackom i rukovodećem sastavu 15. majevačke NOU brigade — — — 54

Zajednički izveštaj delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Ilića i komandanta Udarne grupe divizije NOVJ Milutina Morače od 7. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o povlačenju jedinica Udarne grupe divizije na planinu Taru i orijentaciji ka sektoru planine Golije — — — — 56

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da Operativni štab 16. i 17. NOU divizije poveže direktnom radio-vezom sa Vrhovnim štabom NOV i POJ — — — — — — — — — — 58

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. maja 1944. o uspostavljanju Baze NOVJ u Italiji kao sastavnog dela Vojne misije pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje i postavljanje Milentija Popovića za komandanta te baze — — — — — — — — — — — 59

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. maja 1944. Štabu Udarne grupe divizija NOVJ da su 16. i 17. NOU divizija ponovo orijentisane za prelazak na desnu obalu Drine i naređenje da uspostavi vezu s njima i izvesti kakav odziv ima dobrovoljna mobilizacija u zapadnoj Srbiji — — 61

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. maja 1944. komandantu Operativne grupe 16. i 17. NOU divizije Danilu Lekiću da je zakasnio sa stvaranjem mostobrana na sektoru Bajina Bašta—Ljubovija i naređenje za prelazak Drine kod sela Starog Broda ili južnije od njega — — — — 62

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. maja 1943. Štabu Udarne grupe divizije NOVJ da su nadmoćnije neprijateljeve snage onemogućile blagovremen prodor 16. i 17. NOU divizije u zapadnu Srbiju i naređenje da se Udarna grupa divizija prebaci na planinu Goliju i osloni na delove 2. korpusa u Sandžaku — — — — — — — — 64

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. maja 1944. Štabu 26. NOU divizije da se svi zarobljeni ratni zločinci s potrebnim podacima upućuju u sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ, gde će im suditi odgovarajući sud — — — — — — — 65

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 9. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu — — — — — — — 66

Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 10. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o radu Tenkovske škole NOVJ na Srednjem istoku i predlog da se tenkisti prebace u Italiju i tu organizuje dalja tenkovska nastava — — — — — — — — — — — 67

Strana

Uputstvo načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 10. maja 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o pribavljanju, raspodeli, čuvanju i evidentiranju svih vrsta kancelarijskog i štamparskog potrošačkog materijala — — — — — — — — 70

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji i zastupnika NKOJ-a Milentija Popovića od 10. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o preprekama za objavljivanje Titovog intervjua »Asošieted presu« — — — — — — — — — 72

Poruka vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 11. maja 1944. komandantu Baze NOVJ u Italiji Milentiju Popoviću da u intervjuu »Asošieted presu« ne dozvoljava nikakve dalje izmene — — — — 74

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ i poverenika NKOJ-a za narodnu odbranu maršala Jugoslavije Jasipa Broza Tita od 11. maja 1944. o ustrojstvu personalnih odeljenja i odseka i o vođenju evidencije o starešinskom kadru NOV i POJ — — — — — — — — — 78

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. maja 1944. Štabu Udarne grupe divizija NOVJ da je nepravilno i opasno razdvajanje 2. proleterske od 5. krajiške NOU divizije, zadržavajući je na planini Tari i naređenje da je odmah prebaci ka 5. krajiškoj NOU diviziji u rejonu Zlatibora — 85

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. maja 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije o neuspehu Udarne grupe divizija NOVJ da pređe preko Ibra i preporuka da južnomoravskim jedinicama razbije četničke snage na planini Kopaoniku i razori železničku prugu u dolini Ibra — — 88

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 12. maja 1944. Štabu Udarne grupe divizija NOVJ da obe svoje divizije prebaci na slobodnu teritoriju 2. udarnog korpusa NOVJ, tu ih odmori, popuni ratnim materijalom i da im priključi još dve divizije koje će prispeti iz stočne Bosne — — — — — — 89

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 12. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o prihvatu Udarne grupe divizija NOVJ i obaveštenje o njenom pojačanju novim divizijama kako bi, pod komandom Peka Dapčevića, izvršila prodor u Srbiju — — 92

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o priključivanju 17. istočnobosanske NOU divizije 2. korpusu NOVJ, kao i odmoru 16. vojvođanske NOU divizije i njenoj popuni ratnim materijalom — — 94

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 13. maja 1944. Štabu 26. NO divizije da se ni jedan zarobljenik ne sme streljati, a otkrivene zločince sprovesti u Drvar na isleđenje — — — — — 95

Pismo Centralnog komiteta KPJ od 14. maja 1944. divizijskim komitetima i politodelima 16. i 36. vojvođanske NOU divizije kojim se pozitivno ocenjuje njihov dotadašnji rad i daju uputstva za otklanjanje pojedinih nedostataka — — 96

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. maja 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da preduzme sve mere za spasavanje lekara zarobljenih od Nemaca — — — — 101

Strana

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da su nesigurne postojeće šifre kojima se služi i nalog da se pomoću njih ne saopštavaju vojne tajne već podaci u formi razumljivoj samo za štabove NOVJ — — — — — — — — — — — 102

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOV da koordiniranim dejstvima sa Udarnom grupom divizija NOVJ razbije četničke snage Draže Mihailovića koje se iz jugozapadne Srbije nemačkim kamionima prebacuju ka dolini reke Lim — — — — — — 103

Izveštaj šefa Odseka za naoružanje i ubojnu opremu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o strukturi naoružanja koje je u upotrebi jedinica 1. proleterskog, 5. i 8. korpusa NOVJ i o neophodnim količinama municije za to naoružanje — — — — — 105

Predlog načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 14. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o konkretnim merama koje treba preduzeti za poboljšanje prehrane jedinica 1. proleterskog, 5. i 8. korpusa NOVJ i drvarskog garnizona — — — — — 108

Izveštaj člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za sredozemlje Mate Jakšića od 14. maja 1944. maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o zajedničkom sastanku Vojne misije i Štaba generala Henrija Vilsona u vezi sa zbegom iz Jugoslavije i obaveštenje o smeštaju, samoupravi i moralno-političkom stanju toga zbega — — 110

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od sredine maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 1. i 3. bataljona 1. dalmatinske NOU brigade — — — — — — — — — — — — 131

Pohvala Vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od sredine maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 4. bataljona 5. crnogorske NOU brigade — 132

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. maja 1944, komandantu Baze NOVJ u Italiji da se novoprispelo vazduhoplovno ljudstvo iz Jugoslavije uputi za popunu 1. jugoslovenske lovačke eskadrile i na doškolovanje u britanske škole na Srednjem istoku a od novoprispelih tenkista i šofera u Italiji da se formiraju tenkovski bataljoni — — — — 133

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o merama koje će se preduzeti da bi snage NOVJ uspešno izvršile prodor u Srbiju — — — — 134

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. maja 1944. štabovima 2. i 3. korpusa NOVJ da pronađu pogodno mesto za dotur materijala iz sovjetske i savezničke pomoći i da svakodnevno izveštavaju o vremenskim prilikama — — — 135

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. maja 1944. Štabu Udarne grupe divizija NOVJ da se poveže s jedinicama 2. korpusa NOVJ koje vode borbu na komunikaciji Prijepolje—Sjenica — — — — — — — — — 136

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ i predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. maja 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću i opunomoćenika NKOJ-a Milovanu Đilasu da dostavljaju

redovne izveštaje o svom radu i obaveštenje o najvažnijim potrebama jedinica NOVJ u pojedinim delovima Jugoslavije — — — — — — — — — — 137
Izveštaj člana Vojne misije NOVJ u SSSR-u dr Đure Mešterovića od 18. maja 1944. Sanitetskom odseku Vrhovnog štaba NOV i POJ o svom radu posle dolaska u Sovjetski Savez — — 139
Uputstvo Centralnog komiteta KPJ od 19. maja 1944. divizijskom komitetu 17. istočnobosanske NOU divizije o postavljanju i načinu rešavanja prioritetnih zadataka partijskih organizacija, biroa, divizijskog komiteta i politodela — — — 145
Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od druge polovine maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 5. crnogorske NOU brigade za uspešne borbe na sektoru Prijepolje—Sjenica — — — — 150
Zahtev vrhovnog komandanta NOV i POJ i predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 19. maja 1944. predstavniku NKOJ-a u SSSR-u Milovanu Đilasu da hitno povrati izvornu četničku građu koju je za sobom odneo u Moskvu — — — — — — — — — — 151
Poruka generalnog sekretara KPJ i predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Jasipa Broza Tita od 20. maja 1944. svim forumima KPJ, organima narodne vlasti i štabovima NOVJ da ne komentarišu formiranje nove jugoslovenske kraljevske vlade u izbeglištvu pre nego što dobiju zvanično uputstvo NKOJ-a — — — — — — — — — 152
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. maja 1944. šefu Vazduhoplovnog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ Francu Pircu da uputi jedan kontingent jugoslovenskih dobrovoljaca na raspolaganje Vrhovnom štabu i da se vrati u sedište Vrhovnog štaba na referisanje — — — — — 157
Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 20. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o rejonu gde treba usmeriti 17. NOU diviziju radi povezivanja s 2. korpusom NOVJ i upozorenje da Nemci dekriptuju radiograme štabova NOVJ — — — — 158
Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od druge polovine maja 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 5. slovenačke NOU brigade »Ivan Cankar« i ostalim jedinicama koje su se istakle u borbama na sektoru Trebnje—Novo Mesto — — — — — 159
Odobrenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 21. maja 1944. za formiranje 1. samostalne brigade NOVJ u Sovjetskom Savezu i upozorenje da Radio-stanica »Nova Jugoslavija« ne daje nikakve komentare povodom raspuštanja vlade Božidara Purića pre nego što o tome dobije direktive NKOJ-a — — — — 160
Obaveštenje predstavnika NKOJ-a u SSSR-u Milovana Đilasa i šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 21. maja 1944. maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o rezultatima razgovora s predsednikom Sovjeta narodnih komesara SSSR-a i vrhovnim komandantom oružanih snaga SSSR-a Josifom Visarionovičem Staljinom — — — 162
Obaveštenje predstavnika NKOJ-a u SSSR-u Milovana Đilasa i šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 21. maja 1944. maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o sov-

Strana

jetskom predlogu za brži dotur ratnog materijala iz Persijskog zaliva za jedinice NOVJ — — — — — — 164

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ i predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 22. maja 1944. šefu Vojne misije NOV u SSSR-u Velimiru Terziću i predstavniku NKOJ-a u SSSR-u Milovanu Đilasu o natpisima koje treba staviti na ratna odlikovanja i u kakvom duhu da budu javna istupanja Terzića — — — — 165

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 22. maja 1944. rukovodstvu vojne misije NOVJ u SSSR-u u vezi s predstojećim formiranjem vlade dr Ivana Šubašića, predviđenim govorom preko Radio-Moskve o dr Vladimiru Mačeku i obaveštenje o izmenama unetim u prvobitni nacrt državnog grba nove Jugoslavije — — — — — — — — — — — 166

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da izvesti koju će jedinicu iz svog sastava uputiti na sektor Kalinovik—Foča — — — — 167

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 23. maja 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da predloži 16 najhrabrijih boraca i rukovodilaca za dodelu sovjetskih odlikovanja — — — 168

Zajednički izveštaj delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Pavla Ilića i komandanta Udarne grupe divizije NOVJ Milutina Morače od 23. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o najneophodnijim količinama municije, odeće i obuće za 2. proletersku i 5. krajišku NOU diviziju — — — — — 169

Naređenje načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Arse Jovanovića od 23. maja 1944. Štabu 8. korpusa NOVJ da svojim jedinicama zatvori pravac koji vodi od Knina, preko Bosanskog Grahova, za selo Resanovci — — — — — 171

Obaveštenje Sretena Žujovića od 23. maja 1944. Vrhovnom štabu o uspešnom prepadu delova 13. krajiške NOU brigade na četnički Štab Bosansko-krajiškog korpusa i zapleni njegove arhivske građe — — — — — — — — 172

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 23. maja 1944. Štabu Mornarice NOVJ da britanski predstavnici u Bariju traže da im se stave na raspolaganju dva motorna jedrenjaka iz sastava Mornarice NOVJ — — 173

Uredba o vojnim sudovima NOVJ propisana 24. maja 1944. od vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita — — — — — — — — — 174

Naredba vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 24. maja 1944. o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica — — — — — — — — 186

Obaveštenje člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića od 25. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o preduzetim merama u vezi s nemačkim desantom na Drvar i traženju direktiva za dalji rad — — — — — — — — 193

Izveštaj načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Arsa Jovanovića od 25. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da su slušaoci Oficirske škole Vrhovnog štaba stupili u borbu protiv nemačkog desanta i da je organizovana odbrana desne obale Unca — 198

Strana

Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Italiji i zastupnika NKOJ-a Milentija Popovića od 25. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da britanski predstavnici nisu u mogućnosti prispelom ljudstvu NOVJ da obezbede vazduhoplovnu letačku obuku — 200

Zahtev vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Franca Pirca od 25. maja 1944. Komandi britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Sredozemlje da se jugoslovensko ljudstvo predviđeno za razne vazduhoplovne specijalnosti što pre uputi na školovanje i usavršavanje — — 201

Izveštaj člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje Boža Lazarević od 25. maja 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ — — — — — 203

Naređenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 27. maja 1944. za formiranje tri divizije NOVJ od postojećih brigada u Srbiji — — — 207

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da je na oslobođenu teritoriju zapadne Bosne 25. maja započela nemačka ofanziva i na Vrhovni štab NOV i POJ izvršen neuspeo vazdušni desant — — 211

Izveštaj šefa Operativnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Ivana Rukavine od 28. maja 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o situaciji u zonama dejstva 1. proleterskog i 5. korpusa NOVJ — 212

Obaveštenje člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića od 29. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da će ubrzo dobiti odgovor na postavljeno pitanje i da su promene u održavanju radio-veze usledile zbog nestanka Veljka Dragićevića prilikom desanta na Drvar — — — — — — — — — — — 214

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. maja 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o neprijateljskoj ofanzivi u zapadnoj Bosni i uputstvo na koji će način održavati dalju radio-vezu s Vrhovnim štabom — — — — — — — — 215

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 29. maja 1944. jedinicama NOV i POJ da na svim sektorima gde su Nemci oslabili garnizone preduzmu odlučne napade na važnija uporišta, razaraju komunikacije i uništavaju vojne objekte — — — — 216

Odgovor vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Jasipa Broza Tita od 30. maja 1944. na pitanje komandanta 2. korpusa NOVJ Peka Dapčevića kojim je proveravao da li novi radiotelegrafista traži uspostavljanje radio-veze po Titovom nalogu ili je zarobljen pa to čini pod presijom Nemaca — — — — — — — — — 217

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. maja 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da se Operativna grupa divizija odmori i snabde ratnim materijalom, a sa ostalim divizijama da dejstvuje na predloženim pravcima i zadrži operativnu inicijativu u svojim rukama — — — — — — — 219

Uputstvo šefa Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje dr Vladimira Velebita od 31. maja 1944. članu Vojne misije dr Mati Jakšiću o njegovom daljem radu u Kairu — — — — — — — — 220

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da svoje operativne izveštaje i one koje dobije od Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske šalje direktno Radio-stanici »Slobodna Jugoslavija« — — — 224

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. juna 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da težište dejstava usmeri ka planini Romaniji, preseče tamošnje komunikacije i po mogućnosti ovlada prostorom Kalinovik—Foča, a vojvođanskim jedinicama da nastave dejstva na prostoru planine Majevice i predela Posavine — — — — — — — — — — 225

Izveštaj šefa Vojne misije NOV u SSSR-u Velimira Terzića od 1. juna 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o radu Misije — — — — 226

Izveštaj delegata Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 2. juna 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o razbijanju četničke Južnomoravske grupe korpusa — — — — — — — — — 236

Uputstvo šefa 3. odseka Baze NOVJ u Italiji dr Sergija Makieda od 3. juna 1944. za rad organa Baze u Monopoliju — — 240

Zajednički izveštaj delegata Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa i komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije Petra Stambolića od 3. juna 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o uspešnim borbama u jušnoj Srbiji, formiranju četiri divizije i nedostatku rukovodećih kadrova za njih — — — — — — — — — 242

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. juna 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da je prispeo u Bari i naređenje da se na Kupreško polje prikupe ranjenici i evakuišu za Italiju — — — — — — — — — — 243

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 4. juna 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ o situaciji na sektorima 8, 5. i 2. korpusa NOVJ i naređenje da 1. korpus prikupi čitav svoj formacijski sastav i privremeno se zadrži na sektoru Vitorog—Kupres—Vukovsko — — — — — — 244

Poruka delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 4. juna 1944. komandantu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailu Apostolskom o pružanju pomoći u oružju i municiji najbližim jedinicama grčkih partizanskih odreda — — — — — — — — 248

Izveštaj člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Sretena Žujovića od 4. juna 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o situaciji na sektorima 1. proleterskog korpusa NOVJ i 10. NOU divizije 5. korpusa NOVJ — — — — — — — 249

Zajedničko obaveštenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa i komandanta Glavnog štaba NOV i PO Srbije od 4. juna 1944. sekretaru Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju dr Blagoju Neškoviću o formiranju četiri srpske divizije i rasplamsavanju NOB-a u jugoistočnoj Srbiji — — — — — — — — — — 251

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 8 .juna 1944. Edvardu Kardelju da se upućuju avioni po ranjenike u Sloveniju i da Kardelj obavesti CK KPJ Slo-

Strana

venije da se s ranjenicima upute i vojnopolitički kadrovi za jedinice NOVJ formirane u Italiji — — — — — 253

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 8. juna 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da u Sovjetskom Savezu postoji naročito interesovanje o borbama u Srbiji i da se malo zna o tim borbama — — — — — — — — 254

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ, čiji je prostor bio obuhvaćen proteklom nemačkom ofanzivom, da hitno izveste koje su sve okupatorske, kvislinške i kolaboracionističke formacije učestvovale u njoj — — — — — — — — — 255

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. juna 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da uključi u svoj sastav Prateći bataljon Vrhovnog štaba i izvesti o situaciji na svom sektoru — — — — — — — — — — 256

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. juna 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da izvesti o najpotrebnijem ratnom materijalu i mestu za njegovo spuštanje i da obavesti o situaciji na čitavom prostoru istočne Bosne — — — — 257

Obaveštenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 9. juna 1944. komandantu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihailu Apostolskom o situaciji na vranjskom, crnotravskom i jablaničkom sektoru i uputstvo za pojačanje aktivnosti partizanskih odreda u istočnoj Makedoniji — — — — — — — — — — 258

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ da jave na kojim mestima u njihovim zonama na oslobođenoj teritoriji mogu bezbedno aterirati avioni — — — — — — — — — — 262

Naređenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 10. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da jedinice prebaci na levu obalu Južne Morave, ukoliko im je ugrožen opstanak na desnoj obali te reke, i na prostoru Plačkovica—Osogovo — — — — 264

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 11. juna 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću o izradi amblema i odlikovanja za NOV i POJ i obaveštenje o premeštanju Vrhovnog štaba na ostrvo Vis — — — — — — — — — 265

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 11. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ da prate pregrupisavanje i pokrete nemačkih snaga, dostave tačne podatke o postojećoj dislokaciji nemačkih i satelitskih snaga i redovno izveštavaju o daljim promenama — — — — — — — — — — 267

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. juna 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da izvesti Svetozara Vukmanovića Tempa da odmah dođe u Vrhovni štab, a Povle Ilić da pođe u Toplicu — — — — — — — — — — — 269

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 11. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ da predstoji veća savezničkа vazduhoplovna podrška snagama NOVJ i naređenje šta moraju preduzeti da se ona ostvari — — — — — — — — 270

Strana

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od juna 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 16. vojvođanske NOU divizije kao i njenom štabu s komandantom Danilom Lekićem na čelu za uspešne borbe na planini Majevici — — — — — — — — — 271

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ da redovno dostavljaju podatke o saradnji četnika sa okupatorima i o njihovim zverstvima, kao i o drugim vestima podesnim za propagandu u inostranstvu — — — — — — — — — 272

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. juna 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da vojne i partijsko-političke rukovodioce iz 2. dalmatinske NOU brigade koji su prerasli svoje tadašnje položaje i funkcije uputi Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju — — — — — — — — — 273

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 13. juna 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o nedostacima u vezi s prijemom materijala koji se upućuje iz SSSR-a — — — 274

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da četničkog komandanta Radoslava Đurića i ostale koji su dobrovoljno sa njima napustili četnike primi u NOVJ i prema njihovoj ličnoj sposobnosti postavi na odgovarajuće položaje — — — — — — 276

Pohvala vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od juna 1944. boračkom i rukovodećem sastavu 3. dalmatinske NOU brigade za uspešne borbe protiv nadmoćnijih nemačkih snaga na sektoru Bosansko Grahovo—Tičevo — — — — — — — — — 277

Obaveštenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije Pavla Ilića od 13. juna 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o bilansu Tromesečne aktivnosti 2, 3. i 4. južnomoravske NO brigade — — — — — 278

Saglasnost Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. juna 1944. sa zajedničkim predlogom Štaba 2. korpusa NOVJ, partijsko-političkih predstavnika rukovodećih foruma Srbije i delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ o pravcu prodora Operativne grupe divizija u Srbiju — — — — — — — 279

Naredba komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 14. juna 1944. o preimenovanju i pretpotčinjavanju Baze NOVJ u Monopoliju, o nošenju letnje uniforme s propisanim oznakama starešinskog čina — — — — — — 281

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. juna 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da izvesti gde se može spustiti avion s komandantom korpusa i gde se nalazi 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« — — — — — — 284

Saglasnost delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 15. juna 1944. s planom Glavnog štaba NOV i PO Makedonije o angažovanju jedinica u istočnoj Makedoniji i preporuka da se zbog neprijateljeve ofanzive u Jablanici Glavni štab NOV i PO Makedonije i delegati za Sobranje kreću sa 22. srpskom NO divizijom — — — 285

Sporazum između Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i predsednika Kraljevske jugoslovenske vlade u izbeglištvu potpisan na ostrvu Visu 16. juna 1944. godine — — — 287

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. juna 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da prezdravele ranjenike 8. korpusa NOVJ odmah prebaci na ostrvo Vis — — — — — 291

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ i višim partijskim i političkim forumima NOB-a da je došlo do sporazuma između NKOJ-a i predsednika Kraljevske jugoslovenske vlade o borbi protiv okupatora i o obnovi zemlje — — — — — — — — 292

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. juna 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da odredi ljudstvo za obezbeđenje vazduhoplovne baze Sovjetskog Saveza u Italiji i da kratkim vojnopolitičkim kursom to ljudstvo uputi u obavljanje predstojećih dužnosti — — — — — — — — — 293

Objašnjenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ u vezi sa dodelom oficirskih činova političkim komesarima i pomoćnicima političkih komesara — — — — — — — — — 294

Izveštaj načelnika Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Gojka Nikoliša od 19. juna 1944. Vrhovnom štabu NOV I POJ o obilasku bolnica NOVJ u Italiji i problemima lečenja i zbrinjavanja ranjenika i bolesnika, kao i rezultatima konferencija sa vodećim funkcionerima britanskog saniteta za Srednji istok — — — — — — — 295

Odobrenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. juna 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da može izvršiti predložene kadrovske promene i naređenje da kadrove iz 2. dalmatinske NOU brigade avionima prebaci na ostrvo Vis — — — — 299

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. juna 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ da izvesti može li prihvatiti novomobilisane borce iz Srema i upućivati ih u centralnu Bosnu — 300

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. juna 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da avionom uputi u Bari 30 oficira NOVJ za formiranje novih jedinica NOVJ u Italiji — — — 301

Izveštaj člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje dr Mata Jakšića od 21. juna 1944. o radu i postignutim rezultatima u rešavanju problema zbega naroda Dalmacije u logorima El Šatu i El Katadbi — 302

Naredba vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 22. juna 1944. o imenovanju Politodela za Mornaricu NOVJ — — — — — — — — 311

Govor vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 23. juna 1944. britanskim i američkim oficirima i vojnicima nakon održane smotre na ostrvu Visu — — — — — — — — — — — 312

Pismo predsednika NKOJ-a Maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 23. juna 1944. zemaljskim antifašističkim većima u Jugoslaviji članovima Predsedništva AVNOJ-a i članovima NKOJ-a o razlozima koji su uslovili sklapanje sporazuma između NKOJ-a i predsednika Kraljevske jugoslovenske vlade u inostranstvu i o konkretnim rezultatima toga sporazuma — — — — — — — — — — 321

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. juna 1944. operativnim štabovima NOVJ da upute na trajni rad u bolnice NOVJ u Italiji iznemogle lekare i bolničarke — — — 326

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. juna 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da uputi u Bari 15 odabranih oficira za formiranje novih jedinica NOVJ u Italiji i da osposobi aerodromske piste za noćno letenje — — — — — — 327

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. juna 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da bi zauzimanje Sokolca i organizovanje aerodroma kod njega za evakuaciju ranjenika iziskivalo velike žrtve, pa naređuje da se pronađe bezbednije mesto za njihovu evakuaciju — — — — — — — — 328

Odobrenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 25. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da se avionom prebaci preko Italije u Srem i nalog da glavne kanale za popunu svojih jedinica stvara preko istočne Bosne — — — — — — — — 329

Naredba vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 26. juna 1944. o imenovanju članova Politodela za 2. proletersku i 5. krajišku NOU diviziju — 331

Poruka Svetozara Vukmanovića Tempa od 27. juna 1944. komandantu Glavnog štaba NOV i PO Srbije Petru Stamboliću da obavesti Centralni komitet KP Makedonije da preduzme hitne mere za sazivanje ASNOM-a, uz učešće što većeg broja delegata — — — — — — — — — 333

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da Štab 16. vojvođanske NOU divizije održava direktnu radio-vezu s Vrhovnim štabom i da se tom štabu divizije ostavi deo britanskih oficira za vezu — 334

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. juna 1944. Šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da će u školu za vazduhoplovce uputiti nekoliko stotina pitomaca čim se obezbede potrebna transportna sredstva — — — — — — 335

Nalog vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. juna 1944. šefu Vojne misije NOVJ Velimiru Terziću da avioni doturaju ratni materijal tamo gde to zahteva Vrhovni štab NOV i POJ i uputstvo kojim jedinicama i gde ga treba najhitnije dostaviti — — — 337

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da za politički i kulturno-prosvetni rad na slobodnoj teritoriji izvuče iz okupiranog Beograda Miloša Jankovića i Tomu Rosandića, kao i sve ostale pripadnike NOP-a i rodoljube — — — — — — — 339

Odobrenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da se formira samostalna vojvođanska jedinica pod privremenom komandom 6. korpusa NOVJ — — — — — — — — — — 340

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 30. juna 1944. šefu vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću o rasporedu kredita dobijenog od vlade SSSR-a i o načinu preuzimanja pomoći sakupljene u inostranstvu za NOVJ — — — — — — — 341

Strana

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 30. juna 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da Šterju Atanasov nema ničije ovlašćenje da se meša u vojna i politička pitanja NOP-a i da mu samo treba pomoći da dođe do Bugarske — — — — — 343

Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 30. juna 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o ugroženosti beranskog aerodroma i potrebi hitnog prebacivanja u Bari rukovodećeg kadra prikupljenog za novoformirane jedinice u Srbiji — — — — — — — — — — 344

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ za formiranje radio-telegrafskih kurseva — — — — — — — — — — — 345

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da što pre pronađe pomoćni aerodrom i dobro ga obezbedi prilikom prebacivanja iz Italije rukovodećeg vojno, političkog i partijskog kadra Srbije — 346

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da je odobrio formiranje samostalne vojvođanske jedinice pod privremenom komandom Štaba 6. korpusa NOVJ i naređenje za stalno popunjavanje 16. i 36. vojvođanske NOU divizije — — — — — 348

Odluka vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 1. jula 1944. o formiranju 12. korpusa NOVJ — — — — — — — — — — 349

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. jula 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji o uslovima za prebacivanje rukovodećeg kadra iz Barija na slobodnu teritoriju južne Srbije — 350

Naredba delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 1. jula 1944. o postavljenjima u Glavnom štabu NOV i PO Makedonije — — — — — — 352

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 1. jula 1944. novoimenovanom Glavnom štabu NOV i PO Srbije da Pavla Ilića Veljka, koji je odbio da primi novu dužnost, uputi u jednu od svojih jedinica — — — — — — — — — 353

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno dostavi personalne podatke o komandnom kadru Glavnog štaba i njemu potčinjenih korpusa i divizija — — — — — — — 354

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da prikupi ranjenike u Toplici radi evakuacije avionima za bolnice NOVJ u Italiji — — 355

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da s jedinicama odmah pređe na sektor Foče — — — — — — — — 355

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 2. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da preduzme sve mere bezbednosti Kolašina i Žabljaka i razbije eventualni nemački desant na ta ili druga mesta — — — — — — — — — 356

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3. jula 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da su oficiri koji su prispeli u Bari iz 2. korpusa određeni za artiljerijske jedinice Vrhovnog štaba i za formiranje jedinica NOVJ u Italiji — — — 357

Strana

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da Korpus ostaje pod direktnom komandom Vrhovnog štaba i naređenje da se sve njegove jedinice prikupe na sektoru Foče, tu se odmore i snabdeju ratnim materijalom — — — — — — — 358

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 3. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da saopšti predstavnicima Nacionalnog komiteta Poljske da NKOJ pozdravlja njihov predlog o uzajamnom priznanju i predlaže prisnu međusobnu saradnju — — — — — — — — — 360

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da dostavi radio-vezom imena, čin i zvanje rukovodećeg kadra štabova novoformiranih srpskih divizija NOVJ — — — — — — — — — 361

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da javi 6. korpusu NOVJ da je iz Srema pošla k njima jedna brigada koju treba da naoruža i stavi pod svoju komandu — — — — — — 362

Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 3. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dolasku u Bari predsednika ZAVNOH-a Vladimira Nazora i članova Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine — — — — — 363

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 3. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da prenese zahvalnost NKOJ-a Nacionalnom komitetu Bugarsko-makedonskog kongresa u Klivlendu za podršku koju pruža NOP-u Jugoslavije — — 364

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da dostavi podrobnije podatke o četničkom pokolju ranjenika i lekara bolnice 11. korpusa NOVJ — — — — — — — — — — 365

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o uspostavljanju veze 17. istočnobosanske NOU divizije sa 1. proleterskom divizijom i njenom stavljanju pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba — — — 366

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da u sadejstvu sa 17. istočnobosanskom NOU divizijom razbije Nedićeve snage prispele na sektor Čajniča i izvestiti o mestu za prijem ratnog materijala — — — — — — — — — — 367

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. jula 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ da sve teške ranjenike evakuiše u Italiju — 368

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. jula 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da pripremi magacine i sve što je potrebno za iskrcavanje broda koji je uputila vlada SSSR-a iz Persijskog zaliva s ratnim materijalom i hranom za NOVJ — — — — — — — — — — — 369

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da će korpus neposredno od Vrhovnog štaba dobijati direktive — — — — — 370

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. jula 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da se nastavnici Oficirske škole Vrhovnog štaba NOV i POJ prispeli u Bari stavljaju na raspolaganje komandantu Baze NOVJ u Italiji Milentiju Popoviću — — — — — — — — — — — 371

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da svu službenu poštu i ostale pisane materijale redovno dostavljaju Vrhovnom štabu specijalnim kuririma preko komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića i da pošalju spiskove za proizvođenje i unapređenje oficira — — — — — — — — — — 372

Izveštaj člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Ivana Milutinovića od 6. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o potrebi hitne intervencije Vrhovnog štaba radi nastavljanja evakuacije ranjenika NOVJ i o nužnosti slanja za bolnice NOVJ u Italiji većeg broja sanitetskog osoblja — 373

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da završnim dnevnim izveštajima jasno ocrtavaju borbena dejstva sa celokupnog operativnog područja — — — — — — — — — — 374

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da je opasno prikupljati sve snage 4. korpusa NOVJ za napad na jedno mesto i držati uske frontove — — — — — — — — — 375

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da dostave predloge za odlikovanja starešinskog kadra NOVJ — — — — — — — — 376

Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ o načinu pisanja dnevnih borbenih izveštaja koji se dostavljaju Vrhovnom štabu — — — 377

Saglasnost vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 7. jula 1944. s predlozima Štaba 2. korpusa NOVJ u vezi sa imenovanjem komandanta 4. crnogorske proleterske brigade i naziva 3. sandžačke brigade — 378

Naređenje vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. jula 1944. opravitnim štabovima NOVJ da izveste imaju li radio-vezu sa svim svojim jedinicama i operativnim područjima — — — — 379

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 7. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću o načinu raspodele jednog dela novčanih kredita koje je vlada Sovjetskog Saveza dodelila za potrebe narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije — 380

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ o prestanku daljeg sadejstva 17. istočnobosanske NOU divizije i uputstvo o načinu organizovanja prijema ratnog materijala za 1. proletersku diviziju — — — — — — — — — 382

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da 10. krajiškoj NOU diviziji olakša operativno-taktičku situaciju i pomogne u snabdevanju ratnim materijalom — — — — — — — — — 383

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. jula 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ da se divizija koja se formira u Slavoniji nazove 40. NO divizija — — — — — — — — 384

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 8. jula 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ o postavljenjima rukovodilaca u Štabu korpusa i u njihovim jedinicama — — — — — — — — 358

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. jula 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da na relaciji Vrhovni štab — jedinice

Strana

NOVJ i obratno organizuje primanje i odašiljanje pošte avionskim putem i odobrenje da se dr Linzi Rodžers po želji prebaci u Sloveniju — — — — — — — 386

Izveštaj člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV I POJ Aleksandra Rankovića od 8. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o problemima Tenkovske brigade iznetim na sastanku održanom sa političkim i partijskim rukovodiocem te brigade — 387

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da redovno izveštavaju Vrhovni štab o efektu savezničkog bombardovanja neprijateljeve žive sile i tehnike — — — — — — — — — — — 390

Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJo načinu popune svojih jedinica i naređenje da dostavlja izveštaje 17. istočnobosanske NOU divizije i prenosi joj naređenja Vrhovnog štaba, kao i da uputi sve grafičke radnike koji su radili u drvarskoj štampariji »Borbe« — — — — — — — — — — 391

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da ne očekuje popunu svojih jedinica dobrovoljcima iz vojnih logora NOVJ u Italiji već da razvije političku akciju za novu mobilizaciju na sopstvenom terenu — — — — — — — — — — 393

Direktiva vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ za dalji rad u vezi sa pripremama za prodor snaga NOVJ u Srbiju — — — — — — — — — — 394

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ o predstojećem prodoru snaga NOVJ u Srbiju i uputstvo za dalji rad — — — — 399

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 10. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da se hitno preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« objavi tekst sporazuma između NKOJ-a i predsednika Kraljevske jugoslovenske vlade u izbeglištvu — — — — — — — — — 400

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da savezničkim vojnim misijama daju podatke o dislokaciji i kapacitetima nemačkih slagališta nafte, benzina i rafinerije — — — — — — 401

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da bude pripravan da može jednu udarnu diviziju iz sastava 6. korpusa NOVJ staviti na raspolaganje Vrhovnom štabu za prebacivanje na drugu teritoriju — — — — — — — — — — 402

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. jula 1944. Štabu Baze NOVJ da uspostavi radio-vezu sa svim glavnim štabovima i štabovima 5. i 8. korpusa i da saopšti Koči Popoviću da direktnom radio-vezom prenosi Vrhovnom štabu izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Srbije — — — — 403

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da razbije delove 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« kod Ustikoline — 404

Direktiva vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da pod svoju komandu stavi 12. korpus NOVJ i bude spre-

Strana

man da s najmanje dve divizije izvrši prodor u zapadnu Srbiju — — — — — — — — — — 405
Uputstvo načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Arsa Jovanovića od 10. jula 1944. Štabu 1. tenkovske brigade NOVJ o formacijskoj strukturi, čijem ostvarenju treba da teži kao tenkovska jedinica Vrhovnog štaba NOV i POJ — — 406
Izveštaj šefa Trećeg-B odseka Baze NOVJ u Italiji Boža Borčića od 10. jula 1944. načelniku Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ o radu Odseka na snabdevanju jedinica i ustanova NOVJ morskim putem — — — — — 408
Petodnevni izveštaj vazduhoplovnog oficira za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ pri savezničkim Balkanskim vazduhoplovnim snagama Janeza Svetlina Ivana od 10. jula 1944. načelnika vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ o dotadašnjem svom angažovanju — — — — 417
Uputstvo Vojnosudskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od jula 1944. o poslovanju vojnih sudova NOVJ — — — 422
Obaveštenje pomoćnika šefa Sanitetske misije NOVJ pri savezničkim sanitetskim ustanovama u Italiji dr Nikole Nikolića od 11. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o kategoriji lica koja treba najhitnije slati avionima sanitetskim ustanovama NOVJ u Italiji — — — — — 427
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o teškim odbrambenim borbama koje vode jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije protiv udruženih nemačkih, četničkih i bugarskih snaga — — — — 428
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da izvesti može li prihvatiti 18. hrvatsku istočnobosansku NOU brigadu i omladinske delegate koji se vraćaju sa Drugog kongresa Antifašističke omladine Jugoslavije — — — — — — — — — — — 429
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da hitno pošalju predlog za proizvođenje i odlikovanje onih oficira čija imena nisu objavljena u »Biltenu« Vrhovnog štaba NOV I POJ — — — 430
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 12. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da težište dejstava bude u Sandžaku i severno od njega i da 8. crnogorska NOU brigada i dalje ostane u sastavu 37. sandžačke NOU divizije — — — — — 431
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da je 17. istočnobosanska NOU divizija stavljena pod komandu Štaba 2. korpusa NOVJ — — 432
Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ na neorganizovanost prijema i raspodele ratnog materijala i naređenje da otkloni te nepravilnosti — — — — — — — — — — — 433
Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 12. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da se prvenstveno snabdeju jedinice u istočnom delu Jugoslavije — — — — — 433
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 12. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da svečano saopšti 5. crnogorskoj i 2. dalmatinskoj NOU brigadi da im je Centralni Komitet KPJ dodelio naziv proleterska brigada — — — — — — — — 434

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da uputi u Italiju za Bari celokupno ljudstvo koje je u Drvaru pohađalo ili završilo meteorološke kurseve — — — — — — — — — — 435

Pozdravni telegram predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 13. jula 1944. ZAVNO-u Crne Gore i Boke povodom trogodišnjice narodnog ustanka crnogorskog naroda — — — — — — — — — — 436

Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske o načinu održavanja kurirske veze sa Slavonijom — — — — — — — — 437

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da odmah izvesti šta je preduzeto za nastupanje 5. krajiške i 17. istočnobosanske NOU divizije u pravcu jugozapadne Srbije — — — — — — 437

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 13. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da obavesti ZAVNO Sandžaka da je odobreno lečenje u Italiji njegovog potpredsednika Murata Šećeragića i da ga avionom prebaci za Bari — — — — — 438

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da pronađe i obezbedi aerodrom za prebacivanje svih ranjenika na lečenje u Italiji — — — — 439

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno uputi šest lekara i medicinara, kao i izvestan broj medicinskih sestara u bolnice NOVJ u Italiji — — — — — — — — 440

Poruka delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 13. jula 1944. komandantu Glavnog štaba NOV i PO Makedonije da iz zapadne Makedonije pozove delegate za Skupštinu Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije — — — — — — — 441

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da na aerodromu Negobuđu prihvati artiljerijska oruđa i opremu, koji su namenjeni za 1. proletersku diviziju — — — — — — — — 442

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da izveste na kakav je odjek naišao sporazum Tito—Šubašić u narodnim masam, jedinicama NOVJ i u neprijateljevim krugovima — — — — — 443

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da Pavle Ilić Veljko pođe za Makedoniju i obaveštenje o usmeravanju jačih snaga NOVJ u pravcu Srbije i o prihvatanju predloženog plana dejstva Glavnog štaba NOV i PO Srbije — — — — — — 448

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno prebaci jednu brigadu iz Slavonije u centralnu Bosnu, a kasnije i čitavu diviziju iz sastava 6. korpusa NOVJ — — — — — — 449

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 14. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o pokretu određenih divizija prema Srbiji i utvrđenju prelaza na Tari — — — — — — — — — — 450

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da se zbog odlaska 6. ličke proleterske

divizije »Nikola Tesla« dogovori sa Štabom 8. korpusa NOVJ o kontroli glamočkog sektora i bezbednom sletanju aviona na glamočki aerodrom — — — — — — 451
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da se pripremi za odlazak u sastav svog 1. proleterskog korpusa NOVJ 452
Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 14. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da se iz sovjetskih baza ne mogu avionima prebaciti brdski topovi za 1. proletersku diviziju na Negobuđe, pa će joj se umesto njih dostaviti srednji minobacači, a 100 brdskih topova uputiti brodom za Bari — — — — — — — — — — 453
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ o predstojećem pokretu 6. ličke proleterske divizije ka Sandžaku i naređenje da meteorologe uputi za Bari — — — — — — — — 455
Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 14. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da su sovjetskoj vazduhoplovnoj bazi u Bariju upućeni transportni avioni za pomoć u snabdevanju NOVJ — — — — — — — — 456
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. jula 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ da sve ranjenike i bolesnike, a takođe i bolesnu decu, šalje u Italiju i da za odlikovanja može predlagati i poginule istaknute pripadnike NOP-a — — — 457
Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 14. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o stanju u 1. samostalnoj streljačkoj brigadi NOVJ u SSSR-u i o potrebi blagovremenog razmeštaja radiotelegrafista osposobljenih za samostalan rad — — — — — — — — — — 458
Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 15. jula 1944. vazduhoplovnom predstavniku Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Vrhovnoj komandi britanskog kraljevskog vazduhoplovstva za Srednji istok Francu Pircu da na poklonjene avoine iz SSSR-a stavi oznake NOVJ i za njih odredi dobre posade — — — — 459
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da savezničkim vojnim misijama naznače na kojim putevima saveznička avijacija ne treba da tuče saobraćaj — — — — — — — — — 460
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. jula 1944. Peku Dapčeviću da sa Operativnom grupom divizija NOVJ odmah otpočne nastupanje ka jugozapadnoj Srbiji i rastereti jedinice Glavnog štaba NOV i PO Srbije od jakog pritiska koncentrisanih okupatorsko-kvislinških i kolaboracionističkih snaga — — — — — — — — — — 461
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. jula 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da zbrine svoje ranjenike i pođe za 1. proleterskom divizijom — — — 462
Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. jula 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ o načinu uređenja poštanske službe i prioritetu prebacivanja ranjenika pri korišćenju avionskog saobraćaja za Italiju — — — — — — — — 463

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da hitno izvesti o avionskom udesu kod Topuskog, da sprovede obuku za zaštitu od bojnih otrova, i da uputi ranije tražene jedinice u centralnu Bosnu, a lekare i bolničko osoblje u bolnice NOVJ u Italiji 464

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da izvesti koje neprijateljeve garnizone treba bombardovati i koje neprijateljeve objekte 466

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da mu se za dejstva u Srbiji pridaje 11. krajiška NOU divizija i da može evakuisati decu nakon evakuacije ranjenika — — — — — — — — 467

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o odlasku za istočnu Bosnu 11. krajiške NOU divizije u sastav 3. korpusa NOVJ — — — — 468

Obaveštenje člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Sretena Žujovića Crnog od 17. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ o naređenju maršala Tita za prodor snaga NOVJ u Srbiju — — — — — — — 469

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 17. jula 1944. Štabu 6. korpusa NOVJ da nije dozvoljeno cenzurisanje pisama pripadnika savezničkih vojnih misija i da oni mogu međusobno saobraćati 470

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da, izbegavajući borbe, ostane na svom sektoru još nekoliko dana dok ga ne preuzmu jedinice 5. i 8. korpusa NOVJ i obaveštenje o prisustvu jakih neprijateljevih snaga u predviđenoj zoni njenog kretanja — — — — — — — — — 471

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 17. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da je vlada SSSR-a poklonila Titu dva transportna aviona za upotrebu prema sopstvenom nahođenju — — — — — — — — 472

Predlog člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Sretena Žujovića Crnog od 17. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« nastupa preko Hercegovine i u sadejstvu sa 29. hercegovačkom NOU divizijom zauzme Gacko — — — — — — — — — 473

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ i članu Vrhovnog štaba NOV i POJ Sretenu Žujoviću da je 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla« u borbama iscrpljena i da se na svom putu ka Srbiji ne može angažovati za borbe u Hercegovini — — — 474

Predlog načelnika Vojnosudskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Josipa Hrnčevića od 17. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da se vojni sudovi u Sloveniji organizuju saglasno Uredbi o vojnim sudovima NOVJ i da se usvoje dopunske odredbe za lišenje čina, prisilnog rada i broja članova vojnih sudova i njihovih veća — — — — 475

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 17. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu da je sovjetska vlada saglasna da se u sovjetskim vojnim akademijama primi na školovanje izvestan broj oficira NOVJ — — — — — 479

Strana

Naređenje člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Sretena Žujovića od 17. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da uputi Prateći bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ i Komandu 2. vazduhoplovne baze NOV i POJ na Negobuđe i stavi ih pod komandu Štaba 2. korpusa NOVJ — — — 480

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da rukovodioci NOP-a iz Istre nisu smeli da stupaju ni u kakve pregovore s Nemcima i naređenje da prekinu svaku vezu — — — — — 481

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da posebnim desetodnevnim izveštajima javljaju podatke o ranjenicima i bolesnicima i da na kurs za transfuziju krvi upute po jedno sanitetsko lice iz svake divizije — — — — — — — — — 482

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da na sektoru Žumberak—Pokuplje ostavi manje snage 4. korpusa NOVJ, osposobljene za brze manevre, a glavninom toga korpusa pojača istočni sektor Like — — — — — — — — — 483

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. jula 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da će Vrhovni štab NOV i POJ za izvesno vreme direktno davati sva naređenja proleterskim divizijama iz sastava toga korpusa i naređenje da izvesti o jačini neprijateljskih snaga u Pljevljima i Prijepolju — 484

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da hitno preuzme od 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« aerodrom na Glamočkom polju i sektor prema Livnu i uputi za sedište NKOJ-a Sulejmana Filipovića i Rodoljuba Čolakovića — — — — — 486

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. jula 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da se divizija stavlja pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i naređenje da ka Srbiji pođe preko centralne Bosne — — — — — 487

Direktivno pismo Centralnog komiteta KPJ od 18. jula 1944. političko-partijskom rukovodstvu 1. tenkovske brigade NOVJ za intenzivan politički i kulturno-prosvetni rad, za sistematsko vojnostručno i ideološko-političko osposobljavanje i uzdizanje slovenačkog kadra, saobrazno nacionalnom sastavu Brigade i uputstvo o nadležnosti u pogledu partijsko-popravnih mera — — — — — — — — — 489

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije o pravcu nastupanja Operativne grupe divizija i naređenje da pripremi dopunu za 2. proletersku brigadu koja će ući u sastav jedinica Glavnog štaba NOV i PO Srbije — — — — — — — — — 491

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da radiogramom izveste koliko i kakvih artiljerijskih oruđa poseduju, koja im je količina municije potrebna za njih i da dostave spiskove artiljerijskih oficira — — — — — — — — — — 492

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da bude spreman za prodor u zapadnu Srbiju čim prispe iz srednje Bosne 11. krajiša NOU divizija 493

Upozorenje predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 19. jula 1944. Vojislavu Kecmanoviću i Đuri Pucaru da se najšira politička narodnooslobodilačka društvena organizacija naziva »Narodnooslobodilački front« i da se u društvenoj bazi ne stvaraju organizacije Hrvatske seljačke stranke — — — — — — — — — — 494

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da osnovno naoružanje operativnih jedinica NOVJ i nadalje bude ono kakvim je naoružana nemačka vojska i za njega stvarati rezerve municije, a sve drugo naoružanje da bude dopunskog karaktera — — 495

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. jula 1944. Štabu Operativne grupe divizije NOVJ da svoju Grupu divizija ne angažuje u borbama protiv Nemaca na sektoru Andrijevice, već odmah otpočne nastupanje prema jugozapadnoj Srbiji 497

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 20. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da se preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« hitno ispravi i komentariše netačna izjava londonskog radija od 20. jula o reorganizaciji Vrhovnog štaba NOV i POJ — — — — — — — — 498

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da primenjuju manevarski način ratovanja, da naročitu pažnju posvete vojnopolitičkom učvršćenju svojih jedinica i da izvode borbena dejstva kojima stvaraju uslove za mobilizaciju novih boraca — — — 500

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije o prebacivanju 2. proleterske divizije i novih kadrova na sektor južne Srbije — — — 502

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 21. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske na neblagovremeno upućivanje sanitetskog osoblja za zbrinjavanje ranjenika u bolnicama NOVJ u Italiji — — — — — — — — — — 503

Uputstvo predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 21. jula 1944. Zastupništvu NKOJ-a u Italiji o stavu prema UNRRA-i i u vezi s povratkom ljudstva iz jugoslovenskih zbegova — — — — — — — — — 504

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 21. jula 1944. članu Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje dr Matu Jakšiću da ne odobrava regrutovanje jugoslovenskih devojaka za britansku vojsku — — — — 505

Direktivno pismo sekretara Centralnog komiteta KPJ Josipa Broza Tita od 22. jula 1944. Pokrajinskom komitetu KPJ za Srbiju u vezi s izgradnjom narodne vlasti, kadrovima, pripremama za sazivanje Kongresa radi stvaranja KP Srbije i konstituisanja najvišeg zakonodavnog i izvršnog organa narodne vlasti Srbije — — — — — — — — — — 506

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da u dnevnim operativnim izveštajima navode jačinu i naziv neprijateljskih jedinica protiv kojih se vodila borba — — — — — — — — 508

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije na važnost redovnog dostavljanja izveštaja o borbenim dejstvima NOVJ u Srbiji i Makedoniji 509

Strana

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 22. jula 1944. Štabu mornarice NOVJ da će doći jedan američki oficir da pripremi dolazak Vojne misije Sjedinjenih Američkih Država pri Vrhovnom štabu NOV i POJ 510

Jedanaestodnevni izveštaj vazduhoplovnog oficira za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ pri BAF-u Janeza Svetlina Ivana od 22. jula 1944. načelniku Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ o tekućim pitanjima i o letačkom osoblju — — — — — — — — — — — 511

Zahtev vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 23. jula 1944. zastupniku NKOJ-a i komandantu Baze NOVJ u Italiji Milentiju Popoviću da nadležne savezničke vojne vlasti upozori da ne sprečavaju dolazak na Vis transportnim avionima dobijenim na poklon od Vlade SSSR-a — — — — — — — — 522

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da privremeno prenosi izveštaje iz Makedonije i posreduje u uključivanju radio-stanice Glavnog štaba NOV i PO Makedonije u radio-centar Vrhovnog štaba 523

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da obolelog Velimira Jakića odmah prebaci za Italiju i da u najvećoj tajnosti drži odlazak Operativne grupe divizija NOVJ ka jugozapadnoj Srbiji — 524

Obaveštenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 23. jula 1944. članu Centralnog komiteta KP Makedonije Cvetku Uzunovskom Ibrinu i Štabu 1. kosovsko-metohijske NOU brigade da je maršal Tito naredio toj brigadi da pođe u Azot i Porečje radi razbijanja tamošnjih četničkih snaga i da pomogne formiranje 6. makedonske NO brigade — — — — — — — — 526

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. jula 1944. štabovima 2, 3. i 12. korpusa NOVJ da prikupi sve ljudstvo koje je pripadalo 7. banijskoj NOU diviziji i upute ga sigurnim putem na Baniju — — — — — — — — — 528

Zahtev vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Franca Pirca od 23. jula 1944. Vrhovnoj komandi britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Srednji istok da ispiše iz RAF-a vazduhoplovno osoblje NOVJ koje nije uzeto na školovanje i prvim mogućim transportom uputi ga za Bari — — — — — — — — — — — 529

Zahtev delegata Centralnog komiteta KPJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 23. jula 1944. Cvetku Uzunovskom Abasu da sa delegatima obavezno dođe na osnivačku Skupštinu sobranja i da 1. kosovsko-metohijsku NOU brigadu uputi na izvršenje postavljenog joj zadatka — — — — — — 531

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 24. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da se hitno doture ranije traženi gumeni čamci za 3. korpus NOVJ i nalog šta treba i koliko čega dostaviti na Negobuđu 1. proleterskom korpusu NOVJ — — — — — — — — — — 532

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da hitno dostave predloge za odlikovanja starešinskog i boračkog sastava iz potčinjenih jedinica — — — — — — — — — — — 535

Strana

Obaveštenje člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića od kraja jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o razlozima privremene zabrane prebacivanja lakih aviona NOVJ na Vis i saglasnosti dr Josipa Smodlake u vezi sa reorganizacijom u NKOJ-u — — — — — — — — — 536

Naređenje vrhovnog komandanta NOVJ i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 24. jula 1944. zastupniku NKOJ-a i komandantu Baze NOVJ u Italiji Milentiju Popoviću da se ranjenici Narodnooslobodilačke vojske Albanije prime u bolnice NOVJ uspostavljene u Italiji — — — — — 537

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 25. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da promeni pravac nastupanja svojih jedinica i manevrom izbije na istočne padine Kopaonika, gde će se osloniti na jedinice Operativne grupe divizija NOVJ — — 538

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 25. jula 1944. Peku Dapčeviću na oklevanje s prodorom Operativne grupe divizija NOVJ u Srbiju i naređenje da ona odmah tamo krene, olakša položaj srpskih jedinica NOVJ i onemogući Nemcima prenošenje težišta borbi iz Srbije u Crnu Goru i Sandžak — 540

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. jula 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ da se 21. slavonska NOU brigada prebaci na planinu Motajicu i naređenje da 11. krajiška NOU divizija krene prema zapadnoj Srbiji — — — — — 544

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. jula 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da zajedno s 11. krajiškom NOU divizijom, izbegavajući borbe, nastavi kretanje prema istočnoj Bosni — — — — — — 545

Direktiva vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 25. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da preduzme mere za blagovremeno objavljivanje informacija Vrhovnog štaba i NKOJ-a preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, da dostavi imena sovjetskih oficira kojima će dodeliti jugoslovenska odlikovanja i da urgira povratak Nikolaja Kornjejeva u sedište Vrhovnog štaba NOV i POJ — — — — — 546

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da se bez odobrenja Vrhovnog štaba NOV i POJ ili NKOJ-a ne može uputiti u inostranstvo ni jedno lice, osim ranjenika — — — — — — — 548

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. jula 1944. Štabu 10. korpusa NOVJ da za popunu svojih jedinica izvrši mobilizaciju na područjima Ptuja i Kozja u Štajerskoj — — 549

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. jula 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da neposredno obaveštava Vrhovni štab o borbenim i svim drugim delatnostima, kao i o problemima Korpusa — — — — — — — — — 549

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da su Nemci nametnuli teške borbe divizijama NOVJ usmerenim iz Crne Gore i istočne Bosne za prodor u Srbiju, dok 8. korpus NOVJ sa uspehom izvodi ofanzivu u dolini Cetine — — — — — — 550

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da redovno javljaju tačne podatke

Strana

o rezultatima savezničkog bombardovanja neprijatelja i o rezultatima taktičke saradnje avijacije i jedinica NOVJ — 554

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. jula 1944. Štabu 1. proleterske divizije da su sve tri njene brigade odlikovane Ordenom narodnog oslobođenja i naređenje da na aerodromu Negobuđe prihvati divizion brdskih topova s municijom — — — — — — — — — — — 555

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da Operativna grupa divizija kreće u pravcu jugozapadne Srbije, dok su druge jedinice posele desnu obalu Lima od Bijelog Polja do Prijepolja i naređenje da Glavni štab redovno izveštava o situaciji kod svojih jedinica — — — — — — — — — 556

Uputstvo pomoćnika načelnika Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Herberta Krausa od 26. jula 1944. sanitetskim odeljenjima glavnih štabova i sanitetskim odsecima štabova korpusa NOVJ o načinu naručivanja sanitetskog materijala za potrebe jedinica NOVJ — — — — 557

Izveštaj Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o organizaciji artiljerijske nastave i načinu popune nastavnog osoblja u Školskom divizionu i ljudstva za artiljerijske kurseve pri Oficirskoj školi Vrhovnog štaba NOV i POJ — — — — 559

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. jula 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da dotadašnji politički komesar toga korpusa Mitar Bakić odmah dođe u sedište Vrhovnog štaba na novu dužnost — — — — — — — — — 561

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da je za prihvat jedinica koje kreću iz centralne Bosne trebalo uputiti drugu jedinicu, a ne u borbama premorenu 16. vojvođansku NOU diviziju — — 561

Obaveštenje člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića od 27. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o kvalifikacionoj strukturi ljudstva Vojnog logora NOVJ u Gravini i o neophodnosti da se zbog nacionalne strukture ljudstva traži upućivanje slovenačkih kadrova — — — — 563

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da su 6. istočnobosanska, 5. kozarska krajiška i 2. krajiša NOU brigada odlikovane Ordenom narodnog oslobođenja — — — — — — — — — 564

Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Italiji Milentija Popovića od 27. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da će britanske vlasti čim se obave tehničke pripreme odobriti preletanje iz Italije na Vis transportnih aviona koje je vlada SSSR-a poklonila maršalu Titu — — — — — — — 564

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da od Vladimira Perića Valtera potraži što potpunije podatke o kretanju i namerama nemačkih jedinica — — — — — — — — — — 565

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. jula 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da dodeljene sovjetske vojne lekare i sanitetsko osoblje prebaci u Bari, gde će im se dati dalji raspored — — — — — — — — 566

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. jula 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ da već četiri dana nema

Strana

radio-veze sa Glavnim štabom NOV i PO Srbije, da je neprijatelj ovladao slobodnom teritorijom između Ibra i Južne Morave i u kojim pravcima su orijentisane tamošnje snage NOVJ — — — — — — — — — 567

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. jula 1944. članu Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandru Rankoviću da će početkom avgusta 1944. poći na sastanak s vrhovnim komandantom savezničkih snaga za Sredozemlje Henrijem Majtlandom Vilsonom — — — — — — — — 568

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da dostavlja izveštaje o borbenim dejstvima sa celog operativnog područja — — — 569

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. jula 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da predloži koje brigade treba odlikovati i da jedinice što više poštedi od nepotrebnog iznuravanja 570

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. jula 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ o brigadama iz sastava Operativne grupe koje su odlikovane Ordenom narodnog oslobođenja — — — — — — — — — — 571

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 28. jula 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o svečanom mitingu povodom odlaska na front 1. samostalne streljačke brigade NOVJ u SSSR-u — — — — — — — — — — 572

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. jula 1944. operativnim štabovima NOVJ da izveste koliko su do tada njihove jedinice spasile savezničkih avijatičara — — — — 574

Pismo člana Politbiroa CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ Edvarda Kardelja od 29. jula 1944. Centralnom komitetu KP Slovenije — — — — — — — — — 575

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 29. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da bez posebnih dozvola upućuje u Italiju ranjenike, bolničare, lekare, decu i stare Jevreje i da u sedište NKOJ-a na Visu dođe Moša Pijade 586

Obaveštenje člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića od 29. jula 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o nameri britanskih vlasti da oko 900 jugoslovenske dece evakuišu u Afriku, gde je veliki mortalitet zbog nepovoljnih klimatskih uslova — — — — — — — — — 587

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. jula 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da izbegava neprekidne frontalne borbe i da snabde 12. korpus ratnim materijalom — — — 588

Zapisnik sa konferencije održane 30. jula 1944. u Bariju između Štaba Baze NOVJ, zastupnika NKOJ-a i Centralnog odbora Zbjega naroda Dalmacije u vezi s problemima Zbjega prebačenog u severnu Afriku — — — — — — 589

Pozdravni telegram predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 31. jula 1944. Osnivačkoj skupštini Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije — 596

Upozorenje predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 31. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ne može biti generalnog rešenja NKOJ-a za izvlačenje stručnjaka iz NOVJ već da za svakog pojedinačno treba davati predlog — — — — — — — — — 597

Strana

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. jula 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ da se Glavni štab NOV i PO Srbije sa grupom svojih divizija ponovo vraća ka Toplici i da se u rejonu Prištine koncentrišu nemačke snage 597

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 31. jula 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da će se njegovim jedinicama avionima doturiti hrana u rejonu sela Medojevića kod Olova — — — 598

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. jula 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije o pravcu nastupanja Operativne grupe divizija NOVJ i naređenje da u susret 2. proleterskoj diviziji uputi jaču jedinicu na sektor između Raške i Kosovske Mitrovice — — — — — — 599

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 1. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ o prikupljanju, korišćenju i dostavljanju podataka o neprijatelju — — — — — — — — 600

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 1. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa da se ispitaju razlozi zašto 11. krajiška NOU divizija nije prešla u istočnu Bosnu i da se 12. korpusu NOVJ omogući odmor i sređivanje pred nastupanje ka Srbiji — — — — 607

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1. avgusta 1944. Štabu 8. korpusa NOVJ da se na lečenje u bolnicama NOVJ u Italiju šalju samo nepokretni ranjenici i teški bolesnici 609

Uputstvo načelnika ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 1. avgusta 1944. Ekonomskom odeljenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske o merama za unapređenje ekonomske struke, načinu novčanog snabdevanja i nalog za podnošenje izveštaja o prikupljanju i smeštaju hrane za narednu zimu i proleće — — — — — 609

Desetodnevni izveštaj vazduhoplovnog oficira za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ pri BAF-u Janeza Svetlina Ivana od 1. avgusta 1944. načelniku Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ — — — — — — — — 611

Uputstvo načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 1. avgusta 1944. Intendanturi 2. korpusa NOVJ o načinu uzdizanja kadra ekonomske struke, o uskladištenju hrane odmah posle žetve i prikupljanju sirovina za odeću i obuću — — — — — — — 617

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 2. avgusta 1944. šefu vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da se Tenkovska brigada NOVJ u SSSR-u formira od srednjih tenkova — — — 619

Odobrenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 2. avgusta 1944. komandantu Operativne grupe divizija NOVJ Peku Dapčeviću da sa sve tri divizije pređe na Kopaonik i popuni jedinice, upozoravajući ga da zapadna Srbija ima prvorazredan značaj 621

Naređenje načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Arsa Jovanovića od 2. avgusta 1944. komandantu Baze NOV u Italiji Branku Poljancu da nove šifre dostavi preko kurira operativnim štabovima — — — — — — — — — 622

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 3. avgusta 1944. šefu vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da izvesti kakve su mo-

Strana

gućnosti za doturanje materijala avionima i da Dimitar Vlahov, njegov sin Gustav i Božidar Maslarić hitno dođu u Jugoslaviju — — — — — — — — — 623

Naređenje načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Arsa Jovanovića od 3. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da Janezu Tomšiču omogući najužu saradnju s jedinicama NOVJ i organima NOP-a u zoni slovenskog primorja radi usaglašavanja njihove aktivnosti sa radom, potrebama i smernicama Mornarice NOVJ — — — — — — 625

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da se 12. korpus NOVJ, kome je privremeno pridata 6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla«, stavlja pod neposrednu komandu Vrhovnog štaba i hitno upućuje za prodor u Srbiju — — — — — — 626

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. avgusta 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da sa 12. korpusom NOVJ, pod čiju će komandu biti privremeno, hitno pođe prema Srbiji — — — — — — — — 627

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da uzme privremeno pod svoju komandu 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« i što brže izbije u severoistočni Sandžak, gde će se odmoriti pred prodor u Srbiju — — — — — — — — — — 628

Zajednički izveštaj delegata Centralnog komiteta KPJ Svetozara Vukmanovića Tempa i instruktora Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije Dobrivoja Radosavljevića Ljuba od 4. avgusta 1944. Centralnom komitetu KPJ o razlozima sukoba sa grčkim partizanima u kosturskom kraju — — — — — — — — — — 629

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da je cela Operativna grupa divizija NOVJ usmerena prema Kopaoniku radi lakšeg razbijanja neprijateljevih snaga i popune njenih jedinica, a nakon desetak dana da se preusmeri ka zapadnoj Srbiji 631

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da izvesti u koji grad su jedinice Glavnog štaba upadale u sadejstvu s jedinicama grčke oslobodilačke vojske — — — — — — — — 632

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da izveste koliko imaju nenaoružanog ljudstva po svojim jedinicama — — — — 633

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da sadejstvuje Operativnoj grupi divizija u razbijanju neprijateljevih snaga na Kopaoniku — — — — — — — — — — — 634

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da se vojnim misijama ne daju na uvid zaplenjena neprijateljeva dokumenta sa političkim sadržajem, već najvažniji podaci iz dokumenata vojne prirode — — — — — — — — — — — 637

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da se 12. korpus NOVJ ne može približiti Savi, jer je dobio posebni zadatak i da je u Italiji umro sekretar PK SKOJ-a za Vojvodinu Vlajko

Đuranović i naređenje da Kosmajskom NOP odredu pomogne u naoružanju — — — — — — — — 638
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da zarobljene Nemce zameni za pripadnike NOP-a iz nemačkih zatvora ili logora i da izvrši kadrovska pomeranja na položaj intendanta Korpusa — — 640
Izveštaj delegata Centralnog komiteta KPJ pri Centralnom komitetu KP Makedonije Svetozara Vukmanovića Tempa od 6. avgusta 1944. Centralnom komitetu KPJ o porazu bugarskih partizanskih snaga prilikom pokušaja stvaranja svoga uporišta u Bugarskoj — — — — — — — — 641
Uputstvo načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 6. avgusta 1944. ekonomskim organima operativnih štabova NOVJ o načinu vođenja evidencije primljenog materijala iz savezničke pomoći — — 643
Zajedničko upozorenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa i komandanta Glavnog štaba NOV i PO Makedonije Mihaila Apostolskog od 6. avgusta 1944. komandantu 1. kosovsko-metohijske NOU brigade Petru Brajoviću Đuru da će snositi odgovornost pred Vrhovnim štabom NOV i POJ ako sa Brigadom ne pođe u Porečje i Azot — — — — — — — — — — — 645
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. avgusta 1944. komandantu Operativne grupe divizije NOVJ da je Glavni štab NOV i PO Srbije izvestio o odlasku neprijateljevih snaga iz južnog dela Srbije prema Kopaoniku — — — — 646
Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da nije izmenjen pravac kretanja 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« ni ranije postavljeni joj zadatak — — — — — — — — 647
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 7. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da uputi na Vis političkog komesara 29. NOU divizije Dragišu Ivanovića i predloži novog političkog komesara te divizije — — — — — — — — 648
Naređenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ i opunomoćenika Centralnog komiteta KPJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 7. avgusta 1944. Štabu 1. kosovsko-metohijske NOU brigade da se smeni sa dužnosti politički komesar brigade, a komandant da s brigadom odmah izvrši postavljeni zadatak u Porečju i Azotu i obaveštenje da je ukinut Glavni štab NOV i PO za Kosovo i Metohiju — — — — 649
Obaveštenje šefa Kabineta predsednika NKOJ-a Mitra Bakića od 7. avgusta 1944. povereniku za spoljne poslove NKOJ-a dr Josipu Smodlaki da je maršal Jugoslavije Josip Broz Tito 6. avgusta 1944. avionom otputovao u Kazertu na sastanak s vrhovnim komandantom savezničkih snaga za Sredozemlje Henrijem Vilsonom — — — — — — 651
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da se sa Štabom Operativne grupe divizija NOVJ sporazume u vezi s popunom Operativne grupe novim ljudstvom i da uspostave međusobnu radio-vezu i operativno sadejstvo — — — — — 651
Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da što pre prikupi jedinice i s njima krene u pravcu zapadne Srbije — — — — — — 653

Strana

Pismo člana Politbiroa Centralnog komiteta KPJ Edvarda Kardelja od 8. avgusta 1944. sekretaru Centralnog komiteta KP Hrvatske Andriji Hebrangu — — — — — — 654

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. avgusta 1944. Aleksandru Rankoviću i Edvardu Kardelju o opštim utiscima u vezi s dotadašnjim tokom zvanične posete vrhovnom komandantu savezničkih snaga za Sredozemlje generalu Henriju Majtlandu Vilsonu — — — — — — — — — 660

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da je Milosav Milosavljević postavljen za vršioca dužnosti političkog komesara Glavnog štaba NOV i PO Srbije — — — — — — — 662

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. avgusta 1944. Peku Dapčeviću da će Glavni štab NOV i PO Srbije uputiti ljudstvo za popunu jedinica Operativne grupe divizija NOVJ kad mu se približe i naređenje da se jedinice popunjavaju s terena gde se nalaze — — — — — — — 662

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da 8. crnogorska NOU brigada nastavi dejstvo na komunikaciji Prijepolje—Sjenica i prema Pešteru — — — — — — — — — 663

Obaveštenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 9. avgusta 1944. Edvardu Kardelju i Aleksandru Rankoviću u vezi sa predlogom četničkog starešine Vojislava Lukačevića za obustavu neprijateljstava sa jedinicama NOVJ kao i formiranja Srpsko-bugarskog komiteta — — — — — — — — 664

Zahtev Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da se iz 1. tenkovske brigade Vrhovnog štaba NOVJ, koja se nalazi u Gravini, prebaci jedna tenkovska četa na ostrvo Vis — — — — — — — 666

Izveštaj vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ pri Komandi britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva za Sredozemlje Franca Pirca od 9. avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da je ispisao iz RAF-a 71 jugoslovenskog avijatičara radi povratka za Jugoslaviju — — — 666

Uputstvo komandanta Baze NOVJ u Italiji Branka Poljanca od 9. avgusta 1944. štabovima operativnih jedinica NOVJ o svakodnevnom dostavljanju osnovnih meteoroloških podataka iz svoje vazduhoplovne baze — — — — — 667

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji Branka Poljanca od 9. avgusta 1944. članu Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandru Rankoviću da su britanske vlasti poslale na Vis avion da prihvati specijalne kurire koji će nositi poštu za maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita direktno u Kazertu 668

Izveštaj Štaba Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. avgusta 1944. članu Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandru Rankoviću o upućivanju arhivske građe Vrhovnog štaba koja je za vreme bitke na Sutjesci bila pohranjena na Suhoj gori i na Vučevu — — — — — — 669

Nalog vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 10. avgusta 1944. šefu Vojne misije NOVJ u Velikoj Britaniji Vladimiru Velebitu da prenese dr Ivanu Šubašiću neslaganje sa izmenom jugoslovenskog poslanika u Moskvi i da kod britanske vlade pokrene pitanje popune 1. tenkovske brigade Vrhovnog štaba NOV

Strana

i POJ tenkovima i uključenja u NOVJ ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije — — — — — — — — 671

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 10. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da se 1. proleterska divizija nalazi u rejonu Pljevalja i naređenje da dostavlja detaljnije ratne izveštaje i da svakodnevno javlja mesto gde može primati ratni materijal — — — — — — — 673

Naređenje pomoćnika načelnika Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Branka Obradovića od 10. avgusta 1944. Materijalnom odseku Artiljerijskog odeljenja o organizacionoj podeli Odseka na tri sekcije i delokrugu njihovog rada — — — — — — — — — — — 675

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. avgusta 1944. Štabu 1. proleterske divizije da delom snaga prihvati kod Foče 6 .ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« i 12. korpus NOVJ — — — — — — — — — — — 677

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da se zajedno sa 6. ličkom proleterskom divizijom »Nikola Tesla« na istom mestu između Goražda i Foče prebaci na desnu obalu Drine — — — — — 679

Izveštaj Štaba Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o brojnom stanju Bataljona i potrebi njegove popune kao i strukturi rashoda za protekla dva i po meseca — — — 681

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. avgusta 1944. komandantu Operativne grupe divizija NOVJ Peku Dapčeviću da će popunu jedinica Operativne grupe divizija dobiti kada se njene jedinice približe Glavnom štabu NOV i PO Srbije — — — — — — — — — — 685

Zdravica predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita održana 12. avgusta 1944. na svečanom ručku posle sastanka s predsednikom vlade Velike Britanije Vinstonom Čerčilom — — — — — — — — — — 686

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da 8. crnogorsku NOU brigadu uputi u sastav 37. sandžačke NOU divizije — — — — — 687

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 12. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ o uslovima pod kojim mu može sadejstvovati avijacija i da će mu 1. proleterski korpus 13. avgusta stvoriti mostobran zauzimanjem Foče — — 688

Uputstvo načelnika Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ dr Gojka Nikoliša od 12. avgusta 1944. načelniku Sanitetskog odseka 5. korpusa o sadržini desetodnevnih radiogramskih izveštaja, o kategoriji bolesnika koje ne treba upućivati u Italiju i o dostavljanju pohranjene arhivske građe Sanitetskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ 689

Obaveštenje šefa Personalnog odseka Štaba Baze NOVJ u Italiji Jefta Šćepanovića Čaja od avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ da u Bataljonu »Staljingrad« ima 70 boraca sa Kosmeta, pa pita da li će se svi slati na Kosmet, ili samo članovi KPJ — — — — — — — — 692

Obaveštenje predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 13. avgusta 1944. potpredsedniku NKOJ-a Edvardu Kardelju da je 12. avgusta vodio razgovor s predsednikom vlade Velike Britanije Vinstonom Čerčilom i da će s njim voditi još jedan razgovor 13. avgusta u vezi s Deklaracijom koja će se izdati na Visu — — — — — — — — — 695

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da jednom brigadom omogući 12. korpusu NOVJ prelazak na desnu obalu Drine između Foče i sela Bastasa — — — — — — — — 696

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da forsira reku Drinu između Foče i sela Bastasa, gde će ga prihvatiti delovi 1. proleterske divizije — — — — — — — — — — — — 697

Izveštaj člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga za Sredozemlje Boža Lazarević od 13. avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o primernim rezultatima u osposobljavanju vazduhoplovnog osoblja NOVJ u okviru britanskog Kraljevskog vazduhoplovstva i neophodnosti angažovanja Vrhovnog štaba za rešenje određenih problema — — — — — — — — — — 698

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da dostavlja vrlo neprecizne zahteve za sadejstvo avijacije i za dotur ratnog materijala — — 702

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije da nastavi ofanzivu na Štajersko i produži s mobilizacijom novih boraca — — 703

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da obavesti predstavnika Centralnog komiteta KPJ pri rukovodstvu NOP Albanije Miladina Popovića o upućivanju Vojne misije NOVJ s Velimirom Stojnićem na čelu pri Glavnom štabu NOV Albanije — 704

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 14. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da se avionima prebace u SSSR na usavršavanje najbolji vazduhoplovni stručnjaci, a od bolesnika samo poneki i obaveštenje da će u Bari prispeti s kopna još 70 avijatičara za školovanje — — 705

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije u vezi sa načinom vođenja borbi, izvršenjem popune jedinica Operativne grupe divizija NOVJ, kao i povezivanja sa Glavnim štabom NOV i PO Makedonije i sa Kosmetom — — — — — — 706

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Štabu 1. proleterske divizije o zbrinjavanju ranjenika, izbegavanju neprijateljskog obuhvata u Sandžaku i zajedničkom prebacivanju sa 8. crnogorskom brigadom preko Lima i povezivanje sa 37. sandžačkom NOU divizijom radi dejstava na sektoru Zlatibor—Golija — — — — — — — 709

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ o načinu vođenja daljih borbi i o osposobljavanju Operativne grupe za predstojeće nanošenje odlučujućih udaraca neprijatelju — — — 711

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da prihvati 12. korpus NOVJ, snabde ga intendantskim potrebama i ubojnom opremom, preuzme njegove ranjenike i doprinese da se jedinicama toga i 1. proleterskog korpusa ne smanji borbenost i sposobnost prodiranja ka Srbiji — — — — — — — — 712

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da će Korpus dobiti svu zatraženu opremu i naoružanje, dok će prehrambene artikle avioni spustiti na područje sela Donje Crkvice — — — — 715

Strana

Odluka Povereništva za Narodnu odbranu NKOJ-a od 15. avgusta 1944. o sormiranju Korpusa Narodne odbrane Jugoslavije, o njegovim zadacima, strukturi i načinu delovanja — — 716

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da predloži devet rukovodilaca za dužnosti drugog ili trećeg člana Politodela i obaveštenje o imenovanju političko-partijskih rukovodilaca u 29. hercegovačkoj NOU diviziji — — — — — — — — — 720

Odgovor načelnika Odeljenja za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 15. avgusta 1944. Odseku za veze Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske na izveštaj o nepravilnom dostavljanju materijalnih sredstava veze i obaveštenje o načelnoj organizacionoj strukturi Službe veze u NOVJ — — — — 722

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da se radio-vezom direktno obraćaju Bazi NOVJ u Italiji za isporuke iz savezničke pomoći i njoj saopštavaju sve promene mesta za dotur i izmene signala za legitimisanje — — — — — — — 726

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 16. avgusta 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o vraćanju avionskih transporata iz Srbije neisporučivši materijal usled nedavanja ugovorenih signala na dogovorenim punktovima, pa moli da se to otkloni — — — — — — — — 727

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ da obe proleterske brigade iz 2. proleterske divizije uputi prostorom Toplice i Jablanice radi političkog uticaja i mobilizacije novih boraca 728

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« za dalji rad 729

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da Nemci vrše dekriptovanje svih radiograma Štaba toga Korpusa i da ne saopštava nikakva poverljiva naređenja dok ne pribavi svoju novu šifru, koja mu je upućena preko Štaba 2. korpusa NOVJ — — — 731

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da se 12. korpus NOVJ, koji Nemci u stopu prate, nalazi premoren u prdelu Pive i naređenje da preduzme sve što je potrebno da mu pomogne — — 732

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 16. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da će mu sadejstvovati avijacija, ako dostavi podatke o neprijatelju, i da će avio-transporti uslediti uzastopno narednih noći — — — — — 733

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 17. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da u sadejstvu sa savezničkim vazduhoplovstvom od 1. do 7. septembra 1944. u svom operativnom prostoru ruše železničke i putne komunikacije kojima se neprijatelj služi — — — — — — — — — 734

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da preuzme 600 ranjenika 12. korpusa NOVJ i evakuiše ih za Italiju avionima koje će obezbediti Vrhovni štab ili da ih smesti u svojim bolnicama — — 739

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da ranjenike, ukoliko se ne evakuišu

Strana

avionima, mora obezbediti u zajednici sa 2. korpusom NOVJ i 29. hercegovačkom NOU divizijom — — — — — 340

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da popuni broj avijatičara NOVJ koji će se avionima prebaciti na školovanje ili usavršavanje u SSSR-u, da Zdenko Ulepič s njima ide kao starešina i da se na Vis prebace avioni U-2 sa posadama radi uvežbavanja — — — — — — — — — — — 741

Deklaracija predsednika NKOJ-a maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 17. avgusta 1944. o osnovnim ciljevima narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije i o sporazumu postignutom s predsednikom Kraljevske jugoslovenske vlade dr Ivanom Šubašićem — — — — — — — — — — 743

Uputstvo načelnika Vazduhoplovnog odseka Vrhovnog štaba NOV i POJ Franca Pirca od 17. avgusta 1944. vazduhoplovnom oficiru za vezu pri BAF-u Janezu Svetlinu Ivanu za dalji rad — — — — — — — — — — — 747

Poruka predsednika NKOJ-a i vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. avgusta 1944. kojom izražava zahvalnost predsednika vlade Velike Britanije Vinstona Čerčila na vanredno srdačnom prijemu i interesovanju za probleme koji se tiču Jugoslavije — — 749

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da manevrom zabaci jedinice u pozadinu neprijatelja i zadrži ih na svom operativnom prostoru, da pomogne 12. korpusu u zbrinjavanju ranjenika i preuzme ih čim on nastavi dalji prodor ka Srbiji — — — — 751

Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ od 18. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ za dalji rad — — — — — — 752

Ponovno naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 18. avgusta 1944. štabovima 2. i 3. korpusa NOVJ da sve borce 7. banijske NOU divizije zaostale od svojih jedinica posle pete neprijateljske ofanzive uputi u Hrvatsku — — — — — — — 753

Pismo vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 19. avgusta 1944. predstavniku Savezničkog vazduhoplovstva za Sredozemlje maršalu vazduhoplovstva sir Džonu Slesoru — — — — — — — 754

Plan vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za konačno oslobođenje Srbije, upućen 19. avgusta 1944. na izvršenje Glavnom štabu NOV i PO Srbije, Štabu 1. proleterskog i Štabu 12. korpusa NOVJ 759

Zahtev vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jumgoslavije Josipa Broza Tita od 19. avgusta 1944. štabovima 2. i 12. korpusa NOVJ da se hitno napravi aerodrom kod sela Brezana ili pronađe neko drugo mesto za evakuaciju ranjenika avionima — — — — — — — — — — 766

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da 6. ličku proletersku diviziju i dalje zadrži pod svojom komandom i da izvesti o količini potrebne hrane za dnevni obrok i o drugim potrebama, kao i o mestu za prijem svega toga — — — — — — 767

Izveštaj šefa Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimira Terzića od 19. avgusta 1944. vrhovnom komandantu NOV i POJ maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu o nacionalističkim pozi-

cijama Nacionalnog komiteta Otečestvenog fronta Bugarske ispoljenim prema makedonskom narodu koji živi u Jugoslaviji — — — — — — — — — — — 769

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 19. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji o predstojećem dolasku ljudstva iz operativnih jedinica za padobranski bataljon Vrhovnog štaba NOV i POJ i nalog za isporuku pešadijskog naoružanja Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, kao i namirnica 2. korpusu NOVJ — — — — — — — — — 770

Uputstvo šefa Organizacijskog odseka Artiljerijskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Branka Obradovića od 19. avgusta 1944. artiljerijskim jedinicama na Visu o organizovanju izviđačko-osmatračke artiljerijske službe, njenim zadacima i uzdizanju kadrova za nju i o organizacijsko-formacijskoj strukturi baterija i diviziona — — — — — — — — 771

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da bude spreman na eventualnu ofanzivu bugarske vojske i da pod svoju komandu stavi 2. proletersku diviziju, a u sastav Operativne grupe divizija NOVJ uputi svoju 21. srpsku NOU diviziju — — 775

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 20. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da u Istri ostavi manje partizanske odrede a glavninu snaga iz nje prebaci u Gorski kotar, da izvesti o jačini novoformirane 40. NO divizije i obaveštenje da će glavni štab dobiti posebno naređenje o predstojećim dejstvima na komunikacije — — — — — — — 777

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. avgusta 1944. Štabu Operativne grupe divizija NOVJ da umesto 2. proleterske u svoj sastav uključi 21. srpsku diviziju, hitno popuni svoje jedinice, i spremi ih za nastupanje, s ciljem da ovladaju planinskim lancem Rudnik—Suvobor—Maljen — — — 779

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. avgusta 1944. Štabu 1. proleterske divizije da održi svoju manevarsku sposobnost i brzo nastupa ka planini Povlen, uz bočno sadejstvo 37. sandžačke NOU divizije ka Ivanjici i Novom Pazaru 780

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da izvesti o razvoju situacije, poveže se sa 12. korpusom NOVJ i dejstvom lakopokretnih jedinica u neprijateljevoj pozadini onemogući snabdevanje neprijatelja — — — — — — — — — — — 782

Naredba poverenika NKOJ-a za Narodnu odbranu vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 20. avgusta 1944. o imenovanju Štaba korpusa Narodne odbrane Jugoslavije — — — — — — — 784

Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da se 1. divizija NOV Albanije orijentiše na sektor Đakovica—Peć—Plavsko jezero kako bi omela nemačke planove o mobilizaciji Albanaca za borbu protiv NOP-a i ostvarila bolju povezanost s kosovsko-metohijskim jedinicama NOVJ na liniji Skopska Crna gora—Podujevo 786

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. avgusta 1944. štabovima 2. i 12. korpusa NOVJ da se uredi i obezbedi improvizovani aerodrom kod sela Brezana i da se odmah bude spremno za evakuaciju ranjenika — — — — — 788

Strana

Odobrenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 21. avgusta 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u da dr Đura Mešterović može ići na specijalizaciju i da se može koristiti pesma Vladimira Nazora u predviđene svrhe i obaveštenje o razlozima loše organizacije prijema materijala na punktovima u Srbiji — — 789

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da izvesti o karakteru i cilju neprijateljeve ofanzive i dostavi konkretan predlog za dalji pravac nastupanja 12. korpusa ka Srbiji — — — — — 791

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da jedinice ne usmerava u susret neprijateljevoj ofanzivi, već manevrujući njima u severozapadnom crnogorskom graničnom prostoru prebaci ih u pogodnom momentu u Sandžak — — — — — — — 793

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. avgusta 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« o reorganizaciji Politodela divizije, o predstojećem dolasku aviona za evakuaciju ranjenika i davanje pune inicijative Štabu divizije za dalje kretanje do ulaska u sastav svog korpusa 794

Naređenje načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da ljudstvo Protivtenkovskog kursa i njegova materijalna sredstva iz Gravine preda na raspolaganje Artiljerijskom odeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ za formiranje protivtenkovskih diviziona — 796

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije na neblagovremeno prenošenje izveštaja i naređenje da ranjenici na aerodromu sačekaju evakuaciju za bolnice NOVJ u Italiji — — — 797

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da je naređenje koje su primili preko britanskog oficira za vezu uputio Vrhovni štab NOV i POJ — — — — — — — — — — — 798

Saglasnost vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita upućena 22. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa da 1. proleterska i 37. sandžačka NOU divizija zajedničkim dejstvima razore komunikaciju Višegrad—Užice i traženje obaveštenja o Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba NOVJ — — — — — — — — 799

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da zajedno sa 12. korpusom NOVJ organizuje odbranu pomoćnog aerodroma Brezna dok se ne evakuišu svi ranjenici — — — — — — — — 800

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa i Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da preko Albanije ka Crnoj Gori i Dalmaciji kreću jake nemačke snage i da stoga budu oprezni pri svom daljem kretanju u pravcu Srbije — — — — 800

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 22. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji da pošalje određene količine i vrste ratnog materijala i opreme jedinicama glavnih štabova Slovenije i Makedonije i svake večeri po četiri aviona hrane za 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« — — — 802

Strana

Obaveštenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Dušana Kvedera od 22. avgusta 1944. Štabu Mornarice NOVJ o podacima koje treba dostaviti kao dopunu opšteg izveštaja Štaba Mornarice od 2. avgusta 1944. godine — — 803

Izveštaj vazduhoplovnog oficira za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ pri BAF-u Janeza Svetlina Ivana od 22. avgusta 1944. načelniku Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ o svojoj aktivnosti u avgustu 1944. godine — — 804

Obaveštenje komandanta Baze NOVJ u Italiji Branka Poljanca od 23. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o povratku s Visa za Bosansku krajinu Đura Pucara Starog, o upućivanju teškog naoružanja za jedinice korpusa i zahtev da se pripreme za evakuaciju ranjenici i spaseni savezнички avijatičari — — — — — — — — — — 811

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da izvesti je li popunio Operativnu grupu divizija NOVJ i upozorenje da Operativna grupa bez popune nije u stanju da izvrši dobijeni zadatak — — — — — — — — — — — 812

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. avgusta 1944. Štabu 1. proleterske divizije da se stvori operativni prostor kao baza 37. sandžačke NOU divizije južno od Zapadne Morave, a 1. proleterska divizija da nastavi nastupanje na sever kada se Operativna grupa divizija NOVJ približi sektoru Rudnik—Suvobor — — — — — — — — — 813

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 24. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da iz rejona jugoistočno od Avtovca krene ka Srbiji i obaveštenje da će se lično brinuti za urednije snabdevanje jedinica toga korpusa — — — — — — — 817

Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ od 24. avgusta 1944. Štabu Baze NOVJ u Italiji za raspored ljudstva i materijala koji se nalaze u vojnom logoru NOVJ u Gravini i naređenje za kontinuirano slanje hrane i ostalih potraživanja 12. korpusu NOVJ i 6. ličkoj proleterskoj diviziji »Nikola Tesla« — — — — — — — — — — — 819

Naređenje pomoćnika načelnika Vrhovnog štaba NOV i POJ Dušana Kvedera od 24. avgusta 1944. Štabu 8. korpusa NOVJ da ispita mogućnost izvođenja operacije za stvaranje dvodnevnog mostobrana preko kojega bi se izvršio dotur ratnog materijala za jedinice NOVJ — — — — — — 821

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da italijanske bataljone iz svoga sastava uputi Štabu 37. sandžačke NOU divizije i prihvati 6. ličku proletersku diviziju »Nikola Tesla« kad se približi Limu — — — — — — — — — 824

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da izvesti o postojećoj situaciji — — 825

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da nije razumeo suštinu dobijenog zadatka koji se ne sastoji u napadima na utvrđene okupatorske garnizone, već u prodiranju u zapadnu Srbiju, razbijanju glavnih četničkih uporišta, likvidaciju njihove lokalne vlasti i stvaranju čvrstih uporišta NOP-a — — — — — — — — — — — 826

Strana

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 25. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa da se suviše udaljio od naređenog mu pravca kretanja i da prebaci jedinice tamo gde postoje mogućnosti za njihovo snabdevanje — — — — — — — — 828

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. avgusta 1944. Štabu 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« da između Tare i Lima nema neprijateljevih koncentracija i naređenje da svoju diviziju što pre spoji na Zlatiboru sa 1. proleterskom divizijom — — — — — — — — 829

Obaveštenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da će lovačka avijacija NOVJ ubuduće sadejstvovati krupnijim operacijama jedinica NOVJ i naređenje da se u vezi s tim blagovremeno dostavljaju Vrhovnom štabu zahtevi za takva sadejstva — — — 830

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 26. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da 2. proletersku brigadu uputi u sastav 21. srpske NOU divizije, da pravilno reši problem popune Operativne grupe divizija NOVJ, formira predviđene štabove korpusa svojim kadrovima i ne dozvoli ma kakvo učvršćenje četnika — — — — — — — — 835

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da dostavi podatke o vojničkoj situaciji u Makedoniji i da divizije Glavnog štaba imaju naziv 41. i 42. makedonska NO divizija — — — 836

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da Istarska divizija dobije naziv 43. NO divizija i da uđe u sastav 11. korpusa NOVJ 838

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da što pre u Banat prebaci manje taktičke jedinice radi stvaranja baza i uporišta NOP-a, da u Bačkoj pojača partizansku delatnost i da javi mesto na kome će primati ratni materijal koji upućuje Sovjetski Savez — — — — — — — — — 839

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da se šifrantska odeljenja izoluju, obezbede stalnom stražom, obrati naročita pažnja na čuvanje šifri i preduzmu sve potrebne mere da neprijatelj ne dođe do njih — — — — — — — — — — 840

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Svetozaru Vukmanoviću Tempu da bugarski partizanski bataljon ne upućuje ceo kao pratnju rukovodiocima koji idu za Bugarsku, već da ga upotrebi kao jezgro za stvaranje veće bugarske narodnooslobodilačke jedinice — — — — 841

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ da posle proboja iz okruženja dekoncentriše svoje snage, brzo uzme inicijativu u svoje ruke, razvije što intenzivniju borbenu aktivnost i mobilizaciju, ne dozvoljavajući da se zadrže četnici u garnizonima koje Nemci napuste — — — — — — — — — — — 842

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da 11. NOU divizija mora biti popunjena, snabdevena i spremna za prebacivanje preko Drine ka planini Ceru — — — — — — — — — — 843

Strana

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 26. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ da, oslanjajući se na 29. hercegovačku NOU diviziju i Primorsku operativnu grupu, izbegne ponovni obruč koji mu neprijatelj priprema — — — — — 844

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Srbije da preduzme hitne mere za učvršćenje vojne organizacije i komandovanja, da zadobije pozicije na terenu i da istočnoj Srbiji prida prvorazredni značaj — — — — — — — — — 845

Upozorenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 27. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da zabranjuje dalje slabljenje 1. proleterske divizije beskorisnim napadima na jako utvrđena mesta bez naročite važnosti i naređenje da organizuje prihvat 6. ličke proleterske divizije »Nikola Tesla« i široko razvije obaveštajnu i izviđačku službu — — — — — — — — 846

Naređenje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 27. avgusta 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da zamoli vladu SSSR-a za hitno prebacivanje avionima u Sovjetski Savez najmanje 1000 obučenih tenkista za formiranje tenkovske jedinice NOVJ — — — — — — — — — — 847

Uputstvo Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. avgusta 1944. Stabu Baze NOVJ u Italiji koliko će kojoj jedinici, gde i pod kakvim signalima doturiti ratnog materijala — — — 848

Zahtev vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 27. avgusta 1944. šefu Vojne misije NOVJ u SSSR-u Velimiru Terziću da izvesti od koga potiče preporuka za orijentaciju jačih snaga NOVJ ka Beogradu i Dunavu — — — — — — — — — — 850

Nalog vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. avgusta 1944. članu Vrhovnog štaba Edvardu Kardelju da se sprovedu predviđene mere za sigurnu pobedu NOP-a u Istri i da borbeni izveštaji Glavnog štaba NOV i PO Slovenije budu konkretniji — — 852

Direktiva vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 28. avgusta 1944. Peku Dapčeviću za grupisanje snaga radi ovladavanja strategijskim planinskim lancem južne Srbije, razbijanja osnovnih četničko-nedićevskih snaga i uspešnog nastupanja ka Šumadiji, Beogradu i Savi — — — — — — — — — — 855

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. avgusta 1944. Štabu 1. korpusa NOVJ da izvesti o jačini neprijateljevih snaga u zapadnomoravskoj oblasti, Šumadiji i zapadnoj Srbiji kao i promenama u držanju Bugara, četnika i nedićevih jedinica i da pripremi sve ranjenike za evakuaciju avionima u Italiju 857

Saglasnost Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. avgusta 1944. s predlogom Štaba 12. korpusa o pravcu i načinu kretanja jedinica toga Korpusa ka Srbiji i obaveštenje Štabu korpusa o povoljnom razvoju situacije u istočnim krajevima Jugoslavije — — — — — — — — — — — 858

Naređenje delegata Vrhovnog štaba NOV i POJ Svetozara Vukmanovića Tempa od 29. avgusta 1944. jedinicama NOV i POJ u Makedoniji da svim garnizonima okupatorske bugarske vojske postave zahtev da pređu na stranu NOVJ ili

Strana

predaju oružje i da borbom ovladaju komunikacijama i gradovima koje drži okupatorska bugarska vojska — — — 863

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. avgusta 1944. operativnim štabovima NOVJ da na Viši artiljerijski kurs upute određeni broj artiljerijskih oficira koji će se osposobiti za rukovodioce korpusne i divizijske artiljerije — — — 864

Odluka vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 30. avgusta 1944. o privremenoj organizacionoj strukturi Artiljerije kao roda vojske u sastavu NOVJ — — — — — — — — — — — — 865

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Makedonije da izvesti može li obezbediti aerodrom za prihvat izvesnog broja vojnog starešinskog kadra i uputstvo kako će se odnositi prema bugarskim okupatorima — — — — — — — — — — 873

Direktiva vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 30. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ da ovlada Posavinom i Semberijom i glavninu svojih snaga postavi tako da može, ako situacija bude iziskivala, brzo prodreti u zapadnu Srbiju ili ka Sarajevu — — — 875

Poslednji poziv predsednika NKOJ-a i vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita od 30. avgusta 1944. svim zavedenim slugama okupatora da iz kvislinških i kolaboracionističkih formacija do 15. septembra 1944. pređu na stranu NOVJ ili joj predaju oružje i opremu — — — — — — — — — — 876

Izveštaj načelnika Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ Mitra Vujovića od 30. avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o nedostajućoj količini odeće i obuće koju, pored one predviđene za septembar od Savezničke komande u Italiji koja snabdeva NOVJ vazdušnim putem, treba od saveznika tražiti za podmirenje nužnih potreba pred zimu 877

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. avgusta 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine da ojača partizanske snage u Banatu i utvrdi gde se povlače nemačke snage iz Bugarske i obaveštenje da je naređeno 6. korpusu NOVJ da mu vrati Vojvođansku NO brigadu, a 3. korpusu NOVJ da se na levoj obali Save poveže s vojvođanskim jedinicama 879

Naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa NOVJ da 12. korpus NOVJ, koji sa Jahorine nastupa ka planini Tari, prihvati pri forsiranju Drine na odseku Stari Brod—Slap — — — — 881

Upozorenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. avgusta 1944. Štabu 8. korpusa NOVJ da je nepravilno krvariti oko nekog utvrđenog gradića ili kote umesto zadobijanja pozicija na terenu i naređenje da za narednih desetak dana dovede dovoljno snaga za ugrožavanje neprijateljskog saobraćaja u Dalmaciji i da orijentiše svoja dejstva ka moru — — 882

Napomena Redakcije — — — — — — — — — — — — 885

Registar — — — — — — — — — — — — — — 887

Tehnički urednik
Nikola Savić

Jezički redaktor
Stana Stanić

Korektori:
Vera Jojić
Živka Papak

Registar
Živka Papak

Tiraž 1500 primeraka
Štampanje završeno septembra 1982.

Štampa: GRO »Kultura«,
OOUR »Štamparija Kultura«, Beograd, Makedonska 4